Kodolányi János

A vas fiai

Első rész

1.

Az ég szürke volt s a hatalmas fák feketék. A Hold éppen alászállott Sille felé az erdők mögött s megnyúlt képe egyre jobban elsápadt.

Egyöd bátya, akit Pogánynak is neveztek, kicammogott a házból. Körülnézett a korahajnali tájon s nagyot ásított. Ujjaival végigsimította hosszú, zsíros haját, krákogott, köpött, nyujtózott. Megigazította háncsbocskorát, azután kifelé indult a faluból.

Az alacsony, fonottfalú, náddal fedett házacskák négy-öt csoportban ültek egymás mellett a magasabb dombokon. A rengeteg erdő körülölelte őket, mint valami hatalmas kotló a kiscsibéit. Még senki sem járt a csapásokon, a nyári melegben kitámasztott ajtónyílások szelíden pöfékelték magukból a pislákoló tűz kék füstjét. Kutyák hevertek az ajtó előtt s amikor Egyöd csoszogó lépései felverték a csendet, ők is megrázkódtak, éjszakai harmattól elgémberedett tagjaikat megnyujtóztatták, vonítva ásítottak, azután hozzáfutottak és farkcsóválva üdvözölték. Bátur, Egyöd bátya kis fekete kutyája, összeszaglászkodott velük, majd peckesen eliramodott előre, a gyepű kapuja felé.

A madarak már pittyegtek az erdőn. Itt-ott kakasok tülköltek s fácánok feleltek rá messziről. Majd meg vízityúkok csicsegése, kurrogása hallatszott, szárcsák neszeztek és vadkacsák hápogtak a távoli nádasokban. Kelet felől szél susogott s láthatatlan ujjaival végigborzolta a fák ezüstöshátú, sötét leveleit.

A falu északi szélén lovak legelésztek. Meggondoltan léptek egyet-egyet s hersegve harapdálták a magas füvet. Farkuk és sörényük feketén lobogott a hajnali szélben. A legények pedig ott hevertek hason egycsomóban a kialudt tűz mellett egy vadkörtefa tövében s állig beburkolóztak vastag és meleg farkasbőreikbe. Fütyköseik és ostoraik szanaszét hevertek, mintha döglött kígyók feketélnének a fűben.

Az öregember úgy suhant a füvön, mint valami kísértet. Tetőtől talpig fehérben, csak hosszú haja volt barna és az arca, meg a keze. Egy pillanatra megállott s fejcsóválva nézte az alvókat, azután dörmögött valamit magában, de azért Bátur, a kis fekete kutya megértette.

- Az én üdőmbe nem löhetött vala így alunni...

- Ki az? - riadt fel álmából az egyik legény, felült nagy-hirtelen s lerázta magáról a farkasbőrt.

- Lókötő! - felelt az öreg, elmosolyodott s megsimogatta szakállát.

- Tán csak nem valami kún?

- Vaj bántó szándékkal mondod, Bene fiam?

- No, ha kigyelmed, akkor jó. Hé, fiúk! Hasunkra süt a Nap!

- Az én üdőmbe nem lehetött ám így hentörögni a bunda alatt - kezdte dorgáló hangon Egyöd bátya. - Mink csak úgy aludtunk napközbe egy-egy szusszantást, ahol épeg vót egy kis pihenésünk. Nem ám úgy, mint tik. De hát tik ma nagyon elurasodtatok.

A szóváltás felébresztette a többi legényt is. Ásítozva-nyujtózva bújtak elő a farkasbőr alól.

- Adjon Isten jóröggelt, Egyöd apánk!

- Adjon Isten nektök is.

- Iszik-e kigyelmed egy korty komiszt?

- Ha van, nem bánom, megiszom az egésségötökre.

Bene előhúzott a cókmókja alól egy bőrtömlőt s megkotyogtatta.

- No, igyék hát.

Egyöd bátya elvette a tömlőt s kilottyantott belőle egy cseppet a földre.

- Ukkon tisztöletére - mondta áhítattal. Majd hosszút ivott. Krákogva adta vissza aztán s kezefejével megtörölte a bajuszát. - Ejjó vót.

- Váljék egésségére kigyelmednek. Kétnapos komisz ez.

- No, akkor elmék, fönjárom a vorsákat - biccentett Egyöd. S pisszentett a kutyájának.

Mögötte vidáman harsogott a legények jókedvű kötözködése és nevetése. Egyikük dalolni kezdett. Az öreg pedig óvatos, lusta lépésekkel igyekezett a gyepű kapuja felé.

Mire a falu szélére ért, a Hold egészen lecsúszott az erdő mögé s most beállt az az idő, amikor még reggel sincs, de már az éjszaka is elvonja sötét lepleit. Az erdő felől nedves, hűvös szél borzolta az öregember hosszú, zsíros, ősz fürtökkel tarkázott haját és szakállát. Mindenfelől vidáman fecsegtek a feketerigók s a gyümölcsösökben tilinkózni kezdtek a sárgarigók is. Valahol magános pacsirta tri-trizett egészen halkan s a fürjek harsányan pitypalattyoltak. Egyre hangosabb, kúszább lett az ezerféle madár fecsegése, füttye, pittyegése, kakukkolása és krúgatása. Erős, szinte vastag illat áradt szét a tájon s a magasan úszó bodros felhők, mint fűrendek hevertek az égen. A szétszórt, csoportokban guggoló házacskákból szívesebben s kövérebben áradt a füst, tyúkok kotkodácsolása, kakasok elnyujtott kukorékolása, tehénbőgés, kutyaugatás keveredett össze emberi kiáltásokkal. Öcsöd, a falu kendéje, megfújta tülkét s a bőgő hang mint valami üzekedő állat hívó üvöltése áradt szerteszét.

Az öregember kioldozta a gyepű kapuját s a gerendát félrehajtotta az útból. Aztán meggyorsítva lépéseit, nekivágott a bozótos, cserjés laponyagon át a gyalogútnak. Öreg lábai megzökkenve vitték, fejét lehajtotta s a háromágú tapogatóbottal meg-megbökte a földet, mintha járás közben rátámaszkodnék. Baljában a háncsból fonott szükőt lóbálta. S mire leért a Feketető partjára, a fölkelő Nap szétárasztotta vörösarany sugarait a magasabb tölgyfákon s a levelek reszketni és lelkendezni kezdtek a langyos szélben. Köröskörül a füvek tengerén villogott a harmat s a fűzfák lehajló ágairól úgy csurgott a víz, mintha eső esnék.

Az öreg bebújt a bokrok közé s a víz szélén, a sűrű nádból kivonta a szűk, megvénhedt bodonhajót. Óvatosan belelépett s egy csáklyával, melyet ugyancsak a sás közül kotort elő, taszigálni kezdte magát a nád és sás útvesztőjében. Kutyája utánaszökött és vidáman habzsolva a vizet, óvatosan beleugrott a ladikba.

Igy csáklyázott lassan és megfontolva az öregember egyik nádcsatornából a másikba. Közben vadkacsák, bíbicek, vízityúkok és vöcskök egész raját verte fel a csendes bújtatókból. Lomhán és rémülten keltek szárnyra a vadkacsák, a bíbicek pedig kerengve sírtak a lápi tölgyek és fűzek fölött. Sötétzöld homály váltakozott itt villogó korareggeli napfénnyel s a víz csobogásán, a nád sistergésén s a madarak kiáltozásán is áthallatszott egy távoli harang vékony csengése. Isztróban harangoztak a vörös barátok monostorában.

Egyöd összehúzta őszülő, széles szemöldökét, kis barna szeme elevenen csillogott, amint elnézte a jól ismert tájat. Az égbolt egyre tisztult s a felhők egyre vörösebbek lettek. A harangszóból meg lehetett állapítani, hogy egy-két nap mulva eső lesz. Jó lenne tehát

kijavítani a szakadozott varsákat is, hogy többet lehessen lerakni. Ilyenkor, langyos nyári esők idején, sűrűbb a hal vonulása. Még az iszap fenekén befúródott lomha harcsák is megvidámodnak és útra kelnek... A Napon táncoló szúnyograjok is esőt jeleztek. A vadgalambok pedig olyan szomorúan krúgattak és búgtak, mintha elvesztették volna a párjukat. Egyöd bátya teleszívta tüdejét a sűrű és illatos vízi levegővel s elgondolta, hogy milyen boldog lesz a kis unokája, ha teli lesznek a varsák és a bő szükőben halak fickándoznak...

De azért nem feledkezett meg ma sem arról, amit kisgyermekkora óta minden reggel hűségesen elvégzett. Isten tudja, hányszor hullott le a hó és virult ki a nyári rét, mióta János bátya, akkor még Egyöd, először borult le ősei bálványa előtt. Már meg is keresztelték az isztrói barátok (mert ennek így kell lenni) s alaposan a fejébe verte Taddeusz atya, hogy Jézus urunk meghalt értünk a kereszten s az ő szentséges anyja, Mária, imádkozik érettünk, bűnösökért szent fiánál és Isten atyánknál, sőt a templomban is volt már Isztrón egy-egy régi vasárnapon. De azért csak kijárt a Feketető egyik zugában megbújó kis tisztásra és amikor néha elővette az ördög bájolása és tagjai megdermedtek s a füves asszony ráolvasására és füstölésére sem engedte el szorongató bűvölete alól, hogy még szokásos reggeli ájtatosságát sem tudta elvégezni, olyan keserű nyugtalanságot érzett, olyan nehéz és bánatos volt a szíve! Egy pillanatra sem tudta lehunyni a szemét. De most szép napfényes, illatos, csendes nyári reggel virradt rá, a harmadnapos erős kancatej forrón járta át ereit, a madarak vidáman zajongtak körülötte és jó meleg eső is ígérkezett, fűnevelő, virágnyitó, halhozó meleg eső. Megtelt hálával Ukkon, a legfőbb Isten és a kisistenek iránt. És csónakja tonka orrát nekiszegve egy keskeny nádcsatornának, behajtott a titkos félreeső öblöcskébe s ahol egy félig kidőlt vén tölgyfa beléeresztette derékvastagságú gyökereit a sekély vízbe, partraszállt. A szükőt és a csáklyát a ladikban hagyva, széthárította a gallyakat s áttörtetett a sűrűn.

Odaért a kis kerek tisztásra.

Száz és száz kék és sárga virág nyílott itt a haragoszöld fűben. S félig a földbe süppedve ott állt a vénhedt, megfeketedett bálvány. Vaskos teste ferdén dőlt, faragott, komoly arca Kelet felé bámult, Egyöd bátya leborult s karjait messze kinyujtva, sokáig így feküdt a bálvány előtt. Foghíjas szája halkan s forrón motyogott.

- Ó, Isten, - mondta félhangosan s fel-felpillantott az Isten merev, méltóságos ábrázatára - köszönöm neköd ezt a mai napot! Nézz rám kegyösen, ó eggyöm, terjeszd ki rám áldott kezedet. Atyáim mind a te szolgáid a másvelágon és én is szolgád leszök hamarosan, tán esztennap mulva. Verágoztasd ki mezőidet és erdeidet, szaporétsad meg halaidat, szólétsad reánk felhőidet és távoztasd el nyilaidat és a betegségök lelkeit. Áldd meg azokat, akik elhagytak tégödet és Jézus urunkat szógálik és kérd meg Jézus urunkat is, hogy szeressen minket...

Igy fohászkodott meg-megállva és magábamerülve s közben arra gondolt, hogy nem lett volna szabad komiszt inni, mert ezt a papok tiltják és tiltják azt is, hogy az Isten képe előtt leboruljon és dícsérje ősei lelkét. De csak forróbban és áhitatosabban törtek fel a könyörgő és hálaadó imádságok. S mikor jódarab idő mulva feltápászkodott, úgy érezte, hogy Jézus úr nem haragudhatik meg.

Azután gyengéden letisztogatta az indákat a bálványról, meg a homokot és faleveleket is, amit a szél rászórt. S miközben visszaindult a ladik felé, háttal távozott s meg-meghajolt a bálvány előtt, sőt a bozóthoz érve még le is borult újra. Csak akkor fordult meg és tört magának utat a part felé.

Megragadta a csáklyát s visszahajózott arra, amerről jött. Míg a szertartást végezte, a kiskutya türelmesen üldögélt a parton, mert tudta már, hogy nem szabad zavarnia a gazdát áhitata közben. Ő, mint kutya, méltatlan volt arra, hogy a bálvány elé járuljon s ezt sohasem felejtette el. Kis fekete szemei vidáman csillogtak bozontos üstöke alatt s még a repülő madarak, pajkos szitakötők és békák után is csak félszemmel nézett, nehogy megzavarja Egyöd bátyát ájtatosságában. Nem merte felkelteni az Isten bosszúságát szentségtelen eblelke nyugtalankodásával.

Ekkor azután megkezdődött a varsák és fenekesek följárása. A dolog nem volt sietős, sok-sok éven át minden reggel ugyanolyan lassan, nyugodtan és vidáman végezte Egyöd bátya. A nádútvesztők bejárásánál voltak elmerítve a varsák, három összecsomózott nádszál jelezte a helyüket. Lenyúlt értük a vízbe könyökig, megragadta a fonott varsa fülét, azután beborította a csónakba. A kasból csapkodó csukák, ezüstös dévérek és vaskos pontyok kerültek elő.

- Gyere csak, vén rabló! - dörmögte az öreg s megragadta a csukát a szárnya mögött. - Látod, Bátur, bégyütt a bitangja falni, de most megfogtuk. Gyere csak szépön, osztán bújj bé a bárkába! Hát te mit akartál ett, nyavalyás? Ergye csak bé a vízbe, nem kellesz! - szólt rá feddőleg egy békaporontyra, amely beragadt a fonadékba. - Ez még neköd se hal, Bátur.

A kutya forgatta a fejét, felhúzta bojtos fülét s félszemmel sandítva a munkára, mindenben helyeselte az öregember szavait. Úgy ült ott a csónak orrában, mintha számbavenné a zsákmányt.

Akadt a varsában még döglött kishal is, mert a csuka olyan, hogy még a börtönben is kergeti, falja, gyilkolja rabtársait. Csikbogár is került s kétségbeesve rohangált, hol futva, hol úszva a bodonhajó fenekén a tócsában. S a csukát is, a pontyot is, meg a dévért is belebujtatta az öreg a kis bárkába. Egyik halat az egyik, másikat a másik rekeszbe, hogy egymásnak ne essenek. A kiürült varsát pedig ismét visszasüllyesztette a vízbe, a megjelölt nádcsomó alá.

Azután továbbhajtotta a ladikot öreges, békés mozdulatokkal. A nap már jól felemelkedett, a felhők gomolyagokba verődtek s elúsztak Nyugat felé. Most már meleg volt s a csáklyázó öreg homlokán verejték gyöngyözött. Levetette rövid, derékig érő ingét s bozontos, izmos mellét szabadon sütötte a nap. Egyre jobban eltávolodott a falutól. Néha megjelölt nádcsomók mellett haladt el ugyan, de nem nyúlt le a vízbe, mert azok idegen varsák voltak, egyik Kösidé, a másik Tormáé, a harmadik Mátéé, a negyedik Öcsödé s így tovább. Az ő varsái úgy voltak megjelölve, hogy három nádszálat kötött össze sással s a kötésbe nádbugát tűzött.

- No, Bátur, ez meg üres - mondta, amikor kinyitott egy varsát s nem talált benne egyebet iszapnál, gallynál, levélnél.

A kutya lelógatta az orrát, mintha rossz szagot érezne.

- Nem lesz mit önni - folytatta Egyöd bátya pajkosan. - Rászoruljunk a köleslepényre. Mi?

De Bátur, úgy látszik, jobban szerette a köleslepényt a halnál, mert kettőt ütött lompos farkával a csónak fenekére s elvigyorodott.

- Eblelkű állat vagy - dorgálta Egyöd bátya. - De azért megosztozunk, én eszöm a halat, te meg eszöd a köleslepényt. Nédd csak, mennyi fúmony!

Egy zsombékon egész rakás kacsatojás fehérlett. Az öregember odakormányozta a csónakot s a tojásokat óvatosan beleszedte a szükőbe. Friss volt a tojás, egyet feltört s látta, hogy még nem ült rajta a kacsa. Máshol meg vagy öt kiskacsa úszott elő a nád közül, kedves lilehangon beszélgettek, anyjuk ott evezett a csapat élén. Amint szembekerült a csónakkal s a két halászóval, megrémült, sápítozni, csapkodni és kerengeni kezdett, felzavarta a vizet. Nem tudta, elrepüljön-e, prédául hagyva csemetéit, vagy maradjon s hősi halált haljon a csáklya ütései

alatt. Mint valami megőrült asszony, terelgette bukdácsoló, jajgató pelyheseit maga mögé, azután mégis csak döntött, nyakát kinyujtva és buta csőrével harsányan hápogva verdeste a vizet. Nekiveselkedett a repülésnek és sikerült is felemelkednie.

- Ne bomolj, te - kiáltott rá Egyöd bátya bosszúsan. - Vigyön el a jótét lélök, nem bántalak, no!

Hagyta a rémült kiskacsákat, hadd nőjjenek, holnapra is kell a táplálék. Bátur nagy élvezettel szemlélte a buta madarat, csodálkozott rajta, hogy annyira fél. Ő tudta, hogy az ilyen vén anyakacsákat nem bántja a gazda. A csónak pedig lassan húzta maga után a barázdát s elérkezett arra a mélyebb helyre, ahol egy sor fenékhorog volt kikötve. Egyöd bátya elővette a katkát, felkotorta a horoginat s behúzta a csónakba. Vagy húsz horog volt az ínra kötve s hal is akadt rajta szépen. Öt nagy pontyot akasztott le a horogról, néhány jól megtermett keszeget.

Igy telt az idő. Mire a nap delelőre ért, olyan meleg lett, hogy abba kellett hagyni a munkát. Éppen helyet nézett magának az öregember a kikötésre, amikor nádsuhogást és ropogást hallott. Egy csónak bújt ki az útvesztőből. Kösid ült a csónakban.

- Jónapot adjon Isten! - kiáltott fel vígan. - Van-e valami?

- Fogadjon az Isten tegöd is - köszönt az öregember. - Akadt valami kevéske. - S hangtalanul nevetett. - Az Öregisten megáldott máma is. Hát a te varsáid adtak-e valamit?

- No, nem sokat. De tán ki kéne szállni.

- Én is arra gondótam.

Csendesen suhantak egymás mellett. Ez a Kösid valamivel fiatalabb volt Egyöd bátyónál. A haja, szakálla, szemöldöke szép barna. Orra horgas, homloka domború és nagy. Vászoningén átütött az izzadtság. Rokona volt Egyödnek, mint az egész falu, ő Egyöd húgát vette el s három fiával, meg négy lányával lakott a faluban. A lányoknak is uruk és gyermekük volt már és a fiúk is családot alapítottak. Kösidnek éppen tavasszal kellett új házat építenie.

Ott, ahol a Feketetóba beleömlik a Feketevíz, egy mély beszögellésnél, sötét tölgyfák alatt kikötöttek. Lehevertek a fűbe s egy-egy darab kemény köleslepényt tördelve és majszolgatva várták, hogy csökkenjen a hőség. Fejük fölött gólyák és gémek keringtek a magasban, az égen foszlott, fátyolszerű ezüstös felhő úszkált, a levegő forró volt és nedves. Legyek és szúnyogok rajongták őket körül s a kutya, amint ott feküdt kioltott nyelvvel, dühösen kapkodott utánuk. A forró nyári csendben most levél sem rezdült s elültek a bíbicek is. Csak nagy néha csobbant egy-egy béka, amikor unalmában fejest ugrott a vízbe. Szitakötők libegtek a vízrehajló bokrok körül. Különben a vízen, a terebélyes, óriási fákon kívül semmit sem lehetett látni, a rengeteg erdő messze elterült a látóhatár széléig s magábaölelte szinte az egész világot. S beljebb oly sűrű és sötét volt s a fatörzsek úgy elmerültek a magas zsurlók és páfrányok között, hogy a napsugár sem tudott áthatolni rajtuk.

- Hogy van a családod és a lovad? - kérdezte Egyöd.

- Istennek legyön hála, jól. A lányom megen áldást vár.

- Hallottam. Több lesz a segétségöd.

- Hát a te családod és a lovad?

- Megvannak.

- Te, Egyöd...

- No.

- Most hallottam Öcsödtül, tod, őneki a kisebb fia odavan Isztróba, a monostorba, hogy eladták a szerecsönyöknek a vásárt a barátok.

- No!

Egyöd felkönyökölt s izgatottan babrált a szakállában. Szemöldökét összevonta, pillantása élesen meredt Kösid szemébe. A hír olyan hihetetlen volt, hogy ugyancsak meg kellett figyelnie társa arcát, vajjon nem bolondozik-e.

- Elhihetöd, no. Aszondi a gárgyán, jobb ha űk tartik, mer a vásár háborgati Jézus urunkat. Mer aszondi, az egyház körül olyan zajt ütnek a vásárosok, hogy az Isten haragszik miatta.

- No!

- Ugyám. Aszondi a gárgyán, hogy az Isten nem nízheti az adásvételt, meg a patvarkodást, meg a csereberét.

- No...

- Ezök az isztrói barátok mindön nap színrül-színre látik Jézus urunkat, meg az Istent, meg a Bódogasszonyt, osztán megtudták, hogy haragszanak a krösztyénekre a vásár miatt.

Egyöd bátya levette szemét a beszélőről s maga elé bámult a fűbe. Ott egy hangya cipelt egy bogárdögöt. Azt nézte. Sokáig hallgatott s a másik is némán majszolgatta a köleslepényt.

- Hát te, - szólalt meg végre Egyöd bátya - én ezt nem értöm. Mer régön az Isten sohase akarta, hogy ne vásározzunk, hanem éppen azt akarta, hogy csak végezzük a dógunkat, ahogy legjobb. Még a kerál is elvötte a vásárt a szerecsönyöktül. Most meg visszaadi megen!

- Ezök a barátok színrül-színre látik Jézus urunkat, meg a Bódogasszonyt, meg az Öregistent, oszt aszondik, hogy a vásár bánti ezöket az egyszemélyöket.

- Hát akkor mikor és hutyan lesz a vásár? Kinek fizessünk a vásárpézt?

Kösid vállat vont.

- Első szent kerálunk, István is úgy röndőte, hogy a vásárnapot a papoknak fizessünk. Eddig így vót, osztán jó vót. Nem haragudott se Jézus úr, se Bódogasszony anyánk, se az Öregisten a vásárér. Igy vót az én fiatalságomba, meg apámába is, meg dédapámába is, nagyapám mondta. Meg ükapámába is így vót, meg őseink korába is, osztán mégis megáldotta űket az Isten, megtartotta egésségbe, erőbe, őseink nyilait rávezette az ellenségre, csatáikat jóra vezérölte. Peeg nem fizettek vásárpézt a gyalázatos szerecsönynek!

- Hát ez má mélység! - hördült fel Egyöd bátya. - Osztán a kerálnak az Isten röndőte?

- Az Isten. Megvelágosodott az elméje és megtudta az Isten parancsát.

- De hát eddig mér nem parancsót ejent az Isten?

Egyöd bátya zavartan köszörülgette a torkát. Kösid féloldalvást ránézett, mint aki tud valamit, de nem szól.

- Hát ha eztán így lesz, nem jó lesz - dünnyögte Egyöd kedvetlenül. - Kiforgatik a népöt mindönébül. Még azt is elröndölik, hogy mindön falu épétsön egyházat, osztán mindön nap tartson imádást, osztán vásár meg ne legyön. Há vigyünk akkor a barmot, disznót, lovat, meg a halat, bűrt, meg a szógákat hon vesszék az urak?

- Te, Egyöd, - szólt Kösid zavartan - engöm az ördöng környéköz. Mikor meghallottam a hírt, hogy mit akar a gárgyán, azonba mellémbújt az ördöng. Osztán tisztán hallottam vala, amint a fülembe suttog. Hogy aszongya az ördöng: a gárgyán nem szóhatott az Istennel, mer éppen a

gárgyán mondi, hogy az Istent nem lehet látani, se hallani. Akárhá lögyek, ha mast is ett nincs az ördöng mellettem - suttogta egészen elváltozott hangon s közben a bajuszát csupálta s maga elé meredt. - Istenöm segéts, Jézusom, ne hagyj el! Sase hittem, hogy az ördög így megkésért!

- Mink láttunk az Istent, de a barátok ezér megpirongattak - töprengett Egyöd. - Mast meg űk mondik, hogy beszéltek vala Istennel, meg a Bódogasszonnyal? Én csak azt nem tom, hogy bánthati a vásár Jézus urat, meg a többi istent, ha se testük nincsen, se fülük, szömük? No, ha szerecsenyöknek adik a vásárt, akkor végünk!

Ezt már haragosan s elkeseredve mondta. S vetett magán egyet ültében.

2.

Az asszonyok házából kilépett Teréza néni. Pislogott egy darabig a felkelő nap fényében, aztán buzgón vizsgálta az égboltozatot. Nagyot sóhajtott és Kelet felé fordulva keresztet vetett.

Aztán kiáltozni kezdett:

- Jánoska, Palika! Fönkőtt a Nap!

A kiáltásra két mezítelen fiúcska búit ki az asszonyházból. Kócosak voltak, üstökük belelógott a szemükbe. Ásítoztak, hunyorogtak. A kisebbik, Jánoska, nyafogott:

- Eédös szülém, aggy enni.

- Lá, még ki se törülted a szömödbül a csipát, osztán má önni akarsz - duruzsolt a vénasszony. - Tán megéhöztél álmodba, verágom?

- Jánoska azt álmodta, hogy nagy utat tevött, lemönt egészen a Disznórévig, osztán száz disznót hajtott át a Fekete-högybe - magyarázta a másik kisfiú. - Ezér éhözött meg annyira.

- De lá, előbb meg kell fejni - biztatta őket a szüléjük. - Anyátok kibújt-e má?

- Ett vagyok, anyám - kiáltott most egy menyecske s kilépett az asszonyházból.

Gyöngy, a fiatalasszony, mosolyogva állt a napfényben. Miközben beszélt, sebesen fonta a haját, majd feltekerte a tarkójára s lekötötte a fehér kendővel. Pirosarcú, barnaszemű, kissé alacsony, kerekded menyecske volt, ezért nevezték már kiskorában Gyöngynek. S mindig nevetett, akkor is, ha komolyan beszélt. A szemében csillogott a mosolygás, meg az ajka csücskein. Vászonpendelye féloldalt az inge korcába tűzve, lábszára térden felül kicsillant. S inge alatt keményen, gömbölyűen feszült a keble, még a kis piros csecsbimbó is átsütött a ruhán. Amint bekötötte a fejét, szaporán befordult a házba s egy csobolyóval tért vissza. Fürgén leballagott a bodonkúthoz s kötéllel friss vizet húzott. Vett belőle a szájába s kezére csorgatva a vizet, megmosta az arcát és a nyakát.

- Gyertök, verágom, - mondta a lusta kisfiúknak - mossátok meg szépen az arcikátokat.

A fiúk nyüglődve oldalogtak az anyjukhoz.

- Úgyis a vízre mék, - nyafogta Jánoska - mér kell mosdani?

- A vízre mégy hát, ugyan há mennél - oktatgatta a vénasszony. - Visszétök a kishorgot, kishálót, kis íjat. Segéttötök dógozni. De a napocska is jobban ragyog, ha szépön meg-mosódtok. Nizzétök csak, alig szótam, má erősebben fénylik!

A fiúcskák, tenyerüket a szemük elé tartva, bámulták az eget. Csakugyan, a nap egyre vidámabban, fényesebben és tüzesebben emelkedett a tölgyes mögül. Erre ők is vettek a szájukba vizet s megmosták az arcukat és a kezüket.

Öcsöd teljes buzgalommal fújta a tülköt. A fák dús lombjai közül nagy rikácsolással és kodácsolással röppentek le a tyúkok.

Teréza néni a nem messze kérődző tehenekhez ballagott.

- Hát dédapátok vaj há lött? - kérdezte Gyöngy a fiait. - Jár-kől egész éccaka.

A férfiak házából kibújt Sas, Gyöngy ura, a két kisfiú apja. Harákolt, köpött, vizsgálgatta az eget. Szétvetett lábbal állt a ház előtt, hosszú haja a vállát verte, kisingét dagasztotta a hajnali szél, gatyáját csontos, erős lábszáraira csapta.

- Aggyon Isten jó röggelt minnyánknak.

- Édösapám! Édösapám! - kiabált a kisebbik fiú. - Úgy-e, máma csinálsz nekünk kiskecét?

- Hát a jóröggelt? - mordult rájuk az apjuk tettetett szigorral. - Csak úgy bújtok elő, mint a kismalacok? Megharagszik ám a jó Öregisten, ha nem az ű nevével kezditök a napot!

- Jóröggelt! Jóröggelt! Adjon Isten jó röggelt! - sivalkodtak a fiúk s apjukhoz rohanva átkarolták a combját, odadörgölték arcukat az öléhez, ráncigálták a gatyáját, ugráltak egyhelyben és nevettek, mint a nevető sirályok.

A férfi megmosdott, azután kelet felé fordulva keresztet vetett s lehajtotta a fejét. Gyöngy és a kisfiúk hasonlóképpen tettek. Mire elvégezték az imádságot, Teréza anyó is végzett a fejéssel s hozta a tejet. Először az apának nyujtotta, majd a két kisfiú húzott jó nagyot a tejből, végül a vénasszony és a menyecske.

A fiúknak megint eszükbejutott a kiskece. Rimánkodni, nyafogni kezdtek, húzták-vonták az apjukat, hogy kössön nekik.

- Majd a dédapátok csinál - nyugtatta meg őket az apjuk. - Én kimék az erdőre, jaj, de szép madarat fogok! Küllőmadarat, améknek piros a sapkája! Bétesszétök kalétkába, osztán úgy gyönyörködtök maj benne. De lá, nem érök ám rá kiskecét fonni. A dédapátok ráér.

A gyerekek beérték szép szóval. Palika javallotta, hogy keressék meg a dédapát, valahol a nagy körtefa tövében lesz, a kedves helyén. Míg aztán ő a kiskecét fonja, majd nyilaznak. Be is rohantak az asszonyházba s hozták a kisíjat, nyilakat s rohantak anyaszült meztelen a körtefák felé.

Sas pedig előkereste háromágú lápibotját, fogta a szükőjét, belétette a madárhurkokat, a lépes tukót s elindult kifelé a faluból, följárni a hurkokat és lépeket.

3.

A két kisfiú lelkendezve futott a magas fűben. Versengtek, hogy melyik ér előbb a hatalmas körtefához. Ez a fa kimagaslott a faluból, ott állt dél felé, a Cserhát irányában elterülő maláka partján. Már messziről látták, hogy ott fehérlik a dédapa inge. Miközben futottak, lovaslegények jöttek velük szemközt, vidáman beszélgettek és nevettek. Közöttük volt Bene is, meg Ernye, a nagy játékcsináló. A lovak egész éjszaka legeltek, most vidáman horkoltak és lengették a farkukat. Itatni mentek a legények a Feketető felé.

Isztróban szólt a harang. Hangját ringatta-lengette a hajnali szél. A fákon fecsegtek, furulyáztak, cseveteltek, csiripeltek a madarak. Szikrázott a harmat. A fiúk jókedvre derülve, kipirosodva futottak, testükön játszott a nap aranysárga és a falevelek halványzöld csillogása. Palika hirtelen megállt, lekussadt, szinte fülig behúzódott a fűbe. Intett az öccsének is.

- Szt! Vigyázz!

A másik kisfiú azonnal megtorpant s lehuppant a fűbe.

- Nízd a! - suttogta Pali s kimeredt szemmel bámult egy fa kiálló, száraz ágára.

- Réti sas... - suttogta a kisebbik és szinte kicsordult a nyála izgalmában.

Mind a ketten ugyanabban a pillanatban tették nyilukat az íjra. Féltérden guggolva, megfeszített könyökkel vették célba az ágon gubbasztó s valamit nagy figyelmesen szemlélő madarat. A húrok elpendültek, a két nyíl versengve suhant s szinte egyszerre csapott a sasra. A madár megbillent, tolla szanaszét rebbent, szárnyával előbb dühösen, majd bágyadtan csapkodott, elrúgta magát az ágról. De a nyilak benne voltak. Szédülten kerengett féloldalvást s vergődve, élesen rikácsolva hullott a fűbe.

Amint a nyilak elsuhantak, a fiúk felpattantak a földről s rohantak a zsákmány felé. Olyan biztosak voltak a dolgukban, hogy egymással nem törődve csak azt nézték, melyikük ér oda legelőbb. Lecsaptak a még élő madárra s egyszerre ragadták meg mind a ketten. Kis piros, izgatott arcukon diadal és egyben irigység ömlött el.

- Ez az én nyilam! - rikoltotta Pali. - Ett ment bé ni, a szárnya tüvébe!

- Az enyém mejjön találta! - visította Jánoska.

- Az enyém vót halálos!

- Az enyém vót halálos!

- Hazudol!

- Ezt a véröd báni!

Elejtették a nagy, haldokló madarat, eldobták íjjukat és nyilaikat is, elfeledkeztek a dédapjukról és a kiskecéről. Csak az izgatta őket: kié a sas. És a vasszegekhez hasonló fekete, fényes körmök, melyeket felfűzve a nyakba lehet akasztani, dicsekvésül az egész falu előtt. Palika, mint idősebb és erősebb, úgy vélte, egyetlen ökölcsapással lesújthatja az öccsét. De Jánoska felbőszült a sértés miatt. Ő hazug? Ez vért kívánt. Ezért az ő ökle csapott le előbb Palika halántékára. Megtántorodott a kisfiú, de balkezével mégis beleragadt öccse hosszú hajába, lenyomta a fejét s jobbjával hatalmas ütést mért a tarkójára.

- Tík! Tík! - hangzott a körtefa alól dorgáló, reszelős hangon a dédapa rendreutasító szava. - Mit víttok ott? Nem szégyönölitök magatokat? Vérét vesszétök egymásnak?

Erre szétváltak és röstelkedve mentek a fához. Vörösen, kúszán, jól megtépve egymás haját s a döglött sast szárnyánál fogva vonszolva, íjjat-nyilat a hónuk alá szorítva, oldalogtak az ősz öregember felé.

- Azonba tudtam, hogy tik vagytok - zúgolódott lassú szóval az öreg. - Nemcsak abbul, hogy amott ült vala egy sas, de má nem ül ott, hanem abbul is, hogy egymás életére törtök. Gyalázatosok.

- Dédapám, hallgasson ede tekegyelmöd - magyarázta Palika. - Azt mondi ű, hogy az ű nyila vót halálos. El akari vönni a tollút, meg a karmokat.

- Dédapám, - szájaskodott sebesen a kisebb - ű meg azt mondi, hogy az ű nyila vót! Azér, mer ű az üdősebb, nem rabóhati el tűlem, aki az enyém. Még osztán hazugnak is mondott.

- Hazug is... - kezdte Palika s ferdén nézett az öccsére. Jól is tette, mert a kisfiú rögtön belé akarta vágni egyik nyilát az oldalába. Még idejében félreugrott s kajánul nevetett.

Az öregember a fejét csóválta. Hosszú ősz haja vastag fonatokban hullt a vállára, szakálla a mellére borult. Nyitott ingéből fehér, bozontos szőr kandikált elő. Sovány, fekete lábát maga alá húzta, száraz,ráncos kezét a térdére nyugtatta. Igy nézett rájuk szelíden, de rosszalón sűrű, ereszmódra kiálló szemöldökei alól. Fáradt, kissé könnyes szeme szaporán pislogott.

- Álljatok elejbém - mondta lassan. - Úgy ni. Mast osztán én leszök a várespán. Igazságot teszök közöttetök. Tegyétök le a fegyvert, mert annak úgy kell lönni.

Letették szépen a fegyvert, meg a madarat az öreg lába elé.

- Úgy. Lá csak, jó gyerökök vattok tik. Tik vattok a vitézök, kerál vitézei. Én meg a várespán vagyok. Mutassátok a madarat.

Figyelmesen megnézte a romlott állatot. Annak vér szivárgott a csőrén, sárga szemhéjait behunyta, karmai görcsösen összehúzódtak. Szép, nagy, tetemes madár volt. Életében vitéz, bátor, nyílsebesen repülő, jó halászó, jó vadászó. Tisztelettel nézte a vén Györke. Belefújt a tollak közé, ahol a két nyíl éles hegye a húsába csapott. Aztán felemelte arcát s meggondolt szavakat ejtett.

- Én, mint a kerál várespánja, igazságot teszök közöttetök. Mind a kettő nyila halálos vala, egyik sem jobb lövő a másiknál. A te szömöd élös vót, Pál fiam, a te kezed meg biztos, János fiam. Azér úgy ételök, hogy a sas fele tolla Pált illesse, fele tolla meg Jánost. A sas karmai úgyszintég. A húsa kedég legyön a Bátur kutyáé. No, hát följebböztök a kerál úrhoz? Tegyön ételetöt a nádrespán úr? Vagy beléegyeztök?

A kisfiúk arca földerült. Bólintottak.

- Hát akkor üljetök ede, mellém - fejezte be az öreg Györke apa.

Leültek s igazságosan megfosztották a sast. Györke apa késével levagdalták a karmokat is. Az öreg pedig békésen szemlélte őket munkájukban, amint tépték a nagy, erős tollakat s párosították egymással, hogy illenének jobban össze. A karmokat pedig meztelen mellükre nyomogatták, úgy gyönyörködtek benne, milyen diadalmas és harcias dísz lesz ez, ha felfűzve magukra akasztják.

Györke, a dédapa félnapokat elüldögélt nyáron a körtefa alatt. Volt egy korhadt tuskó, arra ült, maga alá húzta a lábát, két botját pedig odatámasztotta a fatörzshöz. S nézte, nézte a tájat, egyre ugyanazt a tájat, a csillogó sekély vizet, a Cserhát hosszan vonuló fáit, a szállongó, keringő gólyákat és gémeket. Hallgatta a falevelek és nádbugák susogását-zizegését, a száz és száz állati, emberi és vizi hangot, mely beleszövődött ebbe a ringató zizegésbe és zúgásba. S újra meg újra megállapította: merről fúj a szél, milyen a felhők járása, milyen idő lesz holnap, kemény telet várhatunk-e s hogy fizet a kender, a köles, a méhek mennyi mézet hordanak, lesz-e jó nyestbőrvadászat. Menni már csak két botra támaszkodva tudott Györke apa, lépésről lépésre araszolgatott s közben eltorzította arcát a fájdalom. Mert rontás, szakgatás, nyavalyák szörnyű átka kínozta a derekát, térdét, csuklóit, a betegségek gonosz lelkei nem engedték ki markuk közül sem éjjel, sem nappal. Azért szívesebben is ült távol az emberektől, nem kérve és nem várva már tőlük semmit, legfeljebb néha igazságot téve, mint most is. Aki akkora időt ért, mint ő s annyi bajt, csapást, szenvedést és békétlenséget látott, már csak a nyugalomban

leli örömét, míg be nem takarja az utolsó nyugodalom, a végső béke, az örök csend, a végtelen magány.

Éjjel nem aludt. Igy ültében néha lehúnyta a szemét s ez lehetett már az ő alvása, ha ugyan alvás volt. Hanem éjjel kint ült a ház előtt egy tuskón, nézte a csillagokat, a Holdat, a fák árnyait, figyelte a sürrögő egér neszét, a pittyegő madarat, a tovasuhanó baglyot s a fákon álmukban fészkelődő s összevesző tyúkokat. Aztán a tűzre is vetett egy pillantást, hol az egyik, hol a másik házba térve s óvatosan csoszogva a földön alvók között. Megpiszkálta a parazsat a ház közepén, vetett rá egy kis gallyat, azután megint kiment. Rokona volt az egész falu, minden ház nyitott ajtaján becsoszogott, itt is, ott is körülnézett... Itt férfiak aludtak a fal mellett köröskörül, behúzódva prémeikbe, amott asszonyok, amott megint lányok, gyermekek... S a falu füves térein lovak legeltek, a farkasbőrök alatt legények horkoltak versenyt a füvet harapdáló lovakkal. Máshol tehenek hevertek és kérőztek a sötétben. Igen, ez az egész falu az ő faluja volt, Egyöd a fia, Sas az unokája, Öcsöd a süve fia s így tovább... Néha elgondolkozott ezen az elágazáson, ezen a virágzáson, számolgatta: ki hogyan tartozik hozzá, mikép nőttek a fiak és lányok után unokák és dédunokák, de aztán belefáradt. Apja, Nömöd, szintén így nézett körül a törzséből hajtott ágakon. És emlékezett még nagyapjára, Ősödre is, aki akkor halt meg, amikor ő, Györke, még kisfiú volt. Az időnek ebben a végtelenségében ringott, és úszkált csendesen az öreg Györke s amikor kis dédunokáira nézett, mintha magát látta volna rettentő távol, a vizek, erdők és hegyek mögé letűnt időben...

4.

Bene és öt legénytársa a Feketető felé lovagolt itatni. Közrefogták a falu valamennyi lovát, csikaját s nagy terefere és jókedv közepette hajtották őket. Vállukra vetve hetykén fityegett a farkasbőr, oldalukon nyeregre akasztva a hosszúnyelű balta. Hosszú ostoruk hanyagul lógott a nyakukban. S Bene nyergének kápáján, jól eldugva a prém alá, ott kotyogott a komiszos tömlő és benne a kavaróbot. Rövid csizma volt a legényeken, a csizmában kés. Elvetődtek ők messze, a szárazabb döngörökre, vagy a bükkháti tisztásokra is a lovakkal, néha még éjszakára sem tértek vissza a faluba. Különösen így nyáron. Vagy harminc ló és csikó volt a ménesben, a tejelő kancákat megfejték s „neveltek” egy kis komiszt a tejből. S volt mindegyiküknek jó köleslepénye is hozzá.

Csűdig gázolva a tocsogós fűben és sárban s zubogva törtetve a vízbe, a lovak szomjasan szürcsölték a csillogó hullámokat. A legények előrementek, míg csak lovuk hasáig nem ért a víz. A csikók játszva rohangáltak a kancák körül. Egy fekete, hosszúsörényű csődör, a Sólyom, felemelte fejét a vízről és sárga fogait kimeresztve, az égre röhögött. Erre a többi ló is röhögni és nyeríteni kezdett, mintha valami fontos és vidám mondanivalójuk lett volna. Játszottak a vízzel, paskoltak benne, szürcsölték és a foguk közül megint kicsurgatták s a nagy zubogás, sistergés, tocsogás és nyerítés rajszám verte fel a madarakat a nádból. Tiszta volt a víz, a medre homokos. Látni lehetett az ijedten menekülő halacskákat és vízibogarakat. A legények jól elidőztek a vízben, rikkantottak és nevetgéltek. Egy sötétpej kanca, Sugár nevezetű, megbolondult a csikajával, különvált a többitől s rohanni kezdett a sás közé. Bene és Ernye hujázva eredt utánuk. Lekanyarították az ostort s zuhatagot verve maguk körül, terelték Sugárt visszafelé. Eközben pedig Ernye, a játékmester, mintegy véletlenül, úgy csapott a vízbe ostorával, hogy Bene képére loccsant a víz s leöntötte mellig, még a szemét is becsurogta.

- A keserves áldódat! - ordított Bene félig dühösen, félig vidáman. - Tűz után víz?

- Uhh, vétlenül vót - szabadkozott alamuszian Ernye. - A tűz nem vót vétlenül, de a víz úgy vót.

- Illik is, - kiáltott közbe Szegyej fia Gál - hogy a tűz után vizet bocsáss rá, meg ne gyúljon.

- A tűzér még számadás lesz közöttünk - fenyegetőzött Bene. - Mast is sajog a lábujjom tűle.

- De szép csillagokat is rúgtál.

- Maj rúgok én még, de te látasz tűlle csillagokat!

- Térítsünk csak kifelé, - rendelkezett Gál - osztán gyerünk arra ni, a Bükkhátra.

Kifelé hajtották hát a lovakat és csendesen poroszkáltak Északnak, Bessenci felé. Tocsogókon, nádas-sásas ereken, füves hátakon haladtak, elnyujtva a ménest hosszában s nem hagyva legelni a meg-megálló lovakat. Az őstölgyes szinte a falu széléig nyomult, úgy vágtak ki belőle az ősök akkora helyet, amekkora a házaknak, meg a keskeny földecskéknek-gyümölcsösöknek kell. Igy egy-kettőre az évszázados tölgyek sűrű, sötétzöld rengetegébe jutottak. Jól kellett tudni a járást, hogy el ne tévedjen az ember. A magas bozótban, iszalagok, szederindák, zsurlók között, csak egy-két lovas számára volt átbújó s az állatok gyakran mélyen gázoltak a vízben. Máskor meg kis kerek tisztások, ritkások nyíltak meg, buja fű hullámzott rajtuk s rengeteg virág kéklett, sárgállott és piroslott mindenfelé. Majd megint becsörtettek az erdőbe, vigyázva, hogy valamelyik lónak baja, sérülése ne essék. Akkora tölgyek voltak itt, hogy tizenöt-húsz ember is alig érte volna át a derekukat. S micsoda fakoronák, milyen szédületes lombsátrak! S mekkora gombák a fák derekán is és milyen odúk, elfért volna bennük négy ember. S voltak olyanok is, amelyekben dühös vadméhek tanyáztak. Az erdő mindig új meg új meglepetéseket hoz, lám, néhány nappal ezelőtt még üres volt az az odú, és ma már szorgalmasan dolgoznak benne a méhek. S a mókusok úgy csapongtak-futkostak a fákon, széles farkukat mint szárnyat bontva ki maguk mögött, a pelék úgy iramodtak mindenfelé, a nyestek oly fürgén s ijedten menekültek, mintha lábakelt volna az erdőnek. Őz is bukkant elő, riadtan nézett ki a fatörzsek mögül a hajrázó-csörtető társaságra. S madár és madár mindenfelé, pintyek pittyegtek, küllők csattogtak és csikkegtek, feketerigók fecsegtek, mint asszonynép a vásáron, szarka csörgött, mintha lopott pénzét rázta volna egy elvarázsolt tolvaj, cinkék cincogtak s az erdő felett, ahová már nem lehetett kilátni a sűrű homályból, réti sas, vércse, ölyv vijjogott.

Bessenci közelében, a Fúttó-víz mellett, kiértek a rengetegből s pompás legelőre jutottak. Ekkorra meleg is lett. Itt volt az ideje a tanyázásnak. A lovak szétszéledtek s orrukkal dörzsölték le a csűdjükre ragadt piócákat. A csikók szoptak, a csődör mohón harapott a kövér fűbe. Bene, Ernye, Gál, meg a legcsendesebb, a szótlan Döme, leugrottak lovaikról, meglazították a hevedert, levették a kantárt s lovukat a többi közé csapták. Döme, akit hallgatag természete miatt Lappincsnak csúfoltak, erősen megfontolta, hol lenne jó leheverni, hol jobb az árnyék s merről fúj a szellő. Magános nyírfa állt a Fúttó-víz kis kerek tavacskája mellett, oda cipekedett. A többiek is vitték farkasbőreiket, baltájukat-ostorukat, a tömlőt, meg a kenyértartó szükőt. S lehevertek az árnyékba.

Szegyej fia Gál lassan tördelte a köleslepényt s elábrándozott.

- Én nem bánom, gyerökök, de télire elmék át a Deráván a Feketehögybe, disznót makkótatni. Mer igön-igön vásik a fogam egy szép medvebűrre.

- Minek neköd a medvebűr? Tán valami lány jár az öszödbe?

- Azt hiszöd, mindönki úgy koslat a lány után, mint te.

Ezt Benének mondták. Talált is.

- Mit bánt az tegöd, hogy én lány után vagyok? Tám arra a lányra vásik a tied is?

- Gyerökök, ez a Bene még utóbb elbúsuli magát - kötekedett Ernye.

- Jába - bökkent egyet Lappincs Döme.

- Uhh, gyerökök - sóhajtott Bene keservesen s baltájával belekapott a nyírfa kigyűrődött gyökerébe. - Jobb elmönnék valamék váras alá sáncot hányni, vagy a kunok közibe házőrző kutyának, mint hogy azt a lányt megláttam vala...

- Rámen a fejed - intette Gál.

- Rámen egyöbe is - toldotta meg Ernye. - Egyször kitessze a gyuhát. Akkorát epeködik.

- Epeködik, sepeködik.

- Adik vagy nem adik? - kérdezte kíváncsian Gál.

- Mast épölődik az apja, hogy adi-e, vagy nem.

- Lá, csak baj ám az, ha az embörnek nincs annyi morhája, loaja, prémbűre, amennyit egy szép lány megér.

- Annyi morhám, loam, bűröm sase lesz, amennyit ű megér! - sóhajtott dühösen Bene. - Nem ez a baj. Az a baj, hogy az apja sokat kéván.

- Nízz más után - tanácsolta Lappincs.

- Níznék, de ha nincsen - vetette oda Bene kedvetlenül.

Erre mind nevettek. S össze-vissza kiabáltak.

- Ej-haj, nincs más!

- Nincs hal a Feketetóba!

- Bene gyerök, mire nízöd az életedet? - fordult felé Gál komolyan s kis barna bajuszkáját huzigálta. - Ett van mindjárást Bessencibe Ábrám lánya. Vagy Mika lánya, Kata.

Bene legyintett.

- Mér? - folytatta Gál hevesen. - Mer Fúttó-lány?

- Nem azér, ámbátor a híre...

- Én köpök a hírire! Neköm azér, mer Fúttó, löhet jó feleség. Engöm nem fojt meg, nem félök.

Bene előkotorta a tömlőt, megkavarta benne a komiszt, löttyentett egy keveset a földre. Ivott, sorraadta az italt.

Majd körtét kotortak a szükőből s lustán, heverkőzve majszolták.

A tavacskára két lány ballagott Bessenci felől. Óvatosan lépkedtek a sűrű csicsak között, hogy mezítelen lábukat meg ne szurkálja. Kezükben bot és szükő volt. Élénken csicseregtek, de a szavukat nem lehetett érteni. Pendelyük vakítóan fénylett a napsütésben.

- Lá, mejen szép két csilling - dörmögte Gál. - Választhatol belőlük.

- Csilling, ez a baj - ütötte el Bene. - Magasan száll, az az üé, akit rabóhat.

- Krösztyénök űk is, ne beszélj - feddette Gál. - E csak olyan csárma beszéd. Minnyá jóravaló lány, dógos, kegyös, hűségös. Akit neköm az ézös kinéz, azzal én bééröm. Nem csillangózok Hídvégre, Azerjásra vagy Kémösre.

Bene sértetten hajtotta le a fejét. Kedve lett volna szétütni társai közt s bizsergett is a karja nagyon, de tudta, hogy mennél jobban kavarja, annál jobban bűzlik. Hát csak egy göröngyöt markolt fel s meghajította vele az egyik lovat, mert marta-rágta a társát.

- Nyughass, te! Dögőté vóna meg!

Ernye két ujját a szájába dugta s olyasformán vijjogott, mint a csillingmadár. Az egyik lány feléjük nézett, de el is kapta a szemét s úgy tett, mintha sem a lovakat, sem a legényeket nem látná. Ernye pedig tovább játszott. Most úgy ungatott, mint az öreg béka. Majd meg hevesen pitypalattyolt, ahogy a hímfürj szokott hajnalban, mikor a párját csalogatja. A lányok összedugták a fejüket s látszott, hogy vihognak.

- Hallitok-e, én egyet gondótam - kezdte megint zavartan Bene. - Én nem sokat csipeszködök, hallitok-e, nem kűdözgetök, huzakodok, én nem alkudozok, hallitok-e, hanem...

- Otthagyod, jobb is - fejezte be Gál.

- Hanem elrabolom.

Mind rábámultak.

- Meglátitok, fiúk, ez a Bene még megcerkad a lány után - korholta bajtársát Gál.

- Az ördöng kapott el tégöd, testvér! - tette hozzá Döme s az orrát huzogatta nagy gonddal, mintha valami okos gondolatot akarna kifejni belőle.

- Engöm elkapott az ördöng csakugyan - vágta rá dacosan Bene. S összehúzta a szemöldökét, arca elkomorult, ujjai gyorsan tépdesték a füvet. - De nem bánom. Nem bánom, testvérök, egy életöm, egy halálom, én elrabolom. Mér? Azér a néhány tinóér, bűrér, laóér kínlódjak? Azér sepedjön a szívem? Ű is kedvel, én is kedvelőm. Nagy a velág. Mer az apja nem akari?

Bene nagy követ dobott a társaságba. Félénken, idegenkedve nézték, jókedvük elsikkadt.

- Fejeddel játszol - figyelmeztette csöndesen Gál.

- Beteg vagy, testvér! - toldotta hozzá Ernye s elfeledkezett a víz mentén ácsingózó, tereferélő, nevetgélő lányokról. - Megszállott az ördöng, Isten kegyüggyön árva lelködnek. Rontás ért, testvér. Megetetett tegöd az a lány, gombócába sütte a szőreszálát, osztán megetted.

- Elrabolom, osztán hajrá, velág, vetött ágy! - hajtotta a magáét egyre dühösebben Bene. Miután az első szót kimondta, makacsul megmaradt a gondolata mellett. - A fejemmel játszom, igaz, de mit ér az én fejem?

- Sömmit, ha megrontottak. Ergye a nagyanyádhoz, majd segétt rajtad.

- Nem segétt má rajtam a velág mindön orosa, javossa. Hej, testvérök, ha csak eszömbejut a csillagos szöme, a haja puha cicája, a szája, meg a nevetése... Má kiüt rajtam a forró verejték, mint aki negyednapos forróságot kaptam. Ha alszok, álmomba látom, ha ébren vagyok, ett játszik előttem a képe. Jába imádok én a Bódogasszony előtt vagy Jézus urunk előtt, jába fohászkodok nyugodalomér, jába neköm a ló vagy a víz... Érzöm, nem lesz, nyugovásom, míg el nem rabolom a Kamuék Verágát...

A legények hallgatagon nézték. Keresték rajta az ördöngősség jelét s meg is találták. Mert Bene arca egyre sötétebb és komorabb lett, szemét behunyta, haja is mintha oly szomorúan csüngött volna, akár a szomorúfűz. Látszott minden porcikáján, hogy eped, vágyakozik, reszket a rontástól, hogy benne van az ördög édes mérge. Ha Isten akaratából volna a dolog, segítene az imádság, szűz Mária és Jézus neve. De nem segít.

- Vágj le titokba egy fürtöt a hajából, osztán ergye ki Újhold napján éjfélikor a krösztyútra a mokrád felé, fordúj Keletnek, osztán abba a tűzbe, akit egy bögrébe vittél a nyakadba akasztva, égesd el. Mikor bévetöd, mondd el háromszor: „Kiszi, Kiszi, vödd a rontást, vidd a verést, űtet toszonyétsd!" Ez használ - tanácsolta Ernye.

- Valék én is így - szólt Döme. De Ernye közbevágott:

- Lám, ki hitte vóna!

- Valék hát, de nem szólék róla. Neköm azt mondta az oros, Újholdkor mönjek ki éjfélikor a ház mellé, fordújak Keletnek, szúrjak likat a fődbe a baltám nyelével. El is múlt.

Bene maga elé meredt és nagyot sóhajtott.

- Ösmeröm, csináltam. Csak egy használ, ha a fejem rámen is. Elrablom. Segéttötök?

Firtatva nézte a fiúk arcát. Azok hallgattak. Gál lehúzta a csizmáját s nagy gonddal piszkálta a varrást, amely oldalt fölfeslett. Ernye megint a lányok után bámult. Azok éppen visszaballagtak az erdőbe. Mint két hófehér madár, úgy lépegettek a zöld füvön. Ez most nagyon lekötötte Ernye figyelmét. Döme pedig oly erővel fejte az orrát, hogy kivörösödött. Szólni, úgy látszik, egyikük sem mert. Az ördög szállott közibük, szinte érezték a jelenlétét.

- Jaó - mondta kissé rekedten Bene s felkelt a fűből, nagykeményen tett néhány lépést, felrúgott egy göröngyöt, s szemét nem vette le a csizmája orráról. - Van jó loam, van jó baltám, nekivágok magam. A lányt őrzik tűllem, de hát maj csak lesz valahogy. Inkább ontsák ki a vérömet azomba. Vagy elviszöm a lányt.

- Hát osztán, ha megtalálnak a börtönök? - vetette oda Döme.

- Akkor má úgyis egyre men. Aki rámveti a kezét: levágom. Kerek a velág, nagy az Öregisten sátorajja.

- Őrözik a lányt! - töprengett Gál. - Akkor mégse csinálhatod magad. Miszlikbe apréttanak. Ott is van ám balta, meg kés. Kétélű. A hídvégiek is tudják forgatni.

- No, testvérök, nem azér mondom, de ha féltök, egyet se szótam.

- A fejedrül van szó, testvér. Tod, a törvén tilti a lánrablást. Nem játék a! Gondód meg!

- Én nem gondókodok, én teszök. Nem azér, sértés ne legyön, de aki fél, ne gyűjjön. Magam vagyok a bajba, magam gázlók ki belőlle. Vagy beléfúlok...

- Hát, testvérök, - mondta szinte nyögve Lappincs Döme, mintha minden szót úgy okádna ki magából keservesen - ha má így áll a dolog, én aszondom: nem hagyhassuk Benét, igaz?

- Igaznak igaz, - kiabált dühösen Ernye. - De mér vesszön el, szegén gamó, egy lán miatt?

- De a törvén a mi fejünkre szakad, - aggódott Gál s egyre piszkálta a szakadt csizmát.

- A rosseb ögye a törvént akkor má! - kiáltotta hevesen Ernye. - Én a törvént, akit a kerál úr az Isten kögyelmébül röndőt, alázattal tekéntöm, de hát... Nem kell azér, testvérök, a törvénbe kerülni. Mer, igaz-e, éccaka sütét van...

- Ha nincs Hódvelág - nyögte Döme.

- Hát ki az a lüke, aki maj Hódvelágon men lányt rabóni, hogy belénízhessenek a képibe, osztán még a kokas is űtet kukorékója? Mer ha Bene, ill a berök, nádak, erek, meglép, jó van. De azt osztán sönkinek nem kell látani, hogy kik vótak vele. Sütét is van, valamit húz is az embör a képére, loaja is van az embörnek... Mi az a Hídvég? Ett van egy nyíllövésre, ni. Röggelre má ott fekélődik az embör megen a röndös helyön, a loaknál. Igaz-e?

- Isten segétségével, nem mondom...

- Hát csak nem haggyunk a bajba? Igaz-e? Hogy az embör még vénségére is csak azon eméssze magát, hogy a könyeres bajtársát, jó testvérét csába hagyta! Szégyön-gyalázat lönne. Lepökném magamat, mer ez má a legutósó. Hát ha má így van, ott legyünk mink is, meg a jó fokos baltánk is, osztán ahon törik, ott rogyik. Utána meg ne szój szám. Igaz-e, testvérök?

Ernye arca kiragyogott, amint körülnézett a többieken. Kis barna bajusza, ritkásan pihéző szakálla, zsírral megkent, gonddal befont haja szép legénnyé tette. Most még szebb volt, ahogy mindig nevető kis barna szeme odacsípett a többiek szemébe. Egyszerre fellelkesedtek tőle valamennyien. Mit bánták már az ördögöt, a rontást, a törvényt, a halálveszedelmet! Mikor arról volt szó, hogy gyermekkori cimborájukat, falubéli testvérüket mentsék. Ez már csakugyan becsület dolga volt. Nemcsak Bene becsülete s nemcsak az övék, hanem egész Voiszló becsülete, az öregeké és kicsinyeké, a férfiaké és nőké egyaránt. Mert micsoda alávaló, gyalog dolog lenne az, ha ők odalöknék a hídvégi fejszéknek és késeknek azt az Öcsöd fia Benét, akivel együtt csúszkáltak a porban, együtt csoholták le a fákról a körtét-almát, együtt hajigálták a tollas cucát, együtt faragták az íjat-nyilat, húzták-vonták a Feketevizen a kecét, fogták az erdőn a madarat, szedték a tojást, nyomták az evezőt? Akivel ott voltak minden fa tetején s később a fonóban is? Aki olyan pompásan sújtotta le tavaly télen a farkast, mikor rátört Gálra s akit csak Ernye mentett meg egyszer, amikor az erdő legvénebb vadkanja rárohant. Ha Benét leszúrnák vagy agyonütnék Hídvégen egy lányos ház körül, világ végezetéig ujjal mutogatnának a voiszlóiakra a környékbeliek, Páprád, Bessenci, Kisisztró, Csán, Hídvég, meg köröskörül minden falu, le a Dráváig és fel, a Mekcséig.

- Osztán maj csak lesz valahogy - ütötte rá a pecsétet Ernye.

5.

Öcsöd olyan buzgalommal fújta a háncskürtöt, hogy messze földre hírül vitte az ő nagy méltóságát. Szarvasbika nem bőg úgy ősszel, az üzekedés idején, ahogy Öcsöd kürtje bőgött. Harsányan és mégis lágyan, hosszan és rezgőn üvöltött. Amikor Öcsöd a szájához illesztette, előbb mintegy kísérletképpen két-három rövidet fújt bele, azután teletüdőből fújta. S ahogy a lélekzete fogyott, úgy szállt alá a kürt hangja fájdalmasan és vágyakozón s veszett el az erdőségben. A Cserhát, a Bükkhát visszaverte a hangot, egymásnak adta, mintha a rengetegből felelgetnének a figyelve legelő szarvasok.

Szép is volt a háncskürt, hosszú, hatalmas, karcsúan hajló. Öcsöd apja faragta, cifrázta, a csutoráját virágszirmokkal véste körül, s kürtőjét meg iszalagokkal, folyondárral, madarakkal és egy ugrásra feszülő szarvas képével. Öcsöd szerette, vigyázott is rá, mint a király a liliomos pálcájára.

Kis kajla ember volt Öcsöd. Görbe lábával hosszúakat lépett. Sohasem sietett, sohasem haragudott, sohasem volt izgatott. Szélesen kiütköző pofacsontja, széles, alacsony homloka, zsírral gondosan bekent haja, ősz szálakkal vegyes szakálla méltóságot, felelősséget, bölcs mérsékletet sugárzott. Ahogy végiglépkedett a kis nádtetős, vesszőfonatos házak között, mindent szigorúan megvizsgált s ahol nem volt valami rendben, komoly jóindulattal, de feddően szólt. Nem tűrte például, hogy a házfedelek nádja bomoljék, pusztuljon, hogy megverjenek egy gyermeket, hogy elvesszék akár egy tyúk is, vagy lábakeljen horognak, hálónak, evezőnek. (Ez különben elképzelhetetlen volt.) Ha valaki idegen varsát járt föl s kiürítette, idegen fenekest emelt ki s levette róla a halat, Öcsöd nem nyugodott addig, míg ki nem derítette, ki volt a hamis. Néha esztendőkig számon tartott valami csínyt vagy gazságot s

lecsapott a tettesre, amikor a legnagyobb biztonságban érezte magát s maga is elfeledkezett már tettéről.

Öcsöd járt kezére a jókszedőnek, a száznagynak, amikor megjelent, hogy beszedje a kunapénzt, a monostor járandóságait, meg a dénárokat. Ilyenkor ott lépdelt a jókszedő vagy a száznagy oldalán, eligazította a félreértéseket s megvédte a falu becsületét. Ledő fia Öcsöd megérdemelte, hogy tisztességgel kendének nevezzék.

Amint az ébresztő elhangzott, Öcsöd besietett a házba. Akkorra már felkelt a fia s ott várta az ajtóban. Öcsöd húga is nagy sebbel-lobbal futkosott a ház körül, mint akinek rendkívüli gondja van, mert váratlan és ritka vendég toppant a házába. Valóban, Öcsöd fia vendég volt. Este, sötétedéskor érkezett Isztróból, másként Okur-Monostorról, amit Okur-Mindszentnek is neveznek. A fiatal Ábrám mélyen meghajolt apja előtt s kezét a homlokához emelte.

Öcsöd mérséklettel elmosolyodott.

- Hogy szógát az éccakai nyugodalmad? - kérdezte udvariasan.

Beléptek a házba, vigyázva, hogy a küszöböt ne érintsék. Az ajtónál balfelől ott állott a padka, rajta a vödör, meg egy bögre. Előbb Öcsöd, azután a fia vett a szájába egy kis vizet s megmosta az arcát, meg a kezét. Közben az asszony ott sürgött-forgott körülöttük, keszkenőt nyujtott nekik, arcukról leste a kívánságukat. Alázatos, szótlan, öregedő, görnyedt asszony volt, széles, fekete lábfejei befelé álltak s olyan laposak voltak, mint a lúdláb. Mindig volt rajta valami aggodalmaskodás, valami résenálló figyelem s mintha egy kicsit állandóan bűnösnek, szegénynek, tudatlannak és gyengének érezte volna magát.

Mosakodás után mind a hárman beléptek a házba. Öcsöd szigorúan, szemrehányólag nézett a húgára. Az már ugrott. Egy-két pillanat mulva beódalogtak az asszonyházból a többiek is. Egy kis szelídarcú, világosszemű menyecske, akinek a fejkötőjén piros virágok mutatták, hogy csak röviddel ezelőtt ment férjhez, egy őszöreg, csúnyán görnyedt, sovány, horgasorrú, fogatlan vénasszony, meg két kislány. A kisebbik a szájában tartotta az ujját, a nagyobbik kerekre tágult szemmel csodálta Öcsöd fia Abrámot.

Öcsöd idősebbik fia, Bene, persze, nem volt otthon. Ő lovakat legeltetett s elkerülte a családi hajlékot.

Mikor valamennyien együtt voltak, Öcsöd elsőnek térdelt le a földre. Féloldalvást a fiára tekintett.

- Mamá mongyad te...

Ábrám megköszörülte a torkát s harsányan, ahogy deákhoz illik, aki a monostorban tanulgatja az üdvösségre vezető utat, szép érzelmesen és szótagolva imádkozott:

- Pater noster, mi atyánk, ki meg nem hallgattatik azoktúl, azkik halálos bűnbe vagynak, mert mikoron mondik: mi atyánk, reá felel az úr Isten és ezt mondi: nem vagyok én a ti atyátok, mert tik az pokolbeli ördöngtül vattok, az a ti atyátok, mert az ű művelködetit tesszétök. És az ű elkőccseit követitök, tudni illik, mind kevéjségbe, mind mindön bűnbe.

Az egész család mélyen leborult a földre, szemét behúnyta, borzongva és ájtatosságba mélyedve hallgatta Ábrám buzgó, érces, papos hangját. Ábrámon meglátszott, hogy az okur-mindszenti barátoknál tanul. Az imádságban benne volt a pater noster is, a pokolbéli ördög ádáz fondorkodásának említése is. A szavakat sem ejtette már egészen úgy, ahogy apja, anyja, az egész falu ejti. Látszott rajta a monostori tanultság, a gárgyán csiszolgató fáradozása, az egyházi szolgálat gyakorlata.

Öcsöd áhítatát átszőtte a fia miatt érzett büszkeség. A gyámoltalan, szelíd asszony pedig fel-felvetvén a szemét, úgy nézett Ábrámra, mintha oltárképre nézne, mintha a monostori gyönyörű írott képekről szállt volna egyenest ide, az ő szerény házacskájukba. Milyen szép az arca, a hangja Ábrámnak, milyen szép a lebomlása, milyen jól tudja összetenni a kezét s hogy mondja az imádságot, akár a gárgyán! Tán még könyvből is tudja olvasni! Isten atyánk most lenéz ide az aranyos, csillagos, angyalos egekből, elnémulnak a harsonák s kedvtelve hallgatja tanuló-szolgájának szép szavakba foglalt, minden törvényt betöltő imádságát...

Az öregasszony arca is megszépült az imádkozás alatt, szíve kiáradt és fénybeborult ráncos, együgyű homloka. Úgy motyogott magában hangtalanul, mintha valakihez beszélne, pedig csak Ábrám szavait suttogta, nem tudván betelni azzal, hogy hallja őket.

- Ki vagy mönnyekben, - folytatta felemelt, mintegy figyelmeztető hangon Ábrám - azaz mibennünk. És felel az úr Isten, nem vagyok tibennetök, mert nem mönnyeiek, hanem poklok vattok tik. Szentöltessék a te neved. Felel az úr Isten, nem timiattatok, sem tibennetök, mert tik nem vattok szentök. De inkább átkozottak vattok...

Igy folytak, csörgedeztek a szavak s valamennyien szent, csodálatos, titkos értelmet kerestek s izgalomba ejtő szókat hallottak. Úgy érezték, maga az Isten szól hozzájuk Ábrám által s inti őket: így szólok, ha méltatlanul éltek, bűnben vergődtök. Igy löklek el titeket, ahogy Ábrám mondja s így veszem le mindenható kezemet rólatok.

Mikor az imádságnak vége lett, Öcsöd mondta el a miatyánkot, aztán nagy kereszteket vetettek. Még az ájtatosság hatása alatt voltak s egyikük sem akarta megtörni a csendet. Végre a fiatalabb asszony elszánta magát s tétován kérdezte:

- Egy kis tejcsét, fiam... A kislányok is ehösek...

- Jaó - helyeselte Öcsöd s ezzel engedélyt adott az evésre.

Erre sebbel-lobbal kiszaladt a tejért, a totyogó vénasszony, a nagyanya, előkotorta a sarokból a keszkenőbe takart köleskenyeret. Öcsöd tört mindnyájuknak a lepényből. A két kislány pedig odatelepedett Ábrámmal szemközt a földre s nem győzte falni a szemével. Hogy milyen csodálatos a szeme járása, a bajusza, a szája csücskén meghúzódó kis mosoly, a haja göndörödése, még a termete is más, mint Öcsöd apáé, nem olyan zömök, a lábaszára nem olyan görbe. Gyönyörű ember Ábrám, az ő bácsájuk, olyan, mint a királyfi. A szava pedig olyan okos, hogy meg sem lehet érteni.

Ültek a földön, rágicsálták a kenyeret s kortyintgatták hozzá a langyos tejet. A két asszony nem ült le és nem szólt.

- No, hát megellött a kis szőke tehenünk is - újságolta Öcsöd.

- Osztán mi lött?

- Üsző. Ügön szép kis üsző.

- Van a monostornak vagy száz tehene is.

- Igy röndőte első szent kerálunk, Esteván, az Isten dicsőségére.

- Lá, még az együgyű lelkesök, a szegén barmok is betöltik Isten dücsőségét - jegyezte meg Ábrám.

- Kösid lányának, Östör nenédnek megen gyeröke lesz.

- Gyermökáldás a legszöbb imádság.

- Hát vaj hutyan is lesz azzal a vásárral, akit tennap mondál? - fordult nagykíváncsian Öcsöd a fiához.

Ábrám komolyan ült ott a ház belső fala mellett, kezét tisztességgel, mint érett férfiúhoz illik, a térdeire nyugtatta. Kegyes hangon, megfontolva beszélt.

- Valamikor vala egy törvén, - magyarázta - akit László szent kerálunk hozott. Abba azt röndőte, hogy a vasárnapi vásározást szombati napon tartsák a népök, mert a sidók igön szipolyoznak, osztán nekik szombati napon nem szabad csereberélni, vásározni, mer a törvényük tilti.

- Azt tuttam, Kálmány kerálunk röndőte, akit Könyvesnek híttak a nagy tudalmáér - vetette közbe Öcsöd, inkább csak azért, hogy a fia lássa, milyen törvénytudó ember ő.

Bólintgatva figyelte fia beszédét. Lám, ez bölcs törvény volt, akár szent királyunk, László, akár a bölcs Kálmán rendelte. Csakhogy az emberiség romlik, bűnökbe süllyed, a szegénység sorsával nem gondol senki, a szipolyozók meg ugyancsak résen vannak.

- Azt tuttam, Istennel szóltak, osztán megvelágosodott az elméjük. Hogy az Isten haraggal nízi a vásárt, osztán azér bízik megen a szerecsönyökre.

- Haraggal nízi hát, ha nem nízte vóna haraggal, vaj hozott vóna-e törvént szent kerálunk, László? Osztán az ű törvényét helybehagyta vóna-e a bölcs Kálmány? És vaj tetszhet-e az Istennek, hogy gyüttmöntek, böszörményök, szerecsönyök, meg sidók ravaszkoggyanak az egyház körül vasárnap, osztán fosztogassák a szegény népöt?

- Nem tetszhetett hát.

- No lá. A gárgyán, meg a páterek, de sőt a fráterek is, szólhatnak az Istennel, amikor az oltár előtt leborulnak, osztán elmerülnek az áhitatba. Van ott olyan is, aki nem is tud magárul. Még akár szöget vagy kést is üthetnének belé, azt se tunná. Ejenkor társalkonnak űk az Istennel, Jézus urunkkal, meg Bódogasszony anyánkkal. Igy löhetött az is, hogy a gárgyánnak megsugalmazta a Szentlélök a törvént, meg hogy nem tartik bé. Kedég a szegénység javára röndőte vala szent kerálunk, áldassék az emléközeti.

6.

A vénasszony meg, Öcsöd anyja, egészen a föld fölé görnyedve futosgált a ház körül. Szótalan, magábavonult, bizalmatlan némber volt ő, a pendelye, rettenetesen füstös, keze-lába örökké mocskos, haja mindig kócos. Fogatlan száját szüntelen mozgatta, mintha édesgyökeret rágott volna. És bár szinte recsegtek a tagjai, olyan keservesen mozgott, soha nem volt pihenése, megállása.

Legelőbb végigjárta a tyúkok tojófészkeit. Bebújt az ólakba, a szalmakazal, szénapetrence tövébe, belekotort az asszonyház zugaiba, a „koporsók" szögleteibe. Felhányta a ruhákat, prémeket. Talált is tojást, belédugta a kebelébe. Mikor a vadászat már nem bíztatott tovább sikerrel, elrakta a tojásokat egy kis fonott kosárba, de azért kettőt-hármat különvett és eldugott a vacka mögé, a házsarokban. Mikor ezzel végzett, elindult az erdőre-mezőre füveket, orvosságokat szedni. De útközben meg-megállt s kíváncsian nézte, mit dolgoznak itt és mit csinálnak amott, mit tárgyal Egyöd felesége Kösidné anyjával, miért turkál Torma háza előtt négy kis malac, holott a disznaja hármat vetett, mit csörög a szarka olyan lelkendezve Mátéék ajtaja előtt a köcsög-szárító ágason, ugyan ki érkezhet hozzájuk? Sötét, éles kis szeme jobbra-balra vizslatott, miközben nyögve, balkezét fájó csípőjére támasztva s jobbjával keszkenőt tartva az orra elé, nagykeservesen cammogott a házak között. Lekerülve pedig az egyik

dombról, nyomban felcikákolt a másikra, onnét a harmadikra, megjárta a haraszti-véget, a malomszögit, a mokrádit, a magosdit, valamennyit. Voiszló házacskái maréknyi csoportokban ültek ezeken a lankás dombokon, homokpadokon s bár a vén Pancsó banya egy-kettőre kijuthatott volna a faluból, ha már gyökereket, bogyókat, levelet akart szedni, - nem, elébb végighúzta-vonta magát valamennyi ház előtt, áthágott a töviskes bokrokon, ott vonult a körte- és almafák alatt, baktatott az ólaknál, felbukkant a szalmakazlak mögül s csak furfangos kevergés után vágott neki végre a gyepü kapujának

Persze, tudta ő nagyon jól, hogy akinek szíves „aggyon Isten jónapot”-tal köszön, titkon kiköp a háta mögött, nehogy megrontsa. És a lányok, akik virgonc járással, kis gömbölyű, barna lábukkal szinte táncosan haladnak el mellette s bár fejüket alázattal lehajtják s tisztelettel köszönnek, mégis szinte süt belőlük a büszkeség, a vér és a jókedv - összebújnak mögötte, izgatottan rázzák szépen befont hajukat s háromszor is köpnek nagyvigyázva. Mert megharagítani mégsem merik, ki tudja, nem szorulnak-e rá holnap? A legények meg, amint vellafával ballagnak szénát forgatni, vagy súlyos fatönköt húzatnak, hogy ladikot égessenek belőle, nem mulasztják el, hogy „anyám”-nak szólítsák s megkérdezzék, hogy szolgál az egészsége. Félelem, tisztelet, undor és csodálat húzódik utána láthatatlanul, mint ősszel a bikanyál. Homlokkendője a gyász fehér színében villog, sötét szeme, barnára szikkadt ráncos arca titkokat rejt és fenyeget.

Igy battyogott Pancsó banya nagy igyekezettel. A faluból kiérve, szép lapos rétre jutott. Itt lekaszálták már a füvet, nagy csapat lány gyülekezett rajta s egyre jöttek a többiek is. Várták, hogy a harmat felszikkadjon, a széna megfuvakodjék a szellőben s fel lehessen gyüjteni. Sürgős volt a dolog, mert az esőt estére is megkaphatták. Villafáikat letűzve csivogtak, nevetgéltek, hancúroztak és daloltak a lányok, kergetőztek, mint a csikók, hosszú hajfonataik kényesen lobogtak. Amint észrevették a vénasszonyt, elcsendesedtek, majd egyszerre kiáltották a köszöntést:

- Aggyon Isten jó röggelt, szülike!

- Aggyon nektök is - dünnyögte mézesen a vénasszony.

- Jaj, szülike, nízd meg a tenyerömet - rimánkodott egy kis sötéthajú, sötétszemöldökű, barnaarcú, nevetős lány. S odasündörgött hozzá, tenyerét a kötőjébe törülgette s úgy nyujtotta felé, mintha rideg jószágot csalogatna.

- Vidd a kezed. Nem érök én rá a te mancsodat fogdozni - mérgeskedett a vénasszony. - Ha akarsz valamit, gyűjj be hozzám este.

- No, mégis, he! Nízd meg, szülikém. Meddig élök? Hány gyerököt ád az Isten? Elvösznek-e vaj hamarosan?

Pancsó banya mégis belepillantott a kis kemény, vaskos kézbe. Összehúzott szemmel nézte a harántos, meg hosszanti vonalakat.

- Soká élsz, no, esztendőre urad is lesz, gyerököd is lesz vagy hat - mondta titokzatosan, fontoskodva, hogy lerázza magáról.

A lány ugrált és nevetett örömében.

- Hallitok-e, mit mond? Esztendőre uram lesz, hat gyerököm lesz! Hát még mondj valamit, szülikém. Nem félök, mondj bár akármit...

- Neköm is! Szülikém, hát engöm mikor vösznek el? Hát neköm hány lesz? - zsivajogtak a lányok.

- Ennek a pupáknak is nízzed meg, hallod-e - kiabált egy jól megtermett, harcias lány s odalökte hátul meghúzódó, csendes kis társát, egy kis csipkehúsú, fehérképű, világosszemű lányt, akinek búzavirág kéklett a hajában.

- Haggyatok má, mondom, hogy dógom van. Fívet szedök betegnek, bergyákosnak, szerelmösnek. Lá, szegén Tormának zsúj nyőtt a nyakán, Pallagék Márijuk meg negyednapos forróságba van...

Erre mégis elszéledtek mellőle, de csoportokba verődve nézegették egymás tenyerét és találgatták:

- Neköd betegségöt mutaszt az életvonalad... Neköd ett özvegységöt mutaszt... Te meg nem leszöl azé, akit szeretsz...

Pirulva, veszekedve, titkolózva bontogatták egymás életét, egyik ábrándosan sóhajtozott, a másik visított, mintha csiklandoznák, a harmadik messze elfutott és kezét a háta mögé dugta, a negyedik duzzogott és megsértődött... A vénasszony meg óvatosan kullogott tovább s dörmögött a fiatalság lármája miatt. Széles, lapos lábát nagy kínnal rakosgatta a szúrós, vastag saslás között.

A malákás, laponyagos réten nyögve hajladozott s kaparta, válogatta, tépte a gyógyírt adó növényeket. Volt itt „fücsök-koma" elég, de ez semmire sem jó. Már a „fekete gáboz" szőrös, szürke levelei is kibújtak. Jó a gyökere torok-, meg nyakfájás és mindenféle fájdalom ellen! A „kapitnyak" nem hiába hajt nagy, szívalakú levelet, jó is epehajtásra, hánytatónak. A „kukorörzse" hagymástul hasznos. Levele úgy összepödörödik, messziről gyöngyvirágnak nézné az ember, ha nem lenne hosszú virága, meg olyan bugája, mint a szilva. Szükséges a „pápakoronája" is annak a kezében, aki ismeri a természet tudományát. A „pecsinyeverág" szelíd és illatos, ha csak egy marékkal van a házban, elárasztja kedves, édes szagát, szerelmet ébreszt, még ételbe is jó. A „peregaz" meg annak a kínját könnyíti, akiben megrekedt a salak. Soknak mentette meg az életét, ha idejekorán megitta a levét. A gyulladt, parázsló daganatot pedig elszívja a „cipör", ez a sárgavirágú, szőröslevelű növény. Ha csak ránéz az ember a sárga képére, már látszik, hogy mérges, alamuszi, kaján. A „farkascsönge" beljebb hajladoz, himbálgatja sötétzöld bunkóit, meghúzódik az erdőszél tüskebokrai, csörjefái között. Csörjét is tördel Pancsó banya s bedugja felfogott kötőjébe, hogy otthon világító foklát, vagy gyertyát hasítsanak belőle.

Mennyi sás, bozót, bokor, gaz és virág mindenfelé! Pancsó banya nemcsak névről ismeri mind, hanem belelát a lelkükbe is. Tudja, melyiknek mi a mérge, melyik szelíd és jótékony, melyik hajszolja meg a szívet, szorongatja a tüdőt, engeszteli a mellkas fulladozását, alvasztja a vért, hűti a lázas fejet, fordítja ki a gyomrot. A pokoli „pocamag" szörnyű görcsökkel gyilkol, az „első tűz" szent füstjét kilencféle fű teszi hathatóssá. Körülnéz Pancsó banya a tájon s tudja, mit keressen a döngörökön, mit a malákákon, görűkön, laponyagokon, mit a mélyvizekben és mit az erdőkben. Ismeri a gonosz lelkek alakzatait, őrá nem kék, sárga, piros, vagy fehér virágok, nem hosszú, kerek, síma, vagy szúrós levelek, nem görbe, vagy egyenes cserfák, tölgyek, nyírfák, nem tüskés, vagy fátylas bokrok, nem bogáncsok, vagy bóbiták, nem cinegék, harkályok, sasok, vércsék, fecskék, vagy gémek s nem közönséges, gyámoltalan békák és ijedt kígyók tekintenek félénk, titkolózó, kegyetlen, vagy alázatos szemükkel, hanem a Guta, a Csoma, a Dobroc, a Mirigy, a mindenféle Kelevények, a Hopcihér, a Vahor, vagy Koldúsfarkas ártó, vicsorgó, aljas, mérgesnyálú, bujkáló lelkei. Amott van egy vén tölgy, legalsó ága görcsösen kinyúlik, mintha összefacsarta volna a szél... Pedig a bennelakozó, elvarázsolt Vahor dermedt karja az, csalogatja vele a meghasonlottakat, hogy akaszkodjanak rá, nyakukat az ördög pányvájába hajtván. És az az ezüstfényes nyírfa azért sír, csikorog-

nyikorog olyan keservesen, mert belékötözték az Egyfonerdő királyának szerelmes lányát, az könnyezik, ha megfúrja valaki a fa kérgét. S ez a könny azért oly jóízű, hűsítő ital, mert az elvarázsolt királyleány szerelmes szívét hűsíti...

Lépegetett, hajladozott, keresett Pancsó banya s itt is letépett valamit, ott is felszedett valamit. A tocsogóból piócát szedett. Letépett egy-egy virágot, magtokot, kihúzott egy-egy kacskaringós gyökeret. Közben mindenfelől szóltak a madarak, a küllő szorgalmasan kúszott a faoldalon s véste, kutatta a kérget, vonszolta ki a kukacokat, a bugybóka felmeresztette búbját, mint a legyezőt s mérgesen nézte Pancsó banyát, sárgyókák villantak át a fák sötétjén, mintha parazsat hajított volna el az erdők királya: Hétszívnyi Koponyányi Monyók, ez a rettenetes erejű, gonosz kisisten. Pancsó banya messze elkerült egy óriási tuskót, mert ott fújja éjjelenként a csillagos követ hét kígyó, közöttük a koronás Kígyókirály... Őket nem tanácsos megzavarni, megbénul, akire bosszút esküsznek...

Lassanként lekerült a Feketetó öblénél nyíló kis kerek tisztásra is. Óvatosan hárította el a bozótot, görnyedt hátát még jobban meggörnyesztette, mintha mélységes alázatát hangsúlyozta volna. Ott állt a kis zömök fekete bálvány, Egyöd őseinek istene, egykedvűen, komolyan, ferdén. Pancsó banya borzongva nézte. Tudta ő jól, hogy idejár imádkozni Egyöd reggel, este. Újholdkor még éjjel is. De sohasem jutott eszébe, hogy beárulja Egyödöt a papoknál Isztróban. Sem Egyödöt, sem a többit, akik a rengeteg mélyén, egy-egy kis forrás, vagy tavacska mellett, valamelyik viruló tisztáson hasonló pufók, komoly, fenyegetően fekete istenhez szökdösnek. Nem voltak sokan, négyen-öten mindössze és az öreg Györke már nem is keresi meg a bálványt... Aki pedig véletlenül bukkan valamelyikre, ijedten dobogó szívvel menekül, vagy lábujjhegyen lép közelebb s úgy nézi a halványra vésett cikornyákat, kacskaringókat, csigavonalakat és négyszögeket, a sötétvörös és fehér-fekete jelek halvány nyomait, mintha attól félne, felugrik a bálvány és rémületes ordítással átkozza meg a kíváncsi kereszténye ket.

Miért jött ide Pancsó banya? Mert ő végig szokta látogatni a környék összes bálványait. Azokat is, akiket már régen elfelejtettek. Akik teljesen belesüppedtek a gazba, folyondárba, vakondtúrásba. Azokat is, akiknek kettéhasadt az arca, akikről az eső végkép lemosta a titkos jeleket s akikkel nem törődik már senki. Azokat is, akikről nem lehet megmondani: bálványok, esőhozó, viharrontó istenek voltak-e, a ma élők dédapjának, ükjének eleven istenei, vagy repedezett, különös tuskók.

Az erdei manók, tündérek, lidércek és villik ezek előtt a bálványok előtt raktak tüzet valaha szent Iván éjszakáján, Luca napjának éjfelén, ezeknél találkoztak és sütöttek-főztek. Olyik bálvány előtt még látszottak is a régi tűz nyomai, fekete hamu, üszkös forgács. De Jézus úr és a kígyót eltaposó Boldogasszony szeme elől egyre beljebb húzódtak a Mecsek erdeibe, a mély szakadékokba és árkokba, a vízmosások sötétjébe s emberi szem már csak nagyritkán találkozott velük. Nem bújtak ki a fákból, gyökerekből, virágokból, vizekből és békákból, gyíkokból, legfeljebb a lidérc villogó lángját lehetett látni néha meleg, csendes nyári éjjel, mikor a Hold nem világított, vagy fekete viharfelhők zúdultak a tájra. Ilyenkor a sekély vizek, malákák fölött kéken és aranysárgán libbentek tova, el-eltűntek, majd megint kigyulladtak, reszkettek egyhelyben, lengedeztek a szélben, mintha enyelegnének, táncolnának, mintha megfoghatatlan fátylaikkal leülnének egy zsombékra, csirkelábukat belenyujtanák a vízbe s hangtalanul kacagnának...

Pancsó banya nagy kínnal letérdelt. Kezét a térdére nyugtatta, fejét mélyen lehajtotta. Igy kucorgott jóideig s annyira magábamerült, hogy ha rákiáltottak volna, nem hallotta volna. Szemét behunyta, mint reggel, amikor Ábrám imádkozott. Vézna, elnyűtt testén reszkető borzongás futott át. Lassanként szinte teljes révületbe merült. S amikor nyögve és tántorogva

felállt megint, már tudta, hogy valami baj készül, valami ijesztő megpróbáltatás, veszedelem... Talán tűzvész, talán mennykövek hullása, talán háborúság, talán mindent felforgató, árvízzel, forgataggal érkező vihar.

Fekete,ráncos képén sötét rémület felhőzött. Szikkadt ujjaival tétován törölgette a száját, nyelve kiszáradt.

- Mejen csapást mérsz ránk, Öregisten? Mért vattok bosszúsak ti, kisistenök? - dünnyögte rekedten. S tappogott egyhelyben, nem tudta, mit csináljon. Hírül adja-e a falunak a bajt, ijessze meg talán oktalanul a népet? De nem, tudta ő, hogy ok nélkül nincsenek sejtelmei. Tudta ő, hogy az álmok és titkos jelek nem szoktak hazudni. Megfeszítette hát az eszét, összeszedte magát, a melegben gyöngyözött a homloka. Jézus úr, Boldogasszony, vagy az Isten haragja szakad a népre? Vagy Ukkon isten, a kisistenek, az erdei lelkek, kísértetek, a holtak nyugtalan, bosszúálló lelkei fognak össze? Gyujtson mécsest Isztróban Mária képe előtt, vagy zarándokoljon el Bálványosra, a vármegye északi részébe, a legerősebb bálványkép elé s vigyen búzát, kölest, tyúkot és tojást, meg virágkoszorút áldozatul?

Nem tudott határozni. Csak azt tudta, hogy minden csontjában futkos az izgalom, hogy szíve körül pezseg a vér, lélegzete hol gyors és akadozó, hol meg elszorítja a mellét valami, csuklói lüktetnek és sajognak s tompa nyomás nehezedik a halántékára. Hajtotta valami, hogy fusson, ahogy vén lábától telik s kiabálja fel a falut, tülköltessen gyülekezőt Öcsöddel, veresse meg a lármafát s kösse mindenkinek a lelkére: hajtsák fedél alá a barmokat, takarítsák be a szénát, szedjék meg a körte- és almafákat, tereljék ólba a csirkéket, ludakat, kössék meg jól a ladikokat, hajtogassák össze a hálót, nézzék meg az ajtók sarkait és reteszeit... Mert valami nagy baj lesz.

Összemarkolta kötőjét s benne a sok virággal, gyökérrel, gazzal, a tukóbazárt piócákkal, ahogy csak bírt, iparkodott a gyalogútra s be a faluba.

7.

A falut a keskeny hátakon és irtásokon köles- és kenderföldek, hajdinatáblák, kaszálók vették körül. Most a határ nyugati, Sille felé eső része volt parlag s a keleti, hídvégi része állt művelés alatt. Jövőre fordítva lesz. Míg az egyik föld terem, a másik pihen.

Aranysárgán hullámzott a lágy kölesmező s a kender sötétzölden, duzzadón burjánzott. A hajdina meg ezüstfehér hullámokat vetett, amint a szellő végigsuhant fölötte a duhasztó melegben.

Mindenfelé hajladozó, munkálkodó asszonyokat lehetett látni. A forró napsütésben sziszegett, pattogott a növényzet, kabócák hersegtek a fű között és hosszan harsogott a harismadár, egy magános fán „ceccereee-ceccereee” hangot bocsátott bele az álmodozó világba egy őrgébics, aztán megijedt valamitől s hullámzó repüléssel menekült. Az erdőből kakuk üzengetett az éveikre kíváncsi asszonyoknak.

Öcsöd-Márk lánya, Jaksa felesége, nagyon nehezen mozgott a kender között. Alig tudott hajolni, egészen elnehezedett. Ahogy kitépett egy csomó gazt, pihegve felegyenesedett, kezefejével elhárította izzadó homlokából a haját, megigazgatta fejkötőjét és sóhajtott. Arca foltos volt, hasa előreduzzadt. Látszott rajta, hogy már nem sok ideje van, a gyermek megfordult benne s napvilágra készül. Hestör figyelgette magában a magzat mozdulatait, kezét a hasára tette, és szelíden elmosolyodott.

De azért folytatni akarta a munkát. A kendertáblában közelebb-távolabb dolgozott még vagy nyolc asszony. Szorgalmasan hajladoztak, vidáman beszélgettek, át-átkiáltottak egymásnak.

- Hestör, he! - kurjantott egy asszony.

- He! - kiáltott vissza Hestör.

- Ergye haza. Lá, még valami bajod löhet. Alig vagy elé!

A menyecske csakugyan elsápadt és szédülést érzett. Keresztet vetett, de azért visszaszólt:

- Nem érzöm bajomat...

De már tudta, hogy közeleg az ideje. Nyugtalan volt, szemével szanaszét firtatott, mint a fészket kereső állat. Mindkét kezét a hasára tette. A hozzá legközelebb dolgozó asszony látta ezt s odament hozzá.

- Gyűjj hát, kedves mátkám, kegyösöm - bíztatta szelíden. - Elmék veled. Hé, asszonyok, haza kell késérni ezt a szegént, meggyütt az ideje!

- Hát csak ergyetök szépön - kiáltott vissza egy másik asszony. - Szój bé Pancsó szüléhön, hogy mellette legyön!

- Bészólok! No, gyűjj hát, kedvesöm. Vigyázz, rossz helyre ne lépj, meg ne rokkanj valami gümecsegön. Tödd szépön a karodat a vállamra... Fogózz szépön... Érzöl-e valami fájást?

Hestör mosolygott, de látszott rajta, hogy csak nehezen tartja magát. Ha szédült is, nem tette karját a „mátkája" vállára. Nem először szült már, cseppet sem ijedt meg. A szédülés a meleg miatt lehetett, de érezte a tompán jelentkező görcsöt is. Most még csak ritkán fogta el s nem is volt erős, de már „az" volt! Hestör vigyázva lépegetett, nehogy baj érje a drága terhet, az Isten áldását... Bátor és erős kis menyecske volt Hestör, nem riadt meg a következendőktől, még csak meg sem görnyedt. Sőt mennél erősebb volt a görcs, annál inkább mosolygott, s annál jobban szabadkozott, hogy ne segítsenek neki.

- Vaj mi lesz, Zsuzsa? - kérdezte csöndesen, mintegy magától. - Jaksa fiút akar.

- Fiú, vagy lán, mindönképpen a Jóisten ajándéka - mondta a másik asszony. - Mikor gyün haza az urad?

- Nem tom. Ha meghalli, hogy ett a kicsike, maj gyün ő esz nékün.

- Izenni kellene neki.

- Deszig meghalli ű azt izenet nékün is.

- No csak, lépögess szépön. Érzöd-e? Jaj, rá ne lépj arra a kőre!

- Érzöm hát, de nem nagyon. Annyikát se fáj, mint a tűszúrás.

Igy ballagtak befelé a földről. Akivel találkoztak, rögtön tudta, miről van szó.

- Áldjon meg az Isten - mondták tisztelettel s rámosolyogtak, férfiak, asszonyok csakúgy, mint a gyermekek. - No, Jaksa megen megörül, hogy tégödet vett feleségül - dícsérték.

Hestör boldog és büszke volt.

Már beértek a házak közé, amikor szemközt gesztetett velük nagy lihegve Pancsó banya.

- Csak béugrok, ni, letöszöm a fíveket - mondta sebesen. - Ergyetök csak addig, azomba ott leszök magam is.

És mintha megfeledkezett volna komor sejtelmeiről és a tagjaiban bujkáló sajgásról, mintha megfiatalodott, mintha az élet forrásából kortyintott volna, nekiiramodott s görnyeteg alakja egykettőre eltűnt a házban.

Hestörék is hazaértek. Csak a növendék kislány volt otthon, a többiek szanaszét jártak dolgukra, felnőttek, gyermekek egyaránt. Ez a kislány is, Gyóki, csak azért ténfergett a ház körül, hogy a kislibákat, csibéket el ne vigye a vadó. Mert ölyvek, vércsék keringtek a falu fölött, olcsó zsákmányra lesve.

- Édösanyám! - kiabált a kislány, anyja elé futva. - Tudtam ám, hogy mamá szülöd a kisöcsénket! Egy gólya itt keröngött éppen a mi házunk fölött ni!

- A tüzet nem hattad-e elgyappanni? - kérdezte Gyókit az anyja.

- Deszig hogy hattam vóna.

- No, csak dembölődj egy kicsit, az jó ejenkor - tanácsolta Hestörnek Zsuzsa. - Ne legyön gondod sömmire, én majd ellátom a dógot, teszök vizet a tűz mellé, osztán ett lesz hamarosan a szülike is.

Hestör hát „dembölődött". Ide-oda topogott, járkált, mert az könnyíti a szülést. A mátkája meg bement a házba, felszította a tüzet, egy nagy, hasas cserépfazékban vizet állított mellé, elővette a hosszúteknőt, a „koporsóból" törülköző keszkenőket keresett, meg pólyának való vásznat. Az asszonyház közepén vígan lobogott a tűz, körülnyalta, símogatta a fazekat, kacskaringós füstöt eresztett a tető fekete gerendái felé. Kék fátyol módjára ült meg odafönt, hogy csendesen kiszökjék azután az ajtónyíláson. A mátka elkészítette Hestör fekvőhelyét is a belső sarokban. Apróra tört tiszta szalmát vetett a földre, farkasbőrt terített rá, fölibe meg tiszta vásznat. Azután kiszaladt a kúthoz, fürgén leeresztette a csobolyót a kötélen s vissza-futott megint. Rendezkedett, intézkedett. Hogy legyen tiszta, puha fekvőhely, pólya, fürdő- és ivóvíz is az ajtó melletti padkán, tiszta bögre a víz mellett. És törölőkendő is, amennyi csak kell. Persze, semmit sem kellett keresnie - mindennek megvolt a maga helye egyik házban csak úgy, mint a másikban.

Mire végzett, megjött Pancsó banya. Azonnal látta, hogy minden rendben van.

- No, Zsuzsám, akár mehetöl is.

De Zsuzsa nem ment. Ott maradt, hogy segíthessen, ámbár kéznél volt a kis Gyóki is, ha kellett. De hát ki csodálkoznék, hogy Zsuzsát is, a kis Gyókit is kíváncsivá tette az ismeretlen jövevény? Hogy milyen lesz a szeme, haja, fiú lesz-e, vagy lány? S hogy miképpen folyik majd le az az esemény, amit Zsuzsa époly jól ismert, mint Hestör, vagy Pancsó banya? És Gyókica vajjon nem a maga sorsára volt-e kíváncsi, amikor izgatottan jött-ment a nagyok közt s úgy tett, mintha az ő segítsége nélkül a kisöccs nem jöhetne világra? Vajjon ki ne látta volna szemében, arcán az izgalom pirosságát, az öröm lelkendezését és a büszkeséget? S hogy félig-meddig a magáénak érzi anyja gyermekét, mintha vele történnék a csodálatos esemény? Áhitattal figyelt minden lépést, minden szót s amikor Pancsó banya elfordult a sarokba s érthetetlen szavakat motyogva egy kis kerek teknőben a kezét mosta, még azt is megfigyelte, hogy előbb a balkezével simogatja a jobbat belülről kifelé, azután a jobbal a balt, szertartás szerint. Ennek a titkát igen szerette volna tudni. S a szavakét is, melyeket úgy mormolt a vénasszony, hogy közben a derekát ütemesen ringatta. Gyóki már tudta, hogy most aztán neki ki kell mennie, hiába minden fontoskodás! Irígy pillantást vetett hát Zsuzsa nénjére, még irígyebbet Pancsó banyára, de legirígyebbet az anyjára, mert ő nemcsak odabent maradhat, de még a gyermeknek is ő ad életet...

Kiment hát. Hallgatózott és várt. Pancsó banya pedig két nyírfaseprőt állított keresztbe az ajtó elé s az ajtót gondosan betette, még a reteszt is rá tolta. Csak a füst szivárgott ki békésen az ajtó fölött, a lyukon. Meg egy-egy hang, nyögés, tereferélő szavak nyugodt zenéje.

- Nincs sömmi baj - hallatszott belülről Pancsó banya határozott, rekedtes szava. - Men ez, ahogy kell. Ekkicsit elű fekszik a gyerök, de nem baj.

Gyóki anyja nyögött majd halkan sikongatott. Jajgatott is. Hol sikongott, hol meg jajgatott.

Zsuzsa pedig szépen zengő hangon, nagy áhítattal énekelt egy zsoltárt. De közben azért tett-vett, mert hol vízlocsogást, hol edényzörgést lehetett hallani belülről. Gyóki szívére szorított kezekkel állt a ház előtt, szinte nyomta a szívét, hogy ki ne ugorjék a torkán. S nem tudta megállni, hogy egy arramenő embernek oda ne kiáltsa:

- Pál bácsám, kisgyerökünk lesz!

- Áldja meg az Isten - felelt elmenőben Pál bátya. S keresztet vetett. - Segétse édösanyádat, hogy baja ne legyön.

Igy türelmetlenkedett, hallgatózott, jött-ment Gyóki a ház előtt. Mikor aztán olyan erős lett a nyögés, a kiáltás, hogy még a harmadik házban is meghallhatták, nem tudta tovább türtőztetni magát, az ajtóhoz ugrott, kis öklével dörömbölt, úgy kiabálta:

- Szülike! Zsuzsa néném! Gyerök lett, úgy-e?

- Nyughass, te, kis butú - szólt ki Zsuzsa. - Várjad a végét.

- Gugyúj csak szépön, kegyösöm - duruzsolt odabent Pancsó banya hangja. - Úgy szépön, gugyúj csak, osztán kapaszkodj a vállamba. Meg a Zsuzsáéba. Fogd csak erősen, ne kéméld!

- Jaaaj, Istenöm, Istenöm segélj meg! - kiáltotta Hestör. De hangja nyomban csöndes, meg-könnyebbült gügyögésbe, értelmetlen dadogásba csapott át s ebben a pillanatban rekedten sírt fel a kisgyermek.

- Gyerök! - kiáltotta diadalmasan Zsuzsa.

Gyókica értelmetlen rikkantást hallatott. Most vette észre, hogy a szomszédos házakból asszonyok jönnek elő s letéve kosarat, szükőt, seprőt, vagy ami éppen a kezükben volt, siettek át Jaksa házához. Arcukon úgy fénylett az öröm, mintha zsírral kenték volna be magukat, kipirosodtak, kiabáltak egymásnak:

- Gyeröke lött! Gyerök, hallod-e! Ez osztán, ez a Hestör! Dörék egy asszon!

- Az ura meg nem is álmodi!

- Szóni kéne neki.

- Áldassék az Öregisten - fohászkodott egy öregasszony s úgy elérzékenyült, hogy még a könnye is kicsordult. Kezefejével törölgette vörös szemehéját és az orrát.

Pancsó banya megjelent az ajtóban, félredobta a seprűket s diadallal törölgette a kezét egy hosszú keszkenőbe.

- Úgy mönt-e, hallitok-e-ke, - hadarta izgatottan - hogy jobban nem is möhetött vóna. Jó kis görcs vót. Jó kis fájás! Osztán mejen gyerök! Úgy tarti má a fejét, mint a cuca!

- Jaj, csakhogy nem vót sömmi rontás - mondta valaki megkönnyebbülve. - Csak jó, hogy megtalálának tegöd szülike. Nagy segítség ám, hogy te kéznél vagy...

Az asszonyok összeverődtek az ajtó előtt, de nem léptek be, nehogy valamelyikük szeme megverje a kicsit. Most szépen megfürdette Pancsó banya, kis vörös ülepére aprókat vert, meglóbálta az újszülöttet Kelet felé, lehajolt vele a földig, azután a teknőbe fektetve, négy kis marék hamut tett a teknő sarkára. Imádkozott magában s titkos szavakat durúzsolva, a szemközt levő hamurakásokat gyors mozdulattal átsöpörte a gyermek fölött. Mikor ez is megvolt, bepólyázta szépen s odatette Hestör mellé a farkasbőrre.

- Mast osztán megszoptatod, de el ne aludj közbe. No, de tod má magad is, nem első!

Gyóki pedig futott, ahogy csak kicsiny lábai bírták. Fejét vadul hátra vetve, lobogó haját a szélbe csapva, szaladt apjához, a mokrádra. Amerre elfutott, odakiáltotta mindenkinek:

- Gyerökünk lött!

Jaksa, meg még kettő a disznókkal volt a mokrádon. Beterelték a forróság elől a kondát a kis kerek ligetbe s maguk is a hűsbe húzódva tereferéltek, szundikáltak, nézték a felhők járását. A disznók is lustán hevertek a pocsolyában, a göbék csöndesen görtyögtek malacaiknak, a fiatal kanok döfködték egymást. Egy-egy süldő ártány unottan turkált a sárban. A kutyák kilógó nyelvvel döglöttek az árnyékban és látszott rajtuk a bosszúság, amikor valamelyik tekergő disznó után kellett kaffogni ebben a duhasztó melegben. Sűrű bundájukon keményre száradt a sár, mintha csöngetyük fityegtek volna rajtuk.

A nagy csendességben és békességben Jaksa éppen Öcsöd fia Ábrámról beszélt.

- Még ejen különség két gyerök között - magyarázta egy öreg embernek, aki a baltája nyelén farigcsált valami tölgylevelet a késével. - Mint akik nem is attúl az anyától vannak. Ez az Ábrám gyerök olyan szentös, hogy egyszörcsak pispök lesz. Nagy fogalma van a könyvekhön, énökléshön, imádsághon. Hutyún lett ez olyan, mint Kálmány kerálunk, akit Könyvesnek híttak! Eccsak csoda, hallitok-e.

- Lángeszi van - bólintott az öreg.

- Deszig a Bene gyerök másfajta - szólt közbe egy fiatalabb, zömök férfi, aki könyökére támaszkodva rágicsált. - Ammeg akár a csíkhal, nem nyughatik. Annak csak a laó, meg az erdő, meg a víz!

- Meg a lán - folytatta Jaksa. - Jóvérű gyerök, de hát nem is hasonlétt az öccsihön.

- Ábrám csak lehajti a fejét, mint akiét lehúzi a gond, meg az Isten kögyelme.

- Bene meg mindég csak lovon, mindég csak hajrá! Má ha az öccse otthon van vendégségbe, otthon löhetne. De ű haza se szagol. Mintha nem is gyütt lönne meg az öccse.

- Nem kedvelik űk egymást. Öcsöd is inkább a kissebbet kedveli, merhogy olyan ájtatos. A Benével meg csak baja van, aszondi. Ett van lá, az a hídvégi lán is, a Kamuék Verága. Mindönki láti, nem igaz dolog az. Ha az apja nem akari, hát minek van úgy rá?

Jaksa felkapta a fejét s figyelmesen nézett a falu felé. Sovány, csontos ember volt, a szakálla ritkás, a bajusza hosszú és kevés. Igen rossz kancabocskor volt a lábán, alig tartotta már össze a fonál. A hangja csendes volt, még a nevetése is hangtalan, mintha befelé nevetne.

- Nem az én Gyókim fut ott? - kérdezte.

A másik kettő is odanézett, szeme elé tartott tenyérrel.

- De mintha csakugyan ű lönne...

- Vaj tán nem történt valami?

- Ugyan mi történhetött vala? Sömmi.

De Gyóki már messziről kiáltozott, vékony kis hangja alig tudott megbirkózni a távolsággal meg a szemközt fújó széllel. Mint a tücsökcirpelés, úgy cincogott a kiáltása.

- Mi leli ezt a kis madarat?

- Édösapám! Édösapám? Gyere-gyün hama!

A három ember csodálkozott és bámult.

- Megcsúnyétál, kedvesöm, osztán azér futsz? - dünnyögte Jaksa.

- Édösapám - rikkantotta Gyóki s szinte nekirohant, lehuppant az apja ölébe, majd betörte a fejét. - Édösapám! Gyerökünk van!

- No!

- Gyerekünk van, olyan kis feketehajú, csíkszömű! Mast lett mög, de nem jába keringött a gólya a ház fölött! Jaj, neköm, de elfulladtam...

- Ohó, gyerök, az má igön! - kiáltott fel Jaksa s nyomban felugrott a földről. - Gyerök, az már beszéd! Dörék asszon az a Hestör, mindég mondtam!

- Vezérölje az Isten, áldás, békesség legyön az útján - mondották a többiek bólogatva s elismerőn nézték Jaksát. - Hálát adhatol az Öregistennek, fiam, - tette hozzá az öregember - hogy ejen asszont adott.

- Gyerök! - tört ki Jaksából az öröm megint, mintha csak most jutott volna az elméjébe igazán az örömhír. - Hálá legyön az Istennek!

S hirtelen felkapta Gyókit, magasra emelte, fel, fel, a feje fölé, hangtalanul nevetett, majd lehuppantotta a földre, hozzáhajolt s megcsókolta a kislány piros képet. - Hát mer jó hírt hoztál, kis verágom, kedvesöm, - duruzsolta izzó örömében s látszott rajta, hogy nem tudja, mit tegyen, mihez fogjon, mit mondjon - faragok neköd egy igön-igön szép babát. Óra is lesz, szöme is lesz, keze-lába is lesz!

Gyóki fáradhatatlanul ugrált s összeverte a tenyerét. A két másik férfi mosolyogva nézte Jaksát és a kislányt, s arcán szélesen ömlött el az öröm.

8.

A nap vörös lángolással ereszkedett az erdő mögé Sille irányában. Acélkék volt az égbolt s rajokban keringtek rajta a szállásukra vonuló madarak. Rózsaszínű köd telepedett a látóhatárra, a szél elült, csak a rétek, erdők felől áradt erős, vastag illat, a vizek, tölgyesek, virágok és szénaboglyák illata. A fecskék, mint fekete nyilak csapongtak-villogtak a házak körül, verébhad zúgott elő a földekről.

Mindenfelől haza iparkodtak az emberek. Lányok jöttek csapatostul, vállukon villafával, legények kapával, hálóval, vagy a hátukon hamvasba kötött takarmánnyal. Hazafelé battyogtak az öregemberek is, méltósággal lengetvén a szükőt, vagy a felfűzött halakat. Tehénbőgés, lónyerítés, malacvisítás hallatszott mindenfelől. Jött Egyöd bátya is, rá-rátámaszkodva a tapogatóbotra, karján a teli szükővel és a felfűzött halakkal, jött Kösid is, elkanyarodva a háza felé s jöttek a gyermekek nagy haddal, zsivajjal, éhesen és fáradtan. A falu zsongott, mint a méhkas. A házak előtt tüzek lobogtak, sürögtek az asszonyok, a szolgafára akasztott bográcsokban főtt a köleskása, a nyársakon pirult a hal.

Két botjára támaszkodva lépegetett Györke apa is. Jánoska és Palika húzta-vonta, próbálgatta a kiskecét, milyen jól lehet majd vele halászni. A sasról is egészen megfeledkeztek, míg elő nem került a nagyapjuk, meg az apjuk. Akkor aztán mutogatták nekik a tollat, karmot, dicsekedtek ügyességükkel s kínálták a szegény madarat Báturnak. De az csak fitymálta s elhurcolta az ól mögé, hogy elássa rosszabb időkre.

A család a nagy diófa alá telepedett. Középre tették a bográcsot. Elsőnek Györke apa vett méltóságosan, azután Egyöd, majd Sas, végül a gyermekek merítgettek a kanalukkal. Teréza anyó, meg Gyöngy csak úgy állva evett, a férfiak vállán keresztül.

Isztróban megcsendült az esti harangszó. Mindenki keresztet vetett s mondott magában egy rövid fohászt. Az esti félhomály lassan elterült a tájon, itt is, ott is felcsillantak a csillagok. Kesernyésen szállott a füst. Ezer és ezer béka brekegett ütemesen a végtelen vizeken.

Aztán ezüstös, friss és szapora hangon felhangzott valahol egy citera. Daloltak mellé. A nóta lassan és érzelmesen kezdődött, egy átható férfihang énekelte, majd gyors táncütembe csapott át s lányok dalolták felcsattanó, acélos, de mégis lágy hangon.

Egyöd meg Sas tereferélt s jóllakottan böfögött. Gyöngy elmondta az ujságokat, a gyermek születését, meg Öcsöd fia Ábrám vendégeskedését. Erről szót kerítettek a vasárnapi törvényre - vajjon jól tudja-e Ábrám és úgy mondták-e, ahogy Ábrám tudja? Jaksa szerencséjének mindenki örült, fiúra mindig szükség van, majd segít, ha megnő. S vajjon ki lesz a keresztapa, keresztanya? Bizonyosan Öcsöd, meg Zsuzsa. Az isztrói barátok mostanában már a gyermekeket is megkeresztelik.

- No, gyeretök szépön alunni, csibéim - unszolta a fiait Gyöngy.

De azok rendületlenül ültek a tűz mellett s hallgatták a nagyokat. Olyan rövid a nap s oly kár, hogy éjszaka sötét van, nem lehet csokorbakötni a sastollakat, felfűzni a karmokat s kipróbálni az új kiskecét!

Pedig álmosak voltak, a szemük úgy pillogott, mintha valami manó homokot szórt volna belé.

Egy csapat legény, meg lány széles rajban vonult végig a falun. Nevetgéltek, kötekedtek s daloltak. A gyümölcsösök felől is kacagást, sikongatást, énekszót hozott a hűvös esti szellő. A citerák is egyre sűrűbben zengtek, itt egy szomorú, epedő, panaszkodó dal siránkozott, amott meg gyors és pattogó nóta, tán még táncoltak is rá. S a fiatalság ellepte a házak elé fektetett vastag szilfagöcsöket is, amelyeken gombát szoktak termeszteni. Úgy ültek ott, mint a fecskék az ereszen és csivogtak, fecsegtek, kacagtak. Egyik-másik felrebbent, futott egy darabot, a sor megbomlott, felugráltak, kergetőztek, elfogták és kézenfogva vitték vissza a szökevényt.

- Dédapám, mondj valami szép éneköt! - könyörögtek a kisfiúk, hogy tovább maradhassanak.

- Haggyatok, he, kegyösseim - dörmögte Györke apa kelletlenül. - Alunni kell má nektök ejenkor, a rossz tündérök elvisszék az álmotokat.

- Hutyún vót az, dédapa, amikor megőték Gellér pispök urat? - firtatta Palika.

- Szegén Gellér úr, Isten nyugosztalja, vértanuhalált hótt. Tik meg alugyatok má, kis mókusok, ne kelletlenködjetök.

Most, hogy mindnyájan ettek, az asszonyok is letelepedtek egy kicsit a tűz mellé, Jánoska az anyja ölébe hajtotta a fejét, Gyöngy pedig egy farkasbőrt borított a kis meztelen testre. Palika az apjához húzódott s annak a prémjébe burkolózott. A tűz fel-fellobogott és szikrákat köpött a sötétbe.

- A tűz, a tűz a jó lélek - mondta elábrándozva és a tüzet bámulva Gyöngy. Szeretett így csendes este a tűzbe nézni. Ha sokáig bámulta az aranyhályogos parazsat, a kék, sárga és zöldesfényű lángokat, a lassan átizzó hasábokat, úgy érezte, hogy a Mennyek országának aranykapuja nyílik meg előtte. S a lángok az angyalok libegő szárnyai és a meleg az Isten közelségének sugárzása. Majd meg úgy látta, hogy a tűz valami eleven lény, beszél, pattog, táncol, simogat, nyaldos és emészt, hogy a tűzben valaki lakik s megcsókolgatja azt, akit szeret s enni ád neki, de gyilkos bosszút áll azon, aki megcsúfolja.

- Biza, - sóhajtott Györke apa s babrálta, húzogatta fehér szakállát nagy elmerültségében - a pokol tüze emészti mast azokat, akik Gellér pispök urat megölék vala. Mer Gellér úr az Isten igéjét hirdeté és a mi bűnös eleink nem vövék be a szavát!

- Az mikor vót, öregapám? - kérdezte Sas.

- Igön-igön régön vót má, csak a Jóisten tudhati, mikor vót. Még szent kerálunk, László előtt vót. Még a papok is komiszt ittak akkor és a kresztyöt is csak olyan sátorban tartották, meg Jézus urunk szent testét is, amejenbe a kúnok laknak.

Elgondolkozott, belebámult a tűzbe.

- Istentelenök vótak, bűneik ellepték vala űket, mint a fúlencse a gürűt. Hát űket térétötte Gellér úr, meg Bösztöréd úr, meg Bődi úr, meg Benete pispek úr, mer űk minnyá pispökök valának. De avvót a baj, hogy Pétör kerál eladá a magyeriket a teutónoknak, úgyannyirán, hogy má űk tötték a koronát is a kerál fejére, űk terétötték a palástot is a vállára, meg a pálcát is űk adák a kezébe.

Nagyot sóhajtott Györke apa s botjával megpiszkálta a tüzet. Mintegy felélénkülve folytatta:

- Tuggyátok, mer mái nap is beszélik, hogy mit mívelének a gyalázatos teutónok! Nem vala tűllük biztosságba sönkinek a felesége, vagy lánya, sönki asszonyállatnak a szüzessége. Mer ahon űk egy asszonyállatot megkaphattak vala, azt azomba megböcsteleníték. Hát osztán Vászol kerál fiai nem nízhették ezt a gyalázatosságot, akit Pétör kerál, meg a teutónok míveltek. Seregöt gyűjtöttek Kijóvba, a kijóvi fejedelöm seregeit, osztán bégyüttek a mi fődünkre, a nagy högyön átal. Akkor má menének a miheinkek is, Vata úr, meg a tiszántúliak, mer űket nem tudta megvonni sem Pétör kerál úr, sem a teutón. Tuggyátok jól, kedveseim, Vata úr is, meg az egész tiszai országok, minnyá a keresztyénök ellen vótak, meg Pétör úr ellen, meg a dulló-sélló teutónok ellen! Űk aszonták: mink Ukkon istent imádjuk, ű a mi istenünk, rontsátok le az egyházakat, vergyétök agyon a papokat, hajtsátok ki a barbárokat, minnyát! - itt felemelte fáradt, rekedtes hangját, majd csendesebben tette utána: - Mert űk istentelenök vótak, pogányok, mint eleink minnyájan, amikor kigyüttek a Vízközbül.

- Tán ett Somügyből? - vetette közbe Gyöngy.

- Somügybe is más Vízköz van, meg az is más Vízköz vala - vetette közbe oktatólag Sas. - A somügyi Vízközbe Hudina úr lakik.

- Egyszóval no, űk azt akarták vala, hogy minnyá teutónt, meg Pétör kerált is, hajtsák ki ennen, mer eladták a magyarságot. Osztán mindönben teutónok vótak már, egy nyommá se lehetött menni, hogy az embör beléjük ne ütődött vóna. A magyeri országok meg má fődönfutók vótak. Hát ezt jól eszbevötte Andorás kerál úr, meg Leventa kerál úr, osztán gyüvének is nagy erővel. Vata úrék meg ahon jártak, mindenütt tüzet vetöttek az egyházakra, a barátokat meg kivonszolták és megölték vala. De a pispekök között is valának ám, akik megsokallták a teutónok gyalázatosságait! Mer űk nem vótak teutónok, se svábok, hanem magyeriak. Hát az vót Gellér úr is, szép, dörék magyeri embör! Osztán a Dunáná, a réná, elejbe möntek Andorás, meg Leventa keráloknak, meg Vata úrnak, de biza Vata úrék nem

kémélték űket, mer papok vótak űk is, hanem elfogták űket. Mer kérék nagy makacson Andorás, meg Leventa kerál urakat, engednék az egész népöt a pogány hit szörént élni, ahogy eleink éltek. Ezér osztán megfogták szegén Gellér urat, meg Bődi urat. Gellér meg azokra, akik bántották vala, szüntelen kresztyöket vetött és fennhangon kajáttá: Uram, Jézus, ne vödd ezt bűnül nékik, mert nem tudják, mit cseleköszsnek! De a sereg fönborétotta a szekerit, leráncigálta űtet, fönűtette egy taligára, osztán a nagyhögyrül leeresztötte. Bődi urat meg úgy verte agyon küekkel. Szegén Gellér úr még pihegött, mikor leért a högyrül, de osztán a mellét átalszúrták lándzsával, a fejét meg összezúzták egy nagy küön. Igy járt Gellér úr.

- Hát osztán hogy vót, dédapa? - sürgette Palika a vénembert izgatottan.

- Hát, angyelos fiam. Bösztöréd, meg Benete úr fönszalatt egy kompra, amék ott vót a Dunán, hogy maj ottan megmönekül. De csak Benete úr mönekűt meg, mert űtet Andorás kerál úr még jókor a gondjába vövé, odakajáttván a serögnek: aki egy újjal hozzányúl, az halálnak halálával vész! De Bösztöréd úrnak má annyi sebe vót, hogy calapba gyütt a vér a száján, meg osztán hét nyíl vót benne, egyik a szíve közepibe. Ű szegén ott hótt meg a kompon, még át se érhettek vele a túlsó partra. Egy espán meg, Szónok nevezetű, kedég magyeri vót, de a teutónokhoz pártót, amikor látta vala, hogy mindenfelű csak úgy omónak rájik a miheink, egy ladikba ugrott, osztán könyörgött a ladikosnak, vigye át a túsó partra, neki hagyi mindön kincsét, meg a várát, de még a legszöbb lányát is feleségül adi hozzá. De a dühös nép úgy őtött-kátott a parton, hogy kiontik a ladikos belét, ha átvissze Szónok urat, hogy megréműt szegén, osztán Szónok urat ott a ladikjába lenyilazta, belélökte a vízbe.

- Osztán mi lett, dédapa? - hajszolta tovább az öregembert a kisfiú, pillanatnyi nyugvást sem hagyva neki.

- Maj csak, fiacskám, maj csak... Minnyá magyeri Andráshon, Leventához, meg Vata úrhon állott, úgy nyőtt a seregük, mint akár a viheder. Bé is möntek a nagy keráli várba, Fejérvárba, Pétör kerál meg elfutott a seregivel, aki csupádon-csupa teutón, meg sváb vót, egy magyeri se vót benne. Andorás kerál azt mondá: addig nem tesszétök fejemre a koronát, amég Pétör urat elejbém nem hozitok! Kűdött is küetöt Pétör úrhon, hogy gyűjjön szépszóval, nem akari a kezét bépiszkéttani fejedelmi vérrel. De Pétör nem mönt, hanem levágta vala a küetöt, ő meg a feleségével bezárkózott egy kisebbszörű várba. Három nap, három éjjel védte magát ottan a feleségével, meg a teutónjaival egybe! Még a felesége is nyilazott a kerál úr emböreire. Ű maga lelűtt tizenkettőt a magyeriak közül. No, aztán harmannap mégis betörték a kaput, levágták a kerál úr mindön vitézeit, kedég térgyön kérték, hogy kegyüggyenek nekik. De nem vót kegyelöm! Pétör úrnak azomba kitóták a szömét, a testét meg tüzes nyíllal böködték. Igy vitték vala nagy csúfsággal Fejérvárába. Andorás, meg Leventa kerál urak elejbé. Éppen amikor odaérnek, akkor ment a sok nép az egyházba, hogy koronázzák vala Andorás kerál urat nagy dücsőséggel, tisztösséggel. Pétör meg vasraverve hurcolódott oda, ott lelökték Andorás, meg Leventa kerál lábai elejbé. Úgy is hótt meg Pétör úr, ott azomba, mer beléhótt a kínjaiba, egy nyommá se mehetött. Igy járt, ez lött a vége, mer eladta a magyeriakat a teutónoknak, sváboknak... Ett temették el osztán Pécsön, ni, a nagyegyházba, a fődalatti kamorába. Bertalany pispök úr mindön egynapon imád a sírja fölött, hogy Isten atyánk kegyüggyön néki a másvelágon, akármit is csinált...

Mindnyájan Györke apára tátották a szemüket. A kisfiúk szája is tátva maradt a mesétől. De kigyúltak a felnőttek is, arcuk kipirult, kezük önfeledten babrálta szakállukat és lecsüngő hajukat. Teréza néni szüntelen álmélkodott és bólintgatott, Gyöngy meg oly nagyokat sóhajtott izgalmában, hogy telt és magas keble hullámzott belé.

- Hát Vata úrral mi lött? - unszolta tovább az öreget Janika.

Györke apa hallgatott még egy darabig, hol a bajuszát, hol a szakállát sodorgatta. Köhintgetett, mert a hangja egyszerre nagyon rekedt és bágyadt lett.

- Hát osztán Vata úr meg a többi magyeriak nagy bűnbe estek, megtetézék vala, amit elkövettek odáig. Mert amerre jártak, megfordútak, mindönütt ledöntötték vala az egyházakat, meg a fákra akgatták a papokat. Osztán nagy tüzeket vetöttek, csak úgy lángót az egész főd mindönütt. Akkora bálványokat állétottak, mint akár az isztrói egyház tornya. Szép, erős, hatalmas bálványokat... Nagyerejű bálványokat... Osztán úgy töttek, mint eleink a Vízközbe, meg ett is valamikor, hogy megőték a kecskét, báránt, tinót, újesztendőkor meg a fehér kancát, osztán azt áldozták Ukkon istennek. Eccöribe megkoppasztották a fejüket a magyeriak, csak három csimbókot hagytak a fejükön, ahogy régöntén illött. Nagy diadalommal, zeneszóval, dallal möntek vala vissza Bihorba, a Tisza mellé, ahonnét gyűltek vala Andorás kerál urat, meg Leventa urat megsegétteni. De jába no, akkor má Jézus úr legyőzé Ukkon istenünket, meg a kisistenöket. Ezt belátta Leventa is, mer Taksony fejedelöm urunk falujába ment, osztán nem törődött többet az országok sorsával. Andorás úr meg elröndőte, hogy az egyházakat megen épétsék fön, a papokat ne bántsák, Jézus urunkat tisztöljék, ahutyan illik... Hát így vót, igaz vót, mer Ukkon isten már sehon se uralkodik, a kisistenök se mutasztik magikat... Kedég régöntén még látni is lehetött űket... Ámbátor, - tette hozzá merengve s a hangja úgy elcsendesedett, hogy alig lehetett megérteni s inkább csak magának motyogott - ámbátor, aszondik, vannak mamá is, akik látik űket... Akikön van még hatalmuk...

Úgy bontakoztak ki a mese fátylaiból, mintha álomból serkennének. Nyujtózkodtak, hallgattak, merengtek. Elképzelték Péter király futását, megvakíttatását, Vata nagy erejét, makacs hűségét.

- Lá, osztán azér mégis jába vót, - dünnyögte Egyöd - mer azűte is megölék má az idegönöket, a kerálné nagyasszony híveit, meg családjait, de még a kerálné nagyasszonyt magát is. Nem vót sömmi haszna, mer aszondik, hogy mast még több van belőlük, mint valaha is vót... Némötök, svábok, kúnok telepönnek bé, üék a hatalom. De hát Isten atyánk tudhati, mire végez velünk.

- Esteván szent kerálunk röndőte, hogy szeressünk az idegönöket, mer tűllük tanul a magyeri nép - szólt Sas.

- Ü csak tudhatta vala. Szent vala - bólintott rá Egyöd.

9.

Az Okor folyó partján, kerek, füves homokháton állott a kolostor, vaskos, fekete téglafalaival, zömök templomával, alacsony, gúlához hasonló tetejű tornyával. A hatalmas kapu tágas udvarra nyílt s ezt az udvart mindenfelől körülvették a barátok lakásai, a konyha, az ólak, meg az udvarról nyíló templom épülete. Keskeny ablakok néztek az udvarra ólomkeretes máriaüvegeikkel, könyöklők árkádos tornácai futottak körbe s minden ablak és ajtónyílás egyforma háromszögalakú csúcsban boltozódott. Roppant épület volt ez a klastrom, a barátok háza például emeletesre épült s majdnem olyan magas volt, mint a templom teteje. Faragott kőkút ékeskedett az udvar közepén s olyan tiszta és gondozott volt a gyep, a gyümölcsfák olyan ápoltak és lombosak, az ablakok úgy ragyogtak a napfényben, a torony körül röpködő galambok úgy búgtak és turbékoltak, a barátok és szolgadiákok olyan csendesen, illedelmesen s Istennek tetszően jártak-keltek, még az udvar sarkában békésen legelésző s puffadt oldalát lustán legyezgető csacsi is olyan ájtatos képpel bámészkodott, mintha itt minden kő és minden emberi vagy állati lény folyton Jézus látogatását várta volna.

A kolostor körül óriási tölgyek és nyírfák sátrai borítottak árnyékot a letaposott tisztásra. Lovon, gyalog, szekéren, ladikon érkeztek a hívek mindenfelől. A ladikok szorosan egymáshoz vonszolva hevertek az Okor partján, bennük szépen lefektetve az evezők és csáklyák. A lovakat fákhoz meg dúcokhoz kötötték, fejükről levették a féket és egy öl szénát dobtak elébük. A szekereket behúzták az árnyékra, a lovakat kifogták és a saroglyához kötötték. A kákicsiak szekereit rögtön meg lehetett különböztetni a többiektől, mert szépen faragott, cifrázott, könnyű alkotmányok voltak s a kerekeik sem olyan durva korongok.

Vejte, Fok, Cun, Csepely, Kőhirics, meg a többi drávamenti falu népe inkább ladikkal jött. Ők úgyszólván kizárólag halászatból, mégpedig nagy halászatból éltek s ez meglátszott széles, nehéz ladikjaikon és rövidnyelű, nagytollú evezőiken is. Ezekkel a szerszámokkal csak nehezen tudnak felhajózni a Feketevíz, meg az Okor sekélyes, náddal-sással benőtt, fúlencsés, hináros vizén. Ritkán ültek lóra s ha szárazon kellett menniük, gyalog jártak, holmijukat összekötött átalvetőben a vállukon vitték. Hallgatag, lassú emberek voltak, de a beszédjük még szelídebb és édesebb, mint a többi népé. Hídvég, Voiszló, Gyűlvész, Páprád és Bessenci, meg Sámud, Azerjás népe szívesen ült lóra, hevesebb és bőbeszédűbb volt s nem is olyan magának való. A lányok, legények könnyen és hangosan nevettek s szívesen gúnyolták, ugratták, kapatták egymást.

A páprádiak, bessenciek, gyűlvésziek fiatalja el nem hagyta volna a kezében szorongatott, szépen összehajtogatott keszkenő mellől a legyezőalakú páprádlevelet, ezzel suhintott a lány a pajkos legényre, ezzel legyezte magát, ha melege volt, ezt emelte negédesen az arcához, ha kacsintott s ezt bocsátotta le alázatosan, ha komolyan beszélt.

A férfiak inkább a falvak kendéi körül csoportosultak. Egy-egy idegen kende nagy tisztességgel köszöntötte a másikat, családja és lova felől érdeklődött s megköszönte szépen az érdeklődést. A legények közül némelyek a szeretőjükkel érkeztek. Kisujjukat összeakasztva büszkén jelezték, hogy ma a kislány születésnapi miséjére jöttek s mától kezdve egymás választottjai Isten és emberek előtt. Az ilyen jegyesleányok gonddal befont hullámos hajában búzavirág kéklett, kásavirág sárgállott vagy pipitér fehérlett. S a keszkendőjükbe fogva szívesen hordtak kicsattanó pipacsot, mintha kinyílt szerelmes és bódító szívüket vinnék. Ezek a jegyesek leginkább csak kettesben járkáltak, halkan beszélgettek, a lány hol lesütötte a szemét, hol felvetette a legény arcára, a legény meg kihúzta magát, térdét megfeszítve lépkedett s iparkodott a lánynál egy fejjel magasabbnak látszani.

Hát az öregasszonyok? Ők tyúkról, kacsáról-libáról, halszárításról, házépítésről, várandós asszonyokról és gyermekszülésekről, meg betegségekről beszélgettek. Csoportjaikból sűrűn lehetett hallani csodálkozó, álmélkodó, megdöbbent, felháborodott, vagy kíváncsi felkiáltásokat.

S mindnyájan ünneplő tisztában ragyogtak, a férfiak frissen mosott gatyában-ingben, gondosan félrecsapott süvegben, megtisztított háncsbocskorban vagy bőrcsizmában, kiporolt farkasbőrrel a vállukon, díszesen faragott hosszú baltanyélre támaszkodva, övükön ólommal és sárgarézzel díszített késtokkal, tűzkőtartó tukóval. A legények hetykén félvállra csapták a farkasbőrt, süvegük mellé virágcsokrot tűztek. A lányok ünnepi hátaskendőt kötöttek a hajfonatuk alá, hogy szépen szávonyázott és gyöngyérezett ingüket el ne piszkolja. A bessenci, páprádi, meg gyűlvészi kényes-büszke lányok hímzett hátasa vetekedett a voiszlóiakéval. Derekukon ringott a vakító fehérre párolt pendely, kis kötényük libegett-lobogott, amint egymásba karolva ütemesen ringatták a csípőjüket.

És letelepedve egy félreeső fa alá, beszélgetett csendesen vagy öt rabszolga, egyik a feleségével és kislányával, valamennyien sárosan, piszkosan, kócosan, feltört lábbal.

S a nép nyüzsgő, várakozó csoportjai között külön csapatban, büszkén, szálegyenesen álldogált egy csapat nagyvátyi királyi lövér, rövid, fehér gatyában, vakítóan tiszta ingben, zsíros hajukat félrecsapott süvegük alá kontyolva, szépenvarrott rövid csizmában. Széles övükön rézszegekkel kivert díszes késtok, tűzszerszámtartó fityegett. Barna arcuk kemény volt, nagy magasságból nézték a körülöttük sürgő-forgó népséget, a szabadosok, telepesek, szolgák tömegét, - a szegény rabszolgákat már meg sem látták. S egyetlen elismerő vagy hamiskás pillantásuk sem volt a kényeskedő lányok számára! Hiába, ők királyi szolgák voltak, hadban elöljártak s a nagyvátyi nyilasok törzsökéből származtak az Okor mellé.

Öcsöd is megérkezett a fiával. Lovukat megkötötték egy karóhoz, aztán a fiú elköszönt az apjától. Tisztelettel meghajolt előtte. Öcsöd pedig megcsókolta az arcát kétfelől. Az emberek utat engedtek neki, mikor bement a klastrom kitárt kapuján. Úgy ment be, mint aki hazamegy.

Itt volt Egyöd is, meg Kösid. Mellettük állott Sas. Egyöd szépen kikészített és felfűzött nyestbőröket hozott, de otthagyta a ladikban, az elemózsiával együtt. Senki sem tudta, mi lesz, hogy lesz. Felbukkant egy szerecsen, Ali, Sziget várából. Fáradt, sáros lovát az öklére csavart kantárnál fogva vezette, csizmája keményen recsegett, amint körben járt a tisztáson s biccentéssel fogadta a köszöntéseket. Olajbarna arca, erős sasorra, fekete, göndör haja és szakálla még a sok barnaképű ember között is messziről kitűnt. Fejjel magasodott ki a tömegből. Ali is nyilván a vásár iránt érdeklődött. Oda is lépett egyik-másik falu kendéjéhez s váltott néhány szót vele. Öcsöddel is szóbaállt.

- No, Öcsöd, van-e kendének valamije? Jó csikaja vagy tinója? Vagy valami szép bőr?

Öcsöd a fejét rázta.

- Vége a vásározásnak - mondta. - Megen béhozták a régi törvént.

- Nem a ti károtok - fanyalgott Ali és bőrzacskóját elővonta, belecsapkodott vele a baltenyerébe. - Ha nem lesz kereskedés, nyakatokon döglik a barom, rátok szárad a bőr, nem folyik a pénza...

Öcsöd vállat vont.

A szerecsen otthagyta Öcsödéket s a kőhiricsi kendével állt szóba. Közben csakugyan hajtottak néhány tehenet, borjút meg másodfű csikót a kolostor elé, de csak úgy vaktában, kísérletképpen. A jószág egykedvűen szálazta a takarmányt, gazdájuk mellé ült a földre s megfogadta, hogy inkább vesződik vele hazafelé is, de a szerecsennel nem köt üzletet.

A kolostor falánál, a kapugyám tövében bőrzekés, bocskoros, ősz ember üldögélt. Dambura volt az öregember kezében, térdére támasztotta a hangszer kobakját s egy kis fadarabkával sebesen pengette a húrokat. Amint zenélni kezdett, többen odasomfordáltak a közelbe, különösen a fiatalok. Ott állt Szegyej fia Gál is a jegyesével, egy fehérvirágos, kis tömzsi, sötétszemű bessenci leánnyal. Kisujjukat önfeledten egymáséba kulcsolva, áhitattal hallgatták a damburát.

- Ez a nagyvátyi igric - súgta boldogan a leány Gálnak. - Ez igön-igön szépön pöngeti! Tán azér, mer világtalan szegén Vajka.

Az öreg tamburás, bizony, világtalan volt.

Mikor hallotta, hogy többen gyűltek köré, harsány, bőgő hangon elkiáltotta magát:

- A vásárnap örömére, egynapjára, hógassátok szent kerálunk, László énekét! Szépségös szent kerálunk dücsőségbe ül a Mönnyekben, az Atyánál, nem vala nála szöbb és hatalmasabb kerál!

S mikor a beszélgetés, csoszogás elcsendesült, áhitatosan égnek emelte világtalan arcát, belévert a húrokba, balkeze ügyes ujjaival le és fel futkosott a dambura nyakán, majd félig sirató-jajgató, félig szavaló hangon messzehangzóan énekelni kezdett:

Idvözlégy, kögyelmes szent László kerál,
Magyerországnak ézös ótalma.
Szent kerálok közt drágalátos gyöngy,
Csellagok között fényösségös csellag!

Ezt úgy kurjantotta el, mintha nagy áhitatában egyenesen a megboldogult király szellemét köszöntötte volna s a magas, napfényes egekből hallgatná őt László, kikönyökölve egy puha, ezüstös bárányfellegre.

Szentháromságnak vagy te szolgája!
Jézus Krisztusnak nyomdoka-követi!
Te Egylélöknek tiszta edénye,
Szűz Máriának választott vitéze!

Most még a legtávolabb ülők és ácsorgók is elhallgattak - s fejüket lehajtva, magukbamerülve, átadták lelküket annak a titokzatos borzongásnak, mely a damburás üvöltő-síró hangjában rezgett. A kis körben, a kapu mellett, ott állott Szegyej fia Gál és szorosabban fogta jegyese ujját, a bessenci kislány arcáról lefutott a vér s ijedt-csodálkozó izgalom pezsgett végig a gerincén. Gyöngy, a magaskeblű menyecske, ismét oly mélyet és édeset sóhajtott, mint mikor az esti tűz mellett a vén Györke apa meséit hallgatták. Öcsöd méltósággal és tartózkodással hallgatta az éneket, Sas arca elkomorult. Távolabb a lányok-legények ajkáról lehullt a nevetés, a kézben szorongatott pipacsok és páprádlevelek lekonyultak, a fejek alázattal meghajoltak. Az öreg rabszolga ütemesen ingatta a fejét jobbra-balra és könnyei a szakállára peregtek. Még a vátyi nyilasok is tisztelettel hajtottak fejet, baltanyélre támaszkodtak s csizmájuk orrát nézegették. Körös-körül úgy terjedt a csend s úgy ült el a zsongás, ahogy hullámzó víz csendesedik el, amikor leszáll az alkonyat s a szél elcsitul. Felemelték fejüket az okos lovak is. Csak a kolostor fölött szárnyaló fehér galambok csattogtak és turbékoltak, csak a vidám fecskék fecsegtek tovább csergedező hangon.

Az öreg damburás behúnyta vak szemét, derekát himbálta s fogatlan száját sötéten, szinte kétségbeesetten kitátva, rekedten ordított:

Nekőnk születél lengyel országban,
Mennyből adatál nagy csudaképpön!

- Mejen szép! Mejen igön-igön szép! - sóhajtotta Gál mellett mintegy magának a kislány. - Ha én ejent mindön nap hallgathatnék... El tunnám hallgatni éjjel-nappal.

Gál féloldalvást ránézett, egy pillantással örömteljesen itta magába a leány fehérkoszorús fejét, kétoldalt hullámosan befont, hátul az ékes hátasra eresztett vastag, fénylő haját s nagy gyöngédség hullámzott fel benne. „Lám, - gondolta magában elégedetten - ez az Alincsa Fúttó-lány s olyan szelíd, mint a galamb... Milyen jó feleség lesz belőle...”

- Esztendőre, vagy kettőre, enyim lesző! - súgta a leánynak.

Alincsa nyaka hamvasan elpirosodott. De nem nézett rá, mintha nem hallotta volna.

- Ugy-e, kegyösöm, szép gyerökeink lösznek? - súgta tovább gerjedezve a legény s lehajolt hozzá egy kicsit, mert a lány csak a válláig ért. - Szép loakat, szép tinókat tartsunk, szép kis házat épétsünk, szép gyerököket neveljünk...

- Hallgathass.

Az énekes jajgató kacskaringókat művelt a hangjával s egyszerre két húrt is pengetett.

Mikoron méglen gyermökded vónál,
Kihoza Béla kerál jó Magyerországba,
Hogy dücseködnél te két országban,
Magyerországban és Mennyországban...

Jajgatott, dalolt és üvöltözött a nagyvátyi igric. Hangjai nyomán sóhajok, boldog fohászok, gyönyörűséges izgalmak, égi képek, dicsfényben úszó szépségek támadtak.

Te dicseködél keráli széködben,
Képöd föntötték az magos kőszálra,
Fénylik, mint Nap, sajog, mint arany,
Nem ölégöszik sönki terád nízni...
Te arcúl teljes, szép piros valál,
Tekéntetödben emböröknek kedves,
Beszédben ékös, karodban erős,
Lám, mindönt ejtesz, ki teveled küzdik.
Tagodban ékös, termetödben díszös,
Válladtúl fogva mindönöknél magosb,
Csak a szépségöd kerálságra méltó,
Hogy szentkorona tégöd méltán illet.

Néhányszor csak úgy magában pengette a damburát, játékos cifrákat kotort ki belőle, mély lélekzetet vett, erőt, áhitatot szívott magába. Fejét lehajtotta, meg-megint felemelte s hályogos, vasszürke szemét kinyitva, az égre meredt. Vén arca fájdalmas gyönyörűségben úszott. Elragadtatásában oly nagyot kiáltott, hogy mindenki összerezzent.

Testödben tiszta! Lelködben fényös!
Szüvedben bátur, miként vad oroszlány!
Ezér neveztek Bátur Lászlónak,
Mikoron méglen ifjúdad valál!
Mert tégöd választa az szűz Mária,
Megdicsőíte sok jó ajándékkal,
Hogy te őriznéd és ótalmaznád:
Neki ajánlád jó Magyerországot.

- Hallod? Hallod? - kiáltotta hevesen, kigyúlva a rabszolga asszony az urának, de olyan izgalommal, hogy sokan odanéztek. - Aszondi: ajándék! Hallod? Tegödet is Ajándéknak hínnak!

De a damburás messzehangzó, szinte túlvilágian átfűtött rekedt hangja elvágta a kis mozgolódást. Ajándék szomorúan vállatvont s fekete, piszkos kezével legyintett. Nem lehetett megtudni, mit szólt.

Fejedben kőle az szentkorona,
Megbátoréta tégöd az Egylélök...
Kezdöd követni atyádnak életét,
Rózsákat szakgatál, koronádba fűzöd.

Itt megint lehajtotta, majd erőteljesen fölvetette fejét a damburás és teljes erővel verte a hangszert, minden szót szinte önkívületben kiáltott:

Dücsérjünk, magyerok, szent László kerált!
Bizon, érdömli mi dücséretünket!
Dücsérjünk ütet, angyelok, mondván,
Idvözlégy, kögyelmes szent László kerál!

- Az Atyának és Fiúnak és Szentlélöknek nevében mast és mindörökkön örökké, ámen! - mondta aztán s ölébe eresztve a damburát, csendesen imádkozni kezdett.

- Ámön! Ámön! Ámön! - zúgták mindenfelől az emberek.

Úgy bámulták az öreget, mint akit Isten különös jelekkel választott ki az emberek közül. Milyen a homloka, a szakálla, a haja... Milyen ijesztő és megrendítő a vas tompa fényében úszó világtalan szeme. Hogy elönti arcát, egész alakját a szent révület, amikor énekel, milyen öntudatlanul futkosnak ujjai a dambura húrján, hogy felszáll a hangja, milyen ijesztő és hatalmas! Benne izzik a szent király koronájának fénye, szűz Mária lába alatt a Kígyó, rózsák és csillagok fonódnak benne koszorúba és fegyverek súlya zörög a rekedtségében! Úgy üvölt, mint az angyalok Isten trónja körül. Még a galambok is úgy keringenek körülötte énekmondás közben, mintha a Szentlélek küldte volna őket...

A toronyban meglódult a harang. Összeharangozták a népet. A tér kiürült, csak a lovak, szekerek maradtak ott, meg az a néhány tehén-borjú, amit eladni hoztak. És egy unottan lézengő siheder, hogy a barmokra vigyázzon. Még a szerecsen is lovára kapott s elügetett, amikor látta, hogy a vásárnak befellegzett.

A templomban égtek a gyertyák. A nap átsütött a színes ablakokon, szivárványt bocsátva a hűvös félhomályba. A padokban elhelyezkedett az áhitatos tömeg. Egyfelől az asszonynép, másfelől a férfiak, elöl az öregek, hátul a fiatalok. Leghátrább, a bejáratnál, a kar tartóoszlopai alatt pedig a félénken meghúzódó rabszolgák kicsiny csapata. Bevonultak a barátok is, borotvált fejüket alázattal lehajtva lépdeltek s összekulcsolt kezükkel redősen összevonták a vérvörös kereszttel ékes fehér palástot. Mentek az oltár mellett kétoldalt húzódó könyöklőre. Másrészük meg a karba kapaszkodott, zörögve súlyos olvasóival. Odafenn már taposta a kicsiny orgona fújtatóját egy szolga, az orgonáló fráter meg két könyökkel nyomkodta a csikorogva engedő billentyűket. Felsivított a síp s egyszerre betöltötte az egész templomot. A nép leborult, némelyek szenvedélyes arcukat az oltár Mária-képére emelték. Ott állott a Boldogasszony csodálatos színekben, köntöse égszínkék, arca halvány, feje körül aranysugarak ragyogtak. Jobbjában liliomot tartott, balkarján a kisded Jézus ült, lábai alatt eltaposva fetrengett a Kígyó. A Boldogasszony alakját felhők vették körül, meg két nagyobb arkangyal állott kétfelől s feltartott kezével írást emelt a Szűz fölé. Az írást, persze, csak a papok tudták elolvasni, de azért mindenki értette, mit jelent: *„Senth syz ki el vesud ez vylag nek byneth keneregi az bynesekh erte”*.

Amint a nép helyetfoglalt, össze-vissza, magas és mély, kiáltó és dünnyögő hangon egyszerre köszöntötte a Boldogasszonyt. Úgy zúgtak, kavarogtak a gyermeteg köszöntések, mint mikor rég nem látott kedves ismerős, vagy rokon elé fut a család s lelke egész ujjongásával kiáltja az üdvözlést. Gyermekek rajongják így körül anyjukat, asszonyok a testvérüket, ki messzi útról érkezett.

- Jónapot aggyon Isten, Bódogasszony anyánk! Jónapot kívánok, szépségös szent Szűz! Idvözlégy, jóságos Anyánk! Isten hozott, küsded Jézus!

Az ujjongó hangzavarból is messze kihallatszott Vajka, az igric elragadtatott kiáltása, amint leborulva s kezét elnyujtva a köveken, reszkető, rekedt hangon szórta a láthatatlan kép elé legjobb kívánságait, szíve legtisztább óhajtását:

- Váljék egésségötökre az éccakai nyugodalom, mast és mindörökké, ámön!

De kijött a sekrestyéből Taddeusz atya, két minisztráló fráterével az oltár elé járult, térdet hajtott s felment az oltárhoz. Az orgonáló fráter erre teljes erejéből belekönyökölt a sípok billentyűibe s érces hangon énekelni kezdett. Süvöltve tört ki a dallam a sípokból s a tömeg, mint hatalmas hangszer, énekelni kezdett.

A padokban leborulva, hómezőnek látszott a sok-sok fehér ing, a lányok koszorús fejei pedig virágosan hajladoztak, mintha csoda folytán kivirult volna a hómező. S a férfiak födetlen fejéről leomlott a zsíros haj s lecsurgott a pad könyöklőjéről, mintha szentelt olajat öntöttek volna az égiek tiszteletére. S mikor Taddeusz atya hatalmas hangon recitálni kezdte a szent szöveget, mély, meghatott, szinte kövült csend ereszkedett a templomra s a magas, vastag, barna falak zengve verték vissza a gárgyán harsonához hasonló szavait.

- Kirie eleiszooon! - üvöltötte a pap.

- Kriszte eleiszooon! - felelt neki a karból az orgonáló barát.

10.

Csak a nagyon öregek, a betegek, a kisgyermekek, meg a házak és állatok őrzői maradtak otthon. Igy otthon imádkozott a fekvőhelyén Hestör s minduntalan karjába vette s nézegette újszülött kisfiát. Milyen a homloka, az orra, szája, kicsiny öklét hogyan emeli álmában a feje fölé s ha szopik, milyen édesen cuppant a bő emlőkön. Otthon volt Pancsó banya is, háztűzőrzőnek. Otthon üldögélt az öreg Györke apa, de nem a körtefa alatt, hanem a ház küszöbén. Mert bár lábbal nem volt szabad illetni a küszöböt az alatta lakó háziisten miatt, ráülni lehetett. Botjait maga mellé támasztotta Györke s elnézegette a bogarászó tyúkokat, a lepkék villódzását, a madarak röptét, a kutya unatkozó ténfergését. Mindenben talált valami néznivalót, valami különöset és csodálatosat. Nézegette azután az eget is. Sehogysem tetszett neki a színe és a felhők formája. A szél is Sille felől fújt, a „bolond likból". Fojtó, párás volt a levegő, a fecskék alacsonyan repültek.

Otthon volt Bene is a lovak mellett. Félig makacsságból, félig kényszerűségből. Amikor társai a kedvesükkel mentek templomba s titkon hajból csavart gyűrűt húztak az ujjukra, keszkenőt ajándékoztak, ujjukat egybefonva járkáltak a mindenfelől összegyűlt nép szemeláttára, ő nem akart egyedül ácsingózni a sokaságban. Ez ugyan nem volt jámbor érzés, tudta Bene jól, de ha Istennek úgy tetszett, hogy rábocsátotta a rontást, megbabonázta Virág szerelmével s vakká tette minden más lány iránt, makacsul bele kellett törődnie sorsába.

Ahogy ott heverészett egyedül egy fa alatt és elgondolkodott az életén, keserű érzések támadtak fel benne. Fogát összecsikorítva s kezét ökölbefacsarva emlékezett vissza az elmúlt esztendőkre. Apja, anyja az öccsét szerette jobban, ezt már korán észrevette. Kívánta is gyakran, már amikor gyermek volt, hogy haljon meg Ábrám. Mert Ábrám az okosabb, Ábrám az Isten választottja és a család büszkesége, Ábrám, a szelíd, a kegyes. Ábrám ment diáknak a kolostorba s most könyveket tanul, énekel, segít a gárgyánnak, papokkal él egy fedél alatt s még püspök is lehet belőle. Ábrám a reménység, a diadal, Ábrámmal dicsekszenek az egész

falu előtt. Ábrám kegyes gőggel megy végig a falun, ha látogatóba érkezik. Ábrám imádkozik reggel és este, Ábrámot az apa úgy köszönti, mintha nem is apa és nem is kende lenne, hanem Ábrám lenne az apa és a kende... Még a nagyanyja is fél Ábrámtól és tiszteli, pedig ő ismeri a füvek-állatok titkait és gyógyítani, meg rontani tud... Pedig megidézi még a pogány lelkeket is.

Úgy érezte Bene, hogy nem tartozik senkihez. Ezért aztán még azt sem bánta, ha nyilvánvalóan a romlásába megy. Nem akarják hozzáadni Virágot. Kamunak nem elég az a két ló, két tinó, meg a százötven nyestbőr, amit meg tudna adni a lányért. Öcsöd pedig megsértődött Kamu viselkedése miatt. Hogy nem jó neki egy kende fia? Mire tartja a lányát? Mit akar érte? Tán királyfit vár? Igy aztán nem is küldött kérőket, amikor kiderült, hogy a háztűznézőit kelletlenül fogadták. Pedig, ha Öcsöd apa akarná, más belátásra tudná bírni Kamut. Csak össze kellene ülnie vele egy kis komoly beszélgetésre. De Öcsöd csak Ábrám érdekében tud tenni valamit, Ábrámért a nyúlszigeti papok engedelmét is kikérte. De Benéért? A rossz fiúért, a verekedőért, hetykéért, makacsért? Nem, őérette nem.

Akárhogy forgatta is, mindenképpen oda lyukadt ki, hogy ha ég-föld összeszakad is, ha az ördög győzelme lesz is, ha az Isten megbünteti is, ha a törvényt magára szakasztja is, csak azért is és csak azért is, el kell rabolnia Virágot. Melegség öntötte el, amikor arra gondolt, hogy a fiúk valamennyien hajlandók megsegíteni. Még ha egy század vértes őrzi a lányt, akkor is. Szakadjon meg Kamu dühében, tépje a haját Virág anyja, tartson bűnbánatot Öcsöd apa, lósson-fusson bájoló füvekért, engesztelésért az öregasszony, bizony elrabolja Virágot. Meg kell mutatnia, ki ő. És amit akar, azt megteszi.

No, de csakhogy visszament a kolostorba ez az Ábrám, legalább beléphet a házba, nem kell látnia ájtatos képét, hajlongásait, nem kell hallgatnia kimért, okos beszédét. S nem kell szégyelnie magát az apja miatt, hogy úgy hajlong, köszönget neki, hogy úgy megalázkodik előtte. Mintha máris püspök lenne. Csakhogy elment - majd imádkozhat érte a kolostorban, ha megtudja, hogy lányt rabolt.

Gyűlölködve felnevetett s dobott magán egyet fektében.

Még ma éjjel átlovagolnak Hídvégére. Virágot kicsalja a házból, aztán fel a lóra és hajrá. Átlovagol a Duna-Tisza-közbe, vagy fel északnak, a Balaton vize, vagy a Bakonyerdő felé. A fiúk meg visszajönnek és hallgatnak. Tán csak nem hagyja ott a fogát valamelyik? Nem megy az olyan könnyen. Bene tudta, hogy amit ők vállalnak, azt megcsinálják s ahol ütnek, ott többet nincs mukkanás. De talán nem lesz a dolog olyan nehéz. Talán Kamu csak híreli, hogy őrzik a lányt s valójában nem is őrzik.

Ez lenne a legjobb, ha Isten kegyesen nézi a dolgát, így is lesz.

Ha pedig törvény tiltja, hogy az ember elrabolja, akit szeret és akit nem adnak hozzá, hát akkor a törvénynek nincs igaza... S hogy is lenne, ha elfognák a börtönök? - töprengett tovább, teljesen beleélve magát terveibe. - Megmondaná az ispán előtt is, a kanonokok ítélőszéke előtt is, hogy nem bűnös, azt a lányt szereti, nem akar mást, csak őt. De nem adták. Meggyónna, megáldozna szépen. És a papok elengednék. Mert ha nem Istentől van ez az érzés, hanem az ördögtől, akkor sem tehet róla. Legfeljebb meggyónhat és magához veheti az Úr testét. Ha erre az ördög nem tágít, akkor bizonyosan nem is az ördög, hanem az Isten akarta. Miért bántanák hát? Nem vétett ő senkinek. Többet semmit sem tesz a törvény ellen, ha ezt megúszta.

Felült s egy fűszálat tépdesve, erősen a lányra gondolt. Olyan élesen látta maga előtt, hogy szinte meg tudta volna fogni. Érezte a haja illatát is. S ereiben, mint az édes méreg, áradt el a forró gerjedelem.

- Szegény anyám, csak te meg ne hóttál vóna! - sóhajtott keserűen s hogy szabaduljon a vágyakozástól, felugrott, a lovához ment és igazgatni kezdte rajta a nyerget, simogatni a ló hóka fejét és széles, erős nyakát. Szeretettel fogdosta végig a csűdjét is, ledörzsölte róla a rászáradt sárcsomókat, elhajtotta a rajként hemzsegő dühös legyeket, befejezésül pedig meghúzgálta a ló üstökét. Semmi kincsért meg nem vált volna a lovától, olyan kezes volt, olyan okos és olyan megbízható. Csak szólni kellett neki s lefeküdt, úgy tett, mintha megdöglött volna, csak meg kellett szorítani az oldalát s már tudta, merre menjen. Az idegent pedig úgy megharapta, hogy attól koldult aztán.

11.

Késő délutánra kerültek vissza az emberek Isztróból. Ott töltötték az egész napot, táboroztak, tereferéltek a kolostor körül s a magukkal vitt elemózsiát ették. Délután még visszamentek a templomba litániára s jól megfürödve a lelki malasztban, indultak haza. A csónakok körül vidám tolongás támadt, csereberélték a helyüket, összegabalyodtak s megtelvén egy-egy ladik, sűrű köszöngetések után nekivágott a víznek. A szerelmesek még integettek egymásnak s hangos istenáldjonokat kiáltottak vissza a vízről. Ki erre, ki arra tűnt el a nád és sás útvesztőiben. Akik pedig lovon mentek, megszorították a hevedert, megrángatták lovuk üstökét, fohászkodtak egyet s fellódultak a nyeregbe. A szekerek is elindultak nagy nyikorgással és zörgéssel, miután a gazda megvizsgálta a kerékszöget és a szerszámot. S csakhamar kiürült a tisztás, csak a széttaposott széna maradt ott, meg a ganéj, amit az állatok elhullattak.

A kolostor kapuját betámasztották.

Rekkenő volt a hőség. A nap olyan szürkén világított, mintha kormos üvegen át nézte volna az ember. Az ég piszkos volt, madarat alig lehetett látni. Nyilvánvaló volt, hogy készül valami, az öregek csontja nem hiába sajgott már két napja s nem hiába szöktek magasra a halak is a vízből. Most azután iparkodott mindenki, hogy este előtt hazatérjen, az evezőket keményen meghúzták, a lovak kantárát tágra eresztették.

Szegyej fia Gál, Ernye meg Döme egy csapatba verődött a litánia után s együtt vágott neki a Voiszló felé vezető útnak. Gál hallgatag volt s Alincsára gondolt, minduntalan megnézve az ujján ékeskedő hajgyűrűt. Döme fütyörészett. Ernye azonban folyton beszélt, hol a lovához, hol a társaihoz.

- Ne kapkodd a csámpádat, te! - feddte a lovát. - Én nem értöm, gyerökök, ez a szegén lelkös mostanába összeveri a hátulsó lábát. Nizzétök csak, egészen kisebösödött.

- Maj kötsz rá hájat, vagy nyershúst - mondta Döme.

- Nem is az a baj, hogy nem kötnék, hanem hogy megromlott a loam. Pedig jó laó, igön szeretöm.

Egyiküк sem szólt rá, csak ügettek magukbamélyedve.

- No, mire otthon legyünk, Bene megcerkad bánatába - kezdte megint Ernye.

- Mégse kellene beléugrani fejjel a dologba - dünnyögte Gál bosszúsan. - Mer hátha nem úgy lesz, ahutyan kieszeltünk?

- Hát hutyan lönne, te gyimó?

- Hát úgy, hogy odamenjünk, osztán ott lesznek Kamu embörei, osztán összedüljünk, osztán valaki ottmarad.

- Mér maranna ott?

- Mer az is meg szokott történni.

- Hát osztán az nem szokott megtörténni, hogy űközülük marad ott valaki?

- De az is meg szokott történni. Akkor osztán ránkgyünnek a bosszúval.

Ernye vállat vont.

- Aki fél, nem gyün.

- Az a fődolog, - magyarázta Gál s lovát odafaroltatta Döme mellé - hogy hamar menjön az egész, jó sütét legyön, a lány egykettőre nyerögbe jusson, mink meg vissza, még mielőtt észrevönnék a Kamu embörei.

- Te is okosabban tötted vóna, ha elmégy Bessencibe, Alincsához, ha má ejen okosokat beszélsz! - pörölt bosszúsan Döme. - Hogy hama menjön a dolog, meg nyerögbe jusson a lány, meg sütét legyön! Ennyikét a csecsemő is tud... Ha te nem vónál, meg nem lönne kalán, hutyan önnék meg a kását?

Mind a hárman bosszúsak, gorombák voltak. S majd megfulladtak a párás, fojtó melegben. A lovakról is csurgott az izzadtság. Nyugtalanítóan szürke volt a táj. Alig lehetett lélekzeni.

- Mégis csak Fúttó-lányt kerétöttél magadnak - dünnyögte fitymálva Ernye. - Láttam, úgy kényösködött melletted, jába no, csak örül, hogy megfogott.

- Mit fáj az neköd, a keserves mindönségét, hogy én kivel vagyok? - csattant fel az egyébként szelíd Gál kivörösödve s megfogta a baltája nyelét. - Fáj rá a fogad? Neköd kellött vóna, de kiadta az utadat?

- Hallgassatok hát, ti gamók, mit maritok egymást - csitította őket Döme s lovával kettőjük közé furakodott, hogy elválassza őket. - Szégyön gyalázat, kresztyöt cseréltetök, mégis víttok, akár az éhös farkasok.

- Ü nem hagy, ű mondi, hogy Fúttó-lány, meg mi!

- Én mondom, hát. De büszke is löhetsz hét faluba, mer a Futtók alapították Bessencit, űk a nagy nemzetség, mindön lendéjük messze fődön hírős - gúnyolódott tovább Ernye.

- Hát a Futtók alapétották, no! - ordított most már képéből kikelve s vadul fújva Gál. - Űk alapétották, az is valami, Bessenci is falu, a Fúttó-nemzetség is magyeri nép!

- De hutyún alapétották!

- Ahutyún löhetött.

- Beléfujtották a vízbe, aki arra ment, osztán elvötték mindönét.

- A hitványat fujtották belé, megérdömőte. Minek hatta magát.

- Igaz, igaz - csitította őket megint Döme. - Azt nízzétök inkább, hogy csúnya forgatag lesz mamá, éppen nekünk való.

A két veszekedő legény hirtelen belefáradt a szószátyárkodásba, csúfolódásba. Magukbaroskadtak s egykedvűen ügettek.

Mikor Voiszló közelébe értek, nem mentek be a faluba, hanem lekanyarodtak a Fekete-tó felé, ahol a lovaknak kellett lenniök Benével. Csakugyan, meg is találták őket a szokott helyükön. Bene kelletlenül állt fel a fűből, mintha minden tagja fájt volna. Csak éppen intett a többieknek, de nem szólt. Azok leugráltak a lovakról.

- Béhajtsunk űket, vagy mi? - kérdezte Ernye.

- Bé hát. Gyün valami - hagyta helyben Bene. Sápadt volt és izzadt. - Olyan a levegő, akár a pocsolya.

- Korábban lesz sütét. Fölhőzik.

- Hát szóval, akkor mamá.

- Mamá.

- Osztán, hacsak löhet, vigyázunk a fejekre.

- Hacsak löhet - hagyta rá Ernye.

- A fejnek ugyan az a természeti, - tette hozzá Döme - hogy oda mén, ahon balta van.

- Azér vigyázz rá, te lüke. Az én fejem nem olyan.

A nap még le sem áldozott s már sötétedni kezdett. Nyugat felől jött a sötétség, de a levegő egyhelyben állott, még a nyárfalevelek sem libegtek. A lovak feltartott fejjel fordultak Nyugatnak s tág orrlyukkal szívták a közelgő vihar szagát.

Míg a ménest a falu felé terelték, a legények tanácskozást tartottak. Két eshetőséget fontoltak meg. Az egyik az volt, hogy nem őrzik a lányt, Bene minden nehézség nélkül kicsalhatja a házból valami jellel s lóra kaphatja. A többi már Bene dolga. Elmehet az alsó Tisza vidékére, a kúnokhoz. Azok szívesen befogadják a tisztességes szökevényt. Itthon meg nem tudja senki, hová lett, még a nyomát is elmossa az eső. A váltságdíjat aztán intézze el Kamu Öcsöddel.

- Azért gyák az ücséd, Ábrám - jegyezte meg gúnyosan Ernye, - hogy összebékétse őket. Jézus urunk nevében maj röndbe tessze a dógot.

A másik lehetőség azonban az volt, - s nekik erre kellett készülniök - hogy Kamuéknál az asszonyház körül lesznek vagy négyen-öten, családbeliek. Még az lesz a szerencse, ha odabent hevernek Kamuval. De ha kint hencseregnek a szabad ég alatt, nehéz lesz a munka. Tán ki sem tud lépni a lány a házból. S a rokonság rögtön baltára, késre kap. Igaz, hogy a fiúkat éppen ez a lehetőség ajzotta, éppen ez adta a vállalkozás savát-borsát. Asszonyoknak és gyermekeknek való játék egy lányt kényelmesen lóra ültetni, mintha nyoszolyába ültetnék s elkocogni vele oda, ahol a kurtafarkú malac túr. De kihozni egy lányt az őrzött házból, nyargalni vele az ország egyik feléből a másikba s még sebet is kapni és adni, hallani a mögöttük hangzó dühös káromkodásokat, kinevetni az üldözőket - ez már igen!

Kitervezték hát apróra, honnét közelítik meg a házat, kinek mi lesz a dolga, merre csalják az üldözőket s merre szökik Bene a lánnyal, ha sikerül nyeregbe kapni.

- Én ugyan nem sajnálom otthanni a falumat - mondta Bene kipirulva, de azért egy kis szomorúság mégis érzett a hangján. - Legalább nem leszök útjába Ábrámnak. Lehet felüllem pispök. Hajlonghat előtte az apám.

- Csak azt nízzed, hogy a lány vissza ne szökjön tülled - ugratta ismét felvidulva Ernye. - Mer ha nem lesz hamarosan gyerök, hát úgy visszagyün, akár a darumadár tavasszal.

- Az má az én gondom.

- Ha lönne anyád, - szólt Gál elgondolkozva - nem így lönne. Mer egy anya mégis csak összefíveli valahogy az embört azzal, akit kedvel. Elmen az egyik vénasszonyhon, elbattyog a másikhon, itt is pusmog valamit, ott is sustorog valamit, osztán megvan. Ha kell, ellopik a lány haját-szőrit, vagy az embör ingedarabját. Gyünnek-mönnek a küetök, a lány apja is enged

egy-két tinót, bűrt, a legény anyja is égér egy-két tinót, meg bűrt... Osztán az asszonynép csak kitaposi az utat a két ház között. De akinek nincs anyja... Hajjaj...

- Ezt is Ábrám okozta - mondta sötéten Bene. - Miatta hótt meg anyám.

A faluban nagy sürgés-forgás volt. Az Isztróból érkezők hozzáláttak az esti munkához, az asszonyok-lányok behajtották a lábasjószágot, a férfiak leszedték a hálókat a szárítókarókról, betakarták a kútbodonyt.

A falu várta a zivatart. A legények is karámba hajtották a lovakat, hogy el ne széledjenek, bajt ne okozzanak.

Azután, ahogy a felhők felgomolyodtak az égre s besötétedett, lóra kaptak s egyik erre, másik arra, kisurrantak a faluból. Mire a mokrádról is beterelték a disznót Jaksáék a sövénykarámokba s behúzódtak kunyhójukba, már ott gyülekezett a legénycsapat a Hídvége felé eső berekben.

12.

Szél még nem fújt, bénultan álltak a fák s nehéz csend ült a tájon, de már fenn, a sötétkéken és piszkossárgán gomolygó felhők alatt megjelent két-három szélkiáltó madár s hintázva a fenn rohanó, de idelent nem érezhető viharban, messze hallható hangon kiáltozott:

- Póóó-li! Póóó-li! Póóó-li!...

Az emberek behúzódtak a házakba, bereteszelték az ajtót s két seprőt tettek keresztbe, hogy távoltartsák a rontó lelkeket. Csak Györke apa ácsorgott botjaira támaszkodva a ház előtt s nézegette az eget aggodalmasan. Ismerte a felhőket, a szél járását. Tudta, hogy mit kiáltanak a szélkiáltó madarak. Beleszagolt a levegőbe s orrát megcsapta a közelgő jég lehellete. Már egy kis szellő is lengedezett, alattomos szelídséggel jött s megsímogatta Györke apa szakállát, hűvös ujjaival megcibálta rövid ingét. Messziről tompa zúgás hallatszott: az erdők zúgtak a közelgő vihar elé. S a látóhatáron szapora villámok lángoltak. Úgy nyilaltak végig az ég peremén a felhők súlyos tömbjei között, mintha megnyílt volna az ég s be lehetett volna látni az égiháború tüzes mezőire. Tompa, fenyegető moraj görgött át a világon.

Kösid végigsietett a falun. Rendben van-e minden, felkészült-e mindenki a bajra, nem csatangol-e valahol kinnrekedt gyermek, vagy barom? Gatyája lobogott az erősödő szélben. Odakiáltott a vizsgálódó Györkének:

- Nyakunkon a vihar! Ergye bé te is, Györke apa!

- Maj bémék...

- Osztán imádjatok ájtatosan, hogy kár ne érjön bennünket!

- Maj imággyunk.

Ezzel Kösid továbbrohant, a magosdi vég felé.

A zúgás, dübörgés közeledett. Úgy szakadt a sötétség a falura, mintha a pokol zsákja nyílt volna meg hirtelen. Az előbb még látszottak a távolabbi házak is, még ott hajladozott a nagy körtefa a maláka partján, még tisztán villogott egy-egy menekülő bíbic széllel birkózó szárnya s a szélkiáltó madarak is látszottak a magasban. Most meg már csak az látszott, ami egészen közel volt. A házak és fák feketék lettek s elfeketedett az ég is és olyan mélyen dőlt alá, hogy a földet söpörte vészterhes felhőivel. Az első szélroham zúgva, sivítva száguldott végig a falun s magasra kapta a faleveleket, a szétszórt szalmát, a kinnfelejtett rongyot, felhajította s

pörgette, kavarta. Ez már a Gonoszok tánca volt. De amint elrohantak Hídvége felé, utánuk csend lett s csak a közelgő dübörgés és robaj hallatszott, amint az égiháború dühödt lelkei görgették a mennyköveket mérföldeken át, a dombok, vizek és erdők felett.

A második szélroham már olyan erős volt, hogy Györke apa alig tudott megállni. Inge-gatyája, haja-szakálla úgy lobogott, mintha le akarna róla szakadni. Füle körül süvöltött a levegő. Györke apa látta, hogy nincs mit tenni. Megkapaszkodott egy fa derekában, nekidőlt s jól megragadta botjait. Kelet felé fordult s fejével bólogatva, motyogni kezdte az Istent engesztelő szavakat. De látta, hogy mindez hiábavaló. Mert a villámok lobogása most már az égbolt közepéig tüzelt, a mennydörgés egyre élesebben és félelmesebben dübörgött, köröskörül lángolt a látóhatár s a villámfénytől beragyogott felhők tajtékosak, koromfeketék voltak. Nyögni kezdett a föld, mintha ketté akart volna hasadni, hogy kénköves gyomrába nyelje Voiszlót házaival, gyümölcsöseivel, barmaival és embereivel, az ártatlan asszonyokat és gyermekeket, az aggódó férfiakat, az összebújt teheneket, az ólakban riadtan mekegő kecskéket... Tombolni kezdett a vihar, süvöltött és dombérozott az ég. A szél eddig egyenesen Nyugatról jött, most hirtelen Keletről kezdett fújni, a felhők, melyek eddig egyirányból érkeztek, most szembezúdultak egymásnak, megfordultak és összeölelkeztek ijesztő ölelésben...

Néhány kövér esőcsepp hullott Györke apa fejére. Még forró és őszinte könyörgést rebegett Ukkon öregistenhez: „Nem magamér, Atyám, hanem a többiekér...” - nyögte. - „Én már vén vagyok, nyugonni szeretnék, pusztéts el, ha akarod... De kéméld a többit, az asszonyállatokat, meg a gyermököket... az ártatlanokat!”

A házból kétségbeesett hívások sikoltottak Györke után. Meghajolt hát Kelet felé s hogy biztosabb legyen, keresztet is vetett nagynehezen kiszabadított jobbjával. S Jézus úrhoz és Boldogasszony anyánkhoz is fohászkodott ájtatosan. Azután a dühöngő szélben támolyogva s gyenge lábaival araszolgatva a házhoz ment s bebújt a keskenyre nyitott résen.

Bent kialudt a tűz, sötét volt. Összebújva, mint a megrémült nyáj, szorongott egy sarokban Gyöngy, a két síró kisgyermek, Teréza anyó, meg Sas és Egyöd. Sas elővette a tűzszerszámát s megpróbált csörjét gyujtani, de a tetőn átsüvöltő szél kioltotta a száraz foklát is. Gyöngy meg Teréza anyó szinte dideregve imádkozott. Hadaró hangjuk összevegyült a sivalkodó gyermekek hangjával s csak növelte a félelmet.

- Mit láttál, apa? - ordított a tomboló sötétben Egyöd Györke apának.

Az nem szólt, nyögve a sarokba húzódott, leült a földre. Ez a hallgatás azonban mindent megmondott a rettegő családnak. S ha nem értettek volna belőle, hát értettek a tompa dübörgésből, a kicsattanó mennykövek hullásából, a tetőt ostorozó jégverés recsegéséből, a zúgó víz áradásából és a lángoló villámfényből. Egyetlen vad lobogás volt a világ! A szűk kis ház résein, a tető hasadékain, a tenyérnyi ablak négyszögén vörösen, sárgán és kéken tört be a tűzbenálló külvilág fénye s megvilágította sápadt arcukat, égő szemüket, összekuporodó alakjukat. Recsegett, hajladozott a ház minden íze. A tető alá nyomakodó szél megbontotta a nádat s nagy csomókban rohant vele tova. Sas meg Egyöd munkához látott s amennyire a villámfényben lehetett, mentette a menthetetlen háztetőt. De a puszta tapogatás nem ért semmit. S úgylátszik, a keresztvetés sem, az imádság sem. Mindnyájan a tetőt nézték, izgalmukban az öklüket rágva, jaj, csak le ne dőljön, jaj, csak belé ne csapjon az istennyila, csak ki ne gyúljon, csak rájuk ne dőljön a gyenge kis menedék... Az asszonyok farkasbőrbe burkolták a kisfiúkat, hogy ne lássák a rémületes villámfényt, meg a ház bomlását, ne hallják az ajtó recsegését és a vérfagylaló csattanást, dübörgést, tombolást.

Ilyen vihart még a vén Györke sem látott. Az istennyila le-lesujtott ugyan a gonosz lelkekre s ilyenkor dübörögve zúdult alá a ledöntött lélek a poklokra jajgatva, visítva, tombolva kínjában

és dühében, de új gonoszok támadtak fel, kavargásuk olyan örvényt támasztott, hogy a vén körtefa, Györke apa pihentetője, recsegve dőlt ki tövestül s a kisebb fák úgy törtek pozdorjává, mint az elavult nyírfaseprő. Isten haragudott-e Ukkonra, az angyalok és arkangyalok vívtak-e eget-földet rázó tusát a kisistenekkel, manókkal, elátkozott lelkekkel és boszorkányokkal, vagy a gonosz lelkek maguk törtek-e egymásra engesztelhetetlen dühükben? Nem adta meg nekik valaki, amit vártak? Megcsúfolta talán a bálványt egy könnyelmű erdőjáró? Vagy nem égett elég gyertya a templomban a misén? Valaki boszorkány létére leborult a Szűzanya képe előtt és ördögsugallta átkokat suttogott imádság helyett? Vagy bűneiért akarja elpusztítani Isten a világot, mint a vízözön idején? S talán negyven nap és negyven éjjel zúg már ezután az áradat, a jég, tombol a forgatag? Kiszakadnak az erdők, tengerré dagadnak a vizek, meggyulladnak a fák, tövig égnek a házak, világgá rohannak a barmok, megfulladnak a madarak? Vagy a félelmes Kajár isten lázadt fel az Öregisten ellen s dühében az égre hajigálja a fákat és háztetőket s megrázza a mennykövektől dübörgő földet?

- Édös jó Istenöm, szent Szűzanyám, Jézus úr, segélj! Kegyüggyetök, angyelok! - kiáltozta Egyöd s az isztrói templom irányába fordult, hogy több legyen a könyörgés sikere.

- Szentségös egy Öregisten, Ukkon atyánk! - sikoltozta Gyöngy, mintegy azt sem tudva, mit beszél. - Csillapétsad a gonosz kisistenöket! Kajár, pihenj meg! Vahor, ne kévánd az életünket!

S eszelősen magához ölelve fiait, sírt félelmében.

- Dobjátok ki a fejszét! - ordította rekedten Györke apa. Ahogy a kénszínű villám megragyogtatta ősz fejét s riadtan pislogó szemét, olyan volt, mintha maga az Öregisten ült volna ott keresztbetett lábán, időtlen idők titkával görnyedt vállán.

Sas előkotorta a fejszét s míg Egyöd apa vigyázva kioldotta az ajtó kankarékját s eltolta a reteszt, balkezébe fogta, hogy azonnal kidobhassa, mihelyt rés nyílik. A többiek bizakodva nézték a két férfi erőfeszítését. A retesz engedett, a kankarék kinyílt, de mire Sas meglóbálta s kihajította a fejszét a lángoló sötétbe, már benyomult az orkán, letépte az ajtót sarkairól s mint kitört szárnyat ragadta el a semmibe. S bezúdult a jég, tojásnyi darabok zuhogtak a házba, mint a zápor, a ház megtelt a mennykövek lila, vörös és hófehér lángolásával s kénköves szagával. A család egyetlen ordításban tört ki, de hangja elveszett a viharban. S az már felkapta belülről a nádtetőt is, recsegve tépte le a koszorúfáról s odavágta a szemközt álló, most üres asszonyházhoz. Már csak a sárral bevert vesszőfalak álltak, de tető és ajtó nélkül s ott, ahol jégverés nem zúgott, csak annyi hely maradt, hogy a két asszony meg a gyermekek meghúzódhattak prémjeikben. A három férfi pedig körömszakadtig szorongatta magán a farkasbőrt. Áradt, zuhogott és csurgott a víz mindenfelől nyakukba, fejükre, hátukra, dobolt a bőrökön a jég s fehéren lepte el a földet. Nem volt már semmi mentség, semmi remény. Nem volt már egyéb menedék, csak az Isten irgalma, meg néhány lucskos farkasbőr. S a falak sarkában egy kis jégmentes zúg.

A tomboló vihart mindenfelől különös hangok hatották át. A felborogatott ólakban fulladozó vagy jégverte aprójószág rikácsolása és éles csipogása, bőgés és mekegés, veszett kutyavonítás sírt fel mindenfelől s a vihar felkapta, forgatta s elsodorta a gyámoltalan hangokat. A karámból kiszabadultak a lovak, nyerítve vágtattak a jégverésben, mint szörnyű táltosok. S hogy a romlás teljes legyen, a mennykő több helyen belevágott a magas fákba, recsegő robajjal hasította és döntötte őket, kigyulladt ágaik belezuhantak a szalmába-szénába, égő tűzcsóvái az orkán szárnyán repültek mindenfelé s vad körtánc után hullottak vissza a kis házak nádtetejére. Kopogás, lángolás, sírás és sikoltozás töltötte be a falut. Négy helyen égtek a kunyhók, szikraförgeteg repült a fekete felhők alatt s itt is, ott is fellobogott az égő hajlékok

tüze. A könnyű, megbontott égő nád és szalma behullott a puszta falak közt megbújók közé is és most már nemcsak a jég és víz, hanem a tűz ellen is védekezniök kellett.

Mindnyájan zokogva, de már könny nélkül állták a pusztulást. Csak a gyermekekre gondoltak. Rebegő ajkaik összekeverték Ukkont és Jézust, Kajárt és Szűzmáriát, hasztalan. Az egész Ormánközön végigzúduló forgatag diadalmaskodott, az Úr haragja betelt, a faluban kő kövön, tető a házon, ház a földön nem maradt. Zúgott a megáradt víz, recsegett a tűz, csattogott a villám és gyengén sírt a pocsékkávert emberek és állatok reménytelen jajgatása.

13.

A legények homlokukra húzták süvegüket, hogy a vihar le ne tépje. Szótlanul lovagoltak a kavargó sötétségben. Körülöttük nyögtek, csikorogtak és zúgtak a fák, borzongott a fű, táncoltak a bogáncskórók. Minden mozgott, hánykolódott és hajlongott s a levegőt áthatotta a vihar előtti kipárolgás erős illata, a közelgő jég szaga.

Amint a Hídvége felé húzódó görű fűzfás-nádas partjához értek, Gál lova megbotlott.

- Hóó! - kiáltotta Gál s megrántotta a kantárt. - Gyerökök, álljunk meg! Botlott a laó!

Mindnyájan megálltak s bosszúsan nézték Gált.

- Mi vót az? - ordította Ernye a sivító, tomboló szélben. Hangját rongyokba tépte a vihar.

- Megbotlott ez a dög! - kiabálta rekedten Gál. - Ahogy föngyüttünk a háton, megbotlott.

A lovak nyugtalanul kapkodták a fejüket, fülüket hátrahúzták s tág orrlyukkal szagoltak a levegőbe. Sörényük-farkuk úgy lengett a viharban, mint a tépett zászló.

- Visszamehetöl - mondta Bene komoran. - Azér nem esik sömmi sérelöm.

- Hónapra kéne hagyni - magyarázta Gál izgatottan. - Az üdőt se nízöm jóra...

- Az üdő a legjobb! - lármázott teljes erejéből Ernye. - Vagy nekifogunk, vagy siránkozunk.

De a hangja csak alig zümmögött a növekvő s egyre jobban tomboló elemi lármában. Egy-egy villámfényben mintha kigyulladt volna a vidék.

- Ha má benne vagyunk, - vélte a Lappincs - járjunk végére.

- Nem arrul van szó - ordítozott Gál s a hangjából ki lehetett érezni, hogy egészen kikelt magából. - Hanem arrul, hogy megbotlott a lovam!

- Az enyim nem botlott meg! - üvöltötte Bene.

- Az enyim se!

- Az enyim se botlott!

- Ergye vissza, disznó, az anyád mellé! - kiabálták Gálra. - Még utóbb miattad lesz baj!

- Hát akkor nem mék vissza! Vagy gyüttök tik is, osztán hónap elgyűjjünk, vagy mék veletök. Magam nem mék vissza.

- Ha nem mégy vissza, - bömbölte Ernye s dühösen szorongatta a fejszéjét - kettéhasétom a fejedet.

- Ne víjjatok hát, ti gyimók! - békéltette őket Döme. - Még csak az kell, hogy egymásnak essetök.

Bene dühösen megfordította a lovát s ügetve elindult Hídvége felé. A többiek erre szó nélkül követték.

Hídvége tizennégy-tizenöt kis háza szétszórtan feküdt egy homokháton, a sűrű fák között. Csak akik olyan jól ismertek itt minden bokrot és gyalogutat, mint ők, tudtak most eligazodni a feneketlen sötétben s a vihar hangjainak ijesztő tombolásában. Megkerülték a berenát s hátulról közelítették meg a falut. Lovaik minduntalan bokrokba, iszalagokba keveredtek. Alig tudtak már megállni a szélvihar nyomásában. Fejük fölött zúgtak a fakoronák.

Kamuék háza nem messze a Sámod felé eső gyepűtől feküdt. Itt leszálltak lovaikról s rájuk parancsoltak, hogy legyenek csendben. A nyugtalan lovak azonban minduntalan horkoltak és nyerítettek. Ezért Ernye oldalba is rúgta a magáét. Dömének meghagyták, hogy várjon a lovaknál, hárman pedig áthágtak a gyepű berenáján s a villámfényben ragyogó gyümölcsösön át a Kamu-féle ház felé lopóztak. A ház közelében elváltak egymástól s háromfelől közelítették meg a házat. Az volt a terv, hogy zavar esetén előbb az egyik legény kezd el kiabálni s amikor az őrzők odarohannak, a másik oldalon a másik csap lármát. Kétoldalról közrekapva az embereket, tartják őket, amíg Bene a lánnyal egyenesen a gyepű felé rohan, átemeli a berenán s lóra ülteti. Akkor valamennyien kereket oldanak, átszöknek a gyepűn s lovukra kapva, el.

A faleveleken már koppantak a verébtojásnyi esőcseppek. Az ég dübörgött. Voiszló fölött zúgott a jégverés. A fák szinte földig hajoltak. Kisidő mulva a ház végénél gyenge pitypalattyszó hallatszott. Mint mikor a fürj hívja a párját. Bene pitypalattyolt. Vajjon lehetett-e hallani odabent a házban? Vajjon Virág észrevette-e a szélvihar gyengülésében a hívó jelet? Bizonyosan, mert mintha nyílt volna az ajtó s mintha a lány hangját lehetett volna hallani. Most vitázik az anyjával, hogy neki ki kell menni, mert valamit kintfelejtett a viharban. De csak a szél sivított és csak a fák csikorogtak, csak az ég dombérozott fenyegetően. Bene tovább pitypalattyolt és a bokorba húzódva élesen figyelt. Füle, mint a vadmacskáé, szívta és szűrte a hangokat. Valóban, csikorgott az ajtó... Nem, csak egy nyírfa... Lányhangok... Mégsem... Szíve vadul vert, fogait összecsikorította s jobbkeze a fejszét fogta. Baljával megtapogatta az övét. De csak a füle körül zúgó és sziszegő levegő zengett.

Mire észbekapott, már mindenfelől vad ordítás hallatszott.

- Hegyibe!

- Vágd a voiszlói kutyát!

- Ett van a bokorba! Ide-ide!

Bene megragadta az eléjeboruló ágat s kiugrott a szabadba. A villám lobogásában vadul rohanó fekete alakokat látott, amint fejszét forgatva zúdultak felé. Látta, hogy az ügy elveszett s ez belenyilalt a szívébe. Torkát fojtogatta az eszeveszett düh.

Jobbról és balról ugyancsak ordítoztak. Ernye és Gál rohant elő onnét, hogy közrekapja a hídvégieket. Nem tudták, mi történt, megvan-e a lány, de a verekedés kitört, nem maradhattak a helyükön. Az összegabalyodó csoport hol mély sötétségbe borult, hol felragyogott a villámlásban.

- Üssétök a disznókat!

- Szétloccsantom a kaponyádat, rohadt gazembör! - hallatszott az öreg Kamu ordítása.

- Nesze, lány! Düljön ki a bélötök!

Mindenki torkaszakadtából ordítozott. S a villámlásban igyekezett megkülönböztetni a maga emberét az ellenféltől.

- Kamu bátyám, edegyűjjön!

- Hon vagy, Bene! Hon a pokóba vagy?

- Ede hozzám!

- Kerülj elejbe! Ott van a berenánál!

- Mutasd azt a sátáni fejedet! - ordított Kamu rekedt, öreges hangja, mintha ádáz táncba hívna valakit.

Zuhogtak, csattogtak a fejszék. Valaki hosszan elkiáltotta magát:

- Jaj a fejem!

- Ez a tiéd! - hörögte egy másik hang.

Bene birokrakelt valakivel, egy-egy pillanatra látta az arcát, de nem volt ideje megnézni. Kését kihúzta csizmájából s vaktában döfött. De a kés, érezte, lecsúszott a sötét alak farkasbőréről. Ugyanekkor megragadták a torkát s felülről lefelé beleütötték a kést a vállába. Érezte, hogy hasad a farkasbőr, az ing, hasad a hús is. Vad gyönyörűséggel vetett gáncsot ellenfelének, hogy leterítse és másodszor is belevágja a kését, most már nagyobb sikerrel. A másik csakugyan hanyattesett az ágak közé s vadul káromkodott. De Bene Ernye hangját hallotta a hátamögött:

- A lovakhon!

Itt volt az ideje, hogy a rájukomló túlerő elől a lovakhoz fussanak, mert ha a hídvégiek rajtaütnek Dömén, levágják s elveszik a lovakat. Akkor aztán vége mindennek.

Átugrott hát a berenán s rá sem hederített, hogy a válla sajog s a vér ragadósan folyik le a testén. Rohant a lovakhoz.

- Ide, ide! - ordította Döme.

Bene felugrott a lovára, a Lappincs már fenn ült.

- Lovakat! - ordította Kamu hangja tajtékzó dühvel.

Megeredt a jégeső. A sűrű, ökölnyi jég mint kőzápor hullott köröskörül. Recsegett a bozót, egy fa kidőlt. Nem lehetett habozni.

- Ki merre lát! - hallatszott közelről Ernye ordítása, de a szélvihar egyszerre úgy elvitte a hangot, mintha a szomszéd faluból szólt volna. Bene belevágta sarkát a lova vékonyába s nyargalt vakon, egészen a lovára bízva magát. Ráborult, fejét lehúzta, hogy a jég elől meneküljön, de az vadul dobolt a hátán, a vállán s a lován. Társait elvesztette, de nyugodt volt felőlük, nem olyan fából faragták őket. Csak az mardosta, hogy Virágot nem sikerült kicsalnia. A hídvégi disznók terve sikerült. Most azután nincs mit keresnie többé ezen a környéken, mehet, amerre a szeme lát. De még ha látott volna a pokoli sötétben és jégverésben. Tudta, mi következik most, hiszen ismerte a maga fajtáját. Kamuék elválasztják őket egymástól s egyenként szorítják bele a Feketevíz mocsaraiba, a patakok és tócsák szövevényébe, a távolabb húzódó Kónica mély sarába. Tehát arra törekedett, hogy emlékezetében megbízva s lova okosságát kihasználva, a magasabb hátakon, döngörökön maradjon, de az erdőt mégis el tudja érni. Ott azután megvárja az ítéletidő elmúlását s meglátja, merre forduljon.

De vajjon a többinek sikerül-e visszajutni a faluba? Nem tévednek-e el? S nem másznak-e bele nyakig a malákákba, görűkbe? S ki volt az, aki az imént a fejét jajgatta? Csak nem Ernye? Nem, hiszen Ernye hangját hallotta a lovaknál. Akkor Gál volt... Tán baja történt, nem hiába botlott meg a lova.

- Nem löhetett Gál - csillapította magát s homlokát kiverte a forróság. - Vissza kellene menni érte...

A sebe is bosszantotta. Visszamenni pedig nem lehetett. Az üldözők több csoportra szakadva vágtattak utánuk, nem is törődve a viharral és jégesővel. Ha szembetalálkozik velük, még nagyobb baj lehet belőle. Nem, nem Gál volt. Kamu valamelyik embere lehetett. Hogy az Isten verje meg őket!

Hát ezzel a Virággal elvégezte a dolgát mindörökre. S még a vihar is egyre nőtt. Hiába, ő már nyakába szakasztotta az ördögöket, amikor először megcsókolta Kamu lányát, nem tehet semmit.

A szíve tompán sajgott, de csak arra volt gondja, hogy a lovat ne érje semmi baj. Szorosan fogta a kantárt s vigyázott, ha elbotlik, azonnal segítsen neki, hátrahúzza a fejét. Csillapító szavakat dünnyögött a ló fülébe: „No-no-no... Csi-i-il-ling!... Nyughass, kedvesöm...” És a ló csakugyan nem vesztette el a fejét, érezni lehetett a futásán. Bár a sűrű jégverés vadul zuhogott rá, vigyázott, hova lép s nem a lapályosabb helyek, hanem a hátak felé vágtatott.

Csakhamar beértek az erdőbe. Bene leszállt a lóról s csuronvizesen, véresen, izzadtan és lüktető fejjel befelé botorkált a fák alá. Tudta jól, hogy az istennyila az erdőszélen álló magános nagy fákba szokott sújtani. Amint néhány lépést tett a tengerként háborgó erdőben, a fekete égről egyenesen szakadt le a villám s belevágva egy magas tölgyfába, fülsiketítő recsegéssel hasította ketté. A fehér fényben feketén hajlongó faóriás megingott, a föld megrendült alatta. Egyik fele a fél koronával lezúdult a bokrok közé, a másik pedig kigyúlt és füstös, vörös lánggal égni kezdett, mintha a földből tört volna elő a tűz. Orrfacsaró kénszag terjengett az erdőben. Bene a minden ízében reszkető lovat befelé vezetve, megállt a sűrűben, lovát egy fához kötötte, ő pedig bebújt, egy odúba, melyből kétségbeesett peléket riasztott ki.

Ott ült, ujját sebére tapasztva s farkasbőrét a fejére húzva. Itt a jégeső mégsem zuhogott annyira. A sűrű fakoronák feltartották a maguk élete árán. Bene ült egyhelyben, térdeit felhúzta s kibámult a sötétből a sötétbe.

14.

Ernye is elszakadt Dömétől, azt sem tudta, merre menjen. Mögötte vadul kurjongattak az üldözők. Látta, hogy a mocsárba akarják őket szorítani, de azt is látta, hogy mindenáron vissza kell jutnia Voiszlóba. Megdermedt arra a gondolatra, hogy a ménes kitörhet rémületében a karámból. Elkanyarodva hát Hídvége nyugati gyepűje mellett a mokrád felé, délről akart visszajutni a faluba. Arra nem gondolt, hogy szembeszálljon az üldözőkkel, úgyis tudta, hogy valaki már a fűbe harapott. Talán Bene. Vagy Gál. Vagy a Kamuék embere. Az emberhalál megesett, Benét csakugyan az ördög kerítette hatalmába.

Süvegét fülig lehúzva s mellén szorosra fogva a farkasbőrt, nyargalt a mokrád felé. Keresztet vetett s ugyanakkor káromkodott is tehetetlen dühében. Még a bőrön át is érezte a jég fájdalmas ütéseit. Lova sem volt nyugodt, nem tudta a nagy kavargásban, mit csináljon. Hol felkaptatott egy magasabb oldalra, hol meg csűdig zúdult a sárba, a sás közé. Ernye dühösen vagdalta a sarkaival, szorongatta a térdével s a korbácsot sem kímélte tőle.

- Rohadt dög! - ordította. S ezzel még jobban megzavarta az állatot. Tudta ezt Ernye, sajnálta is a lovát s inkább magát verte és szidta volna. Lovon nőtt fel, érezte minden bűnét, amit a ló ellen elkövet. A szegény pára, megrémülve a szél sivításától, a sötétségtől, a villámok tűzvészétől, a bizonytalan talajtól s fején és oldalán érezve a jégeső ólmos korbácsát, csak a gazdájában bízhatott volna. De az verte és szidta, rángatta és térdezte s a ló bizalma egészen elveszett. Kétségbeesetten nyerített a társai után s megmakacsolta magát. Ekkor már Voiszló alatt voltak. Ernye látta, hogy a hídvégi részen ég Pallagék és Jaksáék háza, a haraszti részen is lobog vagy három ház s a szélvihar vastag csomókban rohan a tüzes náddal és szalmával. Ugyanakkor halk nyerítést is hallott a zúgáson át. Nyomban tudta, mi történt. Szája megvonaglott, keze ökölbeszorult.

S találomra megfordulva, a Páprád felé vezető döngör irányában nekivágott a sötétségnek, el Voiszló közeléből. Ő már itt nem lesz többé ember. Elhagyta a rábízott lovakat, a veszélyben levő falut, lányrablásra ment, amikor itt volt a végítélet. Szégyenében kigyúlt az arca s a jégeső hidegében is úgy égett, mintha negyednapos forróság lelte volna.

Ráborult a lovára s érthetetlen szavakat dünnyögve, ügetett a Bükkhát előrenyúló széle felé, hogy az erdőben kivárja a vihar végét s azután nekimenjen a világnak, amerre lát.

15.

Döme csodálkozott az eseményeken. Amíg ott állt a lovakkal a gyepű mellett, biztosra vette, hogy Bene egy-kettőre hozza a lányt, Kamuék észbe sem kaphatnak s a vihar leple alatt vígan sikerül a vállalkozás. Mikor a verekedés kezdődött, még nevetgélt is magában, elképzelte, milyen ütéseket kapnak a Kamu emberei s hogy káromkodnak, amikor hűlt helyét látják a nagyratartott lánynak. De amikor a jégeső szakadni kezdett, látta, hogy ennek már fele sem tréfa. Keresztet vetett és türelmetlenül hallgatózott. Csak már mennének innen, odahaza őrizetlen vannak a lovak... A szélvész tépte a lova sörényét, cibálta vállán a farkasbőrt s fejéről mindenképpen le akarta nyúzni a süveget. Lova vadul nyerített. A gyepűn túl pedig ordítoztak a verekedők.

Ő is hallotta a jajkiáltást s először belényilalt a gyönyör: valaki jól megkapta! De rögtön átlátta, mi lesz a következménye, ha meghal valaki. Mehet innét ő is világgá, ha ugyan ki nem szabják Kamuék a bőrét...

Egyszer csak Ernye kiáltásai hallatszottak, majd Bene bukkant elő a sötétből egészen váratlanul.

- Amerre látsz! - ordította Bene, fellendült lovára, megcsapkodta s eltűnt a kavargásban.

- Utána a disznóknak! Vágjátok el az útját! Csak a víz felé! - bőgtek az üldözők a sötétben, ámbár maguk sem tudták, merre vágtassanak.

Egy kis tétovázás, kavargás támadt de nem lehetett soká habozni. Döme kancája olyan volt, mint maga Döme: nyugodt, szinte egykedvű, békés, de szívós és makacs. Föl se vette a jégesőt, a lármát és sötétséget. Nem félt a széltől, villámlástól és mennydörgéstől. Olyan nyugodtan futott, mintha holmi kis versengésről volna szó vasárnap este a legelőn. Éles hangon nyerített, hogy társai tudják, merre van, azután nekivágott a sötétnek. Nem lépett félre, nem ijedt meg, nem botlott. Kerülte a laposabb, vizesebb helyeket. Döme biztos volt benne, hogy megmenekül, de azért nem tudott örülni. Tudta, hogy baj van, nagy csúfság esett rajtuk, a lány bennmaradt, valaki véres fejjel fekszik a sárban... Az sem lehetetlen, hogy Ernye, vagy Gál. S tisztában volt vele, hogy odahaza felfordult minden, hiszen a Nyugat felől előzúduló vihar már Hídvége felett csapkodott.

Mindamellett úgy gondolta, hazamegy. Valahogy majd csak végződik a dolog. Hanem amikor lovát a falu felé fordította, egyszer csak, mintha a földből bukkant volna ki, szembetalálkozott egy másik lovassal.

- Megvagy, pokolfajzat! - ordította a másik s felemelte a fejszéjét. A villámlásban mintha kigyúlt volna a ló és a lovas és mintha izzott volna a felemelt fejsze.

Döme mellében egy kis izgalom csiklandozott. Nehéz lesz így hazamenni - gondolta.

- Ne ordíts, hídvégi disznó! - dörmögte.

Lova ügyes mozdulattal félreugrott, így a lesujtó balta nem talált. Döme hangtalanul nevetett s jól megnyomva lova ágyékát, Észak felé nyargalt. A másik utána. Bár nem hallották egymás dobogását s a sűrű, vastag jég vasfallal vette őket körül, egyik sem tágított. A villámfényben hol itt, hol ott bukkant fel a két lovas. „Játszódjunk, - gondolta Döme keserű jókedvében - majd úgy fordulsz, hogy elvisz az ördög..."

- Állj meg, gyáva disznó! - ordított a háta mögött a hídvégi.

- Megdöglesz, ha megállok! - üvöltötte vissza Lappincs Döme.

- Ne fuss el, a bűröd keservét!

- Győré hát, ha van load!

Erre a csúfolódásra a másik nyilván összeszedte lova minden erejét, még korbácshoz is nyúlt. Makacs fickó lehetett, nem riasztotta vissza az égiháború. Talán nem is tudott róla s majd csak akkor tudja, mi történt, ha meglátja otthon a pocsékká vert házakat, a megfulladt aprómarhát, a kidőlt fákat, letiport vetést. És érzi a tojásnyi daganatokat, amiket a jég vert a fejére, vállára.

Döme üldözője felnyomakodott mellé. Nem tudja lerázni a nyakáról. Felfortyant hát, megragadta a fejszéjét s visszafogta a lovát. Szemét kimeresztve, mint a vadmacska, leste a másikat. A villám ugyan köröskörül nappali fényben lobogott, de a jégtől mégsem lehetett látni semmit. Döme hát ösztönösen érezve makacs ellensége gyorsaságát, lova futásának irányát, megemelte a fejszét s a mellette elzúgó lovas fejére csapott. Érezte, amint a fegyver lapos foka bezúzza a fejet, belenyomja a vastag süveget a koponyába. S átsuhant rajta az öröm.

- Nesze, te kutya! - ordította vidáman. - Mondtam, ereggy az anyádba!

Jajszó sem hallatszott, a lován rohanó test lefordult, aztán eltűnt a bozótban.

Ezt hát elintézte. Majd két-három nap mulva megtalálják a földön dolgozó asszonyok. Szép temetése lesz, Isztróból eljön a vörös barát. Ábrám lengeti a füstölőt. Nyugodjék békében.

Keresztet vetett s most már olyan nyugodtan, mintha táncba menne, ügetett tovább. Csakhamar átgázolt egy sekély laponyagon, beért az erdőbe s meghúzódott a sűrű alatt.

De azt már látta, hogy Voiszlón neki befellegzett.

16.

Szegyej fia Gál pedig ottmaradt a ház mögött, ahol leütötték. Mikor a hajcihő kezdődött, abban a hitben, hogy Bene viszi a lányt, torkaszakadtából üvöltözni kezdett. Nyomban ketten rohantak rá. Jól megmarkolva a fejsze nyelét, lábát megvetette egy korhadt göcsön. De azonnal érezte, hogy baj van, rossz helyre lépett, a bokája megcsuklott. Elkáromkodta magát, nyilalló fájdalom hasított végig a lábától a gerincéig. Szeretett volna lehajolni, hogy kétkézre fogva a megbicsaklott bokát, enyhítse fájdalmait. De erre nem volt idő. Szinte féllábon

ugrálva forgolódott maga körül, vadul csapkodott, amerre a rárohanók alakja felvillant a villámlásban. „No, ha az Öregisten megsegít, csoda lesz - gondolta dühösen. - Vérömet vesszék...”

S átvillant agyán a gondolat: megbotlott a lova.

Úgy érezte, nincs mit veszteni. Nekifohászkodott hát s ütött, ahogy tudott. Két fejsze csattant össze, valaki szitkozódott. Gál már-már megörült, mintha a bokája sem sajgott volna annyira. Ekkor kiáltotta el magát:

- A lovakhoz!

- Ide, hozzám! - hallotta a másik oldalról Bene üvöltését.

- Hegyibe! - bőgött egy alak. - Vágd a voiszlói disznót!

Gál ismét sujtani akart, de rettenetes ütés szakadt a fejére. Sötét mélységbe zuhant, gurult, mint a zsák. Kétségbeesetten markolászott maga körül, hogy a zuhanást megállítsa. Füle körül zúgott a tenger, mély, langyos vízbe jutott, szeme előtt tüzes karikák cikáztak. Merült, merült, egyre mélyebben. „Hol vagyok?” - kérdezte rémülten s emlékezett valami viharra, valami csattanásra és zuhanásra. Aztán elmosolyodott. Lám, hiába botlott meg a lova, íme, itt fekszik az anyja ölében, lágy, meleg helyen, anyja keze az arcára simul... Valaha lovat őrzött? Misén volt egy lánnyal? Nem igaz. Kisgyermek, anyja ringatja az ölében...

Aztán megüvegesedett a szeme, a mosoly ráfagyott elferdült szájára. Jég verte, eső mosta, sár és tépett gally csapódott rá.

Lova, a Fecske, nyerített félelmében. Társai elhagyták a zűrzavarban. Megindult hát üres nyergével, minden pillanatban megállva, hátra húzott fülekkel hallgatózva s rémülten pislogva a villámlásban. Fejét és oldalát verte a jég, bordáin daganat daganat mellett támadt. Vágtatott jobbra-balra, élesen nyerített s mintha a szélviharban és mennydörgésben nyerítés felelt volna neki. Nem értett a dologból semmit. Belegázolt a mocsárba, törtetett a nádban és bozótban, majd meg felkapott egy dombhátra. A gazdája nem volt sehol, társai eltűntek. Csak Kajár isten lovai vágtattak a földön és égen, fekete sörényük lobogott. Mennykövek szakadtak le, tűz lobbant s fák dőltek ki tövestül. Fecske csapzottan, szinte jajgatva fájdalmában, Voiszló felé rohant. Beérve az égő faluba, átrohant a gyümölcsösökön, átugrott a sövényeken és szembetalálkozott kiszabadult társaival. Azok magukkal sodorták egy darabig, egymást bátorítva és rémítve a viharban. Égtek a házak, Fecske végül is elszakadt társaitól s bezúdulva Szegyej háza elé, megtorpant az ajtó előtt. Kínzottan röhögött, patájával döngetni kezdte az ajtót.

Odabent rémülten tanácskoztak Szegyejék. Végül, amikor a vihar egy kissé csendesült s a pusztulás a végét járta, Szegyej óvatosan kinyitotta az ajtót. A magasan fekvő jégréteg csikorogva engedett. És a ló rárröhögött Szegyejre, mert csak benne bízott s tőle várta a baj elhárítását.

Szegyej megtorpant s elkínzott arcát halálos sápadtság lepte el.

- Isten! - ordította s megtántorodott. - Gál meghótt!

A sötét házban felsikoltott Gál anyja. Odatámolygott az ajtóhoz, úgy nézte a lovat, mint egy kísértetet. Az lefittyenő ajkával ráncigálni kezdte a fejkendőjét, mintha hívná. Gál anyja nem akarta megérteni, mi történt, bár a szíve mélyén már tudta.

- Meghótt a fiad! - üvöltötte Szegyej.

Második rész

1.

Karacs bizalmatlanul nézegette a közelgő lovast. Sátra előtt ülve összehajtott lábszárain, mint valami fekete bálvány meredt a hömpölygő Duna párás csíkjára, a túlnan zöldelő erdőkre s a balfelől lankásan emelkedő s a látóhatárt magasan bezáró hegységre. A Nap már nyugovóra hajlott, de Karacs apró, ferde szeme élesen elválasztotta a tájból a fáradt lovast. Kucsmájáról, vállán fityegő farkasbőréről és fehér, bő gatyájáról, de leginkább a lováról azonnal látta, hogy idegen. Ehhez képest bizalmatlanul nézte s megtapogatta a rövid csizmaszárba dugott kést.

Egy csapat fehér kutya vadul rohant az idegenre.

Akármilyen lassan közeledett is a fáradt lovas, csakhamar odaért Karacs sátra elé. Néhány lépésre tőle megállt s tisztelettel a homlokához emelte a kezét.

Karacs hasonlóképpen cselekedett. Ám azért nem kelt fel ültéből.

A jövevény rekedten köszönt:

- Aggyon Isten jó erőt, egésségöt.

- Nieked esz - dünnyögte Karacs mogorván.

- Hogy van a családod és a lovad?

- Megvagynak, megvagynak.

- Megengedöd, hogy Isten nevébe leszálljak a laórul?

- Lehet.

A lovas nyögve lekászálódott s kezefejével megtörölte izzadt homlokát. Azután fejszéjét, kését a földre téve, hogy békés szándékát lássák s lovát otthagyva, nehézkesen, mint akinek elgémberedtek a tagjai, Karacshoz közeledett. Az öreg egykedvűen emelte rá széles, barna arcát, kopasz fején csillogott a lemenő nap fénye. Hosszú fonatok fityegtek az öregember füle mellett, vékony fekete bajusza lelógott, lapos orra olyan volt, mintha betörték volna. Szakálla nem volt, csak valami ritkás, fekete bolyhosság, mintha bekente volna a képét korommal. Széles pofacsontján balfelől hosszú, fényes forradás húzódott. Zömök testét förtelmesen piszkos, fekete bőrruha fedte.

- Vaj magyeri vagy-e? - kérdezte tőle a jövevény barátságos hangon.

- Alyaszfiele - dünnyögte kelletlenül, furcsa kiejtéssel az öreg.

- Kit tisztölhetök benned? Tán a kende vagy?

- Kendü nem. Karacnak hiénak.

- Én meg Bene vónék.

- Ülj le.

Bene szinte lerogyott a földre. Hosszan nézték egymást. Karacs olyan nyíltan, de egykedvűen vizsgálgatta, hogy Bene kezdte furcsán érezni magát. Megnyalogatta száraz ajkait, arcvonásai keserűen elernyedtek. Amikor Nyugat felé pillantott, egyszerre elborult a szeme.

- Honnejt gyüvél? - kérdezte végül a kis zömök fekete öreg. Látszott rajta, hogy alig mond többet öt-hat szónál naponta, azt is csak ha nagyon kell.

- Ormánközbül gyüvék - felelt illedelmesen Bene. S nem várva meg a többi kérdést, folytatta: - Futni kellött, úgy gondótam, edegyüök a kúnok közibe. Ha béfogadnátok.

Karacs legyintett.

- Nad útat teviel - mondta mély, halk hangon. - A luó esz megrokkana alattad...

- Meg, szegén. De magam is.

Karacs nagylassan felkelt s kajla lábán belépegetett a sátorba. Bene ezalatt jól körülnézett. A kicsiny nemezsátor mellett durván faragott szekér állt, rajta néhány éjszakára készülő tyúk tollászkodott. A sátor előtt a földbeszúrva egy kopja, kifakult fehér lófarok lengett rajta. Távolabb három sötétpej ló legelészett. Olyan aprók és még most nyáron is annyira szőrösek voltak, hogy Bene valami különös, vastaglábú borjaknak nézte őket. Távolabb még vagy tizenöt-tizenhat fekete, szürke, kerektetejű sátor állott, néhány bőrruhás, zömök és görbelábú ember lézengett köztük, de nem lehetett megmondani, férfiak-e vagy asszonyok. Egy csapat fekete, mezítelen, nagyhasú gyermek szaladgálva játszott egy füves térségen, rövid vastag bottal elrohantak egy karó mellett, melyre lopótök volt szúrva, azt akarták leütni futtukban a bottal. A sátrak hosszan elnyujtva guggoltak a Duna mentén, egyik-másik előtt tűz égett. Valaki lovat fejt amott. Ez bizonyosan asszony volt. S még néhány szekér látszott a sátrak körül. Egészbenvéve furcsa, idegen és szomorú világ volt ez Bene számára.

Most a Dunapart egy beszögelléséből néhány asszony ballagott fel a vízről. Fejükön teknőben ruhát cipeltek. Magas, fehérlábú, fehér vászonba öltözött nők voltak s nem a sátrak felé jöttek, hanem elkanyarodtak balra, a folyó mentén. Csevegtek. Bene innen messziről is megállapíthatta, hogy tótok.

Aztán behúnyta a szemét s szinte magába süllyedt. Hosszú és keserves útja után feküdni, aludni szeretett volna. Torkát kínzó szomjúság égette, de nem volt annyi ereje, hogy felkeljen és a Dunához menjen. Szédelgett, meg-megingott ültében. S amikor a kis öreg kilépett a sátorból, alig tudta kinyitni megint a szemét.

- Igyál - mondta az öregember s kecskebőr-tömlőt nyujtott felé.

Bene mohón nyúlt érte. Megtörölte a száját, kilottyantott a tömlőből s a szájához emelte.

- Ukonnak.

- Egiesszigedre.

Bene hosszan ivott. Tudta, hogy nem illik, de nem gondolt vele. Nyelte az erős, harmadnapos savó hűs kortyait, nyelte és nyelte, könnyei kicsordultak, nyaka reszketett. S nemcsak üdülést ivott, hanem barátságot is, békét, vendégszeretetet, mert hiszen a gazda nem kínálta volna meg, ha nem látná szívesen. Mikor visszaadta a tömlőt, úgy érezte, hogy az élet vize járja át. Ilyen jót soha életében nem ivott.

- Jó kis komiszod van - mondta dícsérőleg s a szeme ragyogott.

Karacs is ivott, miután kiloccsantotta az Ukkonnak járó kortyot, azután leült megint a földre. Kezeit a térdére fektette.

- Szárosz az ruvád, - mondta - vieresz esz.

Bene mosolygott.

- Ha megengedöd, ellátom a loat - mondta s felkelt.

Megeresztette a ló hevederét, levette róla a féket, nyerget. Végigsimogatta verejtéktől fekete nyakát, megveregette sovány oldalát, megtapogatta sáros csűdjét, megnézte kicsorbult, ellaposodott patáit. Aztán megráncigálva a ló üstökét, néhány kedves szót dünnyögött neki.

Csilling mohón legelt s odanyerített a távolabb legelő lovakhoz. Bene pedig visszaült ismét a sátor elé.

- Ha meg nem sértenélek, - kezdte - há valósi vagy, bátyám?

Karacs hallgatott egy darabig. Aztán ismét legyintett:

- Hajjaj. Távulról jöviék.

- Vaj honnét?

- Ien az Dontől.

Bene csodálkozott, de nem mutatta. Illedelmesen várt, hogy a szűkszavú, különös ember megmagyarázza a dolgot. De az csak bámult a Duna felé, nézte a vizet s a rézszínű felhők vonulását. Igy ültek ott és gondolataikba merültek. Bene türelmesen nézte a kis öreg szokatlan fejét, piszkos ruháját, rövid, zömök, fekete kezét, amint ott nyugodott a térdén.

- Ien az Dontől - ismételte szavait halkan dünnyögő hangon az öreg. - Nagy út vala, mi!

S olyanformán futottak össze a ráncok a szeme körül, mintha mosolyognék.

- Nem is tom, hon van.

- Látod. Hát ien ott növekediek. Sziep hel, kevier. Sziep, kevier five van, jedesz haleckák vadnak az vízben. Hajjaj... - sóhajtott s megint hallgatott egy darabig.

- Osztán mér kellött otthanni? - kérdezte tovább Bene, ámbár a szavak egy részét inkább csak sejtette, mint értette.

- Ien kierdezek - szólt rá rendreutasítóan a vénember. - Hol vadnak tesztviereid? Atád, anád? Hét atád ki vala?

- Odahaza, Ormánközbe - sóhajtotta keservesen Bene. - Valami vereködés vót, osztán embörhalál esött.

- Miért vala?

- Lányér. Nem atták, osztán el akartam rabóni. Négyen valánk, de őrözték a lánt, osztán egybedűltünk. Hej, neköm, vaj mit csinálnak az enyémök! Vaj nem hiszék-e, hogy meghóttam?

- Eziert vieresz hát az ruvád - bólintott Karacs. - Ámbátor riegen vala.

- Vagy két hódnapja má. Azúta gyüök. Átgyüttem a Disznórévnál a Dunának erre az ódalára, mer a kúnokhon akartam gyünni. De, úgy látom, nem a kúnokhon gyüttem. Mer te magyeri vagy.

- Maszt annak mondanak. De igeneszt baskird vóniek.

- Baskird?

- Az. Mink azok valánk, Kurt nembéliek.

Bene hiába törte az eszét, nem tudta megérteni ezt a kis fekete öreget. Sziszegő, selypítő szavait csak találgatta. De szégyelte fakgatni a vendéglátót, egyszer már rendre is utasították.

A nap lenyugodott s megélénkült a tábor. Mindenütt tüzek lobogtak. A Dunára nagy csapat lovat hajtottak itatni. Benének eszébejutottak a régi itatások a Feketevízen s az esti tüzek a faluban. Nagyon nehéz volt a szíve.

Karacs sátra előtt is tüzet rakott egy zömök, szinte gyermekesen kicsiny, fekete nő. Bőrnadrágot viselt és rövidszárú csizmát, de pirossal és zölddel cifrázott inge szabadonhagyta barna nyakát és karjait. Sötét haját a tarkójára kontyolva, fehér kendővel kötötte be. Aprókat lépve forgolódott a tűz körül, bográcsot akasztott a szolgafára. A pattogó lángok rőt fényt vetettek lapos, széles arcára és ferde, kicsiny szemére. A tűzre nem fát rakott, hanem száraz ganéjt. A férfiakról mintha tudomást sem vett volna, szótlanul dolgozott.

- Két fiam az loúnál van - mondta az öreg. - Anyám dasszun vala, apám esz vien. Amikor az mohal reánktöre, szaladni kelle, ki merre tudott. Hirtelen vala az támadász. Ottveszienek apámiek, anyámiek, meg két sziep, deli fiackám esz. Nyilat, fésziet ragadának, csákányt esz, de hiába. Ott veszienek mend. Csak ien menekültem, meg az kiet fiam. Mász kettő meghala. Ott veszék minden, hajjaj, az vier patakba folya!

Ismét odakínálta a savóstömlőt. Az öregen látszott, hogy az erős harmadnapos ital kezd a fejébe szállni, a szeme ragyogott, mint két fekete pattanóbogár. Bene is felfrissült s valamivel vidámabban nézte a mohón legelő Csilling lovat, a kölest főző ökölnyi asszony szótlan, gyors sürgölődését. Amint a bográcsból szállni kezdett a köles illata, Bene szájában összefutott a nyál.

Karacs lassú, sziszegő szavaiból aztán mégis kialakult a történet. Valahol, egy Don nevű folyó erdős partján „nagy falvak" álltak, sátoros baskirdek tanyáztak bennük, lovat, barmot legeltettek a sátrak körül. Vadásztak és halásztak. Ebben a bizonyos Donban sok „iezes halecka" volt. Nem messze tőlük az agacserik laktak, a Fehér Etil felé bolgárok. Délre meg a nagy „mohol" birodalom húzódott. A „mohalok" egyszer már rátörtek a baskirdokra, meg a bolgárokra, de a „nagy hős vitézek, a baskirdok és bolgárok" elkergették őket. Míg aztán a „moholok" bosszút esküdtek, szövetkeztek az erdőlakókkal s ezek a disznók az erdőkön át nyakukravezették a „moholokat". Nagy volt a csata, folyt a vér, a baskirdok közül sokan elvesztek, de az ellenség is nagy árat fizetett a győzelemért. Néhány baskird a feleségével meg a kicsinyeivel lóháton, szekéren, odahagyva sátrát, barmait, minden értékét, elmenekült. Kúnországon át vándoroltak, megmászták a nagyhegyeket s bejutottak Erdőelvére. Már a kúnok között, Havaselvén, találkoztak sok magyarral és csakugyan, mindjárt tudtak beszélni velük. Mert ők, a baskirdok, emlékeznek dédapáik szavára. Hogy valamikor mind együtt voltak, még a bolgárok is, de a magyarok elszakadtak tőlük, hogy elfoglalják Etilközt, majd Etile király országát. Ők azonban ott maradtak. Most is sok baskird él még az Itil vidékén.

- Minket Csoba magyerieinek gúnyolának, - mondta Karacs - mert nem gyüvienk az főkendüvel.

Bene előtt mérhetetlen síkságok, erdők és folyóvölgyek nyíltak. S megtudta azt is, hogy azok a „moholok" éppen olyan népek, mint a baskird vagy a kúnok, még a nyelvüket is meg lehet értenie annak, aki tud kúnul. S hogy élnek ott a mérhetetlen őserdőkben oroszok is, akik be sem tudnának lépni egy sátorba, olyan magasak. Ruhájuk szegélye fehér, drága menyétbőr, ott még a szolgák is menyétsüveget hordanak. Annyi ott a menyét! S az oroszok éppen olyan disznók, mint az erdőlakók, mert nem fognak fegyvert, hanem szövetkeznek és elárulják az isteneiket is, ha erősebb nép támadja meg őket. Igy árulták el a bolgárokat, meg a baskirdokat is. Sújtsa őket az Isten tüzes nyila, törjék össze őket gyermekestül a mennykövek. Mirigy, Vahor, Híz és Hagy gyötörje a nászágyukban is.

- Gyalog niep! - mondta megvetően Karacs és kiköpött.

Azt is megtudta Bene, hogy ezek a kúnok itt keresztények, mert „nem lehetnek mások”. A tábor feje Köcsmeg kendű. Barsz kán, a Párduc, távol lakik rengeteg népével, de az ő parancsára vették fel ők is a keresztséget. Nem mondja Karacs, jó itt, a legelő elég kövér, az Árpatarló hegy erdei tele vannak vaddal, medve, bölény, szarvas és vaddisznó szép számmal akad, a Duna is van akkora, mint a Don volt - Karacs annak örült leginkább, hogy majdnem úgy hívták, mint a Dont - s ami a halat illeti, nem lehet panasz. Még vizát is fognak, akkorát, hogy a láncot is eltépi. Van azután madár is elég, vadliba, vadruca, még a kutya is azt ehet. De, hiába, azért ez mégsem a Don - bólogatott Karacs. Remélte is, hogy a fiai még visszamennek egyszer. Ez a magyar nép is elromlott egészen - bizonygatta komoran. - A szavát nehéz megérteni, kiteker minden hangot! Ruhája puha, tiszta, ő maga elurasodott, sok a szegény, mások meg nagyon gazdagok. Hallott ő olyasmit is, hogy a király palotái egész várost töltenek meg s felülmúlják a kijóvi nagyfejedelem híres palotáit is. A lovas vitézek meg talpig vasba öltöznek, a nyíllal nem tudnak már bánni. Ami aztán a keresztény papokat illeti, azok nagy kőházakban laknak, fallal veszik körül magukat, esznek-isznak, töltik a pereputtyuk hasát... Szeretné látni, - mondta - vajjon mernének-e a baskirdok között ilyen fennen élni!

De neki már mindegy - jegyezte meg végül s legyintett. - Szülei meghaltak, legnagyobb fiai ottvesztek a „moholok” csákányai alatt, lova is csak öt van, barmait elrabolták, sátrát eltiporták. Ő már itt húnyja be a szemét. De a fiai még visszamennek a Donhoz, Itilhez! Nem szaporítják ezt a romlott országot.

Közben megették a kölest és Karacs új tömlő kumiszt akasztott le az ajtó mellől. A hold vékony aranykaréja magasan libegett a Duna tükre fölött s a csillogó vizen aranylánc villogott. A haris elnyujtott hosszú harsogása összevegyült a békák zenebonájával, a vadászó baglyok vijjogásával s a lónyerítéssel. Erős vízszag áramlott a síkon, az erdők pedig zsúfolt rohamokban zúdították át a folyón vastag illatukat. A Duna felől elnyujtott, ábrándos női ének hallatszott. A tiszta csendben csobbant a víz s messze szállt a dal. Minden szavát meg lehetett érteni.

Guszta suma el szi puna ládá,
Szore moje jos punije jádá!

- Megmondhatod lenne, mit dalol az gerice? - kérdezte Karacs Benét.

- Az erdőrül daló, hogy melyen sűrű, meg árnyékos, meg hogy a szíve hogy teli van bánattal - magyarázta Bene, mint aki a Dráva mentén nőtt fel s értette a tótok nyelvét.

- Ezek az lianok, - jegyezte meg Karacs megvetően - mind balán, meg magasz esz, mint az nyárfa. Cak az ien fiaim szemet ne vesszenek rá.

Ekkor megérkezett a két fiú. Hirtelen bukkantak elő a sötétből a tűz fényébe. Ugyanolyan alacsonyak, görbelábúak, laposképűek és piszkosak voltak, mint az apjuk. Azt sem igen lehetett volna megállapítani, a három férfi közül melyik az öregebb. Meghajoltak apjuk és az idegen előtt s ujjukkal megérintették a homlokukat. Vállukon hosszú ostor, övükön csákány és késtok fityegett, kezükben vesszőre fűzött halakat lóbáltak. Két alacsony, rőtszínű, piszkos kuvasz is érkezett velük, a harmadik elébük futott s farkcsóválva köszöntötte őket. A két legény leült a földre, ivott a kumiszból, majd hosszúnyelű, kis kerek kanalaikkal enni kezdték a kölest.

- Ez itt, velem szemben, - mutatott büszkén az egyik legényre Karacs - az nagyobbik fiam, Kartal. É az ien sziep, juó kesszelőmadaram. Az mászik meg Kurt. Akár a farkasz.

2.

Arra a hírre, hogy Karacs sátorába idegen érkezett, megjelent két öregebb kún. Derekukon szorosrafűzött övvel, térdigérő ruhában, csizmásan, kopasz fejükön magas, oldalt behasított süveggel szállingóztak elő a sátrak közül. Méltóságosan jöttek, szakállukat simogatták s mélyen meghajoltak Karacs előtt. Aztán élesen vizsgálták Benét. Odafordultak egymáshoz, pattogó, dünnyögő szóval beszéltek valamit kún nyelven. Alacsonyak voltak ők is és görbelábúak, az arcuk szintén lapos és széles. Karacs illendően néhány lókoponyát hozott s a két előkelő férfi megfontoltan leült. Ittak a kumiszból is.

Megindult az újabb kérdezősködés. Köcsmeg, a kendű, tudott magyarul, de a másik olyan vén volt, hogy már nem volt érdemes megtanulnia. Ezért Köcsmegnek szólt, hogy fordítsa magyarra a kérdéseit. Kevés szóval, nagy szünetekkel beszéltek. S nyájasan mosolyogtak, egyre simogatva fekete, ritkás szakállukat.

- Hogy leszel köztünk, - kérdezte Köcsmeg s felhúzta a szemöldökét - hisz fílfejjel válsz ki közülünk! A ti fajtátok magasabb.

- Azér tán bévesztök - kérte szerényen Bene. - Halászni tok, legeltetni is, ösmeröm az erdőt, értök mindönhön. Nem akarok terhetökre lenni.

- Hát a lúhoz értesz-é?

- Értök valamellyest. Odahaza mindég a loakkal valék.

- Nagy lú - bólintott Köcsmeg, megnézve egy pillantással Bene legelésző lovát. - Nagy tetemei vagynak. Kosorrú.

Bene mosolygással köszönte meg a dícséretet.

A fiatalság meg a folyópartra vonult. Igy elment a két legény is. Csakhamar itt is, ott is bánatos, meg vidám sípszó hangzott fel az estben. Kartal, a Duna felé ballagtában, erős, vontatott hangon dalolt:

Jéjj meg, Duna, jéjj meg, jéjj meg, Duna, jéjj meg!
Záporval, esszével, záporval esszével...
Sz az ien kenyveimvel, sz az ien kenyveimvel,
Hajc el, Duna, hajc el! Hajc el, Duna, hajc el!

Azután a másik:

Sz ideki jed cutak alatt, sz ideki jed cutak alatt,
Sz ideki jed cutak alatt, sz ideki jed cutak alatt,
Sz ed fallász kitakarodott,
Sz ed fallász kitakarodott!
Sz aki jabból vizet iszik, sz aki jabból vizet iszik,
Jaz annyától elbúcúzik, jaz annyától elbúcúzik.
Ien isz ittam abból vizet, ien isz ittam abból vizet,
Sz jó anyámtól elbúcúztam, jó anyámtól elbúcúztam!

Bene hallgatta az idegen hangot. Lágyan, meg-meghajolva s a végén fájdalmasan félbemaradva zengett át az estén. Elszorult a szíve. Milyen rangú lehet egy bújdosó? Tartozik-e valahová? S nem vetik-e ki maguk közül, ha majd megtárgyalják a tanácsban, hogy ez az idegen, hontalan ember tán kémkedik is!

A kúnok bólogattak. Karacs pedig a szakállát vakargatva dünnyögte:

- É isz úgy futott el, mint mink az Don mellől. Neki szincen gyámola, otthona. Csak az két keze. Iengem esz béfogadtatok, kendü.

- Béfogadánk.

Azzal felkeltek a lókoponyáról s mélyen meghajoltak Karacs és Bene előtt. Kezükkel megérintették a homlokukat. S nyugodalmas jóéjszakát kívánva, hazaballagtak.

- Cak nem vagy rabszolga - tette utána Karacs.

Azután behívta a sátrába s leterített neki a földre egy vastag medvebőrt. Bene még kiment a lovához, megnyűgözte, hogy el ne kóboroljon, majd lefeküdt. A sátor előtt pislákoló tűz vöröses fényében mint nagy szárnyak, függtek a sátor mennyezetére akasztott kendők. A bejárattól balra nagyhasú állatként gunnyasztott a vizes csobolyó a padkán. Onnét pedig, ahol Bene feküdt, éppen ki lehetett látni a Duna keskeny csíkjára és a Hold aranyszarvára. Távolról síp és dal zengett, a békák szorgalmasan brekegtek s a táborban ugattak a kutyák. Bene keresztet vetett és nagyot fohászkodott. Most alszik Voiszló is... Mi lett Lappincsból, Ernyéből, Gálból? Vajjon otthon vannak-e, vagy elbújdostak ők is?

Nagyon nehéz volt a szíve.

3.

Másnap kellemetlen meglepetések érték Benét. Amint magához tért mély álmából, első gondolata a lova volt. Kilépett a csergéből, de Csillinget nem látta sehol. Elcsavargott, gondolta s nézte, merre van a gazda. Ám az öreg Karacs sem mutatkozott. A hideg, nedves hajnalban, a kelő nap vörös fényében lovak és tehenek vonultak a Dunára, asszonyok vitték fejükön a mosnivaló ruhát s Karacs felesége, a földön guggolva, szorgalmasan zurbolta egy tömlőben a most fejt kancatejet.

Amint meglátta a nyugtalan legényt, felállt, kezét a homlokához emelte s mélyen meghajolt. Az ajtó fölött csüngő tömlőből egy bögrébe savót öntött s széles arcán szíves mosollyal, szótlanul nyujtotta felé. Bene felhajtotta.

- Hol van az urad?

Az asszony nevetett s a fejét rázta. Nem tudott magyarul. Bene hát keresztet vetett, mondott egy rövid fohászt s elindult, hogy a lovát megkeresse.

Lement a Dunapartra. De a kis mokány, sötétpej és fekete, kócos lovak között nem találta meg Csillinget. A kun legények pedig olyan ellenségesen nézték, mintha az ő lovaik közül akarna szerezni. Elindult hát a nagy mezőségen, mely egészen az Árpatarló hegyig húzódott, hogy a sátrak körül megtalálja. Nyomban nagy csapat gyerek verődött hozzá, sikongva, veszekedve és vágtatva zajongták körül, fogdosták a gatyáját, rángatták az ingét, bámulták a süvegét. Úgylátszik azonban, az volt számukra a legcsodálatosabb, hogy ez az idegen magasabb minden férfinál.

- *Ori! Ori! Ori!* - üvöltöttek torkukszakadtából.

A sátrakból asszonyok, lányok bújtak elő s nézték Benét. Szaporán fecsegtek. Nevettek rajta. Egy visszataszító, piszkos, görnyedt és elszáradt vénasszony egyenesen elébetotyogott s fekete kezét a szeme fölé emelve, firtatóan az arcába bámult. A férfiak meg, akik itt is, ott is a sátruk

előtt ültek s egykedvűen bámulták a világot, meg a kopjákon lengő lófarkakat, meg se mukkantak a lármára.

- Keresöm a loamat! - kiáltott bosszúsan Bene a vénasszony arcába. De az csak a fejét rázta s úgy mosolygott, mint aki harapni készül.

Jól elcsatangolt Karacs sátrától. S megörült, amikor a nagyobbik fiú, Kartal jött vele szemközt. Jóreggelt kívánt neki s megkérdezte, nem látta-e a lovát.

Kartal sötét szeme laposan meredt Bene szemébe.

- Nem. Elfeledied megnyígezni?

- Megnyűgöztem, de tán eltépte a nyűgöt.

Kartal megrázta a fejét s továbbment.

Bene pedig káromkodott, vakarta a fejét. Most már látta, hogy a lovát ellopták. Keserű dühében leült a fűbe s a csizmáját csapdosta. Nem tudta, mit tegyen. A gyerekek nyomban körülfogták, nevettek rajta.

Ekkor Karacs bukkant fel egy nagy sátor mellett. Nyomban meglátta vendégét s lassú, kajla lépésekkel felé tartott. Illedelmesen meghajolt előtte s az éjszakai nyugodalma felől érdeklődött. Bene elfojtotta dühét, felkelt s megpróbált mosolyogni.

- Nem láttad-e vaj a loamat? - kérdezte. - Mindönütt keresöm, de nyomaveszött.

- Nem látám - rázta a fejét komolyan Karacs.

- Akkor ellopák.

- Ki lopá el? - kérdezte mogorván Karacs.

- Megengedj, - szabadkozott Bene - nem akartalak sérteni.

- Niezzük meg az nyomát - ajánlotta erre Karacs.

Kun nyelven ráripakodott a gyermekhadra s visszaindultak Karacs sátorához. Buzgón keresték a ló nyomait. Ezek látszottak is a cserge közelében, ahol a fű kikopott, de távolabb az éjszakai harmat felduzzasztotta a letaposott füvet s a lónyomok elvesztek.

- Boszurgán - dünnyögte Karacs fejcsóválva. - Tindir...

Ekkor Bene a nyerge, kantárja, kése után nézett. Nem voltak sehol. De nem volt hajlandó olyan könnyen a boszorkányokra és tündérekre hagyni a dolgot. Viszont attól félt, hogyha tolvajt kiált, megsérti a házigazdáját s ebből nagy baj lehet. Összeszorította hát a fogait s tehetetlenül nézett maga elé.

- Varázlász, bájolász - ismételte Karacs a magáét.

Megint előkerült Kartal. Az öccsével jött. Karacs rájukpillantott a szeme sarkából s megmagyarázta Bene veszteségét. A legények sötéten bámultak Benére s a fejüket csóválták.

- De eltűnt a baltám, késöm, kantárom, mindönöm! - kiáltotta keservében Bene.

- Sz ki az orzó? - mondta elnyujtott hangon Kurt s lehajolt, hogy csizmája szárából kihúzza a kését. Kartal ugyanígy cselekedett. S rámeredtek mind a ketten Benére.

- Aziert jüvél-e, - tette hozzá Kartal - hogy orzásszal vádolj münket!

Az odasomfordáló gyerekhadban ismét megtalálta valaki a helyes szót. S ezt ordították valamennyien, vígan, kárörömmel, csúfolódva:

- *Ütken! Ütken! Ütken!*

- Nem itegen, hanem vendég - intette őket Karacs. - Nem monda, hogy ti vattok az orzók, - magyarázta a fiainak - hanem boszurgánra, tindirre aliet.

A fiúk elengedték a késnyelet. De a szemük azért bizalmatlan volt.

Ebben a pillanatban egy szakállas kun közeledett. Mélyen meghajolt előttük.

- Köcsmeg hivat - mondta magyarul. - Együtt ül az kurulta.

- Köszönjük a meghivászt - hajlongott Karacs. - Jer hát Bene.

Köcsmeg sátra, mint hadnagyé, a térség közepén állott és nagyobb volt valamennyinél. Mint valami óriás fekete gomba, úgy ült a szétszórt kisebb sátrak és csergék között. A bejárat előtt feketelófarkas kopja állt s a hegyén fehéren villogott a napszítta lókoponya. Három felnyergelt ló ácsorgott egy cövekhez kötve. Hátrább egész szekérsor feketélt a napon, egyik-másik fedeles volt. Mindenfelé csirkék, libák, rucák legelésztek s vagy négy asszony jött-ment, dolgozott a háztáj körül.

Amint a sátorba beléptek, Karacs megforgatta néhányszor a sátornyílás fölött függő savóstömlőt. Mind a ketten mélyen meghajoltak a gazda előtt. Ez fölkelt a földről s kezét a homlokához érintve, szintén meghajolt. Barátságosan símogatta fekete szakállát. Mosolygott.

- Hogy van a családotok és a lovatok? - kérdezte.

- Köszönöm, - felelte Karacs. - Iesz a tied?

- Hála Tangrinak. Üljetek le.

Vagy tizenketten ültek ott körben, a mennyezetről lecsüngő sok színes kendő alatt a szőnyegeken. A tűzhelyen pislogott a tűz, de látszott, hogy a tanácskozás miatt ég csupán. S a padka mellett derékig mezítelen fiatal fiú állt s egy tömlőből bögrékbe töltögetve a savót, odakínálta a jövevényeknek. A főhelyen szótlan, sebhelyes vénember gunnyasztott, mint valami vén sas. Az öreg Altabarsz.

Leültek.

- Azér gyűltünk öszve, - mondta komolyan Köcsmeg s Benére emelte a szemét - hogy a családfők tudják, vendíg írkeze közink s itt akar ílni, nálunk. Isza, - mutatott Benére s a komolyan gubbasztó férfiakra tekintett - ez Bene, Öcsöd kendü fia, Branából jőve, mert embert ölt.

Mind Benét bámulták. Ferde, éles, apró, fekete szemek parazsa izzott köröskörül. S a fekete és ősz szakállak fürtjeiben önfeledten játszottak a gyűrűs ujjak.

- Nem ölék embört - tiltakozott Bene. - Csak beléestem a vereködésbe, osztán halál lött. De nem én őtem.

- Mír vala a verekedís? - kérdezte egy hasadtarcú, zömök kún, az övét babrálva.

- Lányér.

- Leteszed az hitet reá?

- Leteszöm, - biccentett Bene.

- Kresztíny, avagy kún módra?

- Ahutyan akaritok.

Most egy másik férfi kérdezte:

- Mit tudsz?

- Mindönt. Csak mondjátok meg, mit akartok tűllem.

- Lú, meg fegyver van-e veled?

- A loamot, fegyveremet, nyergömet, mindönömet ellopák az éccaka, - mondta Bene s akárhogy akarta is, nem tudta leplezni keserűségét.

- Ki orzá el?! - kiáltottak fel valamennyien össze-vissza. S fenyegetően nézték Benét.

- Boszurgánra, tindirre gyanaksziek, - magyarázta hamar az öreg Karacs. - Nem embert aliet.

Köcsmeg a fejét csóválta. S emelt hangon szólt:

- Lúlopásirt halál jár. No, mi az itíletetek? - fordult a többiekhez.

Most kún nyelven valami tanácskozásféle indult meg. De nem tartott soká.

- Béfogadának, - szólt. - Kenyerünk, saónk a te kenyered, saód, Bene. Iletünk az te íleted, íleted az miénk. Öcsöd fia, Bene, állj fel.

Bene felállt.

- Hitedet az igaz Istenre, szűz Máriára, Jézus úrra, hogy amit mondál, igaz.

- Hitömre, - szólt Bene nyugodtan.

Ekkor Köcsmeg hármat tapsolt s belépett egy kócos, szakállas, görnyedt, félig meztelen rabszolga. Köcsmeg mondott neki valamit, mire az kiment, jöttében-mentében megforgatva a kúmiszos tömlőt az ajtó fölött. Mindnyájan felálltak s kivonultak a sátor elé.

Két ősz-öreg kún érkezett. Kucsma helyett magas, világoskék, sárga gombbal díszített selyem-süveg volt a fejükön. Előrenyujtott karjukon egy-egy díszes, rövid és görbe kardot hoztak. Mindnyájan mélyen meghajoltak a két öregember előtt. Most a görnyedt rabszolga egy kis fekete kutyát hozott. Az öregebb férfi imát mormolt, majd Kelet felé fordulva s lábát a földön nyüszítő eb nyakára téve, hosszan hajlongott. A többiek is Kelet felé fordultak. Ezután az öregember leguggolt, beleszúrta kardját a kutya hasába s gyors mozdulattal felhasította a hörgő, jajgató, ijedtszemű állatot a nyakáig. Kinyitva a haldokló állat belsejét, megmarkolta a vonagló szívet, a beleket kiterítette a földre, majd a kardot megtörölte háromszor a dög oldalán. Ekkor a másik öreg lépett a felhasított kutyához s kardjával végig kettévágta.

- Hitünkre, - mondta Köcsmeg Benének. - Tedd lábadat a dögre és hitelj. Te, Öcsöd fia Bene, úgy vessz el, mint ez a kutya, ha, amit mondál, hazugság vala.

Bene a kutyára nyugtatta a lábát és hitet tett.

Most mindnyájan meghajoltak előtte s barátságosan mosolyogtak.

Visszamentek a sátorba, s leültek a földre. Békés beszélgetés indult meg magyar és kún nyelven. Most már Benét is magukhoz tartozónak nézték.

- Mondád, hogy lányt akarál orozni, - szólt a sebhelyes arcú zömök kún. - Most aztán se felesíged, se lovad, se fegyvered. Mi a szándíkod?

- Amit ti tanácsoltok.

- A te lányod, - fordult most nyájasan a sebhelyeshez Köcsmeg - eladó.

- A Jopár? Hát olyanfíle. Tizennígy tavaszt látott...

- No, Beke, mit gondolsz?

- Hát, - dünnyögött Beke és sebhelyét simogatta. - Nincs-e valami testi hibád? - fakgatta Benét, de, hogy meg ne sértse, mosolygott hozzá.

Bene elvörösödött.

- Vetkiezz meztelenre, - mondta neki Karacs, mintha apja lenne.

A legény habozott. Elfacsarodott a szíve, mert Virágra gondolt. Arca elsötétült. De azután elszántan lehúzta az ingét, megoldotta a gatyáját s meztelenül állott a gyülekezet előtt. A kúnok szakértő szemmel nézték.

- Az ott mi a válladon? - firtatta a legnyájasabb mosolya kíséretében Beke.

- Megszúrtak. Má béhegedt.

- Fordulj csak, Öcsöd fia.

Látták, hogy a gerince egyenes, vállai szélesek, mellkasa domború, nyaka vastag, combjai izmosak, bőre fehér. Csak azon csóválták a fejüket, hogy több haj van rajta, mint őrajtuk. Nevetett is az egyik, egy szikár, csontos ember.

- Gyapjas vagy, de Jopárnak azír tetszel tán!

Megbeszélték még, hogy Bene, egyedül lévén, majd Karacs feleségét küldi el lánynézőbe, mint ők mondták: *szaucsi-khatun* gyanánt. S vele beszéli majd meg Beke, hogy mit ad a lányának. Ezzel a tanácskozásnak vége is lett. A fiú megtöltötte savóval a bögréket s valamennyien ittak, Ukkon tiszteletére kilottyantva egy kortyot a földre. S hajlongva, kezöket a homlokukra emelve, elbúcsúztak egymástól.

Bene Karaccsal ballagott ennek a csergéje felé. Az öreg, mint rendesen, most sem szólt, Bene pedig csak a csizmája orrát nézte s keserű könnyei befelé folytak, a szívébe. Úgy ment, mint az alvajáró. Csizmái mintha vasból lettek volna, oly nehezek voltak.

4.

Nem tudta meg, hová lett a lova, nyerge, kantárja. Pedig megfogadta, ha megleli a tolvajt, agyonveri. Amint járt-kelt, ténfergett a táborban, megnézett minden zugot, minden nyerget és kantárt, minden baltát és kést. Hiába, mégis boszorkányság lehetett a dologban. Vagy így tudnak ezek lopni? Undor fogta el s éjjel-nappal azon törte a fejét, hogy változtasson az életén. De lova, fegyvere, még csak kése sem lévén, valóságos rab volt. Meg sem szökhetett. S bele is fáradt a szökésbe. Úgy érezte, az ő sorsa már ez.

Álmában megjelent a lova, belépett a csergébe s beszélt hozzá, mint valami ember. Ő meg átölelte a nyakát, arcát a ló pofájához szorította s nem győzte simogatni, becézgetni. S közben tudta, hogy a szegény állat már talán nem is él, vagy ha él, ütik-verik, éheztetik. Csilling szeme olyan szomorú volt s annyira vádolta Benét, hogy a legény szorongva ébredt s hajnalig sem tudott elaludni. Kiment a csergéből, járkált a holdsütötte mezőn, bámulta az idegen világot, a nyomasztóan nagy hegyet, majd leült a Duna partján egy vízmosta kőre s hallgatta a hullámok csacsogását. Úgy belemerült a víz nézésébe és hallgatásába, hogy megfeledkezett róla, hol van. Csak amikor egy-egy kérdés ötlött az eszébe, riadt fel szívszorongva:

- Mér nem őriztem a loamat?

- Mér nem hallgattam Gálra, amikor a loa megbotlott?

- Mér nem üttem le mindönkit akkor este? Mér nem mentem vissza, mikor Kamuék kergettek?

- Sír-e Virág? Vár-e vissza?

- Megbánták-e, hogy nem adták hozzám?

S ha már a kérdések elkezdtek gombolyodni benne, nem álltak meg, míg csak el nem kábult, bele nem fáradt. Felkelt a kőről s járt a part hosszában le és fel, mintha keresne valamit.

Gyűlölte Karacs két fiát is, érezte, hogy azok is vesztét lesik. Elkerülték egymást. A fiúk gyűlöletének az volt a főoka, hogy majdnem egy fejjel magasabb volt náluk s minden táborbelinél. Bene gyakran észrevette, hogy a szemük sarkából sötéten méregetik, mintha arasszal becsülnék. Vagy mintha azt számolgatnák, hány nehezéket nyom. S hogy hol megy belé legsimábban a kés. Szinte nyúzták a szemükkel. Kaján viselkedésük Bene arcába kergette a vért, úgy érezte magát, mint akit kútba dobnak s követ gördítenek a kút szádjára. Most kapaszkodhat, nyomhatja fejével a követ, kínlódhat, - ők meg csak gyönyörködnek benne. Lova nem lévén, nem mehetett a méneshez, gulyához, nem járhatott vadászni, - nem is volt ember.

Karacs viszont jó volt hozzá. Igaz, hogy alig beszélt, de ez is jó volt. És jó volt a szeme járása, jó volt a savó, amivel megkínálta, a medvebőr, amit leterített neki, a köles, amit ennie adott, a tűz, amely a csergéje előtt pislákolt, a járása is jó és megnyugtató volt. Úgy viselkedett Karacs, mint aki Bene rejtett gondolatait is ismeri s mint aki nem akar gorombán belenyúlni az érzéseibe. Ha szólott, közömbös dolgokról beszélt.

Elmondta, hogy a sót a király megint csak kivette a papok kezéből és szerecseneknek adta át. Ők szállíthatnak, árulhatnak csak sót. Ezek a disznók pedig megdrágították nyomban, hiába írtak a papok „nagy leveleket" a királynak. Vásározás, pénzverés, sóeladás, minden az ő kezükön van. Hiába fordultak a papok az ő legfőbb királyukhoz, valami Pápa nevű nagyúrhoz, aki a latinok földjén lakik, ő sem tudott tenni semmit a király ellen.

- Gaz kerál! - mondta Karacs. - Elniezi az főuraknak, papoknak, hogy szanyargasszák az szegient. Hogy lakozzanak hússzal-borral torkig. Szíethúzzák az kerál meg az országok marháit, kinciet. É meg az szaut, az pénzát, meg az vázárt szerecenek, sidók keziere adja. Gaz kerál!

Esténként összegyűltek néhányan Karacs csergéje előtt a tűznél s Bene iránti tapintatból magyarul tárgyalták a világ eseményeit. Mindig tudtak valami újat. Hol az egyik, hol a másik tűnt el néhány napra vagy hétre, senki sem tudta, merre jár s miért ment el. Mikor aztán visszajött, ontotta a híreket. Meg másfelől is jött egy-egy kún, ki Havaselvéről, ki a Barcaság vidékéről. Ezek lenyergeltek, ittak-ettek, kifújták magukat, azután lóra kaptak megint s eltűntek az erdő sarka mögött. Hát tőlük mindig lehetett hallani valamit.

Azt mondták, hogy a király meg a „bárói" között nagy gyűlölködés van. Béla vissza akarja állítani a régi állapotokat, amiket apja, András felforgatott. Az „öreg Béla" idejében nem volt akkora rablás, harácsolás, pazarlás, mint András idejében. Béla mindig az „öreg Béla" lelkéhez imádkozik s kéri az ő segítségét a püspökök, kolostorok, idegen főurak, meg harácsoló, henyélő bárók ellen. Csakhogy a király gyenge ember. Fejére nőttek a nagyurak. S nem teljesítik a parancsait. Ő meg kíméli őket, mert fél tőlük. Nem meri visszavenni az elkótyavetyélt királyi földeket, falvakat, nem meri megkorbácsoltatni a papokat sem, mert attól fél, hogy nem állanak fegyverbe, ha szükség lesz rá. Pedig mit kellene tennie Bélának? Megegyezni a kúnokkal, behozni őket egész népükkel s velük rendet teremteni. Majd ők

tudnák, mit kell itt csinálni. Először is lerombolnák az összes városokat, kőházakat és templomokat, mert azóta romlott meg a magyar, mióta nem lakik sátorban, nem ül éjjel-nappal lovon s ahelyett, hogy a németek, csehek, görögök városait rabolná, meghunyászkodik előttük. Továbbá kivernék a papokat, püspököket az országból, mert azok csak az idegenek érdekét nézik s eladják a magyarságot „Pápa nevű királyuknak". A bárókat meg kikergetnék birtokaikból, aki ellenáll, azt levágnák. Mert ezek a gőgös, szemtelen, kéjelgő, tétlen urak csak szipolyoznak. Undorodó arccal mesélték, hogy olyan urak is vannak, akik délben másznak ki puha, párnás ágyukból. De Béla fél tőlük, ezért nem meri behozni a kúnokat s ezért nem mer szembeszállni a kúnok segítségével az urakkal. Béla gyáva. Ez a baj. Ebbe megy tönkre az ország. Most azután pénz meg pénz kell neki, hát visszaadta a zsidóknak és szerecseneknek a pénzverőket, sókamrákat, vásárokat és vámokat.

Késő éjszakáig forgatták, tárgyalták, magyarázták ezeket a dolgokat. Bene meg hallgatta őket. Nem értette, hogy lehet egy király más, mint szent, bölcs, vitéz és lemondó. András királyról hallott ugyan rosszat, de nem hitte. Béláról most ámuldozva hallotta a kúnok kíméletlen kijelentéseit.

S áradozva beszéltek Nagy-Kúnországról, Havaselvén túl, a Don és Etil vidékén, a kövér pusztaságokon. Milyen hatalmas ország az, nincs határa sehol. Tengerek és erdőségek, folyamok és pusztaságok. Hónapokig mehet a ló hasigérő fűben s nincs más, csak fű és fű mindenfelé. Ha Köteny kán és Alpra kán nem vetélkednének, Kúnország lenne a világ leghatalmasabb birodalma, megdönthetné Magyarországot is, uralma alá hajthatná a magyarokat, svábokat, latinokat, görögöket... Kiszínezték, milyen jó lenne rátörni azokra a hatalmas városokra, Konstantinápolyra, Bolognára, Firenzére, Rómára, Prágára, amelyeket valaha Etile nagykán megalázott és kirabolt. Köteny lehetne az Isten új ostora. Méltó utóda Etilének és az avarok nagykánjának. Egy úr lenne a földön a latinok országától az Uralig. Rabszolga lenne a sváb, latin, tót, orosz nép. Mert az igazi magyarokkal szövetkezni lehetne...

- Hát az mohol? - kérdezte Karacs.

- A mongol? A mongol is csak azt akari, amit mink! - kiabáltak a savótól felhevülve s égő fekete szemük előtt kigyúlt a nagy nomád álom. - Az vót a baj, hogy Köteny kán rokonságba került Danilóval, aztán szövetkezett az orosszal. Most a tatár bosszút áll rajta. De ha Köteny túladna a disznó orosz Danilón, meg a gyalázatos agacseri csordán s megegyezne a tatárral, akkor a kúnság nagyobb lenne, mint voltak őseink Etile nagykán idejiben!

Amikor idáig jutottak a tervezgetésben, már nem babrálták merengve a szakállukat s nem voltak olyan méltóságteljesek. Sötét arcuk kigyúlt, kezeik hadonásztak. Némelyik úgy elragadtatta magát, hogy a süvegével verte a csizmáját. S a hangjuk is rekedt volt az indulattól. Nem lévén pedig semmi más dolguk, csak ami a ló, a gulya körül akadt s elpiszmogva egész nap a nyílcsinálással, bőrpuhítással, faragcsálással, - legfeljebb nagyritkán vadászva, halászgatva - ráértek estéket tölteni tereferével. Amikor kezdték, mindig nagyon tartózkodók, méltóságosak, szűkszavúak voltak, de mire eljutottak az „egy úr a földön" kijelentésig, már hadonásztak, kiabáltak, szikrázott a szemük. S míg Nagy-Kúnország diadalát festegették s a tatárokkal való viszony alakulását latolgatták, súlyos ítéletet mondtak a magyarokról, svábokról, latinokról és görögökről, gyűlölködve emlegették a papokat, a királyt pedig csúszómászó, tehetetlen, alamuszi és megvásárolható egyénnek jellemezték. A felesége is görög. „Rothadt görög" - mondták. Kilopják a szemét, becsapják, kirabolják. Ő meg az országot raboltatja ki zsidóval és szerecsenjeivel. Csak a kúnok tudnának itt rendet teremteni!

A vén Altabarsz is odabattyogott közéjük minden este. Baltája díszesen faragott nyelére támaszkodva, óvatosan araszolgatott a cserge felé. Hosszú, ősz csimbókjai a vállát verték, tar fején hosszú forradás jelentette a multat. Amikor a csergéhez ért, mindnyájan felálltak s mélyen meghajoltak előtte. Altabarsz némán leült és hosszasan bámulta a csizmája orrát. Szakgatottan lélekzett, bütykös, fekete ujjai köröket írtak a földre. Percek múltak el így és senki sem beszélt. Végre a vén párduc felemelte fejét s körülnézett. Fáradtan s kegyesen intett, megadva az engedelmet a leülésre.

Beszélgetés közben meg-megkérdezték Altabarsz véleményét. Az öreg kún sokáig forgatta magában a kérdést. Mint valami bálvány, bámult maga elé. Kezeit összefonta a mellén, mintha áldozati szilkét tartana. S hümmögött. Majd ivott egy korty savót, lecsüngő bajúszát megtörölte a kezefejével s dünnyögve beszélt:

- A mai üdők, - mondta vontatva - nem kedveznek a lovonjáró embernek. Megromlott a velág! Gyalognípek áraszták el az földet, messze nyugatig. Gyalogníptől mit vársz mást, mint gyalog dolgot? *Jerlik* ma már minden níp. A kún is.

Mély megvetéssel mondta, hogy „jerlik", azaz letelepült. S kiköpött.

- Majd Köteny! - kiáltott fel valaki.

Altabarsz legyintett.

- Köteny! - sóhajtotta s hallgatott egyet. - Köteny. Ű is összveadá magát a szuzdáli fejedelemmel, Jurijjal. Azt hiszi, megbirkózhat az mohollal. Hogy majd űk ketten megállnak Batu úr előtt. Szegíny Köteny... szegíny kúnság! Arra jó már csak, hogy kölest vessík, kölest, meg kresztyöt.

- Járják is a kresztyén kámok az aulokat - jegyezte meg Beke.

- Kűházba akarnak szorítani bennünket.

- *Khajár* hatalma legyőzte Okánét - dünnyögött Altabarsz. - Hej, rígen! Rígen nem így vala! Őseink szomorúak a másvilágon, eltakarja a szemít Etile, Ilek, Irnik, szomorkodva fordul el tőlünk Baján úr és Kám-szaucsi. Hét atyánk hajtja csordáit lesujtott szívvel, fiaim... Mert a kún is a magyeriak bínét követi... Kűházak, kűtemplomok, kűbálványok... Az istenkék helyibe kresztyén istenkéket állítanak már a kúnok is...

Aztán elhallgatott. Komor arcát lesütötte, fáradt szeme lenézően pislogott ősz szemöldöke alatt. Ült, ült a vén Altabarsz és hallgatta a férfiak csevegését, a ki-kitörő harsányabb véleményeket, de látszott rajta, hogy a lelke nagyon messze repül. Karacs meg-megkínálta egy ital kúmisszal s az öreg, kilottyantva az Istennek járó kortyot, halkan dünnyögte a szokásos ráköszöntést: „Szmelle!"

Karacs is szótlan ember volt s mióta itt élt a Duna mentén, még szótlanabb és mogorvább a szokottnál. Csak ha többet ivott a kelleténél, - ami esténként megtörtént - lett egy kissé szaporább szavú és nem vidámabb ugyan, de haragosabb is.

- Hej, *Tangri*! - kiáltott Karacs keserűen. - Nem ielet ez itten!

S legyintett, rázta a fejét, mintha emlékei zsongó raját akarná elhessegetni magától.

- Csak hallgass! - intette le őt Köcsmeg. - A *Kök-dsarli* nemzetsíg hozza még a romlást a kúnságra.

Bólogattak.

- Mért harcolátok az mohol ellen? - szegezték neki a kérdést.

Karacs a bajúszát rágta s arca elkomorult.

- *Ber ittike eki ajak szijmasz!* - kiáltotta szikrázó szemmel, rekedten, nem tudva uralkodni haragján s átváltva az ő nyelvükre. - Egy csizmába nem fér két láb.

A mérték nélkül vedelt erős kúmisz felborította az illendőséget. Össze-vissza kiabáltak, magyar és kún szavak kergették egymást. Csak a vén Altabarsz ült némán, mintha nem is hallaná a körülötte folyó huzakodást.

- Az se harcolt valamennyi!

- Csak a *jerlikek* harcolának.

- Karacs nemzetsíge harcola!

- De a többi szövetkezni akar!

- *Kazák dsamani jerlik bulár!* - szólt közbe Köcsmeg méltósággal.

- Közöttünk is van már *jerlik*, közöttünk is kevés a *kazák*...

- Azki földi ember - magyarázta Köcsmeg s valamennyien tisztelettel hallgatták - ellene szegül az maholnak. Mert fíl, hogy elrabolják az marháját. A baskirdok közt is csak az harcol, amék földi ember. Mert annak vagyon szántója, faháza, még kűháza is. De Karacs törzse harcola.

- El isz vésze - nyögte komoran Karacs.

- De majd jön a többi - folytatta Köcsmeg. - Ládd, kresztyín papokat küldének hozzájuk, meg az donmenti magyeriakhoz is.

- A többi meg az moholhoz áll. Aki nem szánt-vet, meg aki nem lakik faházba.

Köcsmegnek mindig voltak pontos hírei. Tudta, hogy négy barát indult Keletre, az Etil meg a Don vidékére. De azt is tudta, hogy a barátok közül csak egy jutott útja végére. S hogy a mongolnak nem állnak ellent a nomádok, csak a letelepültek. Viszont a letelepültek nem szívesen hagyják ott földjeiket, házaikat, nehéz már nekik a vonulás. De azért vigasztalta az elkeseredett, szinte folytonos szomorúságban élő Karacsot. Hogy majd ideköltöznek a vérei.

Erről aztán újra meg újra hosszas megbeszélést rendeztek. S itták a kúmiszt, rágcsálták mellé a főtt húst, meg a köleslepényt. A Hold pedig, *Ojikh-tora*, hatalmas ezüstarcával felemelkedett az erdők mögül és sápadt, kékes fénybe vonta a vidéket. A Duna mentén harsogott a békák zenéje, valahol dalolt egy leány, a messzi karámok felől kolomp szavát ringatta a langyos szellő. Itt-ott egy ló nyerített. S a szekereken aludtak a tyúkok, a sátrak előtt lengtek a kópjára tűzött lófarkak.

Beke is minden este ott ült Karacsnál. Ismergette leendő vejét.

Karacs felesége kún asszony volt. Ezért értette meg Karacs olyan jól Bene érzéseit. Amikor menekülnie kellett s két fián kívül mindene elveszett, a kúnokat kereste fel. Azok befogadták, adtak neki lányt, sátort, lovat, tehenet. Ő ugyan eleinte különösnek tartotta, hogy az új asszonnyal nem igen tud összeférni, de végül is megszokta. Felesége csak kúnul tud. Szorgalmas, szótlan, alázatos asszony. Nincs vele semmi baja.

Amíg Karacsné el nem ment háztűznézőbe s a lány szüleivel meg nem beszélte apróra a dolgot, Bene azt sem tudta, ki az a Jopár. Amcsik, Karacs felesége, néha díszbe öltözött, felvette hímes kis ingét, szoros bőrnadrágját, csizmáját zsírral kente be és fejére kontyolta fekete haját, nagy gonddal ráillesztette a világoskék magas és széles fejdíszt, a „sög-kele" nevű süveget, megrázta fülbevalóit, karpereceit s csendes, apró lépésekkel vonult Beke sátra

felé. Ott ilyenkor együtt ült Csertán-nembeli Beke a feleségével, Jusszal. Ez szintén ünneplőbe öltözve ült ura mellett balfelől a szőnyegen s méltóságteljesen emelte magasra a kék fejdíszt. S hosszú, barátságos, illedelmes alku folyt Jopár sorsán. Tulajdonképpen hamar megegyezhettek volna, de nem lett volna illő, Beke mégsem akart olyan egykettőre túladni a lányán. Amcsik váltig hangoztatta, milyen pompás legény Bene, milyen széparcú, széptermetű, nagy szerencséje van Jopárnak. Meg, hogy egy magyar családba bejutni igen okos dolog. Örökké Bene sem marad távol a falujától, csak megbékül majd Öcsöd, a „nagy kende". Semmi sem tart örökké, a harag sem. Beke éppen olyan jól tudta ezt, mint a ravasz asszony. Bármennyi rosszat tudtak is a magyarokról, azért rajta voltak, hogy összeházasodjanak velük.

Egyszer aztán elérkezett az ideje, hogy Bene is megnézze leendő feleségét. Karacs is, Amcsik is tisztességgel kiöltözött, Bene pedig szépen kimosta az ingét-gatyáját, bezsírozta a haját és csizmáját a látogatásra. Kíváncsi volt, milyen lányt akarnak hozzáadni. Szívében szomorúsággal, de egy kis lemondással is, elindult Beke sátra felé.

Jusz és a rabszolgalányok szépen felsöpörték a sátor környékét, kiporolták s újra leterítették a szőnyegeket, elrendezték a mennyezetről lógó színes kendőket, helyükre akasztották a kardokat, íjakat, tegzeket és késeket. A férfisátorban olyan előkelő rend uralkodott, mint egy valóságos kánéban. Beke és Jusz a bejáratnál várták a vendégeket s már jóelőre mélyen meghajoltak, kezükkel a homlokukat érintve. Beke övén ott függött a kardja, csizmája zsírtól fénylett. Ünnepi bőrzekéjét öltötte magára. Fején félrecsapva a magas, hasított süveget, félkezét beledugta az övébe. Jusz pedig magas fejdíszével, fülbevalóival és karkötőivel, fehér ingében, bokáig érő díszruhájában, kicsiny piros bőrpapucsában olyan díszes volt, mint egy bálvány.

A belépők megforgatták néhányszor a kúmiszos tömlőt az ajtó szemöldökfáján s vigyáztak, nehogy érintsék a küszöböt. A házigazda a sátor falánál ült le, mellette a felesége. Jobbról Karacs foglalt helyet, balról Bene. Az ajtónak háttal pedig Amcsik. Egy takartarcú rabszolgalány cserépbögréket hozott s megtöltötte savóval. Ittak. S mosolyogtak egymásra.

- Hallám, - kezdte Karacs, - megbeszielietek az dógot.

- Dülőre jutottunk, - mosolygott Beke.

- Csekély barmunk van, - szerénykedett Jusz félrehajtott fejjel s lesütött szemmel, - bé kell írnetek valami csekílysíggel. Ő meg akkor ád kalimot, ha hazatér.

- Egy sátrat adhatunk, de ne vedd sírtísnek, - vette át a szót megint Beke - a hozzávalóval, meg nígy lovat, nígy tehenet, egy borját, húsz bürgét, nígy medvebűrt, tizenkít farkasbűrt, ötven nyestbűrt, két nyerget, kantárt, meg kisebb holmit.

S várakozón nézett körül. Szakállában játszottak gyűrűs ujjai.

Karacs, Jusz és Amcsik bólogatott.

- Bízunk benne, - folytatta Beke, - hogy kedves legínyünk visszatírhet a falujába egykor. S hogy tiszteletremíltó atyja, Öcsöd kendű, szívesen fogadja majd a lányunkat. S bő kalimot ád...

- Kresztyének vagyunk, - bólintott Jusz.

- Úgy, úgy.

- Akkor talán megníznéd a leányunkat, - ajánlotta szívesen Beke. S beletapsolt a tenyerébe.

Nyomban belépett a letakart arcú rabszolgaleány.

- Vezessítek bé Jopárt! - parancsolta Jusz.

Egy kis idő várakozással telt el. Bene most már mulatságosnak találta a dolgot. Nem fogja ő azt a lányt soha megcsókolni, gondolta. De úgy tett, mintha nem lenne kíváncsi. S mikor két betakart arcú, hosszúruhás rabszolgalány között belépett a hajadon, nem is pillantott hátra.

Karacs is, Amcsik is cuppantott a szájával, noha ismerte jól a lányt. De a cuppantás azért helyénvaló volt. Már csak azért is, mert Jopár tetőtől talpig ünneplőben, fekete hajában sárga virágokkal lépett be a sátorba. Mélyen meghajolt a vendégek előtt, homlokához emelte a kezét, örvendezve mosolygott s a szeme sarkából kíváncsi kacsintást vetett Benére. Az most felnézett rá ültéből s nyájas arcot akart vágni. De alig sikerült neki.

Alacsony, kissé vaskos, gömbölyded lány volt Jopár. Olyan alacsony, hogy Benének még a válláig sem ért. Piros és kék selyemmel hímzett hófehér ing, bokáig érő bő, puha redőkben omló, világoskék, hímzett selyemnadrág és széles, piros bőröv volt rajta. Koromfekete haja kétoldalt befonva s a hátára eresztve hullott alá. Mint a parázs, tüzelt benne a sárga virág. Alacsony homloka széles volt, kissé ferde, sötét szeme fölött vékony ívben hajlott a fekete szemöldök, mintha szénnel rajzolták volna. Fülében vékony aranykarikák csillogtak, csuklóin aranykarperecek csörögtek. Lába kicsiny és boltozott volt, bokáját, aranykarika fogta át. Piros bőrből volt a papucsa is. Igy, első pillantásra is gyermekes, mosolygó, színes jelenség volt, kellemes a szemnek és kellemes az orrnak, mert édes illatszerek felhőztek körülötte.

- Az lian sziep, - szólt elismerően Karacs.

- Fordulj csak meg, - mondta Jusz a lánynak kún nyelven.

Az lassan, mint aki tudja, hogy tetszenie kell és tetszeni fog, megfordult. Közben ismét rátekintett Benére. S piros, hallgatag száján mintha mosoly villant volna. Bene akaratlanul visszamosolyodott s jól megnézte a lány arcát, kezét és lábát. Eléggé széles arca volt a lánynak s kis, rövid orra, de a bőre aranybarna volt, az orrcimpája mozgékony és kerek s a felsőajka kissé duzzadtabb, mint az alsó. Ahogy a kíváncsi kacsintás után hirtelen elbújtatta a szemét fekete szempillái alá s közönyt erőltetett arcára, abban volt valami vérforraló. Bene hosszú hónapok óta nem ölelt senkit. Elfutotta hát a forróság s zavarában megköszörülgette a torkát. Ujjai azt a késtokot kezdték símogatni, forgatni, amelyet Karacstól kapott ajándékba az elveszett helyett.

A keze rövid, húsos és barna volt Jopárnak, a csuklója gömbölyű s duzzadva bújt el az ingujj hímzett redőiben. Körmei vörösre voltak festve, mintha vérbe nyúlt volna.

- Eridj, lányom, - szólt most nyájasan Jusz. És Jopár ismét mélyen meghajolt, ujjaival megérintette a homlokát s a két rabbal kiment.

Újra ittak egyet.

- Hát majd megizenitek a szándíkotokat - nyájaskodott Beke. - Jó lány, dolgos, íp, jó *evdás* válik belőle...

- S milyen jó bozát tud nevelni, - dícsérte Jusz.

- Úgy lovagol, akár egy fírfi! - lelkesedett Beke meghatottan.

- És hogy fon, hogy szű, csak úgy íg a keze alatt...

- Ha fájás fogja el az embert, úgy megkeni a vállát, derekát, úgy kihúzi belőle a rontást, mintha sohase lett vóna benne.

- Kicsi kedvesem, - szepegte Jusz s elérzékenyült a sok dícséretben, - úgy tud nevetni, mint a gerice... A szava csendes, sohase mogorva, mindig játszik, mindig danol, mindig citoráz... Magam tanajtám meg danolni, játszani, - tette hozzá büszkén. - Úgy forog, tipeg, nevet a citera zengísíre, úgy jár keze-lába, hajladoz az a szíp dereka... Magam tanajtám...

S nem volt vége-hossza a dícsérgetésnek. A rab leány pedig szorgalmasan töltögette a csípős, harmadnapos kancatejet. Bene érezte, hogy arca kipirul, kigyúl s miközben hevesen vágyódott asszonyi ölelés után, a szíve csendesen fájt.

5.

Jopár bebújt az asszonyok sátrába s körültáncolta a tűzhelyet. Kis tömzsi alakja könnyedén, ruganyosan szökdelt, piros papucsa lerepült a lábáról. Mezítláb ficánkolt a szőnyegeken, felugrott a nemezfal mellett húzódó alacsony, széles koporsókra, feje fölé emelt csuklóin ütemesen rázta a vékony aranykarikákat s fülcimpáján is csörögtek s villogtak az ékszerek. Szemét félig behunyva táncolt s halkan dünnyögött hozzá. S gyorsan megfordulva maga körül, előrehajlott s hangosan ránevetett a két rablányra. Azok hátracsapták az arcukat takaró vásznat s vidáman nevettek.

- Kukcsin! - kiáltotta, de a hangja fojtott volt, - szép voltam?

- Szép vagy, - mosolygott rá Kukcsin, hozzáhajolt s megcsókolta.

- Tetszettem neki?

- Nem fog aludni, míg az övé nem leszel.

- Ó, Tangri, - sóhajtotta s elkomolyodott, karjai lehulltak. - Csakhogy én nem tudok magyarul és ő nem tud a mi nyelvünkön...

- Semmi az, - magyarázta Kukcsin s megsímogatta a haját - a magyarok is úgy csókolnak, mint a kúnok, úgy dobog a szívük és úgy vágyakoznak a jó után.

- De hogy tudom meg majd, hogy mit akar? - töprengett Jopár. Leült a szőnyegre, maga alá húzta a lábát s pirosrafestett lábakörmét nézegette. - Hogy mondja meg, hogy éhes, szomjas, fáradt, álmos vagy jókedvű? Hogy tudom meg, hogy mije fáj és mi baja? Hogy értem meg, hogy mit táncoljak neki? És hogy érti meg, hogy danolok? Jaj, Tangri, milyen erős és magas, milyen komoly, milyen különös nagy szeme van és milyen dús és finom szakálla! És nem fogom tudni elmondani neki, hogy mennyire tetszik...

Belépett Jusz és intett, hogy a rablányok menjenek ki. Mikor ketten maradtak, az anya, felhevülve a kancatejtől és a leánykérés izgalmától, keze közé vette Jopár fejét s a szemébe nézett.

- No? - kérdezte és nevetett.

Jopár lehajtotta a fejét.

- Szép voltál, - dícsérte az anyja. - Nem vall veled szégyent az anyád. - Leült, maga mellé vonta a lányt s átkarolva a vállát, csendesen beszélt hozzá. Duruzsolt és gügyögött s megmegsímogatta Jopár fejét. - Tetszettél, láttam. Nagyon jól láttam mindent! Egyszerre fölgerjedt, amikor a szemébe néztél. Láttam! Azonnal a késéhez nyúlt, azzal játszott... Tetszik?

- Olyan különösen nagy a szeme és sűrű a szakálla!

- Ezek a magyeriak ilyenek. Volt egy királyuk, az akkora volt, hogy vállal magasodott ki a népéből. És a szakálluk, hajuk is sűrű, noha lágy és nem olyan sötét. Kende az apja, Öcsöd egy faluban, a Dráva mentén. Ő meg elfutott, mert lányt akart rabolni és emberhalál lett.

- Lányt rabolt! - kiáltott fel Jopár, mint akit megcsiklandoztak. És nevetett.

- De majd megbékél az apjával, meg a falujával. Majd fizet az apja engesztelést. És ne félj, te leszel az egyetlen felesége, amíg meg tudod tartani - bíztatta. - Szépnek kell lenned, kis kökénybogyóm, illatosnak és vidámnak. Olyan alázatosnak kell lenned, mintha szolgája volnál s néha azt sem szabad tudnia, hogy a világon vagy. És tudnod kell, mit szeret és hogyan szeret és néha hidegnek kell lenned, néha meg forrónak, mint a szerimi bor. Okosnak kell lenned, madárkám, - duruzsolta s a lány merengve hallgatta az oktatást - okosnak, de nem szabad azt hinnie, hogy okosabb vagy nála. És ha valami baj történik, nem szabad őt okolnod érte... Sok asszony veszítette már el az urát amiatt, hogy minden bajért őt okolta!

- És ha megver?

- Azért ember, hogy megverjen. Jobb, ha megver, mint ha nem szól hozzád. Az ütés beszél. Azt jelenti az ütés, hogy közel vagy hozzá. De a hallgatás is beszél. Azt mondja, hogy nem érted meg úgysem, akármit mondana...

- De, anyám, - jegyezte meg Jopár s felemelve fejét, anyja öregedő arcába nézett, - ha így tudsz mindent, miért vannak apámnak mégis rabnői?

Jusz mosolygott.

- Úgysem tudod megtartani örökké, - mondta - mert te hamarabb leszel öreg, mint az urad. Csak arra gondolj, hogy mennél tovább megtartsd! És arra vigyázz, hogy meg ne szokjon... Mindig legyen benned valami idegen. Azért, persze, egyszer megérkezik az első rablány, aztán a második is, mert a férfi lelke elkérgesedik az életben és a harcban s mindig újat és újat kíván. De azért légy szolgája az uradnak éppen úgy, mint azelőtt. Mert ki hogy tud szolga lenni és mégis a maga szíve szerint élni, úgy tartja meg az urát. Háromszor alázd meg magad naponta az urad előtt és a gyermeked előtt! - mondta emelt hangon. - Ismered a törvényt: háromszor alázd meg magad!

- Jopárnak pedig azért neveznek, - mondta később, egy kis hallgatás után, - mert illatos a tested, mint a jopár virágé. Puha és síma, dús és illatos, mint a gyopár. Hát maradj mennél tovább, maradj nagyon-nagyon sokáig gyopár! Légy illatos és tiszta, mint a gyopár. Sima és kemény, mint a gyopár. Zamatos és friss, mint a gyopár. Sohase felejtsd el a nevedet! És imádkozz Okánhoz és a kisistenekhez, meg szűz Máriához és Jézus úrhoz is, hogy szép fiakat szülj. Nincs olyan férfi, aki meg ne undorodnék, ha az asszony nem szül neki fiúkat.

Jopár félig fekve, félig ülve hallgatta anyja oktatásait. Szeme minduntalan kigyúlt, lábával izgatottan simogatta a keleti szőnyeg bolyhait. Fel-felkapta a fejét, élesen anyja szemébe nézett, mosolygott, majd meg elkomolyodott, behunyta a szemét s kigyúlt a teste.

- Hadd lássam, mit tudsz, - mondta végül az asszony s a rácsról leakasztva egy hosszúnyelű kis kobozt, eltuszkolta magától a lányát. Jopár vontatottan ment a sátor közepére s megállt.

- Nem jó! - kiáltotta Jusz szigorúan. - Hogy mentél oda? Mintha tuskót gurítottak volna odébb. Vagy mint akit a Görcs bánt. Gyere vissza s menj oda újra.

Jopár visszaült, meg megint felkelt s hajlékonyan, nyugodtan, de azért úgy, hogy minden íze mozgott és vonaglott a bő selyem-bugyogó és hímzett ing alatt, lépkedett vissza a helyére. Lábujjhegyre állt és csípőre tette a kezét. Anyja pengetni kezdte a kobzot s az édes, cincogó kis hangok szaporán betöltötték a sátrat. Jopár jobbra-balra ringatta magát, miközben moso-

lyogva és szinte mámorosan az anyjára nézett. Az ütem gyorsulására azután a ringás is gyorsabb és forróbb lett, táncolt már a dereka, melle, nyaka és feje, égett a szeme és sötétbarna arca. Csak a lábai nem mozdultak, noha végigremegett azokon is a tánc öröme. Jusz élesen és szigorúan nézte minden mozdulatát, feje-keze tartását, arca színeit, nevetését. Mikor aztán vad gyorsasággal pengette a húrokat, Jopár lába megmozdult, mintha varázslat alól szabadulna, csak a karja volt még mozdulatlan. De beszélt a lány mindenestől, beszéltek a hajában rezgő sárga virágok, a vékony szemöldök, a félig behunyt, villogó szem, az önfeledten mosolygó száj, a gyorsan s ütemesen remegő kemény mellbimbók, beszéltek izmos, piroskörmű lábai és beszéltek a bő bugyogó selyemredői is.

Keringélni, forogni kezdett most Jopár, arca, szeme csak egy pillanatra villant meg, szája kinyílt s apró, éles fogai belemartak az alsóajkába. Most már felszabadultak a kezei is, röpködtek és hajlongtak s a karperec tompán csörgött a hajladozó csuklókon. Tánc közben forogva egyetlen könnyű mozdulattal levetette rövid ingét, barna teste fénylett a besütő napban. Az illatszerek közé friss verejték bodzaszaga vegyült. S mint a karcsú láng, forgott, lengett, hajladozott a fiatal lány, míg végül odatáncolt anyjához, átölelte a nyakát s nevetve, ringva lehevert mellé a szőnyegre. Jusz abbahagyta a pengetést s bár büszke volt a lányra, nem feledkezett meg a tanításról sem.

- Jobban hátra a derekat, egészen hátra! Ne félj, nem törik el. S ne hadonássz, mintha szúnyogokat kapkodnál. Micsoda dolog ez? A karod úgy mozogjon, csontja se legyen! Ha így hadarsz a kezeddel, azt hiszi az urad, a Görcs rángat.

De aztán megenyhült, megpaskolta a lány mezítelen hátát s nevetett.

- Azért nincs több ilyen lány a Csertán nemzetségben - mondta dícsérően. - Végy másik ruhát s eredj a lányok közé.

6.

A nyájak és csordák messze szétterülve legelésztek az Erdővég és a Duna közötti széles lapályon. Ennyi barmot Bene még nem látott együtt. Többezer tehén és ökör, végeláthatatlan birkanyáj, megszámlálhatatlan ló! Bekével először a szarvasjószágot keresték fel. Amint az őszi napsütésben feltűnt a szürke, bozontos csorda, két lovas vágtatott feléjük apró, kócos lovakon. S rájukrohantak a kutyák. Oly veszettül s oly félelmetesen, hogy lovaik rúgásra készen megfordultak s lesunyták a fülüket. Az idegen szag felbőszítette a gulya valamennyi kutyáját, de még a barmokat is. Egy bika füstös szügyébe vágta bokros homlokát s brummogva közeledett. Néhány tehén vadul fújt s vasvillaszemekkel meredt a megtorpanó lovasokra. De a karám felől előrohant két lovaslegény, kibontotta hosszú ostorát és siketítően durrantva visszaterelte a már-már megvaduló barmokat s a hörögve ugató kutyákat.

- Iszkiri! Iszkiri! - ordították s a barmok tolongva menekültek.

Hasigérő bő ing, széles öv, bőrnadrág, rövid csizma volt a legényeken s fejükön félrecsapva hetykén viselték a hasított magas süveget. Nem úgy ültek a lovon, ahogy Bene szokott, hanem elengedve magukat s kissé hátradőlve. Feketék voltak s piszkosak. Ahogy nyargaltak, övükön csörömpölt a sokféle szerszám és eszköz, mintha csörgőkkel akgatták volna tele magukat. Fülükben villogott az elmaradhatatlan aranykarika.

Mindnyájan homlokukhoz emelték a kezüket.

- *Allahajdon!* - mondta Beke.

Azok dünnyögtek valami köszöntésfélét. Egyikük odavágott a vicsorogva oldalgó kutyákhoz s nagyot ordított:

- *Szaul! Szagul!*

A másik azonban, aki egykedvűbbnek látszott a társánál, Benét bámulta.

- *Tincs szen mi kending?*

- *Laobethrom* - bólogatott Beke.

Végre úgy ahogy rend lett s körüllovagolták a gulyának ezen a legelőn szétterülő részét. Bene szíve ugyancsak dobogott a sokezer barom láttán. Ha Voiszlónak ennyi tehene, ökre, borja lenne!

- *Ütken?* - hallotta maga mögött a bizalmatlan kérdést. S mert ezt a szót már megértette, - hiszen a tábor gyerekhada ezzel az ellenséges üvöltéssel fogadta - megfordult s kevélyen vágta oda a kérdezősködő legénynek:

- *Beg-dás!*

Az élesen végigmérte, azután bólintott. S Bene örömmel látta, hogy megértették.

- Ez mind a Köcsmeg-hadé - mondta büszkén Beke s gyönyörködve legeltette szemét a hatalmas gulyán. Ajka szélén lecsöppent a nyál, mintha együtt harapdálta volna a kövér füvet az állatokkal s mintha ő is érezte volna a fű keserű, leves ízét.

A karám - melyet ők *korum*-nak neveztek - tulajdonképpen két hosszú, szögben érintkező vesszőszárnyék mellett volt. Ez Észak és Kelet felől védte a jószágot a vihar ellen. Még több ilyen szárnyék vonult a mezőségen, mintha valami rettentő madarak hevernének döglötten, kiterjesztett szárnyakkal. Vagy öt asszony a tehénganéjt kosarakban hordta a szárnyék sarkába tüzelőnek. Bene ezen nagyon csodálkozott, hiszen az Erdővég annyi fát adott, amennyi csak kellett, ők otthon, az Ormánközben, csak fával tüzelnek. Ezek még akkor is a trágya orrfacsaró tüze mellett főznek, amikor az erdő néhány nyíllövésnyire van tőlük.

Mikor a gulyát mindenfelől megnézték, elköszöntek a legényektől s átlovagoltak a méneshez. Az most egészen a Duna mellett legelt. Bene elszorult szívvel nézte a lovakat. Csillingre gondolt s újra meg újra feltámadt benne a düh. Miközben a csikósok köszöntötték őket s kún nyelven tereferéltek Bekével, ő kutatva nézte a ménest, hátha megpillantaná benne a maga lovát. Oktalan remény volt ez. Ennyi ló, csikó között hogy találhatta volna meg Csillinget. Még akkor is, ha köztük lett volna s nagyobb termetével kivált volna az apró lovacskák közül. Egy vén csikós, akinek olyan zsíros volt az inge, mint a bőr s olyan bozontos az arca, mint a hátán lebegő farkaskacagány, észrevette, hogy valamit nagyon keres. Odafaroltatta hozzá a lovát s éles, fekete szemét Bene arcába fúrva, magyarul szólította meg.

- Idegen vagy?

- Nem - mondta Bene.

- Tán vásárló vagy?

- Nem.

- Hm! - köszörülte a torkát a vénember. - Akkor tán eltívedél vala?

- Nem.

- Hm. Aután osztán mír nízed az mínest?

- Beke lánya, Jopár lesz a feleségöm, hát azér gyüttem ede Bekével. Hogy má a jószágot nízném.

A vénember egy darabig hunyorgatott, bólogatott.

- De meg azér is, - folytatta Bene - hogy vót neköm egy igön-igön kedves loam. Osztán valaki elsudará...

- Hát azír nízed akkor - dünnyögte az öreg, köpött egyet s a szeme megvillant. - Hogy a mű mínesünkben keresed. Jól írtém?

- Nem látád az én édös-kedves loamot? - folytatta Bene. - Nagyobb vala, mint a tiéitök, nagytetemű, vékonylábú, sütétpej...

Míg ez a beszélgetés folyt, néhány öregebb-fiatalabb csikós odagyűlt köréjük s komor arccal, villogó szemmel hallgatta Bene szavait. Valamit dünnyögtek kúnul, de Bene csak egy szót értett meg belőle, hiszen ezzel a szóval már találkozott, miközben a lovát kereste: *ogri*. Rögtön észrevette, hogy bajbakerült. Ezek azt hiszik, tolvajsággal gyanúsítja őket. A vitatkozás egyre hangosabb, egyre gyorsabb és dühödtebb lett. Bene a leendő ipa után nézett, de az távolabb lovagolt tőle s elmerülten beszélgetett az egyik csikóssal. Ezek meg itt úgy körülvették s olyan sötéten meredtek rá, mintha fel akarták volna falni, önkéntelenül a késéhez kapott, de a többiek már előkapták rövidnyelű, hegyes csákányaikat s szorosra fogták a kantárt. Bene látta, hogy elveszett, ezek a sötét lótolvaj gazemberek leütik, mint egy koszos kutyát. Felemelte hát a kezét, mosolyt erőszakolt az arcára s gyorsan magyarázni kezdte, hogy ő csak eltévedésről beszélt, de az is lehet, valami boszorkány, vagy tündér van a dologban. Erre megnyugodtak, nyájas mosoly terült szét a szakálluk között s bólogatva dünnyögtek:

- *Boszurgán... Tindir...*

S egyre-másra kérdezgették, ki ő, honnét jött, mihez ért, ki az apja-anyja, úgy hogy Bene alig tudott felelni sűrű kérdéseikre. Mikor Jopárra került szó, csettintgettek a nyelvükkel, sűrűn bólogattak s kijelentették, hogy ő a legszerencsésebb ember a világon.

Jó alkonyatra hajlott már a Nap, amikor a birkanyájat is megnézték. A sokezer birka gyermeki bégetése még hosszan húzódott utánuk. Az erdő egyik kinyúló sarka felé vették útjukat, mert Beke szerint ott még valami különös csorda volt. Olyan állatok, amilyeneket Bene sohasem látott. *Tove* néven emlegette őket. S ahogy az erdősaroknál a tisztásra kijutottak, valóban ott volt ez a csodálatos csorda. Hajlottnyakú, lefittyedtszájú, magas, púpos állatok voltak, békésen legelésztek, vagy heverve kérőztek a karám mellett. Bene szeme-szája elállt a bámulattól. Mert ezek a rőtt-barna, hosszúlábú állatok úgy ballagtak a legelőn, hogy nem az ellenkező oldalon levő lábukat emelgették egyszerre, hanem az ugyanazon oldalon levőt. Emiatt furcsán himbálóztak s görbe nyakukat úgy billegtették, mint a kacsák. Amint az idegeneket megszimatolták, valamennyien feléjük fordultak s bámész, ostoba szemüket és közönyös pofájukat rájuk meresztették.

- *Jai toveler jaimikmi, sürükmü?* - kérdezte Beke az eléjük érkező lovasembert.

Ha ezt a barmot látnák a voiszlóiak! - gondolta Bene s csodálkozva szemlélte a rusnya állatokat. Ha vihetne belőlük az Ormánközbe. Ha felülne például egy ilyen *tovére*, mindenki előbújna a házából, a mezőről hazafutnának az asszonyok s nyomába szegődne a környék minden gyermeke. Azt hinnék, valami boszorkányság. S elragadta a képzelete. Látta a faluját s látta valamennyi rokonát és ismerősét. S látta magát teveháton, díszes-aranyos köntösben, magas, hasított kunsüvegben, oldalán csákánnyal, fülében aranykarikákkal s látta egy másik tevén Jopárt is, amilyen akkor volt, amikor lánynézőben járt náluk, kék selyembugyogóban, hímzett ingben, piros topánkában... S nevetett magában, amint elképzelte, mint furcsálják

ferde, sötét szemét, koromfekete, vastag haját, gömbölyded, kicsiny termetét. Hát még ha Jopár feltenné az asszonyok csillogó, kék, csúcsos fejdíszét! Ha látná Virág, milyen kicsiny, fekete sötétszemű, különös felesége van, ha kiállna a ház elé, amikor tevéiken elmennek előtte!

Mikor látja viszont gyermekkora szép helyeit? A Feketevizet, a Bükkhátot, Hídvégét és az öreg Györke apát? Viszontlátja-e valaha? Idegen világban éli életét, alacsony, kócos lovon ül, még a kése sem a régi. Idegen asszony hajol majd hozzá, nem érti, mit mond, az ölelése is idegen. S körülötte idegen hangok s idegen szavak, minduntalan a késükhöz nyúló sötét, görbelábú, szélesképű emberek. Még a táj sem olyan, mint otthon. Észak felé nem ködlik a Mekcse halványkék hegyháta s Délről is magas, idegen, mintha ennek az idegen, rideg, üres világnak a képe bámult volna rá vissza, mintha a soha nem látott lények ennek az új életnek a lelkei lettek volna. Elfordította lovát s lassan elügetett az erdő sarka felé. Otthagyva a pásztorral beszélgető Bekét, vissza sem nézve, lovagolt a puha fűben s nézte a korai alkonyat sötét színeit. A felhők Nyugat felé úsztak, egy halászsas fehér tolla megvillant a lehúnyó napfényben.

Halászsas, csilling.

7.

Benére sok lány villantotta rá fekete szemét, ha végigment a sátrak között. Hol egy-egy asszonysátor szőnyege lebbent meg, hol egy szekér pereme mögül emelkedett ki egy barna, feketeszemű, feketehajú fej. Kíváncsian lesték az „ütken” minden lépését, minden mozdulatát. Apróra megfigyelték az öltözetét, a szakállát, a baltáját. Magas termete, hatalmas, csontos alakja, nehéz, a kunok himbáló járásához nem hasonlító egyenes járása, fehér bőre, világosbarna szeme felkavarta a nők vérét. Ha nem hallotta is, érezte, hogy a háta mögött suttogás, kuncogás, sóhajtozás kél. De mert nem tudott a nyelvükön s mert úgy tengett-lengett lovatlanul a számára szokatlan világban, nem ismerkedett velük közelebbről.

A lányok, dolguk végeztével, csapatostul gyűltek össze a Dunapart egyik hársakkal és százados fűzfákkal körülvett tisztásán. Ott táncoltak körben, egymást átölelve, ott daloltak különös, mélabús vagy pattogó dalokat. Dalokat, amelyek azt a kínzó s meglepő érzést keltették Benében, hogy ismeri őket, de amikor dúdolni akarta, csüggedten ismerte be mégis, hogy idegenek.

Pedig nagyon kívánkozott a lányok közé. Alacsony, de arányostestű, fürge s mindig vidám, mindig kötekedő kis boszorkányok voltak ők, fekete, makacs, sűrű hajukat színes szalagok közé fonták s kétoldalt a vállukra eresztve viselték, combjukon feszült a vékony, puha bőrből varrt nadrág, kicsiny lábukon a hegyes csizma. Meleg lévén, pirossal, kékkel hímzett rövid gyolcs- vagy selyemmellest viseltek, kemény, duzzadó emlőik remegtek, ha futottak. Már pedig gyakran futottak, fickándoztak és táncoltak! És gyakran daloltak!

Munkájukat alig győzték. Az egyik asszonysátor előtt nemezt kallottak, a másik előtt sajtot, kúmiszt készítettek, a harmadik előtt varrtak, a negyediknél meg a szögre akasztott bőrt dolgozták, gyúrták meg vaskos, rövid mancsukkal. S hogy kallották a nemezt! Táncolva. Öten-hatan összefogóztak s dalolva ropták a gyors táncot. Lábuk alatt dobogott a fehér, fekete gyapjú. Egy másik lány pedig ugyancsak dalolva locsolta. Ha meg alkonyattájt végeztek a dolgukkal, lefutottak a Dunára fürdeni. S felöltve a tiszta ruhát, folytatták a táncot, ahol abbahagyták, de most már játékból. Szapora lábuk nem fáradt soha, csengő hangjuk nem némult el. S ha a táncot elunták, mókákat eszeltek ki a legények bosszantására. Kergetőztek,

elbújtak, vagy bekötötték egy legény szemét s alaposan hátbavagdalták. Mikor pedig ezt is elunták, páros dalokat rögtönöztek. Legény, leány eldalolt egy találós kérdést. Aki belesült, zálogot adott. Csókot. Bene sajgó szívvel nézte őket a cserge mellől. És hazagondolt, Virágra s Virág csókjára.

Hogy a tábor lányai felforrott izgalommal lesték, emlegették Benét, az szemetszúrt Karacs két fiának is. Kurt is, Kartal is sok szívet meghódított az *aulban*. Jó futók, jó verekedők, jó táncosok-dalosok voltak. A kunság befogadta őket, mint a maga fajtáját. Nem is igen különböztek tőle, csak egy-egy ruhadarabot viseltek máskép, csak a baltájuk, késük dísze volt egy kissé más, csak piszkosabbak voltak a kunoknál. No meg a csergében álló bálványuk különbözött a kunok kisisteneitől. Ez a bálvány ugyanis *Kilrán-torát* ábrázolta, a ház istenét s cifra ruhákban díszelgett fészkében, a sátor főhelyén. Alapjában pedig csak egy darab faragatlan tuskó volt, amelyre szemet-szájat-orrot véstek. A kun bálványok viszont szépen faragott szobrok voltak, fejükön csúcsos süveggel, összetett kezükben áldozati csészével. Húnyt szemükkel mintha önmagukba néztek s folyton elmélkedtek volna. A pohárba pedig mindig új kását, kúmiszt vagy áldozati vért öntöttek. Ős fejedelmek bálványai voltak ők s ott guggoltak nemcsak a sátrakban, hanem kint, a dunaparti temető sírdombjain és Arszlán kán kurgánján is.

De azért Kurt is, Kartal is kunnak számított. Résztvettek a legények lovasversengéseiben, a lányokkal űzött játékokban. Volt szeretőjük. S most egyre gyakrabban hallották a kíváncsi kérdést: „Ki ez a magyeri? Honnét jött? Kik az ősei? Miért van itt, mit akar?”

A két testvér eleinte csak a vállát vonogatta. Este jött, magas, csontos, kosorrú lovon. Hogy hova lett a lova? Okán tudja. Legalább nem olyan gőgös. S hogy kik az ősei? Miféle a nemzetsége? Tudja az ördöng. Tudja, mert nem viszi el. *Khajár-keremetnek* sem kell. Egyébként csupa szőr, olyan a combja-lábaszára, mint a görögök majmaié. A nyakában kresztyöt hord. Reggel-este letérdel, kresztyöt vet, úgy imádkozik. Persze, csak úgy termetre nagy, de lélekre gyáva.

S kiköptek.

De azután megsokallották a lányok kérdezősködését. Mert a lányok észrevették, hogy Kurt és Kartal mogorván elfordul, vagy hegyes pillantásokat vet rájuk. Ekkor azután elszabadult bennük az ördög. Vége-hossza nem volt a találós kérdéseknek, kétélű megjegyzéseknek.

A két legény megvadult.

- Gyerünk a kámhoz! - tanácsolta Kurt. - Rontsza meg.

- Kajár pusztítsza el!

Kiválasztottak egy szép, kövér, fekete bárányt. S egy felhős, sötét, holdvilágtalan este, amikor fenyegető fellegek hömpölyögtek a nyugati égbolton s az *aul* elcsendesedett, ellopakodtak a kámhoz.

Az öregebb orosember messze kint lakott az *aulon* kívül, egy ütött-kopott sátorban, hét óriási nyírfa között. Ugyanott állt *Khajár-keremetnek*, a legfélelmesebb rontó léleknek a házikója is. A két legény dobogó szívvel, reszkető térdekkel inalt a sötétben, lábuk nyomán halkan suhogott a magas fű. Már messziről érezték a kám sátra körül lógó állati bőrök, felakgatott tehén-és lófejek rothadt szagát. Kartal vitte a hóna alatt a bárányt. Szegény kis állat remegett, amikor a bűzös hely közelibe értek. Nyugat felől kéken villogtak a villámok s tompán dörgött. *Aszla-keremet*, a jégeső, tűzvész, járvány és szárazság istene, ugyancsak fenyegetően közeledett. Jó időt választott a két legény s a rontás biztosnak látszott.

De azért féltek ők is. Ilyen időben, ilyen sötét éjszaka minden bokor, minden fatörzs, minden nádas-sásas partzúg bajt rejteget. *Csirislavár*, aki az erdőkben-csalitokban tanyázik elébük pattanhat bármely pillanatban. Kartal befogta a bárányka száját, hogy ne bégjen s éles szemével a koromsötét zugokat firtatta. Kurt némán loholt mellette.

A vén oros sátrában vörösen pislogott a tűz. A sátor tetején nehéz füst kanyargott ki s elterült a szélben. Illata kesernyés, fanyar cirógatással hömpölygött feléjük. S a tölgyek súlyos koronái alatt, a legalsó, vízszintes ágakon mint fenyegető halottak lengtek és csikorogtak a feláldozott állatok bőrei. Egy hatalmas tehén feje szemközt vicsorgott rájuk a sátor mögül, hosszú, kajla szarvai fenyegető, némán átkozódó karokként ágaskodtak. Kutya nem volt a környéken és a csendet csak a sátorban pattogó tűz, az ágakon lógó bőrök csikorgása és a tompa menny-dörgés, a suhogó szél törte meg.

- Elhozád az haját? - suttogta Kartal.

- Nálam vagyon, - lehelte Kurt.

Megálltak a sátornyílás előtt. Köszöntek.

Az öreg kharkász felemelkedett ültéből.

- Ki az? - kérdezte recsegő hangon, kúnul.

- *Tangri* fienyessziege ragyogjon körülötted, - dünnyögte Kartal. - Karacs fiai vagyunk. Ukkon nevieben jevienk.

- Lépjetek bé.

A két legény belépett.

- Fekete bárányt hozátok, - szólt a kám. - Mit akartok, Karacsfiak?

Kartal és Kurt mélyen meghajolt, megérintette homlokát s tisztelettel megállott a tűz előtt. A kám a tűz túlsó felén állt a sátor főhelyén. A sátorbordákról zacskók és tömlők, meg fabögrék és köcsögök csüngtek, bennük gyógyító füvek, magvak, főzetek. A földön hosszú koporsók vonultak körben. Hatalmas medvebőr terült a kám fekhelyén. S a tűz pislákoló fényében guggolt egy bálvány, lehúnyt szemmel, ölben összefogott kézzel s kezében az áldozati szilkével.

- Hogy van a családod és a lovad?

- Hát a tiétek? Üljetek le. Mi járatban vagytok?

A legények levették süvegüket s leültek a földre. Kartal maga elé fektette a rémült bárányt. Kint suhogott a szél s az égboltozatot feketén befolyták a súlyos felhők. Villogott.

- *Aszla-addig-tora* dörög és villámlik, - mormogta a kám s elgondolkodva játszott gyér fekete szakállával. Szúró szeme élesen kutatta a legények arcát. - Fekete bárányt *Khajárnak* áldozunk, - tette hozzá a bárányt vizsgálgatva. - Szóljatok.

Kartal volt a bátrabb. Nagy tisztelettel s hangjában egy kis remegéssel beszélt:

- Jöve ide egy legény, - mondta kúnul. - Egy idegen. Nem tudjuk hét atyjának a nevét, nem ismerjük a nemzetségét. Csak annyit tudunk róla, hogy az életünkre tör.

- Úgy, - dünnyögte a vénember s piszkos, szakadozott *csekmenjét* fázósan összevonta. S pillantása szinte átdöfte Kartalt.

- Életünkre tör, - ismételte Kartal erősködve. - Tedd, kám, hogy *Khajár* megbüntesse, *Aszla* betegséget bocsásson reá és *Jirikh* görcsbe kötözze tagjait.

- Vagy magunk öljük meg, - tette hozzá sötéten Kartal és szemét a csizmájára meresztette.

Most csend lett. A kám elgondolkozva vetett néhány darab száraz trágyát a tűzre s hosszasan belebámult. Mintha megfeledkezett volna látogatóiról, a helyről és önmagáról is. Sötétbarna, sovány képe, kiugró hegyes pofacsontja, félig nyílt, hangtalanul mozgó ajkai, húnyt szeme és csúcsos süvege alól zsírosan lecsüngő fonott csimbókjai meg sem moccantak. Fekete, bütykös ujjával apró köröket rajzolt a földre. Végre rájuk pillantott s rekedt hangon mondta:

- Mit hozátok?

Kurt elővett a *besmetje* zsebéből egy sárgán csillogó tárgyat s a kám felé emelte:

- *Altun...*

A kám ismét felkelt s hozzájuk lépett. Elvette az aranyékszert s megcsillogtatta a tűzfényben. Hosszan, egykedvűen vizsgálta:

- Menjetek előre.

Azzal ismét a sátor belső részébe ment.

A két legény megkönnyebbülve állott fel. Kartal felvette a bárányt. S a hűvös, vízillatú szélben, amely a forró levegőt minduntalan felkavarta, elindultak az áldozó sátor felé.

A kám csakhamar megjelent. Kis lapáton tüzet hozott. A szikrák mint aranypénzek gurultak szerte a fűben. A nagy, szögletes sátorba a keleti nyíláson léptek be. Odabent a kám tüzet vetett, száraz ganéjt szórt reá s mélyen meghajolt a tűz előtt. Lassan derengett a világosság. Ekkor látták, hogy a vénember fején ott a csúcsos, sárga *sög-kele* s alacsony, görnyedt alakján a kámruha. Hosszú szíjsallangjai a térdét verték, hátán csörögtek az öt sorban felvarrt apró vascsengők. A foltos, szakadozott ruha alól kibukkant a bölénybőrből készült mellpáncél, a gonosz, ártó lelkek támadása ellen. Nyakában a varázsdob csüngött. Balkezében a szarvascsontból készült dobverőket tartotta.

A két legény egyre erősebben vacogott. Mély lélekzetet szívtak, de a dögszag, az áporodott vér és az elhányt állati belek erős, felháborító illata a mellükre nehezedett. Akármint uralkodtak is magukon, akármily kemény és kegyetlen legények voltak, akármilyen sokat öltek, raboltak s verekedtek életükben s az emberhalál számtalan kínos alakját látták, most mégis féltek. S eltalálták egymás titkos gondolatát, amikor összevillant a szemük a félhomályban. Jobb lett volna ide el nem jönni. Jobb lenne inkább más tájakra szökni. Jobb lenne még most, amikor az igézés nem kezdődött meg, elosonni, itthagyva a fekete bárányt... De elszégyelték magukat egymás előtt s elfordultak.

A kám elvette a bárányt s feltette a kaszabolószékre. Hosszú, vastag tölgyfából készült, négy alacsony lábon álló szék volt ez, akkora, hogy a legnagyobb bikát is feltehették rá. Fekete vérfoltok mocskolták. Fája is megfeketedett már a vénségtől.

A kám elővette hosszú kőkését s belevágta a bárányka mellébe. Azután kemény rántással felhasította a bordákat a szegy felé. A bárány szaporán pislogott, kicsiny, gyermeki lábaival ügyetlenül rugdalt és fogatlan szájából keserves, síró hang tört ki. De ami a legkülönösebb volt, az a kisbárány farka. Mintha legyeket hajtana vele, szaporán csapdosódott ez a kurta, vastag farok, körben ficánkolt s oly sebesen, mint amikor a szél pörgeti a könnyű gallyat. S gyenge, gyapjas kis farát ütemesen rázogatta hozzá. Majd didergő reszketés futott végig a testén s Kartal érezte, amint az élet az állatka szíve felé tódul. Síkos vér csorgott le a földre s a kám, míg félkézzel vaskapocsként fogta az állat nyakát, félkézzel hamar a lecsurgó vér alá lökött egy sajtárt. Majd belenyúlt a felhasított állatba, megragadta vonagló, forró szívét s

erélyes rántással kitépte. Ott vérzett, rángott a szív a hatalmas, csontos tenyéren. Közelhajolt hozzá s némán nézte. Azután beledobta egy bronzüstbe.

Egyik sem mert szólni közülük. A vénember mozdulatai gyakorlottak, gyorsak s könyörtelenek voltak, szeme elbújt a szempillák alatt, arca merev, mint egy bálványé.

Zúgott a szél. Villámlott s az éles fény megvilágította a hosszú, rideg sátor belsejét. Messze, az *aulban*, ugatott egy kutya. Azután hosszan vonított. Hazajáró lelket látott, attól rémült meg. Vagy *Pigambár*, a legeltetők istene haladt el a Dunaparton s az ő kutyájának, a farkasnak érezték meg a szagát? Az eb irtózik *Pigambár* kutyájától.

Miközben Kurt és Kartal a neszekre, zúgásra, vonításra figyelt s egyre mélyebben ereszkedett alá a megfoghatatlan rémület örvényébe, a kharkász megnyúzta a bárányt s baltájával szaporán szétdarabolta. A legények úgy segítettek neki, hogy nem is tudták. Gyorsan, ridegen, szinte átkozottul folyt ez a munka. A lenyúzott bőrt azután - a bárányka fejével együtt - a kám végigterítette az asztalon, s felvette a dobverőket.

- Üljetek le - mondta, de nem nézett rájuk.

A legények maguk alá húzott lábszárral leültek a sátor rácsa mellé.

A kharkász kört vont a földön a dobverővel. A körben átlós vonalakat rajzolt. Aztán elkérte Kurttól Bene ellopott hajtincsét s beletette az egyik körszeletbe. Maga pedig a kör közepére állt.

Megverte a dobot. Háromszor ütött rá lassú ütemben, majd ismét háromszor, de gyorsabban. Végre peregni kezdett a dob. A csontverők köröket írtak a levegőben, úgy kergették egymást, mint a kerék küllői. A kharkász pedig lassan, majd mind gyorsabban forogni kezdett. Forgott, mint a porból tölcsért emelő szél. Forgott, mint az örvény. Már nem volt kharkász. Nem volt rajta semmi emberi. A dob pergése szédítően zúgott és szédítően forgott ez a csodakerék is. Forgott és üvöltött, rekedt, hol jajgató, hol vércseként vijjogó, hol meg farkasként üvöltő hangon. *Khajár* igéző énekét üvöltötte, de egyetlen szót sem lehetett érteni belőle. A legények rémülten bújtak össze. Most valósággal kisgyermekek voltak. Szemük kerekre nyílt, térdük, kezük remegett, ajkuk hamuszürkére vált, homlokukon gyöngyözött a veríték. Ha most fel akartak volna ugrani, nem tehették volna. Gúzsbaverte őket az iszonyat, a legszörnyűbb istentől, *Khajártól* való rettegés...

Süvöltő zúgás száguldott át a sátoron, megborzolta a báránybőr gyapját, meglobogtatta a hosszú, szűk bronzbográcsalatt az izzó ganéjtüzet, meglibbentette a sátor durva bőrtakaróit, dermesztő hideg, majd fullasztó forróság tódult be a félig sötét helyiségbe. A zúgásból sziszegés, majd vijjogás támadt, hogy azután dörömbölő, mély és tompa robogásba olvadjon át. A kám ebben a pillanatban összeesett. Verejtékében úszva, hullaként fennakadt üveges szemmel, görcsösen ökölbeszorított kézzel, rángatózó lábakkal hevert ott a kör közepén. Szája habzott. Arcizmai vonaglottak. Torka hörgött.

A legények szíve elfacsarodott, arcukból lefutott a vér. Önkéntelenül egymás ruhájába kapaszkodtak, mintha attól rettegnének, hogy valami láthatatlan, de érezhető hatalom felkapja és elragadja őket. S a sötét sátorban vadul zúgtak, csattogtak és lebegtek a bordatakaró bőrök és teveszőr nemezek. Éles fütty hasított a levegőbe. A báránybőr felemelkedett s meglibegtetve csontnélküli lábait s leszegve bozontos fejét, kinyujtva elkínzott piros nyelvét s lobogó farokkal, mint valami mókus, átrepült a sátoron. Bégetés, bőgés, végül kukorékolás támadt. A báránybőr a sátor füstlyukáig emelkedett s ott lobogott a kitóduló szélben. A tűz körülölelte a bográcsot, noha a ganéjtűznek nincs is lángja. A varázsdob felpattant a földről s mintha elhajította volna valaki, a sátor túlsó sarkába zuhant. A vágószék minden ízében recsegett, végül a

legények hajmeresztő irtózatára, felemelkedett vagy két arasznyira s imbolyogva megállt a levegőben, hogy azután döndülve visszazuhanjon... S ekkor már úgy dübörgött, zúgott és dorombolt minden, mintha egész csapat varázsló verte volna a dömbeket, majd meg nyerítés, ugatás süvöltött bele a sátor alvilági zűrzavarába.

A földön pedig ott vonaglott, vergődött, nyögött és hörgött a tajtékot túró kám.

Kartal felugrott s menekülni akart. De Kurt oly görcsösen fogta a csekmen szélét, mint a halott, akinek ujjai ráfagytak az utolsó, szorongatott s menekülést ígérő fegyverre. Visszazökkent hát a helyére s tenyerébe takarta az arcát. Mint amikor régen, kicsiny gyerekkorában, kigyulladt a Don partján egy villámsujtotta hatalmas fenyő.

Azután nem is tudták már, mi történik körülöttük.

Amikor elcsendesedett a sátor, végre lehiggadt az ő rémületük is. A kám nyögve-nyöszörögve ocsúdott révületéből s lassan feltápászkodott. De felállni még nem tudott. Idegen pillantása eszelősen rájukmeredt. Látszott, hogy nem tudja, hol van, miért jött s mi történt vele.

- Kimiszt... - hörögte végül tétován. S megingott ültében, mint aki eldől.

Kartal felugrott s töltött egy bögre kúmiszt az ajtó mellett álló tömlőből. Az ő keze is reszketett, amikor a kám vonagló, cserepes ajkához emelte az italt. Az, szegény, mohón húzott belőle s mélyet sóhajtott. Halálos kimerültség, inaszakadt fáradtság, fásult gyengeség kínozta. A rontó lelkekkel megvívott harc rettenetes volt. Ha nincs rajta a bivalybőr páncél s ha elvéti az igéző szavakat, elpusztult volna.

- A húst... - nyögte ismét.

Míg Kartal a kharkászt támogatta ültében, Kurt levette a tűzről a bográcsot. A bárányhús megfőtt már benne. Végre feltápászkodott a vénember is és dülöngélve a bálvány elé lépett. Mélyen meghajolt előtte s hangosan fohászkodott.

Bekente a bálvány arcát bárányvérrel. A többi vért a sátorban szanaszét elfröcskölte.

Főtt húst tett az isten szilkéjébe.

Mélyen meghajolt s könyörgött: „*Khajár* kán, *Khajár* kán! Tedd vakká, siketté, némává, bénává őt! Tedd sebessé, nyavalyássá őt! Égesd el őt, a te ellenségedet! Ó, *Khajár* kán, száradjon le a keze, bénuljon meg a nyelve... Csalja meg a fegyvere, égjen ki az agyveleje! Mert ő a te ellenséged, tisztelő, ártatlan híveid ellensége!”

Adott a főtt húsból a két legénynek s maga is szaporán evett belőle.

- Most mehettek, - suttogta azután sötét ábrázattal s egy darab húst vetett még a tűzbe is.

- Ó, kám! - rebegte Kartal s mélyen meghajolt. - *Khajár* hallgassa meg a te igéidet!

- Menjetek! - csattant fel dühösen a kharkász és sápadt arcán rángott a bőr, ajkai vonaglottak, szeme eszelős ürességgel meredt rájuk. - Nem megmondám, hogy takarodjatok? *Khajár* nem teljesíti a kérésemet!

A legények dermedten megálltak. Ijedt arcukon kéken lobogott a villámfény.

- Nem értitek? - ordított a kám rekedten s öklét rájuk emelte. - Pusztuljatok! Azon az idegenen nem fog a rontás! *Khajár* ereje megtört... *Khajár* fél... *Khajár* nem öli meg a ti ellenségeteket!

S vadul üvöltve, szinte kétségbeesetten hozzátette:

- Annak a nyakában kresztyöt láttam! Miért nem loptátok el? Disznók!

- Ó, kám... - hebegte Kurt s riadtan hátrált, vigyázva, hogy a küszöböt ne érintse.

De a kharkász rájuk sem hederített. Elkínzott arcán petyhüdten rángtak az izmok. Felvette a dobot a sarokból s megragadta a dobverőket. Kimutatott a sátornyíláson. Odakint dörgött és villámlott, a nagy fekete fákat süvöltve hajtogatta a szél s a zápor úgy szakadt, olyan bőven, üdén és illatosan, mintha meg akarná fürdetni az egész világot.

- Gyerünk hát, - szólt Kurtnak Kartal s lesujtva kilépett az éjszakába.

Hideg, tiszta levegő csapta meg forró arcukat. Mögöttük becsapódott a nyílást takaró nemez. Megálltak és hallgatóztak. Hideg esővíz zuhogott a vállukra s lefolyt a csekmenen. Hajuk csatakos volt. Egy lilavörös villám bokros ágakban nyilalt végig a fél égboltozaton s élesen megmutatta a felhők parázsló szegélyét, a fák sötét üstökét, meg a távolban a tábor sátrait. Bent a sátorban alig derengett a tűz s csak gyengén szűrődött ki a kharkász vonító imádsága, amint a feldühített *Khajárt* engesztelte.

A két legény nekivágott az éjszakának. Némán ügettek s nem törődtek egymással. Fekete alakjuk elveszett a fekete árnyak között. Néha megborzongtak s izzadság gyöngyözött a homlokukon. Düh és szégyen marta a szívüket...

8.

Mikor Benéék a táborba visszatértek, az alkonyi homályból különös alak bontakozott ki. A Duna felől közeledett, Kő monostora felől. Hat láb kalimpált az árnyékba borult földön s két nagy szárny libegett rajta kétfelől. A táborban már vörösen égtek a trágyatüzek, kék, sűrű füstjük lecsapódott a földre s messze elhúzódott a csendes szélben, a sátrak körül feltápászkodtak az egész nap tétlenül hentergő, szundikáló, bort és savót vedelő férfiak, az asszonynép a bográcsokban kölest főzött, vagy leguggolva kúmiszt kavart. Az esti zaj megélénkült, összefogózó gyermekláncok keringtek egy-egy tűz körül s harsányan daloltak. Kodácsoltak a szekerekre kapaszkodó tyúkok, bőgtek a borjak. Ebbe a zűrzavaros, hangos esti zajba vegyült be a furcsa közeledő érces, ájtatos és mégis vidám éneke. Hogy mit énekelt, azt nem lehetett tudni, mert latinul zengedezett. De hogy a szíve teli van vidámsággal, hálával és békével, azt érezni lehetett a hangján.

- Gyün az brát, - mondta Beke s elmosolyodott.

Csakugyan, szürkecsuhás barát volt. Szamáron érkezett s hogy a fáradt csacsi szaporábban kocogjon, hadonászott a karjaival. Ezért leffegtek a csuhája széles ujjai, mintha szárnyak lennének. Lába pedig leért a fűbe s ütemesen kalimpált, ahogy a csacsi farán ülve, rázta az ügetés. Előtte átalvető volt a szamár hátán, de olyan sovány, mint maga a szamár.

Amint a tábor kuvaszai észbevették az idegenszagot, seregestül rohantak az énekelő fráter felé. Az erre abbahagyta az istendícsérő éneket s feddő szóval csittítgatta őket. Ez ugyan nem sokat ért. A hőkölő szamár feléjük fordítva farát, szaporán rúgdosott, a pap pedig kapkodta a csuhája alját, de vidámságán, korholó hangján mitsem változtatott. Beke nagyhamar a kutyák közé vágott egy követ s másfelől is ordítottak rájuk, így a szegény szerzetes ép bőrrel érkezett a sátor elé.

- *Laudetur Jesus Christus!* - kiáltotta vígan, mintha valami nagy kincset lelt volna s nevetett, akár egy gyermek.

- *Khos-geldi! Khos-geldi!* - kiáltoztak mindenfelől az asszonyok, gyermekek s elébe futottak.

A szerzetes kitárt karral fordult feléjük, mintha magához akarná ölelni valamennyiüket. A meztelen, tomboló gyermekekhez lehajolt, megölelte s megcsókolta őket s nevetve az ülepükre paskolt. S alig tudva lépegetni a lármás rajtól, vidáman közeledett Bekéhez és Benéhez.

- *Lap kildim*, - mondta kissé pihegve. Csuhája ujjában megtörölgette a homlokát, nagyot fújt. Majd gyönyörködve tekintett körül a táboron s nevetett. Barna szakállal körített arcából kivillogott szép, erős fogsora, meg dióbarna, nagy szeme. Kezét belemerítette bő zsebébe s apró képeket szedett ki a mélyből. Mikor a gyermekek, asszonyok ezt látták, úgy kezdtek tolongani körülötte, hogy szinte ledöntötték a lábáról. S visítva, szaporán nyelvelve követeltek tőle egy-két képet. A barát forgott, feje fölé emelte kezét s rimánkodó hangon kiabált valamit kúnul. De azok mitsem törődtek vele, kiragadták kezéből a képecskéket s elrohantak, mint valami gazdag zsákmánnyal. Mikor a gyermekhad valamennyire lecsillapult s egymással kezdett veszekedni a képecskékért, a barát egy-egy asszonynak is adott, szelíden megsimogatva a fejüket. Azok úgy kiragyogtak az örömtől, mintha a sötét esti égboltozatról égi fény hullott volna rájuk.

Ezalatt a csacsit egy suhanc lekantározta s kicsapta legelni. A barát meg leült a sátor elé a tűzhöz s kérdőn pillantott Bekére és Benére. Mondott is valamit, de Bene nem értette.

- Azt monda a brát, - magyarázta Beke - hogy nem ismer. Nem láta míg.

- Nem beszel kún? - kérdezte a pap Benétől s kiragyogtatta fehér fogsorát. Látszott, hogy ő maga is nehezen töri a magyar nyelvet s könnyebben beszél kúnul.

Bene tagadólag intett.

- Phű, meleg vala! - folytatta a barát jókedvűen s borotvált fejetetejét szaporán dörzsölte. - De sieték, hogy mennél hamarabb lehessek az én fiaim kezett. Na, most itt van hát megint az brát, Isten szegen szolgáját. Mi? Régen látám tikteket, szerelmes brátim. Hogy megvan mindenek?

A hírre és lármára, hogy itt a pap, megfontolt léptekkel közeledtek a férfiak is. Mélyen meghajolva s kezükkel homlokukat érintve üdvözölték, majd letelepedtek köréje a sátor elé. Innen is, onnan is előszivárgott a sátorok népe. A szürke és fekete szakállak vidáman reszkettek, az egykedvű szemek felcsillantak, az ajkak mosolyra húzódtak.

- Hát ereltek, ereltek, szerelmes brátim! - tördelte tovább a pap magyarul, hogy Bene is megértse. - Kedig nem nagy szeretitek az papokat. Tudok, tudok, ne rázzátok fejetek! - kiáltott fel vígan s körülnézett, mint a gondolatolvasó, aki kitalálta a hallgatók titkait. - Nem haragudok azér, tudjátok jól. Isten atyánk szegen, bínes fiai vagytok, testvéreim! És szeretek tikteket, szeretek, sajnálok. De majd Isten milosztje szegen fejetek megvilágosít és akkor nem haragudtok rám, Isten szolgájára. Igy van?

Nyájasan körülnézett, meleg, barna szemén erős sasorrán csillogott a tűzfény.

Egy asszony odaállította az evőszéket, ráhelyezte a bográcsot. Mindnyájan elővették hosszúnyelű kanalaikat s meregették a köleskását. Az asszony húst is hozott és leakasztott egy teli tömlőt a sátorajtó félfájáról. De a pap csak a fejét rázta.

- Eztet nem iszok, komiszt nem. És hányadszer megmondani már tinektek is, bínes brátim, hogy komiszt nem szabad inni? - úgy tett, mintha haragudnék, szidta őket, hangját felemelte s a szemöldökét szigorúan összeráncolta. De ajka körül mosoly játszott s a haragos arcot nem tudta sokáig megőrizni. Elnevette magát. - Komisz isszátok, gyalázatosok, de az *páter nosztert* nem tudja egyik se nem... Na?

Az emberek csizmájukba törölték hústól zsíros ujjaikat s hallgattak.

- Ti gyalázatosok, - szidta őket tovább a barát, lenyelve egy kanál kölest. - Mit én mondok, majd priornak, ha kérdez, tanuljátok-e az idvességre vezető utat? Azt én mondjam-e, hogy nem tanuljátok, tongúsz kutyák tik vagytok, zabáltok, isszátok, henyeltek egész napon átal, de az idvességre semmi gond tibennetek? Azt mondjam-e, hogy elkárhoztok. Jóisten megbüntet tikteket, még az *páter noszter* sem tudjátok? Kedves testvérkém, - fordult egy asszonyhoz, aki a háta mögött állt szolgálatkészen s báván hallgatta szidalmait - adjál te nekem szép, tiszta vizet, a mi nagyságos Dunánk vizit, nem kell ezt a bides, gyalázatos komisz!

Egyszerre hárman is ugrottak a csobolyóhoz. A pap megtörölte száját s hosszan, jóízűen ivott. Miközben arcát az égre emelve száján tartotta a csobolyót, valamennyien kíváncsian nézték le- s felugráló ádámcsutkáját. Olyan volt most a barát nyaka, mint egy nagy gyümölcs szára.

- Na, Istennek hála, ettem, ittam, ő milosztja esmég gondoskoda rólam, - mondta aztán elégedetten. - Elmegyünk átal Köcsmeg hadnagy sátorába, mondok majd nektek egy kis prédikáció. Rátok fér, ti iszákos, zabáló, parázna, disznó brátim, Isten atyánk szomorítói. Te magyeri is velünk jere, tégedet még nem ismerlek. Vagy kresztyén?

- Krösztyén vónék, - mondta Bene.

- Na, szép, szép! *Pater noszter* tudod?

- Tudom, atyám.

- Na, szép, szép! Lássátok, ti pogányok, müszülmének, ez a magyeri testvér itt tudja a *pater noszter*! Ezt nézzétek! Honnan jövél?

- Ormánközbül.

- Ormánköz... Ormánköz... nem ismerek azt a helet. Mily szerzet vala ottan?

- Isztróban a vörös barátok.

- Na, veresek, szép, nagyon szép. Itten Kő monostorában feketék vagynak. Hát beszélünk még, te magyeri.

Azzal felkászolódott s nagy tömegtől kísérve elindult Köcsmeg sátra felé. Amint a szamara észrevette, hogy a pap távozik, elordította magát s ügetve futott a nyomában. Valaki rákiabált, hogy visszakergesse legelni, de a barát nevetve legyintett.

- Ezt a kis csacsi olyan lelkes, mint egy ártatlan ember. Kísér, mint kutya. Hadd jere őt is - mondta.

Köcsmeg elébük ment, hajlongva fogadta a papot. Beléptek a tágas sátorba, de annyian tolongtak utánuk, hogy a fiatalabb férfiak, meg az asszonyok valamennyien kintrekedtek a szabadban. Köcsmeg a sátor belső falánál ültette le vendégét, ő maga a baljára ült. Szorongva, minden talpalatnyi helyet megszállva, telepedtek a földre a komoly, kíváncsi férfiak.

- Beszélj, - mondta Köcsmeg - hogy vagy, hogy van a lovad és a családod?

- Isten milosztja, - örvendezett a barát - épségben, szamaramvel együtt, visszavezérelt közétek, ti bínes, gyalázatos testvérim. De csak azért vezérelt vissza, hogy lássam, mily szomorú állapotben az ő vetése vagyon! Látom a bínes ábrázatotokon, hogy részeges, falánk, lusta disznók vagytok még mindig, az Isten milosztja kicsurog belőletek, mint az likas csanakból az víz. Szégyellem magam és pironkodok miattatok, belelátok fekete vesétekbele is, májatokbele is, minden gyuhaitokat kifordítgatom eszemmel, nem titkoljátok előttem semmi! - kiáltotta harsányan s azok lehajtották a fejüket és szorgalmasan babráltak a szakállukban. - Bínes disznók vagytok, mindig ezt mondom. Hát mit tettétek, míg én távol valék? Asszonyok, szegének, dolgoztak inukszakadtig, fejtek, varrtak, minden tettek, tik kedég ettetek,

henyéltétek, puffaszkodtátok, ittátok azt a gyalázatos komiszt, meg bor, ami belétek fért. Hja, haj, tudom ám jól, kiskún fínyes, nagykún kínyes. Igy mondjátok?

S egy kis mosollyal kigúnyolva a kúnok magyar kiejtését, kérdően tekintett rájuk. Ők mosolyogtak s nem haragudtak. Arcuk vidáman, elgondolkodva merült a pap fiatalos, sovány, nevető arcába.

- *Pater noszter* sem tudjátok, keresztyvetés sem, azt hisztek, mi bódogságos szíz anyánk, Mária, vala tám egy kán leánya. Mi? Hadd hallom hát azt a *pater noszter*!

S áhítattal keresztet vetve, hogy az Úr imádságát saját nyelvükön csepegtesse lelkükbe, érzelmes hangon kezdte:

- *Bezen atamiz, kim szen kükte, szenleszün szen ading...*

Ketten-hárman tétován utánadünnyögték az imádság szavait. Egy fiatalabb, lelkes férfi meg akarta mutatni, hogy ő tudja a Miatyánkot s előreszaladt a mondással. De a páter fejcsóválva ránézett, mert amaz kihagyott a szövegből egy darabot. Erre elszégyelte magát, a pap pedig alig észrevehetően mosolygott.

Egyre többen elegyedtek a hangos imádságba, egyre többnek jutottak eszébe a nehezen érthető s könnyen felejthető szavak.

- *Iltma bezne al gyamanga. Kotkor bezne al gamannan. Szen bar szen böke csalik betau igye tengri, ammen!*

- *Szen bar szen böke csalik betau igye tengri, ámen!* - mormolták a befejező mondatot valamennyien.

A pap keresztet vetett s néhány pillanatig még úgy ült ott magábamerülve, behúnyt szemmel, mint aki megfeledkezett magáról. Azután felnézett és a vidámság elöntötte megint, szemei játékosan csillogtak, fehér fogsora ragyogott a homályban.

- Látjátok, szerelmes brátim, most az Isten szeretetvel néz rátok, ti szegen, bínes gyermekek, elfeledi nektek, mily tongúsz kutyák vagytok, mily kegyetlen, húsfaló, komiszvedelő, kevély kipcsák kutyák. Hát még mennyire szeret tiktek, ha látná szegen Jóisten, hogy hagyjátok el a ronda, piszkos sátrakat, aztán szántanátok, vetnétek, mint illik becsületes ember neki! Ha nem tik hevernétek egész napon át árnyékban, piszkálnátok fogatokat, néznétek nagy hasatokat, eszetek forogván szép leányok parázna képén! Szegen asszonyok meg szakadnak belé az munkába! Mért nem tik eremet akartok szerezni Isten atyánknek, építvén házakat és letelepedvén, ahogy illik?! Hát egyházba mikor mentek, ti feketeszívűek? Sohasem gyón, sohasem áldoz az bínes kún?

Igy mosta a fejüket, azok meg csak hallgatták nagy alázattal. Bene csodálkozott rajta, milyen gorombaságokat mond, hogy szidja őket s meg se mukkannak. Taddeusz, atya otthon, Isztróban, méltóságteljesen, nagy szárnyalással beszélt az égi titkokról és a tiszta élet útjairól. Ez a barát meg disznóknak, ebeknek, gazembereknek nevezte őket. Csak azt leste Bene, mikor vágja a fejükhöz, hogy tolvajok is. A barát azonban ezt az egyetlen bűnt nem hánytorgatta. S a méltóságos, előkelő viselkedésű kúnok elmerülten pödörgették a szakállukat s némán ültek ott, mint a bálványok, egyet sem szólva a szidalmak ellen. A pap meg úgy ejtegette a korholó szavakat, mintha szőlőszemeket forgatna a szájában s édes ízük mosolyra derítené. Kipirult az arca, szépen ragyogott szokatlanul nagy szeme ezek között az aprószemű emberek között, kezét meg-meglibbentette, mutatóujját felemelte s kedvesen megfenyegette őket, majd meg a szakállát simogatta, vagy tar fejebúbját dörzsölgette sebesen, körbe, balról jobbra. Nagy, poros lábai meztelenek voltak s a lába nagyujja éppen olyan eleven életet élt, mint akár a mutatóujja,

vagy a szeme. Néha felmeredt, másszor meg egészen begörbült. A hallgatóság elmerült ezeknek a vaskos nagyujjaknak a bámulásában s mikor a pap kérdezett valamit, hirtelen felriadtak, mintha nyakig úsztak volna az isteni kegyelemben s nem tudnának belőle egyhamar felbukni.

- Ki a Megváltó? - kérdezte hirtelen s várakozva nézett körül.

- *Misziha* - mondta valaki bátortalanul.

- *Misziha, Misziha*, szerelmes brátocskám, - nógatta a pap - de nevet is neki adjál, hiszen vala becsületes neve néki!

- *Jessze!* - bökte ki valaki diadallal.

A pap boldogan bólintott. Ekkor azonban megjelent a sátor ajtajában a szamár feje. Elúnhatta magát, vagy megszomjazott, esetleg azt akarta látni, hogy kedves gazdája mit művel ebben a fekete, sokszögű sátorban, annyi alacsony, görbe- és feketeképű ember között. Bedugta hát rőtt pofáját s még az ajtón függő kúmiszostömlőt is megtaszította, ahogy szokás. Kitátotta sárga fogakkal ékeskedő száját s ordított egy harsányat. Egy fiatal legény, aki ott ült a kúmiszospadka mellett, felugrott s ki akarta kergetni a csendzavarót. Mások nevettek. A páter azonban leintette a fiút mondván:

- Hagyd csak, szerelmes testvérem az Úrban! Szent Ferenc az lelkes és lelketlen állatoknak egyaránt beszéle. Most kedég, ísza, az története, hogy ez szegen lelkes beszéle hozzám. Vízre kellene hajtani, vagy tám arra figyelmeztet, hogy holnap is nap leszen. Pihenjünk tehát le Isten nevében, ámen.

Azzal felcihelődött s csuháját elrendezgetve, kilépkedett a sátorból.

- Jere, te magyeri - intett Benének. - Te vagy ismeretlen, veled akarok szólni még, ha te is akarnád. S tám együtt is hálhatnánk, ha lenne helyet tenálad.

Bene felugrott és követte a papot. Kún és magyar nyelven kívántak egymásnak nyugodalmas jóéjszakát. Köcsmeg elkísérte őket a sátor előtt álló lófarkas kopjáig, ahol a naptól fehérreszítt lókoponya vicsorgott s a keskeny Hold fényében a kutyák őrködtek.

9.

Bene és a pap lassan lépkedett a langyos éjszakában. Mögöttük a szamár ballagott, nagy fejével okosan bólogatva. A Duna felé mentek. A barát ismerkedni akart Benével, Benének pedig, mert szíve mélyén szomorú és kedvetlen volt, jólesett egy kis beszélgetés.

Elmerülve ballagtak a fekete sátrak fekete árnyékai között. Az ég ezüstkék volt, fehéren felhőzött a Szalmatolvaj útja, a csillagok tízezrei oly élesen ragyogtak, ahogy csak ősszel szoktak. A három sétáló magamögött hagyta a szélesen elszórt sátrak táborát, egyre távolodott az emberi zaj, egyre tisztábban hallatszott a vadászó baglyok hosszú sivítása, a békazene, meg itt-ott egy magányos őszike siránkozó triii-triije. Távolról mosósulykok puffogtak. S mögöttük békésen szuszogott a ballagó csacsi. Balról, majdnem a parton, Karacs kis fekete csergéje állt, meg a mellette álmodozó szekér s a megbékózott lovak csoportja. Karacs hiába csatlakozott a kúnokhoz, azért távolabb lakott tőlük, közel a vízhez, mely az ő kedves, elhagyott Donját juttatta eszébe. S közelebb akart lenni az „edesz haleckákhoz” is, melyeket jobban szeretett a húsnál és kölesnél.

Leérve a partra, a szamár boldogan ügetett bele a sekély vízbe. Habzsolta, szürcsölte, játszott vele. A víz mint gyöngyfüzér csurgott le a száján. A pap meg a legény pedig leült egy-egy vízmosta kőre s szótlanul hallgatta a locsogást, nézte az álmodó víz hullámait. Úgy látszott, a

baráton most kitört a hosszú út és a sok beszéd fáradtsága, mert háta meggörnyedt, arca ernyedten meredt a vízre. Végre feltekintett s hosszan nézte a legényt. Mosolygott.

- Hogy hívnak?

- Benének hívnak. És tégöd, atyám?

- Csak testvéred vagyok, az legkisebb az kicsinyek kezett, - mondta a barát csendesen. - Isten atyánk legkisebb szolgája és az ő gyermekeinek szolgája. Iréneusz vagyok.

Nézték egymást és mosolyogtak. Akkor a pap elkomolyodott s egészen közel hajolva Benéhez, kutatón nézett a szemébe.

- Valami bajt látok benned, én testvérem - mondta nagyon szelíden.

- Hála az Öregistennek, sömmi bajom, ép vagyok - bizonygatta Bene.

- Nézd, szerelmes brátocskám, az eget, a csillagokat, a Hold szeled világát - mondta a barát, elmerengve. - És nézd az Isten keze hatalmát, alkotásiben, minden állatokben. Nézd a folyamot brátocskám, hogy zihál és piheg, mint az leányzó, amikor aluszik. És nézd azt a kedves lelkest ott, hogy paskol a vízben, issza-szürcsöli, nézd csak, még tán fekszik is bele, no! Mennyi szépség, gyenyerűség! Ferenc testvérnek megadaték, hogy Isten milosztjával tanéjthatta az halakat, madarakat, még az szamarat is. Ó, bár én is szólhatnék hozzájuk, tiszta szűvemből hirdetvén, hogy mi Urunk, Jesus, érettük is szenvede csakúgy, mint érettünk! Ó, bár kigyinnének a halak a vízbelől és megértenék, milyen igen szépek és kedvesek és milyen ártatlanok ők Isten előtt!

Bene csodálkozva hallgatta a barátot s várta, hogy a vízből kidugják fejüket a halak, a szamár letérdeljen eléjük, s azáltal fogadja a nyájas szavakat.

- Ládd, még egy verebecske sem lehullhat az fáról, - folytatta a barát, mintha meg akarná győzni Benét - ha az mi Atyánk nem akarja. És még egy hajszálunk sem nem. Bene testvér, gondoltál arra te, milyen szép mind, amit látunk, az ég, a csillagok, a folyó, a fűvek és madarak?

- Hát... - dünnyögte Bene - szép, szép, láttam má, hogy szép, de ez mindig van, osztán jó, hogy van. De nem mindön jó, - folytatta - mer lá, a gonoszok nem jók, a rossz lelkök, késértetök, betegségök, a Mirigy, Vahor, Híz, meg a boszorkányok, tündérek, meg a Kaponyányi Monyók, azok minnyá rosszak.

- Rosszak, úgy van, testvér - bólogatott álmodozva Iréneusz fráter. - Az erdengek, akik lesik, mikép elpusztíthatnák az Atya művét, az embert, rosszak. De az szegen állatok, növevények, kövek és vizek jók. Mert ők ártatlanok az Úr előtt. Nem hazudnak, azt mutatják, amilyen az gyonhájuk. Az kő mindig csak kő, mindig kemény és magatehetetlen, az a szegen szamár mindig engem híven hordozza, mindig azt az i-át kiállja s tám rúg, ha bosszús. Az a hal a vízben nem teszi magát másnak, mint csak halnak. És az ég madarai csak azt rontják, amiből élnek, hogy el ne vesszenek. De mink, gyarlandó emberek, szerelmes testvér, mi kívül nem vagyunk ám olyanok, mint bévül! Mást mutatunk egymásnak, de mások vagyunk...

Megint rápillantott Benére, de csak úgy futólag. S mosolygott.

- Van-e nagyobb bódogság ez velágon, - folytatta emeltebb hangon s jobbkezét kinyujtotta a Duna tükre felé - mint beleheverni fűbe, vagy járni erdőbenne s csodálni fák, virágok, madarak, az kicsiny bogarak csodáit? Minden szál fű törekszik felfelé, minden virág szerelmesen mosolyogja és illatozza, minden kis bogár szaladoz, munkál, fél, vagy örvendez, minden fa kiterjeszti karjait, suttog, béfedez árnyékával. Öleld meg az fákat, szerelmes testvérem,

öleld meg az fákat, hajtsd rá homlokodat kérges derekukra, pihenj meg, ézes testvérem, hallgasd, mit beszélnek a lelkendező lombok és emeld szívedet az Úrhoz. És leborúlj megint földre, fűvek bársonyába, tedd a te forró arcodat az ő híves cirógatásukba és szeresd őket, mert jók. És simogasd meg azt a követ, amire ülsz le, mikor fáradt vagy, mert az kő jó és neked kínálja magát, szerelmes brátocskám! És szeresd az embereket, szegeneket és bocsáss meg nekik, mert ők magukat veszejtik és nem tudják, mit cselekesznek ők!

Bene csak hallgatta a különös szavakat s az volt az érzése, ez a szürkecsuhás, szakállas, sovány ember, akinek egyszerre nevet az arca, a szeme, a mozdulata s egyszerre szomorkodik is, valami bolond. Tisztelettel figyelt rá, ahogyan a megszállottakra szokás nézni. Iréneusz pedig szemlélődött egy darabig s elmerült magában, mintha imádkoznék. Főként a szamarat nézte nagy gyönyörűséggel. A derék csacsi ivott, hasa dobként megfeszült, mikor pedig megúnta a pancsolást, kiballagott a partra, földhözcsapta magát s úgy hentergett, rugdalózott a gyepen, hogy csakúgy kotyogott a víz a hasában. Jól kificánkolva magát, talpraugrott, megrázkódott s harsány ordítást bocsátott bele az andalító éjszakába. A pap nevetett.

- Ezek a kúnjaim is - mondta aztán, s felnevetett magában. - Csertán nembeli Kecsmeg és a többi mind, messze, a Duna mellette, a Tiszciánál s még azon is túl, lent. Nagykúnországben! Mennyi öröm, mennyi bódogság, testvér! Ha érkezem, nevetnek, örvendeznek, vendégelnek! A sátor belső falához ültetnek. Hallgatják, hogyan szidom őket, szegeneket. Tapogatóznak, szegenek, az Paradisum felé az úton, gyengék, botladoznak, bínesek. Hogy szégyenelik sátrukat, az ágyasaikat, meg részegeskedésüket! Ha kérdem: no, gyalázatosok, ézes testvérkéim, vajon hányszor hiteltetek az kutya dögire, csak lehorgasztják az fejüket bánatosan. Igy, nyáron, őszvel, szelídek. De már télen, mikor elfogy széna, lovuk sovány, barmuk bég az havas mezőn, dühödnek meg. Tavaszra feltámadja az ű gyonhukban vadság. Bestiák lesznek, szegenek. A Párducok, Farkasok, Sólymok, Hiúzok ki akarnak törni. Rámennek az megyeri fődekre, rabolnak lányokat, asszonyokat hurcolásznak el! Hajjaj, szegenek! - sóhajtotta s csendesen nevetett. - Mily hálákat adok az én Uram Istenemnek, hogy az én gyenge kezemet választá az magvetésre! Itt is kikél az mag, ott is kikél... Igaz, sok a szikla... De az Isten, a mi szerető Atyánk, vezérel. Ű tudja, mit akar velünk, meg az ű gyalázatos kipcsákjaival!

- Tolvajok - jegyezte meg Bene, hogy végre megkönnyebbüljön. - Ellopák a loamat. Azt mondik, boszorkányság, tündérség vivé el.

Iréneusz fráter úgy nevetett, hogy a könnyei is kicsordultak.

- Tolvajok, lopók, hát, - mondta - csak hát ők másként gondolják. Még meg is ölnének, ha tolvajsággal vádolnád. Boszorkányság, tindérség! Boszorkányok, tindérek, ha lopnak űk.

- Nincs még egy kutyám sem - fakadt ki Bene keserűen.

Iréneusz a vállára tette a kezét s a fejét csóválta.

- Szegen, szegen brátocskám - sajnálkozott. - Mily magad vagy ez velágon! Lám, nekem van minden, ami csak kell. Az egész velág befogad és ringat, akár kisdedét anya. Ringat és táplál. Még szamaram is van. Hé, Fikusz! - kiáltott a legelésző csacsinak. - *Veni ad me!*

A szamár hátracsapta a jobbfülét, a balt meg előre s lassú poroszkálással odaballagott a baráthoz. Elébehajtotta a fejét. Iréneusz fráter nevetett, megvakargatta a csacsi fületövét.

- *Quomodo vales?* - kérdezte tőle az egyház nyelvén. - *Bene?* Látod, - mondta azután a legényhez fordulva - mily szelíd, hogy szeret, szegen szüve tele jósággal. Mi Urunk, Jesus is kedvelé az szamarat, bévonula rajta az bínes városba. Lám, nekem van szamaram, megérti, mit neki én mondok. Vigasztal engem, ha ű megérti szavamat, még inkább érti az ember, kit Isten az képére teremte! És neked még egy kutyád sincsen...

A legény erre, anélkül, hogy akart volna, csendesen beszélni kezdett. Szűk szavakkal s akadozva elmondta élete történetét. A fráter nagy komolysággal merült el szavaiba, sajnálkozva ingatta a fejét, amikor anyja haláláról, öccséről, apjáról megemlékezett, bólogatott, mikor a falura tért s egy-egy szelíd szóval biztatgatta, amikor a szava elakadt s Virágra került sor. Bene egyre sűrűbb szünetekkel, egy-egy szóval mondta el szerelmét, forró vágyait, az ördög kísértését, a lányrablást és az utána következett zűrzavart. Amint azonban túljutott a viharos este történetén, megint elindult a szava s egyre könnyebben és símábban beszélt. Leírta hosszú útját az Ormánközön végig a Szárhegy és Kopács felé, átkelését a Disznórévnél a Dráván s vonulását ismeretlen mocsarakon, erdőkön és dombokon át Keletre, a kúnok felé. Végül megemlítette még, hogy Karacs vendégül fogadta, sőt lányt is nézett neki, Beke lányát, Jopárt, kap a lánnyal új sátort, barmokat, lovakat, nyestbőrt, meg más prémeket s a Csertán-nemzetség befogadta őt. Karacs itt az egyetlen magyar, bár baskirdnak mondja magát, két fia azonban kerüli őt, sőt gyűlöli. Most hát itt van egyedül idegenben, nem érti népe nyelvét sem s a szíve visszahúzza a falujába. De oda többé nem mehet.

- Úgy beszéltem, atyám, akár az Isten előtt - fejezte be szavait.

Hosszan hallgattak.

- Adj hálákat az Istennek, testvérkém - mondta azután a barát. - Bíneidért megkísért most is. Vedd el csak kún leányt, ő megerősödik a kresztyénségben, te kedég jóváteszed vétkeidet. Virág leányzó elelése emberhalálba vitt. Jopár gyermekeket ajándékoz ez velágnak. S mennél nehezebb érted őt, annál szelídebb légy. Annál alázatosabb. Jopár is virág, virága az Istennek. Én ujjmutatást látom benne, hogy Jopár teszi jóvá bíneidet, amiket Virág miatt vétettél. Ne szomorkodj. Atyád megbocsát neked...

Erre lehajtotta a fejét, arca áhítatosan elkomolyodott s felemelve jobbkezét, imádkozni kezdett magában latinul. Félhangon imádkozott.

- *Ego te absolvo in Nomine Domini...* - mondta csendesen s keresztet vetett Benére.

- Mit mondál? - kérdezte a legény meghökkenve.

- Gyónál, testvérkém és én feloldozlak az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében, ámen - mondta a fráter mosolyogva s látszott rajta, hogy meghatotta Bene elbeszélése.

- Gyónék! - csodálkozott Bene.

- Gyónál, testvérkém - erősítgette a fráter. - Kitártad szűvedet, alázattal és megbánással beszélél s megvallád bíneidet. Beismeréd, hogy az erdeng csábított szerelemre ama leányzó iránta... Én láttam, hogy gyónsz... Pönitencia lészen számodra házasság. Felelj meg becsülettel és örvendezz. Én is örvendezek, hogy Isten hozzád vezérelt és feloldozhattalak. Most azonban itt az idő az lepihenésre. Lásd, hogy egy darab farkasbőrt adj nekem éjszakára.

Mind a ketten felkeltek a kőről.

- Fikusz! - kiáltotta Iréneusz a latin szamárnak. - *Ergo: imus! Veni!*

A szamár itt-ott harapva egy marék füvet, engedelmesen poroszkált utánuk Karacs sátra felé. Nagy fülei mint tölcsérek fordultak ura irányában, nehogy szelíd, vagy korholó szavait elmellőzze.

10.

Iréneusz fráter jó darabig ottmaradt a táborban. Minden este más sátorba ment aludni, kis körben hintegetve a krisztusi tanítás magvait. Míg a táborban tartózkodott, a kunok nevetve bosszankodtak saját áldozatkészségükön, amellyel megvonták maguktól a bort és erjesztett savót s két nap még táplálékot sem vettek magukhoz. Iréneusz meg napkeltekor együtt kelt a vendéglátóval, vidám áhítattal énekelt egy latin szenténeket, majd segített a sátorkörüli dolgokban. Megkéfelte-megvakarta a családfő lovait, megfejte a teheneit, vajat köpült az asszonyokkal, szárított trágyát hordott nagy, öblös kosarakban tüzelőnek, hájjal kente be a borotválkozó fejét s vigyázva, könnyed kézzel leborotválta a kerek koponyákat, csak a három hagyományos csimbókot kímélve. Azután kiment a kaszálóra sarjút gyűjteni s ebben segített neki a szamara is. Egy-egy boglyát lánccal körülkötve, hámfára fogtak s Fikusz az ökrökkel együtt megadással vontatta haza. Iréneusz nem tett különbséget férfi, női vagy rabszolgamunka között, annál inkább, mert a férfiak úgyszólván semmit sem dolgoztak s minden a szegény asszonyok nyakába szakadt. A kunok nevették a frátert, az asszonyok azonban rajongtak érte. Messze zengett a jókedvű dal és nevetés a mezőn. S amikor az asszonynép eldalolt egy szerelmes nótát a folyóról, a csillagokról és a halott kedvesről, ő rázendített valami egyházi énekre s tanítgatta rá őket. Éjszakánként, amikor lement a folyópartra s a vízmosta kövön üldögélt, bizonyára azon töprengett, hogy lehetne énekelni a latin himnuszokat kun nyelven, hogy az ő kedves, szilaj báránykái megértessék s megtanulják.

- *Áve Mária, gyaningni, jaruti ata nuri!* - zengett végig a mezőkön, réteken és erdőszéleken a fráter érces, vidám hangja, s az asszonynép, meg a szerteszét lézengő gyermekek felkapták s tovább zengték. S a csordát, ménest itatásra terelő lovasok megálltak s hallgatták a különös értelmű szavakat. „Bolond” - mondták tisztelettel s csendesebb ügetésre fogták a lovukat, hogy végig meghallgathassák a furcsa fráter énekét.

De nemcsak a munkához értett a fráter, hanem a gyógyításhoz is. Belenézett a fájóstorkú gyermekek szájába, megtapogatta a homlokukat, hasacskájukat s egyiknek ilyen, másiknak amolyan füvet főzött. A gyermekek nem féltek úgy tőle, mint a kámoktól vagy szakácsoktól. Mert Iréneusz csendesen imádkozott fölöttük, keresztet vetett rájuk, azután az ölébe vette őket és beszélt az *Ucsmakról*, ahol angyalok repdesnek zengő szárnyakkal, nagy szikrázó fényességben ül az Isten és szeretettel mosolyog az ilyen kis gyermekekre, mint amilyenek ők. A vakító isteni trónus körül pedig ott énekelnek a megholtak lelkei, meg a világ minden állatai, az oroszlánok, tigrisek, farkasok és békák együtt játszadoznak az Atya lábainál a bárányokkal, kecskeollókkal, csacsikkal és kismacskákkal, még az egér is táncol örömében. A madarak tolla pedig úgy ragyog, mint a rubint és a smaragd s úgy énekelnek, mint az aranycsengetyűk. De beszélt nekik a *Tamúzról* is, a tűz földalatti országáról, a lólábú, kecskefarkú, szarvas ördögökről, a gonoszok katlanairól, ahová a csalók, hazugok, gyilkosok, sanyargatók kerülnek. A gyermekek tátott szájjal itták ezeket a meséket, a kis beteg elfelejtette lázát és fájdalmait, az egészségesek meg ott ültek a fráter lábánál a földön s erőszakkal sem lehetett volna őket elhurcolni. Míg a beteg szép csendesen elaludt s Iréneusz letette őt a puha medvebőrre. Füvei és porrátört orvosságmagvai pedig túltettek az orosemberek és javasasszonyok tudományán, meséi az ő titkolt értelmű s keremetekkel cimboráló szavaik erején.

Azonban leginkább azt csodálták, hogy a barát le tudja festeni a túlvilági országok lakóit. Délutánonként előszedte a hártyatekercseket s a hosszú madzagra felfűzött festékes tégelyeket. A hártyából kis darabkákat metszett, a tégelyeket kirakta maga körül a földre s térdére fektetett pajzson rajzolta, írta szűz Mária, Jézus, az apostolok képét. Ecsetje nyomán halvány, áhitatos arcok keltek életre, tüzes kék és piros palástban pompáztak az égi alakok, fejük körül aranyos sugárzással, kezükben liliommal, könyvvel vagy pásztorbottal. Ahogy ott ült a barát

az árnyékon s elmerült munkájába, körülötte pisszenés sem hallatszott. Hátamögött szorongva bámulták nemcsak az asszonyok és gyermekek, hanem a férfiak is. A bolond barát csodát művelt. Hiszen tudtak festeni a kunok is, szépen kicifrázták a sátorban guggoló isteneket, a halottjuk sírjára letűzött kopjafát, de ennél azután nem is mentek többre. Emberről, állatról már nem írtak képeket. Az meg különösen távol volt tőlük, hogy a szellemeket, akikkel az orosemberek révületükben érintkeztek, vagy akikkel néha az erdőszélen, víz mellett találkoztak, ábrázolják. Vándorlásaik során láttak templomokat, amelyekben hatalmas képek bámultak le rájuk, de ezeket úgy vették, mintha mindig lettek volna, mintha hozzátartoztak volna a világ sokféle jelenségéhez... Maguktól támadtak s mindig lesznek.

A barát azonban hol magábamerülve, hol vidáman csevegve a szemük láttára elevenítette meg a szentek és keresztény istenek képét, ide egy fekete vonalat húzott, oda egy zöld foltot kent, amoda meg kéket s egyszer csak élet szállott a kis hártyadarabra, a túlvilági alak szeme kinyílt, ajkát szelíd mosolyra vonta, keze igazi kéz, haja, szakálla igazi haj és szakáll lett. Szinte megszólalt. Minthogy pedig a barát kedves és jóságos volt, senkinek kárát nem akarta, nem szitkozódott, nem rabolt és nem ölt, sőt még a szamarával is úgy beszélgetett, mintha ember lett volna, megértették, hogy nem az ördög segítségével működik, hanem azokéval, akiket lefest. Úgy kellett lennie, hogy Iréneusz, mint az orosemberek, révületbe esik, csak a révület nem látszik rajta. Nem zuhan a földre, nem húnyja be a szemét s nem dadog érthetetlen és titkos szavakat. Iréneusz révülete valami könnyű és vidám állapot volt, lelke mélyén társalkodott a szentekkel s azok súgták meg neki, milyen színt használjon. Azok vezették az ujjait. Iréneuszban a keresztény istenek nyilván végképpen legyőzték Ukkont és Tengrit, az ördögöket és rontó keremeteket. A képek tehát, melyeket hártyára vetett, csakugyan bűvös, földöntúli erőt sugárzó tárgyak, jó őket a ruha alatt viselni, vagy a sátor mélyében a fából faragott kis istenszoborhoz támasztva tisztelni. Az asszonyok tudták, hogy szűz Mária képe használ a szülésnél, mindenféle betegséget meggyógyít, a lányok szerelmi bájolásra használták, hogy kedvesük szívét magukhoz bűvöljék, a gyermekek pedig szentül hitték, hogy a kis Jézus kézenfogva vezeti őket. A férfiak sorra megérintették vele nyilaik és kopjáik hegyét, hogy biztosan bevágódjanak a célba.

Ezért a képecskéknek nagy volt a keletjük. Szinte a barát kezéből tépték ki őket. Amilyen áhítatos csendben szemlélték a festegetést, olyan dühös zsivajjal ragadták ki egymás kezéből a kész remeket. Az asszonyok egymás hajába is beleragaszkodtak volna, ha a barát meg nem ígéri, hogy mindenkinek ad, csak legyenek türelemmel. Elannyira, hogy a szentek gyűlölködést támasztottak, ahelyett, hogy áhitatot és békességet szereztek volna. Szidta is kúnjait a barát emiatt.

- Ti gyalázatosak! - kiabálta tettetett szigorral. - Ti bides kipcsák ebek! Marjátok egymás Misziha miatta. Hát nem gondoljátok, hogy minden ereje vész el képecskékneki, ha ti marjátok, tépjétek miatta?

Bene a barát hűséges társává szegődött. Megvakarta a szamarát, megtisztította a szerszámot, megvarrta Iréneusz elszakadt kámzsáját, megmosta az ecsetjeit, kiélesítette a kését, sőt egy remekbekészült ivószaput is faragott neki fákkal, virágokkal és vágtató szarvassal. A barátot meghatotta Bene szívessége, megcsókolta őt kétfelől s viszonzásul egy csodálatos Mária-képet adott neki, hogy viselje az inge alatt. Ezt a képet különös gonddal festette a barát, szebbek voltak rajta a színek, elbűvölőbb a Szűzanya mosolya, kecsesebb a keze, ragyogóbb a feje körül sugárzó fénykoszorú. Bene minduntalan elővonta kebeléből s hosszasan csodálta.

A tábor élete pedig folyt, ahogy azelőtt ezer, meg még ezer évvel is folyt már. A lovak, szarvasjószágok, bárányok és tevék békésen legeltek a messzeterülő síkságon, a pásztorok terelgették őket az erdőség és a folyó között, az asszonyok és rabszolgák betakarították a

sarjút télire, csépelték a kölest, szárították a húst, zurbolták a kumiszt, mosták a ruhát a vízparton. A férfiak meg, ha nem csatangoltak lóháton a nyájak, csordák és ménesek körül, s ha nem mentek az erdőre vadat, madarat fogni, ott ácsorogtak a kovács sátra előtt s bámulták a nyilak edzését, a zablák és kengyelvasak kalapálását, a kopjahegyek izzását és a fujtató-tömlővel bajlódó inek sürgésforgását. Vagy hevertek a sátor előtt a szelíden melengető őszi napon, kortyolgatták a kumiszt és szótlanul bámultak a messzeségbe, a felhők vonulásán ábrándozva. Az erdő már sáfránysárga, bíborvörös és rozsdabarna színben lángolt, a szellő száraz levelekkel játszott, az ég világoskék volt és a felhők gyöngyszínűek, a lekaszált rét sárgásan tárult fel, megnyílt s az egész táj tágasabb lett, nyiladozott, széledezett. Bikanyál úszott a csendes levegőben, a napfény olyan volt, mint a régi bor s a halak is részegen szökdeltek ki a vízből, hogy egy-egy kortyot igyanak belőle. Mindezt napról-napra el tudták nézni az atyafiak, keresztbetett lábbal ülve sátruk előtt, vagy hanyattfekve a fűben.

Csak este élénkültek meg egy kissé, amikor szokásos tereferéikre összegyűltek egy-egy tűz körül. Korán esteledett és a Duna felől hideg szél áramlott, magával hömpölyögtetve a fonnyadó erdők, mezők s a párolgó víz nehéz illatát. S mint láthatatlan hegedőstündérek, köröskörül szorgalmasan zenéltek az őszikék. Csertán nemzetsége ilyenkor vadul veszekedett a világ folyásán, vagy lehajtott fejjel hallgatta a barát korholó szavait.

Csak az öreg Karacs és két fia kerülte el a barátot. Ők nem akartak tőle képet, nem hittek szűz Mária, Jézus úr, meg az apostolok varázserejében, sőt úgy viselkedtek, mintha Iréneusz és szamara nem is volnának a táborban. Még azt a köteles tiszteletet sem mutatták a szerzetes iránt, ami a bolondokat megillette. Nem fúrta oldalukat a kíváncsiság, hogy vajjon miféle révület vezeti ügyes ujjait, milyen csodával kelti életre az égiek szent vonásait. Azt meg határozottan rosszalták, hogy a barát az asszonyokkal és rabszolgákkal dolgozik. Karacs még a látszatát is elkerülte annak, hogy a szerzeteshez sodródjék, de azért el sem mellőzte. Úgy tett, mintha Isten e vidám, szorgalmas és eszelős szolgája nem is lett volna a táborban. Nem törődött a korholásaival, itta a kumiszt, ette a köleskását meg a húst, hevert a napon, vagy kiballagott a Duna sásos, tocsogós öntéseire s beszállva bodonhajójába, egykedvűen, de nagy belső élvezettel merítette vízbe a meriggyehálót s markolászta ki belőle az ezüstösen csillogó halakat. Fiai kerülték a barátot, de Benét is. Ha meg összeakadtak velük, hát a szemük sarkából villantottak feléjük gyanakodó, hideg pillantásokat. Egyébként csak este mutatkoztak. Most ősszel minden gondjuk a halászat volt. A bárkák tele voltak hallal, Amcsik alig győzte felhasogatni őket ékalakú, hegyes késével s kiakasztani hosszú sorban a Napra, hogy télire megszárogassa őket. Karacs sátorát már messziről elárulta az átható halszag, a sátor mögött pedig fülásig zabáltak a tábor kutyái és aprómarhái a kiszórt halbelekből.

Bene csakhamar elúnta a tétlen kún életet. Ő odahaza sürgő-forgó munkát látott, abban nőtt fel. S ha ideje javarészét a lovakkal töltötte is, maga a falu szinte árasztotta a megfeszített munka és kemény szorgalom feszültségét. Odahaza már kinyűtték a kendert, meg is áztatták s késő éjszakáig csattogott a tiló mindenfelé. Odahaza ütemesen puffogtak ilyenkor a cséphadarók és zengett a csépelők ütemes dala. Odahaza a Sózón már tízezrével száradt a télire szánt hal, a házacskák mögött füstölt az aszalókemence lika, hordták a sarjút, szelelték a gabonát, javították a háztetőket. Folyt a betakarítás... Vagy talán el is pusztult Voiszló azon a rettenetes éjszakán? Romokban hevernek a házak, földönfutók lettek az emberek? Öcsöd nem fújja tülkét és Ábrám nem üldögél a belső házfal mellett, nagybölcsen magyarázva a kolostori élet titkait? Isztró harangszava füstös gerendák és szétdúlt gyümölcsösök felett ring? Elhessegette magától ezeket a kínzó képeket s körülnézett, mit tudna dolgozni. A halászathoz nagyon értett, el is ment egy nap Karacsék meriggyehálójával s vidáman halászott egész nap. A messzetükröződő víz, a nádban-sásban kanyargó csatornák suttogó csendje, a madárság hápogása, rikácsolása és pittyegése, a locsogó hullámok zenéje felvidította. S mikor este hazatért,

rogyadozva a haltömeg súlya alatt, Karacs sötét arca ezer ráncba torzult az örömtől. Körültapogta a kis öreg, megfogdosta, emelgette és szagolta a halakat s hangtalanul nevetgélt.

Majd meg felkapott kis kócos lovára a legény s körüljárta a méneseket, nyájakat. A tevék látásával nem győzött betelni. Csodálta púpos hátukat, kajla nyakuk járását, birkaforma fejüket s lefittyedő ajkukat, mintha a világ folyását fitymálták volna egykedvű bölcsességgel. Szóba ereszkedett a pásztorokkal, segített nekik a jószág terelésében.

Egy nap a ménesnél járt s a vén kúnnal beszélgetett, aki kést fogott rá nemrégiben, amikor az elveszett Csilling felől érdeklődött. Az öreg most is olyan bizalmatlan és hallgatag volt, gyanakodva nézte Benét. Amint ott ténferegtek s nézték a legelő ménest, odaügetett hozzájuk Kartal és Kurt.

- Iteken szagot ierez az loú - dünnyögte Kartal s lovát szemközt fordítva Benéével, merőn az arcába nézett.

Bene hallgatott.

- Mária szagát ierzi - tette hozzá csúfolódva Kurt.

- No, meg a Jopáriet - folytatta Kartal s dühös mosolyra viccsant a fogsora.

Bene felforrt. Arcát elöntötte a vér. Megmarkolta fejszéje nyelét.

- Nyughassatok, - vetette oda csendesen - amég jódógotok van.

Erre azok is a fejszéjükhöz kaptak és szorosabbra fogták a kantárt.

- Mír dúlódtok, hé! - kiáltott rájuk a vén csikós recsegő hangon. - Nem látjátok, mily gyámoltalan, szegíny?

Ez a szó azután alaposan meglökte Benét.

- Mondjátok, mit akartok tűlem? - kérdezte izzó dühvel s körülpillantott, mint aki érzi, hogy égen-földön egyedül van s még az élettelen tárgyak is rátörnek. - Kit bántok én, he? Kinek vagyok útjába? Szóljatok!

- Mikor is lieszen az lakzi? - firtatta éles hangon, csúfondárosan Kartal. - Mikor is lieszen az násztánc?

- Tám eliebb egy kücikiet eljárnád mivielenk - ajánlotta még jobban vicsorogva Kurt.

- Ne bántsátok hát - hörrent közbe a csikós. - Ne kergessítek. Megyen ű jószántábul is.

Bene ebben a pillanatban már nem tudta, mi történik vele s mit csinál. Mintegy révületben hallotta a legények ordítását, látta, hogy a ménes szárnya felől vágtában közeledik még három lobogó, hadonászó, magas süvegű alak, érezte, hogy ujjai görcsösen markolják a fejsze nyelét s hogy kétfelől két kócos, sötét kis ló tör rá s rajtuk két alacsony, zömök, sötétarcú lény. Csak a feketén villogó kis szemeket, a gyűlölettől és kárörömtől eltorzult arcokat, csak a felemelt csupasz karokat és a fejszéket figyelte meg. Minden más csak sejlett előtte.

Kartal csapását kivédte s nyomban lesújtott Kurtra. De még fel sem emelte fejszéjét, máris szembetalálta magát a három csikósbojtárral. Mint hosszú kígyó, tekergett felé a levegőben egy fonott szíjostor és sziszegve fütyült el a füle mellett. Ezután vad gomolyaggá keveredtek valamennyien. A lovak nyerítettek és felágaskodtak, a fejszék összecsattantak, az emberek kurjongattak.

- Hijjú! Hijjú! - rikoltozták a Karacsfiak.

- *Szüren! Szüren!* - ordította az egyik kún bojtár.

- Ezt a Jopárierte!

- Nászágyba veled!

- Az ördöngvel!

Bene nyaka köré tekeredett egy ostor s fojtogatta. Balkezével eleresztette a kantárt s lovát csak a térdével irányozva, forgott maga körül vadul, hogy szabaduljon, baljával meg megkapaszkodott a szíjba. Itt az észnek csak kevés szó jutott. A biztos gyakorlat, a résenlét, a puszta verekedő ösztön dolgozott. Bene karja vérzett, de nem tudott róla. Ugyanúgy nem tudtak sebeikről a többiek sem. Bene vadul nekizúdítva lovát Kartalnak, ledöntötte nyergéből, majd félfordulattal az egyik bojtárra sujtott, arra, amelyik nyakába csattintotta a karikás ostort s megfordulva lovával, húzni akarta őt a földön. De Benének sikerült utolérnie s rátörve, fejszéjével válloncsapta. Az, szegény, eleresztette az ostort s felbődülve nyargalt tovább. Bene most megfordult és máris szemközt lelte magát a lázas dühtől szinte vak Kurttal. Fejszéik összecsaptak, az ütés olyan erős volt, hogy Bene fejszéje kiszakadt a nyeléből és kalimpálva elröpült, Kurt fejszenyele pedig ott, ahol markolta, elhasadt. Egyszerre nyúltak késeikhez. De Bene egy pillanattal megelőzte ellenségét s a kést felülről lefelé belesujtotta a vállába. Odaszánta ugyan, ahol a nyak főütőere lüktet, de nem sikerült. S ez mentette meg Kurt életét. Mert a vér nyomban elborította ugyan, de a halálos szúrástól megmenekült.

Ekkor már öten is vágtattak feléjük vadul ordítva és fenyegetőzve. Az asszonyok meg, akik a karám körül piszmogtak, kiálltak a síkra, rikoltozva bíztatták embereiket, rázták az öklüket s toporzékoltak. A kutyák összecsődültek a csúfságra s ugattak, ahogy a torkukon kifért.

- Nesze a tolvajért!

- Nesze lú! Nesze kantár!

- Nesze jány!

- Nesze nászkoszorú!

Efféle szavakat ordítoztak Bene felé a rátámadó, őt ugyancsak szorongató lovasok s mindenfelől zuhogott az ütés, sziszegett az ostor és pányvakötél, suhant a kés. Halállal végződött volna a dolog, ha a ménes fel nem figyel, a közelben legelő csődörök meg nem ijednek s az egész lósereg, mint lábrakelt szélvihar, el nem indul a messzi síkságon a hegység felé. Nyerítve, zúgva, dobogva lódult el a ménes. Fejüket szügyükbe vágva, lobogó sörénnyel és farokkal omlott neki a világnak az ezernyi ló. Elöl a csődörök, nyomukban a kancák és közrefogva a csikók. Mint a hegyről lezúduló sziklagörgeteg, úgy hömpölyögtek. Nyomukban a kutyák falkái, meg a csikósok kieresztett kantárral, kézbekapott ostorokkal.

Egyszerre abbamaradt a verekedés. A vén csikós szitkozódva fordította meg lovát és a kutyák, meg bojtárok után ordítozott. Azután sarkantyúba kapva paripáját s kibontva hosszú ostorát, a ménes után eredt.

Nyomában a három véres, megtépett bojtár. Rövid, bő ingük, halántékukon befont hajuk lobogott, farkasbőrük úszott utánuk. Vadul kurjongattak, felálltak a kengyelben. Ahány ember csak volt a hatalmas ménes körül, mind útnakeredt. Még az asszonyok közül is nyeregbepattantak hárman s eszeveszetten visítozva s ostoraikkal durrogatva, a férfiak után eredtek.

A verekedés úgy megszűnt, mintha semmi sem történt volna. Még Benét is elkapta a kötelesség, fejéből elszállt a düh. Leakasztotta nyergéről a pányvát, vágtában rohant a ménes balszárnya felé. Kartal nyögve támaszkodott fel a földről, Kurt meg a vállából omló vért szerette volna elállítani úgy, hogy a sebet szorosan összenyomta. Ott maradtak magukra s szégyentől égett az arcuk.

Mire Bene és a csikósok utolérték a megvadult ménest és szorítani kezdték az erdő szöglete felé, már a táborból is vágtatva jöttek az emberek. Mások meg egyenesen elébevágtak a ménesnek s arra törekedtek, hogy a vezérlő csődöröket elfogják. Egyszerre talpon volt mindenki, még a négyéves gyermekek is lórakaptak s kicsiny ostoraikkal hadonászva vágtattak a színhelyre. Az asszonyok, lányok úgy repültek lovaikon, mint a boszorkányok.

Jól beesteledett, mire megbirkóztak a vad, rideg ménessel. A csődöröket pányvákkal elfogták, a többit meg nekiszorították az erdőszélnek. Dolgoztak az ostorok, messze hangzott a pokoli kurjongatás, a kutyák berekedtek az ugatástól. Emberek, állatok verejtékben úsztak s reszkettek az izgalomtól. De végül is sikerült megcsendesíteni a bősz hadat s lassan-lassan visszaterelni a karámokhoz, szárnyékokhoz.

Akkor már sem Kartal, sem Kurt nem volt ott. Hazakocogtak s lovukat kicsapva a cserge elé, eltűntek a vízparti nádasokban. Bene pedig szótlanul kötözte sebét, vérelállító levelet rakva rá.

11.

Másnap reggel Jopár egyik rablánya, Kukcsin kereste Benét. Hajlongva járult elé, hóna alatt egy kis fekete kutyát szorongatott. Ahogy Bene kilépett a csergéből, Kukcsin leborult a földre, fehér vászonnal takart arcát alázatosan lehajtotta s a kutyakölyköt letéve, tört magyarsággal hadarni kezdett:

- Élj egiszsigben, Jopár kedvese! Jopár izeni számmal: vidd el neki ebecskít, kírd, fogadja szívesen. Izeni számmal: ebecske hű és jó. Ebecske vidám.

- Neköm kűdte a kiskutyát? - csodálkozott Bene és a szíve körül melegség bizsergett.

- Mondá Jopár: ebecske hű és jó.

Bene nevetett. Ölébevette a kiskutyát. Könnyű volt, kis fején vidáman leffegtek bolyhos fülecskéi, apró fekete szeme, mint két fekete kavics villogott. Gyöngyfogaival rágicsálni kezdte Bene hüvelykujját, vidáman morgott, lombos farka kedvesen lengett. Körmei olyanok voltak, mintha kicsiny, fényes fekete bogarak lettek volna. S amikor Bene az arcához emelte a kutyakölyköt, az figyelmesen nézett a szemébe, majd piros, meleg nyelvével kaffogva nyalta az arcát.

- Elfogadod? - kérdezte Kukcsin.

- Üzenöm Jopárnak, áldja meg űtet az Isten - felelt halkan Bene. - Mondd meg neki, nemcsak a kutya hű és jó, hanem Öcsöd fia Bene is. És vedd ezt a képöt, én kűdöm.

Belenyúlt a kebelébe s letépve a barát kis képét a fonálról, odaadta a rabnak. Az elragadtatott nevetéssel emelte fel egy kissé a fátyolát s ismét leborulva, a képet kebelébe dugta.

Most már hát nem volt többé egyedül Bene. Ott volt a kiskutya. Ölébe vette, simogatta, csiklandozta az ujjahegyével, beszélt hozzá, tanítgatta. Azzal elment vele Iréneuszhoz. A barát már messziről nevetett rá. Ott ült a földön egy magános hársfa tövében, előtte meztelen kisgyermek guggolt. Iréneusz nagy munkában volt. Figyelmes gonddal kotorászott a gyermek hajában s fogdosta benne a tetűket. Közben kúnul mesélt neki valamit, hogy nyugton legyen s tűrje a tisztogató munkát.

- Mid neked van, szerelmes brátocskám? - fordult Bene felé. - Tán csak nem kicsike ebed?

- Okurnak nevezöm el - ujságolta boldogan Bene. - Nízzed, mejen igön kedves, mejen kis lamos farka van, mejen okoska szöme, gyöngyfoga! Nízzed csak, mejen kis keze van!

A kiskutya szétvetve hátulsó lábát, vékony, szinte gyermekes hangon megugatta a barátot.

- Jopár küldé. Azt izente, az eb hű és jó. Én meg elkűdtem néki Szűzanyánk képét, akit tőled kapék. Ne haragudj meg érte.

Iréneusz megsimogatta a kiskutyát s mosolygott.

- Nem megharaguszok, brátocskám. Képecske van jó helybenne. Majd írok teneked más...

12.

Mikor Köcsmeg megtudta, miként támadt a verekedés, hogy vadult meg a ménes és hogy hasították fel Bene karját, nagy haragra lobbant. Dühösen beletapsolt a tenyerébe s a belépő rabszolgáknak megparancsolta, hogy a verekedés minden résztvevője azonnal menjen hozzá. Egy másik rabszolgával pedig kurultába hívta a nemzetség férfiait.

Egy leány meggyujtotta a sátor közepén a tüzet s a nagyhamar megérkező férfiak leültek megszokott helyükre a tűz köré. Mindenki látta, hogy Köcsmeg haragszik. Tudták, a verekedés miatt hívta őket. De nem szóltak, csendesen itták ki a rab legényke által kínált kumiszt és ujjaik elmerültek a szakállukban.

Csakhamar megérkeztek a bojtárok is, élükön a vén csikóssal. Megtaszigálták a szemöldökfán lógó kumiszostömlőt, azután kezükkel a homlokukat érintve, meghajoltak Köcsmeg előtt. De nem ültek le, hanem némán várták a dolgok kifejlődését.

Utóljára belépett a sátorba Bene is. Sérült karját kíváncsian nézegették az üldögélők.

- Hol vagynak az fiaid? - fordult Karacs felé Köcsmeg hosszú várakozás után.

Karacs vállatvont.

- Apjuk vagy, - mondta Köcsmeg tisztelettel - nem kívánjuk, hogy hurcód ide űket. De az ítíletbe te is ríszes leszel.

- Igaz ítíelet lieszen.

Köcsmeg ismét tapsolt.

- Kerítsétek elő égen-földön Kartalt és Kurtot - parancsolta kún nyelven a rabszolgáknak. - Verjétek meg a lármafát.

Odakint csakhamar felhangzott a lármafa ütemes csattogása.

- Hogy vót? - fordult Köcsmeg a vén csikóshoz. Az egykedvűen állott az ajtó mellett s ujjait övébe dugva, lábát szétvetve és süvegét félrecsapva a csizmáját nézte.

- Hadd mondja el inkábbat Bene - dünnyögte.

- Bene, mondd el hát te.

- Én osztán nem, engödelmet - csóválta a fejét Bene. - Ki mit kapott, az az űé. Én is kaptam, űk is kapának.

- Mondd el hát te - fordult Köcsmeg az egyik bojtárhoz, amelyiknek a válla volt bekötözve.

A legény hümmögött, köszörülte a torkát, hol az öreg csikósra, hol Benére, hol Köcsmegre, hol meg a másik bojtárra nézett.

- Ki-ki amit kapa, megelígedhet víle - mondta.

- Hát egyik sem szól? - csattant fel Köcsmeg.

- Mink csak az vígire írtünk - jegyezte meg egy öregember a körből.

Igy nem tudtak dülőre jutni. Várniok kellett, míg Kartal, meg Kurt előkerül. Addig iszogatták a kumiszt, beszélgettek. Végre, hosszú várakozás után, megérkezett a két legény. Vizesek, sárosak voltak, az arcuk sötét, a szemük bizalmatlan. Meghajoltak a kurulta előtt s megálltak makacsul az ajtó mellett.

Köcsmeg felszólította Kartalt, hogy adja elő az esetet.

- Mi valánk az kezdők - morogta Kartal mogorván. - Mi vállaltuk.

- Öcsöd fia Benét befogadá az nemzetsíg - emelte fel hangját Köcsmeg s körülhordozta pillantását a sátorban. - Víre az mi vírünk, ílete az mi íletünk. Aki rátör, az a nemzetsígre tör. Vajjon nincs mán elegendő róka, szarvas, vaddisznó az erdőben? Vajjon nincs medve a fejszíteknek?

Valamennyien lehajtott fejjel hallgattak.

- Vajjon egymás szemevelágát vájja-é ki az nemzetsíg? Nem befogadánk-é titeket is, atyátokval, Karacsval egybe? - folytatta Köcsmeg, s a hangja egyre erősebben recsegett, szakálla egyre indulatosabban rezgett. - Fírfiak, ez kít legínyben talponáll az ördöng. Tíz-tíz korbácsütís tám nem lenník sok.

- Az Certán-nemiert köszönetvel vesszük - mondta Kurt s felvetette a fejét.

- Ne űket verd - szólt közbe a vén csikós és előrelépett. - Engem verj, én is ott valík, s nem választám szít űket.

- Minket is vélek egybe - szóltak a bojtárok össze-vissza. - Mink is vesztét kívánánk. Mer Bene sehonnangyütt, ti meg bevettítek vala közibénk.

- A legszebb lányt adjátok neki - tette hozzá a harmadik bojtár.

Bene arca vörös volt a szégyentől. Látta, hogy miatta bomlott meg az egyetértés, idegen közöttük. Felállt s kissé remegő hangon, a szókat szaporán ejtve mondta:

- Embörök, tisztöllek-böcsüllek tiktöket. Hálákat mondok azér a sok szívességér, amit kaptam tűletök. Neköd, Beke apám, köszönöm, hogy a kedves lányodat neköm szánád. A lányodnak köszönöm, hogy egy kiskutyát kűdött. Nem feledöm el... - kissé elérzékenyült s erősebb hangon folytatta, hol az egyik, hol a másik kún szemébe nézve. - Köszönöm a szállást, ételtitalt. Nem akarom, hogy a béke megbomoljon közöttetek miattam. Űket én értöm, meg magamat is. Engedjetök hát utamra. Bosszút én nem állok, űk is adtak seböt, én is adtam seböt. Nem akarok embörhalált. Ne korbácsold meg űket, kende, menjenek békével, én is elmék békével...

- De nem úgy van ám! - kiáltott fel Beke s arcán mint a parázs, tüzelt a hosszú sebhely. - Mert Bene van olyan legíny, mint ezök, helyin van a szűve. Csúfság lenne, ha elengednínk, mikor mán befogadtuk vala!

- Avagy asszonyok vagyunk mi?

- Karacs, szólj mán te is.

- Biefogadátok, - morogta Karacs - hát azt mondom, akit ti. Bintesszietek, aki bínesz.

- Mink vagyunk az bíneszek - vágta oda Kartal.

- De mink is - tódította a vén csikós.

- Én vagyok az oka - tette hozzá még hevesebben a magáét Bene. - Edegyüttem messzi vidékről, nem tudhatitok, ki vótam, ki vagyok. Előttem a velág, mék másfelé, úgysincs neköm má sönkim, sömmim, csak az Istenöm, meg a kiskutyám, akit Jopár adott.

Az egész gyülekezetet meghatotta Bene kifakadása. Köcsmeg a szakállát huzigálta, Karacs köhhentett, Beke büszkén nézett rá és bólogatott, mintha mondta volna: látjátok, ez Bene, az én lányom jegyese! A vén csikós pedig újra és újra végigmérte s elmosolyodott.

- Az kutyát Beke lánya adá, - mondta meggondoltan - de annyi, mintha mi adtuk vóna.

- Bene hitet tett kresztyén módra is, meg kún módra is - figyelmeztette őket Köcsmeg.

- Jó halász, írt az lúhoz is.

- Azír ű is megadta nekik a magáít...

- Nem jedős...

- No, fiaim, Kartal, Kurt, vessítek csak le az imeget - fejezte be a tanácskozást Köcsmeg.

Azok ledobták a farkasbőrt, lehúzták a rövid bőringet. De ugyanakkor a vén csikós is levetette a magáét, meg a három bojtár is. Ott álltak valamennyien övig mezítelen. Köcsmeg leakasztott a nemezfalról egy ötágú rövid korbácsot, hurokszíját a csuklójára csavarta s kilépett a körből. Összeszorította ajkát s nagyon gyorsan felkapva a korbácsot, lesújtott vele Kartal hátára. Vérvörös csík nyilalt végig a legény sötétbarna bőrén. De ő maga meg sem moccant. Kezét ökölbefogva, égő arcát felemelve állta a szaporán csattogó ütéseket. Tízszer sújtott le Köcsmeg korbácsa, tízszer öt csík viccsant fel a bőrön s a vér gyöngyökben serkent ki az ütések nyomán. Mikor Kartal megkapta a magáét, kezét homlokához emelve meghajolt Köcsmeg előtt, azután gyorsan kiment a sátorból.

Kartal után Kurt következett. A tíz korbácsütés sziszegve hasított rajta végig. A szivárgó vér görbe ágakban virult ki a bőrén, mint tüzes virág. Mikor ő is kiment, Köcsmeg vissza-akasztotta a korbácsot s leült. A kurultában senki sem pillantott fel. Komolyak voltak az arcok, a szemek elbújtak a szempillák mögé.

- Eredjetek - intett Köcsmeg a csikósoknak. - Vigyázzatok, hogy az bíkesség meg ne romoljík.

Azok, ahogy voltak, meztelenül, elmentek s csak odakint vették fel a ruhájukat.

13.

Kartal és Kurt némán ment ki a sátorból. Lovukat kantáron vezetve, véres háttal, meztelen felsőtesttel ballagtak a folyó felé. Mikor a Dunához értek, belemártották vékony bőringüket a vízbe s hátukra terítették. Szótlanul ültek egy kidőlt fűzfatönkön s hallgatták a nád susogását, a madarak kiáltozásait.

- Meg kell nyúzni, valahún magyeri van az világon - szólalt meg végül Kartal.

- Majd köpi ű mieg az viert - dünnyögte Kurt.

- Apánk az binesz. Kergette lenne el inniet.

- Moszt szem szóla.

Mikor a bőr átmelegedett a hátukon, ismét bemártották és visszaterítették. Olyan volt a két legény háta, mint a nyers marhahús. És tüzelt, lángolt. A fájdalom keserű könnyeket sajtolt a szemükbe. Görnyedten ültek s bámészkodtak, töprengtek. Arcuk meg-megrándult, talán nem

is a kíntól, mint inkább a dühtől, megaláztatástól. Néha egymásra pillantottak s a szemük égett.

Messze voltak a tábortól, a zaj csak halkan szüremlett hozzájuk. S eltakarták őket a sűrű fűzbokrok és az embernyi magas nád hullámzó pásztái. Később, mikor kínjaik egy kissé szűntek s elunták a sanyarú töprengést, a víz és a békák szemlélését, beszélgetni kezdtek.

- Hát szabad-e ilyet tenni?! - magyarázta hevesen, rekedt hangon Kartal. - Egy jött-mentért megkorbácsolni őket? Egy afféle sehonnai tekergő, egy kilökött senki miatt? Idejön ez a nagyszál, tohonya csángó, s egyszerre úgy viselkedik, mintha ő lenne az úr. Mert magasabb mindnyájunknál. Ez az ostoba Köcsmeg pedig befogadja. Igaz, hogy Karacs pártolására, Beke nekiadja a lányát...

Kartal felsóhajtott.

- Jopár, Jopár - dünnyögte s úgy elfogta a keserűség, hogy szinte magábaroskadt. - Felediel iengem!

- Kutyát külde neki - szította a saját dühét Kurt.

- Ládd-e, - fordult feléje szemrehányóan Kartal s megfogta az öccse vállát - martuk egymászt az lian miatta. Ien esz akarám, te esz akarád. Majd megölienk egymászt ierte...

- Moszt meg jöve ez iteken...

Kisemmizetteknek érezték magukat végképpen. Tanakodtak, mit tegyenek. Meg kellene ölni Benét. Vagy Jopárt, az lenne a méltó bosszú a kúnokon is, Benén is, a lányon is. Vagy Benét is, Jopárt is, a kiskutyát is. De tán még Köcsmeget is. Ez a gondolat csak éppen keresztülfutott a fejükön, de el is kergették. Köcsmeg iránti tiszteletük olyan nagy volt, hogy csak tehetetlenségükben gondolhattak a megölésére. S Köcsmegnek igaza volt, hiszen Kartal is, Kurt is Bene életére tört, a felkavart bosszúból pedig nagy baj származhatott volna az egész Csertán-nemzetre. Bene volt az oka mindennek, meg a kúnok ostobasága. Nem látták Bene alávalóságát, idegenségét, alattomos viselkedését, hízelgő természetét, gyáva képmutatását. Meg az apjuk.

Miközben újra, meg újra végigszálazták az esetet, szorgalmasan mártogatták ingüket a vízbe és hűsítgették sajgó sebeiket. Kartal egy kővel agyonsujtott egy sütkérező békát s felkiáltott:

- Gyerünk Alprához! Ezek itt gebedjenek meg!

- Gyerünk Alprához!

Ebben megegyeztek. Jóravaló ember úgysem élhet ezek közt az alávaló disznók közt, akik egy magyar kedvéért megkorbácsolnak két baskirdot. Holott a magyar csak a nyáron csapódott közéjük, a baskird meg még a Donnál, családostul, nagy veszedelem idején. Ha már meg kellett esnie, jobb, ha elbujdosnak, hiszen Alpráék csak örülni fognak nekik! Jó vadászok, harcosok, jól értenek lóhoz, szarvasjószághoz, nyilazásban, kopjavetésben, mindenféle verekedésben ügyesek, erősek. Kúnul is tudnak, majdnem kúnok. Csak gyógyuljon meg a korbácsolás, késelés nyoma, ők bizony beállítanak Alpra népéhez.

Mikor besötétedett, lementek a révhez s egy nagyobbfajta vén bodonhajót eloldoztak. Vízretolták, a lovukat meg utánakötötték. Sebeik miatt sziszegve és az ajkukat harapdálva, nekidűltek az evezésnek. Csendes, hideg őszi este volt, a holdvilágtalan égbolton vadludak és darvak húztak. A széles víztükör sötéten csillogott s mintha partja sem lett volna. Az evezők tolla ütemesen csobogott. S a hajó faránál szuszogva-fujtatva úszott a két kicsiny, kócos, szívós lovacska, tág orrlikait kidugva a víz fekete síkjából. A csónak libegett és csúszott,

mintha végtelen olajáradaton siklott volna. A két legény mezítelen testét gyógyítóan simogatta a hideg éjszakai szél. Szemüket összehúzva, mint a hiúzok, lesték a partokat. Egy-egy sötét foltból, egy-egy halk hangból, a mindenfelől édesen kavargó illatokból tájékozódtak. A nagy folyam sodra messze leúsztatta őket, de nem bánták, hiszen Alpra népe úgyis jól lent volt a Duna mentén, közel Havaselvéhez és az égbemeredő sziklabércekhez, ahol a Duna úgy zúg, dübörög és forr, mintha az ördögök fűtenék alulról, a pokolból.

Hol Kartal, hol Kurt pihent egy pillanatig. Lovaikat suttogva szólítgatták s azok halkan visszanyerítettek rájuk.

14.

De a történtek után Bene is úgy érezte, hogy nem maradhat tovább Karacs bátyónál. Odaállt elébe, megköszönte a hozzávaló szívességét s elmondta, hogy más szállás után néz. Sajnálta nagyon az esetet, azonban nem tehetett róla. Ő nem akarta senki szabadságát megsérteni, békességben élt volna a fiúkkal holta napjáig. Ha rajta múlnék, vissza is jönnének.

Karacs erősen vakarta a tarkóját.

- Az törvien, törvien - mondta csendesen. - Űk lásszák az dógot. Majd cak megielnek az maguk erejien...

Tartóztatta Benét. Most már úgyis hamarosan meglesz a lakzi, Beke felállítja Bene sátrát, addig ellehet nála. Tudta jól Karacs, hogy fiait a nehéz vérük, a szép kún lány miatt feltámadt irigység keverte bajba s űzte el a táborból. De okos ember lévén, belátta, hogy Bene nem hibás. Nem tehet róla, hogy egy fejjel magasabb a többinél, arca is szokatlanul hosszasabb, homloka szélesebb, haja dúsabb, egész testi mivolta más. És hogy a természete sem olyan, mint az övék. Hogy valami nyugtalanság hajtja, szeret dolgozni, szelídebb és engedékenyebb náluk s folyton vágyakozik valahová, mintha egy tündér titkot súgott volna a fülébe s azóta azt a titkot akarná megfejteni. Kartal is, Kurt is meglett férfiak már, ha úgy látták jónak, hogy az idegenből jött legényt meg kell ölniök, az ő dolguk. S az is az ő dolguk, hogy nem sikerült a tervük. Sőt, mióta Köcsmeg a had békességéért megkorbácsolta őket, Bene tisztessége megnőtt, a csikósok mindenfelé mesélték, hogyan szállt szembe támadóival, hogyan zúdította le Kartalt a lováról, hogyan csapta kését Kurt vállába s hogy követelte Köcsmegtől a kurultában, hogy ne korbácsolja meg a két gyűlölködő testvért. Mindez emelte Bene tekintélyét az öreg Karacs szemében is. Akármint bántotta hát Karacsot fiai vetélkedése, belátta, hogy maguk okozták vesztüket. De elvégre nagy a világ, van lovuk, fejszéjük, jó erős karjuk s akármelyik kún nemzetség szívesen befogadja őket. Azért fiatal az ember, hogy botoljék. Majd megcsendesednek, ha a vérük nem forr fel minden idegen legény és minden csinosabb nőszemély láttára.

Igy hát Bene mégis maradt.

Iréneusz meg már készülődött, hogy odábbáll, felkeresi kúnjait a Tisza és az Alduna vidékén is. De nehezen tudott elindulni, mindig akadt valami elvégeznivalója. Itt volt például egy beteg kisfiú, Mantula fia. Megdagadt a fületöve kétfelől, feszes, forró és piros volt az arca, szeme bágyadt. Egész teste didergett még a medvebőr alatt is. Alig tudott beszélni, csak suttogott. Az orosember már mindent megkísérelt, elmondta imádságait, olvasztott viaszkot öntött mellette egy bögre vízbe s a viaszk formáiból megállapította, hogy a gyermeket a Híz rontotta meg, égő seprővel kell körülseperni a sátrat, a fiút meg forró gőz fölé kell tartani. Mantula felesége, egy kövér, nehezen totyogó, de azért mindig sietős asszony, meg is gyújtotta a nyírfaseprőt, körül is seperte vele a sátrat, a kis Mantulát pedig forró gőz fölé tartotta, de a

rontás nem maradt le róla. Lehet, hogy a seprésnél véletlenül kihagyott egy lépést s azon át megint betört a rontás, de az is lehet, hogy az orosember tudománya megromlott a barát és a sok szentkép miatt. Igy aztán csak Iréneuszban bízott. Egy éjszaka a gyermek már kezdett a túlvilági lelkekkel társalogni s nem ismerte meg sem az anyját, sem az apját, sőt a kedves kutyáját sem. A barát odaült a kis beteg mellé a medvebőrre, szelíden megtapogatta dagadt nyakát, buzgón imádkozott fölötte az ő isteneihez, szűz Mária képét rátette pihegő mellére, azután egy darab szőttesre szarvashájat kent, azzal szorosan bekötötte a beteg nyakát. Ott is maradt vele éjszakára s elővéve breviáriumát hatalmas kámzsája ujjából, áhítattal olvasott a csörje pislákoló világánál. Úgy festett az egész, hogy Iréneusz barát a vastag, hártyára írott könyvből azokat a szakaszokat böngészi, amelyek megrontják a gonosz lelkek erejét. Az anya is meg az apa is erősen bízott a barátban, noha addig, amíg rá nem szorultak, nem tulajdonítottak neki különösebb képességeket.

A kisfiú forrósága engedett, reggelre békésen elaludt. A daganat is lohadni kezdett. De míg teljesen fel nem épült, nem mehetett útjára a barát, Mantula és felesége rimánkodva tartóztatta.

Iréneusz nem kereste a kám társaságát, de nem is kerülte. Inkább el lehetett ezt mondani a kámról. Azaz: kereste is Iréneuszt, meg kerülte is. Amikor a fráter alkonyattájt sétálva böngészte breviáriumát, eljutott a hét nyírfához. Orrát facsarta ugyan a nyírfákon függő száradó bőrök és rothadó állatfejek szaga, de csak akkor riadt fel merengéséből, amikor már egészen a ligetnél volt. Becsukva vastag, nehéz könyvét, riadtan s undorodva torpant meg a fák előtt. Horgas orracimpái vadul reszkettek, mint a farkasillatot érző paripáé. Fújt. Nagy barna szemét a fákra szegezte.

Az egész környék a pokol lehelletét árasztotta felé. Az ördög művei vették körül. Ott állt Karla kám ütött-kopott, szakadozott sátra s füst kacskaringózott ki a csúcsán. A sátor mögött egy gödörben az áldozati állatok belei bűzlöttek. A nyírfák keservesen nyikorogtak a szélben s levelei reszkettek, mintha maguk is borzongnának az átkozott súly alatt, mely megcsúfolja őket. Távolabb az áldozósátor nagy négyszögű tömege sötétlett, ajtónemezeit lebocsátották, hogy senki se pillanthasson sötét titkaiba. Köröskörül alvadt vérnyomok s a sátor sarkánál egy rozoga, feketére mázolt *telega*. Kerekeit ugyancsak vérrel mázolták be. Beljebb pedig, már a tölgyes bokrai között, négy magas cölöpön egy bálvány házikója állott. Amerre fordult, amerre nézett, amerre szagolt a fráter, az ördög műve!

Már messziről leselkedett rá két égő, fekete kis szem. Karla kám szeme. Sátra nyílásánál guggolt s kilesett a barátra. Igy leste minden lépését, minden moccanását az *aulban* is. Félelemmel s gyűlölettel vegyes pillantással leste. Félt Iréneusz varázshatalmától, a keresztény istenek erejétől, az ördög rontásától. De kézzelfoghatóbb félelmei is voltak. S ezek a félelmek táplálták a gyűlöletét is. Mert látta, hogy az *aul* minden sátra nyitva előtte, a gyermekek és asszonyok csapatostul kísérgetik, képecskéiért körülrajongják s még a legöregebb férfiak is megkínálják szállással, kölessel, friss vízzel. Vajjon nem dugnak-e átkozott kezébe arany-ékszert? Csiszolt, földben talált, ezeréves csecsebecsét? Csatot, boglárt, övdíszt, fülbevalót, amelyek valaha tán éppen Etile, vagy Baján csuklóját, ágyasuk fehér testét, ruháját díszítették? Vajjon nem ajándékoznak-e neki dénárokat is? Feneketlen volt Iréneusz zsebe, feneketlen bő a csuhaujja, csupa redő, ránc és rejtek a ruházata! Karla kám szentül hitte, hogy a barát alaposan kibéleli magát pénzével, arannyal, rubinttal.

Már pedig minden kincs, vagy ajándék, amit Iréneusz kap, őt illetné. Tőle rabolja el. Hiszen még a beteghez is a barátot hívták, az ő ráolvasása, vajákolása és kenőcse szabadította meg Mantula kisfiát is. Ebből arra következtetett a kám, hogy Iréneusz istenei erősebbek az ő bálványainál s igéző parancsa, amellyel legyőzi a rontó lelkeket, hathatósabb, mint az övé.

Pedig a barát varázsdobot sem ver, állatot sem öl, vérrel sem keni a keresztény istenek képét, nem is táncol, mégcsak nem is üvöltöz. Ehelyett letérdel, halkan duruzsolgat magában és mosolyog. Mindig mosolyog. Nem birkózik *Khajárral*, *Aszlával*, *Arszjürivel*, *Jirikhkel* és a többi félelmes, túlvilági keremettel. Nem esik révületbe s nem verik őt földhöz a gonosz istenek. Hogy csinálhatja hát? - töprengett Karla. - Hogy tudja kényszeríteni őket? Olyan igék birtokában van, amelyeket elég elsuttogni s máris farkcsóválva hunyászkodik meg előtte az ördög? Ezt lenne jó eltanulni...

A barát pedig mintha éppen őt kereste volna. Látszott a képén, hogy harag rázza, felháborodás dúlja. Még nem is látta Iréneuszt ilyennek. Most nem mosolygott.

- Hej! Kám! - kiáltott Iréneusz harsányan s összeverte a tenyerét.

Csend. Senki sem moccant. A nyírfák suttogva lelkendeztek körülötte.

- Hol vagy, kám! - kiáltott ismét Iréneusz, ezúttal még harsányabban. S kemény, határozott léptekkel indult a sátor felé. Könyve most a zsebében volt s ez megnyugtatta egy kissé a leselkedő kharkászt.

- Ki vagy és mit kívánsz? - kérdezte nyekergő, szinte beteges hangon s kibújt a sátorból.

- Gyere csak?! - kezdte rögtön Iréneusz és a szakálla reszketett. - Gyere csak, szerencsétlen testvérem az Úrban. Te disznó, te ördög szolgája, te gyalázatos gyalogbéka. Isten legyen hozzád irgalmas.

Kúnul beszélt. A kám meghajolt előtte, ujjait a homlokához emelte s néhány átkozó igét suttogott *Khajárhoz* és *Jirikhhez*. Küldjenek szörnyű nyavalyát, bélpoklosságot, aszkórt, lázat a barátra. Fejét lehajtotta, szemét lesütötte s hóna alá vette a süveget.

- Mit kívánsz, idegen? - kérdezte alázatosan.

- Hát meddig nézzem még ezeket a dögöket a fákon? - Csattant fel a barát s kitárva karját megfordult s köröskörül a fákra mutatott. - Nem mondám-e, hogy többé ne találkozzam ezzel a disznóóllal, ezzel az ördögdúccal, a kiontott vér nyomaival a sátrad körül? Vajjon nem meghagytam-e erős paranccsal, hogy Tengri és Jessze Urunk nevében eltakarítsátok innét az ördöng vigadozásának szemétdombját? Nyomorult sz...zsák!

Most már úgy ordított, hogy a kharkászban a hideg bujkált. Minden csontjában érezte a papból kiáradó varázserőt, a keresztény istenek erejét. Hallgatott. De pillantása egy bronzfényű bábrablóra esett, amely szaporán futott a fű között a bálvány-házikó felé. Ezt jó jelnek vette s megnyugodott.

- Mosolyogsz, disznó testvérem? Mosolyogsz, kipcsák ördöng? - folytatta Iréneusz felháborodva és megdöbbenve s nagyot fújt. - Én az én Uram, Istenem, Jessze nevében jöttem ide. Te azonban a Sátán nevében űzöd nyomorult, gyalázatos mesterkedéseidet.

- Uram - dörmögte a kharkász s mellére tette a kezét. - Okán látja lelkemet, őseink isteneit híven szolgálom.

- Mily nyomorult elbizakodottság! Mily gőg! Mily megátalkodottság a bűnben! - sóhajtott keserűen a barát s keresztet vetett. - Édes fiam - tette hozzá szelíd bánattal s szinte kibuggyantak a könnyei. - Testvérem az Úrban. Hát a te istened ártatlan állatok vérével táplálkozik, gonosz lelkek örvényébe dönt, elveszi az eszedet és tajtékot ver az ajkadon? Hát otromba dobpergéssel, üvöltözéssel és rikácsolással ejtőzik gyönyörűségbe? Hát vérben kell gázolnia és dúskálnia? És ilyen fertelmes bűzfészekben kényezteti az orrát? Szegény testvérem! Nagyon szomorú vagyok...

Egy tuskóhoz ment és leült. Maga elé bámult. A kharkász pedig ott állt előtte, lecsüngő bajsza alatt gúnyos mosollyal, firtató szemében izzó gyűlölettel és gyanúval. Kéregbocskorba bújtatott lábát lassan váltogatta, bütykös, fekete ujjaival a *csekmenje* szegélyét tépdeste.

- Uram, - mondta halkan s jól megrágva minden szót - őseink istenei szörnyű halállal pusztítanák el Csertán nemét, ha nem áldoznék nekik. Ki járna közben Okánnál, ha nem ők? Ki adna esőt, napfényt, bő kölestermést, sok borjat, csikót és gyermeket, ha nem ők? Ki vezetné fegyvereinket? Ki mutatná meg az időt, amikor lóra kell ülni, hogy ellenségeinket letiporjuk? Uram, ki vezette hét atyánkat a nagy folyók, sűrű erdők, széles legelők földjén oly szerencsésen?

Iréneusz jobbra-balra ingatta a fejét s a fűre meredt. Úgy ült ott, mintha összeroskadt volna a tehetetlen bánat súlya alatt. Aztán felnézett, pillantása egyenesen, szelíden kereste a kám szemét. Az makacsul szúrt rá vissza.

- Eljöttem közétek először s láttam isteneitek büdös lakóhelyét, ocsmány áldozati székét és buta bálványait. És éreztem a dögletes levegőt, amely felemészti a fák, füvek és virágok édes illatát. Hallottam dobolásaitokat, üvöltéseiteket és nyöszörgéseiteket. És azt mondtam: Uram, ne haragudj rájuk. Eddig még nem találkozának a Te jorgalmaddal. Azt hiszik, Téged szolgálnak bégető, rikácsoló és bőgő barmaik véreontásával... Könyörülj rajtuk. Uram! Mire ismét eljövök, tiszták lesznek ők is és megundorodnak az ördög műveitől. - Hallgatott egy kicsit, majd folytatta: - És eljövék ismét. És a fákon állati bőrök, rothadó koponyák, rémületes szemétgödrök a fák alatt, károgó varjak az égen és bálványházak a földön! És legyek légiói! Az ördög pedig vigyorog és zabál. Húst és vért zabál! És ölelget téged, ó, kám, a halál ölelésével...

Legyintett.

- És ismét könyörgék az én Uramhoz: csak másodszor vagyok itt, Uram, Jesszét is háromszor próbálád, kedig a fiad és Isten vala! Engedj meg neki, harmadszorra befogadja a Te milosztodat!

Ismét hallgatott egy darabig, azután lesújtva szólt:

- És most vagyok itt harmadszor...

A kharkász hallgatott. Varjak károgtak fölöttük, rátelepedtek a koponyákra, ellepték a szemétgödröt, beleket vonszoltak, húst daraboltak s csárogva veszekedtek egymással. A jóllakottak pedig hosszú fellegként szárnyaltak a Duna felé, mint óriási légyraj.

- Fiam - kezdte ismét Iréneusz s a hangja tele volt sajnálattal és szeretettel. - Hát miért nem hajlasz az igaz Isten intésére?

A kám topogott és a vállát vonogatta.

- Amit atyáink meghagytak, azt kell tennünk. *Dseti ataszin bilmegen: mürted.*

Iréneusz bólintott.

- Aki nem ismeri atyáit: hitehagyott, - ismételte. - Igy vagyon. De mennyivel inkább hitehagyott az, aki atyái atyját, a legfőbb Atyát nem ismeri!

- Legfőbb atyánk, őseink atyja: Okán, - szólt keményen s kissé elfúló hangon a kám. - Ismerjük őt. Fenn van ő a magasságban és Tengri fényessége ragyogja körül. Minden őtőle van.

- Nem Okán ő, hanem az egy igaz Isten! - Csapott le rá nyomban Iréneusz. - És az ő egyszülött fia Jessze Úr, aki megváltotta az embert bűneiből.

- Fia Okánnak, a Vigyázó Isten, - vágta oda most már nyersen a kám s lépett egyet a barát felé. - Fia Okánnak és feleségének, Küldisimnek, a Boldogasszonynak. És azért született, mert Okán messze vagyon, nagyon messze...

- Tévelygő! - kiáltott fel Iréneusz és összecsapta a kezét. - Jessze Úr, az Istenember szól érettünk, bűnösökért s nem a te Vigyázó Istened!

A kharkászból most kitört az indulat. Barna arcán vonaglottak az izmok, kimutatta erős, sárga fogait, megrázta a fejét s fonott hajtincsei körülrepkedték hegyes süvegét.

- Miért jobb a te istened a mi Okánunknál? Tán a mi Okánunk nem lakik fenn, a *Tengri* fényében? Tán nem teremtette a földet és az állatokat? És miért jobb a te Jesszéd Okán fiánál, Boldogasszony gyermekénél? Tán a Vigyázó Isten nem azért járt a földön, hogy a szenvedőket megsegítse és szóljon érettük Okánnál? S miért jobbak a ti kisisteneitek, akik a kőtemplomukban székelnek s panaszaitokat tolmácsolják isteneteknél? Miért gonoszabbak a ti ördögeitek a mi rontó isteneinknél és tindireinknél? Miért mélyebb a ti poklotok a mi *Tamúzunknál*?

- Ne káromold az Istent! - rikoltott rá Iréneusz borzadva. - A ti isteneitek büdös vért isznak, húst. zabálnak, állatokat öletnek, koponyákban gyönyörködnek... s vérben kergetnek titeket az Etiltől a Dunáig! Tűz, romlás, kínszenvedés jár a nyomukban! Rontás lehel a szájukból. Betegség és átok fakad a szavukból.

- Ó, uram, - felelt a kám csendesebben s arcát gúny öntötte el, - vajjon a ti pápátok nem hadakozik-é karddal és tűzzel? S vajjon ti nem isteneitek parancsára tiporjátok le még a kresztényeket is?

Iréneusz szeméből kibuggyant a könny.

- Mennyi átok és szomorúság uralkodik a világon, e siralom völgyén, - sóhajtotta alig hallhatóan. - Valóban, a gonosz lélek teszi, hogy kardjaink nem maradnak hüvelyükben és maga a pápa úr is kresztyén fejedelemmel viaskodik... De Jessze Urunk ezen sír. Jessze Úr a mezők liliomáról beszélt, az ég madarait dícsérte, és kalászt tépegetve járt apostolaival... Valóban, kám, bűnösek vagyunk s Jessze Urat naponként megtagadjuk.

- Mi nem tagadjuk meg Okánt, a Vigyázó Istent, Boldogasszonyt és a többi isteneket. - Csapott le a barátra diadalmas büszkeséggel Karla. - A mi isteneink ismernek bennünket és nem parancsolnak olyat, amit nem teljesíthetünk. Messze vagynak a ti isteneitek, brát, de közel vagynak a mieink. Akarod, hogy megidézzem a *Tamúz* isteneit? Melyiket akarod?

- Távol legyen! - tiltakozott ijedten Iréneusz fráter. - Még volna lelked a szemem láttára idedobolni rontó lelkeiteket! Kicsalnád őket az erdőből, vízből, föld alól! Ahelyett, hogy belátnád szörnyű eltévelyedésedet, te szegény nyomorult kám!

- Vízzel öntözétek kánjaink és családfőink fejét. Az enyémet is. - Levette süvegét s megdörzsölte tar koponyáját, mintha a keresztvizet akarná letörölni onnét. Aztán hevesen felcsapta a süveget megint s folytatta: - De amikor azt mondá Barsz a ti papjaitoknak, hogy engedjék be a mi isteneinket a ti templumaitokba, hadd székeljenek ott Jessze Úr, Miria Boldogasszony mellett, papjaitok kineveték Barsz kánt. Megszégyeníték és kineveték!

- Vajjon a mi templumainkban akarnátok feldarabolni áldozataitokat és vérrel frecskelni oltárainkat?

- Ti is vért áldoztok és kenyeret, - vágott vissza a kám élesen. - Elvarázsoljátok a bort Jessze vérévé és a kenyeret az ő testévé. És azt eszitek. Miért jobb a vérré változott bor a ló vagy bárány vérénél? A testté varázsolt kenyér a kölesnél, amelyet mi bálványaink szilkéjébe öntünk? S vajjon ti nem énekeltek-e, amikor idézitek Jesszét és a kisisteneket? Mi a dömbeket

verjük, ti meghúzzátok a kharangákat a toronyban és csilingeltek az oltár lépcsőjén. Füstölő tüzet himbáltok és tüzeket gyujtotok. Mi is tüzet vetünk a bálvány előtt. S ugyan nem kergetitek ki ördögeiteket a megszállottakból énekkel, füsttel és könyörgéssel?

- *Apage! Apage, Satanas!* - kiáltott fel borzongva Iréneusz s felegyenesedett, kinyujtotta a kezét, arca elváltozott, egész teste reszketett. - Isten erejét és a kreszty hatalmát szegezem ellened! Távozz, Sátán!

S gyorsan keresztet vetett a kámra. Annak arca eltorzult, ajka vonaglott. Meredten állt ott, mintha megdermedt volna, majd rikácsolni kezdett:

- Mint a vas, olyan a te vállad, mint az edzett vas, olyan a melled! Orcád is vashoz hasonló! Szíved fekete csudakő, dadogsz és nem mondod ki az igéket!

- Távozz tőlem, Pokol lakója! Törje meg erődet Jessze Úr és minden szentje! - kiáltozott, szüntelenül szórva a keresztet Iréneusz.

- Balkezes vagy, ha nyilazol! A fehér *Ülgen* fia vagy te! A vas khán fia! - rikoltozta a kharkász, iparkodva túlordítani a barátot.

Iréneusz csüggedten leült s kezét összekulcsolva, latinul imádkozott. A kám is elnémult s látva a barát csendességét, megnyugodott. Nehézkes mozdulattal leült ő is a fűbe, maga alá szedvén lábszárait. Igy nézte most hosszasan a barátot s bütykös ujjával köröket karcolt a földre. Hallgatott.

Végre keresztet vetett Iréneusz s ismét szelíden, kedvesen nézett a kámra. Az visszanézett reá. Iréneusz mosolygott.

- Szegény Karla, - dünnyögte - közeleg az idő, amikor isteneid és ördögeid szégyenkezve eltakarodnak a pokol mélységére. Mert erősebb az én Istenem és győzhetetlen Jessze Úr milosztja. De én szeretlek téged, te szegény kipcsák disznó. Te bűnben fetrengő nyomorék. Imádkozom érted Istenhez. Hogy nyissa ki a szemedet, füledet, mutassa meg neked csodálatos keze alkotásait.

Lassan felállt megint, kezét a kám vállára nyugtatta s hosszan a szemébe nézett.

- Szomorú életed vagyon, kám. Már a születésed is nyomorúságos. Foggal, hat ujjal jöttél világra. Anyád emlőjét megmartad. Vívni jártál az erdőbe s csontjaidat összetörték a rontó lelkek. Lánggá változtál és vesszővel suhintottak rád. Körülvesznek téged a pokol fajzatai és dobálnak rémületedben, mint az *asikot* játszók a birkacsontot. Hol vagyon a családod? Nincs. Álmaid fertelmesek. És a halálod... Milyen lesz a te halálod, kám?

Karla megdöbbenve hallgatta és szinte összegörnyedt a barát könnyű keze alatt. Most sápadt volt az arca, mint a hulláé, szeme kimeredt, egész testén borzongás futott végig.

- Ne beszélj a halálomról - dünnyögte rekedten. - A halál... *Kebe*...

- Vívnak tetemid felett az ördöngök, te szegény - folytatta Iréneusz halkan. - És napok múlnak el s te még egyre vergődsz. Fürdesz a halál verítékében. Talpaidra eleven parazsat raknak. És még akkor sem tudsz meghalni! *Alik-ozján* ott áll Okánod ajtaja előtt és vár. És te nem tudsz meghalni!

A kám didergett.

- Ne beszélj, brát - könyörgött szinte eszelősen. - Igy akarják az istenek.

- De Jessze Úr ölén békesség vár. A Paradisumban fény és zengedező ének. Miria Boldogasszony fehér keze simogat, szeme nevet. Milyen lesz a halálod, kám? Ki szabadít meg a keremetek öleléséből? Ki űzi vissza őket halálos ágyadtól a *Tamúz* fenekére?

Karla nem szólt.

- Látod-e? - suttogta Iréneusz szelíden. - Szegény testvérem, az igaz Isten könnyű halált ad és kebelére ölel.

- Nem tudom... nem tudom... - dadogta a kám s homlokán verejték pergett. - Ha egyszer megidéznéd Jesszét és Miriát... Ha látnám egyszer Jesszét szakállasan, koszorúval a fején. És Miriát fehér *külmekben*, derekán kék *putával*! Ha egyszer látnám!

- Tamás vagy, fiam, és ujjaidat a Megváltó sebeibe akarod mártani! - kiáltott fel Iréneusz. - Én láttam őket! Álmaimban láttam őket! És naponta látom a fák között, a virágos réten és a folyam csillogó fodraiban... És érzem őket az erdő illatában!

- Akkor neked megmutatkoznak - mondta Karla vágyakozón. - És mégsem zuhansz a földre s nem vívnak veled a lelkek. Mint velem. És boldog halálod lesz... De én csak a mi isteneinket látom s őket igézem... És a halálom szörnyűséges lesz...

- Eredj most - fejezte be a beszélgetést a barát s biccentett. - Mire ismét eljövök, vidám sátor, virágos liget, illatos nyírfa fogadjon és ne a halál károgó hollói. Az Úr jorgalmas.

Megfordult s lehajtott fejjel lassan elment. A kám pedig hosszan nézte. Szíve vadul vert. Rémület bújkált a szemében. S hamar kiköpött háromszor a barát után.

15.

Ott volt aztán a vén Altabarsz. Soha életében semmi baja nem esett, még csak nem is köhögött, nem is trüsszentett. Tavasz óta azonban már csak a sátra előtt üldögélt s repedezett, nehéz kezét a szívére nyomva, kapkodott lélekzet után. Ha fel akart állani, csak nagy kínnal, kapaszkodással sikerült. Térde, dereka, könyöke vadul hasogatott. A Nap sem segített rajta. S ahogy megjött az ősz, egyre tehetetlenebb lett, fájdalmai növekedtek, lélekzete el-elakadt. Unokája morogva szolgálta ki, ha nagyon kellett, de volt annak is elég baja, tizenhat gyermeket hozott a világra s nyakán nyüzsgött egy sereg még kisebb unoka is. Százfelé tépték volna, ha lehet. Igy a szegény beteg utolsó napjaiban már a barátra maradt. Iréneusz pedig feltette magában, hogy addig nem indul tovább, amíg isteni félelemben meg nem gyóntatja, fel nem oldozza az öreg kunt, hogy tiszta lélekkel mehessen át a Paradisumba.

De az öreg nem nagyon akaródzott meggyónni. Nem értette a dolgot. Ott feküdt és nyögött a sátor mélyén, ősz csimbókjai ráncos arcába hulltak, hosszú sebhelyei fehéren fénylettek tar koponyáján, meg a fülétől a szájáig. Időről-időre felkönyökölt és kumiszt kért.

- Ne kumiszt igyál, szegény testvérem - magyarázta a barát kérlelőn s a kún nyelv legszelídebb hangjait vette elő - Hanem az Isten milosztjád igyad. Előtted a hosszú út, visszatérsz a földbe. A lelkedre gondolj!

- Kumiszt adj, megmondtam! - nyögte a vénember bosszúsan. - Nem tudom, miféle ital az a te istened milosztja.

- Szállj magadba, testvérem - könyörgött a barát és szelíden megfogta az öreg Altabarsz kezét. - Ösmerd be bűneidet. Hány szegény embert öltél meg, hányszor raboltál, gyujtogattál, földúltad mások békés életét. Sok vér szárad a kezeden. Ismerd be.

- Béismerem - dünnyögte Altabarsz és nézegette a kezefejét, mintha a rászáradt vért keresné rajta. - Csak azt nem tudom, hányat öltem meg. *Vai*, de szakgat a derekam... Hajtsd félrébb az ajtólapot, megfúlok... Nincs elég levegő...

A barát nagy türelemmel megigazgatta az ajtó nemezét s visszaült megint a báránykához. Az mély lélekzetet vett és elmerengett a besütő, gyenge őszi nap sugárzásán.

- Ahová én odacsaptam, - folytatta nyögve - ott törött a csont... Amíg én a kezemet mozdíthattam, *vai* vót mindenkinek... *Vai* vót és *szüren* vót... Én egy csapással kettévágtam egy bőrvértest a fejebúbjától odáig, ahol elágazik...

- Még dicsekszel vele, te szegény szerencsétlen! - jajdult fel a barát és erősen rázta a fejét. - Ahelyett, hogy bánnád, még dicsekszel! Valld be bűneidet, szállj magadba. Visszatérsz az Istenhez, az majd számonkéri tetteidet.

- Visszatérök, csak bár térnék mennél előbb - sóhajtotta Altabarsz. - Megszabadulnék ettől a sok nyavalyától, rontástól... Eleget éltem, újra nem kezdhetem... pedig szívesen újrakezdeném! No, de majd Okán elébe állok és meglátom, mennyi szolgám lesz a másik világban.

- Nem szolgáid lesznek, akiket megöltél vala, hanem vádolóid.

- Majd eligazítja a te Istenedet az én Öregistenem... Majd elmondja neki, hogy a szolgák engem illetnek.

- Gyónj meg! Térj meg!

- Megtérek őseimhez... Ott lesz a nagy kán, Etile, Irnik, meg Ilek, Kám-szaucsi, meg Baján is, valamennyi. A nagy vezírek és kánok, fegyveresen, vértesen, lóháton. Ott lesznek a gaz svábok is, meg a görögök, besenyők, az áruló kutyák! Előttem megy valamennyi és leborul a lábam előtt. Mind szolgáim lesznek! *Vai*, a derekam... Végy magadhoz, Öregisten. Ne kínozzanak már a rosszak...

Iréneusz látta, hogy egyenes úton nem sokra megy az öreggel. Istenhez fohászkodott, adjon neki erőt, okosságot és szeretetet, hogy megtérítse ezt a szegény vénembert. Ha már itt ül az ágya mellett, nem veheti lelkére az elkárhozását.

- Volt a te életedben más is - kezdte újra, jó távolról. - Szép is volt. Amire szívesen gondolsz.

- Hát volt - sóhajtotta az öreg halkan s mintha felcsillant volna a szeme s egy kis meghatottság fénylett volna sebhelyes, ráncos képén. Fogait, melyek közül nem hiányzott egy sem, kimutatta egy pillanatra. - Volt, volt... Egyszer egy görög úr két lányát kaptam lóra. Köröskörül égtek azok a gyalázatos kőházak. Huszan is törtek rám a görög úr hadából. Én négyet levágtam, a két lányt elvittem. Akkor azután jó volt. De a feleségem, régen meghalt már szegény, nem állhatta őket, hát egyszer, amikor vadászaton voltam, forróvízbe fojttatta mind a kettőt... Kár volt értük...

Hosszan elgondolkozott, visszaidézte a régi szép időket, a két görög lány édességét és szörnyű halálát.

- Ez is bűn volt! - olvasta fejére a barát.

- De jó volt...

- Ezért is égni fogsz a *Tamúz* fenekén!

- Én aztán nem égek, mert én az Öregistent híven szolgáltam - rázta a csimbókjait Altabarsz. - Az én Öregistenem, Okán, bő legelőkre küld és nekem adja a két görög lányt is. Szűzek valának - tette hozzá magyarázólag.

- Istenem, szűz Anyám, Jézus Urunk, tedd, hogy megvilágosodjék az elméje ennek a szegény haldoklónak - rimánkodott Iréneusz, érezve, hogy az ő ereje nagyon gyenge ezzel a makacssággal szemben.

- Bár ne lenne velágos! - tördelte az öreg keservesen. - Nem érezném a kínokat. Vótak sebeim, azt se tudom, mennyi. Szép sebek vótak, akárki büszke lenne rájuk. Még imitt-amott látszik is a nyomuk. De egy se kínozott annyira, mint ez a rontás a csontjaimban... Én nem is tudom, mi történt velem, te barát... - nyögdécselte szakadozottan. - Ezt kúpáld ki, te sokat tanultál, könyveket forgatsz... Mi lelt engem, hogy a szívem olyan nehéz, lélekzetem akadozik, a csontjaim, minden tetemeim fájnak? Se felkelni nem tudok, se megfordulni... Hej, már mások kegyelmére maradtam!

A barát mosolygott a vénember panaszain. Hogy soha nem volt semmi baja, most meg alig mozdulhat. Holott tán százesztendős is megvolt már. Amint megszületett, éles késsel felhasították az arcát, hogy megismerje a fájdalmat, négyéves korában már lovakat őrzött s úgy lovagolt, mint az ördög, tízesztendős korában vitte a fegyvereket az apja után, attól kezdve csavargás, harc, vadászat és bujálkodás volt az élete... Halált osztott és sebeket kapott. Városokat gyújtott föl. Táborozott Kijóv alatt, a Don mellett és az Etilnél. Rabolta a bolgárokat, görögöket. Szűzeket ejtett meghasonlásba. Rabszolgákat harácsolt és árult a vásárokon. Vedelte a kumiszt, zabálta a szárított húst. Táncolt a dáridókon, kergette a szarvast, szembeszállt medvével, vadkannal. Volt felesége, negyven ágyasa, hetven fia és lánya, számlálhatatlan unokája, dédunokája. Nem is ismeri őket, egész had. Barma, lova, birkája ezrével. Vad rohanás és lusta henyélés volt az élete - kerek száz esztendő, egész bizonyosan! És most nem érti, miért szorong a szíve, miért sajognak a csontjai, miért nem tud lélekzeni. Haragszik és az okát keresi...

A barát csodálkozva rázta a fejét s kopasz búbját dörzsölgette szaporán. Ahogy elnézte a vén bűnöst a vastag medvebőrön a szőnyegekkel, lelógó kendőkkel, ijjakkal, tegzekkel és csákányokkal teleakgatott, puha sátorban, nem tudott nevetni rajta. A sebhelyes fej, a csimbókos tar koponya, a kemény állkapocs, melyben kőkeményen ültek az erős fogak, a lapos orr és a sűrű, fehér szemöldök alatt pislákoló, bágyadt kis szem komoran meredt rá s túlnézett rajta, a másik világba, ahol a nagy kánok ülnek és megölt szolgalelkek várják őt... Ahol görög hölgyek reszketnek már előre csontropogtató ölelésének félelmében. S ahogy zihált és sípolt a tüdeje, ahogy nyögött és mérgelődött a nyavalyái miatt, komor hangulatba ringatta a barátot, úgy érezte, itt megtörik az ő ereje.

- Én szegény, gyönge ember vagyok - mondta csendesen, szinte dadogva. - Gondolhatnál az én lelkemre is, Altabarsz testvér... Hogy állok majd oda az Isten elé, mit mondok neki, amikor kérdi, hogy megtért-e az ő szegény szolgája, Altabarsz?

- Majd én szólok éretted is, barát - nyugtatta meg a kún és legyintett. - Ne félj, gyámoltalan könyvrágó. Majd én megmondom a te istenednek is a magamét. Megmondom az igazat... Hogy nem téged illet a szemrehányás... mert te papoltál eleget... Elmondtad Jézus urat, meg Máriát, meg a főistent is sorba... azt akartad, hogy gyónjak... De mi a fenét gyónjak... *Vai*, mi a fenét, te... Uhh, uhh... a rosszak tépnek, vonszolnak... Megmondom az Öregistennek is. Szóljon Okán a te istenednek... Hallod, barát, ihatnék. Kiszáradt a torkom...

A szerzetes töltött a kumiszos tömlőből egy kis fabögrébe s a vénember ajkához tartotta a savót. Az megkönnyebbült, behúnyta a szemét. Tán el is aludt. Iréneusz felkelt, hogy kimenjen egy pillanatra a sátorból, de Altabarsz nyomban rápillantott.

- Hová mégy? Ülj le. Maradj itt...

A pap leült.

- Mit akarsz velem, ha úgysem térsz meg? - kérdezte keserűen. - Gyengeségemet teáltalad bizonyítja az Isten. Aludj inkább, pihenj.

- Majd alszom... - susogta Altabarsz. - Jól mondod, megtérek a földbe, őseimhez. Ott alszom. De te csak ülj itt...

Leszállt az este, kigyúltak a tüzek. Ők ketten ott virrasztottak a sötét sátorban. Most, hogy a barátban ápoló akadt, senki sem nézett az öreg felé. Könnyebben hal meg, ha nem riasztják el mellőle a halált. Lelke nem vergődik a népes sátorban, keresve a nyílást, ahol szökhet. Hanem a sátor tetején, a *tögerek* lyukán, békén elillan. De az öreg nehezen halt meg. Néha már úgy látszott, nem is él. Lélekzete elcsöndesedett, arca kisímult és barátságossá vált, kezei puhán feküdtek a mellén. De azután megint csak kinyitotta a szemét és szólt egy-egy szót.

- Jó lenne újra kezdeni - sóhajtotta.

- Imádkozz Istenhez, hogy békéljen meg a te bűnös lelked - intette Iréneusz.

- Megbékélt az... Nemsokára meglátja az Öregisten legelőit...

Éjszaka lett. A barát éhes volt és szomjazott. Szükségére is mennie kellett volna. De hálát adott Istennek, hogy legalább ennyit szenvedhet egy esendő lélekért. S újra meg újra imába fogott.

Hideg volt és koromsötét. A tábor kutyái körülrohangálták a sátrakat és ugatták az éjszaka árnyait. Azután megszólaltak a kakasok.

- Harmadik tikszóra itthagyhatom a testemet - dünnyögte a vénember.

- Könnyebben vagy-e?

- Könnyebben. De azért, ha akarod, eltemethetsz - biztatta Iréneuszt Altabarsz a sötétben. - Jó ember vagy, szelíd, látom. Ennyit megérdemelsz a fáradságodért... Hogy a tetemimet eltemetheted... Énekelhetsz fölöttem. Nem bánom... Ha ugyan hagynak - tette hozzá nyögve.

- Úgy látszik, bizony, - hagyta helyben a barát szomorúan - csak a testedet hagyod rám, a lelkedet átaladod az ördögnek, aki itt vár az ajtótalpon.

Altabarsz nem felelt.

Igy halt meg, talán éppen abban a pillanatban. Mert a barátot elnyomta az álom ültőhelyében. Csak harmadik kakasszóra ébredt. Szólítgatta a vént, ő azonban nem válaszolt. A barát acélt és kovát vett elő, tüzet csiholt. A lángrakapó száraz fűcsomó fényénél látta, hogy az öreg kun szakállas arca nyugodtan mered a sátorgyűrűre, szeme felakadt, keze lecsüng. Megrendülve a halál közelségétől, a barát térdreborult. Nemcsak Altabarsz bűnös lelkéért, hanem magáért is könyörgött. Hiszen, talán az utolsó pillanatban, szólítgatta őt a haldokló és kérte a keresztet, hogy megcsókolhassa. És ő aludt! Nem hallott semmit! Elaludt az őrhelyén, mint a rossz katona!

Mélyen a földre borulva imádkozott s forró fohászokat küldött az Istenhez. Kérte, bocsássa magához a megholt lelkét, hiszen nem is volt olyan bűnös, nem tudta, mit cselekszik! És a testét rábízta, hogy temesse el... Mi más ez, mint megtérés?

Azután leoldotta derekáról a vastag, megcsomózott kötelet, kámzsáját lebocsátotta derékig és sovány, meztelen hátát keményen ostorozni kezdte a kötéllel. Verte és büntette magát. Büntette a rossz katonát, aki elaludt az őrhelyén... Fogát keményen összeszorítva és kezét ökölbefogva verte magát, a kötél csattogott és kemény bütykei széles csíkokat szántottak rajta. Leborult a földre, homlokával érintette a szőnyeget, majd megint felállt szilajul és tovább ostorozta magát.

A halott a reggeli szürkületben egykedvűen bámulta a sátorgyűrűt s azon túl a vasfényű őszi eget.

Iréneusznak el kellett temetnie Altabarszot. Ez már végső rendelete volt az öregnek, meg kellett tartania. Odaült a halott fejéhez és belemerülve vastag, súlyos breviáriumába, étlen-szomjan imádkozott, virrasztott. Eljöttek a vénasszonyok, megmosták a halottat, felöltöztették s lefektették a puszta földre. Mellé tették tegzét és nyilait, baltáját és csákányát, hosszú karikásostorát és pányváját, ezüstveretű köldökkel díszített bőrpajzsát, lova kengyelvasait és fejfékét. Ezüst kupában egy marék kölest, szárított húst és egy bögre kumiszt. És fejéhez odaszúrták a fehérlófarkas, cifra kopját, melyen a Csertán-nem kék és vörös színei ragyogtak a penge alatt. S két másik kopjára egy-egy napszítta lókoponyát tűztek.

Aztán elkezdődött a siratás. A tábor lakói sorra a halott elé járultak, leültek a lábához s jajgató hangon elmondták érdemeit, boldog túlvilági életet kívántak neki. A rokonság egész tömege ott tolongott a halottnál s üvöltött, jajgatott, ahogy a torkán kifért. Éjjel sem csitult a siratás. Égő csörjéket tűztek a foklatartókba s azok füstös fényénél, meg a sátor előtt lobogó trágyatűznél virrasztottak és üvöltöztek. Közben a halott unokája egyre hordta a kumiszos tömlőket. Ittak, amennyit csak bírtak. Harmadnap este azután, amikor a nap leáldozott, magas kék süvegükkel, selyemkabátjukban, veres csizmájukban megérkeztek az orosemberek is. És elkezdődött a temetési szertartás.

Bár Iréneusz, Altabarsz akarata szerint, maga akarta eltemetni a holttestet, végig kellett hogy várja a kúnok rendes halotti szertartásait. Belemerülve breviáriumába, csak félfüllel hallgatta a rettenetes zenebonát, amit üstdobokkal, sípokkal, kereplőkkel és rövid fadarabokkal csaptak. Félszemmel nézte a vad táncot, melyet a karkászok lejtettek a halott körül, arcukra állati pofát ragasztva. Később a keringő, tomboló tánc átcsapott a gyászolókra is, ugrált és forgott férfi és nő s Isten tudja honnét, egyre több álarcos került elő. Voltak ott tülökorrú szörnyek, vicsorgó-fogú sátánok, bölényszarvas bikák, kimeresztett szemű törpék. Eszeveszett tombolásukkal az ártó szellemeket akarták elijeszteni, akik ilyenkor a sátor körül ólálkodnak. Erre szolgált a fülrepesztő lárma is. A keringésben és ugrabugrában elöljárt a két nagysüvegű, selyemruhás orosember, ők vérfagyasztóan üvöltöttek s álarcukban félelmesen vicsorogtak a szörnyű agyarak. Végül a tömeg kört alkotott, a kör közepén feküdt a holttest fegyverei között s a halott körül karjaikat lengetve, üvöltözve, egyre szédítőbb forgásban libegtek az orosok, már szinte nem is a földön, hanem a levegőben járva. S a távolabb ülő gyermekek, öregasszonyok és élemedett férfiak hosszan elnyujtott, panaszos jajgatást műveltek. Ez hol ütemesen erősödött, hol gyengült. Mindaddig, míg a táncolók szédelegve a földre zuhantak, az oros-emberek pedig eszméletüket vesztve ráborultak a halottra. Ekkor mély csend lett, dobok, kereplők, sípok és tamburák elnémultak, a jajgatás megszűnt. Ijesztő volt ez a hirtelen csend.

Az eszétvesztett két orosember először halkan és értelmetlenül, később egyre hangosabban és érthetőbben dadogni kezdett. A tömeg borzongva figyelte őket. Ők most az elhunyt lelkével beszéltek.

- Öregapám, itt vagy-e? - kiáltotta Altabarsz kövér unokája harsányan.

- Itt vagyok, - dünnyögte a kám.

- Öregapám őse, itt vagy-e? - folytatta az asszony.

- Itt vagyok, - hörögte a másik orosember a földön fekve s tajtékot túrva a szája sarkában.

- Öregapám, Okán színe elé kerültél-e? - siránkozott megint a kövér asszony.

A tömegben pisszenés sem hallatszott. Akik a földön ültek s akik távolabb álltak, előregörnyedve figyeltek.

- Okán előtt állok, - hangzott hörgő, szakgatott hangon. - Okán kegyelmes... Szolgáim között állok és velem vannak a fegyvereim.

- Bosszús-e ősöd lelke?

- Ősöm és őseitek lelke békés, - bugyborékolt a rekedt hang.

- Befogadjátok-e magatok közé?

- Befogadjuk, - dadogta a tajtékzó orosember, akinek szájával az ős lelke beszélt.

- Bocsáss meg haragosaidnak, - kiáltotta az asszony s a többiek üvöltve utánamondták. - Ne kísérts vissza sátradba és senki sátrába!

Az alkonyat homálya megtelt a rémület és áhítat feszültségével. A két orosember most éledezett révületéből. Többen odamentek és kumiszt adtak nekik. Azok támolyogva ültek egy darabig, majd feltápászkodtak és a sípok, damburák lassú, egyhangú zenéje mellett hosszú, libegő lépésekkel körüljárták a holttestet az álarcosokkal együtt.

A barát megvárta, míg felemelik a halottat s viszik kifelé a táborból. A tájon sötétkéken úszott a köd, a fákról peregve hullott az elsárgult falevél. Egy liget felé vitték Altabarsz holttestét, nem mesze a Duna partjától. Vén, görcsös fűzfák álltak ott, meg néhány topolyafa. Ott letették a halottat és néhány férfi hozzáfogott a sír megásásához. Fejükre lassú ütemben hullott a fűzfákról a víz. Mikor a sír elkészült, a halottat arccal Kelet felé, vigyázva beültették. Rokonsága egyenként melléjetette fegyvereit, lószerszámát, meg a kölest, húst és kumiszt tartalmazó edényeket.

Ekkor előlépett Iréneusz. A tömeg utat engedett neki, széles karéjban körülállta a sírgödröt. Mint egy arc meredt rá. A szemek lázasan égtek, a szakállak reszkettek. Kezüket összefonták. Csend volt, csak az őszikék siránkoztak köröskörül és a vonuló darvak krúgattak a magasban. A fűzfákról csepegett a víz, mintha könnyeztek volna.

A fráternek nem volt füstölője, sem szenteltvize. Be kellett érnie azzal a móddal, amivel kúnjai között működhetett. Nyírott fejét alázattal lehajtva s kezét a mellén összekulcsolva, latin imádságot mormolt. Lenézett a sírba, majd meg körülhordozta tekintetét a barna arcokon. S beszélni kezdett.

Halkan, szomorúan kezdte, de azután egyre magasabbra szálltak ajkáról a kemény kún szavak. Néha fellendítette kezét az ég felé, majd meg a sírban ülő alakra mutatott. Elmondta Altabarsz viaskodását a halállal s leírta az ő makacs lelkét. De végezetül kifejtette, hogy Altabarsz is Isten egyik szegény báránykája volt és nem járt messze a nyájtól, noha tévelygett is. Hiszen kérte őt, hogy ne hagyja magára, sőt a végső pillanat előtt még azt is elrendelte, hogy ő, Iréneusz temesse el. Ha a Mennyek országába vezető kaput nem tudta is kinyitni - mondta a barát - a kulcs már a kezében volt. Nem tehetett róla, hogy az öreg, gyenge ujjak nem tudták már megforgatni a nehéz kulcsot, hogy feltárulhasson előtte még életében az Isten és Jézus Úr országának kapuja. Most azonban teremtője előtt áll és látja egész bűnös életét, a számtalan emberölést, rablást, gyujtogatást, szűzek és árvák nyomorgatását, a telhetetlenség rút pillanatait, a részegséget, haragot, a jóravaló restséget. Mind a hét főbűn rátapadt Altabarsz esendő

lelkére s mint a nadály, szívta azt. Kevély volt éles fegyverei és harci ereje tudatában, fösvény volt, mert sok országot bejárván, elragadozta és féltőn őrizte a népek verejtékes kincseit és élelmét, irígy volt, ha szebb lovat, fegyvert vagy asszonyt látott, mint amilyen az övé, buja volt részegségében, nem tisztelte senki szemérmét vagy családi örömeit, torkos is volt, szegény, harag is emésztette isteni üdvösségre teremtett lelkét s haragjában kíméletlen és kegyetlen volt. Minden bűn ott rágódott a lelkén... De halála előtt kérte vigasztalóját, hogy ne hagyja magára s temesse el.

- Ime, - fejezte be a fráter emelt hangon - nincs olyan vad, kegyetlen pogány lélek, akiben meg ne csillanna az üdvösségre való vágyakozás, akiben ne lenne Isten milosztjából legalább egy cseppecske! Imádkozzunk tehát Isten Atyánkhoz, fogadja kegyesen őt és nézze el neki hibáit. És vegye kebelébe, mindörökké, ámen.

Letérdelt s valamennyien letérdeltek. S felhangzott a mormogó *bezem atamiz, kin szen kükte*, - a Miatyánk. A sötét este leszállt a leborult tömegre s a vastag és vékony, a dörmögő és csengő, a dadogó és harsány, a fiatal és öreg hangok egybefolytak s elszálltak a Duna felé, a homálybavesző egek felé.

Az *aulban* már cipelték a tömlőket a halotti torra.

Akkor este elment szamarával a barát Benéhez. Leült a tűz mellé és hosszan bámult a füstölő parázsba. Karacs kúmisszal és köleskásával kínálta, de Iréneusz elhárította magától az ételt.

- Elkeszen tetőled, - mondta hosszú csend után s ráemelte szakállas arcát, szelíd barna szemét Benére.

- Tán nem mégy el?

- Várnak kúnocskák másfelé, - mosolygott a barát szomorúan. - Itt elég volt nekem. Gyermekecskék meggyógyultak, öreget temetém el, békével. Most már várnak engem kipcsákjaim, szegenek, Tiszciánála. Ott is betegek vagynak, szegenek, haldoklók. Őket is kell vidítani képecskékvel. Szegen bínes Iréneusz megyen tovább.

- Ieszaka nem lesz jó, - figyelmeztette Karacs egykedvű hangon. S lehúzva csizmáját, nagy gonddal piszkálta a nagyujján nőtt bőrkeménykedést.

- Éjszaka is jó, szegen fráter nem bántják soha. Senki sem nem bántja. Mit tőlem veheti el? Életemet. Vegye. Jézus Úr várja engemet vidáman.

Bene elszomorodott.

- Haj, akkor talán sohse látalak, - sóhajtotta.

- Szerelmes brátom, látasz engem még. Ki tudhatja? Isten útjai végtelenek. Szegen gyalázatos kipcsákjaim várnak. Megszapulni fejeket, számbavenni bíneket. Lehet, tavaszra megint járok errefele. És akkor látjuk megint egymás.

- Igazában szomorú az én szüvem, - folytatta a tűzbe bámulva s mintegy magának dörmögve. - Jettem örömvele, megyek titkon, bánatvele. Mert Isten rámbízta Altabarsz idvességét és én nem tudám megnyerni. Gyónás nélkül hala meg.

- Ne emészd magad, testvér, - vigasztalta Bene. - Hátha az Isten máskép akarta? Ű tudhati.

- Én bintettem magamat meg és még bintetek. Csak ha bintetés letelt, örilek megint szép világnek, állatoknek, mint eddig. No, hát Isten vezesjen.

- Hát azt ma igön-igön szerettem lönne, - mondta Bene szomorúan - ha a lakadalmamon ott löttél lönne.

De Iréneusz atya csak a fejét ingatta.

- Isten és Jézus Úr kegyüggyön neked, szerelmes brátocskám, - duruzsolta s bólogatott. - Esztendé sem elmúlja és már leszek megint itt. Akkor lesz már teneked szép kicsi gyermek. De Úr szegen szolgája kell menjek tovább, kipcsák kutyák, gyalázatos kúnokhez... Itt nem sikerülte nekem szorgalom, Karacs fiai mentek el csergébelile, Köcsmeg korbácsolta űket, mikor én vagyok itt. Másik ereg atyámfia halta meg binbenne. Penitencia veszek magamreá, valék lusta, lakoztam, mint urak, nem sikeredte nekem semmise... No, Isten áldjon. Vale...

Felcihelődött, megölelte Benét, majd, némi tétovázás után, Karacsot is. A vén baskird kényszeredetten vigyorgott, miközben a barát átkarolva tartotta a vállát. Olyan alacsony volt a hosszú, csontos férfiú mellett, hogy alig ért annak az álláig.

Azután kiáltott egyet a szamarának. A csacsi elordította magát s ügetve futott Iréneuszhoz. Hátán már meg volt terhelve a középen megkötözött átalvető. Iréneusz felcihelődött a szamár hátára, rendbeszedte a kantárt, megigazgatta a nyakán olvasómód fityegő, zsinegre fűzött festékes tégelyeket, azután búcsút intett.

- Laudetur Jesus Christus!

- Dícsértessék! - kiáltott Bene.

- Eredj biekievele! - tette hozzá Karacs.

És a hosszú szürke alak, mint valami különös árnyék, csakhamar eltűnt az éjszaka homályában.

- Őrjült, - dünnyögte Karacs egykedvűen s lekuporodott megint a csergéje elé. - Heh, Amcsik! Elmiene az szaoszacsár.

Amcsik előkullogott valahonnét a szekér környékéről. Keresztet vetett, majd felnézett az égre, mintha kémlelné, hogy a szegény, bolond barátnak kedvez-e az időjárás az utazáshoz. Szelíd derengés úszott a sötét tájon, az égboltozat hosszában a Szalmatolvaj elszórta csillagszalmáját és a Fiastyúk ezüstösen csillogott. Göncök szekere is fölemelte rúdját, hideg volt, a végtelen tájon kedves siránkozással cirpeltek a nyarat sirató őszikék.

16.

Valószínű, hogy sokat mérgelődött volna Iréneusz testvér, ha ott kellett volna lennie Bene lakodalmán.

Már három hónappal előbb készült rá az egész tábor.

Mindenekelőtt megjelent egy este a karkász meg a szakács. Kezüket keresztbetéve a mellükön, mélyen meghajoltak a trágyatűz előtt, majd Karacs és Bene, mint házigazdák részesültek a legalázatosabb tiszteletadásban. Minthogy hideg volt az este és bőven hullott a harmat is, bebújtak a kis cserge alacsony ajtaján s a hátsó fal rácsához támaszkodva a földre telepedtek. Amcsik jókora kumiszostömlőt állított elébük s a padkáról levett egy égetett bögrét is. Azután tapintatosan visszavonult a szekérre, a maga vackába. A férfiak pedig szertartásosan bögrét ürítettek, - előbb a két jövevénynek nyújtva a savót - azután egymás családja és lova felől érdeklődtek. Hosszú udvariaskodás után, miközben Bene azon törte a fejét, milyen szél hozta ide ezeket, az öregebbik megszólalt, sűrűn simogatva gyér szakállát.

- Ha valami baj lenník, még most mondd.

- Mi baj lönne? - csodálkozott Bene.

- Hát valami rontás, szemverís. Mert előfordul ám, hogy az fírjfi hozzá sem nyúlhat a *najdásához*, mert rajta vagyon az átok, rontás, szemverís. Megesik ám, hogy tűt szúrnak az ágyába. Akkor azután rá sem nízhet az asszinreá.

- Meg aztán, - tette hozzá a másik, a szakács, rekedt, hápogó hangon, - meg is etethettek víled valami szőrt, vagy egyebet.

Mikor aztán részletes kérdezősködéseik során kiderült, hogy a legény nem érez semmi rontást és szemverést, barátságosan biztosították, hogy az ágyvetésnél ők is ott lesznek és erősen megvizsgálnak mindent, nincs-e valami rontás, bájolás a környéken, nem szúrtak-e a medvebőrbe tűt, nem szórtak-e az ágyassátor környékére valami emberi, vagy állati piszkot. Ennek mind Bene, mind Karacs nagyon örült, hiszen előfordult, hogy egy legény, meg egy leány nagyon szerette egymást, a család is örvendezett az egybekelésnek, s a lakodalom éjszakáján a férj mégsem tudott ránézni feleségére mindaddig, amíg meg nem találták az ágyukba tűzött tűket. Attól fogvást azután úgy éltek, mint két gilice.

Beke is sürgött-forgott. A vastag, pompás teveszőr és gyapjúnemezeket, az új sátor remekbekészült rácsait és bordázatát, a színes szőnyegeket mind odahordatta az asszonynéppel a tábor szélére, ahol az új házaspár megtelepszik. Asszonyok, gyermekek Beke felügyelete alatt állították fel a sátrat, takargatták be jó meleg takarókkal, egyengették a földjét, terítették be szőnyegekkel. Jopár anyja szuszogva és lihegve a sok futkosástól, cipekedéstől és kövérségtől, sasszemmel vizsgálta, helyén van-e minden. Szegény Kukcsin egyszer-egyszer olyan pofonokat kapott tőle, hogy szédült. Kezében rövid, ötágú korbácsával, harsányan káromkodva rendelkezett Jusz, hiszen kiüldözték volna a táborból, ha nem lett volna minden a helyén.

Sok nézője volt a munkálkodásnak. A gyerekek visítozva hancúroztak a félig kész sátor belsejében, felmásztak a rácsra, kidugták fejüket a bordák között, sőt még a sátorgyűrűig is felkapaszkodtak. Úgy kellett őket leparancsolni, hogy útban ne legyenek. S eközben széles nevetéssel, harsány gyönyörűséggel részletezték Bene és Jopár éjszakáinak örömeit.

Jopár pedig lázasan készült a mennyegzőre. Ruhát, ékszert válogatott egész nap. Hol piros volt a nyakáig, hol pedig sápadt, mintha ájuldoznék. Szüntelen fecsegett az ő vékony, gyermekes, a cinke csipegéséhez hasonló hangján. Folyton kezében tartotta a tükröt, vigyázva az arcát, szemét, szemöldöke festését, a haja fonatait, a fülbevalóját s forgatva a fejét jobbrabalra, mint a patakban mosakodó madár. Néha dalolt, forró, lassú és halk dalokat, hogy aki hallotta, szerette volna ezt a lányt lórakapni és tűzön-vízen át valami mély erdőbe hurcolni. Majd meg felugrált az ülőhelyül szolgáló lókoponyákra, a vízhordta nagy terméskövekre és a gilvagombát termő korhadt fatönkökre. Hol kiszaladt a sátorból s összegyűjtve a tábor lányságát, szaladgált a réten, fától-fához, kőhöz, vagy összefogózva táncolt velük, mint amikor a tűz ünnepén Ispi isten szent lángját tisztelik, hol meg bebújt a sátorba, hanyattfeküdt a szőnyegeken és a sátorgyűrűn át bámulta az égen úszó őszi felhőket s a napfényben rajostul táncoló szúnyogokat. Néha nem szólt félnapig sem s ha szóltak hozzá, goromba volt, elkergette a rablányokat, majd meg beszélt, játszott, fecsegett s megcsókolta a két szegény, rogyásig dolgoztatott leányt, olyan fojtó öleléssel és izzó csókkal, hogy azok kipirulva kapkodtak levegő után.

Jopár élte és élvezte a nászra készülő pillangó csiklandozó boldogságát. Kis vaskos teste tűzben izzott és dermedten halt el s ahogy a nász előtti három este elébejárultak a tábor legényei s egy-egy prémért, bögréért, keszkenőért, tükörért, vagy ezüstkupáért csókot kértek tőle, ő az ölelő karok és rátapadó forró ajkak, cirógató puha szakállak és évődő kötekedések vérforraló tűzében azt a magas, erős, barnaképű, dúshajú, széleshomlokú legényt látta, aki

előtt selyembugyogóban, bársonyzekében forgott s aki lesütötte a szemét, mikor ő ránézett. Tizennégy tavaszt látott csak Jopár s most lett volna az ideje, hogy a nagylányok közé lépjen.

Azok közé, akiknek szabad a csók, nyitva a szerelem kapuja s akik a nádasok, füzesek között, sátrak és csergék árnyékában, vagy kiszökve a sátorból, valamelyik szekérre bújva élték vidám világukul a szabad legényekkel. S most egyenest ennek az idegenből jött szép és bátor legénynek a felesége lesz. Boldog volt Jopár, álmában mély vizekbe gázolt, úszott és lubickolt, vagy fenn repült magasan, mintha azok a láthatatlan paripák ragadták volna, akik az orosembereket viszik, mikor a dobok pergésétől, a sípok jajgatásától és a keringő tánctól elrévülnek... A legények pedig, akik megvásárolták tőle az utolsó csókot és ölelést, nem győzték mondogatni:

- Kár teneked hozzámenni ahhoz a nagy darab idegenhez!

Ezek a hangos, vidám évődések három napig tartottak. Közben készültek a remekbevarrt selyemruhák, az anya gonddal válogatta a kar- és lábpereceket, a nyakbavaló kösöntyűket s meghatottan tett hozzájuk még egy különös, ismeretlen ékszert is, amit valahol a Tisza alsó folyásánál kapart ki a földből Beke, - egy aranyból vert, hályogos, tirádákkal ékes lapocskát. Azóta is gyakran akart melltűt készíttetni belőle Jopár anyja, most a lányának válik belőle mellrevaló, ruhakapcsoló tű. Beke szerint még Etile nagykán feleségéé volt a különös aranyékszer...

Beke pedig egész nap a barmokat, lovakat, juhokat nézte. Hogy a nemzetség csordáiból, nyájaiból melyiket válogassa ki mindennapi használatra az új házasoknak. Beke nagyon titokzatos volt. Szótlanul lovagolt erre-arra s megtébolyította a gulyásokat, csikósokat, mert végül mindig talált jobb lovat, kövérebb tehenet, erősebb ökröt, selymesebb juhot a kiválasztottnál. Kezéből nem került ki a karikásostor és a pányva, a folyton hajkurászott állatok már messziről gyilkos pillantásokkal fogadták, ha a karámok környékén felbukkant. A tisztességes sebhely gyakran vált vérvörös, mérges kígyóvá az arcán, amikor dühében káromkodott, mert semmi sem volt elég jó és szép.

A fiatalok, persze, csak nagyníha s távolról látták egymást. Bene úgy viselkedett, mintha nem készülne körülötte semmi. Mintha az életét nem állították volna keresztútra. Mintha nem az ő nevét emlegetnék szerteszét a sátrakban, a tüzek környékén s mintha nem gondolna rá forró vággyal egy feketehajú, sötétszemű, barnatestű, izmos, vaskos, leány. Egykedvűségét tettetve ült a bodonhajóban s tologatta magát csáklyájával a sás között, merítgette hálóját, süllyesztette a kiürített varsákat. Közönyt színlelve lovagolt a ménes körül, mintha nem legelne ott az ő lova is. Az ő lova a ménesben, az ő marhái a szilaj gulyában, az ő juhai, sőt tevéi a nyájban. Még egy-két nap s végkép a Köcsmeg kendesége alatt legeltető Csertán-nem tagja lesz, a törzs állatai az övéi is lesznek, jogában áll azt választani ki, ha szüksége van rá, amelyiket akarja. Pedig bizony sokat gondolt mostanában az Ormánköz kis falujára, az ottani életre, sokszor elgondolta, mit szólna mindehhez Györke apó, Egyöd, Hestör, meg a kende, Öcsöd. És Virág, Kamuék leánya...

Gyakran, amikor alkonyattájt hazafelé tartott a nagy vízről s a hideg őszi szél bebújt az inge alá, megborzongott s úgy érezte, jobb lett volna elmenni Iréneusszal. De miért és hová? Más kúnokhoz ezektől, akik már befogadták, megszerették s akik elűztek két baskirdot is, hogy neki igazságot szolgáltassanak? Mégiscsak jobb lesz már így, lesz felesége, lesznek gyermekei... Gyermekei! Ettől csodálatoskép megborzongott. Hogy neki is olyan feketehajú, kicsinyszemű, zömök gyermekei lesznek, mint amilyenek ezek a kúnok... De hát bele kellett nyugodnia ebbe is, hiszen Isten kezében vagyunk, ő rendezi nemcsak az emberek, hanem az országok dolgát is.

17.

A szakácsasszonyok piros képpel, nagy terefere közben sürögtek a tüzek körül. Kint a tábor melletti hársligetben lobogtak a tüzek, a szolgafákon sorjában lógtak a füstös bográcsok és a parázs mellett sorfalat álltak a tűzkutyák, várva, hogy nyársak forogjanak rajtuk. Mint guggoló fekete emberalakok sorakoztak hosszú csapatban az óriási kúmiszostömlők s a rablányok ott guggoltak mellettük, mintha ők is holmi nagy tömlők lennének. Forgatták a zurbolófákat. A táttos meg a szakács is megjelent jókor reggel, egyik felhasította egy kövér, hatalmas tehén hasát s belenyúlva, elfojtotta a szívét, a másik széles késével és bárdjával dolgozott rajta, vagdalta és nyúzta. Két jókedvű siheder fütyörészve hántott egy hosszú póznát tehénsütő nyársnak. S mások a nyársforgató ágasokat faragták és verték le a földbe, amelyen az óriási pecsenye forogni fog.

De a sátrakban is nagy volt a sürgölődés. Vénasszonyok battyogtak kölestömlőket, zsíros-bodonokat, lepénysütő kő- és rézpuplikákat cipelve. Fiatalok hajkurászták a tyúkokat és ludakat. Malac visított itt is, ott is, amint a táltos felhasította és szívenmarkolta őket. És még a gyermekek is kivették részüket a készülődésből, mert a folyó öntéseiben madártojásokat szedtek, nem valami nagy sikerrel ugyan, hiszen ősz lévén, csak néhány megkótyagosodott madár tojott.

A lány kikérésének tisztét Karacs vállalta. A nagy napon felkészült, magáraöltötte sötétbarna, varrottas nemezködmönét, vékony szíjból remekbefont övét, faragott késtartóját, szironyos tűzszerszám-tasakját. Csizmáját gondosan bekente zsírral, úgyszintén három ágba fonott haját is. Amikor felkészült s kibújt az alacsony csergeajtón, úgy állt szétvetett lábbal, ráncos, fekete képét az égre meresztve s jobbkeze hüvelykét az övébe dugva, mint valami fejedelem. Még magas bőrsüvegét is félrevágta a balszemére, mint fiatalkorában. Amcsik pedig előkotorta a koporsó mélyéről ünneplő ruháját, a fehér csalángyolcs inget és pendelyt, a kivarrott, fehér nemezből készült lábsüveget, a magas, csúcsos, gyöngyökkel rakott és szalagokkal ékesített kalpagot s szinte megifjult a földre támasztott, ezüstből vert tükör előtt. Széles, barna arcán nyájas mosoly terjedezett, amint fel-felemelve a tükröt szarvassal ékesített nyelénél, bele-pillantott s mórikálta magát. Fehér volt rajta minden, fehér a térdigérő, csípőben övvel átkötött ruha, a gyapjúnemez csizma, a kezében szorongatott keszkenő s a csúcsos kalpag pereme, csak a csúcsa volt kék. És szikráztak rajta a puha aranykarikák és a nyakába kerített üvegsorok.

Bene eközben szintén felkészítette magát. A lovakra pedig hosszú kendőt kötött, hogy ha majd ügetve mennek a lányos sátorhoz, lobogtassa az alkonyati szél, mint az üstökös csóváját, mint a táttosok lovainak szikrázó sörényét.

Végre elérkezett az ideje az indulásnak. Akkor már kurjongatott, kacagott és tombolt az egész tábor. Mindenki iparkodott már jóelőre annyi harmadnapos kumiszt inni, amennyi csak beléje fért. Még az öregek is elvesztették méltóságos nyugalmukat s hogy leplezzék a szégyelnivaló részegséget, nagyokat hallgattak, bólogattak és a szakállukba nevettek. Az öreg Bitér egy csapat embernek magyarázta, hogy a kódorgó barátot valami Szentlélek szállta meg, azért bolond. Mantula viszont felemlegette, hogy kisfiát ő gyógyította meg, még hozzá viaszköntés, szenesvíz és ráolvasás nélkül, pusztán egy képecskével. Igy gyülekeztek, nyugalmat és közönyösséget erőltetve magukra, a lányos sátor környékén, de illő távolban azért, nehogy tolakodónak véljék őket.

Mindenki a legszebb, frissen zsírozott csizmáját, varrott nemezködmönét, díszes övét vette fel. Lovaik pedig utánuk kullogtak s dobálták, rázták a fülük mellé kötött keszkenőt. Hogy is mehettek volna ilyen komoly alkalommal egy lépést is ló nélkül?

A lányos sátorban pedig az anya és a két rablány versengett Jopár „mátkáival” az öltöztetésben. Hamuban fehérített inget, arannyal, ezüsttel kivarrott bő bugyogót, tűzpiros mellest adtak Jopárra. De előbb meg is fürdették illatos vízben. Fejére feltették a pirossal szegett égszínkék, magas selyemsüveget. Szikráztak rajta a gyöngyök és aranyvarrások. Szemöldökét korommal festették s míg az egyik lány, folyton fecsegve, a kezét ápolgatta s a körmeit festette vérvörösre, lábujjain ugyancsak szorgoskodott két lány a piros börzsönnyel. Végül felhúzták neki a hófehér csizmát. Még nem volt soha a lábán, egyenest erre az alkalomra szabta a csizmadia.

Mikor valamennyien elfoglalták helyüket Beke nagy sátrában, megérkezett Karacs és Amcsik, hogy kikérje a leányt. Méltósággal ivott mindenki a kúmiszos bögréből s Karacs ékesszólóan elmondta, hogy messziről jön, üzenetet hoz, egy derék legény szeme rajtaveszett Beke leányán, azóta nem tud aludni, szüntelen az ékes leányzót látja. Beke válaszolt. Kikérdezte, ki a messziről jött legény, mi az apja, van-e barma sok. Öcsödöt most láttatlanban és ismeretlenül elhalmozták dícséretekkel. Ugyancsak csuklott odahaza ezen a napon. Barmok ezreit emlegették, szőnyegeket, prémek és ékszerek garmadáit s Voiszlót úgy megnövesztették képzeletükben, hogy Esztrigán is elsüllyedhetett volna mellette. Pedig az mesebeli város...

Végül a sátorban tolongók nagy örömére eljátszották a szokásos huzavonákat is. Vénasszonyokat mutatott Jopár anyja, vajjon ezek között van-e az a bizonyos leány. Jopár pirulva dugta arcát a keszkenője mögé s végigcsiklandott rajta az izgalom: mikor kerül rá a sor. De rákerült. Ő volt az a bizonyos leányzó. Erre úgy Beke, mind a meghatottságtól izzadó anya kijelentette, hogy kiadják a leányt. Jopár vonakodva felkelt, Karacs kézenfogta s kivezette a sátorból.

De a küszöbön még meg kellett siratni az elhagyott apát, anyát, meg kellett köszönni a sok jót, amit erre a legszebb leányukra pazaroltak s ott voltak még a felnőtt testvérek is, négy férfi, három asszony. Azoknak is a nyakába kellett Jopárnak borulnia. S addig búcsúzkodtak, míg a leány is, az anya is, a nővérek is könnyekre fakadtak. Amikor pedig kiléptek a sátorból, mindenfelől ömlött Jopárra a köles, hogy termékeny legyen...

Odakint várta őt Bene. Lován ült, szemét összehúzta, arca komor és elszánt volt. Amint Jopár kilépett a sátorból, nyomban futásnak eredt. Fürge, izmos lábai szélsebesen vitték. Magas süvegét két kezével fogva szaladt, hajfonata lobogott utána. És sikoltozott, mint a vércse. Ebben a pillanatban tomboló lárma kerekedett. Mindenki biztatta Jopárt, a lányok izgalmukban tapsoltak, a gyermekek ugráltak és sikítoztak, a legények üvöltöttek. Bene megszorította kis mokány lovát és a legények sűrű biztatásai közben a lány után eredt. Az keringett egy-egy sátor körül, majd meg másikhoz futott, piros, felhevült arcát olykor-olykor visszafordítva s nyitott szájjal lihegve. Benét elöntötte az izgalom. Majdnem felborított egy kisebb sátrat, azután meg egy csapat baromfi közé rúgtatott. De szemét elöntötte a mámor, vére felpezsdült, dühös vágy pirossága égett az arcán. Egyszer már-már elérte a rohanó leányt, de amikor le akart hajolni érte, kisiklott a karja elől s nekivágott a Duna felé nyíló mezőnek. Bene utána. Most az egész tábor összecsődült, nevetve biztatták hol Benét, hol a leányt s hadonáztak izgalmukban. Jopár egy óriási, vén fűzfa felé futott. De akármilyen fürge, keményhúsú és szívós leány volt, a hosszú hajszában mégis kimerült. Bene melléje ugratott, lehajolt s erős, kemény mozdulattal a nyergébe emelte. Vergődött a leány, kezét a rabló mellének feszítette, arcát eldugta, védekezett, lihegett, vergődött, de már hiába. A legény keze olyan volt, mint a szíjhurok. Ujjai ráfonódtak a leány csuklójára. Maga elé ültette s vadul rátámadt. Csókolta, marta és szívta az összeszorított makacs, kemény ajkakat. S ahogy hallotta Jopár gyenge, szinte állati nyögését és lihegését, felhorgadt benne az indulat, agyát elöntötte a vér. Szorosan magához szorítva, szinte betörve a leány hajlékony, erős derekát s majdcsak megfojtva csókjával, ügetett vele vakon, amerre a lova vitte. Mögötte vadul harsogott a tábor örömujjongása.

Egyszer azután érezte a legény, hogy a rabolt vad izmai elernyednek, lélekzete mélyebb és forróbb, szája puhább és megadóbb s az imént még menekülőn behúnyt szemek kinyilallnak a keskeny szemhéjak közül. Ez már ugyanaz a pillantás volt, amit Bene egyszer a sátorban látott. Mélyen belefúrta pillantását a sötét szemekbe s ekkor a lány arca egészen elváltozott. Vonásai puhák és édesek lettek, sőt szinte bánatosak. Mintha a lelke mélyéből valami sötét, bíborfekete hullám öntötte volna el mindenestül.

- Kicsi... - suttogta a legény önkénytelenül, száját levéve a magát megadó lányéról.

Az pedig erre megint lehúnyta a szemét s olyan volt, amint ott félig feküdt a nyeregben, mint a részeg, vagy mint a tánctól elrévült.

18.

Lóháton vonult az egész tábor a hársligetbe. Még az alig tipegő kicsinyek is lóért siránkoztak s nem nyugodtak, míg anyjuk fel nem tette őket egy ló hátára. Visszhangzott a környék a hejehujától és rikoltozástól. Síposok és damburások, meg dobosok ültek széles körben a fák alatt, folyt a kúmisz, lobogtak a tüzek. Most nemcsak ganéval, hanem dorongokkal is tüzeltek. Akkora máglya lobogott a liget közepén, mint egy kazal. Rőtt fényével messze bevilágította a sötét tájékot, a táncoló, ordítozó és zabáló alakokat és a levelüket hullató vén fákat. A Duna felől messzehangzó, távoli kiáltások hallatszottak, egy pihenőre kikötött sószállító kerep emberei kiáltoztak. A koncleső kutyák herregve estek egymásnak minduntalan. S a legények, lányok forogtak, hajladoztak a tűzfényben, a vénasszonyok lepényekkel és pecsenyékkel, meg tömlőkkel jöttek-mentek, amodább pedig hatalmas parázsdomb fölött egészben pirult a nyársrahúzott tehén, vicsorgó feje, széles szarva ördögien meredt a tomboló gyülekezetre.

A főhelyen egymás mellett ült Jopár meg Bene. A lány alig evett, alig ivott. Bene viszont megfelelt az illendőségnek. Kétkézzel tömte magába a zsíros húsokat s szédülő fejjel nyakalta a kúmiszt. Beke és felesége méltóságosan viselkedett. Az asszony kerek, táblás képén meghatottság és izgalom tükröződött a vörös tűzfényben, Beke sebhelye villogott. Mantula zsíros ujjait a csizmájába törölve minduntalan a csobolyó után nyúlt és eltűnt mögötte. Bitér tele szájjal mesélte, mikép rabolt el tizenkét lovat egy havaselvi templomos szállásáról. Karacs szótlanul ült Amcsik mellett, de egyszercsak felugrott és ordítozva verte a mellét, hogy neki szövetséget kínált egy mohol kán, ő azonban elvesztette az eszét s nem vállalta a szövetséget. Szidta a magyarokat, lusta disznóknak, paráznáknak és részegeseknek nevezte őket, követelte Köcsmegtől, hogy nyomban kerekedjenek fel, lovagoljanak át Kő monostorába, vessenek rá tüzet és a papokat koncolják fel. Köcsmeg mosolyogva bólogatott és a szakállát birizgálta. Csak nagy önuralommal tudta leplezni részegségét. A sánta, vén Omol, aki az oroszoknál törte el a lábát, kipattant a közepére, ahol a táncolók járták és különös, ferde bakkecske-ugrásokkal lendült neki a fegyvertáncnak. Felkapott egy kopját, azzal hadonászott, átdobta a térde alatt, felhajította a levegőbe, majd valami képzelt ellenfél testét ugrálta körül s mámoros dühében kivonta kését, úgy tett, mintha a földön heverő alak fülét metszené le. Szeme vadul forgott őszülő szemöldökei alatt, süvege a tarkójára csúszott, hármas csimbókja lobogott. S minduntalan elüvöltötte a vérfagyasztó *hiu-hiút*, meg a *szüren-szürent*, a csatakiáltásokat.

Keserű füst terjengett az estében. Hideg volt és hullott a harmat, de mindenkinek izzott a teste. A mulatság egyre vadabbul tombolt. Egy legény tántorogva kiállott a táncból s kikiáltotta, hogy gyászolja elvesztett szerelmét, Jopárt. S előkapva kését, meghasogatta arcát, vére lecsurgott a zekéjére. Igy táncolt azután véres ruhában, véres arccal, késsel a kezében. Előkerült a vén kún is, akivel Benének annyi baja volt a ménes körül. Ott voltak a bojtárok is

valamennyien. Farkasbőrök, bőringek és csizmák szaga keveredett össze az izzadság és füst meg a lepények és pecsenyék szagával. S mindez feloldódott a késő őszi est zamatos áramlásában, a víz, a fák és rétek szagában s az asszonyok illatszereinek felhőjében. Egyre többen tűntek el a bokrok mögött, hogy azután lihegve ugorjanak ismét a táncba, végsőkig feszítve érzékeik tomboló izgalmát.

Bene néha észbekapott s ránézett Jopárra. Az megadással ült mellette s arcára rádermedt a mosoly. Fekete pillantása végigsuhant néha Bene arcán. De nem szólt, meg sem mozdult.

Mikor Göncök szekere tótágast állt az égboltozaton, egy csapat részeg legény összeveszett azon, hogy kinek van jobb lova. Nyomban elrohantak, lóra pattantak, kibontották korbácsukat s nekizúdultak a sötétségnek. A férfiak egy része csoportosan meredt a sötétbe, vajjon mi lesz itt. A vének lemondóan, vágyódva sóhajtoztak. S a vad, nyaktörő nép lezúdult a Dunapart felé, nyerítés, káromkodás, ostorcsattogás, kutyavonítás kavargott mindenfelé. Sokan vadul biztatták a versengőket, noha azt sem tudták már, hol vannak s mi történik körülöttük. Valakit lótolvajnak neveztek. Valaki kést rántott és belemártotta abba, aki őt lótolvajnak nevezte. Valaki egyedül ült, térde között tömlőt szorongatott és úgy üvöltött, mint egy harcikürt. Valaki derékonkapott egy fiatalasszonyt s eltántorgott vele az árnyékba. Valaki dalolt. Valaki a puffadtképű síposokat biztatta, valaki kiugrott a tömegből s egyedül táncolt, hol leguggolva, hol felszökve a levegőbe, mint az ördög. Valaki egész tisztán és érthetően azt mondta, hogy „*kiz olán, kiz*”, - azaz: szűz a lány, szűz. Valaki bort követelt. Valakik a lábánál fogva húztak félre egy elnémult alakot, akinek a mellén vér folyt végig és a szája ferdén lebiggyedt...

Köcsmeg felragadva korbácsát, káromkodva vert szét egy csoportot, ahol vagy öten estek egymásnak, fejsze emelkedett a magasba, kések villogtak s egy női hang segítségért kiáltozott. Már senki sem tudta, kihez tartozik, mit akar és mit cselekszik. Csak Jopár szülei, meg a leány és Köcsmeg volt józan. A legméltóságosabb vének is úgy meredtek a semmibe, mint a halak, vagy mint a zsírral bekent bálványok.

Az új sátorban a „mátkák” megvetették az ágyat. Puha medve- és farkasbőröket halmoztak össze. Nevetve ki is próbálták, meghemperedtek rajta. A bejárattól balra álló padkára egy kisebb tömlő kúmiszt és bögrét tettek. Kirendezgették a bordákról lefüggő kendőket, és szőnyegeket. S miközben kerek arcuk gyönyörittasan ragyogott, virágos fejük, mint a tündéreké pompázott a csörje halvány világában. Szünet nélkül Jopár örömeit színezgették.

Később összeakadó lábakkal előbóklászott a két orosember is. A rekedthangú megnyugtatta a leányokat, hogy a csillagok állása kedvező, Újhold is van, a házasság termékeny lesz. Azután hozzáláttak az ágy megvizsgálásához. Végigtapogatták a bőröket és szőnyegeket, nincs-e valahol beszúrva holmi rontáshozó tű. Elégedetten látták, hogy nincsen. Helyén állt a kicsiny bálvány is.

Jóval első kakasszó után felzendült a közeledő násznép lármája. A mátkák kifutottak a menyasszony fogadására. A menet élén Köcsmeg haladt, eleven kakast emelve magasra, majd a síposok és damburások következtek, gyorsütemű dalokat játszva. A síposok képe szinte kipukkadt, a damburások ujjai fáradhatatlanul futkostak a hangszerek nyakán, mint az ijedt egerek. Nyomukban Karacs, Amcsik meg Jopár anyja következett, azután Bene és Jopár, a koszorúsleányok csapata között. Karacs cifra botot vitt, Jopár anyja egy szükő kölest. Jopár sápadt volt, fejét lehajtotta, Bene pedig összeszedte minden erejét, hogy ne tántorogjon a sok italtól. Nyomukban tolongott a násznép, dalolva, rikogatva és jártában is fürgén táncolva. Az egész tábor. A férfiak egy része lóháton ügetett, karikázott a menet körül hol előrerugtatva, hol meg hátramaradva és kötekedve. Az összevagdalt képű legény jókora bőrcsobolyót emelt a magasba és nagyokat rikkantott:

- *Kiz olán, kiz!*

Az Újhold vékony, halavány sarlója felbukkant az Árpatarló-hegy óriás háta fölött.

Bene szédült. Fogát összecsikorítva, nyakát megmerevítve, lábát jól megvetve iparkodott leplezni a sok kúmisz és titkos füvekkel kevert bor kábulatát. Halántékát összeszorította a fáradtság. Ezen az estén szinte pillanatról-pillanatra felajzották a vágyait, a vad zene, a táncolók kavargása, az izgató ital és rengeteg húsétel, az emberi kipárolgás és a mezők, vizek illata, valamint a mellette szótlankodó, kék és piros selymekben pompázó lány képe tűrhetetlenül megfeszítette idegeit, mint az ijj idegét, hogy azután rövid időre közönyösebb és még fáradtabb legyen. Már nem is igen tudta, mi történik körülötte s mit kell tennie. Csak lépkedett kihúzott gerinccel, lovát valahová kicsapták legelni. Néha tétován az övébe dugta a kezét, hogy keménynek és határozottnak lássák. Szeme előtt zöld és vörös karikák örvénylettek s bármerre nézett, egy alacsony, szakállas, sánta alakot látott, amint a földről fel-felpattanva ugrált és térde alatt kopját hajigált a magasba. Ez a különös alak ott imbolygott, keringett előtte a tűzkarikák között s nem tudott tőle szabadulni.

- Mit is kell most tenni? - kérdezte magától minduntalan s megfeszítette az agyát, hogy kitalálja. - El kell venni ezt a csobolyót... inni kell... Bólintani kell... Lépni kell, lépni kell... Álljunk meg csak... Induljunk csak...

Igy mesterkedte végig a szertartásokat és kötelező tennivalókat. A körülötte tomboló zsivaj, zene és tánc már nem is földi lények zsivaja, zenéje és tánca volt. S az ő léptei is olyan könnyűek meg nehezek is voltak egyszerre, mintha nem is a földön járna. Belelovalta magát abba, hogy ő most megy és ment, amerre sodorták. Mikor a menyasszonytáncot járták Jopárral, hogy mindenki lássa: nem sánta a lány, csak a vérébe ivódott ütemek vitték. Hogy miként keveredett ki az egészből s mikép foglalta el helyét a nászmenetben, arról fogalma sem volt.

A sátor küszöbénél meg kellett állni. Ott most Karacs szónokolt valamit s átadta neki a cifra botot. Majd meg Jopár anyja beszélt félig sírva, félig nevetve. A kölessel teli szükőt átadva lányának, a nyakába borult és megcsókolgatta. Jopár is nevetett meg sírt, mint a kisgyermek, aki könnyekre fakad, ha látja, hogy más könnyezik, s felvette a küszöbre fektetett söprőt. Beke akkorákat csapott Bene vállára, hogy szinte összerogyott alatta. Mint valami ködfátyolon át, látta, hogy Jopárt leültetik a mátkák és koszorúslányok az ágy szélére s vetkőztetni kezdik. Erre ő is leült, mire idegen kezek kezdték cibálni, egy öregasszony lehúzta a csizmáit, egy másik édesded képpel, érthetetlen szavakat motyogva lerángatta a ködmönét és ingét, a harmadik a gatyájának esett, a negyedik a süvegét kapta le. És mire a didergő Jopárról levettek minden ruhát, - csak a Mária-képet, a kösöntyűket és aranypereceket hagyták rajta - ott ült ő is mellette ruhátlanul, az ujjongó lányok, asszonyok, férfiak karéjában, mintha varázslat történt volna vele. Biztató szavakat, kacagásokat, rikkantásokat hallott. Aztán körülnézett és nem volt a sátorban senki, csak a csörje pislákolt a tartóban. Jopár ott kuporgott a medvebőrön, kezeit a mellére szorítva, arcát lehajtva, a hidegtől reszketve s hosszú szemhéja alól forró, félig kérdő, félig megadó tekintettel nézve őt.

Bene nem tudott szólni. Mit is mondhatott volna? Kúnul még nem tudott, néhány olyan szót kivéve, ami hasonlít a magyarhoz, meg egy-két köszöntést. Kábult volt, forgott a feje. És bár csodálatosképpen folyton előtte ugrált, forgott az alacsony, szakállas, sánta alak és hajigálta a kopját, mégis élesen és tisztán látta a kuporgó, barna kis testet, a csodálkozó, kérdő és megadó szemeket és a félig nyilt, pihegő szájat. Tétován kinyujtotta a kezét s megérintette a leány mellét. Ő elmosolyodott és szintén feléjenyúlt, megtapogatta a vállát, erős mellkasát. Valami halk, csodálkozó kiállást hallatott és nevetett. Nyilván az lepte meg, hogy Bene teste milyen fehér, ahol nem érte nap és szél.

Jopár egy kis ezüstedényből illatos olajat cseppentett a köldökére s lehanyatlott az ágyon. Két karját összefonta a feje alatt, félig lehunyt szempillái közül parázsként sütött rá a szeme.

- Kicsi... - dadogta Bene s minden elborult előtte.

- *Kicse... Kicse...* - suttogta Jopár s halkan, mint a gürrögő állat, felnevetett.

Távolról tompán dobogtak az ütemes dobütések, sikoltoztak a sípok, cirpeltek a damburák. A hejehuja és a tánc halk kavargásban szűrődött át a leeresztett sátorajtón. Bene elmerült a puha medvebőrök és simogató szőnyegek között, erős bodzavirág-illatot érzett, lelke magasan szállt, mint a révülteké, szeme előtt égő, sötét szemek, pillogó lángok, vadul szökdelő alakok, pergő kopják és villogó kések keringtek, ajka félig öntudatlanul dadogta a megtalált szót:

- Kicsi... Kicsi...

S a halk, forró visszhang nevetve, gürrögve súgta vissza:

- *Kicse... Kicse...*

Azután, félig álomban, félig ébrenlétben, belefúrta arcát a dúsillatú bodzabokorba s látta a széles, ernyős, fehér virágokat, amint a ragyogó napfényben szelíden inganak és forrón, lélek-borzolóan árasztják magukból fiatal lányok illatához hasonló illatukat. Fűben feküdt és forrás fölé hajolt, ivott és ajkait, mint a tűz, csókolgatta a forrásvíz. És látta Csillinget, félretolta okos, szikár fejével az ajtószőnyeget s benézett rá. Bene felugrott, megölelte a meleg, ismerős, síma lótestet, a fülébe suttogott:

- *Kicse... Kicse...*

És tudta, hogy most kúnul mondja ezt a szót, de Csilling érti. És magyarul suttogja vissza a becézést:

- Kicsi... Kicsi...

Azután felpattant a nyeregtelen ló hátára, sarkaival megszorította, tenyerével megveregette s Csilling kacagott és sikoltott, orrlyukai kitágultak, forró bodzaillat áradt a sörényéből s rohant, rohant vele egyre gyorsabban, mintha a felhők között szállanának a Szalmatolvaj csillogó útján. S mikor magához tért, kíváncsian emelte fel a fejét s ott látta Jopár barna, kerek arcát, lehúnyt szemét, fekete hajfonatait, izmos vállát s inkább látta, mint hallotta, amint a félig nyilt mámoros ajkak öntudatlanul dadogták:

- Kicsi... Kicsi...

Bene szívén áthullámzott a nehéz, szinte mézesen sűrű boldogság. Letette fejét Jopár karjára, szemét behúnyta, bizsergő testét kinyujtóztatta a meleg medvebőr alatt s visszasúgta a becézést, ahogy a kúnok ejtik:

- *Kicse...*

19.

Gyöngyszürkén derengett az őszi ég, noha már késő délelőtt volt. Az Árpatarló-hegy sötét-barnán, rézvörösen és aranysárgán domborult a déli látóhatáron, a Duna fölött, meg a mezőkön, réteken tejfehér köd úszott. A fák hervadó koronái úgy álltak ki a ködből, mintha árvízből nyujtóztak volna. A fekete és szürke sátrak mint nagy kucsmagombák terültek szét a lapályon. Csend volt, csak néhány vízimadár krúgatott és vijjogott, csak egy-egy kakas kukorékolt lustán, csak a karámok felől hallatszott egy-egy ostordurranás vagy tülökszó. A

sátrakban, a szekereken, a füvön bundák és prémek alatt aludt az egész Csertán-had, férfiastul, kutyástul. Mindenfelé felborogatott, üres tömlők és csobolyók hevertek, mintha részegségtől aludnának azok is.

Bene, koránkelő ember lévén egész életében s vérében hordva az elhagyott falu szorgos munkájának ütemét, óvatosan körülnézett. Most már világosan tudta, mi történt. Az új sátor bordái, mint hatalmas, óvó ujjak borultak össze fölötte, a piros és barna szőnyegek, az ordas farkas- és medvebőrök puha cirógatással ölelték. És az ágyon ott feküdt a feketehajú, kerekarcú, barnatestű lány, szeme behúnyva, kis kemény keble födetlen, félkarja Bene mellén. Csendesen és mélyen pihegett a lány és a sátrat betöltötte az illatos olaj és a bodzavirág illata.

Bene óvatosan elhárította Jopár karját és felkelt. A kis Okor kutya ásítva kullogott hozzá. Bene ivott egy korty kúmiszt, azután körülnézett a tájon. Nevetett. Vastag bőrökbe burkolta mezítelen testét s ott állt a reggeli szélben, nézte a hegy színes hullámát, a ködből bontakozó fákat, a gyöngyszínű, gomolygó felhőket, a sátrakat s a legelésző lovak csoportjait. Most élesen visszaemlékezett a lakodalom minden mozzanatára, olyanokra is, amiket az éjszaka nem is látott, nem is hallott. Egy vadul lelkendező, sikoltozó és dobogó dal ütemei játszottak a fülében. Felnevetett, amikor a sánta kún táncára gondolt s eszébe jutott, hogy a táncoló öreget *Légytapodó*nak csúfolták különös, bicegő járása miatt.

Hirtelen elszorult Bene szíve. A vér lefutott az arcából, majdmeg visszazúdult. Egész teste izzott a forróságtól. Szeme kimeredt, szája kinyílt. Nem messze a sátortól, félig a ködben, félig a világosságban, magas, kosorrú sötétpej ló legelészett. Lábán nyűg, hátán nyereg, fején kantár.

- Csill... - dadogta Bene. Nem merte kimondani a nevet, hátha tündérek játszanak vele, hátha valaki megvarázsolta, hátha az éjszakai mámor káprázata csalja. Tétován lépett egyet. A ló most is ott volt. Nem kún ló, nem kócos, tömzsi, alacsony mokány. Hanem hosszúlábú, csontos, szikárfejű sötétpej.

Bene rohanni kezdett. Futtában lehullott róla a farkasbőr, de nem vette észre. Hadonászott és kiabált. Mezítelen teste vizes lett a fűből felcsapódó harmattól és ködtől. Nem fázott, melege volt!

- Csilling! - üvöltötte azon a mély, hívó torokhangon, amivel a lovát csittítani, figyelmeztetni és dorgálni szokta.

Az állat felemelte fejét a fűből s ránézett. Sárga fogait kimeresztve éleset s hosszút nyerített. Majd futni szeretett volna feléje, de csak ugrált és kapálózott, mert nyűgben volt a lába. Igy csak furcsa bakugrásokkal közeledett, előremeresztett fülekkel, tág orrlikakkal.

Bene ráborult, ölelte a nyakát, csókolta a pofáját. S a ló lehajolt hozzá, fejét a mellére szorította s vidáman, csendesen röhögött.

A legény szeméből kicsordult a könny. Visszafojtotta lélekzetét, tág, mezítelen mellkasát elszorította valami mélyről áradó, fájdalmasan tiszta öröm.

- No-no-no... - dünnyögte és könnyei lefolytak a szakállára, jobbja ütemesen és öntudatlanul veregette az állat jószagú nyakát.

Aztán lehajolt, hogy kibontsa a nyűgöt. A fekete-fehér lószőrből font széles heveder kúnkötésre volt megkötve. Kioldozta, majd megnézte a zablát. Ez nem volt a ló szájában, hogy könnyebben legelhessen. Az ő régi feszítőzablája volt. A kantár is a régi, rajta a cifra szirony, amivel még tavaly, magános napjain díszítette. A nyereg is az övé, a heveder is, az izzasztó is. Vastag, sötétvörös nemez, rávarrott fekete tölgylevelekkel...

Majd meg az állat testét vizsgálta meg. Végighúzta kezét a csánkján és nyűgérjén, megtapogatta a marját, megfogdosta a nyereg mögött a gerincét. Nem volt sovány, nem volt túros, nem volt beteg. Semmi baja sem volt.

Egyetlen szökkenéssel a hátán termett, mezítelen lábát beledugta a kicsiny, kerek kengyelbe. Sarkával megnyomta Csilling vékonyát. Térdével megszorította oldalát. Csilling felkapta a fejét és röhögött. Farkával vidáman suhogtatott. Rázta a kantárt. És ügetni kezdett.

Bene úgy érezte, mint aki hosszú hányódás után hazaérkezett. Az ismerős nyereg kényelme, az ismerős ló fürge, egyenletes mozgása, szaga és szőre tapintása mámoros örömmel töltötte el. Úgy, ahogy volt, mezítelenül vágott neki a rétnek, belegázolt a ködbe, vágtázni kezdett. A szél hidegen fütyült a füle körül és keményen cirógatta a mellét. Dobogott a ló erős patája a fűben, közeledtek és elmaradtak a fák, lent jártak a Dunaparton. A kerephajó, amely az éjszaka kikötött, már útban volt felfelé. A hosszú evezők úgy emelkedtek és csaptak le a tejszínű vízre, mintha óriási százlábú mászna egy tükörlapon.

Mikor a lovat kiverte a verejték, Bene visszafordult a tábor felé. Ügetve ment. Most már csillapodott s csak a benne bujkáló öröm finom pávatollai csiklandozták. Amint a sátor elé ért, látta, hogy libben az ajtónemez, Jopár kibújik.

- Csilling! - kiáltotta diadalmasan Bene s leugrott a lóról.

- Csilling... - mondta Jopár s kócosan, fázósan, mámoros bágyadtsággal burkolózott egy farkasbőrbe. Homlokából elsimította összekuszált haját, nevetett és pislogott.

- Ki hozta vissza? - firtatta Bene, noha tudta, hogy Jopár egy szót sem ért belőle.

A kis álmos nő megint nevetett és a fejét rázta.

- Enim... ata... Beke... - dadogta a kúnbaoltott magyar szavakat és sötét szemét alázattal emelte a legényre. - Tindir... Tengri akarta... Tengri törven... Orus, keti orus...

Majd, amikor végkép dugábadőlt a tudománya, elpirult, behúnyta a szemét s kéjesen suttogta:

- Kicsi...

- *Kicse!* - kiáltotta Bene és nevetve felkapta, mint egy könnyű fekete bárányt.

Harmadik rész

1.

Ernye lova csűdig dagasztott a sárban. Lóról, lovasról lomhán pergett a víz. Mert az alacsonyan lógó égből szünet nélkül, makacsul s csillapíthatatlanul szitált a novembervégi köd s belepte az utat, a látóhatárt, az egész világot.

Ernye mélabúsan ült a nyeregben. Még eleinte csak védekezett a mindenfelől csurgó víz ellen. Elég jól is bírta. De most már tizedik napja egyebet sem látott ködnél, gallyaikról vizet csurgató kopasz fáknál, s a távoli hegyeken füstölgő páránál. Süvegéből facsarni lehetett a vizet, a vastag báránybőr úgy megszivakodott tőle, hogy minduntalan levette s a nyereg-kápához csapkodta. Vállára mázsányi súllyal nehezedett a lucskos farkasbőr, mintha maga a farkas is benne lett volna. Csizmája szélén becsurgott a víz. Tarsolya, korbácsa olyan volt, hogy fejni lehetett volna. S hosszú haja is csapzottan terült a vállára, akár a víz tetején úszkáló döglött vadréce szárnya.

Lova pedig hasonlóképpen csicsogott a víztől. Szőre megsötétedett, sörénye, farka lecsüngött, lába, hasaalja agyagos volt. Ámbár soványnak éppen nem lehetett mondani, mert Ernye meglegeltette minden nap, mégis olyan volt, mint a csontváz, vagy mintha megnyúzták volna. Szegény Fecske, nevéhez méltatlanul, lomhán, rosszkedvűen s közönyösen baktatott, patái egyhangúan cuppogtak, nyomában kerek tócsák keletkeztek. Lógott a paripa orra, amint lógott a lovasé is.

Ernye száz és száz keserves sóhajt küldött az egek urához.

- Istenkém, atyuskám, - gondolta, - mért váltál vízzé! Mért nem válsz Nappá...

Átvonult Ernye a Mekcse hegyláncain, - akkor még meleg ősz volt s a nap olyan sárgán ragyogott, mint a csorgatott méz, - megjárta a hegység mély, hervadó páfrányokkal, kéklő kökercsinekkel és aranybarna tölgyekkel borított szakadékait, végigtekintett egy-egy magas-latról Telena, Somügy szelíden lejtő vidékein, átvonult a bizalmatlan, veszekedő bessenyők falvain s belevette magát a Mezőföldig vonuló végtelen erdőségbe. Tanyázott faodukban és barlangokban, keresztvetéssel került el egy-egy elhagyott, magányos bálványt, vagy istenházat, baltával hajigálta a mókusokat, hogy amíg a lova legel, ő is falhasson valamit, ivott a források halkan csörgedező vizéből, megfúrta a nyírfákat kétélű késével s kiszívta a nedvüket, - így csatangolt egyre Északnak, maga sem tudta, hová.

Mikor első éjszaka letanyázott egy erdőszélen s kicsapta a lovát legelni, a paripa felemelte fejét, hátracsapta a fülét, orrlyukait kitátotta s vadul nyerített. Haza akart menni. Várta, leste, vajjon felelnek-é neki az ismerős nyerítések. A hegyoldalak visszaverték a bősz hangot s a ló fújt. Fordult erre, fordult arra s újra meg újra nyerített. A hegyek istenei visszanyerítettek neki, a hang gördülve s röhögve hullámzott át a néma tájon, valahonnét farkasüvöltés tutult, vadászó baglyok rikoltoztak, a Hold madarai... S erre a ló megtébolyult, félelem és irtózat szállta meg, vadul kapálta a földet, majd körberohant s meg-megállt megint. Ernye eleinte csak nézte, de aztán felbőszült, káromkodott s megragadva a kantárt, néhányszor csúnyán belerúgott a paripa vékonyába.

- Verjön meg a Dobroc! - ordította, de maga is meghökkent a saját hangjától. Elszégyelte magát, s nem merve belenézni az állat megdöbbent szemébe, visszakullogott megint a fa alá s végigdőlt a farkasbőrön.

Később a ló is beletörődött sorsába. Elvesztette az irányt, nem tudta már, merre forduljon, ha hazafelé akar fülelni s a haszontalan nyerítéssel is felhagyott.

Ugyanígy volt Ernye is. Amikor faluba ért, kelletlenül állt szóba az emberekkel, kért egy ital tejet, egy darab köleslepényt s a kérdezősködőknek azt mondta, hogy a száznagy dolgában iparkodik Északnak.

És sietett odébbállni, még mielőtt kifakgatták volna, hogy mit akar a száznagy s miért küldi őt Budára, a királyhoz.

Igy tudta meg, hogy Budára megy s hogy a király Budán lakik mostanában.

Kereskedőkkel is találkozott. Csengős lovakon, csikorgó szekerekkel, állig fegyveresen vonultak ők a hegyek mély útjain Pécs, Pécsvárad és Soklós felé, vagy el Nyugatnak, Sziget irányában. Sót vittek, coboly, nyuszt meg farkasbőrt, nagy bödönökben mézet, csalánponyvák alatt vásznat és bársonyt. A botorkáló lovak ütemesen csilingeltek és a szakállas böszörmények meg zsidók gyanakodó pillantásokkal méregették a magányos lovast, lábukkal unottan kalimpálva a szűk kengyelben. Mikor pedig elhagyta őket, megfordultak s a kápára támaszkodva bámultak utána, szakállukba dünnyögték megjegyzéseiket. Igy jutott ki Ernye a telenai bessenyőfalvak vidékére, de csak az első napon kisértette meg, hogy egy ital tejet meg egy harapás lepényt kérjen. Mert ezek a sovány, csontos, horgasorrú s szúrósszemű emberek mogorván méregették tetőtől-talpig, gorombán rászóltak, hogy menjen Ukkon hírével s ha egy-egy kíváncsi, szájtátó, feketehajú, bogárfekete szemű asszony megállt a közelben, elkergették dolgára. Este pedig ugyancsak bezárkóztak, a berenákat mindenütt őrizték, a gyepűkapukat vastag retesszel belakatolták s hiába füstöltek a kunyhók a gyepűn belül, hiába pengett a vidám dambora, hiába csengett a legények-lányok bánatos dala, bemenni nem lehetett, az őrállók szemei mint éles pengék szikráztak felé, ha ott fordult volna fel lovastul, akkor sem ment volna hozzá senki. Telepeik lehúzódtak egészen a Duna ingoványai közé, gazdagok, cifrák voltak, földjeik, erdeik kövérek, lovuk, barmuk számtalan... Csak éppen senkit meg nem tűrtek maguk között s inkább leszúrták volna az idegent, mint hogy szállással, étellel megkínáljak s megtudakolják tőle, hogy van a családja és a lova. Ernye nagyot nyelt, amikor mindezt megtapasztalta, forró vágy támadt benne, hogy felgyujtsa őket, de megelégedett a legbiztosabb átkokkal.

Lassanként pedig elmúlt az ősz aranysugara, lehullottak a levelek, a rétek megfakultak s a falvak kertjeiben leszedték a sárga és piros gyümölcsöket, leszüretelték a bort. Ernyének nem volt hol lehajtsa a fejét, gyakran didergett éjszaka s a lovát fektette le, hogy mellébújhasson s meleg testére tegye a fejét. Most már nem rúgott bele, ha felnyerített s fülelt a kint legelő ménes hangjaira. Elvégre a lova is rúghatta volna őt. Úgy egymásra utalta őket a sors, hogy egyiküknek engednie kellett. S mind a kettő engedett. De ahogy engedtek egymásnak, úgy múlt el a vidámságuk, fürgeségük is. És ámbátor Ernye is jobban szerette volna az embereket, Fecske is a lovakat, most mégis egymást szerették, mert nem volt kit szeretniök.

Beállt az esőzés. Eleinte ki-kisütött a Nap, az északkeleti hűvös szél szétkergette a felhőket s a bágyadt, búcsúzó fény megcsillant a tájon, de azután jött megint az északnyugati szél, a sötétszürke felhők olyan alacsonyan hömpölyögtek, hogy szinte beléjük lehetett gázolni, a vadludak éles gágogással Délnek húztak, elnémult a vonuló darvak krúgatása is... Itt volt november, a Halotti Ünnep hava. S Ernye meg a lova lustán, céltalanul s komoran bandukolt Északnak, egyre távolabb Branától és Voiszlótól s az ismerős tájtól.

Késő ősz volt, mire Csepel szigetéhez érkezett. Otthon az öregek gyakran emlegették, hogy ezen a szigeten legelnek a király ménesei s valamikor itt tanyázott nyaranként Árpád fejedelmünk is, míg télire Fejérvár mellé, Noé faluba költözött. De mit lehetett látni ilyenkor a királyi ménesből? Csak a Duna széles, párás tükre látszott, azon túl rengeteg erdő és cserjés, meg valami faluféle s egy rév, benne három csónak. De sem ló, sem ember sehol. Lejjebb, Dél felé, mintha valami halásztanya burkolózott volna a ködbe. S az egész táj sötét, csendes és vigasztalan. Északon homályos hegyek vesztek a ködbe.

Ernye azon törte a fejét, hol húzódhatnék meg éjszakára. Minden porcikája szinte jajgatott a tűz, a száraz hajlék s a meleg ital után. Ha csak eszébejutott a tej, már görcsös kívánság markolászta a torkát. Egy falás forró köleskása pedig valósággal csalogatta az orrát illatával. S milyen jó lett volna beállni a gőzbe, megfürödni a forróságban s utána meleg prémekbe burkolózva aludni, aludni.

Reménytelen volt a dolog.

Hamar bealkonyult. Már látni sem lehetett. Távolról mintha evezők egyenletes csikorgása hallatszott volna. S egy hosszú, elnyujtott, hívó kiáltás. A hegyek, a sziget, a síkság belemerült a novemberi köd egyhangú sötétjébe s az éjszaka lepleibe. Ernye Kelet felé fordította fáradt lovát, keresztet vetett s imádkozott.

Hirtelen halk énekszó ütötte meg a fülét. Figyelt. A ló is kimeredt nyakkal fordult a magányos hang felé. Valóban, valahol egy férfi énekelt.

Ernye kürtöt formált a kezéből s hosszan üvöltött:

- He-e-ej!

A dal elnémult. A legény ismét kiáltott. Fecske horkolt s a magányos hang visszakurjantott:

- He-e-ej!

- Embör! - üvöltött ismét Ernye.

- Nem! - kurjantotta a hang.

A legény megdöbbent. Gonosz lélek játszik vele, gondolta. Megmarkolta baltáját, keresztet vetett s elindult a hang felé. Nem látta, csak sejtette hogy mély horhágyba jut, jobbról magas partoldal meredez. S a partoldal hajlásában mintha világosság pislákolnék. A legény orrát kesernyés rőzsefüst ütötte meg.

Csakhamar rábukkant egy barlangféle odúra, amely a meredek agyagpartra nyilt s jó mélyen benyúlt a földbe. Ott égett a tűz, ott állt egy toprongyos, hosszú, sovány, nagyhajú alak. Állt és nevetett.

- Nosza, bújj bé. Csak ne lovastul.

- Mért mondád, hogy nem vagy embör? - szidta bosszúsan Ernye.

- Mert nem is vagyok - kiáltotta a rongyos vígan.

- Akkor Jézus urunk segödelmével távozz!

- De magasan vagy, hé - gúnyolódott amaz. - Mássz le a lórul.

- Nem, amíg meg nem mondod, embör vagy-é, avagy gonosz lélek.

- Ha ebben az uruszágban emberek vagynak, akkor én nem vagyok ember - felelt a rongyos. Majd amikor látta a jövevény meghökkenését, ráripakodott: - Meddig álljak még az ajtóban? Bolond vagy tám?

- Én osztán nem - tiltakozott dühösen Ernye.

- No, mert ebben az odúban bolondok vagynak.

Végre mégis leugrott lováról a legény, levette a ló fejfékét s elbocsátotta, hogy legeljen, húzódjék a part alá, ahogy tud. Ő maga meg bebújt az odúba s mélyen meghajolt a tűz előtt.

- Igyál - szólt az odú gazdája s egy kisebbfajta tömlőt nyujtott Ernyének. A tömlőben erős kumisz volt. Ezután nyárson sült húst kínált.

Leültek a rőzsetűz mellé, amely az odú bejáratánál lobogott s bámulták egymást. A házigazda hosszú, csont és bőr ember volt, haja fekete fonatokban folyt alá, a szeme ferde volt és szénfekete, ujjai hosszúak. Szakállt nem viselt. Kissé ferde, görnyedt testét foltozott szokmán fedte, köröskörül cifra rongyok fityegtek róla, a hátán pedig varrások nyoma látszott, mintha csengők lógtak volna ott valamikor. Voiszlón Bene nagyanyjának, a fíves asszonynak volt ilyen kabátja, koporsóban tartogatta s nem mutatta meg senkinek a maga jószántából. A férfi piszkos, fekete lábán nyírfaháncsbocskor foszladozott. Derekát kötéllel kötötte át s a kötélről késtok, sótartó, tukó, tűzszerszámos tarsoly csüngött. Hosszú lábszárát maga alá kanyarítva ült a tűznél s belebámult a villódzó parázsba.

Ernye még most is tétovázott, vajjon ember-é a vendéglátó, vagy emberi alakban megjelent lélek. Tán a Duna vizéből bukkant elő. A halak istenkéje. Vagy ebben a szakadékban őrködik s a mezők valamelyik kóborgó kisistene. De az is lehet, hogy egyszerű útonjáró. Nem merte megkérdezni, hiszen ő volt a jövevény és a rongyos a gazda s hátha megsértené? Vannak olyan istenek is, akik még a keresztvetésnél is erősebbek. Hogy ezt kipuhatolja, óvatosan keresztet vetett s elsóhajtott egy fohászt Jézus úrhoz.

A sovány rápillantott s legyintett:

- Az vala bolond, aki útnak eresztett, vagy magad bolondultál vala meg?

- A száznagy... - kezdte a hazudozást Ernye. - Az ő dolgában járok...

- Osztán hová? A kerál úrhoz?

- Ahhoz.

- No, hát vetkezz le.

A legény lenyelte az utolsó falatot, ivott egyet s levetkőzött. Vizes ruháit, farkasbőrét a tűzhöz terítette. Mezítelen testét szelíden cirógatta a tűz. Elbágyadt s érezte, mint párolog róla a víz és a didergés.

- Ki vagy te és kik az atyáid? - kérdezte végül nagybátran.

- Mondám, hogy nem vagyok ember - kezdte gúnyolódó hangon, félig nevetve, félig a fogát vicsorgatva a rongyos. - Mert minek ebben az uruszágban ember? Hátszen itt felhordják a szalmát a jegenyefa tetejére s ott csépelik. S ami mag kihull, farkasok, mándrucok elé szórják! Minek ide ember? Hát ne is kérdezd ücsém, ki vagyok s kik az atyáim.

- Hm...

- Az ám, hm, jól mondád, látom, értelmes kölyök vagy - folytatta. - Én is ezt mondám, amikor láttam, hogy az kerál úr lajtorján akar leereszkedni a tojásba, a többi okos meg a hajánál fogvást húzza kifelé. Ezért vagyok én bolond ennyi okos között és ezért nem vagyok én ember ennyi ember között. Nem ember, csak útonjáró. Keve, az útonjáró. Baksa.

Ernye kelletlenül nézte, ez őrjült. Óvatosan vetette ki felé a kérdések horgát.

- Mért nem lakól odabé, a szigetbe? Mért itt, ebben a hitvány odúban?

- A szigetet Becse szigetének hívják - magyarázta Keve megvető hangon. - Azért nem megyek bé. Pedig ösmernek ott is. Mindenütt ösmerik Kevét, a baksát! - kiáltott fel gőgösen. - De én is űket. Azért nem megyek bé. Mert Becse szigete énnekem hitvány. Hanem te, hogy is hívnak... Te másik bolond. Ha elmégy kerál úr űnagyságához, mondd meg neki, hogy szedjék le a szalmát a jegenyék tetejéről, osztán csépeljék a szérűn, a magot meg adják a disznóknak. Mondd meg azt is a nagyúrnak, hogy én izenem, Keve, a baksa.

- Megmondom, bízvást elhihetöd.

A baksa felugrott s hosszú karjaival hadonászott, mint a cséphadaró. S topogott a szűk házban, szinte felrúgta a tüzet.

- Micsoda? - kiabálta dühösen. - Hát csak oda gurul a dénár, ahol veremben tartják? Hát csak ott nől a szalonna, ahol pecsenye is vagyon? Bejártam vala az egész uruszágot. Megfordulék kúnok között, bessenyő disznók között, magyeriak, latinok, németök között. Láttam az nagy tavat. S mindenütt azt hallám, hogy emberek, meg okosok vagynak a földön. Olyan emberek, mint a vaddisznók, egymás kertjét túrják s olyan okosok, hogy csak azt látják, ami nincs az orruk előtt. - Ekkor már bömbölt és rikácsolt a baksa, s mert a düh nagyon felhevítette, rikácsolás és hadonászás közben lehúzta s a sarokba vágta a kabátját, úgy vívott nagy hangon, meztelen mellel. Néha meg is döngette, hogy horpasz bordái csak úgy kongtak. - Rakjatok fegyvert a vértesekre, adjatok nyilat a nyilasoknak, - ordította dühösen - de még a taplót-kovát is vegyétek el a mezítelenektől! - S hegyesen kiköpött, de vigyázva, hogy a tűzbe ne köpjön. - Ezt nekik, valamennyinek! Kérdezd meg űket, ki az a Keve baksa. Majd megmondják. Az a baksa ű, aki megmondta a magáét s rájuk igézte Izt, Mirigyet, Dobrocot, Vahort, Görcsöt és Hagy istent, meg a legfeketébbet, a földalatti Kajárt. Majd megmondják, - lihegte szakgatottan s úgy égett a szeme, mintha ördögök és keremetek vicsorgatnának benne - hogy jövendölt nekik romlást, döghalált, nyavalyát, lázat és pokolbéli kínokat Keve, a Baksa!

Megállt s rámeredt Ernyére, mintha kígyót bűvölne.

- Nézz ki - suttogta s kimutatott az odú nyílásán a csurgó-kavargó, hűvös sötétségbe.

Ernye engedelmesen kinézett.

- Mit látsz? - kiáltotta Keve.

- Esik a köd... sömmit.

- Úgy vagyon! Úgy vagyon! - ordított fel a baksa olyan kaján örömmel, mintha nagy titkot közöltek volna vele. - No, hát látod. Semmit! Én is ezt mondom. Sötétséget, ködöt, esőt, mély szakadékot. Semmit! De a baksa lát! - ordította újult erővel s öklét, a melléhez verte. - A baksa lát, mert éppeg a sötétség miatt lát. A köd miatt. Szerte az uruszágban nyárfák vagynak, öcsém. Magas nyárfák. Jegenyék, topolyák. Ukkon teleülteté ez földet fákkal. S valamennyin... érted? - szótagolta: - valamennyin ott a szalma... az üres szalma... Csépeli a kerál, az prímás úr, a pispekek, az urak. A nádrespán, a várespánok, bárók, mind. Az okosok. Az emberek. És a magot... kiknek szórják a magot? - üvöltötte megint s rámeredt Ernyére. - Kiknek, ücsém?

- Farkasoknak... - dadogta álmosan is, rémülten is a legény.

- Farkasoknak, mándrucoknak! Igy vagyon! Mert itt a virág a föld alatt nyílik és a gyükér a napfényen vagyon! És a nyulak a gyepűkön ülnek!

Akkorákat ugrott mérgében, mint egy bakkecske. A szeme szikrázott, tenyereivel a combját csapkodta.

- Téged, ücsém, - folytatta csöndesebben - Ukkon igazított ide. Te is bolond vagy és te sem vagy ember. Hiába mégy a kerálhoz! Látom rajtad. Aki ebben az uruszágban okos is, ember is, nem nyargal ilyen esőben-sárban, csatakos lovon, étlen-szomjan, bitangul. Hanem hamis pénzt ver, dúlja a szomszédja falvait, sókamarában ül, vámot szed, rabokkal kereskedik, alkuszik, henyél, pimaszkodik. - Legyintett, keserveset sóhajtott. - Csak a magunkfajta bolondok ülnek ilyen odúkban! Tudod, hol kéne nekem ülnöm?

- Ugyan hol?

- A kerál kancelláriájában! - kiáltotta tajtékzó dühvel. - Ott, testvér! Keve baksa oda való, a szélhámot húzó, tarsolyukat tömögető, magyeri panaszokon röhögő kancelláriusok közé. Majd én megmondanám a magamét Béla úrnak, annak az inaszakadt, habajgós, búsképű agyalágyultnak.

- De hát a nádrespán úr - jegyezte meg Ernye tétován.

A baksa rámeredt, mintha kísértetet látna. Azután elvörösödött, hosszú, vékony bajusza rángatózott, mint a felbőszült cincéré. S úgy emelte a kezét, mintha torkon akarná ragadni a gyámoltalan vendéget.

- A nádrespán! - ordította nagyot szökve, hogy majd a mennyezetbe verte a fejét. - Dénesfia Dénes! A másik Dénesnek, annak a zsákmányoló kösselőnek az utóda! A nyomorú bessenyő, Tonúsz aba ükonokája! Az is rabló! Az is útonálló! Az is csak a magáét lesi! Mondd, te tinó, - folytatta csendesebb, csodálkozó hangon - te még várasz valamit attól a bessenyő farkastól? Hátszen ű hozta vala ránk a sanyarúságot. Ü biztogatta Bélát, adjon mindent a szerecsönyök, zsidók, bolgárok markába.

- A pápa úr...

- A pápa úr! - üvöltött ismét önkívületben a baksa. - Éppeg a pápa úr! Ü írá a levelet Bélának. - S nyekergő hangon, kaján gúnnyal hadarta: - Kedvelt fiúnk! Apostoli áldásunkat küldjük néked, szeretett fiúnk. Belátjuk, hogy a te néped nagy nyomorúságában nem tudja vezetni a sókamarákat, beszedni a vámokat, kimérni az ezüstöt, kiverni a pénzát, kivetni a vásárpénzát, béhajtani az adót, megszámlálni a dénárt, eladni a prémet... Kedvelt fiúnk, a te hitvány magyeri néped lenyeli a sót, elorozza a vámot, ólmot kever az ezüstbe, megnyírja a pénzát, ellopja az adót, ágyasai nyakába akasztja a prémet... kedvelt fiúnk, megengedjük tahát, hogy szerecsönyök, müszülmén bolgárok, tekergő görögök, enyvesujjú zsidók forgassák a pénzát... Mert még ezek is jobbak a magyerinál. Mit bámulsz rám, mint a vorsába jutott potyka?

Ernye megdöbbenve hallgatott. Ez lenne a király, ez lenne a nádorispán, ez lenne a pápa? S a prímás úr, a püspökök mindezt tűrik? Mégis csak veszedelmes bolond ez az ember, nem jó lesz itt maradnia mellette, még elvágja álmában a torkát s reggel a fejével lapdázik.

- Mit bámulsz rám, mondom? - folytatta maró gúnnyal a baksa s megvakarta az orra hegyét. - Azt csak tudod, hogy a kerál anyja meráni vala, a felesége görög, a nádrespánja bessenyő, a kamarák espánja, Tika, zsidó, Haholtok, Gutkeledök csellengenek a palotán, az egyik bán, a másik herceg túl a Száván...

- Béla urunk megbűnteté a merániakat...

- Agyalágy! Ökör! - ordított rá Keve, öklével hadonászott a vendége előtt, szeme kimeredt, hajfonatait vadul rázta. - Megbűnteté ám azokat, akik a merániakat széttaposták vala!

Ernye lehajtotta a fejét. Mint nyári gutaütés a lovat, úgy sujtotta le a fáradtság, álmosság. Szeretett volna végigfeküdni a földön. De nem mert. Kezét a kése markolatán tartva, erővel figyelte a baksa minden mozdulatát. Az pedig, mintha megnyugodott volna, leült, maga alá húzta lábszárait, kezét a térdére nyugtatta s a tűzbe bámult.

- Kelet nagy fáiról leveleket sodor a szél, - mondta nyomatékosan. - Levelek szállnak Nyugat felé, mint a madarak. Aki elolvassa üket, megfagy benne a vér. De csak a bolondok olvassák, csak az emberek értik. Hunt-Poznánok, Hermánok, Héderek, Gut-Keledök, Jakok és Haholtok, Rátótok és merániak, görögök, bessenyők és zsidók, müszülmén Allahozók nem érthetik... űk csak a donációs levelet értik. *Iure perpetuo!* - kiáltotta ismét, mint valami varázsigét. - *Tamquam sua patrimonia!* Mindörökkétig, ámen!

- Uram, - szólt tisztelettel a legény s felállott, megropogtatta gémberedett csontjait. - A ruhám, bundám megszárada... Hadd mönjek hát, Isten segétségével...

A baksa felugrott s vállánál fogva lenyomta a legényt a helyére.

- Nyughass, testvér. Nesze, igyál még. Igyunk, amíg van, amég a vérünket nem isszák. Vetek a tűzre is.

Vetett rá, hosszúcsontú ujjait a parázs fölé terjesztette s halkan dünnyögött:

- Kaján, Kaján! Vedd öledbe, sötét öledbe, fojtogató öledbe, rémületes uruszágodba! - S fejét ütemesen ringatva, szája körül kárörvendő mosollyal motyogta: - Hunt-Poznánok, Gut-Keledök, Jákok, Rátótok, Haholtok, merániak, rongy Hermánok, Héderek, zsidók, bolgárok, bessenyők, zabáló kúnok, Allah isten kösselői, pápa úr is mindenestül... Hazug prímás, pap harácsok, gyujtogatók, fosztogatók, Jézus Urunk csúfolói... - Egy kis szünetet tartott, majd mormogó, mély torokhangon folytatta s ütemesen ringott hozzá: - Kara kán! Kara kán! Áldás, áldás, áldás! Adj nekünk, adj nekünk, lyukat, mint a tenyerecském, lyukat, mint a varrótő fok! Nemes vagyok, igaz baksa, Keve vagyok, nemes nemből, becsülettel hű cseléded! Az ég ködét verd a földre, a föld ködét csapd az égre, ősöm, ősöm, nemes Medve, erdeinknek fejedelme, nyisd meg a bő égi tülköt, nyisd meg a víz zsilipjeit, akkorára, mint a kezem, lyukat, mint a tenyerecském! Ronts elő, ronts elő! Ködben úszó nagy hegyekből, ronts elő, Kara kán! Kara kán!

- Mit cselekszöl, baksa! - kiáltott fel Ernye csodálkozva. - Csak tán nem esőt igézöl? Megőrjültél vala?

- Esőt! - kiáltott a baksa. - Esőt, mint a vízözön vala! Esőt, sarat, ködöt, vizet, minden égi zsilipeket! Ússzanak az okosok, lubickoljanak az ordasok, repüljenek a bolondok, fulladjanak meg a békák és halak!

Nagyot fújt, majd elnevette magát. Odanyujtotta a tömlőt Ernyének, maga is ivott, a szájába gyűrt egy kis köleslepényt s nagylomhán majszolgatta. Egyikük sem szólt. Odakint sziszegett az eső, s lent, a szakadék mélyén, csörgött az összegyűlt víz. Szél suhogott át a sötét tájon, mint óriási szárny lebbenése.

- No, ezt hallgasd meg, ücsém - kiáltott a baksa s a földön heverő piszkos átalvetőből kiráncigált egy damborát. Térdére tette, körmével pengette, az alacsony mennyezetre meredt. - Ezt ma ülteté fejembe Isten.

Balkezével fürgén fickándozott a hangszer nyakán, jobbjával a húrt verte. Üvöltő hangon, mélabúsan, de mégis örömmel s nagy gyönyörűséggel énekelte:

Magas hegyek tetejére
Kapaszkodni, jaj, keserves!
Piros képű leány nélkün
Lefeküdni, jaj, be rossz!

Még szaporán kotort néhányat a halkan cincogó húrokon s elnevette magát.

- Szép, mi? - kérdezte büszkén. - Ezért valahány faluba betérek, teletöltik az átalvetőmet.

- Gyönyörűségös vala, - dícsérte Ernye. - Mondd el esmét.

A baksa nem kérette magát. Elénekelte ismét.

- Mert, ücsém, - magyarázta gőgösen - valahány falu vagyon a Dunántúl, de még távolabb is, egészen a Tiszáig, minden lány, minden legény, minden kacki menyecske ösmeri Kevét, a baksát. Ösmeri, szereti, de fél is tőle. Mert én, ücsém, jégverést, istennyilát, kénkövet, véres tejet, szárazságot, mindent tudok. De éneket is tudok ám mondani!

Ismét a damborát pöngette.

- Erre figyelmezz, ücsém:

Duna mentén jár egy legény,
Fehér kalpag a fején,
Eredj hozzá, ne hitegesd,
Hajolj hozzá, ne hazudj!

- Jól vagyon, úgy-e? - kiáltotta a baksa s most már nem lehetett megállítani. Egyik dalt a másik után énekelte s hosszú ujjai, mint az egerek, futkostak a dambora húrjain. De Ernye nem is akarta, hogy hallgasson. Szeméből kiszállt az álom, felvidult s ő is elénekelt néhány dalt. A baksa úgy fülelt rájuk, mint ürge a távoli neszre. Nyomban el is pöngette hangszerén. Száját csücsörítve fütyült, majd meg dünnyögött, olyan volt most, mint egy kisgyermek. Az előbbi düh mintha nem is az ő dühe lett volna. Vidáman nevetett, amikor elvétette a hangot s mormolva ízlelte nyelvén az összecsengő szavakat.

- Ukkon és Jézus úr áldjon meg! - kiáltotta s megölelte Ernyét. - Minek ilyen bolondnak csákány, meg kés! De tán még íjj is a kezébe, nyíl a tegzébe! Igyál, az Ég kegyüggyön minden bolondnak!

A kis odut felverte a dal, a damborapengés, a füttyszó.

2.

Az ablak máriaüvegén mint a könny, csurgott az esővíz. Pattogtak az ereszek és párkányok, a szél dorombolt és sípolt a kürtőben.

Egy szál gyertya égett a nehéz tölgyasztalon. Sápadt, libegő fénye halvány csillogást hintett a sötétkék üvegkupákra. A szoba sarkaiban sötét volt s a székek vaskos öblei úgy kínálták magukat, mint türelmesen várakozó, guggoló dajkák. Medve, párduc- és hiúzbőrök hevertek a székeken s az alacsony, faragott koporsókon.

Az ablakkal szemközt hatalmas tűzhely foglalta el az egész falat. Széles, mély torkában recsegve égett a cserfa. S a tűz fénye sárgán ragyogott a koromfekete ablak ólombafoglalt máriaüvegein.

Béla görnyedten ült az asztalnál. Nagy homloka fehéren csillogott a gyertyafényben, gyűrűs ujjai a kupát forgatták. Csupasz képe komor volt s még komorabbá tette fekete bársonyruhája és vállára hulló sötét haja. Olyan volt ez az arc a gyertya libegő világosságában, a szoba homályos hátteréből kiemelkedőn, a sötét hajfürtök keretében s a fekete ruha nehéz bársonyán, mintha elefántcsontból faragták s fekete vánkosra helyezték volna. A szinte gyermekien őszinte, finomvonalú száj kissé lebiggyedt, csücskeiben két mély redő ölelkező, szigorú kapcsai zárták, mintha ifjonti álmait, rajongásait és nyilt szeretetét zárta volna magába a csalódások kemény kapcsaival. Néha felvetette sötétbarna szemét s ráfüggesztette a szemközt ülőre, hosszan, kutatón s élesen nézte, mint aki a lélek legmélyére, a szavak aljára, a mozdulatok és arcvonások titkos jelbeszédébe akar behatolni. Ez a barna, tágranyílt szempár is azt a gyermeki ártatlanságot és rajongást sugározta, amikor fellebbent fölötte a szempillák függönye, de már a másik pillanatban összehúzódtak a szemrések, a gyermeki ártatlanság visszabújt s megjelent az éles, kutató s hideg figyelem pengéje. Ilyen ellentétekről beszélt a király keze is. Fehér, de erős, kemény, csontos kéz volt, az ujjperecek hosszúak, a hüvelyk vaskos és makacs, a kisujj rövid és finom, a három középsőujj szinte egyenlő hosszú. S a körmök tojásalakúak, kemények és fénylők, mint a kagyló héja.

Míg a király a barátot figyelte, szorosrazárt ajka egy csepp keserűséggel megvonaglott, a nagy, csontos, hosszúkás kéz önfeledten forgatta a serleget, szüntelenül ugyanabban az irányban. A gyertyafény villogott a sötétkék üvegen, a bor sárga aranya átsütött rajta s mint a gyöngyszemek, villogtak az üvegbe szorult apró levegőbuborékok is.

Szemközt Juliánus barát ült redős, kopott, fekete csuhában, kötéllel a derekán, két elfektetett alsókarjára támaszkodva s szőrös, vaskos kezét behúzva a csuhaujjba. Nagy barna bajusza reszketett, amint a vékony, sápadt ajkak a szavakat ejtegették. Kopasz fején csillogott a gyertyafény. Horgas orra makacsul előremeredt, sovány arcán szinte semmi indulat sem játszott. Mély, brummogó hangja egykedvűen duruzsolt, mint a szobában rekedt dongó.

- Egy asszony - mondta a barát s egy pillantást vetett a király előrehajló s kitartóan figyelő arcára - vezetett az aulba. Már ahogy az asszonyt köszöntém, felfogá minden szavamat.

- Magyeri vala - jegyezte meg halkan a király.

A barát bólintott.

- Míg az aul felé tartánk, - folytatta - elmondá az asszony, hogy náluk vagyon egy hagyomány. Igriceik, baksáik énekelik, de ösméri mindenki. Hogy eleink és a te nagy őseid, uram, követeket küldének hozzájuk majd minden esztendőben, de ez a szokás később elmarada. És hogy azkik Nyugatnak eredének, magukkal hívák őket is, de az ő négy törzsük ottmarada, mert nem akará elhagyni búzaföldjeit és fából épült házait. Azt is látám később, hogy az estebédnél tálat tesznek az evőszékre a Nyugatra indult ősök emlékezetére.

- Ösmérik-e az igaz Istent és az ő egyszülött fiát, Jézus urunkat? - kérdezte a király s egy kis mohóság rezgett a hangjában. Szeme tágranyitva, kíváncsian meredt a barátra.

Juliánus lassan kortyantott egyet a serlegből és sóhajtott.

- Bálványaik nincsenek, nagyúr, - felelt szomorúan - de az igaz Istent és fia, Jézus úr vallását nem ösmérik. Imádnak az ég, a föld, a víz, a tél, nyár, ősz, tavasz, a folyam istenéhez, de bálványaikat nem látám. Lehet ugyan, - tette hozzá némi gondolkodás után - hogy azokat rejtek erdőkben tartják, vagy kicsiny egyházakban, mint néhol még a mieink is... De én nem láték efféle bálványt s ők is erősíték, hogy nincs.

- Hogy fogadának, atyám?

- Ó, nagyúr, - kiáltott fel váratlanul hangosan Juliánus, felvetette a fejét, meghatottan elmosolyodott s keresztet vetett - mint akik nem is pogányok! Ételvel, italval bőven lakozék közöttük s mindahányan valának az aulban, könyörgének, hogy az ő házukban hajtsam álomra a fejemet. Lovamat megcsutakolák, megitaták s egy legény őrizetére bízák. Engem magamat bévezetének a kende házában, elvevék átalvetőmet, komiszt és bort hozának, meg köleslepényt és fokhagymát! És gyimelcset, nagyúr, körtvélyt, almát, cirbolyának a magvát s még csikót is ölének hogy egyem a húsában. De ebből nem evék - tette hozzá mentegetőzve. - S tüzet vétenek a feredőházban s mikor a kövek jó forrók valának, két leányzó bévezete, levetkőztete s a kövekre vizet öntve a gőzben nyírvesszővel jól megveregete, hogy ne fájjanak a hosszú útban eltörődött tetemeim. Én kedég hálákat adék az én Uram, Istenömnek, hogy utamat jóra vezérlé s megpihentet ézes véreink között, akiket keresek.

A király hirtelen abbahagyta a serleg forgatását, gyors mozdulattal hátravetette a haját s felállt. Egész testében kinyujtózott, mintha erői feltámadnának s cselekvésre kényszerítenek. Fekete szokmánja, amelynek bársonyába ugyancsak fekete, egymással összefonódó indákat s apró virágokat szőttek, megfeszült a mellén, a nehéz aranykapcsok ropogtak. Piros szattyáncsizmája csikorgott a fényesre súrolt kőpadlón. Magas, vállas férfi volt, mint a legtöbb Árpád s most még a szokottnál is vállasabbnak látszott, amint kihúzta magát görnyedtségéből. Kezeit az övébe dugta s így járt néhány lépést le s fel a ropogó tűz fényében.

Juliánus is kiegyenesedett ültében, hamvát vette a gyertyának s hangosabban folytatta elbeszélését:

- Igy fogadának, uram, mint testvérét a testvér, mint anya a gyermeket! S amikor felüdülvén a feredőben, visszatérek a nagyházba, már öszvegyülekezének az aul vénei, de még a fiatalok is béjöttek volna, ha a kende meg nem tiltja vala. És sorra megölelének s megcsókolának kétfelől s valának közöttük olyanok is, akik sírtak...

- Ó, Isten - sóhajtott Béla, megállt a gyertya előtt, belebámult és sötét szeme megnedvesedett.

- Úgy vagyon, uram. Ne csudáld tehát, hogy a te szegény cselédöd, Juliánus, ugyancsak rítt mindezek láttán s hallatán s hogy leborúlva a ház földjére, hálákat ada Istennek, mert vérei közé vezérlé annyi bujdosás, szenvedés, éhség és szomjúság s ellenséges hatalmak közepette. S vége-hossza nem vala a kérdezgetésnek, hol élünk, mikép élünk, vagynak-e erős fejedelmeink s kövérek-é a földjeink, dúsak-é a legelőink, szaporák-é barmaink és asszonyaink, öregek-é a folyamaink s megbírunk-é ellenségeinkkel, ha reánk törnek. Ők maguk, nagyúr, ahogy szavaikból kivehetém, törzsek, nemek és családok szerént élnek auljaikban, vagynak közöttük szép számmal, akiknek derék faházaik s szép kertjeik vagynak, de esmég olyanok is, akik sátrakban lakoznak, miként a kúnok, vagy eleink. Sok szép erdeik vagynak s az erdőben vadak bőséggel, nagy messzi legelőiken ezer meg ezer barom legel, lovaik kisebbek s kócosabbak, mint a mieink, de gyorsak s kitartók. Ők maguk kedég szívesen lovagolnak, akárcsak az itthoniak is. Jól bánnak íjjal-nyillal, szívesen halásznak, szép, nagy rekesztéseiket látám később nem csupán a kisebb folyókban, hanem az Etilben is. Nemcsak legeltetnek, uram, hanem szántanak-vetnek is, az aul körül búzaföldeket, kölesmezőket s gyimelcseseket láték. De azkik sátrakban lakoznak, inkább legeltetnek.

- S hát jönnének-e? Mit szólának?

- Másodnapon azután - folytatta Juliánus - öszvegyűlének valamennyien a játszóhelyen, - mert ott is vagynak az aul mellett játszóhelyek - öregek, ifjak, férjfiak, asszonyok vegyest s kérének, hogy beszélném el, amit mondani akarok. Én hát szólék hozzájuk s elmondám, mily nagy erőben vagyunk itt a Duna és Tiszcia mentén, az Ugor-högyek alján, városaink, templumaink, nagy kőházaink s palotáink vagynak s gazdag földjeinken nem él annyi nép,

amennyi bétöltené. S hogy az igaz Jézus úr vallása szerint élnénk s jámborságunkért eltétetött nekünk az igazság koronája. Az bíneinket nem mondám nékik. S rólad is szólék, uram, a te hatalmadról és jámborságodról s hogy küldél engem, mint juhászt az elcsángott nyáj után, hogy visszavezéröljem az akolba. És esmég valának, akik ríttak, ősz öregek borulának elém zokogva s fennhangon kiáltva: tedd reánk a kresztyöt, testvér s mondd meg uradnak, a világ legnagyobb fejedelmének, hogy készek vagyunk az ő uruszágába térni! Uram, gyenge ember lévén, magam is zokogtam, amikor hallottam mindezt! Könyörgék Jézus úrhoz lelkeikért, hiszen csak azért nem vették fel a keresztyöt, mert nem vivé közéjük senki. Látám, hogy magam is örök jutalmat nyerek általuk s te is, uram, dicsőséget s Paradisumban Istentől.

Most már a barát sem tudta türtőztetni magát. Felállt s ekkor látszott meg, milyen vézna, csenevész, madárcsontú ember. Csoda volt, hogy kibírta a hosszú út fáradalmait, holott Bernát is ott halt meg a sztyep embertelen síkságain. Kihúzta magát s a le s fel járkáló király minden mozdulatát követve szemével, folytatta:

- Mennyi milosztyben valék, uram, ott közöttük! Kegyüggyön nékik az Úr! Mint gyermekek, úgy ríttak örömükben s én is mint gyermek, ríttam, aki megtaláltam a családot.

- És mondd, atyám, - torpant meg hirtelen a király s ismét fürkészőn nézte a barát szemét - a nyelv, mellyel szólának, semmit nem vala idegen?

- Mondám, nagyúr, hogy első hallásra megérténk egymást. Ezen ők is csodálkozának. Azt mondák ugyan, hogy a mi nyelvünk már csak romlott nyelv, de én is úgy látám, hogy az ő nyelvük másként ejti a szavakat. Vannak, amiket alig érték. S vannak, amiket semmiképpen. Amikor én bálványt kérdezek, ők csak rázák a fejüket. Végre észbevették, hogy mi légyen, nevetének s azt mondák: *pupi*! Nékik ez a szavuk reá. S az asszonyt ők *akszin*-nak mondják, a kutyát *emb*-nek, a ludat meg *lunt*-nak. S amikor tüzet vétenek a feredőházban, azt *tuli*-nak mondák, mint nálunk a kisgyermekek. A medvét meg sehogysem mondák, hanem csak öregnek s a rókát ravasz-nak, ámbátor ezt mi is mondjuk így. Sokszor sziszegének, amikor mi s-t mondunk s néha keményebb, néha meg lágyabb a szavuk, sok hangot meg elhagynak, avagy hozzátoldanak. De azért magyeri beszéd az, uram, s már harmadnapon semmi teherrel nem jára a fülnek. Gyakorta azt kelle hinnem, hogy az ő szavaik még tisztábbak s csínosabbak, mint a miéink, mert mi elferditénk már sok olyast, ami közöttük csonkítatlan él.

- Mifajta katonáknak látszanak?

- Uram, csak olyanoknak, akár a miéink, de még jobbaknak! Örömemre s mulatásomra lóversengést, nyilazást, kopjázást s egyéb játékot rendezének s külömb-külömb csudákat hajtanak végre. Kis lovaikon nyargalnak, mint a szél s gyakorta lebuknak róla, meg esmég visszaszöknek reá, visszafordulván nyilaznak s a felhajított süveget is eltalálják. Kétszer verték vissza az mohal támadásait s most esmég készültek reá, hogy visszaverjék, ámbátor...

Lehajtotta a fejét, zavartan köhhentett s elhallgatott. A király szétvetett lábakkal megállt előtte, mintha gyökeret vert volna, karjait összefonta a mellén s a szeme oly élesre váltott, mintha penge csillant volna meg benne.

- Mondd, brát!

- Uram, sajnálatos és szomorú, amit hallék. Mert, mint mondám, vagynak ott, kik a földet mívelik s épült házakban lakoznak s esmég vagynak, kik sátrakban élnek, legeltetvén vonulnak s nyáron máshol települnek meg, mint télen. S ők nem vetnek és nem aratnak, inkább prémet, halat s barmokat cserélnek búzáért, árpáért, kölesért. S ezek az utóbbiak, uram, ezek... Hát vagynak, azkik öszveadák magukat a mohallal s együtt akarnak vonulni velük barantára... ők is így mondják a rablást, gyujtogatást, gyilkolást, emberek háborgatását. A

többiek meg fegyvert ragadnak az mohal ellen s így, bizony, gyakorta egymást irtják, uram. Amikor az mohal bétöre hozzájuk, némelyek rárontanak azokra a magyeriakra, akik ellenálltak vala... Mindez kedég azért vagyon, mert nem vitt még közéjük békét Jézus hite, hanem a gyalázatos pogányság bujtogatja őket...

Most hosszas csend támadt. A király ismét járkálni kezdett, a barát pedig ivott egy kortyot s bánatos tűnődésbe merült. Béla mintha elfeledte volna, hol van, kivel beszél s mit akar. Homlokát összeráncolva, szemét a földre sütve járt három-négy lépést jobbra, ugyanannyit balra s látszott az arca teljes megfeszülésén, a két kemény barázda mélységén, összeszorított állkapcsán s szoros ajkain, hogy minden részletében beleképzeli magát a távoli nép életébe. Juliánus nem merte zavarni. Tudta, hogy rendkívül indulatos, ámbár az ujját sem mozdítja, ha békén hagyják. Igy csak a gyertya kanócával babrálgatott, a hosszúnyelű vascsíptetővel megigazgatta, majd meg a tűzhelyhez ment s a kéken kígyózó aranysárga, vastag cserparázs tetejére néhány újabb hasábot állított. A tűz fénye elsötétült, a szoba homályosabb lett. Kint pattogott az eső s lecsurgott az üvegen.

Hirtelen megállt a király. Komoran nézett a barátra s a hangja kemény, szinte rekedt volt. S megint övébe dugta a kezeit.

- Nem a pogányság - mondta szigorúan. - Nem az... De mondd csak, halljam!

S újfent járkálni kezdett.

- Számtalan aul vagyon ott, uram. Végig a folyók mentén s a mérhetetlen erdők, vjaticsok között. Mert a négy törzs számtalan nemre szakadozék s a nemek esmég családokra s a családokban sok a gyermek és nagy a szaporaság. Isten megáldá őket termékenységgel. Hallám, hogy a mohal ellen egy tömén és négyezer lovast állítanak s még valának, azkik a mohal mellé húztak.

- Tizennégyezer... - dörmögte a király megállva. - Egy tömén s négyezer. Mind könnyű lovas és nyilazó...

- De, uram, azkik szövetkezének a mohallal s végigbarantázának tizennégy birodalmat, nem szántanak, nem vetnek s nem aratnak, hanem mind csak lovon ülnek s gazdagok fegyverben, erősek az ő gyuhaikban s vért isznak - figyelmeztette a barát tisztelettel s felemelte a kezét tiltólag. De a király türelmetlenül a szavába vágott.

- Atyám, talán azokat is magunk mellé téríthetnénk Jézus szeretetével és szívünk jorgalmával. S ők mennyit tesznek?

- Ők is tesznek vagy egy jó töményt, nagyúr.

- S a mohal mennyire vagyon onnét?

- A nagy folyón túl, az Etilen, uram, mind csak ők vagynak immár. Határos az ő birodalmuk Bulgárral, a baskírdok földével s Magna Hungariával, nagyúr. S azkik a nagy folyam mentén lakoznak, azok már szövetkezének velük s Bulgár sem állhat meg soká. A baskírdok kedég szinte valamennyien szövetkezének, uram, akik meg nem állának hozzájuk, elpusztulának. Szernyő vérengzés vala ott, amint mondák. S a hodzsa, akivel én Bulgárból háromnapi járóföldre menék a magyeriakhoz, ugyancsak ezt beszélé.

Keresztet vetett, mélyet sóhajtott s egyik lábáról a másikra nehezedett.

A király tapsolt. Nyomban megnyílt az ajtó s belépett a fiatal Öcsény, Türje nemből való szolgálattevő nemes. Bíborveres, térdigérő, fehér prémmel szegett szokmán, aranycsatos öv, arannyal vert tarsoly, díszes veretű kard s piros csizma ragyogott rajta.

- Parancsolj, nagyúr.

- A tiszteletreméltó atya egy pogány levelet hoza s én átadám Mátyás kancellárius úr őnagyságának. Eredj, lássam a levelet.

Öcsény homlokához emelt kézzel mélyen meghajolt s csörtetve kiment. Most ismét nehéz csend terült a szobára.

- Vissza kell téríteni őket - suttogta a király a nehéz csendben.

- Uram, mint már mondám is, a szuzdáli fejedelem, Jurij őnagysága, intett vala, hogy a pogány finn merjákok, meg a pogány ruszok közbevonulának, hogy elzárják az utat Nyugat felé. Mert ha a magyeriak felveszik a kresztyöt, ők azt nem tűrhetik, hogy errefelé vonuljanak, ők is az mohalhoz húznak, uram!

- Mennél hamarabb ismég vissza kell fordulnod, atyám - kiáltott fel izgatottan Béla s az elefántcsontból faragott arc elsötétült. A király keze önkéntelenül oldalához kapott, mintha a kardját keresné, azután türelmetlenül legyintett. - S szóltál arról is, atyám, - folytatta idegesen - hogy a magyeri falvakat járván mohal követtel is találkozál.

- Úgy vagyon, igenyest. Több követ is járt vala ottan, szüntelen jönnek-mennek át egymáshoz s leveleket visznek, hoznak. Akivel én találkozék, az a kendénél jára. Bőrruha rajta, bőrsüveg a fején, lova is, maga is rakva fegyverrel. Alacsony, tetemes férjfiú vala, uram, szakálltalan, de bajúszt viselt. S a mellvértjén aranytáblát hordoza s a táblán oroszlány vala és a felkelő Nap, hogy mindenek lássák, a fejedelem követe ő. S egyaránt beszéle mohal, kún, baskírd, magyeri, rusz, német és szerecsön nyelven. S azki a szúzdáli fejedelem őnagyságánál jára, ugyancsak érté mindezeket a nyelveket. S ő beszélé, hogy immár több követet külde az mohal fejedelem tehozzád, nagyúr s egy sem is érkeze vissza. Úgy vélekednek vala, hogy a te parancsodra kivégezték őket.

- Fiúi alázattal megkérem a pápát, - mondta a király - hogy legyen oltalmunkra ebben a szernyő bajban...

Összecsikorította a fogait s keze ökölbe szorult.

- A pápa úr őszentsége kegyesen fogadá jelentésemet, nagyúr - mondta csendesen a barát s ivott egy kortyot, mintha forró belsőjét akarná hűteni. - Igen megdöbbene szavaimra s aggódva mondá, hogy félti az ő kedvelt fiát, Béla urat és országát, a kresztyénség földét. Igaz szívvel láta vendégül s amikor nála valék, uram, csak a kancelláriusa vala ott, egy bíboros pispek.

- A szúzdáli fejedelem, - töprengett Béla s leült a székére, lábát elnyujtóztatta s szemét a gyertyára függesztette - megfojt bennünket, atyám.

- Az meg, ha a mohal meg nem fojtja elébb őt magát. De mit is tegyen, uram? Kelet felé mezítelen a teste s a mohal ott öli, ahol éri. Igy megmenti a népét, uram.

- Jézus úr parancsolatjára meg kell bocsátanunk néki - dünnyögte a király. - Ámbátor gyalog dolog volt tőle, hogy hatalmát féltvén, közbeveté a pogány merjákokat, vogulokat, ruszokat. Ilyenképpen majd a mi mezítelen oldalunkat öli a mohal.

A barát széttárta karját, mint aki tehetetlen.

- Nagyúr, - kiáltotta fátyolos hangon - én elindulok esmég s megkésértem a kreszty nevében és a te parancsodra az utat. Hogy kedég sem a szúzdáli fejedelem őnagysága, sem a pogány népek át nem eresztenek, abban bizonyos vagyok. Tán ha ismég a *Ker-balik Tengiz* felé indul-

nék s felhatolnék Bulgár irányában s onnét át, Nagymagyeri-országba, inkább sikerednék a késértés.

- Majd meglátjuk, atyám - fejezte be a király kelletlenül s magába merült.

A barát csendesen keresztet vetett és susogva imádkozott.

Végre lépések kopogtak odakint. Feltárult az ajtó. Erélyes, türelmetlen, gyors kéz rántotta fel s aki belépett, magával hozta a sietésnek, örökös nyugtalanságnak s a fejére tornyosuló, soha el nem végezhető munkának az izgalmát. Mátyás prépost, a kancellária vezetője, megállt a küszöbön, hatalmas testével egészen betöltve az ajtónyílást. Fekete szakálla, apró, fekete, parázsként izzó szeme, sötétveres szokmánja, nehéz, barna prémjei, szoros, fekete csizmája és súlyos kardja olyan tömegben zúdult a küszöbre, hogy máris szinte betöltötte az egész szobát. Kezét homlokához emelve meghajolt s mély medvehangon szólt:

- Dícsérjük Jézus urat!

- Atya, - szólt izgatottan a király, felugrott székéről, fejethajtott a prépost előtt s elébement - a kán levele okából szólottam.

Juliánus is mélyen meghajolt s ujjaival érintette a homlokát.

- Az kán levele! - bömbölte a prépost, két hosszú, döngő lépéssel az asztalhoz ment, leült s nagyot fújt a szakállába. - A gaz pagáné, a gyilkos pusztai farkasé!

S kiterítette a hosszú, barna, ujgur ákom-bákomokkal telerótt írást a gyertya alá.

- Itt vagyon, uram.

A király a levél fölé hajolt s komoran nézte. A pergamenről mintha fullasztó, forró szél csapta volna meg. A különös írás kacskaringói, pontjai és farkai kajánul vigyorogtak felé, mintha varázsigéiket, rontó hatalmukat fitogtatnák s bár üzenetet hoztak sok száz és ezer mérföldről, egy idegen, rejtett világból, mégis titkolnák értelmüket, hogy annál borzasztóbbak legyenek. Könyörtelen, kemény és biztos kéz rótta őket pergamenre, a vonalak görbületeiből, öbleiből és kacskaringóiból görbe kardok, kétélű kések, bivalybőr pajzsok, hosszú dzsidák s vékony nyilak meredeztek. Egy-egy ékezet nyílhegyet mutatott, egy-egy pont leselkedő, kémlelő szemet, mintha bokrok ág-bogai, kacsai közül figyelme. A prépost óriás, szőrös kezével rácsapott az írásra s dörgő hangon felkiáltott:

- Itt vagyon! A kán őnagysága ez, mindenestül. A Tartarosz fejedelme, a Tamúz kerála. De már ismerjük őt, uram, s Isten segedelmével szétboncoljuk a gyonhait.

- Kibetűztétek?

- Kibetűzni nem volt nehéz, uram, hiszen ösmerjük mink ezt az írást. Vagynak nálunk is szépszámmal, azkik olvashatják ezt a betűvetést. Csak éppeg értelmezni vala nehéz.

Feltekintett a királyra, s olyan vidáman nevetett, mintha örömhírt olvasott volna a titkos írásban. Béla előtte állott s izgalmában, türelmetlenségében az öve csatját nyitotta-zárta. Szétvetett lába megfeszült. Juliánus meg a prépost mögött állott s a vállán keresztül nézte a levelet.

- Megnyúztuk vala az kélgyót - kiáltotta a prépost harsányan. - S kitűnt vala az ő belsőjének minden rothadsága, minden bűze. A Tartarosz fejedelme levetkőzött, uram. Itt vagyon! - s megint rácsapott a pergamenre, úgy, hogy a két óriási üvegkupa megbillent a súlyos tölgyasztalon.

- S mi vagyon benne?

- Vagyon itt egy kún vitéz - folytatta harsányan a prépost. - Odaki vagyon a lovaknál, kerálné nagyasszony udvorában. Hát az a kún, bizonyos nevezetű Tázlár, nemhogy elolvashatá ez írást, hanem meg is érté. Én azután feljegyzem az értelmét s tollbamondám Vajka gyáknak a kancellárián. Itt vagyon az is.

Tarsolyából újabb írást vett elő. Ezen már apró, csinos latin betűkkel feketélt a kán levelének latin szövege. A prépost a gyertya fényébe emelte s minden szót jól megnyomva, szilárd, parancsoló hangon, magyarul felolvasta, imígy:

- Én, az Szain, - ez annyit teszen, uram, hogy „jó" és „bölcs", vetette közbe a prépost magyarázólag - a mennyei kerál küldötte, azkinek hatalom adaték az föld ön azokat, kik magukat megalázzák, felmagasztalni s azkik ellenkeznek, azokat eltiporni, csudálkozom rajtad, kerál, hogy mikor már harmincszor küldék hozzád követöket, mért nem izensz te is neköm vissza. És sem levelet, sem követöt nem küldesz. - Harmincat mond, jegyezte meg a prépost, holott a szúzdáli fejedelöm űnagysága mindöszve ötöt monda. - Tudom, hogy gazdag és hatalmas kerál vagy, sok vitézöd vagyon és magad kormányozol egy nagy országot. Azért nehezen fogsz néköm meghódolni. Bátor jobb lönne neked és idvesebb, ha önként alávetnéd magad hatalmamnak. Értém ezenfelül, hogy kúnokat tartasz oltalmadban, az én rabjaimat... Itt, úgy vélem, a havaselvi kúnokról vagyon szó, mert te, uram, *Rex Cumaniae* is vagy, - szólt a prépost, felemelve szép, barna, szakállas arcát a feszülten figyelő király sápadt arcára. - Megparancsolom tehát, - folytatta, különösen megropogtatva a „parancsolom"-ot - ne tartsd őket magadnál, nehogy ellenfeled legyek őmiattok, mert könnyebb nékik elmenekülni, mint neked. Nincsenek házaik, sátrakban lakoznak s így elfuthatnak, de te kőházban lakól, vagynak váraid, városaid, mikép fogsz te a kezemből menekülni...

A prépost letette az írást s maga elé bámult. Béla némán tett néhány lépést a szobában s kezét az övébe dugta. Szája összeszorult, homlokán mély, függőleges árok húzódott. Juliánus visszaült a székére, keresztet vetett. Arca mély irtózatot, szinte halálfélelmet fejezett ki s oly sápadt volt, mint a pergamen.

- Mindazonáltal, - kezdte a prépost hangos, de nem olyan érces, hanem inkább kongó hangon s megkísérelte a mosolygást - ez csak afféle rongy. Mert ezök a pásztorfejedelmek, mint aminő az a Batu is, aki a levelet írá, szeretik a mejjüket verni s nagyokat kajáttani, hogy szernyőlködést támasszanak. Lehet, vagyon néki egy-két tömén lovasa...

- Három milliom - vetette közbe Juliánus csendesen.

- Három milliom! - csapott dühösen az asztalra a prépost. - Tetve, ézes fiam, tetve, csömösze, balhája! Szeretném én azt a három milliomot látni!

- Megláthatod, atyám - dadogta Juliánus s megint felkelt izgalmában s nem tudva, mit csináljon a kezével, hosszú bajuszát húzogatta. - Mert azok a népek, atyám, azkik Keleten vagynak, ösmérik már a mohalt s ők már láták a három milliomot.

- Mékek? - fordult felé hökkenve a prépost.

- Hát akár Karezm is, atyám... Karezm Alláh birodalma vala, telve gazdagsággal, kéncsekkel, arany-ezüst marhával, népes városokkal, csudálatos kertekkel, templumokkal s területre, népre minő óriás ország! S miként csikó a pelyvát, úgy tiprák szét Tartarosz rémei s ott ember, de még csecsszopó gyermek sem marada. S a birodalom romjait felveri a gyom s megmaradt nyomorú népe föld alatt, odúkban, barlangokban s mocsarakban reszket...

- Mink nem vagyunk Karezm - legyintett gőgösen a prépost. A vita kettejük között folyt, mert a király szüntelen folytatta kemény, rövid sétáját az ajtótól a falig s mikor a gyertya, vagy a tűzhely fénye rá vetődött, olyan volt az arca, mintha szörnyű kísértetekkel birkóznék, de nem akarná elárulni ezt a birkózást.

- Mink magyeriak vagyunk, fiam. S vagynak vérteseink s vitézeink s velünk Jézus úr hatalma. S hát János presbiter? A világbíró keresztyén fejedelöm, messzi Keleten? Vajjon nem kap-é fegyverre minden népével egybe s nem tör-é a tartárra, ha a keresztyén hit fiait, a pápa úr őszentsége kedvelt népét megrohanná? János presbiter csak arra vár, hogy a mohal Nyugat felé törjön! S akkor felkoncolja a gyalázatost és eltiporja a pokolbéli kélgyó fejét!

Most megtorpant a király s merev, éles, vizsga tekintetét a prépost arcára vetette. Igy nézett rá keményen, firtatva s gyanakodva, végtelen magasról. A prépost eleintén nyugodt, egyenes tekintettel állta a király szemét, de azután izegni-mozogni kezdett, arca elszomorodott s mintegy mentegetőzve mondta:

- János presbiter hatalmát ösméri egész Európa, nagyúr...

- Mert én nem - szólt Béla kereken.

- A szent föld vitézei...

- A szent föld, atyám, messze vagyon s a vitézek messziről jövének.

- Messziről jőve Juliánus testvér is - érvelt a prépost, ismét lángra kapva. - Száz és ezer mérföldekről jőve s akikkel beszélt, ugyancsak száz mérföldekről jövének.

- Mindaz itt vagyon, a szomszédban - jelentette ki a király ellentmondást nem tűrve s felforrva. Indulatai kezdtek tornyosulni s ajka vonaglott.

- Nagyúr, - jegyezte meg halkan a prépost - Európa fejedelmei és a pápa úr...

- Mindezt tudom - vágott közbe Béla s kihúzta kezét az övéből. - Félek, atyám, sokkalta messzebb vagynak Európa fejedelmei s Jézus Urunk helytartója, mint a mohal.

- Uram, - vetette közbe a prépost szomorúan - egy barantoló birkapásztor és ezer mérföld nem rémíthet bennünket.

- Mondám, a mérföldek öszvezsugorodnak s a birkákból fegyveres tömének támadnak, atyám. Hallád, mit monda Juliánus atya. Karezm vértócsába fullada s szétszóraték. A baskirdok szövetkezének. Köteny is szövetkezik, ha nem akar kardélre hányatni. A magyeriak, mint hallám, meghasonlának s egy részük, az Etil mentén, máris szövetkezék. A szúzdáli fejedelem közbeveté a merjákokat, pogány ruszokat. Maréknyi vessző, széthull s megtöretik. A tartár itt vagyon a szomszédban, s minekünk nem szabad úgy lennünk, atyám, miként a vesszőszál.

Ez a beszéd megdöbbentette a prépostot, de csak egy pillanatra. Mert amint a király ismét belefogott végtelen sétájába s kezét övébe dugta, lassan felderült a szép, szakállas barna arc s a szemek vidámabban csillogtak.

- Az Ugor högyek, nagyúr, környöskörül ölelnek s tám nincs szárnyuk Tartarosz ördöngeinek, hogy átrepüljenek rajtuk?

A király azonban nem figyelt a prépostra. Megállt s rövid, komor szavakkal rendelkezett.

- Küldjétek Vajka gyákot. S te maradj velem, prépost atyám. Levelet akarok mondani Berthold atyámfiának Ákviléjában. Juliánus atya, te eredj, pihenj. Sokat fáradozál, törődél s tested megromla nagyon. Eredj.

Juliánus mélyen meghajolt, ujjait a homlokához emelve.

- Nyugodalmas éjszakát, uram.

- Adjon Isten neked is, - felelt szelíden a király, könnyedén átkarolta a barátot s válloncsókolta. - Imádj érettünk és Jézus urunk hitéért.

Akkor éjjel nem aludt ki a gyertya. Sőt újat hoztak a szolgák. Az eső szünet nélkül pattogott a máriaüvegeken, a tűz recsegett a kürtő alatt s a vastag tölgyajtó szigorú titoktartással feküdt vassarkaiban. Senki be nem léphetett. A palota minden ablaka sötét volt s feketék a bezárt, hatalmas, boltíves kapuk. Aludt a város, a házacskák, mint didergő fekete juhok, gubbasztottak a hegyoldalban. A Duna hullámai mint végtelenbevonuló kísértetek gyászmenete tolongtak a fás, bokros partok között. S messze, innen és túl a Dunán, aludt az egész ország, aludtak a városok, csak a tornyokban őrködő vitézek játszottak unalmukban asikot. Aludtak a kicsiny falvak vesszőfonatos házacskái, aludtak a sátrakban tanyázó kúnok, aludtak a pásztorok nehéz farkasbőreik alatt s aludtak a fehér kuvaszok is. Aludtak a bányák mélyén a só-, meg arany-ezüstfejtő rabszolgák, aludtak a kopasz fák és aludt a föld is. A nádasok, tavak és öntések megnövekedtek, a mocsarak megduzzadtak.

Csak a kicsiny szobában égett a gyertya. A király öntött egy-egy kortyot az aranykancsóból s ivott. Azután folytatta fárasztó, tépelődő sétáját a tűzhely előtt. Mátyás prépost latinba tette Béla szavait. A veszedelem leírását s a testvéri kérést, hogy Ákvila pátriárkája, a király atyjafia, nagybátyja, imádkozzék s kérjen mindenkit őszinte imára. Vajka diák pedig egy alacsony széken ülve s íródeszkáját a térdére fektetve, nagy gonddal rótta a hegyes, kemény, egyforma betűket. Hatalmas hollótolla csikorgott a csendben.

A prépostban szikrája sem volt aggodalomnak, ámbátor nem vonhatta ki magát a király félelme alól. Volt abban valami örvénylésszerű, ahogy Béla a maga indulatait s akaratát rákényszerítette környezetére. Szótlan, többnyire komor, töprengő és titkon tépelődő férfi volt. Mosolyogni úgyszólván csak a gyermekei társaságában tudott. Nagy homloka, sötét haja, sötét, néha meglepően tág és gyermeki, néha meg szűkre szoruló s éles szeme, a legkisebb indulattól is megrebbenő, megvonagló, vagy a két mély barázda közé makacsul bezáródó ajka, finom, halvány, de erős keze, vállas, izmos termete engedelmességet parancsolt. Amikor pedig elromlott a nyugalma s az önuralom bilincsei lepattantak róla, mindenki rettegett. Szája rángott ilyenkor, szeme feketén szikrázott, homlokán megjelent a mély, függőleges ránc, ujjai ökölbe facsarodtak s vállára hulló haját keményen hátravetette. Ez a mozdulat a bikáéhoz hasonlított.

Most gondolatai között járt fel és alá s kereste a szavakat, amelyek ráillenek a lelkiállapotára s a - szerinte - súlyos helyzetre. Alázatosan akart beleilleszkedni Isten akaratába. Lelke mélyébe pillantott, töprengve mérlegelt minden ötletet s érzést. Világosan akart látni, a maga kötelességét megszabni s mások képességeit s szándékait felmérni. Abban nem kételkedett, hogy csak ellenállásra gondolhat, szövetségre nem. De azzal is tisztában volt, hogy míg a kán vitéz népek és országok egész szövetséghálóját tartja a kezében, őmögötte nem áll senki. Mellel, mezítelen mellel Keletnek, háttal Nyugatnak kell állania s ami Nyugaton van, tán még rosszabb annál, amit Kelet felé lát. A császár a pápával harcol, Fredericus herceg a magyarok romlására vár... S ami ezen túl van, Frankföld és Róma, olyan messze, olyan elérhetetlenül messze, hogy még a jajkiáltás sem hallatszik odáig!

Mátyás prépost csak arra ügyelt, hogy a levél a király akarata szerint sikerüljön betűkbe. Látva, hogy Béla gondolataiba merül, kezét az övében tartja s ütemesen jár le s fel a szobában, egykettőre visszanyerte egészséges, bő és bizakodó nyugalmát. Az is megnyugtatta, hogy levél íródik. Ezzel a dolog félig-meddig rendben is van. Vakon, mélységesen hitt az írott szó erejében, főképpen, ha ő írta. Napjai nagyrészt a királyi kancellárián folytak s ott megtanulta,

mikép lehet az ügyeket írásban befejezni. Mióta a király elrendelte, hogy minden panaszt, kérést, jelentést írásba kell foglalni s a kancellárián benyujtani, látta az ország minden tájáról, minden sarkából özönlő instanciákat, megértette, hogy minden aszerint zsugorodik jelentéktelenné, vagy dagad jelentőssé, amint ő megítéli. S mert Bélát kímélnie kellett ezer gondjabaja s kormányzati munkája közben, csak a főbenjáró ügyeket terjesztette elé, a nagy tömeg megkapta a maga igazát, vagy elutasítását a szegény diák kezevonásából, vagy a prisztalduszok közléséből.

Eszébe sem jutott ugyan, hogy a király aggodalmait fitymálja, vagy lemosolyogja, s vigyázott, hogy minden Béla szándékai és kívánságai szerint foglaltassék szavakba, éppen elegendőnek vélt egy szép, őszinte, fájdalmas és előkelő levelet az ákviléjai pátriárkához. Ha már most meggondolta, hogy a pátriárka a levelet továbbadja szomszédjának, a brixeni püspöknek és a tiroli grófnak, az ügy a lehető legjobban, Isten akarata szerint s az ország és Béla érdekében elvégződik. De meg ott a pápa is. Juliánus jelentéséből megérthette, mi fenyegeti a keresztény világot, Magyarországot s Bélát. Ugyancsak megérthette Fredericus császár és az osztrák herceg is, ha akarta. A cseh király úgyszintén. Ha elérkezettnek látják majd az időt, hogy fegyverkezzenek, hát fegyverkeznek. Ha úgy vélik jónak, hogy pénzt küldjenek, küldenek. Ha pedig csakugyan igaza lenne Bélának s a barátnak, majd hirdet kereszteshadjáratot a pápa. Végezetül pedig ott a távoli Keleten János presbiter, a világ leghatalmasabb keresztény fejedelme, kamrái kincsek garmadáival tömvék, vitézeinek száma millió, ő maga a haditudományok verhetetlen doktora!

No, meg aztán itt van maga Magyarország is... Vajjon ki merné megtámadni kócos lovain, bőrruhában, vértezet nélkül? Amikor itt vasvértes, öklelőkopjás, számszeríjas, ostromgépes seregek vannak s olyan vitézség, olyan haditudomány, amilyen egész Európában alig akad? A prépost nagytermetű, nagyevő, nagyivó, hangos, fiatal és vidám úr volt, nehéz pallosát játszva forgatta, talpig vasban ülve súlyos mecklenburgi paripáján fennen lobogtatta dzsidája zászlaját s ha kopjatörésre került sor, nem állt meg előtte senki. Egyetlen legyintéssel elsöpörte hát a gondokat s belevágott a kérdés közepébe: ha kell, ott leszünk és győzünk!

Amikor a levél elkészült, elégedetten tarsolyába dugta s felállt, hogy jóéjszakát kívánjon. A király azonban megállította.

- Prépost uram - mondta lázasan s a prépost kelletlenül látta, hogy az a bizonyos örvény nem csillapodik, hanem tovább sodorja az egész királyi udvart. - Még most tanácsba hivatom a nádrespánt is. Kérlek, maradj.

- A gyák is maradjon, uram? - kérdezte ravaszul a prépost.

- Ű elmehet.

A diák felkelt, vette íródeszkáját, tollát, téntáját s elköszönt. A prépost pedig megnyugodott egy kissé: levelet nem irat a király.

Ő pedig tapsolt s az ajtónálló Öcsény feszesen belépett.

- Nyomban itt legyen nádrespán úr űnagysága!

Míg a nádort várták, Béla folytatta egyhangú sétáját, csak egy-egy kortyra állt meg az asztal előtt. A prépost is töltött s ivott. Közben arra gondolt, hogy még az este intézkedni akart egy sor ügyben. Póka Balatonfő-kajári úr panaszolta a királyhalmi apátot, mert minden juss ellenére szolgaságába akarja hajtani. Pál fejérvári ispánnak ítélnie kellett Mutmér ügyében, aki panaszt tett a Körmend, Radóc és a Vasvár-stájeri utak közt földet bitorló királyi vendégek ellen. A legénytói bessenyők pedig szövetkeztek a szomszédos királyi erdőőrzőkkel s együtt elfoglalták a ciszterciták földjét. Donát bakonyi ispán meg a bakonyi apát kápolnája részére a

négy világtáj minden irányában két-két nyíllövésnyi földet akart, de délről a királyi szakácsok, Keletről meg az erdők őrei lázadtak fel ez ellen, mert a hely vadászatra való. Ilyen s efféle ügyek várták a prépostot s már nem halaszthatta tovább, máris szüntelen zúgolódott mindenki, hogy amióta írást követel a kancellária s a király nem intézkedik személyesen, hónapokig húzódnak a panaszok.

A prépost látta, hogy ma éjszaka nem hajtja le a fejét. S holnap reggel már tömegesen tolongnak, kiáltoznak, könyörögnek, magyaráznak s káromkodnak a panaszosok s hatfelé húzzák egyszerre. De még tanácskoznia kell Rátold nembéli Gyulával, az országbíróval is, azonfelül ki kell mennie ebben a lucsokban a Nyulak szigetére, a barátokhoz. Mindez végigpergett a prépost lelki szeme előtt s nagyot sóhajtott a feszült csendben.

Dénesfia Dénest az udvornyik ugyancsak tanácskozásból húzta ki. A tanácskozást Tikával, a királyi kamarák ispánjával folytatta. A kincstár minden jövedelme ebben az időben mintegy százhatvan-százhetven ezer márka ezüstre rúgott, nem számítva az ajándékokat, a szolgáltatásokat, szállást, vendéglátást, bort, halat, ökröt, prémet, takarmányt s effélét. A nádorispán pedig keveselte ezt, mert messze túlszárnyalták a tervei. Alapjában meg akarta újítani s át akarta szervezni a királyi sereget, néhány várat akart emeltetni a frank és spanyol várépítés legújabb elvei szerint.

Tika hevesen ellenállt a nádorispán terveinek s jajgatva bizonykodott, hogy a kamarákból nem tud kifacsarni semmit, hacsak nem emeli ismét a só árát, a vámokat, a vásárpénzát... S mióta némely kolostor arra vetemedett, hogy dénárt veret, - persze, hitványabb ezüstből, mint amilyenből a királyi dénárt veretik - mindenki gyanakszik s az ezüst értéke esett.

Órákig tartott már ez a tanácskozás, vagy inkább alkudozás. De a nádorispán türelme végtelen volt s ugyanúgy Tikáé is. Hatfelé hasították a szőrszálat, száz és száz kifogást, óhajt, nehézséget, okot és következményt soroltak fel. Amikor az udvornyik átadta a király parancsát, a nádor is, a kamarák ispánja is szinte meggémberedett a fáradtságtól. Most, hogy a huzavonából kikeveredtek s egy pillanatra a király üzenetére gondoltak, vették csak észre, milyen csontropogtató vívás volt ez. A nádor térdei megmacskásodtak, úgy lépkedett, mint macska a háztetőn. Tika ezen nevetni tudott volna, ha ő maga is nem kénytelen a falhoz támaszkodva kimászni a házból.

Tomaj nembéli Dénes, a nádor, alacsony, zömök, fekete, nagybajuszú, meglepően nagyorrú, meztelenállú s ferdeszemű férfi volt. Ezüsttel átszőtt meggypiros szokmányt, vert ezüstcsattos övet, ezüstveretű kardot viselt s övéről hatalmas, vert ezüsttel borított tarsoly csüngött. Késnyele, rövid csákánya ugyancsak ezüstből való volt. Sárga csizmája csikorgott. Hajfonatát a halántékán csimbókba kötötte. És soha el nem hagyta közönséges, ordas farkasbőrét, nemhiába gúnyolták bessenyő farkasnak. A házból ki kellett mennie egy hátsó udvarra, a szél szemközt csapta az esőt. Homlokára húzta nyusztbőr kalpagját s nekivágott a sötét udvarnak. A kapuívek alatt az őrök nyomban keresztbevetették dzsidáikat, amint közeledett s csak akkor engedték tovább, amikor megismerték. A nádor futva ment, átugrálva a tócsákon s megmegbotolva egy terméskőben. Majd felszaladt néhány lépcsőn s meg sem várva az ott lézengő álmos udvornyik gyertyáját, mint aki pontosan ismer minden zugot, gyorsan lépkedett a király félreeső kis szobája felé. Ez a szoba a Duna felőli épületszárnyon volt s a király igen kedvelte, éppen mert úgy félreesett a palota többi épületétől, meg a többnyire hangos, lópatáktól, csörtető kardoktól és kürtszótól lármás nagy udvartól. S mert olyan kicsiny volt, hogy öt lépéssel végig lehetett járni.

Gyorsan benyitott, meghajolt s rövid, vaskos, egyenes ujjait a homlokához emelte.

- Jöjj csak, már nehezen vártalak - fordult felé a király s a nádor azonnal látta, hogy rendkívüli gond nyomja s nem tud dönteni a teendők felől.

A nádor ledobta vizes farkasbőrét és kalpagját, az asztalhoz fordított egy alacsony, öblös széket s leült. Sötétbarna arca, ferde, sötét szeme várakozón pillantott a király sáppadt arcába s nagyranyílt, gyermekesen őszinte, szomorú szemébe.

3.

Creynfeld síkján Ernye, meg a baksa elérte a Dunára könyöklő hegyet. Ernye lépésben baktatott sáros lován, a baksa meg mellette futott málló háncsbocskorában, átázott, cafrangos ködmenében, félkézzel a kengyelt fogva, mint valami kengyelfutó. Ernye többször kérte, üljön fel egy kicsit a lóra, addig ő gyalogol, de a baksa csak annyit engedett meg, hogy átalvetőjét a nyeregkápára tegye. Igy utaztak Becse szigetétől Budáig.

Szerencsére északkeleti szél támadt, a köd is lecsapódott s a hegyek ormai kibukkantak a fellegekből. De a szélváltozás meghozta a hideget is. Ez pedig nagyon kínozta a két utazót, mert vizes ruháikon jégujjakkal tapogatózott s megmarkolta a csontjaikat is.

Előttük Creynfeld tonka, zömök, sziklás hegye, a kőgörgeteg, melyen egykor Gellért püspök zuhant alá Böldivel. Bösztöréd pedig amott, a révnél menekült kompra Vatáék elől, de belehalt szörnyű megtöretésébe. A széles folyam messze kinyílt, jobbról alacsony part igyekezett Délnek térítgetni, de megduzzadt áradattal kiterült s vaskos fűzfákat öntözött, melyek, mint kísérteti öklök, meredeztek ki belőle. De feljebb meredek volt a part s ott emelkedtek Pest magas palánkjai, zömök agyagtornyai s a templom csúcsos tornya. Beljebb már megint fűzfák tömege sötétlett és kóróvá aszott nád, sás a végtelenségig. Gellért hegyén túl néhány kőpalánk látszott, meg egy ütött-kopott, lyukastetejű templom. Fent pedig, ahol a Nyulak szigetének sűrű fái és kusza bokrai feketéltek, az alacsonyan szálló, foszlott felhők alatt magas tetők, tornyok, falak és csúcsos ablakok tömege sorakozott.

- Helyben vagyunk, ücsém - mondta megvidámodva a didergő baksa. - Ha csakugyan a kerállal vagyon beszéded, ott meglelheted űnagyságát.

Lovasok jöttek szemközt a királyi vitézek piros ruhájában, prémes kalpagjában. Dzsidáik gőgösen meredtek a kengyel mellől s kis vörös zászlóikon az Árpádok fekete sasmadara csapongott. Jóltartott, karcsú, kosorrú pej lovaikon oly hányavetin s hanyagul ültek lebegő farkasbőreikkel, mint a sasok. Vígan nevetgéltek, csoportokra szakadoztak, el-elmaradoztak, majd meg előrerúgtattak, egyikük szép érces hangon énekelt is. Voltak vagy harmincan, egy száznagy vezette őket. Nyilván a fejérvári hadútra iparkodtak.

Amikor a két utas közelébe értek, elhallgattak s bizalmatlanul vizsgálták a baksa cafrangos gúnyáját, Ernye hasig sáros, megviselt lovát.

- Hej! - kiáltotta egy fiatal, hetyke, hosszúbajszú kis tömzsi vitéz - hány hét az velág?

- Eggyel több - vetette oda Ernye.

- De a te pimaszságodnál kevesebb - üvöltötte a baksa.

- Honnan, atyafiak? - kérdezte most már a száznagy is, megállítva a lovát.

- Amerrül a lovunk hátulja vagyon - mérgeskedett a baksa. - Eredj oda, nézd meg, majd megtudod.

Mire a hátsó csoportok egyikéből sziszegve csapott le egy tollas nyíl, egyenesen a baksa damborájának a hasába. Keve azonban nem ijedt meg, kihúzta a nyilat és a szájába vette. A fogát piszkálta vele. Ezen valamennyien nevettek.

- A kerál űnagysága odahaza vagyon-é? - kérdezte a baksa a száznagytól.

- Nincs. Mert éppen hogy idehaza vagyon.

Ezt is róka ellette.

- Hol vagyon az odahaza?

- Az csak Esztrigánban. De az idehaza amott ni.

- Már alig várhat bennötöket - tette hozzá egy vitéz. - Minket is azért külde, hogy tisztességgel késérjünk hozzá.

- Majd odatalálunk magunk is - legyintett a baksa s megindult. Azok is továbbcsörtettek, elkanyarodva jobbfelé, a hadút irányában. Kacagásuk, kurjogatásuk, füttyszavuk és énekük még sokáig csapongott utánuk.

Ernye elfelejtette, hogy milyen messziről jött s hogy fáradt és fázik. A vitézek lovai igen tetszettek neki. A ruhájuk nemkülönben. Nyergében hátrafordulva mindaddig bámulta őket, míg el nem tűntek az út kanyarulatában. De talált elegendő látnivalót ezután is. Csodálta a távoli palota mértéktelen nagyságát, az erős, zömök falakat, az őrtornyokat, meg a folyam túlsó partján, a palánkok közül magasan kinyúló, meredekhátú, díszes ívekkel pompázó templomot. A Duna hömpölygő áradatának mérhetetlen erejét, szélességét, csillogó síkságát. A Dráva nagy folyam, gyors és veszedelmes, áradásai messze felhúzódnak a megye déli szegélyén s összefolynak a Feketevíz sodrával, mégsem ilyen gőgös, méltóságos és hatalmas. A túlsó parton, Délkelet felé, ladik állott a vizen. Egy ember meriggyehálót süllyesztett s emelgetett. Olyan kicsinynek látszott, mint egy vízibogár. Még távolabb pedig halványan bontakoztak ki a pihenő kerephajók, akkorák innét, mint a dióhéj.

A hegyek is tetszettek Ernyének. Közbül magasan kiemelkedett egy szép, csúcsos, meneteles orom s a kisebbek lankásan feküdtek körülötte, mint őrködő kos körül a jerkék. A völgyekben szétbontva, fátylasan úsztak a felhők. Erdőség borította a vidéket, de lejjebb néhány szőlőskert látszott s egy-egy pince orma.

- Mit bámulsz, te gyüge - korholta Keve a legényt. - Nem láttál még vizet? Keráli házat, kőtemplumot?

- Az istrói vörösbarátok klastruma igön-igön nagy, - felelte a legény - de akkora templum, mint az ott túlfelül... és akkora ház!

- Mennél kisebb valaki, annál nagyobb a háza. S mennél nagyobb valaki, annál kisebb. Nékem semmilyen sincs.

Szekerek haladtak a parton, kiáltások csendültek a nagy víz visszhangzó tükre fölött, mosó asszonyok sulyka puffogott, kürtszó üvöltött a palota felől, a sziget sűrű fái mögül pedig csilingelő harangszó ringott. Odatúl piciny gyermekek futkostak, mint a hangyák. Kacagásuk, mintha gyöngy hullana acéltükörre. A baksa oda sem hederített, fitymálón legyintett, amikor látta Ernye növekvő bámulatát. Ő sokkal különb, nagyobb, csudálatosabb dolgok közt nőtt fel s már az anyatejjel magábaszívta a hiú urak megvetését. Harsány énekre nyílt az ajka.

Nagy, ponyvával takart, sátoros szekerek csikorogtak el mellettük hosszú sorban. A rúdon csengők csillingeltek. Majd meg bozontos ökörcsorda következett, farkasbőrös, rövidcsizmás legények nyargaltak körülötte, vadul cserdítettek hosszú ostoraikkal s fekete süvegük alól

kilobogott zsíros hajuk, hosszú, vékony bajúszuk. Lovaik rogyásig rakva átalvetőkkel, tömlőkkel. A csákányok csörögtek. S keményen kopogott a kormos jószág összeverődött szarva. Egész erdő. Borjúnagy fehér kutyák rohangáltak a barmok s lovasok körül. Ernyének s a baksának jól félre kellett állniuk, hogy rájuk ne tiporjon a rideg csorda.

De egyre közelebb jutottak a királyi palotához.

Az őrálló vitéz mogorván húzogatta a bajuszát s káromkodott.

- Az egy igaz Isten verjön meg, fattyú! Hát siket vagy? Ide bé nem mégy, kurafi, csak a testömön át.

Ott álltak a főkapu hatalmas oszlopai, faragott ívei alatt. A baksa mézes-mázas hízelgéssel puhítgatta a vén katona szívét. De a szív kőkemény volt, Keve nem tudta elbájolni se, megrémíteni se. Őszbecsapzott csimbók, deres bajusz fityegett a sebhelyes vitéz ábrázatára, kopott süvege olyan volt, mintha megnyúzták volna, vállán a farkasbőr inkább rongyhoz hasonlított, mint bundához. Piszkos bőringe alól kilátszott fekete hasa, rövid csizmája pedig rozsdás volt a viszontagságtól és vénségtől. De a görbe kard, az övébe szúrt hatalmas kés, a keményen markolt hétágú szíjkorbács, a karvastagságú szarvból mesterkedett íj, a tegzéből kiálló hosszú vasnyilak s a mindezt kiegészítő súlyos csákány, melyre támaszkodott, félelmessé s tiszteletreméltóvá tették. A szeme pedig hidegebb, élesebb s keményebb volt a késnél is, feketén tűzött elő lombos, szürke szemöldöke alól és szinte felhasította vele, akit nézett.

- Atyámuram - beszélt szaporán a baksa. - Nyomban látám, hogy ki áll a kapuban. Mert téged, atyámuram, hetvenhét fejedelemisten között is megösmér az ember, akár egy mértföldről is.

- Takarodtok, vagy nem! - ordított a vénember s meglóbálta a korbácsát.

- De vajjon mit szól kerál urunk űnagysága, ha megtudja, hogy te itten megmakacsolád magad s nem ereszted be az ű cselédit?

- Ha ebben a pillantásban el nem kotródtok innét, kurafiak, tekergők, gyalogbitangok, széthasítom a fejetöket.

- Gyalogbitangok? - kiáltott fel elvörösödve Ernye.

- Csitt, nyughass, nagyságos uram - intette a baksa s mélyen meghajolt Ernye előtt. - Látja ez a derék vitéz, hogy paripán jövél.

Lassanként három-négy katona szállingózott a kapu alá. Tisztes távolban megálltak, csákányukra támaszkodtak s nézték a huzavonát.

Tülök harsant odabent. Kiáltozás, lárma támadt. A vitézek szétrebbentek, a vénember a kapu oszlopai mellé húzódott. Nagy patkócsattogás, fegyvercsörgés, terefere közben lovascsapat léptetett ki a boltív alól. A vénember lekapta süvegét, bal hóna alá szorította s keményen felnézve a lovasokra, ujjaival érintette a homlokát. Arannyal, ezüsttel átszőtt bársonyban, kék, meggyszín, karmazsinpiros, fűzöld és fekete szokmánokban, prémkalpagosan, aranyos-ezüstös kardokkal díszesen s kevélyen lépkedő, fickándozó, nyerítő lovakon tolongott ki vagy hat-hét előkelő vitéz. A csoport élén feketeruhás, csupaszképű, nagy szál férfi lovagolt, mellette, kissé hátrább, vállas, zömök, feketebajuszú s meglepően nagyorrú előkelőség, meggyszín bársonyban, vállán farkasbundával. A többiek vegyest párduc- vagy hiúzprémmel a vállukon. Aki utoljára maradt, annak olyan vörös volt a haja, mint a réz s a képe is vörös, mint aki gőzfürdőből lép ki.

A király visszafogta karcsú, koromfekete lovát s tompa, szíves hangon leszólt a nyeregből:

- Mi az, Illye?

- Csavargók, uram - felelt recsegő hangon a vénember. - Pimaszul hazudnak, uram.

- S hát mit hazudnak, bátyám?

- Hogy hozzád jövének, uram.

A király összehúzott szemmel vizsga pillantást vetett az alázatos Ernyére s a gúnyosan kiegyenesedő baksára. Egy pillanatra mintha elgondolkozott volna. Az urak elnémultak s iparkodtak megfékezni a zablát rágó lovakat.

- Menjenek s majd az udvorespán megszámoltatja őket.

Azzal csettintett lovának s elindult. A többiek beszélgetve, szerszámaikat csörgetve s lovukat hanyagul táncoltatva követték.

- Mit is szólék az imént? - kajánkodott a baksa az öreggel.

- Eredj, esőhozó, jégcsináló, meg te is, legény - intett mogorván a vénember s a kapu közepébe állva, ismét csákánya nyelére támaszkodott mozdulatlanul, mint valami fejedelemisten - ahogy a baksa hízelgően mondta.

4.

Az udvarispán - görbelábú, feketeképű és szüntelen izgő-mozgó kis ember, akiről első pillantásra látszott, hogy mindig mérges, mindig harcias és nem szereti az embereket - megvetően legyintett:

- Keress hát magadnak valami odút s ne légy láb alatt.

Sokkal nehezebb volt Ernye dolga. Nem tudta, mit mondjon: igazat-e, vagy hamisat. De mert már belékeverte magát a hazudozásba, elszánta magát, s hazudott, ahogy bírt.

- Ki vagy s kik az atyáid? - kérdezte recsegő hangon az udvarispán. Három fegyveres, bőrruhás vitéz úgy állt ott mellette fenyegetően, mint a halál angyala.

- Uram, - nyögte a legény - Ernye vagyok, Branából... S hát... engedj meg, uram, de az én atyám, meg az anyám...

Elnémult. Nyögött. Lesütötte a szemét, lábával a földet kotorgatta.

- Beszélj! - üvöltötte a kis görbe úr s megsuhintotta korbácsát.

- A nagyanyám... - nyögte a legény. - Látomása vala... Hogy kerál urunk űnagysága...

- Látomása? - hökkent meg a mérges férfi. - S hát mi vala?

- Látá űnagyságát, ahogyan ül... ül e szárnyas izén...

A baksa odasomfordált az ispánhoz s halkan dünnyögte:

- Isten jorgalma légyen vele.

Az ispán fürkészőn bámult Ernyére. Valóban, jámbor megszállott ez, apja-anyja nincs, nagyanyja álmot lát... Bosszúsan intett s megfordulva és csizmáját a korbácsával csapkodva, elsietett. A vitézek összesúgtak s áhítattal nézték Ernyét.

- Hát jól vagyon, gyerünk beljebb, amerre a kürtő füstölög - biztatta Keve s megindult előtte, mint aki tudja a járást.

5.

Keve, az „útonjáró” s Ernye, az „őrjült”, beállított a lovászok konyhájára. Nagy, füstös ház volt ez a palota északi szárnyában s arra az udvarra nyílt, hol a lóállások voltak. Szép, nagy szál körtefa állott előtte. Bent pedig a házban, hatalmas kürtőnyílások feketén ragyogó torka alatt széles tűzhelyek vonultak, s a tűz folyvást lobogott rajtuk. Láncokon függtek az öblös bográcsok s főtt, rotyogott bennük a köleskása, meg a tehénhús. Egy termetes, pecsenyésképű, de azért bámulatosan fürge öregasszony könyökig feltűrt ingben, rövid vászonszoknyában s kéregpapucsban sürgött-forgott a házban s gyors munkára nógatta a futkosó szakácsokat. A húst, kölest, nagy darab sókat, lisztet, hagymakötegeket, sajtárokat és csöbröket két markos szakács hordozta a kamarákból. Sistergés, lohogás, papucscsattogás, a tűzkutyák csörgése, a bőparázsú cserhasábok pattogása és a kürtőkben jajgató szél zúgása sem tudta elnyomni a fürge öregasszony csatarászó beszédét.

- Csúnya, Kedvetlen, Maradék! - ripakodott a három loholó rabnőre, akik egy hatalmas üst körül forogtak s szerették volna a forróvizet úgy vinni, hogy semmit ne emeljenek rajta. - Fogd meg azt a nyavalyás holmit, emeld, fene essék belétek, mit kémélitök magatokat, lám kerálkisasszonykák vagytok, elbúsulja magát köztetök az embör, ti istenverési, én meg húzhatom az igát, ennyi nagy tohonya férfiút éltetni minden nap, mán az életömet főzöm beléjük, mégse fogja meg a dolog végét egy is, hogy a jóságos szűzanya jorgalmazzon bínös, lusta fejetöknek, tik majd a másvelágon forró vizet hordoztok mindörökké, ne féljetök, az igazságos Isten felrója nektök, nyomorú disznók, hogy a húst lemartátok rólam, mán a lábamon se állok, mind csak neköm kell rabotolni, hej, a keserves kínnal szülő anyátok sír odafenn, ha lenéz ebbe a koszos piszokfészekbe itten, a vider is feldőle, amott meg mit keres az a hús a földön, mi, nem látja senki, hát, vigyék a kutyák, vesszön a kerálé, van neki, mondjátok ti, csak szlúgát ne teremtett volna az Isten, te is ott, te Izsép, hová a kínkeserves mélységbe hurcolod megint azt a lisztöt, még az után is én futkossak, nem elég, hogy cafatokban megyen le rólam a hús-bőr, esztennapra már csak a puszta tetemim maradnak, mint a késértetnek, de szét is megy a fejem, lükék, agylágyultak, topák, egyik se eszmél, hát neköd hol vala a sütnivalód, te János, nem mondám, hogy tedd a hagymát abba a sarokba ott, aztán majd elvisszük estére, addig jól lesz ott, de hát, akinek sár vagyon a szájában, nem pökhet aranyat, akinek nincs vize, nem őrölhet, hová tevém azt a bárdot, ki tevé el, fene essék a markába, mert ezt tudják, eltenni, az mi kell, azután fussak én, ugorjak én, hej, Istenöm, Istenkém, drága jó Atyuskám, bocsásd meg bíneimet, levezekelök mindönt, lemégyen rólam a hús is, lemarják ezök az ebek... Hát ti mit kerestök itt, mit tátjátok a szátokat, tám bizony titeket is jóllakassalak, nem elég ez a sok lézengő lovász, egyik se tesz semmit, magam meg kínlódok a hülyékkel, lustákkal, mintha valamennyi inaszakadt lönne s még ti is, de honnét a csudából termetek itt, ez a nagy melák rongyos, ösmerlek, jómadár, etted vala a főztömet, meg is fogadám, hogy téged húzlak nyársra, nem a tehénhúst, csak kapjalak meg, hát itt vagy, látlak, országjáró tekergő, lézengő, naplopó, sömmittévő, felhőbámuló, haspihentető, segghizlaló, pislogó, kézláb-lógató, orrpiszkáló, röhögő, pogány ördöngökkel cimboráló, esőhozó verágénekös, rongyos, gügye, hazug ámító, széltoló semmiházi, de még hozál is valami hasonszőrűt, látom a képén, minő szép verág, tám testvéred az ördöng dücsőségében, ne beszélj, ne szólj, hazudsz úgyis, tudom, tudom, jössz majd a nénémasszonyval, anyámasszonyval, damborával, cincogással, hogy míg azt hallgatom, te befészkeld magad a liszteshambárba, keréksajtba, nyavalyás egér, pülyű, cickán, ösmerlek, csak hallgass...

Ezzel kirohant az ajtón, akkora szelet csapva széles farán kavargó szoknyájával, hogy szinte elsodorta a küszöbön álló baksát.

- Istennek légyen hála, - nyögte a baksa - jó egésségben, jó erőben találánk.

Ernye még ki sem nyithatta a száját, máris visszaperdült a pecsenyés, vastaglábú, nagytőgyű öregasszony, akkora oldalszalonnát emelve, mint egy szekéroldal. Odacsapta a széles szakó-asztalra, majd a konyha túlsó sarkába ugrott, útközben zsírt vájt ki fakalánnal egy bödönyből s belehajította egy bográcsba, hogy a másik pillanatban leakasszon egy széles, rövidnyelű csontvágó bárdot, de még arra is volt ideje, hogy a tűzkutyán fekvő vasnyársat, melyen nagy darab hús sült, megforgassa. E közben öt-hat parancsot eresztett világgá, hátbasujtott egy szakácsot, mert lassan nyúlt egy kondér után. Piros képén rengett a hús, amint szaporán lépett, ugrott, szökkent, fordult, emelt, vágott, hajolt, kevert, tűzött, lehúzott, feltett és levett.

- Nénémasszony - szólt Keve s látszott a képén, hogy előre tudja már, mi következik.

- No, csakhogy nénédasszony levék, te szájtátó, ezt várám, ezt a nénédasszonyt, mert most kezdöd a kenyergést, hízelködést, ajnározást, képmutatást, hamisságot, vigyorgást, udvorlást, rimánkodó nyögést, aj, aj, nénémasszony, aj, aj, hogy örülök neked, aj, így, aj, úgy, te Ajgó Tetves, te Ajgó Sönki, most mondod el, hogy mit akarsz, most lopsz meg, rabolsz ki, húzod ki a kerál szájából a falást, nemhogy munkálkodnál, fegyvert cipelnél, legalább mutatnád, hogy férjfiú vagy, ha már az Isten háromágúnak teremte, ám csak orrod vagyon, szimatoló orrod, mint az ebnek, azért somfordálsz a készre, majd adok én neköd, várj csak, pecsinyét, kását, mézest, de megdagad tőle a pofád, mert nálam ugyan nem nevelöd a seggödet...

Ismét kiszaladt a házból.

- Gyerünk ennen - súgta szégyenkezve a legény. - Jobb vesszünk étlen, ez a fejérnép úgysem ád sömmit...

- Hát mégis itt vagytok, ti szemtelen varjak, húsleső hollók, ragadozó kösselők, nem pusztultok innen! - kiáltott a néni, visszaszökkenve a házba s odábblökve a Kedvetlennek mondott szomorúképű, turcsiorrú, kócos, piszkos rabasszonyt. - Nem mondám, hogy eredjetök a lovakhoz, majd ott lesz helyetök, nem szakadtok meg a munkában, de olyan is ez a mi kerálunk, Isten kegyüggyön néki, ez nem kötteti fel az ilyen csángókat, de még eteti is űket, én meg szakadjak meg a munkában, hús sincs már rajtam, csak a tetemim maradnak.

- Mondád, persze, hogy mondád, - rikoltott a baksa, túl akarva szárnyalni az öregasszony kerepelését - hallánk, hogy mondád, megyünk is már lovászok közibe, szép lovak mellé, Isten áldja a te jó, puha szívedet - hadarta vígan. - Gyerünk, mit állunk itten, csak beszélünk, beszélünk, ő meg nem tud munkálni...

Az asszonyok, szakácsok mosolyogtak, ők pedig elindultak az udvaron át a lóállások szárnyépülete felé.

- Hej! Hej! - hangzott utánuk az asszony rikácsolása. - Hová mentek, ti gyimók? Nem megmondám, hogy várjatok a kohnyán, majd kerül valami, ki látott már ilyet, bejönnek a kohnyára, nem esznek egy falást sem, azután elmönnek az anyjuk keservébe, még két ilyen tinót se teremte az Öregisten! Minek akkor az étel, van itt hús is, de már ilyet...

Hangja elveszett a konyhából hangzó zörgés között. Bánatos, lemondó hanyatlással veszett el. De mire a két utazó ismét a küszöbön állt, az egyik rabasszony nagy tálban nyujtotta feléjük a hússal rakott, jó zsíros köleskását. A sürgő-forgó öregasszony meg odalökdöste őket a sarokba a tűz mellé, ahol a ruhájuk is megszáradhatott.

6.

Keve tudta, merre van a járás, Ernye, csatakos lovát vezetve követte. Mint valami gyermek, aki vásárba került, elmaradozva bámulta a különös világot. Álmában sem hitte volna, hogy ekkora falak, tornyok, kapuk és házak teremjenek. Azt is csudálta, hogy a baksa olyan bátran mozog, nem bámul meg semmit, nem látszik rajta semmi elfogódottság, - mintha itt élte volna le az egész életét. Rá is ripakodott minduntalan:

- Mit ácsingózol? Mit tátod a szád? Nem látál még házat?

- Ejent valóban nem - suttogta Ernye. Odahaza nagy legény volt, sok borsot tört a pajtásai orra alá, nehezen fért a bőrébe, itt suttogni is alig mert. Csak várta, hogy megjelenik a vén kapunálló, meg a mérges udvarispán, megkötözi s egy mély tömlőcbe veti. Bár ne jutott volna eszébe idejönni.

Hosszú, gerendákból ácsolt, égetett téglára épített, zsindellyel fedett állások voltak a téres udvar három oldalán. A lóganéj maró illata messziről elárulta ezt a helyet, ha a lovászok vidám lármája, káromkodása, a lovak nyerítése el nem árulta volna. Amikor a két jövevény megjelent, a hosszú épületekből kicsődültek az emberek, s egy sereg kutya dühösen rohant rájuk. Rúgásokkal, korbáccsal, kiabálással védekeztek.

- Csiba, te! Takarodsz, hé! - ordítozott a baksa s ahogy hosszú, sovány lábától kitelt, rúgta, taszigálta a kutyákat, s forgott maga körül, mint egy cséphadaró. Kímélte szakadozott bocskorát, de még azok a kutyák is őt szemelték ki, akik eddig Ernyét fogták. - Jaj a sarum! Szétrúgom a sarúmat!

A férfiak nevettek.

Öreg, ősz ember ballagott feléjük hasigérő bőringben, rövid csizmában. Csak megemelte a korbácsot s ahány kutya volt, annyi felé iszkolt.

- Nincs elég főd a világon, - morgott az öreg - hogy mindön tekergő idejár?

- Tán bizony sokan vagytok? - kérdezte a baksa.

- Egy kerál, száz léhűtő - felelt az öreg.

- Azt hivém, lovászok vagytok.

- Mink azok, de ti nem.

- Kerál dóga - lökte oda gőgösen a baksa. - Mink is lóval vagyunk.

- Látom - bólintott a vén, lesujtó pillantást vetett Fecskére s kiköpött. - S azon is ketten.

- Szép új paripát külde az kerál - kiáltotta egy fiatal legény kajánul röhögve. - Tám ajándékul kapá?

- Tátós paripa ez - toldotta meg egy másik. - Parazsat eszik, lángot pök.

- Verjük el mind a kettőt, azután laput a talpuk alá.

Ez a tanács nagy visszhangot támasztott. El is indultak karéjban, hogy püföljék a két jövevényt, de az öregember megszidta őket.

- Nem búttok el a szégyentől, hé? Vendégök ők.

- De nem te vagy ám a gazda.

- Hanem a kerál - kiáltotta a baksa.

- Mink meg a kerál űnagysága kezei, lábai vagyunk - így az öregember. - Kötözzétek bé a gebétöket, osztán lássuk, mit tudtok.

A lovat bekötötték egy világossárga kanca mellé. A kanca röhögött. Nyilván szégyelte, hogy ilyen társa lett.

Kevét többen ismerték, őt mindenütt ismerte valaki. Megörültek a hangszerének. Ernyét kikérdezték, mi járatban van s amikor a baksa elmondta, hogy ért az álomfejtéshez, apja, anyja, nagyanyja mind híres álomfejtő volt, elnémult a kötekedés.

- Szép dolog ez - bólogatott az öreg lovász bajuszát húzogatva. - Még pap se érti mindnyája, hogy kell az álmot magyarázni.

- No, eridjetök dolgotokra! - kiáltotta valaki. S a társaság szétoszlott.

- Te, baksa, - rendelkezett az öreg - majd kotrod a ganéjt, sepersz, vizet hordasz, csutakolsz. Ez a jóember meg itt tegyön, amit akar, majd fejti nekünk az álmokat, magamnak is van egy különös álmom, akit senki sem ért.

Keve ábrázata elfanyarodott.

- Mi az neköd, azt a kis ganéjt kitolni, felseperni? - bosszantotta az öreg. - Csak szólasz a keremetöknek, ördöngöknek, osztán kitolják egy pillantás alatt. Az ujjodat se mozdítod. Ismerünk már, tudjuk, annyi lélök ugrál a szavadra, ahányat akarsz. Nekünk meg belé kell szakadnunk a sok munkába, ganéjhordásba, söprésbe, csutakolásba. Ha már enni-inni kapsz, meg szállásod is vagyon, legalább teszel nekünk egy kis szívességöt!

- Hogy adja az alamuszi! - kiáltott egy vidám fiatal legényke s lóvakaróval vakargatta a saját hátát. - Mintha nem tudnánk, ki vagy! Eldörmögsz néhány igét éjfélkor, osztán hipp-hopp, a lelkök, meg az ördöngök már futnak is a szavadra! Vót egy odale, Taksonyba is, ösmerém, nagy híre vót, ott tanyáza Taksony fejedelöm házának a dűledékei között, az is csak kört írott, beléállt, Keletnek fordult, makoga valamit s már zúgott a levegő a sok ördöngtül. Uram Istenöm, - sóhajtotta s keresztet vetett - én jó krösztyén vagyok, de akit az mívele!

- Hát ilyet tesztek egy baksával, énekmondóval! - kiabált magából kikelve a baksa. - Ganéjt tolatnátok velem, csutakoltatnátok!

- Legutóbb is megszökél, ebhitű! - lármázott egy másik s öklét a baksa orra alá dugta. - Széthúznád a kerálét azért a néhány énekért!

- Ugorj hát - szólt egy másik, lapátot nyomva a baksa kezébe. - Éneköt mink is tudunk, osztán mégis munkálunk hajnaltól napeszenülésig.

- Olyat mondj, amékben benne vagyon Estefán kerál, meg Vata úr, meg a többi szentök!

- Meg László úr, a csudatévő! De olyat te nem tudsz. Nem is vagy te igazi baksa. Jégverést, tíkdöglést, menküvet hozó baksa vagy te, ördöngök cimborája.

Ha még tovább is ellenszegül, megverték volna, így hát nagy nyögéssel, sóhajtozással és átkozódással nekiveselkedett a ganéjhordásnak s komor képet vágva cammogott a lovak körül. Ernye meg leült egy rakás puha, illatos szalmára s hallgatta a lovászok csudásnál csudásabb álmait. Annyit ő is tudott, hogy álmában kimegy az emberből a lélek s bekószálva a földi, földalatti s égi világot, tapasztalatokkal megrakodva tér vissza ébredéskor, mint mezőről a méh.

Keve napestig dolgozott, csakúgy égett a tenyere a lapátnyéltől. Vége-hossza nem volt a ganajhordásnak. Mindenki letette a lapátot s várta, hogy ő tolja ki a szemetet. Etetés után a kútra küldték. Majd megszakadt a vízhúzásban, sajtárcipelésben. Vállát feltörte a rúd. De ennyi lónak rengeteg víz kellett. Még örüljön, - biztatták - hogy nem hord vizet az egész királyi ménesnek, de hát az odakint telel Becse-szigetén s maga iszik a Dunából.

- Éjszaka majd kihordják a ganéjt a keremetök, - mondták - meg vizet is húznak, amennyit akarsz. Holnap már semmi dógod nem leszen.

- Csakugyan parancsolsz az ürdöngöknek? - kérdezte tőle Ernye.

- Parancsolok, az Isten verje meg - dühöngött a baksa s megtörölte izzadó homlokát. - De itt, a kerál körül, annyi a pap, meg a kreszty, hogy nem mernek megjönni...

Estére nagy szalmatüzet raktak az udvar közepén s köréje ültek fűtözni, játszani, egymást ugratni. A rabok lecipelték a kásás, húsos kondérokat. Ettek. Előkerült a jónyelvű öregasszony, Bimbó néne is. Megállás nélkül szidta a lovászokat, de azok megölelgették, szép menyecskének, húgomnak nevezték, dícsérték a kását s kötekedtek vele, hogy bizonyosan valamelyik jövevény kedvéért jött ki a konyhából. Bimbó néni hátbaverte, Jézus urunk szomorítóinak nevezte őket, a baksát meg gúnyolta az inatszakasztó munkáért.

A Nyulak-szigetén meg odaát Pesten, csengett a harang. Mindnyájan levették süvegüket, Kelet felé fordulva kereszteket hánytak magukra. S a palota ablakaiban kigyúltak a libegő gyertyalángok.

Mikor hajnalban Ernye kibujt a szalmából, a baksa nem volt sehol. Eltűnt.

- Valamelyik büdös kanördög vállán nyargalt el a gyalázatos - mondta az öreg lovász és köpött.

7.

Az udvar zsúfolásig megtelt emberekkel és lovakkal. S zúgott, mint a darázsfészek. Ámbár kitartóan szemerkélt az eső, makacsul ácsorogtak egy helyben s várták a kancellár megjelenését.

Már délfelé, járt az idő s ők egyre vártak, a kancellár meg egyre késett. Amikor pedig megjelent, mint az árvíz kezdték ostromolni az ügyes-bajosok, panaszosok. Hullámként torlódtak köréje, szinte letaposták egymás csizmáját, sőt még a prépostét is.

- Az Istenért, Jézus urunk jorgalmáért! - ordított a prépost visszhangzó medvehangon. - Kegyüggyetök gyenge fejemnek, urak! Mindenkire sort vetek!

- Mátyás úr! Mátyás úr!

- Tiszteletreméltó atyánk!

- Az én ügyem egészen kicsiny...

- Prépost uram, három holdnapja várok!

- Jézus nevében, add ki a rendelkezést...

- Uram, rámegyen a lovam, fegyvereim, rabjaim!

- Kerál urunk röndölé, uram...

- Figyelmezz rám, tiszteletes pispek!

- Mit tiporsz rám, uram, eredj, tágulj, mert...

Ordított, zúgott, könyörgött, fenyegetőzött mindenki. Az udvar messzi sarkaiból a prépost felé rohantak s a szolgák és paripák, amelyek eddig összekeverve tarkázták a tömeget, különváltak, mint rostán a búza és konkoly. S míg egyfelől a szolgák és lovak gazdái kardjukat hónuk alá kapva loholtak a prépost felé, másfelől parancsokat ordítottak vitézeiknek, abban a szent hitben, hogy ügyüket még ma bevégzik s indulhatnak haza. A prépost álmatlanságtól vörös szemmel állt a szemerkélő esőn. Keresztet vetett s megkísérelte az eljutást a lépcsőhöz s

a kancellária kapujához. De hasztalan. A keresztvetés épúgy nem használt, mint az erőszak és bömbölő ordítás.

- Urak! Urak! Véreim az Úrban! Ne legyetök hasonlók a disznókhoz! - üvöltötte a prépost. - Letépitek a szokmánomat!

Három udvornyik, látva a prépost szorult helyzetét, segítségére futott. Igy volt ez minden nap s így nem tudtak segíteni minden nap! Mert amikor szépszóval, kézzel vissza akarták szorítani a zúgó áradatot, annak minden dühe ellenük támadt. Káromolták és mellenragadozták őket, sérelmüket a szemük közé szórták s még ha csak sérelmet szórtak volna! De a dühös ordítozás köpködéssel járt. Ruházatuk pillanatok alatt cafrangossá lett, akár egy táttós varázsködmöne. Tíz-húsz kéz ragadta meg a ködmön szegélyét s rángatta, cibálta, mint libák a kévét.

A prépost látta, hogy ma különösen tehetetlen. Felemelte óriás ökleit, nyakán kidagadtak a zsinórnyi erek, arca vörös volt, mint a rézkondér. Mint amikor csata kavarog körülötte. Túl kellett üvöltenie a dühödött csűrhet.

- Hej! Aki nem tágul, leütöm! - bömbölte olyan hangon, hogy az udvar túlsó végében megnyílt egy ablak az emeleten s rémült képpel egy nemes kisasszony bámult ki rajta. (De látta, hogy csak a prépost, erre eltűnt s az ablak bezárult.)

- Injuria! Injuria! - bömbölt vissza a tömeg.

- Hol a kerál!

- Naplopók! Henyélők! Ingyenélők! Tányérnyalók! - rikácsolt egy alacsony úr. Rókamálas szürke szokmánt s ugyancsak rókamálas kalpagot viselt, vékony fekete bajusza a mellére csüngött s vörös képpel, magából kikelve futkosott a tömegben, könyökkel taszigálta az urakat, kardja minduntalan görbe lábszárai közé keveredett.

- Ki tipor rajtam? - ordított rekedten egy sebhelyes képű, fehérhajú öreg, de mire meg tudott fordulni, a rókamálas már öt lépéssel arrébb tülekedett s rikácsolt.

- Ukkon!

- A Jézusát a lábának! Hej! Hej!

- Hazamegyek, felgyújtom a klastrumot! Majd igazságot teszek magam! - fenyegetőzött egy báránybőrsüveges, kopott ruhás, bőrvértes úr.

- Mán a lovamat is megevém! Mán a lovamat is megevém! - rikkantott közbe egy másik.

- Bélát hozzátok ide, hadd mondjam meg neki!

- Béla? - böffentett egy gúnyos hang. - Alszik a suton.

- Hol az a sápadtképű?

- Te pap vagy? Prépost vagy te? - ripakodott Mátyásra szemtől-szembe egy méltatlankodó, ráncos, félszemű s fekete csimbókú arc. - Hitet tevél? Kresztyén vagy?

- Kresztyén hát - mondta Mátyás csodálatos nyugalommal, mert dühét az imént kiadta s eszébe jutott, hogy így volt ez tegnap is és holnap is így leszen.

- Nem vagy kresztyén! - vágott vissza a félszemű, de már a másik pillanatban eltűnt az arcok, kalpagok, dolmánok és prémek viharzásában.

De az áradat, ha lassan és öntudatlanul is, mégis mozgott a lépcső felé. Úgy hogy a prépost, meg az udvornyikok elérték az oszlopos, íves bejáratot s Mátyás elmerült az ajtó sötétjében. Nyomon követték a benyomulók. A többi pedig kint rekedt, topogott a lépcsőn s nem lévén ott a kancellárius, egymással vitázott.

- Mért nem vágat a kerál nagyobb kaput? - rikoltozta egy úr, mert a sarokoszlophoz nyomták s fulladozva kapkodott levegő után.

- Ez jó az én keszvínyemnek! - hörögte egy másik a tolongás közepében.

- De jó lönne, ha ennyi hal lönne az Ungban! - rikkantotta keserű nevetéssel egy sovány feketeképű.

A harsány nevetés végiggörgött a tömegen.

Most már nem lévén más választás, mindenki iparkodott megtartani a nagy erővel elfoglalt talpalattnyi helyet a bejárás közelében, s várni, várni, míg bejuthat. A lovászok és rabszolgák pedig közönyösen ácsorogtak a paripák mellett s fejtegették, hogy mikép lehetne az egészet sokkal jobban elrendezni.

- Az udvar körül, - magyarázta egy medvebőrkucsmás, bocskoros, nemezködmenes vitéz két lovat fogva a kantáránál - tornácot kellene húzni s megrakni pócokkal, ahol a téntanyalók elvennék a panaszt. A prépost meg egy könyöklőről kikajáttaná az úr nevét s kihirdetné az ítéletöt. Mink meg itt ügyelnénk rá, osztán akivel végeztek, már möhetne is.

- A kerál úr segíthetne a dógon, - toldotta meg egy karimás kalpagú, szakállas ember - mert az ű hálóházára kellene építeni egy könyöklőt, osztán onnét kajabálhatna.

- Nem tudod, hogy azért van mindön, mert a kerálnak egyébb dóga vagyon?

- Nem ér rá a kormányzatra.

- Mért nem ád legalább szállást, vendéglátást, meg egyníhány dénárt, ha már várakozni kék?

- Katapán nembéli Dénes úr elkótyavetyélé nyolc szép paripáját, csak kettő marada néki. Utazhatnak a vitézi gyalog, akár a kengyelfutók. A ló mellett.

- Az még hagyján, - mérgelődött a medvekucsmás - de mink Zarándba mennénk, ha mehetnénk, mert ezt a két derék lovat is eladjuk. Akkor osztán vihetem az uramat a nyakamban.

- Ez a Béla is csak olyan úr, amilyen Andreás vala. Likas a tenyere, vizön a háza, levegő a beszédi...

- A szerecsönyök, zsidók, müszülménék nem így mondják - vágta rá keserű hangon a bocskoros. - Soha ilyen soruk még nem vala!

A kancellárián magas írópolcok mellett diákok álltak s hatalmas hollótollaik nyikorgása, mint kenetlen szekereké, megtöltötte a termet. Idebent már nem kiabáltak az ügyes-bajos urak. A prépost leült egy öblös székbe, térdére íródeszkát fektetett s Vajka meghajolva, suttogó hangon olvasta fel neki a pergamenek tartalmát.

- A te ügyedben még nem dönte a nagyúr - szólt Mátyás mély, brummogó hangon, szinte megsimogatva hamiskás pillantásával az előtte álló urat. - Mórfia Damakos úr, légy türelemvel.

- Ha nem lönne olyan sürgető - sóhajtott Damakos a tarkóját vakarva. - De nagy dolog, ügön nagy dolog...

- Mért nem panaszolád a várespánnak, uram? - kérdezte odaadón a prépost s féloldalvást felnézett álmatlan szemével a rosszkedvű, zömök, zsíroshajú úrra, ahogy a vén kakas pislog őszi délben a napra.

- Az én ügyem nem holmi csip-csup ügyecske - magyarázta kidüllesztett mellel az úr. - Itt nem egy-két csibéről, tikmonyról, vagy marék szjénáról vagyon szó. Egy eke földet vevének el tőlem a keszii várőrök! Egy ekét!

- Egy ekét, úgy vagyon - bólogatott a prépost.

- Tám nem irátok bé a panaszba? - firtatta gyanakodva Mórfia.

- Beléíránk, hát persze, hogy beléíránk! - háborodott fel Mátyás. Kezefejével a pergament paskolta. - Itt vagyon, ni, pontosan, akár nézd a magad szömével!

Mórfia belenézett a latin ákom-bákomokba, még a homlokát is összeráncolta s bólintott.

- Azért. Hát akkor látod, hogy nem csip-csup ügyről, egy-két tikmonyról vagyon szó.

- Mondám a nagyúrnak is. Ugyanígy mondám, akár te. Hát csak bizzál, uram, s várakozz még egy kicsinyt... Ni csak, kit látok! - kiabálta vígan. - Ede úr! Mi hír Legénytón, uram? Hogy vagynak a lovaid és a családod?

Csontos, nagyon sovány, kiálló pofacsontú, nagyfogú, feketeszemű úr állott előtte, ujjait a homlokához emelve, süvegét a bal hóna alá dugva.

- Legénytó? - mondta fátyolos hangon. Egyszer nyíllövés érte a torkát, majd belehalt, a forradás látszott is a nyakán, azóta beszélt oly halkan. - Hát még azt merik ránkfogni a disznók, hogy elvevénk a sziszteriek fődjit! Látál már bessenyőt, - folytatta méltatlankodva s szinte hörögve - aki elvevé a másét? Különösképpen a papokét? Látál, uram?

Szinte fenyegetőn várta a prépost válaszát.

- Nem láték, uram.

- Én sem.

- Ezt mondám kerál űnagyságának is. Mióta várod ügyed végét, uram?

- Aratás után indulék, az Isten verné meg.

- Úgy, úgy, bizony sok üdő. De most már a végén járunk, uram. Még egy kis üdőcske, egy-két napocska, hetecske, uram. Isten atyuskánk segedelmével csak elvégezzük, uracskám... Megvagyon-e még az a csudaszép fiad, Ede úr? Hogy is nevezik? No, mondd hát, vénülök, feledök!

- Vadasa, uram, Vadasa! - kiáltott boldogan a bessenyő.

- Úgy vagyon hát, Vadasa! Hej, szép szál leventa! S hát a lányod, az a fekete gyengyszöm, az a tejképű, nagyfarú, derék leányzó...

- Karaldu!

- Az hát, szép leányzó, igazi fekete menyét! Ti bessenyők még tartjátok a régi szokást.

- Hála az Öregistennek.

- No, jól vagyon, nagyon jól vagyon, uracskám, hát csak légy türelömvel, járj egészségvel, ügyed jól megyen a maga útján!

S ujjaival érintvén a homlokát, elbocsátotta.

A diákok írtak, a prépost magyarázott, diktált, kérdezett, megnyugtatott, biztatott. Hol az alacsony széken ült s félrebillent fejjel hallgatott egy írást, hol valamelyik diák mögé állt az írópolchoz s figyelte, pontosan teszi-e írásba a panaszt, hol három-négy úrral vitázott a terem közepén, hogy öles léptekkel, csikorgó csizmában loholjon egy fényes, aranyos-ezüstös, kevély úr elé s üdvözölje testvéri alázattal, de azért még gőgösebben s még kevélyebben. Az egyik pillanatban súgott valamit, egészen a feszülten figyelő úr vállához hajolva, a másikban üvöltve csattant fel a hangja s a hosszú terem boltívei kongón verték vissza.

- Embör a talpán a mi prépostunk - dünnyögték az urak bólogatva. - Csuda, hogy öszve nem rogy a sok gond alatt.

Tisztelettel bámulták az írópolcok előtt görnyedő diákokat, az ördöngősen libegő s titokzatos betűket kanyargató hollótollakat, a nagy, kapcsos könyveket, a pergamentekercseket, a selyemszálon függő királyi pecsétet, az egész érthetetlen, tudományos készületet. S elismerően dünnyögték: nagy dolog, ennyi ész, ennyi betű, ennyi tinta... S a prépost nem játszik! Odacserdít a lassú, vagy hibázó diáknak. Mindenkit ismer, mindenkire emlékszik, minden ügyet számontart... Más becsületes ember már megbolondult volna.

Csak amikor kiléptek a kancellária ajtaján s ott álltak megint az esőben s türelmetlen lovászaik előfutottak a lovakkal, ébredtek rá keserű szájízzel, mint szép álom után az ijesztő valóságra, hogy üres kézzel jöttek ki a prépositól, várni kell tovább, tovább, talán újabb hetekig, álmatlanul heverni a fogadó szalmáján, enni a száraz húst, inni a rossz csigert s fizetni, fizetni, pedig olyan kevés a dénár s úgy vár odahaza a ménes, a csorda, a halászat és a föld. Mint amikor az ember kincset kap álmában s görcsösen szorongatja, hogy el ne repüljön, de felébredvén üres a tenyér, a kincs elillant. Valahányan kiléptek a lépcsőre, ugyanazzal a szíves mosollyal jöttek, ugyanúgy pillantottak fel az ólomszürke égre, majd ugyanúgy vált az arcuk fanyarrá, bosszússá, csalódottá, ugyanúgy csapták fejükbe a kalpagot vagy kucsmát s ugyanazzal a legyintéssel hadarintottak egyet a levegőbe. Az már azután természet dolga volt, hogy mit mondtak a lovásznak.

- Ne is lássalak, disznó! - kiáltotta az egyik, amikor odavezette a lovakat.

- Jobb, löknénk a kutyák elé - kesergett a másik, meglátván a fogadó abrakjától sovány lovakat s eszébe jutván az eladott szép kövérek.

- Most mehessünk az Istenhez - káromkodott a harmadik.

- Ücsém, hollószárnyon repül az ügyünk! - kiáltotta a negyedik s kajánul nevetett, mint aki tükörbe néz és szamárfület fedez fel a homlokán.

- No, most már leszen ítélet! - hörögte az ötödik komoran.

- Úgy-e? - örvendezett a vitéze.

- Úgy ám. Itélet napján.

Olyan is volt, aki az öklét rázta a kancellária felé, pedig az imént még lábujjhegyen, s áhítatosan, mintha templomban járna, lépegetett a préposthoz a tollak szent csikorgása között.

Amikor alkonyattájt végre mindenki eltakarodott az udvarból s a palota bejárata elől is elkotródtak az ott tanyázó panaszosok, valamint a szájtátó, minden lovat apróra megbíráló, minden urat a feje búbjától a kengyelvasáig megcsodáló, vagy lecsepülő nép s csak a vak, béna, sánta, nyavalyatörős vagy ragyavert koldusok ácsingóztak még alamizsnára lesve, a prépost kinyitott egy ablakrekeszt, keresztet vetett s mély sóhajjal tekintett ki a szabadba. Izzadt arcát hűvösen üdítette az éles szél, szemhéján mint kölesszemek permeteztek az esőcseppek. A prépost fáradt volt. Reggel óta nem is evett. A csizmáját sem húzta le két napja.

Inge hozzátapadt a melléhez, haja, szakálla kócos volt, szájában fanyar íz gyűlt. A kis ablakrésen át kiköpött, bezárta az ablakot s megfordult. A diákok Vajka felügyelete alatt összetekerték a pergameneket, eltették a tollakat, bedugaszolták a kalamárisokat, becsukták a vaskos könyveket. A hosszú ácsorgástól s írástól fájt a derekuk, káprázott a szemük, égett az ujjuk. S bizony ők sem ehettek. S így ment ez minden nap, a panaszok tömegével érkeztek az ország minden részéből s némelyik olyan volt, hogy el sem igen tudták olvasni. A prépost egy pillanatra elkomorult. De amikor a diákok keresztet vetve mélyen meghajoltak s puha saruikban elballagtak vecsernyére, Mátyás is visszanyerte kedvét. Hiszen jó munkát végzett Isten dicsőségére, a királyt megszabadította a panaszok, sürgetések, kívánságok, tanácsok s ostoba fecsegések mérhetetlen tömegétől... S elvégre majd csak lesz valahogy, Isten jóra vezérel mindent! Micsoda boglyája a pergamennek, micsoda betűhalmaz, micsoda tintaáradat! Nem, ilyet még Fredericus császár sem művel odalent Szicíliában, pedig az már az egész birodalmat írásba foglalta s mindent írnokok útján intéz!

Gémberedett, hatalmas tenyereit szaporán összedörzsölte s hosszú, csikorgó lépésekkel kiment a teremből. A nehéz tölgyajtó döngve csapódott be mögötte. Megforgatta a zárban a súlyos vertvas kallantyút, mintha az ország minden gondját-baját, jajszavát, káromkodását s keserű kacagását és gúnyját bezárta volna maga mögé, az írópolcokkal, kalamárisokkal és pergamenekkel megrakott sírboltba. S mint aki bizonyos benne, hogy kísértetek, visszajáró lelkek nem háborgatják, megkönnyebbülve sietett le a lépcsőkön.

- Nádrespán úr űnagysága már várja nagyságodat - lépett elé egy udvornyik.

- Tudom, ücsém - dörmögte a prépost meg sem állva. - Kerál űnagysága hol vagyon?

- Kerálné nagyasszonynál - felelte halkan a fiatal udvarnyik s köhhentett.

- Te meg tám megtaknyosodál? - állott meg a prépost a köhhentésre.

- Nem, uram - mosolygott a legény s vidám szemét a prépostra emelte, kackiás bajszát megpödörte s újfent köhhentett.

- Hát akkor mit kahogsz? - dörgött Mátyás medvehangja a folyosó boltívei alatt.

- Hát mert kerálné nagyasszonyunk rítt s hivatta kerál urunkat - suttogta amaz.

- Úgy. Rítt. Hm... No, de hát ű is csak asszony - legyintett s öles lépteivel tovább iramodott a homályos folyosón. Hatalmas termetét elnyelte egy kanyarodó.

Azért mégis elgondolkozott azon, amit az udvornyik mondott. Igaz, hogy a királyné is asszony, hát sírhat néha, de azért jó lenne tudni: miért sírt.

Dénesfia Dénest ott lelte a palota északi szárnyában, ahol tanácskozni szokott. A meglehetősen szűk, egyablakos helyiségben már alig lehetett látni, világot pedig nem gyújtottak. Csak a tűzhelyen égett néhány hasáb. Az ablak íves négyszöge sötétkéken ragyogott s az ólomrekeszek, mint valami nagy pókháló, feketéltek ebben a ragyogó, sötét kékségben. A nádorispán szokott helyén ült a nagy tölgyasztalnál, vele szemközt Tika görnyedt, a feketeszakállú, feketehajú, Krisztusarcú zsidó kamaraispán. Hosszú fekete köntöse egybeolvadt dús szakálla feketeségével. De még egy férfi volt a házban, öles, vállas, óriás alak. Ő a falnak támaszkodva állott a tűz közelében s egyik oldalát az ablak sötétkék esti fénye, másikat a parázs sárga aranya világította meg. Nehéz, sárga, bő szokmán, aranycsattos öv s hosszú sárga csizma volt ezen az óriáson, homloka mint kupola emelkedett sötétbarna arca fölé s a szeme olyan mély és sötét volt, mint a lidércfényes éjszakai tó. Gyűrűkkel rakott ujjai hosszú, göndör szakállában játszottak. Rendíthetetlen nyugalom ömlött el rajta s míg a nádorispán felugrott s hevesen elébe ment a prépostnak, gyors mozdulattal kapván a homlokához, Tika pedig felállott s mély

meghajtással köszöntötte a kancelláriust, az óriás csak a fejét biccentette meg s halkan *szálemet* mormolt. Sötétsárga köntösében úgy állt ott a falnál, mint aki semmire sem kíváncsi. Sámuel volt, a keleti országrész királyi jogainak bérlője. Szerecsen - azaz mohamedán arab.

- Izenék - mondta hevesen Dénesfia. - Már arra aliték, hogy megölének a panaszosok.

- Be jó meleg vagyon itt! - örvendezett a prépost és a tűz elé állt, sűrűn pislogva fáradt, vörös szemeivel. - Még ma nem is evék. Ez is böjtnap vala!

- Van itt valami kenyér, én is csak úgy futtomban tördelék néhány falást.

Az asztalon kendőben lepényforma kenyér feküdt. A prépost mohón tört belőle és szaporán majszolta. Nagy darabokat dugott a szájába, könnyei megcsillantak a gyönyörtől.

- Éjszakára tétetek egy veder parazsat a hálóházba - mondta közben. - Hiába, csak tél vagyon s az én csontjaim pudvásak!

Harsányan nevetett s falt.

- Hozatok bort is - szólt a nádorispán s tapsolt. Az ajtó fekete négyszögében egy rabszolga még feketébb alakja jelent meg.

- Bort, serleget! S lehet egy darab húst is! Tél vagyon - folytatta gondterhesen - s esik az eső, esik, esik szüntelen. Isten atyuskánk esővé változott. Azután ránktör a fagy s nem lesz mit ennünk.

- Hát, nádrespán uram, erre számíthatunk igenyest - sóhajtott Tika. - Ezért mondám, hogy nem facsarhatjuk meg jobban az uruságot.

- No, hát mi végre jutátok? - kíváncsiskodott a prépost.

- Semmire! - kiáltott a nádorispán s az asztalra csapott. - Nekem sereg kell, vár kell, számszerájj kell... pénza kell.

- Kerál urunk űnagysága jobban aggságoskodik, mint ahogy kellenék - szólt nyugodtan mosolyogva a kamaraispán. - S te hasonlóképpen, ahogy illik is.

Kerál urunk űnagysága mindent lát s mindent hall - hárította el hevesen a megnyugtató beszédet a nádorispán. - S ha két holdnapig ülünk is együtt s tanakodunk, urak, akkor is végére akarok járni. Igyunk, kiszárada az gégénk - tette hozzá, gyors mozdulattal átvette a kancsót a rabszolgától s töltött négy kék üvegserlegbe.

- Én nem, uram, ne kínálgass - szabadkozott Tika. - Pénzáról nem beszélhet az ember borosan.

Sámuel csak elhárító kézmozdulattal jelezte, hogy nem iszik. Rendületlenül állt a fal mellett s nagy magasságból nézte és hallgatta a beszélgetést, sötét szeme konok figyelemmel tapadt hol Tikára, hol a nádorra, hol a prépostra.

- Igaz, te müszülmén vagy, uram - bólintott a nádor. - De mink már iszunk, prépost atyám.

- Egészségünkre, uraim.

Mohón itták ki a serleget. A bor tüzesen áramlott el bennük s szemük felvillant.

- Hát te, Sámuel úr, mit szólasz? - fordult az arab felé Mátyás.

- Amit én mondhatok, csak ennyi - kezdte vontatottan, kemény kiejtéssel s biztos, kissé rekedt hangon a szerecsen. - Ez uruság inog. Inog, mint a fa, amelynek a gyökere megkorhada.

- No! - horkant meg tiltakozón a prépost.

A nádor nem szólt, arca elsötétült.

- Hallgasd hát, uram - folytatta nyugodtan az arab s elhárító mozdulatot tett a balkezével. - Vagynak várasaink, klastrumaink, vitézeink s számtalan falvaink. De mögötte semmi sincsen, uram. Ha megcsavarjuk, megfullad. Ha nem csavarjuk meg, nem leszen új sereg, több vitéz, számszeríjj, vár... s nem leszen ellenszegülés, ha ránktör a veszedelem. Tán indulhatnék is, urak.

- Nem, nem, várj! - kiáltott a nádor ijedten. - S mit szóltok, kamaraespán uram s te is, Sámuel úr, ha kerál urunk űnagysága elvenné tőletök az adót, vásárpénzát, vámot, sókamarát, dénárverést? Mit szólnátok, ha űnagysága másnak a kezébe tenné...

- Uram, rablót lelhettek, ha akartok. De aki dénárt ad?

- Megteheti űnagysága, - folytatta hidegen az arab és a szeme sem rebbent - hogy beváltja a pénzát, silányabbat ád, kevesebb ezüstöt, több ónat... Andreás kerálunk űnagysága megtevé szinte minden évben. Vethet nagyobb vámot bársonyra, rubintra, gyengyre, megpótolhatja az só árát is... Tudjuk, uram, kerálunk atyjaura mindezt megtevé... És sohasem vala semmije. Egyetlen pondussal sem lessz többje, inkább kevesebbje, mert kifacsarja a birodalmat.

Hallgattak. A prépost türelmetlenül tördelte a kenyeret s evett.

- Itt vagynak a keráli birtokok - folytatta a nádor. - Andreás urunk osztogatá bódognak-bódogtalannak, aki szöbben néze rá, annak már adakozék. Amit Istefán úr kezde s a többi folytatá, annak ű nyakára hága. Németek, merániak, müszülmének és zsidók ugyancsak leszedék az birodalom zsírját. Ada ű egyet kettőnek is, mert maga sem tudá, kinek ada! Láttuk, már felmérték az országot s be akarának ülni kiskerálnak, sőt árulák is a németnek. Akit Béla úr visszaveve, nem csekély. S akit még visszaveszen az ekléziától is...

- Micsoda! - hörrent fel a prépost. - Hát még nem vala elegendő! Aki az ekléziához nyúl, Jézus testéhez nyúl az! Protestálok!

- Csillapodj, atyám - csitította a nádor. - Azmi juss szerént megilleti az ekléziát s azmit nagy keráláink adakozának, illetetlen marad. Csak azmi nem juss szerént vala, de Andreás úr húzá-vonó szerteszét, illő, hogy visszakerüljön kerál urunk kezébe.

- Protestálok, uram! - kiabált tovább a prépost, szakálla reszketett a haragtól s felkelt székéről. A félig megrágott falat úgy maradt a szájában, hogy megfeledkezett róla. - Juss szerént vala, mert, kerál adá! A te bessenyő szíved acsarkodik az eklézia donációira, ámbátor itt vagynak a zsidók, müszülmének, nékik dolguk, hogy pénzát teremtsenek.

- Mindent tőlem? - mosolygott szelíden Tika s két tenyerét a mellére tette. - Jó. Urak, ti tudjátok, Tika sohasem epekedék a kincs után. Földje vagyon ugyan Nyugaton, egy-két kis falu, egy kis szántó, erdőcske, nem sok az egész. Tika mindég adakozék. Tika nem az az ember, urak. De mit tegyek, ha magam is bajban vagyok, elszegényedék, semmim sincsen! Ti tudjátok, urak, minő jégverés vala Andreás úr regnálása. Isten nyugassza, jó úr vala de soha semmije nem vala. Én adakozék, amikor meggyűlt a baj, én, mindég csak én. S miből? A magaméból, uram. Keserves üdők valának, szegény vala a nép, alig gyűlt be valami, csak fizeték, fizeték és semmit be nem hajték. De hány emberem járja a birodalmat, hányan utaznak, munkálnak, az mind eszik, iszik, feleséget tart, gyermeket növel... Urak, azt mind én etetem! Tízezret vetek ki a tarsolyomból s nem foly vissza száz!

- Én egy dénárral sem adhatok többet, mint aki meg vagyon szabva - mondta rekedten s hideg arccal Sámuel. - Adjátok másnak, én megyek. Megyek akár Damaszkuszba, avagy a *Ker-balik tengiz* mellé, Kerzonba, vagy fel, a lengyelekhez... Ha úgy akarja űnagysága.

- Én nem mehetek, - sóhajtozott Tika keserűen - a szívem, urak, a szívem gyönge. Sok nehéz állapotjában valék Andreás úr oldalán s ezt is, Bélát... Tika nem az az ember, urak!

A nádor felugrott s az asztalra csapott.

- De a vén Ukkonra! - kiáltotta s ferde fekete szemei villogtak. - Az egyik kúdus, a másik Damaszkuszba megyen, a harmadik az ekléziát ótamazza! S nyúlj csak a főkhöz... Ehh!

- Nyúlj, akihez akarsz, - bömbölte a prépost - én protestálok, ha Jézus Urunk testét illeted.

- Én csak a magam testét illethetem - mondta keserűen a nádor, ivott egyet és a serleget lecsapta az asztalra. - Az is bessenyő. Bessenyő farkas, mint mondják... Most megyek űnagyságához, - tette hozzá s felállt - valami tekergőt fogának s hátha vagyon a füle megett valami.

Az ajtó felé indultak. A prépost, hogy a nádorral a királyhoz menjen. Tika és Sámuel pedig, hogy a kapuig megbeszéljen egyet-mást.

Odakint, M süléi udvarban, Tika és az arab szótlanul ballagott egymás mellett. A kamaraispán csak válláig ért az arabnak s kettőt lépett, míg amaz egyet.

- Mért nem nyúzzák a nagyokat? - kérdezte méltatlankodó hangon Tika. - Mindig csak adj Tika, dénárt, zsidó? Amikor dénár kell, akkor adj, amikor nem kell, akkor gaz zsidó, rabló, Jézus gyilkosa?

- Egyetlen dénárt sem - dünnyögte a rekedt hang. - Pitypang. Ráfújsz s elfoszlik.

- S ha ketten valahogy? - tétovázott Tika.

- Sehogy. Egy dénárt sem, uram. Fredericus ölrefogá az pápát. Vén, tehetetlen ember, imádni sem tud már. Fredericus féllába Délen vagyon, Szicíliában, féllába lengyel földön. Meddig tűri még ezt a hangyabolyt? Ameddig tetszik űnagyságának. S mi vagyon Keleten? Tudod, mi vagyon Keleten?

- Tudom - dünnyögte halkan és szorongva Tika.

- Egy-két év, uram... S a gyökerek podvásak. Béla hiába teszen éjt nappallá!

- Akár Nyugat felől, akár Kelet felől...

- Jól mondád, uram. Akinek semmije sincs, semmit sem veszejthet. - Hirtelen kíváncsira fordult az arab rekedt hangja s megállt: - Mifajta tekergőt monda nádrespán úr?

- Hallám, hírvivőt fogának. Odaát, Kispest palánkjai alatt.

- S mit tudának meg belőle?

- Semmit. Hallgat. Megtortúrázzák.

- Egy a gondunk, egy a bajunk, egyet veszejthetünk, - dünnyögte az arab s megint elindult a sötétben. Ha megtudnál valamit, uram...

- S ha te is, uram...

A kapuhoz értek. Éles szél fújt Vác felől. A fák száraz gallyai között sípolt, dudorászott, mintha boszorkányok dala szólt volna a magasban. A kapuív alatt három őr beszélgetett fojtott, izgatott hangon. Amikor a két beszélgető kifordult a kapun, elhallgattak és zavartan köhintgettek. Később egy-egy szót mégis el tudtak kapni a beszédjükből.

- Nem szól az, uram, egy szót sem...

- Nem is kell. Csak rá kell nézni.

- Beszél a szöme, a pofája...

- Ombod úr monda, ű is láta egyet... már nem vala... írást láta...

A többi elveszett a szélben. Csak egy keserves-dühös káromkodás hangzott még tisztán.

Tika és Sámuel a szállása felé baktatott a sötétben.

8.

Mária híres szép leány volt, de most már meglehetősen elhízott. Magas, sudár termete, olyan, amit általában „derék" termetnek mondanak, megcsontosodott, a hosszú, uszályos, arannyal és ezüsttel átszőtt sötétvörös bársonyruhája még magasabbnak mutatta. S hollófekete hajában voltak már itt-ott koraősz szálak, a drágakövektől csillogó magas, csúcsos fejek, melyről hosszú, könnyű fekete fátyol omlott a derekára, síma, fehér, kövérkés arcát rendkívül kedvessé s egyben komollyá s királyivá tette. Gyönyörű volt a szeme és a szája. Hosszú, ívelt szemöldök alól sugarazott a sötét, meleg szempár, néha szelíden, máskor okos nyíltsággal, ritkán haragosan. Voltak pillanatai, - különösen a gyermekek között - amikor szinte világoskéknek látszott a szeme, de voltak olyanok is, amikor koromfeketének. A szája piros, finoman ívelt, mint az íj s kissé vaskos. Fogai tökéletesek voltak. Füléről két kis kosáralakú aranyfüggő csüngött s minden mozdulatánál remegett. Hosszúkás, puha, meleg keze fehéren vált el a sötétvörös bársonytól, piros, pikkelyes bőrsarui hegyesek s keskenyek voltak. Csak a csípője, a válla volt vaskos, puhán és szélesen anyai s a keble, mint a duzzadó vánkos. Derékfűzője magasan felemelte s így akkor is büszke, uralkodói, hattyúi megjelenésű lett volna, ha egyébként nem oly magas, csontos és izmos.

Az arca lányosan sima volt, a szeme lányosan őszinte, a szája lányosan friss, csak a keble, a csípője, a járása és viselkedése volt erősen asszonyos, anyás. Fejét is egyenesen fenntartva hordta, öntudat, biztosság és erő volt ebben a ritkaszép fejtartásban. Általában kevélynek tartották s bár a kevély viselkedést asszonyban, lóban, férfiban mindenki tisztelte és mindenki gyönyörködött a „badáros" járásban, az uralkodói mozgásban, a test pompájában, erejében, méltóságos fennhéjázásában, Máriától nem tűrték el szó nélkül, hiszen görög volt. Fitymálja a magyeriakat - mondogatták. - Szép, szép, de mért oly kemény? Mért nincs benne egy kis keresztényi alázat? Egy kis lehajlás? Legalább mutassa, ha nincs... Persze, Laszkárisz Mária itt is görögnek érzi magát, itt is a bizánci paloták vakító fényét, rengeteg aranyát-rubintját-gyöngyét, suhogó és halkan bókoló urait és úrnőit érzi maga körül. Tán még most is csodálkozik rajta, hogy a fogadótermeket nem hintik fel aranyporral s a borban nem oldanak fel igazgyöngyöt!

Bélának azonban nem ez a büszkeség tetszett rajta. Amikor egybekeltek, alig ismerte s csak a lányos, ártatlan vonások ragadták meg, a szépen ívelt szemöldök, a mély, akkor még gyakran világoskéken ragyogó szem, a gyermekesen puha s íjszerűen karcsú ajkak. S amikor észrevette, hogy ez a szem milyen csodásan változik át pillanatok alatt komor feketévé, hogy a csók lázában miként borul el s mint nyílik szét ismét, mint az árvácska, hogy a mámor mint tágítja és szűkíti s a hosszú szempillák hogy hullanak le, majd vetődnek fel ismét, mint felhők az égboltozaton, úgy érezte, isteni ajándék birtokába jutott. Órákig nézte ezt a különös szempárt s mert kevésbeszédű férfi volt, csak egy-egy futó mosollyal, egy kézmozdulattal fejezte ki elragadtatását. Az ő beszélgetéseik már a házasélet kezdetén is inkább hosszú, bizalmas, mély és nyugodt hallgatások voltak. Mind a ketten tudták, mit gondol a másik. Számtalanszor megtörtént, hogy Mária ugyanazt a zsoltárt dúdolgatta, amelyre Béla éppen

gondolt, vagy hogy egyszerre szólaltak meg s ugyanazt a szót mondták. Ha pedig Béla távol volt s levelet diktált feleségének, gyakran még aznap levél érkezett Máriától s felelt a kérdésekre, amelyeket még nem is olvashatott.

Volt életüknek egy súlyos, kemény szakasza. Akkor volt ez, amikor Béla apja, Endre, mindenáron el akarta őket választani egymástól s Bélának másik feleséget akart a nyakába varrni. Hosszú ideig éltek akkor egymástól távol s Béla már-már engedett az erőszaknak. Mind a ketten mélyen és őszintén vallásosak voltak. Mind a ketten szenvedtek a válás miatt. Hiszen szüleik jegyezték el őket s az egyház isteni parancsa szerint vették fel a hetedik szentséget! S mind a ketten híven akartak megfelelni az emberi és isteni törvényeknek. De ezenfelül a két gyermek már az első napokban megtalálta egymást, a szerelem mámora lobogott bennük s annyi örömet, szépséget, testi és lelki gyönyört találtak egymásban, hogy „levének egy test és egy lélek". S most éppen Endre király követelte a válást, éppen ő, a keresztény uralkodó tette túl magát az egyház parancsain s az Isten rendelésén! A fiatal Béla a meghasonlásig tépelődött emiatt, szembeszállt apjával, otthagyta az udvart, undorral olvasta a fenyegetéseket és ígéreteket, magából kikelve vitázott apja követeivel s megdöbbenve ismerte fel az ördög kétszínű érveit éppen az apja és tanácsadói szájában. Apját tisztelnie és szeretnie kellett. A fiúi engedelmesség parancsa meghajlást követelt tőle. Ám Endre szinte minden cselekedete meghazudtolása volt a becsület, a szótartás, a keresztényi alázat, a szülői felelősség, a hűség és állhatatosság törvényeinek. Nemcsak abban mutatkozott ez, hogy mindenáron el akarta őket választani, holott, mint gyermekeket, összeadatta őket. Hanem egyebekben is. A pápának keresztes hadat ígért s hosszas huzavona, sürgetés, áltatás után csak tessék-lássék hadat vezetett a Szentföldre, néhány gyors csetepaté után sietve hazavonult s fürdött a felfújt sikerekben. A pápa szigorú követeléseire sem bízta a pénzügyeket keresztény kezekre, hanem elárasztotta az országot zsidó és szerecsen adó-, vám- és kamarabérlőkkel. Évről-évre új pénzt veretett, a régit alacsonyabb értékben váltotta vissza, az újat pedig bőségesen keverte ónnal. Nyakra-főre ajándékozta hízelgőinek s hazug léhűtőinek a királyi birtokokat, gyakran ugyanazt kettőnek, sőt háromnak is, megfeledkezvén arról ma, amit tegnap cselekedett. Az új birtokosok azután kardra, csákányra mentek s feldúlták egymás falvait, fejbeverték egymás vitézeit. Hogy az egyház súlyos átkaitól, szemrehányásaitól, feleletrevonásaitól meneküljön, kapzsi papoknak szórta a királyi adományokat, ők pedig, azon a jogcímen, hogy Krisztus hatalmát növelik, a maguk hatalmát hízlalták s minden gondjuk az volt, hogy mennél több földet, falut, tizedet, vámjogot s hasonló világi kincseket szerezzenek. Itt-ott már pénzt is vertek a saját szakállukra, vidáman dorbézoltak feleségükkel, vagy ágyasukkal, gyermekeiket bársonyban, aranyban, fegyverben járatták, szent István szabadjait erőszakkal befogták és szolgává tették, várakat szálltak meg... Mindezt a becsületes papok s a pápa legnagyobb megdöbbenésére. Gaz nádora egy sereg bitang főúrral végül szakállánál fogva vonszolta ki Esztrigánban a templomból az érseket, meg is ütlegelte, majd olyan nyílt és szemtelen összeesküvést szőtt szinte a király szemeláttára, hogy már csak az ország feldarabolása s a németnek való átadása volt hátra. Ennek az ideje is elérkezett. Apodfia Dénes nádor levelet küldött Frigyeshez, felajánlotta néki hűbérül az országot, azzal a kikötéssel, hogy ő és cimborái, mint hűbéres markgrafok, uralkodhassanak a kerületekre szabdalt országban.

Egyházi átok, kétszínű levelezés Esztrigán és Róma között, ígérgetések és becsapások váltogatták egymást. Mindezt megtetőzte a király vénségére, hatvan éves korában kötött újabb házassága estei Beatrix-szal. Béla és Kálmán fogcsikorgatva nézték ezt a késői szerelmet. Az esztrigáni palota függőkertjeiben lobogtak a fáklyák, ríttak a hegedők, folyt a bor s a mindig pénzgondokkal küzdő király, szerelmi dühében, nemcsak a szokásos királynéi jogokat kötötte le fiatal és szép feleségének, hanem élete végéig még évi ezer márka ezüstöt is a „magán-

kincstárából” - noha kongott az ürességtől. A csodás lakzit újabb egyházi átok követte, mert Endre a mézeshetekben hamar elfeledte, hogy az egyháznak a sóért elmaradt tízezer márkát végre megfizeti s hogy a boszniai bogumilokat is kiirtja, vagy megtéríti. De hát sürgősebb dolgai akadtak. Az átkot újabb ígéret követte. Azután meg a rabló ausztriai Frigyes tört be az országba s azzal kellett elbánni, majd az új királyné esett teherbe...

Amikor meghalt, még a holtteste is viszályt támasztott, mert Nagyváradon temették el, de a pilisi ciszterciták is maguknak követelték. S az örökös zűrzavar, hitszegés, dorbézolás, pénzzavar és tülekedés tetejében még egy szörnyű emléket hurcolt magában Béla, anyja, Gertrudis meggyilkolása s a merániak között véghezvitt vérfürdő emlékét... s azt a tudatot, hogy apja nem bánt elég szigorúan Bánkkal és társaival. Amikor Fejérvárott a koronázást követő lakomán Béla a fényes urakkal arany- és ezüsttálak, serlegek és borosvedrek között ült és a síposok zenéjét, a kobzosok énekeit hallgatta, arca elkomorult, szemei becsukódtak, kezét görcsösen összefacsarta s mint sötét, mocsáros, lidérctüzes, fülledt vándorútra, gondolt vissza nehéz ifjúságára. Megemlékezett a megalázó látogatásokra apja udvarában, a becsmérlésre, mellyel apja tolvaj, bajkeverő s dölyfös hívei illették, a háta mögött felkuncogó vigyorgásokra, a csúfnevekre, melyeken emlegették s a hazugságnak, képmutatásnak, pimasz történésnek s alamusziságnak arra a légkörére, mely dögletesen csapta meg a fényes palotában. Apja csókkal, öleléssel s könnyezve fogadta, hogy a másik órában már vörösen a dühtől s ököllel hadonászva követelőzzék, felelősségre vonja s rossz fiúnak, Jézus szomorítójának, apja ellenségének, ostobának és nyakasnak szidja. Most elérkezett a bosszú ideje! Míg a koronázási lakoma folyt, Tomaj nembéli Dénes már vitte a parancsot: Apodfia Dénest, Kán nembéli Gyulát, Barszfia Miklóst, Miklósfia Miklóst, - csak „Szakállas Mikának” nevezték - mindenkit, aki apja könnyelműségét kihasználva rabolta, szívta, eladta, felosztotta, becsapta az országot s gúnyolta és ahol lehetett, szorongatta őt, vasra, tömlöcbe! S az ítélet lecsapott, Apodfia Dénes szemét kitolták, Kán nembéli Gyulát veremtömlöcbe zárták, a többi meg futott, amerre lehetett. Javaikat elkobozták.

Mindez komorrá és szótlanná tette az amúgyis zárkózott Bélát. Régi, gyermekes közvetlensége, ártatlan, szűzies tisztasága a szemében, az ajka vonalaiban, egy-egy elnyomott, alig suhanó mosolyában mutatkozott csupán. Hányatott, csalódásokkal megkeserített ifjúsága után kötelességgel rogyásig rakott férfikor következett. S egyre ritkábban lehetett Mária mellett, egyre gyakrabban töltötte napját-éjjelét tanácsadói, országos ügyei között. A szerelem, amelyet egy tizennégy éves, előkelő, illatszerekben fürösztött, bizánci pompában, műveltségben, hárfák és citerák között felnőtt karcsú, fekete leány ismertetett meg vele, lassanként hamvába hullt. Hosszú elszakadás, villongás, harc, lemondás és fellángoló ellenállás után megfáradva állt egymás mellett Béla és Mária, mind a kettő büszke, szótlan, a földi siralomvölgy megpróbáltatásainak kemény viselője, anya az egyik, apa - s egy ország apja - a másik. Nem voltak már mámoros, feloldódó éjszakáik, csak csendes csókjaik, nem voltak álmaik, csak feladataik, nem volt lázadásuk sem, csak keménységük. Minden lehiggadt bennük, mint a szélesen terülő folyó, de ez a lassú, kitartó, gáttalan áradás termékeny volt. Béla mindig maga mellett érezte az asszony szilárd hűségét, Mária pedig maga felett a férfi komoly, szívós, okos és céltudatos erejét.

Mária leborult a Boldogasszony képe elé s görögül imádkozott uráért és gyermekeiért. Béla a kereszt előtt térdelt s latin imádságokat tüzdelt tele magyar fohászokkal Máriáért, gyermekeiért és az országért. Az egyik is a maga hálóházában, a piros mécses imbolygó világánál, a másik is a magáéban.

Mária szerette a vörös, arannyal-ezüsttel szőtt bársony ruhákat, az ékszereket, a rubinttal hímezett magas, fátylas fejéket, a büszke, gőgöt sugárzó mozgást, hogy méltó legyen származásához, s ura tekintélyéhez. Béla sötét ruhát hordott, kerülte a csillogást, egyszerű óntálból evett a legszívesebben. Irtózott a bóktól és a hízelgéstől, szerette az egyenes, nyers beszédet s első pillantásra átlátott az embereken.

Ritkán csalódott. De akkor súlyosan...

9.

E téli estén Mária a munkálóházban ült. Az asztalon kétágú tartóban égett a gyertya, a tűzhely kürtője alatt cserhasáb parázslott, s a tűz mellett, lábát zsámolyon nyugtatva, font a királyné. Fehér, karcsú ujjai sebesen pörgették az orsót. Mellette, alacsony széken, a vaskos, zömök dada, Olimpiádisz asszony, bodoméri Tamás ispán felesége ült s ugyancsak font.

- Bizony, nagyasszonyom, - duruzsolta a dadus korholó, kissé éneklő hangon - nem illő, hogy a nagyurat rivással terheld. Vagyon űnéki gondja-baja elengendő.

- Igen aggódom - szólt halkan a királyné. Hangja a méh zümmögésére emlékeztetett.

- Meggyógyul, ne aggódj. Fáj az torkocskája. Vagyon az én orosságos fiókomban egy illatos, gyógyító virág, nagyasszonyom. Meglásd, hasznára leszen. Nem szabad ám úgy ijjedezni - tette hozzá a fejét csóválva rekedtes, duruzsoló hangon s anyáskodva pillantott a királynéra. - Ha meg nem használna, tegyünk a torkocskájára egy kis meleg tehénganajt. Két nap multán megint szaladoz, játszódik, dalol a lelköm.

A másik, sötét szobából a nyitott ajtón át makacs, száraz köhögés hallatszott. A kis Margit köhögött, nyögdécselt álmában. A királyné összerezzent, arca elszomorodva fordult a sötét ajtónyílás felé.

- Isten segíts - suttogta, hallgatózott, majd tovább pergette ujjai közt az orsót.

- Csak tán nem Csoma kínozza - duruzsolt tovább Olimpiádisz. Méltatlankodva rázta ezüsttel átszőtt fekete bársony fejékét s kihúzta sötétzöld mellfűzőben duzzadó derekát, mintha kész lenne foggal-körömmel is szembeszállni Csomával. - Isten ótalmazja a gyermeket - nyugtatta meg magát is. - Ű adja, ű neveli fel, ű is veszi magához, ha akarja... Ne aggódj, nagyasszonyom. Béla úrnak sok gondja vagyon. Tám hallád, hogy egy tartár hírvivőt fogtanak?

Mária ujjai megálltak. Kíváncsian, meglepetten fordult a kövér asszonyság felé.

- Tartárt? Vajjon minő szerzet az?

- Suttogják, nagyasszonyom, - mesélte Olimpiádisz halkan s megint szaporán pergette orsóját, nyálazta a lent - hogy Tartarosz fejödelme, a szernyő kán, milliom ördöngvel készül az ország ellen. Odaát, az Etilön túl, a nagy sík tereken, erdők, vjaticsok mögött, sziklák országában, ahol már Tartarosz mély vizei bűzhödnek s forranak, feltámada az ördöng gyalázatos népe. Kutyafejük, szarvuk, patás lábuk s farkuk vagyon, szemük piros, akár a keremetöké, a testük meg szőrös, mint az ebeké. Nem beszéllenek, hanem ugatnak s vonyítanak, megeszik az embörhúst, megisszák az embörvért. Jézus Urunk hitét akarják összvetiporni.

- Uram, segíts! - ámuldozott a királyné. - S ki monda mindezeket, daduska?

- Jaj, nagyasszonyom, már az egész világ beszéli! Hogy már csak két napi járóföldre vagynak Halicstól s a novgorodi fejedelmöt lóvá tevék s nyargalnak a hátán! Mert nékik hozzá sem kell vágniok a kantárt valakihez, elég, ha ráfújnak s már lóvá teszik... S orrukból kénküves lángot

fújnak, a szájukból meg ördögszart pöknek, nagyasszonyom. Szernyő pokolbéli nép, nagyasszonyom, Jézus urunk kresztyét hordozzák maguk előtt, megcsúfolva bűzhödt rongyokkal, kélgyóbűrrel, sárral...

- Bíneinkért bocsátja reánk az Isten - jegyezte meg Mária. - Tám a gyermek torka is ezért dagada bé... Jaj, csak ne maradt volna a többi Esztrigánban!

- A gyermek ártatlan - jelentette ki szilárd hangon a dadus. - De jaj leszen, százszor jaj a bíneseknek, ragadozóknak, szipolyozóknak, dúlóknak s vérengzőknek! Meg az álnokoknak, hitszegőknek s azkik Jézus urunk hitét pap létökre megcsúfolják!

- S a hírvivőnek is kutyafeje, farka és patája vagyon? S tüzet fúj az órából?

- Ez csak hírvivő, nagyasszonyom s űk csak átalbuknak s olyan alakká lesznek, aminővé akarják. Ha tetszik nékik madárrá, kecskévé, tikká, ökörré vagy embörré változnak. Akár Hétszűvnyi Kaponyányi Monyok az erdőn. Hát így leve ez is embörré az embörök közötte. Azt beszélik odaki, a kohnyán, hogy valósággal olyan, akár valamék kún. Nem is hiszöm, nagyasszonyom, hogy a kúnok nem embörré vállott tartárok. Isten segélj, de némelyik kúnnak szarva vagyon s patája!

Mindezt lelkendező, halk hangon mondta a dadus.

- Bizony, anyuskánk, - folytatta sóhajtozások közben - meg kell jelennie az égi jelnek, Isten kardjának, mert szernyő csata készül, ha meg nem jobbul az emböriség. Első szent kerálunk felajánlá az országot Bódogasszonynak s mit tevének az embörök? Tisztösség ellen ne vétsek, de Andreás kerálunk is mit teve. S a bárói, nagyasszonyunk! Hogy elvadula az ország s még a papok is egymást dúlják vala. A szegénység kedég, azkik földben lakoznak s munkálnak napestig, éhkoppot nyelnek s mezítelen dideregnek. Bátor Jézus urunk a szegényt magasztalá fel s meghagyá, hogy az éhezőnek élést, az szomjúhozónak italt, az mezítelennek ruhácskát adjatok s néki adjátok... S hogy künnyebben megyen bé a teve az tő fokán, mint a dúskáló az Mennyek országába.

- Az én uram mind csak arra törekszik, - bizonygatta Mária büszkén - hogy megtörje a dúskálókat s felemelje a szegényt. Mind csak abban törődik, hogy hasonlatos legyön az öreg Bélához, s Lászlóhoz és Kálmányhoz. Ha a tartárok bíntetnek, bizony, csak Andreás urunk miatt kell vesznünk.

Feltámadtak benne a régi sérelmek, megaláztatások, ajka reszketett, szeme elsötétült. Mély, keserű sóhaj szakadt ki büszke melléből.

- Csak amit mivélünk teve, - mondotta - csak amit urunk szenvede miatta! S ahogy a pápa urat orránál fogvást vezette s ahogy ropták a részög játékot bitang cimborái... Csak az minő vétök vala...

- Tisztösségöt ne súroljak, anyuskánk, igazságod vagyon. No, de nádrespán úr, udvorbíró uram, prépost uram, szűntelen tanakodik nagyurunkkal s tám jámbor szívük szerelméért, szent kerálunk s Jézus urunk érdöméért kegyüd az Isten mindnyájunknak.

- Én olyan nyughatatlan vagyok, dadus, - panaszkodott a fonásban megállva Mária s mereven a tűzbe nézett kitágult, sötét pillantással - ez a gyermek is lázas...

- Majd, ha serked álmából, itatunk véle egy kis hagyma-főzetöt - szólt közbe a dada.

- Uram is éjszakáról éjszakára tanakodik, verraszt...

- Az jó, az jó, anyuskánk, ha verraszt. Míg ő verraszt, aludnak az ördöngök.

- Meg ez a hírvivő is, akit fogának...

- Hát az még csak jó, anyuskánk, majd kibeszéli a Tartarosz titkait! Adjunk hálákat Istennek, hogy kézrekerüle!

- S a sok viszály, dadus... Azt te nem látod, mert urunk nem beszéli. De én látom! Aki régönte rabolhatott, szipolyozhatott, de rajtaveszte, most mind kardját feni. S akitől elvevék a ragadományt, most csak urunk vesztét várja. Itt vagyon Tika is minden napon s megérkező Szerecseny Sámuel is az Erdőhátról. Nádrespán úr mind csak őket firtatja...

- Zsidót, szerecsönyt gyomrozni kék, nagyasszonyom, akár a borjú gyomrozza az anyját. Hogy adna tejet másként, nagyasszonyom, azaz dénárt? Lökni, rángatni, nyomni kell azt, ha fejik!

Felállt, zökkenő, nehézkes léptekkel a gyertyákhoz ment s elvette hamvukat. Széles, húsos, jóságos arcán vidámság ragyogott, kis ferde szemei mint a bogarak, ragyogtak.

- Lásd, még a gyortyát is csipkedni kell, hogy világoskodjék!

Mária nem felelt. Ölébe tette az orsót s a guzsalyt a tűzhely sarkához támasztotta. Gondolkozott. Majd a párkányon álló homokórát megfordította, mert a homok finom aranyszemecskéi leperegtek az alsó tölcsérbe.

- Csak nem jön - dünnyögte kedvetlenül.

- Majd jön, ne aggódj.

A gyermek köhögött. S mozgott, nyöszörgött ágyában.

- Anyácska! Anyácska! Hol vagy? - hangzott a sötétből a bizakodó, könyörgő kis hang.

- Itt vagyon anyád, lelkömcském - szólt a királyné. Felkelt, fogta a gyertyatartót s Olimpiádisszal együtt belépett a kis beteg szobájába. Magas, bársony vánkosokkal tömött, arannyal vert ágyban puha medvebőr alatt feküdt s didergett a kislány, csak piros, lázas arcocskája s vékony, sziromszerű keze látszott ki a takaró alól. Szép, az anyjáéhoz hasonló, sugaras barna szeme beteges ragyogással szegeződött a királynéra.

- Pfű, pfű, oly meleg vagyon, vegyétök le rólam a bundát... Dadus, te is itt vagy?

- Itt, szivecském, virágom, eggyöm - gügyögött a dada s hozzáhajolt. - Beteg vagy, kéncsöm, fáj még a torkocskád? No, majd iszol egy korty főzetöt, ézösset, méz vagyon benne! S főzünk hagymát is, anyuskám, attól fut ám el az a csúnya, fekete Hagy!

- Vegyétök le ezt a bundát! - nyűglődött a kislány s kócosan felült, csapkodta a medvebőrt.

- Nem szabad, kicsikém - dorgálta a királyné, kezében a gyertyatartóval állva az ágy mellett s aggódva nézvén a gyermeket.

- Jó erdei öregünk bundáját, medve apácska puha bundáját nem vesszük le, ézöském - duruzsolta a dadus, ahogy lovászok duruzsolnak a csökönyös csikó fülébe. - Dehogy vesszük, hiszen a jó erdei öreg azért jöve elő, azért méné a nyíl elébe, hogy bundácskáját néked ajándékozza... Jöve az erdei bácsika, lógatá nagy fejét, dörmöge magában... brum... brum... Hol vagyon a kovács edzette nyíl, parázs edzette dzsida... Bundát akarok adni egy kisleánynak, Béla úr szép kis leányának, kerálkisasszonynak...

- Ezt mondá? - kíváncsiskodott a kicsi.

- Persze, hogy ezt, úgy-é, nagyasszonyom, úgy-é, anyácskánk?

- Ezt ám, a dadus tudja!

- No lásd. És kijöve az erdőből s ott álla egy szép leventa, íjj a kezébe, dzsida a kengyelénél, kés az övében... S énekele szépen, hogy el ne fusson az erdei bácsika... S amikor a nyíl megölé, a dzsida megölé, nevetett vala magában, jaj, csak úgy ficánkolt a nagy bajusza, csak úgy repesött a kicsiny füle! És azt mondá magában: az én jó meleg bundácskám legyön Béla apánk leányáé, a jó, szép, kedves, ézös kicsi Margitáé.

- Anyám, nem fájt neki? - fordult a mosolygó királynéhoz a gyermek.

- Nem fájt, inkább örvendezék!

- Ajjaj, dehogy fájt neki, annak nem fáj, csak énekelni kell szépön. Akkor örvendezik. No, hát ne vegyük le, úgy-é, a puha, meleg bundát? Mit szólna hozzá a jó mackó?

- Hol vagyon most?

- Hol bizony, hát az egekben, kicsim, ott dörmög, sétál az aranyerdőben. Aranymézet nyalogat, aranyszedröt szopogat. Körme is arany, bundája is arany.

- És lát minket az aranymedve?

- Hohó, lát ám, ott ül a nagy aranyseggén, ott mosolyog az aranyerdő szélén s örül, hogy a kicsi Margita szépen melegszik a bundája alatta! No, hát most üljék le szépön a mi anyuskánk ide, az ágy szélére, dadus meg behozza a mézes italt, meg Hagy keremet kergetővizét, azt ám, úgy elfut a csúnya, mint a cickán!

Nagy sebbel-lobbal kiiramodott a házból, a királyné meg leült az ágy szélére, a gyertyatartót egy alacsony, kerek asztalszékre állította s megtapogatta a gyermek homlokát. Forró volt az, a szeme égett, szájacskája cserepes volt.

Csendesen nyílt az ajtó s megjelent Béla vállas, zömök, feketeruhás alakja. Kardját a hóna alá szorította, hogy csörgésével fel ne ébressze a gyermeket, ha netán alszik. De Margita nem aludt, sőt boldogan nevetett s kitárta mezítelen karját az apja felé. Béla aggódó arcán szelíd mosoly suhant át, odament az ágyhoz, félkarjával megölelte a kislányt, félkarjával meg Mária vállát s erős, biztató hangon dünnyögte:

- No, no, hát csak nevessetök, kedveseim. Hallám dadától, hogy nem tűröd a bundát - korholta a kislányt fejcsóválva.

- Tűröm, apácskám, mert az erdei öreg látja és nevet az égben!

- Lám csak, hogy tűröd?

Margita a bunda alá bújt.

- Jól vagyon, holnapra kelvén csöngézni is tudsz már! S te meg ríttál?

- Nem, nem, csak úgy elszorula a szívem... aggódék... - szabadkozott a királyné.

- A gyermek miatt vagyon - magyarázta a király nagy nyugalommal. - Imádj Jézus úrhoz s megbékélsz.

Az ajtóban feltűnt a dada széles, vaskos, kedves alakja. Aranytálcán gőzölgő ibriket s egy mázas cseréptálon lépesmézet hozott. Arcán szélesen terült a lelkes mosolygás.

10.

Az udvarispán, meg Illye, a vén vitéz, a fiatal Turda kiséretében a tömlöc felé csörtetett. Hátul volt az, a palota északi szárnyának egyik sarokházában. Hosszú, sötét és keskeny folyosó vezetett oda. Már a tömlöc környéke is rideg s ijesztő volt. A szűk folyosó meztelen falai salétromos talajvizet izzadtak, az orrot már messziről hideg, nyers, fanyar bűz csapta meg. Sötét tárházak, kamrák, sóhombárok voltak itt a vastag, fekete ajtók mögött. Mindenféle lószerszám, nyereg, rozsdás fegyver halmozódott össze a szűk helyiségekben, ócskaságok, amiket már kidobtak a használatból, törött hordók, penészes tömlők, csákányok, ásók és sarlók, elszakadt szekérponyvák, Isten tudja honnét került bölcsők, rogyott ágyak, rongyok, lim-lom, szemét. Kileheltek a komor, vastag ajtókon át is. Maga a tömlöcajtó néhány meredek lépcsővel lejjebb nyílt a folyosó végében. Súlyos tölgygerendáit ujjnyi vasalás borította, kallantyúja nyomott vagy negyedmázsát s még egy kovácsolt vasrúd is feküdt keresztben az ajtón. Itt a három férfi megállt, Turda egy füstölő foklát tartott magasra, az udvarispán pedig nagy fáradsággal leszedte a vasrudat, kinyitotta a kallantyút s az ajtó csikorogva, ropogva feltárult.

A sötét veremben alig lehetett látni. Turda mélyen előrevilágított a foklával. A vizes természkőfal mellett, jól bent a sarokban, három alaktalan lény kuporgott. Két rongyos, félig mezítelen rabszolga, meg egy fekete, bőrruhás alak. Mind a hárman a puszta, mocskos földön ültek, kezük-lábuk megvasalva s lánccal a falbaerősített vaskarikához fűzve. Dögletes levegő csapott ki a hideg, fekete odúból. Rothadt szalma, savanyú testszag, ürülék csípős, nehéz bűze és a salétrom nyers illata. A három arc pislogva, rángatózva meredt a foklafénybe. Kettőt csapzott, hosszú haj, kusza, mocskos fekete szakáll borított. A harmadik arc sötétbarna volt, kis fekete, gyanakodó szempár sütött belőle, hosszú, vékony fekete bajusz osztotta két karéjra s a koponya kopasz volt. Fekete, piszkos bőrruha volt ezen a harmadik alakon, a mellén bőrvért. Míg a másik kettő teljes közönnyel bámulta az érkezőket, ő éles, gyűlölködő pillantást vetett rájuk. De a másik pillanatban közönyös volt már ő is, mintha fából faragták volna.

- Jézus... - nyögte az egyik rab s megkísérelte a felállást, de visszazuhant, mint a részeg.

- Eredjetök - intett az udvarispán s komor, töpörödött kis mérges arcán egyetlen izom sem moccant. - Majd én fogom a foklát.

Illye és Turda lement a lépcsőn.

- Hijj, de büdös vagyon - jegyezte meg a fiatal vitéz vidáman. - No gyorsan!

- Szíz Mária anyánk, kenyeregj érettünk! - dadogta rekedten az egyik szakállas és olyan rémület vonaglott szőrös képén, mint a kutyáén, amikor fütykössel közeleg a pecér.

- Ne jajgass, no, nem éretted jövénk! - vakkantott rá Turda. - Ezért jövénk, az ördöngfiért itt.

Illye közönyösen fogta meztelen kése nyelét. Ha a felbőszült tatár ugranék, nyomban a szívébe márthassa. De az nem ugrott. Megvető tekintettel nézett végig a közeledőkön. S lesütötte a szemét, elfordult, mint aki meg sem látja őket.

- Kelj fel, hé! - ordított rá Turda. - Tán az ölünkben vigyünk innét?

A tatár meg sem moccant.

- Majd én leveszöm a láncot, te meg rugdalj belé egy kicsit, mint a bivalyba.

Míg a lánccal vesződött, Illye a rabot rugdalta. Az alsó lábszárát rúgta vagy háromszor, a sípcsontot a rövid, bő csizma pereménél. Csontrepesztő, gyors és biztos rúgások voltak, de az idegen meg sem szisszent. Arca is közönyös maradt, csak égő fekete szemében villant meg a félelmetes düh.

- Nem kél fel, Kaján ölelgesse, - mérgelődött Turda. - Hé, hej! Hej! Talpra! - ordította dermesztő hangon.

Illye acélos, villámgyors mozdulattal ismét belerúgott néhányszor. De a mongol összeszorította vékony ajkait, elfordította a fejét s csak a szeme sarkából sütötte rájuk feketén izzó, gyilkos pillantását. Még a lábát sem húzta beljebb a rettentő rúgások után.

- Jól bírja - bólintott elismerően Turda. - De majd megpuhul odafent.

Összeszorította a fogát, kezét görcsösen ökölbefacsarta s hátbarúgta a mongolt. Bár minden erejét belétette a rúgásba s megtántorodott utána, mégsem mozdult a mongol. Hanem kiköpött s a fal felé fordult. Most már rájuk se pillantott.

- Azt a keserves istenét az apjának, úgy kell kivinnünk, már látom - szitkozódott a legény.

- Fogd, azután gyerünk - vetette oda Illye. Megragadták a láncot s vonszolni kezdték kifelé a mongolt.

Az közönyösen hagyta magát. Széles utat kotortak vele a piszokban, rohadt szalmában és mocsokban. De míg a mongol egyetlen nyögést, vagy szisszenést sem ejtett, a két másik rab jajgatott, létániázott, a mellét verte.

- Jézus urunk, segélj meg! Mária, könyörögj érettünk! Isten, Isten, nézz le ránk!

- Goszpodi, pomiluj! Pomiluj!

- Csend, kutyák, disznók! - üvöltött rekedten az udvarispán odafent a bejáratnál. - Vágjatok oda nekik, a disznóknak!

De mire a vén Illye megfordult, azok szűkölve lapultak a falhoz s kezüket védekezőn tartották maguk elé.

Ők azonban rájuk sem hederítettek a csonttá soványodott, büdös, szőrös és állatian rémült nyavalyásokra. Turda haragudott, de a vén Illye közömbösen csinálta a dolgát. Itt-ott hátba, meg térdenrúgta a nyomorult embert, de vigyázott, hogy súlyos baja ne essék. Egy hosszú élet gyakorlata látszott minden mozdulatán. S a mindig célbataláló gyakorlat egykedvűsége is. A két rabszolga meg, a jajgatással felhagyva, szidta, kárhoztatta s átkozta a mongolt. Bilincseiket vadul rázták felé, lázas szemük kidülledt, rongyaik alatt vonaglottak a csontjaik.

- Üssétek agyon! Rúgjátok! Öljétek! Gyalázatos, bitang! Dögölj meg!

S leköpdösték.

Végre felcibálták a lépcsőn is, a tömlöc ajtaja becsapódott s a gyalázkodás bentrekedt a sötétben.

Odafent azután talprarúgdalták s rángatták a mongolt s elöl húzva, hátul dzsidavéggel nyomkodva, elindultak vele a vallatóház felé.

A szürke téli délután egykedvű világosságot hintett a rideg helyiségben. Egy vörösruhás, vöröskalpagos, zömök, nagybajuszú s kedvetlen hóhér, meg két fiatalabb, ugyancsak vörösruhás, nagybajuszú legény a kínzószerszámokat rakosgatta és székeket állított az egyik szabad fal mellé. Volt itt három hosszú, vastag, alacsony kínzópad a szélében vaskarikákkal, a gerendákról kötéllel felszerelt csigák függtek s egy erősen megrögzített létra is állt ott

függőlegesen. A kürtő alatt parázs izzott, benne csípővasak tüzesedtek. A sarokban kaloda hevert. Egy polcon nyelvtépő és körömszakgató fogókat válogatott a hóhér. Legényei pedig drága szőnyegeket terítettek a földre, a székek elé.

Csakhamar megérkezett a király, Mátyás prépost, Rátold nembéli Gyula országbíró, Dénes, a nagyorrú nádorispán, meg Vajka diák. A király most is feketében, rosszkedvűen s hallgatagon ült le a középső, díszesen faragott, magastámlájú székbe, lábát zsámolyra nyugtatta, homlokát a tenyerébe fektette. Az országbíró lassúmozgású, köpcös, vörösszőke bajuszú és szakállú úr volt, világoskék bársonyruhája mintha világoskék, hideg szemével tartott volna rokonságot. De amilyen lassú volt a mozdulata, olyan sebes volt a beszéde. Izgatottnak látszott. Szapora nyelvvel, a király hallgatagsága miatt csak halkan, kissé idegenes kiejtéssel beszélt a nádorispánhoz.

- Majd kitűnik most, mit forralt a bitangja - mondta fojtott hangon s egészen a nádorhoz hajolva. - Beszélnie kell. Beszélnie kell.

A nádor elgondolkodó hangulatban volt, csak a vállát vonogatta.

- Majd kitetszik az is, amit mindig mondék - szólt bele a beszélgetésbe a prépost. Vasból készült kis keresztet forgatott. Vajkát kereste: - Vajka fiam, itt vagy?

- Itt vagyok, atyám - dünnyögte szolgálatkészen a diák s előlépett.

- No, hát a keresztyvíz is itt vagyon? Meg a krizma?

- Itt vagyon mindön, atyám.

- Iródeszkád, pennád, kalamárisod?

- Megvagynak, uram.

- Mert hátha feltámad benne Jézus urunk jorgalma s felveszi a kresztyöt? - magyarázta a prépost.

- Gondolni kell a lelkére - fecsegett az országbíró s nyugtalan, hideg kék szeme izgatottan járt körül a házban.

- Majd kitűnik, urak, - magyarázta tovább hevesen Mátyás - hogy nem tud ez egy mukkot is. Nyomorú csángó, szegény, megtér, meggyónik, örvend, ha szabadulhat. Nincs itt sömmi baj.

- De hát ki érti a beszédét? - villant az országbíró agyába.

- Ha nem szól a mi nyelvünkön?

- Tázlár, a kún, kerálné nagyasszony udvarából - nyugtatta meg a prépost.

- Hozzák már! Hozzák a tatárt! Köpjétök arcul! Üssétök! Dögölj meg, disznó! - üvöltöztek odakint a vitézek és sűrű rajban közeledtek az ajtó felé.

Hozták a mongolt. Most már felhagyott a makacskodással, egykedvűen lépkedett, alacsony, zömök, fekete alakja szinte eltűnt a magas férfiak között. Arcát lesütötte, nem nézett sem jobbra, sem balra. Tázlár baktatott mellette, ugyancsak fekete, alacsony, bőrruhás férfi. Meglehetősen hasonlított a mongolhoz, de sokkal fiatalabb volt annál s persze fegyverekkel rakva. Ijja a hátán, tegze az oldalán, kése a csizmaszárában, kardja az oldalán, csákánya a jobbjában, korbácsa a baljában. Büszkén lépkedett s minduntalan körülnézett a tolongókon.

- Mondd meg neki, hogy izenként szedik szét - kiabálta Tázlárnak egy vitéz.

- Azt is kérdözd meg tőle - kiabált egy másik - hogy van-e űnáluk jó bor?

- Osztán felírjatok ám mindönt, akit beszél!

Elől az udvarispán jött, mögötte a mongol, kétfelől Illye és Turda. Hátul pedig a kíváncsiak sűrűdtek. Közöttük ténfergett Ernye is. Odacsábította a kíváncsiság. Nem tudta, mi készül, csak annyit látott, hogy egy alacsony, fekete, bőrruhás, alaposan megvasalt egykedvű fickót kísérnek, hogy a mérges udvarispán még a szokottnál is sötétebb kedvben vagyon, s hogy Illye közönyösen böködi a kis bőrruhás rabot a dzsidájával, Turda meg a láncát cibálja. S hogy a házban ég a tűz, szőnyegek hevernek a földön, néhány úr halkan beszélget, egy csuhás, kopasz diák meg zsámolyon ül a küszöbnél s pergament, tollat, tintát készít elő a térdén. Azt is látta, hogy a feketeruhás, csupaszképű úr szomorúan ül a legnagyobb széken s homlokát a tenyerébe hajtja, mint aki gondokkal viaskodik. Meg hogy a prépost szaporán sürög-forog, minduntalan a szakállát sodorgatja s igen vidámnak látszik. De hogy mit akar az a három, karmazsinvörös ember a tűz mellett, miféle szerszámokat rakosgat, nézeget és válogat, azt nem tudta. S hogy mit jelentenek a kötélen lógó csigák, a ház közepén földbeerősített nagy vaskarikák, meg a mereven álló létra.

Az ajtó mellé furakodott s kíváncsian várt.

- Nesze, fuss vízért! - szólt rá Turda s egy vödröt nyomott a kezébe.

Ernye hát bosszúsan indult vízért. Sietett a kúthoz, hogy mennél előbb visszaérhessen.

A zaj, zsivajgás, kiabálás elcsitult. A prépost, az országbíró, meg a nádor is elfoglalta helyét a király mellett. A prépost még egyre bizonykodott:

- Sömmit sem tud a nyomorult. Higyjétök, urak. Kár vesződni vele. Mester, - kiáltott a kedvetlen, de most egyszerre alázatos képet vágó hóhérra - lassanként kezdjétök, ha meg akarna térni Jézus urunk hitére, legyön rá üdő. Ne bántsuk, ha nem nagyon kell. Legalább bínös lelkét mentse a nyavalyás tekergő. Te meg - fordult a diákhoz - csak arra ügyelj, amit Tázlár úr mond. Ő majd mondja, te meg írod. El ne véts egy szót is.

- Jobban tennétek, urak - dörmögte a nádor s zavarában meghúzogatta hosszú orrát - ha megöletnétök, de a harcra felkészülnétök...

- Essünk át rajta - sóhajtott a király, mintha róla volna szó. - Mégis, látnunk kell, mi lakozik benne. Ország ügye ez...

A mongol, amikor átlépte a küszöböt, s gyors, fürkésző pillantással körülvizsgálódott, mintha egy pillanatra megtorpant volna. Fekete, villámgyors szeme végigcikázott a padokon, a falon függő, ólmosvégű korbácsokon, a csigákon, létrán, csípővasakon... s végül a parázson pihent meg. Lehajtotta fejét s ajkai mozogtak. A tüzet köszöntötte... De már a másik pillanatban felegyenesedett, arca ismét közönyösre váltott, lépése nyugodt s kemény volt. Megállt a ház közepén, a tűz felé fordult s hátat mutatott az uraknak. A két fiatal pribék megragadta, gyors, biztos mozdulattal letépte bőrvértjét, késsel felhasította s lehúzta bőringét, majd bámulatos könnyedséggel az egyik padra emelte, felhasította s lenyúzta bőrnadrágját is, a csizmát pedig úgy vette le, mint szakács a leforrázott tyúk bocskorbőrét. Mindenki csodálkozott. A mongol, teljességgel átadva magát ellenségei hatalmának s arcára közönyt erőltetve ült a padon, mezítelen, barna teste úgyszólván teljesen szőrtelen s olyan kicsiny, vézna volt, mint egy növendék fiúé.

- Ááá, - csodálkoztak a bámész vitézek a küszöbön - hátsz ez meghal az első korbácsütésre! Olyan ez, akár egy tikfi...

- Ne bánd, annál könnyebben beszél.

- Szinte sajnálom - dörmögte egy javakorbéli lovász. S nevetett.

De, mintha elvágták volna, megszűnt a zaj. Úgylátszik, maga a mongol is meglepődött a helyzetén, mert tétován felkapta a kezét, de azután észrevette, hogy vasban van s lelógatta megint. Nem állt ellent, amikor gyorsan a padra fektették, kezét-lábát hurokkal a karikákra kötözték s a hóhér leakasztott egy ötágú, ólomgombos korbácsot s megsuhogtatta néhányszor kísérletképpen.

- Kérdezd - mondta harsányan a prépost Tázlárnak - Eredj hozzá egészen közel, állj a fejéhez és kérdezd.

- Mit kérdezzek, uram?

- Kérdezd, hogy honnét jöve és ki küldé. Te meg írd, diák.

A kún lehajolt a mongolhoz, aki hason feküdt a padon s recsegő, unszoló torokhangon mongolul kérdezett. A meztelen ember rá sem nézett. Hallgatott.

- Kérdezd újból Tartarosz cselédét!

A mongol hallgatott. Ekkor hosszú, rendkívül gyors mozdulattal lesújtott a hóhér. A korbács ólomgombjai fütyültek, a meztelen hát élesen csattant. Öt vércsík hasadt ki a bőrön s lefutott a bordákra, mint öt hosszú, piros féreg. A korbács újból és újból lecsapott. S a mezítelen hátat elfutotta a véres csíkok vastag szövevénye.

- Kérdezd! Kérdezd! - kiáltott a prépost. Mindenki a mongolra szegezte tekintetét. A király sápadt volt, a tekintete ijedt és szomorú. Az ajtóban vitáztak s nevetgéltek a vitézek.

- Nem szól ez, uram - rázta a fejét bosszúsan Tázlár. - Összeszorítja a fogát s nem szól.

- No, majd szól.

A korbács ütemesen csattogott. A mongol keze ökölbeszorult, tekintete a tűz felé fordult, ajka vonaglott, mintha mosolyogna. De hallgatott. Bőre rongyokban csüngött a hátán, a vér lomha cseppekben hullott a földre.

Ekkor érkezett vissza Ernye a vízzel. Megtorpant a küszöbön s elsápadt.

- Ne bámészkodj, hanem add ide - kiáltott rá dühösen az egyik vörösruhás legény s megragadta a vödröt. - Nem láttál még ilyet?

Végigzúdította a jéghideg vizet a megkorbácsolt hátán s visszalökte a vödröt.

- Fuss a kútra s hozd!

Ernye mintegy kábulatban fogta a vödröt s indult. De a küszöbön gyökeret vert a lába. Irtózva nézte a megkínzott embert. Várta, hogy üvöltsön. De az hallgatott. Erre megnyugodott egy kissé, s elindult a kúthoz. Talán nem is fáj neki annyira, gondolta...

Ugyanolyan gyorsan, ahogy meghurkolták, ismét leoldották a hurkokat s lábra támogatták a nyomorultat. Nem támolygott, szilárdan állt s egyre a tüzet nézte. Teste alig észrevehetően borzongott a tüzes sebek s a jeges víz fájdalmától.

- Mondd néki, - utasította Tázlárt a prépost - hogy most még megszabadulhat. Ha felel a kérdésekre.

Tázlár gurgulázó torokhangon magyarázott valamit a mongolnak. De az rá sem hederített. Száját összeszorítva bámult a tűzbe.

- Ki hitte lönne - dünnyögött mérgesen az udvarispán, szétvetett lábakkal állva a ház közepén s a hóhér munkáját ellenőrizve. - Kedég valósággal kölyöknek látszik...

- Tovább - intett a prépost a hóhérnak.

Ismét megragadták s most a csiga alá állították. Bilincsbevert kezére kötelet húztak, bokáit a földbe erősített vaskarikához kötötték. Azután lassan vonni kezdték a csiga kötelét. A mongol hátrafeszült karjai felhúzódtak, dereka behajlott, domború melle előredőlt, feje lekonyult, lábai meghúzódtak s csak hegyük érte a földet. A csiga nyikorgott. A véres test megfeszült. Arca hamuszürkére vált, szemét behunyta. Lélekzete elszorult.

- Kérdezd! - kiáltotta a prépost s felállt. - Mondd neki, hogy Jézus jorgalmas, itt az ő szent krösztye. Csókolja meg! Térjen meg! És feleljen!

Tázlár ingerült hangon kiabált. A mongol hallgatott. Az egyik legény ismét kiragadta a lihegve érkező Ernye kezéből a vödröt s végigzúdította a felcsigázott emberen. Vér és víz keveredett össze a földön agyagos sárrá.

- De hiszön megszakad... - dadogta Ernye sápadtan. A háta mögött valaki vidáman nevetett.

- Szakadjék csak, az ördöng fajzati!

- Mért nem változtatja magát sassá? Vagy léggyé?

A hóhérok húztak egyet a kötélen. Ernye pedig megforduló gyomorral állt odébb, hogy ismét a kútra siessen.

- Kérdezd a bitangot!

A bitang csuklói ropogtak, szeme fehérjével fordult felfelé... de nem szólt.

- Megátalkodott ördöngfi - csóválta fejét az udvarispán s korbácsával a csizmáját csapkodta.

- Ki hitte lönne - dünnyögte az országbíró s kék szeme hidegen meredt a kinyúlt, vékony testre.

A csigát eleresztették, a kinyujtott test összecsuklott s mint a rongy, leomlott a földre. Feje a térde közé bukott.

- Hol vagyon a víz? Hol bujkál az a tohonya fickó? - kiabáltak a legények.

Ernye futva jött. Féltében vacogott. Amint az ajtóba ért, elkapták a vödröt s megint rázuhintották a földön heverő emberi alakra. Az megvonaglott, csuklott, köpött egy véres nyálcsomót s szemét bágyadtan, félig eszelősen a tűzre fordította.

- Mind csak a tüzet nézi - mondta Tázlár bosszúsan. - Tám arra megszólal.

A legények ismét a padra fektették, de most hanyatt. Fejefölé húzták a megbilincselt kezeket s a karikához kötözték. Ugyanígy a lábakat is. A legények már hozták a fehéren villogó csípővasakat s a hóhér nagy szakértelemmel s végtelen nyugalommal csípdesni kezdte a véres bőrt. Sercegés hangzott a csendben. Füst libegett a pad fölött s égett hús émelygős illata szállongott a házban.

- Mindent megbocsátunk néki, csak szóljon már! - kiabált az érsek Tázlárnak. - Mondd, hogy mentse a lelkit! - keresztet vetett s latinul kiáltotta: - *Miserere, Domine! Miserere!*

A mongol hallgatott.

- Szúrjátok le - intett a király fáradtan s felkelt székéből.

- Nem tud ez semmit, nagyúr - magyarázta a prépost.

- Vagy tám ez a Tázlár nem ért a nyelvén? Tám nem tudja, mit kérdeznek tőle?

- Én osztán tudok - méltatlankodott Tázlár. - De ű nem szól!

Az udvarbíró legyintett.

- Ebből ugyan nem veszünk ki semmit, urak.

A hóhér folytatta a tortúrát s hatalmas égett sebekkel borította a mongol egész testét. Az kifordult szemmel meredt a mennyezetre, domború melle zihált, megfeszülő kötelei ropogtak. S megindult a vizelete is. De meg se mukkant.

- Hiában vagyon - mondta ismét türelmetlenül a király. - Ki tudhatja, miféle személy s mért jöve közénk.

Azzal kifelé indult a házból. A vitézek utat nyitottak neki s ujjaikat a homlokukhoz emelték. Nyomban a király után felpattant a nádor is, majd a diák ugrott fel s hóna alá kapva szerszámait, kifelé iszkolt. A prépost harsányan magyarázta az országbírónak:

- Mit mondék, uram? Nem tud ez semmit. Ha tudott volna, beszélt lönne.

- Rosszabb ez, uram, mintha beszéllett lönne - fordult vissza a nádor bosszúsan.

- Ugyan mért, nádrespán uram?

- Mert ez csak egy, prépost uram. És ez az egy is így viselkedék.

Kivonultak valamennyien, csak a hóhérok, Illye, Turda, meg az udvarispán maradt a házban.

- Kést belé - intett ingerülten az udvarispán.

Illye higgadtan a padhoz lépett s kivonva hosszú, kétélű kését, könnyed, biztos mozdulattal a mongol vállperecébe ütötte. Átmetszve a nyak főütőerét, mélyen lehatolt a kés, síkosan, mintha puha zsírba csúszott volna. S elérvén a görcsösen vergődő szívet, halálos sebet nyitott rajta. A megkínozott test még egyszer megvonaglott, a nyitott ajkakon hörgő sóhaj szállt ki, a szem becsukódott, majd kinyílt megint s hályogosra vált. Illye kivonta a kést, beletörölte a csizmaszárába s visszadugta. A barna, összetört mellkason vastag, fekete csíkban buzgott a vér.

- Félre vele - intett a hóhér, mire leoldozták s a ház közepére dobták.

Ernye futvást érkezett a vízzel. Megdöbbenve megállt. A hullát nézte.

- Tedd csak le, hadd mossuk fel a házat - intett közönyösen s unottan a hóhér.

Ernye letette s kiment. A ház sarkánál hányás fogta el. Homlokát a falnak támasztva, egyetlen erős, émelyítő csuklással mindent kiadott magából. Hideg verejtékben úszott az arca, inge a testéhez tapadt, szeme káprázott, minden porcikája reszketett.

- Hát te tám állapotos vagy, hé? - kérdezte gúnyosan Tázlár s köpött egyet.

- Jézus jorgalmazz - nyögte a legény.

- Eredj, osztán dajkáld kerálné nagyasszony leányát - gúnyolódott a kún megvetően s elbaktatott az alsó udvar felé.

11.

December vége meghozta a havat és a jeget. Délnyugat felől sötét felhők gomolyogtak s lassanként elborították az ég kagylószín síkját. Feltámadt a szél is. Erre már mindenki mondogatta a lovászok között, hogy rettentő nagy hó lesz, elő kell készíteni a szánakat. Lett is. Késő este indult meg a hófergeteg, zúgott, dohogott és sivított a szél, kavargott a hó s az épületek sarkánál, a mélyebb helyeken, a párkányokon és kapuk alján hamarosan hódombok támadtak. S az ablakokat is, amelyek a szél irányába nyíltak, behordta vastagon.

A lovászok hatalmas máglyát raktak az udvar közepén, de ugyancsak kellett vigyázniok, hogy a szél el ne hordja az üszköt s fel ne gyújtsa az egész királyi palotát. Vesszőkarámot állítottak a szél ellen, a magas falak és épületek is védelmezték a tűzrakást. Ott ültek azután vastag farkasbundák alatt, szemükbehúzott süveggel, hátukat a szélnek, képüket a tűznek fordítva, bort ittak és tereferéltek, nevetgéltek, asikot játszottak, vagy csak mesélgettek. Bent, az állások alatt, békésen ropogtatták az abrakot a paripák, közöttük Ernye lova is. Most már nem lehetett ráismerni. Kigömbölyödött, szőre megfényesedett, jókedve visszatért s bár ilyenkor, télvíz idején, a lovak vastag téli szőrt viselnek, Fecske valósággal újjászületett.

A legények a megkínozott mongolt emlegették. Kidobott tetemeiről régen lerágták a húst a Dunapart kóbor kutyái, a csontokat meg szétgázolták a lovasok, meg a szekerek. De fegyvereit a fürge, fiatal Máté kikotorta valamelyik kamara mélyéről s eldugta a fekvőhelyén, a farkasbőr alá.

Az egyik azon töprengett, hogy igazán alvilági gonoszlelkek-é ezek a tartárok, ahogy a prépost mondja, csakugyan kénköves, bűzös mocsarak mentén laknak-e s át tudnak-e vedleni rókává, farkassá, medvévé, vagy akár léggyé... S ha átvedlenek, mit tesznek a fegyvereikkel? Vagy azt is átváltoztatják? Jó lenne ismerni a varázsigét. Ilyet nem mindenki tud, még az öreg Ügyek sem, pedig ő gyakorta találkozott már keresztúton az ördöggel, felismeri a boszorkányt, meg tud vadítani akár egy egész ménest is és megszelídíti a legvadabb ridegcsikót. De léggyé változni még ő sem tud.

Ügyek titokzatosan bólogatott.

Ki lehetett vajjon az elfogott mongol? Honnét jött s ki küldte? Bizonyosan a nagykán, túl az Oroszkapun. De csodálatos volt, hogy nem szólt semmit, magával vitt mindent a pokolba. Meg se nyikkant.

Itt azután Ernyét kezdték csúfolni. Állapotosnak nevezték, ugratták, húzza le a ruháját s mutassa meg, nem leány-e. Ernye csak nevetett, de amikor az egyik legény azzal gúnyolta, hogy talán rokona a megölt mongolnak s azért siratta, a széhez kapott s ha a csúfolódó félre nem hajlik, mellen találja az elhajított kés. Erre a vén Ügyek felkapta korbácsát s olyan dühbe gurult, hogy elnémultak s behúzták a nyakukat.

- Megmondá a baksa, - ordítozott Ügyek - hogy szegény őrjült! Mit akartok hát tőle? Még jógyomrú embörnek is nehéz olyan embörnyúzást végignézni.

- Nem vagyok én őrjült - pattant fel Ernye, mert már nem tűrhette tovább, hogy háborodottnak nézzék. - Az a tekergő baksa kitalálta, rám fogta vala! Aki megen őrjültnek mond, hát belevágom a baltám, az apja istenét!

- Ne zaklassátok hát - csitította valaki a fiúkat.

- Hát te is amott? - fenyegetőzött Ernye. - Kit ne zaklasson? Engöm?

- Nyughass, te lüke.

- Jó, jó, semmi baj, nem vagy bolond.

- Mért mondta volna a baksa, ha nem igaz?

- Mikor monda a baksa olyast, ami igaz?

- Mert udvorespán uram kilökött volna - magyarázta Ernye pirosan a dühtől. - De mamá ölég vót. Nem hurcolom többet. Nem vagyok bolond, osztán vége.

A tiltakozás annyira meglepte őket, hogy furcsálkodva bámulták.

- Hát akkor mért okádtál mégis a tartár miatta?

- S mért nem munkálsz soha? Mink hordjak a ganéjt, vakarjuk a lovakot, hordjuk az abrakot, almot, cepeljük a vizet s te meg itt csellengsz, kutyahitű s csak a bendődet tömöd.

- Gyerünk, fiúk, lássuk el a baját.

Egyszerre felugrált valamennyi. Ki a korbácsához, ki a késéhez, ki a csákányához kapott. Elrepült egy fütykös, búgva kalimpált át a levegőn, elzúgott Ernye füle mellett s valahol az udvar sarkában belévágódott a hóba.

Kitört a gyalázat. Ernye is a baltáját kereste. Villogó szemek, vadul fickándozó bajszok, piros-barna arcok, félrecsapott, hóval lepett süvegek vették körül. A legényeket rettentően felbőszítette, hogy itt élt valaki ingyen, hallgatta és fejtette álmaikat, böngészte a tenyerüket, bölcseket mondott, jövendölt s őrültnek tette magát, míg ők dolgoztak hajnaltól-napestig, tolták a ganéjt, vakarták a lovakat, betörték a szilaj csikókat, javították a nyergeket-kantárokat, cipelték a vizet s ha az urak kilovagoltak, vagy vadászatra mentek, ott ügettek egész nap esőben-szélben s akkor sem szállhattak lóról, amikor az udvari emberek falatoztak, meg ittak. Néha öt nap mulva kerültek elő késő éjszaka, csúnyán meggémberedve, kiéhezve, csatakos, izzadt lovakon s nekiállhattak csutakolni, míg csak ki nem verte őket a verejték. Ez meg zabálta Bimbó nenő főztjét, egész nap henyélt, meg ténfergett s álmokat fejtett.

Ügyek azonban elébe állt és a testével védelmezte. Maga is vörös volt a dühtől s kiabált, hogy a Nyulak szigetén is meghallhatták.

- Hát az nem löhet, hogy az a bitang baksa tötte meg bolondnak? Hátha akkor bolond vala, most meg kijózanodék? Ahelyett, hogy a tekergő baksát szidnátok, ezt az ártatlant akarjátok megcsutakolni. Kresztyén embörök vagytok ti? Pogányok vagytok!

Erre azután lecsitultak s dörmögve visszaültek a helyükre.

- De az ingyönélésnek vége, - jelentették ki - munkáljék ű is, akár mink.

- Az más.

Ernye örült, hogy megszabadulhatott a baksa rágalmától. Inkább dolgozik ezentúl, csak bolondnak ne kelljen lennie.

Azok már nem is hederítettek rá, hanem folytatták a mongol esetének megbeszélését. Máté előhozta az idegen íjat, a nyilakkal tömött tegezt s megint kézről-kézre adták, csodálták, forgatták, még meg is szagolták. Vastag szarvból készült az íj, mint a kúnoké s a nyilak hosszú, vasból való, éles pálcák voltak, még a tolluk is vas. A szegény bolond tartár nyilván azt hitte, hogy a kúnok között elbujkálhat ezzel az íjjal s ezekkel a nyilakkal. De rosszul választotta meg az utat, valakinek szemetszúrt a különös fegyver s a többi már magától következett.

12.

Fent a palotában ropogott a tűz, huhogtak a kürtők s lobogtak a gyertyák. A nagy ebédlőteremben a hatalmas asztal körül puha saruban, piros szokmánban, csimbókba kötött hajjal lépkedtek a rabszolgák s magasra emelve hordozták az arany- és ezüsttálakat, a boroskancsókat és a metszett üvegkupákat. A magas, boltíves ablakokat belepte a hó, sötét volt odakint, az ólomrekeszek meg-megzörrentek a szél ostromától. De idebent, a zömök oszlopokon nyugvó boltozatos teremben, a falfestményekkel díszített fényes, királyi ebédelőházban kellemes meleg áradt az óriás tűzhelyről s vagy ötven gyertya ontotta a karcsú tartókból libegő, otthonias fényét.

Az asztal végén Béla király ült, mellette jobbfelől a királyné, balról a nádor. Bélával szemközt ült a prépost, a többiek rangjuk és koruk szerint. Itt volt az udvarispán, itt volt az országbíró: Rátold nembéli Gyula, itt volt Szák nembéli Pós tárnokmester, Türje nembéli Dénes lovászmester, valamint ugyancsak Rátold nembéli Balduin, a pohárnok. Csák nembéli Máté étekfogó éppen most lépett be a nehéz szárnyasajtón s letelepedett a nádor felesége, a kis fekete, eleven, talpig sötétpirosban pompázó Eszter mellé. S a többiek, a fiatalabbak, akiknek még nem volt udvari méltóságuk, ott sürögtek-forogtak az asztal körül, hogy szolgáljanak az előkelő méltóságoknak. Köztük Ákos nembéli Ernye, Saint-Omer Vilmos és Öcsény.

Csupa szín, ragyogás és vidámság. Mária büszke alakja a nehéz, arannyal szőtt, szkófiumos mélyvörös bársonyban, fején az ékköves, fátylas fejékkel, a lovászmester karcsú, halk és kékszemű felesége gyöngyös rózsaszínben, az étekfogóé lebiggyedtajkú, mindig sértődöttséget mutató, csontos, magas asszony sötétzöldben s ugyancsak zöld fejékkel s a fiatal, illedelmes, lesütöttszemű udvari kisasszonykák pirosban, kékben, zöldben, gyöngyösen és karperecesen s barna, meg fekete hajukon ékszerekkel rakott pártával. Halk zsongás úszott a teremben, a tálak csörögtek, a serlegek csengtek, a szél zúgott és sivalkodott a tűzhelyen s a rabok halkan csosszantak a ragyogó márványpadlón.

Csak a király volt hallgatag. Sápadt arcát a tál fölé hajtva s erős, de fehér ujjaival a húst forgatva, lassan evett. Mélyen elmerült gondolataiba, mintha nem is társaságban volna, hanem egyedül töprengve a kicsiny szobában. Annál hangosabb volt a prépost. Máriához hajolva elmondott néhány esetet a kancellária életéből. Mária kicsiny húsdarabot rágcsált, fejét félrebillentve mosolygott s fülében reszkettek az aranyszálból font parányi kosárkák. Az asztal végén a feketeszakállú, óriástermetű Máté forgatott egy hatalmas csontot s erős fogaival szaporán tépegette a húst. A nádor felesége beszélt neki valamit, de Máté úr csak félfüllel hallgatta, másik fülét a nádor szavára hegyezve. Tomaj nembéli Dénes nádor fojtott hangon, nagy orrát a hús fölé horgasztva, egy-egy falás közben beszélt a tárnokmesternek, Pós úrnak. Ez aranysárga ruhában ült mellette, megfontoltan nézte a kezében tartott húst, sűrű szemöldökét összeráncolta, mintha a csont belsejébe akarná fúrni tekintetét. Mogorván hallgatott s figyelte a nádor szavait.

- Tika az dénáraiért jajgat - dörmögte a nádor s éles fogaival tépett a húsból, ahogy a holló tép. - Tízezret öl belé s csak százat kap vissza. A szerecsöny meg kereken kinyilatkoztatá, hogy egyetlen pénzával sem ad többet, mint azmi a kikötés vala. Hallám, olyasmit is rebesget, hogy a fejsze a fák gyükerére vettetött volna.

- No - horkant a tárnokmester s szaporán belevágta széles fogait a húsba.

- Öszvekavarodék mindön, uram - folytatta a nádor s nagy orrát felemelve a gyertyákba nézett. - Itt vagyon még az a tízezör a nyakunkon, akivel még Andreás úr tartoza a papoknak a sóért. S itt vagynak az keráli birtokok. Sok visszakerüle már, de a neheze hátra vagyon. Mert ugyan ki adná szívesen vissza birtokát, azkit Andreás úr ajándékoza néki? Prépost uram is felemlegeté, hogy Jézus urunk testéhez nyúl, azki monostorok, papi fejödelmek birtokához nyúl.

- Csendesebben, uram - intette dörmögő hangon két falas közt a tárnokmester.

- Nem hall ű, csak a maga hangját hallja - jegyezte meg hangosan a nádor s átpillantott a prépostra. Az bizony nem hallott, nem látott, szaporán dolgozott az állkapcsa s közben beszélt, beszélt. Azt fejtegette bátor, bő és vidám hangon, hogy a tartár hírvivő nem is hírvivő vala, hanem valamely néma kún s nem tudott semmit a tartárokról.

- Tudott az ugyan - szólt közbe távolabbról az országbíró, Rátold nembéli Gyula, megrázta vörös-szőke szakállát, hogy lepergessen róla egy odahullott kenyérmorzsát, hideg kék szeme pedig gyanakodva leste a nádort, vajjon mit tárgyal a tárnokmesterrel. - Tartár vala, de amolyan hitványabbja. Lehetséges, tám a kúnok közül kerüle elé.

- Mondják, hogy az tartár minden hitet lábbal tapos, nem ismer Istent, gyalázza Jézus urunkot s még családjaik sincsenek, hanem úgy élnek, mint az állatok - jegyezte meg kedves, gyermekesen csicsergő hangon a nádor felesége.

- Tamás espán úr felesége, - szólt a királyné s mindnyájan elhallgattak s feléje fordultak - az dada...

- Hogy vagyon az dada? - kiáltott közbe harsányan a prépost. - Nem látám mostanában.

- Margitát őrzi - felelt a királyné. - Lázas vala, bedagadt a torkocskája s most épüle csak fel. Olimpiádisz asszonyunk beszélé, hogy a tartár egyenest Isten atyánk bíntetése a népekön, mert megátalkodának a bínben. De hát csakugyan kutyafejük vagyon és szarvuk, meg patájuk? Szörnyűséges nép lehet...

Most egyszerre többen is beleavatkoztak a beszélgetésbe.

- Tartarosz ördöngei ők, nagyasszonyom!

- Nem szántanak s nem vetnek, házuk sincs és csak rabolnak.

- Feldúlának ötven birodalmat s asszonyokat, gyermekeket ölének.

- Embörhúst esznek, embörvért isznak.

- Nincs azok közt szeretet, nagyasszonyunk - szaporázta a szót a mérgesképű udvarispán. Eddig csak evett.

A hangok összekeveredtek. Mindenki tudott valamit róluk. Hogy kénköves tó mellett laknak, országuk közepén vagyon egy nagy lyuk s azon járnak le az alvilágba. S hogy lóvá, ökörré, kutyává, madárrá tudnak változni, mint a táttósok.

- Azoknál az asszony is közösben vagyon - beszélt harsányan Rátold nembéli Balduin, még magasabb a másik németnél, Gyulánál, de éppen olyan szőke s nagyszakállú s ugyancsak olyan hideg kékszemű férfi. - Nem ösmérnek azok szemérmet, nagyasszony, bűzhödött virtusaik vagynak s csak a rablás, gyilkolás, evés-ivás az istenük. Gyujtogatnak mindenütt, nagyasszonyom. Ki akarnak irtani minden szépet, jót a világból.

- Az asszonyok is közösben vagynak? - csodálkozott egy kis barna kisasszony s megrázta a pártája gyöngyeit. - Iszonytató.

- S vajjon mért teremte Isten ily pokolbéli fajzatot - sóhajtott a nádor felesége. - Csak hogy kipusztítsák a dúsakat, nagyokat, az igaz népek kresztyén fejödelmeit?

- Áh, semmi, semmi! - kiáltott telt szájjal a prépost. - Szóbeszéd, sok alja vagyon. Nyavalyás pásztorok ők, nagyasszonyom s verik a mejjüket, hogy ilyen erősek, olyan erősek. Birkájuk vagyon, nem haduk. Semmi aggságoskodás! Isten vélünk vagyon.

- A kresztyénség ellenségei ők - jegyezte meg sértődött arccal, méltatlankodó hangon az étekfogó felesége. - Vajjon mért nem irtják ki már őket? Mért nem hirdet kresztyöt a pápa űszentsége? Az ilyen népet ki kell irtani!

- Majd meglészen az is, ifjúasszony - nyugtatta meg a prépost. - Pápa atyánk űszentsége elébb tisztázza ügyét Fredericus úrral s azután kresztyöt hirdet, ha szüksége mutatkozik. Bátor az én ítéletöm szerént nem mutatkozik. Ide bé sem merik tenni a lábukat. Láttátok volna, minő

nyavalyás, sömmi, tudalmatlan éhenkórász vala az is, akit a vallatóházban gyóntatánk. Nem tuda az sömmit. Úgy hala meg, egy szó nélkül, akár egy rühes kutya.

Igy váltogatták a szót, míg a rabok a tálakat váltogatták s hordták a sült és főtt húsokat, halakat, mártásokat s kancsókban az aranysárga bort. A serlegek a magasba lendültek, a szemek ragyogtak, a keblek megduzzadtak, az ajkak kipirosodtak s az arcok égtek.

Csak az udvarispán rágcsálta szokott némaságában a húst s Türje nembéli Dénes, a lovászmester forgatta a fejét hol erre, hol arra. Figyelte az arcokat, mozdulatokat s egyetlen hangot sem értett az egészből. Egyszerű ember volt, többnyire odakint járt Csepel szigetén s csak akkor jött fel a palotába, vagy lovagolt Esztrigánba, amikor a királynak dolga volt vele. Hallgatag férfi lévén, bosszantotta a sok fecsegés. Hogy pedig mit akartak ezzel a tartárral, vagy mohallal, miféle kutyafejről, szarvakról és patákról, mily istentelenségről, rablásokról s miféle pásztorról és birkáról folyt a beszéd, azt akkor sem tudta volna megmondani, ha kerékbetörik. Az egész társalgás duruzsoló zűrzavarrá folyt össze s ugyanígy az arcok, szemek és ruhák is, noha mindenkit ismert s mindenkit látott. Beszélni azonban csak akkor tudott, ha kettesben-hármasban voltak.

A kisasszonykák pedig a selymes-bársonyos, kardos, hetykebajuszú ifjú urakkal sugdolóztak s nevetgéltek. A szék támlájára hajolva könnyedén s finoman töltötték a bort, nyujtották a törlőkeszkenőt, csúsztatták kézre a tálat s közben fülébe súgták a szőke, barna tündéreknek a maguk okos kis bókjait s epekedő könyörgéseit. Mind menyasszony volt, hiszen apjuk-anyjuk már ölbéli korukban eljegyezte őket. De a gyertyák oly pompázatosan lobogtak a teremben olyan fülledt s kéjes illat kavargott, a fűszeres ételek s a tüzes bor úgy megdobogtatta a szívet, átforrósította a vért s felkorbácsolta a szerelmi vágyat, hogy a párták ragyogása, a rózsaszín fülekben remegő ékszerek, a násfák és gyöngyfüzérek is szinte tüzet vetettek. Amikor azután belépett két sipos és a pohárnokmester tapsolt, a szolgák pedig hosszú sorban emelték fejük fölé az illatos gyümölcsöket, latin narancsot, fügét, törökszilvát, görög szárított szőlőt, kisázsiai almát, Kárpátokban termett mogyorót, Somügyben szüretelt diót és Branában szedett gesztenyét, már mindenki egyszerre beszélt s a vidám zsongás alaktalan örvénnyé vált. Csak itt-ott harsant ki belőle a prépost bő hangja, mint amikor nagybajuszú, hatalmas harcsa vetődik fel a vizek mélyéből, egy-egy kisasszony csengő nevetése, mint apró aranyhal s egy-egy serlegcsengés, mint a hullámok csörgése. A siposok leültek a földre, lábukat maguk alá húzták s kétágú sípjukon végigfuttatták szapora ujjaikat. Prémes, fényes vörös szokmánjuk, sárga övük, hegyes kalpagjuk ugyan illett a fényes koszorúba. Lassanként elült a zaj s a lakomázók figyeltek. Bólogatva, könnyezve, merengve, vagy mosolyogva ütögették a dallam ritmusát, maguk is dudoltak mellé... Csak a király hajtotta nagy homlokát a tenyerébe s nézett idegenül az előtte álló serleg kék csillogásába.

Mária titkon figyelte a királyt s egyre nyugtalanabb lett. Úgy átlátott rajta, mint egy serlegen. Látta, mi forr, kavarog benne. S féltékeny izgalommal, alig leplezhető bosszúsággal gondolt rá, hogy mindig talál magának valami bajt, amivel vesződhessen s elvonhassa magát a feleségétől.

- Fáradt vagy? - kérdezte halkan, latinul.

- Nem - felelt a király kedvetlenül.

- Mért nem avatkozol a beszélgetésbe?

- Nincs miért beleavatkoznom - felelte s ivott egy kortyot a serlegből.

- Jöjj, menjünk...

- Csak eredj, hivem, - bólintott a király szelíden - nekem még dolgom vagyon.

A királyné ismét szólni akart, de lenyelte. Tudta jól, hogy Bélát fárasztja a beszélgetés, lélekben nincs is itt... Hanem bizonyosan a tartárokkal foglalkozik. Most, hogy a prépost vidám kijelentéseit hallotta s látta a beszélgetőket, a tálakkal rakott asztalt, a vidáman lobogó gyertyákat s a meleget sugárzó tűzhely fényét, elszállt az aggodalma s elhessegette magától, amit Olimpiádisz mesélt. Ostoba fecsegés, - gondolta bosszúsan - az emberek mindent felfújnak, hihetetlen színekbe burkolnak s ijesztgetik egymást és magukat. Miért kellene félni egy sereg hitvány pásztortól, néhány hangos fenyegetéstől, ostoba hírtől? Itt vagyon ez a hatalmas palota, falai vastagok, kapui súlyosak, tele kinccsel, bútorral, fegyverrel s emberrel a házak, minden oly pompás, erős és biztos... És itt vagyon az egész ország, körülvéve gyepükkel s kapukkal, a gyepükön királyi vitézek állig fegyverben, jó lovakon, vasvértben, s itt vannak a hatalmas urak, az egyház fejedelmei, kezükben kereszt és hosszú pallos, birtokaikon sűrű nép, a városokban katonák... S mindez Európa közepén, s a Lajtán túl keresztény fejedelmek hatalma, a pápa ereje, ősi várak sora, páncélosok ezrei... S kincs és dénár mindenütt... S a Kárpátokon túl, Kelet felé, a halicsi fejedelem, Szuzdál, Novgorod fenn Északon, s a lengyelek és csehek... Amint hallgatta a vidáman pergő beszélgetést, a játékos szavakat, az egészséges, bátor nevetéseket, elnézte az urak arannyal-ezüsttel ékes bársonyruháit, biztostekintetű arcát, a kisasszonyok sziromhoz hasonlatos képét s könnyű kezeit, súlyos köd gyanánt oszlott szét előtte a fenyegető veszedelem s csodálkozott rajta, hogy aggódhatott. Az meg valósággal elkeserítette, hogy a király nem látja az egész ostobaságot s még az asztal mellett is gondokba merül. De hát ő mindig módot talált rá, hogy hívei elől meneküljön, az éjszakákat magánosan töltse és a nevetést elűzze magától.

Szerette volna hallani, mikép döntött a király Margita és Saint-Omer Vilmos eljegyzéséről, szerette volna tudni, vajjon a fagy és hó beálltával lesznek-e vaddisznóvadászatok s hogy a gyermekek mikor jöhetnek el Esztrigánból. De hallgatott. Mosolyogva fordult a préposthoz. Ez arról beszélt, hogy assisi Franciscus minoritái gombamód szaporodnak s vissza akarják állítani a kolduló rendek régi tisztességét s egyre többen járják a magyar földet is. Majd meg Fredericus császár ravasz fondorlatait fejtegette, hogy mikép akarja fellázítani a pápa ellen az északitáliai városokat, de a pápa, matuzsálemi kora ellenére, rendkívüli okosságot s erőt mutat vele szemben.

A király felállt s mindenki követte példáját.

- Egészségtökre, hiveim - mondta szokása szerint s megbiccentette a fejét. Mindnyájan mélyen meghajoltak.

- Egészségödre, nagyúr - zúgták vissza.

A prépost keresztet vetett s imádkozott.

- Köszönjük neköd, Isten, - mondta zengő, telt, fellengő hangon s lesütötte a szemét - hogy mindönnapi kenyerünket ma is megadád. Bocsáss reánk könnyű álmot, add, hogy testünk-lelkünk javára váljék s a Te szolgálatodra lehessünk, mígnem az utolsó hórában bébocsátasz minket a Te országodba s ültetsz jobbod felől. Ámen.

A társaság felbomlott, székek dörömböltek, kardok csörögtek s a feltáruló ajtón beléptek a szolgák aranytálaikkal és a cifra keszkenőkkel. A király s a királyné külön tálakban mosta meg ujjait az illatos vízben, a többiekhez sorra odajárultak a szolgák tálaikkal. Két udvornyik gyertyát gyújtott, hogy mutassa az utat a sötét folyosókon.

- Kérlek, nádrespán uram, prépost uram, országbíró uram s lovászmester uram, - szólt a király a küszöbön - szeretném hallani tanácsaitokat.

Az urak meghajoltak s a király után indultak.

- Véled is vagyon egy csekély dolgom - fordult Máriához, aki alig tudta leleplezni rossz kedvét.

- S mi legyen az, uram?

- Kérlek, nagyasszony - folytatta a király, szinte mereven nézve a királynéra, mintha nem is a feleségéhez beszélne. Akkor szokta nagyasszonynak nevezni, amikor parancsa volt a számára s nem tűrt ellentmondást, megmásítást. - Ha a vihar szűnik s szánon lehet utazni, Esztrigánba mégy a gyermekkel s a dadával. Jobbágyaid s vitézeid késérnek.

- Miért? - kérdezte meghökkenve a királyné.

- Mert ott vagynak gyermekeink s néked is ott kell lennöd - magyarázta nyugodtan, szinte hidegen Béla. - S itt most oly munka indul, akiben zavarsz. Egyedül akarok lenni.

„Egyedül akarok lenni!" Oly jól ismerte már a királyné ezt a gyakran ismétlődő kívánságot. De újra és újra elkeserítette. Miért akar egyedül lenni? Miért jó az? Ő akkor érzi jól magát, ha férje, gyermekei s hívei között lehet. Akkor üdül fel, akkor tiszták a gondolatai s akkor nyugodt. Az élete akkor világos, könnyű és egyszerű. Béla pedig egyedül akar lenni - s oly gyakran van egyedül! Hát terhére van neki? Háborgatja talán? Nem felesége-e, jóban-rosszban társa tizenhat éven át? Nem tartott ki mellette még akkor is, amikor Endre el akarta tőle választani? S nem anyja-e a gyermekeinek? Igen, ha elfáradt, ha elkeseredett, ha bevégzett, vagy elhatározott valamit, Béla mindig hozzáment s halkan, szemérmesen beszélgetett vele a gyermekekről, vagy országos ügyekről, meg is ölelte, megcsókolta s megsimogatta a fejét, vagy a kezét... De Mária azt szerette volna, ha éppen akkor keresi fel, bújik hozzá, amikor kétségek, gondok gyötrik s a túlságosan átérzett felelősség bilincsei nyomják! De éppen ilyenkor hangzott el a halk „nagyasszony" és az „egyedül akarok lenni!"

Lehajtotta a fejét s ajkait összeszorította.

- S miként utazhatunk Esztrigánba ily mély hóban? - kérdezte.

- Majd utazhattok. Ha másként nem, megtöretjük az utat egy csorda ökörrel. Tehát: készülj, nagyasszony.

Kimentek az ajtón. A folyosón csoportokba szakadozottan lépkedett az udvari nép, nagy árnyékaik libegtek a falakon. A lépcsőnél a király homlokon csókolta feleségét s jobbra fordult, a kicsiny szoba felé.

A királyné felvetette a fejét s magas fejékével még magasabbnak s uralkodóbbnak látszón, hosszú s büszke lépésekkel sietett az asszonyház felé.

13.

Mindnyájan letelepedtek az öblös székekbe. Öcsény két szál gyertyát helyezett az asztalra s egy kancsó bort, meg serlegeket. Aranytálban gyümölcsöt. Azután csendesen visszavonult s betette az ajtót.

Csend volt, az iménti zajos, vidám csevegés után olyan nehéz csend, hogy mindnyájan feszengeni kezdtek. A királyt figyelték. Béla övébe dugta kezét, fejét lehajtotta s járt néhány lépést a szobában. Ezt már ismerték. Komoly arcot vágva várták a király szavát.

- Urak - mondta végre a király s megállt előttük, sötét szemét végighordozta rajtuk s iparkodott a lelkük mélyébe látni. - Talán gondoljátok, miért hiválak benneteket.

Az urak bólogattak s dörmögtek.

- A tartár miatta - szólt a nádor.

- Úgy vagyon. Én átgondolám a veszödelmet, urak, s igen súlyosnak találám.

Ismét hallgattak. A király élesen vizsgálta az arcokat.

- Nagyúr, - vetette közbe óvatosan a prépost - az hírök túlságosak.

- Nem, atyám, a hírök igazak - rázta a fejét Béla. - Érettetök s az országért én felelök. Isten kegyelme kerállá teve s népem atyjává. Meghajtom fejem az ű akaratja előtte s várom parancsait. Ti nem feleltök érettem, majd ha a halál után megállok Isten magosb keráli széke előtt s feleletre von. Kérdése így leszen: megtevél-e mindönt Jézus hitéért s az ország bátorságáért? S én azt akarom mondani: Uram, mindönt megtevék, ami erőmből tellött. A csibéért a kotló felel, a nyájért a pásztor. Urak, híveim, két nehéz bizonyság vagyon kezeinkben. Egyik Batu úr levele, másik a megvallatott mohal...

- Batu úr levele rongy, a mohal kedég hallgatott! - vetette közbe türelmetlenül a prépost.

- Batu úr levele nem rongy, Batu úr tudja, mit írott s az ű szava törvény - emelte fel hangját Béla s kezével elhárító mozdulatot tett. - Ne áltasd magad, prépost. Batu úr nem gyermek s nem csöngézni akar mivélünk.

- Csak jöjjék, majd csöngézünk vele mink - mordult meg Türje nembéli Dénes lovászmester s ültében előrelökte a lábát. Figyelmesen vizsgálgatta a csizmája orrát, mintha kedve tellenék benne s most látná először.

- Még nem szólék - figyelmeztette a király, feddő pillantást vetve reá. - Az mohal kedég nem hallgatott, sőt többet szólott, mintha beszélt lönne. Az mohal hallgatása még szernyő kínjai s teste megtörettetése közben is, többet mond, mint a beszéd. Mert mit mond az mohal némasága, urak? Azt, hogy ű csak egy vala a sokból s ez az egy is olyan, mint a sok. S hogy a törvény mélyen benne vala s inkább elvesze, semhogy véreit elárulja. Urak, hány ily mohal jár-kél magyeri földön, álruhában, hajat, vagy szakállt növesztvén s beszélvén nyelvünket, akár mi magunk?

- Ha jár is, mit lát? - kérdezte fitymáló hangon, szinte a szakállába a vörösszőke országbíró s behunyta hideg kék szemét.

- A gyuhainkat is - felelt a király. - Többet, mint akár mink magunk. Mert mink nem látjuk nehéz hibáinkat s konok ostobaságainkat, de űk látják.

- A nagyúr igazat beszél - jegyezte meg komoran a nádor s huzgálni kezdte az orrát.

- Amikor felvevém keráli palástomat s a koronát, s amikor atyám meghala - folytatta a király egyhangú szavakkal, de szeme fürkészőn járt emberei arcán - fogadást tevék, hogy az öreg Béla szerént viselöm az uralkodás terhét s igazságot teszek szegényök s hatalmasok között. Akkor még azt hivém, életöm végéig háborgatás nélkül munkálhatok. De most látom, urak, hogy az üdő sürget. S amiket rendelék, sietve kell végre vinnünk.

A prépost, az országbíró halkan beledünnyögött a szakállába s kelletlenül mozgolódott székén. A lovászmester, meg a nádor viszont megkeményített arccal tekintett Bélára.

- Azt akarom, hogy tiszta szűvvel feleljek Istennek a halál után - folytatta komor, szilárd hangon a király. - Ezt csak úgy tehetöm, urak, ha kezemben vagyon minden erő s minden hatalom, de föld s juss nélkül nincs erő és a hatalom palástja csupán festett rongy. Elrendelem, hogy vizsgáljanak meg minden adományt s minden jusst. Aki kedég olyast birtokol, ami öreg Béla idején a kerálé vala, adja vissza panasz nélkül, akár keráli jobbágy, akár pap, vagy monostor legyen is. A vizsgálás folyik, mint tudjátok, de most gyorsabban kell folynia.

Fegyverre, hadra, várra vagyon szükségem, miként a pásztornak baltára s erős ebekre a farkasok ellen.

- Nagyúr, - mondta a prépost, nem türtőztetve magát tovább s mély medvehangja is szinte reszketett - Jézus ekléziája annál erősebb, mennél több föld s arany-ezüstmarha, meg vitézi nép vagyon.

- S hasonlókép az ország hatalma is annál nagyobb, mennél több hatalmas úr s fegyveres fejedelöm lakozik benne - bátorodott fel az országbíró is és ivott egyet.

- Mindön úrnak, kerál jobbágyának s az ekléziának is mentül több földje, jussa, kéncse, vitéze legyék - toldotta meg a prépost feszengve. - Én, nagyúr, életömet adom éretted, Jézus urunkért s az országért, de mikép adjam, ha üres a kezem? S mikép adja a többi, szerte magyeri földön?

- Akinek régi jussa vagyon, ne háborgassuk, de aki kerál kárára szabdalt s nyert, adja vissza, amit nyert! - beszélt ingerülten a király. - Amit elrendelék, most hamar kell végbevinni, mert romlás fenyeget!

- Romlás nem fenyeget, nagyúr, amíg mink kardunkat emelhetjük - vitázott a prépost.

- Minden kaponya s minden fegyver a tiéd! - kiáltott az országbíró lelkendezve.

- Úgy, hát csak az juss és birtok nem lehet enyém? Koponya s kard igen?

- Ami az uraké, az a tiéd is, nagyúr - szónokolt az országbíró. - Hiszen mindnyájan a tieid vagyunk!

- Elegendő, ha lassan s okosan vizsgálnak - állapította meg a prépost. - Mint eddig tevék. S gondolnak mindenki jussára. Nem lehet romlásba dönteni az ekléziát sem s az urakat sem!

- S vajjon a zsidók, müszülmének mért nem nyegnek a teher alatta? - érvelt Rátold nembéli Gyula, vörösszőke szakállát simogatva. - Hányszer követelé pápa űszentsége, hogy minden vámot, vásárt, sókamarát, pénzaverést vegyünk el tőlük s adjuk kresztyénök hatalmába? S hát nem lehetött vala, sem Andreás úr idejében, sem most. Mert a dénár mindig a Tikáknál és Sámueleknél vagyon, az nép bőri a ő kezekben vagyon s ha akarják, nem adnak egy poltúrát sem.

- Nem is adnak - szólt közbe a nádor.

- Nem a mohalt kellett lönne kínpadra vonni, nagyúr, hanem Tikát és Sámuelt s minden zsidót és müszülmént. Mert az ű házaik rekesztékei tele vagynak arany, ezüst marhával, diamánttal, rubinttal s kéncsökkel s még az úti botjuk is megfúrva s tömve vagyon! Ott ülnek Esztrigánban, a vár alatt, a latinváros mellett s mint patkányok, bújnak egyik likból a másikba s viszik kéncseiket, nagyúr, ha megszimatolják a romlást. Hát az a bides Tika mért nem mégyen Esztrigánba, vagy akár ide is, Felhévíz mellé s mért nem csikar ki valamit? És hát Sámuel mért nem szorongatja egy kicsinyég müszülmén alláhozóit? Mert, nagyúr, űk egy test és egy lélek, romoljék az eklézia s pusztuljanak az urak s vegyön el mindent a kerál, s nyírja meg jussaikat, de űnékik kebelükön kenyerük, hátakon házuk s még az ürgelikon át is kibújnak az országból!

Az országbíró arca kipirult, kék szeme dühösen villogott, szőke szakálla s hosszú haja méltatlankodástól reszketett. A prépost mély, dörmögő hangon helyeselt s hogy erősebb legyen a szava, ivott a serlegből.

- Igy vagyon, nagyúr - bólogatott hevesen. - Ők dúlják az országot s ők vonják le az bőrt a szegény népről. Isten ellen vagyon ez!

- Urak, ezután törvényben leszen, hogy sókamarát, pénzaverést, vámszedést, adógyüjtést, mindenféle mesterködést a pénzával ti cseleködjetök - vágta oda a király recsegő hangon. - Törvényben leszen, hogy te, prépost és te, országbíró uram, s mind a Csákok, Majsok, Kemények, Hunt-Poznánok, Haholtok s Rátoldok, Jákok s Katapánok, Türjék és Szemerék, Gyulák, Gutok és Keledök, Győrök, Szalókok, Szentek, Etrék, Kalánok és Kánok, Kácsikok, Ogúzok s mind a foglaló nemek ivadékai, járjanak az országban, hajtsák bé az vámot, vásárpénzát, kunapénzát, sóadót. S hogy senki más a keráli regáléval ne foglalatoskodjék, csak ti, megyeri urak s az eklézia fejedelmei. - Ujjával az asztalt ütögette. - Törvényben leszen!

Valamennyien hallgattak, csak a nádor mosolygott gúnyosan hosszú orra alatt.

- Nem akarjátok? Mért nem akarjátok? Mért? - szegezte nekik a király.

- Nagyúr, - dünnyögte a prépost - hogy lehetne az? Hogy magyeri úr s az eklézia pénzával bibelődjék s forgassa az ördöng piszkát...

- A pápa úr kemény levelekben régóta sürgeté. S mért ne lehetne?

- Nem azért vagyunk itt, hogy adom-vöszömmel, dénárhajtással, csalással s hamisséggal foglalatoskodjunk - felelt az országbíró.

- Eleidet s a Jakok, Gut-Keledök, Hunt-Poznánok, Haholtok s Rátoldok eleit béhívák atyáim, hogy kerál támaszai s gyámolai legyenek. - Beszélt tovább a király ingerült hangon. - S ha ti nem kívántok piszkos dénárral kereskedni, hanem csak szállásra s birtokra vágyakoztok s abban uralkodtok, vajjon mi jusson rójjátok fel, ha zsidók s müszülmének forgatják a dénárt? Úgy illő, hogy azki adóval, vámmal, sóval s dénárral bánik, dénárt adjon s azki birtokot kap vala atyámtól ajándokul, adja birtokát s váljék meg az ajándoktól zokszó nélkül.

- Zokszó nélkül nem megyen - bökkentette ki a lovászmester s a nádor ismét mosolygott.

- Amit rendelék, - folytatta tovább a király - megyen a maga útján. Felelek érette Istennél, országom s népemért is. Mert kedég a romlást közelinek vélem, parancsolom, hogy azmit rendölék, gyorsabban menjen végbe. Szólottam.

Ismét övébe dugta kezeit s járkálni kezdett. Az urak hallgattak. A nádor hamiskás mosollyal, a lovászmester kemény ábrázattal, az országbíró és a prépost fanyarul, mintha vackorba harapott volna.

- Öszvehívatom az országot, - tette még hozzá Béla nyugodtabban - s értésére adom, készüljenek s fegyvert, vitézt tartsanak készen. Kinek vagyon tanácsa, vagy beszélni valója?

Várakozva tekintett rájuk. De egyik sem szólt.

- Úgy hát egyet gondolunk - zárta be a vitát mosolyogva.

- Mink még csak hagyján, - vakarta a fejét a prépost - de mi lesz majd az ország gyűlésén? Már ma is zúgolódnak s vakaróznak mindenfelé...

- Vakaróznak - vont vállat a király s megint elmosolyodott, mert vakarózott a prépost is.

- Hát, ha így vagyon, - sóhajtott az országbíró is - te lásd, nagyúr. Amíg vérről s életről vagyon szó, megtesszük a magunkét...

- Amég vérről s életről... - dörmögte a király, sétája közben. - Ó, vért s életet játszva kínáltok s löktök oda, urak, mint asikot játszó vitézek a dénárt... De ha birtokról s ajándokban kapott jussról vagyon szó...

Legyintett.

- Vigyázzatok s imádjatok, hogy késértetbe ne essetök - folytatta halkan, ujját felemelve s szúrón a szemükbe nézve. - Isten velünk vagyon s belelát gyonhaink titkába. Úgy adjatok számot magatoknak is, ahogy Istennek adtok majdan számot, utolsó hórátokban...

Megrendülve, sápadtan nézték a király sápadt arcát, égő, mély szemét s felemelt ujját. A prépost keresztet vetett s példáját mindnyájan követték.

- Lássuk az ország gyűlését, nagyúr, s bízd reánk - dadogta az országbíró.

- Te felelsz, nagyúr, - dörmögte mély hangon a prépost - tégy, amit jónak vélsz. Vallom ugyan, hogy romlás nem fenyeget, de ha te nem vallod, legyen a te akaratod szerént.

- Nádrespán uram s lovászmester uram - fordult a király, maga is meghatva egy kissé, a két Déneshez. - Szavatokat nem hallám, de szívetek dobbanását érzém. Sokan vagynak ez országban gyermekek s bolondok. Ti tudjátok, mi gyötör engem. Vigyázzatok, hogy sem gyermekek, sem bolondok belé ne kaphassanak a kantárba, mert szakadékba visznek a lovak.

14.

Harmadnapon elállt a kemény, metsző északnyugati szél, az ég kitisztult. Fehér, fehér volt a táj, a budai hegyek sötétkékjét hermelinfoltok tarkázták s fehérek voltak a háztetők, tornyok s palánkok is. A tiszta levegőn úgy szállt a harangok szava, mint az üvegcsengőké. S fehér dísz alatt rogyadoztak a hatalmas fák is, zúzmara villogott a vékony gallyakon s vert csipke képét mutatták a bokrok. A világoskék égre békésen kanyargott a palota kürtőinek füstje, mintha lélekzetet s meleg párát bocsátott volna a magastetejű épületcsoport. S a Nyulak szigetén is fehéren füstölt a klastrom s odaát Pesten is - a Duna pedig acélkék, hatalmas kardként villogott a napsütésben.

Szának siklottak a parton, a lovak könnyedén futottak s párát fújtak, mint a táttóslovak. Testük gőzölgött. Játszottak, prüszköltek, tág orrlikkal szívták az éles levegőt, lóbálták a fejüket, belekaptak a hóba s majszolták, mint nyáron a vizet. Csengők csilingeltek, ostorok durrogtak, messzecsengő kiáltások rivalltak, nevetések labdáztak a kemény kék-fehér fényben. Az égen gágogó vadludak ékei kavarogtak, mint kieresztett pányvák. Felfelé, Északnak, el lehetett látni Vácig s lefelé, a lapos partok mentén, Csepelig.

A királyné udvarán dúsan faragott, karcsúorrú, cifra szának álltak, öt-öt ló rágta előttük a zablát, majszolta a havat, dobálta a csótárt s rázta a csengőket. A nyergesen piros szokmányban, piros csizmában, prémes kalpagosan ült a lovász, hátán nagy farkasbőr, jobbjában a gyeplők, baljában a hosszú fonott korbács. A bakon, ugyancsak skarlátpirosban, ugyancsak súlyos farkasbőrrel a hátán, prémes kalpaggal a fején, jobbjában gyeplőt tartva, baljában korbácsot, ült a kocsis. Mind a kettőnek frissen simították az állát, frissen zsírozták s fonták a haját, viaszkozták hosszú bajuszát. Ültek, mint kevély bálványok.

A szán végében, magas ülésen, két pirosdolmányos, farkasbőrös, fegyveres vitéz ült, térde közé állítva csákányát s egykedvűen nézve le a földön járókra. Egy szakasz válogatott vitéz a királyné szabadosai közül, mint a frissen buggyanó vér, oly vörösen s tüzesen közeledett sötétpej paripáin az alsó udvarból. Lovuk, ők maguk csupa fény, csupa csörgő ezüst és villogó aranysujtás. Csupa drága prém s remekbecserzett piros bőr. Ij a hátukon, tegez az üvökön, csákány és pányva a kápájukon, verthüvelyű kard az oldalukon, ötvösművel díszített ezüstös tarsoly a kardjuk mellett. Hintázva ültek a lovon, hányták-vetették őket a nyerítő, röhögő, türelmetlen paripák s hanyagul, csípőre támasztott kézzel illegtek, félszemmel felnézve a magas ablakokra, meg a kapuban ácsorgó nőszemélyekre.

Vagy hat szán és száz vitéz sereglett az udvaron a boltíves palotakapu előtt. Udvornyikok sürögtek-forogtak, átalvetőket, csomagokat, tömlőket s tarsolyokat hurcolva és süllyesztve a szánakba. Mások a szalmát igazgatták a szának öblében, hogy jó puha s meleg legyen a láb helye. Szolgálók, udvari kisasszonyok ütköztek össze a lépcsőn, mind futott, mind lihegett.

- Forró köveket is kéne betenni - töprengett egy öreg udvornyik tanácstalanul.

- Már hozza is Szomorú - kiáltott felé egy kisasszonyka.

- Hol vagynak a nagyasszony ruhásedényei?

- Margita játékait oda tegyétök.

Kiabálás, vitatkozás, nevetés, dorgálás hangzott mindenünnen. A kocsisok s lovászok alig tudták fékezni a türelmetlen paripákat. Kapálták a havat s fogaikat kivicsorítva, az égre röhögtek.

- Nehezen gyünnek - dörmögte egy kocsis a bakról a nyergesen ülő legénynek.

- Urak, ráérnek - felelt amaz.

- S te nem érsz rá?

- Én nem, mert kurgat a ló.

Végre kilépett a házból a királyné s Olimpiádisz. Nyakig meleg hölgybundába burkolva, fejét hosszú selyemkendőbe csavarva, prémes csizmában lépegetett le a lépcsőn. Olimpiádisz ugyancsak alig látszott ki a bundából, csizmából. Akkora volt, mintha két asszonyt szorítottak volna a prémekbe. Kedvesen mosolygó, szíves arca piros. Egy hatalmas rongybábút s egy kis fekete kölyökkutyát szorongatott. A bábu lelógatta vékony karjait, mint egy halott, a kiskutya meg ki akart ugrani az ölelésből s egyre vakkantgatott.

- Daduska! Daduska! - kiabált egy vékony kis hang a házból - vigyázz a bubára s az ebecskére! El ne szökjék!

- Vigyázok, vigyázok, eszöm a lelködet, - kiabált vissza rekedtes hangján a dada.

Margitát a király hozta ki a karján. Jól bebugyolálva fehér hölgyprémbe s göndör hajára is prémes kucsmát húzva, mint valami kis hóember, olyan fehéren s gömbölyűn ült. Béla hajadonfővel volt s csak úgy a házi, könnyű szokmánjában, kard nélkül. Óvatosan lépkedett le a kislánnyal a lépcsőkön, beemelte a szánba Mária mellé s megcsókolgatta őt is, a királynét is.

- Vigyázzatok, fiam, bajotok ne essék - intette őket halkan. - Jól takarózzatok be s ha nem lenne biztos az út, álljatok meg s várjátok be az embörök munkáját. Hajtanak ökröket az úton? - fordult az öreg udvornyikhoz, aki hóna alá vett süveggel állt ott.

- Hajtanak, nagyúr. Megtörék, nincs semmi baj.

- No, jó. Az idő szép, jó utatok leszen - nyugodott meg a király. - Ha kedég egy kis üdőm adódik, - tette hozzá mosolyogva, - magam is átnézek Esztrigánba... Vigyázz gyermekeinkre - szólt mégegyszer s eligazította a párducprémeket a királyné térdén.

- Isten áldjon meg, apánk - búcsúzott a királyné s ajkon csókolta az urát. - Ha lehet, ne sokat éjszakázz, kapd magad s jöjj Esztrigánba...

- Megyek, megyek, ne aggódj.

- Apácska! Apácska! Nézd meg, az ebecske megvagyon-e! - kiáltozott, Margita izgatottan.

- Itt vagyon az ölemben, jó melegön - kiabált vissza Olimpiádisz a másik szán öbléből. Úgy fészkelt ott szélesen, méltóságosan s kötelességtudóan, mint valami óriási kotló.

- Indulhattok! - szólt a király a vitézeket vezető száznagyhoz.

Egy szakasz kisűrűdött a kapun s utána elindultak a csilingelő, cifra, könnyedén sikamló szánok is. Amikor az egész sor kifordult a kapun, megrakva cselédekkel, udvari asszonyokkal, málhákkal s valóságos zenebonát csapva a csengőkkel, utánuk kanyarodott a másik szakasz is, oly könnyedén, mint a sasok. Lovaik fölött vidáman libegtek a dzsidák piros zászlói.

Még csattogtak a paták, még zengtek a csengők, még visszhangzottak a tiszta levegőben a lovászok harsány kiáltásai s az ostorok durrogása. A király hosszan nézett utánuk egy emeleti ablakból, amíg a lángokként villogó zászlók el nem tűntek a Dunapart lankás távolában.

Ott állt az ablakban s elmerengett. Forró vágy támadt benne, hogy lóra üljön s utánuk rúgtasson a szikrázva porzó hóban, a vakító napsütésben, a kéken nevető ég alatt, kék hegyek között, mint amikor, sok évvel ezelőtt Erdély hegyei között ügetett egy szép, napsütéses téli napon a felesége szánja mellett, pirosdolmányos vitézek csapatában... S be-bepillantva a szánba, gyönyörködött a gyermekasszony piros arcában, sötét szemében, prémek között virágzó piros szájában... Akkor még haragot tartottak Endre királlyal, s gond, szomorúság volt az életük... Senkijük sem volt, csak a derék, egyszerű s hűséges katonák. Milyen jó lenne, ha most is úgy lennének egyedül, mint akkor s ha most is úgy állana velük szemközt a világ, mint akkor... De hát ez másféle egyedüllét, másfélekép ellenséges a világ, más tél ez, más hó és más égbolt...

Béla sóhajtott s megvonaglott az ajka. Egyedül akart maradni - egyedül volt. Kemény, határozott lépésekkel ment ki a teremből s lefutott a lépcsőn, hogy a dolgozóházba menjen.

15.

Amikor a vitézek és a szának kifordultak a kapun, Ernye is sokáig nézett utánuk a vakító dunaparti úton. Hátát a kapuboltozat faragott oszlopának vetve s tenyerét a szeme elé tartva, bámulta a ragyogó, színpompás csoportot. Szíve úgy vert, hogy a torkában érezte. Szemét könny lepte a gyönyörűségtől. Boldog volt. Milyen szépek voltak a faragott szának, orruk, mint a hattyúé, öblük, mint mesebeli hajóé. S milyen fehér és piros volt a nagyasszony, milyen gyönyörű, piros és fehér a kisleány, milyen szelíd s kedves a király, milyen pirosak, délcegek, büszkék s hanyagok a vitézek s milyen tüzesek a válogatott paripák!

Elfelejtette a vallatóházban eltöltött szörnyű perceket s a megkínozott mongol iszonyú vergődését. Elfelejtette, hogy akkor ott ült a király egy magas széken, tenyerébe hajtott homlokán s komor arcán szenvedés, gyötrő kételkedés, megfeszített töprengés sötétlett. S a prépost, a nádor, az udvarbíró s a többiek mind kékben, pirosban, feketében... S vörösben a három hóhér...

Csak állt a kapuban, már régen nem látott semmit, de a csengők zenéjét még hallotta. S egyre látta a király jóságos, mosolygó arcát, a királynét s a kislányt is. Ha ezt a vioszlóiak látták volna! Ha az egekből leszállt csodát megérhetnék csak egyszer!

Negyedik rész

1.

Dél óta folyt az alku. Ketten alkudtak. Egy paraszt, meg egy királyi nyilas. Nem tudtak megegyezni.

- Hátszen ez himpókos is! - kiáltott a nyilas, végigtapogatta a ló csüdjét.

- Mast veszöd észre? - csúfolódott Lappincs Döme, de meg sem moccant, csak ült a domboldalon, mogyorót tört a fogával, azt eszegette.

- Néköm azért megtenné - hümmögetett a paraszt, kis görbelábú, szakállas, zsíroshajú barna emberke. - Csak hát baj, hogy nehéz leszen szántani rajta. Nem szoká meg.

- Hát te megszokád? - így Döme.

- Megszokám, persze, hogy megszokám - mérgelődött a paraszt.

- No, ha megszokád, mért nehéz mégis?

- Eredj a pokolba.

- Himpókos, himpókos - csóválta a fejét a nyilas, nagytermetű, szakálltalan, de annál nagyobb bajuszú ember. Bőringben, bőrnadrágban s csizmában volt, a haja szoros csimbókba kötve a halántékán.

- Te is himpókos vagy, mégis megérsz vagy másfél márka ezüstöt.

- Hol vagyok én himpókos? - hördült fel a nyilas.

- Hon, hát ott ni, az első lábad csűdje himpókos - lökte oda egykedvűen Döme s ropogtatta a mogyorót.

A királyi lövérnek valóban hosszú sebforradás metszette át az alsókarját.

- Döglenél meg a lovaddal egybe.

- Megvárom, míg megveszöd a loamat.

Mind a ketten körüljárták a lovat, nézegették, tapogatták.

A ló egykedvűen tűrte. Csak akkor csapta hátra a fülét, amikor a tőgye körül kotorásztak.

- Hátszen ennek a lónak elkőccse is vagyon! - kiáltott megbotránkozva a paraszt.

- A te feleségödnek is vagyon elkőccse.

- Vagyon hát, ha idegön nyúl hozzá.

- Ennek is csak akkor vagyon. Ha én nyúlok hozzá, nem fülel.

- No, én megyek - legyintett a paraszt s úgy tett, mintha indulna. - Isten áldjon.

De mégsem ment el. Visszatért, kinyujtotta fekete, kérges tenyerét. Már vagy huszadszor.

- No, csapj bele hát. Egy márka, ezüstben.

- Másfél. Az az ára.

- Egy.

- Másfél.

- Gebedj meg.

- Nem mondád már? Vagy ez a dörék vitéz mondá? Olyan egyezők vagytok.

- Hát én se lopom itt az napot - fohászkodott a lövér is. - Mék Vátyra. Stenáldjon.

- Ne is lopd, testvér, van lopnivaló más is.

Mind a ketten elindultak s mentek egy darabon. Döme rájuk sem hederített. Feltört egy mogyorót, kiköpte a héját, az édes belet szaporán rágicsálta. Szétnézett a tájon. Illatos, üde tavaszi nap volt, Kelet felől odalátszott a Mekcse kék tömege, Nyugat s Dél felé meg lankás, szelíd, aranyzöld mezőség terült el. Rengeteg virág nyílt a mezőn, rikítósárga gólyahír, kankalin, meg fehér libavirág. A látóhatárt erdő zárta be. Zöldelt már az is, sárgásan, fátyolosan, amilyen a tavaszi kislibák első pelyhe. Az eget fehér bárányfelhők tarkázták. Gólyák keringtek a rét fölött, a domb hajlása mögül könnyű füst szállt fel. A két alkudozó lassan baktatott a gyalogút kanyargó szalagján, majd elköszönt egymástól. A kis paraszt mélyen meghajolt a nagy lövér előtt, süvegét a hóna alá szorította, ujjaival a homlokát érintette. Azután eltűnt a domb mögött.

A lövér állt egy darabig, majd visszafordult.

- Ne bántsuk egymást - mondta Dömének rábeszélő hangon. - Én jót akarok veled.

- Köszönöm, lövér uram - bólintott Döme. - Má aggodalom bántott. De most osztán elmehetsz nyugodtan, Isten hírével.

- Egy márka - mondta a lövér.

- Másfél.

- Jót akarok - figyelmeztette nyomatékosan a lövér.

- Én is jót akarok, hát egyetértsünk.

- Nyűvesedj meg hát - dörmögte a másik, levette övéről a tűzszerszámos kostököt, lassan kibontotta s a tűzkő, tapló közül kihalászott néhány ezüstöt. - Itt vagyon, fuss véle.

- Hogy fussak, ha nincs loam? - jegyezte meg Döme, alaposan megforgatta, majd megrágcsálta az ezüstöt, azután belecsapott a lövér tenyerébe s megrázta istenesen. - Csak egyet mondok még, uram. Ha azt akarod, hogy vágtasson, súgj a fülébe. Súgd neki, hogy: no-no-no, Sólyom! Akkor ű má tudja.

- Te akarsz engöm tanogatni! - nevetett a lövér. A lóhoz ment, végigsímogatta a hátát, leszedte róla a nyerget, kantárt, kötőféket húzott a fejére, majd egyetlen ugrással rajta termett, sarkaival megbiztatta a lovat s intett: - Isten áldjon! Ha loptad vóna a lovat, most elmondhatsz két Miatyánkot!

Azzal elügetett. Döme sokáig bámult utána s a szeme megnedvesedett. Aztán sóhajtott egyet, felkelt, vállára vette a nyerget, kantárt s elindult a gyalogúton, amerre látott.

2.

Késő este világosságot pillantott meg. Mint a szentjánosbogár, villogott a távolban néhány pislogó fénypontocska. Hűvös tavaszi szél fújt, suhogva borzolgatta a füvet s a fák nyikorogtak. Szántóföldre érkezeit a legény, a friss tavaszi szántás illata édesen csapta meg az orrát. Víz, fanyar illatát, is érezte. S az egész világot betöltötte a rügyező fák s virágzó rétek nehéz, izgató szaga.

Éppen akkor ért a faluhoz, amikor egy bocskoros, szakállas öreg be akarta zárni a berena kapuját.

- Hó! Hó! Várj egy kicsit, apám! - kiabált felé Döme.

- Ne ordíts, nem vagyok siket - mérgelődött az öregember, mert alig volt három lépésre Dömétől. - Mit akarsz? Ki vagy? Nem ösmerlek...

- Jaj, apámuram - lihegett fáradtan Döme s megtörölte a hűvös estében is megizzadt homlokát. - Engedj bé, Jézus nevébe, nincs hová fejem lehajtsam.

- Nem én, amíg meg nem mondod, ki vagy s mi járatban jövél.

- Elveszött a loam, lá, ett a nyerge, kantárja a nyakamban. Isten a tudója, ki lophatá el. Mirigy, Vahor, Híz lepje meg a disznót...

Ledobta a nyerget, kantárt a földre, elkeseredetten sóhajtozott s vakarta a fejét.

- Osztán hogyan?

- Ledölék aludni, míg a loam legelt - hadarta Döme nagy kínnal, mintha kavicsot forgatna a szájában. - Levevém a nyergöt, kantárt s a fejem alá tevém. El is aluvék... S hát amikor föléröztem, nézöm a loat, nincs. Kajáttok, nincs. Fütyülök...

- Füttyszóra is érte? - csodálkozott az öreg.

- Akár a kutya. De nincs. Keresöm, lótok-futók, hajkurászom, csak nincs. Visszamék, amerről jövék, nyomozom, nincs. Ki fene láti meg nyomát az új fűben?

- Hát nem is löhet - hagyta rá az öreg szakállas. - Harmatos, zsönge most a fű, föláll, ha letiporják.

- Hát hiába no, mit töhet az embör, épölődik, mérgelődik, osztán csak nyakába vessze a nyergöt, kantárt, ha má loaja nincs, ű maga lesz a laó. Igy jövék ide, bátor nem ide iparkodék.

- Hát ugyan hová?

- Hát... izé... Szigetbe. Oda mennék az úrhoz.

- Beke espán úrhoz?

- Ahhoz, ahhoz!

- Lankrét nembélihöz?

- Éppen csak ahhoz!

- No, ördöngöd vagyon - kiáltott fel az öreg s halkan nevetgélt. - Merthogy Beke úr éppen itt vagyon, a faluban. Gyere csak, no!

Azzal beeresztette Dömét. Nagy szakértelemmel s fontoskodással behajtotta a gerendát, rátette a kallantyút s elindult csendes, himbáló járással a kerteken át. Minduntalan figyelmeztette Dömét, hogy vigyázzon, hajoljon le, vagy térjen ki, nehogy egy lehajló ág kivágja a szemét. S egyre beszélt.

- Szöröncséd vagyon, ücsém, mert éppen megérköze Beke úr a tavaszi szántás miatta. Itt is ül most vagy két-három hétig, azután továbbmén a többi falujába. Tudod, hogy van néki egy sor szép faluja?

- Tudom hát, hogyne tudnám.

- Nagy birtokai vagynak s benn ül Szigetbe is. Azért csak úgy mondjuk, hogy Almai Beke úr, az Alma vize miatta. De hát tudod te is. Honnét jövel?

- Onnét, messzirül, Kelet felül - nyögte Döme. - Mert hát mink is szántanánk tavaszi alá s hát az halászat is megindul, meg kell kérdözni Beke urat, hogy s mint gondoli, vaj hát a nagyhalászat marad-e a régi tanyán, vagy újat rekesszünk, mert hogy a régi rekesztés...

- Persze, persze, a régi rekesztés... Haj, haj, sömmi sem tart örökké, ücsém. De hát Beke úrnak mi gondja vagyon erre?

- A mi jókszedőnk eddig bévivé a pénzát, egy fertót mindön telek után, Kovazdra, de ezután nem így kell lenni, mer a monostornak is fizettünk huszonnégy dénárt, meg egy köböl kölest, meg egy tikot, de még a nyestbőrösöknek is mindön háztól két pogácsát, meg köböl zabot, meg a tikot s hát még a száznagynak, tudod magad is...

Örömmel látta, hogy az öregember bekapta a horgot. Mert egyszercsak sóhajtozni, nyögni kezdett, mint akinek malomkő vagyon a nyakán s végnélkül panaszkodott.

- Ne is mondd, ücsém, meg kell szakadni belé! Mindön évben négy ökröt, harminc tikot, négy ludat, háromszáz lepényt, harminc vidör bort, negyven köböl zabot csak az úrnak! S még ott vagyon az udvorespán! Egy köböl liszt, egy köböl köles, akár teröm, akár nem. Egy köböl méz, akár hordanak a méhek, akár nem. Mult idén is valami egér, vagy mi pusztítá s az erdőn is alig lelénk mézet. De még egy ökröt is adni kell, meg egy ludat, meg tizenöt tikot, bátor néha úgy elhull, meg a héjja is viszi... S egy juhot, meg tizenöt vidör bort, meg harminc köböl zabot az lovainak... És a sót megint csak felhajták vidrönként nyolc márka ezüstre, ha vizön érkezik. Mondjam-e, ücsém, hogy ma már csak zsidónak, szerecsönynek, latinnak, meg némötnek jó? Mert a latin, vagy németöt letelepszik az vár körül s fizet a földért nyolc dénárt, meg dolgozik nagy ímmel-ámmal, ha eléadja magát valami dolog a sánc, vagy palánk körül. Meg a németöt is. Osztán mestörködik, csizmát varr, koppát kalapál, nyergöt mivel... A zsidó, meg szerecsöny meg tartja a vásárt, beszedi a pénzát, tartja a vámot s beveszi, hurcolja a sót s beveszi az adóját... Hajjaj!

Döme vigyázott, hogy meg ne zavarja közbeszólásával a szegény öreg panaszait. Csak ballagott utána, cipelve a nyerget, kantárt. Nem tudta ugyan, mit mond majd Beke úrnak, de valahogy csak lesz...

Beértek a falu közepére, az össze-vissza épült kis paticsházak közé. Itt is barmok és lovak legelésztek, kutyák törtek elő a közeledők zajára. De a vénember szelíden megintette őket s elhallgattak. Csak Dömét szaglászták körül s morogták meg gyanakodva.

- Hát amott vagyon az én kunyhóm, jó meleg kis kunyhó s magam lakom benne, mert szegény feleségöm esztendeje meghótt s a gyermökeim mind családot erögettek már - biztatta az öreg.

Egy nagyobb, tornácos, zsindelyes faépület előtt haladtak el. Dombocskán állt a faház, sötét ablakai szembenéztek a feketén kuporgó házacskákkal. Volt rajta vagy négy ablak. A legszélsőből világosság szűrődött s a lantorna mögül énekszó hallatszott.

- Beke úr iszik - suttogta tisztelettel az öreg. - Igy iszogat magában esténkint. Van egy kis lik a lantornáján, bé lehet nézni hozzá...

Felkapaszkodtak a dombocskára. Döme benézett a lantorna hasadékán. Odabent a házban, durván faragott nehéz asztal mellett, alacsony széken szakállas, csimbókos, széleshomlokú, fazékfejű, kövér úr ült, könyökére támaszkodva a gyertyába bámult s torkaszakadtából gajdolt. Valami elhagyott leányról s egy elcsatangolt paripáról szólt az ének. Mázas korsó állott előtte, a korsóban bizonyosan bor volt. Hátul meg, a gyertya fényében, csákányok, kardok, íjjak és tegzek függtek a faragatlan faderékból rakott falon s egy ajtó is látszott.

- Igy tesz Beke espán úr, amikor itt vagyon - suttogta az öregember meghatottan. - Valami igen nagy bánatja löhet, mert nem hagyná el az éneköt...

- Csak le ne húzzanak a kutyái.

- Nincs annak egy is - suttogta ismét a vénember. - Nem állja a kutyát. Csak macskát, meg lovat tűrhet...

Leszálltak a dombról s a vénember kunyhója felé tartottak. Amikor bebújtak az alacsony házba, az öreg csörjét gyújtott a parázsló tűzön, beleszúrta egy vastartóba s meghajolt a vendége előtt:

- Isten hoza, ücsém.

Döme is meghajolt.

- Tedd le a hummidat s ülj le.

Döme hát sarokba dobta a szerszámot, maga meg leült a vendégek helyére, a ház belső falához. Az öreg előcibált egy vén, szőrevesztett farkasbőrt s leterítette.

- Pihenj, öcsém.

Azután tejet öntött egy ibrikbe s megvendégelte a legényt. Ráncos arca, apró, eleven szeme, vidáman mozgó bajusza s rezgő fehér szakálla hasonlóvá tette az erdők istenkéjéhez. Hétszívnyi Kaponyányi Monyókhoz...

3.

Beke úr a tornácon ült s a nappal süttette magát. Döme előtte állott s felelgetett a kérdéseire. Messze el lehetett látni a tornácról. Lent, a házak között, asszonyok jártak, gyermekek játszottak, libák legelésztek és kutyák baktattak fontoskodva. Az úr elnyujtotta rövid lábszárát, lelógó hasát kényelmesen előredöntötte, hogy mindenütt érje a Nap, inge nyitva volt, szőrös melle akadozva lihegett.

- Hát osztán mit keresöl te itt? - kérdezte nehéz, rekedt hangon s féloldalvást felpillantott a legényre.

Ő elmondta, hogy a lovát ellopták, míg aludt, még szerencse, hogy levette róla a nyerget, kantárt. Most a ló után jár, hátha meglelné valahol.

- Igön... - bólintott a szakállas úr lomhán. - Hej! - ordított fel váratlanul s elöntötte a düh pirossága - takarodj! Takarodj, büdös dög!

Felemelte öklét s kegyetlenül rázta. Döme csodálkozva nézett körül. De csak egy lompos, nagyocska kutyát látott, szemközt bámult velük s tétován csóválta a farkát.

- Dobd meg! - kiáltott az úr Dömének. - Dobd agyon, a rusnya férgit!

Döme kavics után keresgélt, de mire lelépett volna a tornácról, a kutya behúzta farkát, hátracsapta fülét s eliszkolt.

- Ismernek már! - dörmögte elégedetten Beke úr. - Alig ülök itt s már ismer valamennyi. Tudják, ki vagyok! Tudják, hogy nem állhatom a sunyi pofájukat!

- Nem kedvelöd űket, uram.

- Hogy kedvelöm-e? Haha! Agyonverném mind, megnyúznám, kutyákkal etetném meg a húsát mindnek!

Nagyot fújt s elkeseredve rántott magán egyet ültében.

- Az eb, ézös fiam, a legalábbvaló állat ez világon - magyarázta lassú, rekedt szóval. - Ezt vödd észbe, fiam. Hidd el, nem bánod meg. Mert milyen állat is az eb? Jön alamuszi képpel, csóválja a farkát, fincsorog, vinnyog, mutatja, mennyire szeret. De csak fordíts hátat, elviszi legjobb falatjaidat! Ugat, lármáz, kaffog és vicsorgat, de mutass neki botot, ű fut legjobban! Öszveadja magát mindenféle koszos kutyával. Szövetkezik ezzel is, azzal is. Tekerög s éppen ott nincs, ahol kéne lennie. A kutya, ézös fiam, Isten legrondább, legnyomorúbb teremtése! Megeszi a piszkodat, sohase tudod, mikor vész meg... A kutya, ézös öcsém, nem is lelkös. Dög!

- Eztán őrözködöm tőlük, uram.

- Mért nem tartanak macskát, ostoba prosztjai? A macska csöndes, miként az árnyék, néma, miként a növevény, okos, miként a menyecske, vitéz, miként a kard... A kutya? lusta, akár az proszt, csak henyél, zabái és iszik! A macska, ücsém? A macska szüntelen vadászik, kedveli a vért. Ki kellene irtani mindön ebet!

Sértetten bámult le a tornácról. Vagy öt paraszt vonult odalent, lóval, ekével szántani.

- S mit teszen a kutya? Mennél gyávább, annál hangosabb. De mit teszen a macska? Mennél vitézebb, annál csendesebb. A kiskutya lehasal a nagykutya előtt. Alávaló a kiskutya, mert lehasal s alá való a nagy, mert kevélykedik, bátor csak kutya. Utálom a kutyákat! - nyögte undorral s kiköpött.

Döme bámulattal nézte s törte a fejét ezen a különös beszéden. Nyilván bolond, - gondolta.

- Igy vagyon, vagy nem? - kiáltott rá az úr mérgesen.

- Igy vagyon hát, - helyeselt gyorsan Döme.

- No, azért. Látom, okos embör vagy, fiam... Megérdemlöd, hogy megleld a paripádat. Én már úgyse lelhetöm meg, azmit elvevének tőlem, - sóhajtotta bánatosan és a szakállát huzigálta.

- S mit vevének el tőled, uram? - firtatta részvéttel Döme.

- Mindönömet elvevék! - kiáltott fel rekedten s hadarintott egyet, mintha darázs után kapna. - Értöd, ücsém! Mindönömet! Kifosztanak, kirablának, szétvonszolának, a beleimet tépték ki! Az életömet vevék el a bitangok, kutyaólban szülöttek, alamusziak! Itt állok meztelen, tönkretevének s megnyúzának! Engöm, Lankrét nembéli Bekét, szigeti espánt, kerál gyámolát! Mert én az vagyok, ücsém, kerál gyámola, csak nézz végig rajtam. Én, ücsém, odajárék Andreás kerál urunkkal a Szentföldre, küzdék szerecsönyökkel, türkökkel, vérömet ontám, életömet áldozám. Én, ücsém, ahogy itt állok, - lármázott rekedten s még jobban kidüllesztette

hatalmas hasát - kerál űnagysága ódalán járék abba a gyalázatos melegbe, abba a ronda országba! Jézus urunk hitéért, kerál urunk dücsőségéért kardot köték, lóra pattanék, tarsolyomba aranyakot tevék, de még hat jó vitézt is kiállíték saját terhemre, bátor szegény embör vagyok s betevő falatom alig vagyon. De Jézus urunkért, ücsém, mindönt! S úgyszintég kerál urunkért is. Ország fényére járék azon a ronda fődön, hol Jézus urunk tanajta s szenvede...

- Isten éltessön, uram, - helyeselt Döme, mélyen meghajolva s ujjaival a homlokát érintve. - Fönrójják neköd a Mennyekben...

- Én, ücsém, - folytatta kivörösödve és szakállát hevesen rázva az úr, - ott valék az elsők között a Szentfődön. Izent vala pápa úr? Jól vagyon. Buzdított vala Jézus urunk szerelme? Jól vagyon. S szóla a kerál? Jól vagyon. Lankrét nembéli Bekét nem kell vala unszolni, nem, Lankrét nembeli Beke espán tudja, mi a tennivalója! Vitéz kell, legyön hat! Ló kell, legyön tizenkettő. Kard kell, legyön a Békéé. A legjobb kard, a legjobb kézben. Verjük a pagánt, hadd ragyogjon kerál urunk fényössége messzi népek előtt. Hadd lássa Jézus urunk, meg pápa űszentsége, ki az a Beke espán s ki az a magyeri kerál, kinek Beke espánja vagyon!

Döme szeretett volna eligazodni az ispán beszédén, de nem találta ki a nyitját. Kutyákkal kezdte, macskákkal folytatta, a Szentföldön lyukadt ki... Isten tudja, miféle utakon vált az elméje.

- Kedég, ézös egy ücsém, szegény valék, betévő falatom is alig vala... - sóhajtozott ismét s lekonyult a feje, lehullott a keze. - Feleségöm is vala, meg fiaim vagynak, szép, deli vitézök... Kozma, Demjén, Leontinus, Antimus... Négy szép fi s még megtódva két leányzóval is, de hát üket hagyjuk... Szóval: négy szép vitéz fi. Az az egynéhány falu, akit eleink hagyának? Néhány koszos falu, néhány eke főd, egy kis erdő, egy kis halászóhely... Hát mi az? Hallgass ide, - fordult felé megint a nagy, bütykös ujjain számlálni kezdte a falvakat. - Te okos embör vagy. Sitke, Gyiósfalu, Somügy-Viszló, Olaszfalu, de ezök se egészben... Osztán: Szent Egyöd, Makófalva, Kárán, Sibolt... Osztán még Mindszent, meg azmi hozzá tartozik, tahát Tótfalu, de ott ma is tótok vagynak, az Dráván túlról jövének, az nem számít... Meg még: Szőlőmál, Búza-Pál ülése, Harangosháza... Meg még az a nyomorú fészök, Újfalu, de az csak tizenhat ház, Drágosfalva, Kebles, Belsz, Kisfalu... No, ez is kicsi, akár a kotlófészök... Meg még Itmös... Osztán még amolyan csellengő falvak, mint Kideháza, Fábián ülése, Malomfalu... ott csak egy rozzant malom vagyon, meg egynéhány ház... Meg osztán, azkit nem is kéne említeni: Külső Hubaly, meg Belső Hubaly, no meg Vásárosfalu, meg Pálosfalu... Meg még tegyük hozzá, ha már mondjuk, Petlendöt, meg Undit is... Ez az egész, lásd, nem sok. Alig tartanak bennük egy-két barmot, lovat, juhot, gyisznót... De mi ez? Kell, ücsém, kell, azt se tudom, mi mindönre! Mert ha vitéz kell, nosza Beke! lássuk a katonáidat, lovaidat! De jó fegyverben! Én tartom az országot! Én országtartó embör vagyok! Én vagyok a magyeri erő, magyeri hatalom! De ma már ezt nem akarja tudni sönki, mert ma már nincs elösmerés, dicséret, fény, köszönet... Ma már csak tolvajlás, meg rablás vagyon... Megszegött szó, lábbal tiport böcsület, puffaszkodó erőszak... Ma már csak kutyák vagynak, ücsém!

Döme szinte szédelgett a falvak felsorolásától. Szép kis birtokok. Ugyan nem látszik meg Beke úron. A bőringe szakadt, csizmája ütött-kopott, süvege koszlott... Csak éppen a háza nagy, de az is romlófélben vagyon. Tetején hijjas a zsindely, mint a megtépett madár tolla, az ablakok lantornái lyukasak, a tornác oszlopai meghasadtak már az esőtől-naptól... S beljebb alig van egy-két lóállás, néhány tyúk lézeng a paréj és lósóska levelei között, egy göbedisznó lustán hever a sárban s négy kismalacot szoptat... És híre sincs szolgának, rabnak, lovásznak, csordásnak, kanásznak.

- Hát most béláthatod, ücsém, mit áldozék én Jézus urunknak s az kerál dücsőségének, amikor hat jó vitézt ülteték lóra fegyverben, magam kőtségén, de még vezetéklovakat is adék nyeröggel, kantárral... És tarsolyomba aranyakot tevék s szenvedek odalent, Keletön, abban az alávaló, ronda országban, Jézus urunk érdömiért! Belátod? - fordult felé ismét fenyegető kérdéssel.

- Belátom, uram, - bólintott hevesen a legény.

- Azért. S amikor megjövék, vajjon igazságos úton szörzém azt a nyolc koszos falut, akit Andreás kerálunk ajándékoza?

- A legigazságosabban!

- Úgy vagyon. Nyolc tetves falut, nyolc pölyűfészket, egérlikat, nyolc rozoga prosztólat! Mi az? Sömmi. Akkora töttért sömmi. Hat vitézért, tizönkét paripáért, fegyverökért, fáradalomért, véröm hullásáért... Sömmi.

Lemondóan legyintett s fáradtan elhallgatott. Pislogva sütkérezett a napon, hasát megsimogatta, szakállát meghúzigálta.

- Hány jó vitézöd marada ott? - kérdezte Döme meghatottan.

- Egy sem, hála az magasságos Istennek. Hazajövénk mind, egésségben, erőben, jókedvben. Csak a lovak közül veszött oda vagy hét. No, a többi is megsántula, megromla, de azért együtt valánk szépöcskén embörök, lovak... Tudod te, ücsém, minő nagy kerál vala Andreás úr?

- Tudom, uram.

- No, hát nem tudod. Azt csak én tudom, mert én mellette valék! - kiáltott fel lelkesedve az ispán s kigyúlt az arca, szikrázott a szeme. - Mert én még a csizmáját is segéllöttem vala lehúzni, még a kölest is én adám elejbe... Osztán meg, azmikor igön megfárada, megtörőde abban a duhasztó melegben, osztán fájtak dücsőségös csontjai, csak neköm monda, hogy nyomkodjam meg egy kicsit... Mert, ücsém, neköm olyan kezem vala, hogy az simított is, fogott is, de ha kellött, ütött-vágott is. Tudod te, hogy milyen vala az én kezem?

Felmutatta szőrrel benőtt, rövidujjú, vaskos, fekete kezeit. Döme is, ő maga is tisztelettel nézte.

- Hát ez vala az én kezem, - folytatta szomorú, de kissé büszke emlékezéssel az ispán. - Ez vala, ahogy itt látod, de akkor még más vala... hej, más vala! Tudá ezt a kerál s csak neköm engedé, hogy megnyomogassam dücsőségös nyakát, fényös vállait, nagyságos derekát s még keráli boncait is, ha elfásulának a lovagolásban! Bátor valának ott különb-különb testőrzők, keráli jobbágyok s bárók... még felcserök is. De ünéki csak az én kezem, csak az én fogásom! El sem alhatott vala szegény nagy jó urunk, ha csak meg nem lapogatám-nyomogatám. Igy, ahogy itt állok, állék őnagysága ódalán nappal a duhasztó melegben, ételen-szomjan, s ülék éjszaka a sátora előtt, mint...

Hirtelen elharapta a szót, kiköpött, legyintett.

- Majdcsak hogy kutyát nem mondék, de én, ücsém, akár kutya is lehettem vóna, olyan hű őrzője valék urunknak... S most... nézz rám, ücsém...

Döme figyelmesen ránézett s elszomorodott.

- Mit látsz most? Mit látsz és kit látsz?

- Espán uramot látom, Beke uramot, s látom romlott üngét s mejjét...

- Úgy vagyon! - ordított fel keserű diadallal s farkasmosollyal nézett Dömére, mintha nyombban rá akarna ugrani s feltépni a torkát. - Jól mondád, legény! Bekét látod, az almai Bekét, romlott üngben s meztelenül, így, ahogy itt állok! Beleim kidöntvék, gyonhaim széthurcolvák, bőröm levonva, magam megfosztva... Ez Beke! Igy, ahogy itt áll! Nézz és imádj Istenhöz, hogy kegyüggyön szegény, alázatos, kúdus hívének, Bekének... S pusztítsa el azokat a kutyákat, akik így megfoszták mindönéből... s megölék, mint egy csimaszt.

Beke úr elmélázva nézte a falut s élvezte az enyhe tavaszi napsütést. Mindenfelől dús virágillatot hömpölygetett a szél, de úgylátszik, ez nem vigasztalta meg a zúgolódó ispánt. Nem volt azonban kedve tovább firtatni élete sanyarúságát s talán azt is elfeledte már, hogy áll valaki előtte. Mert egyszer csak felpillantott s csodálkozva nézte Dömét.

- Eredj, - mondta rekedten - s nézd, mit mivel az a bitang lovász...

Döme hátraballagott a ház mögé. Két ajtó volt a házon, egyik az egyik szobába, a másik a másikba szolgált. A ház végében ragasztékház állott sárral bevert vesszőfalból, szalmával fedve. A ragasztékból füst gomolygott. Döme odament, ledobta a nyerget-kantárt s bebújt a házba. Alacsony, sárból tapasztott tűzhelyen rőzse lángolt, a mennyezetről láncon bogrács függött s a bográcsban ínycsiklandó húsos köles rotyogott. Fiatal nő ült a földön, tojásdadarcú, barnaszemű, vászonruhás menyecske. Vetettkapcát javított. Amikor Döme belépett, a menyecske bosszúsan felnézett reá.

- No, elszidta az eböket? - kérdezte.

- El.

- Elmondá, minő koldus leve?

- El.

- S hogy csak macskákat s lovakat kéne tartani?

- Azt is.

- Híz verje meg, Dobroc üssön tanyát a pofáján - átkozódott a nő s köpött egyet. - Bezzeg arrul hallgatott, hogy neköm itt kell kénlódnom másodnapja s odahaza széthúzzák-vonják a házat a gyermökcsék.

- Mért nem mégy haza? - firtatta Döme.

- Majd mék hónap, vagy hónapután, gyün helyembe más - mérgelődött az asszony. - Mert ennek mindön nap más kell. Míg egyször agyon nem verik.

- Mindön nap más kell neki? - suttogta a legény.

- Jaj, ne légy már olyan gyüge! - kiáltott fel a menyecske. - Nem ismeröd tán Beke espánt, azt a hírős vén kurafit? Ma én, hónap Zsuzska, hónapután Zsofka, azután meg Marika... Mindön nap más kell ennek! Béröndöli a menyecskéket, de már lyány nem kell a disznónak. A gyalázatos pogánynak! Mit keresöl itt? Honnét jövél?

- Azt mondá, nízzem meg a lovászt.

- A lovászt? No, csak nézd. Én meg a kásáját nézöm, hogy a tündérek tennének belé pocamagot! Hogy a görcs rángassa éjjel-nappal! Mert mindjárt enni kíván...

Felkelt s a bográcsot két fülénél megfogva, dobott egyet-kettőt a kásán. Döme pedig elgondolkozva ment a lóálláshoz.

Két csontos, hóka pej állott a nyitott tető alatt térdig ganajban és szénát majszolt. Amikor a legény belépett, mind a kettő hátrafordította a fejét s kétségbeesve röhögött. Szomjasak voltak. De lovásznak se híre, se hamva. S úgyszintén itatóvödörnek sem. Döme hát visszaballagott a konyhához s megkérdezte a menyecskét, hol jár a lovász, hol van valami sajtár s merre van a kút.

- Úgy látszik, - kelletlenkedett az asszony - megjöve az eszi a lovásznak s elszöke. Immár a tizenkettedik lovásza szöke meg. Egyet sem tudtanak megfogni, úgy elillanának! Átkozza ezt még a Nap is, hogy reá kell sütnie! No, majd leszen itt lárma, hajkurássza az egész falut a lovász után. De hajkurászhatja azt már! Inkább vízbe öli magát, mint hogy ennél az ördöngfiánál maradjon...

- Csak meg kéne itatni azokat a szegény párákat - magyarázta Döme. - Mit vétöttek azok az ártatlan lelkesök?

Felvett a sarokból egy kéregbodonyt, s elment a kútra. Ez a kút is olyan volt, akár az egész háztáj. Csak amúgy megásták s nem bélelték ki fával. A kötél is, amivel a vizet fel kellett húzni, olyan volt, hogy a legelszántabb öngyilkos sem akasztotta volna föl magát reá. De azért csak rákötötte a vödörre s húzott egy kis vizet. A lovak majd szétvetették a rozzant ólat örömükben s egymást túrták el a víztől. Döme szíve megesett rajtuk, hát még amikor kócos, sáros, gondozatlan szőrüket látta. Itatás után fogta is a csutakot, jól megcsutakolta őket, azután kitakarította a ganéjt s így már tisztességesebb volt az egész.

Még be sem fejezte munkáját, az úr máris dühödten ordítozott a tornác felől:

- Hé! Hej! Hej!

- Mit akar megint? - sipította vércsevíjjogáshoz hasonló hangon, dühtől pirosan a menyecske.

- Hol az a gazember tekergő - üvöltötte az úr.

Döme odaballagott. Az ispán ezúttal nem ült, dühében nem tudott nyugton maradni. Amint a legény előkerült, nyomban a legmagasabb hangon kezdte:

- Mit mondék, gyalázatos? Mit parancsolék, ebfia? Siket vagy tán? Kinyissam a füledet? Hol az a pimasz? Mért nem mutatja a pofáját, hogy képönvághassam?

- Higgadj, uram - csitította Döme. - A lovász nincsen sehol.

- Hogy-hogy sehol?

- Sehol, uram.

- Nincs az ólban?

- Nincs.

- A kohnyán sincs annál a kacér személynél?

- Nincs.

- Hátul sem látád, az ól megett? Nem ott guggol a disznó, mert telezabálá magát?

- Nem guggol ott sönki, uram.

- Ó, én Istenöm, igazságos Atyám, jóságos Jézusom! - fohászkodott az ispán s mindkét karját felnyujtotta a tavaszian kéklő égbolt felé. - Nézz reám, jorgalmas Isten, lásd, minő csapások verik öreg fejemet! Ezért menék a Szentföldre, ezért áldozék vért, életöt, vitézt, lovat és aranyakot! Hát megszöke ismét a lovászom! No, - tette hozzá halkabban s leeresztette karjait, leült s a szakállát tépdeste - csak kerüljön elé, meg a többi is, majd elbánok én velük. Majd

lehúzatom űket, majd vágatok rájuk vagy ötvenet, majd lecsapatom a kezüket, kitépetöm a nyelvüket, eladom űket rabszolgának! Maaajd megtanajtom én űt is, mint valamennyi hűtlen kutyát! Mért nem itatod meg az lovakat? - fordult Döméhez ordítva.

- Megitatám, uram.

- Megitatád? De bezzög nem vakarád meg űket. Ott kénlódnak szegény párák sárosan, kócosan, sönki sincs, aki megtakarítsa űket.

- Megcsutakolám, uram. Vakarót nem lelék, hát megcsutakolám.

- Megcsutakolád? - üvöltötte vérvörös képpel s egész testével Döme felé fordult, hogy az alacsony kis szék lábai szinte kicsavarodtak alatta. - S hát a ganéjt mért nem hordád ki? El tudod nézni, hogy csűdig álljanak a ganéjban? Nem sül le pofádról a bűr?

- Elhordám a ganéjt is - dadogta Döme a maga keserves módján, mintha úgy okádná ki a szavakat.

- Elhordád? S vajjon hová hordád?

- A ház mögé, uram.

- Hát tessék - hadarintott lemondó legyintéssel az ispán s olyan képet vágott, mintha a hasában kotornának. - Százszor meghagyám, hogy a ganéjt nem a ház végébe, hanem oldalt, balfelől kell összverakni, hogy majd trágyázzuk vele a fődet. S ez a gazembör a ház mögé hordja. Kirabolnak, tönkretesznek! Lehúzatlak, kutya! Ötvenet vágatok rád! Héj! Asszony! Hol vagy, te csipás? Azt akarod, hogy gyomromat szétrágja az éhség? Meddig kotyvasztod azt a kását?

A menyecske dühös képpel került elő a ház mögül.

- Kezdi már? - kérdezte harciasan. - Hát csak kezdje. Majd mérget keverök úgyis a kásájába. Mért nem ülsz le enni? Ott a kásád, egyél. Mit nyakgatod a tisztösségös emböröket?

- No, ha ott a kása, az más. Gyere enni, legény.

Dünnyögve s félszemével az előttük lépkedő asszonyt nézve elindult a házba, Döme meg utána.

Délután a legény rendbehozta a nyergeket, kantárokat, mert azok sem láttak varrótűt, mióta elkészültek. De szalonnabőrt sem. Kért egy darabot az asszonytól s szépen megkente vele. Azután estefelé hozzáfogott, hogy az állás tetejét egy kis zsúppal kijavítsa. Zsupott talált a konyhaház mögött, az eresz alatt. Kissé megposhad ugyan a téli víztől, de a közepét lehetett még használni. Felmászott az ól tetejére s fütyörészve dolgozott. Alig kezdett azonban fütyülni, valami elzúgott a feje mellett. Egy görbe furkó volt. A gazda ott állt a ház falánál, vörös volt a képe, reszketett a szakálla s ököllel fenyegetőzött.

- Héj! Hagyod abba, te ördöngfia? Mit fitykálsz ott fent? Majd adok én neked füttyöt, de olyat, aki a gyisznó farka alól sipít! Az én ólam tetején nem füttyöget senki!

- Megint bolond - mondotta hangosan a konyhaház küszöbén a menyecske. Ott állt csípőretett kézzel s nézte a jelenetet.

- Abbahagyjam, uram? - készségeskedett Döme.

- A füttyöt, azt hagyd abba, te jómadár! Persze, a munkát hagynád abba! Hogy a fene rágná meg azt a lusta kezedet.

- Jó, jó, nem hagyom - dörmögte Döme s még nevetgélt is magában a vén bolondon. Nagy kedvvel dolgozott a rongyos háztetőn. - Majd még a zsindölyt is meg kell javítgatni. Beesik az eső.

Az ispán, látva, hogy Döme abbahagyja ugyan a fütyülést, de a munkát nem, elégedetten visszament őrhelyére, a tornác alá. Onnét az egész falut beláthatta, figyelhette a parasztokat, libákat, barmokat s görönggyel hajigálta az odatévedt kutyákat.

Estére kelve a menyecske csörjét gyújtott s bement a házba. Beke úr ott ült már az asztalnál s könyökölve bámult maga elé. Amikor a kását elébetették, firtatta, hogy hol a legény. A lakószoba sarkában tölgyfából eszkábált, medvebőrrel takart dikó állott. A szoba közepén vastag, zömök, alacsony asztalszék, mellette öblös ülőszék. A fal mellett ugyancsak szék. A faderékből rakott falon azok a fegyverek függtek, amelyeket Döme már este is látott a lantorna hasadékán át. Még egy nagy kerek kő is volt a földön, szenesvödör állott rajta, a vödörben még a télről ittmaradt parázs fekete üszkei. Döme ámuldozott ekkora kényelem s úriság láttán.

- Ülj le - intett kedvetlenül az ispán.

Döme széket vitt az asztalhoz s leült a gazdával szemközt.

- Egyél - vakkantott Beke úr.

Egy darabig némán eszegettek a bográcsból. Az asszony az ajtó mellett állott s kedvetlenül figyelte a lakomázókat.

- Bort!

Az asszony cserépedényben bort s két fakupát hozott. Beke úr töltött Dömének, ő maga nem ivott, csak bámult s nagyon törte valamin a fejét. Jóllakottan böfögött s elnyúlt a székén.

- Meglátom, miféle lovász leszen belőled? - dünnyögte, alaposan megnézegetve Döme képét, mintha nappal nem lett volna hozzá alkalma. - Nem nézök ugyan ki belőled sem több jót, mint abból a gyalázatosból, aki megszöke, de annyit mégis, hogy nem lopod ki számból a falatot s nem veröd agyon a lovakat, csak mert az enyémek.

Döme kelletlenül vakarta a fejét.

- Uram, de mikép találom meg akkor a magam loaját?

- Eh, a magad lova! - hadarintott bosszúsan az ispán. - Vagyon itt ló elegendő, nem is szólván azokról, kik a többi falvakban vagynak s hát még Szigetben... Még attól nem tartunk, ücsém, hogy a keráli kutyák harmincadjukra vennék a lovaimat! Itt maradsz, fickó s lovászom lesz.

- Uram, mögengedj, én szabad telepös vagyok - hebegte a legény.

Az ispán keményen az asztalra csapott s felordított:

- Lovász és vége! Majd adok én neked szabad telepöt, sömmiházi! Vasra veretlek s a szigeti vár legmélyebb tömlöcébe löketlek, pimasz! Még hogy nem akar Beke espán lovásza lenni... - méltatlankodott rekedten s nagyot fújt.

Döme hát ült és hallgatott. Úgysem sürgető a dolga. Az ispán most gondosan megnézegette a borát, lottyantott belőle a földre s olyan szomjasan, mint a kiszikkadt homok, beitta a rengeteg bort. Krákogott, megsímogatta bajuszát-szakállát s hosszas elmélkedés után az asszonyra kacsintott.

- Nézöd már a legényt, mi? - dörmögött kajánul. - Fiatal is, derék is... Kéne, mi? Elaludnál véle vagy három napig, mi? Te kacér szömély.

De a menyecske kipirulva, szikrázó szemmel kiabált vissza az úrnak:

- Foghasd bé a szádat s inkább engednél haza, a gyermökcsék mellé! Istentelen, gyalázatos rabló! Kerál keserve, ország csapása! Nem röstellöd magad, Jézus urunk földjén jártál, kresztyvíz is hullott rád s még meg is csúfolsz engöm, szegényt...

- Kedég én úr vagyok, espán - folytatta a kaján szavakat Beke úr, mintha észre sem venné az asszony felháborodását. - Azért vagytok, prosztok, hogy bélötökben melengessem fázó lábamat. Naplopók, lusta disznók, piszkos szukák. Enni, inni, süttetni hasatokat a Nappal, pusztítani az uratokét, azt ígényöst! Ösmerlek, nyomorú... Pusztulj előlem! - ripakodott rá hirtelen s úgy nézett, mint egy megsebzett vadkan. - Ne is lássalak. Amég nem kajáttok, vagy tapsolok, elébem ne kerülj. Csak akkor lássalak, amikor sötét leszen, akkor is csak azért, hogy ne lássalak!

- Vahor csókolgassa a pofádat - vágta oda a menyecske s kemény, szapora léptekkel kiment, úgy bevágva az ajtót, hogy a háztető rengett belé s a gerendák közül szemét és por hullott az asztalra.

Az ispán dünnyögött még magában, azután töltött s fenékig itta a kupát. Lekönyökölt az asztalra s a gyertyába meredt. Arcáról lassanként eltűnt a felháborodás, szemei megnedvesedtek. Iszonytatót sóhajtott, szinte elfújta a világot. Odakint ugattak a kutyák, brekegtek a békák.

- Ugatnak - suttogta szomorúan az ispán, csak úgy magának, mintha egyedül volna a házban. - Az egész országban ugatnak az kutyák. Kis kutyák, nagy kutyák. Koszosok, piszkosak, gyávák. Nem nyughatnak a balháktól... Heej, ézös jó Jézusom, segélj meg! Jártam a földedön, harcolék ellenségeiddel s mást kutyák vonszolják gyuhaimat...

Feltekintett s nagy meglepődéssel látta, hogy Döme ott ül az asztalnál s reá bámul.

- Hát te mit keresöl itt? - ripakodott rá s részeg fejét elöntötte a düh. - Mit bámulsz, mint a béka? Mit tatod a szádat, mint az éhös kutya? - Előredőlt a széken, öklével az asztalt verte. - Te is közülök való vagy! Te is az enyémet várod! Lesöd a koncot, bitang. Tégöd a kerál külde, alávaló hírvivő!

- Uram, higgadj - szabadkozott Döme. - Nem is látám a kerált...

De az ispán fejében gyökeret vert a felbukkant gondolat s egy-kettőre kiterebélyesedett. Úgy bámult a legényre, mint aki csodálkozik, hogy ez eddig nem jutott még eszébe.

- Kerál bitang tekergője vagy, ha mondom! - kiabálta rekedten s zihált, mint a fuldokló. - Ösmerlek, tudom mit akarsz. Kirabolni, meglopni! Azok a pimaszok, azkik megszökének, ugyancsak kerál kémei valának. Ama sápadtképű, holdkóros, szőrtelen fickó küldött a nyakamra. Ű fogadja bé megszökött lovászaimat is. Nékik adja az én megharcolt, megérdömölt birtokaimat is. Ösmerlek, belelátok vesédbe, májadba, zúzádba, mindön gyuhaidba! De éngöm nem tudsz megkertelni... Takarodj!

Ez az üvöltés nyilván kihatott a ház környékére is, mert egy kutya vadul rohangált a tornácon, a szakadt lantornájú ablak alatt s úgy ugatott, mintha alvilági lelkek szabadultak volna el. Az ispánnak egyéb sem kellett. Az erős bor is megtette a magáét, a gyűlölet és félelem is hajtotta. Feltápászkodott üléből, ránehezedett az asztalra, előrehajolt, mint a felbőszült medve s rekedten, vadul ordított.

- Takarodj! Nem tudom, ki vagy! De tudom, ki külde! Mondd meg néki, annak a kehös uradnak, felmegyek Budára, vagy Esztrigánba s nem bújik el előlem! Igazságot teszek, igazságot! Azmit Andreás néköm adott vala, kutyabőrre írák! Donációs levelem vagyon! Takarodj!

Döme hát vállat vont, felkelt, meghajolt az úr előtt s kiballagott a házból.

Odakint a menyecske állott a selymes tavaszi sötétben. Amikor a legény elindult a ragasztékház felé, könnyű, mezítlen lábán árnyékként utánasuhant s megfogta az inge szélét.

- Mért nem csaptad agyon? - kérdezte gyors, suttogó hangon. - Hát mikor szabadéjt meg tőle az Isten? Nincsenek már ördöngök, keremetök, tindérök, erdei istenök, hogy ezt a vaddisznót el nem viszik?

Döme nevetett.

- Ne nevess - szidta a menyecske felháborodva s hangja síró csuklásba csapott át. - Nem tudod, mit mivel ez vélünk Amikor elmegyen, gyortyát gyújtunk az egyházban s imádunk Jézus úrhoz s Bódogasszony anyánkhoz, hogy megmente bennünket. Amikor meg tudjuk, hogy érközik, kakast ölünk odaki a kis isten köve előtt, úgy könyörgünk, pusztítsa el már... Szegény kicsinyeim, szegény uram... - sírta keservesen s olyan gyámoltalanul állott az alig derengő sötétben, mint egy árva kislány, akinek elvették a csöngéjét. - Mind csak rívnak s rív mindön fiatal asszonyi állat... De még az embörök is...

- Ne ríjj no - dadogta zavartan a legény. - Majd elmen.

- Mondd, legény, csakugyan kerál urunk űnagysága külde? - szipogta az asszony remény-kedve. - Mondd meg néki, vegyön el mindönt ettől a vaddisznótól, mert csak túrja, dúlja az életünket, agyarral tépi a kresztyén nép bűrit... Temesse el űnagysága ezt a disznót, lovon, eleventen, mint Tonúz apát...

Szipogó sírásán átütött a keserű gyűlölet. Lehajolt, pendelye szélébe törölte az orrát.

- Csak már menne innét - nyögte keservesen. - Csak bár soha vissza sem jönne. Mért oly kegyelmes hozzá a halál, hogy el nem viszi? S az ördöngök, hogy álmában meg nem fujtják? Hallod? - fordult hirtelen a ház felé. - Elkezdé már...

Figyelték a házból hangzó éneket.

- Jer csak, nézzünk be az ablakán - biztatta hirtelen az asszony s fürgén elindult a tornác felé.

Döme követte. Óvatosan a szakadt lantornához settenkedtek s előbb a menyecske, majd a legény tekintett be. Az úr ott ült most is az asztal mellett, könyökére támasztotta az állát, belémeredt a gyertya lángjába s keservesen, vonítva énekelt.

Elvesztém az lovamot,
Megevék az farkasok...
Én Jézusom, segélj meg,
Az Mönnyekbe bocsáss bé!

- Majd bébocsát, csak lesd - suttogta az asszony s ökölbeszorított kézzel fenyegette a vaksi ablakot. - Mindön szentök kifutnának onnét, ha ű bémenne. Mert ez még a mönnyei asszonyokat is béröndölné magához. Hogy háljon véle az ördöng!

Az ének tovább vonított odabent:

Elméne az kedvesöm,
Feldöfék az vadkanok...
Én Jézusom, segélj meg,
Szernyő vétkem bocsásd meg!

- Majd megbocsátja - folytatta az asszony sebesen pergő nyelvvel. - Mit mível vajjon a gyalázatosa?

Döme erősen nézte, mit mível. Azt mívelte, hogy telitöltött egy kupát, hozzáütötte a másikhoz, azután egy hajtásra kiitta.

- Igyál, vén disznó! - kiáltotta rekedten Beke úr s úgy bámult az asztal másik végére, mintha ülne ott valaki. - Igyál, fene rágjon meg! Igyál, az a keserves kisisten szakadjék rád!

Fekete szakálla reszketett, könnyek peregtek végig rajta.

- Nem iszol? - dadogta nehezen forgó nyelvvel. - Jól vagyon. Ösmerlek. Jártál vala Szentföldön, küzdél Jézus urunk hitéért, késérted vala a legnagyobb, legdücsőbb, legfényesebb kerált, Andreás urunkat... Ösmerlek. Most meg farkasok szabják ki a lovadat, vadkanok tépik a kedvesödet... - Hirtelen rettentőt csapott az asztalra, hogy csakúgy durrant s felkiáltott rettentő üvöltéssel: - Magadra vess! Tebenned vagyon az oka!

Elnémult, szaporán pislogott, csuklott egyet-kettőt, majd támolyogva felállt, a sarokba ment, falnak fordult s elvégezte a dolgát.

- No, én is megszökök enenn - dünnyögte a legény s ellépett az ablaktól. - Mert vagy ű öl meg engöm, vagy én űtet... De már többet nem akarok látani...

- Jó neköd - sóhajtotta a menyecske szomorúan s utána ballagott a konyhaház felé. - De én meg sem szökhetök, mert itt vagyon az én jó uram, meg három kis csibém. Osztán még bé is kell mennöm hozzá éjszaka... Ha meg leszúrnám, az enyémek bánnák...

4.

Mire a nap felkelt, Döme már ellátta a lovakat s körülnézett az elgyalázott gazdaságban. Az ól mögött szérűskert volt, a szalmakazlat, szénaboglyát széthúzták, szétdúlták, eső s hólé verte feketére. Szépecskén el is rothadt. A szérűskert végében gabonahambár állott, afféle nagy, gömbölyű, sárból tapasztott hordóféle, olyan magas, hogy létrán kellett felmenni a pereméhez. Volt is ott egy rozoga lajtorja, hiányzott két foka, a harmadik meg kettéhasadt. De azért felmászott rá Döme s belenézett a hombárba. Persze, teteje nem volt. Szépecskén összegyűlt benne az esővíz s a fenekén maradt gabona kicsirázott, el is rothadt. Bizonyára azért hagytak benne a tolvajok egy kis gabonát, mert rút dolognak tartották, hogy mind egy szemig szétvigyék. Hadd lássa az úr, hogy őrá is gondoltak azért... Kissé távolabb veremféle látszott, de bedőlt a teteje. Döme oda is beszaglászott. Egy kis szalmán, egy rakás kutyakölykön, meg egy sovány, keservesen vicsorgató szukakutyán kívül nem volt benne egyéb.

- No, adj hálákat Istennek, - dünnyögte a legény - hogy espán úr észre nem vöve. Szépön megcsúfolád a házatáját!

Lett volna mivel törődnie, ha ugyan akart volna! Ahogy a házat nézte, jó egyheti munka ásított le róla, mert alig akadt rajta ép zsindely. A konyhaház szalmatetejében verebek tanyáztak. Úgy bujkáltak ki s be a sűrű lyukakon, mint akik pimaszságnak nézik, hogy még ember is jár az ő házuk körül. A kútba is kellett volna valami bodonyt keríteni, mert az oldala barlangosan beszakadozott s egyszercsak belezuhanhat valami szerencsétlen vízhúzó. A lovak óljában volt hely vagy tizenöt ló számára is, de csak kettőt-hármat lehetett beállítani, a többire már a szabad ég tátogott s beesett az eső. A jászol is meghasadt, mintha bánatában megunta volna az életét. No, szép kis háztáj volt, bizonyos, hogy egereken, verebeken kívül semmi élőlény nem tanyázott volna benne szívesen.

Amikor a szállás feltekintésével végzett, Döme a tornác felé ment. Útközben látta, hogy a menyecske kilép a házból, megigazítja kibomlott fejkendőjét, szétzilált haját s egyenest kifordul a szállásról. Úgy sietett, mint aki alatt ég a föld. Vissza sem nézett. Fehér, hajladozó

alakja fürgén csapott át hol az egyik, hol a másik ház előtt, a kutyák elébe szaladtak, körülugrálták. Már ébredezett a falu is, kukorékoltak a kakasok, kodácsoltak a tyúkok s néhány tehén nagybúsan kiballagott egy füves tisztásra legelni.

- Hej! Hej! - üvöltött odabent a házban az ispán.

Döme keresztet vetett s belépett a házba. Beke úr ott állt a középen anyaszült meztelenül s mérgesen kiabált.

- Megeteted a lovakat?

- Meg.

- Meg is itatád?

- Meg.

- Meg is vakarád?

- Meg.

- Hát akkor jól vagyon - dünnyögte megbékélt hangon. - Az a kacér szömély meg el akará lopni dénáraimat - dohogott panaszosan s úgy forgolódott, mint a fekhelyét nem lelő kutya. - Azt hivé, alszom, kedég nem alszom, sohasem alszom, ez az igön nagy baj, ücsém... Tudod, mi az, amikor nem alhatik az embör? Honnét is tudnád... Majd ha annyi keserűség ér, mint engöm, majd ha tégöd is megrabolnak, mint engöm, megtanulod, ücsém...

- S hogy akará ellopni dénáraidat, uram? - kérdezte szomorú, megdöbbent képet vágva a legény.

- Látám, hogy ott kotorász a koporsó környül... - Suttogta titokzatosan Beke úr. - De én túljárék az elméjén, ücsém. Mert a dénárokat fejem alatt tartom, a farkasbűrben! Hehej, korábban keljék fel, ha túl akar járni az én elmémön!

Büszkén göcögött, szeméből hamiskás mosoly csillant ki, elégedetten megdörzsölgette hájas, szőrös hasát, mezítelen s ugyancsak szőrös lábával megvakargatta a másik lábszárát, mint valami óriási légy.

- No, kikergetém a gyalázatost. Tudod, ücsém, ez az igazi baj. Mindönki megrabolja az embört. Sasszömöd legyek, saskörmöd, saselméd, ücsém, ha azt akarod, hogy ki ne lopkodják a szömödvilágát az lopók! De majd érközik ma más. Három napon túl ne tarts fehérszömélyt, ücsém. Ezt is vésd belé a szüvedbe. Kutyák vannak-é az ház környül?

- Nincsenek, uram.

- Hát csak arra ügyelj, hogy ne is lögyenek. Ha egyet meglátsz, üsd agyon. Csak agyon a dögöt! Az én szállásom környül ne kullogjanak, ördöng fajzati! No, de egy küssé híves vagyon így.

Odaballagott a dikóhoz, ráült s elmélázva szedte magára a ruháit, csizmáját.

Az este semmiben sem különbözött a tegnapitól, csakhogy most egy kis gömbölyű, hamisképű, csipkehúsú, hetyke menyecske tanyázott a konyhaházban. Már ahogy meglátta Dömét, laposat kacsintott reá a balvállán keresztül s úgy fordult a küszöbön, hogy pendelye felcsapódott a térdén felül. No, ez is badáros kis kanca - gondolta Döme s úgy tett, mintha rá sem hederítene, csak a bajuszát huzigálta meg egy kicsit. - Nem rúgja el a csődört...

De egyébként maradt minden a régiben. Az úr ordítva rendelte a házba, kikérdezte, megkerült-e a lovász s valami Hetes nevű rabot is kérdezett, de arról Döme nem is hallott. Kiderült, hogy ez a Hetes már útközben megszökött feleségestől-fiastól, amikor idefelé iparkodtak. S hogy csak tavasszal már a nyolcadik szökött rabszolgája volt. Döme mindenre híven válaszolt s akkor az úr behozatta a húsos kölest. A kis gömbölyű menyecske kiköpött az úr hátamögött s csúfondárosan ránevetett Dömére. Döme a torkát köszörülgette. De az úr mindebből semmit sem látott. Leültek az asztalhoz, Beke úr ismét két kupát töltött meg, a magáét gyorsan kiitta s evéshez láttak. Míg a húst böködték, a kását majszolták, újra elmondta az ispán, hogy hány koszos faluja van s hogy még ebből a szörnyű szegénységből is ki akarja forgatni a király...

Mikor pedig megitta a harmadik kupa bort, rámeredt Dömére, képét elfutotta a düh pirossága, szakálla reszketett. Olyat üvöltött, hogy rengett belé a ház. Kikergette Dömét, mintha kutya lett volna. Döme hát kiment, a szakadt lantornán megleste az urat s most már az oldalát fogta nevettében, amikor a keservesen vonító éneket hallotta az elveszett lóról s a vadkan által felkoncolt asszonyról. Beke pedig koccintott, porolt és ivott. Könnyei a szakállára folytak...

5.

Már úgy járt-kelt az ispán szállásán, mintha otthon volna s arra gondolt egy délután, hogy unalmában körülnéz a szántóföldeken is, mit mívelnek a parasztok, mert rettentően unta magát a ház körül s a kis gömbölyded menyecske is kikapta a gazdától az útilaput. Éppen elindult a kertek felé, - az ispán odabent aludt a dikón - amikor egy csapat pirosdolmányos lovast látott a dús tavaszi zöldben. Ügetve közeledtek a falu felé.

- No, csak nem a kerál? - hökkent meg Döme.

Azok lehettek vagy húszan. Szaporán közeledtek, már a fegyvereik csörgését, lovaik horkolását is lehetett hallani. Ugyancsak jól fel voltak fegyverkezve, íj, tegez, kard, csákány, korbács volt velük, a kengyel mellett pedig piroszászlós dzsidák villogtak. Elöl két gazdag külsejű vitéz lovagolt. Egyenest közeledtek a földeken át, lovaikat kiverte a tajték.

Döme megrémült. Visszafordult a szállásra s berontott az ajtón.

- Hej! Hej! Uram! Serkenj!

- No! - hörkent az ispán s felütötte álomtól nehéz fejét.

- Gyünnek! - pihegte Döme.

- Kettéhasítalak, disznó, kutya! - ordított az ispán vérvörösen s felült. Mezítelen mellét vakargatta s köpött egyet.

- Gyünnek! - rikoltotta a legény.

- Kik gyünnek, ebellötte?

- Egy csapat keráli lovas!

- Mi? - üvöltötte az ispán s lelépett a dikóról. Mezítelen testére tétován kapkodta a farkasbőrt.

- Lovasok, uram! Vagy húszan! Erre tartanak!

- Fegyvert! - ordította erre az ispán s futkosni kezdett a házban, kapkodta a ruháját, csizmáját, majd odavágta az egészet a sarokba s most meg a falon függő fegyverek után nyúlt. De keze reszketett s a szakálla is rezgett vonagló ajkaitól. Valósággal eszelősen rángatta le az íjakat,

tegzet, csákányokat, kardokat a szegről. S hol az ajtónak rohant nyillal-karddal vadul hadonászva, hol megint az asztalhoz, hol Dömének nyujtott egy íjat, hol a korsót kapta fel s ivott volna, ha a bor le nem csurog a képén. S egyre kiabált. Elfúló, ziháló hangon: - Fogd, fogd! Itt vagyon! Ij, te barom! Hej! Fogd azt a csákányt! Vond ki a kardot! Hol vagyon a csizmám? Hol a kalpagom? Hová tevéd, de barom? Tolvajok, rablók!

Döme elvette az íjat, tegzet, csákányt, de nem tudta, mi tévő legyen vele. Eközben odakint éktelen zaj támadt, a falu valamennyi kutyája veszettül ugatott. Kiabálás hallatszott: „Hol a kende? Hol az espán?" Lovak horkoltak, gyermekek visítoztak, fegyverek csörögtek. Mire észbekapott, s kiugrott a ház elé, már az egész falu ott tülekedett a szálláson.

A húsz lovas, élén két prémsüveges, díszes fegyverzetű, kopaszállú, nagybajuszú úrral, becsörtetett a ház elé. A vitézek leugráltak s lekapták íjukat, nyilat tettek reá. A két díszes úr pedig az ajtó felé tartott. Arrább egy csapat szakállas, bocskoros paraszt álldogált kíváncsian, asszonyok, karjukon gyermekükkel csoportosultak a látványosságra, vén anyókák sápítoztak s intették csendre szoknyájukba kapaszkodó unokáikat, néhány legény meg kaján vigyorral állott távolabb, a főzőház előtt s a soron levő menyecskével sugdosódott, nevetgélt.

A két idegen vitéz Döme elé lépett. Csákányukat lengették.

- Ki vagy? - kérdezte az egyik nyers hangon, kis fekete szeméből nyilakat lövelt felé s tagbaszakadt, zömök testével kimozdíthatatlan tuskóként állott.

- Idehaza vagyon-é Beke espán úr? - kérdezte a másik, egy nyurga, bessenyőképű, fekete ember. Úgy állt az előbbi mellett fenyegetően markolva csákányát, mint aki kész őt megvédelmezni minden baj ellen, még az élete árán is.

Szép kis vaddisznó alakok voltak. Döme már visszanyerte nyugalmát s jókedvét. Megértette, hogy nem őt, hanem az ispánt keresik. Ez a bessenyőképű, fekete úr bizonyára a száznagy, a zömök, prémsüveges pedig valami királyi úr lehet...

- Odabé vagyon - felelt szelíden Döme.

- Le azzal a korhadt íjjal, te taknyos - intette tanácsadó hangon a bessenyőképű. - Nehogy beléüsd fejed a csákányomba.

Döme nyomban ledobta az íjat, tegzet és csákányt. Mosolygott, mintha rokonnal találkozott volna.

- Kerál űnagysága nevében! - kiáltotta harsány, érces és méltóságos hangon a zömök. - Csicsa fia Apod, kerál űnagysága prisztaldusza, keráli pecsétvel jöve! Beke úr! Nyiss ajtót!

Dühödt üvöltés volt a válasz. Odabent nagy dobogás, zörgés, zuhogás támadt, mintha megvadult gonosz lelkek tomboltak volna. Az ispán ordított.

- Kutyák! - bömbölte rekedten. - Kutyák, kerál ebei! Takarodjatok!

A népség visszafojtott lélekzettel figyelte, mi fog történni. A vitézek pedig karéjban vették körül a házat, lovaikat rábízva két társukra. Olyan egykedvűen, olyan feszült nyugalommal sorakoztak egymás mellé, olyan magabízó hidegséggel lóbálták csákányaikat, fogták vastag, recés szarvból készült íjukat s hosszú vasnyilaikat, olyan közönyös elszántsággal igazgatták süvegüket, tarsolyukat, mintha számukra mi sem lenne egyszerűbb, mint leöldösni az egész falut, inni rá egyet s békésen elterülve farkasbőreiken aludni az igazak álmát... Vagy akár verekedni három éjjel, három nap.

Döme jónak látta elhúzódni a ház közeléből s békésen félreállni a konyhaház sarkához. Különösen, amikor odabent egyre értelmesebb üvöltések harsogtak.

- Kutyák! Kerál ebei! Aki közeleg, halál fia!

A prisztaldusz, úgylátszik, nem akarta felfordítani az egész házat, ezért békésre hangolta a torkát s alkudozni kezdett.

- Espán uram, sokat ivál - kiabálta az ajtó felé. - Jöjj elé békével s lásd kerál űnagysága parancsolatját. Nincs apelláta, nincs ellenállás.

- Vagyon ellenállás! Andreás úr levélbe tevé, hogy vagyon ellenállás! - rikoltozta odabent a barlangjába szorult nemes vad. - Protestálok! Protestálok! Takarodjatok!

- Törjük be az ajtót - tanácsolta a prisztaldusznak a bessenyőképű száznagy.

- Mégis csak espán - dörmögte a prisztaldusz és legyintett. - No, Beke úr, - biztatta zengő hangon az ajtó mögött dühöngő ispánt - jer ki onnét s lásd kerál úr levelét. Itt vagyon a pecsét is rajta, a kancellárián írák a brátok.

- Töröld ki véle az ülepödet! Nem ösmeröm a kerált! Az én kerálom Andreás vala! És én protestálok, ellenállok fegyverrel is! Levélben vagyon, aranypöcséttel, hogy protestálok! Rablók! Tolvajok! Zsiványok! Bojnyikok!

A prisztaldusz, Csicsa fia Apod, tanácskozott egy kissé a száznaggyal. Ennek az volt a véleménye, hogy az ajtót be kell nyomni s az ispánnak a király levelét akkor is át kell adni, ha tiltakozik ellene. Míg így tanakodtak, odabent elcsitult az ordítozás, csak valami különös szöszmötölés, kattogás, szuszogás hallatszott. Hogy mit jelentett ez a különös zaj, hamarost megtudták. Mert egyszercsak nyíl suhant ki a tető csorba zsindelyei közül, fütyülve suhant le a tetőtől s lecsapott a prisztaldusz előtt a földbe. Ennek már fele sem volt játék.

- Lüvöldöz! - futott végig a megdöbbent morajlás a parasztok csapatán.

- Hegyibe! Üssétök az ebeket! - rikkantott odafent a kaján, dühös hang. - Aki nem üti ezt a kutyahadat, kiveröm a faluból! Levágatom a kezét! Kitépetöm a nyelvét! Felgyújtom a házát!

- Jézus, Mária, segíts! Mindön szentök, segéljetök! - jajongott erre a parasztnép.

Az asszonyok sivalkodva szétrebbentek s létániát fújtak:

- Mennyország kapuja, kenyerülj rajtunk! Eleféntcsont torom, kenyerülj rajtunk!

- Felgyújtják a házakat! Jaj, jaj nekünk! - sipítozták a vénasszonyok. És sírva fakadt a gyereknép, az öreg emberek sóhajtoztak, dünnyögtek, a fiatalok pedig kárörvendőn lesték, mi lesz még itt, micsoda országos csata... Hogy szabják ki a bőrét Beke úrnak.

De már egy második nyíl csapott le a háztetőről, egyenest az egyik hátrább álló vitéz mellére. Még szerencse, hogy a dolmán alatt bőrvértet viselt, így csak a posztót hasította fel, nagyobb kárt nem tehetett. Mégis felhördülés támadt, a meglövött vitéz kitépte a nyilat ruhájából, káromkodva összetörte s öklét rázta a háztető felé.

- Ne játszódjunk itt! - kiabálták össze-vissza. - Törjük be az ajtót! Kerál vitézi vagyunk! Megcsúfoltatjuk magukat! Száznagy! Száznagy!

Odafent kaján röhögés károgott. Az ispán kacagott rekedten. Nyilván tetszett neki a saját nyilazó tudománya. Az első még nem talált, a második már embert ért, a harmadik bizonyosan nemcsak embert, hanem szemet, vagy torkot is ér.

Ezt azonban már nem várta meg a száznagy.

- Alop, Ákos! - kiáltotta recsegő hangon s előre lendítette a karját.

Két vitéz az ajtóhoz szökött. Nekidöntötték a vállukat. Bár vastag tölgyfából volt az ajtó s jól meg is vasalták, mégis engedett, hiszen meglehetősen korhadt volt. Csakhogy odabent nyilván keresztgerenda is feszült rajta s még valami bútort, tán a nehéz asztalt is odatolták mögéje, mert csak nem lehetett bejutni a résen. A vitézek káromkodtak.

- Nyomd meg! Vesd ki! Rúgj ők szét a csigaházat! - kiabáltak a népség élénk kíváncsisága mellett.

Közben kisüvöltött a harmadik, majd a negyedik nyíl is a háztető résén, egyik egy lovat talált nyakon, a másik meg belesújtott egy vitéz kezefejébe. Ordítás, lónyerítés csapott fel a nyilak nyomán. Az öreg emberek, vénasszonyok vitték az irhájukat, úgy vélekedvén, hogy a katonák rajtuk állanak bosszút. A szállás környéke pillanatok alatt megtisztult a parasztoktól. Távolabb álltak fel körben, hogy kereket oldhassanak, ha baj találna lenni. Még Döme is hátrább húzódott a konyhaháztól, mint akinek semmi köze az ispán ügyéhez.

Lezúgott az ötödik nyíl is. Ez olyan furcsán brummogott röptében, mint a beteg darázs. Valóban beteg volt, egyik szárnya letört. De azért beléfúródott egy vitéz farkasbőrébe, amikor háttal fordult a háznak, hogy segítsen beletörni a nyílhegyet a ló nyaksebébe. Az ispán harciassága felajzotta dühüket, vad hangzavar támadt, mindenki ordított, az arcok pirosak voltak, a fekete szemek villogtak, öklök emelkedtek a magasba, csákányok lengtek a fejek fölött, egy-egy dzsida magasan felnyúlt s a piros zászló, mint véres madárszárny, lengett a tavaszi szélben. A prisztaldusz most a háttérbe szorult, de annál jobban kigyúlt a száznagy fekete besenyőarca. Rövid, gyors és pattogó szavakat ordított.

- Döntsétök! Nyomjátok!

Az ajtóban erőlködő vitézek döntötték és nyomták... S az ajtó recsegve bedőlt, rázuhanva a tetemes tölgyasztalra és sarkaiból tépve ki a keresztgerendát. Azonnal benyomultak a házba, elöl a száznagy, utána még vagy öt vitéz. Többen a lantornás ablaknyílásokhoz tódultak.

Odakint még lezúgott egy-egy nyíl, de az ajtó recsegése másfelé fordította az ispán figyelmét. Most a betódulókkal kellett törődnie. Arra nem gondolt, hogy a küzdelem mily reménytelen. Ennyi fegyveressel egymaga még a legerősebb sáncról sem vehette volna fel a harcot. De eszébe sem jutott, hogy leszálljon a gerendák közül s békésen intézze el a dolgot. Ott ült a mestergerendán lovagló helyzetben, anyaszült mezítelenül, mert a farkasbőr, amit első izgalmában magára terített, régen lecsúszott róla s ott hevert a gerenda alatt a földön.

- Gyilkosok! Hóhérok! Rablók! Kerál bitangjai! Besenyő disznók! Kutyák! - ordítozott az ispán esztelenül. Lihegett, arca szinte elkékült. Vadállati alak volt ott a széles, fekete tölgy-gerendán, a lyukas tető alatt, házának rozzant, korhatag, piszkos fészkében, mint valami gonoszlélek, erdei isten. Leköpött a katonák süvegére, megragadta az egyik gerendát s dühében hol felágaskodott, hol leguggolt. Jobbjával meg csákányt lengetett, készen arra, hogy belevágja valamelyik koponyába.

- Szakadjék rátok Ukkon, meg kilenc kisisten! - rikácsolta tajtékzó dühében. - Protestálok! Protestálok!

A prisztaldusz méltósággal belépett a kidőlt ajtón s megállva a felborított asztal mellett, a magasba tekintett.

- Beke espán uram, kerál űnagysága parancsolatjára...

- Protestálok! Protestálok! - ordított amaz odafent.

- Szállj le, uram, békével! Hallgass meg!

- Kilenc kisisten roggyjék reátok!

- Béla nagyúr pöcsétje... - magyarázta Csicsa fia Apod.

- Béla kutyapecér!

- A levelet megírák...

- Töröld ki az ülepödet véle!

- Nyolc falut...

- Takarodj! Kifelé! Pusztulj!

- Pányvát reá - dünnyögte a száznagy s kiköpött mérgében. Ezzel pedig valóságos önkívületbe sodorta az ispánt.

- Én Beke vagyok, úr vagyok! - üvöltött megalázottan s rázta a csákányt. - Én Andreás úrral valék a Szentföldön... Én harcolék a türk ellen! Én a kerál csizmáját levontam vala mindön napon! Sömmiháziak! Ne merjétök reám emelni kezetöket...

A prisztaldusz kérésre fogta a dolgot. Szétvetett lábbal állt, baljával a kardjára támaszkodott, jobbjában összetekert, nagypecsétes levelet nyujtogatott a gerenda felé. Gondolta, abból csakugyan baj lehet, ha ezek a felbőszült katonák kezet emelnek az ispánra saját házában. Már az ajtó bedöntése is elmaradhatott volna... De hát ahol nyilak zúgnak és csákányok kavarognak, nem sok alkalom marad a nyugodt megfontolás és sima beszéd számára.

- Uram, Lankrét nembéli Beke, almai espán, ország támasza, keráli szabad jobbágy... - kezdte szelíden a prisztaldusz és nagyobb nyomaték kedvéért lendített egyet a levéltekercccsel. - Én kerál urunk prisztaldusza vagyok és azért jövék...

- Kifelé innen! - ordított közbe az ispán odafent s megsuhintotta csákányát. Ha a prisztaldusz ügyesen hátrább nem lép, beleragadt volna a csákány foka a koponyájába.

- Kerál urunk röndölé, hogy azt a nyolc falut s a hozzávaló népet és földet, melyet mívelnek...

- Meggyujtom mind! Valamennyit!

Ezzel sem törődött a prisztaldusz, hanem kicsavargatta a pergament s lassan, minden hangot erősen megnyomva, olvasni kezdte az ékes betűkkel írt latin levelet. Az olvasással senki sem törődött. Az ispán makacsul kitartott a gerendán, hol felágaskodott, hol meg leguggolt a keskeny ülőkén, le-lesújtott a csákánnyal s majdnem utánabukott, majd meg lelógó, hájas, szőrös hasát vakargatta, vagy a mellét döngette. Egyre ordított és köhögött.

- *In nomine sancte Trinitatis et individue Unitatis...* - olvasta fennen Apod.

- Protestálok! Protestálok! Hallják mindenek! - rikkantott közbe az ispán odafent.

- *Bela dei gratia Hungarie, Dalmatie, Chroatie...*

- Azt olvasd, - üvöltötte az ispán, - azt olvasd, kutya, azkit Andreás úr írott! Azkiben fegyverrel is protestálást engede mindön violencia ellen!

De a prisztaldusz csak olvasott. Minden mondatába beleordított az ispán. Ez őt alig háborgatta. Mindenki, a szobába betolongó katonák csakúgy, mint az ajtó előtt sűrűdő parasztok, áhítattal hallgatták a király ékes latin szavait és csodálták a prisztalduszt, hogy olyan szépen ki tudja nézni az értelmet a levélből, noha ők semmit sem értettek belőle. Az ispán minden kiabálása ellenére is egyre méltóságosabban, ércesebben, büszkébben olvasott. Jó időbe tellett, amíg elsorolta a visszaadandó falvakat, határjelző fákat és köveket, földdarabokat, patakokat, házakat és malmokat. Eközben az ispán szüntelen Endre király leveleit üvöltözte, protestált és

ellenállt, violenciát, injúriát emlegetett, csákányát lóbálva köpött s káromkodott. Végezetül ismét kijelentette, hogy felgyújtja valamennyi faluját, felfegyverzi szolgáit s rátör a királyi falvakra, kiírt minden kutyát s elpusztít minden királyi javat, végül bezárkózik Szigetbe s ám lássa a király, mikép tudja őt onnét kifüstölni.

- Én a Szentföldön is járék! Pusztitám az türköket! Ország gyámola vagyok, hat vitézzel szolgálám Jézus urunkat! - hajtogatta egyre rekedtebben.

Mikor pedig a levelet író prépost, a jelenvolt urak és püspökök neveit sorolta fel a prisztaldusz, az ispán mindegyiknél kikiáltotta, hogy ezek Jézus megcsúfoló kutyái, vitéz magyar urak megrablói s a pokol tüzén szenvednek a gaz árulásért.

Befejezésül a prisztaldusz harsányan kihirdette, hogy a parancsolat egyike a király kancelláriájában, másika a pécsváradi klastromban, harmadika pedig a ispán birtokában letétetik. Ezzel a ceremónia befejeződött.

Míg a házban mindez végbement, odakint a vitézek közül néhányan a megsebesült ló nyakából éles késsel kivágták a nyílhegyet s a vérzést elállították a tarsolyukban tartott vasfűvel. Mások feltúrták az egész szállást, hogy szénát, zabot keressenek. Néhányan beszélgettek, néhányan meg vizet hordtak a kútról s megitattak. Voltak olyanok is, akik leültek a fűbe s vidáman *asikot* kezdtek játszani, feldobálták a birkacsontot, dénárt tettek, nyertek és vesztettek s nagyokat kacagtak. Azok meg, akik közel álltak a házhoz s hallották Beke úr kijelentéseit, látták a gerendán való tombolását, továbbadták a híreket a távolabb levőknek s igen jól mulattak.

- Ugrál, szökdel, akár a görögök majma!

- Nem csuda, viszik a mogyorót tőle.

- Ez vala Szentföldön? Az jára Jézus urunk nyomdokain? - csodálkoztak mások megbotránkozva s kiköptek.

- Nem csak a szeginyt dézmálja kerál űnagysága, hanem az urakat is, - örvendezett egy őszes, sovány, nagypofacsontú vitéz.

- Csicsa fia Apod úr meg csak egyre olvas, egyre olvas, - bólogatott elismerően egy fiatal legény.

- No, mit tátjátok az szájatokat? - mordult a parasztokra egy alacsony, zömök, görbelábú, sebhelyesképű vitéz s fenyegetően ballagott a tolongók felé. Azok keresztet vetettek s úgy tettek, mintha el akarnának menni.

- Ugyan szép kis szállása vagyon, disznónak való, - nevetett valaki harsányan.

Végre azután kilépett a rombadőlt ajtón a prisztaldusz meg a száznagy s valamennyien a lovukhoz mentek.

- Lóra! - üvöltötte a száznagy. S a húsz ember, mint egy test, ugyanazzal a mozdulattal vetette magát nyeregbe. A lovak horkoltak, patájukkal a földet kapálták, hányták-vetették a csótárt. A dzsidák felmeredtek, a piros lobogók repdestek a szélben.

Még néhány parancs, egy kis mozgolódás, lovak farolása, káromkodás, nevetés, azután a száznagy a prisztaldusszal a csapat élére szöktetett s kifelé indult. A katonák keresztet vetettek s követték őket.

Még ott piroslottak a dolmánok, ott repkedtek a zászlók a falu alatt, még alig oszlott szét az egyszerre hangosan perlekedő, tanakodó tömeg a szállás elől, amikor Döme, pillanatot sem vesztegetve, vállára dobta a nyerget-kantárt s búcsúszó nélkül kifelé baktatott a faluból. Arra

ment, amerre a legtöbb fa és bokor burjánzott. S mert a vitézi csapat Keletnek lovagolt, ő szaporán útnak egyengette lábait Nyugat felé.

Nem volt rá kíváncsi, mit szól az ispán a királyi vitézek látogatásához...

6.

A kürtösi palánkok körül a szelíd lankákon dúsan hullámzott a zsenge búzavetés. A laponyagon meg buján nőtt a sás és nád s vizimadarak rikácsoló, jajgató, kelepelő s hápogó seregei lármáztak. Egy réti sas magasan lebegett a meleg levegőben, a távolabb vonuló erdőség felé rajban szállottak a csókák.

Gyümölcsösök is voltak a földsáncok közelében. A fák, mintha rózsaszínű hó borította volna őket, illatozva reszkettek a ragyogó déli napsütésben. Mindenütt meglátszott a gondos művelés, a szeretetteljes ápolás, ilyen szép határban Döme még nem is járt. A fáradtságot is elfelejtette, csodálta a tájat, az egyenletes, ezüstösen borzolódó vetést, a gyümölcsfák habzó tömegét és szívta magába az illatot, a napfényt.

A szállás odafent volt egy magasabb dombon. Innen is látszott a templom tornya, egy magasabb épület teteje s éppen szemközt, a lapályra tekintő hosszú, vidám úriház faoszlopos oldala. Kéken kacskaringózott a füst, szelíd békével hirdetve, hogy az emberek vidáman rakják a tüzet s jóétvággyal készülnek ebédhez. Döme hát éppen jókor érkezett.

Leült a nyeregre s pihent egy kissé. Olyan nyugodt s vidám volt, mintha csak egy ugrásra jött volna el hazulról s nem csavargott volna be sok-sok mérföldet, nem állt volna hontalanul ebben a széles, napsütött, emberekkel teli, családi fészkekkel rakott országban.

Amikor kifújta magát, keresztet vetett, vállára dobta a nyerget, kantárt s nekivágott a kanyargó gyalogútnak a szállás felé. Alig ment száz lépést, szembetalálkozott egy fiatal lánnyal. A hajadon szaporán szedegette mezítelen lábacskáit, önfeledten dúcikált egy dalt s fogai között vadzab kemény szárát tartotta. Mint valami szép, begyes madár, amely fonadékot visz a fészkére. Balkezében kendőbe kötött fazekat vitt, - nyilván ételt a férfiaknak, akik messze a falutól a mezőn dolgoztak.

A leány félrelépett az útból, pitypangkoszorús barna fejét tisztelettel lehajtotta, szemét lesütötte s halkan jónapot mondott. Döme megállt, köszönt illendőképpen s egy kissé évődve, egy kissé félve megkérdezte, ki lakik amott, a dombon levő szálláson.

- Bős nembéli Thúz urunk lakozik ott, - felelt a kislány rebegő, félénk hangon s alig mert feltekinteni az ismeretlenre. De a csodálkozás és kíváncsiság mégis legyőzte tartózkodását, sötétbarna szeme kutatva pihent meg a legény arcán, majd a nyerget, kantárt nézegette. Látszott rajta, hogy nem érti, miféle emberrel van dolga.

- S hát tik meg az ű prosztjai lennétök?

- Úgy vagyon igenyest, - hagyta helyben a kislány. A melegtől pihegett, fiatal keble halmai átütöttek az ingén. Negédesen himbálgatta a kendőbe kötött fazekat.

- Valami nagy úr löhet, - firtatta tovább Döme, inkább csak azért, hogy a leánnyal lehessen. - Gazdag úr az uratok?

- Ó, igön nagy úr! - kiáltott fel áhitattal a kisleány. - Igön sok faluja, még vára is vagyon!

- Jó embör vajjon?

- Isten áldja meg, jó embör. Soha ű meg nem veret ugyan sönkit, még a rabjait sem. És mindön napon imád a templumban s nála vagyon mindig az pap is. Jakab atya.

- Merre jutok hamarébb a szállásra?

- Eredj csak az úton, - magyarázta a kicsi s kinyujtott karral mutatott a falu irányába. - El sem is tévedhetnél, az út igenyest a kapuhoz viszen.

- Hát Isten áldjon, köszönöm a szivességöt, - mondta hálásan Döme s elindult az úton. De néhány lépés után visszafordult s akkor látta, hogy a leány is visszafordítja sárga virágkoszorúval ékes, vastag hajfonatos fejét s pirulva kapja el ismét.

Döme szíve körül melegség áradt el. Eszébe jutottak a voiszlói, hídvégi, páprádi s bessenci lányok, a szép legeltetések a Feketető partján Benével, Ernyével s Gállal, a csendes, vidám napok, az erdő suttogó fái s a csobbanó víz illata. Azóta csak idegenként hallotta néha egy-egy faluban a lányok dalát, nevetését, a legények évődő hangját, s citera, dambora pattogó pengését, azóta csak futtában nézte a kergetőző, cicázó fiatalokat, csókot pedig nem kapott senkitől, még köleslepényt, tejet is csak az utasnak kijáró irgalomból. Most nagyon húzta a szíve ez után a kis pisze, barna-szemű, fehérlábú kisleány után. Sejtette, hogy nem lehet több mögötte tizenöt tavasznál. Térdébe zsibbadás állott, arca kipirult, szeme vágytól repdesett... Hátha elkísérte volna, hátha nincs még eljegyezve, hátha befogadná a családja! Milyen jó lenne ezzel a leánnyal beszélgetni este a ház előtt, egy vastag tuskón ülve s félkarral átölelve a lány gyenge derekát a keble alatt. De hát nem tudná megfizetni az árát, semmije-senkije nincsen, lovai, barmai, prémjei ottmaradtak Voiszlón s ha megtudnák, milyen bűnt követett el, még fel is adnák talán a börtönöknek. S akkor megkorbácsolnák, hazavinnék erővel, rászakadna annak az agyonvert férfiúnak a családja a legvéresebb bosszúval, elpusztulna az egész család...

Egyedül van s még a lovát is eladta.

Közben a falu elé ért s felkapaszkodott egy töltésre, amely mocsaras, nádas völgyön át vezetett a sáncokhoz s a messziről látszó széles kapuhoz. Igen erős szállás volt ez a Kürtös, a földsáncok gondosan rendbentartva vonultak a dombon, előttük a bokrok, csalitok gondosan eltisztítva, csak egy-egy magas, ezüstösen reszkető jegenye állott a meredek oldalon, rajta varjúfészkek s a békés csendben halkan sziszergő pintyőkék. A töltés vége széles, láncokkal felszerelt pallóban folytatódott s a pallón túl ott ásított a vastag földhányásokkal, fonott vesszőfalakkal a leskelődő résekkel kimesterkedett kapu. Ekkora kaput Döme még sohasem látott, az isztrói monostor kapuja sem volt ilyen erős.

Négy vitéz ácsorgott a kapufélfánál, a kétfelől kiakasztott, naptól szítt lókoponyák alatt. Egy közülük öreg volt, hosszú haja a vállát, szakálla a mellét verte, a többi fiatal, nagybajuszú, simaállú, barnaképű, csíkszemű legény. Mind paraszti vászoningben, gatyában s bocskorban, csak az mutatta, hogy katonák, hogy íj, tegez, csákány, korbács volt náluk, s oldalukon kard fityegett. A járó-kelő öregek, asszonyok s gyermekek között felfedezték az idegen embert, elébe álltak s kíváncsi, de nem fenyegető arccal meredtek rá. Az öreg csöndes hangon kérdezte, ki s mi és mi járatban vagyon.

Döme nagy tisztelettel meghajolt, süvegét a bal hóna alá szorította, ujjait a homlokához emelte s Jézus nevében áldást, békességet kívánt, ahogy illik. Majd az öreget apjának nevezve, a fiatalokat pedig véreinek, elnyögte, hogy elveszett lovát keresi. Ebben mind megnyugodtak s bebocsátották a kapun.

- Fújd ki magad, tanyázz egy kicsinyég, - mondta az öreg engedékenyen, - lovadat ugyan itt meg nem lelöd, de legalább alszol egyet s falsz egy falást. Térj be az úrhoz, ott vagyon a háza ni.

S bizonytalanul kanyarított egyet a karjával.

Döme hát bent volt Kürtösön, Bős nembéli Thúz úr szállásán. Ez már igen! Itt nem holmi berenával kerítették a falut, hanem nagy erős földsáncokkal! A kaput az Isten nyila sem tudná kettéhasítani, úgy megvasalták, megláncolták, felgerendázták. S a falu is milyen szép, milyen nagy. Először az úr háza tűnik szembe, az út éppen odavezet. Hosszú tornáca, vaskos tölgyoszlopokon nyugvó magas teteje, füstöt eregető kürtője, egész sor lantornás ablaka oda tekint le, a lapályon terülő szántóföldekre, legelőkre, erdőkre és mocsarakra. Innét messze el lehet látni. Jó magas fészek, büszke úrnak való. Az aranyos déli napfényben szinte libegett az egész környék. Milyen harsányan zöldek, szinte kékesek voltak a búzaföldek! Milyen sárgák, aranyporban fürdők a malákák nádasai! S mily szélesen, virágoktól rakottan gomolyognak a csudálatos gyümölcsösök, egy szelíd lankán még szőlő is virul! Milyen pelyhes puhán veti ki bozontos testét a hosszú erdő! S milyen kék, bársonyosan kék az égbolt, a legkisebb pára sem úszik rajta... S ez az óriási, széles, gyönyörű birodalom, ameddig ellát a szem, sőt azon túl is, ezé az úré, Bős nembéli Thúz úré!

Barkás diófák, sárgavirágú hársak, ezüstösen lelkendező topolyák, egy-egy magasan uralkodó óriástölgy s rengeteg málna- és csipkebokor között nyíltak a tisztások, álltak a paticsfalú, rendbentartott házak, kapirgáltak a tyúkok s sziszegtek a kislibákat védelmező anyaludak. Kis fekete, kócos kutyák, meg símaszőrű, szürke kuvaszok futottak az idegen elé s kérdezgették nagy ugatással, kicsoda s mit akar. Tehenek kérődztek, kecskék legelésztek békésen, asszonyok jöttek-mentek vizes csöbörrel, seprővel, gyermekek s lustán ballagó, szakállas vének bámészkodtak Dömére. Csudálták, hogy nyerget, kantárt cipel a vállán s bólogattak illendő köszöntéseire.

Az úr háza előtt nagy, szabad térség volt, úgylátszik azért, hogy tisztán ki lehessen látni a környékre. Bezzeg nem hasonlított ez a szállás a Beke ispánéhoz! Először is ezt nem fából rakták, hanem földből verték s szépen, gondosan megsimították, hogy mindenütt egyenes, hibátlan s tükörhöz hasonlóan sima legyen, eső, hó belé ne vehesse magát. Az ablakok lantornáin sehol egyetlen szakadás. A nagy tetőn sehol egyetlen lyuk. Beljebb az a csűr állott, amelyet Döme már a mezőségről is látott. Mennyi gabona fér ebbe! Itt a hombárok tető alatt állanak. Odább hosszú, ugyancsak rendbentartott ló- meg tehénállások vonultak, a konyhaház is akkora volt, mint Bekének az egész háza. A kút körül gerendakáva pompázott, a hatalmas szalmakazlak és szénaboglyák olyan gondosan rakva, mintha azok is lakóházak volnának. Az épületek körül pedig szorgoskodó férfiak s nők sürögtek. Az egyik szénát cipelt a hátán, a másik nyírseprővel takarította a környéket, a harmadik éppen itatott s két rocska vizet vitt a lóállásokba. Onnét egész csapat ló vidám röhögése hallatszott. Valaki hetykén fütyürészett, mint a rigó. A konyhaház ajtajában öreg rabnő állott s az ajtófélfára akasztott bárányt nyúzta. Egy fiatalabb nő, láthatólag nem rab, rőzsét vitt be a házba. Kék füst szállott a konyhaház fölött, sistergő és rotyogó hangok s orrcsiklandó illatok lengtek a ház körül s három óriási, lompos, fehér kutya rohant elő az ólak mögül, olyan vad rohammal s oly bömbölő ugatással, hogy Döme lába földbegyökeredzett a tisztelettől.

Egy lovász kiordított az ebeknek s azok morogva visszakullogtak. A rabnő szólt valamit a konyhába, mire kilépett egy tiszta ruhában tipegő vénasszony s tenyerét a szeme elé emelve hosszan vizsgálta Dömét. Erre valahonnét, a szérű végéből, előballagott egy csizmás, gatyás, vászoninges, nagysüvegű tömzsi ember s a legény felé tartott.

- Ki vagy s mit akarsz? - kérdezte szigorú nyugalommal.

Döme ismét illendően köszönt. S elmondta a mesét az ellopott lóról. Kérte a férfiút, adjon szállást, ételt Jézus nevében, mint hű kereszténynek.

- Én Alattyán vónék, az úr udvorossa, - jelentette a tömzsi ember s büszkén megsodorintotta hosszú, lecsüngő bajuszát. - El löhetsz itt, legény. Egy kis fekhely, egy kis köles, meg hús neköd is akad. Vagyunk elegen, eggyel több, vagy kevesebb!

- Megszógálom, - ígérte a legény.

- Nem azért, - legyintett Alattyán.

7.

Amikor Döme evett is, ivott is és kényelembe helyezkedett a lovak óljában a szalmán, Alattyán röviden elmondta, mit kell tudni az úrról, így tudta meg Döme, hogy a Bős nemzetség nagy tanácskozásra gyűlt össze Thúz úr házában.

- Levelet kapánk Béla urunktól - mesélte megfontolt lassúsággal az udvaros, oly büszke méltósággal sodorgatva hosszú bajuszát, mintha ő kapta volna a levelet. - Akkora pecsét vagyon a levelén, mint a süvegem ni. Gyákul vagyon a levél. S valami hártyára írva. De úgy írva, mintha minden betűjét úgy vésték lönne. Rajta Béla urunk neve tulajdon kezével. S hát erre hivatá összve urunk a nemzetséget.

- S mi vala a levélben? - firtatta Döme, kellemetlenül gondolva arra a másik levélre, amelyet húsz nyilas kíséretében vitt Beke úrnak a királyi ember.

- Valami gondja vagyon kerál urunknak - sóhajtott az udvaros és körülnézett. Még vagy öten álldogáltak ott lovászok, szolgák, seprőnyélre, lapátra, vasvellára támaszkodva, avagy a gyámoszlopnak dőlve. - Háború készül, Isten a tudója, tám az németöt ellen.

- Ki kell már irtani a gyalázatost - dörmögte egy lovász.

- Nem is érthetöm, mért kéméli kerál urunk.

- Fegyver, had, pénza kell kerál urunknak. No, ha fegyver kell, itt vagyunk mink. Van itt még ember is, ló is, fegyver is. Inkább elmegyünk mindahányan, csak végezzünk már a némöttel. Ivadékaink hadd éljenek békében - magyarázta az udvaros.

Hát ezért gyűlt össze a Bős nemzetség a vidékről.

A ház ugyancsak megtelt emberekkel! Napközben ugyan alig lehetett észrevenni, hogy oly nagy haddal vannak, csak a konyhaház füstje s a főző asszonyok sürgés-forgása mutatta, hogy sok száj, sok erős gyomor van a háznál. Mert a férfiak kint jártak a határban, vadászgattak amúgy csendesen. Estefelé azonban hazaszivárogtak s megtöltötték az óriási házat.

Dömének is tálat adtak a kezébe s keszkenőt a karjára, hogy segítsen a lakoma után. Négy, sötétkék dolmánba öltözött rabszolga cipelte a pecsenyéket, mártásokat s kalácsokat az asztalhoz. S négy fiatal rabszolgafiú hordta s töltögette szaporán, öblös ónkorsókból a tüzes bort. Igy került Döme az úr közelébe.

Thúz úr őkegyelme volt a nemzetség feje. Ott ült a hosszú, megmozdíthatatlan asztal felső végén. Ősz, nagyhajú, apostoli szakállú, tagbaszakadt férfi, sötétkék dolmánja oly széles mellkason feszült, mint egy hombár. Kezei akkorák, mint két sujkoló. Szótlan gőggel ült öblös székében, kétkézre fogta a húst és erős, széles, vasat is játszva harapó fogaival egykedvűen

tépte. Vele szemközt a felesége ült. Amilyen roppant óriás volt Thúz, olyan vékony, csirkecsontú asszony Örzsébet. Ősz már ő is jócskán, fejéke alól fehéren buggyant ki a haja, bő, nehéz sötétkék bársonyai alatt szinte elveszett a teste. S az arca, mint egy szopósgyermeké, oly ráncos, oly ártatlan, oly szelíd. Gyűrűkkel rakott gyenge ujjai kényesen forgatták a húst, gyermekes szeme szüntelen bámulattal csüngött a túlsó végen ülő fejedelmi úr minden mozdulatán.

A többiek koruk szerint helyezkedtek el. A háziúr közelében a kölkedi földesúr, Misser, ugyancsak kékben, aranysujtásosan, aranycsatosan s aranygyűrűsen. Kerek arca mogorva, mint akit szorít a csizma, őszes szakálla körben megnyírva, bajusza a melléig csüngő. Lapos, széles orra volt s erősen szuszogott. Nem lehetett tudni, betörték-e az orrát s attól lélekzik olyan szuszogón, mint egy fújtató, vagy már így született. Szótlan volt ő is, haragosan tépte a húst széles fogaival, állkapcsa erősen dolgozott, mint a malomkő.

Szemközt vele sovány és szigorú úr ült, a létai Izsip. Fürgén mozogtak a kezei, de a szeme keményen pislogott körül. Olyan volt ő, mint egy kard, kissé hajlott, de szívós, biztos és kemény.

Lejjebb kövér, vidáman majszoló úr, a szevécsi Thúz úr ült. Szaporán meglazította öve csatját, mohón nyúlt a tálba, amikor a rabszolga alázatosan elébe helyezte, egy-kettőre bevágta a húst s gyorsan, mintha parazsat nyelne, bekapott rá egy kupa bort. Kétfelé törölte bozontos barna bajuszát, hátralökte arcába csüngő hajfonatait, megdörzsölgette síma, háromtokás állát s mosolyogva fordult a ház asszonya felé. Látszott rajta, hogy nehezen viseli el a szótlanságot, szeretne mókázni, nevetgélni, kötekedni, vagy hősködni, de a háziszokás meggátolja ebben. Hallgatott a ház ura, hallgatott az asszonya is és hallgattak a Bős nemzetség többi tagjai, ahogy ilyen komoly asztalnál illik.

Öreg-laki Józsa nem hasonlított egyik Bős-nembélihez sem. Azoknak sötét volt a hajuk és a szemük, erős, széles a pofacsontjuk, erős az állkapcsuk, betörhetetlenül kemény, széles a homlokuk és kerek a koponyájuk, ez meg szinte szőke volt, a szeme bizonytalan színű, kéknek és zöldnek a keveréke, mint a romlott állóvízé. Szakállát nem nyírta, sőt inkább gonddal göndörítette s dióolajjal kente, a haját meg csimbókba fonva odatűzte a halántékaihoz. S a koponyája is hosszúkás volt, mint a körte. Úgy ült az asztalnál, mint aki egyedül van, összeráncolt szemöldökkel bámult maga elé, mintha súlyos eszméken törné az agyát.

Ők voltak a Bős-nemzetség családfői. Feleségük, gyermekeik odahaza maradtak. Fontos, szinte országos ügyben tartózkodtak most itt. Béla király levele miatt.

Még egy úr ült a társaságban, a kürtösi pap, Jakab mester. Ő minden este Thúz úrnál evett. Amilyen hatalmas vasgyúró volt a ház ura, olyan eleven, fürge, szívesen nevető, kövérkés, szelíd férfiú a pap. Amilyen hallgatag amaz, olyan beszédes ez. Kapkodva evett, minduntalan lecseppent a zsír fekete csuhájára s fényes, göndör fekete szakállára. A morzsákat úgy szívta be a bajuszával együtt. Nem vette tudomásul, hogy az asztalnál senki sem szól, s hogy merev törvényei vannak az evés szertartásának. Folyton fecsegett s jóízűeket nevetett.

- Most osztán vagynak némelyek nagy gondban - beszélte a pap két falás között s bekapta a bajuszát, hogy leszopogasson róla egy kis mártást. - Mert vagynak ám érsekek s apátok, de még pispekek is, az kik feleséget tartanak s el kell bocsátaniok az asszonyt. Igaza is vagyon pápa őszentségének, kegyes atyánknak! Igaz ugyan, vén ember már ű, könnyedecskén letészen az asszonyi állat édességéről, he-he-he! Néki már nem nyit az tulipán. De azmi igaz, igaz! Nem szül jó vért, hogy sokak birtokot s kéncsöt halmozának, barmokat s méneseket legeltetnek, csak azért, hogy az asszonynak, gyermeknek mennél több légyen. Hátszen vagynak

már papok, azkik különb-különb bársonyruházatban, aranyasan-ezüstösen s magas csizmában kevélykednek, akár az világi urak! Hová jut így az eklézia s Jézus urunk kegyes segödelme!

A rabok körüljárták az asztalt s hosszúnyelű ezüstkanalakat nyujtottak, mert lé is volt s azt most szürcsölni kellett. Mindnyájan hangosan hörbölték. Jakab mesternek sikerült leöntenie a szakállát, de nem sokat törődött vele. Bekapva egy-egy kanál eledelt, szaporán folytatta:

- Egyik átokból ki, a másikba meg bé! Igy méne ez már az utóbbi üdőkben. Harácsok levének Jézus urunk szolgái. Azmi adományt Endre urunk űnagysága adott vala, mind kéjekre úszott el. Igaz, jobb az embernek élni, mintsem hogy égni, mondá az apostol, Pál urunk, de hát a papok épen azért égének, mert élni akarának. He-he-he, így vagyon-é? - s ragyogó arccal körülnézett. Senki sem szólt, a hörbölés egyhangúsága betöltötte a házat.

A vastag, barna mestergerendáról patkóalakú nagy cseréplámpa függött, lyukaiban olajkanócok libegtek. A falak rogyásig borítva íjakkal, remekmívű kardokkal, kéklobogós dzsidákkal s aranyveretes tegzekkel. Hosszú heverőkön vastag medvebőrök csalogatták a pihenni vágyót. Öblös székek ácsorogtak alacsony, zömök lábakon a falak mentén. A sarokban pedig akkora tűzhely ásítozott a széles kürtő alatt, hogy ökröt lehetett volna sütni rajta.

A szolgák körülhordták a kézmosótálakat s átnyujtották a keszkenőket. Ekkor mindnyájan felálltak s olyan arccal, mintha ravatalt állanának körül, keresztet vetettek. A pap imádkozott, a többiek halkan utána mormolták, dünnyögték, suttogták a hálaadó szavakat. Ezután egymás egészségére kívánták az ételt. Csak a kancsók és kupák maradtak ott, egyebeket gyorsan kihordtak a rabok. Az udvaros a gazda elé állott:

- Vagyon-é parancsolatod, uram?

- Semmi különös - dörmögte mély hangon a tagbaszakadt házigazda.

- Múlassátok magatokat békével s egészségvel - szólt erre s mélyen meghajolt. - S nyugodjatok ézös álomban.

- Jól vagyon - bökkentette a háziúr s parancsoló pillantást vetett a feleségére. A töpörödött, félénk, madárcsontú kis ősz asszony olyan furcsán állott a nagy házban, mint egy koravén kislány. Nehéz, redős ruhája hosszan folyt utána a földön, magas fejékéről sarkig omlott a könnyű fekete fátyol, de még mintha az is túlságosan nehéz lett volna számára. Tétova, félénk tekintettel nézett körül s észrevevén urának s parancsolójának intő pillantását, azonnal mélyen meghajolt s halk, csipegő hangon nyugodalmas éjszakát kívánt. Ez volt ezen az estén az első megszólalása.

A férfiak biccentettek a ház asszonya felé, csak a pap volt kedvesebb hozzá, fejére tette a kezét, megáldotta s keresztet vetett reá. Ezután az asszony rövid, tipegő lépésekkel ki is ment. Olyan gyámoltalanul lépdelt, mintha attól tartana, hogy felbukik hosszú, súlyos ruhájában. A vastag ajtót csak nehezen tudta betenni.

Thúz úr csikorgó lépéssel az asztalhoz ment, telitöltötte a nagyöblű ónkupákat s intett a rokonoknak: igyatok. Ő maga egy hajtásra benyelte a bort. Létáról való Izsip, a sovány, hajlott férfiú járkálni kezdett a házban, úgy meggörbülve, mint egy vékony magyar kard. Szevécsi Thúz úr, a kövér, tokás és gondjaiban is vidámnak látszó jó cimbora, félig elterült egy heverőn s vaskos, puha kezét a medvebőr fürtjeibe mélyesztette, mintha dúshajú leányzó fürtjeivel játszanék. Csak nagy erőfeszítéssel tudott zordonságot erőltetni kerek ábrázatára.

Nehéz kedvben lézengtek, töprengtek, ittak, üldögéltek az urak.

- Nincs választás - pendítette meg a dolgot a pap s szelíd, kegyes képet vágott, vidám szemét félig behunyta. - Kerál levele parancs. Engedni kell. Adjátok meg a kaizernak, azmi a kaizert illeti.

- Hát már a kaizernak adjuk? - bámult rá a házigazda, egész súlyával.

- Fejedelmet mondék, uram - magyarázkodott kapkodva Jakab mester s nevetgélt. - Jézus urunk parancsolatja az...

- S hát a fejedelömnek mit mond Jézus úr?

- Úgy vagyon - vágott közbe a heverőről a kövér szevécsi Thúz úr. - A fejedelöm kinek adja meg, azmi a fejedelömé?

- Jól mondá az atya - szólalt meg öreg-laki Józsa, elhúzva s kissé az orrán át eresztve a szókat. Az ő megjegyzései mindig a gúny határán mozogtak, de nem lehetett tudni, valóban gúnyolódik-e. - Az atya kaizert monda. A fejedelöm majd megadja a kaizernak, azmi a kaizeré.

- S a kaizer? Frederikusz úr? Ű meg kinek? - nevetgélt a kövér.

- Erre felelj, te pap! - dobta oda a kérdést mély, nyers hangon a ház ura.

Jakab mester zavartan heherészett, mint akit csiklandoznak. Óvatosan megfogta a kupát, vigyázva ivott, de azért nem kerülhette el, hogy a bor a szakállára ömöljék.

Izsip, a kardszerű sovány férfiú, kiegyenesedett s legyintett hosszú kezével.

- Ű meg táplálja a szakállát - szólt mély megvetéssel.

- Ne bántsátok a papot - intette le a gazda s egykedvűen odakönyökölt az asztalra. - Jézus úr is más, kerál úr is más, meg megint az föld is más.

- Merthogy Frederikusz úr nem nagyon adja meg a pápának, azmi a pápáé - ejtegette megfontolt gúnnyal Józsa úr az orrán át. - Éppen mostanában venné el az északi városokat tőle. Hol vagyon hát Jézus úr?

- Beszéljünk okosan, véreim - brummogott közbe Thúz s ráütött egy kissé az asztalra, de minden megreszketett tőle. - Nem rághatjuk a zabolát örökké, neki kell vágnunk valamerre. Hol vagyon a levél?

A pap szolgálatkészen egy díszesen faragott, vasveretű koporsóhoz lépett, kinyitotta s elővette a hártyatekercset. Az asztalhoz vitte, vigyázva kibontotta, a lecsüngő pecsétet oly dédelgetőn emelve fel, mintha a király maga ült volna a hatalmas, nehéz korongon s nem a képe csupán.

- Olvasd, atya, hadd halljuk, mely falvakat s várakat követel űnagysága - adta ki a parancsot Thúz úr.

A pap hunyorogva, nyögve, habogva kisillabizálta az ékes levélből egy sor somügyi falu, vár, erdőség, szántóföld, halászó-hely, rév és vám nevét. Amikor egy-egy névvel végzett, az urak sötéten bólintottak, így folyt ez már nyolcadik este. Bős nembéli Thúz, a kürtösi úr, hozzá sem nyúlt a levélhez, a pappal tétette el a koporsóba s vele vétette elő. A visszaadásra ítélt birtokokat azonban újra és újra hallani akarták s arcuk minden névnél, határjelző fánál, kútnál s dombnál egyre komorabb s izgatottabb lett. Lassan telt az idő, ők a levél szavainak lépcsőin szálltak egyre alább a zordon harag mélyeibe. Csak Józsa úr ejtett gúnyos szavakat.

- Almafa... hm, hm - bólintgatott komoran s vizesfényű, színtelen szeme kapkodva rebbent végig a jelenlevők arcán. - Almafa... Fűzkert... úgy, hát, Fűzkert... Ravaszlik... hm... Ezt mind megadjuk a fejedelömnek... Áldókút... Ezt is... Marad elég...

A pap szemrehányó tekintetet vetett rá. Naponként sarokbaszorították Jézus urunk parancsával s ő minden nap elnevetgélte a választ. A pápánál s Frederikusz császárnál feljebb már nem tudtak menni s ő sem tudta, szegény feje, kinek adja meg a pápa, ami a császáré...

- Minek is nekünk Jézus úr parancsolatja? - tört ki végül kürtösi Thúz úrból a felháborodás és odacsapott az asztalra szörnyű mancsával. Egy kupa menten lefordult s végigöntötte borral a pap csuháját.

- Hogy szólhatsz így, uram! - kiáltott fel rémülten Jakab mester, a bort rázogatva magáról. - Nem félsz, hogy Isten reád szakajtja a fedelet? S hogy mennykövével sújt mindnyájunkat?

- Hát vajjon nem sujta máris? - rikoltott a sovány Izsip kivörösödve. Olyan volt, mint amikor a kardot sziszegve, süvöltve kirántják hüvelyéből. - Mi egyéb ez bizony, mint Isten mennyköve?!

- Ha Jézus úr csak ezt tudja, - hadarta mérgesen a kövér Thúz a medvebőrön s mint valami pocsolyában hentergő lusta harcsának, úgy billegtek hosszú bajuszvégei - akkor csak szóljék tehozzád, pap! Hozzám ne szóljék!

- Határozzunk, véreim - vágott közbe ismét, mint minden este, kürtösi Thúz úr mélyen zúgó, recsegő hangon és szikrázó fekete szemét körülvillantotta a családfőkön. Szakálla rezgett a visszafojtott dühtől.

- Hát nem határozánk? - gúnyolódott Józsa úr, szőke szakállát simogatva. - Határozánk.

- Mikor? - hörrent rá meglepődve a ház ura.

- Ugyan, ugyan, ti Csoba magyeriai - szűrte amaz a szókat lassúdan. - Hát nem önték-e reánk a kresztyvizet? Nem vagyunk-e Jézus úr hívei? S ha így vagyon, nem azt mondjuk-é, azmit Jézus úr monda?

Körülhordozta vizenyős, kaján tekintetét. A kövér Thúz felfújta a képét, a hosszú Izsip hadarintott egyet s megint járni kezdett singnyi léptekkel, kürtösi Thúz összefacsarta széles állkapcsát s a fogát csikorgatta, a pap meg helyeslően, kegyesen bólogatott.

- Úgy vagyon, ahogy mondád.

A ház urának rettenetes ökle megint lesujtott. Fejét felvetette, hosszú ősz haja, szakálla félelmetes volt. S homlokát pirosan futotta el a megbúsult vér.

- Mink adjuk meg a fejedelömnek, azmi a fejedelömé! - bömbölte. - De mi az üvé? Semmi. Mert azmi a miénk, az nem az üvé.

- Úgy vagyon!

- Ez az igazság!

- Kecskegumót néki! - rikoltozott a kövér s nagyot dobott mázsás testén a medvebőrön.

- Hogy mink megfosszuk magunkat, akár a ludat s ű meg vonszolja a kaizernak, pápának? Mert tízezer dénárval tartozik a papoknak sóért?

- Hadat akar s fegyvert - köpte oda csípősen Józsa úr.

- Mire néki? - recsegett Izsip, megtorpanva sétájában.

- Mire? Ellenünk! - ordított ismét kürtösi Thúz. S a mellét döngette. Csoda volt, hogy ezektől a szörnyű csapásoktól be nem szakadt a mellkasa. De olyan mellkas volt ez. - Münket akar letiprani, magyeri urakat! Elébb csak öt falut, tíz falut, ötven falut. Azután valamennyit. S a

várakot, hogy be ne húzhassuk magunkot! Had kell nékie, fegyver s nékünk ne maradjék semmi! Ezt akarja űnagysága.

- S vajjon kik súgák nékie? - szűrte ki lassan Józsa úr. - No, hát kik?

- Nem Jézus urunk szolgái! - kiabált elvörösödve a pap s remegett a keze, amint megfogta egyetlen mentségét, a kupát. - Érsek uraim, pispekek s az eklézia fejedelmei nem...

- Münk adjunk, adjunk Jézus úr nevében - ordítozott tovább kürtösi Thúz, felugrott az asztaltól s úgy állt ott, mint viharban a recsegő tölgy. - Letipratjuk magunkat, mert Jézus úr hívei vagyunk. S mert alázatosak vagyunk. Hol vagynak jussaink? Azkiket Endre úr levélben adott? Hát jön ez a keserűképű, beteg asszonyember s öszve akarja kaparni, azmit magyeri kerál magyeri uraknak adott vala? Hátszen ennek még fia sincsen!

- Nem azért vagyunk kresztyénök, - recsegte Izsip - hogy megfosszanak. Hogy megnyírjanak, mint a bürgét!

- A bárány nem bég nyírója keze alatt - emelte fel a kezét intőleg a pap.

- Münk nem vagyunk bárányok!

- Még kosok sem igen!

- Fegyverünk van s jussaink vagynak! - vágott bele a ház ura, mintha csákányt csapott volna az asztalra. - Fegyvereink rozsdásak-e? Vitézeink tám síkosságban kénlódnak s hasukat tapogatják? Váraink nem hatalmasok-e? Hát nem mink vagyunk az ország?

Össze-vissza kiabáltak, hadonásztak s mérhetetlen dühükben, sértettségükben szinte könnyekre fakadtak. S hol levetették magukat a reccsenő székekre, hol felugrottak. A pap rémülten állott közöttük, izgalmában inni akart, de kupája üres volt s amikor önteni akart, a kancsóból az ölébe ömlött a bor.

- Urak! Jézusért! - kiabálta gyenge, remegő hangján s keresztet vetett.

- Bitang papok ragadoznak, feleségüket aranymarhával ékesítik, élnek, mint potykák s híznak és tátognak, pénzával teli még a bűrük is, udvori tányérnyalók zsebelik, azmit münk kiizzadánk, - harsogta kürtösi Thúz s majd kicsattant a vértől, - kerál meg bésöpri, azmi másé és mindig münk! Mindig csak münk! - döngve csapdosta széles mellét. - A zsidók, szerecsenek soha, papok soha! Mire néki az had? Hová akar menni? Halicsba? Zárába, Spalátóba, Trauba? Az üvé. Macsóba? Avagy tán az bogomilok ellen?

- A bogomiloknak igazuk vagyunk, - vetette közbe az orrán át Józsa úr. - Mert valóban, a gonosz uralkodik ez világon s a gonoszt kell imádni s mindenütt gonoszok kevélykednek. Most is a gonosznak adózunk, áldozunk, fosztjuk meg magunkat. S hát imígy miképpen menne kerál urunk a bogomilok ellen?

Hangtalanul nevetett. Jakab mester tiltakozólag tárta ki rövid karjait s többször közbe akart szólni, de elsodorta szándékait a Bős nemzetség vihara.

- Én azmellett vagyok, - hirdette harsányan s minden szót csákányütésként ejtve kürtösi Thúz úr, - hogy azmi a müénk, az a müénk. Nagy nemzetség, nagy család. Disznóferedő vala itt az ország s most gyimelcses, gabonás Paradisummá leve. Nagy terebély törzsök vagyunk s nem rémüldözünk egy halavány árnyéktól. Hát münket semmiféle kerál semmifajta haddal, fegyverrel, avagy levéllel meg nem bír...

- Úgy vagyon!

- S ha ez országban minden nemzetség az ű sarka alá hajtja is magát, münk nem. Levél ellenében levél, fegyver ellen fegyver!

- Úgy vagyon! Fegyver!

- Vérünk hull a kerálért, ha kell. De hull magunkért is! Ha ő megőrjüle s kapkodva górál magyeri nemzetöket, mink nem góráltatjuk magunkat.

- Azt nem!

- Jöjjön ide! Lássuk! De nem jön!

- Nem jön, még foglaló nemzetségekkel is csak levelez. Vagyon kancelláriája s ott téntanyalókkal bolondítja az ügyesbajosokat. Nincs is már kerálunk. Mert kerála ű ugyan a kroátoknak, szerbeknek, kúnoknak, de nem a magyeriaknak.

- Minő őrjült agyvelő találá ki, hogy kerál urunk elzárja magát tőlünk? S elvegye minden hatalmunkat, birtokainkat? Földönfutóvá tegye családjainkat? Dögrovásra vigye barmainkat, lovainkat? Sárba tapossa jussainkat? Mi lészen ez földön, véreim, ha egyszer a németöt ismég reánk tör, ama gaz karantán Frederikusz, a rókafi? S ha betör a gyepűkön s dúlja Kapuvárt és Mosonyt és Győrt? S münk meg talpig rongyban, fedetlen fővel, rossz gebéken, hitvány fegyverrel s mezteláb a kengyelben állunk ki vértesei ellen? Nehéz, vígan fingó lovai s öklelő kópjái ellen? Hát ez az idétlen, nagybeteg, kárvalló kerál akarja megvédeni ez földet a maga szakállára?

- Még szakálla sincsen s bajusza sem, - vetette oda Józsa úr.

- Az sincs! - csapott mennydörögve az asztalra kürtösi Thúz úr. - Jól mondád! Semmije sincs, nem is férjfiú! Még fia sem születek, magja sincs! Hát az ű levelére vonuljunk ki hatalmunkból és zsugorodjunk összve, akár a megrothadt tömlő? Mert mit akar ű. Azt akarja, hogy viruló szántóinkat, népes falvainkat, testes várainkat, kövér barmainkat, sebes lovainkat, vaddal teli erdeinket, halas vizeinket, minden erőnket tegyük csúffá s adjuk az ű kezére. Hogy szétvonják erdőőrzői, lusta prosztjai, vedelő száznagyai, kurafi vitézei, tolvaj bessenyői, agyafúrt szíkölei, alláhot üvöltő szerecsenjei, nyekegő zsidai. Hogy majd ű ezzel a csorvasz haddal védjen minket, kúdusokat, az németöt ellen. Hát ezt akarja ű.

- Abból semmi sem leszen.

Amikor így kiöntötték dühüket s kétségbeesésüket, Izsip úr egyszercsak rábámult Jakab mesterre, aki ott ült meggörnyedt derékkal s búsan bámult a kupájára. Úgy nézett rá Izsip, mint aki csudát lát.

- Ez még itt vagyon, - szólt csendesen. - Atya, mit akarsz te itt?

- Imádni bínes lelketekért s az igaz útra vezetni megbúsult fejeteket, - sóhajtott keserűen Jakab mester.

- Eredj, imádj odahaza.

- Nem megyek, - jelentette ki szilárdan. - Felelek értetek az Úrnál.

- Hagyd, - legyintett a háziúr. - Tudja ű már, hogy mi a határozat.

- S ha öszvehívja Béla úr az ország gyűlését? - fordult a kövér Thúz a kürtösi Thúzhoz.

- Elmegyünk. Ott leszünk.

- Ott hát s megtesszük a magunkét. Jó fegyveres legényekkel megyünk.

- Pap nélkül, - dünnyögte Józsa úr.

- Szétrúgjuk azt a tetves gyűlést, - kiáltott rekedten Thúz s ivott egyet. - Szétrúgjuk s azki rablani akar, mehet rablani a keserves pokolba.

- Ellenállunk.

- Ellenállunk, protestálunk. Endre úr írásba tevé jussunkat.

- S ha ide küldené az hadat? - vetette fel a különös kérdést a kövér.

- Bezárjuk a kapukat, kirendeljük az ijjászokat s hajrá! - ordította kürtösi Thúz.

Akkora rivallgás támadt erre, hogy majd felvetette a házat. Mind össze-vissza kiabáltak, arcuk, szemük ismét kigyúlt s még Józsa úr is felugrott s teljes erejéből hadonászott.

- Bort! - üvöltötte a ház gazdája.

Öt rab s Döme is, aki ott állott kívül, az ajtó mellett, lódult borért. Új kancsók kerültek az asztalra. A kupák megteltek. Magasra emelve a bort, felmutatták a láthatatlan Istennek, akire nem is gondoltak, kiloccsantottak egy keveset s egyhajtásra kiitták.

- Atya! - bömbölt Jakab mesterre a háziúr. - Határozánk végül. Hallád te is. Mit szólasz?

A pap sóhajtott, megnyomkodta mutatóujja hegyével a szemét, letörölgette bortól iszamos szakállát, keresztet vetett s halk, bágyadt hangon felelt:

- Elindulátok mégis az ördöng útján, - kezdte lassan s elgondolkozva. - Ösmertek már, urak, elég régóta taposom ezt a küszöböt, nyomom ezt a széket, hajtogatom ezt a kupát s vetem a kresztyöt érettetök, uraim. Váltig remélem, hogy a kresztyvíz milosztot csöppent kemény szüvetekbe, Jézus jorgalmáért... Imádék is eleget s amikor bíneiteket meggyónátok, hallatám az idvesség szavát. Most elindulátok, urak... És nincs megállástok. Bélát Isten rendeléséből felkenék ez ország s minden népek kerálának, - mondotta lassan s elgondolkozva. - S ű érettetek vagyon s ti űérette s így mindnyájan mindnyájunkért. Ha ti jobban hódoltok falvaitoknak, váraitoknak s kéncsiteknek, mint a kerál-nak, én nem felelek érettetek többé...

Ezt már alig tudta kinyögni. És ajka megvonaglott, görcsös ádámcsutkája felnyomult s megint leszállott, megrázta kopasz fejét, megsimította piszkos szakállát, könnyei kibuggyantak s végigperegtek kövérkés, szelíd, oly gyakran nevető, de most bánattól remegő arcán.

Az urak nézték s kelletlenül hallgattak.

- Mert Béla urunk elveszi az ekléziától is... És kordába veti az gyalázatos, bínes, bujálkodó s harács papokat is... És megfacsarja a zsidókat s müszülméneket...

- Bessenyő az nádrespán, németök az urak körüle, - vetette közbe halkan Józsa úr.

- Én csak szegény, ostoba ember vagyok, uram - folytatta a pap, nagy erővel fojtva vissza keserűségét és szavait egyenest kürtösi Thúz úrhoz intézve. Ez sötét arccal meredt reá. - S én csak az Evangéliomot forgatom silány agyamban... De, uraim, én ösmeröm a ti asszonyaitokat és gyermekcséiteket mind és prosztjaitokat is... És gyonhaitokat is látom... Uram, engedjetek innét... hadd menjek most békével...

Megakadt. Nem lehetett tudni, a bor szorongatja-e úgy a szívét, vagy a félelem s aggodalom a híveiért. De amikor idáig jutott, kürtösi Thúz úr nyersen s rekedten mondta:

- Eredj s akár ne is lássalak többé... Te, aki a kaizernak adatnád mindenömet!

S mereven legyintett, mint aki darazsat hajt el.

8.

Dömének semmi panasza nem volt a vendéglátásra. Szépen elfekhetett a cselédházban. Enni bőven kapott a nagy közös asztalnál kölest is, húst is. Borral öblítette le. Az asztal végén, a ház belső falánál Alattyán, az udvoros ült a főhelyen, Dömét maga mellé ültette és szívesen kínálgatta. Lovászok, belső emberek ülték körül az asztalt, a rabnők és szolgáló lányok az ételt hordták, ugratták a férfiakat, sokat nevettek, kacsintgattak, mókáztak. Alattyán azonban komoly maradt, akár Thúz úr odabent, a maga asztalánál. Rendreutasító pillantásokat vetett a sürgő-forgó nőkre s a többi férfi is hozzá alkalmazkodott, bajusza alá rejtve a mosolyát.

A lárma, asztalcsapkodás, perpatvar azonban kihallatszott a nagyházból s a jókedv megcsökkent. Az emberek találgatni kezdték, mi lesz ebből a nagy tanácskozásból. S kisütötték, hogy alighanem hadba kell vonulni. Alattyán halk, titokzatos szóval kijelentette, hogy sokkal nagyobb gond fenyeget: a király el akarja venni a Bős nemzetség egész sor faluját, várát, földjét. Megdöbbent, komor hallgatásba merültek.

- Bizony, embörök, - sóhajtotta az udvaros - kár lönne azokért a szép falukért...

- Milyen embör az úr? - kérdezte Döme halkan, amikor végeztek az evéssel s kimentek még körülnézni a szállás környékére, meg csillagokat bámulni.

- Áldott jó embör, az Isten éltesse - bólogatott Alattyán és egy fatörzsnek fordulva buzgón nézte az eget. - Igazságos, böcsületös, nem olyan, aminőnek Hudina urat mondják a Vízközben.

Vagy tizenöten aludtak a nagy cselédházban alacsony dikókon, puha szalmán s farkasbőrön. A foklatartó vason csörje lobogott, az egész házat betöltötte a békés, duruzsoló beszélgetés, kötekedés, nevetgélés. A lányok fehér ingben libegtek a házban, hosszú hajuk a hátukat verte, kemény, kerek emlőik játékosan reszkettek az ing alatt. Amikor a csörjét eloltották, a nyitott ajtón kék ezüstfénnyel tűzött be a Hold, a fák susogása s a malákákban virrasztó békák brekegése békésen összevegyült a nagy fehér kutyák kongó ugatásával. A sötétben vihogtak, susogtak, sóhajtoztak a lányok. Döme elmondta, mennyire utálja a kutyákat az almai Beke ispán úr. Kitörő kacajjal fogadták a prisztaldusz látogatásának történetét. Döme pedig, miközben mesélt, arra a súrján kisleányra gondolt, aki idejövet útbaigazította a mezőn. De nem merte megkérdezni, kicsoda, félt, hogy csúffá teszik a csintalan lányok s menyecskék.

Kora pitymallatkor mindnyájan leugráltak az ágyról s kócosan álltak sorfalat a cselédház előtt, hogy szájukbavett vízzel mosakodjanak s Kelet felé fordulva elsusogjanak egy imádságot. Az acélkék égen rózsaszirmú felhők libegtek s pacsirták csicseregtek a magasban. Bő harmat ragyogott a fűvön, fákon.

Mindenki a dolga után látott. A nők megfejték a teheneket, a férfiak megvakarták, megetették, megitatták a lovakat s előkészítették a nyerget-kantárt. A hálóház ajtaján mogorva képpel lépett ki az úr, krákogott, köpködött s az eget vizsgálta. Alattyán nyomban elébement, szertartásosan meghajolt, egészségére kívánta az éjszakai nyugodalmat s parancsait kérdezte.

Az úr zárkózott kedvében volt. - „Egykedvű” - mondta az udvoros. Vastag, zömök lábszárai majd szét nyomták az erős fekete csizmát, széles vállán feszült a rövid, vékony szarvasbőr ing, hordónyi mellkasán ősz hajzat reszketett a szélben. S fehér haja, prófétai szakálla parancsolón lengedezett nagy feje körül. Úgy állt ott, mint egy isten.

Csakhamar megjelent kölkedi Misser úr is, tán még mogorvábban, mint amaz. Biccentettek egymásnak s hallgattak. Misser úr mérgesen vakarózott, ásított, köpött s úgy nézegetett körül a szálláson, mintha meg akarná számlálni az elhullott szalmaszálakat. A lompos fehér kutyák is

eloldalogtak s az ólak mögé húzódva félszemmel lesték a két urat. A jövő-menő asszonyok pedig meggyorsították lépéseiket s lesütött arccal mentek el mellettük.

Ezalatt két lovász felnyergelte a ház urának kedves sötétpej paripáját s egy másik kancát Misser úr számára. Még fel sem csatolták a kantárt, amikor a szérűk felől hosszú lépésekkel, kissé meghajolva, süvegét a szemére húzva előkajtatott Izsip úr, térdig vizesen a bő harmattól. Hogy mikor s hol szökött ki, senki sem tudta. „Igy szokta" - mondta később Alattyán.

Fejbiccentés.

- Lovat, hé! - kiáltotta rosszkedvűen a kardszerű férfiú s két legény is ugrott, hogy lovat vezessen elő számára.

Míg a lovakkal elkészültek, a három úr hallgatott. Majd felvetették magukat a nyeregbe s lovuk fejét a sánckapu felé fordítva, lassú ügetéssel ellovagoltak. Thúz úr nagy, fehér haja és szakálla úgy lobogott kétfelől, mint a füst. Csakhamar ott ügettek a lapályon, a harmattól szikrázó aranyzöld tájban, a napkeltétől pirosló ég alatt.

Döme munkát nézett magának. Segített megvakarni a lovakat, vizet hordott a kútról, kitolta a ganéjt, sepert, egyszóval hasznossá tette magát. Az egész falu nyüzsgött, mozgolódott, vidám, szorgalmas hajnali hangok hallatszottak mindenfelől. Kéken s fehéren kanyargott a füst a fák s bokrok közé megbújt házak fölött. A haranglábon pedig élesen megszólalt a kis harang.

Csak a ház asszonyát, meg szevécsi Thúzt és öreg-laki Józsa urat nem lehetett látni sehol. A nép, magával hordva kapáját, velláját, seprőjét, vagy amivel éppen munkába ment, a kis templom felé szivárgott, de hogy akár a határba, akár a templomba el akart volna menni mind a ház asszonya, mind a két úr, annak nyoma sem mutatkozott.

- Döglik a lusta disznó, - vetette oda csendes undorral egy leány, amint kilépett a hálóházból. - Azért nyől úgy a hasa.

- Döglik a másik is, - felelt vállat vonva az udvoros. - Az a szőke pocsolyaszömű. Csak soha be ne tennék a lábukat.

- Hát az úrasszony? - kérdezte Döme.

A lány útközben eldarálta, hogy az úrasszony beteg, valami belső kór rágja, már ráolvastak, megöntötték, mindent elkövettek, még a híres kölkedi javosembert is elhítták, de csak nem akar lábrakapni. Olyan, mint az árnyék. Néha délig sem kél fel.

Azzal elfutott.

Már jól fenn volt a nap, amikor a hálóházból a kövér Thúz, meg Józsa úr kelletlen kiáltásai hangzottak. A szolgáló bement hozzájuk, majd megint kifutott. A kövér úr azt kívánta, hogy kenegesse meg szarvaszsírral. Hát meg kellett kenegetni. Mire a puha prémek és vánkosok közül kimásztak, visszaérkezett a lovaglásból a gazda is, meg Misser és Izsip úr. A lovak hasig csatakosak voltak a magas fűtől s a vérük kitűzesedett.

Délben felkelt Örzsébet asszony is. Fáradtnak, sápadtnak, ráncosnak látszott, nehéz ruháinak felöltésénél hosszasan segített egy rabnő. Köhécselve járt-kelt, mint kicsiny, gyenge, libegő árnyéka a tagbaszakadt, zordon s nehéz uraságnak. Halk, csipogó hangon kérdezgette, de az úr alig válaszolt.

A papot egész álló nap nem lehetett látni. Csak este került elő zsírfoltos, poros csuhájában, maszatos szakállával s gyermekesen nevetgélő ábrázata ragyogott a nagy tisztelettől, ahogy a házba belépett. De most különös dolog történt. Thúz úr ott állott a tornácon s hallgatva szemlélte az alkonyati fényben úszó vidéket, a madarak röptét, a mezőről hazatérő embereket,

fülelte a távol csengő kolompszót. Amikor Jakab mester felbukkant, elfordította a fejét s néhányszor meghúzigálta szakálla fürtjeit. Erősen gondolkodott. Végre azután a paphoz fordulva röviden így szólt:

- Eredj.

Jakab mester szelíden mosolygott, keresztet vetett, mint aki nem jól hall.

- Eredj - ismételte az úr.

- Hová? - kérdezte az atya csodálkozva.

- Ahová akarsz. Ide ne gyere többé.

- Elküldesz úri házadtól, uram? - jaj dúlt fel halkan Jakab mester.

- Mondám: eredj. Nem akarlak többé látni - intett türelmetlenül az úr.

A pap földbegyökerezett lábbal állt s hallgatott.

- Mondám, eredj. Már tegnap mondám - folytatta rettentő nyugalommal s ellentmondást nem tűrve az úr. - Eredj, de rögvest.

A pap mélyen meghajolt s újból keresztet vetett. Arca szomorúságot árasztott, szeme könnybelábadt, kezével nem tudott mit mívelni, hát lecsüggesztette tehetetlenül.

- De hát miért, uram? - suttogta, mint a megvert, hűséges kutya.

- Vége már a te uralmadnak itten - magyarázta fojtott keserűséggel Thúz úr s körülnézett, nincs-e valaki a közelben. De csak az az idegen szabados babrált egy csöbörrel a kút körül, akinek ellopták a lovát s azt nyomozván került a faluba, így hát folytatta: - Atyáink nem hívének Jézus úrban, de nem is adák oda a kaizernak, azmi az üvék vala. Jézus úr ezt kívánja. Hogy adjuk oda falvainkat, erdeinket, vizeinket, váraink at. Azkit Andreás kerál úr juss szerént nekünk ada. Isten akaratjából. Az ű szolgálatára, mű hatalmunkra.

- Uram, - dadogta az atya kétségbeesve - én eddig is ezt mondám és te soha nem kételkedél benne!

- Mondád, mondád, - folytatta legyintve az úr - de mi az? Eddig még nem kellett végbe is vinni! Mit tudjuk, mit érnek a szavak, amég tetté nem lésznek! - Hallgatott egy kissé, fekete szemei szomorúan bolyongtak az alkonybamerülő tájon. - Hát iszen mondád, hogy szét kell osztanunk mindenünket, meg hogy vegyük fel a kresztyöt s kövessük Jézus urat, meg hogy könnyebben megyen bé a teve a tő fokán, mint az dús a Mennyekbe. S hogy a gazdag ifjú mit kérdett az úrtól s mikép méne el, szomorodván... És tudom, atya, hogy mindez írva vagyon a szent könyvben s azt is hallám, hogy ahol az ember kéncse, ott vagyon az ű szüve is... De hát az én szüvem már csak itt vagyon... Meg Öreglakon s Kölkedön, meg Szenyérön, meg Sörnyén... Meg a többi mesgyékön...

Szünetet tartott s elmélázott. Majd keményen folytatta:

- És én nem is akarom elvenni az szüvemet! Te kedég eredj békével. A szegényök közé, kiknek nincs mit odaadniok a kaizernak... Kaizernak! Némötnek! És a németöt hízelkedőjének, a kopaszképű kerálnak! Eredj, - s megint legyintett, mint aki mindent letöröl s többé nem töpreng a dolgokon.

A pap lesújtva, csüggesztett fejjel és karokkal állott előtte. Akart még valamit mondani, de az úr nem hederített rá. Hanem befordult a tornácról s az evőház felé tartott nehéz, kemény lépésekkel. Csizmái recsegtek. Ekkor Jakab mester elsápadt és térdrevetette magát. Keresztet

vetett. S míg könnyei lefolytak kócos fekete szakállán, félig hangosan szakadoztak ki belőle a könyörgő szavak:

- Atyám, mindenható Isten! - dünnyögte meg-megcsukló torokkal. - Könyörülj tévelygő nyájadon! Adj világosságot elméjébe! Térítsed vissza az igaz útra! Atyám, szánd meg a te szeginy szolgádat... Kárbavesze minden munkám, kisült a vetés, kiégett a virág, elszáradának a fák! Atyám, úgy szeretem őt, mint magamat... még magamnál is jobban... Vígasztald meg őt, Atyám!

A szállásról lovaslegény ügetett ki. A pap felkelt s rekedten megszólította:

- Bajcs!

A legény visszafogta a lovát.

- Hová, Bajcs fiam?

- Hajjaj, - legyintett a legény vidáman, mint akit nagy bolondságra vettek rá - Aponyhoz küldenek! S elég este vagyon.

- Aponyhoz! - kiáltott fel elképedve a pap. - Mért ilyen este? És mért Aponyhoz?

A legény lehajlott a nyeregben, hogy ne kelljen hangosan beszélnie és szaporán magyarázta:

- Lelkük rajta, atyám. De meghagyá Józsa úr, tögyem lóra Apony apát s hozzam ide most. Tám az úrasszony nyavalyája miatta.

Azzal homlokához emelte ujjait és sarkával megszorongatva a ló vékonyát, fürgén elügetett a sánckapu felé.

- Uram Jézus, segélj! - rimánkodott a pap és rémülten elindult ő is.

9.

Örzsébet asszonyt evés után Thúz úr az ágyasházba küldte, a rabok pedig szokás szerint megrakták az asztalt hasas kancsókkal s hatalmas kupákkal. Az urak ittak, könyököltek s hallgattak. Forró feszültség remegett a levegőben. Mindegyik attól félt, ha megszólal, olyasmit mond, ami felbőszíti a többit. Sötét képpel bámultak maguk elé s elfojtották sóhajaikat.

Messziről lódobogás puffogott, a kutyák azzal a csaholással rohantak ki a ház elé, amellyel ismerőst szoktak köszönteni. Kis idő mulva azt is tisztán lehetett hallani, hogy két lovas közeledik. Kürtösi Thúz úr arca elsápadt, keze ökölbeszorúlt, szakálla reszketett. Józsa úr lesütötte a szemét és sűrűn krákogott, Misser úr pedig felkelt a helyéről s izgatottan rótta a köveket egyik faltól a másikig. A kövér szevécsi Thúz elterült a medvebőrön, valami dalt sziszegett a fogai között és ujjaival kéjesen borzolgatta a prém vastag fürtjeit. Csak Izsip úr látszott hidegnek, közömbösnek és nyugodtnak. Oly kimért mozdulattal emelte fel a kupáját, mintha semmire sem lenne kíváncsi.

- Jön - dörmögte Thúz.

A lódobogás elhallgatott, de annál vadabbul bömböltek a kutyák. Végre nyílt az ajtó s belépett Bajcs, meg egy kopasz, hosszúbajszú, aprószemű, görnyedt kis ember.

- Itt vagyunk, uram - jelentette Bajcs meghajolva és süvegét a hóna alá véve.

- Jól vagyon - vetette oda az ura kissé rekedt, mély hangján. - Mehetsz.

Bajcs kiment. S a jövevény ott állt az ajtóban, pislogva nézte a nagy házat, a patkóalakú cserépben libegő mécslángokat, a falakat borító sok fegyvert, végül az urak rámeredő arcát. Szakadozott szokmán volt a jövevényen, alul cifra sallangokkal felpiperézve. Lábán kopott nyírhéncs-bocskor. Bárányból süvegét a hóna alatt tartotta. Lapos, szikár, kiégett ábrázata volt s félig gyámoltalan, félig ravasz, félig hatalmaskodó tartása. Apony volt ő, a messze földön híres táttós.

- Igyál hát - törte meg a fojtott csendet a ház ura s megtöltve egy kupát, odanyujtotta az idegennek. Az elvigyorodott, letette süvegét a földre s magasra emelintve a kupát, egy hajtásra kiitta.

- Ukkonra - dünnyögte elégedetten s kétfelé törölte hosszú bajúszát.

- Itt vagyon-e minden? - kérdezte az úr.

- Itt - felelte Apony különösen fakó, dünnyögő hangon.

- Valami dob is kell - tevékenykedett izgatottan Józsa úr s egészen kipirult.

- Itt vagyon mindön, az ajtó előtt. De ezeket innét el - intett a rabszolgákra.

- Jól vagyon - fecsegett szaporán a kövér Thúz s nagynehezen felült a dikón. - Úgy szólasz, - fordult szemrehányón Józsához - mint aki most lát először ily elmés férjfiút. Mifelénk is vagyon egy táttós legény, az még az állatok beszédjét is érti.

Apony lépett egyet s gúnyos mosollyal legyintett.

- Annyit én is tudok - dörmögte. - Beteg valaki? Vagy teherben vagyon?

- Nem beteg, ámbátor, tudod, a féleségöm... - hebegte kelletlenül s izegve-mozogva a ház ura, mint aki szégyenli is magát, meg el is határozta, hogy majd megmutatja ő! - Hát az sem ártanék, tudod, ha valami olyast tudnál... Ráolvasást, vagy igézést... bájolást...

- Ű nem jön bé? - firtatta tovább a táttós ember.

- Tám beléhalna, szegény, a szernyőlködésbe - sóhajtotta az úr.

- Vagynak szálló igék, - magyarázta Apony tudósan - az is jó. Én azt is értöm. Föld alul, víz alul, égből, mindenünnen megigézöm én a keremetöket. Bízd csak rám, uram. Nem megyen kárba az ajándokod!

Leült a földre, combja alá hajlította a lábát, kezét a térdére nyugtatta, úgy nézett fel apró, mélyen csillogó, sötét szemével, ravaszul, gyanakvón s gőgösen a figyelő urakra.

Misser úr megdörzsölgette durván nyírott szakállát, csámcsogott hatalmas állkapcsával s megfontoltan szólt:

- Egyet én is hozaték odahaza. Mert a legkedvesebb lovam, tudjátok, az a kis almáspej, megsebesöde. Hát az úgy kitisztítá, hogy harmadnap tikör leve a szőre. Két mérő gabonát s két bürgét adék néki, megéré.

- Hát mit míveljek? - firtatta a táttós.

- Tanács kell nekünk - beszélte szaporán a háromtokás kövér Thúz s hosszú haját megrázta izgalmában. - Mert nem tudjuk, mitévők legyünk. Hogy a kerál levelére mikép mívelkedjünk.

Izsip kinyúlt s komor szemei, mint nyílhegyek fúródtak Apony arcába.

- Falvakat kell visszaadnunk... Várakat... S az egész nemzetség öszvetanakodék.

- Tudom, tudom - bólogatott a táttós gúnyosan mosolyogva, mint aki csodálkozik, hogy éppen neki akarják megmagyarázni a világ legegyszerűbb s legközönségesebb dolgait. - Bizony, mondám is odahaza... mert egy nyavalyás kisfiút hozának tegnap hozzám... meg is gyógyula... Épen mondám. No, azon csudálkozék lönne, ha nem hívtok! Amikor Bajcs lovát hallám, nyomban értém, hogy te küldesz érettem, nemes Thúz uram! De így vagyon most az egész mesgye.

- Igy-e? - kiáltott fel megkönnyebbülten Józsa, a kövér Thúz, meg Misser úr.

- Igy a. Hallám, de meg látám is, hogy Hudina úr az egész hadával elhatározá, ő ugyan inkább vért csapol, de birtokot nem. S hát a többi? Előttem vagyon mind, urak. Ott vagyon Ábrahámi Abakök úr. Ott vagyon Terök úr, Osztopánban. Ott vagyon az egész Zereger család, a szakácsi. Meg hallám Ipolcs urat is, meg Inakod urat. S hát Farkas úr, azkinek Morózshelyt vagyon szállása. Mind el tudnám mondani, csak békumom a szemömet s már látom.

Az urak összenéztek. Arcuk felengedett. Már nem voltak olyan keserűek, nem voltak úgy magukban, volt mit remélniök. Lám, mit tud ez a hitvány táttós, mily nagy az ő titkos bölcsessége! Mily erős látása van s mily igen orosember!

- Uhúúgy - húzta el a szót az orrán keresztül Józsa úr. - Hát így áll kerál uram szénája...

- Megőrjüle az már akkor, amikor megölék az anyját - nevetett egyszerre felvidámodva a kövér, mint aki gyorsan megragadja a jókedv aranyalmáját.

- No, hát akkor nem adok valamennyi leveléért, az egész kancelláriájáért egy ütet taplót - vetette oda undorral Misser úr. - Ez már a halál.

- Ha kedég így vagyon Somügyben, így kell lennie Szálában s Beszpörémben s a Tiszánál is, meg mindenütt - állapította meg harsogó szóval a ház ura, egyszerre visszanyervén a hangja zengését s keménységét. - De hát vajjon mit mívelnek űk?

- Ha tám rája igézhetnéd valamék keremetöt, gonosz lelköt, rontást, nyavalyát, megtisztulna tűle az ország - ajánlotta Józsa úr.

- Igy vagyon! - csapott csákányként az asztalra Thúz. - Ne félj, táttós, nem heában kénozod testöd-lelköd! Megkapod az árát!

Egyszerre felélénkültek mindnyájan. Apony elgondolkozva ült a földön, mélyen magába merült, még a szemét is behunyta. Kopasz, kerek fejével, lecsüngő, hosszú bajuszával, lapos orrával, mozdulatlan görnyedtségében olyan volt, mintha fából faragták volna. Még a repedezések is ott pókhálósodtak az arcán, meg duzzadt erű kezein. Senki sem merte háborgatni merengésében. Titkok vették körül s a Bős nemzetség családfői érezték ennek a pillanatnak sorsdöntő súlyát.

- Osztán, ha ez megvagyon, - tette utána a ház ura halkan - arról is beszélgethetünk, te táttós, hogy ennek a Jakabnak a helyébe...

A táttós fel sem pillantott, nem látott, nem hallott.

Végre felsóhajtott s fanyarul, egy kis rettegéssel a szemében, fakó hangon nyögte:

- Légyen hát, amint akarjátok, urak.

Oly nehezen állott fel, mint akinek összetörték a csontjait.

Kiment, behozta az átalvetőjét, meg az óriási, vénhedt, ütött-vert dobot. Az átalvetőből kikotort egy marék füvet s egy rabszolgától parazsat kért. Míg a parazsat behozták, kikotort az átelvető mélyéből egy zacskó fekete, meg fehérpettyes babot is. Végül két, birkacsontból

készült dobverőt, egy zsinegre fűzött csengetyűnyalábot is előráncigált a feneketlen, büdös, szakadozott tarisznyából. Mindezt letette a földre. Amikor azután a rab meghozta a lapát parazsat s kiöntötte a tűzhelyre, felkelt s lassú, megfontolt léptekkel a tűzhöz ment, meghajolt előtte, kezét keresztbetette a mellén s áhitatosan suttogni kezdett. Az urak félrehúzódtak s nem is pisszentek.

... Egész éjszaka félelmetes hangok hallatszottak ki az ebédelőházból. Dobogott a kövezet, rikácsoló üvöltés, gajdoló ének, tompán buffogó dobszó, nyerítés, nyávogás, kukorékolás, zúgás és dübörgés tombolt odabent. A ház asszonya reszketve osont az ajtóhoz, hosszú éjjeli köntösében ott didergett a küszöbön, kezét a mellére nyomta s vinnyogva siránkozott, de benyitni nem mert. Sűrűn hányta a kereszteket, vacogva imádkozott. Majd meg elkerült az ablakok alá, de a sárgán derengő lantornákon csak fekete árnyakat látott, amint el-elsuhantak, forogtak, ugrabugráltak. A cselédházban sem aludt senki, némelyek imádkoztak, sóhajtoztak, különösen két öregasszony. Kigyúlt arccal figyelték a zsivajt s hebegve dünnyögték:

- Kaján igézi... Szállóigét mond az úrasszonyunkra... Betegségöt hajt el... Átkoz valakit...

Hajnal felé még talpon volt mindenki, a kutyák ijedten szükőltek a holdas éjszakában. A falu valamennyi kutyája feltámadt. Pokoli volt. Az udvoros a fejét vakargatta s csüggedten szólt:

- Ezt is annak a gyalázatos levélnek köszönhetjük.

Senki sem tudott semmi bizonyosat. Minthogy a szolgák előre behordták a rengeteg bort s azután kiküldték őket, senki sem nyithatott be az urakhoz. De be sem nyitott volna, még ha erős paranccsal hívják is.

Amikor a Hold már mélyen Nyugatra hajlott, s a mezőn megszólaltak a fürjek, harmadik kakasszókor végre elült a lárma s a ház ajtaja kivágódott. Akkor már rábeszélték az úrasszonyt, hogy menjen be hálóházába s imádkozzék a kereszt előtt. A szolgálója vele maradt, hogy ne féljen. Kivágódott az ajtó s kilépett a ház ura. Haja, szakálla vadul övezte nagy fejét. Arca piros volt, szeme réveteg. De nem tántorgott, egyenesen ment a lóállások felé s nyugodt, bár fakó, rekedt hangon parancsolta az előfutó udvorosnak:

- Amikor a Nap kél, készen legyön a Sólyom.

- Nyergelve, uram? - csudálkozott Alattyán, mert Sólymot még csak ezután akarták nyereg alá törni. Kint volt még a ménesben, formás, hibátlan harmadfű csikó.

- Nem. Csak hozzátok be a ménesből s kössétök a gyiófához.

- Mi lészen vele, uram?

- Levágjuk - vetette oda rekedten az úr. S elindult a szérűskert felé. Egyenesen, keményen ment, - de volt a járásában valami szokatlan elszántság.

Alattyán megdöbbent. Hosszan nézett az ura után s elszorult a szíve. De hát nem volt mit tenni, a parancs elhangzott. Kiadta a rendeletet, hogy ketten üljenek lóra, nyargaljanak a méneshez s hozzák be Sólymot, a harmadfű csikót. Mikor a legények felnyergeltek és ellovagoltak, az udvoros szeme elhomályosult. Keserűen legyintett s káromkodott egyet.

- Jóságos Öregisten, pusztítsd el, aki a latin bötűt kitalálá.

Az úr meg csak ment, ment egyre messzebb. A szérűskerten áthaladva bokros, csalitos, gyümölcsfás ligetbe ért. A hideg hajnali szél felborzolta fehér haját és szakállát. De talán nem is érezte. Recsegő csizmáiban, bőringében, nyitott szokmányában csak ment, egyre ment, mint aki a világból akar kifutni. Akkor állott meg, amikor hosszú idő multán - számára csak pillanatnak tetszett - az északi sánc vesszőfonatos mellvédjéhez ért. Mély lélekzetet vett.

Karját összefonta, törtfényű szemét végigjártatta a tájon. A Hold már szinte lebukott balfelől az erdőség mögött, jobbfelől illatos szél sziszergett. Elhozta a messzi mezők, erdők, vizek szagát. Acélkék volt az égbolt, mint valami mérhetetlen paizs. A kutyaugatás, kakaskukorékolás messze elmaradt Bős nembéli Thúz mögött, itt, a csendben, a magasságban csak fürjek pitypalattyszava, egy-egy ébredező sárgarigó füttye s a nádasokból vadréce hápogása hallatszott. Bős nembéli Thúznak megmozdult a keze, hogy keresztet vessen. De makacsul visszafogta. A végtelen határban mindenfelé a Bős-nemzetség földjei, erdei, nádasai, halászó helyei, malmai és falvai terültek el, a falvakban sok száz paraszt, a réteken sok ezer állat, a malmokban duruzsolva forgó malomkövek, a rekesztésekben édeshúsú, ezüsthátú halak, az erdőkben szarvasok, vaddisznók, menyétek és nyestek, a földeken búza, árpa, köles... Bős nembéli Thúz vaskapocsként szorította össze ajkát s hosszan, nagyon hosszan nézett köröskörül, a magányos vidéken...

Most hát leszúrják Sólymot, a tüzes harmadfű csikót. Legkisebb unokájának, a négyesztendős Janinak szánta.

10.

A többi úr kóválygó fejjel, kissé támolyogva ténfergett a hideg hajnalban. Kölkedi Misser szuszogva, gyilkos ábrázattal állt egy nagy diófának támaszkodva s mintha álltában aludt volna, behunyta a szemét. Józsa úr hebegve gúnyolódott, amint Izsip hosszú, hajlott, szigorú alakja mellett kifelé tartott a szállásról.

- Fölverjük, no - magyarázta hevesen, a szavakat az orrán át szűrve. - Mi az? Szóltál vala? - fordult Izsiphez.

- Nem - mondta színtelen hangon Izsip. - Csak arra gondolék, hogy a feleségöm...

Józsa legyintett s hahotázott.

- Most már mindegy! Nem gyónod meg többé! S hát az papok nem tartanak-e még ágyasokat is? Meg Hudina úr Vizközben...

- Jól vagyon, az embör nem fatuskó - vágta oda mogorván Izsip s olyan hosszúakat lépett a harmattól csatakos fűben, hogy Józsa úr alig tudott haladni mellette bizonytalan állapotában.

Átvágtak a házak között a bokrokon s egy távolabb eső paraszthéz felé tartottak. Alakjukat elnyelték a fák, csak Józsa úr nyeszegő orrhangját s néha Izsip úr rekedt, rövid felmordulását lehetett kihallani a távoli sűrűségből.

A kövér szevécsi Thúz úr a medvebőrön hevert, vastag ujjai önfeledten játszadoztak a lombos állatbőr fürtjeivel. Kerek, háromtokás arcán csapzottan mosolyogtak a zsírpárnák. Ólom nehezedett a szemére, ajkai megnyíltak, nagy szárnyakhoz hasonló bajusza lecsüngött. Hosszú haja belelógott a homlokába. Félálomban kavargott előtte a borgőzös éjszaka, sebesen forgó alakot látott, mint kerékküllő pergett a karja. Állati hangok rikácsoltak a fülében.

- De hát hogy mívelé ezt? - susogta anélkül, hogy beszélni akart volna. - Mért nem igézik meg Jézus urunk papjai is?

Megborzadt... Hirtelen kiszállt szeméből az álom, agyából a köd. Riadt csend volt körüle s csak most fogta fel azt a csendet. Szétnézett. A házban csak ő volt, meg a táttós, az is a sarokban gunnyasztott, mint ólmosesőben összefagyott madár s felhúzott térdére fektetett arccal mély álomba merült. Olykor halkan, kínosan nyögött, hahogott, mintha álmában kínoznák. A cserépmécses kanócai füstölve égtek, a kövezetet bor, mindenféle fű, hamu és

üszők borította, az asztalon feldőlt kancsók s kupák hevertek nagy bortócsákban. Füst és áprodott borszag szállongott a levegőben. A kövér úr tágranyitott szemmel bámult a mennyezetre, mint a főtt hal. Halántékai lüktettek, párnás tenyerei izzadtak, háta borzongott... Mintha most is az a metsző, félelmetes szél járta volna át, amit a táttós támasztott. S mintha a tovatűnt lelkek titkait lesné a piszkos levegőben. Igen, olyan piszkos volt itt minden, a padlat, az asztal, a táttós rongyos ködmöne, a penészes, megfeketedett dob, a levegő... Igen, a levegő volt tűrhetetlenül piszkos.

Tétován keresztet vetett, feje a mellére bukott s kövéren torlódott ki puffadt ajkain a horkolás állati hangja.

11.

Amikor a Nap felkelt s arany vörös sugárkévéit széthányta az égen, visszaérkezett a sáncról a ház ura. Nyugodt volt, kemény, kimért. És ajkai szorosan egymásra feszültek. A csalit felől lomhán lépkedett a két másik úr is. Hallgatagok voltak, messze mentek egymástól, Izsip szikár alakja még jobban meghajlott, mint egyébként s hiányzott belőle az a kemény kardszerűség és élesség, ami annyira jellemző volt reá. Józsa úr vizes szemét a lába elé meresztette, ajkai körül petyhüdt, merev mosoly csüngött, mint a jégcsap.

A táttós fáradtan kilépett az ajtón. Hunyorgott. Olyan volt, mint akit sírjából támasztottak fel, szinte zöldes. De aztán hirtelen megváltozott az arca.

- Jakab úr - dünnyögte ijedten.

Mindnyájan megfordultak. Csakugyan, a magas füvön, lósóskán, paréjon és vizes csalánon Jakab atya gázolt feléjük piszkos csizmában, pecsétes csuhájában, hajadonfővel s lengő fekete szakállával. Úgy törtetett, hogy szinte az orrára bukott.

- Jézus nevében! - kiabálta kétségbeesve s hadonászott siettében. - Jézus nevében!

Némán nézték.

- Mi történik itt? - kiáltott fel, amikor odaért s lihegve megállott a ház előtt. - Jézus nevében, mit míveltök itt?

Mindenki hallgatott, csak a táttós dünnyögött átkokat s besomfordált a házba.

- Bős-nembéli Thúz! - kiáltott a pap kigyúlva s rémület, meg kétségbeesés vonaglott az arcán. - Uram! Szerelmes véröm! A Jézus jorgalmáért!

- Eredj innen - intett neki a ház ura komoran. - Nincs itt keresetöd.

- És ti mind! Bős nembéli urak! Véreim! Kresztyén feleim! - jajgatott tovább Jakab mester. - Jézus urunk meghala a kresztyön s ti fertelmes paráznaságban vagytok az ördöngvel!

- Eredj, ha mondom - intette megint Thúz úr. - Fel is út, alá is út...

- Lovat ölünk s eszünk a húsában - vágta oda nyersen, sötéten Misser úr s egyenesen a pap elé állt. - Nem teszünk kedvedre?

- Ó, magasságos Egek, mindönható Isten, Jézus, ki elvövéd ez világnak bínét! - Zokogott a pap s kitárta karjait, mint aki ravatal mellett áll s legnagyobb kincsét viszik a sírba. - Ezt kelle megérnem, szegénynek... Azhol oly bódog valék, annyi szeretetben forgolódék s gyóntatám ézös feleimet s adám nékiek Jézus urunk testét és vérét. Azhol oly ézös vala füveknek s

fáknak illata, véreim kedvessége és ártatlansága! Hány szép napjaimnak vagyon megszakadása, hány imádságimnak szomorú heábavalósága...

- Sömmi dolgunk egymással - gúnyolódott Józsa úr. - Mért szabtátok oly magosra a Mönnyekbe való hidat?

- Amék isten az mi igazságunkat nem nézi igaznak, - kiáltotta Izsip s kiegyenesedett - az nekünk nem istenünk!

- Ó, parázna, bínes fejed - üvöltötte sírva a pap. - Térj vissza! Fordulj meg!

- Parázna? - rikkantott rekedten Izsip s a pap elé lépett.

- Paráznák, gyalázatosok! - folytatta Jakab mester az esztelen kiabálást s kezét vádlón felemelte. - Hús és vér rabjai, piszkos vágyakozások kéjelgői, szüzek rablói, buják, alávalók! Ágyasokat akartok, dúskálni s kutyálkodni akartok az úr kertjében! Kéncsötöknél vagyon a szüvetök, mocskolódáson az elmétök...

Izsipet különösen felbőszítette ez a sok vád. Bujálkodónak, ártatlanság megrablójának, ágyasok kéjelgő társának nevezte a pap, mintha látta volna, hol jártak s mit míveltek abban a vesszőből font kis házban... S hogy bizony valaki ott kék ütésektől jajgatott...

- Nesze! - ordította Izsip úr, meghajlott s kiegyenesedett, ökle lecsapott a pap arcába. Az arculcsapott atya megtántorodott, fél arca halottfehér, fél arca meg bíborpiros lett. Mint aki álmodik, tétován nézett körül. Majd keresztet vetett, térdre hullott s halkan hadarta:

- Kenyerülj rajtuk, Isten, véreim űk s megszakad a szüvem sorsukért...

- Vezessétek innen - intett a ház ura Alattyánnak, aki ott állott távolabb, a diófához kötött ló mellett.

Az udvaros nehéz léptekkel a paphoz ment, szelíden felsegítette s karonfogta. Döme s egy lovász közrevette. Jakab mester feldúltan indult, mint az alvajáró.

- Ördöngvel cimborálnak, mocskos baksával üzekednek! Lóhúst falnak! Megcsúfolják az hitet! - rikoltozta elmenőben. - Isten, nézz reám! Végy magadhoz!

Nagy csend maradt utána.

12.

A papot az úrasszony hivatta. Amikor kétségbeesésében tanácstalanul futkosott hol az ajtóhoz, hol az ablakhoz s rémülten hallgatta a dobszót, üvöltést, a táttós átkozó énekét s bájoló igéit, odatipegett a sötét árnyékban kíváncsiskodó Döméhez s pihegve csipogta:

- Jaj, nekem! Oly szép vala itt minden! S most vége, vége... Mért irá Béla úr azt a levelet! Mit tegyek! Szegény uram... Szegény uram...

- Csillapodj, asszonyom - dünnyögte a legény.

- Fiam! - könyörgött az asszony egész kis csirketestében dideregve a hosszú, redős éjszakai ingben. - Tedd meg! Eredj a paphoz, Jakab atyához s mondd, Isten nevében jöjjön! Segéljen! Szentölt vizet is hozzon! Eredj, szaladj... Ahogy a lábad bírja!

Döme hát elindult, hogy megkeresse a papot. Hamar meg is lelte a szép, boltíves templom mellett, a harangláb közelében, egy kis fonottfalú házban. Benyitott. Jakab mester nyomban felriadt.

- Ki az? - kérdezte álmosan a ház sötétjében. - Tán haldokló? Avagy bínödet akarod meggyónni?

- Gyűjj, atyám, Thúz urunk házába, az asszony hivat! - sürgette Döme a papot. - Nagy baj vagyon!

A pap felugrott s néhány rőzsedarabot vetett a hamvában pislákoló tűzre. A lángok életrekaptak s bevilágították a kicsiny házat. Jakab felöltözve feküdt a heverőn. Néhány farkasbőr volt az ágyon, az asztalon egy nehéz, kapcsos könyv.

Úgy siettek a hűvös hajnalban, mintha súlyos beteghez rohannának. Egyikük sem szólt. Az úr háza közelében Döme elvált a paptól, nem akarta, hogy együtt lássák vele. Még utóbb magára dühítené a Bős nemzetség haragját s meg is korbácsoltatnák.

Ez volt hajnalban.

Most Alattyán is, a lovász is otthagyta a papot. Csak Döme ballagott vele a templom felé. Egész úton dünnyögött, sóhajtozott, sirdogált a megcsúfolt Jakab, s minduntalan keresztet vetett. Ilyenkor Döme is vetett magára egyet-egyet, mint aki együttérez vele. Látszott is a papon, hogy jólesik neki.

Bebújtak a kis házba s Jakab mester fáradtan, mintha szörnyű teher alatt rogynék össze, leült az ágyára. Összekulcsolt kezét a térde közé fogta, fejét lehajtotta, szakálla remegett, szeméből könnyek harmatoztak. Döme most csak a kopasz fejet látta s a nyírt koponya körül koszorúként sűrűdő hajat. Valóban, koszorú volt ez, gyászosan ölelte körül a bölcs, jóságos, gyermekesen kerek koponyát s ezüstösen csillogtak benne az ősz hajszálak.

- Ülj le - nyögte hosszú hallgatás után a pap. - Lökj a tűzre s ülj le fiam...

Döme csendesen vetett a tűzre s illedelmesen a földre ült, az ajtó felé eső részen.

- Most mit míveljek? - tűnődött a pap, legyűrve kétségbeesését, megalázottságát s fájdalmát. Két ujja közé fogta az orrát, kifújta, szemét a csuhája ujjával megtörölgette s Dömére bámult.

- Imádj, uram - tanácsolta Döme, úgy vélvén, hogy ennél jobbat nem tanácsolhat.

- Úgy vagyon, imádok Jézushoz s Bódogasszony anyánkhoz - hagyta helyben a pap, s halkan susogott magában.

Kis idő multán keresztet vetett (Döme azonnal hasonlóképpen cselekedett) s újból feltette a kérdést:

- Most mit míveljek, fiam?

- Azt nizzed, atyám, hogy kárba ne menjön az, mi megmarada.

- Igy is vagyon - helyeselt Jakab úr. - Lásd, okos vagy. S jobb kresztyén, mint én, gyönge cseléde az Úrnak. Hát nézzük. Urunk elvesze, makacs férfiú s kemény. De szintúgy a többi is. Megmarada a felesége, Örzsébet asszony, meg a küsded onokák, cselédök. És a parasztok. Legalább még most... Mert engöm innét elhajt ám az úr s ugyancsak elhajtják a többiek is papjaikat, Kölkedön, Létán, Szevécsön, Öreg-Lakon, Sörnyén, Senyérön meg a többi faluban. S mindenütt bőven arat a táttós, baksa, meg mindönféle ördöngi cseléd...

Döme nem szólt közbe, hadd tűnődjék s feledje a rajta esett gyalázatot.

- Hogy megütének? - elmélkedett tovább a pap s kócos szakállát tépdeste. - Jézus urunkat is megverék arcul, s megverék hátul s tevének reá teviset... S végül fel is feszejték. Isten felmagasztalt vértanúsággal. De most indulnom kellenék Beszpörémbe, pispek atyánkhoz. Bölcs elméje mondjon reám penitenciát bínemért s adjon parancsolatot, mikép tartsuk meg a

nyájat. Csak bár vágnák le kezét-lábát, tépnék ki a nyelvét ennek a sok pimasz táttósnak, baksának! Mindenfelé tekerögnek az országban, csábítanak, vajákolnak, hajtják disznószüvű isteneiket s ördöngeiket! De hát azt mondják odafenn, - legyintett szomorúan - hogy űk kevesen vagynak s nincs hatalmuk, rongyosak, fődönfutók, kivesznek Jézus urunk erejétől... Dehogy vesznek! - kiáltott fel izgatottan s a térdére csapott, megrázta fejét. - Dehogy vesznek! Sőt szaporodnak másnémű pagánokkal, alláhozókkal, bogomilokkal! Bessenyők, kúnok gyarapítják űket!

Felkelt az ágyról s nyögve, sóhajtozva néhány köleslepényt, meg taplót, kovát, acélt dugott egy kopott tarisznyába. Amikor ezzel elkészült, belépett egy vénasszony. A pap rabnője volt. Fogatlan ínyű, feketeképű, cafatos, dadogó banya. Nagy keresztet vetett s rémülten sóhajtozott:

- Jaj, mi története, atyám! Forr a nép, tanakodik, búsul! Hogy lovat ölének az úrnál s áldozának s evének benne! S hogy ott dobol, forog, bájol Apony, a táttós! Jaj, vége a világnak!

- Ne vernyákolj - szólt rá a pap. - Hanem nézd, hogy ehessünk, mert indulok pispek úrhoz Beszpörémbe.

- Jaj, jaj, ézös atyám, oly igön messze, Beszpörémbe! - óbégatott a vénasszony s keresztet vetett. - Hátha vissza sem jössz, ottveszöl a nagy útban! Uram, jorgalmazz... Jézus, segélj!

- Adj ennöm, s ennek a derék kresztyén vérömnek is.

A banya jajgatva, kezét összecsapkodva, riogva battyogott ki a házból.

Eközben fényes nappal lett, észre sem vették. Odakint zúgás, kiabálás hullámzott. Belépett a falu kendéje - nagysüvegű, csontos, szikár ember, övig érő szakállal, mezitláb - s eldadogta, hogy itt az utolsó ítélet, mindenki tüzet, kénkövet, földrengést, üstököst vár, az úr háza zeng a gonosz lelkek zsivajától, a Bős nemzetség urai megőrjültek, Apony, a híres táttós, lovat ölt, vért ívott és szüntelen igézi, csalogatja, dicséri a pogány isteneket, keremeteket, meghívta Hízt, Vahort, Dobrocot, Csomát, Mirigyet, ideparancsolta Hagyot, Görcsöt és a tindéreket, monyókokat, s végezetül a legszörnyűbbet, a fekete Kajánt, egyenesen Balatonfő-Kajárról, a nagy bálvány székhelyéről. Vacogott a foga, topogott, dadogott, arca sápadt volt, könnyei kibuggyantak. Míg beszélt, benyomakodtak utána az eklézia vénei, őszhajú, nagyszakállú, hosszúbajuszú, görnyeteg férfiak s néhány asszony is. Pillanatok alatt megtelt a kis ház, odakint meg csoportokban tanakodtak a kinnszorultak.

- Hints szentültvizet házainkra! - kiabálták. - Hozd a nagykönyvet! Űzd el az ördöngöket, kisistenöket! Rajtunk az rontás!

- Mit tegyünk? - rimánkodott a kende. - Már teli vagyon a levegő gonoszokkal, sivítanak, bégnek, kukorikolnak, brekegnek... Az úr házát is majd felvetik...

- Ha nem segél Jézus, a táttósra hallgatunk, mert elpusztít bennünket...

Jakab mester most emelkedett küldetése magaslatára, Senki sem várta volna tőle, hogy oly érces, biztos és parancsoló hangon szóljon. Már nem volt az a nevetgélő, szelíd, kissé mulya ember, akinek ismerték és szerették. A ház ajtajában állva intett, hogy hallgassák meg.

- Mit féltök kicsinyhitűek? - kiáltotta messzehangzó szóval. - Jézus urunk lecsendesíté az tengört, elkergeté az késértő lelket, disznókba küldé s tengörbe veszejté az ördöngöket, korbáccsal veré ki templumából az latrokat s ti jajgattok és sírtok? Vajjon mi űnéki, hogy elsöpörje Pokol fejödelmét minden pereputtyostól s az parázna kisistenöket s keremetöket összvetiporja! Én most nagy útra szánám magamat. Elindulok még ebben az hórában Beszpörémbe, pispek urunkhoz. S visszatérek az ű tanácsával s jaj lészen táttósoknak, baksák-

nak, csellengő, bolondéjtó latroknak! Jövök erővel, vitézökkel s ti addig vigyáztok a hit tüzére. Az urat is visszatérítöm, pispek atyánk segedelmével. Tám még nem adá el egészen szüvét az ördöngnek.

Amikor megtudták, hogy papjuk messze útra indul, az asszonyok még jobban elszomorodtak, de a férfiak helyeseltek. Csak arra kérték, mondjon még egy misszát a templomban s úgy induljon. Jakab mester ettől nem is akarta megfosztani őket. A Haranglábon megcsendült a harang, két öreg felöltöztette Jakabot a sekrestyében s a nép megtöltötte a kis egyházat. Döme is ott volt. Kereste, de nem látta a kislányt, aki útbaigazította. S ha látta volna, nem ismert volna rá! Két rideg úr járt nála hajnalban...

A nép nem oszlott szét, hanem körültáborozta a kis házat, haranglábat, templomot s tanakodott. Akadtak vénasszonyok, akik nagy sóhajtozások közben hajtogatták, hogy vége mindennek, ők érzik, meg is álmodták... A pap is azért megy, mert fél a táttós igéitől. Nem bír a kisistenekkel. Ha nem áldoznak nekik, elpusztítják az egész környéket. Jégeső, mennykő, tűzvész, döghalál, földhasadás, égindulás lesz... Érzik a csontjukban.

- Nem mondom én, hogy most már forduljunk el Jézus urunktól - suttogta egy öregasszony öthat összebújt fiatalabbnak. - De nekünk gyerökeink vagynak, urunk van... S barmaink is vagynak... S szántánk-veténk, aratni is akarunk... Nem igaz?

- Igaz, úgy vagyon - hümmögtek, bólogattak a többiek.

- Jézus urunk mondá: legyetök okosak, mint az kélgyók és szölédek, mint az galambok. S elküldelek bennőtöket, mint bárányokat farkasok közibe... Nem búsulhat meg, ha addig, amég a pispek úr tészen valamit... S Jakab atyánk visszatér s mivel értünk... Csak úgy, halljátok, csak úgy, mintha mink is...

- Mit lehessön tudni?

- Igaza vagyon.

- Ösmeröm én Aponyt, vótam nála, amikor fájt a derekam, mozdulni sem tudék vala - bizonygatta egy másik banya. - Tudhatjátok mind öszve. Jó embör ű, nem vét annak, aki nem bántja, meg is gyógyítja...

Más csoportokban más vénasszonyok suttogtak okosan. Mit tudhat a véges emberi elme? Inkább, mintsem leszakadjon az ég, felinduljon a föld, áldozni kell Kajánnak s a keremeteknek. Még a bogomilok is azt hírelik, hogy a világon a gonosz uralkodik, nem a jó...

Kikísérték a papot s a nyerget-kantárt cipelő Dömét a sáncokig, ott jó utat, Istenáldást kívántak nekik, megáldatták magukat, keresztet vetettek, leborultak, könnyeztek, fogadkoztak... A két utazó átballagott a hídon, ők meg ott maradtak, mint pásztor nélkül tévelygő bürgék s megszállta őket a szivet szorongató félelem... Az úr háza előtt lovászok, rabok vegyültek közéjük, csoportok alakultak s híreket hallgattak.

- Azt mondá az úr, - beszélte egy fiatal rabszolga - nem kell Jézus, mert azt kívánja, hogy elvesszünk s megegyön a némöt... S azt mondá Aponynak: ezután mindön a tiéd, azmi eddig az atyáé vala... De igaz is, Apony szavára, dobjára úgy gyünnek a lelkök, akár legyek a mézre! Én látám! Hallám! Ott valék közöttük!...

A szállás épületei, boglyái, kazlai és bokrai között eszelősen csatangolt egy kicsiny, hosszú ingben szédelgő alak. Örzsébet asszony volt. Nyomában a szolgálója szaladozott.

13.

A somügyi homokdombok Fonoldnál szinte belenyúlnak a Balatonba. Messze lehet innen látni a végtelen, kagylószínű vízre, Északnak a Földvárnál sárgálló partszakadékig s a ködbevesző hegyekig. Szemközt lebegő fátylakba burkolózott Szala csúcsos hegyvidéke, de Tihanyt, s a Badacsony koporsóalakú tömegét azért sejtelmesen előringatta a rezgő nyári napsütés. Balról messzibevesztek a látóhatár vonalai, a napfény szikrázva égett a vizen, fény, fény áradt alulról és felülről s halvány rózsaszínnel, sejtelmes zölddel, selymes kékkel sugározta be az eget és a vizet.

Néhány lépésre a parttól sás zizegett, a délnyugati szél könnyű szárnyakkal suhant fölötte s a zöld nádfejek összecsókolóztak, mint a galambok. Nádiverebek röppentek fel a nádrengetegből s görbe ívben csaptak le távolabb, mint elhajított göröngyök. Fent a hullámok reszkető ragyogásában s a napfényben fehér sirályok villogtak. Távolabb pedig néhány kis fekete pont úszott, légylábhoz hasonló csápjaival tolva magát előre. Ladikok voltak, halászok ültek, bennük...

A pap letérdelt, alázatosan keresztet vetett s hálaimát suttogott. Döme szintén vetett egy-két keresztet, de szeme megbűvölten pihent a végtelen víztükrön. Illatos, simogató szél lengte körül, a csendben kitágult körülötte a világ s a víz egyhangú, ringató csobogása mintha a roppant mélységekről suttogott volna. Még a nád zizegése, a sirályok távoli kiáltása is csak a csendet növelte. Döme szédült a végtelen fény és hullámzás ragyogásában és szinte lebegett, mintha repült volna vele a föld...

Jakab mester melléült, elővette sovány tarisznyáját, tört a köleslepényből s adott Dömének. Szótlanul, magukról megfeledkezve eszegettek, szemük a nagy víztükrön pihent.

- Ett lakhat az Isten... - suttogta megrendülve a legény.

A pap nem felelt. Rágcsálva meredt maga elé, szakállával játszott a szél, arca átszellemült. Ringatón locsogtak a kis hullámok, nyaldosták a kavicsokat és békésen lengett a hajbókoló nád. Valami loccsant... Béka? Vagy a csillogó fényben felszökkenő hal? Valami sziszergett... Távoli pinty valamelyik békésen őrködő nyárfán? Valami zörrent... Tán a partról legörgő hant? Megérintette szárnya suhanásával a szellő s ez elég volt, hogy leszaladjon s vidáman a vízbe vesse magát? Vagy talán aranyzöld gyík surrant a fűben? Szöcske ugrott s hallani lehetett a lába pattanását? Isten tudja. Valami halkan víjjogott... Halászó sirály rikkantott örömében, halat látott, vagy tündér sikoltott? Valahol mély vartyogás támadt... Talán a víz istenkéje szólott, megrázva szakállát s bosszúsan dörmögve a távol hajózó halászokra? Nem akart halat adni? Valami pendült... Vízikígyó érintette ékköves koronájával a kagyló szélét? Selymesen kondult valami a határtalan téren át... Távoli harangszó? Vagy a víz mélyébe szálló kisisten pajzsa? Mennyi hang, mennyi rezzenés, mennyi élet... S mégis égi csend, hullámzó, ringató, fátyolos némaság... Milyen üdítő, magát itató vízillatú szél, milyen különös, lesujtó nagyság s felemelő könnyűség! Minden szikrázik, villog, reszket és lebeg, minden él, lélekzik, sóhajt és piheg, a gyűrűző hullámok enyelegve csókolgatják a homokot, ölelik a kavicsokat, párák rezegnek a távolban s halavány kéken, mint a lehellet, gomolyognak a távoli hegyek a messzi tükrön.

Sokáig ült a két férfi a kiszögellő dombon, a melegen tűző napfényben. Káprázott a szemük, de mintha nem is a szemük káprázott volna, hanem a víz és égbolt hasadozott volna fényredőkbe... Már testüket sem érezték, eltűnt alóluk a föld s a kék égből alázengő zene sejtelmes, szinte nem is hallható hangjaiban Isten országának hangjait hallották.

Végre Jakab mester halk szava megtörte a hallgatást.

- Csudálatos az mi mennyei Atyánk jósága és szépsége, fiam!.. Ó, bár szabadéjtana meg nehéz testünktől, sárból való hüvelyünktől s ragadna fel magához, meleg, áldott, ringató ölébe!

- Honnét ez a sok víz, atyám - kérdezte gyermekesen a legény.

- Cseppecskékből, fiam - dünnyögte a pap. - Cseppecskékből... Mint ahogy cseppecskék vagyunk münk is és egyszer beléoszlunk Isten atyánk mérhetetlen tengerébe.

Ismét hallgattak egy darabig.

- Most mi lészen? - szólalt meg ismét Döme.

- Nékem át kell hajóznom Beszpörémbe, pispek urunkhoz, fiam. Örvendeznék, ha velem tartanál.

- Nem tudom... - sóhajtott Döme.

- Maradhatsz is, fiam. Vagyon itt egy úr, böcsületös, jószüvű úr, Gerse nembéli úr, kinek szállása amott látszik, ni... - balra mutatott, a szárazföld felé, egy dombon látható falura. - Ott megállapodhatol. De hogy a lovadat meglelnéd, alig hiszöm...

- Bizony, atyám, magam se igön hinném - legyintett lemondó sóhajjal Döme. - De ha átal mehetnék én is veled... Tán jobb leszen odaát, ha má a loamat nem lelöm...

- Az ott szömbe, - magyarázta Jakab mester halkan duruzsoló hangon - Badacson högye. A prosztság meséli, hogy üdőtlen-üdők előtt valamely sárkány lakozék ottan s tüzet okádott s egy mérhetetlen mély barlangban kajátozott volna. Ha nem áldozának néki szűzleányt, meg surján legénykét, megrázá a földet s megindítá a tüzeket is. De ez csak amolyan ostoba fecsegés. Jézus urunk megölé mind a sárkányokat a világon... Amoda meg látszik egy süvegszőrű hegy, ha jó a szömöd, láthatod... Ott, küssé suhantag, jobbra... - mutatott egy halaványan derengő kékszínű, hegyes foltra. - Az ott a Gulács. Gulácsi-Rendes úr szállása vagyon ott. S ott vagyon, Tolmajban, az mű nádrespánunk, Dénes úr egyik birtoka is. De vagyon még űnéki máshol is, az Tiszánál, meg Erdőelvén. Őse Tonúz úr vala, Bihorban, azkit Esteván szent kerálunk lovon temettetött vala el feleségestül, mert ellene tört vala. Besenyő volt, Gyisznó apának is nevezék. No hát, az mögött meg, messzi, innét nem láthatod, Tátika úr vára vagyon egy magas, csúcsos hegyen, ez az a Tátika, aki immár tizenegy esztendeje harcban vagyon Gulácsi úrral... Haj, szomorú ez igön, mert fölöttébb sok szenvedést szakaszt a népre s mérhetetlen kárt. Csobánszegön meg ismég vár vagyon, ugyancsak Gerse nembéli Pető úr családjáé, két fia él ottan. Ez a Pető nagy úr, régi nem, de Gulácsi úr is, bárha ma már elszegényede a sok harcban, dúlásban. Póka nemzetség...

A pap csendesen magyarázott, mutogatott, Döme pedig félfüllel hallgatta s közben önfeledten bámulta a víz meg-megújuló örök hullámait.

- Ezön a részön meg, amott suhantag, látni lehet Boklárt, az tihanyi papoké. Odaát vagyon igen-igen régi klastrumuk s templumuk. Onnét kajáttoz a víz istenkéje, mint az ostoba népség beszéli. Ha valamit szólasz, visszakajáttja s kacag, csúfondároskodik. Meg akarja téveszteni a halászokat, hogy ne tudják, merre vagyon a part s merre a többi hajó. Hogy így a tengörbe vesszenek. Igy védelmezi a halait, de hát, mondám, csak olyan ostoba fecsegés... Amott meg, közel Boklárhoz, Gamás fekszik, az meg a fejérvári káptalané. Szent László urunk egyháza kedég megint odaát vagyon, őrsiben, Cibirien úr szállásán. Ez az úr valami hospes, bejöve s megtelepedék. Pétör úr él ottan. De már nem néznéd franknak, csak a őse vala frank. Kékszemű, szőke, magos férjfiú, látám egyízben a Kapos-melléki vásárban, szép lovakat hajttatott. Még amott vagyon, jobbkézről, Lellye is, szép, nagy tölgyfák vagynak ottan, olyan igen nagy fákat nem is láték még sehult.

- És odale, Délnek, vaj hol végződik a víz? Tám sehon - kíváncsiskodott a legény.

- Éppen ott végződik, balról - mosolygott a pap Dömén. - Ott vagyon Fenék, ott a sok madár, gém, ruca, daru, szárcsa, oly lármát mívelnek, mint egy sokadalom! Ott fenn kedég, Északnak, ott kezdődik az Balatin, a nagy szakadéknál, Balatonfőnél. Hallád is tám, ott vagyon Kajár nagy bálványa.

- Látád már, atyám?

- Látám, arra járék, de jól elkerülém azért. Nem találkozik véle jókedvéből magamfajta kresztyén. Ocsmány, ronda nagy bálvány, akkora, akár Thúz úr odahaza, kürtösi Thúz uram. De még nála is nagyobb. Egészen fekete! Mondják, ezer éve áll ott s uralkodik a küsebb keremetökön, ördöngökön s tindérekön, azkik a vízben vagynak. Azt is mondják, hogy újholdkor, meg Luca-napján, éjféli üdőben az erdők, mocsarak, vizek, barlangok, nagy küvek s patakok minden keremetje, ördöngje, tindére, monyókja, sellője odasereglik s hódol néki. Valami ábrázolatok s írások is vagynak rajta, én nem látám s el sem olvasám, mert csak távolról tekintek reá s kresztyöt vetek, hadd döntse le Jézus urunk ereje s Isten mennyköve a mélységbe! De azkik hozzá mernek menni, ördönggel cimboráló, boszurkánnyal paráználkodó ocsmány lelkek, hát elolvashatják s meg is érthetik, mert magyeri bötűkkel vagyon. Mondják, már Etile úr, meg Baján urék üdején is ott álla... Hát lehet. Kezében szilkét tart, abba öntik sokan még most is titkon az áldozatot az ördöngnek. Még vért is! Régön ott ölék a szűzeket, fiakat a badacsoni sárkánnak is... De hát ez csak fecsegés.

Csendesen tereferéltek s egy lassan közelgő csónakot csak akkor vettek észre, amikor már kibukkant a sűrű nádban vágott uccácskából. Bodonyhajó volt, egyetlen vaskos faderékból vájva. Az atyafi arcát, persze, nem lehetett látni, mert háttal ült. De hosszú, ősz haja elárulta öregségét, bár mezítelen háta, sovány, izmos karja duzzadt az erőtől. Szinte nesztelenül húzta az evezőket s csak akkor tekintett hátra, amikor a hajó orra a sekély parti vízbe ért. Széles pofacsontú, sötétbarna, feketeszemű, szakállas vén volt s akkora bajusz lobogott az orra alatt, mint egy sirály szárnya.

A csónak felsiklott a partra, sistergő, reszelős hangot csiholva a csendben.

- Te vagy az a pap, aki át akar kelni? - kérdezte a szakállas.

- Én volnék, testvér - örvendezett Jakab mester s feltápászkodott a fűből.

- No, akkor ülj be.

- Hát ezzel a jóra való ifjúval mit tegyünk?

- Még ű is átjönne tán?

- Át.

Az öreg a fejét csóválta.

- Nem akarok harmadmagammal felfordulni, amikor másodmagammal átmehetök - dünnyögte.

- Hát akkor Isten áldjon, fiam - búcsúzkodott a pap. - Ha már ekkorka hajót ada az Isten, érjük be véle.

Megölelte Dömét, válloncsókolta s megáldotta.

- Imádj Jézushoz, hogy segéljön át a nagy vízön, fiam s pispek urunknál szerencsével járjak. Hogy az igaz Isten nyája ismég szeretetben legeljen az úr mezején.

Azzal lebotorkált a dombról, marékrafogta s térdig felvonta csuháját, csizmáival belegázolt a villogó vízbe és sikerült helyetfoglalnia a veszedelmesen bukdácsoló hajóban. Az öregember eltolta a parttól, megfordult s nekivágott a végtelen tónak. Csakhamar kiúsztak a nádas nyilt csatornájából s az öreg ugyancsak nekigyűrkőzött az evezésnek. Most szemközt ült a csónak után bámuló Dömének, arca egykedvűséget mutatott, mezítelen mellkasa barnán égett a napfényben, karjai egyenletesen lendültek előre s hajoltak vissza. Az evezők, mint nagy rovarlábak, felemelkedtek s lemerültek. A pap fekete csuhája mint nehéz árnyék gunnyasztott a hajó végében. Napfény s fent is, alant is mély kékség ölelte körül őket, szinte lebegtek a világban. S egyre kisebb lett a nagy síkon lebegő csónak, egyre távolodott...

Döme egyedül maradt.

Nézte a vizet s a vízen légyként szálló csónakot, a túlsó part ködszerű foltjait s a szárazföldön merengő fákat. Az erdő alatt baromcsorda legelészett. A vezető bika kolompja álmatagon kongott. Egy-egy madár szállott el a magasban. Pinty és pacsirta csicsergett. Békés, néma s elhagyott volt a táj. Döme lefeküdt, feje alá tette a nyerget s édes, könnyű álomba merült.

14.

Arra riadt fel, hogy a vállát rázzák s valaki gorombán kiabál.

- Hé! Hé! Fel!

- No! - horkantott dühösen Döme s felült. Nem tudta, hol van, csodálkozva nézett körül.

- Mit bámulsz, mint a borjú! - szidta egy bőringes, csizmás, süveges, sovány ember. Fejsze volt a kezében, kard az oldalán, cifranyelű kés a csizmaszárában.

Még egy férfi áll ott kissé hátrább, annál nem volt fejsze, hanem íj és az oldalán szorosan megtömött tegez. A vállán farkasbőr. Fiatal volt, a bajusza alig serkedt még.

- Mit akarsz? - meredt rá Döme kelletlenül.

- Minő nyereg s kantár vagyon veled? - recsegte a fejszés.

- Mi közöd hozzá?

- Majd megmagyarázom, csak várj - ripakodott rá dühösen amaz. - Szedd a kacatjaidat s gyerünk az úr elejbé.

- Ha ejen vendéglátó vagy, mehessünk - gúnyolódott Döme s felkelt, kitörölte szeméből az álmot, felszedte a nyerget, kantárt.

Egy darabig szótlanul ballagtak lefelé a dombról, a szállás irányában. A gyalogút előbb széles réten vezetett át, majd sűrű búzavetésben kanyargott. Kék búzavirágok, lángoló pipacsok mosolyogtak rájuk szelíden, meg kihívóan. Döme előtt a fejszés, mögötte a nyilas lépkedett. Hiába törte a fejét, nem tudta kitalálni, miért kísérik ilyen fegyveres tisztességgel. Ugyan kinek árthatott álmában? De nem szólt, ha azok nem mondják, ő bizony rájuk bízza. Majd kiderül.

Végre a fiatal nyilas megszólalt a háta mögött.

- Hát a lovat hová rekkentéd?

- Ellopák - lökte hátra Döme.

- El-é... Ugyan hol lopák el?

- Kárászon.

- Kárászon? - hitetlenkedett a nyers fiatal hang a hátamögött. - Hol vagyon az a Kárász? Vagyon-e olyan hely?

- Branában.

- Hehe! - nevetett gúnyosan a nyilas. - Nagy ravaszdi vagy ám. S hogy lopák el?

- Lóháton.

- Hogy? - rikoltott amaz.

- Lóháton - vetette hátra egykedvűen Döme.

- Rúgd seggbe a gyalázatost, mit játszódol véle! - morgott az elöl baktató fejszés. - Lásd, még bolondot teszen belőled.

- Majd megkapja ű, ha beérünk az úrhoz - nyugtatta meg a nyilas. - Hogy lophaták el a lovat lóháton, te bitang?

- Látál már oly ostobát, - oktatta Döme szíves hangon - hogy lovat gyalogosan lopjon? Amikor ott a laó? Vegye tám a nyaka közé?

A fejszés nevetett, de a nyilas megdühödött.

- Majd nem csúfolódsz odabé, megállj! - köpködte fenyegetően. - Ha majd az úr előtt megkérdik, hová leve a kis pej, nyergöstől, kantárostól.

- Csak nem azt keresitök? - érdeklődött a Lappincs.

- De éppen hogy azt.

- Akkor mért fogátok meg engöm? Tán kis pej vagyok?

- Az épeg nem, de rajtad a nyereg, kantár.

- Tám biza lóvá tevének s észre se vövém? - csudálkozott a Lappincs.

- No, majd az úr végez - horkantott rájuk a fejszés, mert nyilván megunta a sok haszontalan beszédet.

- Inkább végeznénk magunk, Tömör bátya, - dünnyögte a nyilas kedvetlenül - az úr még elereszti ezt is.

- Végezhetünk azután.

Ezzel egyikük sem szólt többet. Közben kiértek a búzából s kenderföldre értek. Ezen áthaladva, gyümölcsös következett. A fák sűrűjében aranysárga rigók fütyörésztek. Vidáman zengett az egész környék. A fák közül messze villogott a Balaton óriási tükre.

Ez a szállás csak néhány nagyobb faházból, vagy nyolc-tíz parasztviskóból, a belső szolgák szélesen elszórt házaiból, szérűskertből, csűrből állott. Az épületeket csúcsos nádtető fedte. Nagy topolyafák susogtak a szállás körül, mindegyiken gólyafészek feketélt. Gólyák szálldostak kelepelve, lomha szárnyukat meg sem mozdítva. Kutyák futottak az érkezők elé, de oly vadul, oly tajtékzó dühvel, hogy Döme alig tudta megmenteni a lába szárát. Mind-untalan a háta mögé kerültek s hol innen, hol onnan csattogtatták agyaraikat. Szürke kuvaszok voltak, s mintha parázzsal tartották volna őket. Sem a fejszés, sem a nyilas nem hederített rájuk.

- No, itt is mérges embör a gazda - dünnyögte Döme. - Mert amejen az úr, olyan a kutyája.

Gerse nembéli György úr nagyhasú, nagyfejű, szomorú férfi volt. Lomha lépésekkel haladt el a tornác előtt, ahonnét a mezei munkát szemlélte s a jövevények felé tartott. Háncsbocskorban járt, akár a szegény parasztok s a ruházata sem különbözött azokétól, hacsak abban nem, hogy sokkal piszkosabb és rongyosabb volt. Noha azért úri szabású. Ócska, elnyűtt dolmán lógott róla, a fejét nem födte süveg, őszes-fekete, lecsüngő haja a nyakába hullt.

Nem látszott éppen rossz embernek. Ahogy álmosan tologatta előre a hasát, ahogy lecsüngő bajuszát huzigálta, ahogy széles, kövér ábrázatán egykedvű unalommal rezgett a hús, ahogy nehéz szemhéja alól lustán kipillantott a szeme, abban inkább volt rettenthetetlen közöny, mint szigor és felsőbbség. Hátratett kézzel állott meg a három ember előtt s felhúzta a szemöldökét.

Ez annyit jelentett, hogy: no, mi történt? A fejszés felelt is azonnal, de eszébe sem jutott, hogy levegye a süvegét s a homlokát érintse.

- Megvagyon az őrző.

- Takarodj! - mordult az úr a kaffogó, gyanakodva vicsorgó ebekre. Aztán végignézte Dömét s lebiggyedt az ajka. - Ez lenne?

Azok hevesen bizonykodtak.

- Ott aluvék a hegyön, feje alatt a nyereg, mellette a kantár - kiabálta felháborodva a fiatalabb.

- Majd kiderül, uram, ha rávernek vagy huszonötöt - hangoztatta az idősebb.

- Barmok - jegyezte meg a lusta úr megvetően. - Hagyjátok a fenébe.

Erre a két tolvajfogóból kitört a méltatlankodás. Felháborodva szidták az urat.

- Hát most eresszük el ezt is?

- Uram, így sohse lészen meg a lopó!

- Felőled széthúzhatná akárki mindön lovadat, barmodat, földedet, házaidat! Ennyit se gondolsz vélök! - kiabált elkeseredve a fejszés, körmével pattitva az „ennyi”-nél.

Gerse nembéli György úr higgadtan tudomásulvette emberei dühét és legyintett.

- Ugyan hagyjátok, no! - dörmögte lomhán. - Még ezvel is pusztítsa az embör magát?

- Akkor nem is lesz meg az a ló! - vágta oda keserűen a fejszés. - Akár menjünk a sutra s osztán nézzük a hasunkat.

- Okosat mondál - dícsérte az úr bólogatva. - Mit emésztitök magatokat? Meg ezt a jóembört itt? Sohase vala ez tolvaj.

- Nála az nyerög, kantár, uram!

- Barmok vagytok - fejezte be a vitát György úr. Azzal megfordult s hátán összefont kezekkel, nagy hasát előretolva, visszacsoszogott a ház felé.

Ők tanácstalanul álltak még egy darabig, majd legyintettek s otthagyták Dömét a faképnél. De annak nem sok értelme volt, hogy ott álljon nyergével, kantárával a vállán, a mérges kutyák között. Gondolta, majd csak intézkedik az úr. Igy hát utánaballagott ő is, tisztes távolból, de azért úgy, hogy észrevegye.

A ház előtt szakállas, fekete férfi várta György urat. Csatlakozott hozzá Döme két kísérője is. Mire Döme a közelükbe ért, már benne voltak a perlekedésben.

- Mégis protestálnod kéne, uram - veszekedett a szakállas, nagyot rántva az öve szíján. - Még úgy véli kerál űnagysága, hogy belétörődénk.

- Hát hogyisne törődnénk belé - felelt az úr csodálkozva. - Kerál röndölé!

- Mégsem lehet, uram, hogy két falut s földeket, erdőket elvegyön a kerál!

- Mért ne lehetne? Megteheti. Kerál.

- Ű is tévedhet. Őneki is vagynak ravasz tanácsadói.

- Az ű baja. Mért nem rostál jobban.

- Két falu!

- Két falu! - kiáltotta, mint aki köp az egészre. - Mit emésztöd magad. Két falu. Tám hányjamvessem magam, akár a megvágott gelészta. A kerál sem viheti el azt a két falut. Ott marad, ahol vagyon!

- Csak épeg nem minekünk munkál - veszekedett a szakállas fekete.

- Azért csak munkál.

- Mink meg elsenyvedünk.

- Akkor is lészen annyink, hogy étlen nem veszünk.

A fekete mérgesen elfordult, az úr meg egykedvűen leült egy tuskóra s kibámult a Balaton felé.

Döme a cselédházba ment s levackolt az egyik sarokban. Gondolta, majd dolgozik valamit s egy ideig maradhat, míg akad hajó, amely átvigye a túlsó partra. Addig nem érezte magát biztonságban, míg odaát nem lesz.

15.

Különös ember volt ez a György úr. A Gerse-nembéli Pető családnak odaát, Csobánszegen is voltak birtokai, itt, Fonoldon, Pető fia György úr lakott, amott, a túlsó parton János úr. György úr egyedül élt, mint valami remete. Napjai nyugodt egyhangúsággal folytak. Reggel későn kelt, vizet vett a szájába, megmosakodott s felhúzta kopott háncsbocskorát, ócska dolmányát. Ezután evett. A szűk kis faházban úgy trónolt az asztal mellett, mint valami perjel. A sem nem fiatal, sem nem öreg rabnő behozta a nyársonsült húst, a kupa bort s a búzalepényt. Míg az úr evett, az asszony a háta mögött állott s veszekedett vele.

- Megint telizabálod magad - zsörtölődött az asszony.

- Te csak fogd bé a szád - szólt hátra az úr, anélkül, hogy feltekintett volna. Kése hegyével böködte, piszkálta a húst, hol egészen közelről bámulta és szagolta, hol messziről vetett rá vizsgáló pillantásokat, mint varjú a barázdára. - Idelöksz elejbém valami szíj darabot s még telizabálom magamat. Felőled meggebedhetnék.

- Megeszed te azt! - perelt a hang szaporán a háta mögött. - Nincs olyan ín, meg ideg, amit meg ne zabálnál. Egyöbet sem mívelök, mint sütök-főzök, bátor a ruháid széthullanak s hatfelé hasad a kapcád. Mit ennél délre?

- Hát valami izét... - dünnyögte csámcsogva s böfögve György úr.

- Megmondanád tám, hol vegyem azt az izét? - gúnyolódott az asszony.

- No, jó. Hát egy kis bürgehúst, meg kását.

- Szép zöld hagymánk vagyon. Ne hozzak?

- Hát hozz. Persze, hogy hozz. Eszödbe juthatott lönne.

A sovány, fürge rabnő kiment s addig Pető fia György úr hátradőlt székén, kése hegyével piszkálta a fogát s a mennyezetet bámulta. Amilyen gyorsan elment, olyan gyorsan vissza is perdült az asszony, jó marék friss zöldhagymával a kezében. György úr nyelt egyet, a hagymákat egyenként gondosan megvizsgálta, sóba mártogatta s feketedő fogával elroppantotta. Úgy evett, mint az ökör. Szelíden bámulta a hagymát, a húst, a lepényt. Kését hegyével felfelé, az asztalra támasztotta. A nő meg odaállt megint mögéje.

Igy folyt le az evés. György úr apró kortyokban nyelte a bort s igen elégedettnek látszott. Ámbár a vászonruhás, kendős, sovány asszony folyton szidta. Beléavatkozott minden dolgába. Mintha az övé lett volna Fonold és az egész birtok. Nem tetszett neki, hogy a borjakat elválasztották, hogy a lovakat a Hosszúvölgy felé legeltették, hogy egy beteg disznót benne-hagytak a kondában, hogy a vetnivaló kölest nem szelelték ki, hogy a tüzelő nedves, hogy az új vásznakat nem terítették még le fehéredni, hogy a mosóasszonyok ellopják a ruhát, hogy a szél már egy hete kitört két almafát, hogy a rókákat nem irtják s elvész minden tyúk, hogy vaddisznók túrnak az Egykő körül... Mindig talált egy sor bajt, kárt, hiábavalóságot. Most arról a két faluról beszélt, amelyet a király rendeletére vissza kell adniok, mert Endre, Isten tudja miféle okból, Pető fia György úrnak adományozta. Ámbár György úr semmiféle érdemet nem szerzett reá.

- Mért nem indulsz kerál űnagyságához? - korholta az asszony. - Meddig beszéljem még? Nem hallád az udvoros úrtól, hogy lajstrumba, vagy mi a fenébe vevé az kerál?

- Mért menjek, mi? - kelletlenkedett György úr s ivott egy kortyot. - Lajstrumba, hát jól vagyon. Ű az kerál.

- Itt ülsz, ki nem húznád a lábod - csörgött az asszony, mint valami szarka. - Múlnak, telnek az üdők. Esztennapra volt falud, nincs falud. Te meg itt ülsz, zabálsz, bámészkodol...

- Mit emésszem magam.

- Nyergeltess! Ültess lóra vagy tíz vitézt. Annyi itt a naplopó, íjat, csákányt nekik s indulj. Majd megfontolja űnagysága, ha odamégy. Ha látja majd a vitézeidet.

- Köpik űnagysága.

- Hát csak vagyon még igazság ez földön?

- Nincs. Mert ha lönne, te sem zúgnál a fülembe hajnaltól estig. Nem is értöm, mért nem adálak el már a kaposvári vásárban. Tán mert meg sem vennének. Te görhes.

- No, ha engem eladsz, szét is rágnak az egerek, széthúznak a bojnyikok, dögrovásra tesznek a gyalázatos prosztjaid! Még a vihar is elhordja fejed felől a háztetődet.

- Jaj, csak egy olyan napot adnál, Isten, hogy ne hallanám ennek a gyalázatos némbörnek a kodácsolását! - sóhajtott fel az úr.

- Majd hallanád is az halottas koporsód zörgését! Minő úr vagy te? Nem is vagy úr. Bihal vagy te, lusta bihal. Ki nem húzná az lábát. Lóra nem ülne. Vajjon mit akarnak a többi urak? Bős nembéliek, Lankrétok, Hudinák? S odaát János úr? Gulácsi Rendös úr, Tátika úr? De te ugyan képpel sem fordulnál feléjük!

- Mért zargassa magát az embör? - vetett véget a pörlekedésnek Pető fia György úr s hátradőlve székén, hatalmasakat böfögött. - Most elmék halászni.

- Tám nincs halászod?

- Nem is azért, te ostoba.

- Teli vagynak a bárkák!

- Te ezt nem tudod. Hányszor mondjam már, fogd be a szád?

A rabnő iszonyút sóhajtott, az úr meg elővette a sarokba támasztott horogvesszőt, megvizsgálta a horgot, s lomhán kiballagott a házból.

Volt a parton egy csalit, három-négy topolyafa rezgette ott ezüsthátú leveleit és suttogott bölcs gondolatokat az alatta ülőnek. A fák alatt selymes, hűvös fű burjánzott. A fűben hangyák, szöcskék, aranyos futóbogarak sürögtek-forogtak. A part meredek volt, odalent elég mély a víz, hogy a halak belegyűljenek s a lassan forgó vízben lustálkodjanak. Nagy kék szitakötők is keringtek itt pajkos szerelmükben, méhek szálltak le inni s egy-egy béka kimeredt szemmel órákig bámulta a horgászó György urat. Mert ide szokott kijönni, hacsak mennykövek nem hullottak, vagy a téli fagy és hóvihar el nem kergette még a kószáló farkasokat is. De előbb útközben saját kezével, illetve késével, kukacot ásott a domboldalban, egy állandóan árnyékos, nedves helyen. S a tekergő gilisztákat kis fatukóba zárta.

Már most nagy gonddal kukacot húzott a horogra, belevetette a vízbe, maga a fűbe ült s rámeredt az úszóra. A kis náddarab csendesen rezgett a vizen, a kenderfonálra szitakötők ültek, a méhecskék kedvesen dongtak, a topolyafák bölcsen suttogtak, kijjebb a nád zizegett a könnyű szélben s a szárazföld felől sütő Nap egyre ragyogóbban, egyre forróbban emelkedett az égre. A Balaton elvesztette kék csillogását s halvány gyöngy-színűre változott, csak messze, a szálai part felé vonultak át rajta halványzöld pászták. S a hullámok oly vakító villogással kergették egymást, mintha a vizek istenkéje ezüstpénzt szórt volna pazarló jókedvében. Egy-egy halászhajó úszott a nagy tó síkján. György úr hol a horgot leste, hol a kergetőző szitakötőket. Majd a lába körül szorgalmaskodó hangyákat figyelte, majd meg a vizen imbolygó csónakot, amely ugyancsak hangyához hasonlított. Ezer és ezer hangja volt a sziszegő szellőnek, a zörgő, duruzsoló nádnak, a locsogó víznek, a szöcskék sziszergő zenéjének, a surranó nádiverébnek, a gébicsnek és pintynek, a sirálynak... György úr az alig hallható hangok bolondja volt. Mindez a sok hang összeszövődött, egybeolvadt, ha sokáig figyelte, egyszercsak távoli, telten s mégis halkan zengő égi zenét hallott. De olyan tisztán, hogy el tudta volna dúdolni, vagy fütyülni. Fejével ütögetve a zene lüktetésére, belemerült, mintha a Balaton langyos, csillogó mélységébe, az istenke kagylóházába merült volna, s ott hallaná a felülről áradó, túlvilágian zengő zenét. S mély csodálkozásba esett. Ez a zene ugyanis más volt délben és más este, más tavasszal, nyáron, ősszel, vagy télen, más volt napsütésben s megint más borulásban, más esőben s más viharban. Legszebb volt pedig kora nyáreleji délelőtt, őszi alkonyatkor és éjszaka. Ezért György úr éjszaka is elüldögélt kedves fái alatt s bámulta a fekete árnyakat, a holdfény, a csillagok ezüstvillogását, a vizen áthajló végtelen hidat s hallgatta, hallgatta a zenét s nem tudott felkelni, hogy lomha, békés testét nyugovóra tegye.

Délben vagy egy kisfiút szalasztott érte a rabnő erős üzenettel, vagy maga futott ki s veszekedve hívta enni. Pető fia György úr mindezt békés türelemmel viselte. Legfeljebb feddőleg dörmögött: mért eméssze magát az ember?...

Ott ült hát s úgy belemerült a hallgatásba, hogy a csintalan halak lecsípték a kukacot a horogról, vagy ráakadva, rángatták, húzták, míg fel nem riadt révületéből s ki nem rántotta. Csodák csodája, hogy tudott fogni valamit.

- Ha már halászol, - gúnyolódott az asszony - legalább ne lopjanak meg még a halak is! Jaj, hogy minő tutyimutyi férjfiú vagy te!

Ez az asszony valahonnét a Száván túlról való volt, ott vették az anyját, ő már itt nőtt fel s egészen megmagyarosodott. Pedig az anyja csak szerbül tudott. S minthogy György úr már ifjúkorában olyan lomha, egykedvű s magánakvaló volt, a kis rableány, Marjusa, úgy nőtt fel mellette, mintha nem is lett volna pénzen vásárolt rab. Visszafeleselt György úrfinak, szidta, korholta, még meg is veri, ha nem lett volna leány és sokkal fiatalabb és gyengébb az uránál. Amikor tizenöt éves lehetett, - ki törődött az éveivel? - áldott állapotba került egy átvonuló vitéztől. Hetekig remegett a félelemtől. Szánta-bánta bűnét, meg is gyónt, meg is áldozott a gamási papnál. De György úrfi oda sem hederített a paráznára. A kisleány megszületett annak rendje szerint, egykettőre felnőtt, már tipegett, már beszélt s ebben az időben nagyocska leány volt, segített az anyjának a konyhán. Vagy két évvel ezután, Isten tudja hol s kitől, megint állapotos lett Marjusa. Szégyentől pirosan állt az úrfi elé.

- Uram, verj meg. Ismét vétközék...

György úr - még nem olyan nagyhasú, de azért éppen eléggé lomha férfiú - nevetett.

- Csak fiú legyék.

Persze, leány lett. Isten nevében felcseperedett, játszott a porban, fürdött a Balatonban, megbarnult, megizmosodott, szép kis barna gyermek lett belőle. Most már nagyocska leány, vagy kétszáz ludat őriz a parton három-négy pajtásával, szeret fogócskázni, dalolni s télen hógolyóval dobálja meg a zordon, fekete udvarost, sőt néha György urat is.

A harmadik leány három évvel ezelőtt, hasonló módon bukkant fel az ismeretlenségből. A hetyke, szájas, mindenbe kéretlenül belekotnyeleskedő Marjusa egyszercsak hízni kezdett. Most már nem is szégyelte a dolgot. Elment ugyan gyónni, áldozni, de nem annyira bánatból, mint inkább azért, hogy Szűz Mária segítse át a szenvedésen baj nélkül. Át is segítette. S így most egy harmadik barna kisleány is tipeg a konyhán, a szállás körül, a Balaton sekély tocsogóiban, tutyimutyinak csúfolja György urat, felmászik az ölébe, megcibálja a bajuszát s nagyokat nevet, amikor azt kiáltja, hogy „hamm!”

Mindez semmit sem csorbított Marjusa becsületén. Tán még jobban felbátorodott. Még több dologba beleavatkozott. Nem volt buta némber, ott volt a füle az udvaros, a lovászok, az úr beszédén, tudta, hol mire van szükség s kik mikép lopják, rövidítik urukat, noha szeretik. Fejébe vette, hogy megneveli ezt a tohonya embert. Fájt a szívének a lustasága, nemtörődömsége. Szidta reggeltől-estig. Lóra akarta kényszeríteni, hogy látogassa meg a környékbeli urakat. Tanácskozzék velük. Tudja ki a szándékaikat, terveiket. Menjen el a vásárokba, adjon el négy istentelenül lusta, hasznavehetetlen rabszolgát - ha ugyan megveszik - s vegyen helyettük két erőset, hibátlant. Rá akarta szorítani, hogy törődjék a szántással, vetéssel, barommal. Hogy utazzék fel Esztrigánba tíz-tizenkét derék, csinos vitézzel, jó lovakon, szép fegyveresen. S hogy küldjön háztűznézőket valamelyik lányos házhoz. Hiszen szép feleséget vehet. Meg tudja fizetni... Maholnap ki is vénül a legénysorból! Őszül a haja, deresedik a bajusza. El is nehezedik.

De mindez meg sem mozdította György urat. Apja, Pető s anyja, Rubint halála után behúzódott a szállására, halászott, ténfergett s ha olyan volt az idő, hogy nem ülhetett a parton, vagy nem róhatta a havas vidéket, késő éjszakáig görnyedt egy hatalmas pergamenkönyv

fölött, a csörje libegő, füstölő világánál. Vaskos ujjával a sorokra bökve, félhangosan dünnyögte a latin szavakat s hüvelyezte a szent szöveg mély értelmét. A gamási pap tanította meg reá, a könyvet pedig három hasas kancáért, egy hátascsődörért, két csikóért, öt fejőstehénért, két szép medvebőrért, huszonnégy nyestbőrért s ráadásul egy rabszolga házaspárért vette a beszpörémi klastromtól. Csudálatosan szép elmélkedések voltak benne a világ hívságáról, az élet haszontalanságáról és az asszonyi állat veszedelmes voltáról. Marjusa gyakran besettenkedett a házba éjszakának idején, lebontott hajjal, vastag ingében megállt a küszöbön s bámulta a nagy, tohonya embert, amint ott ült az asztalnál, a csörje halavány világot vetett hosszú, rendetlen hajára, húsos, nyugodt arcára, ékalakú szemöldökére, nagy barna homlokára s lecsüngő bajszára. György úr, persze, itt is mindenféle zenéket hallgatott s észre sem vette a bámészkodó nőszemélyt. Az meg, elunva az ácsorgást, végül ráripakodott:

- Mért nem fekszel le már? Mért késértöd ebben az éjféli üdőben a hóttakat? Tám még baksa leszen belőled s megérjük, hogy útnak indulsz és damborát pöngetsz az úton!

- Eredj, bújj a farkasbőr alá - dohogott az úr kábultan. - Gondolj fattyaiddal!

16.

Itt azután nem sokat hederítettek Dömére. Hacsak Marjusa nem. Mert ez a firtató, mindent számontartó nőszemély azonnal utánakajtatott a cselédházba s csípőre tett kézzel állott meg előtte, mintha nem is nő, még hozzá rabnő lett volna, hanem szabad férfi.

- Ki vagy s kik az atyáid? - kérdezte hetykén.

Döme először csak vállat vont, de az asszony erre gorombán sértegetni kezdte.

- Megkukultál-e vajjon? Avagy oly ostoba vagy, hogy nem értöd, mit mondék? Tudod-é, hol vagy? Ez Pető fia György urunk szállása, vödd észbe. Én meg Marjusa vagyok. S ha nem szólasz, úgy kilöketlek innét az úrral, hogy a Balatinban térsz észre.

A legény módfelett csodálkozott egy hitvány rab ilyetén szavain. Mérgesen hangoztatta, hogy ő szabad telepes, majd panaszt emel az úrnál s megkorbácsoltatja.

- He! - nevetett fitymálón az asszony. - Eredj csak Gyurihoz! Majd meghallod, mit mond. Hiszen nélkülem egy kalán kásája se lönne! Mi lönne Gyuriból, ha én itthagynám? Ha elszöknék? Majd megveretlek ám én, majd szólok Gyurinak én, az én szavamra még le is huzat!

Döme erre jobbnak látta szépen felállni s mélyen meghajolni a nagyhatalmú rabszolga előtt. Félig mókából, félig komolyan tette ezt, de az asszony igen büszkén fogadta.

- Hát csak maradj, no. Elélhetsz egy darabig nálunk. Ha nincs jobb dógod.

Mindazonáltal a Lappincs szeretett volna mennél előbb átkerülni a tó túlsó partjára, hogy nagyobb biztonságban legyen. De csónak nem jelentkezett, ahhoz meg nem volt kedve, hogy felgyalogoljon Északnak, megkerülje a nagy vizet s a túlsó parton megint leereszkedjék. Mióta Jakab mester elmesélte, milyen nagyhatalmú ördög áll Kajárnál, félt az északi parttól.

Az udvaros, meg a lovászok csapata mogorva képpel járt-kelt a szálláson s hangosan szidta az urat a két falu visszaadása miatt. Hallották, hogy ez az úr is, az az úr is felkerekedik, fegyverbe állítja vitézeit, betarisznyáz és elindul a királyhoz igazságért. Volt olyan is, aki már két-három hónapja oda volt s vívott a kancelláriával. Csak ez a Pető fia György nem mozdult, sőt inkább legyintett s köpött az egészre.

- Ez azért vagyon, - magyarázta az udvaros - mert sem asszonya, sem gyermöke. Nem is ép férjfiú ű. Beteg.

- Bős nembéli Thúz úrék kihajták a papot s elhívák Apony táttóst. Éjjel-nappal az lelköket igézik. Loat ölének s vért isznak - mesélte Döme. - Ott valék, látám. Meg hallám is. Rengött az egész ház a rossz lelkök zsivajától. Nyerétöttek, visítoztak, kukorékoltak, mekegtek a lelkök. Én hallám!

- Még az is jobb, mint belényugonni a megfosztatásba - helyeselt az udvaros.

Egy fiatal lovász keresztet vetett.

- Jézus, jorgalmazz! - kiáltotta. - Hát még vagynak, azkiknek hatalmuk vagyon a gonoszok fölött! El kell pusztulni a világnak!

György úr meg csak jött-ment, de többnyire a vízparton ült és leste a horgot.

17.

Egy délelőtt felkötött képpel került elő. Igen haragos volt, szívta a fogát, tapogatta az arcát. Egész éjjel nem aludt.

- Reámhozá a rontást valami gyalázatos gazembör - panaszkodott keservesen. De azért fogta a horogvesszőt, kukacot is ájt a ligetnél s kiült az öböl partjára. Hanem úgy nézte az uszadéknádat, mintha azon törné a fejét, kit öljön meg.

- Még ilyenkor sem nyughatik! - kiáltotta Marjusa mérgesen, jó távolról, egy hombár mellől. - Még most sem szánja el magát. Isten ujja ez - rikácsolta. - A két falu miatt vagyon. Ülj lóra s eredj! Mit vársz? Míg dögrovásra tesznek a gonoszok?

- Tudom, most bódog vagy, te gyalázatos - dörmögte az úr keservesen. - Örülsz, hogy így láthatsz. Még alunnod is jobban esik, ha tudod, hogy én az ágyamon nyögök. Ó, hogy az ördög vinné el azt a pimaszt, aki reámhozá a nyavalyát!

- Szidd csak magadat!

- Nem tudom, nem tégöd kéne-é szidnom - nyögött György úr. - Nem te kenyergéd-e reám ezt a rontást! Kedég fel akarálak szabadéjtani. Dúsnokot akarék mívelni belőled. A lelköm idvességére. De már most vigyen el az ördög!

Igy pörlekedtek egész nap. György úr az udvarosnak s a lovászainak is ilyesmiket mondott, amikor este körülvették s elmondták, mi adódott elé egész nap a faluban s mit kell művelni másnap. Bekötött, elnyúzott képét tapogatva állt közöttük, haja gyászosan a homlokába csüngött, mint a szomorúfűz ága, vaskos ajka lebiggyedt, vöröshéjú szemei szinte könnyben úsztak. Gyanakodva nézte őket s morgott, nyögött kínjában.

- Ti hozátok reám ezt is... Te, bides udvoros, te epeszínű pimasz. Mert nem akarok felmenni kerál űnagyságához. Vedd el rólam a rontást, az Isten áldjon meg, segélj rajtam, hogy döglenél meg, amikor asszonnyal fekszel!

- Uram - tiltakozott az udvaros komoran. - Isten megzavará elmédet.

- Ne röhögjetek, akár a sarló kancák! - kiabált rájuk s fenyegetőleg nézett körül. - Ösmerlek mindnyájatokat egybe! Most vigadoztok, most jőve meg az étvágyatok, most szökdeltök, mint a kecskék tavasszal. Mert látjátok keserves ábrázatomat. De tudjátok meg, mégsem utazom űnagyságához! Nem emésztöm magam! Vegyék mindönömet! Ti kedég gebbedjetök meg.

Igy veszekedett, zsörtölődött velük, leginkább pedig Marjusával. A rabszolga asszony megtébolyodott az úr tébolyától. Egyszer forró sót rakott György úr képére, majd meg hideg agyagot. Az úr üvöltött kínjában. Pecsenyevirágból akart főzetet. Marjusa rohant. Zacskóból kotorta elő a szárított virágot, ibrikben vizet forralt s a főzet édes, nyári illata betöltötte a házat. Pető fia György mohón vette a szájába s öblögetni kezdte a fogát. Közben hümmgetett, vinnyogott és morgott. Integetett a fejével. Marjusa nem értette, mit akar, ugrott ide, ugrott oda, végre is a lába alá akadt a legkisebb lánya, a szőke, zömök kis Kökörcsin, - kék szeme miatt hívták így - elkapta s jól eldöngette. Ezért meg György úr köpte ki a melegvizet, ordított egy nagyot s felkapva az ágya mellett álló ibriket, hozzávágta Marjusához. Minden felfordult a házban, Marjusa sírt, a kislány sírt, az úr jajgatott s nyögött.

- Temjént! Temjént adjatok! - bömbölte a szenvedő.

Marjusa lóra ültette a legfiatalabb lovászt s elküldte a gamási paphoz, annak van tömjéne. Templomi füstöléshez használja. Jól éjfél felé tért vissza s nagy gonddal kibontogatott néhány szemecskét az inge korcából. Nosza, a fogra vele.

György úr lefeküdt, fogta a fejét, nyögött. Azután ordított. Felugrott, körbe futkosott a házban. A tömjén sem használt semmit.

- Ki az a gazembör, - kiabálta György úr - aki reám küldé a szálló igét! Jaj, jaj! Kettéhasad a kaponyám. Kegyüggyetök, istenkék! Örvendezöl, mi? - fordult képéből kikelve Marjusához. - Örvendöz fekete szüved, hogy kénlódni látsz. Jaj, csak asszonyállat ne születne a világra... Hej, te gyalázatos, tudod-é a fograolvasást?

- Szidj csak, szidj - feleselt a meghajszolt nő dühösen. - Hátszen kit szidnál, ha én nem lönnék! Mivé lettél lönne nélkülem. Még meghalni sem tudnál, ha én nem lönnék. Úgy húztak lönne már szét a rablók, zsiványok, farkasok, mint a dögöt. Szidj csak, ezért kerülsz Pokolra s így jutok én a Mennyekbe. Te vagy az én penetenciám! A három zabigyermekért...

De azért viaszt hozott, elmormolta az igéket s megolvasztván a viaszt, beléöntötte egy ibrik hidegvízbe. Amikor megvizsgálták, valami férfialakú gonoszt ismertek fel mind a ketten.

- Megvagyon! - ordított fel György úr. - Az a gyütt-ment szakasztá reám a szenvedést.

Azzal kiadta a parancsot, hogy Dömét húzzák le, csapjanak reá vagy ötvenet s dobják ki a szállásról. Az udvaros örömmel vette a parancsot, úgyis fájt neki, hogy a lótolvaj szárazon vitte el az irháját.

Amikor azonban azzal a fiatal vitézzel, aki segített őt bekísérni, rárontottak a cselédházban, Döme rosszat sejtett s otthagyva nyergét, fékét, lóhalálában kirohant a házból. Azok üvöltve utána. Senki sem tudta, mi történt, kavarodás támadt. Igy sikerült Dömének elvinni az irháját, noha először ketten, később többen rohantak utána a halvány holdfényben derengő éjszakában.

Rémülten futott s hiába törte a fejét, nem találhatta ki, miért ez a hirtelen támadás. Jó lába volt a Lappincsnak s ha megszorították, még a kaján jókedv is segítette. Egérutat nyert, átcsapott egy bokros, csalitos területen, lerohant a vízpartra s beleugrott a vízbe. Míg előregázolt, letört egy nádat s a szájába vette. Amikor a víz már vállig ért, leguggolt, lehúzta a fejét. Nád, sás vette körül, nagymesszíről, a vizen átszűrve, hallatszott az üldözők kiáltozása. Ő a langyos vízben guggolt, szemét behunyta. Elhatározta, hogy akár két napig lappang a sűrűben, ha azok őriznék a partot.

Míg a keresgélés tartott, bőven volt ideje elmélkedni a sors forgandóságán. Bizonyos, hogy az aljas némber uszította rá a fogfájós urat, mert olyan hetykén felelgetett néki. Nem tehetett mást, várta a jószerencsét. Ámbár, mindenestől a vízben, nem volt valami kellemes dolog várni még tán napokig is.

Szerencséje volt. A zaj elült. Óvatosan kidugta a fejét, nehogy nyilat eresszenek belé. Körülvizslatott. A sűrű nád fátyolán keresztül látta a holdfényben úszó meneteles partot, távolabb az öblöt s a ligetet, ahol az úr halászni szokott. Sehol senki. Csend volt, a fák alig mozdultak. Csak a békák kuruttyoltak s brekegtek ékesen és a tücskök cirpeltek a messze tájon.

Amint nézelődött, suhogás, ütemes nyikorgás hallatszott a háta mögött. Ijedten leguggolt megint, mert hátha az üldözők keresik csónakkal. Csónak volt, csakugyan, óvatosan ki-kipislantva észrevette, amint egy keskeny nádcsatornán közeledett. Kis bodonyhajó volt. Az ember háttal ült felé s lassan, alig-alig emelve az evezőt, siklott a kék vizen. A minapi halász volt. Az, aki átvitte a papot a túlsó partra.

- Hátszen vagyon másfél márka ezüstöm dénárban - ötlött eszébe Dömének. - Ezért csak átvisz?

Nem is töprengett sokáig, hanem nagy zajjal-zubogással kiemelkedett a vízből. A locsogásra visszatekintett a szakállas öreg s majd kiejtette kezéből az evezőt. Száját kitátotta, arca elfehéredett, reszkető kézzel gyors és nagy kereszteket vetett magára. A vízben csak egy fejet, meg egy vállat látott s azt hitte, a víz istenkéje bukkant fel ilyen váratlanul, hogy számonkérje tőle valamelyik kedves halát.

- Távozz! Jorgalmazz! - hebegte rémülten.

Döme ekkor feléje indult, vigyázva, hogy ne csapjon nagy hullámzást, mert hátha megbújt valaki a parton s lenyilazza.

- Eressz bé! - suttogta parancsoló hangon. - Eressz bé s vigyél átal a vizön!

- Ki vagy! - nyögte rekedten a még egyre ijedt öreg.

- Én vagyok, no, majd később! Eressz bé s hajrá! - kiabált fojtott hangon Döme s meg sem várva az öreg szakállas engedelmét, sietve belemászott a majd felforduló hajóba. - Vagyon eveződ? Gyerünk! Majd segétök!

Ekkor végre felismerte Dömét a halász. Felismerte és dühösen tiltakozott a kívánsága ellen. Amilyen sárga volt a képe az imént, olyan vörös lett most a dühtől. A nagy vizek csillogó síkja fölött kísértetiesen úszott a Hold s fényében tisztán látszott a halász színeváltozása. De nemcsak elvörösödött, hanem fel is kapta az evezőt, hogy Döme fejére sújtson.

- Apám! - kiáltotta Döme keserűen - lönne lelköd kilökni, vagy tám agyon is csapni? A pap üccsét?

Az evező lehanyatlott.

- Szólj hát, ostoba - dörmögte a vénember. - Mit mívelsz itt? Mit akarsz?

- Majd ezután - hadarta türelmetlenül Döme s megragadva egy evezőt, amely a csónak fenekén hevert, belenyomta a vízbe s megfordította a csónakot orrával a végtelen tónak.

Erre amaz is evezni kezdett. Hallgattak. Egymás mögött ülve s az evezőt mélyen a puha, csillogó vízbe mártva, haladtak kifelé a holdfényben feketének látszó nádasból a keskeny nyiladékon. A nád zizegett és duruzsolt. A hullámok halkan csacsogtak. A tiszta fényben messze kibontakoztak a partok, nagy fák álmodoztak súlyos, fekete fejüket szinte lehúzva s a bokrok

alacsony, guggoló seregébe vonulva. Távolabb néhány magas, vékony nyárfa őrködött. A part sárga volt, a nád és sás ezüsttel sávozott fekete. És mély, síri csend köröskörül.

A víz kitárult, a szél is megindult idekint. Magasabban vonultak a ragyogó hullámok. Az ég kékjén bárányfelhők úsztak, mint libegő selyemkendők s a Hold közéjük gördült, átsütve az ezüstös fodrokon és csipkéken. A csuromvizes Döme megborzongott. Most érezte csak igazán, milyen hatalmas hatalom a víz. Most, amikor kijutottak a szabad síkra és csak előttük látszott az egyre távolodó part, a szállás apró épületcsoportja s a fák, mint föld alól kinyúló árnyak, tekintettek a végtelen kékségbe. Most érezte, ahogy a könnyű s ingatag csónak lebegve siklott a végtelenség felett, hogy milyen gyenge szerszám egy bodonyhajó s két könnyű evező. Döme élete kicsiny korától vízen telt. A Feketevíz kedves, testvérien nyílt, átlátszó s gyenge ágain, a Feketető nádasában, szinte átléphető nyiladékok és csatornák tükrén, lápi tölgyesek zöld fényében, madarak, mókusok, nyestek és pelék vidám, játékos világában... Ott ismert minden öblöt, kotút, öntést, minden fát és bokrot s a csatornákban mindenkinek a jelét a varsák fölött. A partrahúzott csónakok is oly ismerősek voltak, akár a gazdájuk. Ismerte a Drávát is, ezt a mély partok között kevélyen, gonoszul, örvénylően rohanó nagy folyamot, végtelen áradásaival, derékig vízben álló tölgyeivel s fűzfáival, a tavasszal ibolyától kéklő s illatozó partot, szemközt Moslavina magasra épült kis házait, a meredek szakadékot, mely sárgán horgad a víz fölött s a belévájt mély utat, mely a révhez s a mosóhelyekhez visz. Oly jól tudta, mint csattog a tót asszonyok sulykolója, a fehérlábú, magas, teltkeblű nők hogy dalolnak a sulykok ütemére s hogy csikorognak a lassú szorgalommal forgó malmok lapátjai. A Dráva is megköveteli a maga áldozatait. De mily szívszorítóan hatalmas ez a tenger, mily fenyegetőn s mégis szelíden himbálja a dűlékeny csónakot, mily rettentő mélység nyílik ha az áldozat fölött összecsap a víz s mily gonosz istenkék lakozhatnak a mélyben... Víz, víz, ezüsttel beszórt kék víz mindenfelé, a partok ködbe merülnek, kitárul a messzeség, lent és fent szédítő örvényléssel csillog a holdfény... S a hűvös szellő nehéz illatot tereget a végtelen síkra.

Az evezők csobbantak, a csónak orra sistergett, a kígyózó hullámok csacsogtak. Gyöngyfüzérek folytak a lapátokról. Néha erősebben csobbant valami. Felcsapó hal, vagy az istenke volt? Tündérek? Mintha hol itt, hol amott látott volna Döme egy-egy tündért. Ezüstfényű hajuk, gyorsan vágó farkuk hosszan feltúrta a vizet, azután lebuktak a mélybe s a tó elsimult. De a másik pillanatban már másutt csapódtak fel, tajtékos fejüket megrázták, felmagasodtak, hosszú barázdát vontak a kék tükrön... S eltűntek megint. Testük fekete volt, mint a nagyon vén harcsáé.

A csónak egyenletes vonulással siklott Nyugat felé. Széles ék úszott utána. A messzeség még inkább kitárult, a magasság kifeszült, a mélység ijesztőbb volt. S mintha lassan forgott volna a csónak körül a világ. Döme szája összeszorult. Félt, szédült. Karjai önkéntelenül emelkedtek és hajoltak, a vén halász mozgásának megfelelően nyomta és emelte az evezőt. S elsápadt a gondolatra, hogy csak egy kis billenés kellene s magába ölelné a mélység, megragadnák a gonosz tündérek s a kaján istenke fojtogató ujjai. Mukkanni sem mert.

Az öregember görnyedt háta éppen előtte hajladozott. Vastag csaláning volt rajta, de melle most is meztelen, feje födetlen. Mezítláb ült a csónakban, combját hinárszínű bőrgatya födte. Szakállát, hosszú, ősz haját könnyedén zilálta a szél. Az öreg sem beszélt. Csak nyomta és húzta az evezőt. Néha köpött egyet, de nem a vízbe, hanem csak a csónakba. S mint a kíváncsi halászsas, furcsán tekerte a fejét hol jobbra, hol balra, szigorú, sötét arcából mélyen villogott a fekete, pengeéles szem.

A néma út végtelennek tetszett. Előttük homályba veszett a part, most víz volt köröskörül s mintha fölöttük is víz lett volna. Meddig siklanak még? Hiszen ebből soha ki nem érnek! Itt vesznek el az ingó-bingó kis hajóval! Kajár intése kell csak, hogy soha partot ne érjenek.

- Meddig megyünk? - suttogta félénken.

- A partig - dörmögte a vénember bosszúsan.

Döme hátranézett, vajjon látszik-e valamerre a part? Meddig kell menniök? Kemény, izmos legény volt, de annyit s ily keményen sohasem evezett. Ugyancsak erős munka volt ez az otthoni szelíd vizeken való barangoláshoz képest. Amint a messzeségbe fúrta szemét, mintha pirosan lengedező fényt látott volna a sötét kékségben. Hol felvillogott, hol ellankadt, visszahullt a hegyek mögé. Félelem szállta meg Dömét, eszébe jutottak Jakab mester szavai Kajárról, a hegyekben lakó sárkányról, a véres áldozatokról... S most mintha a sárkány fújt volna tüzet Badacsony lapos, sötét koporsója fölött.

- Apám! - szólt fojtott hangon. - Mi vagyon ott, Nyugat felé?

A vén halász megfordult, rövid pillantást vetett a piros sugárzásra, azután közönyös hangon felelt:

- Póka nembéli Rendes úr égeti Tátika úr falvait. Vagy Tátika úr Rendes úrét.

- Tűz vagyon ott?

- Ha egyször égetik egymást!

- S miért égetik?

- Tudja a rosszseb - dünnyögte a halász s köpött. - Az ű dolguk. Tátika urék elhasajtának vagy egy eke földet Rendes úrtól. De az is löhet, hogy ez mivelé a csúfságot Tátika úrral. Azóta égetik, dúlják, sanyarják egymás népét.

- Mért nem tétetnek igazságot, ha így vagyon? Hátszen kiírtik egymást, meg a népüket!

- Mért tétetnének igazságot? Ha egyször egyiknek sincs igaza! Úr dolga ez, ücsém.

- De az Istenért, nem úr dolga ám, hanem azoké, akik ott élnek!

- Ha elmönnek a káptalanhoz, ott pereskednek, a káptalan elküldi űket Váradjára. Váradján osztán a pispek úr, meg a többi nagy pap urak próbát tétetnek velük. Tüzes vas próbát, vagy kardpróbát, szóval: Istenre bízzák az ítéletöt. Ők nem kívánják az Isten ítéletét. Inkább ölik, gyujtogatják, dúlják egymás falvait, birtokát, népét. Azt mondják, elvégzik űk is az igazságtételt. Az ű dolguk. Minek beleszólni másnak!

Döme minduntalan megfordult s a tüzet bámulta. Ijesztőn villogott a vörösség a kékségben s néha felnyilalt, mintha megnyílt volna az ég s villámok tüzében égett volna a messzeség. Ilyenkor sötéten rajzolódott ki a távoli partok vonala, a hegyek szakgatott, csúcsos gerince, a dombok puha hajlása. És a víz síkján is pirosra vált az ezüstös habok játéka, mintha parázzsal, vagy vérrel hintették volna be. A parázs villogott, a vér összefolyt, a Hold halotti fénnyel ragyogott fölötte s el-elbújt a könnyű fellegek áttetsző fátyola mögött. Döme elképzelte a pusztulást, ami odaát hangtalanul folyik. Falvak égnek, pattognak a szikrák, sírnak az asszonyok, sikoltoznak a gyermekek s az égő hajlékok között csákánnyal irtják egymást két haragos úr, Rendes úr és Tátika úr kedvéért... Eszébejutott a hídvégi verekedés, a villámló táj, a fekete fák csikorgása s a jégverés zúgása. S eszébe jutott az égő Voiszló s a menekülés a lápok között. Úgy érezte, ő is bűnös abban, ami odaát történik s csak hosszú hallgatás után szólalt meg ismét.

- Van másfél márka ezüstöm - dünnyögte szégyenlősen.

A vénember rá sem hederített. Fáradhatatlan izmai dolgoztak.

- Majd agyonverének - kezdte megint Döme, hogy könnyítsen a lelkén s az ijesztő magányban ne érezze magát oly egyedül.

De az öreg nem felelt. A legény mégegyszer megkísérelte a beszélgetést.

- Imádok egy imádságot éretted, apám. Ezért a szívességért.

- A te dogod - vakkantott a halász.

Többet azután nem szólt. Húzta a lapátot, körül-körül pillantott s néha kiköpött.

Döme hát gondolataiba merült. Ezen a különös, hűvös, végtelenbe vesző éjszakán rajként zúdultak rá az emlékek. Mintha az elhagyott partról szálltak volna utána aranyos, meg fekete fátylakként. S betakarták, körülsimogatták, néha fojtogatták is. A holdfényes messzeségben eléje ringatták az otthoni erdők képét, a falut, az örökre elmúlt napokat. Hangokat hallott a víz csobogásán át. Öcsöd hajnali kürtjét, esti játékok citerapengését, lányok nevetését, lovak horkantását, egy régi, hosszan szálló ének hangjait... Györke apa araszolgatott felé két botjára támaszkodva s meztelen mellét cirógatta a hosszú, ősz szakáll. S közben nem tudott betelni a szüntelen változó, kígyózó, villogó hullámok nézésével, a csurgó vízgyöngyök pergésével, a Holdat el-eltakaró felhők nesztelen suhanásával, a szellő édes, nehéz és nedves illatával, a rengeteg kékséggel, ezüsttel, feketével. Lesújtotta s egyben fel is emelte a tó hatalma. Most már mukkani sem mert. Amikor pedig köpni akart, ijedten zárta be ajkait, nehogy megcsúfolja a vizek istenkéjét. Félt s mégis kéj rezgett a testében ettől a könnyű repüléstől. Már úgy érezte, időtlen idők óta evez s mégsem lesz vége soha, mert pillanatról pillanatra új terek nyíltak s új messzeség felé siklott a csónak harcsaszerű orra...

18.

A Nap óriás korongja vérvörösen merült fel a vízből. Az égboltozat kékje megvilágosodott s eltűntek a csillagok. Csak a Hold halavány, elvesző tükre lebegett még a látóhatár felett. S a szalai part hegyei hirtelen oly közel látszottak, mintha kinyujtott karral el lehetett volna őket érni. Tihany előrehajló fokán messze fehérlett a kolostor kettős tornya, harangszó ringott onnét, hogy átszállva a vizen, elvesszen a hajnali ködben. Sirályok sikongtak, Észak felé két nagyobbfajta csónak erőlködött nehéz evezőcsapásokkal. Dél felől pedig zölden, üdén s hasasan bontakozott ki az Ábrahám-hegy, a Lábdi-hegy s a Badacsony szürke sziklák oszlopsorával megkoronázott csúcsa. A hegyek azután ellejtettek, mint heverő óriásbirkák, melyek zöld gyapjú puhaságába takaróznak.

Fátyolszerű piros felhők rendjei úsztak a táj fölött. A víz mintha vért ringatott s mintha a vér közé haragoszöld olajat kevert volna. Ilyen kavargó színeket még sohasem látott Döme. Hát még amikor közelebb érkeztek a parthoz s feltárult a különös csoda, a piros föld csodája! Vér csurgott a dombokról, a fák, bokrok s rétek zöldje között mintha eleven hús csattant volna ki a hajnali napsütésben. Döme tátott szájjal bámulta s ha nem látta volna tulajdon szemével, el sem hitte volna.

- Piros a föld! - kiáltotta izgatottan s megfordult ültében, letéve az evezőt. A kis csónak kevés híján majd felfordult velük.

- Piros - hagyta helyben a néma vénember.

- Mitől piros?

- Még a sárkányok vérétül, azkik Badacsony, Gulács, meg Szentgyörgy barlangjaiban lakozának.

- S miért folya el az iszonytató sok vér?

Erre már megint nem felelt az öreg, csak rántott egyet a vállán s a tenyerébe köpött. Bizonyosan haragszik, hogy egész éjjel eveznie kellett - gondolta szomorúan Döme. S nem mert kérdezősködni. Pedig szerette volna tudni, vajjon hol járnak, hol akarja partratenni, s merre induljon azután. Most a múlt és jövő közé mély tenger feküdt, ami a Balatonon túl volt, az többé vissza nem tér, s ami innen van, idegen és bizonytalan. Még Somogy vidékeiről, birtokairól, népéről csak hallott valamit, nagyjából tudta, miféle nagyobb falvak s várak feküsznek benne s hol kell őket keresni, a táj sem volt idegen - de itt már semmit sem ismert. Kérdezzen? Ne kérdezzen? Hosszú ideig töprengett, miközben fáradt karját csüggedten lebocsátotta s a csónak fenekén összegyűlt vizet, egy kecseháló fonását s egy kétségbeesetten futkosó vizibogár riadalmát bámulta. Végre mégis elszánta magát.

- Hol álljunk meg? - kérdezte.

- Majd arra valahol - biccentett a fejével bizonytalanul az öregember. - Ahonnét közelebb érőd a hadiútat. Arra már elballaghatol, amerre tetszik.

Fáradhatatlanul evezett tovább. Most felfelé haladtak, Északnak, a part mentében s a tihanyi félsziget eltakarta előlük az Ábrahám-hegyet, meg Badacsonyt. Szelídebb, erdővel borított hegyek bontakoztak ki az egyre tisztább, melegebb hajnali napfényben. S Tihany is megmutatta meredek hegyfokát, beljebb a falu elszórt kis házait, az öbölben heverő csónakokat s a szántóföldeken imitt-amott már munkába gyülekező parasztokat. A Nap hömpölygött, vérvörös korongja felszállt a víz mögül, egyre aranysárgább s vakítóbb fényt sugárzott s a könnyű felhők is elhalványultak, pirosból fehérek lettek. A víz sötétkékre vált s a halászó madarak csapatai megkezdték sereglő vonulásukat a nyilt víz felé.

Végre az öreg a part felé irányozta a csónak orrát. Egy kis öbölnek tartott, ahol a part nem volt annyira köves, hogy felsérthette volna a csónak fenekét. Úgy látszott, ezen az alkalmas helyen gyakran ki szoktak kötni, mert a fű le volt gázolva s a bokrok között út nyílt a szárazföld belseje felé. Két óriási topolyafa rezegtette ezüstös lombjait a könnyű szélben.

A csónak járása meglassult, orra sisteregve szalad fel a kavicsokra. Megálltak.

- No, itt vónánk - intett a halász s keresztet vetett. Döme kikászálódott. Alig tudott mozogni a megerőltető, szokatlan hosszú evezéstől. Néhány lépést topogott a parton, majd az övébe nyúlt s előkotorta a dénárjait.

- Te nem szállsz ki, apám?

- Nem érök reá - morogta a vénember s megint felvette az evezőt.

- Hát mi dolgod vagyon?

- Már az este haza akarék evezni - dünnyögte amaz rosszkedvűen. - Ha te nem jöttél lönne, most már vorsákat raknék, a Szittyóspart mellett, a patak torkánál.

- Hát akkor áldjon meg az Isten - hálálkodott Döme. - Köszönöm hozzám való jóságodat.

- Szívesen tevém.

- Fogadd el tőlem a fáradságért ezt a néhány pénzát - nyujtotta felé a dénárokat Döme.

- Micsoda? - bámult rá meghökkenve a halász.

- Fogadd el, no, jó szívvel adom - unszolta Döme. - Tán vagyon családod s kis unokáid, elkél a pénza...

- Tedd el s hordd el magad! - kiabált hirtelen elvörösödve az öregember s hadarintott a kezével.

- Nem akartalak megbántani... - dadogta megszégyenülten Döme. - Csak a fáradságodér...

- Eredj s járj szöröncsével - fejezte be a vénember bosszúsan a vitát. - Kresztyénök vagyunk! Csak arra ügyelj, hogy a Sárkányok felé ne menj, mert ott pagányok laknak. Stenáldjon.

Azzal belenyomta az evezőt a kéken csillogó vízbe, meghúzta, mint aki csak most száll be s most kezdi az evezést átaludt éjszaka után. Elindult lefelé, Tihany irányában. Arca a part felé fordult, de semmi érzést nem mutatott. Közönyösen meredt az égre, haja, szakálla libegett. S egyre kisebb lett az alakja, a hullámok játszian ringatták a távolodó csónakot. Döme egyedül maradt a parton.

Ledőlt az egyik topolyafa árnyékába a puha fűbe, hallgatta a nagy csend ezer hangját, a kavicsokon csobogó vizet, a sirályok kiáltásait, a falevelek susogását s egy-egy pinty, nádi veréb csipegését. A szellő altató éneket dúdolt a fülébe. Mélyen és békésen elaludt.

19.

Amikor felébredt, facsaró éhséget érzett. Felült. A nap magasan járt s meleg volt. Ahogy jobban körülnézett, hogy mit is kezdjen, honnét vegyen ennivalót, megakadt a szeme egy hosszú, sovány, rongyos, háncsbocskoros alakon, aki mereven ült a másik fa tövében, tenyerét a térdére nyugtatta s csimbókban font haja sötétbarna, szívós, madárszerű képébe lógott. Döme rábámult, mint valami jelenésre.

- Jóröggelt - mondta amaz gúnyosan s bólintott. - Lám csak, vajjon a vízből kerültél-e elő?

- Én nem ugyan - tiltakozott Döme.

- Hát mert semmi sincs véled s a ruhád még most is nyirkos.

- Valék a vízben is.

- Honnét jövél?

- Onnan a - intett a legény a túlsó part felé. - Hát te?

- Én meg onnét a! - bökött az idegen Északnak az állával.

- S hová iparkodol?

- Amerre az orrom mutat. Hát te?

- Én is - nevetett Döme.

- Akkor egyetértünk. Ettél-e ma már?

- Nem.

- Hát akkor egyél - nevetett vidáman a rongyos. Átalvetője is volt, abból kikotort egy darab köleslepényt, meg egy félkarnyi nyársonsült csukát.

Mind a ketten mohón eszegettek. Az idegen úgy majszolta a hal fehér, hideg húsát, mint akinek nincs foga. A száraz köleslepényt is apróra törögette. Döme nagy falatokat falt be, még a hal szálkái közül is csak az öregebbeket köpködte ki. A köleskenyér olyan édes volt, mintha mézzel sütötték volna.

- Most jövök a keráltól - mesélte az idegen, szaporán majszolva az ételt. - Fenn valék Budán, most ott mulat a kerál.

- S látád-e? - firtatta Döme, mert még senkivel sem találkozott, aki látta volna a királyt.

- Hah! - nevetett röviden az idegen, mint akinek semmi a királyt látni. S legyintett.

- Szóltál is véle?

- Heh! Mit vélsz! Úgy beszélek vele, akár most teveled. Amikor nagyobb ügyek vagynak, mindig felsétálok a kerálhoz, akárhol járjak is ebben a tetves uruszágban. Felsétálok, ücsém. A kapuban hajlonganak előttem a kapunállók. Bemegyek a konyhára, Bimbó néne már szedi is a legjobb falásokat a bográcsból. Jön prépost uram, a kancellárius, megölel, veregeti a hátamat, no, csakhogy itt vagy megint, Keve uram, nagy gondban vagyunk. A kerál kedég béhivat, leültet, üvegkupából ad innom, aranytálról ennem s kikérdezgett, mi vagyon az uruszágban... Mert ű nem jára ott, ahol mindenütt én járék! S űnagysága tudja, hogy a baksát négybe lehet vágni, de csak az igazat mondja!

Megint legyintett, mintha jelezné, hogy minderről beszélni sem kell. Beledugott a szájába egy darab lepényt s úgy beszélt, mint az ürge, aki pofazacskójában tartja a gabonát.

- Kevét, a baksát, mindenütt ösmerik, ücsém - kiáltotta büszkén. - Ezt kerál űnagysága is tudja. Ha valami nagy gondja vagyon, csak engem kérd. Én osztán megfelelek néki. Most is... egy mohalt fogának...

- Mohalt?

- Mohalt hát. Itt tekerge a nyavalyás, lesvén, miben erősek s gyengék a magyeriak. Merthogy az ű kerála három milliom vitézzel készül a magyeriak ellen. Ki ösmeré fel a mohalt? Én, ücsém. Amint meglátám, hogy a kerál háza körül cselleng, jól belenézek a szemébe, jól megnézem magamban ükeimet s látám, hogy mohal. Mert azok nem láták. Nincs ostobább népség, ücsém, az udvori népnél. Az csak henyél, eszik, iszik, nősz, nyalja a tányért, bókol s hátrafelé megyen ki az ajtón. Még szemük sincsen igazában! De Keve, a baksa! Annak vagyon szeme! Hát így osztán mondám kerál űnagyságának, uram, mondok, ez mohal, jó leszen megfogni. Hát meg is fogták. Ki is vallatták.

- S mit monda?

- Az ugyan semmit is. Kedég a hóhárok ugyancsak mívelkedének rajta. Csak amikor én állék oda s mondám: kár hallgatnod, ücsém, akkor ijedt meg istenigazában s megszólala.

- S mit monda?

A baksa könnyedén vállat vont, felbámult az égre, szeme elsötétült.

- Kelet felül vihar sodorja a leveleket - mondta megszállottan. - S jaj azoknak, azkik nem tudják olvasni. Én tudom. Én olvasom. Hát erről szóla az mohal.

Csendesen ettek tovább. Döme bolondnak vélte az idegent s nem kérdezgette. Az meg mélyen elmerült gondolataiban, nagy figyelemmel bontogatta hosszú ujjaival a hal széthulló, fehér húsát s törögette a köleslepényt.

- Most merre? - szólt hirtelen Keve s rábámult Dömére.

- Nem tudom.

- Én Ároktő felé megyek - magyarázta az idegen. - Vagyon ott egy-két hívem, már várnak. Űk nem félnek tűlem, mint más falvak, városok. Mert én jeget, havat, vihedert, aszályt, dögvészt, véres tejet, sömört, ragyát, mindenfajta nyavalyákat tudok s hát fél tűlem, akinek nem tiszták a gyuhai. De tudok ám éneköt is. Vigyázz csak!

Megint beletúrt az átalvetőbe s kihúzott egy nagyhasú, vékonynyakú damborát. Megpöngette a húrokat, csavart rajta egy kicsit, azután kitátva nagy, odúszerű száját s megrezgetve hosszú, lecsüngő bajuszát, üvöltve énekelt:

Az fekete lányokat
Holló isten teremtette,
De az piros lányokat
Piros isten teremtette!

- Szép, mi? Ettől vesznek meg legények-lányok, ücsém! Ezért tömik meg Keve, a baksa átalvetőjét! Ezért szeretik a baksát mindenütt ebben a tetves uruszágban!

Felnézett az égre, körmével próbálgatta a hangokat, egyszercsak nekibődült s újra énekelni kezdett.

- Egy keráli jobbágy utazék velem az őszvel - mesélte ezután. - Valahonnét a Száva mellől indula a kerálhoz. Én vezetém Budára, szegény feje azt sem tudá, merre vagyon kerál úr háza.

Kését megtörölgette a fűben, visszadugta az övébe s felállt. A vízhez ment, tenyerével merített belőle, nagyot ivott. Azután visszaült megint.

- A kúmisz jobb lenne - mondta. - Hát igenyest, megmondám a kerálnak, hogy ilyenképpen dögrovásra jutunk. Mi vagy te? - mondám az kerálnak szemébe. - Kerál vagy te? S tűröd, hogy papok, müszülmének, szerecsenyek fosszák meg az uruszágot s orrodnál fogvást vezessenek hitvány, harács uraid? Nem látod-e, ostoba kerál, hogy Kelet felől minő leveleket sodort a szél s Nyugat felől készítik a nyársat, hogy ördöngök táplálékának süssék meg népedet? Ki esz meg vajjon, a keleti tartár, avagy az nyugati német? Igy megmondám az kerálnak.

- Szömébe? - álmélkodott Döme s megállt a kés a kezében, a falat a szájában.

- Szemébe! - rikkantott a baksa, felugrott a földről, de úgy, hogy vagy három araszra felszöktek a talpai. Kipirult, szeme fenyegetően kimeredt, csontos öklével lapos mellét verte. - Szömébe, a kutya szentjét! Ott vala nádrespán uram is, a nagyorrú bessenyő farkas, meg prépost uram is bársonyban, selyemben. S körül az udvori vitézek fegyverben. Megmondám néki az magamét! Verd ki okos tanácsaidat az házadból, mondám, s hívd bé a bolondokat! Mert ezen az földön csak az nem gazember, azki bolond s csak az bolond, azki nem gazember! De valahány okos gazember vagyon körüled, kerál, az mind kilopja a szemedet, bedugja füledet, bűzzel tekeri orrodat, megkötözi kezeidet s gáncsot vet lábaid elé. Itt vagyok én, Keve, a baksa! Majd én megmondom, mit tégy!

Fújva tekintett Dömére s megtörölte izzadó homlokát.

- Gyere hát, ücsém, ott vagynak az én igaz véreim, kedves feleim a Sárkány árokjában. Azmi azon kívül vagyon, gyalázat világa.

Vállára vetette üres átalvetőjét, hóna alá kapta damboráját s elindult a parton. Döme is feltápászkodott s követte. Elöl ment, hosszú lábszáraival nagyokat lépve, rongyos háncsbocskorában s fityegő gúnyájában a baksa, szorosan a nyomában Döme. A baksa fütyörészett, Döme a vidéket bámulgatta. A Nap szikrázva szórta aranyát, a fák susogtak, a madarak csicseregtek, rikácsoltak s pittyegtek. Jobbról a nagy kék víztükör csillogott, balról a dombokon burjánzó zöld erőség. S a magas égbolton könnyű bárányfelhők libegtek...

20.

Alkonyatig gyalogoltak szép kényelmesen, néha le-leülve, néha még halászva is. Ezt a baksa kitűnően értette. Csipkebokor tövisét kenderszállal egy kisujjnyi halacska szárnya alá kötötte, amelyet a parti öbölben az átalvetővel fogott. A fickándozó kis állatot visszadobta a nagyobb vízbe s türelmesen várt. A fonálon úszkáló halacskára csakhamar megfájdult a foga valamelyik barangoló csukának, rávetette magát s bekapta. De a csipketövis megszakasztotta a torkát s mohó falánkságában halálát evé. Villámgyorsan kihúzta a baksa kishalastól-tövisestől s diadallal emelte a magasba. A többi már sokkal egyszerűbb volt. Száraz harasztot gyűjtöttek, tüzet csiholtak, a csukát vékony vesszőre húzták s odaszúrták a partoldalba, a parázs fölé. Megpirult bőröstől, olyan édes, fehér s omlós volt a húsa, mint a búzalepény. Útjuk nem volt sietős, ráértek halászni, elmélkedni, tüzet vetni és eszegetni. Sőt heverkőzni és tereferélni is. A baksa sokat nevetett, - volt a nevetésében valami a farkas kaján vicsorgásából - sokat beszélt utazásairól, nagy tetteiről, a keremetekkel való ismeretségéről, jéggel elvert földekről, aszállyal sújtott gabonamezőkről, véres tejet fejő asszonyokról, egyik-másik házba belesujtó mennykőről, de dalokról, táncról, szerelemről is volt mit mondania. Mindenkit ismert, mindenkinek megmondta a magáét.

- Kerál űnagysága lovászait is megtanajtám tisztességre - mondta harsány nevetéssel. - Azt mondták: no, Keve, hát adunk szállást, élést, de told ki az ganajt az ólakból... Tudod te, ücsém, mennyi ganaj vagyon a kerál óljaiban? No, akkor sem tudnád, ha megmondanám lenne, hány lova vagyon a kerálnak... Hát akár hiszed, akár nem, hajnalra kint vala ám valamennyi ólból a ganaj!

- S hogy míveléd? - álmélkodott a megdöbbent Döme.

- Azt már nem kötöm az orrodra, legény - suttogta rejtelmesen s maga elé bámult mosolyogva, mint aki a világ minden titkát, rejtelmét ismeri. Döme egy kis borzongással nézte s arra gondolt, nem lenne-é jobb még idejében kereket oldania.

De azután megintcsak feltápászkodtak s ballagtak, jobbra-balra kitérve, bokrokat, fákat megkerülve, görbe utakon és nagy terméskövek között. Mire nyugovóra hajolt a Nap a szalai hegyek mögött, náddal-sással sűrűn belepett tágas öbölhöz értek.

- Itt vónánk - dörmögte elégedetten a baksa.

Nem sokat láttak. Csak nádat, sást, rengeteg hazafelé vonuló nádiverebet, bölömbikát s keringő gémeket. De a baksa biztos léptekkel leszállt a parton, szétválasztotta a nád sűrűjét s egy csónakra bukkant. Nyomban letolta a vízre s beült. Döme utána gázolt. Megfogták az evezőket. Lassan, nagy kínnal s vigyázva sikerült is a keskeny csatornán keresztül tágabb vízre jutniok. Ez kerek, tóféle, sűrű náddal, sással kerített s nyiladékokkal, világos vizekkel tarkázott terület volt. A part felé mély szakadék nyílt s kanyarodott messze, a hegyhátak közé. A parton két nagy bodonyhajó, meg öt-hat kisebb csónak hevert kihúzva, mintha nagy, döglött halak volnának. Cölöpök álltak a vízben. Néhány nádkunyhó látszott s füst kesernyés illata keveredett össze halbűzzel és az álló víz poshadó illatával.

A parton mezítlábas, combig feltűrt ruhájú, mezítelen derekú férfiak foglalatoskodtak. A cölöpökön háló száradt, azt foldozgatták csendesen. Egy vászoninges kisleány pedig a parton ült, lábaival a vízben pocskolt s vékony, dúcikáló hangon énekelt.

A baksa a part felé evezett. A férfiak abbahagyták a munkát, kettő elszaladt a kunyhók felé, a többi három meg szeme elé tartott tenyér alól vizsgálta a jövevényeket.

- Itt vagyon az bolond! - kiáltott a baksa s kiugrott a csónakból. - Nosza, bolondok, ne féljetek!

- Ukkon! Ukkon! - kiáltozott vissza az egyik férfi. - Megjöve az baksa!

Erre a kiáltásra azok is visszajöttek, akik az imént elfutottak a kunyhók felé.

Elébük jöttek, puszta kezeiket messze kinyujtva, hogy lássák, nincs náluk fegyver, így tett Döme is. Kevének erre nem volt szüksége, látszott, hogy őt ismerik, sőt örvendeznek néki.

Az idegenek érkezése a partra csalogatta az egész falut. Elöl a szakállas, hosszúhajú vének battyogtak, törött evezőre, botra támaszkodva, őket a fiatalabb férfiak, asszonyok s végül a gyermekek követték. A baksának mind vidáman integettek, vállon veregették, Dömét azonban bizalmatlanul s gyanakodva fogadták, elhúzódva nézték. Kevének bezzeg megjött a hangja. Nagyokat rikkantott, a gyermekeket magasra emelte, a lányoknak megcsípte az arcát, a menyecskéket megölelgette, a férfiak előtt meghajolt. És beszélt, nevetett, hősködött - hogy ő a királynál volt s majd elmeséli este, milyen nagy a romlottság odafent, Budán!

Felkísérték őket a faluba. Valóban árok volt itt, ha sárkány nem is látszott benne. Mély, szakadékos, erdőséggel körülvett árok, vízmosta kavicsokkal és lesodort sziklákkal tele, a partoldalban pedig lépcsőzetes, kisebb-nagyobb mezőkkel. Valami régi, kiszáradt folyó moshatta azt a mély horhót, sok ezer esztendővel ezelőtt, még amikor sárkányok laktak a környék hegyeiben. Ezeken a lépcsős, lankás partoldalakon álltak a falu nádkunyhói. Kerek, csúcsos építmények, olyan kicsiny ajtóval, hogy csak meggörnyedve fért be az ember s a hegyükön nyílással a füst számára. Szétdőlt csónakok hevertek mindenfelé - padnak, vagy halbontó tőkének szolgáltak. A cölöpökön hálók száradtak, mintha óriási pókok szőtték-fonták volna körül a falut. Lépten-nyomon szétmállott, szolgálatból kiesett varsák, megvénhedt haltartó bárkák, kosarak s rekesztéshez szükséges gyékények hevertek. Kissé távolabb, néhány kunyhó mögött, hosszú rudakon egész sor hal csüngött. Rettenetes halszag árasztott el mindent. Akár otthon, Voiszlón, jutott eszébe Dömének, a Sózó környékén. Az ismerős illatok és szerszámok gyermekes örömmel töltötték el.

Bevezették őket egy nagyobbacska kunyhó elé, a falu közepébe. Itt nyilván a kende lakott. Jó erőben levő, magas, vállas, nagyszakállú férfi jött elébük, kinyujtott tenyereit felfelé fordítva jelezte, hogy fegyvertelen és szívesen fogadja vendégeit. Ő volt Magod, a kende. De itt nem kendének hívták, hanem bokorfőnek. Mélyen hajlongva s mosolyogva hellyel kínálta őket. A felfordított régi csónakokon, bárkákon, tuskókon helyet is foglaltak mindnyájan s egy fürge, fiatal, egy szál ingben futkosó asszony új tüzet vetett a kunyhó elé. A hegyoldalak felől éles, hűvös, tölgyek, páfrányok s erdei virágok illatát hömpölygető szél suhogott alá, a Nap eltűnt a messze kanyargó árok mögött, lassanként kigyúltak az első csillagok. Evezőcsikorgás, hosszú kiáltás hangzott az öböl felől, a kikötő csónakok csikorogva súrolták a kavicsokat. Egymás után érkeztek a halászatban járó férfiak. A leszálló sötétben vörösen lobogtak a tüzek s fehéren villogtak a kunyhók elé tűzött lókoponyák.

A bokorfő kunyhójánál a baksa vitte a szót. Amilyen hallgatagok voltak a falu lakói, olyan hangos volt Keve. Ágált, hadonászott, dühöngött, sötét képeket rajzolt az ország állapotáról s az urak és papok gyalázatos tetteiről. Előadta a mohal elfogásának s kihallgatásának történetét s kijelentette, hogy „Kelet felől leveleket fúj a szél, senki sem tudja elolvasni, csak a bolondok és vakok". Döme érezte, hogy minden szem rajta pihen, vizsgálják minden mozdulatát, arcvonását s találgatják, ki lehet s mit keres itt. Bizalmatlanságuk csak lassan oszlott. Az a kis gömbölyded lányka, aki ott ült a parton és lábával lubickolt a vízben, le nem vette sötét szemét Döméről. Vékony inge fölé vastag csalánhamvast terített, a fejét is beleburkolta, kerek, pirosbarna, mosolygó arca, fitos orra, mély, égő tekintete úgy ragyogott ki a fehér redők közül,

mintha felhőkből nézne alá. Gömbölyű, izmos lábszárait iparkodott rövid inge alá húzni, de alig sikerült, így Döme minduntalan odapillantott s elöntötte a forróság. Egészséges, fiatal vére felizzott a kedves, szép s egészséges fiatal leány meztelenségén. S amikor látta, hogy a kis leány nem utasítja vissza, sőt kitartóan, vérforraló nyugalommal s nem is titkolózva nézi, ő is bátrabb lett, a pillantást elfogadta s éles, vágyó, árulkodó szemét nem vette le róla.

Halak pirultak a kéken kígyózó parázs fölött. Szelíd fehér kutyák üldögéltek a tűznél s elbűvölve figyelték a piruló halakat. A környék sötétbe merült, a Balaton felől idehallatszott a hullámok egyhangú, ütemes csobogása és a hálókat felteregető halászok dünnyögése. Békés, csendes volt a környék. Sárkánynak, mint Döme ismét megállapította, nyoma sem volt.

Igy jött el az éj s a baksának is, Dömének is kijelöltek egy-egy nádkunyhót éjszakára. A kunyhók lakói sebtében kihordozkodtak, hogy ne háborgassák a vendégeket édes álmukban. Dömét a nyársonsült hal elköltése után egy öregasszony akarta elkísérni szállására, de a leány, aki oly nyíltan s kitartóan figyelte, felugrott s bíborpirosra vált arccal ajánlkozott, hogy majd ő. Mindenki harsányan nevetett, Döme elszégyelte magát.

- Nézd csak az halacskát! - kiáltott fel egy javakorbeli férfi. - De fürgén sikamlik az varsa felé!

- Majd megyen utánad a csuka is, kedvesöm - intette egy asszony.

- Kormos csuka! - rikoltott közbe a baksa izzó szemmel. Alig fért a bőrébe, átszellemült képe ragyogott s nem tudott másként, csak nevetve s kiabálva beszélni. Szavait hatalmas hahota fogadta.

- Nyugodalmas éjszakát! - zengték köröskörül a férfiak, asszonyok, gyermekek.

- Nem leszen nyugodalmas, ha ott leszen Kökéndi - kacagott öblös hangon egy fürge öregecske s kajánul simogatta a szakállát.

- Jere - súgta a lány s megfogta Döme csuklóját.

A kis kunyhóban sötét volt, Döme csak tapogatózva igazodott el benne. Kökéndi suttogva intette, hogy vigyázzon, fel ne borítsa a csobolyót, neki ne menjen az istenkének. Megtalálván a puha sarkot, ahol a vastag farkasbőrök hevertek, Döme lefeküdt s Kökéndi nyomban mellé ült. Csendes, ügyes ujjakkal oldotta meg a legény ruháit, levonta a kérges, víztől gyűrött csizmákat, majd felugrott s valami olajjal telt szilkét hozott. Gyors, könnyű, édes símogatással kente meg Döme fáradt, naptól égett testét a síkos olajjal. S eközben nem szólt, csak a lélekzetét lehetett hallani és érezni, mint egy madár könnyű szárnyának libbenéseit.

- Kökéndinek hívnak? - kérdezte a legény, hogy mégis essék néhány szó közöttük.

- Annak - nevetett halkan, szégyenkezve a leány.

- Itt élsz a sárkány árokjában... Nem látszol sárkánynak!

- Ah, sárkány! - kuncogott vidáman s olajos tenyerei puhán siklottak végig Döme lapockáin. - Nincs már itten sárkány. Csak valamikor vala, sok esztendőnek előtte... Itt lakozék ebben az árokban. De nevezik Ároktőnek is, itt, ahol a Balatin vagyon s Ároktetőnek is, odafent, az erdőnél... S Hosszúároknak is, mert igen hosszú, felmégyen Beszpörém felé... S még Pogány-árok is, mert azt beszélik atyáink, hogy mink pogányok vagyunk s vagynak máshol olyanok is, azkik nem pogányok. De hát ezt én már nem tudhatom... Nem járék innen távol, csak egyször elmenék Tihanyba sóérte, mert atyám megüté lábát egy alattomos kűben, a víz alatt. S nem mehete. Néki dolga sóérte menni. De ott, Tihanyban, látám a nagy egyházat, akit templumnak hívnak s annak akkora tormai vágynak, mint az ég s oly karangák szólnak benne, hogy egy nagyerős férfiú kötélvel húzza s lódítja... S abban lakozik az Isten, de nem Ukkon s ott ül

Boldogasszony is, de nem Küldisim és az ű fia is, de nem a világot vigyázó Férjfiú... S vágynak ott kisistenök is sorban, azkik a kresztyénökért imádnak. Mondd, te is kresztyén vagy? Kresztyöt láték a mejjödön s most is érzöm... itt vagyon... ez az, úgy-é?

Könnyű ujjacskáival kitapogatta a Döme nyakában függő keresztet, s a legény arcához érintette.

- Ez igenyöst az - dünnyögte a duruzsoló csacsogástól, símogatástól, puha bőröktől félálomba ringatózó legény.

- S igaz-e, hogy ez a kreszty a nyakadban elront mindön rontást?

- Igaz.

- Egyször én is szerettem volna kresztyöt, - fecsegett tovább a kislány s apró, hangtalan nevetéssel gyúrta, kenegette a legény vállát - de atyáink tiltják s legyön, ahogyan az ű bölcsességük akarja. Úgysem akar engöm megrontani sönki és mást sem... Csak egyször megesék, hogy Bogyót, az én nénémet, megrontá egy férjfiú, de az is kreszttyel rontá meg s ű elszöke hozzá s többet nem látánk, de akkor én még gyermek valék s nem is történe meg azután... Úgy-e, te nem akarsz engöm megrontani?

Olyan jól esett a Lappincsnak ez a csendes csicsergés, olyan kéjes örömmel hallgatta az apró, hangtalan nevetéseket s érezte az izgalomtól remegő, futkosó ujjak egérsuhanását! Nem szólt, hagyta, hogy Köténdi csicseregjen s ápolja őt. S mert nem szólt, a leány kétszeres buzgalommal fecsegett, hogy megpihentesse s álomba ringassa.

- Én már ezután nem megyek játszóházba, veled maradok... - susogta büszkén. - Amikor meglátálak a révben, mindjárást érzém, hogy veled maradok. Én már nem vagyok gyermek, nem megyek többé játszóházba! Tudod, hogy irigyelnek majd? Egyször már vala szeretőm, de elméne messze, az Bakonyba s többé nem látám. Sírtam akkor, kedig jó, hogy elméne, mert most itt vagy te. És te sokkal szöbb, derékabb, s bátrabb arcú vagy, te halászó sas vagy. Magas vagy, Dömécske, karcsú vagy és erős és olyan hetyke a bajuszod! Én már nem megyek többé játszóházba, hanem veled játszom s kimegyünk együtt a játszóhelyre és csöngézünk, cicázunk és énekelünk s mindenki látja, hogy te vagy az én szeretőm... Atyám is örvendez és anyám is örvendez és nagyatyám is... Nagyanyám meghala már, ű Ukkonnál vagyon s onnét örvendez! Aludj, aludj... Csicsijja, csicsijja...

Döme fejét két kezébe vette, játékosan, nevetgélve ringatta, elsimította alatta a farkasbőrt s melléje vackolódott ő is. Odabújt, mint a fázó kismacska, dorombolt, susogott neki s meleg, sima kis testén végigborzongott a kéjes remegés.

Halkan, gyermekesen s egyben a csecsemőjét szoptató fiatal anya dédelgetésével dúdolta a kékes sötétben, a puha farkasbőrön fáradtan álmodozó legény mellett:

Kereng az Hold, le akar nyugonni,
Álmos vagyok, elringat az álom,
Megtanajtom erős kezecskédet
Játszadozni emlőm bimbajával...

Ötödik rész

1.

Saint-Omer Vilmos magas, sárgaszőke férfi volt. Abból a fajtából, akit szép embernek mondtak ugyan, de nem szívesen gyönyörködtek benne, annyira idegen volt. Legfőként pedig hosszú haja és ápolt szakálla szőkesége, világoskék szeme, erős sasorra s gőgös magaviselete miatt. Pompás ruhájában, arannyal hímzett bársony-dolmányában, piros csizmáiban s hetykén félrevágott prémes kalpagjával úgy tudott végigmenni a királyi ház termein s folyosóin, hogy szinte nem is lépett a kőkockára s nem is látta a falfestményekről reátekintő hősök komoly tekintetét. Ha meg lovon ült s csípőre tett kézzel lepillantott a nyeregből, mintha büdös pocsolyák fölött lovagolt volna s kímélte volna orrát a felszálló szagtól.

Különösen a magyar vitézek s idősebb urak nézték sértődötten. A vitézek fenekedve beszéltek fényes ruháiról és fegyvereiről, nehéz, kövér, idegen lovairól, díszes páncéljáról, zagyva magyar beszédéről s énekelve hangsúlyozó nyelvéről. A magyarokat fitymáló viselkedéséről, előkelő, gazdag, idegen családjáról. Az urak nem tudták elviselni, hogy fiatal korát meghazudtoló fölénnyel s hidegséggel járt-kelt a palotában s velük csak akkor állt szóba, ha dolgai miatt el nem kerülhette. A nők közül is csak a német, olasz hölgyek csodálták meg titkon, amikor végigcsörtette kardját s ékszereit a palotán. Elpirult, ha étkezés alatt végighordozta hol hideg, hol érzelmes kék szemét az arcokon s hosszú ujjaival a szakállát simogatta. A magyar kisasszonyok azonban ajkbiggyesztve beszéltek róla s bár végigmérték tetőtől-talpig s megborzongatta őket az ördögi érzés, hogy nagytermetű, nagyerejű férfiú, még a gondolatát is elhesegették annak, hogy a felesége legyenek. Saint-Omer éreztette is velük, hogy esze ágában sincs a barnahajú, sötétszemű, többnyire alacsony, izmos és gömbölyded kisasszonykákkal szívet cserélni. Ha a király társaságában ült s a lobogó gyertyák fényében egyhangú hullámzással duruzsolt a beszélgetés, Saint-Omer többnyire hallgatagon állt az asztalnál s legfeljebb egy-egy megjegyzéssel fordult a préposthoz, a nádorhoz, vagy valamelyik főpaphoz, aki éppen az udvarban tartózkodott.

Egyetlen emberrel barátkozott csak, az ugyancsak fiatal Ákos nembéli Ernyével. Pedig homlokegyenest ellentétei voltak egymásnak. Ernye igazi Ákos, azaz „fehér sas” volt. Szélesvállú, hallgatag, erősakaratú férfi. Ha beszélt, szavai egyenesek, nyíltak s kíméletlenül őszinték. Fekete haját megfonva és csimbókba tűzve viselte, szakálla ritkás, bajusza hosszú, sötét szeme keskeny és élespillantású, keze tömzsi, kemény s kissé lomhajárású, hangja recsegő volt. Ha vele beszélt valaki, szeme állhatatosan fúródott a beszélő arcába, acélos nyugalmában a mindig felpattanni s kegyetlenül lecsapni kész sasmadár ereje érzett. Hogy tudtak mégis ők ketten úgy összeférni? Talán Saint-Omer tisztelte ezt a tökéletesen magyar s nyers férfit, talán bámulta könyörtelen erejét, őszinteségét s nyíltságát, talán a vesékig látó sötét pillantású szem nyűgözte le. Vagy a rettenthetetlen katonát látta benne. A katonát, aki napkeltekor fürge lován üget a szabadba, vadászik, kóborol s csak a leszálló este veti ismét haza. Vagy még az sem, mert kimegy vadkanlesre a tölgyes szélére s lováról leszállva s elrejtőzve, puszta késsel rohan a nyíllal sebzett, vagy dzsidával sújtott bősz vadra. Máskor meg a mezőségen vágtat, sólymával a karján s nyulat, fürjet, foglyot űzet a szíjról elszabadult ragadozóval. Talán a vakmerő lovast csodálta és irigyelte benne, a lovast, aki nem ül vassal borított paripán, magashátú nyeregben, hanem könnyen száguld kosorrú, vékonylábú sötétpej csődörén, vágtatás közben nyilazza a magasban kerengő vércsét s fel tudja kapni a földről, ha tollat

hullatva lezuhant. Vagy talán lebírhatatlan józanságát tisztelte, melyet nem homályosíthatott el sem bor, sem méhser, sem asszony, sem harag, sem hízelgés.

Ákos nembéli Ernye úgy bánt Saint-Omer-vel, mint a kisöccsével. Valami szánakozó megbocsátás volt a pillantásában, amikor a lovaggal beszélt. Mintha éreztette volna, hogy nem bánja, jól van, nem tud magyarul, idegen teste-lelke, nem érti s megveti a magyar életet... Hogy ostoba, szegény s mindig zárva marad előtte az igazi értelem... És hogy mit is lehet várni egy ilyen nyavalyás, szőke, kékszemű idegentől, elég büntetés rajta, hogy nem magyar... Ernyét gyakran mulattatta is a lovag gondolkodása s mindig volt közöttük valami érthetetlen távolság, ami a fiatal lovagot izgatta s a magyar ifjúhoz vonzotta.

Ha Ernye kilovagolt sólymával magános kószálásaira s Saint-Omer is szabad volt, nyomban nyergeltetett s nehézkesen kocogva lomha hidegvérű paripáján, iparkodott a nyomában maradni. Ernye hagyta. Egyetlen pillantással tudomásul vette, hogy együtt vannak s hogy a lovag sóvárgón nézi az ő könnyed, szinte kényelmes ügetését s a creynfeldi mezőkön vidáman és szabadon szálló csapongását. Sólymot is vásárolt a lovag többízben, de mindig kudarcot vallott vele. Nem tudta megtanulni az éles, vijjogó, parancsoló rikoltást, amelyre a madár visszatér, drága, idomított sólymai megszöktek s míg a lovag pirulva szitkozódott, a magyar csak mosolygott.

- Nem lúdnak való a széna - mondta sajnálkozó hangon. De a legjobban azon csodálkozott Ernye, hogy ez a szőke, nagy darab férfi az ő édesen csicsergő nyelvén, vagy latinul, versusokat énekelt, mégpedig Béla király leánykájához, Margitához. A gyermek vajmi kevéssé tudhatta, mi a szerelem, de ez nem háborgatta Saint-Omert. Nem is a valóságos Margitához szóltak ezek az epedő, szépen csengő énekek. Hanem valami sohasem volt, égi leányhoz, a szűzesség, szépség, tisztaság, bűbáj és kedvesség angyalához, holmi aranyhajú, virágszemű, liliomkezű, lengedező tüneményhez, elérhetetlen, fellegekben trónoló, egyszerre alázatos és büszke, egyszerre jóságos és hideg, egyszerre égi és földi királynőhöz. Aki nem eszik és nem iszik ugyan, de csókja mégis a legfőbb boldogság, libbenő keszkenője a világ minden virágánál illatosabb, haja örvényében elhalnak a vágyak, lebegő léptei tört sziveken suhannak, karcsú dereka körül az ég csillagai szikráznak részeg táncban. Nem Margita volt a hőse ezeknek a csengő-bongó, hol méltóságosan szárnyaló, hol fájdalmasan gügyögő, hol büszke, hol panaszos költeményeknek, hanem valami sohasem élt és sohasem látott istennő, források, erdők, felhők és holdsugarak illanó istennője. Ernye ugyan csak az epekedő költemények dallamát hallotta, a csicsergő szavak zenéjét értette, de ez is ámulatba ejtette őt. Hát még amikor a piruló s lelkesült lovag zagyva, nyakatekert, szinte nyögve elhadart magyar szavaival hámozta ki az idegen nyelv hüvelyéből a költemények értelmét. Akkor ámult csak igazán. S ez a kemény, szótlan, nehezen lelkesedő magyar vitéz újra és újra megrázta kerek, fekete fejét, gyermekesen bámult a lovagra, iparkodva kitalálni a titkát, de hiába. Nem fért a fejébe, mit akar a költeményekkel s mit akar a meghódíthatatlan, magasságban lebegő, ragyogó, de az igazi Margitához semmiképpen sem hasonló Margitával.

Este, szép, holdfényes időben, ott ültek a palota könyöklőjén s Saint-Omer valami különös, idegenhangú kobúzt, - gitárt - pengetve gyors, hosszú ujjaival s kék szemét áhitatosan a Holdra emelve, könnyű hangokat csalt ki hangszeréből s fojtott hangon dalolt. Azután leeresztette a hangszert s hevesen magyarázta:

- Küldék Margitának madárka, kalitka s mondom, madárka fájó szüvem, panaszol mély bánat, csicsereg virrasztás, hosszú éjszaka - nyögte keservesen.

- S mikor küldél néki madárkát kalitkában? - recsegte a magyar.

- Nem küldék, no, csak vagyon benne így, - méltatlankodott, szaporán integetve a kezével. - Érted ezt nem?

- Ne kapdoss, úgysem értöm, - zuhintotta végig hidegvízzel a lelkendező, meghatott s felhevült lovagot. - Azt mondád, madárkát küldél kerál űnagysága lányának. Mikor küldél? Mifajta madárkát küldél?

Az esti szél illata elkábította a szőke lovagot, szomorúan lecsüggesztette hosszú hajtól terhes fejét s nagyot sóhajtott. Ez volt az a pillanat, amikor a szakadék méllyé tágult közte, a világlátott, előkelő idegen és a durva magyar férfi között. De összeszedte magát, hogy vagy ő ugorjék át a szakadékon, vagy a magyart emelje magához.

- Nem vala madár, érted, nem vala igazán, csak versus vala! Ének!

- Hát ha nem vala, akkor hallgass.

- De ha hallgat, akkor nem megszület versus, gyenyerű szonettek!

- Hát akkor nem születnek.

A lovag lemondón legyintett. Felbámult a Holdra s új dalt pengetett a gitáron. Tetszetős epedéssel pengtek az összehangzó húrok s Ernye szívesen hallgatta. Pihentetőnek ez is megjárta. És bámulattal figyelt a szapora, csengetyűkként zenélő szavakra is. Elöl-hátul összezengtek ezek az idegen, mézédes szavak és csudálatosan ráillettek a gitár hangjaira is, a baj csak akkor kezdődött megint, amikor megkérdezte, hogy hát ez meg mi volt.

- Ügyelj, magyeri, - szótagolta a lovag s előrehajolt, egész testével, minden mozdulatával, a szeme járásával, arca moccanásával iparkodott Ernye fejébe verni a dolgot. - Most dalolám, Margita feje vagyon koszorúzva csillag, sugara Holdnak, szeme sújtja szívemet s térdepelék, de ő fordula el s nekem fáj szüvem éjszaka, kóborol álmatlan s fogy arcom, miként Hold.

Ernye ámulva nézte éles, sötét, keskeny pillantásával.

- Mikor térdepeltél vala s mikor fordult vala el űnagysága leánya? - mordult a lovagra bosszúsan. - Őrjültnek nézel engem? S tegnap is alig tudál kivackalódni ágyasházadból, bársonyvánkosaid közzül! S nemhogy elfogynál, miként a Hold, de még inkább vastagszol, zabálsz urunk asztalánál s iszol, mint egy gödény!

- Ah, mily vastag te fejed, uram! - kiáltott fel kétségbeesve Saint-Omer. - Én jegyzem el kisaszonkát s illik hozzája versus, szonett, dal! Versus vagyon szűvben!

- De a szűved nem dobog versusaidban, - dörmögte fitymálón Ernye.

- Tudsz szebb? Magyeri, tudsz? - rikoltotta a lovag s kék szeme hideg lenézéssel villant meg a holdfényben. - Tudsz nyargal, ijjaz, sólymász! De nem tudsz versusok, gitároz, igazi szép költés, azkiben vagyon szűv, szonett és magas beszéd!

Ernye mosolygott. Nagy magasságból nézett a lovagra. A holdfény mély, fekete árnyékot vágott az árkádok közé, a palota épületei fehéren villogtak s feketén súlyosodtak körülöttük, az ég világos volt s a Szalmatolvaj útja ezüstösen porzott odafent. Valahol kutyák ugattak, a Duna felől kikötni készülő kerephajó legényei kiáltoztak elnyujtott hangon. Szép volt az est és Ákos nembéli Ernye szívét is eltöltötte a csend áradása. Fojtott, recsegő, de éppen keménysége miatt szép hangon dalolt:

Hamar lovam hátára
Felültem az nyeregbe,
Nádas melleit megkötöttem,
Hozzád mentem azután.

- Mi az? Hamar ló hátán? Nádas mellett? Mi az? - gúnyolódott hevesen hadonászva a lovag. - Hamar ló háta, nádas mellett, nem versus, nem szonett!

Ernye azonban rá sem hederített, hanem folytatta:

Álom szállja szömödet,
Ébredsz ézös ébredéssel,
Mert hallod az hangomat,
S derék lovam dobogását.

A lovag hangosan nevetett.

- Hol vagyon kerálkisasszon, csillagok, madárka, angyelok! - kiabálta fitymálón. - Ez magyeri ének! Látszik is rajta meg.

- Eredj már, - bosszankodott Ernye. - Dalolj csak madárról, azmit nem küldtél s fagyos szűvről, azmit nem érzel s epeködj, sepeködj, nyavalyás. Mit tudod te, mi az ének. De elég már, megyek asikot játszani, hadd pengjen a dénár. S hadd forogjon a kupa. Te kedég csak bámuld a Holdat s lesd Béla urunk leányát, bátor arra ugyan az anyja sem ismerne reá...

Azzal felkelt s végigcsörtetve a könyöklő árkádjai alatt s hol kiragyogva a fehér holdfényben, hol árnyékba bukva, elment. Csizmája csikorgása elveszett a nagy palota álmodó csendjében.

2.

Ahogy kifelé tartott a felső udvarból, a zömök, mérgesképű udvarispánnal Tömör úrral találkozott. Az ispán mogorván állott a kapuboltozat alatt s Öcsénnyel tanakodott. Amikor Ernye alakja felbukkant az udvar nagy, világos térségén, felé fordult s mély, számonkérő hangon szólt:

- Jó, hogy jössz, uram.

- Mi történe? - kérdezte Ernye.

- Ernye uram, néköd is szólanod kell, - kezdte szaporán Öcsény. - Megjövének az kúnok követi s letanyázának odakint, a váras szélén. Hírvivőjük vagyon itt s Béla urunk nyomban beszélni kíván velük.

- Miféle kunok? - firtatta a fiatal vitéz s egyszeriben elfelejtett szonettet, gitárt, istennőt, nádast és asikot.

- Hát Kötény kúnjai.

- Köteny? Ki az?

Az udvarispán, szokása szerint, mérgesen elfordult, mintha bosszantaná, hogy magyarázni kell, amit ő ért és tud. Öcsény azonban részletesen s jószívvel elmondta, amit tudott. Köteny, a nagykúnok fejedelme, aki az Etil és Don között legeltet népével s igen hatalmas úr, követeket küldött, s arra akarja kérni a királyt, fogadja be őt minden népével, mert a tatár reárontott s feldúlta szállásait. Ipja pedig, Misztiszláv, ugyancsak a tatárok rovásán van. A követek sátrat vertek Gellért hegye alatt, lovaikat kicsapták Creynfeld mezejére legelni, egy kún urat azonban felküldtek az udvarispánhoz, hogy kérdezze meg, mikor vonulhatnának a palotába. Az udvarispán nyomban jelentette a dolgot Bélának, amikor szokása szerint Mátyás préposttal és Vajka diákkal a kicsiny szobában tanácskozott s leveleket íratott. Úgy látszik, várt valamit, mert amikor az udvarispán belépett, nagyon izgatott volt s megkérdezte, ki

érkezett, így hát csakugyan beteljesedik a jóslat, nem zörgött a haraszt hiába. A kunok be akarnak jönni az országba s a király tárgyalni akar velük.

- Mért oly sürgető? - dohogott a mérges udvarispán s korbácsával a csizmáját csapdosta. Sötét, széles, szőrös arca olyan volt, mint a borzé. - Meghagyá, még most vezessük bé űket.

- Űnagysága parancsol, - mondta Öcsény. - S épeg téged keresélek, uram. Végy magad melléje két dörék vitézt s udvarispán uram is véled tart. Én meg felveröm nádrespán uramot s lovászmestör uramot, még jó, hogy nem méne vissza Csepelre.

Meghajolt, ujjait a homlokához emelte s elsietett a belső épületek felé.

Ákos-nembéli Ernye gyors léptekkel a hátsó udvarba tartott. Még a lóállásokhoz sem ért, s recsegő, szilaj hangja máris visszhangzott a térségen. A vén lovász fürgén kiugrott az ólak közül. Sürgés-forgás támadt, szóbeszéd, lovak dobogása, fegyverek csörgése. Ernye pedig felfutott a lépcsőkön és szobájába lépve, tüzet csiholt. Előkurjantotta a rabot, egy alázatos, szőke, szakállas, bőrruhás szlávot. A gyertya világánál nagysebten csatolta magára vértjét, kar és lábvasait. A szolga segített neki. Végül sisakját is a fejébe tette s rostélyát felcsapta a homlokára, piros tollát megsimogatta. Nehéz frank pallost kötött az oldalára, szögletes, címeres pajzsát a falhoz támasztotta. Még a tarsolyába kellett néhány arany s ezüstpénzt csúsztatnia s máris becsapta a megvasalt koporsó nehéz fedelét. A szolga vállára terítette puha, aranysárgán és szénfeketén ragyogó párducbőrét.

- Légy készen, dolgom vagyon! - vetette oda a mélyen meggörnyedő rabszolgának.

- Gyisz vissza még ma?

- Nem tudhatom.

- Isten megáldjon, uram, - dünnyögte a rabszolga s keresztet vetett reá.

- Nye szpáváj! - mondta még Ernye s felkapva paizsát, elzörgött vasaiban.

Ezalatt odakint felnyergeltek, felfegyverkeztek. A vén lovász, két fiatalabb vitéz, Tázlár s Ernye ült a nyugtalan, horkoló paripákon piros dolmánban, prémes kalpagosan, íjjasan, lobogós dzsidával a kengyel mellett. Előttük a komor, borzképű udvarispán szidta a lovát. Ákos nembéli Ernye a csapat élére ugratott s ügetve megindultak a holdvilágban.

Gyorsan haladtak a Duna mentén, az ezüstösen fénylő víz mellett. Odaát Pest tornyai fehérlettek. A kerephajó, melynek kikötését Ernye az árkádon hallotta, feketén s lomhán feküdt a túlsó partnál. Jobbfelől a budai hegyek árasztották erdőillatukat, Gellért hegye erősen kikönyökölt a folyam szélére. A lovak patái csattogtak a kavicsokon, a legények fegyvere csörgött, a vérpiros Árpád-zászlók lángnyelvekként lobogtak. Hadd lássák a követek, hogy úr üzen nékik.

A kerek tetejű szürke sátrak hamarosan felbukkantak Gellért hegye alatt. Öt sátor állott a lapályon s közbül magasan lobogott a tűz. Hosszú kopjákon fehér lófarkakat lengetett a hűvös őszi szél. A tűz körül néhány fekete alak üldögélt, távolabb megnyűgözött lovak legeltek. Kicsiny, busafejű, zömök lovacskák.

Amint a király lovasai felbukkantak, a tűz körül ülő alakok felugráltak s bementek a sátrakba. De mire odaértek, már azok is előbújtak megint és csoportba verődve várták a vitézek megérkezését.

Illő távolban leszállt az udvarispán és Tázlár. A többiek félkörben csoportosultak s kíváncsian nézegették a királyi katonákat.

Díszes, arannyal s ezüsttel rakott bőrruhában, de fegyvertelenül állottak vagy tizenöten a sátrak előtt. Hasított süvegük ellenére is alacsonyak, vállasak, zömökek voltak, sokkal alacsonyabbak, mint a magyar vitézek közül a legkisebb is. Olyanok, mint Tázlár.

- *Allahajdon!* - kiáltotta Tázlár.

- *Laobethrom!* - felelték a jövevények egyszerre s mélyen meghajoltak. Majd kinyujtott karral, felfelé fordított tenyérrel közeledtek és ismét meghajoltak.

- Mondd nékik: uram, Béla úr megérté, hogy követségben jövétek s hajlandó még ma este fogadni titeket, tiszteletből kerálotok, Köteny úr iránt, - mondta mérgesen az udvarispán.

Tázlár kúnul ismételte az üzenetet, mire az elöl álló, méltóságos tartású, szakállas, öreg kún magyarul felelt:

- Beszíded keráli szívből fakada. Örvendezünk, hogy Bíla úr űnagysága, minden urusźagok legdúsabbjának hatalmas fejedelme, ily derík s hatalmas urakat külde elínk. Hívása parancs.

Azzal megfordult s harsány, vércserikoltáshoz hasonló hangon parancsot adott a nyergelésre.

Míg a legelő lovakat sebten nyergelték, a magyarok is leszálltak lovaikról, a tűzhöz mentek s ittak egy korty kúmiszt, ettek egy falás köleslepényt. Kedveskedő kérdések hangzottak el.

- Hogy vagyon a családotok és a lovatok?

- Hét atyátok neve tisztessíg nekünk.

- Engedjetök meg, urak, hogy ily szegényesen jövénk, - szabadkozott Ernye. Ő egyedül állott a tűz körül letelepültek között, vasvértjében, piros tollával olyan volt a tiszta holdfényben, mintha ezüstből öntötték volna.

Azután ismét nyeregbe vetették magukat. A kúnok még öt rogyásig rakott málháslovat is vezettek. Ezeken voltak az ajándékok a király számára. Elöl lovagoltak a magyarok, mögöttük a kúnok, legvégül a vezetéklovak és málhások. A sátrak körül csak néhány rabszolga s házőrző vitéz maradt. A menet lassú lépésben vonult a Dunaparton és a hallgatag kún urak néhány rövid, elismerő s bókoló felkiáltással fejezték ki elragadtatásukat.

- Mily folyóitok s városaitok vagynak!

- Mily gazdagság, mily hatalom!

- Szígyeljük magunkat gyalázatos szegínysígünkben!

- Nálatok szlúgának lenni annyi, mint nálunk fejedelemnek.

A magyarok hasonlókép fel-felkiáltottak:

- Ne csodáljátok silány patakjainkat! - szabadkozott az élen lovagló Ákos nemběli Ernye. A másik Ernye, aki Branából jött s a vitézek között lovagolt, harsányan rikkantotta:

- Amink vagyon, a kerálé!

- Érjétök bé szegényes vendéglátásunkkal, - rikácsolta az udvarmester oly dühös pofával, mintha kivégzéshez kísérné ezt a bőrruhás, farkaskacagányos, fegyvertelen, kócos lovakon kocogó csapatot.

A király kis szobájában ezalatt összegyűltek az urak, Béla legbelsőbb tanácsadói: Mátyás prépost, a nádorispán és a lovászmester. Mindent először ezzel a három férfiúval beszélt meg, de a legbizalmasabb dolgokat még velük sem minddel, csak Dénes nádorispánnal. Ha pedig olyasmi adódott elő, hogy az egyszerű emberek véleményét akarta hallani, behivatta a vén

Illyét, a kapuőrség parancsnokát. Dénes nádor ítélete mindig óvatos, körültekintő és őszinte volt, de gyakran korlátozta az aggodalmaskodó s lépten-nyomon feltámadó pénzgond. A prépost nyers és szókimondó ember volt, de túlságosan is egynek vette az egyház birtokait Jézus urunk személyével. A lovászmester pedig, a kitűnő Türje nembéli Dénes, makacsul védelmezte a királyi birtokok érdekeit. Amikor a döntés súlyos ügyekben történt, Béla letérdelt a zsámolyra a kereszt elé s áhitatosan könyörgött világosságért, iparkodva mennél jobban megérteni az „öreg" Béla szándékait, mintha élne s ő nem lenne egyéb, mint akaratának hűséges végrehajtója.

Béla most szokatlanul lelkesnek látszott. Sápadt, csupasz arca kipirult, mint vadászaton a csípős, sziszegő szélben, lovaglás közben. Mintha nagy tehertől szabadult volna, magasabbra emelte többnyire lehorgasztott fejét, szeme csillogott, kezét az övébe dugva nagy lépésekkel járt fel s alá a szűk házban. De ezúttal nem sötét gondolatokkal viaskodva, hanem a cselekvés vágyában s a kényszerű tétlenség izzásában.

- A kún követök, Köteny fejedelöm követei megérkezének - mondta mély lélekzetet véve és sötéten csillogó szemét a prépostra vetve. Megállott az asztal előtt s lelkes arcán játszott a gyertyafény. - Bár szerettem lönne, hogy szegény kúnok megállhatnának az tartár nyomása ellen, ez nem történe meg. Hiában vala Köteny úr szövetsége ipjával, Misztiszláv kijóvi fejedelöm űnagyságával is. Országukat vér és tűz pusztítja. S Köteny úrnak futnia kell, ha nem akar egy szálig kardélre hányatni. Mégis örvendez az én szüvem, hogy hozzám fordula szorongattatásában s tőlem kér segödelmet és testvéri védelmet.

Az urak maguk elé bámulva hallgattak. A nádorispán hosszú orrát huzogatta, a lovászmester oly konokul nézte csizmáit, mintha most volnának először a lábán, a prépost pedig elnyúlt roppant testével az öblös székben, s olyan hangon köszörülte a torkát, mint a felbőszült medve.

- Pogányok - mondta végül konduló hangon s legyintett.

- Vitéz lovasok, nagyúr, de vajjon vagynak-é arany s ezüst marháik? - töprengett a nádor.

- Keráli földön nincs hely - jelentette ki visszautasítólag s a reábízott rengeteg ménes és legelő sorsán aggódva a lovászmester.

- Barsz kán és Alpra kán felvevék az keresztségöt - érvelt szokatlanul hevesen a király. - S nem vélném, hogy űk is fel ne vennék. Kéncseik is bizonyosan vagynak s nekünk lovas kell, mennél több könnyű lovas, jó nyilazó. Az tartár ellen. Te kedég ne vakarózz, lovászmester uram, majd csak lelünk számukra szálláshelyet.

A prépost arca sötét volt, göndör szakállát rágicsálta s hevesen szólt.

- Vagynak még nálunk is elegen, nagyúr, azkik csak ajkukon hordozzák Jézus urunk nevét, de szűvökben még pagánok. Itt vagynak a polovcek is, Gömörbül, Borsodból. Vajjon nem csak a mult őszön küldének követöket, kérvén, engedjünk nékik szabadságot őseik hitében s hogy leronthassák Jézus urunk templumait? S hogy nyilván imádhassanak atyáik bálványaihoz s áldozhassanak az ű pagán egyházaikban, források mellett s körülhordozhassák istentelen faragott képeiket a vérrel locsolt kotúkban? És bárha összvetörék a bálványokat s ledönték az egyköveket s elpusztíták a kotúkat, miolta Istefán szent kerálunk megtéríté a magyeri népet, nem állanak-e még titkon bálványok s a ligetökben áldozóhelyek? És az gyepűk mentén, rengeteg högyekben s erdős szakadékokban nem pogánkodnak-e a parázna szlávok is? Odalent kedég, a Duna mentén, Szerímben s feljebb, az Tisza mentén, nem legeltetnek-é jövevény kúnok, kik bár felvevék a kresztységöt, mégis gyalázatos ördögeiknek s keremeteiknek áldoznak? Nagyúr, gondolj még az alláhozó pagánokra, a müszülménekre. Mily maka-

csok s kemények hitetlenségökben, mint imádnak Kelet felé hajlongva s éneklik Mohamednek, gyalázatos profétájoknak dücsőségét. S nemcsak a szerecsönyök, mert ez még hagyján, szerecsöny kell hogy legyen, azki, vezesse a kamarákat s pénzát verjen. De még magyeriak is hódolnak Alláhnak és parázna prófétájának s Damaszkuszban tanólnak, müszülmén medresszékben. - Egy kis szünetet tartott s egyre harsányabb s izzóbb hangon folytatta, körülnézvén a tanakodók arcán. - S beszéljek tám az zsidókról, kik kéncseiket fúrt botban hordozzák, vásároznak s vámot szednek, noha megölék Jézus urunkat, kresztyre feszítvén őt? Nagyságos ücséd meg, Kálmány úr, ez vitéz és bölcs fejedelöm, mennyit vesződék s harcola a Száván túl, hogy megzabolázza az istenkáromló bogomilokat, mert immár kerálként kezdenek gőgösködni s fittyet hányának pápa úr űszentségének is. Mérhetetlen a hitetlenség, nagyúr, dühöng a pagánság, Jézus urunk szüvét szomoréjtó gyalázat vonul meg hegyeink között s ágál kint, a népek között nyilván is. Ha még most letelepítenéd, uram, ezöket a vad, rakoncátlan, barantoló, keserült szívű s Jézus urunkat fitymáló kúnokat is, a kresztyénség viruló vetése sárba megyen s üszög feketedik magvas kalászain.

Elégedetten megköszörülte torkát s diadalmasan körülnézett. A király türelmetlenül kivonta kezét az övéből s hadarintott. De arcán azért mélyebbre vésődött a két, kapocshoz hasonló árok.

- Nagyúr - kezdte most a nádorispán s kihúzta magát. - Én igenyest keveset akarok szólani. Vagynak vértes vitézeink s könnyű lovasaink is, különösképpen a távolabbi várakból s mesgyékről. Tám megerősítenek még némely frank, latin s német, meg cseh és lengyel lovagok s bárók is. De én inkább szeretném, ha olyas nép jönne, azkik lovon születének s lovon halnak, ösmerik a mohalt és könnyen vonulnak, mert nincs mit veszíteniök. Mert vitéz kell, hadaink gyérek s pénza alig vagyon.

A király most a lovászmesterre nézett.

- Pénza alig vagyon, keráli föld s legelő kedég még kevesebb. Sokat ajándékoza szerteszét Andreás urunk űnagysága és most csak nehezen adogatják vissza, azmit visszaadni rendeltél vala. Tám csak nem lakoznak ezek a kún atyafiak fákon, akár a madarak, vagy odúkban, akár az erdei méhek?

- Elélnek ők úgy is, akár a madarak, avagy méhek! - vetette oda türelmetlenül a király.

- Úgy, de lovaik s barmaik csak fivet, meg szénát esznek.

- Meg kell találnunk a nyitját, urak - sürgette őket a király.

- Mért nem településnek Havaselvére? Vagy még lejjebb, a Duna torka mellé? - csattant fel bosszúsan a prépost. - Ott is felvehetik a kresztyöt s imádhatnak Jézus urunkhoz. Oda is megyen elég prédikáló brát s vagynak még veres brátok is, noha csak bajra és gondra.

Igy hát sem a prépost, sem a lovászmester nem kapott a nagy s gyakran emlegetett terven. Béla összevonta szemöldökét, homlokán sötéten húzódott az egyenes barázda. Ajkai összeszorultak, arca ismét elefántcsont-fehérre vált. Kezét az övébe dugva sétálni kezdett, lehorgasztott fejéről arcába s vállára hullott a hosszú, olajjal ápolt haj. Hiába lelkesedett, hiába ragyogtak előtte a jól átgondolt s álmatlan éjszakákon megmért tervek, hiába volt minden oly könnyű és kézzelfogható, hiába mondta minden nap, hogy itt a tartár a szomszédban s leginkább kúnokkal lehet gátat vetni elejbük, merev, elutasító s zárkózott arcokkal, untig ismételt ostoba kifogásokkal, fenyegető némasággal, vagy titkon megbúvó gúnyos mosollyal találkozott. Már érezte, hogy fátyolként húzódik mögötte a hangtalan suttogás, amikor megjelenik az udvari nép között: bolond... a tartárok bolondja... Tegnap még az Etil-menti magyarokat akarta visszahozni, ma meg a kúnokat. Hogy hadd legyen mennél több ingyenélő, bujálkodó,

iszákos, pogány sáskahad az országban, hadd legyen neki mennél több hálás fegyverfogója, hogy még jobban megtörje s megalázza a vérbeli, foglaló magyar nemzetség vitéz unokáit...

Amikor így végigpillantott keserves szóharcain, meggyőzni nem tudó okoskodásain, jobb belátásra intő beszédén s hadi tervein, minden megfényesedett előtte, de csak hogy annál görcsösebb keserűséggel gondoljon az urak konokságára. Valóban, így kellene tenni! Nagy királyi sereget toborozni, jó vérteseket s gyors íjászokat fegyverezni, a visszaszállingózó királyi birtokok jövedelméből hatalmassá s győzhetetlenné növelni, néhány leghívebb vitézére bízni, azután letörni a nyakas urak s nemzetségfők gőgjét. Mert ezek annyit akarnak, ahányan vannak s bár külön-külön halálosan gyűlölik egymást, együtt mégis őt gyűlölik legjobban. Míg minden vármegyében s minden nagyobb országrészben kisebb-nagyobb királyok uraskodnak, addig nem lesz egy akaraton az ország s nem parancsol senki, mert mindenki parancsol. Ilyenkor döbbent csak meg igazán azon a bűnös oktalanságon, amellyel apja, Endre, szétdúlta az „öreg" Béla becsületes rendjét, igazságos és mindenkinek egy mértékkel mérő kormányzatát.

Ismét megállt a hallgató urak előtt s szájában keserű ízzel beszélni kezdett.

- Köteny úr követeit fogadni kívánom s meg akarom tanácskozni velük, mit kíván uruk űnagysága. S mit adhatunk nékiek mi. S hogy hányan s miként vagynak s miként lehetnének mivélünk egy test, egy lélek s legfőkép egy fej. Mert az tartár egy test és egy lélek.

- S fejök annyi, akár a sárkányé! - nevetett harsányan a prépost. Visszanyerve nyugalmát, bizakodó, gőgös jókedvét, s elégedetten gondolva okos szavaira, melyekkel az imént gyökerestől megtépte a király szándékait Jézus egyháza érdekében, széles, szőrös kezét a kancsó után nyujtotta, töltött s egy hajtásra leöntötte torkán a tüzes bort. Ezután a tálból egy aranysárga almát emelt ki, széles, hibátlan fogaival beleharapott s nagy reccsenéssel leszakította a gyümölcs felét. Lassan, csámcsogva ette, oly élvezettel, hogy a lovászmester szájában összefutott a nyál s titkon nagyot nyelt.

- Több fejük vagyon, mondád - gúnyolódott a nádorispán, szorgalmasan fejegetve hosszú orrát s laposan pillantva oldalvást a csámcsogó prépostra. - De az szűvük egy.

- Szűvünk nékünk is vagyon - legyintett a fél almával Mátyás úr.

- Csak éppen fejünk nincs egy is - tette hozzá fakó hangon a király, szemrehányóan ráemelve sötét szemét. - De hagyjuk. Tám a végső veszély üdején megismeritek a fejet s gondoltok vele, amikor késő leszen.

- Nono! - döbbent meg a lovászmester s felpillantott a csizmájáról. - Elébb meghalnak a tagok s csak utoljára a fej. Tagjaid kedég, nagyúr, épek.

- Minek ide holmi kún csürhe? - kezdte megint a prépost harsányan, az almacsutkát a sarokba hajítva s egy másik gyümölcs után nyúlva. - Szálljanak meg Havaselvén. Vagyon ott még legelő s gazdátlan föld. Tám csak nem koslat utánok a tartár még oda is? Ha kedég betolná gyisznó orrát a kapukon mihozzánk is, vagyon itt elegendő vitéz nemzetség és férjfiú, ki felkösse kardját, megnyergelje lovát s hadba indítsa legényeit. - Felugrott, hatalmas mellét kifeszítette, bársony szokmányját díszítő nehéz aranycsattja szinte megpattant az indulattól. Nyakában vadul meglendült a vastag láncon függő aranykereszt. Lecsapott az asztalra. - Szégyön s gyalázat, hogy kún tekergőket, barantoló baromcsordásokat akarsz mellénk helyezni, nagyúr. Nincs az pokolnak tartárja, ki megállana vérteseink vasfala előtt!

- Én kedég fogadni akarom a követöket s bételepítem űket - vágta oda indulattól forrva a király. - Ösmerlek mindnyájatokat. Azki előttem áll, annak parancsolok. De azki szétcibálá keráli földeinket s falvainkat s most számolnia kell s azki messze vagyon, nem akar zabolát s

féket tűrni magán. Előttem nincs hazugság és szépítés - hangsúlyozta rekedt, indulatos, kíméletlen hangon. - Tudom, mi vagyon ezen a földön. Kajánság és kárlesés. Látám, miként markolászák meg szegény, bódogtalan atyám torkát kétszer is. Én még nem feledém sem Apod fiát, sem Barsz fiát, sem Szakállas Mikát s nem feledém anyám halálát sem. S jól észbe vésém Harcias Frederikusz úr bétörését is az ország hátában, tíz esztendőnek előtte. Nekem könnyűlovasok s nyilasok kellenek, urak s olyanok, kik az én szavamra hajtják fejőket kresztyvíz alá s kik Jézus urunk dücsőségére az én parancsomra hajtanak. Szólottam.

Nagy csend támadt. A király felindulástól sáppadt arccal járkált, hogy lehűtse izgalmát, kezét övébe dugva s hosszú haját meg-megrázva töprengett. A nádorispán gúnyosan elmosolyodott hosszú orra alatt s elégedetten simított egyet lelógó bajuszán. A lovászmester pedig hümmögött magában s a csizmájára meredt.

- Hát 'szen, ha vagyon legelő... - dörmögte engedékenyen.

- Szerettem lönne, - folytatta a király nyugodtabban s fájdalmas vágy csengett a hangjában - ha nagy kerálaink nyomdokában lépheték lönne, kik érdemöket szerzének Isten előtt pagán népek térítésével. Kúnokat győze karddal s téríté kresztyéni buzgalommal László szent kerálunk is. Tám megadja Isten az ű kegyelmét s visszavezérli feleinket az Etil mellől. Barsz kán népét is megtérítenénk s vagynak kúnok földjeinken, kik békén s buzgón imádnak Jézus úrhoz. Tudjátok, hogy sem damakos, sem minorita nem lehet, csak ha megtanulá a kún nyelvet és ujgúr betűvetést. Ott vagynak az veres brátok, vitézkedének s tanajtának kún földön, bárha vétközének is ellenünk. S most, amikor önként kívánkoznak Jézus úr egyházába s alázatval hajtják fejöket kresztyvíz alá, sőt vitézködni is kívánnak Tartarosz rémei ellen, verjünk orrukra, köpjünk szemök közé s fintorgassuk kényös orrunkat? Nem feleink s atyánkfiai-e űk is Isten előtt? Szabad-é a nyájat kiverni a farkasok közé?

- Azmit nagyságod mond, - jegyezte meg rekedtes hangon, közömbösséget mutatva a nádorispán - szűvemből buzog.

- Mégis sokan vagynak, kiknek megkeseredik tőle a nyála - dörmögte a lovászmester.

- Kérdés, uram, megbírhat-é velük mi gyönge hatalmunk s a kreszty ereje - aggodalmaskodott a prépost. - Mert, uram, ott, Havaselvén, vagy akár csak Erdőelve szélén, avagy az Alsó-Tisza táján is, élhetnének, de ha oly nagy számmal vagynak, mint hallani s elöntik földjeinket, hiába Jézus urunk s hiába a hit ereje, megbírnak vélünk, ha nem akarnának is.

- Alázatosak s hontalanok - mondta a király.

- Alázatosok, míg hontalanok, uram - folytatta a prépost. - De ha lészen földjük s országuk, vajjon hol lakozunk majd mi?

Öcsény lépett be. Halk szóval jelentette, hogy a követeket illő kísérettel az udvarba hozták, nekik is, lovaiknak is szállást készítettek, csak azok maradtak Gellért hegye alatt, akik sátraikat őrzik. A király ismét felajzott örömmel, csillogó szemmel hallgatta Öcsényt.

- Urak, ti most békével mehettek dolgaitok után. Öcsény uram, - fordult a fiatal lovaghoz - elébb még Illyét kívánom látni.

A három úr felcihelődött s csörtetve, dobogva kiment. Elöl a prépost haladt, csikorgó csizmáiban, hosszú lépteivel s a szakállába dünnyögve. Amint az ajtón kiléptek, nyomban megkondult mély medvehangja. Ingerülten magyarázott a másik kettőnek, de azok nem szóltak semmit. A zaj tompán kongott a hosszú folyosón s csak sokára halt el, mint távoli mennydörgés.

Míg a király Illyét várta, letérdelt a falon függő kis ezüstkereszt előtt s mélyen leborulva, magába merülve imádkozott. Ő is érezte a kúnokkal kötendő szövetség veszedelmét. A mongol kán levele már azt is szemére hányta, hogy a kúnokkal valamelyest törődött s egy-két törzsük töredékét, néhány nemzetségüket megkeresztelte s befogadta. Ha most Köteny egész népével bánik úgy, mint Barsz és Alpra néhány kisebb hadával, Batu még inkább felbőszül. De ha nem gyámolítja a kúnokat, vajjon békén marad-e? Ha Barszot és Alprát is kiűzné, megbékülne-e? Érezte, hogy nem. Batunak vagy szövetség kell, vagy ürügy a támadásra. Szövetséget nem remélhet, támadni akar tehát. S ha támadni akar, hiába megy ki az országból minden kún egy szálig, hiába szakít meg velük minden kapcsolatot s veti őket prédául a mongol fegyvereknek, új ürügy alatt támad.

Míg buzgón s áhítatosan kérte Istent, világosítsa meg elméjét e nehéz időben, agyán átrohant helyzetének minden nehézsége s szinte a csontjában érezte az ellene feszülő erők nyomását. Valóban, jól meg kellett fontolnia minden lépést, minden parancsot, sőt minden szót is. Behúnyt szeme előtt képek sora villant meg. Az ősz pápa, Gergely, Frigyes császárral hadakozik. A körmönfont elméjű, képmutató, szavakkal méltányosságot hirdető, de fegyvereit nem rejtegető császár a fortély, alázat, hízelgés, szerződés, fenyegetés, bűnbánat, titkos lazítás, vesztegetés és erőszak minden eszközével el akarja gázolni a pápát s hátha sikerül neki? A pápa kiátkozta Frigyest és kiszolgáltatta a Sátánnak, Frigyes nyíltan felvette a kesztyűt a pápa ellen. Vajjon nem írta-e a pápa Frigyesről: *„Vadállat támada fel az tenger mélyéből, medvelábbal, oroszlán szájjal és leopárdnak tagjaival. Szűntelen átkozza Isten nevét, egyképpen támadja az Úr szentélyét és az szenteket, kik az Egekben lakoznak. Készek vagyunk annak bizonyítására, hogy e dögvészes kerál nyíltan állítá, hogy az világon három fő csaló vala, tudniillik Jézus Krisztus, Mózes és Mohamed, kettő közülök dücsőségben hala meg, míg Jézus Krisztust keresztre akaszták fel. Sőt csak az ostobák hihetik, hogy egy Isten, a mindenség teremtője, szűztől születheték..."* S nem kapta-e meg Béla s Bélával együtt minden keresztény fejedelem Frigyes levelét, amelyben a pápa ítéletétől Isten ítéletéhez apellált s nem nevezte-é a pápát a királyok közös ellenségének? *„Az pápa, - írta, - telhetetlen nagyravágyásában nem törekszik kisebbre, mint hogy minden királyságok fölött uralkodjék. Ha az római császárt, azki ellen első csapását intézi, összezúzza, könnyű leszen megaláznia az többi királyokat és fejedelmeket. Hívjuk tehát az ti támogatástokat, hogy az világ tudja meg, közös becsületünk forog kockán, valahányszor világi fejedelem megtámadtatik. Az római pápák kevélysége és nagyravágyása okozza mind ama bajokat, melyek az kresztyénséget sújtják. És csak akkor leszen béke, csak akkor leszen az kresztyénség valóban erős, azmikor az pápa megszűnik világi ügyekbe béavatkoznia, hogy az Idvezítő által kijelelt úton az lelkek idvével foglalatoskodjék..."*

Az agg pápa tehát élet-halál harcot vív, miközben követeket küld a mongolhoz s megtérésre, megtérés után pedig vele kötendő szövetkezésre s a világ felett gyakorlandó békés uralkodásra hívja fel.

Harcias Frigyes osztrák herceg pedig, aki tíz évvel előbb betört már az országba s feldúlta a nyugati vidékeket, megsarcolta Endrét, csak azt várja, mikor ismételhetné meg vállalkozását. Ővele tehát minden áron békét, ha lehet: szövetséget kell teremteni. Hogy így Nyugat felől biztos lehessen s minden erővel Keletnek fordulhasson. Béla bízott benne, hogy okos tapintattal s béketűréssel, valamint a herceg meggyőzésével ez sikerülni is fog. A csehek és lengyelek felől nem kellett félnie. Leánya, Kinga, a cseh király felesége, egyetértésben él urával s a király rokoni szívvel áll Béla oldalán. Viszont annál nagyobb bajok mutatkoznak idebent. A király jelentéseket kapott parancsainak teljesítéséről s tudta, hogy az oktalanul adományozott birtokok visszavétele nem megy simán. A szívekben keserű düh, gyűlölet, tiltakozás, felháborodás gerjedt. Senki sem engedett szó nélkül. Az urak sérelme szívük

gyökeréig hatolt. Hiszen kutya is haragszik az orráért! És Endre idején már oly hatalmasok s elbizakodottak voltak, hogy ők szabtak feltételeket a királynak s iparkodtak széthúzni-vonni minden birtokát. Még a papság is méltatlankodott, mondván: nem lehet királyi adományokat, Jézus testületének jogos részeit most visszavenni s világi hatalom eszközévé tenni! Világi és egyházi urak pedig egyaránt kérésekkel, követelésekkel, magyarázatokkal s tiltakozásokkal halmozták el, ha lehetett: személyesen, ha nem: a kancellária útján. Szekérszám növekedett a sok instancia, rogyásig gyűlt a sok pergamen! Az udvaron s a kancellária házában egymást taposták az emberek, ordítozásuk, fenyegetőzésük, könyörgésük kicsapott a vastag, magas falak közül. A körmölő diákok száma megnőtt, a prépost torka berekedt, feje megfájdult, lába elfáradt s egyre kevesebben érték be biztatással, csillapítással, ígérettel, a család után való kérdezősködéssel, a leányzó szépségének, a fiak erejének s vitézségének dícséretével. Tele voltak a vendégfogadók s a Nyulak szigetével szemközt elterülő gyepes parton, fel egészen a latin város romjaiig, fekete sátrak vonultak, lovak legeltek, vitézek lopták a napot, várakozó, káromkodó urak pörlekedtek. S akik feljöttek tíz-tizenkét lóval, gyakran gyalog kutyagoltak haza szolgáik kíséretében, mert eladták mindenüket, hogy várhassanak.

Pénz meg, természetesen, koránt sem volt annyi, amennyi kellett volna. Ilyen helyzetben Endre úgy segített magán, hogy bevonta a pénzt, - ezen már nyert, - s újat veretett, kevesebb ezüsttel, több ónnal - s mégis magasabb kényszerértékkel. Ezenfelül zálogba csapta, amit csak tudott s eladott néhány regále-jogot, nem hederítve rá, hogy már eladta-e egyszer. Akinek meg lehetett, nem fizetett. Igy húzta-vonta a papoknak járó sópénzt is, hiába könyörgött, fenyegetett, tárgyalt s intézkedett maga a pápa is. Ám Béla ezt nem tehette. Ő - Béla volt! Undorral s megvetéssel nézte apja mesterkedéseit, az aljas csalásokat, fosztogatást, zálogolást, alkudozást és ámítást. Igy hát gyorsabb ütemben intézte a jogtalan adományok visszavételét, hogy növelje a királyi vagyont s megkísérelte a regálebérlők szorongatását is. Mind a kettő nehezen ment.

Ha már most eldobja magától a kúnok önként ajánlkozó erejét, nemcsak lelke ellen vét s kiszolgáltat a pusztulásnak egy népet, mely erős, gazdag, harcias és tekintélyes, nemcsak kiveti őket Jézus egyházának küszöbéről, - ami lehetetlen! - hanem még engedelmes, hálás harcosoktól is megfosztja magát. Pedig a kúnokat nemcsak a mongollal lehet szembeállítani. Nemcsak azért jók, mert közelről ismerik ellenségüket, összemérvén vele fegyverüket, hanem éppen abban erősek, amiben a magyar katona már gyenge: a cselben, hirtelen lecsapásban, gyors és kitartó portyázásban, nyilazó támadásban, könyörtelen, makacs és elszánt üldözésben. Könnyű fickók a kúnok, mind lovaik, mind ők maguk fáradságot, éhséget, szomjat, szenvedést játszva tűrnek s a vértes hadak mellett repülnek, akár a vérmes sólymok. Osztrák Frigyes is meggondolná, vajjon kihasználja-e Béla nehéz helyzetét, ha látná a kemény kún csapatokat. S maguk a magyarok is könnyebben védelmezhetnék hátukat Nyugat felé, ha Keletre a kúnok nyilait fordíthatná. Mindenképpen kellettek a kúnok. Ez volt az Isten ama ritka ujjmutatása, amely nemcsak túlvilági dicsőséget s jutalmat ígért a térítés és vendéglátás kegyességéért, hanem már e siralom völgyében is nyugalmat, biztonságot, erőt s boldogulást a szorongatott országnak.

- Nagyatyám s atyáim lelke, - fohászkodott Béla a csendben, homlokával a hideg kövezetet érintve, - könyörögj Istennél, Jézus urunknál, hogy árassza elmémet világgal, szűvemet kitartással, tetteimet okossággal a népért s minden javaiért, melyekvel számolni tartozom halálom hóráján...

Miközben imádkozott, belépett Illye. Látván, hogy ura leborulva térdel a kereszt előtt, megállt, vigyázva, hogy még a csizmái se ropogjanak, fegyverei se csörögjenek az áhítat csendjében. Moccanás nélkül állott, oly moccanás nélkül, ahogy csak ragadozó állatok, -

macskák, hiúzok, sasok, sólymok - tudnak állani. Zömök, kajla lábát szétvetve, szinte a földbe nőve. Kezét lelógatta, kis éles, fekete szeme a gyertyákra meredt, övéről függő korbácsa, kardja meg sem billent, fejéről alácsurgó ősz hajfonatai meg sem rezzentek. Hajnalig, vagy akár napokig állott volna így. Látszottak rajta a hosszú élet viharai, az eső, hó, szél és napfény nyomai. Koszlott farkasbőre a legszegényebb útonjárónak is gyalázatára lett volna. Süvegét a hóna alá szorította.

Mikor a király befejezte ájtatosságát s keresztet vetve felállt, a vén Illye gyengéden hozzá lépett, megfogta karját és segített neki. Azután ismét visszament az ajtó mellé.

- Illye, - mondta a király leülve s lábát elnyujtóztatva, nagy, mélytüzű szemét simogatón vetve a vén férfira, - hivatálak, hogy okosabb legyek szavaidtól. Megjövének az kún fejedelöm űnagysága követei.

- Látám, - dünnyögte Illye rekedten, közömbösen.

- Illő vendéglátással bévezeték üket az vendégházba. Mit mívelnek ott?

Illye könnyedén vállat vont.

- Mit mívelnének? Bámulják a falak vastagságát s erejét. És a ház tetemességét s fényét. S leülének a nagyház közepén a földre s tanakodnak.

- Köteny úr űnagysága békével készül béjönni, földet kér népének s barmainak.

- Adni kék nékik.

- Ük ezért vitézködni kévánnak az tartár ellen.

- Tatár ellen, németöt ellen egyaránt vitézkedhetnek.

- De az urak ellene vagynak.

- Az urak! - legyintett megvetően Illye. - Csak maguk hasát símogatják.

- De az igazak is ellenzik.

- Az igazak? - dörmögte Illye és sűrű bajusza alatt mintha elmosolyodott volna, de inkább a farkas vicsorgásához hasonlított ez a mosoly. - Tudod, nagyúr: vagyon közöttük igaz is. De sűrűn vetik, ritkán kél.

- Tahát mit vélsz? - tette fel a kérdést s erősen, kutatva nézett a vénember szeme közé.

Az lépett egyet, összeráncolta ereszként kiugró szemöldökét, lassan megnyalta keskeny ajkát s gondolkodott.

Hosszú idő múlt el így, de a király türelmesen várt.

- Hát uram, - szólt végre Illye, - használhatod a farkast is más farkasok ellene. Csak vigyázz magadra.

- Ez az egész? - mosolygott a király.

- Mit akarsz még?

- Jól vagyon, eredj. Ügyelj, ne míveljenek valami zenebonát a kún urak vitézeivel.

Illye megvetően, egy kissé sértődötten felvetette a fejét.

- Miolta kék ilyet Illye fejéhez vágnod? - recsegte gorombán. - Ha ezért hívtál, nem jöttem lönne.

- Jól vagyon, mondám, - nevetett a király. - Igyál egy korty bort.

Töltött a kék üvegkupába s felé nyujtotta. Illye megnézte a bort, lottyantott belőle egy keveset, kétfelé törölte lecsüngő bajszát s egy húzással lenyelte a bort. Ezután ismét megtörölte bajuszát, a kupát az asztalra helyezte s így szólt:

- Ukkonra s a te egészségedre.

- Hát eredj, - intett a király, mire Illye meghajolt, homlokát megérintette ujjaival s hóna alatt szorongatott süvegét a fejébe nyomta.

Lassú, lomha mozdulattal fordult ki az ajtón, durva, megvetemedett csizmái recsegtek. Olyan megható volt, amint hátatfordítva ment, a cafrangos, kikopott, fakó farkasbőr oly árván lógott rajta, fején a rossz süveg, a vállára csüngő zsíros, ősz haj, a nehéz, megfeketedett görbe kard oly szegényes volt, hogy Béla ismét elmosolyodott és szemében a szeretet fátylas fénye csillant. Most látta csak, hogy hiába lelkesedett, hiába tudta, mit jelentenek a kúnok s hiába számított ki minden eshetőséget, mert ezzel a vén, goromba ordassal váltott néhány szó után nyugodott meg csak igazán s keményedett meg az akarata minden gáncs, tiltakozás, félreértés, vagy sérelem ellen.

3.

A követek fogadását délelőtt, mise utáni időre tűzték ki. Este még Béla Ákos nembéli Ernye társaságában hosszú megbeszélést tartott a kún követség vezetőjével, hogy mikép történjék a fogadás és mit óhajt a követség előadni. Amikor ezt elintézték, hajnalba hajlott az idő, úgyhogy a király alig aludt. De egyébként sem tudott volna aludni. Rossz alvó volt, öt óránál többet nem tudott szenderegni még nyugalmasabb időkben sem. Állandó belső izzás fűtötte. Álmai gyakran szörnyűek voltak. Sűrűn álmodta például, hogy meg akarják ölni. Ismeretlen, szakállas, ijesztő férfiak törtek rá, hogy fejét vegyék. Ijedten riadt, felkelt, sétálgatott ágyasházában, imádkozott s csak lassan nyugodott meg. Most is fáradt volt, de nem kedvetlen, hiszen legfőbb terve sikerült s az ellenkezést majd csak legyőzi szép szóval, okossággal, ha kell: erővel. Sápadtabb volt, mint máskor, elefántcsontszínű arca a szokottnál is zárkózottabb és keményebb, ajka körül a mély árkok mélyebbek és sötétebbek, szeme is égőbb és mélyebb.

Korán kelt s nagy gonddal öltözött. Míg Öcsény s két rabszolga a ruháit adogatta és segítette reá, az udvarispán tett jelentést a kún urakról. Majd az országbíró érkezett díszesen, prémesen, oldalán remekművű nehéz karddal, amelyet csak rendkívüli alkalmakkor övezett derekára, mert, mint családi kincset, ősei emlékét, különösen becsülte. Vörösszőke haját frissen kente illatos olajjal, szakállát gondosan göndörítette, hideg kékeszöld szeme nyugtalan volt. Rátold nembéli Gyula úr ugyancsak a követek fogadásáról akart beszélni. Béla, miközben az egyik rabszolga illatos olajjal kente hosszú haját, rövid, egykedvű szavakkal adott utasítást a szertartásra.

Még ott volt az országbíró, amikor belépett Mátyás úr. Szebb, hangosabb s hatalmasabb volt, mint valaha. Égszínkék dolmány, hölgyprémes szokmán, gyöngyökkel s rubintokkal rakott széles öv, lágy sárarannyal vert kard, vadonatúj, remekbeszabott csizma s prémes kalpag volt rajta. Erre az alkalomra még gyönyörű, omló, hímezett palást is ékesítette vörössel cifrázott sötétkék selyemből, a szokásos és annyira kedvelt hiúzbőr helyett. Üdén s pirosan lépett be, alig harmincöt éve játszott a fáradalmakkal s virrasztással. Ezt a robajló fiatalságot, ezt a legyűrhetetlen, játékos erőt, ezt a gyors forgolódást, mindig talpon levő készséget szerette benne Béla legjobban. Ő maga tépelődésre hajlamos férfi volt, nehezére esett a sok beszéd és küzdött a tennivalókkal, Mátyás prépost mindennek nekivágó, mindent a jobbik oldaláról néző természete megnyugtatta s kedvet öntött belé.

- Ámuldoznak ám vendégeink! - kiáltotta a prépost a király üdvözlése után, mintha ő hívta volna a kúnokat s az ő érdeme lett volna, hogy oly tisztességgel fogadták őket. - Most látják csak, minő hatalmas birodalomba jövének. Azt mondják, Kijóv gazdagsága s ragyogása, házainak s templumainak nagysága törpe szemétdomb a te házadhoz képest, uram!

A király mosolyogva fordult felé, miközben beolajozott haját ezüstfésűvel bontogatta az óvatoskezű rabszolga.

- Ha még nem szemétdomb Kijóv, nemsokára az leszen - mondta.

- Érsökünk űeminenciája beteg - folytatta a prépost, tarsolyából pergamenlevelet véve elő. - Most hozá Esztrigánból a hírt s ez levelet Bernát fráter, dominikánus pap.

- Beteg! - kiáltott fel sajnálkozva a király s egész arcával a prépost felé fordult.

- Úgy vagyon, nagyúr. Imé, az levél, ezt írja Róbert úr űeminenciája.

S kibontva a levelet, latinból magyarul olvasta kissé meghatott hangon:

- Uramnak, Béla úrnak, kerál űnagyságának idvességet! Uram és kedves Fiam, Istennek méltóztatott engem, gyarló szolgáját meglátogatni, hogy szenvedéseimvel munkáljam lelköm idvességét s bélássam ez világi életnek hívságát, alacsony mivoltát s röppenő rövidségét. Uram, testem gyötörtetvén s puha párnáimra szögeztetvén, nem utazhatom Hozzád, bátor ily nehéz napokban, mikor súlyos határozások előtt állasz, talán segélhetném gondjaidat viselni. Hallám, Jézus Urunk aklába forrón kévánkoznak sanyargatott feleink, az kúnok. Bőségös kegyelmet nyernél Isten trónusa előtt, uram, ha ez vad s felette igen nyers pagán nép Urunk szelíd igájába hajtanája kemény nyakát s éppen az Te míveleteid által. Kérlek, uram, imádj érettem Isten Atyánkhoz, távoztatnája tőlem az kórt, hogy én is részesedhessem ez Néki tetsző míveletben. Ha kedég ű szent nagyságának ez nem tetszenék, kérd, bocsásson reám könnyű és ézös nyugovást s engedje meg bíneimet, melyekkel ű szent jorgalmát annyiszor megkésértém.

Összecsavarta a levelet s lassan a tarsolyába dugta.

- Ma érette is imádjunk - mondta a király elszomorodva. - Tám nem nehéz a kór s felépül hamarost. Ha kedég meghalna, Isten fogadja bé kegyesen.

Ez a levél leverte a királyt s akkor is komor volt, amikor mise után bevonult a nagy trón-terembe. Fekete, hímzett ruhájában, vállára omló sötétbarna hajával, sötét szemével s fehér ábrázatával különös megrendülést keltett. Bíborbélésű, arannyal hímzett palástjában, melyet nehéz drágakövekkel rakott csat fogott össze a mellén, szikrázó ékkövekkel s arannyal borított kardját könnyedén megemelve, fején aranyabroncsos koronával, lépdelt a faragott, magas szék felé s az urak néma főhajtással nyitottak utat. A terem zömök, boltíveket tartó oszlopain s a falakat borító festményeken színes őszi napfény játszott, az ólomkeretes nagy ablakok tüzeltek a világosságban. S az urak díszes ruhái, villogó csatjai, kardhüvelyei, gyöngyökkel s rubintokkal rakott tarsolyai, hiúz- és párducbőrei, a papok szürke s fekete ruházata, a prémes kalpagok piros és fekete bársonya még gazdagabbá és ragyogóbbá tette a tündöklő napfény játékát. Ott állott a prépost világoskék bársonyban, Báncsa nembéli István váci püspök sötét papi ruhában, csupasz arccal, a nádorispán, az országbíró, Tömör udvarispán mérgesen, kis zömök borzként, Gutkeled nembéli Apaj, Horvátország és Szlavónia bánja, - az éjjel érkezett nagy kísérettel - Szák nembéli Pós úr, a tárnokmester, sötétkék bársonyban, nyírott állal, de hosszú bajusszal, Csák nembéli Maté étekfogómester aranysárgában, hiúzbőrrel a vállán, Rátold nembéli Balduin pohárnokmester meggyszínű ruházatban, soványan s magasan, mint egy oltárkép, s Türje nembéli Dénes lovászmester mint rendesen, most is kopottan és a csizmáját bámulva. S voltak ott még ispánok is többen, közöttük Tamás bodoméri ispán, Olimpiádisz asszony, a királyi gyermekek dajkájának ura. Az őrséget Ákos nembéli Ernye

vezetésével előkelő ifjak állták, közöttük Saint-Omer Vilmos és Öcsény, talpig vasban, leeresztett sisakrostéllyal, gőgösen lengedező színes tollakkal, oldalukon hosszú, egyenes kard függött. S voltak még könnyű vitézek is, csákánnyal a kezükben, korbáccsal s görbe karddal az oldalukon, vállukon farkasbőr, hajuk csimbókba kötve a halántékukon. Arcuk kemény és zord. Szétvetett lábbal állottak az ajtógyámok mellett s meg sem moccantak. Ott volt egy ajtó mellett Ernye is, a szép szál, vállas, hetykearcú, nagytekintetű branai legény. Igy nézhette végig ő is a csudálatos látványt, a kúnok követségének nagy szívességgel s kitüntető tisztességgel való fogadását.

A papok, többnyire dominikánusok, - mert ők jártak leginkább a kúnok között - leültek a falak mentén álló öblös, nehéz székekbe, de a többi úrnak is állania kellett, amikor a király már elfoglalta helyét s komoly, ünnepélyes arccal körültekintett.

- Isten segödelme légyen mivélünk most és mind örökké, ámen - szólt a király s keresztet vetett.

- Ámen! Ámen! - dünnyögte, morogta, zúgta a jelenlévők tömege s mindenki keresztet vetett nagy áhítattal. A szemek várakozón függtek a király sápadt arcán.

- Atyák s urak, ézös feleim, - kezdte a király halk, de határozott hangon - Isten akaratjából s keresztyén országunk javára jónak láttuk, hogy színünk elé bocsássuk a távolról érkezött követöket, kik is Köteny úr űnagysága, Kúnország kerála nevében s képében jövének hozzánk, hogy kéréseit vélünk közöljék. Kérlek, atyák s uraim, bölcs elmével, Isten szándékainak alázatos követésében szorgoskodjatok s hallgassátok figyelmesen Köteny úr szavait.

Ekkor megnyílt a terem végében levő ajtó s beléptek a kúnok. Elöl a forradásos arcú, vén, igen megfontolt s komoly Törtöl lépett be, a többiek hátrább maradtak s az ajándékokat hozták. A király széke elé érvén, kissé távolabb megálltak, ujjaikat homlokukhoz emelve földig meghajoltak, majd letették az ajándékokat a földre. Az urak kíváncsian nézték, mit hoznak a kúnok s milyenek ők maguk is. Látszott rajtuk, hogy fényes öltözékkel s díszes fegyverekkel kívánják megtisztelni az urat, aki előtt állanak. Övük, tarsolyuk, kardjuk, csákányuk nyele s az övükről csüngő mindenféle tukó és eszköz sűrűn borítva arannyal, gyönggyel, rubinttal, csekmenjüket drága hölgyprém szegélyezte. De azért mégis elmaradtak a király körül állók mögött dísz és ragyogás dolgában. A többnyire magas, nagyhajú s dússzakállú-bajszú magyarok, - lévén a vérükben sok szláv, sőt itt-ott német és frank vér is - közöttük különösen a hajdani magyar törzsből valók, kissé fitymálva nézték a zömök, alacsony, meglehetősen görbelábú, széles arcú és keskenyszemű férfiakat. Kutatták rajtuk az ellenérzés-sugallta hamis vonásokat. Lesték, hátha valamelyik titkon súg, vagy int a másiknak, hátha rosszhiszemű pillantást vet a királyra, vagy uraira, hátha sunyi, rejtett szándékok villannak majd titkon a szemükben. S mert akarták, hát meg is találták, amit kerestek. A fekete, keskeny szemrésekből mintha leskelődő s kajánkodó pillantások lövelltek volna, a hosszú bajusz alatt gúnyos mosolygás, a sebhelyek, forradások között pedig nem kemény s rendíthetetlen közöny, kimért előkelőség és önuralom, hanem kegyetlen vérszomj és ártó kémlelés. Az ajándékok is fitymálást keltettek az urak ajkán. Bárhogy uralkodtak is magukon, csak nem tudták elfojtani a sajnálkozás és lenézés gőgjét.

Csak a király nézett le rájuk magas székéből nyájasan, csak ő mosolyodott el az ajándékok láttán s ő bólintott kegyesen, amikor mélyen meghajoltak előtte. Szemét hosszan pihentette a földre halmozott kazáni, perzsa, s kaukázusi szőnyegeken, a drágamívű aranykancsókon, kupákon és tálakon, a türkizzel, rubinttal s gyönggyel rakott aranyveretű görbe, könnyű kardokon, néhány csillogó aranykengyelen és zablán, aranyszállal hímzett nemeztakarókon, s egyéb efféle, lóra és férfiúra való holmin.

- Mit kívánsz, uram? - kérdezte szelíden a sebhelyes vén kúntól.

Az felemelte fejét s keményen, egyenesen a király arcába tekintett. Lassan, minden szót gondosan hangsúlyozva s megnyomva, kissé sziszegő, kúnos kiejtéssel beszélni kezdett.

- Én, Törtöl, mü istenünk s tü istenetek kegyelmíbül Köteny úr, nagykúnok fejedelmének tanácsa s kípínek viselője, urunk kírísíre jövék feleimvel s hozám ez csekíly, szegínyes ajándokot nagyságodnak, magyeri kerál dücsősíges színe elejbe járulván uram kipíben. - Megköszörülte a torkát, tisztelettel félrefordult, majd megint feltekintett s folytatta: - Mondá Köteny úr, nagykúnok fejedelme, eredj magyeriak nagyságos fejedelmihez s tígy bizonyosságot tiszteletemről s minden kúnok tiszteletíről, kik az Etil s Don között s a Ker-balik tengiz partjain legeltetnek. Nagyúr, Köteny úr, Tát, Rugaj, Kipcsák s Bázár törzsének s minden nemzetsígeinek fejedelme, ízeni az ín számval. Hősökkínt harcolánk ellensígeinkvel, az mohalokval, szítveretínk s nípünk ereje megtörvín, kíttelenítteténk elhagyni őseink lakóhelyét s barmaink legelőit, azhol atyáink kurgánjai s bálványai vagynak. Meggondolánk, mily kegyelmes az tü istenetek s mily erővel s hatalomval, csudálatos várasokval s téres földekvel ajándékoza meg titeket, hív gyermekeit, hajlandók vagyunk törzseinkvel s minden nemzetsígvel fejünket az kreszty vize alá hajtani, szüveinkbe az tü igaz isteneteket béfogadni s magunkot Jézus úr egyházának s az te jorgalmas, atyai hatalmadnak alávetni, mind az vínek, mind az gyermekek, mind az férfiak, mind az nők. Szabadságainkat meghagyván s magunkat őseink tervínyei szerént igazgatván, nagyságodat ellensígei ellen fegyvervel s vírünk hullásával megerősíteni, feleidet feleinknek, ellensígeidet ellensígeinknek tekintvín. Én, Köteny, nagykún törzsek, nemzetsígek hét folyó s négy világtáj fejedelme, küzdék az mohallal, Kijóv, Halics kresztyén fejedelmeinek vídelmíben s nem ösmeretlen előttem Jézus urunk hite. Legutóbb kedég az Kalka folyó mentín veresíget vallánk s menekülni kéttelenítteténk, holott az mohal immár Kijóv s Halics dúlását határozá. Nagyúr, bocsásd bé tahát szenvedett nípemet, mint béfogadád Barsz kán s Alpra kán nípét is, holott űk csak gyenge s töredíkes erővel valának. Fogadd atyai szüvedbe nípemet s adj szállást, bíkessíget, barmainknak legelőt, igaz istened neviben. Egyek akarunk lenni bölcs kormányod alatt az magyeri nemzetsígekvel, fínyessíges uralkodásodat tisztessígnek tekéntjük s kivánunk néked s egész földednek bódogságot, szaporaságot s hatalmat, isten nevíben.

A király bólintott.

- S mennyien vagynak te urad űnagyságának népei? - kérdezte.

- Negyvenezer dzsidával, nagyúr s barmokval, kiket megmenténk az mohal haragja s kegyetlen pusztítása elől.

Most csend támadt, csak az összehajló urak suttogtak s a kardok zörögtek a kövezeten.

- Udvorespán uram - emelte fel a hangját Béla. - Hozass székököt ez nemes urak számára, hogy megbecsüljük űket, mint vendégeinket.

A borzképű udvarispán elkullogott s a rabszolgák hamarosan nehéz, öblös székekkel tértek vissza. A királlyal szemközt letették s Béla intett, hogy a kúnok üljenek le. Azok lassú méltósággal letelepedtek. Ebben a pillanatban az országbíró a tárnokmesterhez hajolt s halkan a fülébe súgta:

- Münket nem ültet le űnagysága, noha atyái idején mindön ősünk s nemzetségünk ülhetett vala... Sőt a székököt összvetöreté. Most meg ezök a hitvány tekergők ülnek!

A tárnokmester rosszkedvűen vállat vont, tudta, hogy vele szemközt egy tiszántúli ispán ugyanezt súgja egy úrnak.

- Addig is, míg feleletünket nyelvek útján megküldjük urad űnagyságának, vitéz és hatalmas Köteny fejedelömnek, - folytatta a király, amikor a kúnok már ültek s elégedett arccal tekintettek reá - követeit, s velük Törtöl urat, tisztösséggel s igaz kresztyéni szeretettel fogadtuk, szavait kegyesen hallgattuk egyházunk fejedelmei s atyái és udvorunk nagyságos uraival egyben. Most szabadon tanácskozunk a mondottak felől s feleletünket akkor adjuk néktek is tudtotokra, amikor határozánk.

- *Allaha sükren! Allaha sükren!* - kiáltottak erre a kúnok lelkesen a maguk nyelvén.

- Annyit máris tudtotokra adok, nemes urak, - mondotta a király s hangján átsütött egy kissé a lelkesedés - hogy dominikánus atyáink készek Jézus nevében Köteny úrhoz elindulni s addig is, míg minden szavát ismég mérlegeljük, Köteny úr űnagyságának számvetést teszünk, miként adjunk földet és szállást negyven ezer dzsidának, barmaival és sátraival egyben. Köszönjük, hogy igaz bizalom vezérlett hozzánk s kérjük Isten atyánkat, tegyen bölccsé, türelmessé s igazzá mindnyájunkat az ű megfeszített fia, Jézus úr dicsőségére.

Most mozgás támadt, a követek felálltak, meghajoltak Béla előtt, majd kifelé indultak, hogy szállásukra menjenek. A zörgés, csörtetés közben csoportokba verődtek a papok és világi urak is, halkan tanakodva egymással. Az udvarispán és tárnokmester szolgákkal hordatta el a kúnok ajándékait. Csak a könnyű vitézek és vértes ifjak állottak szobormereven az ajtóknál, szétvetett lábbal s tuskóként súlyosan. A király leszállt székéről, a nádorispánnal és préposttal ballagott kifelé a teremből. Később a lovászmester is csatlakozott hozzá.

- Látád? - dünnyögte Rátold nembéli Gyula országbíró úr a pohárnokmesternek, Haholt nembéli Balduin úrnak, zöldeskék szemét oldalt sunyitva a közelállókra. - Lengyelt, görögöt, avagy karantánt nem fogadott lönne ily tisztességgel. Még le is ülteté őket. Tetves bürgésöket...

- Változnak az üdők - dörmögte a pohárnokmester. Vállat vont, meghúzigálta bajuszát s kifelé indult, mint akinek terhes a beszéd.

Hatodik rész

1.

Csúnya esős, csatakos időben vergődött fel a király és kísérete Pécsvárad bencés kolostora alá. A lovak sarat dagasztottak s türelmetlenségtől horkoltak, a lovasok összehúzták magukon a farkasbőrt, hiúzkacagányt és kalpagjukat a szemükre nyomták. Hosszú sorban kapaszkodtak felfelé a meredek úton, sűrű erdő és bozót között. A kopasz fák sziszegtek és sírtak a feltámadt szélben.

A kolostorból elébük ment egy csapat barát a prior vezetésével. Fáklyákat vittek, hogy a lovasok könnyebben megtalálják az utat. S csakhamar kibontakozott a homályból a vastag fallal kerített, déli sarkán zömök toronnyal megerősített kolostor, fent egy domb tetején. Balról meredek partoldal ásított, azon túl mocsarat lehetett sejteni. A Zengő sötétbeveső oldaláról dübörögve rohant alá a mocskos víz. Vad, sötét, fenyegető volt a táj s csak a kolostorral szemközt, a Zengő felé kapaszkodó tisztáson látszott egy maréknyi parasztkunyhó s pislákolt világosság.

Kiáltozás, latin s magyar üdvözlés visszhangzott az estében s a kirendelt klastromi szolgák s bámész parasztok kezében vörösen, füstösen lobogott a fáklyák gyenge fénye. A király megállította sötétpej paripáját s lehajolva a nyeregből, félkarral megölelte s válloncsókolta az öreg priort, Benedek atyát. A derék öreg meghatottan szipogott, szavakat keresett, hogy méltón köszöntse a nagyurat, de csak annyit tudott kinyögni, hogy: „Hát mégis... mégis...” A kísérők csapatán vidám megkönnyebbülés futott végig, nevetés, rikoltás hallatszott itt is, ott is, hátul pedig, a csapat farkánál, nagy hó-hó kiáltozással megállították a málhás szekereket.

- Rossz utatok vala - nevetgélt Benedek atya s megfeledkezve a hidegről, átengedte lobogó szürke talárját s gyér ősz haját a szélnek.

- Isten nevében megérkezénk - mosolygott a király.

Felkanyarodtak a széles, tompán dobogó hídra s belovagoltak a kolostor udvarára. Elsőnek Béla szállt nyeregből, mire Ákos nembéli Ernye odaugrott, hogy segítsen s a kengyelt fogja, a király már lent is volt, s ropogó csontjait, meggémberedett tagjait nyujtóztatta. Az urak egy-kettőre leugráltak lovukról, hátul Illye recsegő, rövid szavait lehetett hallani, amint a lovászokat és málhás parasztokat káromolta. A fáklyáktól megvilágított, magas lakóházakkal körülvett s a külső fal hatalmas, fekete tömegével bezárt tágas udvaron nagy sürgés-forgás támadt. Katonák futkostak, szerzetesek libegtek bő csuháikban, szekerek torlódtak csikorogva, lovak nyerítettek, fáklyák füstöltek. S az ablakokban kigyúltak a mécsesek lángocskái.

A király, követve a priort s vagy négy atyát, fellépkedett az ódon, vásott lépcsőkön, s az urak: a nádorispán, Báncsa nembéli István kancellárius, - Mátyás utóda - Vajka diák, Csák nembéli Máté étekfogómester, Türje nembéli Öcsény, Saint-Omer Vilmos, Ákos nembéli Ernye, a fiatal lovagok, méltóságuk és koruk szerint követték.

- Isten hozott mű szerény hajlokunkban - kiáltotta lelkes hangon Benedek atya a refektórium küszöbén s megfordulva, keresztet vetett a királyra és kíséretére. - Parancsolj vélünk, uram, amit szegénységünk s árvaságunk adhat.

Jó meleg volt a nagy, boltíves ablakaival a sötét udvarra néző teremben. A hatalmas kürtő alatt cserhasábok ropogtak, a mennyezetről ötágú olajmécses függött. Otthonos, kedves hely

volt, igazi vén, vidéki klastrom, egy ezredév számára épült roppant terméskövekből, tölgygerendákból és zömök égetett téglából. A király vidáman lépkedett végig a kongó kockaköveken, hogy a hosszú lovaglásban elfásult tagjait felmelegítse, összedörzsölte kezét, majd átadta Öcsénynek hatalmas, remekbekészült hiúzbőr kacagányát, kalpagját s leült a tűz mellé egy öblös, igen vén székbe.

Benedek atya mellette állt, szolgálatkész, nyájas ábrázattal tekintett alá a királyra, kövér kezével dús barna szakállát simogatva, fejebúbjáig megkopaszodott, fehéren világító homlokát alázatosan lehajtva. Nagytermetű, igen vastag férfi volt, csupa nyugalom, nyájasság és bölcsesség. Messze sugárzott róla a tudományokkal foglalkozó lélek világossága és türelme. Béla valóban otthon érezte magát. Igen szerette ezeket az öreg, távoli klastromokat, melyek völgyekbe néznek alá s rengeteg őserdőkkel zárkóznak el a nagyvilág harcai elől. Nyugodtnak s biztosnak érezte magát öles falaik között, a füstös termekben, a cellák előtt futó keskeny, borongó folyosókon, a tág, nyáron virágos, bokros, télen széljárta könyöklőkön, a kicsiny kápolnákban, ahol oly családiasan pislog az örökmécs, oly szelídek az oltár fölé pingált szakállas szentek s oly áhítatosak a néma zúgok. Kedvelte az ilyen klastromok könyvesházát is, ahol szúette polcokon féltő gonddal leporolva állottak a súlyos, bőrbe kötött könyvek s megvasalt koporsókban a pergamentekercsek, őrizve régi királyok tenyérnyi pecsétjeit s megható, szálkás, kevélyen díszes névaláírásait. El tudott merülni egy-egy ilyen vidéki kolostor síri csendjében zavartalanul áradó gondolataiba, a súlyos asztalok, székek, térdeplők, koporsók és daróccal takart ágyak úgy vették körül s kínálkoztak testének-lelkének, mint százesztendős aggastyánok jóságos, bölcs szeretete. A szaguk is más volt e klastromoknak, mint akár a budai, akár az esztrigáni vagy visegrádi királyi lak termeié és bútoraié. Édes, megnyugtató szag áradt a bútorokból és falakból, mint amikor régi ruháskoporsót nyit ki az ember s elmúlt évszázad simogató illata csapja meg. Olyan jó volt a hosszú út után elnyúlni az alacsony, bő székben, a puha, kivénhedt farkasbőrön, belenézni a tűzhely torkába s hallgatni a nagy épület siket csendjében a járókelő papok saruinak tompa kopogását, a parázs reccsenését, a szél halk sziszegését...

Benedek atya, látva a király merengését, meg sem moccant, csak a szemöldökével parancsolgatott titkon az asztal körül sürgő szerzeteseknek, éles, rosszaló pillantással utasítva rendre egy ügyetlen szolgát, aki lábával csapta be az ajtót s majdcsak le nem ejtette a boroskancsókat.

- Atyám - mondta a király felajzott kedvvel, amikor fáradt testéből elmúlt a didergés. - Míg ennem készítenek, vezess a könyvesházba.

Felállt s az ajtó felé indult.

- Ott most hideg vagyon - intette az atya. - Vedd válladra ezt a bőröcskét, ni.

Felkapva a székről a rongyos farkasbőrt, a király vállára terítette s beburkolta féltő szeretettel, mintha fia vagy kisöccse volna. S a királynak ez is jobban esett, mint amikor gyors szolgák nyujtják felé kincseket érő hiúzbőreit vagy hölgyprémjeit.

Felvéve egy párkányon pislogó mécsest, Benedek atya előre ment a hosszú keskeny folyosón. Figyelmeztette Bélát, hol vigyázzon a lépcsőkre. Igy haladtak át néhány nagyobb termen, kijutottak a könyöklőre s arcukat megcsapta a hideg északi szél. Béla megállt egy pillanatra. Az udvaron még egyre jöttek-mentek az emberek, a fáklyák még ott lobogtak a szekerek körül, nagysüvegű, ködmenes atyafiak hurcolták a málhát, s lobogó hajuk-szakálluk olyanokká tette őket, mint az erdei kisistenek. A vén Illye feketén, rossz farkasbőrét a szélben lobogtatva korbáccsal ügyelt a munkára. A lovakat már bevezették az ólba, az udvaron Branából jött Ernye baktatott át, hátán hatalmas szénacsomót cipelt. Távolabb vén fák zúgtak, az égen

nyargaltak a felhők s hallani lehetett a szakadékban rohanó víz dübörgését, a Zengő erdeinek zúgását.

- Jó lönne, ha Mária s a gyermekek itt löhetnének - sóhajtotta a király, elgondolkozva a fekete-vörös, mozgalmas képen.

- Jaj, a keráli gyermekcsék! - nevetgélt a kövér atya kedvesen, miközben lobogó szakálla majd beleért a mécs lángjába. - Itt osztán bódogok lennének, nagyúr! Mert itt vagynak ám szép virágos rétek, páprádos erdők, s még gesztenye erdő is vagyon arra, Várkony felé. S mennyi mókus, pele és nyest, nagyúr! Oly vitézek, hogy még ide is bészöknek, a klastrum udvorába...

Oly lelkesen mondta, mintha máshol nem lennének virágos rétek, páfrányos erdők, gesztenyések, mókusok s pelék.

- Ama toronban vala Vak Béla nagyurunk bézárva, uram - mutatott az atya a zömöken guggoló, kerek toronyra. - S ott vagyon a könyvesház is.

Amint elindult a torony felé vezető árkádok alatt, lent az udvaron csodálkozó, rémült kiáltás hangzott.

- Hej, embörök! Nézzétök! Nézzétök csak!

- Hol? Mit?

- Ott, ott az égön! - rikkantott a férfihang. - Jaj, Öregisten, segélj meg...

A király is, a pap is akaratlanul az égre pillantott. Eleinte nem tudták, mit bámulnak az emberek, min ámuldoznak s mért jajgatnak. De azután, mikor a szél elűzött egy lomha, fekete felhőt s a nyugati égbolt kitisztult, mintha gyenge, sárgás fénykardot láttak volna. Ekkor már csapatokba verődtek az emberek, a kapus fráter is előjött csoszogva, s a hátulsó konyha felől is kibújt három-négy szerzetes. Mindenki az égre meredt.

- Uram, kenyerülj! - zúgták össze-vissza. - Jaj minékünk...

Benedek atya keresztet vetett. Pecsenyés ábrázata elkomorulva tekintett a királyra.

- Jel... - suttogta ijedten. - Égi jel...

- Égi kard... - dünnyögte a király is, keresztet vetve.

- Háború lészön! - kiáltotta egy fürge, nagyszakállú vénember az udvaron. - Én tudom, embörök, mindég így vót. Ha feltűnt vala az égi kard, háború leve!

- Háború, dögvész, fekete halál... - kiáltott elkeseredve egy fiatalabb vitéz.

- Jaj az országnak!

Béla figyelmesen nézte az üstököst. Uralkodott magán, de csak nehezen titkolta felindulását és rémületét. Elszorult a torka, arca sápadt s alig hallhatóan suttogta:

- A tartár...

- Imádjunk Istenhez - szólt az öreg Benedek, s bármilyen bölcs, hívő s a Siralom Völgyét megvető lélek volt is, most izgatottan bámult az égre s kezében reszketett a mécses. - Igy vagyunk, uram, - folytatta szomorúan - árva mécsvilág vagyunk s feltámad a szél és kilobbanunk... Valóban, égi jel ez, tudjuk, mit mond véle az Isten. Bíneinkért vezekelnünk kell, uram, s a vezeklés immár közel vagyon...

Elnehezült szívvel állottak a könyöklőn a szélben. A felhők hol betakarták, hol félelmesen kivillantották a lobogó égi kardot. A sugárpenge görbe élével felfelé az égnek s gomolygó, arany-füstös markolatával a vastag fekete bástya felé fordulva állott. Ködként lebegve s a parányi csillagok ékköveivel díszítve, könnyedén meredt a végtelen messziségbe, mintha az Isten nyujtotta volna fel a látóhatár mögül, ahol túlvilági birodalma kezdődik.

- Kajár kardja! - kiáltotta egy éles férfihang.

Ekkorra már valamennyi szerzetes kitódult, s ott ácsorgott a könyöklő végén Öcsény és Ernye lovag is.

- Menjünk, uram - fogta meg a király szokmánja szélét Benedek atya. - Istefán szent kerálunk mondá: ha Isten vélünk, kicsoda ellenünk? Münk sem mondhatunk másat...

Hallgatva mentek tovább. A toronyba nyíló vasalt tölgyajtót súlyos kallantyúval nyitotta meg az atya. Belépvén a tágas, köralakú terembe, a libegő mécsvilág szaporán kúszott végig a foltos, füstös falakon, a könyvekkel rakott polcokon, a nehéz, fekete, vasalt koporsókon, a tölgyfából faragott, írópulpitusokon, kalamárisokon s fekete tollakon. A pap betette az ajtót, egy alacsony asztalkára helyezte a mécset s odafordítván egy széket Bélához, hellyel kínálta meg. A király leült, homlokát a tenyerébe hajtotta s komoran maga elé meredt.

- Mit kívánsz látni, uram? - kérdezte félénken a pap, de látszott az arcán, hogy ő is nyugtalan.

- Mily pagánok, - dünnyögte Béla szinte önmagának - a szüvük mélye pagán... Hallád, hogy Kajár kardjának mondá az az ostoba lovász. Kajárban, a pagán ördöngben hisznek még annyi évszázad után is, tiszteletreméltó atyám. Kedég nem Kajár kardja az, hanem Isten atyánké. Ő figyelmezteti elménket a veszödelmekre. Hogy készüljünk s szálljunk magunkba...

- Könnyen vagyon ez náluk, uram - vont vállat lemondóan az öreg szerzetes. - Jézus úr tám nem veszi bínükül. Olyak ők, akár az gyermek... Mit mutassak, uram?

- Vagyon-é szent írásotok?

- Vagyon uram s hozzá még igen olvasható - kapott a szón Benedek atya. - Éle itt valamikor, még Vak Béla urunk üdéjében egy fráter, az leírá, s Jézus urunk dücsőségére még az szentök s apostolok ábrázolatjával is kimívelé.

Áhítatosan levett egy hatalmas, bőrbe kötött, ezüstkapcsokkal díszített hártyakönyvet s a király elé tette. Béla lapozgatott benne s tekintete gyönyörködve állott meg az iniciálék apró, arannyal, míniummal s kobalddal írott fényes képecskéin. Nagy gonddal pingált betűk tárultak elé, s a szent szavak megnyugtatták. Hol porlad már a kéz, amely remekbe írta, s hol a többi száz, amely annyi évszázadon át fáradozott boldog áhítattal s gyönyörrel a többi szent írásokon? Hova tűntek a csendes éjszakák, melyek elsuhantak az írók fölött a csendes cellákban s a harcok, melyek a cellákon kívül tomboltak? Béla megnyugodott. Érezte, ahogy az Isten erős keze hömpölygeti az időket s örvényükben kicsiny falevél ő is, az országa is. Mindennek fenn kell maradnia, ami szent és igaz, megmarad az ő műve és országa is, ha szent és igaz tud lenni.

- Vulgátánk is vagyon - folytatta a páter, s levett egy másik kötetet. - Csudáltos könyv, uram, nézd Jézus urunk orcáját itt s vérrel csapzott homlokát. Nézd isteni szemét és tekintete szelíd fájdalmát...

A király lapozgatta a könyvet s arca kisímult.

- Itt vagyon ama levél, uram, amelyet első szent kerálunk íratott ez klastrum alapítása felől - beszélt tovább Benedek atya, nyögve lehajolt s egy öreg koporsóból kiemelte a pécsváradi kolostor alapító levelét. - Megvagyon hibátlanul, olyan, mint akit ma írának, csak küssé nehéz elolvasni ma már.

A szürke hártya, selyemről függő régi pecsétjével, hajtásaiban némileg megkopva, ott feküdt a mécs világában. Béla fölébe hajolt s hosszan nézte. A hegyes, kemény betűk megelevenültek előtte, a sorok közül ködös ragyogással feltámadt őse, szent István arca, fehér szakállával, dús bajuszával s hajával, homlokán a koronával, vállán a bíborbélésű, arannyal hímzett palásttal. A király széles mellét mélyről feltörő indulat feszítette, szeme könnybe lábadt. Az ő vállára nehezült most a keresztény birodalom roppant súlya, a szent király alkotásának hatalma, s az ő erején vagy gyengeségén fordult, hogy a mű fennmaradjon s megtisztuljon hibáitól. Több mint kétszáz esztendő múlt el azóta s lám, a földön ma is rablás, cselvetés, képmutatás, sanyarúság és bűn uralkodik. Nem aláztattak meg azok, akik felmagasztalják magukat s nem magasztaltattak fel, akik magukat megalázzák. Nem tesznek Jézus úr parancsa szerint a gazdagok s hatalmasok s nem született meg a pogányságból a keresztény birodalom evangéliumi családja. Pedig István után következtek még nagyok, szentek és igazak! Mily szörnyű felelősség hárul reá, hogy befejezze művüket! Ez az érzés lesujtotta, de egyben büszkévé is tette. Ha ennyi fordul a gyengén, bűnösön, - mint amilyen ő - mennyinek kell fordulnia a szenten és igazon! S mily Istennek tetsző terhet hordoz még a gyenge, bűnös ember is!

Az öreg pap pedig, fellelkesülve a király kíváncsiságán, szorgosan kutatta s hordta a könyvesház féltett kincseit. Görögnyelvű leveleket kotort ki a koporsókból s megsimogatva bontotta ki. Amaz időkből származó írások voltak ezek, amikor még görög papok hirdették Jézus igéit. A fakó hártyákon megfakult az írás, de illata volt, mintha a régi kezek és ruhák még most is lehelték volna magukból annak a hősi időnek levegőjét. Béla tudott görögül s így olvashatta az írásokat, - felesége görög volt - de csak egy-egy szakaszt markolt ki szemével, mintha bőséges aranykincsek közé túrna s nem tudná, melyiket nézze, melyikben gyönyörködjék, melyiket tartsa meg. Pedig semmi különös nem volt ezekben az írásokban. Falvakról, halászóhelyekről, határfákról, hegyekről s patakokról beszéltek. De az a néhány magyar szó és név, amely a lágy betűk közül kivilágított, ma is úgy hangzott, mint akkor. A *Farkasája*, a *Galambos erdő*, a *Ravaszlik*, a *Körtvélyfa*, az *Ormánd-pataka* ma is *Farkasája* és *Galambos erdő* és *Ravaszlik* és *Körtvélyfa* volt, az *Ormánok*, *Ormánd-patakok* ma is ugyanazok voltak.

Most a páter az eddigieknél nagyobb, vastagabb könyveket emelt le a polcokról. Ezek igen régi, gondosan selyembe takart írások voltak, vastag bőrkötésük megvásott s feketedett, a lapok széle meggyűrődött. Régi krónikák voltak.

- Itt vagyon az nagy *Gesta Hungariae* - suttogta áhítattal s megnyalogatta piros ajkait. - Ebben írva vagynak a magyeri kerálok s fejedelmek mívelködetei. Sőt nemcsak azok, de még Szkitiában tett cselekedeteik is és hogy miként jövének ki amaz országból s foglalák el mai birodalmunkat.

Lapozni kezdte a megvénhedt krónikát.

- Ezt még László szent kerálunk üdején írák - magyarázta. - Lásd, uram, itt vagynak ama nagy vezérek s fejedelmek ábrázolatjai. Itt vagyon Álmucs úr és Árpád úr, a te atyáid, uram. Itt vagyon a velágraszóló hadjárat története, s hátrább, amint következének a többiek. Pagán eleink gyalázatosan írták, dúlák s égeték a többi nyugati országokat, uram, s bíneik, melyeket a kresztyén békesség ellen elkövetének, bésötétíték az eget. Mert, íme, itt, Tarkács idején s később is, Taksony urunkig, nem kémélték az míveltebb népeket s tűzzel-vassal rombolák űket, akár Etile úr s Baján úr, ama rettenetes húnok.

Kemény szavakkal korholta az ősök pogány kegyetlenségét, de a szeme csillogott, szelíd ajkán mosoly lebegett s nagy homlokán kigyúlt a büszkeség pírja. Béla némán ült s hallgatta, mint diák a mesterét. S az öreg pap, mintha nem is királyának magyarázott volna. Szavai szaporán ömlöttek, amint végiglapozta a könyvet, itt is, ott is rábökve vastag ujjával felsorolta Vérbölcs, Lél, Botond, Koppán s a többi nagy kendék és fejedelmek tetteit.

- Lásd, uram, - mondta lelkesen s ujja remegett a szürke lapon - itt írvák ama keserves énekek, azmelyeket Lech mezején vallott szernyő bukásuk után Lél úr felakasztatásakor ama hét gyászmagyarok énekelének. Itt írva vagyon: levágván füleiket s orrukat s megcsúfolván őket, miként az magyeriaknak is szokásuk vala ellenségeikkel, országukba hazakergeték. S az egész nép keserves jajszóval fogadá őket s elválasztván családjaiktól s kivetvén sátraikból s auljaikból, kénszeríté, hogy magukról s az csatavesztésről, valamiképpen Lél fejedelem csúfos haláláról énekeket mondjanak s házról-házra és sátorról-sátorra járván, koldus alamizsnából tengessék szomorú, megcsúfolt életöket. Ime, uram, itt vagynak még amaz énekek versusai is, melyeket ők énekelének. Bátor tiltjuk, még ma is vannak, azkik ez énekeket emlékezetükben őrzik s el is mondják damboraszó vagy síp mellett. Itt is vagyon minálunk egy feredőszolga, egyszer hallám jó késő estefelé, ahogy inspekciót tarték, hogy énekli a több feredőszolgáknak. S még sajnálá is ama megcsúfolt gyászmagyeriakat, mert maga kedvére még hozzátevé, hogy: *„Maguknak ők mind helyet szerzének s hozzá még hírt s nevet nyerének."* Megintém őket, de csak szelídeden, lévén ostobák s nem tudják, mit mívelnek...

Igy beszélgettek, vagy inkább csak a szerzetes beszélt s a király hallgatta. Bár jó idő elmúlt, s a torony körül fúvorászó szél az éjszakát jelentette, ők még ott ültek az alacsony asztalszék mellett, egymásra halmozott régi könyvek, írások között, s a pap magyarázott, a király figyelmesen hallgatott. Sötét szeme oly tágra nyílt s úgy kitárult a tudós pap beszéde előtt, mintha ezer év minden tudományának roppant tömegére áhítozott volna.

- Atyám, ilyenkor érzöm, - mondta halkan - minő teher kerálnak s egy birodalom fejének lennem. Mert a roppant test mindön tagjai, ízei s porcai ellenköznek egymással. Egyik reátör az másikra és szűntelen az fej okossága s hatalma kell föléjük. De jobb lönne a fejnek, ha erdők zúgása, madárkák csicsergése, méhek döngése és a nyári szellő susogása ringatná, miként anya az ölbéli gyermeket, s jobb lenne, atyám, a fejnek Isten békés állatait csudálnia, virágok jó szagát s füvek hullámzását, bogárkák sürgését néznie s betelnie Isten keze mívének nagyságával! És minő jó lenne a szűvnek felemelkednie a magasságba, hol könnyű felhők és csillagok vonulnak s megelégednie azzal, azmit a csendesség ád.

A páter lehajtott fejjel hallgatta a király halk, vágyakozó szavait. Amikor pedig Béla elhallgatott, fejére tette a kezét s mosolyogva vigasztalta.

- Uram, nem járhatjuk az ösvényt, melyet magunknak szabunk, hanem csak azt, azmit Isten szab elébünk. És gyakorta lázadozunk ellene, kedég az ű szava mélyen elrejtve suttog bennünk, uram s csak későn, gyakorta halálunk hóráján halljuk teljes hatalmában zengeni. Nyugodj meg, viseld kresztyödet s ne késéreld a bódogságot ez rusnya világban, azhol bódogság nincsen, hanem csupán a tikrözése, de kévánd amaz másik, nagyobb s örökkön való bódogságot s az jól viselt kötelesség örömét. Tám valami baj vagyon? - tette hozzá s a király szemébe nézett.

- Nincs, atyám - mosolygott a király. - Egyedül vagyon az embör s ez olykor igön keserű.

A páter ismét visszarakosgatta a könyveket, a féltettebb régi köteteket fekete selymükbe takarta és zsinórral körülkötötte. A levelekre pedig rácsukta a koporsók nehéz fedelét s a lakatot bezárta.

- Panaszod nincs, atyám? - kérdezte Béla a priort.

- Nincs, hála az Istennek, semmi! - tiltakozott elégedetten az öreg pap és a szakállát simogatta. - Vagyon tennivaló az Úr kertjében elegendő és hiányt sem látunk semmiben. Hogy gyengék és bínösök vagyunk, uram, bocsássa meg Jézus úr jorgalma.

Belépett egy fráter, mélyen meghajolt s jelentette, hogy asztalhoz lehet ülni s készen várja a királyt és kíséretét az ágyasház is.

2.

Béla később is sok megnyugvást és erőt merített abból a két napból, amelyet Kő monostora felé tett útjában Pécsváradon töltött. Nehezen indult tovább.

A kolostorból azután lefelé haladtak, hogy kiérjenek a latin útra, mely a Dráva fölé visz. Tárdánál elkanyarodtak az itt-ott meglehetősen romlott, gödrös, vásott régi hadútról a Duna irányába s átkeltek a folyamon. Fárasztó lovaglás után a Duna-Tisza között vonuló lápi tölgyesek közt vágott úton, sárban, szemerkélő esőben és borzongató szélben végre mégis megérkeztek egy délután Kő monostora alá s a vadonatúj épület kapui megnyíltak előttük.

Tulajdonképpen nem is épület s nem is kapu, hanem erős falak és házak egész sora és a Duna árteréből kiemelkedő homokhátakon szétszórva parasztok telepei. Fent, a legmagasabb dombon, tisztás helyen, nagy, zömök székesegyház, körülötte kanonokok házai, fürdőház, vendégfogadó, kórház, messze lent, a Duna partján a ködben is látszó malmok, halásztanyák. S a kőépületek mind magasak, díszesek. Maga a kolostor elkülönülve állott távolabb, Északnak, egy hosszú dombon, benne még egy kisebb templom. Az egész tehát igen nagy, népes, eleven hely volt. A király és kísérete előbb a házak s mindenféle egyházi épületek között vonult el s csak átlovagolva egy bokros, sásas, alacsonyabb mezőn, érkezett a kolostorba.

Amerre mentek, összegyűlt a nép, vidéki urak és szegény parasztok tolongtak mindenfelé, a hűvös őszi szél és szemerkélő eső ellenére is kitartva a várakozás izgalmában. Lovak toporzékoltak, szolgák és lovászok kiáltoztak, mindenféle szerzetesek és világi papok sürögtek a bevonuló királyi csapat körül és süvegüket, kalpagjaikat, de még dzsidáikat is a levegőbe dobálták lelkesedésükben.

A kúnok még nem érkeztek meg, csak az Árpatarló-hegy környékén tanyázó Csertán nemzetség férfiai gyűltek össze szép számmal, kócos lovaikon farkasbőreikbe burkolózva s egymástól nem tágítva. Külön csoportosultak, közönyös képpel fogadva a magyar urak lenéző, ellenséges pillantásait. Csak egy volt közöttük, aki magas magyar lovon ült, s bár kúnmódra öltözött s kún fegyverzete volt, magas, csontos termetével, dióbarna hajával mégis messziről kivált közülük. Annyira kivált, hogy mindenki észrevette, még az előcsapatban lovagló Ernye is. Azt hitte, az ördög játszik vele. A kosorrú lovon ülő atyafi nagyon ismerősnek látszott, valamikor minden nap látta ezt a lovat, ezt az alakot, ezt az arcot... Káprázik a szeme? Megdörzsölte, a csapat szélére faroltatott, hogy jobban lásson... A különös kún bambán nézett felé, sarkával a lovát döfködte, mert egy mellette álló kún lovát harapdálta. Ernye hitet tett volna rá, hogy az a fickó ott vagy Bene, vagy Benének a kísértete. Ha kiugrathatott volna a csapatból, odament volna, hogy közelebbről is megnézze, így megelégedett azzal az elhatározással, hogy majd holnap utánanéz, miféle szerzet sodródott a zömök, alacsony kúnok közé.

A király oldalán jobbról a nagyorrú Dénes nádor, balról a hallgatag, szikár Báncsa nembéli István kancellárius lovagolt. A kancellárius mellett, kissé hátrább, Vajka diák ügetett fegyvertelenül, de annál jobban felszerelve hatalmas, zsinegen csüngő kalamárissal, tegezben szorongó lúd- és hollótollakkal, hártyatekercsekkel, hogy útközben is leírhassa a király leveleit, a kancellárius intézkedéseit. Az iratok javát - egész tömeg elintéznivaló, sürgős

kérvényt, tiltakozást, panaszt - hatalmas vasveretű koporsóban hozta hátul a málhás szekerek egyikén az Illye kemény gondjaira bízott csapat.

A nádorispán egy-egy szót váltva a fáradtnak látszó, de különösen izgatott királlyal, gondolataiba merülve lovagolt. Mellette, hol hátrább, hol előrevágtatva fakó lován, Csák nembéli Máté étekfogómester hosszú alakja zötyögött. Ugyancsak a király közelében, szorosan mögötte lovagolt Öcsény, Saint-Omer és Ákos nembéli Ernye sisakosan, vértesen. S mögöttük válogatott vértes testőrök csörömpöltek súlyos vasaikban, izzadó, párolgó, nehéz lovaikon, zászlós kopjákkal és a nedvességben lekókadó dísztollakkal. Ezt a csapatot bezárta a könnyű lovasok rendetlen, tereferélő, hetyke, a lovon hanyagul ülő csapata egy mogorva, sebhelyes arcú száznagy vezetésével.

Most, hogy megérkeztek útjuk céljához, már többen voltak, mint elindulásuk idején. Mert mindenfelől hozzájuk csatlakoztak az ugyancsak Kő felé iparkodó urak csellengő, kíváncsi, hírekre vadászó s a királyi kíséretben büszkélkedő lovászai, akik semmi kurjongatásra, szidalomra nem hallgattak, csak azzal törődtek, hogy egy kicsinyke sugár reájuk is hulljon a nagyúr dicsőségéből.

Jól hátul csikorogtak a minduntalan elmaradozó málhásszekerek. Szakállas parasztok ültek ott, jól behúzódva silány darócukba vagy farkasbőrükbe, rabszolgák dideregtek rongyosan s egykedvűen tűrték a szitkozódó vitézek korbácsütéseit, ha a kerekek megragadtak a sárban, ha a fáradt lovak elmaradoztak vagy összekeveredtek. Mert az Illye hatalma alatt álló vitézek inkább őket ütötték, mint a lovakat. Ló nélkül nem ember az ember, rabszolgát szültek eleget a rabasszonyok s venni is lehetett őket, akár itt is, Kő monostoránál.

A tisztásokon magyar sátrak sereglettek mindenfelé. Kopják és kicsiny zászlók hirdették, kinek a sátra ez vagy amaz. Lovak legelésztek s őrizetlenül ottmaradtak, lézengtek a sátrak körül, tüzek birkóztak a szitáló köddel, sűrű füstjük összekavarodva terült szét a földön. Nagy sokadalom volt, pedig még csak ma érkezett a király s a kúnokat csak holnapra várták. Hát még a vásárosok! Belőlük is látszott már itt-ott egy-egy csapat, müszülmének fejükre tekert bő turbánnal, de egyébként magyarosan öltözve a külön csoportban álló sátrak között, nagy ponyvás szekerek, szerecsenek ugyancsak turbánosan, bő ruhájuk libegett a szélben. És amint az épületek közé ért a csapat, lépten-nyomon zsidókat lehetett látni. Átfurakodtak a tömegen, hol itt, hol ott bukkantak fel, erősen hadonászva pörlekedtek, hosszú, fekete szakálluk a mellüket verte, fülük mellett göndör tincsek lebegtek. Lapos, hosszú orrú saruban taposták a sarat, köpönyegüket féloldalt a vállukra csapták s nem törődtek a hideggel és nedvességgel. Most láthatta Béla, milyen kitartóan jönnek-mennek az országban, hogy ott lehessenek mindenütt, ahol egy dénáron másfelet lehet szaporítani.

A székesegyház előtt Csák nembéli Ugrin érsek hosszú, szigorú alakja tűnt fel a kanonokok és apátok csoportjában. Várta Bélát. Hatalmas pomerániai lovon ült, rendkívüli tagjait sötétvörös szokmán, drága párducbőr és piros csizma fedte, fekete szakálla ritkásan körítette sötétbarna arcát, okos szeme villogott, sasorra parancsolóan előremeredt. Bajuszát a szél lengette. Amikor a király a székesegyház elé ért, az érsek viharosan kiugratott hatalmas lován s Béla elé rúgtatott. Lova vadul felnyerített, köröskörül lelkes ordítás harsogott a bámész sokaságból. A király arca vidáman felderült, amikor régi hívét meglátta, levette kalpagját s ujjait a homlokához érintve, fejet hajtott. Az érsek megállt, keresztet vetett reá, megáldotta, majd nyergéből a királyhoz hajolva, jobbról-balról megcsókolta.

- Isten hozott, uram! - kiáltotta recsegő, kemény hangon. - Épségben megérkezél?

- Hála Istennek - örvendezett a király, visszafogta az idegen paripától nyugtalankodó, csatakos lovát s félkezét az érsek vállára tette. - Szívem örvendez, hogy ily egészségben s erőben láthatlak. Jó rendben vagyon mindön?

- Ne aggódj, uram - nyugtatta meg az érsek s büszkén körülpillantott. - Ily fényt és ragyogást nem látott még a világ!

- Te csak az régi vagy - mosolygott a király. Ez a megjegyzés arra célzott, hogy Ugrin roppant fénykedvelő lévén, most is a királyi méltósághoz illő fényt dícsérte.

Az érsek ezután sorra köszöntötte a nádort, a kancelláriust, az étekfogó mestert, majd Öcsényt, Saint-Omert és Ákos nembéli Ernyét, nagy, lendületes kereszteket hintet rájuk. Végül a hátrább tolongó vérteseket is megáldotta, hogy éles, nyilalló, büszke pillantást vessen a mögöttük tülekedő vitézekre is, mintegy elküldve nékik pillantásával az áldást és jókívánatokat. A vitézek ismét lekapták süvegüket s megcsóválták a levegőben, Jézust kiáltva.

Ezután megszaporodva haladtak tovább, most már lépésben, hogy a gyalogosok is együtt tarthassanak velük.

3.

A nép pedig egyre ömlött, sőt még csak másnap ömlött igazán. Szerencsére kisütött a nap, a táj fáradt őszi fényben úszott, a távoli erdők párába burkolóztak. Dél felé kiragyogott a Duna széles, bunkós fűzfákkal szegett tükre. A partmenti szláv és latin falvak sem riadtak vissza a távolságtól és a víztől, a bodonhajók szüntelen jöttek-mentek a két part között s gyors evezőcsapásokkal szállították a népet. Asszonyok is jöttek, kis gyermekeiket a karjukon hozva, hogy résztvegyenek a székesegyház miséjén. Olyan misén nem mindennap ájtatoskodhat az ember, ahol a király is az oltár előtt térdepel. A nagy eseményt el lehet mesélni otthon s a gyermekek tovább adogatják késő nemzedékeknek, hogy milyen fényes lánggal égtek a gyertyák, hogy szállt a tömjén, milyen érces hangon olvasta az Evangéliumot az érsek, mily kincseket érő aranyos ruhában hajlongott az oltárnál s hogy hintette meg szentelt vízzel a szorongó sokaságot. A Csertán-nem kúnjai is szaporodtak, akinek nem jutott csónak, az lova farkába kapaszkodva úsztatott át a hideg, lassú folyású hatalmas folyamon. Kelet felől pedig egyre újabb ponyvás szekerek s baromcsordák baktattak a nagy gyülekezetre. Ők a réven jöttek át s közöttük messze Délről érkezett kereskedők, bolgárok, görögök is voltak. Egy csapat vadkülsejű lovas rengeteg rabszolgát terelt nagy kiáltozás és káromkodás közepette. A rongyos emberek Boszniából való bogomilok voltak s eretnekségükért kellett bűnhődniök.

A székesegyház díszesen faragott íves kapuja előtt, a roppant torony körül, szintén sátrak állottak. Tűz lobogott mindenfelé, kását, húst főztek a tanyázók. Magyarok, kúnok, bolgárok, görögök, szlávok, zsidók, bessenyők jöttek-mentek, tülekedtek, veszekedtek, nevetgéltek, ácsorogtak, tanakodtak és alkudoztak.

Déltájban fülsiketítő zúgással megkondultak a harangok s aki keresztény volt, befelé tolakodott a székesegyházba.

4.

Estefelé lovas hírnökök vágtattak elő s kikiabálták, hogy jönnek a kúnok. Lóhalálában nyargaltak a monostor irányába. Ott pedig a refektórium boltíves termében a hosszú asztalok körül elcsitult a beszélgetés zaja, az apát - harcias, zömök, szélesmellű, ősz öregember - felállt s a király is elpirosodott izgalmában. Székek recsegése hallatszott, az urak koppanva tették le

gyorsan kiürített kupáikat s kalpagjuk, kacagányuk után kiáltottak. Béla pedig a nádorispán, az étekfogómester, az érsek és a kancellárius kíséretében elindultak, hogy az érkező kún fejedelmet, Kötenyt, vendéghez és szövetségeshez méltó módon fogadja.

A kolostorba csak Köteny, két fia meg a nemzetségek fejei jöttek be. Megelőzve a vonuló nép óriási táborát, csak huszonöt testőrző lovas követte őket, azok is kívül maradtak a külső udvarban, az ólak, a fürdőház és a konyhaépületek környékén. Ezzel is jelezték: fejedelmük testőrzők nélkül, bátran lép a magyar király elébe.

Izgatott susogás, mozgolódás támadt a széles könyöklőn, amikor az első lovasok beügettek, megálltak a várakozó urak előtt vagy húsz-harminc lépésnyire, süvegüket lekapva a bal hónuk alá szorították s kezüket felfelé fordított tenyérrel kinyujtva jelezték, hogy békés szándékkal vannak. Válogatott legények voltak, csupa harcban edzett, sebhelyes, zömök, viharvert férfi, bő csekmenben, arannyal vert fegyverzetben, díszes szerszámú kicsiny lovakon. Az üdvözlés után a bámészkodók csoportjai között bevonult Köteny, a fejedelem is. Ha egy magányos lovas nem vitt volna előtte hétlófarkas kopját, nem lehetett volna megkülönböztetni a többi előkelő kúntól. Mindegyiknél komolyabb, szinte komor volt, ruházatát, fegyvereit és lovát arany és sallang díszítette, vállán a teveszőr csekmen fölött még drága, remek párducbőrt viselt, magas, hasított süvege hölgyprémmel volt szegve. Arca egyébként egészen mindennapi kún arc volt, termete is alacsony, zömök és vállas, de így, még alacsony sötétpej lován is magasnak látszott. Fekete hajfonatait hármas csimbókban felfűzve s aranyékszerrel felcsatolva viselte, gyér fekete szakálla s hosszú bajusza még komolyabbá tette kemény, gondolkodó arcát. Szemei keskenyek s élesen tűzök voltak, élesebbek mint más kúnokéi.

Lassan a könyöklő elé léptetett. Semmi csodálkozás nem látszott rajta, amint a díszes előkelők csoportját, a papok seregét és élükön a királyt megpillantotta. Lassú, cseppet sem alázatos mozdulattal homlokához emelte ujjait, majd tenyerét felfelé fordítva kinyujtotta a kezét, hogy azután keresztben a mellére tegye.

- *Khanimir kün szen menden!* - kiáltották Köteny kísérői harsányan. S a király mellett álló Tázlár azonnal tolmácsolta a kiállást: - Légy elégedett mivélünk.

A király bólintott. Majd hirtelen elhatározással kilépett kíséretéből, lesietett a széles kőlépcsőkön, karjait kinyujtva s tenyereit felfelé fordítva Köteny elé ment s nyájasan mosolyogva fejet hajtott előtte. Kötenyt meglepte Béla cselekedete. Szemöldökét felvonva élesen reátekintett, azután mintha játszi mosoly futott volna át ajkain. Rendkívül fürgén leugrott lováról, a királyhoz lépett s mélyen, szinte a földig meghajolt előtte. Bélát végkép meghódította ez a cselekedet. Átölelte Kötenyt, válloncsókolta s nyájasan mosolygott. Majd karonfogva felvezette a lépcsőn a könyöklőre.

Ekkor már rivalgott mindenki örömében. Kúnok, magyarok feldobták süvegüket.

- Kerál, Kerál! - zengett mindenfelől.

- Jézus! Jézus!

- Ez a kresztyénség győzödelme - jegyezte meg áhítattal Báncsa nembéli István.

Köteny kísérete is lóról szállott s felsietett a fejedelem után. Tázlár alig győzte tolmácsolni a kúnok nyájas szavait magyarul, a magyarokét kúnul.

- *Tenzene kenáde?* - kérdezte a királytól Köteny.

Béla tétován mosolygott s minden jóindulatát, szívességét a tekintetébe gyűjtötte.

- Azt kérdi űnagysága, hogy vagy - tolmácsolt szaporán Tázlár.

Köteny biccentett s várakozón nézte a királyt.

- Mondd néki nagyúr, hogy: *laobethrom* - segített neki Tázlár.

- *Laobethrom* - dadogta a király szégyenkezve, mire a kún urak ismét lelkesen felrivalltak.

- Bila! Bila! Bila!

- *Isztenib bile Tengriden tilerben* - recsegte Köteny s fejet hajtott.

- Jó egészségöt kéván neköd, nagyúr, Istentől - mondta szaporán Tázlár.

A papok között voltak természetesen dominikánus, azaz prédikáló szerzetesek is, ők valamennyien tudtak kúnul, hiszen kún térítéssel foglalkoztak. Ők nyomban beszédbe ereszkedtek a nemzetségfőkkel. Csakhamar élénk társalgás kezdődött. Elöl a király haladt befelé a refektóriumba s karonfogva vezette Kötenyt, mögöttük a kísérete lépkedett igen jó kedvvel s a kún előkelőségek, egy-egy jól megrágott kérdést vagy feleletet dünnyögve. Ugrin érsek sugárzó arccal tapsolt a rabszolgáknak. Béla az asztalnál jobbjára ültette a fejedelmet, baljára az érseket, vele szemközt a monostor harcias arcú apátja ült s az urak, szerzetesek és világi papok elégedett, magas hangulatban ültek asztalhoz.

A lakoma megkezdődött.

5.

Branából való Ernye, megszabadulván a szolgálattól, gyalogosan vágott neki a látnivalóknak. Lődörgött a kolostor udvarain, megnézte, mint sürögnek-forognak a szakácsbarátok és rabszolgák a konyhán, mint forgatják hosszú nyársakon a parázs fölött sistergő nagy pecsenyéket, mint halmoznak díszes tálakra óriási halakat, ritka gyümölcsöket. Azután az ólak felé ment s a lovászok csapatába vegyülve megnézte a kúnok kis sötétpej, kócos, zömök hátaslovait. A lovászok, persze, nem tudtak szóbaállni a kúnokkal, hát azzal mutatták meg jóindulatukat, hogy a vállukra veregettek, röhögtek s egy-egy magyar szót kiáltoztak, mintha süketeknek beszélnének:

- Honnét jövétek? Honnét? Azt mondom, te barom, hogy honnét?!

A kúnok vigyorogtak, legyintettek s ők is vállon veregették a lovászokat.

- *Bila! Allaha sükren! Allaha sükren!*

- Ez meg müszülmén - rikkantott egy fiatal lovász sajnálkozva. - Alláhot kajátoz!

- Vagyon ezök között mindön. Pagánok ezök.

- No, majd most leszen ám nagy locsolódás.

Az ólaktól kilődörgött Ernye a kolostorból s mert enyhébb, napsütéses idő volt, egyre távolabb kóborolt a síkságon. Orrát füst csapta meg. Itt óriási, vaskos ágasok közé fektetett nyárson egy csapat magyar vitéz ökröt pirított. Váltottak néhány ugrató szót, majd előkelő urak sátrai közé keveredett. Szép sátrak voltak, csúcsosak, többnyire kopasztott bőrrel fedettek. Az urak vitézei gőgösen nézték őt s odahorkantottak, hogy táguljon.

Ernye hát tágult, bosszúságában kiköpött.

Ponyvás szekér, a szekéren zsidó, arab vagy görög. Itt egy lóra alkudott két haragos férfi valami idegen nyelven. A ló gazdája minduntalan nekirugaszkodott s megfuttatta lovát, a másik fitymálva nézte s legyintett. Pedig derék, kosorrú magyar paripa volt, nem is vén, a lába is hibátlan. Arrább meg néhány tehén feküdt s kérődzött a legázolt fűben, gazdája, vászon-

ruhás, vén szláv, szakállát babrálgatva az égre bámult, mintha onnét várna vevőt. Távolabb négy zsidó állott, s toporzékolva, ordítva, hadarva pörlekedett. Két ponyvás szekéren keleti szőnyegeket, hímzett selymeket, kidolgozott medvebőröket és nyestprémet rakosgatott egy szerecsen. Sötét arca komor volt, félszemmel maga köré tekintgetett, mint aki tolvajoktól fél. Majd meg nagy csődületbe keveredett Ernye. Nem messze a székesegyház magas, súlyos épületétől, a kissé meredek domboldalon mindenféle népek, de főként fecsegő, tökmagot rágcsáló, fehérarcú szláv asszonyok ágaskodtak, vihogtak s egy kis ugrabugráló állatot biztattak. Széleskalapú vászonruhás, bocskoros ember állt ott, szaporán vert egy kis dobot, előtte felöltöztetett majom ugrált. Ernye is elbámészkodott a majmon, csudálta furcsa, nevetségesen szomorú, könnyű bakugrásait és a nevetgélőket gúnyoló, dühös, vén, kísértetiesen emberi pofáját. De amikor a játéknak vége lett és a széleskalapú ember körüljárt, hogy pénzt kérjen a mulatságért, jobbnak látta eloldalogni.

Összeölelkezett vitézek jöttek szemközt, bor lehetett bennük, mert az égre mutogattak s torkuk szakadtából daloltak. Előttük egymagában lépkedett vagy inkább táncolt egy bőringes, kopaszállú, nagybajuszú fickó, damborát pengetett s rövid csizmába bujtatott lábai fürgén szökdeltek. A dambora cincogása elveszett a zajban, jövés-menésben, kurjongatásban, lónyerítésben, barom-bőgésben és kürtrivalgásban.

A székesegyházat is hosszan megbámulta Ernye. Igen szép egyház volt, szinte új. Zömök, magas kapuoszlopai díszesen faragvák, az íves kődongák szédítő magasak. De rajtakapta magát, hogy nem látja a templomot, hanem az isztrói klastromon jár az esze és szüntelen az a kép villog előtte, amikor Szegyej fia Gál lova megbotlott a fenyegető homályban, szélben, villámlásban...

Hát persze, hogy keresett valakit... Mégpedig azt a szokatlan kúnt, aki magas, kosorrú paripán ült s fejjel kimagasodott a cimborái közül. Azt szerette volna közelebbről látni.

- Ernye! - hangzott ekkor mögötte egy ismerős hang.

Ernye megdobbanó szívvel hátrafordult. És hát csakugyan, ott állt gyalogosan az a szokatlan kún. Magas, csontos, szélesvállú ember... Hasított süveg a fején, bő csekmenje térdéig ér, vállán farkasbőr, lábán rövid csizma. Övéről idegen szerszámok függnek, meg egy késtok. Vállán karikára szedett pányva, jobbjában rézzel kivert nyelű csákány.

- Hogy vagyon a családod és a lovad? - mosolygott a kún.

- Uram atyám, jorgalmazz! - kiáltott fel Ernye s elfutott volna, ha a kún meg nem ragadja a mellén s nevetve meg nem rázza. Erre az ismerős fogásra azután észretért Ernye. De csak azért, hogy örömében ismét elveszítse az eszét. A körülállók s lézengők nagy csodálatára s nevetségére a kún nyakába borult, megölelte, orcáját testvériesen megcsókolta kétfelől, majd hátrább lépett s keresztet vetve dadogott.

- Bene! Bene testvér... - nyögte végül s megint a nyakába borult.

- Én hát, te lüke.

- Jaj, hogy a fene rágjon meg! Hutyan gyüvél ede?

- Lovon, te gyimó. Hát te?

- Én is lovon.

- Hát én biza azt hivém, ottmaradál holtan akkor este.

- Én is azt hivém rólad.

- Osztán hutyan levél te kún, he?

- Én biza penitenciábul - nevetett Bene. - Vezeklésbül elvevék egy kún lányt. Hát te meg hutyan kerültél a kerál népe közé?

- Rólam meg azt állítá egy tekergő útonjáró, hogy bolond vagyok, erre béfogadának a kerál vitézei nyomban.

Megint csak nézegették egymást, hamiskásan csillogó szemmel. Örültek, mint szarka a gyűrűnek.

- Jaj, te lüke!

- Jaj, te gyimó!

Nevettek és nagyokat csapkodtak egymás vállára. Ernye megtapogatta a hasigérő bőringet, a bő, teveszőrből kallott csekment, a rövid csizmát és jól megnézte a csákány nyelének sárgaréz cifráját, a késtokot, a pányvát, a hasított süveget. Pelyhedző kis bajusza úgy ficánkolt a jókedvtől, akár az egéré, amikor sajtba rágja magát. Az is meglepte, hogy Bene néhány olyan szót használ, amit ő nem ért. Kettesben ballagtak hát a sokadalomban. Bene elmesélte, hogy akarták megölni a baskird Karacs fiai, hogy adták hozzá feleségül Kicsét...

- Kicse? - kérdezte Ernye csodálkozva. - Igy híjják az asszont?

- Nem hívják így, de én így nevezöm, mer olyan kicsi, gömbölyded, fekete bárány - magyarázta Bene. - Ha löhetne, elgyühetnél hozzám, mast odabé tanyázunk az Árpatarló völgyeiben, mer így télfelé bévonul az egész had a szél, meg hó elül. Mast itt van a Csertán-had kendüje, Köcsmeg is, ki akar búni az bűriből, úgy örvend a nagy kún-magyar ölelközésnek. Kedég nem lesz jó vége, hallod-e, testvér. Mer azt mondik ezök a mieink: *Ber ittike eki ajak szijmáz*.

- Hutyan? - bámult rá Ernye.

- Hát hogy egy csizmába nem fér két láb, no. De igaz is. Mer Béla úr is fejedelöm, meg Köteny úr is fejedelöm, de vagyon még ezöknek vagy öt-hat fejödelmük, mint Alpra úr is a Tiszánál, az igön haragszik Köteny úrra. Meg mindön hadnagy is fejedelöm... Osztán ország meg csak egy vagyon. Azt mondik ezök, hogy: *Köjsi köp bulsza, koj aram üler*.

- Mondd má úgy, hogy tuggyam! - bosszankodott Ernye. - Még a nyelvedet is kifordétti az a kún fehérszömély.

- Hát hogy ahol sok a juhász, ott titkon megdöglenek a birkák. Meglásd, így lesz.

- Urak dolga - legyintett Ernye. - Hát osztán hutyan élsz azzal az idegön asszonnyal?

- Hát, tod, csak rovogatom a penetenciát, akit egy jóravaló pap szabott ki rám. Van má egy kisfiam, igön kedves, eleven, okos kis jószág, má szalad. Nemsokára lóra tösszük. Hej, de jó lönne, ha megnízhetnéd! De jól is kibeszélhetnénk magunkat. Te gyimó! Megmutatnám, mejen igön szép vadonatúj sátram vagyon, meg az asszonnak is asszonsátra, sok szőnyegöm, fegyveröm, loam...

- No csak, hát hány load vagyon?

- Hát vagyon úgy egy százötven - dünnyögte szerényen Bene.

- Az szép - hagyta rá Ernye, eltitkolva csodálkozását s irigységét. - Hát még mid van?

Bene látszólag közönyösen ballagott s a szokottnál jobban utánozta a kúnok kajla, dőlöngéző járását.

- Vagynak barmaim...

- Az mennyi?

- Hát vagy kétszáz... De ez még sömmi, mer vagyon a gulyában egynéhány ezör is. Azokat közösben legeltetjük. Meg ló is vagyon, még több is, szinte közösben. Meg még a birkák. Úgy nyóc-tízezör, de ki a fene számláli. Meg vagyon tizenhat tevém is.

- Micsoda? - hörrent föl Ernye s önkéntelenül megállt. Ez már túlszárnyalta a türelmét. - Mifajta barom az?

- Hát olyan, ni - mutatott Bene egy csapat tevére, melyet négy turbános alak hajtott mélabúsan a dombról lefelé.

Ernye utánok bámult és hümmögött.

- Hát véled mi történe? - firtatta most már Bene is a pajtását. - Hol lakozol, hogy élsz, vagyon-e valamicskéd, ellát-e a kerál? S vagyon-e már asszony a háznál?

- Tod, ücsém, - magyarázta most Ernye, ugyancsak közönyösséget erőltetve - asszony nincs, de vagyon másnak elég. Nem akarok beszélni, tod, az embör már ilyen. De kerál kohnyáját egy csudálatos tüzes kis menyecske intézgeti. Akkora az a kohnya... hát amekkora egy kerálé löhet. Egyszerre négy ökröt játszódva piríthatsz benne nyárson. De még vagyon hely a kása számára is.

- Tyű, de menkű nagy kohnya löhet az!

- Hát kohnya. Ott parancsol Bimbócska, tod, az a menyecske. Most rítt szegény, mer el kellött gyünnöm, a kerál akarta. Én lovagolok az ódala mellett. Bennem bízik.

- Osztán mit ád érette? Ád-e fődet, falut, várat?

- Falut még nem adott, de igen jaó embör. Mer adott egy némöt vértet, annak mindön csuklóvasa aranyból vagyon, sisakja is arannyal verve és az tollforgója is aranyban vagyon. És adott továbbad egy zabolát, kengyelt, sarkantót is tiszta színaranyból, meg egy nyerögtakarót arannyal vert bőrbül, meg egy aranyos tarsolyt, meg egy arannyal borétott tegzöt, meg egy kardot, azkinek hüvelye arannyal vagyon borétva s a markolata rubinttal s gyönggyel rakva... És adott megint egy csudáltos hiúzkacagányt, meg egy remökmívű korbácsot, azkinek nyele aranybul vagyon és adott még...

- Ez már elegendő - szólt rá mérgesen Bene. - Osztán hol lakozol?

- Odabé, a keráli udvorban, a többi urak között. Loam a kerál paripái között abrakol. Én meg a keráli kohnyán eszök, tod azkit a menyecske lát el.

- Ez a csekmen is a keráltól vagyon? - kérdezte Bene megállva s megfogva Ernye szokmányát, megsodorgatta a posztót ujjai között.

- Ez csak amolyan hétköznapi ruha, tod-e. Mer az embör nem veheti fön a legdíszösebbet, még elröstellenék magukat ezök a szegény kún urak, hogy a kerál vitézei aranyosak, gyöngyösek, rubintosak, meg selymösek, űk meg csak úgy mutatóba akasztanak magukra néhány kicsi ékszerszámot.

Igy beszélgettek, dícsérték s irigyeltették egymással a sorsukat. Mind a ketten elégedettek voltak, de módfelett szomjasak. A véletlen találkozás örömére is áldomást kellett inniok. Fel is fedeztek egy jókora, nyitott sátrat a székesegyház mögött, a kanonoki házak és a papok sóháza mellett. Nagy, bús, levéltelen tölgyfa alatt állott, valami utazó görögé volt. A sátor mögött szekerek álltak, meg öt-hat fáradt, elnyűtt ló. Vagy tizenöt rabszolga ácsorgott, ült a szekerek körül, bokájukon vasperecet és láncot csörgetve. Rongyos, fáradt, didergő s hallgatag bogomilok voltak, öt asszony, három kisgyermek, a többi fiatal, erős férfi. A görög bő, redős,

kék és sárga ruhájában, fejére húzott besenyő kalpaggal, görög saruban állt a rabszolgák csoportjánál, egy hórihorgas, feketeszakállú, zöldturbános arab hadzsinak ajánlgatta az eladó embereket. A hadzsi kiválasztott egy tagbaszakadt, nagyhajú, nagyszakállú férfit, végigtapogatta kidagadó izmait, megcsapkodta a mellkasát, tenyere élével megütötte a térdhajlásait, kinyittatta a száját s megvizsgálta a fogait, de a görög által mondott árat soknak találhatta, mert hümmögött, el-elfordult s a szakállát rázta. Az egykedvűen álló rabszolga mellett fiatal, bő rongyokba burkolózó nő ült, sötétbarna képét rettegve emelte a rabszolgára és szipogott.

A sátorban hosszú asztalszékeknél lókoponyákon, tuskókon s alacsony, háromlábú vaskos székeken néhány magyar úr, két kún úr, meg egy különös, hosszú, madárképű fickó ült. Fakupák álltak előttük, a kupákban bor, meg kumisz. Egy kövér, fürge rabnő sürgött-forgott a tömlőkkel s hol ennek, hol annak töltött.

A hosszú, madárképű alak rikácsoló hangját már távolról hallották.

- Látátok, urak, az égi jelt? - rikácsolt a hang ingerülten. A hosszú alak hadonászott, mint a cséphadaró s hosszú haját és bajuszát rázta. - Látátok hát, bátor vakok vagytok s nem látjátok, csak azmi távult vagyon tőletek. Honnét jőve a jel? Az iszonytató tűzkard? Keletről, urak! Keletről! S hol tűnik fel alkonyatkor? Hol, no, urak? Felettünk, az uruszág felett! Tudjátok hát, miféle kard ez a tűzkard?

- Háború leszen - zúgták a magyar urak egyszerre.

- Háború! Kajár háborúja! Mert, urak, ti tudjátok, minő elaljasodásban fetreng a földi nép. Nem akar dolgozni...

- Csak kivéti hasát az napnak - ordított egy úr vadul.

A két pajtás belépett s az ágáló, rikácsoló fickó elhallgatott s rámeredt Ernyére.

- Nini! - rikkantott vígan - itt vagyon a bolond! Ülj csak le és te is, derék kún vitéz. Kedvellek tikteket, kún uraim, tik még nem aljasodátok el, tik mentitek meg az uruszágot. Mondám is a kerálnak, becsüljön meg bennőtöket, kún uraim, mert a ti kezetekben vagyon az igaz fegyver s nem a németökében.

Nagy lendülettel átnyúlt az asztalon s vállon veregette Benét. Azután olyan mozdulattal, mintha ő lenne a házigazda, hellyel kínálta meg a két cimborát. Ők mélyen meghajoltak az urak előtt, egy-egy lókoponyát kerítettek s helyet foglaltak az asztalnál. A rabnő melléjük perdült. Kúmiszt tölttettek kupáikba s Ukkonra emelték a találkozás örömére.

Egy feldúlt képű, szőrös, szakadozott dolmányú úr komoran bámult a kupájába. Mintha terméskő nehezedett volna reá, vaskos válla előregörnyedt, kezét ökölbe szorítva a görcsös asztalra fektette.

- Ne dűcsérd az kún fegyveröket te gyüttment, - hörögte rekedten s gyilkos pillantásokat vetett a baksára - amég meg nem látszik, merre fordulnak! Ki vagy te? Honnét gyüvél? Kik az atyáid, mi? Valami tekergő, útonjáró, bitang táttós vagy?

- Vagyok, azki vagyok, köd előttem, köd utánam, Kara khán vagyon vélem! - rikoltozta vérig sértve a baksa és sovány, csontos öklével az asztalra csapott. - Amerre bolondok s némberek vagynak, mind tudják. Jeget, aszályt, tűzvészt, dögöt hozok, ha akarok. És szemébe mondom kerál űnagyságának is, hogy jól tevé, mikor ezöket a derék kúnokat béhozá s szövetkezék Köteny úrral. Mert Kelet felől tűnik fel az tüzes kard és Kelet felől kell hozni a mentségöt is!

- Dűcséröd kerál űnagyságát? - bődült el a koszlott úr s megtámaszkodva a súlyos asztal szélében, lassan feltápászkodott, vicsorogva bámulva a baksát.

- Dűcsérem! Nagy úr, nagy lélek! Megérté Khajár jelét! Mindég is dűcsértem vala. Igaz-e, legény? - fordult Ernyéhez a baksa.

- Dűcséréd magad módja szörént - mosolygott Ernye.

- A baksát ne bántsd, Beke uram - fordult felé egy óriás, tagbaszakadt, prófétai szakállú úr, hatalmas farkasbőrét szétvetve araszos vállán s kitárva sötétkék dolmányát. - Én odahaza, Kürtösön, kiverem Jakab mestört, a papunkat.

- Attúl még nem lészen kutyából szalonna! - ordított Beke úr. - Mert nézzetek reám. Mit láttok? Egy kifosztott, megrabolt, gyalázatosan megtiport urat, Beke espánt, Andreás kerál urunknak oszlopát és gyámolát! És miként látjátok? - tekintett körül harapós arccal. - Rongyosan, megfosztva, gyonhai kitépvék, kutyák harmincadjára vetvék! S ki tevé ezt? Béla, a gyalázatos kerál!

A kún urak közömbös képpel hallgatták a pörlekedést. Hol a baksát nézték nagy tisztelettel, hol a rongyos Beke ispánt, vagy Kürtösi Thúz urat, hogy nyugodt, okos szemük továbbvillanjon Benére és Ernyére. Nem szóltak, csak figyeltek.

- Kutya! - üvöltött hirtelen Beke ispán úr s kimeredt a bágyadt délutáni napban sütkérező tisztásra. - Üssétök agyon a dögöt!

A sátor előtt nagy, fehér, bozontos eb nézett szemközt a társasággal. Kún juhászkutya, farkassal is megbirkózó, hatalmas, sűrűbundás dög. Mostanában terjedt el a magyarok nyájainál, gulyáinál is, kumándornak nevezték. Fehér, hogy éjszaka a pásztor össze ne tévessze a farkassal. Gőgösen állt, okos, fekete szemével élesen meredt Beke úrra, mint aki tudja, hogy ellenségére akadt. Beke úr kikelt magából. Felragadott egy követ s a kutyához vágta. A kutya félreugrott s váratlan, hatalmas lendülettel a sátorban termett. A második ugrással már Beke úrra vetette volna magát, ha az egyik kún úr fel nem ugrik s hangos *iszkiri* kiáltással észre nem téríti.

- Micsoda? - bömbölte szinte reszketve a felindulástól Beke úr. - Hát nem elég, hogy kúnokat hurcol a nyakunkra, hogy münket, magyeri urakat letiporjon, még ebeket is hoz?

Ezzel azután a figyelem a kutyáról Beke úrra és az őt megmentő kúnra terelődött. Mert a kún nem tűrte szó nélkül a sértést, hanem előkapva csákányát, szörnyű csatakiáltással megforgatta s lesujtott Beke úrra. De mire a csákány lecsapott, közbevetette magát kürtösi Thúz úr, baltájával fogva fel a nehéz ütést s ugyanakkor mennydörgő hangon üvöltött. Mindenki felugrott, a kupák legurultak az asztalról. Csákányok, balták kerültek elő. A kún cimborája a medveerejű Thúz úrra vetette magát, Beke úr meg a kését vonta elő. Isten tudja, hány halál esik, ha egyfelől Ernye, másfelől Bene közbe nem lép, ügyesen megfogva a lecsapni készülő karokat, és csillapító szóval le nem csendesíti a feldühödött lelkeket.

- Egy kutya miatta! - ordította Ernye.

- Urak! Urak!

A kutya nem futott el, hanem kongó hangon ugatta Beke urat. Szeme villámlott, szőrét felborzolta.

- Üssétök agyon! - rikácsolt Beke úr.

Ernye megragadta korbácsát s az ebet kikergette a sátorból. Nagy perlekedés kezdődött ezután, de a két legény nem várta meg a végét. A zsivaj, kiabálás sokáig hangzott mögöttük.

6.

Béla a kolostor szép, új, freskókkal díszített könyvesházában ült és Báncsa nembéli Istvánnal tanácskozott. Az új kancellárius csendesen, szinte szomorúan ült az asztal mellett. Oldalán Vajka diák kuporgott egy alacsony zsámolyon, térdén az íródeszkával, hártyával. A kancellárius nagyon különbözött elődjétől, Mátyástól. Sovány, csontos, barnahajú, nyírottállú, bajusztalan férfi volt, félhosszú haja sűrűn fedte kerek koponyáját, finom ajkai körül lemondás, komolyság, töprengő elmélyülés borongott. Szinte megbújt bő, redős csuhájában, mely a tarkójánál magasan felgyűrődött, mintha a fejére akarna borulni. Háta meggörnyedt az éjszakázástól, szemehéja vörös volt a gyertya és csörje füstös, rossz fényétől. Teste-lelke tehát éppen ellentéte volt Mátyás prépostnak, - most már esztrigáni érseknek - az ő hangos, bő beszédének, vidám egészségének, buzgó vérének, legyűrhetetlen ifjúságának.

- Írjatok őszentségének, - magyarázta halkan Béla a kancelláriusnak - hogy akkor is esztrigáni érsek leszen Mátyás úr, ha ő szentsége nem hagynája helyben. Mert Mátyás úr tudós férjfiú, az esztrigáni káptalan egyhangúlag választá s e jelös embert, mint sok éven átal kancelláriusomat, bizodalmamba fogadám és tökéletesen üsmérem. Nyugodjék meg tehát őszentsége a posztulációban, birodalmunknak ily nehéz s fenyegető szorongattatása üdején.

- Mi légyen, nagyúr, ama pispekekkel, azkik a zsinatra készülnek?

- Ugrin érsek úr röndölhet hajókat Venéziában, de ha elébb törne reánk a veszödelöm, maradjanak itthon - mondta a király csendesen.

- Holnapra parancsolod az kresztyölést, uram...

- Akár megérköznek a kúnok még ma, akár nem, Köteny úr űnagyságát, családját és hadnagyait holnap kresztyvíz alá vezetjük. S hogy ez a vad nép simuljon, szölédüljön egy küssé, én leszek Köteny úr kresztyapja s ti valamennyien, Ugrin úr, perjel úr, nádrespán úr, étekfogó mestör s többi uraim, hasonlóképpen a több kún uraknak s családjuknak, Jézus urunk iránti igaz szeretetből s ájtatosságból.

A kancellárius fejethajtott.

- Imé, vagynak azután még instánciák s apelláták, nagyúr - folytatta s elvett a diáktól egy listát, arról olvasta a kérelmek, fellebbezések egész sorát. - Vagynak még, azkik Mátyás úr üdéjéből maradának s vagynak szép számval újabbak is.

- Halljam - szólt a király, kényelmesen nekikészülődvén az ügyek meghallgatásának. Lábát elnyujtotta, kezét az övébe dugta, fejét lehajtotta, figyelmét megfeszítette. Mióta István volt a kancellárius, nyugodtabban és kevesebb szóval intézte az ügyeket. Istvánnak pedig az volt a szándéka, hogy mennél egyszerűbben, gyorsabban s igazságosabban fejeződjenek be az ügyek mert látta, mily elkeseredést támaszt a hosszú huzavona, a sok pénzbe kerülő várakozás és szolgákkal, vitézekkel, lovakkal s málhákkal való utazgatás.

- Itt vagyon Mutmér, Vasvár spectátorának ügye, nagyúr - kezdte halk, egykedvű hangon. - Immár egy álló esztendeje húzódik. Pál fejérvári espán úr béjelenté, hogy nem várjobbágy, s nem nemes, hanem szabados vitéz.

- Eszerint tégy - bólintott a király. - Add levélben.

- Itt vagyon Mór fia Damakos ügye, Kesziben - folytatta István. - Esztendőt tölte Budán s tönkreméne miatta. Földjéből s testvérei földjéből a keszi várőrök egy eke földet elvevének. Igaza vagyon, de a földet ma is szántják a várőrök, nagyúr.

- Legyen kévánsága szerént. Ird levélben, adják vissza földjét.

- Legénytói Ede, besenyő úr, szövetkezék a szomszédos erdőőrökkel s elfoglalák az ciszterciek földjét.

- Nyomban adják vissza! - szólt keményen a király. - Ily ragadozások rendítik meg a szegénység bizodalmát az igazságban.

- Igy vagyon - helyeselt a kancellárius. És folytatta a felsorolást. - Esztendeje várja igazát Donát bakonyi espán úr is. Ü földet akara a bakonybéli apát úr kápolnája számára, nagyúr, ám délfelől a keráli szakácsok, keletfelől meg az erdők őrei lázadának fel, mert ama hely vadászatra való.

- Vadászat nem előzheti meg Isten dücsőségét. Legyön békesség s adják meg a földet a kápolnának.

- Kolozs várának száznagya, Ágad úr, valamint Csanád, Várdó, Apa kastrensis uraim, Ebegény hadnagy úr, Izsák száznagy s Béda várnagy uraim erőszakot tevének, nagyúr. Mert az ű parancsolatjukra s egyetértésükkel Béda s Vadasa megtámadák Nyikosfia Nyikos úr jobbágyait, Védát s atyjafiát, Hiszét. Béda, Vadasa és Várdó uraimék elösmerék, hogy Nyikos úr jobbágyai nem az ű civistársaik lennének.

- S miként törekszenek az igazságra?

- Nyikosfia Nyikos úr Váradjára, Istenkésértésre kévánkozik, nagyúr.

- Mint véleködik az váradi káptalan?

- Istenkésértésre utasítja űköt, nagyúr. De űk különös apellátát nyujtának bé a kancellárián s mondák, hogy azmit Nyikos úrtól elvevének, jussuk vala.

- Ha így vagyon, menjenek Istenkésértésre. Majd elösmérik Nyikos úr igazát s jussát, ha békötözik kezeiket.

- És itt vagyon immár jó üdeje az szekzárdi apátság levele, uram. Nem tudja az apátság, mi légyen a hírnökkel, Cserttel, kinek szabadságot adál, mert Fejérvár kastrensiseiből még nem kapá az lovas börtönt s hírnököt Csert helyében.

- Ki is ama Csert? - tűnődött Béla kelletlenül. Nem szeretett visszagondolni a száműzetés éveire, amikor Németországban élt, mint hazátlan herceg.

- Ez ama Csert - kezdte a kancellárius, de a király közbevágott.

- Igenyest ama Csert, azki oly híven kísére - mondta szaporán s arca elkomorult. - Ez ama Csert, azkit rokonaival egyben az apátság szabad jobbágyává tevék s megengedém, hogy vértesen járjon akár hadban, akár apát uram követségében. Ird meg, uram, Fejérvár kastrensisei közzül ugyanannyi lovas börtön avagy hírnök szolgálja Szekzárd apátságát, ahányan Csert és rokonai vagynak. S mi vagyon még?

- Itt következnek azután ama panaszok s kérelmek, melyek visszavett, keráli birtokaid miatta vagynak - sóhajtott Báncsa nembéli István kedvetlenül. - Az első az Bős-nemzetség apellátája. Kürtösi Thúz uram s az nemzetség minden családfője protestál falvainak, földjeinek, erdeinek, halászó tanyáinak s várának visszavétele ellen. Atyád, Anderás urunk, adományozá s donációs levelet ada róluk.

- Tovább! - intett a király ridegen, kivonva kezét az övéből.

- Somügyből protestál Lankrét nembéli Beke espán uram is...

- Tovább.

- Örsi Cibrien nembéli Petrus úr...

- Tovább.

- Ű állítja, hogy falvait, melyek most visszaadandók, még Immerikusz kerálunk adományozá s így a sérelöm kétszeres.

- Tovább, Isteván uram - sürgette türelmetlenül Béla.

- Gut-Keled nembéli Bátor úr, azkié Karom vára, Turda nembéli Demeter és Damakos, azkik Hódoson laknak, korpádi Cseke úr, Csalkfia Miklós úr Tamásfalváról, az Geréb-nemzetség, az Bot-nemzetség, Kepös nembéli Bagd úr, Báránd nembéli Idecske, Gomol, Petőd urak...

- Félre velük - szakította félbe a felsorolást Béla s elhárító mozdulatot tett a karjával. - Üsmeröm valamennyit. Jól vagyon, ahogy vagyon. - Felállt s járt néhány lépést, majd ismét a székre vetette magát s kezét visszadugta az övébe.

- Ezök nagyrészt itt is vagynak, uram, eljövének az kúnok fogadására s az tanácsba. Most még úgy beszélnek, hogy te, nagyúr, az igazság és Jézus urunk hitének támasza vagy. Bizakodnak benned, uram. De ha megtudják, hogy hiában bizakodnak, nagy zúgás leszen.

- Félre velük - ismételte még ridegebben a király s mély, sötét szeme megvillant. - Ha kedég zúgás leszen s nem hajlik meg a nyakuk, erővel vészöm vissza, azmit akarok. Az igazság Istennél vagyon.

- Beszélik némelyek, uram, - folytatta csendesen a kancellárius - hogy a kúnokat ellenük hozod be s az ű nyakukat akarod igába törni.

- Beszéljenek - dünnyögte Béla, dacosan felvetve fejét, hogy hosszú haja félrehulljon a homlokából. Elefántcsonthoz hasonló arca lassan kigyúlt a homlokáig.

A kancellárius egy pillantást vetett rá listái fölött.

- De vagynak, azkik az igaz hit és elkőccs veszödelmét várják az rengeteg kúntól.

- Tudom, tudom. Apát úr is ettől tart, de azért szömben örvendez - dünnyögte kedvetlenül Béla. - Vagyon még egyéb is?

- Itt vagyon még kerálné nagyasszonyunk levele, kit Budáról külde tegnap - jelentette Báncsa nembéli István. - Végére hagyád, nagyúr, merthogy magad ügye.

- Hát lássuk a nagyasszony levelét - szólt türelmetlenül, arca ismét visszanyerte szokott sápadt színét, a szemében pedig nyugtalanság villant. Ajka körül a két mély ránc mélyebbre vésődött.

A kancellárius elővette bő csuhájából az összehajtogatott hártyalevelet, kiterítgette s egyenletes, hűvös hangon felolvasta.

- Bélának, Isten kegyelméből magyarok, horvátok, kúnok kerálának... - felsorolta a király valamennyi címét és méltóságát - üdvözletemet. Tudatom nagyságoddal, ézös uram, hogy az gyermekekkel egyben, Istennek hála adassék, egésségben s épségben vagyunk s várjuk nagyságodat vissza. Mert bátor tudjuk, hogy országos gondok és fáradalmak szólítottak el vala körünkből, mégis szomorúak vagyunk, ha orcádat nem láthatjuk s gondjaidat nem oszthatjuk. Kívánjuk nagyságodnak, ézös uram, erősítsön és segéljön mivelködetidben s vigye jóra szándokaidat.

A király szigorúan összevonta szemöldökét s maga elé bámult. Szemrehányást érzett a levélből s ez bosszantotta. Az asszony kotló akkor is, ha királyné. Azt szeretné, ha csibéi ott melegednének az ő puha szárnyai alatt, veszedelmet lát minden futó árnyékban s azonnal csárog, ha ragadozót lát. Boldog a földmívelő szabados, aki egy-két eke földjén gabonát vet és

arat s begyűjtve a csűrbe Isten ajándékait, nyugodtan várja a telet a meleg kis házban. Eszébe jutott Bélának a pécsváradi kolostor ódon, barna refektóriuma, a kerek toronyszoba, ahol régi könyveket s leveleket forgatott az apát társaságában. A várostól és hadiúttól félre eső kis falu, az erdők között, a Zengő tövében megbújó csendes szerzetesi család - és csak annál keserűbb és bosszúsabb lett. Miért emlékezteti Mária az egyszerű, magányos élet édességére? Ő király, országok sorsa nehezedik reá, nem tudja, hogy cselekedjék, hogy őrizze meg az igazságot is, az emberek jóindulatát is... És mindenfelől veszedelmek lopakodnak felé.

- Irnod kell, István atya, Fredericus hercegnek is - mondta hirtelen, megszakítva a levél felolvasását és a pap felé fordulva. - A veszödelöm űt is fenyegeti. Kresztyéni szeretettel s alázattal fordulok hozzá, állítsa fegyverbe népét, s jöjjön hozzám, hogy Jézus urunk hitét s Nyugat országait együtt védelmezhessük az mohal ellen.

- Nem tartasz tőle, uram, hogy cserben hagy? - emelte fel fejét a levélről Báncsa nembéli István. - Alig feledénk el, hogy az ország nyugati széleit dúlá.

- Most el kell felednünk minden gonoszságot, és ártalmat. S hátha magábaszáll s kapzsiságát megszégyönöli? Ha Isten megvilágosítja elméjét, belátja, hogy két kard jobban véd, mint egy s hogy ű is elvész országostól, ha mellém nem áll.

- Vajjon, ha béjön, nem megyen-é ki majd nagyon nehezen?

- S vajjon, ha bé nem jön, nem akkor tör-e reánk, amikor bajban leszünk?

- Irhatunk, nagyúr.

- Irjatok. S ha meglészen a konceptus, mutasd bé. Most hallgatlak, olvass tovább.

A kancellárius megköszörülte torkát s megint olvasott.

- Különösen fáj s aggaszt, uram, hogy éppen akkor nem vagy közöttünk, mikor különb-különb szomorú híreink vagynak s döntenünk kell gyermekeink sorsáról. Mert most vevénk az hírt bizonyos Bertalan nevezetű dominikánus atyától, azki az Etil mellé kívánt vala utazni, de Jurij szuzdáli fejedelem őnagysága elfogá, hogy az mohalok alvilági serege tönkretevé immár Szuzdált is és Jurij űnagysága is halálát lelé az harcban. S hogy amaz merjákok, azaz mordvák, kiket Jurij űnagysága telepíte le, hogy az mohal ellenében védelmezzék, az Tartarosz iszonytató fenevadjaihoz pártolának, mindenkit megölének s áldozataik fejét dzsidára tűzve hordozzák maguk előtt. Én csak gyengeértelmű asszonyember lévén, nem tudhatom, minő következéseket várhatsz ezután, de ama dominikánus atya, akiről fennebb szólék nagyságodnak, megmagyarázá, hogy immár Novgorod ellen vonulnak Tartarosz ördöngei s más részük dúlja amaz országot is, hol eddig az nagykúnok tanyázának. S értésére adom nagyságodnak még, hogy négy nappal ezelőtt megérköze az menekültek között Mihály, Rosztiszláv és Daniló úr is, kevesedmagával, csak leghívebb vitézeik kísérvén őket magyeri földre. Az fejödelmek igen keseregnek szernyő sorsuk s országuk állapotja miatta, könyörögnek Isten atyánkhoz, venné le róluk az csapást. Városaik lánggal lobognak, Kijóv gyönyörű templumaival, klastrumaival s házaival tűznek s felforgatásnak martaléka lőn s lakóiból alig menekedék meg vagy kétszáz, az is éhezik, bujdokol s kétségbeesvén senyved. Ez pompázatos város most ganéjdombhoz hasonló, mint mondják. Szövetséget akarnak mivélünk, ézös uram, kévánságaikat majd megtudod leveleikből.

- Kijóv... Halics... És Szuzdált sem menték meg a merjákok s finnek... - kiáltott fel fojtott hangon a király, felugrott helyéről, övébe dugott kézzel keményen megállt s rámeredt a bágyadt őszi napfényben villogó máriaüvegekre. - Szegény Jurij fejedelöm... Kedég azt hivé, majd megmentik Nagymagyeriország ellen... S most sem ez, sem ű, sem Kijóv és Halics.

Lesújtva hallgattak sokáig.

- Folytasd - mondta azután csendesen Béla s megint leült. Lassan-lassan sikerült uralkodnia indulatain, arca megkeményedett.

- Úgy beszélik, uram, - olvasta tovább színtelen hangon a pap - hogy szövetkezni kévánnak veled országuk visszahódítására. S ezért igen óhajtanák, hogy adjuk feleségül leánykáinkat Miháilovics Rosztiszlávnak, valamint Danilo úr űnagysága fiának, Leónak. Kérlek, ézös uram, gondold meg ezt igazságos szűved szerint.

A király ismét felállt s keményen nézett Báncsa fia Istvánra.

- Nem - mondta meglepő ridegséggel. Ez a ridegség annál meglepőbb volt, mert az imént még szinte lesújtottan s dadogva szólt a szerencsétlenségről.

Le s fel járt, fejét hátravetette, hogy szabaduljon a minduntalan homlokába hulló haj puha cirógatásától.

- Nem - ismételte nyugodtabban, de még határozottabban. - Szövetséget nem. És házasságot sem.

- Miért, uram? - csodálkozott a kancellárius. - Kresztyén fejedelmek s a te segödelmed híjján nem verhetik ki Tartarosz sátánjait.

- Nem - ismételte harmadszor is a király s most hadarintott is a kezével, mint aki örökre elhessegeti magától ezt a gondolatot. - Szuzdál, Kijóv, Halics nincs többé. Virágzék, vetélkedék s egymás vérét ontá. Egymást gyengíté. És sorsa beteljesödék. Nincs erő, Isteván, ki hatalmat vethetne a mohalon, nincs fegyver és had, ki onnét kiverhetnéje. A fejödelmek immár földönfutók. Én kedég földönfutókhoz, országukat vesztött fejedelmöcskékhez nem adom leánykáimat.

Ez tökéletesen világos beszéd volt. A kancellárius megértette és helyeselte. De megértette azt is, hogy Béla eltemette Szuzdált, Kijóvot s Halicsot s hogy most már csak a maga birodalmáért aggódik. Eszébe sem jut, hogy bár csak egyetlen katonát is áldozzon a letiport fejedelemségekért. Ez pedig azt jelentette, hogy a mongolok hatalmát véglegesnek és megdönthetetlennek látta, tudomásul vette, mint valóságos állapotot, amin változtatni többé nem lehet.

- Ird - mondta a király elgondolkodva s homlokát a tenyerébe hajtotta. - Kedves hívemnek, feleségömnek, Mária nagyasszonynak, üdvezletemet. Kedves hívem, az kői monostorban vettük leveledet. Imádunk Istenhez, teljes buzgalommal kérvén, adjon néked és gyermekeinknek nyugodalmat, egészségöt és békességöt. Irod, kedves hívem, hogy minő keserű csapás éré amaz, orosz fejödelmeket s miként menekülének udvorunkba. És ugyancsak írod, hogy birodalmuk visszahódításáért vélünk akarnának szövetkezniök. Én ez szövetségöt, magamról elhárítom, Isten atyánk bölcsességére és akaratára bízván, hogy az tartároktól megszabaduljanak, mert sem magam erejét, sem az enyémnél nagyobb s hatalmasabb erőt arra elegendőnek nem vélek. Mint vendégeinket, tartsátok űket teljes tisztösségben és kresztyéni szeretetben, lévén földönfutó s mezítelen szegényök. De az szövetség haszontalan lenne mind reájuk, mind mireánk, hiszen münk csak fecsérelnénk magunkat, űk kedég sömmi segítségöt nyujtani nem tudnak.

Itt megállt, s megvárta, míg a kancellárius lejegyzi a magyar szöveget. Várakozás közben egyre maga elé bámult az asztal lapjára s fehér, de erős ujjaival lassan simogatta a homlokát.

- Irod továbbá, - folytatta csendesen s minden szót megnyomva egy kissé - hogy Miháilovics Rosztiszláv úr űnagysága, valamint Danilovics Leó űnagysága az mű leánykáinkat feleségül választának s rokoni szeretetben kévánnak élni vélünk. Ezt sem hagyhatom jóvá, mert sömmi sükerét nem látom. Margita kezét megkéré már Saint-Omer Villelmus úr űnagysága s el is jegyezé, így tahát, nem látván értelmét ez házasság megbontásának, maradjon immár Villelmus úr jegyese. Hasonlóképpen kívánom az többi házasságot is elrendezni, olyan fejedelmi személyökkel, kik családunknak, egész nemzetségünknek s birodalmunknak is, úgyszintén Jézus urunk igaz egyházának javára, épülésére s erősödésére válnak.

A hollótoll élesen nyikorgott, a kancellárius ujja görcsösen szorongatta, miközben nyelve hegyével buzgón nyalogatta keskeny ajkait.

- Kún uraimék kedég pótolják azt az erőt, kit elveszíténk Keletön, az orosz birodalmak szertehullása s romlása miatta...

Felállt, kezét az övébe dugva járkálni kezdett.

7.

Kő monostora egycsapásra a legfontosabb hellyé vált. De nemcsak a legfontosabbá, hanem a legnépesebbé is. Mert az ország minden tájáról egyre érkeztek főpapok, dominikánus szerzetesek, így Gergely győri, Bertalan pécsi, Jakab nyitrai, Raynald erdőelvi püspökök, vértes vitézek, lovászaik és szolgáik kíséretében, maguk is vértesen, dzsidásan, kardosan és pajzsosan, cseppet sem hasonlítva egyházi férfiakhoz. Marcona, nagybajuszú, barna daliák voltak, otthonosan ülték meg nehéz paripáikat, fenyegetően csörtették nehéz fegyvereiket s büszkén lobogtatták sisakjukon a tollat. Ha valamely szelíd latin vagy francia apát látta volna őket, nem ismerte volna fel bennük Jézus szegény szolgáit, hacsak a mellükön függő nehéz aranykereszt s vastag ujjukon a főpásztori gyűrű el nem árulta volna. Hadi népük sátrak alatt vert tanyát az erdőig elterülő síkságon, jól megnövelve ott a hatalmas sátorvárost. A papi személyek a kolostorban s a székesegyház körüli papi házakban telepedtek meg, felverve a máskor oly csendes, fehérre meszelt cellák békéjét s hangos vitát, tereferét, jövés-menést támasztva az épületekben. A refektóriumokban új, nehéz asztalokat állítottak fel s új meg új öblös székeket hordtak össze, hogy a vendégek helyhez jussanak.

A papság mellett egyre-másra érkeztek világi urak is, ugyancsak szépszámú kísérővel. Voltak közöttük vértes ispánok, várnagyok s voltak sok faluval, rengeteg földdel dicsekedő hatalmas birtokosok. A csillogó, zörgő, lobogós, tollas ispánhadak között dacos szegénységben vonultak be könnyű lovaikon a bőrruhás, kacagányos, könnyű fegyverzetű vitézek. Egy-egy ilyen vidéki úr magával hozta az általa lakott országrész levegőjét, szokásait és ruházatát. Némelyek hosszú, zsíros haja a vállát verte, némelyek koszlott farkasbőrt viseltek. Egyesek drága hölgyprémet, vagy a besenyők széles nemezkalapját, mások a kúnok hasított magas süvegét, ismét mások az alföldiek bozontos báránybőr kucsmáját hordták. Voltak itt lobogó ingujjú hetyke legények s mogorva, hallgatag, sebhelyes, piszkos vének, voltak magasak és zömökek, kötekedők, gőgösek s gorombák, meg békések, lusták, közönyösek, aszerint, hogy őseik mily törzsnek, nemzetségnek a tőkéi voltak.

A sűrűség egyre nőtt, egyre-másra vonultak a csapatok nagy lódobogás, kiáltozás, fegyvercsörgés közepette, élükön a nemzetség zászlós kopjájával. A nyírségi Kendék például még lófarkas dzsidákkal érkeztek, mogorván, idegenül pillantottak az összesereglett népre, főként a bőrruhás görögökre, a magas, feketeképű arabokra s a maguk közt csoportosuló kúnokra. Lehetett itt látni hosszú kopjára tűzött koponyát is. Bolondosvár ispánját pedig szőke, kék-

szemű, nagytermetű, mosolygó tótok kísérték, háncsbocskorban ülvén az ugyancsak jámbor lovakon.

Adás-vevés, rabszolgaterelés, vásári kiáltozás, sípszó, damborapengetés, kötekedő ugratás, jókedvből kipattanó lóversengés, ebugatás, barmok bőgése, lovak nyerítése csak akkor csillapodott, amikor kiküldött királyi hírnökök vágtattak át a táboron, a sátrak között, házak csoportjai mellett s kikiáltották, hogy Köteny úr kúnjai közelegnek. Erre mindenki a Cserög felé terülő lapályra tolongott, szláv asszonyok a karjukra kapták gyermekeiket, papok vonultak ki hosszú nyélen aranyosan villogó keresztekkel, Máriás-zászlókkal, hálaadó énekeket zengedezve. Az úri személyek pedig kibújtak sátraikból, lóra kaptak s vágtában rohantak a látványosságra.

A háztetők is megteltek kíváncsiakkal. A klastrom széles falain is tolongott, nyüzsgött a tömeg. Még a rabszolgák is iparkodtak arra szorulni, amerről a kún hadat várták. Feszült izgalom remegett a mezőségen. Aki gyalogosan volt, bokáig süppedt a puha agyagba, a lovak toporzékolva dagasztották a sarat.

Béla és kísérete - az apát, Ugrin érsek, Csák nembéli Máté, Dénes nádor, István kancellárius, Öcsény, Ákos nembéli Ernye Saint-Omer Vilmossal - Köteny kún urai között elvegyülve a király környezetében, két fia hallgatagon, gőgösen s bizalmatlanul, a kolostor papjai, ott szorongtak a főépület egyik kiugró erkélyén. Innen messze el lehetett látni az őszi alkonyatban. És a látvány nemcsak Kötenyt és a kúnokat, nemcsak a magyar urakat és papokat, hanem a királyt is lenyűgözte. Az őszi táj csendes borongásában, illatos hervadt színeiben, halványkék egével s aranysárga, búcsúzó napfényével, az Északon vonuló sötétkék erdő, a párás síkság rengeteg sátrával, lovaival, sürgő-forgó népével, mely mint színes bogárraj hemzsegett odalent, gyönyörű volt. Szépek voltak a székesegyház hatalmas, zömök falai, a papi házak csúcsos fedelei, az ablakokban és ereszen nyüzsgő sokadalom, a messzenyúló széles, magas kolostori falak megrakva néppel, piros, kék, fekete és sárga ruhák színfoltjaival, mintha cifra madársereg pihent volna meg rajtuk. És szép volt, ijesztően szép, amint Cserög felől, a Duna széles ezüsttükre mentén kibontakozott a kún lovasok serege, amint barnán és feketén hömpölyögtek elő az erdő csücske mögül a bágyadt fényben az előőrsök hadirendben lovagló szétszórt csapatai. A fürgén előrevágtató kicsiny alakok minduntalan elváltak, szaporán szétfutottak a síkon, mint harcias, gyors bogarak, hosszú, vékony csápjaikat, a dzsidákat, magasra meresztve. Köröket írtak a mezőn, bejárták keresztül-kasul, majd visszavágtattak, megint az előőrsökhöz csatlakoztak.

Őket az előhad követte. Csak egy törzs, Tát törzse érkezett ide, a többi még várta a parancsot, merre vonuljon az Al-Dunától. De ez az egyetlen törzs is ijesztően nagy volt. Akik ellenezték a kúnok befogadását, most fogcsikorgatva csóválták a fejüket, mások, akik azzal feküdtek és keltek, hogy a király ellenük akarja felhasználni Köteny népét, sápadtan érezték, hogy gyomruk lesüllyed, vérük leszáll s tarkójuk erősen viszket. De még a király törhetetlen hívei is megrémültek. Be csak bejönnek a kúnok, de hogy fognak kimenni, ha visszájára fordul a szövetkezés?

Még a király is belenyomta erős, fehér fogait az alsó ajkába, amikor a kún had felbukkant. Sokan, iszonyú sokan voltak. Mi lesz, ha nem hajtják meg fejüket a királyi akarat előtt, hanem egyre több és több szabadságot, földet, kedvezést csikarnak ki? Vagy fellázadnak s ellene fordulnak? Hogy tudja majd fékentartani a visszavonásban vergődő ország erejével ezt a lovon született, rablásban edzett, akaratát megnyirbálni nem tudó, magát senkinek alá nem vető keleti népet? Hiszen ezek olyanok, akár a magyarok ősei voltak, olyanok, amilyeneknek a nagy *Gesta Hungariae* írja le őket, hiszen ezek lóvért ivó, gyujtogatni és rabolni szerető, emberölésben kéjelgő vadak, ezek Vérbölcs és Lél népe, az első fejedelmek népe! S ahogy ők

végiggázolták a világot Lombardiáig, Dél felé Konstantin aranyas városáig, úgy gázolhat végig ez is a legnehezebb időkben Magyarországon, a városok polgárainak vagyonán, papok és urak gyenge falvain, legelők értékes csordáin és ménesein. Csakugyan helyes volt-e jobbot nyujtani Kötenynek, csakugyan neki van-e igaza s nem azoknak, akik félnek a kúnoktól? Vajjon nem a tartárok titkos szövetségesei-e ők s hátbatámadják a vendéglátó birodalmat, amikor legnagyobb szorongattatását éli?

Gondolataiba merülve nézte a lovasok görgetegét, a száguldó előőrsöket, a lobogó lófarkakat, a dzsidára tűzött, fehéren vicsorgó lókoponyákat, majd óvatosan Kötenyt kezdte vizsgálni. Azzal a pillantással, amelyet oly jól ismertek a képmutatók, gyávák és hízelgők, azzal a késhez hasonló, boncoló tekintettel vizsgálta apróra a kún fejedelem arcát, viselkedését, hangját, egész testi-lelki mivoltát. Kutyák vizsgálják így a gyanúsan közelgő idegent, vajjon nem rejteget-e korbácsot a háta mögött, nem tartogat-e mérgezett húst.

Köteny kissé távolabb állt három nagybajuszú, csupaszállú, csimbókos vén kún úrral a két összeszorított ajkú, közönyösen gőgös legényfiú között. Mellette egy domonkosrendi atya állott. A szerzetes kúnul mondogatott neki valamit, Köteny elmerülten hallgatta. Ábrázata komoly és nyugodt volt, szeme is nyugodtan pillantott a közelgő hadra, nem volt sem gyanakodó, sem félénk, nem volt nyugtalan, vagy büszke, nem, Köteny pillantása nyílt és tiszta volt, bár az élet kegyetlen ujjai kemény vonásokat vésték arcára. Balját a kardján nyugtatta, jobbját az öve aranycsatján. Lábát szétvetette egy kissé, alacsony, zömök, vállas termete könnyedén állt, remek csizmája tisztán ragyogott. Béla megnyugodva nézett ismét ki a szabadba. Nem, Kötenytől nincs mit tartania. Köteny tudja, hol van, tudja, mily hálával tartozik az őt befogadó királynak és népének, tudja, hogy a biztos pusztulásból nyílt számára menekülés. Köteny okos, nyugodt, erős férfi s ha kereszténnyé lesz, ragaszkodni fog Jézus törvényéhez és az ország népének szokásaihoz. Köteny nem Vérbölcs és Lél, Köteny nem is Vata. Köteny valóban ott volt a Kalka vizénél, valóban elvesztette fiait, Györgyöt és Dánielt, népének nagy részét és gazdagságát. Köteny tisztában van a tartárokkal s nem köti hozzájuk titkos szövetség. Köteny hű támasza lesz vére hullásáig, utolsó lehelletéig.

Lent a halványzöld síkságon, az esti párák fátylai között, már kibontakozott a Tát-törzs derékhada. Oldalbiztosítással lovagoltak, messze szétterülve a mezőn. Omlott, egyre omlott a sok ezer fürge, kicsiny ló, omlottak a lovasok sötét csapatai, lazán s mégis eltéphetetlenül, bármely pillanatban szétrebbenni s vágtatni készen. Itt-ott megvillant a napfény egy-egy díszes lószerszámon, kardon, dzsidapengén. A sötét áradat fölött fehéren, feketén lobogtak a lófarkak a szélben, ragyogtak a fehérre szítt lókoponyák. S egyre többen bukkantak elő az erdő sarka mellől, egyre szélesebben áradt a lovas tenger. Egyre több és több oldaljárőr csapott ki a hadból s karikázott el messze, gyors vágtatással. Tülök rivallt, zsongó, morajló hullámokban tört elő a lovak szapora dobogása, nyerítése, a vitézek csevegése. Egyik nemzetség, egyik család a másik után, egyik szakasz a másik után támadt, mintha a föld mélye ontotta volna őket.

A nap lehanyatlott s még egyre jöttek. Szétterültek, mint áradó vadvíz, körülfolyták a csalitokat, cserjéket, bozótos foltokat. Itt már lóról szálltak, amott még csak összeverődtek a száznagyok rikoltó parancsára. Tüzek lobbantak fel vörösen a sötétkék estében. S a lovasok nyomán felbukkantak a könnyű, kétkerekű telegák, kerekeik sírtak, recsegtek, ponyváik, mint méhkasok himbálóztak a lassan bandukoló ökrök fehér tömegei között. Lovaslegények cikáztak a szekérsorban, hosszú ostoraik éles durranása felhangzott a klastromig, rikkantásuk olyan volt, mint a tűzben recsegő fahasábok hangja. Ezüstösen csilingelő csengők közé otrombán kongó kolompok szava s ökörbőgés vegyült. S mintha a telegákon megbúvó asszonynép és gyerekhad csivogását, csudálkozó kiáltásait is hallani lehetett volna.

Órák múltak s a király és kísérete elfáradt. Csak a bámészkodó tömeg volt fáradhatatlan. Az zsongott, kurjogatott s kiabált friss torokkal. És a magyar urak, akik vitézeik tömegében lovon nézték végig a kúnok bevonulását, már ameddig látni egyáltalán lehetett. Mert az alkonyat egyszerre lezuhant s már csak a rettentő tömeg kavargó mormolása, az ostorok csattogása, a csengők és kolompok zenéje hallatszott, mintha alvilági nép nyüzsgött volna elő a föld alól valami óriási lyukon, már csak a csörjék és foklák vörös lobogása látszott a sötét árnyak fölött.

A király most láthatta, hogy Köteny nem hazudott. Teljes hadi felkészültséggel jött meg, a harcra mindig készen. Ha érték is súlyos veszteségek a nagykúnokat, erejük java megmaradt, lelküket nem törte meg a szerencsétlenség.

- Úgy rémlik, - suttogta Béla mellett Dénes nádor s töprengve meghúzogatta hosszú orrát - mintha a mohalt látnám...

- Isten atyánk tám eltávoztatja űket - szólt a király is halkan s keresztet vetett. - Gát leszen ez a sok derék vitéz.

Béla lefelé indult a bástyáról. A többiek hangosan tereferélve nyomon követték.

8.

Ernye és Bene szintén ott szorongott a székesegyház előtt, a dombon. Most mind a ketten lovon ültek. Látták a kúnok áradatát, elismeréssel szóltak katonás rendjükről és nagy tömegükről.

- Sokan vagyunk, mi? - kérdezte büszkén Bene.

- Majd csak kibírunk tiktöket is valahogy - felelt Ernye.

Kifaroltattak a sokaságból s levágtattak a síkságra. Már jócskán sötétedett. Egy sor telega tanyázott le éppen. A mögedek alól kiugráltak az asszonyok, gyermekek, lecihelődtek a vének. Kifogták az ökröket s valamennyit összeterelve, két lovaslegényre bízták. Ezután megkezdődött a sátrak felállítása. A telegákról előkerültek a rácsok, nemezek és kötelek. Az asszonynép oly fürgén dolgozott, hogy szinte elővarázsolta a sátrakat. Cölöpöket vertek le, a cölöpök vasfüleibe belekapcsolták a rácsokat, fölébük húzták a hajlított bordákat, felül az egészet összefogták s megerősítették a *tögerek* gyűrűjével, azután az egészre ráborították a vastag szürke nemezdarabokat. Mikor ez megvolt, kötelekkel csigavonalban lekötözték, földbevert cövekekhez kötötték, jól meghúzták. Ketten még a kötelekkel vesződtek, amikor két fiatal leány már szaporán hurcolta a szőnyegeket a sátor belsejébe. Telegáról-telegára járva, szilkében vitték a parazsat. Csakhamar vidáman lobogó tűzön főtt a köleskása. És a tűz fényénél dolgoztak tovább szótlanul. Hordták a koporsókat, cipelték a tömlőket, mindent a maga helyére tettek. Azért is ment olyan gyorsan a munka, mert mindenki tudta, mi a tennivalója, mit hol találhat, mit hova tehet. Egyik sátorban ugyanúgy történt minden, mint a másikban.

Az egész síkságon gombamód nőttek ki a szürke, kerek tetejű sátrak. S megindult az élet, mintha most is a Don és *Ker-balik Tengiz* partján tanyáztak volna. Éppenúgy fejték a lovakat, mint ott, keverték a kúmiszt, főzték a kölest, éppenúgy mentek le a Dunára vízért. És az elkészült sátrak között itt is, ott is felhangzott a dambora pengése, a kobúz siránkozása, a síp mélabús panasza.

A két pajtás lassan léptetett a sátrak között, nézte a gyors munkát, a tüzek lobogását, szívta a jószagú kása illatát, nézegette az embereket, rémüldözött egy-egy kövér, mogorva vénasszony rútságán s felvillant a szeme a gyorsmozgású, hetyke, feketeszemű lányok csintalan mozdulataira.

- Osztán kezes-é az ejen kún madaracska? Fütyöl-e, ahutyan az ura akari? - érdeklődött Ernye, elnézve a lányok szapora forgolódását, serénységét s jókedvét.

- Hát biza, pajtás, embör kell hozzájuk.

- Nem félsz, hogy egyször éccaka elvági a torkodat?

- Fél a rosszseb - nevetett Bene. - Még azét vágná el, aki görbén níz rám.

- Meg szoktad-e verni?

- Hát anélkül nincsen - vonogatta a vállát Bene. - Legfőképpen azért, mert hajlik a csábításra. Egy szép aranycsatért, tíkörért, piros csizmáért, *sög-keléért*. Hát résön kell lönni, pajtás. Eleinte nehezen szokám meg, - sóhajtott, megvakarta a fejét - osztán amikor félre akart lépni, hát, biza, ugyancsak odacsapék... Még ű csudálkozék miatta! De osztán megértötte, hogy mellettem nincs kacsintgatás, én meg megértém Iréneusz fráter szavát, hogy ű az én penetenciám.

Nevetett. Ernye csodálkozva látta, hogy mennyivel könnyebben veszi a dolgot, mint még legénykorában.

- Otthon meröd hagyni?

- Hát meröm. Mert hát merne ű valami rossz fát tenni a tűzre! Letörném a derekát. De meg mast má vagyon néki gyermökcséje is, kisfia. Meg dóga annyi, hogy alig győzi. Mer, tod-e, minálunk az asszony nyakán vagyon ám mindön. Sátorveréstül mezei munkáig, gyerökellátástul szüésig, fonyásig, kallásig, annyi az dóguk, hogy az má mélység! Nem mondom, amíg lányok, fiatalkák, nekik áll az velág. De ha má békötik a fejüket, osztán gyermek is vagyon, akkor jaj az asszonynak. Igy osztán hamar elmen a kedvük a fickándozástul. Addig halak űk, amég horogra nem akadnak.

Egyre több magyar úrral, meg lovásszal találkoztak. A kíváncsiság elhozta őket a táborba. Bámészkodtak, ácsorogtak, hetyke hangon mindenféle sületlenséget kérdeztek a dolgozó öregektől, asszonyoktól. Azok értetlenül vigyorogtak, felkínáltak egy-egy bögre kúmiszt, hogy jelét adják jóindulatuknak. A magyarok között sokan voltak, akik már nem ismerték a kúmisz savanykás ízét és erejét, most fanyalogva itták. Mások szemet vetettek egy különösen szép íjra, csákányra, nyeregtakaróra s ujjaikkal mutogatva, hadonászva, s kiabálva, mintha süketek között lennének, magyarázták, hogy ők azt szeretnék megvenni. A kún öreg viszont csak valami magyar holmiért volt hajlandó odaadni. Igy gyorsan megindult a cserebere, sőt a vásár is, mert a magyarok dénáraira sokan áhitoztak.

Ahol meg fiatal, kacér leányok voltak, az urak is, vitézek is megpezsdülő vérrel kötekedtek. Értelmes szó híján csak kacsintgatni, integetni tudtak, megcsipkedték a leányok barna, kerek képét, megveregették a farukat, átkarolgatták erős derekukat, tapogatták a csecsüket. Eleinte inkább játékból, kedveskedésből, s csak módjával. Később egyre megbúsultabb kedvvel s erőszakosabban. A lányok vihogtak, ellenkeztek, itt-ott jól meg is verték a vitézt, a lovasok tábora felé mutogattak, hogy majd azok összetörik a csontjaikat. De azért látszott rajtuk, hogy nincs kedvük ellenére a magas, erős, elbizakodott magyarok viselkedése. Hiszen a lovaik nagyok, jól ápoltak, szerszámaik díszesek, ruházatuk pompás, fegyverük, ha néha szokatlan is, de jó és szép, ők maguk pedig urak ezen a földön, falvaik, birtokaik vannak, szabadon járnak

kelnek, királyuk messze földön híres... És szépek is, magasabbak a kúnoknál, hajuk, bajuszuk sűrűbb, válluk szélesebb. Igaz, hogy a sátrak mögül sötéten villogó szemek nézték a kötekedést, egy-egy vénasszony, aki valakinek már odaígérte a leányt, egy-egy öregember, vagy ökrökkel bajlódó gulyáslegény, aki félt a magyarokkal való szoroskodástól, görbén pillantott a nevetgélő, kihívóan kacsintgató, fekete szépségekre.

Amikor mindenfelé álltak már a sátrak és a férfiak, rábízván lovaikat az őrökre és bozontos, fehér kutyákra, sátraikhoz tértek, a tábor, egyik sarkában felhangzott a molla éles, jajgató éneke: *„La illa il Allah..."* Messze szállt az ének az estében, sokan elővették imaszőnyegüket s Kelet felé fordulva leborultak. De még a molla éneke közben sem csitultak el a kobúzok és sípok, vidám dal kerekedett a játszóhelyen, ahová az egész napi fárasztó vonulás és munka után összegyűltek a leányok-legények. Ámbár Benének, mint házas embernek, nem illet már a játszóhelyre mennie, Ernye kedvéért mégis elment.

Már messziről látták, hogy igen magas a fiatalság kedve. Nyilván nagy gondot vetettek el azzal, hogy sikerült elhagyniuk az Al-Dunát s itt vertek tábort, az új haza síkságain. A lányok jókedve határtalan volt. Csoportokra szakadozva, mint madarak a zsákmányt, körülvettek egy-egy legényt, csipkedték, ugratták, csúfolták, még jól el is verték. Máshol fogócskáztak. Visítva repült át a sötét tisztáson egy-egy sötét árnyék, nyomában lihegve törtettek hárman-négyen is. Távolabb összeölelkezve táncoltak s daloltak. A futó, libegő árnyaknak ez a csapongó suhanása, a csiklandós hangok sikoltása, csengése, a telten zengő ének, a hűvös őszi est erős, illatos levegője felkorbácsolta Ernye vérét is. Meglehetősen sokat lustálkodott, unta magát, szomjazott a játékra. Milyen szívesen beállott volna ő is a szaladgálók, táncolók, dalolók közé!

De nemcsak ő volt így. A hazulról szabadult vitézek, belekerülve a vásározás, ivás, lustálkodás és legénykedés sodrába, ugyancsak sűrű rajokban kódorogtak a kún fiatalság körül. Eleinte csak nézték, vizsgálódtak, ítélkeztek. Leszólták a kúnok lovait, sátrait, fegyvereit s magukat is. Kaszvány népség, - mondták - jöttmentek, csorvaszok, piszkosak. És buták, még beszélni sem lehet velük. Ugyan, mit akarnak itt? Vesztek volna inkább, ahol voltak. De azért fúrta az oldalukat az a vidám, gondtalan, hangos élet, amely hasonlatossá tette ezt a fiatalságot az erdők madaraihoz, a vizek halaihoz. Még csak nem is kresztyének - dünnyögték. De hát majd kresztyének lesznek hamarosan! És nem látszik meg rajtuk, hogy ismernék az igazi, emberhez méltó életet. Ezek tán nem is láttak még ekét, azt sem tudják, milyen egy szép gyümölcsös, városról meg talán hírből hallottak csak. Rablók, lusta disznók, a hasuknak élnek. De hát, Istenem, majd megszokják a tisztességes életet, eltanulják a magyaroktól, még házakat is építenek majd, szántanak, templomba is járnak, eltüzelik otromba bálványaikat s a kresztyén szentek elé járnak imádkozni...

Igy azután csak egyetlen lépés hiányzott, hogy közéjük vegyüljenek s megmutassák, mennyivel különb férfiak ők!

- Jó lönne valamék kis leányzót elcsípni - hümmögött Ernye. - Igaz, hogy még beszélni sem tudnak, de hát azért...

- Nem félsz a késtől, csákánytól? - kérdezte Bene.

- Mikor félék, te gyüge?

- Nem azért, de ezök is résön vagynak.

Vadul lobogó hajjal, bő ruhában egy sötét leányalak rohant el mellettük. Bene kún nyelven utánakiáltott, mire megtorpant és feléjük ballagott. A sötétből lassan bontakozott ki felhevült pirosbarna arca, fekete, sűrű haja és bő szokmánja. Szeme izzott, mint a parázs.

- No, hát tedd néki a szépöt - nevetett Bene.

9.

Néhány pillanat mulva már hármasban ballagtak a puha, süppedős mezőn. Ernye is, Bene is kantáránál fogva vezette a lovat. A leány gyorsan pergő nyelvvel, nevetgélve, fejét, megmegrázva beszélt, Bene tolmácsolta a szavait. Azután meg Ernye mondott olyasfélét, hogy ő most otthagyta a királyt, hadd lakomázzék Köteny úrékkal és a többi nagy úrral. S elmondta azt is, hogy a királyi udvarban milyen fényes és pompás minden, hogy mekkorák a budai palota falai és tornyai, hogy milyen nagy az ország s mennyi legelő, falu, meg ló és barom van benne s mennyi város és templom. S hogy aki a király vitéze, könyökig dúskálhat pénzben, aranyékszerben, drágakőben, ékes ruhában s fegyverben. Ezt Bene kúnra fordította a leánynak. Az meghatottan nevetgélt, alig tudva elrejteni izgalmát és csodálatát. Ernye iparkodott közel kerülni hozzá, félkarral átölelte s érezte kemény, izmos derekát és mellét. A leány nevetett, iparkodott lefejteni Ernye karját, de azért a ruhán át is érezni lehetett forróságát és remegését.

Amint így kötekedtek, dicsekedtek és huzakodtak, egyre távolabb kerültek a játszóhelytől. És egy magyar tábor felé közeledtek. A leány is kíváncsi volt a magyarokra, csakúgy, mint ezek a kúnokra s új meg új kérdéssel ostromolta a két férfit. Hogy milyen nagy a klastrom, hány pap lakik benne, milyen magas a székesegyház tornya, hány harang van benne, s mekkorák a harangok. És hogy a magyarok mind ilyen nagy házakban laknak-e s mi van a házakban. És hogy mikép élnek, hogy tudnak olyan rengeteg állatot legeltetni, ha egyszer olyan sok falujok van. Meg nem állt a nyelve, akár a gyermeké.

A magyar urak táborához érve, félni kezdett s vonakodott továbbmenni. A férfiak nevetve biztatták. Amilyen beszédes volt a gömbölyded kisleány, olyan néma lett most. Csak Ernye magyarázott buzgón. Olyan furcsa volt a leánynak a magyarok csúcsos, szögletes sátra, a sok piros, kék, fekete, sárga, meggyszín vitéz, a rengeteg magas, vállas, szakállas, gőgös férfi, a legények kíméletlensége, uraskodása. Szorosan bújt Ernyéhez, már nem taszigálta el a kezét, könyörgött, vigyázzanak rá, ha valaki meg akarná verni. A vitézek megfordultak utánuk, amint egy-egy lobogó tábortűz fényében kibukkantak a sötétből. Játékos, mókás szavakat kiáltottak. A leány, persze, nem értette s kérte Benét, tolmácsolja kúnul. Amikor ez megtörtént, elpirult, kiragyogott a szeme s büszkén nevetett. Igen kedves, mulatságos leány volt. Még hozzá szép is. Kerek arcú, barnapiros, feketehajú, tömzsi, vidám és forró. Kissé himbálózva járt, mint aki gyakran ül lovon. A hajába őszi kökerics halványkék virágait fonta, ezeket a mérges, imbolygó lidérctűzként viruló virágokat.

Egészen felbátorodott, amikor látta, hogy a magyar táborban itt is, ott is kún leányok, menyecskék járnak. Magyar vitézek kisérgették őket begyesen, kardcsörtetve s hangosan nevetgélve. Sikkantás, kacagás, mélyen brummogó röhögés, damborapengés, kurjogatás hangzott mindenfelől. A magyar urak csakúgy, mint kísérő vitézeik belesodródtak a legénykedés, mulatozás örvényébe. Számolatlan kupákkal hajtogatták a bort, sőt a kúnok megérkezésének örömére, a nagy ölelkezés vigasságában, annyi kúmiszt is, amennyit máskor egész életükben nem ittak. Akik elszoktak ettől az erős italtól, úgy elbódultak, mintha fejbesujtották volna. Az áldomás vigassága egyre magasabbra hágott.

Egyik magasan lobogó tábortűznél nagyobb volt a lárma, mint egyebütt. Rikoltó, magából kikelt hang kiabált ott. Egész sereg férfi ült a tűz körül, meg vagy négy kún nő, ezek hol némán, hol kitörő üvöltéssel hallgatták. A tagbaszakadt szakállas rabszolga borostömlővel járt körbe s szaporán töltögette a kupákat.

- A kún nép az igaz nép! - üvöltözött a hórihorgas, madárfejű, hosszú hajú, rongyos férfiú a tűz mellett s jobbjában egy dambora nyakát szorongatva, baljában meg egy óriási önkupát, úgy hadonászott, mint a cséphadaró. A tűz mellett állt s igen magasról tekintett alá a körben-

ülőkre. - Magyeri urusz̄got igencsak az kúnok menthetik meg. Én mondom, Keve, az baksa. Megmondám kerál urunk űnagyságának is, azért bocsátá bé az kúnokat.

- No, ha te mondád, megérdemlöd, hogy karóba húzzanak! - bömbölte mélyenkonduló hangon egy nagyszakállú, hatalmas, prófétai alak.

- Meg kell tanajtani ezt az urusz̄got az igaz elmélködésre - kiabált a baksa dühösen s lecsapta a damborát, a kupát azonban nem, inkább kiitta. - Mivé leve a magyeri nemzet? Gyalázatos urak zsákmányává! Papok fészkévé! Pápa úr hűbérévé! Csak a kúnok hozhatják vissza régi dücsőségét, ragyogását. Csak az kúnok erejétől támadhat fel ismég.

- Ezt már jól mondád! - helyeselt mély dörmögéssel kölesdi Thúz úr. Ő volt a nagyszakállú óriás.

A baksa szavait kitörő lelkesedés fogadta. A kupákat magasra emelték s összekoccintották.

- Hej, hej - rikkantott a baksa elragadtatott hangon, amint meglátta Ernyét s a kún öltözetben vele ácsorgó Benét, meg a leányt. - Ide, a szüvemre, ücsém!

Karját kitárva ellépett a tűztől, megölelte Ernyét, Benét s a vonakodó leányzót.

- Ű az bizonyság, hogy a kúnok béhozatalát én tanácslám Béla úr űnagyságának - kiabált tovább. - Ű ott vala, mikor űnagyságának megmondám kereken, hogy a magyeri urak ellen bé kell hoznia ezöket az derék, vitéz népeket. Ű megmondhatja, magyeri, meg kún uraim, hogy kerál űnagysága mikép szabódék, mikép bizonykodék én s mikép látá bé, hogy igazam vagyon.

- No, akkor meg is kéne tégödet nyúzni - kondult közbe ismét Bős nembéli Thúz úr. - Merthogy itt vagynak s letörik végezetül kerál űnagysága gyalázatos papjait, az jól vagyon. De hogy ellenünk, magyeri urak ellen vagynak itt, az már nem jól vagyon.

Mindebből a kúnok nem sokat értettek, összedugták a fejüket s tanakodtak. De annál inkább a magyarok. Mert Beke ispán úr nyomban ordítozni kezdett a lelkesedéstől. Éppen az ellenkezőjét annak, amit egy napja kiabált.

- Csak telepödjenek le az vitéz kún atyafiak, - kiabálta - majd röndöt teremtenek azután. Majd letörik űk ama halványképű, csupaszállú, ronda kerál hatalmát. Azki írott levéllel s prisztaldusszal vert ki engöm, oszlopos férjfiút, jussomból. S azki koldusbotra juttata, bélömet vonszolá, kutyává teve, bátor még a Szentföldön is járék Andreás urunk űnagyságával.

- Egy életünk, egy halálunk! - ágált tovább a baksa, ivott egy nagyot, felkapta damboráját s negédesen hajladozva az egyik kún szépség felé, szaporán verte a tüzes dalokat a húrokon.

Az fekete lányokat
Holló isten teremtette,
De a piros lányokat
Piros isten teremtette!

A dambora dévaj pengése átjárta a kún nők vérét. Felpattantak a tűztől, kiugrottak a tisztásra s kezüket csípőre téve hajladoztak, forogtak, égő pillantásokat vetve a férfiakra. Azok tenyerükkel verték az ütemet s vadul rikoltoztak.

Kara khirzene
Kara tora szjorátni,
Kirle khirzene
Kirzen tora szjorátni!

A kún leány, akit Ernye dédelgetett, ugyancsak kedvet kapott a tánchoz. Valaki kupát nyujtott feléje, a leány ivott egy kortyot, majd odaadta Ernyének. A legény fenékig felhajtotta, eldobta a kupát s nagyot rikkantott:

- Hej, én is kún leánnyal élöm velágom ezután!

Széles jókedvében táncba ugrott ő is. Szemben állott a lánnyal, hol egymás felé közeledtek, hol eltávolodtak, mint a párzó madarak. Bene kacagott, leült a tűz mellé s ivott. A lárma, jókedv pokoli volt. A tűz magasra csapkodott. S a dambora egyre szilajabbul zengett a baksa hosszú, fürge ujjai alatt. Egy rabszolga folyton töltögette a bort meg kúmiszt két hasas tömlőből. Mindenki egyszerre ordított, veszekedett, szónokolt. Végül mindnyájan felpattantak a földről, s vadul dobogva táncra perdültek. Bős nembéli Thúz hatalmas haja, szakálla felhőként lobogott, Beke ispán oly dühösen járta, mintha vért ivott volna. Csakhamar kivonta kardját, s meztelen pengével ropta a haditáncot. Mindenki tágult a közeléből, hogy a tűz fényében pirosan pergő szablya veszedelméből meneküljön. Beke ispán életveszélyes volt. De ez is csak növelte a jókedvét.

Néha-néha abbahagyták az őrült forgást, a tűzhöz léptek s ittak. Aztán tovább folytatták megint. A nők arca kipirult, szemük, mint, az eleven szén, villogott. Csecseik rezegve tomboltak a bő ruha alatt. Befont hajuk repült. Kicsiny, csizmás lábuk rúgta az aszott füvet. S ittak, mint a szomjas, forró homok.

Csak a baksa és Bene ült a tűznél, az egyik tébolyodottan zenélt, a másik nevetve nézte a forgást, ugrabugrát.

Mikor Ernye és a kislány kifulladva a földre huppant, Bene mosolyogva figyelmeztette gyermekkori pajtását:

- Vigyázz, te lüke, nem tod még, mejenök az kún asszonyok.

- Mejenök? Hát ejenök! - rikoltott részegen Ernye s megölelte, keményen megcsókolta a pipacspiros, szabadkozó lányt. S nyomban dalolni kezdett:

Fenn az hegyön nagy tüzet vetöttem,
Lobogott is végig az gerincön,
Megcsókoltam jobbfelül az orcád,
De az bal is tűzbeborult tőle!

- Kún szeretőm lesz, pajtás - bizonygatta, hetykén Bene felé fordulva s félkarral szorongatva a kissé oldaltdőlt leányt. - Ez leszen a kedvesöm, ez a fekete galamb!

- Mindön négy napban más! - magyarázta Beke ispán, dülöngézve lépvén a legények elé s meztelen kardjával hadonászva. - Nem bízok egybe sem! Mind hamis, akár a kutya. Négy nap multán möhet!

Bős nembéli Thúz úr roppant karjába kapta az egyik táncoló kún asszonyt s magasra emelve, mint egy csirkét, széles mellére szorította, sikoltozó száját fullasztó csókkal forrasztva be. Az asszony rúgdalózott, csapkodott, de Thúz úr vajmi keveset törődött vele, lassan megfordult álltóhelyében s a nőt simán a földre tette. Búsan nézett körül, akár a vén bika.

- Sohase halunk meg! - bömbölte szörnyű kétségbeeséssel. - Vagyon itt valaki, azkinek nem tetszik?

- Senki! - rikácsolt a baksa.

A kún urak lihegve nevettek s nagyokat ittak.

- Mert ha vagyon valaki, csak szóljék - fenyegetőzött Thúz úr.

- Neköm vagyon - köpte oda megvetően Beke ispán s úgy tett, mintha nem törődnék az egésszel.

- És hát ugyan mi? - húzta el a szavakat az óriás.

- Azki egész életiben egy asszonnyal éle, előttem nem embör.

- Az az egy meghala - szólt rekedten Thúz úr. - Nem bírá el az igazságot.

- No, ha meghala, nyugodjék békében - hagyta jóvá Beke ispán s ivott. - Ezután fogadd meg az én tanácsomat, uram. Mindön kutyát agyon kell verni s négy napon túl nem szabad asszonyt tartani.

De nemcsak ennél a tábortűznél volt magas a kedv. Citeraszótól, rivallgástól, tánctól s asszonyi sikoltozástól hangzott az egész tábor. A kúnok sűrű vére beleáradt a magyarok lustább, megállapodottabb vérébe. A két nép találkozása felkavarta az indulatokat. Verekedések lángoltak fel, a kumisz meg a bor tüze elborította az emberek agyát. És nemcsak verekedtek, hanem ellenkezőleg: csókolóztak és szerelmeskedtek. Ilyen szerelmeskedést régen látott ez a táj. Valaha, tán a hunok, a vad bolgárok, meg Baján és Dzengizik várhúnjai tomboltak így gazdag és véres baranták után. A magyarok sátraiban kún nők, a kúnokéban magyar vitézek itták a titkos fűszerekkel kevert bort és kúmiszt s ölelgették egymást olyan kábult, eszeveszett gyönyörökben, amilyet a magyar vitézek eddig sohasem éreztek. Szépek voltak ezek a gömbölyded, izmos kún nők, szépek és vadak. Testestül-lelkestül odaadták magukat a gyönyörnek s megtanították új kedveseiket az élvezet ravasz fokozására. A kéj titkos forrásait nyitották meg, a vadállatok könyörtelen dühéig feszítették vágyaikat s a fáradtságot füvek és gyökerek nedveivel csillapították. A sátrak sötét mélyéből sikoltozás, gügyögés, hörgés, dadogás és lihegés csapott ki, mintha vadkanok birkóztak volna.

Ernye sem bírta tovább. Egyre vadabbul gyönyörködött az őszi kökericcsel díszített, fekete, hamisan kacsintgató s minduntalan táncbaugró leányban.

- Gyere - súgta rekedten a leány fülébe s bár a tömzsi, forró kis lány egy szót sem tudott magyarul s életében most látott először magyart, ezt a szót megértette. Ez volt az első magyar szó, amit megtanult. A teste minden izével, porcikájával, remegésével és forróságával tanulta meg felejthetetlenül. Megállt a legény előtt, lesütötte a szemét, mosolygott s jobblába hegyével köröket írt a földre. Ernye tudta, hogy amelyik asszony köröket irkál, már elhatározta magát. Csuklónfogta a lányt és vonszolni kezdte egy ponyvával takart szekér felé. Gondolta, majd reggel elviszi a maga szállására, vagy megszökik vele a király csapatából. A leány vonakodva követte. Még utánuk hangzott Bene figyelmeztetése, de a legény nem törődött vele. Felkapta a leányt s beemelte a gazdátlan szekérbe, letette a holmi közé s maga is utána ugrott. Nyersen tört reá zsákmányára. Inyében a harapás gyönyöre csiklandozott. Rájuk borult a sötétség, a ponyván túl, a külső világban, zsongva tombolt a kavargó duhajkodás. Néha a közelben lobogó tűz vörös fénye lobbant be a ponyva nyílásán.

De a lány csitítólag tette kezét a legény csuklójára s rekedt torokhangon kérlelte valamire, Ernye megtorpant és várt. Ekkor a leány lassú, kitanult mozdulatokkal és csiklandó ujjakkal, nevetgélve levetette Ernye ruháit. A magáéit is lehámozta. De ezután sem került még sor az ölelkezésre, mert a lány valami tukót szedett elő a sötétben s bekente Ernyét holmi zsíros, tüzestapintású kenőccsel. Nyakától a térdéig kenegette s közben gügyögött, mint a gyermekét csillapítgató asszony, vagy a csibéit hívogató kotló. Ernye már nem törődött semmivel, hagyta, tegyenek vele, amit akarnak, hiszen célját úgyis eléri. Lassanként azonban felengedett benne a részegség bágyadtsága, agya tisztult, szeme előtt piros és zöld fénykarikák és fehér sugarak villogtak. Majd repülni kezdett, könnyűvé vált, mint a pehely, melyet illatos tavaszi szél lenget a fák fölé. Mit csinál velem ez a szuka, - gondolta - még megöl... De ebben a

gondolatban nem volt semmi félelem. Inkább kéjes belenyugvás. És azután repült, repült Ernye, repült, mint a sas, repült magasan, a sötétkék égen, felhők suhantak el mellette s ő áthatolt rajtuk, repült, anélkül, hogy megmozdult volna, minden ízét átjárta a meleg nyári levegő simogatása. Zenét hallott, de nem lehetett tudni: honnét, lebegett a végtelen magasságban, úszott, ringott s elragadtatott állapotában dadogott:

- Ézös... Ézös...

És dadogó szavakat hallott ő is, szavakat, amiket megértett ugyan, de nem tudta mégsem, mily szavak azok. S izmos, forró karokat érzett a nyaka körül és puha, telt combokat a derekán, nem kettőt, nem tizenkettőt, Isten tudja, hányat s mégis egyvalakinek a karjai és combjai voltak. Egész testén átnyilalt valami pokoli izzás, de ez a tűz a kínnal egyszerre kéjes is volt...

Amikor magához tért, úgy érezte, sulykokkal verték össze minden tagját. Mereven feküdt s nem tudta, hol van. Megkísérelte összeszedni magát. Gondolkodott. Mi történt vele? Kivel is volt? Tapogatózott maga körül, de egyedül volt. A szekér barna ponyvája fölébe borult. Kint vasfényű volt az ég és köd szitált. Igen, ez a tábor, egy kún lánnyal feküdt ide, de hol a leány? Hogy szólítgassa? Most azonnal itt kell lennie megint s be kell kennie a testét azzal a kenőccsel, mert elviselhetetlen a teste súlya, ólomnehéz fáradtsága, erőtlensége. Repülni akar megint. Hol repült, hol úszott? S mit mívelt, míg lelke messze járt a testétől?

A feje tompán zúgott. Szeme káprázott. Feltápászkodott nagykeservesen és akkor látta, hogy teljesen mezítelen, csak egy farkasbőrt vetettek reá, hogy meg ne dermedjen.

Lassú, akaratlan mozdulatokkal cibálta magára a ruháját, lábát kínosan takargatta a kapcába, csizmáját nyögve húzta fel. Olyan gyenge volt, mint akiből elcsurgott minden csepp vér. Végre felcihelődött s kibújt a ponyva alól.

Lustán, csendesen hevert a tábor a síkságon. Itt-ott tüzek füstöltek, egy-egy magyar vitéz lődörgött a sátrak között. Lovak legelésztek a nedves, fonnyadt füvön. Valahol tülökszó riadt.

Lemászott a szekérről s meg-megroggyanó inakkal elindult. Csókokra, ölelésre, tűzkarikákra, illatokra, forróságokra emlékezett s átjárta a borzongás. Szája savanyú volt. Benézett egy-egy sátor nyílásán. Hanyatt, oldalt, összekuporodva, vagy hullaként szétgórált tagokkal férfiak hevertek a szőnyegeken s leesett állal tátogtak s hortyogtak, mint a partravetett halak. Egy szakállas, előkelő, pirosdolmányos úron nem volt sem csizma, sem nadrág, úgy hevert a földön. Szája csücskén nyál csorgott. Széles melle lassan emelkedett és süllyedt s mély medvehangon horkolt. Nem Bős nembéli Thúz úr ez? Az meg, amott a sarokban, nem Beke ispán úr? Nehéz ráismerni, rossz, koszlott ruhái szanaszét hevernek a földön, ő maga tetőtől-talpig meztelen, szőrös teste, mint disznóé a sárban, úgy hentereg a sátor mélyén. Szája érthetetlen szavakat dadog. Ernye megriadva továbbment. Benét kereste, vagy tudja Isten, tán azt sem, inkább önmagát. A királyi lovászokra gondolt, majd meg a kún leányra. Irtózva rémlett fel előtte az éjszaka, de azért kívánta is, hogy mindazt mégegyszer érezze, amit az éjjel.

Végre egy fiatal lovásszal találkozott. Ismerte Budáról, az udvari ólakban szolgált, ahol ő. Egymás mellett lovagoltak a király kíséretében is. A vitéz lehorgasztott fejjel bandukolt, kardja nem volt, öve lötyögött a derekán. No, ez is alaposan leihatta magát a nagy áldomáson.

- Mi az, Tiván? - kérdezte tőle. - Honnét?

Tiván rábámult, bambán mosolygott, majd köpött egyet s legyintett.

- Nem tudom, hol vagyon az kardom - dünnyögte vastagra dagadt ajakkal. A nyelve olyan nehezen mozgott, mintha beledagadt volna a szájába.

- Hol hagyád?

Újabb legyintés. Tiván keservesen sóhajtott.

- Ne is beszéld, pajtás. Én nem tudom, mit mívelének velem. Tudod, összve akadék egy kún szukával. Ittunk, játszódtunk, ahogy már ilyenkor szokott lönni. Osztán valamit mívelt velem, hogy mit, csak ű tudhatja.

- Békent, mi?

- Bé, a nyavalya törje ki. Fel kéne kötni ezt valamennyit... Nem asszonyok ezek, de boszorkányok.

- Repültél vala?

- Repülék, a süly rágja szét a testét, így még nem repülék. Karjaikba vevének az ördöngök, osztán elragadának. Még a nagy tüzeket is látám. S égék, akár a török. Hajjaj, pajtás, elveszött ember vagyok már én.

Szótlanul ballagtak egy darabig.

- Meggyónom a fráternak - nyögött tovább Tiván elkeseredve. - Tám Jézus jorgalma még megsegít. Tám kiragad még az ördöng karmaiból. Én, pajtás, ezután már csak a lelkömnek élök és szánom-bánom bíneimet. Én, testvér, boszorkányval paráznélkodék... Tudod te, hol repülék az éjszaka? A boszorkánytoromhoz repülék, pajtás. Szernyő dolog ez...

Keresztet vetett s megfordulva háromszor maga mögé köpött.

- Hová mégy? - kérdezte aztán Ernyétől.

- Azt a kún szukát keresném, ki ugyanazt mivelé velem. Hát te?

- Én is - nyögte Tiván s reménytelenül lehajtotta a fejét. - Belémártom a kést a torkába. Mert megronta, érzöm.

- Én is - hagyta rá Ernye.

- Mind belé kellene fujtani az Dunába! - kiáltott fel görcsösen Tiván. - Egész éjszaka bájolt... Jaj, pajtás, de hogyan bájolt... Osztán röggelre eltűnt. Elrepüle. Hát, ha meglelném...

- Ha meglelném... - mormogta Ernye is. - Csak meglelném... Olyan ézös vala, olyan ézös... és olyan karjai valának és combjai... És olyan tüzes vala...

Tiván rettentő nagyot sóhajtott, legyintett s csak ennyit mondott még:

- Ha meglelném...

10.

Köteny, a törzs nemzetségeinek fejeitől kísérve, belovagolta a tábort. Amerre ment, mindenütt vidám, elégedett arcok fogadták. A kán közömbös képpel ült lován, kissé ferde, éles, fekete szeme fürkészőn vizsgálta, rendben van-e minden. Akkor délfelé érkeztek meg a hatalmas baromcsordák, hujjogató, ostorral durrogató, szilaj csordások és bojtárok felügyelete alatt. A Duna könyöke és az Észak felé vonuló erdő között jutottak ki a síkságra s lassan szétterültek, bozontos, kormos, a hosszú vonulásban elcsigázott testükön szinte lógott a bőr. Ideje volt a pihenésnek, legelésnek. A rengeteg állat bőgve rohant neki a fűnek s megnyugodott, amikor látta, hogy ezúttal nem vágtat feléjük a csordás, nem veri el a fűről s nem hajszolja tovább kegyetlenül, egyre tovább, Nyugat felé. A barmokat juhnyájak követték. A bégető, hullámként torlódó, szürke tömeg messze húzódott az erdő felé s ott terült szét legelni. Végezetül egy csorda teve érkezett, de akkor már jól elmúlt dél. Málhás állatok is voltak közöttük. A

magyarok kiálltak a monostor falára, onnan nézték a rengeteg púpos állatot, amint himbáló nyakkal, mint faragott orrú gályák, áthajóztak a ködös síkon.

Kötenyhez odajárultak a csikósok, gulyások, juhászok s elmondták, mennyi a veszteség, megkérdezték, mihez tartsák magukat. A kán néhány rövid, parancsoló szóval intézkedett, majd ellovagolt a tábortól kissé távolabb, egy alacsony dombon felállított sátorához.

Ez a sátor olyan nagy volt, hogy száz ember is elfért benne. Kívül szürke gyapjúnemezek, belül drága keleti szőnyegek borították. A rácsok mentén hosszú sorban nehéz, rézveretes koporsók vonultak, medvebőrrel betakarva. Szemközt a nyílással, a kán ülőhelyén, remek párduc, sőt oroszlánbőrök is hevertek. És mindent elborított a rengeteg fegyver, aranyos hüvelyű kard, ezüstlándzsás dzsida, selyemmel font idegű íj, sorban függő tegez, aranyköldökű bőrpajzs, mindenféle drága csecsebecs, ivótülök, kantár, ezüstkengyel, bőrsisak. A bordákról nehéz, piros szőnyegek függtek, egy-egy megért egy egész csordát. Középen, a kán helye előtt, széles, laposra csiszolt kövön egykedvűen pislogott a tűz.

Az ajtónyílásban állig fegyverzett, sötétképű, bőrruhás vitézek álltak, szörnyű sebhelyükkel az arcukon és vállukat verő hajfonatokkal. Amikor a kán megérkezett, mellükön keresztbetett kézzel földig hajoltak s jó egészséget kívántak neki. A kán biccentve fogadta a köszöntést, de rájuk sem nézett. Arca egykedvű maradt, szeme szigorú és éles.

- Hol van Csertán-nembeli Köcsmeg? - kérdezte, de senkihez sem szólt határozottan.

- Itt volt már, uram - mondta az egyik fia, alacsony, keménylépésű, egyébként azonban meglepően cingár legény.

- Hívjátok hozzám.

Ezzel belépett a sátorba, vigyázva, hogy a küszöböt ne érintse. A tűz felé könnyedén meghajolt, az ajtónyílásnál jobbra álló padkáról felvett egy ezüstibriket. Az egyik nemzetségfő nyomban odaugrott és töltött a tömlőből. Köteny ivott. Ezután hosszú léptekkel a sátor belső falához ment, fellépett a *tör* alacsony emelvényére s lábszárát maga alá szedve, leült. Gondterhesen bámult maga elé.

Az öt kún némán, mozdulatlanul állott mellette. Nem akarták háborgatni mély elmerültségében. Míg egyszer lódobogás hallatszott odakint, Köcsmeg érkezett a sátor elé. Fürgén leugrott, a kantárt egy némának látszó, tagbaszakadt, szakállas rabszolgának vetette és szaporán besietett a sátorba. Az ajtóban mélyen meghajolt, homlokához emelte ujjait. Köteny alacsony, cingár fia nyomban kumiszt töltött az ezüstibrikbe s a jövevénynek nyujtotta. Köcsmeg ivott.

- Ülj le - mondta csendesen a kán s maga mellett mutatott helyet az emelvényen.

Köcsmeg leült.

- Hogy van a családod és a lovad? - kérdezte a kán.

- Hála Tangrinek. És a tied, kán?

Köteny legyintett.

- Holnap felvesszük a kresztyöt mink is - mondta csendesen, mély, dörmögő hangon. - Igy kívánja a sorsunk. Hontalanok levénk.

- Okán keményen sujtja a kún népet - sóhajtott Köcsmeg.

- Kámjaim ellenzik - folytatta a kán rosszkedvűen. - Okán elfordul tőlünk s a kresztyén istenek sem hoznak reánk békét. Láttad az égen Khajár kardját?

- Láttam, uram - bólintott Köcsmeg. - Az egész Csertán-had rémületben él azóta, hogy a szörnyű kard feltűnt. De nemcsak a mieink, nagyúr. Még a magyeri urak is bebújnak sátraikba és kűházaikba, hogy ne lássák s lelküket borral és zenével kábítják. Papjaik még éjjel is hangosan imádkozának az nagy templumban.

Köteny elgondolkozott.

- Nincs választásunk, uram - mondta aztán sóhajtva. - Hiába bosszankodnak a kámok, ücsök és baksák, hiába verik a dömbeket s áldoznak, fel kell vennünk a kresztyöt. Tudom ugyan, hogy a kresztyén országok is vérrel-vassal dúlják egymást, még pápa úr ő szentsége is hadakozik, bátor öreg már. Hiába ragyog az égen Khajár kardja s hiába fenyegeti mindnyájukat a Keleten támadt veszedelem. Ők csak rontják egymást és közben isteneikhez imádkoznak. Tudom, Köcsmeg, gyalázatosak ők is, noha kresztyének. De ebben a magyeri kelárban bízom.

- Nagy szó, uram, hogy befogad, földet, vizet ád - bólintott Köcsmeg elismerően. - Jobb is lett volna már régen megegyezni vele s még a mohal támadásai előtt felkerekedni.

- Alpra miatt nem lehetett - legyintett a kán megvetően. - Ő terjeszté el a rossz hírt, hogy magyeriak pusztítására, meg Frederikusz herceg ellen akarunk betelepedni. Meg osztán... ki is gondolhatta lenne... Annyi ideig megálltunk a mohal ellen s Bulgár is kitartott... és a magyeriak is...

Sokáig hallgattak. A csendet csak az egyik öreg férfi törte meg:

- Okán tudja csak, mily sokat veszíténk...

- Béla kelár úgy véli, - folytatta a kán - hogy én vonuljak a Duna-Tisza közé, fel, egészen Mégy határáig. Ez hát a Tát törzse lenne. S volna hét nemzetség, ők legelőt nyernek, le, egészen Kalocsáig és idáig, Kőig. S a Tiszánál Tétölig. Akali, Toro, Macsak, Ücs-tamga, Kandabász, Köcs-tamga, Kuán-Duán. Bihorban véli pedig a bázári törzset megszállatni. Ott nagy vizek, rétek, nádasok vannak s bő, tér legelők. Akiket még nem szállott meg senki. Ez lenne hát Szaru, Bas-berén, Mundusz, Töngtürüp, Kücsü, Türkünen, meg Jetigen. Gazdag törzs, uram, nékie van a legtöbb barma, legtöbb népe. A kipcsákiak pedig a Maros torka körül s a Tisza túlsó partjain legeltetnek a nagyúr akarata szerént. Ez is nyolc nemzetség, ha beleszámítjuk a Monguldúrt is, bátor annak nagyrésze a mohalhoz állott, más része meg letiportatott. Ez szegény törzs, majd ottvesze mindene. Csupán a Kaba, Kungrát, meg a Dölösz nemzetség menekült nagyobb kár nélkül. Ott nékiek jó helyük leszen.

- És Alpra? - kérdezte Köcsmeg aggódva.

- Alprával most már számolnunk kell. Tegye le a kánságot önként, vagy leverjük fejéről a káni sisakot. Alpra még a mohalnál is alábbvaló. Alpra tevé a legnagyobb gyalázatot rajtunk. Ha ő meg nem osztja az erőnket, szembeszállhattunk volna Batuval s a bulgárokkal s a magyeriak két törzsével megállhattunk volna. De így most kényre-kegyre kiszolgáltattuk magunkat. Vagy a mohalnak, vagy a magyeri kelárnak. Még Barsz, meg te cselekvél legokosabban - dícsérte Köcsmeget s mintha nyájas mosoly villant volna meg a szemében. - Ti előre látátok sorsotokat s még időben felvevétek a kresztyöt. Szabadságaitokban senki nem is háborított. Ti még nem könyörögve jöttetek, noha fegyver döntött a ti sorsotokról is. De visszatérhettetek volna. Mifajta legelők vannak errefelé?

Köcsmeg a torkát köszörülte s ujjai gyér szakállában játszottak.

- Elég jók, uram. A tovéink ugyan sinylik, hogy kevés a *szakszaul*, meg a *dsingil*, úgyhogy el is kell hagynunk a nevelést, de lónak, juhnak, szarvas baromnak vannak legelők itt is.

Most Köteny idősebb fia lépett a sátorba. Mélyen meghajolt apja előtt s ujjait a homlokához emelte. Ez is alacsony, de szélesebb vállú, köpcösebb férfi volt. Sűrű, fekete szemöldökei összenőttek s ettől különös élessége s kegyetlensége volt a pillantásának. A bajusza is szénfekete és sűrű volt, a hajfonatai is vastagok. Nyilván valami mordva anyától származhatott.

- No? - fordult feléje az apja.

- Uram, nagy kán - mondta reszelős, rideg hangon, - Otúz kám vagyon itt s szólani akar veled.

Köteny intett, hogy jöhet.

Otúz kám őszhajú, görnyedt, de elevenszemű s igen okosarcú férfi volt. Lomhán lépett be, de ez a lomhaság inkább az elernyesztett íj lazaságához hasonlított. Akármikor fel lehetett ajzani s akkor pattant és ölt is. Mélyen meghajolt a kán előtt s meg sem várva, hogy engedelmet adjon, felháborodott hangon beszélni kezdett.

- Megölénk három fehér, harmadfű csikót, uram - mondta fátyolos, de parancsoló hangon s megrázta rongyos csekmenjén a hét sorban felvarrott csengőket. - Gondosan megvizsgáltuk az istenek jegyeit a szívben, májban és belekben, de még az ürülapockát is megvallattuk, uram. Ezután áldoztunk Kurbán-torának, hogy szóljon érettünk Okánnál, Vurman-torának, hogy az erdőket-mezőket terjessze ki népeink és barmaink előtt. És áldoztunk Khajárnak is. Uram, ha a magyeriak kelára bé akar fogadni s fegyvereinket országa védelmére s erejére kívánja fordítani, mért erőlteti reánk a maga haszontalan, gyenge s hazug isteneinek hitét? Mért kell fejünket a kresztyvíz alá tartanunk? Uram, révületemben hallottam a szózatot. Uram, tűz, vér és vas vár reánk, pusztulás fenyeget s ebben az országban, mint csapdában fognak meg bennünket egyfelől a magyeri urak, másfelől Batu úr fegyverei. Uram, Khajár keremet átka és bosszúja felkél ellenünk s Okán nem védelmez meg többé, akár a hálóba kerített halakat.

Az urak dörmögtek, bólintgattak, helyeseltek. Csak Köcsmeg hallgatott s ült mereven a kán jobbján. Ő nem akart beleavatkozni a kámok dolgába, hiszen keresztény volt - már amennyiben reá is ráöntötték a szenteltvizet.

- Vajjon nem hatalmatokat féltitek-e az új istenektől? - kérdezte gúnyos hanghordozással Köteny s éles szeme, mint a szigony, fúródott a kám szemébe.

- Ne kísértsd atyáink Istenét! - kiáltott fel Otúz kám tiltakozólag s felemelte a kezét. - A mi hatalmunk atyáink istenének hatalma!

- Még mit mondának a jelek? - firtatta tovább Köteny kíváncsian.

- Azt nem mondhatom meg, kám - felelt habozva Otúz. - Rólad magadról is jelentettek egyet s mást... De nem akarok most szólni.

- Úgy hát menjetek, urak - intett nyájasan Köteny. - Hadd beszeljen ez a jóember bátran.

Mindnyájan kimentek. Akkor a kám körülnézett, lassan odament Kötenyhez s mélyen meghajolva suttogta:

- Uram, a jelek azt is megmondák, hogy téged meg fognak ölni.

Köteny elsápadt. Sötétbarna, napszítta képén, mint tükrön a pára, futott szét a szürke sápadtság. Szeme a kám komor arcára meredt. De uralkodott magán s hangja nyugodt volt, amint kérdezte:

- Ki ölne meg, ó, kám?

- Megöl az, aki a kresztyvíz alá hajtja fejedet - suttogta Otúz s megint gyorsan körülpillantott.

- Tudod te, ki hajtja az én fejemet kresztyvíz alá? - recsegte a kán rendreutasítólag.

A kám bólintott. Arca most végtelen szomorúságot mutatott. Szemeit behúnyta.

- Szerzénk tőle egy csótárt - folytatta gyorsan s tompa hangon. - Azt a csótárt a látó kám megnézte s megidézte a magyeri kelárt maga elé. A kelár aludt. Lelke elhagyta testét s megjelent a látóember előtt. S elmondott mindent, uram. A kelár még maga sem tudja. És ő nem is akar megölni. Mégis megöl. A kelár kedvel téged, uram, s atyád lesz a kresztyvízben. De mégis ő öl meg téged, uram.

Otúz kiegyenesedett s fekete szemét Kötenyre szegezte. Az lehajtott fejjel ült, a pislákoló tűzbe bámult s töprengett.

- Még mit látott a látóember? - kérdezte suttogva.

- Vért látott és nagy szerencsétlenséget. Látta a népedet futni, mint rémült nyájat a viharban s látta *Pigambár* kutyáit, amint marták és tépték a te nyájadat, uram. S látta az elhullott bárányokat feltépett torokkal, vérök folyt s ártatlan lelkök *Aszla* keremethez bégett bosszúért. Mindezt a te kresztyatyád, a magyeri kelár okozta, uram, noha akarata ellen. S azt is látta a látó ember, hogy *Aszla* keremet szernyű bosszút álla a te ártatlan nyájadért, uram, s aki téged megöl, maga is tűzzel s vassal pusztul. Ezt látta a látó ember, uram...

Ezzel elhallgatott s visszalépett a tűz másik oldalára, hogy ne kövessen el tiszteletlenséget a kám iránt. Köteny sokáig ült mozdulatlanul. Végre felvetette a fejét, torkát többször is megköszörülte s legyintett. Felállt, mély, komor hangon szólt:

- A Kalka mentén már éreztem *Aszla* keremet súlyos kezét magamon is, a népemen is. Két szép fiam ottveszett. Sok jó emberem, barmom elpusztult. Isten akarta, hogy ide jöjjek s kresztyvizet csurgassanak a fejemre. Nem magamért, te tudod s mindenki tudja. Csak mert másként országot, legelőt nem tudok adni népemnek és barmainknak. Ha ezért életemmel fizetek, úgy is jól vagyon. Legyen, ahogy Tengri, Allah, vagy Jézus úr akarja. Én belenyugszom. S most, hogy elmondtad, mit látott a látó ember s kik lesznek megölő gyilkosaim, nem vagyok nyugtalanabb, mint amikor még úgy éreztem, Béla kelár szerető rokonom s kresztyatyám leszen. Egy fáj csak, - folytatta némi szünet múltán s jobbját gyermekesen a szívére tette - az fáj, Otúz kám, hogy *Pigambár* kutyáit látta a látó ember nyájaim körül s felszakgatott torokkal hevernek majd Magyeriország téres mezőin s legelőin. Azért csak azt mondom - emelte fel a hangját ércesen s fekete szeme a távolba tűzött - vállaljátok békességgel a kreszty vizet s Jézus papjainak ne tegyetek ellenükre, de amikor nem látják és nem hallják, áldozzatok *Aszlának*, *Khajárnak* s minden jó és rossz léleknek s ne feledjétek el Okánt s az ő fiát, a Világvigyázó Férfiút! És az imámok se feledjék el inteni a népet, hogy forduljanak Kelet felé s kérjék Alláht, segítse őket s a népet békességre, szaporaságra és hatalomra. Minden istennek áldozni kell s minden ördöngöt s keremetet meg kell engesztelni, s a tüzet is tisztelni kell, ó, kám, s a többit reájuk kell bíznunk. Mit tesz az én életem - suttogta most csendesen - annyi harc és keserűség, annyi veszteség és csapás után mit tesz már, hogy élhetek még öt, tíz, vagy akár ötször tíz esztendőket... Két fiam vagyon s nemzetségemben vannak még férfiak és leányok, vannak, akik vessenek s vannak, akik a kalászt adják... Tudom, hiába minden, hogy meneküljek, ha Isten a halálomat akarja. Bár ne akarná s bár ne éppen Béla keze által, hogy erőben éljen ő is, én is...

- Csak annyit mondhatok, - kezdte megint a kám hevesen - hogy fel ne vedd a kresztyének hitét!

- Akkor is felveszem, - felelt a kán erős hangon s felállt, kiegyenesedett, szemét végigfuttatta a sátor rácsán függő gyönyörű fegyverek sokaságán - ha nem szentelt víz, hanem eleven parázs hullanék a fejemre s ha nem Béla lenne a kresztyatyám s kelárné nagyasszony a kresztyanyám s népemé nem az urak és főpapok, hanem *Khajár* keremet és *Csirislavár* és *Arszjüri* és *Jirikh* s nem templumban, oltár előtt öntenék fejünkre a parazsat, hanem *Pilik-töbe* keremet öt átkozott dombján... Mert fiainknak és unokáinknak s unokáink unokáinak így

leszen jó, amikor mi már régen a kurgánok alatt porladunk s lelkünk Okán legelőin téreget... Eredj. S mondd meg másoknak is, akit érdekel. Szólottam.

A kám mintha mondani akart volna valamit, kinyitotta a száját, de aztán mégis meghajolt s kezét a homlokához emelte. Ha egyszer Köteny kimondta, hogy „szólottam", többé nem tűr egy hangot sem s dühében kegyetlen. Kiment hát a sátorból.

Köteny nem hivatta be kíséretét, hanem gyors lépésekkel átsietett az asszonyok sátrába. Ez kisebb, de díszes sátor volt, ott állott a kám sátra mögött, alig néhány lépésnyire, hogy esős, hideg éjszaka is könnyen átmehessen. Több kisebb, de ugyancsak díszes és kényelmes kerek sátor vette körül, ezekben kisebbrangú feleségei laktak. Első felesége, - s egyben legkedvesebb is - Kizil-gül, a Vörös Rózsa, a messziről feltűnő, vörös nemezekkel borított, bent is vörös szőnyegekkel díszített sátorban lakott rabnőivel, az ékszerekkel rakott koporsók között. Magas, roppant kövér, lomha, de okosarcú orosz asszony volt. Többnyire a tűz mögött leterített puha medvebőrökön hevert s hallgatta egy letakart arcú müszülmén rabnő citeráját s egyhangú, szomorúan panaszkodó énekét.

Amint Köteny belépett, Kizil-gül olyan gyorsan, ahogy elhízott teste engedte, felcihelődött a medvebőrről, kezét keresztbetette hatalmas, tőgyszerűen duzzadó keblén s mélyen meghajolt. A rableány fürgén felugrott s ugyancsak mélyen meghajolva a kán előtt, kisietett a sátorból, gondosan elrendezve maga mögött az ajtónyílás nemezeit.

- Szemem örvend, hogy láthat, fülem, hogy hallhatja hangodat, orrom, hogy érezheti ruháid szagát és szívem, hogy a te szíved dobogásával együtt doboghat - suttogta Kizil-gül áhítatosan s úgy maradt meghajolva, lesütött arccal, míg csak Köteny rá nem szólt, hogy üljön le. Ekkor lassan letelepedett, bő redőkben omló, arannyal és ezüsttel dúsan hímzett *szükmenjét* néhány gyors és ügyes mozdulattal elrendezte, a nehéz selyemből való sötétpiros *szileket* megigazgatta a fején, a *kospa* fehér selymét vállaira ejtette s várakozón tekintett az urára. Okos, alázatos fekete szemében most is az a csodálat ragyogott, amivel még leánykorában tekintett fel a vállas, keményarcú, bölcstekintetű Kötenyre, a szétszórt egykori Bugu, azaz Bika-törzsbeli Szélek-nemzetség nemes sarjadékára.

- Valami nagy gondod van - suttogta mosolyogva az asszony és szalonnás, tokás, festett kerek arca aggódva szétterült, feketére ívelt szemöldökei felhúzódtak, kárminpiros ajkai körül két komoly ránc képződött. Ahogy vérpirosra festett körmei végigsiklottak homlokkötője selyemszalagjain, mintha reszkető vércseppek peregtek volna alá s Kötenynek eszébe juttatták Otúz kám félelmes jóslatát.

Köteny is leült a medvebőrre s hosszan nézte a felesége arcát. Mintha ellágyult volna a tekintete. Mintha valami szépet és kedveset akart volna mondani neki. S mintha bántotta volna, hogy sem szépet, sem kedveset nem mondhat, - pedig ez a szegény asszony veszítette el két szép, sólyomhoz hasonló fiát a Kalka mellett, ez sír titkon, éjszakánként, hogy az ura észre ne vegye, ez állt a tűzfényben keményen és biztosan, amikor lángoltak a sátrak, bőgtek a tehenek, nyerítettek a pányvával kiszakított vad csődörök, bégtek a kegyetlenül letiport birkák s velük együtt a birkák módjára meggyilkolt gyermekek. És mégsem mondhat neki semmi jót, szépet és kedveset!

- Kizil-gül, - mondta csendesen - a látó ember megidézte Bila úr lelkét éjjel. Most járt nálam Otúz kám.

- Otúz kám bölcs és nagy a tudománya - bólintott még egyre mosolyogva, aggodalmát rejtegetve az asszony.

- Bila úr lelke megmutatkozott. És elmondta, hogy a mi szerencsétlenségünk még nem végződött be. Bila úr megölet engem.

Kizil-gül lehajtotta a fejét, keresztet vetett, majd vérvörös körmeit nézegette s mosolygott.

- Fiaim Okán legelőin vannak - susogta. - Ha Okán így akarja, ott találkoztok, uram - szólt csendesen. Bár keresztény asszony volt, Msztiszláv leánya, teljesen alkalmazkodott az ura hitéhez.

- Találkozunk - hagyta rá bólintva Köteny s elmélázott. - De a látó ember azt is látta, hogy nyájainkat, ártatlan bárányainkat *Pigambár* kutyái szakgatják.

- Nyájainkat nem tudják kiírtani *Pigambár* kutyái - mondta hevesen az asszony s felvetette a fejét. Szeme ragyogott, mintha könnyek csillognának benne. - Jézus úr hatalma nagyobb, mint *Khajár* és *Aszla* ereje s mint *Pigambár* kutyáié!

- Azt hiszed? - tekintett rá bizakodón az ura.

- Amíg asszonyaink méhében kún férfiak magja fogan, *Pigambár* kutyái hiába tépik a nyájat.

- És ha olyan kevés lesz majd a kún férfi, hogy szolgaságba hajtják fejüket? És rabszíjra fűzik őket? És akit meghagytak a mohalok, azt letiporják a magyeri urak hadai és Jézus úr szolgái?

- Amíg egy kún férfiú lesz, - mondta sebesen az asszony s arca kipirult - addig fogannak kún gyermekeket a kún asszonyok s amíg az ő méhük fogan, nem fűzik rabszíjra nemzetségeinket! Mert feltámadnak és lerázzák magukról uraikat is, Jézus hatalmát is! A magyeriak megromlottak, uram - folytatta gyorsan s égett a szeme. - Te láttad őket - beszélt halkabban s fényeskörmű ujjait Köteny térdére tette. - Bársony vánkosok között henyélnek és hasukra süt a nap. Arra törekednek, hogy mennél több kincsük és pénzájuk legyen a nép véréből. Gyűlölik egymást, idegeneket telepítenek földjeikre. Annyira megutálnák egymást a tagok, hogy a fej levágná a kezet? A kéz a lábat?

Értetlenül rázta a fejét, homlokkötője szalagjai libegtek.

- Pusztítsanak el csak téged, uram, - folytatta villogó szemmel - s elpusztítják magukat! Mi találkozunk Okán legelőin, uram, de hol találkoznak ők? Fiaink és te űzitek a bölényt akkor is, legeltetitek a barmot akkor is, én meg ismét ifjú és szép leszek és karcsú derekamon pihennek a karjaid, uram, emlőimmel játszanak a te erős kezeid, de őket sem Jézus úr Paradicsoma, sem Okán *Ucsmakja* be nem fogadja majd.

Köteny mosolygott az asszony bölcselkedésén, de ez a mosoly a megnyugvás mosolya volt. Tudta, hogy mást nem tehetett. Batunak nem adhatta meg magát, mert ipa, Msztiszláv, ennek az asszonynak az apja, keresztény s nem volt kapható rá, hogy Batuval szövetkezzék s megerősítve a mongolt, a szintén keresztény Béla ellen segítse. Köteny lelkébe a házasság édes örömein át szivárgott a kereszténység, míg feleségébe ugyancsak a házasságon át Köteny pogánysága. Az eredmény valami felemás keverék lett. Köteny idegenkedett a vad barantáktól, s ebben alkalmazkodott hozzá népe egy része is, míg felesége a pusztai nép gondolkodását vette fel. Ellentétes erők dolgoztak bennük s a széthúzás felőrölte erejüket. Az, ami a kánt és feleségét összetartotta s kiegészítette egymásban, bomlasztó örvényléssé vált a törzsekben. Mígnem a végső csapás, a mongol fegyverek véres ereje, határozott irányba nem kényszerítette őket. De ezek az erők Magyarországon is hatottak. S míg a kán homályosan érezte, hogy pusztulásába fut és pusztulást hoz másokra, új szövetségeseire is, a kámok és karkászok világosan látták. Más választás azonban most már nem volt. Vállalni kellett a sorsot s minden erővel meg kellett tartani a népet az új úton, a magyar kereszténység útján. Ha nem is éppen úgy, ahogy a papok gondolták, de úgy, ahogy ezek a keleti törzsfők és vének értelmezték. Vagyis: a keresztség felvétele után is kitartani az atyák törvényei mellett, kifelé a keresztség jelét mutatni, befelé a puszták ősi hitét ápolni...

11.

Bene Köcsmeg kíséretében jött a táborba s vele volt ipa, Beke is. Még néhány vénebb férfi - *ak-szakáll* - jött Köcsmeggel, így az öreg Mantula, meg Bitér és Nána is. Köcsmeg azért jött, hogy köszöntse Kötenyt, hódolatát bemutassa előtte s tanácsokat adjon a magyarországi viszonyok között. Ő már hosszú ideje élt itt a Csertán-nem jókora részével, népe nagyrészt tudott magyarul, ismerte a törvényeket, az éghajlatot, a legeltetés, földmívelés kilátásait, s nem akarta, hogy az értékes tanácsokat esetleg Alpra adja Kötenynek. Alprát ő épúgy gyűlölte, mint Köteny, hallani sem akart a kibékülésről s ha szóba került a kurultában, minden erejével ellene fordult. Alpra ugyanis még a keleti pusztákon követelte, hogy a kúnság ne vegye fel a keresztséget, ne bocsátkozzék tárgyalásokba Bélával s ne kérjen bebocsáttatást Magyarországra. Alpra ellenezte a Msztiszlávval kötött szövetséget is. Alpra hitvány fejedelemnek tartotta az oroszt. Hangoztatta, hogy ezzel csak elmérgesítik a Batuval való viszonyukat s hozzákötvén magukat a kicsiny orosz fejedelemség sorsához, egyfelől Endre ellenszenvét, másfelől a mongolok gyűlöletét vonják magukra. Köteny viszont úgy gondolkozott, hogy az orosz fejedelemmel való jóviszony közelebb viszi a kúnságot Nyugathoz, belekapcsolja abba a láncolatba, amely Szuzdáltól és Novgorodtól Kijóvon s Halicson át Buda, Esztrigán és Róma felé vonul s megtartja a törzseket régi lakóhelyükön, az Etil, Don, *Ker-balik tengiz* vidékén, a Szeret partjain s Havaselvén, mert mind a mongolt, mind minden más, Kelet felől támadó pusztai népet figyelmeztet a keresztény szövetségek erejére s a kúnság előkelő támogatóira. Köcsmeg is ezt a felfogást vallotta. Amikor azután Alpra, megcsúfolva elveit, követeket küldött Endre udvarába s kérte, hogy bocsássa be és Endre először húzta-halasztotta a határozott választ, majd azt kívánta, hogy Alpráék a Havaselvén foglaljanak szállást és ne lépjék át a Kárpátokat, viszont tűrjék el a templomos lovagok kíméletlen térítéseit és erőszakosságát, Köteny diadallal mutatott rá Alpra gondolkodásának aljasságára. De Alpra nem nyugodott. Úgy tett, mint aki feldühödik tervei összeomlásán, felfegyverezte híveit s kihirdetve, hogy a hitvány magyar királyon most bosszút kell állaniok, országát könnyűszerrel végigbarantolniok s gazdag zsákmánnyal vonulhatnak aztán vissza legelőikre, betört Erdőelvére, ami falut talált: felgyújtotta, aki útjába került: megölette, míg csak Endre vitézei meg nem lepték, csúnyán el nem döngették, rájuk nem kényszerítették a keresztséget s meg nem parancsolták azt, amit nemrégen Alpra még követek útján kért, hogy t. i. telepedjenek le a Tisza alsó folyása mentén, s békével legeltessék ott barmaikat. Alpra után határozta el a Csertán-nem is, hogy kivonul Kúnország nyugati részéből s a maga feje után Magyarországba megy. Köcsmeget elcsapták volna, ha nem tart velük. De a két töredék, az Alpra-féle nagyobb törzs és a Csertán-nemzetség, még itt, Magyarországon is gyűlölte egymást, noha mind a kettő ugyanazon a földön éldegélt s mind a kettő behódolt a kereszténységnek.

A gyűlölet, persze, kiújult, mihelyt Köteny Bélához küldte követeit. Alpráék gyanakodva nézték a király és Köteny egyezkedéseit, a kis Csertán-nem pedig reszketett, vajjon Alpra mikép viselkedik, nem hódol-e majd Köteny előtt. Alpra mindent megtett, amit csak tudott, Köteny ellen. Hírvivőket küldött Béla udvarába s azok ott belekeveredve az urak köreibe, elhintették a gyanút, hogy Kötenynek titkos megegyezése van Batuval, a mongol visszaadja neki régi országát és hatalmát, ha a hadjárat idején majd a királyt hátbatámadja. Jól tudta Alpra, hogy az osztrák herceg ugyanezt a hírt terjeszti.

A sokkal gyengébb és kisebb Csertán-had, persze, nem folyamodhatott ilyen szövevényes módszerekhez, de azért megtette ő is a magáét. Mert valahányan csak ott éldegéltek az Árpatarló síkságain, minden közöttük megforduló dominikánusnak elmagyarázták, hogy tulajdonképpen Alpra kötött titkos szövetséget Batuval, Alpra emberei járnak-kelnek az országban s kémkednek a mongoloknak, sőt azok a kúnok, akik a Kalka-menti ütközet után Batu sere-

géhez csatlakoztak, nem mások, mint Alpra törzsének kint maradt nemzetségei s alig várják a pillanatot, hogy ideát, Magyarországon, egyesüljenek. Különös buzgalommal hírelték ezt most, amikor annyi egyházi férfiú és előkelő úr között maga a király is megjelent Kő monostorában Köteny fogadására. És a hírek magvai termékeny talajra hullottak. Kún az kún, mondták a magyarok bizonyos undorral. Még ha Alpra nem azért jött is, hogy már Endre idején szállászcsinálója legyen a mongoloknak, de ki tudja, nem azért jött-e mézes-mázos szóval, alázatos követséggel, hódolattal s fogadalmakkal Köteny? Lehet-e tudni, hogy mi történt messze Keleten? Hogy milyen megállapodások születtek a Kalka partján? Amikor pedig látták a Tát-törzs bevonulását, a bőrvértes lovasokat, a lófarkas és lókoponyás dzsidákat, a marcona, vadtekintetű, nagyíjas férfiakat, a telegák végtelen sorát, a csordákat, méneseket és nyájakat, maguk is megdöbbentek: ezek csakugyan mongolok, vagy a mongolok testvérei... És ez csak egyetlen törzs volt! Milyen fenyegető erő egymaga is. Hát még majd a többi. S ha letelepülnek a Tisza, Maros mentén, szinte kettéosztják az országot, a Tiszántúl csak akkor érintkezhet a nyugati országrésszel, ha ők megengedik. Elállják a Tisza gázlóit, megkaparítják a kompjait s le az Al-Dunáig, egyetlen hosszú láncot alkotnak. Arról nem is beszélve, hogy a király első dolga lesz felhasználni ezt a jött-ment, piszkos, vad, kegyetlen csordát az urak ellen, - míg meggyengítve a saját hatalmasainak erejét, majd őt is letiporják s parancsolni fognak az országban.

De mindez csak akkor támadt fel bennük, amikor irigykedve látták Béla megalázó szívességét, mellyel a vert fejedelmet fogadta. Már magában az is, hogy elébe utazott, elegendő lett volna az elégedetlenségre. Hogyan! Hát a hatalmas magyar birodalom, a kereszténység legerősebb oszlopának királya, Árpád törzséből származott nagyúr, István, László, Kálmán, az „öreg" Béla utóda, elébemegy egy nyájajuhásznak, egy barantoló baromcsordásnak, egy szétvert, csavargó, kancatejjel élő nép kánjának? Ez már mégis csak szégyen. Ha osztrák Frigyes megtudja, könnyeket ont a kacagástól. S azt hiszi, most már szabadon követelőzhet. Mikor azután kiderült, hogy nemcsak holmi úri fogadtatásról van szó, hanem valóságos katonai szövetségről, dühük feltámadt. Minthogy a király tanácsba hívta őket az egyház főpapjaival együtt Kő monostorába, azt hitték, a magyar gőg magasságából majd megalázhatják a kún semmiházit. S hogy Béla meg akarja félemlíteni földönfutó hívét. De e helyett, úgy érezték, őket félemlíti és alázza meg. Talán intő jelül szánta a kúnokat: lássátok, ha akadékoskodtok, ha ellenálltok, ha nem adjátok vissza zokszó nélkül az Endre által adományozott birtokokat, ha nem egyeztek belé, hogy újjászervezzem és megerősítsem a királyi hatalmat, ezt a rablócsordát eresztem rátok s földig romboltatom, pusztíttatom velük kényes házaitokat, elhajttatom gazdag csordáitokat, méneseiteket, rabszíjra fűzetem szolgáitokat, sőt vitézeiteket! Mert Béla kihirdette, hogy a keresztség szentségében atyja kíván lenni Kötenynek s megkívánja, hogy ők is válasszanak a kún nemzetségfők közül keresztfiakat. Szemük láttára ment le a kún fejedelem elé a kolostor lépcsőin, megölelte s megcsókolta szláv módra, mint rokont szokás, a tolmácstól kún szavakat kérdezett s mondott a fejedelemnek, a lakomán jobbjára ültette, prémeket, aranyveretű fegyvereket küldött át sátorába ajándékul, feleségének pedig, a mongoloktól feldúlt orosz országocska hercegnőjének, válogatott hölgyprémeket, násfákat, gyöngyöket és karpereceket küldött. Fiait fiainak szólította, kupájába maga öntött bort az Öcsénytől elvett kancsóból. S kijelentette, hogy ez a nap a keresztény hit győzedelmének, Jézus diadalmának a napja. Hát ezért hivatta őket...

A tábor gazdag sátraiban összegyűltek öten-hatan, többnyire az egy vidékről valók, s fejüket összedugva és a kupát sűrűn hajtogatva tárgyalták s magyarázták a felháborító eseményt. Az ismerősök, rokonok újabb ismerősöket s rokonokat találtak nagy tétlenségükben s akik egyébként halálosan gyűlölték egymást, most koccintottak, egymás egészségére ürítették serlegeiket s keserűen sajnálkoztak, hogy eddig haragban éltek. Holott, íme, mennyire egyet gondolnak. A

tereferéből káromkodás, melldöngetés, lárma támadt, a lármából elkeseredett sóhajtozás és az ország állapotának siratása. Itt már csak egy lépés választotta el őket a duhaj dalolástól. Felbukkantak az útonjáró igricek s megpöngetve damboráikat, megfújva kétágú sípjukat, László király nagyságára, fényes uralkodásának dicsőségére, Lél fejedelem nyugati hadjárataira és csúfos halálára emlékeztették őket. Végezetül már magukat érezték gyászmagyaroknak, úgy bámultak egymásra, mint akiknek világ csúfjára levágta a német az orrukat, fülüket, idehaza meg kiverték családjuk, nemzetségük köréből, elhajtották szállásaikról s házról-házra járva kényszerítik őket, hogy saját gyalázatukat dalolják s alamizsnát kéregessenek...

Ez tartott mindaddig, amíg rá nem kaptak a kúnok csecsebecséire, távoli földről árulkodó fényes fegyvereire és az erjesztett kancatej mámorára. Azt mondták, most már úgyis mindegy. Az országot már nem lehet megmenteni a gyalázattól, hadd legyen hát valami emlékük ebből az időből, Árpád népének gyalázata idejéből. És ha már a király keresztapja akar lenni Kötenynek, legyenek hát ők is keresztapák. Ha meg már ennyire süllyedtek, üljék meg hát az ismerkedést annak rendje szerint. A harmadnapos kumiszból sokat meg lehet inni s úgy fejbevágja az embert, hogy elfelejti egész életét. A kún leányok pedig nem is rútak. Ellenkezőleg. Betyáros, csárdás kis szukák, a szemük eleven szén, a hajuk szikrázik, a csecsük kemény, a derekuk hajlós, a járásuk hetyke és kihívó. A messze vidékekről idesereglett urak eleget poshadtak már odahaza, fából, vagy sárból rakott házukban eleget álmodoztak eleik dicső életéről, barantáiról és asszonyrablásairól, ájtatos, imádkozó feleségük eleget intette őket alázatosságra, önmegtartóztatásra és kereszténvi tisztaságra. Ezek kúnok, ezekkel nem kell olyan csínján bánniok. Itt ők az urak. Mit kell szégyenkezniük előttük? Vajjon ki látja itt a dévajkodásukat? Majd elkövetkezhet a bűnbánás, alázat, önmegtartóztatás megint. A kún lányokat nem is kell éppen emberszámba venniök. Hiszen maguk a kúnok sem veszik őket emberszámba...

Egyre több sátornál bukkantak fel a vonakodó, kacsintgató, kacarászó nők, hajukban kökericcsel, csuklóikon, bokáikon aranyperecekkel, fülükben fonott aranykosárkákkal, fejükön csalmával, lábukon piros csizmával, vagy akár mezteláb. Hagyták, hogy ölelgessék, fogdossák őket. Ittak a férfiakkal, forogtak a damborák és sípok vad ütemeire, bő *szükmenjük* karikásan pergett izmos combjuk körül. Az eget alacsonyan vonuló őszi fellegek borították, nem látszott rajta Kajár ködösen villogó, rémületes kardja. Magasra csapkodtak a tábortüzek, a föld erős, buja szagot árasztott, a szél bágyasztó vágyakat susogott a fülükbe, agyukat átjárta és szédítette a mértéktelenül vedelt bor és kumisz, mindenfelé lovak nyerítettek, barmok bőgtek, sípszó és citerapengés csalogatott, sikítások, kacagások, párzó gügyögések torlódtak, s akár úr, akár lovász, vagy közvitéz volt valaki, mérhetetlen távol érezte magát az otthontól, a papjától és a józan észtől.

Csakhamar mint szélben repkedő zsarátnok futott szét a kún lányok tudományának híre, megdobogtatva a szíveket s elszorítva a tikkadt torkokat. Hogy ezek repülni tanítják az embert. Olyan fűszerszámokat kevernek az italba, amiktől fáradhatatlanná válik a férfi. Hogy olyan fogásokat ismernek, úgy tudnak csókolni, olyan forró az ölük, mintha az ördögök tanították volna őket a bujálkodás kárhozatos bűnére. S hogy ezeknek egy éjszaka meg sem kottyan, akkor kezdenek csak igazán nekitüzesedni, amikor már hajnalodik, mint a jóvérű lovak, - előbb órákig futnak s csak ha megizzadtak, kezdik hányni-vetni a fejüket...

Ebben nem is csalódtak. Harmadnap este már vadul kajtattak a nők után, mind a tegnapi kedvesét kereste és ínye kiszáradt a bujálkodás vágyától. Ezzel aztán el is temették aggodalmaikat és szégyenüket, a tábor átalakult boszorkányok gyülekezetévé. Az urak nappal dörmögő, méltatlankodó országnagyokból este vonító, részegen fetrengő és gyönyörökben dúskáló vadállatokká váltak. Beke ispánnak nem kellett négy napig tűrnie az asszonyt. Másnap este

már más itatta, más táncolt előtte s ölelgette fulladásig. Még a nevüket sem kellett megtanulnia. De ha más volt is ma, mint tegnap, egyformán boszorkányok voltak... Bős nembéli Thúz úr is erősen felejtgette búbánatban megholt alázatos, félénk, imádkozó feleségét. Ha már kidobták Jakab mestert s befogadták Apony táttóst, csakugyan nem kellett törnie a fejét az egyház intelmein, úgyis mindegy volt most már. A falvakat vissza kellett adnia s Béla a nyakukra hozta fene kúnjait. Szevécsi Thúz úr kövér testét zöld kenőccsel tette könnyűvé kún szeretője s a mázsás úr, elterülve a puha medvebőrön, fenn repült a müszülmének hetedik Paradisumában. Izsip és Misser urak is elfelejtették már, hogy Kürtösön, azon a bizonyos koranyári hajnalon, hogy törtek rá egy kis parasztkunyhóra s hogy vertek és gázoltak kékrezöldre egy vinnyogó, rimánkodó s keresztet hányó parasztleánykát. Az egymás falvait évek óta gyujtogató s dúló Póka nembéli gulácsi Rendes János úr és Tátika úr is megbékélt - a közös gyalázatban, mint mondták - s együtt ordítoztak, ortályoztak Tátika úr díszes sátorában két tüzes kún leányzóval. Még a fonoldi Pető fia György úr is kivétette átkozott fogát egy jöttment baksával s rikkantott egyet a tábortűz mellett, kijelentve, hogy amint hazaér, eladja Marusát a kaposvári vásáron fél dénárért.

Ernye estefelé bódultan járta a tábort, elkullogott a kúnok szekértábora felé is, hogy a kedvesét megtalálja. Csak azt a nevető hangját hallaná valahol, csak azt a kökericcsel befont sűrű fekete haját látná, csak a pirosalma arcát észrevenné... De hiába. Nevető hangot százat is hallott, kökericcsel fonott sűrű hajat, pirosalma arcot százat is látott, olyan gőgös, hányaveti járást is talált mindenütt, csak éppen azt, azt az egyet nem sikerült meglelnie. De hát egyik olyan volt, mint a másik. Egyik olyan gonosz, tüzes, ígérgető, mint a másik, így mire besötétedett, már ott ült egy nagy tűznél, nyársonsült tehénhúst falt, kúmiszt ivott s félkarjával egy kis gömbölyű kún boszorkányt szorongatott, meghökkenve tapasztalván, hogy a csecse éppen olyan kemény és kívánatos, mint azé a másiké volt. Hogy mikép verődött Ernye éppen ehhez a tűzhöz s mit keresett egy tiszántúli úr kiabáló, rikoltozó, szürkedolmányos vitézei között, nem tudta. Feje zúgott, szeme káprázott, fülét varázslat bájolta el, mert mindenfelől ugyanannak a leánynak a nevetése csengett. Az egész síkságon ugyanaz a leány táncolt száz alakban, ugyanaz a szempár villogott, akár a csillagok sokasága, ugyanaz a csalogató duruzsolás forralta a vérét százfelől. Repülni akart megint, érezni a gyötrelmes gyönyört és kínzó forróságot... Homályosan sejtette, hogy az ördög hatalmába került, valami mély örvény sodorja lefelé egyre sötétebb s forróbb mélységekbe, de bánta is ő! Ezek a kúnok tudják, hogy kell élni s talán azt is tudják, hogy kell meghalni. Kajár kardja ott lengedez a sötét felhők mögött, bánja a fene, mi lesz velünk holnap...

- Hej, sohase halunk meg! - ordította egy lovász s félkarral a kedvesét ölelte át, félkarral meg Ernyét.

A szomszéd tűznél Keve damborája pengett, öten forogtak a tűz fényében és a baksa rikoltó hangja buján, szinte kajánul dalolt egy vérforraló éneket.

12.

Iréneusz fráter szomorúan baktatott szamarán a tomboló, ortályozó táborban. Itt is, ott is meg akart állani, hogy intő szavakat, felháborodott szidalmakat szórjon az ördög cimboráihoz, de Fikusz csökönyös volt, nem engedett a barát sarkának, a kantár rángatásának. Hosszú fülét hátracsapva, farkával fürgén legyezgetve, rövid vágtatással rohant a sok tűz és sátor között, úgy rázva farán a hosszú férfiút, hogy összeverődtek a fogai.

- Hé! Fikusz! - kiabált a fráter s hadonászott, rángatta a silány kötélből való kantárt. - Kegyüggyön tinektek Isten! - rikoltozta jobbra-balra az ordítozó, nevetgélő, elragadtatott arcok felé. - Pokolnak tüze tátogja felétek, disznók! Feledtétek el Jézus úr szenvedéseit kresztyön! Kipcsák kutyákat, tongúsz bitangokat sodorjátok binbelé, kresztyén véreim!

- Rúgd seggbe a brátot! - kiáltott egy részeg vitéz.

- Kínáld kúmiszval!

Valaki felugrott a tűz mellől s tántorogva közeledett a fráterhez, kezében teli kupát lötyögtetve. A fráter szamara azonban nyilván ugyanúgy undorodott a kúmisztól, akár a gazdája, mert nem állott meg, hanem vadul vágtatott tovább, itt egy süveget, ott egy pajzsot, amott egy üres tömlőt rúgva fel. Az erényes szamár még rúgott is, amikor egy sátor mögül elébeugrott valaki. Ezt a pimaszságot nem tudta eltűrni.

Iréneusz fájdalmas, korholó hangja elveszett a lármában. Alakja pedig az éjszaka sötétségében.

Már kívül járt a táboron s elkeseredésében szinte könnyezve ügetett előre, amikor magányos lovas bukkant fel előtte.

- *Laudetur Jesus Christus!* - kiáltotta harsányan a barát s nagy keresztet vetett. - Minden jó lélek dícséri Urat!

- Ámön! - dörmögte a lovas és visszafogta magas, csontos magyar lovát.

- Vagyon te hangod nekem ismerős - örvendezett Iréneusz. - Nem te gyóntál nekem egyszer Dunánk partja mellette?

- Te vagy, atyám! - örvendett a másik is és leugorva a lóról, szaporán Iréneuszhoz sietett, megölelte és vállon csókolta.

- Hogy vagyon a családod és a lovad?

- Bene, Bene testvér - fakadt sírva Iréneusz s megsimogatta Bene arcát. - Vagyok igen szomorú. Ördöng míveli csudákat, dorbézolják, ortályozzák szegen, nyomorú kún véreimmel ott táborban, gaz, romlott magyeriak!... Hajjaj, ézes fiacskám, szerelmes brátocskám, mily szernyő kárhozat megnyílt magyeri nép előtte! Mily szernyő csapás! Sírnom kell...

Kámzsája bő ujjába törölte könnyes arcát. Keserveset sóhajtott, felnézett a beborult égre s hallgatott. A szél Északkelet felől suhant át a fekete síkon s fülükbe dudorászta a közelgő tél dermesztő dalait. A leszálló köd fátylai sötétkék árnyakként kúsztak a messzeségben. Mögöttük zúgott, dorombolt a tábor, vörösen villogtak a tüzek, Kelet felé meg a kún szekértábor sötét vonala húzódott.

Bene ismét felült a lovára s a barát mellett léptetett. Megkérdezte, hová igyekezik.

- Isten tudja csak, fiacskám - sóhajtotta Iréneusz keserűen. - Lásd, rókának is vagyon barlangja, égi madárkának fészkéje, csak ember Fiának nem vala hol lehajtsa fejét, szegen. Igy vagyok magam is, brátocskám. Látok szernyő bínek, tombolja erdeng tűz körüle s ragadozza el szép kún lánykák, derék vitézek. Menék közéjek, bíztatnám szegenek, bátorodjanak, imádjanak, de ez rühes szamár nem áll meg, inkább futja, rázott engem öszve, csontjaim is zörgének. Ü is érzi ördöngek gyalázatos szagát. Hát te merre mégysz, brátocskám?

- Csak kerülgetöm az tábort. Nincs-e valahol valami ártalom.

- Kerülgetel nyáj, akár hívséges kutya. Én is kerülgetek. Kerülgetink egyben, ézes fiadom. Könnyebb szűvem énnekem is.

Igy baktattak csendesen, nagy ívben megkerülve a tábor északi részét. Közben Bene elmondta, hogyan él, miért jött ide Köcsmeggel, Bekével és Bitérrel, hogy Karacs bátya, Istennek hála, megvan s abban bizakodik, hogy Kötenynek mégis csak van valami titkos megegyezése Batuval, hogy Mantula kisfia eleven, akár a csík s hogy neki is van már fiacskája, még folt is volt a hátán, amikor megszületett. Az asszony meg, Jopár, szűntelen dolgozik, gyönyörű posztót kallott, mindig jókedvű, bár egyszer-másszor egy kicsit meg kell verni, de nem annyira, hogy belehaljon.

- Hát... hogy is űtet hívják vala... - kérdezte Iréneusz felvidámodva, - Virág? Gondolsz-e még reá?

Bene nevetett.

- Virág! - kiáltotta. - Tám igaz sem vala.

- No látod - bólogatott a barát elégedetten.

Végre felcsillant Köcsmeg sátrának a tüze. A kende kint állt a sátor előtt s nagy harapásokkal sült húst evett. Amikor a két közeledőt meglátta, visszadobta a húst leterített farkasbőrére, ujjait a csizmájába törölte s mélyen meghajolt. Még Beke és Bitér ült a tűznél, ők is felugrottak s nagy tisztességgel hajladoztak Iréneusz előtt. A barát kitörő örömmel kiabált, leugrott szamaráról, megölelgette ismerőseit s a tűzhöz telepedett. Mindnyájan eszegettek.

- Vagyok bódog, szerelmes brátim - magyarázta csámcsogva s nagy ádámcsutkája fürgén szaladozott le s fel, amint nagyokat nyelt. - Isten virágoskertje nyílt ki. Szőlőskertje hajtja kevér fürtöket. Vagyon mit kapálni, mívelni, gondozni! Kedves kúnocskák veszik fel kresztység, térnek Jézus jorgalmába. Minő szüret, feleim! Minő aratás! És minő virágzás! Csak magyeri rontják űket...

Felemelte ragyogó barna szemét s boldogan sóhajtott. Annál jobban megütközött azonban Köcsmeg. Méltósággal kétfelé törölte bajuszát s a fejét csóválta.

- Ezeket a pogány disznókat nevezed te virágoknak, szőlőtőknek - hümmögte megvetően. - Valóban, szíp kis virágok, atya! Szép kis szőlőtőkík! Jóravaló kresztyín szűv felháborodik láttukra. Isten kegyüggyík nékik! Három igaz lílék nincs közöttük.

- Te csak hallgass kipcsák disznó! - feddette a barát a kendét. - Hogy te mered szidalmazni szegíny lelkeket, kik lépnek Isten nyája bele?

- Farkasok a nyájba! - folytatta Köcsmeg. - Hisz ezek valóságos farkasok a nyájban!

A fráter rosszalóan csóválta a fejét és szemrehányóan tekintett Köcsmegre.

- Uram, - mondta feddőleg - te ítéleted igen kemény. Szegínek gyitték messziről, ronda bálvánok országábelil, mit ott láthattak, tanólhattak vala? Ördöng mívei vevék űket körül, bides kámjaik ugrándozzák, dobolják, üvöltözzék nekik, mit űk tegyenek? Én sajnálom űket. Jézus urunk is bizonyosan sajnálja. Sok gyenge kertész dolgozik, mívelkedik most, hogy konkoly tépje ki közülük. És éppen te szidalmazol űket, tongúsz testvérem, ki vagy magad is kún?

- Münk már rígi kresztyénök vagyunk - magyarázta Köcsmeg büszkén s kése hegyével a fogát piszkálta. - Nem olyan ridegek, mint űk.

- No, mondd csak, hozzájuk képest vagytok tik valóságos báránykák! - csúfolta a fráter szelíden. - Csak mennyi keserűség, bánat, gond ért engem is közöttetek. Még halálos ágyon is dadogtok szízekről, rablásról, gyujtogatásról, szegínyek gyilkolásáról! Tik vagytok mézelő pillangó vagy méhecske, kik hordjátok kaptárbele Isten ézes mézét!

Bene kacagva hallgatta a perlekedést. De Köcsmeg felbosszankodott.

- Hát nem hallod-e, - kiáltotta a tábor felé mutatva - hogy zúg, morog, tombol a sok ronda pogány? A ti poklotokban zúgnak így az ördöngeitek!

Bitér bólogatva helyeselte Köcsmeg szavait.

- Gyomrom fordul s háborog, - dörmögte undorral - amikor látom, hogy isznak, zabálnak, bujálkodnak a gyalázatosok.

- Magyeri urak tombolják, ortályozzák - kiáltotta a barát szomorúan. - Ük az nagyobb bínesek. Mert Istefán urunk vezette bé űket Jézus urunk jorgalmábele... De elmúlának az századok, több, mint kettő... S ísza, henteregnek most pagán vígasságben, borben, kúmiszben, falják hús, vedelik gyenyerűség, ölelgetik szukákat, lihegik s dadogják ördöng imádságait... S ott fenn, égen, - mutatott a sűrű, fekete égre - felhők közötte villog égi kard, fenyegeti ez föld minden lakóit, mutat háborút, döghalált, szernyő gyászt, városok omlását, szízek megtipratását, jajgatását és fogak csikorgatását...

- A magyeri urak nem bínesek - szólt hevesen Köcsmeg s kését az övébe dugta. - Mert ugyan nem a kerál hívta-e bé ezeket a pagán disznókat? S nem ű parancsolá-e, hogy fogadják szívesen, mint vendégeket illik? S nem látják-e az urak, hogy Bíla úr maga is jobbja felől ülteti Köteny urat s úgy bánik víle, akár a maga vírivel? Hát mikínt szíveskedjenek a magyeri urak ezzel a ronda pagán níppel, hacsak úgy nem, ahogyan űk szoktanak szíveskedni! Münk rígi kresztyének vagyunk - mondta emelt hangon s büszkén körülnézett. - A mü fejünkön megszárada már a kresztyvíz. De az üvéket még nem is írte. S mígis: űk az kedvesek, ézesek, űk ülnek Bíla úr jobbján. Ük az jók, űk a virágok, szőlőtűkék. Ha münk elveszünk egy-két tíkfit, egy-két gyenge bárányt, ha a mü ebeink megharapnak egy szláv akszint, már igéznek várispán uram elejbe. - A várispán hangját utánozva, felfújta képét s kaffogva kiabált: - Mit mívelítek esmíg, ti kipcsák vadállatok? Lábbal tiprátok Jézus urunk törvínyeit, ország törvínyeit, minden törvínyt! Fizessítek meg az kárt! Adjatok engesztelíst! Szálljatok magatokba! Nem azírt telepíténk bé az országba, hogy magunk nípét sanyargassátok! Igy lármáz osztán várespán uram. Ha barmainknak nincs mit enniök s beléakadnak valakinek a szjénájába, várespán uram igéz. Ha valamík gyermek béver egy lantornát vagy máriaüveget, várespán uram igéz. Kedég münk rígi kresztyének vagyunk, atyám.

Duzzogva elhallgatott, Iréneusz meg mosolygó részvéttel nézte.

- No, ézes feleim - dünnyögte korholóan. - Én üsmerlek tiktek kicsit jobban. Ami igaz, igaz. Nem holmi gyenge tíkfi, bárány vesztek tik el csak...

- Tolvajnak mondasz? - üvöltött fel fájdalmasan Köcsmeg s ültében fenyegetően kiegyenesedett.

- Engedj meg, uram, - tiltakozott a fráter - tolvajnak én nem mondalak. Isten mentse engem ilyentül. De mondok, vagytok tik is iszákosok, zabálók, osztán nem csak lantorna, meg egy-két máriaüveg verik be gyermekcsék, nemcsak egy-két szál szjéna húzzák szét barmaitok...

- Hát azt mondod, brát, hogy münk nem vagyunk igaz kresztyének? - jajdult fel Bitér keserűen s úgy elkomorodott a képe, mintha tüzes vassal csipkednék. - Nem vetjük a kresztyet, nem tudjuk, ki volt Misziha s az ű anyja? Nem ismerjük a törvínyt, Mengország és *Tamúz* törvínyeit?

- Távol legyen! - emelte fel tiltakozón a kezét Iréneusz. - Ismeritek mind, verém belétek sokszor, imádék érettetek, szeginy brátim, Jézus urunk jorgalma permetezze fejetek. Csak mondom, bínesek vagytok tik is, azért ne szidjátok, szapuljátok szegíny feleiteket, kik jövének

messzi sztyepről s nem hulla még fejükre kresztyvíz harmata. Ük dorbézolják, ortályozzák magyeri urakkal s éjszaka az táborban vagyon Szodoma s Gomorra.

- Hát münk már ilyet nem teszünk - kiáltotta felháborodva Bitér. - Bínesek vagyunk, nem mondom, de hogy így... és megbotránkozva csóválta a fejét.

- Mondám én is Köteny kán űnagyságának, - hümmögött Köcsmeg - zabolázza nípét, de mikípen zabolázhatja?

Bene mosolygott. Ő tudta, hogy Köcsmeg inkább irigyelte, mint elítélte a vad ortályozást, az egekig csapkodó áldomást és maga is szívesen résztvenne benne, dehát nem bátorodott fel eléggé. Mégis csak Magyarországon élt már esztendők óta s ha nehezen is, de beleszokott a törvényekbe, Jézus parancsaiba. Legalább olyankor, amikor annyi nagy úr szeme előtt forgott s a klastrombéli papok is oly közel voltak. De Iréneusz nem vette észre a mosolyt, annyit szidott disznó kipcsákjait ártatlan bárányoknak nézte s erősen fogadkozott, hogy felmegy Ugrin érsek elé s kemény szavakkal fejükre olvassa hanyagságukat. Minden prédikátornak kint kellene most járnia a tábort, hinteni az igaz hit magvait s előkészíteni ezt a vad népet a keresztség ünnepi pillanatára. E helyett ők majd csak akkor prédikálnak, amikor már az egész nép megkeresztelkedett. Isten legyen irgalmas nekik, hanyag s könnyelmű pásztoroknak...

13.

A negyedik napon hűvös eső szemerkélt s a székesegyház tornyának gúlaalakú tornya belefúródott az alacsonyan szálló felhőkbe. Az ívelt kapu előtt egymás hátán tolongott a nép. A vásárosok idegen tömegein áttörve, mint óriási kaptár előtt a méhek, zúgtak, sürögtek és sűrűdtek a misére váró emberek. Odabent, a magas boltívek alatt, gyertyák lobogtak. Az előkelők elhelyezkedtek a nehéz tölgypadokban, piros, kék, fekete, sárga, meggyszín dolmánok, farkas-, hiúz- és párducbőrök tarkálltak, fekete és galambősz fejek hullámzottak a homályban s a kúnok sötét bőrruhái, mint nagy tömeg vas, torlódtak meg az oszlopok között. Fenn, az oratóriumban, szerzetesek szürke csuhái kavarogtak s fényesre nyírt koponyák sárga fénye ragyogott. A szláv asszonyok fehér gyolcsruhái, hímzett mellesei összevegyültek a kún nők magas *csalmáival*, arannyal hímzett, értékes *dzilánjaival* s koromfekete hajfonataival.

A sekrestyés komoly, rátarti léptekkel jött elő a sekrestyéből, térdethajtott a dúsan aranyozott oltár előtt, olyan otthonosan, mint aki érzi, hogy a szemek rászegeződnek. Azután végigtülekedett a mozdulni sem tudó sűrűségben s felballagott a kórusra.

A népet, különösen a kúnokat, igen izgatta a templom és a mise. Sokan közülök most voltak életükben először keresztény egyházban. Nem értették meg, hogy itt csendesen kell viselkedni, gyermekesen fecsegtek, különösen a nyugtalan, felajzottan izgő-mozgó nők. Nyakuk megfájdult a székesegyház falainak s aranyos díszeinek bámulásában. A mennyezetet szentek életét ábrázoló falfestmények borították. Egyik egy mezítelen férfiút ábrázolt, akit fatörzshöz kötöztek s nyilakkal kínoztak halálra, eltorzuló arca, csurgó vére kéjesen megborzongatta őket, mintha a valóságot látnák. Egy másik kép a dicsőséges szent László királyt mutatta, amint néhány előkelő úr és nagyszakállú pap társaságában leteszi egy templom alapkövét. A harmadik kép szent István hatalmas, ősz alakját mutatta, koronával a fején. A hatalmas alak vállán bíborbélésű, aranyos palást csüngött, kezében lándzsát és aranyalmát tartott, lábainál nyitott könyv hevert. Egy negyedik azt a jelenetet ábrázolta, amikor Tonúz, azaz Disznó apát feleségével együtt, lóháton, elevenen temetik, mint pogányságban megrögzött, gyalázatos bűnöst. Az oltár aranyoszlopai között Kő monostorát ábrázolta egy kép, a monostor alapítója nagy köveket hurcolt térdencsúszva. Egy szent tekintett alá az egekből nyájasan s kiter-

jesztette kezét az alapító úr feje fölé. Mégis, legjobban a rengeteg aranydísz és színes selyemzászló ragadta meg a kúnok figyelmét. Sokan összehajoltak s az aranyozott oszlopokra, gyertyatartókra mutatva találgatták, mennyit érnek s mikép lehetne ügyesen elhurcolni azokat. A nők meg az oltárterítő gyönyörűen hímzett, aranyas-ezüstös virágait mutogatták.

- Szép ünnepi szükmen válna belőle - sugdosták s nevettek.

Egyszer csak zsivaj, zúgás, tolongás támadt. A király fegyveres testőrzői égő piros dolmánjaikban, prémesen, kalpagosan végigtörtettek a tömegen s utat nyitottak Bélának. A király fáradtnak, sápadtnak látszott, fekete dolmánja és sötét haja keretéből szinte kivilágított az arca, meg fehér, de erős keze. Szemét szilárdan az oltárra szegezve hosszú, kemény léptekkel haladt át a tömeg sorfala között, s mintha észre sem vette volna, hogy minden szem részegeződik, az arcok kipirosodnak, az ajkak megnyílnak s magyar, latin, kún szavak röppennek fel mögötte. Csodálatos emelkedettség, elragadtatottság ragyogott a király sápadt arcán. S lábai mintha nem is a földön, hanem valamivel magasabban, a föld felett léptek volna.

- Szép... jaj, be szép űnagysága... - susogták az asszonyok s néhány anya magasra emelte ölbéli kisfiát, hogy lássa a királyt és szépüljön meg tőle.

A szentélyt a néptől elválasztó rácson áthaladva, a király mélyen leborult, homlokával érintette a köveket s alázatosan keresztet vetett. Pillanatokig maradt így s kísérete, Csák nembéli Máté, Báncsa nembéli István, Tomaj nembéli Dénes, Kő monostorának apátja s a balfelől óvatosan lépkedő Köteny és két fia ezalatt gyámoltalanul letérdelt, várva, mikor kel fel ismét a király. Hosszas fohászkodás után fel is emelkedett - a kancellárius segített neki - s a balfelől elkülönített, díszesen faragott, bíbor bársonnyal takart padba tért. Ott ismét letérdelt s homlokát összekulcsolt kezére hajtotta.

A szentély rácsának bejáratánál Saint-Omer Vilmos, Ákos nembéli Ernye, Türje nembéli Öcsény állott válogatott vértesek élén, hátrább pedig a zordon, fonotthajú Illye a megszokott, piszkos bőrruhában, vállán a koszlott farkasbőrrel, bal hóna alatt a vedlett süveggel, övére akasztott csákánnyal s korbáccsal. Ügyetlenül térdet hajtott, - térde úgy megmerevedett, hogy az Isten előtt is alig tudta meghajtani - hamar felállott s pillanatra sem vette le szemét a királyi padról.

Ugrin érsek kilépett a sekrestyéből, a minisztráló barát megrántotta a csengettyű hímzett húzóját, odafent hörögve, éles sivítással megszólalt az orgona, a mise megkezdődött. Felzendült az ének. A kúnok azonban egyre a miséző érsek hosszú, vállas alakját figyelték, amint aranyos ruhában ide-oda lépegetett az oltár előtt, letette az aranykupát és aranytányért, letérdelt, majd kinyitott egy ugyancsak arannyal bekötött hatalmas könyvet, általában úgy jött, ment, térdelt, megállt, kezet tárt az aranyos, csillogó, nyálat csordítóan gazdag oltár előtt, mintha nem tudná, mi mindenre lehetne ezt a sok kincset használni.

Köteny gyakorlott misehallgató volt. Az arannyal ugyancsak dúsan rakott orosz templomokban nem egyszer volt misén, tudta, mikor kell letérdelni, leülni, felállni s még azt is tudta, hogy a *Dominus vobiscum*-ra azt kell kiáltani, hogy: *Et cum spiritu tuo!* A *Kirie eleyson* így hangzott az orosz templomban is. Az ő szemét nem kápráztatták el a ragyogó kincsek. Felesége pedig, Kizil-gül, a keresztény orosz asszony, ott térdepelt s buzgólkodott nehéz, meggyszín selyemben, magas fejékkel, ékszerekkel borítva a baloldali padban, az asszonyok oldalán, három ugyancsak díszes kún hölggyel, Köteny három másik feleségével.

A mise egyre pompázatosabb, egyre magasztosabb volt. Ugrin érsek hangja mennydörögve zendült meg a boltívek és vastag oszlopok között, amikor a tömeg felé fordulva, karját széttárta. Az orgona több hangon sivított, a gyertyák lobogtak, ruhák, illatszerek, templomi tárgyak szaga kavargott súlyosan és vastagon, az asszonyok tömegében egy kisgyermek sírt,

anyja kibontotta ruháját s bő, telt csecsét nekiadva, elhallgattatta. Nagy robajjal hullott térdre a nép, sóhajokkal, suttogással telt meg a levegő, sokan azt a piros örökmécset bámulták, amely hosszú aranyláncon csüngött az oltár előtt. Mekkora darab rubint! S hogy villog! Megér néhány ezer barmot...

Az Evangéliumot messzehangzó, szinte félelmes, parancsoló hangon olvasta fel az érsek. Ekkor mindenki letelepedett, Ugrin érsek lassú, rendkívül hosszú lépésekkel felment az egyik oszlopnál álló lépcsőkön s a szószéken megállva, alátekintett a gyülekezetre. Fekete bajusza és szakálla, erős, parancsoló orra, tüzes, fekete szeme szigorúan fordult körbe, hatalmas mellén redőkben csüngött a díszes, nehéz miseruha. Megköszörülte a torkát. Beszélt. Vajjon miről beszélhetett volna leginkább, mint ami a legtávolabb volt ettől a részben vadon nőtt, részben gyorsan elvadult tömegtől? A szűzességről.

- Kresztyén feleim, - kezdte elgondolkodva s felemelte hatalmas karját - arról szólok most hozzátok, azmi legnagyobb bínetök s azmiben oly otrombán fetrengtök, akár az sarat túró disznók. Miképen késérti az ördöng az szízeket, özvegyeket s az házasokat. Vagyon közöttetök még szíz, azkit férjfiú nem érinte s vagynak özvegyek, kik urukat eltemetvén, nyugtalanul hánykolódnak ágyukon s vagynak esmég házasok is, kik feleséget tartanak s mégis hajlik az ő fülük az ördöng csábításaira. - Hangját felemelte s a kúnok felé fordult. - Különösképpen szól az én intelmem hozzátok, kún felebrátim, kiknek vérei ma felveszik az kresztység szentségét s Jézus urunk igaz hitében kévánnak munkálkodni ez ország térein.

A kúnok e keresztény része többnyire értett magyarul, azokhoz kíváncsian fordultak, akik csak kúnul tudtak. Mozgás, fészkelődés, suttogás támadt. Az érsek nyers hangon folytatta:

- Majd elmondja az tolmács, mit beszélek, most figyelmezzetök. Nagy hízölködő gondolatokkal szól az szíznek az ördöng s ezt mondja: Micsoda bolondság ez teneköd, szép szíz, hogy szíz légy és az férjfiút eltávoztassad te ifjúságodnak idején? Nemde hasznosb volna-é, hogy életödet vidámságban viselnéd ez világban? Hogy nagy, szép fiakat s leányokat szülnél? Nézzed-sze az pátriárkákat, prófétákat, kiktül számtalan szentök származnak és mostan mind fiokkal, feleségükkel Isten előtt örökké vigadnak. Lám, világnak kezdetiben, mikor Isten teremtötte Ádámot, neki asszonyt oldalából szörze. Olvasd mind el az szent írást, sehol nem találod, hogy az házasság kárhoztatott volna, avagy hogy Isten tiltanája! Azért is, ha fiak vagy leányok nélkül ez világból kimúlandasz, kik imádnak ottan érted, avagy kire marad atyádtól, anyádtól az örökség? Mondom, hogy senkire.

A tömegben helyeslő zúgás támadt.

- Úgy van, igenyöst! - helyeselt egy fonotthajú, öreg ember harsányan.

A prédikáló érsek összevonta fekete szemöldökét s kezét tiltakozólag felemelte. A zaj, sustorgás, mozgás ijedten elcsitult.

- De felel mindezökre az szízesség, mondván - kiáltotta parancsoló hangon. - Távozzatok el éntűlem, ördöngnek követi! Mert nemde az házasság testnek fertőzetje? De az szízesség elmének és testnek egész volta, Istennek leánya, angyeloknak húga, Máriának mátkája, égnek lilioma, Paradisumnak rúzsája... Lám, ez világnak Megváltója sem akara sziletni egyébtől, hanem csak szíztől. Azt mondád, hogy az szent írás nem tiltja az házasságot. Bizon, nem tiltja, de nem is kötelez reája, mert az házasok szülnek idő szerént való fiakat, leányokat, de az szízek lelkieket s idő nélkül valókat! Példát vöttél az prófétáktól, hogy szentöket szültenek, azkik, mint szent Katerina, Margaréta, Dorotea, mindhalálig viaskodtanak. Azért is Isten űket száz koronával koronázta, holott az házasokat csak harminccal!

Amikor az érsek a koronázást említette, mind a királyra néztek. S elképzelték, hogy szent Katerinát, Margarétát, Doroteát száz ilyen koronával koronázta meg Isten a Mennyekben, míg a házasok csak harminc ilyen koronát tehetnek a fejükre. S elmosolyodtak, mert úgy találták, hogy harminc is elegendő, hiszen egy is oly gyönyörű és értékes, oly puha, sárga arany, zománcos képekkel díszes és rubintokkal, gyöngyökkel rakott, hogy egy nemzetségnek elegendő.

Az érsek győztesen körültekintett, jobbkeze mutató- és hüvelykujjával megtörölte piros ajkait, végigsiklott fekete, ápolt szakállán s új erővel folytatta:

- Amikoron az ördöng látja, hogy nem csalhatja az szízet, elsöndörög az özvegyhez és ezt mondja neki: az özvegység sem Istennél, sem emböröknél nem dícséretös, hát hejában terömtötte Isten az férjfiút és az asszonyembört? Ü mondá, gyarapodjatok és sokasodjatok. És ugyanottan írván vagyon: és mindönök jók valának, mi annál jobb, azmi Istennél jó? Ama Dávid próféta is ezt, írta! Az te feleségöd, mint termő szőlőtőke házadnak oldalában! És te Isten akaratja ellen mersz tennöd? És természetnek dolgai ellen te bávatagságod miatt mersz járnod?

- Úgy vagyon - kiáltott az előbbi rekedtes, harsány hang s az őszhajú kún vénember felemelkedett helyéről, hogy megdícsérje a gyülekezet előtt az érseket bölcs szavaiért s igazáért.

Mindenki a vén felé fordult, némelyek mosolyogtak, mások dörmögve helyeseltek. Veszekedés támadt az egyik oszlop mellett, mert valamelyik asszony dühösen közbeszólt, hogy az atya nem ezt akarta mondani s ez nem igaz. Mások azt állították, hogy igen, Isten és a természet ellen vakmerőség és balgatagság feltámadni. Ugrin érseket odafent a magas szószéken elöntötte a düh, szakálla rezgett, barna orcája elvörösödött. Felemelte jobbját s öklével lesújtott a szószék könyöklőjére. Hangja szilajul zengett.

- Menj el tőlem, gonosz tanácsadó! - rikoltotta, mintha csatában forgolódnék s szeme fekete nyilai lecsaptak a közbeszóló öregemberre. - Én kétféle koronát nyerök! Az mi urunk az Evangéliomban azt mondá, mindönki hagyja el feleségét, avagy férjét én érettem. Száz anyát veszen és az örök életöt bírja. Azt mondod, hogy Isten nem heában teremtevé az férjfiat és az asszonyállatot? Erre azt felelöm, hogy mindön hatalmasság és mindön jó dolog Istennek akaratjából vagyon. Azért, míg Isten akará, hogy én urammal légyek, nem mondék ellene, de hogy elválék tőle, az apostol mondását követöm, ki azt írja: ha elfeslendesz az férjfiútól halálnak miatta, ne kéress mást.

A közbeszóló öregember rázta, forgatta a fejét, mint a kakas, amikor darázs dongja körül. Dörmögött, dunnyogott, összehúzott szemmel bámulta az érseket s reszkető, öreg ujjaival a bajuszát húzgálta. Tar koponyáján egy helyütt ezüstlapot viselt, ott csúnyán fejbecsaphatták egyszer. Bátor ember volt még most is, mert ekkora tömegben, ekkora urak s papok között is kimondta ország-világ hallatára az igazát.

- Hát azírt már csak nem veszhetünk el mindnyájan?

- Megengedöm az törvény szerént való házasságot, - kiáltott feléje az érsek kipirulva - mert jobb tinektök élni, semmint égnetök. De nagyobb tisztaság özvegyön élni, még nagyobb teljes szízességben. Dícséretös angyelokkal és mindön szentökkel és Istennel élni, azért eredj, ördöng, mert nem hiszök neköd! Te csalárd vagy!

Itt szünetet tartott s letekintett a makacs közbeszólóra. De az csak a fejét rázta s hallgatott. Mire az érsek ismét felemelte hangját s minden szót megnyomva, folytatta:

- Közöttetök kedég, felebrátim, mind éjjel s mind nappal ott kullog az ördöng, lesvén, kit kapjon be, mint éhös arszlán. Ott kuporog az boros temlők fenekén s reátok vigyorog kupáitok aljáról. Ott játszik tüzeitek lángjában s kergetőzik az asszonyállatok ruhájának redőiben. Megjön az ördöng lóháton s megjön az Holdvilágnak csendes sugaraiban. Szól hozzátok citerák pengésében, sípok sikongásában, kardok kevély suhanásában. És sugdos az ti filetekben, mikor disznók módjára hevertök tétlenül és az ördöng csal bennetöket aranyban, ékszerszámban, azmelyet mind ű szart vala az bineseknek.

Ezekre a szavakra mindenki az oszlopfőkre s az oltárt díszítő aranyra, majd a király fején pompázó aranykoronára s az urak arany csatijaira s bogláraira tekintett. Zúgás, dünnyögés, csudálkozó suttogás támadt. Az érseknek ismét fel kellett emelnie hangját, hogy legyőzze a tömegben bujkáló ördögök bujtogatását.

- Hányan veszejték el szízességüket, feleim, mert az ördöng megcsalta űket borral, tűzzel, suhogó ruhákkal, badáros paripával, Holdvilág gyönyörűségével, citerapengéssel, sípszóval, az kard hatalmával. S hányan estenek bínbe, elvetvén maguktól az szízesség tisztaságát és az mennyei koronát, földi aranyakért, ékszerszámokért! Ez mai napon sokan az mű kún feleink közül, fejedelmökkel, Köteny úr űnagyságával s fiaival egyben az kresztység szentségét veszik. Feltétetik nekik az kérdés, melyet Jézus urunk mond nékik: ellene állotok-é az ördöngnek? És űk felelik: ellene állunk. Vigyázzatok és imádjatok, feleim, hogy késértetbe ne essetök! Álljatok ellene az ördöng csalárdságának, éljetök, hogy ne égjetök, s legyetök tiszták, szízek, Jézus urunk dücsőségére, ámen.

Ezután letérdelt s nagy, zengő szavakkal imádkozott. A gyülekezet erős robajjal követte példáját.

Az orgona ismét felsivított s az érsek nagy pompával folytatta a misét. A minisztráló barátok csengettek, a füstölőből kesernyés tömjénfüst gomolygott, Jézus úr teste előtt leborult a nép. A kúnok szájtátva bámulták a csodálatos áldozatot, a ragyogó oltárt, a szentségtartó arany-szironyait, a keresztény fejedelemistenek falrafestett képeit s töprengtek a prédikáció igéin. Össze-összehajolva és szaporán súgdolózva perlekedtek a szüzességről, a házasságról, az aranyról és az ördög kísértésének mindenféle ravaszságáról.

Mise után megkezdődött a nagy keresztelés. Itt a székesegyházban Kötenyt, két fiát, a nemzetségek fejeit és a tekintélyesebb családfőket, az *ak-szakálakat* keresztelték. Ugrin érsek karingben állott a nagy kőmedencénél s aranykancsóból öntötte a tar, három hajfonattal ékesített koponyákra a szentelt vizet. Béla ott állott Köteny mellett, két fiának Csák nembéli Máté, egy igen öreg nemzetségfőnek, Törtölnek, a nádorispán, egy másiknak az apát lett a keresztapja. A keresztanyákat, mint Mária királynét s másokat, egy-egy szerzetes képviselte. A kún urak meghatottan bandukoltak a medencéhez, alázatosan letérdeltek, keresztet vetettek s amikor az érsek feltette a kérdést: ellene állasz-e az ördöngnek - remegő, fátyolos hangon felelték, hogy ellene állanak. A kérdéseket egy karinges prédikátor barát fordította kún nyelvre.

A király mély áhítata, gyermeki alázata és egyszerűsége mindenkit megragadott. Úgy érezte, most örömet szerez Jézusnak s térítő, apostoli cselekedetét javára róják a másvilágon. Térdelve imádkozott a szentély kövezetén, homlokával a földet érintette s bizonyos volt benne, hogy szent István birodalmát s a kereszténység bástyáit hatalmasan megerősítette ezen a napon. Szíve elszorult a gondolatra, hogy Nagy-Magyarország népét sötét pogányságban találta a pusztulás és elsodorta örökre, menthetetlenül. Pedig, ha több időt szakíthatott volna, ha előbb sikerült volna meglelniök őket, a gyilkos mongol dúlás sem ostromolná most a Kárpátok gyűrűjét. Még hálát kellett adnia Istennek, hogy az elveszett nép helyébe másikat

küldött, hasonlót ahhoz. Bár tenné alázatossá e vad nép szívét, bár oltaná belé a szeretet és hűség malasztját, bár fordítaná felé ragyogó arcát s világosítaná meg elméjét, hogy az új földön erős támasza és védelmezője legyen az igaz hitnek!

Ezen a napon valósággal sugárzott az örömtől. A székesegyház aranytól ékes, festményektől pompázó boltívei alatt felemelkedett a szíve istenhez, művét nemesnek, gazdagnak és sikeresnek látta s megnyugodott abban is, hogy olyan érdemeket szerzett Istennél, amelyeket tolvaj ki nem áshat, rabló el nem ragadozhat, s rozsda meg nem ronthat.

Ugyanakkor a prédikátor atyák mindenfelé bejárták a kún tábort és összegyűjtve maguk köré húsz-harminc embert, hangos szóval hirdették Isten igéjét, felszólítván őket, hogy hajtsák fejöket a keresztvíz alá. Köteny és a nemzetségek vénei már elrendelték, hogy mindenki vegye fel a keresztséget, mert így kívánja az új ország törvénye és a nép megmaradása. Csak igen kevés vénember volt, aki nem tudott szembeszállni hét atyjának akaratával s elvonulva a sátrak, szekerek mélyébe, bizalmatlanul pislogott ki búvóhelyéről s rázta a fejét: nem lesz ennek jó vége... *Dseti ataszin bilmegen: mürted.* Aki nem ismeri őseit, hitehagyott. Ők ismerték őseiket s nem tudtak hitehagyottak lenni. Ugyancsak távolmaradtak a müszülmének is, valamint a kámok, karkászok, baksák. Meg a nagyon megátalkodott öregasszonyok. Ők nem vesznek fel más ruhát - motyogták mérgesen, mert azt hitték, ezután már a magyarok ruházatát kell viselniök. Ezek kivételével a megtérés szépen folyt, a sok barát szorgosan fáradozott, s a férfiak, akik tegnap még barmokat raboltak, szűzeket tiportak meg és falvakat gyujtogattak, a lányok, akik az éjszaka még zöld kenőccsel kenték a magyar vitézeket s tanították őket repülni, most lesütött szemmel, ügyetlenül vetve a keresztet, a keresztelő barátok előtt térdepeltek s lehajtott fejükre, szöghajukra hűvösen csörgött az isteni kegyelem vize.

14.

Az idő is kedvezett Béla térítő munkájának. Napokig nem esett az eső, bár meglehetősen hideg volt s a családfők elégedetlenül vakarták a fejüket, amikor rágondoltak, hogy fonnyad a fű, alig van már mit legelniök a barmoknak s különösen a tevék nagyon szenvednek. Hová vonulnak vissza télre? Akármelyik reggel beállhatott a tél, a széljárás északnyugatira fordult s ha északi lesz, megérkezhet a hó is. Ha pedig faggyal jön, az állat nem tudja kikaparni a fonnyadt füvet alóla, akkor azután hogy segítenek az új istenek? De eső nem volt s ennek mindenki örült. Tengelyig, csűdig érő sárban, mocsárban nem tudtak volna téli szállásra vonulni, s még ha eldőlt volna is, hogy hol lesz a téli szállás, akkor sem ismerték eléggé az új földet, az időjárást, a növényzetet.

Keresztelő után Béla gyűlést hirdetett a klastrom széles udvarára. A székesegyházból a papok, magyar és kún urak oda gyülekeztek. Még arcukon borongott a lélekemelő szertartás áhítata, még érezték a tömjén édeskés illatát, még szemük előtt ragyogtak a gyertyák lángjai és a színes képek alakjai, még fülükben zengett az orgonaszó, a teli torokkal énekelt zsoltár, a csengetyük csilingelése, harangok zúgása, az érsek szavának harsány torlódása. Csendesen beszélgetve, kardjaikkal, csákányaikkal zörögve ballagtak felfelé a domboldalon s ácsorogtak a vastag falak között, a refektórium ablakai alatt a klastrom udvarán. Fenn, a lépcsők végében, ahol a széles könyöklő vonult, szerzetesek és rabszolgák hatalmas székeket hurcoltak, a királyét bíborpiros bársonnyal terítették be, a többit drága prémekkel. Várakozással teljes zsongás hullámzott a tágas udvaron. Csoportok alakultak, lézengők ténferegtek, itt is, ott is megálltak s hallgatták a beszélgetést. Sokan bosszúsan emlegették, hogy szeretnének már hazamenni, elég volt az áldomásból, a kúnok ölelgetéséből, az ivásból és ortályozásból. Ugrin

érsek szózata felkeltette bűnbánatukat, eszükbe jutott az otthonmaradt asszony, a gyermek, a ház, a gazdaság. Csináljon a király, amit akar, őket hagyja békében. Majd kiderül egyszer, hogy ostobaságot mívelt, a víz még senkit sem tett kereszténnyé.

Az elégedetlenség hirtelen pattant ki, mint a zöld fű alatt lappangó árvíz. Talán ki sem pattant volna, ha nem ettek-ittak volna napokig, ha nem henteregtek volna disznómód a kún lányok bujaságában, ha nem hallották volna a szűzesség dícséretét s nem lettek volna álmatlanok, elnyűttek, fáradtak és rosszkedvűek. Ők maguk sem tudták, hogy beszélni fognak, szó szót támasztott s egyszercsak elárasztotta a kúnok befogadásának s megtérítésének lélekemelő ünnepét a mélyben lopakodó harag és elégedetlenség árvize.

Kürtök rivalltak mindenfelől, Illye vezetésével megjelentek a pirosdolmányos királyi testőrzők, közöttük a vértesek is Ákos nembéli Ernye, Öcsény és Saint-Omer Vilmos vezetésével. A király kilépett a könyöklőre s lassan leült. Az apát reáterített egy puha hiúzprémet, hogy meg ne fázzék. Ugrin érsek tetőtől-talpig nehéz, aranyszövésű sötétkék dolmányban, fején prémes kalpaggal, oldalán pallossal lépett ki a király mögött, vele Köteny is teveszőr szükmenben, magas prémsüveggel a fején, oldalán aranyveretű görbe karddal, kezében aranyos csákánnyal. Egyfelől az érsek, másfelől a kún fejedelem ült le a király mellé. Ez már zúgást támasztott. Mit keres az a baromcsordás a magyeri király és az érsek mellett? S hogy mer leülni ott, ahol foglaló magyeri nemzetségek fejei állanak? Hát az ő székeiket nem töreti össze a király? A zúgás csak nőtt, amikor a papokkal, püspökökkel egyetemben kisűrűdtek a refektóriumból a kún urak is és odatelepedtek Köteny körül az öblös, kényelmes székekre. Görbe kardjukat, csákányukat a térdük közé fogva, olyan gőggel, olyan mérhetetlen közönnyel néztek le az udvarra, hogy itt is, ott is forrni kezdett a hiú magyar vér.

A kürtök ismét felrivalltak és a zúgás, tolongás, veszekedés elcsitult. Az érsek felállt s hatalmas mellét kidomborítva, messzeszálló hangon beszélt.

- Kresztyén feleim, országtartó urak, kerál űnagysága jobbágyai és bárói! Urunk űnagyságának tetszett összehívni titöket, hogy tanácsaitokat meghallgassa és megfontolja. Tudván tudjátok, minő szernyő jelek rettegtetik szüvünket, háború, döghalál, ínség fenyeget az égi jelben. Keletön feltámada Tartarosz vérösfogú fejedelme, hogy száz tömén lovasával elárassza Jézus urunk földjét, őseink birodalmát. Ez derék, vitéz kún fejedelmet, Köteny űnagyságát (Köteny feltekintett az érsek hatalmas, hosszú alakjára, feketén rezgő szakállára s bólintott) kiveré népével országából, letiprá s felégeté Szuzdált, megölé Jurij fejedelem űnagyságát, megszorongatá Novgorodot, délnek fordulva végigszágulda Nagykúnországon, romhalmazzá tevé Bulgárt, megrohaná Kijóvot s lerontván büszke templumait és tetemös bástyáit, füstölgő hamurakássá változtatá, ráméne Halicsra...

- Mi közünk hozzá? - kondult el egy medvehang az udvar mélyéből. Mindenki megfordult és a kiáltóra nézett. Ott állt ő hatalmasan, őszülő szakállát, vállátverő dús haját az őszi szél zilálta, barna ábrázata fenyegetően meredt a könyöklőre s medvetalpszerű óriás kezét a szokmánja redőibe dugta. Vaskos lábát szétvetve meg sem moccant.

- Kresztyénség védelmezői löttenek rommá - kiáltotta az érsek szikrázó indulattal s ökle meglendült.

- Eleget nyomorgatának, eleget szurkálának - bömbölte az óriás férfi rendületlenül. - Piszkosok valának, míg országuk vala, akár osztrák Frederikusz úr!

Mint az erdő, zúgott a tömeg. Megmozdultak a mereven álló és figyelő emberek, a felzúgó vihar szele meghajlította, megingatta őket. Fegyvercsörgés recsegett az udvarban. A zúgásból mihamar értelmes szavak csaptak elő.

- Úgy vagyon! Igaza vagyon! Hadakozának ellenünk! Isten büntetése vala!

Az érsek hasztalan akarta túlkiabálni a megindult zúgást. A király kürtöseinek kellett szájukhoz kapniok hosszú tülkeiket, hogy a zaj elcsituljon s ismét folytathassa szavait. Köteny a királyra, majd az érsekre pillantott, arca azonban semmi indulatot nem árult el. Szembenézett a kavargó tömeggel, akárcsak Béla. Úgy látszik, épúgy, mint a magyar király, ő is megszokta már a zúgolódást, fenyegetőzést, ágaskodást. Az öreg Törtöl a füléhez hajolt és súgva magyarázta neki, mi történik az udvaron.

Az érsek rendkívül indulatos ember volt. Magában mindig bizakodó, észben, tanultságban, testi erőben s hatalomban ritka úr, nem tudta elviselni, ha valaki szembeszállt vele, vagy nem tette magáévá a véleményét. Még a királyi tanácsban is goromba szavakra fakadt s a hangja nem volt sem gyengébb, sem alázatosabb, sem halaványabb nála magánál.

- Urak! - kiáltotta a beállt csendben olyan hangon, mint a harangszó. - Azmikor kerál urunk űnagysága fegyverös erőről s hűségös társról kéván gondoskodni, ezt azért míveli, mert híreket szörze mindenfelől a fenyegető veszedelemről. Lássátok a mondott országok fejödelmeit. Lássátok, mily hatalmasok s vitézök valának még egy-két esztendőnek előtte s mily nyomorú földönfutók löttenek. Alig menthették magukat, néhány híveiket és családjukat. Ugyan mék bátur magyeri merte lönne mondani, hogy egyik napról a másikra ily hamarsággal zuhan alá koronájok és hatalmuk? És most térdön kúszva imádnak jorgalomért, és talpalattnyi helyért, hol fejüket lehajthassák s ha Kelet felé tekéntenek, látják, mint lobognak fényös várasaik, gyönyörűségös templumaik, mint hullanak porba Jézus urunk kresztyjei s mint szülik meg időnek előtte gyermökeiket az haldokló anyák.

Ugrin érsek világos és erőteljes képekbe foglalta feltörő indulatait s némelyek el is némultak megdöbbenésükben.

- Igaza vagyon! - kiáltozták itt is, ott is sértődött hangon. - Urunk, jorgalmazz!

- Sömmi dolgunk vélük! - csattant fel a tölgytermetű úr, Bős nembéli Thúz, Kölesdről. S felcsapó gyűrűkben hullámzott körülötte a helyeslés, meg a hurrogás. - Tanácsba hivtanak, hát én megmondom, azmit gondolok. Sömmi érsek, avagy fejedelöm belém nem fojthatja a szót. Kerál urunk űnagysága visszavevé falvainkat, várainkat, kiket bódog emlékezetű Andreás urunktól nyerénk. Miért vevé vissza? Tám nem valának jó kézben? Tám jöttment némötök, tekergő besenyők, szerecsönyök és zsidók kótyavetyélék űket? Hiszen magyeri birtokban valának s hű szolgálat jutalmai! Nem, urak, ti behúzhatjátok fületöket-farkatokat, sunnyoghattok a hatalmasok kemencéje körül s megtekerhetitek a gerincötöket gelészta módjára, én mégis megmondom. Azért, - bömbölte rettenetes haraggal, sötétbarna orcája tűzbeborult és fehér szakállát megrázva felemelte roppant öklét - azért, urak, hogy zsidóknak adhassa zálogul, azért, hogy szerecsöny kamoraespánok üljenek belé, azért, hogy újonjött kúnjait betelepítse reájuk, azért, urak, hogy a ti talpatok alatt ne legyön föld, de a csúszó-mászó idegönöké alatt birodalom legyön!

- Úgy vagyon! Igaza vagyon! - ordította, üvöltötte s rikácsolta sok száz hatalmas torok felszakadó dühvel. És az arcok kivörösödtek, az öklök felemelkedtek, a kardok és csákányok zörögtek. A tömeg némely részében ellentmondás hangzott, az ellentmondók szembeszálltak a helyeslőkkel, öklüket rázva pörlekedtek és kardjuk markolatát csapkodták. A felkavargó viharban elveszett a külön hang, a külön vélemény, a külön okosság, a külön arc. Egyetlen örvénylés volt ez és a kolostor vastag falait csapkodta.

A király kürtösei vadul fújták riogó tülkeiket, az érsek felemelt kézzel állott a lépcső fején, a király felemelkedett székéből és sápadtan tekintett alá lázadozó uraira. Csak Köteny ült vasnyugalommal, moccanás nélkül, közönyös arccal, szinte megvető tekintettel. Köteny tudta,

hogy egy tömén harcos áll talpig fegyverben, szívós lovakon, mindenre készen odalent a kún tábor mellett, s ha megfújják a tülköket, nemcsak ők, de még az öregek és surján legénykék is farkasokká válnak. Mibe kerülne neki, ha fegyvertörésre kerül a dolog, felvonultatni ezt a halálmegvető, mongolokkal viaskodott tömeget?

Amint a lármázok látták, hogy a király sápadtan, komoran feláll, lassanként lecsitultak s várták a további fejleményeket. Csak kisebb csoportok vitáztak még hevesen, de a körülállók mindenfelől rájukhurrogtak s elnémították őket.

- Urak - szólt a király s övébe dugta kezét, fején hátravetette hosszú, homlokába omló haját. Hangja tisztán, fölindultan csengett, de meglehetősen gyenge volt itt, a szabad térségen. - Tudtotokra adom, - beszélt minden szót megnyomva és tagolva - hogy az országot, első szent kerálunk, Istefán úr űnagysága kresztyén földjét, halálos szorongattatás fenyögeti.

- Becsaptak, megcsaltak tányérnyaló tanácsadóid, kerál - szólt közbe a síri csendben kürtösi Thúz úr konduló hangja. - Csak mondjátok, hogy nyugodjunk belé.

- Kutyákat hozál bé! - rikkantott egy megcsukló, éles hang az udvar sarkában. - Mindön kutyát agyon kell verni!

- Itt vagynak már Beke úr kutyái - nevetett egy borszagú hang vidáman, mire a kacagás végighömpölygött a tömegen s gurult, gurult a kapu felé, mint a szökellő labda.

- *Vivat, rex!* - bontotta ki a lelkesedés piros lobogóját egy éles hang.

Mire fülsiketítő vivátozás támadt.

- Kérlek bennetöket, urak, - folytatta a király s arcán megvető gúny vonaglott, ajka csücskein bezáródtak a kapocsszerű barázdák - Jézus urunk segödelmével mérlegeljétek szavaitokat, hogy bölcs tanáccsal szolgálhassatok nekünk, Isten előtt érettetök felelőknek.

Ez a néhány szó hatott. Az indulatok lecsillapodtak, az emberek dörmögve helyeseltek s odakiabáltak Thúz úrnak, mérsékelje magát. Nem kell azért rögtön tüzet ordítani. A ház még nem lángol...

- Miképpen egyeztessük a kún nép törvényeit a magunk törvényeivel? - folytatta beszédét az érsek. - Mint tudjátok, az mü törvényeink családi birtokokat engednek, ám az üvék nemzetségi birtokokat. Űk legeltetnek, münk szántunk, vetünk, halászunk, sót, aranyat, ezüstöt bányászunk, űk sátrak alatt lakoznak, münk házakban, űk csak ma veszik fel a szent kresztységöt, münk immár több mint két százada hív kresztyénök vagyunk. Isza, feleim, űk még nyelvükben is különböznek tőlünk és münk immár nagy tudós könyvekben is míveljük tudományunkat. És hát még az ű vad elkőccseik miként különböznek az mieinktől, űk nem egy, de öt, tíz feleségöt is tartanak. Tudjuk, urak, hogy simogatással, Jézus urunk szeretetével s türelömvel magunkhoz joházítjuk űket. De az üdő sürget. Kún feleink itt vagynak immár és a többi törzsek is vonulnak a Tisza, Maros, Körös vidékére. Szabadságukat tisztöljük. Ám a mü szabadságunkon sem eshet sérelöm. Miként történjék tahát a bíráskodás? Miként egyengessük el azt, ami még göröngyös, kátyús, zökkenős?

Nagy figyelem közben nyujtotta fel kezét Árokegyházi Katár úr, egy kis tömzsi, rövidkarú, rövidlábú férfiú, kopott gyolcsingben, bőrködmenben, bárányesüvegben, oldalán ugyancsak kopott, feketehüvelyű görbe karddal.

- Hát én megmondom, uram - ökrendezte magából a nehéz szavakat s minduntalan nyelt egyet.

- Halljuk - kiáltotta valaki az udvar túlsó végéből.

- Nekünk egy ujjmutatásunk vagyon... hm... hm... - nyögött, ökrendezett és nyelt Katár sűrűn pislogva, mintha pillangó repkedne a szemén. - Ez az ujjmutatás kedég első szent kerálunktól, Istefánusztól vagyon. Hátszen még az keze es épségben megmarada. Hát ű megmutatá, hogy az idegönnek alkalmaznia kell magát az országhoz... hm... És osztán magyerivá kell lönnie... hm... Istefánusz urunk béfogadá az idegönt... hm... Mert az idegön még jobban megvéd münket, mint münk magunk, hm... De feledjék el, honnét jüttenek... Csak ezt akarám mondani, hm... És szólottam.

Ezzel szégyenlősen elfordult, köhentgetett s keresztet vetett.

- Halljuk Bököd urat! Bököd, szólj! - kiáltoztak az udvar balsarkában egy kőrakás mellett s megrángatták egy úr gúnyáját. De az mérgesen vicsorgott rájuk s a vállát vonogatta.

- Bököd uram, szólj hát - bömbölte az érsek, ő azt szerette, ha mennél több együgyű férfiú szólal meg, abból nem sülhet ki nagyobb baj.

- Hát ha éppen akarjátok, nem bánom - adta meg magát a nagybajuszú, felfújtképű úr s egyszeriben szavalni kezdett, de olyan magas, kiabáló, folyamatos hangon, ahogy a kántáló barát mondja fel a leckét mestere előtt. S amikor belelendült a beszédbe, sem látott, sem hallott, csak vágtatott megállás nélkül.

- Nagyságos urunk, tiszteletes érsek úr, nagytekintetű gyülekezet, imé, egybehívának bennünket, hogy tanáccsal legyünk, hát ez szép, de én azt mondom, igen egyszerű a tanács, mert csak annyi, hogy az mi kún atyánkfiai szedjék a sátorfát, osztán menjenek vissza oda, ahonnét jövének, mert vagyunk mink itt már elegen, nyakgatjuk is egymást eleget...

- Rendes úr! Tátika úr! - kiabáltak közbe gúnyosan s nevettek a szóló beszédén, mert az ugyan rájuk sem hederített, hanem konokul vágtatott tovább a csapáson:

- ... irígyeljük is egymást, feleim, hát semmi szükség még több irígyekre, azkik most minket irígyeljenek, feleim, meg azkit mink irígyeljünk, mert űnékik szabad leülniük a kerál jelenlétiben, nekünk meg itt kell kénoznunk keszvényes inainkat, nekik szabad kerál urunkkal beszélleniök, mink meg csak levéllel járulhatunk elejbe, űk Jézus úr gyenyerűségére vagynak s kresztyénség diadalmára, bátor csak ma hajták fejöket kresztyvíz alá, minket meg kisded korunkban oda tartának, meg eleink is kresztyénök valának mind, mégis Jézus úr csúfjára vagyunk...

- Kutyák vagyunk! - rikoltotta közbe az előbbi megbicsakló, dühös hang.

- ... minket riogatnak pispek és páter uraimék, hogy az a tartár, vagy mi a nyavalya, feldúlja a családi élet szentségét, meg lerontja a templumokat, meg Istent nem ismer, meg leöldösi a népek hatalmasait, meg földönfutóvá teszi az országokat, de azért csak itt vagynak kún uraimék, feleségök, ágyasok, mint mezőn a legyek, a templumban sugdosnak, mikint rabolhatnák el az arany edényeket, írott zászlókat, Istent ugyan ismernek, mert vagyon nékiek számtalan, még a sátrakba is jut egy-egy, népet is öldösének, mint mondják, de hát majd űk megszabadéjtanak a gyalázatos tartártól...

- Jól beszél!

- Mondd csak, hej!

- ... nékiek földet, legelőt kék adnunk, - folytatta rendületlenül, nem zavartatva magát a közbekiáltóktól és kacagóktól, mint valami holdkóros - de a miénkből, mert hát magyeriak volnánk, feleim, de még osztán vagynak, kik Istefán urunkat hánytorgatják, noha ű csak egyenként hozá bé az idegent, itt meg, ni, egész népet csalogatnak bé...

Tovább nem folytathatta, mert a felháborodott urak: a győri és pécsi püspök, az étekfogómester, a nádorispán, de legjobban Ugrin érsek, kiabálva rázták az öklüket s kardjuk markolatára csapkodtak.

- Hát ha majdan az tartár is kresztyvíz alá hajtja ördögi fejét, - kiabált harsogó hangon, minden zajt túlzengve az érsek - akkor béfogadjuk az tartárt is! Hogy merészelsz hasonlatosságot tenni, uram, Jézus urunk hívei s az istentelen tartár között?

Ez már megzavarta Bököd urat. Gyámoltalanul akadozott, körülnézett, mint aki felébredt s nem tudja, hol van. Szája hangtalanul mozgott, majd mérgesen legyintett egyet s tovafurakodva a tömegben, mintha el akarna bújni, nagy torlódást támasztott maga körül.

Most nyomban felemelkedett két kéz, de mert az egyik gazdája hófehér hajú férfi volt, a másiké meg szöghajú fiatal, az utóbbi átengedte a szólás jogát az előbbinek. Szép, izmos, karcsú, nem nagyon magas úr volt az öreg, de talán öreg sem, csak éppen galambősz. Arca piros volt, akár az egészséges alma, a szeme barnán villogott, széles homlokára hetykén simult a prémes kalpag, sötétvörös dolmánja megfeszült domború mellén, aranyos kardja, aranyos nyelű korbácsa villogva csüngött remekmívű, aranycsatos övéről, szoros piros csizmája olyan volt, mintha vérben gázolt volna. Heves mozdulatai pattogtak, mint a szikrák, arca balfelén, fülétől a szája csücskéig rettenetes forradás húzódott, hol sápadtan, mint a pergamen, hol vörösen, mint a tűzcsík. Annak ellenére, hogy olyan harcrakész volt, valami gyermekes vidámság sugárzott róla. Mindenki nagy figyelemmel fordult felé. Bors nembéli Andorás úr badáros fejtartással beszélt.

- Azt hallom itt, hogy így a kúnok, úgy a kúnok. Hogy csak ma levének kresztyénök s hogy bujaságban fetrengenek. Meg azután, hogy veszedelöm béfogadni űket, hiszen rablának, gyujtogatának, gyilkolának űk is eleget. S hogy nem ótalom lesznek az tartár ellen, hanem szállászcsenálók. Hát, ézes feleim, a némötre nem gondol közöttünk senki? Osztrák Frederikusz úr űnagysága nem tört-e reánk jó tíz évnek előtte s nem dúlá, nem égeté s öldösé országunkat Győrig? Ki merné állétania, hogy ez gyalázatos úr nem hajtá fejét kresztyvíz alá, nem térdepel templumban, hogy ágyasokat tartana s legeltetne, lóhúst önne, mint a mi kún híveink? De, ísza, űróla nem beszél sönki. Holott ez ország s ez nép halálát lelheti, azmikor bétörne az tartár, ha még olyan csekély erővel is, de csak mert Frederikusz uram űnagysága hátunkba döfné a kést.

- Vesszen! Pusztuljon! - kiáltottak itt is, ott is a fiatalabb urak.

Bors nembéli Andorás úr hálásan körültekintett, arca kipirosodott, fehér haja szikrázott, mint a színezüst. Emelt hangon folytatta s egyre biztosabb lett a hangja.

- Hát én nem hiszök a tartárban, urak! Mert olyan népnek, amely nem ismer Istent, tisztösségöt, törvényt, nem lehet oly erős hatalma, hogy ez mi országunkat megingathatná.

- Hát Kharezm? Hát Bulgár? - kiáltott közbe az érsek hevesen.

E két név hallatára Köteny meglepődve s kíváncsian tekintett fel az érsek magas, csontos alakjára, majd hátrafordult és Törtölnek súgott valamit. Az lehajolt a kán füléhez s hosszan magyarázott neki valamit, mire elmosolyodott s alig észrevehetően csóválgatta a fejét.

- Kharezm és Bulgár, tisztelendő érsök atya, nyomorúságos egérfészök vala, ha oly nép, mely Istent, törvént, elkőccsöt nem ismer, le tudá tiprani! Kharezm és Bulgár maguk sem ismerének Istent, törvént és elkőccsöt s ez okozá gyengeségüket.

- Hát Szuzdál, Kijóv, Halics? - bömbölte ismét az érsek dühödten.

- Tetűfészkök - legyintett Andorás úr s büszkén megrázta gyönyörű ősz fürtjeit. - Maréknyi tetű, szívák az vért s mászának egymás hegyén-hátán. De itt vagyon mi országunk, feleim. Nagyerős birodalom, telve vitéz férjfiakkal, fegyverekkel, várakkal, városokkal, falvak ezrével, ótalmazva az Ugor-högyek óriás tüskekoszorújával, gyepűkkel, népe bátur, hadra kész, kerála igazhitű, okos, hatalmas nagyúr...

Erre viharként tört ki a lelkesedés. A beszélő szavait elnyomta a lárma. *Vivat rex* hangzott mindenfelől, kalpagok, süvegek repültek a levegőbe, kardok suhantak ki szisszenve hüvelyükből, a csizmák vadul dobogtak, mint földet kapáló paripák patkói, az arcok kipirultak, a szemek égtek... Bors fia Andorásnak hosszú ideig kellett várnia az egetverő rikoltozás csillapodtára, miközben a király komoran nézett maga elé és sápadt arca lehajlott, hogy ne is lássák.

- Nékünk vagyon fejedelmünk, - folytatta erős lendülettel Andorás úr pirosan s felvetette a fejét - vagyon, ki öszvetartson münket s kiért életünket is odaadjuk.

- Béla! Béla! - üvöltött ismét a tömeg. - Nagyúr! Kerál! Kerál!

Béla lassan odafordult a mögötte álló nádorispánhoz s gúnyosan, sok lemondással, megjegyezte:

- Az életüket, igenyöst...

Dénesfia Dénes megfogta hosszú orrát, meghuzigálta, mintha fejne s legyintett. A kis jelenet nem kerülte el a kán figyelmét, éles szeme sarkából odapillantott s gúnyosan elvonta ő is piros, keskeny ajkait.

- Csakcsupán abban nem egyezöm, feleim, - beszélt tovább a beálló csendben Andorás úr - hogy a tartár ellen rokoni békességöt kell tartanunk a gyalázatos némöttel. Emléközzetök, minő harcokat vívának véle már bódog emléközetű fejödelmeink. Lél atyánk ott lelé halálát közöttük, gyalázatos bitófán. Szent kerál, Istefán úr is karddal védé ellenök ez földet. S hányszor tipra meg ama gyalázatos, fosztogató, idegön Pétör úr idején. És esmég mondom: emléközzetek az osztrák nagyúrra. Alig több tíz événél, hogy ott harcolánk ellene Béla urunk atyjával, Endre úrral egyben. Ott vagyon az igazi tartár, feleim, Nyugaton, Mosonnál, az Sárná és Fertőnél, ott lapul, feleim, Kapuvára mögött, ott lengeti Jézus úr zászlaját, emeli kresztyjét, hogy ű megvédelmezi az igaz hitöt, ott fenekedik, lesekedik reánk az igazi tartár, feleim. És hirdeti, hogy majd ű így a tartár ellen, úgy a tartár ellen, így ótalmazja hitünket s népünket, meg úgy ótalmazja... És míg mink megcsalódunk abban, hogy a tartár milliom vitézzel, száz tömén lovassal tör reánk s feldúlja földünket s a kresztyénség bástyáit lebírhatatlan seregével, ű, az igazi tartár, bévonul kresztyök alatt s nyakunkra vetvén vasvértes lábát, addig nem nyugoszik, míg ez nép mindön csepp vérét az ű hatalmának oltárára nem csorgatja. Ez a pagánság, feleim, ez az istentelenség, ez a bujaság, ez a templumdúlás, ez az igaz hit megcsúfolása és gyalázata! Lássátok ama császárt is, miként hadaz pápa úr űszentsége ellen ravaszsággal, írással, fegyverrel, dénárral. Frederikusz az is, Frederikusz ez is, az mi szomszédunk!

Andorás kihevült, megtörölte tenyerével gyöngyöző homlokát s villogó szemmel körülnézett. A tömegben voltak, - különösen fiatalok - akik tátott szemmel bámultak rá s hevesen bólogattak, helyeseltek, de voltak, akik gúnyosan mosolyogtak, sőt ellenkeztek vele. Mégis csak kresztyén az a herceg, nem lehet így beszélni. Mégis csak jó szándékot mutat. Az viszont mindenkinek igen tetszett, hogy a tatárt semminek nevezte. Hangot adott annak az általános hitnek, hogy a tatár hírét felfújták, maguk a kúnok is felnagyították, hogy vereségük szégyenét csökkentsék s könnyebben találjanak szállást az országban. De meg, ha titkos szövetségesei a tatár kánnak, nem lesznek bolondok elárulni, milyen gyengék és szedett-vettek...

- Az tartár hazudik - folytatta beszédét Bors fia Andorás lazább, csendesebb hangon. - Kún feleink megrémülének, sokat látának s még többet gondolának, mert hiszen futniok kelle. Jedős ember, sötétben, óriást vél ott, ahol csak korhadt fízfa ácsorog, tűzvészt, ahol csak reves tapló villog. Kaján sejti, azhol csak lidérc imbolyog s megfut az farkascsorda elül, azhol csak juhászkutya vonyítása üvölt. Kún feleink vitéz férjfiak, de szétdúlá őket a versengés, irégyködés, avagy lovaik gyengesége. Vérök folyt, barmaik veszének, gyermekeik halának meg. Ők vélhetik a hordát töménnek, az tömént tíz töménnek. Kresztyéni szűvvel értsük meg kénjaikat s jedelmöket, feleim. Ámde mink idehaza vagyunk, biztos földön, jó erőben, hatalomban s nyugalomban. Mi, az nép urai. Kacagjunk, feleim. Az tartár gyenge, nyomorú, birkát lopkodó, legelőt nem lelő csorda, ne hallgassunk félrevert harangokra, hanem tekintsünk oda, ahol csend vagyon és hallgatnak a harangok.

Most mindenki azt hitte, ismét Nyugatra, a német felé kell tekintenie, ám Andorás úr másfelé vágott.

- Hol vagyon csend és hol hallgatnak a vészharangok? - kérdezte emelt hangon s körülnézett. Feszült csend tátogott körülötte, szomjasan várva, hogy belevesse szavait. - A csend, feleim, lent vagyon, a mélyben. Ott, ahol szerecsöny kamarabérlők, pénzaverők, sóárusok, vásározók, zsidó vámosok, Gútokból, Keledökből, Haholtokból, Poznánokból, Huntokból lött magyeri hatalmasok nyúzzák, sanyarják, szipolyozzák az magyeri vért. Tekéntsetök szét ez földön - kiáltott s kinyujtott karjával kört írt a látóhatár felé. - És lássátok, ahol rév vagyon, szerecsöny és zsidó ül az révnél és zsebeli az pénzát. Ahol sóvásár vagyon, szerecsöny meg zsidó hajtja be a sópénzát, ahol nyestbűrt viszen a proszt, avagy telepös, szerecsöny és zsidó számol, ahol adót szödnek, - s hol nem szödnek? - szerecsöny és zsidó vájja ki, ahol dénárt vernek, selymöt, bársont, aranyat, rubintot szekereznek, vagy hajóznak Venéziából, Konstantin városából, szerecsöny meg zsidó csörgeti az magas vámot. Tiszántúl Sámuel úr fekete képe, fekete szakálla rezeg az dénár fényösségében, Budán Tika zsidóé. Egyik úr reátör az másikra, népét gyújtja, rabolja, öli, egyik úr könyökig dúskál az kéncsben, aranymarhában, a másik megrabolja, egyik klastrumban pénzát vernek, a másikban selymöt mérnek, egyik pap az hitös felesége nyakába akasztja a násfát, másik pap az ágyasa fülébe akaszt rubintot, harácsok, csalárdok tombolnak szent Istefán földjén...

Ezek a szavak tomboló ordításba vesztek. A fiatalabbak lelkesedtek, a vénebbek tiltakoztak. Felborult a rend.

- Nem löhet három bűnösért elveszejteni valamennyit! - ordították mindenfelől. Csak Báncsa nembéli István bólintgatott, összefont karral állván a király mögött a könyöklőn s elmerülve a szónok beszédében.

- Most arról vagyon szó, - harsant fel az érsek hangja is, amint kezét kinyujtva tiltakozott - hogy mikép rendezzük el az törvént...

Szavai fülsiketítő tombolásba vesztek.

- Halljuk!

- Kivele! Pusztulj!

- Beszélj!

A tülkök ismét felbőgtek. Végre hosszantartó kavargás, lárma után elcsitult a tömeg annyira, hogy Andorás úr folytathatta beszédét. Az ellentétes vélemények s megütköző indulatok sodrában is nyugodtan állt, gyermekes mosoly játszott sebhelyes, piros arcán, ezüstfehér haja csillogott.

- Tudom, urak, ti kényösek vagytok tisztösségötökre, jó hirötökre, - mondta csípős gúnnyal - ezen a földön mindenki dolmánja, szokmánja, ködmöne tiszta s ragyogó, nem szólván az szegényök szernyő tömegéről, mely csak túrja az rögöt s izzadságával veti bé, még így is hűven dicsőítve Istent. Úk dücsőithetik, urak, de ti, dúslakodók, harácsolók, írégyek, hogy meritök kresztyénöknek vallanotok magatokat, holott nem gondoltok az országgal s még ama birtokaitokat sem akarátok visszaadni kerál urunk hatalmába, azkik Andorás keráltól jöttének?

- Azkinek sömmije sincs, ne beszéljön! - rikoltott valaki gúnyosan, Andorás úr szegénységére célozva.

- Úgy vagyon!

- Azkinek harácsolt birtokai s hatalmas kéncsei vagynak, ne beszéljön! - vágott vissza szikrázó szemmel a fehérhajú férfi.

- Miolta beszél kresztyén földön az kéncs, az birtok, az falvak ereje, várak gőgje? Miolta bunkózhatja le az igaz kresztyén szót az aranyban, ezüstben, földben gazdag hatalom? Jézus mondá és valljuk: aholt az te kéncsöd, ott vagyon a te szűved is. Amég tahát az kéncs, az marha beszél, én hallgatok - tette hozzá s összefonta karjait.

- Münket nem vakit a kéncs hatalma - dörmögte egy gazdagon öltözött, lebiggyedő ajkú, szúrós tekintetű úr. - Andreás úr adományihoz jussunk vagyon.

- Tartárral csak az fenyegetőzik, - recsegte keményen Bors fia Andorás úr - azki nem akarja, hogy kerál urunk törvénye megtestesüljék. Azki reszkető kézzel őrzi, takarja, dédölgeti világi kéncseit s hatalmát.

- Hát Béla urunk? - vetette közbe egy gúnyos hang.

- Béla urunkat elszédíté s megcsalá tanácsainak csalárdsága - fordult a figyelmesen s izgatottan előrehajló király felé Andorás és minden szava megkeményedett, mintha kavicsokat hajigált volna parittyából. - Azoké, kik szömben helyesellik s igenölik kerál urunk parancsolatját, de háta mögött féltik hatalmukat s világi kéncseiket. És azok, kik nyelvükön magyeriak s kresztyének ugyan, de szüvükben némöt vér lobog s Frederikusz úr felé kacsintanak. Emléközzetök Apod fia Dénös nádrespán úrra, Szakállas Mikára s gaz cimboráikra. Híveik vagynak még elegen. Titkon melengetik szűvükben az reményt, hogy ez országot hétfelé darabolják, uraskodjanak benne pereputtyostól s a császár osztogasson nékik hűbért. Úk tanácsolják, feleim, hogy rokoni szövetségre kell lépnünk az osztrák herceg úrral, ha már a császár távol vagyon, úk sugalmazzák, hogy rettegjünk az tartártól s támaszkodjunk a némöt csapdára, úk rebösgetik, hogy ne nyúljunk idebé semmihöz, hanem hírdessük szájjal s hazugul, hogy kresztyénök vagyunk s várjuk meg a tartár mivelködetit - no, ugyan várhatják onokáink is.

Az őszhajú tüzes vitéz szavai hol föllelkesítették, hol földühítették a tömeget. Akik a kúnokat görbe szemmel, sőt ijedten nézték, felháborodtak kún részre hajló szavain, akik az osztrák herceggel akartak szövetséget, - többnyire német eredetű nemzetiségek sarjai - képükből kikelve ordítoztak ellene, vagy összebújva a bajuszuk alatt átkozódtak. Akik a király véleményét s terveit helyeselték, a királyhoz intézett kemény kijelentéseiért krákogtak, akik meg birtokokat, falvakat szolgáltattak vissza, felbőszültek azon, hogy ezt helyeselte. Csak akik szívükben igaz keresztények voltak s fájdalommal látták, mint hatalmasodik el a szegény népen a nyomorúság, zűrzavar s Jézus hitében a szent szegénység felmagasztalását látták, helyeseltek. A szerzetesek különösen nagy elégtétellel hallgatták a bátor beszédet. Isten országának megvalósítását már e földön munkálni, pogányokat megtéríteni, hatalmasokat megalázni, földhöz ragadtakat felmagasztalni, Magyarországot a földi élet fáklyahordozójának

kigyújtani, István apostoli művét folytatni s betetőzni, ez volt a nagy álom, mely eltöltötte szíveiket s amelyért vagyont, hatalmat, hiúságot, életet adni bármikor hajlandók voltak. És a szegényebb nemzetségek fiatal hajtásai érezték csontjuk velejéig az izzó tüzet, mely Andorás úr beszedőből kicsapott.

Az érsek feketén, magasan állott pompázó öltözetében a lépcső fején s kipirulva kiabált.

- Kún atyánkfiairól vagyon szó! - mennydörgött félelmesen, de vajmi kevés eredménnyel.

- Kún atyánkfiai dolgát nem különözhetjük el a többi dolgoktól - vágott vissza nyomban Bors fia Andorás úr oly gyorsan, mintha csatában védene ki egy kardcsapást. Valóban, fegyvertörés volt ez és az ősz úr pattanó gyorsasággal forgatta fegyvereit. Hol karddal sújtott, hol korbáccsal, hol pányvát kanyarított, hol szúrt. Az udvaron tolongó férfiak feszült izgalommal figyelték forgolódását. - Kún atyánkfiai, imé, megkresztyölködének. Illő tahát arról szólani, vajjon hív kresztyénök vagyunk-e magunk is? Kún atyánkfiai fegyverrel jövének, hogy urunkat segítsék. Illő tahát, sőt szükséges, hogy fegyvereink állapotjáról és szövetségeseinkről szóljunk. Veszödelmet emlegetének, amely Kelet felől törne reánk, illő tahát, hogy a nyugati veszedelemről is tanakodjunk. És mert akár Keletről, akár Nyugatról fenyegeti árva fejünket viheder, vajjon nem kell-é környültekintenünk, hogy van-é fölöttünk tető, erősek-é az falak, tartósak-é az gerendák, biztonságban vagynak-é gyermekeink, marháink s barmaink? De ti azt mondjátok: nem aggódhatunk most sem a tető, sem a falak, sem a gerendák miatt, nem törődhetünk gyermekeinkkel s barmainkkal, mert közeleg az viheder s nincs reá érkezésünk. Uram, Béla úr, te tudod, mért mondom ezt - fordult ismét a király felé, de ezúttal kérő s bizakodó hangon. - Te a tetőt, gerendát, gyermekeink s marháink menedékét erősejteni akarod. Ám ők, - s körülmutatott - orrodnál fogvást vezetnek.

- Hallgass! Üssétek le! Gyalázat! - rivalgott a tömeg.

- Ük fejedbe ülteték, hogy a veszödelöm Kelet felől érkezik...

- Fenyegeti a kerált! Gyalázza a kerált!

- ... kitalálák Tartarosz rémeit...

- Hazudsz!

- ... hogy elfeledd a németöt acsargását...

Szavai általános ordítozásba, rivallgásba, fenyegetőzésbe s gyalázkodásba fúltak. Egy-két pillanatig mereven állt, kezét a dolmánja hajtókájába dugta, arca sápadt volt. Majd, amikor a tomboló zaj csillapult, ismét folytatni akarta. Hangja most rekedten tört elő remegő ajkai közül.

- Hogy nem érünk reá, most nem gondolhatunk szegény népünkkel, a hajléktalanokkal, zsidóktól kiraboltakkal, dúskálók szorongatásával! És most azt kívánja Jézus úr és Istefán úr, hogy tűrjenek az éhezők s bízzanak a jóllakottakban... És majd azután, ha csendesség leszen, ha Tartarosz fiai elcsitulának...

De alig lehetett hallani, mit mond. A kürtösök puffadt képpel fújták tülkeiket, az érsek hadonászva kiabált, sokan öklöt, kardot, korbácsot emeltek, zúgott és kavargott minden. A király tenyerébe hajtotta nagy homlokát, szemét fáradtan behúnyta, sápadt arcán gyötrődés vonaglott. Köteny is elvesztette rendíthetetlen közönyét, gyorsan tépdeste a bajuszát s riadtan nézett szembe a sokasággal. Törtöl, aki ott állott a háta mögött, előrehajolt s kérdezett valamit a kántól. Azután súgott valamit a kán nagyobb fiának, mire ez gyorsan átvergődött az urak és papok sorain, végigfutott a könyöklőn s eltűnt egy kisebb kapuban. Odakint lovára vetette

magát s elvágtatott. Mire ez megtörtént, a kán is visszanyerte szokott közönyös, merev arckifejezését és nyugalmát.

- Fiaink és unokáink megátkozzák majd gyalázatos őseiket, - rikoltotta Bors fia Andorás úr minden erejét összeszedve a lármában - mert elárulák Jézus urunk hitét...

Egy lomha, piszkos, nagyfejű úr felemelte karját s beszélni akart. De csak annyit lehetett megérteni, hogy a kúnok olyanok, akár a fájós fog, ha benne vagyon a szájban, nincs nyugtunk tőle, ha meg kihúzzuk, nincs mivel rágnunk. Élénk nevetés támadt erre, Andorás urat elsodorta a hevesen pörlekedők egyik kavargó csoportja.

A király felkelt s lassú, fojtott mozdulattal befelé indult a házba. Erre a püspökök is felugráltak, Köteny pedig Törtöl és kisebbik fia kíséretében ugyancsak befelé iparkodott. Az urak, szerzetesek lassú gyűrűzéssel torlódtak meg az ajtóban. Kint az udvaron pedig a felingerült urak egy része a kapu felé tolongott, más része önfeledten ácsorgott tovább egy helyben s iparkodott meggyőzni egymást, ámbár azt sem tudta, miről.

Belépve a refektóriumba, Béla övébe dugott kézzel hevesen járt fel és alá egyik faltól a másikig. Arca hol sápadt volt, mint az elefántcsont, hol kipirosodott, mintha égne. Nagy barna szemét lesütötte, keskeny, kemény ajka vonaglott. Néha erélyes mozdulattal hátravetette nagy homlokába hulló haját. Szinte nem is látta, kik vannak a teremben. Rá sem nézett a némán álldogáló, vagy halkan súgdolózó emberekre.

Köteny leült az asztalhoz, felhajtott egy kupát s mosolygott.

- Igy vagyon! - harsant meg az érsek hangja az ajtóban. Felháborodva állt ott, fekete szakálla reszketett, piros ajkát harapdálta s ujjai a nyakában függő aranykeresztet babrálták. - Az mohalt mink találánk ki. A kúnt azért hozánk bé, hogy letiporjuk magyeri urainkat.

- Hadd, uram - nevetett keserűen a nádorispán s gúnyosan húzogatta hosszú orrát, egyik lábáról áthintázva magát a másikra. - Majd kinyílik a csipájuk, mihelyest meglátják az első birkapásztort!

- Uram, kenyerülj rajtunk - sóhajtotta egy szerzetes és keresztet vetett.

Béla nem bírta tovább önuralommal.

- Hagyjatok - mondta halkan. Az apát hozzálépett.

- Vezessünk ágyasházadba, uram? - kérdezte gyengéden.

- Gyerünk - hagyta rá megkönnyebbülten a király s nyomban indult az ajtó felé, mint aki menekül valami elől. A küszöbön azonban megállt s az asztalnál ülő kánhoz fordult: - Jöjj te is, uram. *Veni, domine.*

Köteny gyorsan felállt s kemény, csikorgó lépésekkel sietett a királyhoz. Egy szolga Öcsénnyel előrement a keskeny, sötét folyosón. A király követte. Mögötte az apát ment suhogó csuhában, kopasz fejét alázatosan meghajtva.

15.

Amikor a szűk ágyasházban ketten maradtak, Béla fáradtan leült s fejét tenyerébe hajtva hosszan hallgatott. A kán megállt a sarokban, merengve bámult, ajka körül gúnyos, kissé szomorú mosoly játszott, így nézte a királyt mozdulatlanul. Aranyos öve, korbácsnyele, késtokja halványan csillogott a homályban. És csillogott kicsiny, fekete szeme is, mint éjszaka a szentjánosbogár.

Most mély csend volt, a nagy házban mintha meghalt volna minden élet. Micsoda zsongás volt pedig, micsoda örömujjongás Jézus híveinek szaporodásán, milyen ünneplés! Mintha a sár, eső, novemberi köd elnyelt volna minden díszt, vidámságot, fellovalt, nagyszerű tervet és lángolást! A zsongó csendben még mintha zengett volna a székesegyház orgonája, az érsek fellengő hangja a szűzességről, a tanácsba gyülekezők fegyverei mintha még halkan csörögtek volna s betapasztott méhkasként zúgott a rivallgás, nevetés, fenyegetés. Fennen szállt, tüzelt, lobogott az ősz úr beszéde is, itt-ott egy mondás kicsapott belőle: „Tűrjenek az éhezők és bízzanak a jóllakottakban... Fiaink és unokáink megátkozzák majd gyalázatos őseiket... Eláruljuk Jézus urunk hitét...” Béla megborzongott, fogát összecsikorította. Mint késpenge, hasított bele egy-egy szó, egy-egy eltorzult arc villanása, egy-egy kaján, vagy dühös rikoltás. Hogy lehetett volna szabadulni ezektől a kínzó hangoktól és képektől? Az egész megalázó eseménytől?

Amint sóhajtva felpillantott, ott látta a könnyedén falhoz támaszkodva álló kánt, sötét szemének csillogása mozdulatlanul pihent rajta, hosszú bajusza két karéjra osztotta barna arcát s kemény ajka körül jóindulatúan gúnyos mosoly játszott.

- Nem így akarám - sóhajtotta szomorúan a király latinul. S megkísérelte ő is a mosolygást, mintha kérné a kánt, hogy ne nehezteljen reá.

- Tudom - tördelte ugyancsak latinul Köteny s lépett egyet a király felé, kezét a vállára tette s még erősebben mosolygott. A király most közelről nézte finommívű övcsatját, aranyszegekkel kivert korbácsnyelét s azt a csillogó kis aranykeresztet, amelyet ő akasztott a nyakába ma délelőtt, a székesegyházban, a keresztelés után. - A tanács csak arra jó, - folytatta mély torokhangon a kán s ujjai könnyedén megmarkolták Béla dolmányját - hogy a tanácsolók azt higyjék, valóban igen okosak.

Nehezen keresgélte a latin szavakat, orosz és görög szókat is kevert közéjük s a kiejtése olyan rossz volt, hogy csak nehezen lehetett megérteni.

- Végezetül csak magadra hagynak, uram - folytatta lassan, döcögve - s magadnak kell döntened, mit... *sto tü*... - szavak után kutatott, homlokát összeráncolta, nyelt - *sto tü... chocses... quid vis...*

Most nevetett s a király meglepődött a nevetésén. Eddig csak komolynak, szinte komornak látta, vagy oly közönyösnek, mintha nem is húsból-vérből való ember lett volna. Nevetett halk kacagással, arcán minden redő és ránc megrezdült és széthúzódott, szeme vidáman csillogott s volt benne az állat ártatlan kegyetlenségéből, ugrásra kész gyanújából s nyíltságából is valami. És bölcsesség is csillogott benne, egy kis gúny is, mint aki nagyon magasról néz mindent és ha nevetni tud is, csodálkozni és meglepődni már alig. Ruhájából erős lószag, zsír és bőr illata áradt, lehelletéből pedig a bor párolgása.

- Sajnállak, uram - mondta aztán s keze jobban ránehezedett a király vállára. - Te kresztyén vagy és néped is kresztyén... És őseid is kresztyének valának... És látnod kell, mivé lesz Jézus urad... *dominus noster Jesus...* - megint nevetett az ő zagyva latinságán - tanítása. Lásd, én csak ma lettem kresztyén... Hiszem, hogy Jézus úr tanítása győz?

Levette a kezét Béla válláról s visszalépett a falhoz. Arca elkomolyodott.

- Isten nem adott elegendő erőt, - szólt a király sokkal nyugodtabban - hogy megbocsássam az emberek bűneit. Gyarló vagyok, uram! Lázadozom és nincs bennem alázat. Hányszor láttam pedig, hogy az emberek nem értik, amit akarok! És mégis kínoz, amikor újra és újra látnom kell.

- Alázat! - kiáltott fel fojtott hangon a kán s megvetően legyintett. - Uram, az én harcosaim lovakon, fegyveresen készen állottak. S még most is készen állanak. Ha akartad volna, csak egy szót szólok és szétverik az egész hangyabolyt.

Béla összevont szemöldökkel rámeredt.

- Ismét lázadsz - mosolygott gúnyosan a kún. - Pedig, ha akarod, még most is szólhatok. Akarod?

Tapsolt. Abban a pillanatban belépett egy fiatal, szinte suhanc kún, akit fiatalsága ellenére is vagy négy hosszú sebhely éktelenített el az arcán. Sötét képpel megállt s keresztbe tette kezét a mellén. A kán kérdő mosollyal fordult Bélához.

- Akarod? Most isznak, perlekednek, ortályoznak az urak. Nálunk csak az asszonyok, meg a szabadságosak isznak. A többi készen áll és vár.

- Nem! - kiáltott Béla ridegen. - Rettentő gondolat!

A kán intett, mire a sötétarcú legény szó nélkül kiment.

- Ez a fiú mindenütt nyomomban van - magyarázta Köteny. - Hűségesebb, mint a kutya, éberebb, mint a bagoly, bátrabb, mint a feldühödött sas és kegyetlenebb a vért nyaló farkasnál. Éjjel-nappal kísér, életemet négyszer mentette meg. Olyan sebeket kapott, hogy azt hittem, meghal. Csak szólnom kell neki s már fut, már vágtat... És te nem is tudsz róla, uram - suttogta mosolyogva. - Te nem is alítod. Mire százig számlálsz, uram, a legények rájuktörnek. Értik a dolgukat, uram. Nem szenvednének sokat a te hetyke, pimasz tanácsaid!

- Szégyeld magad - dünnyögte borzadva a király s felállt, járt néhány lépést. - Nem, nem - csattant fel hirtelen s felvetette a fejét, hogy puha haja hátravetődjék homlokából. - Elgondolni is iszonytató... Hiszen te ma keresztelkedtél meg és én a te keresztatyád vagyok!

Köteny figyelmesen hallgatta, azután legyintett s elmosolyodott.

- Nem baj, nem lehet másként - szólt csendesen s rendíthetetlen nyugalommal - Én így szoktam. Nem is lehet másként. *Akildi oj ojlagansa, tentek erzin bitirer...* Míg az okos töpreng, a bolond bevégzi dolgát... Igy mondjuk mi. Te okos vagy, de töprengesz. Én bolond vagyok, de el szoktam végezni dolgomat...

- Ezért nincs földed - jegyezte meg dorgáló hangon a király és pillantása idegenül siklott végig a keleti fejedelem sötét alakján. Hirtelen átvillant agyán a gondolat: „Engem is megölne, ha úgy látná jónak!"

- Uram - emelte fel hangját a kán, mert észrevette a király idegenkedő pillantásából, hogy mit gondol. - Te engem megvetsz, mert szívesen szétrúgattam volna azt a kígyófészket. De vajjon nem tetted volna-e meg szívesen te is, ha... merted volna? Én, uram, tudom, mit ér a tanács és az olyan bölcsesség, amit sokan rakosgatnak össze. Mert egyetlen ostobaságból is nőhet ki sok bölcsesség, de sok bölcsességből is csak egyetlen ostobaság nő. A tanácsban hallgatni kell. Ezek meg csak beszéltek, beszéltek. Megromlottak ők, uram. Rothadtak... Mért ne tiportuk volna szét őket?

A király egyre jobban megdöbbent. Mennél alaposabban megmagyarázta a kán, hogy mit kellett volna tennie, annál kevésbbé értette. Hát ez volna a kúnok fejedelme, aki őt támogatni fogja a tartár ellen. Ez volna az új keresztény, Jézus hitének védelmezője. Ez az ő keresztfia. Belenézett a kún sötét, élesen s vidáman csillogó szemébe s mintha a fekete szempáron át belelátott volna abba a világba, amelyet eddig csak elvétve, távolról, hírekből, esetleg kisebb

harcokból ismert. A vjaticsok, síkságok, legelők sátrainak világába. S meglátta volna ebben a sötét szempárban Julián Magyarországának a lelkét is és a tartár kán népeinek lelkét.

- Pihenj le, vagy múlasd magad - mondta csendesen. - Nekem még dolgaim vagynak.

- Pihenj szerencsésen - szólt a kán meghajolva s ujjait a homlokához emelve. - Ha szükséged van a fegyvereimre, csak izenj.

Ezt olyan hangon jelentette ki, mintha azt mondta volna: életem s minden vagyonom a tiéd. Azzal nyugodt, kemény lépésekkel kiment. A király hosszan bámult utána s arca egyre jobban elsötétült. Most oly egyedül volt a kicsiny ágyasházban, hogy felsóhajtott: bárcsak itt lenne Mária...

16.

A kolostor vendégházában, a fiatal vértes lovagok szállásán, vad szóbeszéd folyt. Ahogy a szolgálatot letették s a kénytelen bezárt ajkakról lehullott a szolgálat-parancsolta némaság, nyomban egymásnak estek és a történteket firtatták.

Négyen voltak együtt, a többi elment erre-arra, körülnézni. Öcsény a király mellett maradt. A sarokban állt Ákos nembéli Ernye s mellén összefont karral figyelte a veszekedést. Saint-Omer Vilmos megvetően hátatfordított a fiúknak, egy széket állított az ablak mellé, ott ült, térdét felvetette s hangszerén játszott. Nyilván valami latin vagy német dalt forgatott magában. A másik kettő, Patócs fia Anda, - fiatal, hetykebajszú, csupaszállú legény, - meg Balázs fia Dancs, - szép szál, vállas, nagybajúszú, gyönyörűhajú ifjú, - éktelen lármát csapott. Anda a dikón hevert, feje összekulcsolt kezén pihent s az alacsony, boltíves mennyezetet nézte, úgy kiabált fel a mennyezetre, mintha égi lelkekkel pörlekednék. Dancs meg három-négy lépéssel végigmérte a hosszú, keskeny szobát, megállt, kiabálva felelt s megint nekiindult.

Olyan haragosan, elszántan s egymásra nem is hederítve vitatkoztak, ahogy csak fiatalok szoktak.

- Mért nem vágott szét közöttük Béla úr? - kiabálta a mennyezet felé Anda szép, telt hangon. - Hát kerál az ilyen, kinek szemébe szórhatják az gyalázatot?

- Annak az Bors-nembélinek igazsága vala! - rikoltott sétájában megállva s öklével a levegőbe sujtva Dancs. - Mert az egész tartár fenyögetést ők találták ki, azkik bé akarák hozni az kúnokat.

- Mert ugyan az kúnokat hozni kellött vala! Mintha bizony nem jövének ők maguk, eszük nélkül, sarkukban lévén az tartár!

- Mese az egész! - köpte oda lenéző hangon Dancs s olyan lendülettel indult neki a sétának, mintha nem látta volna a falat. - Megcsalának münket, valamennyiünket. Összvebeszélének Apodfia Dénes híveivel, mert látják, hogy Béla úrral máskép nem bódogulhatnak.

- Szakállas Mikának, meg az többinek az egész dologhoz sömmi köze! - ordított fel a mennyezetre Anda és rúgott egyet a dikó végén. Igen otthoniasan volt, csizmáját levetette, dolmányát szintén, csak ing, meg bő nadrág volt rajta, széles melle kikandikált az ingből. - Hol vagynak Szakállas Mikáék? Hol vagynak, barom?

- Szakállasék, meg osztrák Frederikusz összvejátszanak! - kiabálta a másik s megtorpant a falnál, megfordult, rámeredt a dikón heverőre. - Csak az nem látja, azki vak. Mit akarnak Szakállasék? Uraskodni, rabolni. Tudjuk, ücsém, minő levelet írának még a császárnak is. Hűbérül kínálák az országot. De megjöve Béla úr. És szétrúgá űket, akár a mérges hangya-

bolyt. Mit akarnak hát? Ha te lönnél Szakállas Mika s tégöd is szétrúgnának, mit akarnál, he? Szövetközni akarnál. Kivel szövetköznél? - ismét megindult, végigmérte a szobát s megtorpant megint. - Kivel, ücsém, mondd? Hát a kúnnal. Mért a kúnnal? Mert azzal löhet. Mert az kún mindönre kapható. Akkor osztán az egyik innen, a másik amonnan, megrohanják az országot, ezök itt már bent is vagynak, levágják a magyeri urakat, elkergetik Béla urat, vagy meg is ölik, a németöt bévonul onnan, az kún nyerögbe ül innen, már kész is az egész gazság. Csak az nem látja, azki vak.

Nekilendült a sétának. Pajtása már az utolsó szavába belevágott.

- Barmok! - kiáltotta dühösen. - Hogy lehet ember ily barom! Nem hallád, hogy a Kalka mentén megszoríták Kötenyt, megszalaszták, most oly mezítelen, akár a megfosztott lúd? És ha kerál urunk azért szövetkezik vélük, hogy ráeressze némely magyeri urakra, kiknek feje már a csillagos eget veri, vajjon nem cselekszik jól? De jól, bizony, ökör, akármit beszéljen az a Bors-nembéli. Ha nem tudnád, meg is mondom. Megmondom, ide hallgass. - És fontoskodva, minden szót erősen megnyomva, folytatta: - Nyeregben vala minden kún, az egész tömény. Csak az parancsot várták. Tudod mért? Azért, hogy szétverjék az egész gyülevész hangyabolyt. Én tudom.

Ez a kijelentés, úgylátszik, meghökkentette Dancsot, mert ezúttal a ház közepén állott meg és elfelejtette, mit akart mondani. Szaporán tépdeste a bajuszát.

- Most osztán ámuldozol, ökör - folytatta diadalmasan a dikón fekvő, rendületlenül a mennyezethez intézve szavait. - Amikor az az izé ott tátogott, az a Bors-nembéli, azt sem tudom, honnét kerüle elő, Köteny úr nyomban lovaslegényt külde az ű derék kúnjaihoz s megparancsolá, legyenek készen. Miért, te barom? Hát azért, mert egyezsége vagyon kerál urunkkal, hogy az tartár ellen még az ilyen pimasz urak letiprása árán is együtt száll szembe.

- Hogy nem hagyod már abba azt a ronda cincogást, hej! - kiáltott a hirtelen megzavarodott Dancs a széken ülő Saint-Omerre. - Megsiketül az embör.

- No, vagyon ismég egy szép dal - fordult feléjük büszkén a szőke lovag. - Mit ordítozzátok heában? Ezt hallgassátok meg.

S ujjait végigfuttatva a gitáron, halk, zengő, érzelmes hangon dalolta:

Einen brief ich sande einer vrowen gut,
diu mich inme lande beliben tut,
stille ih ir enbot, ob si in gelas,
daran was
al mins hercen mut:
diu reine ist wol behut.

Itt néhány könnyed futamot vett s magasabb hangon folytatta:

Selich wip, vil suziz wip,
du gist wol hohen mut.

És harsányan, az ablak felé emelt elragadtatott arccal fejezte be:

Schöne ist diu zit,
bi dir swer lit
sanfte dem daz tut.

Leeresztve a hangszert, ujjaival negédesen a hajába túrt s átszellemülten mosolygott.

- Vége? - kérdezte az ágyon heverő Anda.

- Mit még akarsz több? - méltatlankodott a lovag. - Meg vagyon benne levél, szép leány, szív fájdalma, epekedés.

- Szép. Gyenyerűséges - dícsérte Anda kajánul.

- Lásd amott a sarokban Ernye urunkat, sóbálvánnyá merede gyönyörűségében - toldotta meg Dancs is. - Annak különöskép örvend, hogy tartárul vala.

Csúfondárosan nevettek s felbőszítették a dalaiba elmerült szőke lovagot.

- *Homo, homo, audi!* - reccsentett rájuk. - *Suppono tibi sororem!*

Ha dühbe gurult, többnyire latinul kiabált, ez nem esett olyan nehezére. A legények tudták, hogy ezután már a német szidalmak következnek. Előre örvendeztek a lovag dühének. De Ernye csitította őket.

- Hagyjátok, nagyobb dolgokról vagyon most szó. Miért támada az egész lárma? Mert az egyik úrnak elvevék hat faluját, a másiknak három faluját, az harmadiknak tetves ürgevárát. Az egyiknek panasza vagyon az kancellárián, de nem intézék el, a másiknak elintézék, de nem vágyai szerént. Az egyik kérelömmel méne Budára s ott rostokol vala két holdnapig, a másik béárulá szomszédját, rokonát s nem nyer vala igazságot. Igy vagyon.

- Tám ama Bors-nembéli is elveszté falvait, várát? Avagy tám panasza, kérelme vagyon? Nem hallék róla - gúnyolódott ismét megállva sétájában Dancs.

- Ha valami baja vagyon, hát akkor az, hogy sömmije sincs már! - torkolta le Anda hevesen. - Az ilyenök mernek pimaszkodni, kerál urunknak gyalázatot szömébe vagdalni. Mit veszejthet ugyan? Tetűt, koszlott süvegöt, üres kardhűvelyt?

- Tám bizony nem látád, minő szép kalpagja vagyon? Csak a kalpagja megért két jó badáros paripát.

Saint-Omer megvetően hátatfordított és megint a gitárját pengette. Nagyon tetszhetett néki az új dal, mert újra és újra elgitározta, eldúdolgatta. Hol itt, hol ott javított, változtatott valamit. Végül a vitatkozók megint jónak látták leinteni.

- Vagyon itt egy baksa - mesélte mezítelen lábát lóbálva az ágyon heverő. És fejét oldalvást fordítva, félszemmel a dalbamerült lovagra kacsintott. - Az ám a baksa, urak! Igaz, rongyos, akár a pókháló, sovány, akár egy cúca, de vagyon olyan damborája! És olyan hangja! És olyan dalai vagynak! Tud az, fiú, magyeri dalt, kún dalt, csak ámul az embör.

- Ez az, akivel én is vigadék az este egy kis kún boszorkány sátrában - kapta fel a felédobott lapdát Dancs nagykomolyan. - Szólék is néki, jönne el ide, osztán énekelne, damborázna valami szépet. Mert esztendeje nem hallék olyat, azminőt ű tud.

Saint-Omer még pengetett néhányat, de izgett-mozgott a székén. Végre kedvetlenül abbahagyta s mérgesen szólt:

- Ez osztán szép ország, áldóját! Ignobilis dalolja uraknak ének s urak mulatozzák ignobilissal. Nobilis, azki kerál nagyúr leánykájának kedves vélegény, nevetik ki.

- Haha! - zengett a két legény harsogó kacagása. - Nobilis lovag!

- Vagytok barbárok, tartárok tik is! - kiabált most már végkép feldühítve a szőke lovag s felugrott, gitárjával fenyegetőzött. - Dalolom madárka, Holdvilág, felhők, szép leánka, kerálné asszony gyermeke, levél s más szép dolgokok s űk rehegik ki! *Tibi loquor!* - tért át ismét a latinra, s fenyegetőn meredt Dancsra, aki fütyörészve tekintett reá. - Váglak ketté!

Nehéz pallosához kapott, mire Ernye csittítólag lépett közbe megint.

- Ne bántsátok hát, - mondta - jó fiú, kerál urunk veje lesz, bátor, derék harcos.

- Mintha láttam volna egy víg sátor előtt a tűznél - csipkedte Anda gúnyosan. - Egyfelül is egy tüzes kún leányzó, másfelől is egy tüzes kún menyecske. Ü meg ült, verte a damboráját s ugyancsak énekölt Holdvilágról, madárkákról, szűvről. Azt monda, hogy:

(És kajánul utánozva a lovagot, érzelmesen rezgette hangját.)

Aves dulci
melodia
sonant garrule,
omni via
voce pia
volant sedule!

Ez is az idegen lovag egyik éneke volt, szép nyári este énekelte Budán, a királyi palota egyik erkélyén, bánatos holdfény sugárzásában, amikor a Nyulak szigetén mámorosan fütyörésztek a fülemilék. Néhányan hallották az epedő latin dalt s megtanulták. Igy Anda is. Saint-Omer azonban nem tűrhette tovább a csúfolódást. Vérig elkeserítve alig tudott magán uralkodni. Nem volt gyáva férfi, megállta a helyét, ha kellett, ámbár nagyon szerette a puha ágyat, a csillogó asztalt, a bókokat és előkelő hölgyeket. Bajtársait is szerette volna, ha hagyták volna magukat szeretni. S el volt telve attól a meggyőződéstől, hogy a nyugati urak nélkül sem paloták, sem földmívesek, sem könyvek, sem templomok, kolostorok, de még valamirevaló katonák sem lettek volna ebben az elhagyatott, barbár országban. Igy végül a megvetése kerekedett felül, hóna alá csapta hangszerét s nehéz pallosával erősen csörtetve kirohant a szobából, ugyancsak bevágva a súlyos tölgyfaajtót. Vidám kacagás harsant fel mögötte.

Ahogy kiment, Anda elmesélte, hogy a holdvilág dalnokát, a felhőkkel üzengető szerelmes lovagot, a versusok csicsergőszavú költőjét ott látta késő este egy kún sátor előtt, hatalmasan lobogó tűz mellett ült, két kún asszony fogta közre, gitárját pengette nekik s latin versusokat énekelt. A bort meg ugyancsak nem sajnálta magától. Hajnalban került elő, botorkálva ment a kolostor kútjához, egy lovásszal vizet húzatott és a fejére önttette. A történet újabb nevetésre csiklandozta őket, Ernye is nevetett.

- Azért vala oly bínbánó az székesegyházban - mondta.

- Kinek igön távult vagyon a szerelmese, - tódította bölcsen Anda - ahhoz közel vagynak a meretrixök, urak!

17.

Másnap reggel szétoszlott a tábor. Még volt egy tanácskozás a kolostor refektóriumában a király, a magyar urak, papok és Köteny, meg a kún urak között. Ez azonban szokatlanul csendes, szinte bánatos volt. A király keveset aludt, arca sápadt volt, szeme vörös. Ajka csücskén a két redő mélyebbre árnyékolódott, mint máskor. Kissé meghajolva ült, alig mosolygott s csak igen keveset beszélt. Rossz hangulatát iparkodott leplezni, de környezete, amely gondosan figyelte minden moccanását, hangja színét, szeme járását, átlátott rajta. Különben sem tudott színlelni, ha hallgatni tudott is. És amilyen hangulatban volt a király, olyanban volt mindenki. Vigyáztak, hogy egymás szavába ne öltsenek, komolyan, halkan beszéltek s rövidre fogták a véleményüket.

Találgatták, vajjon mi bántja a királyt. Talán fáradt. Talán megviselte a hosszú lovaglás Budától Kő monostoráig. Talán kedvezőtlen híreket kapott a királynétól, vagy öccsétől Horvátországból. Talán a bogomilok okoznak újabb gondot, vagy a menekült orosz fejedelmek. Vagy a tegnapi gyűlés lármás, gyűlölködő lefolyása keserítette el. Az is lehet, hogy a kúnok bejövetele aggasztja, tán igaz keresztény szíve retteg ennyi fegyveres, hadban járatos, nagy csordákkal és rengeteg sátorral vonuló pogánytól. Az is lehet, hogy árulást sejt, a kún fejedelem titkolt mesterkedéseiről jelenthetett valamit egyik kém. Tegnap kettesben tanakodott Kötennyel - ugyan miről?

A gyűlés egyébként elkeserítette Ugrin érseket, Dénes nádort, Máté étekfogómestert és István kancelláriust is. Ilyen zavaros, kíméletlen, gyűlölködő s felháborodott beszédeket még nem is hallottak.

Az is ólomsúllyal nehezedett az egész kolostorra s a király környezetére, hogy a táborban estéről-estére megismétlődtek a vad ortályozások, dorbézolás pokoli zaja verte fel a környéket, megcsúfolva nemcsak az ország keresztény erkölcseit, hanem a kolostor ájtatos környékét és a király jelenlétét is. Mindegyre jöttek panasszal az érsekhez, nádorhoz, kancelláriushoz, akit előbb értek: egyiknek ellopták a lovát, másiknak az erszényét, harmadiknak a fegyvereit. Egyiket félholtra verték a sötétben s védekezni sem tudott, mert alig volt eszénél a bortól, a másikba kést döftek s most a sátra mélyén borogatják vasfűvel. A pogány kámok is folytatták ördögi üzelmeiket. Döngtek a varázsdobok, jajgattak a sípok a tábor mélyén álló bálványsátrakban. Hiába jártak a papok, hiába öntötték a keresztvizet az áhitatosan lehajtott kún fejekre. Majd később, majd lassan, - mondogatták vígaszképpen - Isten vetése lassan érik... De lelküket csak megülte a sok panasz, fenyegetés, felháborodás, csőstül követeltek megtorlást a magyarok ellen elkövetett gyalázatosságokért s mert mindezt titkolták a király előtt, csak jobban ránehezedett a lelkükre.

Éppen ezért óvakodtak, hogy ellentmondjanak akár a királynak, akár Kötenynek. A király azt akarta, hogy az egyes kún törzsek foglalják el Bihar alsó részét, a Maros vidékét, a Tisza alsó folyását s a Duna kanyarulatának mellékét. Ezeken a vidékeken sok gazdátlan legelő, nádas, sásas rét, bozótos síkság volt és a falvak elég távol feküdtek egymástól. Helyeselték s a hírnökök elvágtattak a törzsekhez, hogy útbaigazítsák őket. Azt is akarta a király, hogy kúnok pereiben maguk a kúnok ítéljenek, magyarok és kúnok pereiben pedig magyar ispán és kún ispán, a magyar törvények szerint. Ezt is helyeselték. Azután azt kívánta, hogy a magyar urak közül többen menjenek a távolmaradt kún törzsekhez, s a király képében vezessék a számukra kijelölt vidékre, mint vendéglátó házigazdák. Ez is jó volt. Megértették, hogy a jövevénnyel szívesen, tisztességesen, vendéglátóhoz méltóan kell bánni, az ország, a király, a magyar szokások és a keresztény szeretet követelése szerint. Igy minden igen simán, okosan s békességben elintéződött.

Köteny a király jobbján ült a tanácskozás alatt, elégedettnek, nyugodtnak és barátságosnak látszott, arcáról eltűnt a komor közöny, szeméből a gyanakvás. Jó emberismerő volt, látta, hogy mindenki őszintén jót akar s a király maga is olyan őszinte, mint egy nagy gyermek. De azért észrevette, hogy ez a hallgatag, sápadtarcú, finomkezű magyar férfi valami láthatatlan korláttal veszi körül magát, s hogy valamitől mintha félne. De mert ő maga tökéletesen meggyőződött Béla szigorú becsületességéről és makacs jószándékáról, semmitől sem tartott s ez elegendő volt, hogy vidámnak, nyugodtnak s dolgában biztosnak érezze magát.

- Örvendez az szűvem, - mondta fekete szakállát simogatva s piros ajkait elégedetten megnyalva Ugrin érsek, amikor már minden fontosabbat megbeszéltek - hogy testvéri egyetértésben elvégzénk munkánkat. Istennek ezért ájtatos hálákat adunk. De örvendez az szűvem azért is, nagyúr, hogy a mi hetyke s az ördöng sugalmazásait oly örömmel hallgató uraink

felszedik sátraikat s hazamennek ismég, családjuk s barmaik mellé. Mert igen elromlának ez egynéhány nap alatt. Különb-különb paráználkodásokat s duhajságokat vivének végbe. - Itt a nádor elmosolyodott s meghuzigálta az orrát. - Boszorkányságot, vajákosságot, mindennemű varázslást vegyitének részegségökbe s úgy élének az kún leányzókkal, mintha az ördöng ágyasházában hentörögnének. Már sokan azt is kihirdették, - mondta emelt, megbotránkozott hangon és felhúzta fekete szemöldökeit - hogy ezután úgy élnek majd, mint kún atyánkfiai! Szernyőség, de ágyasokat akarának magukkal vinni házaikba.

Szörnyülködés, megbotránkozás, hitetlenkedés zúgása kelt ezekre a szavakra. Mindenki a fejét rázta, tiltakozva felemelt kezek libbentek meg, a szemöldökök felvonultak és reszkettek a bajuszok és szakállak. A kolostor apátja hangosan közbevetett néhány ördögtiltó latin szót.

- Magam is látám, hogy némely uraink kún öltözékbe bújának, azhelyött, hogy biztatták volna kún atyánkfiait, vonják testökre az mi kresztyéni s nyugati ruháinkat: s legyenek illők mihozzánk. No, igön sokan feltalálák magukat az sátrakban és tüzek mellett. Ezt én mind jól látám, amikor éppen a szízességről tarték prédikációt az egyházban - fejezte be szerényen s meghajtotta a fejét.

A király sötét szeme okosan s kiábrándult fölénnyel villant hol az egyik, hol a másik arcra s most megpihent az érsek arcán. Átlátott rajta... és elmosolyodott.

- Szavaidat az igaz kresztyén hit sugalmazta, érsek uram - mondta halkan - s mindnyájunk szüvébe utat találának.

Az érsek elpirult, bólintott s komolyan folytatta:

- Reménylöm is, nagyúr, hogy Isten dücsőségére sok kún atyánkfia bévevé s abban szorgalmatoskodik majd, hogy szavaimhoz s Jézus urunk Evangéliumához tartsa magát. Ebben bízom, urak. Azmi kedég magyeri véreinket illeti, ők oszladoznak s hazafelé térögetnek. Ha majd nem lesznek immár buja asszonyállatok között s elfeledik az pogány varázslatok szédületét és a kancatej ízét, ismég oly igaz keresztyénök lesznek, mint eddig is valának...

Ezután felállt s mindnyájan felálltak. Szemét a mennyezetre emelve lassú, mélyen zengő hangon hálaimát mondott, hogy Isten jóra vezérelte munkájukat s megvilágította a király elméjét is, hogy népe dicsőségét, Jézus úr hitének útját megtalálja.

Miközben imádkozott, Köteny végigjártatta tekintetét az áhitatos arcokon. Mélyen magába merült mindenki s a király halvány ábrázata is kipirult. Mintha lassanként visszatért volna belé a vidám bizalom melege.

18.

Amint Köteny lement a grádicsokon, négy kúnt látott a folyosó sarkában meghúzódva. Tanakodtak. Az egyik kún Köcsmeg volt, a Csertán-nem kendéje, a másik a kán kisebbik fia, a harmadik Tázlár tolmács, a negyedik meg egy fiatal íjász. Amikor a kán a közelükbe ért, hirtelen elhallgattak és köhhintgettek. Köteny sötét szeme késként villant át rajtuk, szemhéjjá összeszűkült, mint a macskáé, ha madarat les.

- Általak! - szólt halkan s nyersen a fiához. - Jöjj.

A legény titkon pillantást váltott a másik hárommal s ujjait homlokához érintve, apjához szegődött. A többiek mélyen meghajoltak a kán előtt.

Leérve a grádicsokon az elhagyott, sárral, kővel, lótrágyával borított udvarra, Köteny azonnal feltette a kérdést:

- Mit tanakodtatok?

- Barantáról vagyon szó - felelt halkan, rekedten a legény és szája elé tartotta a kezét, nehogy ajka mozgásából valaki kiolvassa a szavak értelmét. Meg azután jelezni is akarta ezzel a mozdulattal a beszélgetés titkosságát.

- Hol? Mikép? - kiáltott fel a kán megütközve.

- A székesegyházban minden teli vagyon arannyal - dünnyögte lassan a legény. - Vannak ott igen szép aranyedények is. Sok jó lovat, tevét, fegyvert, rabszolgát lehetne vásárolni azokon.

- Hogy jutott eszetekbe!

- Köcsmeg is csatlakozott, Tázlár meg részt kér, mert majd mutat ő még más gazdag helyeket is. Itt vagyon ez a kolostor is. Vannak benne szép aranyholmik, kupák, tálak, meg az a csillagos, gyöngyös tok, amiben a kresztyének a szentségüket tartják. Az Isten teste vagyon abban.

Kötenyen végigfutott az ijedelem. Megállt, szembefordult a fiúval s kegyetlen pillantással a szemébe meredt. A legény lesütötte a szemét.

- Te! - fenyegette meg a kán fojtott hangon Áltakot - ha valami történik, magam kezével szúrlak sziven.

Áltak meghajolt és kezét keresztbetette a mellén.

Hetedik rész

1.

A Dnyeszter tejfehér síkja fölött lassan derengett. A folyó kanyargó völgyében még sötéten terjedezett a koratavaszi köd, fent, az erdős dombokon, könnyű keleti szél hajtotta a ködöt s a kavargó felhőket. Látni még nem lehetett semmit. Hűvös volt, néhány varjú repült át az elhagyatott, sivár tájon.

Amikor az egyre erősebb szél nagy rongyokban szétverte a ködöt, lassanként kibukkant a vidék, felemelték hátukat a kopasz erdőkkel fedett dombok, a lapály zöldelő síkjai, a folyam partját szegő sötétkék bokrok. Itt-ott egy magányos, hatalmas vadkörte, meg tölgyfa és a szakadt kendőként még megmaradt hófoltok. Azután a parton elterülő város vastag, szürke falai, zömök tornyai és templomtetői bukkantak ki a zavaros homályból.

Enyhe tél volt, alig mult el karácsony s a folyók, patakok, árterek jege már meghasadozott, a Dnyeszter torlódó hullámain jégdarabok tolongtak, a síkságon meglazult a hóréteg, csörgedezni, folyni, áradni kezdett minden, szinte a fekete föld alól buzgott s támadt fel mindenütt a víz. A nyírfák és fűzek megteltek nedvvel, a bokrok vékony gallyain mint gyöngyfűzérek csüngtek a vízcseppek s a levegőt áthatotta a közelgő tavasz bő földes vízszaga.

Nyugat felől lovas vágtatott a város felé. Lova egész éjjel futhatott, a hideg szélben is kiverte a verejték, nyakát kinyujtotta, mert nehezen lélekzett, hátulját szinte kínosan emelgette. A lovas fáradtan dőlt előre nyergében, minduntalan megemelte ötágú korbácsát, bő ruházata lobogott. Dzsidája nem volt. Fejét csúcsos bőrsisak fedte, övén csengők csilingeltek.

A város kapujához érve megtorpant. Egy csapat bőrvértes, bőrsisakos katona állt ott s a lovas előtt zordonul leeresztette dzsidáját.

- Hová? - kérdezte recsegő hangon, mongolul a legvénebb.

- Kajdán úrhoz.

- Honnét?

- Az Oroszkaputól.

Utat nyitottak neki s ő megsarkantyúzva elcsigázott paripáját, bekocogott a kapun.

Lassan ügetett, rokkant, sárral tapasztott alacsony házak csoportjai között vezetett az útja, ganéj, giz-gaz, kődarabok, bokrok és lombtalan fák között. A kicsiny házak lantornás ablakai vakon bámultak bele a hajnal hideg szürkeségébe, mint hályogos szemek. Csak néhány rémült macska, gyorsan eliszkoló, gyanakodva pillantó kutya tekergett a városnak ebben a részében. Kovácsműhely volt emitt, kietlen udvarán még ott volt az üllő s rajta a kihűlt vas, körülötte fogók és kalapácsok, a műhely ajtaja feketén ásított, bőrcserző kádak álltak amott, a földön széthányt hatalmas bőrök és vastag, gyomorkeverő hullabűz, ahogy már az ilyen műhelyek körül lenni szokott. Valahonnét müszülmén pap hajnali alláhozását hozta el a szél. Kürt üvöltött a távolban. Kutya ugatott, kakas kukorékolt valamelyik kihalt udvaron.

Ezt aztán elvégezték. A híres, szép Halics, fejedelmek városa, pompás templomok, arannyal rakott papok székhelye, íme, kihalt volt és csendes. Némely ház ajtaja beszögezve, némelyiké sarkig kitépve. Egyre sűrűbben lehetett látni tűz martalékául esett tetőket, a szalufák kibontva,

feketén vicsorogtak, mint koponyák fogsorai. Az úton szétgórált tagokkal hullák hevertek a sűrű sárban, egyiknek tőből lecsapták a karját, a másik arccal fúrta magát a pocsolyába, mintha látni sem akarna semmit, a harmadik öregasszony volt, haja a sárban fehérlett, fél arcát letépte valami, ruhája hasig felszakítva. Egy félig rombadőlt ház mögül, mint nagy szemétrakás, néhány kisgyermek mocskos hullája bukkant elő. Egy kicsiny kézben valami fababu fityegett.

A lovas egyre beljebb haladt a keskeny, szoros házközökben. Mennél beljebb ért, annál magasabbak és csinosabbak lettek az épületek, annál nagyobbak és súlyosabbak a kapuk, annál díszesebbek az ablakok boltozásai. És annál több bársony, prém, díszes ruhadarab rongyai hevertek a sárban. Mintha irtózatos csizma tiport volna végig a városon, akár egy hangyabolyon.

Amint a fejedelem palotája, díszes templomok hatalmas épületei s a hajdan nyüzsgő, gazdag, vidám város belső területéhez közeledett, egyre több lovast látott. Dzsidáikat felmeresztve, fegyvereiket csörtetve, kócos, tömzsi lovaikon kényelmes hanyagsággal ülve léptettek s rekedt, mély hangon tereferéltek. Őrjáratok voltak, vigyázták a várost, nehogy a rémült élet fellobbanjon benne, nehogy a romok, a házak útvesztői közé megbújt élők őrült dühükben, tébolyodott kétségbeesésükben nyilat küldjenek a megszállókra. Voltak közöttük prémkalpagos, prémszükmenes katonák, voltak olyanok, akik széles karimájú kalpagot és hátukon farkasbőrt viseltek, voltak olyanok, akiknek szükmenje sarkig ért, nem hordtak dzsidát, csákány helyett is fejsze fityegett a nyeregkápájukon, voltak nagytermetűek, akiknek lába szinte földig ért az alacsony lóról s voltak oly kicsinyek, mint a tizenkétesztendős gyermek, a kengyelben mereven álltak és fekete bivalybőrvért, paizs és csúcsos süveg volt rajtuk. És gyalogos fejszések is ballagtak csoportba verődve, élénk hangon pörlekedve, nehéz prémekkel szegett ruhában, szakállasan, vállig érő hajjal. A fáradt lovast minduntalan megállították s megkérdezték tőle, hová megy s honnét jön.

Közben kivilágosodott. A Nap a felszálló köd mögé bújt, nyirkos, hűvös, fehéren derengő reggel volt. Hatalmas, kéttornyú templom előtt vagy húsz katona csoportosult s erősen dolgozott valamin. Azzal vesződtek, hogy a templom belsejéből kitakarítsák a selyemzászlókat, a nehéz gyertyatartókat, arany és ezüst edényeket s felkutassák minden zegét-zúgát. A széles, boltozatos pilléreken nyugvó templomajtón kis zömök ember léptetett ki lóháton, majd elveszett a rengeteg zászló alatt, melyet összenyalábolva cipelt, a grádicsokon fürgén kocogott alá s az egész rakományt lezúdította a gyalogosok közé. Egy *jüz-basi* állt közöttük lóháton, szótlanul ügyelt a templomrablásra, hogy a zsákmányt egy rakásra szállítsák az igazságos osztozkodás miatt.

A lovas egykedvűen nézte mindezt alig botorkáló lovacskája nyergéből. Úgy ment el mellettük, a halottakon néha átléptetve, mintha tuskók között járna.

Végre megérkezett a fejedelmi palota elé. A csúcsos épületek tetejéből kimeredeztek az üszkös gerendák. A kapu tölgyfaszárnyai kidőltek. Egy vaskos torony a kapugyám fölött félig beomlott, a nehéz köveket feketére nyalta a füst. Hosszú, ólomkeretbe foglalt ablakok ásítottak le a magas épületekről, a máriaüveg nagyrészt eltöredezett. A kapuban egy csapat őr végigméregette az érkezőt, feltette a szokásos kérdéseket s beeresztette a lovast a tágas első udvarba.

Ott azután három nagy sátort pillantott meg az érkező. A legnagyobb, középső sátor mellett két kisebb gubbasztott, mint óriási gomba mellett két kisebb, ennek a nagynak az ivadéka. A bejárat nemezeit lebocsátották, csak a *tögerek* nyílásán szállongott vékony kék füst. Minden

bejárat előtt katonák mogorva csoportjai ácsorogtak, dzsidájuk nyelére támaszkodva s széles arcukat a szürke tavaszi égre meresztve.

A lovas leugrott s otthagyva paripáját, a nagy sátor felé sietett. Abban a pillanatban, amikor a paripa megállt, reszkető inakkal támolyogni kezdett, fejét felkapkodta, száját kitátotta s nagy, sárga fogait felmeresztette. Összeesett volna, ha oda nem ugrik egy fiatalabb katona, kantáron nem fogja, meg nem lazítja a hevedert. Ezzel a művelettel sikerült megindítania a ló elakadt lélekzését. Majd az üstökét rángatta meg erősen, azután lassan jártatni kezdte oly gonddal és szeretettel, mintha lábadozó beteget sétáltatna.

Eközben a lovast a díszes sátor előtt álló őrök rövid szavakkal kikérdezték s ő rámutatott a mellén ragyogó aranytáblára. Ezután félreálltak az útból s ő beléphetett. Amint belépett, mélyen meghajolt s tenyerét felfelé fordítva, kinyujtotta a kezét.

Kajdán a pislogó tűz mögött ült a szőnyegekkel borított magasabb fekvőhelyen, sült húst evett s faibrikből kúmiszt ivott hozzá. Lassan, unottan rágcsálta a húst, zsíros ujjait rövid csizmájához fente s elgondolkozva hallgatta azt a mellette álló bőrvértes, sisakos, aranytáblás *jüz-basit*, aki jelentést tett az éjszaka eseményeiről s kikérte parancsait. Kajdán szinte álmos volt, szemhéját minduntalan lebocsátotta keskeny, sötéten villogó szemére, tétován nyúlt az ibrikhez s húzott belőle egy hosszú kortyot. Arca csupasz volt, csak vékony fekete bajusza konyult alá, mintha szénnel rajzolták volna. Kopasz feje oly síma volt, mint a faragott fakupa. Rettenetes vágás húzódott rajta végig, a feje búbjától keresztben a bal homlokdudoráig.

- Hirdessétek ki, - szólt egykedvű unalommal, meg-megállva a rágcsálásban - hogy mindenki térjen vissza munkájához. Nem azért vagyunk itt, hogy az életet megszüntessük.

- Értem - biccentett a *jüz-basi*.

- Te mit kívánsz? - pillantott fel a várakozó lovasra.

- Uram, izenetet hoztam.

- Mutasd.

Lomhán nyúlt a hártyatekercs felé, melyet az érkező az övéből húzott ki. Szétbontotta, hosszan vizsgálta a kacskaringós ujgúr betűket. Háromszögalakú vékony szemöldökét felvonva olvasott, közben harapott egyet a húsból s csámcsogott. Amikor a tekercs végére ért, elgondolkozva bámult ki az ajtónyíláson. Majd övébe dugta a levelet s megint a *jüz-basira* tekintett.

- Már gyülekezik a kurultáj - szólt erre amaz.

- Jól van.

Intett s ők meghajoltak, kihátráltak a sátorból. Kajdán pedig bekapta az utolsó falatot, ivott s felkelt. Alacsony, kajla, szélles vállú férfi volt. Összevonta magán a szükment, övét megszorította, a sátor rácsáról leakasztotta csúcsos sisakját s a fejébe tette. Lomha lépésekkel kifelé indult a sátorból.

A *jüz-basi*, kötelességéhez híven, kúmiszt töltött egy ibrikbe s megitatta a jövevényt, majd kivezette a sátorból, hogy maga kísérje el a szállására. Eközben kikérdezte, honnét jött s mit hallott.

- Nehéz út volt - sóhajtotta a lovas, levette sisakját s kezefejével megtörölte gyöngyöző homlokát. - Gyalog iparkodtam átjutni az Ugor hegyeken, uram. Merthogy üldöztek. Át is jutottam a gyepűn. Azután találtam egy oroszt, aki rejtett utakon vezetett. A hegyeken innen már kaptam lovat s váltásom is volt éjjel-nappal.

- Mi történt odaát?

A hírhozó nevetett, legyintett.

- Uram, már egy hete folyik a nagy gyűlés Budán. Ott van minden úr, minden pap. Maga a kelár is. És a kúnok minden nemzetségének feje. Köteny, a gyáva disznó, a kelár kresztfia lett. Zúgnak a karangák, Jézus uruk testét és vérét hordozzák a pispekek, a nép sírva megy utánuk, gyertyákat, csörjéket hordoz, a lámák csengőt ráznak és füstölnek s mind az egész nép leborúlva könyörög irgalomért. Az urak és pispekek, meg kúnok pedig pörlekednek, egymás szakállába esnek. Megérkezett a karantán herceg, Frederik is. Olyan az egész, uram, mint egy sáros, éhes disznócsürhe. Egymást marják, egymásra agyarkodnak. S amit tudnak, felfalnak egymás elől.

- Szedik-e már a hadat?

- Még nem. Azon tanakodnak, ki menjen hadba s ki maradjon otthon.

- Mit hallottál a többiekről?

- Kettőt akkor kínoztak halálra Budán, amikor én eljöttem. Megérdemelték a halált.

- Beszéltek a kutyák? - kiáltott fel dühösen a *jüz-basi* s megállt.

- Nem sokat beszéltek, uram. Csak annyit, amennyivel gondolták, hogy az életüket menthetik. Hogy itt, Halicsban vagyunk s három sereggel akarunk indulni.

- Helyükön voltak-e mindenütt a szállásadók és a lovak?

- Helyükön, uram. Késedelem nélkül jöhettem. Csak itt, egy napi járóföldre, nem találtam lovat sem, szállást sem.

- Még nincs rendben minden, de egy-két nap mulva rendben lesz.

Ahogy a kapun kifordultak, dzsidás katonák három kúnt, egy baskirdot, meg két prémszokmános, hosszú, szakállas oroszt terelgettek befelé megkötözve. A kísérők vezetője, tömzsi, fekete, pattogó beszédű fiatal férfi, megkérdezte, hol a kán.

- Kurultájba készül - mondta a *jüz-basi* s éles tekintettel végignézte a konok, sötét ábrázatokat, kihívó szemeket.

Most már világos nappal volt. És nyüzsögni, élni kezdett a város. A fejedelmi palotával szemközt álló szép nagy templom kapuján félénken sietett be egy szakállas, borotvált fejű pap, úgy meggörnyedve, mint akit gyomron rúgtak. A templom kapuja előtt hatalmas rakás szedett-vett holmi gyűlt fel, mindenféle egyházi ruhák, zászlók, oltártakarók, gyertyatartók, arannyal-ezüsttel, rubinttal kirakott szentképek, kelyhek. Néhány katona még kutathatott odabent, mert a pap megriadt a küszöbön, majd olyan elszántsággal lépett be, mint aki a kivégzésére megy. Megszólaltak a harangok, zúgva hullámzott át a csengés-bongás a hűvös, szürke tavaszi levegőn, a toronyból galambok szálltak ki megriadva - de hiába szólt a harangszó, hiába hívta az ájtatos orosz népet reggeli istentiszteletre, a szakállas papon kívül senki sem sietett a hívó szóra.

Annál több mindenféle katona nyüzsgött az elhagyott házak közt. Vágtatva csattogott végig a sáros úton egy hírnök, övén zengtek a csengők, bőrvértjén aranytábla csillant. Gyalogosok is vonultak csoportosan, mély, csendes torokhangon beszélgettek, rövid nemez vagy bőr *ötükben* dagasztották a sarat, némelyiken hosszú *dsübbe* volt, némelyiken bő *ton*, azaz köpönyeg. Nagy volt a fejfedők változatossága is. Széles karimájú vagy prémes szegélyű kalpagoktól hegyes sisakokig, bárányból süvegekig, medvekucsmákig, kicsiny sapkákig mindenfélét lehetett látni, aszerint, hogy mongolok, karakirgizek, kipcsáki kúnok, keresztény karaitok, *kuruk márik*, -

azaz erdőlakó baskirdok - finn merjákok, vagy különböző fajta oroszok voltak. S ahány fajta ember, annyi nyelv, kiejtés, hanghordozás. És annyiféle termet, arc, és hajviselet. Még hodzsa is volt az egyik csoportban, nagy zöld turbán a fején, gőgös öntudat az arcán. Ő „szmelle!" kiáltással köszöntötte a *jüz-basit* s mélyen meghajolt.

2.

A város déli részében, ahol messze körben földig romboltak minden házat, felégettek minden fát, felástak s felforgattak minden talpalattnyi helyet, állott Batu hatalmas, ékes sátora. Olyan óriási, gömbölyű, sárga-fekete nemezgomba volt ez a sátor, hogy bízvást elfért benne vagy kétszáz ember. A Délnek néző oldalon széles ajtónyílás volt, aranyos, drága nemezek takarták. Fent a sátor tetején bő *tögereken* át szállongott a kék füst.

A sátor környékén csoportosan álltak az állig fegyverzett katonák. Bő *csapán* vagy *ton* burkolta bőrvértjüket, sisakjuk komoran borult a fejükre, arcukon lefolyt a vékony fekete bajusz, szemöldökük nem volt, mert nagy gonddal kitépdesték, övük rakva minden szükséges szerszámmal. Némán álldogáltak s mint a nyájat őrző komondorok, állandóan figyelték, ki jár a környéken. A bejárat előtt egy sor magas kopján fehér lófarkak s vörös zászlók lengtek. Vagy tizenöt karón lókoponyák vicsorogtak. S a cölöpökhöz csoportosan odakötött lovak egykedvűen várták gazdáikat, akik odabent tanácskoztak Batuval, a Ragyogóval. Ide iparkodott Kajdán is, ide hívták össze a kurultájt.

Több kisebb sátor - négy pompás, vastag nemezzel s piros szőnyegekkel burkolt, meg egy különös, szokatlan alakú, szögletes, mind a négy sarkán apró csengőkkel díszített pagodaszerű építmény - vette körül a kán óriási sátrát. A négy kicsiny az asszonyok sátra volt, az ötödik, a szögletes meg a khatajé, azaz kínaié. Amikor szél lengedezett, a khataj cifra, fekete és sárga nemezekkel borított, csúcsos sátrán kedvesen csilingeltek az apró ezüstcsengettyűk.

Távolabb egy sor kétkerekű, ponyvával takart telega, meg néhány szekér - *madzsar* - állott. Bő ruhákban csúcsos *sög-kelékkel* díszített fejű asszonyok járkáltak s tettek-vettek körülöttük. Egy csapat lomha, álmos kutya szinte döglötten aludta ki éjszakai fáradalmát a szekerek alatt.

Mindezen túl pedig, mint jeleztük, semmiféle építmény. Az emberi kéz szorgos munkáját csak a nagy gonddal végrehajtott rombolás jelezte. A szó szoros értelmében a földdel tettek itt egyenlővé mindent, a hajdani házfalakat apróra szétverve elterítették, a nagyobb köveket összetörték és szétszórták, a fákat, bokrokat tövestül kiirtották s eltüzelték, nehogy ellenséges szándéknak szolgáljanak búvóhelyül. Csak jó messze, a város belseje felé látszottak félig-meddig épségben maradt házak, füstös gerendák, ledőlt falak, összeroppant viskók.

Itt még a hullákat is nagy gonddal eltakarították. Ilyenformán a levegő sem volt oly dögletesen büdös, mint beljebb, ahol lépten-nyomon feloszlófélben hevertek az emberi és állati dögök, hogy a tél elmúltával megmérgezzék a levegőt. Ami a legnagyobb ritkaság volt ebben az időben s főként e nyers, erős, csak az élet komoly oldalait becsülő népnél, itt meglehetős tisztaság uralkodott. Talán ez is csak a kán nyugalmának biztosítása céljából.

Kajdán belépett, az ajtótól balra álló padkáról felvett egy kúmisszal töltött kupát, loccsantott belőle egy kortyot, felhajtotta, azután befelé lépkedett. Batu aranyos oszlopokon nyugvó sátra szőnyegekkel, prémekkel, kendőkkel díszítve ragyogott a színek pompájától, előkelőségétől. Sötétpiros kazák szőnyegek hevertek itt, sárga, sárkányos kínai remekművek, hófehér mandzsu selyemkendők, világoskék délkínai selyemszőttesek, aranysárga bokharai szőnyegekről állatok és vadászok alakjai virítottak, tundrák vidékén remekbeszőtt gyékények osztották kisebb fülkékre a sátor hatalmas terét a *keregék* mentén. Rengeteg, szebbnél-szebb

és drágábbnál-drágább fegyver borította a *keregét*. Aranyköldökű bőrpaizsok, melyek a Kaukázus vagy a Kuma melletti Szent Hegy, a *Mengkúr* - azaz Örök Úr - kis népeitől kerültek ide, Nyugat kapujába, az északi vjaticsok, az Etil, Káma, Oka és Jaik rengeteg erdőségeiben fonott háncspaizsok, karvastagságú szarvból készült rettentő íjak, ezüsttel-arannyal vert tegzek, bennük több mint fél öl hosszú, végig vasból való nyilak százai, mordvin fejszék, baskird csákányok és kún balták, mind arannyal vert nyéllel. Aranylapokkal borított sisakok, kések, melyeknek szinte kéken ragyogott a pengéje s a markolata rubinttól volt vérvörös, mintha vér tapadt volna reá. Ivótülök hosszú sorban, aranyból készült torokkal és csöccsel. Férfiember szeme aligha győzte volna mindezt a pompás, remekmívű fegyvert, szerszámot még csak bámulni is, hát még használni!

A kurultáj jóformán együtt volt, amikor Kajdán belépett. Megbiccentette fejét Batu felé, s szemével kereste a két szőnyeget, melyen ülni szokott. Ott voltak Batu balján, a vén Szubutáj Bahádur mellett. Ebből Kajdán megállapíthatta, hogy Batu, a Ragyogó, neheztel rá, megint sikerült a sugdosóknak valami gyalázatosságot elhitetniök vele. Ögödej fia gőgösen lépkedett a szőnyegek felé, lábszárát maga alá kanyarítva leült s egykedvűen a tűzbe bámult.

Batu jobbján Sejbán ült, mellette Borundáj. Orda, a bátyja meg éppenséggel a vén Szubutáj után következett. Tegnap még Szubutáj előtt ült a kurultájban, úgylátszik, azóta Batu ismét hallott valamit a sötétarcú, közönyös kifejezésű, rendkívül otrombán, piszkosan, lomposan öltözött Kajdán mesterkedéseiről, amelyekkel Kara-korumban iparkodott aláásni Batu tekintélyét s jó hírnevét. Batu ifjúkorában kedvence volt a Hatalmasnak, a Világ Urának s ezt ma is alig tudták megbocsátani neki.

A többiek, a fürge, villámgyors és kegyetlen Tuluj fia Bedzsák hallgatagon s oly mogorván, mint akinek fáj a foga, Csagataj fia Büri, aki térdére nyugtatott kezekkel oly mozdulatlanul s rejtelmesen mosolyogva ült, mint egy Buddha-szobor, a vén Szubutáj fia: Bogutáj, gyorsan villogtatva szemét a kánokon s megállás nélkül simogatva hosszú vékony bajuszát. S hátrább és lejjebb a törzsek és nemzetségek fejei, a nojonok, a mongol törzsszövetséghez akarva-akaratlan csatlakozott népek törzseinek kánjai, nemzetségfői, így a kazák- és karakirgizeké, a türkméneké, a tatároké, csuvasoké és baskirdoké, néhány bulgár nemzetségé, a kara kalpakoké, két kún törzsé és elszakadt nemzetségé, a magyeriak két törzséé, a mordvinoké, a szuzdáli és novgorodi pogány oroszoké, a kisoroszoké s a legújabb szövetséget képviselő kárpátalji rutének néhány szegényes előkelője. Rengeteg ember, rengeteg arc, rengeteg szempár és bár mind más, mégis van valami, ami hasonlóvá teszi őket egymáshoz. Még azok a népek is, amelyek fegyverrel szegültek a hódító ellen, de később, legyőzetvén s eddigi vezetőiket megölvén, a mongolsághoz csatlakoztak, egy és más vonásban nagyon hasonlítottak hozzájuk. A kazák-kirgiz nemzetségek közül például az Ujsun és Kuscsu, a Kadsar és Mankit, a Tatár és Karlik, az Ujgur és Kungrát, a Szalur-törzs, a Kazár, a Dürmen, a Kiját, a Jamálik, az Otadsi, a Najmán, a Borkut-törzs - szétszórva legeltető s alkalomadtán egymással szövetkezve, vagy egymás ellen barantoló népek *Kizil Kum* síkságairól a Dselair, a Szoldúz, a Nökűz, mind ott volt, ahol vérnek kellett folynia, de már Bokhara urai ellen ők vonultak legelől, hogy később őket előzzék meg az újabb legyőzött vagy önként csatlakozott népek. A baskirdok egyik törzse, a Kurt, azaz Farkas-törzs szinte elpusztult a mérkőzésben. Aki közülök megmaradt, besorozták ama csapatok közé, amelyeknek elöl kellett rohanniok a hátul felvonuló megbízható seregrészek szemeláttára. Igy jártak Bulgár legázolt, életbenmaradt férfiai, így a magyarok ama két törzse, amely faházait s megművelt földjeit féltve, ellenállt. A finn merjákok - vérengző, emberkoponyából serleget csináló, kínzásban kegyetlen nép - s az Etil és Halics között Jurij szuzdáli fejedelem által letelepített pogány orosz törzsek szinte elébe mentek a mongolnak, csatlakoztak hozzá s megtartották külön vezetésüket, noha eddig nekik kellett elöl járniok. Éppen most volt úgy, hogy felváltják őket a Kárpátok szakadékai

között élő kisoroszok s azok a kún törzsek, amelyek Kipcsák legelőiről verődtek a mongolhoz, amikor Köteny a vesztett csata után négy törzzsel s néhány töredék nemzetséggel a magyar királyhoz fordult s elhatározta, hogy végkép kereszténnyé lesz.

Az előkelő kánok és nojonok ültek, a csatlakozott törzsek s népek fejei csoportokban álltak. Egészen bizalmas tanácskozásokban ők sem vettek részt, a megbízhatatlanok pedig szinte rabjai voltak a szoros szervezetnek és még a tágabb körű kurultájban sem jelenhettek meg. Ők csak parancsot kaptak, azt is közvetlenül a végrehajtás előtt s csak annyit, amennyi éppen szükséges volt.

Kajdán mögött még vagy három-négy nojon lépett be, ivott egy kupa kúmiszt s meghajolt a kurultáj előtt. Azután a rabszolgák kimentek, csak a legmegbízhatóbb mongol katonák őrizték a bejáratot. És a tanácskozás megkezdődött.

Batu csupasz arcú, okos, élesszemű, közönyös kifejezésű férfi volt. Alacsony és zömök ugyan, de válla ijesztően széles, mellkasa domború, mintha százéves tölgyfából ácsolták volna, nyugodt, takarékos mozdulatai irtózatos testi erőt sugároztak. Lustán ült a főhelyen, jóval magasabban, mint a többiek, aranyhímes vánkosokkal rakott nehéz heverőn. Előtte kínai lakkasztalkán aranykancsó és aranykupa állott, meg egy csokor hóvirág feküdt. A kán időnkint felemelte a marék virágot, lassan az arcához nyomta s mélyen, hosszan beleszagolt. Szürke szeme szeretettel pihent a kis fehér virágfejecskéken. Amikor teleszívta magát a kora tavaszi fanyar illattal, Sejbán felé nyujtotta a virágot.

- Tangri csudálatos adománya - dünnyögte. - Itt az új év!

Sejbán mélyen belélekzette az illatot s mosolyogva bólintgatott. Ahogy a virág megjelent a sötét szemek előtt, felderült minden arc, még a zordon, kegyetlen képű Bedzsák is elmosolyodott s bólintott. Az emberek villogó szeme a csokorra szegeződött s a pillantások ellágyultak. Itt az új év, kizöldelnek a legelők, kinyílik a sok sárga, kék, fehér és piros virágszemecske, pacsirtától, fürjtől, kakuktól és vadgalambtól lesznek hangosak a csalitok, a legelésző lovak nyerítve száguldanak a síkságon, vidáman bőgnek a barmok, a vadak levedlik sűrű téli bundájukat s meghíznak, az asszonyok mezítláb dolgoznak a sátrak körül s a lányok dalolva kallják a posztót. A gyermekek sivalkodva nyargalnak az öregebb lovakon és éjszaka csókok közt énekelnek s táncolnak a lányok és legények. A tavasz hírnöke megcsapta mámoros híreivel az egybegyűlteket s felbuzdulva gondoltak a barantára, a nagy barantára, mely várja őket a Kárpátokon túl.

Kajdán odaadta a levelet Batunak. Az önkénytelenül bele-beleszagolva a virágcsomóba, szigorú szemmel olvasta az írást és néha bólintott. Csend volt, alig mozgolódott valaki. Egy-egy köhhentés, torokköszörülés hallatszott csak a sátorban. S távolról a harang egyhangú kongása.

- Kánok, nojonok és kündük, - szólt Batu, lustán felvetve csillogó szemét s a levelet odatéve az asztalkára a virággal együtt - az idő sürget. Itt a tavasz, lovainkat virágzó rétek várják. Kincsek, gazdagság, kövér gulyák integetnek felénk. De mindez nem csalogatna minket, mint tudjátok, hiszen van legelőnk, barmunk és kincsünk elegendő s a Világ Ura - itt mélyen meghajtotta a fejét s a többiek is így cselekedtek - hatalmat is szerzett, amennyi bármely nagy népnek elegendő lenne. Már régóta figyeljük azonban azt a gyalázatos mesterkedést, amelyet több kresztyén ország, így a litvánok, lengyelek, magyeriak, karantánok, csehek és a többi nyugati népek országai művelnek. E romlott országok, elbizakodva Istenük hatalmában és könyörületében, fennhéjázva fényes és hatalmas kőházaik szilárdságától, dúskálva a föld adományaiban, a föld alól szerzett kincseikben, elpuhulva s erkölcstelenségbe esve szüntelen henyélésükben, míg a földtúró néppel dolgoztatnak, elszokva a fegyver forgatásától, de bízva

páncéljaikban, széles pallosukban és nehéz paripáikban, csak nevetnek rajtunk és fitymálnak bennünket. A törvény mondja: vesszen, aki befogadja ellenségeinket. És azt is mondja a törvény: amint egy hatalom van a Mennyben, úgy egy hatalom legyen a Földön is. Emlékszünk atyánkra, a Hatalmasra és Győzhetetlenre, halálos ágyán örökül hagyta: tartsátok meg a törvényt. Most az történt, hogy nemcsak visszautasították szövetségünket, amelyet több levélben is felajánlottunk nekik, de a magyeri kelár még ellenségeinket is befogadta, bátor figyelmeztettük őt galád tette következéseire.

A kurultáj figyelt, hallgatott és bólintott.

- Legutóbb, mint tudjátok már, két követet is küldtünk Bila úrhoz, a magyeriak kelárjához. Ismét figyelmeztettük, űzze ki Köteny gyalázatos disznait, akik elárulták a kazák hagyományt és szártok, khotónok akarnak lenni. Hogy gondolja meg utoljára, nincs haszna abból, ha szövetkezik az árulóval, aki megtagadja atyáit, elfelejti őseim, Etile, Baján, Dzengizik és Dsingiz dicsőségét és szűkölő, gyáva kutyaként csúszik lábaihoz, hogy silány ólat s egy falat koncot vessen neki. Ismét megmagyaráztam Bélának, nyugati határain hol a karantán herceg, hol a császár leselkedik, tartsa meg hatalmát, szövetkezzék velünk s vegyük vérét együtt a karantán hercegnek is, a császárnak is, a pápa úrnak is. Hogy hatalmunk a nyugati nagy tengerig terjedjen s befogadjon minden népet és földet az Óceántól Kambalukig s a Nap országáig, az északi folyóktól a déli tengerek forró hullámaiig. Még megmentheti magát, ha ellenségeinket kiűzi s hagyja, hogy megbüntessük őket. De ha most utolsó kéznyujtásunkra is gyalázattal felel, Tengri legyen a bíró közöttünk.

A lassan, nyugodtan, majdnem halkan előadott szavakra ismét általános bólintás és helyeslő dörmögés felelt.

- Most írja Sámuel tiszántúli kamoraespán, aki, mint tudjátok, arab és Alláh hitét követi számtalan hívével együtt, hogy két előkelő követünket, Csapárt és Isimet, alávaló módon megkínozták, meggyalázták, haláluk után darabokra szabdalták, testüket az utcára kutyák martalékául vetették s megkínzatásuknál, keserű haláluknál jelen volt nemcsak Bila úr, a pispekek, magyeri urak előkelői, hanem a hitvány kún kutyák feje és több kánja is.

- Meg fognak halni - zördült közbe mély hangon a nagy csendbe egy rekedt hang.

- Meg fognak halni - ismételte nyugodtan bólintva a Ragyogó. - Ebben valamennyien egyetértünk. Egyetértettünk már akkor, amikor első levelünket küldtük a magyeri kelárhoz s ő nem felelt, majd később megölte újabb követünket is. Kánok, nojonok és kündük, - emelte fel egy árnyalattal a hangját Batu s felvonta a szemöldökét is, csak széles, rövid, vastag kezei nyugodtak vasdarabként az asztalkán, a könnyű virágcsokor mellett - az idő sürget. Munkánkat elvégeztük, ha Keletnek fordultok, nem láttok földet, amely nem a mi hatalmunk alatt van. Szilárd, gazdag s elbizakodott országokat aláztunk meg, kevély fejedelmeket, kelárokat s kánokat taszitottunk a gyalázat és kínos halál mélységébe. Csak ha Nyugatra fordulunk, látunk még gőgös koronákat, elbizakodott fejedelmeket, kevély palotákat s nekünk fittyet hányó seregeket. Itt a tavasz, az új év. Lovaink szomjazzák a Duna vizét s éhezik a magyeri síkság füvét. Meg akarjuk itatni őket, hogy azután a Rhein vizéből igyanak s az Óceán hullámaiban fürödjenek. Meg akarjuk legeltetni a magyeri legelőkön, hogy azután a karantán hegyek, a cseh érchegyek és a Rhein dombjainak, kövér füvét ízlelhessék. Meg akarjuk alázni a kevély főket s felmagasztalni azokat, akik alul vannak. A gyalázat megtörtént, ítéljen Tengri.

A szavakat hosszú hallgatás követte. A kurultáj tagjai lehajtott fejjel gondolkoztak. Elsőnek a vén Szubutáj Bahádur, Dsingisz kán egykori hadvezére szólalt meg. Ujjaival erős állát simogatva, villogó kicsiny szemét szürke szemöldöke alá húzva, halkan, kissé gúnyosan beszélt.

- Nem lepett meg, - mondta reszelős hangon - amit a Ragyogó mondott. Nem lesz addig igazság, békesség és törvény a földön, míg lovaink az Óceán hullámaiban nem gázolnak. De szeretném tudni, ó kán, vajjon igaz-e, hogy Csapár és Isim a kínzás gyötrelmei közt alávalón elárulta terveinket? Ilyen híreket hallottam ma reggel.

Szubutáj várakozón tekintett Batura, gúnyosan éreztetvén, hogy neki pontos értesülései vannak s ujjai ott is tapogatnak, ahol a kán nem is gondolja. Szelíd kitanítás is volt ebben a kérdésben. Az, hogy a kémeket jobban kell kiválogatni s a hírszerzés intézője, az ugyancsak Csatagáj-ivadék Kajdán, Batu egyik haragosa, nem végzi tökéletesen a dolgát.

Kajdán azonnal el is értette a vén farkas célzását. De a bajusza vége sem rezdült.

- Már tanácsoltam, - szólt hidegen - hogy a hírszerzést bizzátok a mandzira.

A mandzi a khataj volt. Ezzel Kajdán vágott egyet Batun, aki Dsingiz kánhoz hasonlóan nemcsak kikérte a khataj véleményét efféle, ravaszságot és körültekintést kívánó ügyekben, mint amilyen a kémkedés, a pénzzel való bánás, a megrohanásra ítélt ország belső életének felkavarása, álhírekkel, rémülettel, vesztegetéssel s a pártok és néprétegek egymás ellen való uszítása, hanem magával is cipelte sátrastól, könyvestől, csecsebecséstől. Kajdán s azok, akik Csatagáj és Ögödej nemzetségéből származtak s így szemben álltak a Tuluj-ivadékokkal s Batuval, nem is nevezték a khatajt tisztességes nevén, vagy nemzetiségén, hanem sértően csak mandzinak csúfolták.

Batu közönyös arca nem rebbent, csak a szeme villant fel egy pillanatra. S az asztalkán heverő keze mozdult meg, de csak, mint a pihenő, bármely percben rebbenni kész lepke szárnya.

- Csak annyit árultak el, - jegyezte meg Kajdán s koponyáján megpirosodott egy kissé a hosszú seb forradása - hogy támadni akarunk s két sereggel indulunk Bila ellen.

- Ez is sok - dörmögte Büri gúnyosan. - Ha mandzik intéznék a dolgot, ennyit se szólnának a megkínzott kémek.

Szubutáj Bahádur megnyalta vékony ajkait s megint beszélt:

- Hogy miként s hány sereggel támadunk, azt majd eldöntjük a haditanácsban. Én azonban hallom, hogy a magyeri kelár megbékült és szövetségre lépett ama Friderikusszal, a karantán herceggel s hogy most a herceg Budán is van, az országos kurultájban.

- Ez igaz - bólintott Batu, felemelte a virágot s beleszagolt.

- Mert ennél jobbat nem is lehet kívánni - tette hozzá Szubutáj. - Szólottam.

Várakozón tekintett fel. Ebben a néhány szóban ismét egész sereg célzást rejtett el. Mindenki Kajdánra tekintett. Az alig észrevehetően elmosolyodott.

- A herceg szövetkezik, noha alig több egy évtizedénél, hogy hátbatámadta Bilát - szólott s behunyta a szemét. - Most attól fél, hogy Bila Nyugatra küldi a kúnokat s azok elbánnak vele.

- S miért fél? - fordult Kajdán felé kíváncsian Orda.

- Mert embereink gondoskodtak már róla, hogy féljen - vágta oda Kajdán.

- Ez is mandzi-módszer - jegyezte meg Orda csípősen s intett. - Csak mondd, kán!

A kurultájban végigsuhant a mosoly könnyű lebbenése. Felbuzdulva figyelte mindenki a titkon folyó párharcot, a Csatagáj- és Ögödej-ivadékok sziszegő csípéseit a Tuluj-ivadékokon s híveiken. A vetélkedés már Dsingiz idején kezdődött, amikor a Világ Urának négy fia irigykedett egymásra az apai örökség mérhetetlen hatalmának s gazdagságának szétosztása miatt.

Kajdán, mintha meg sem hallotta volna a mandzira tett célzást, simán, nyugodtan s hűvösen folytatta beszédét:

- A herceg Budára ment, hogy a magyeriakat és kúnokat egymással összeveszítse. Nézzétek, kánok, nojonok, s kündük a budai eseményeket. Az éjszaka is kaptam hírt. S ma reggel érkezett levél. Ragyogó. A hírek egybevágnak. A herceg vádolja a kúnokat, hogy a mi szövetségeseink...

Halk vidámság támadt, az arcok kisimultak, a bajuszok reszkettek, a szemek csillogtak. De hangosan, persze, nem nevetett senki. Csak érezni lehetett ezt a hangtalan vidámságot, látni nem.

- Nem nehéz összeveszítenie a magyeri urakat a kúnokkal. Magyeri nem mehet a kelár elébe, de kún akár éjjel, akár nappal. Magyeri nem ülhet le a tanácsban, de kún leülhet. Ha kúnnak magyerivel van összeütközése, magyeri nem nyer igazságot, de kún nyer.

- Jó dolguk van - szólt közbe egy fiatal kazák-kirgiz.

- Fél tőlük a kelár - folytatta Kajdán. - Ha ők cserben hagyják, kikkel harcoljon ellenünk? A kelár nem ostoba. Tudja, hogy sem lengyelben, sem csehben, sem karantánban nem bízhat. Csak addig, amíg jó serege van. Ez a jó sereg a kún. Édesgeti őket, de a magyeri urak ezt nem akarják tűrni. Mit mondanak hát? Azt mondják: Bila nem a mi kelárunk, hanem a kúnoké.

- Igy van - bólintott Batu.

- A herceg csak azt várja, mikor üthet rajta az ország nyugati felén. Akkor üthet, ha a magyeri urak összevesznek a kúnokkal. Ezen fáradozik. Nekünk fáradozik...

Erre ismét kitört volna a nevetés, ha nem szégyelték volna. A vidámság ugyancsak csiklandozta őket, mert ugyanaz a fiatal kazák-kirgiz, aki az imént közbeszólt, most ismét megszólalt:

- Kutyák, rókák és farkasok szövetsége!

- Bila kelár magyeri serege erős lehetne - beszélt tovább közönyös hangon Kajdán, s megigazgatta a sátor közepén égő trágyatüzet a kerek kövön. Korbácsnyelével beletúrt a csendesen izzó parázsba s gúnyosan összehúzott szeme csillogott.

- Erős lehetne, ha lenne pénz. De pénz nincs, mert elköltött mindent a kelár apja, amaz Anderás, vagy Andreás, vagy Enderás... Tartozik a papoknak is tízezer tallérral. Ki adhatna pénzt, kánok? Sámuel, az arab kamoraespán. Ugyanaz, aki ma küldött levelet. Sámuel nem ad. Fél, hogy elvész a pénze. A másik, aki adhatna, egy zsidó regálebérlő, valami Tika. Vagy Tiha. Ez a Tika adott is, de azért, hogy zsaroljon érte. Ezután a zsidók beülhetnek az eladósodott magyeri urak birtokaiba. A zsidó lakosság maga választja kormányzóit. De Tika arra is gondol, mi leszen, ha felborul a kún szövetség s a megszorult kelárt kiforgatja hatalmából a karantán herceg. Ezért adott pénzt a hercegnek is. Most immár másodszor. Először akkor adott, amikor a herceg, még amaz Anderás, vagy Enderás idején, megtámadta az országot.

- Ronda fészek - jegyezte meg undorral a mélyhangú, komor Borundáj.

A megjegyzésre itt is, ott is dörmögő, dünnyögő hangok támadtak. Orda hegyeset köpött. Batu ismét arcához emelte a virágokat, mintha a kesernyés tavaszi illattal akarná elkergetni az undorító bűzt, mely Kajdán szavai nyomán Nyugat felől kerekedett.

- Ilyen az egész Nyugat - hagyta helyben Kajdán helyeslően. - Jézus urukat emlegetik, de eladnák őseik csontjait is. A nép gyűlöli Tika, vagy Tiha csordáját, mert ők szedik a vámokat, a vásárpénzát, mindenféle regálejogot ők facsarnak ki. De gyűlöli Sámuel csordáját is, mert ez veri a pénzát s facsarja egész Tiszántúlt. Az urak meg másért is dühösek. Mondottam, hogy erős lehetne a kelár, ha lenne pénze. Ezért elrendelé, hogy minden olyan birtokot, amit apja osztogatott, adjanak vissza neki. Hát az *ak-szöngek* inkább nézi a kelár pusztulását, mintsem hadba vonuljon!

- Ha okos ember az a te Bilád, - szólt Büri gúnyosan - mért nem vállalja a mi szövetségünket? Hiszen az egész országa olyan, akár a szúette fa.

- A kelár azért okos ember, - felelt kissé oktató hangon Büri felé fordulva Kajdán - mert ezt mind tudja. Segíteni is akarna, de nem tud. A kúnokra szeretne támaszkodni, hogy segíthessen. De mit tesznek a kúnok? Hát amit eddig is tettek. Legeltetnek, isznak-esznek, élik tetves életüket. Ha legeltetnek, belehajtják barmaikat a magyeri urak legelőibe. Ha isznak-esznek, elrabolják a magyeri asszonyokat, mert ők is kedvelik a jót. Hallottam, már a megkereszteléskor ki akarták rabolni a klastrumot, meg azt a gazdag, kincsekkel rakott templumot, ahol először összegyűltek.

- Tangri elvévé Bila eszét.

- Elvévé a kúnokét is.

- Hát ama mandzi-módon így tudtam meg, hogy forog a világ az Ugor hegyeken túl - fejezte be ismét gúnyosan Kajdán.

Most néhány pillanatig csendes elmélkedés következett. A hallgatást Batu törte meg.

- Tud valaki közületek még egyebet is?

Szubutáj Bahádur megköszörülte a torkát s rekedt hangján mondta:

- Szép, amit hallottunk. De én még tudok egyebet is. Ott él a Duna-Tisza között Alpra, emlékeztek a nevére. Kaba-nemzetségből való, amely nemzetség már atyáik idejében gyűlölte Köteny nemzetségét. Mind a kettő *ak-szöngeknek* - „fehér csontúnak", tehát nemesnek - tartja magát. Valaki hírül hozta, hogy Alpra hajlandó hátbatámadni Kötenyt, amikor nekünk tetszik. Ezért azt kívánja, ha elfoglaljuk a magyeri földet, ő legyen valamennyi kún törzs kánja s az ő nemzetsége kapja meg Köteny minden jószágát, barmát, legelőjét.

Kajdán meglepődve pillantott a vén, csontos, ősz vezírre.

- Honnét tudod? - kérdezte élesen.

Szubutáj Bahádur vállat vont s gúnyosan mosolygott.

- Mandzi-módon - dünnyögte.

Batu lusta szempillái felvetődtek, ajka körül haragosan vonaglottak az arcizmok. Vaskos, rövidujjú kezét felemelte, hangja reszelős volt a visszafojtott indulattól.

- A hírszerzést meg kell javítanunk - mondta szigorúan s mindenki elhűlt. - Alprához még ma induljon valaki, aki tud magyeri, kún, latin nyelven. Mindent meg kell ígérnünk neki.

- Úgy van - dünnyögte az egész kurultáj. S gyors pillantással figyelték Kajdánt, aki ismét a tüzet piszkálta s egy kissé elsápadt.

- Mikorra tűzzük ki az indulást? - kérdezte Batu s várakozón körülnézett.

- A hírvivők s kémek állomásai nem tökéletesek még - emelt most szót Kádán. - Ma is hallottuk, hogy egynapi járóföldre innét, az Oroszkapu felé, hiányzik egy állomás, nincs pihenőhely, nincs ló.

- Tán nem értetek még rá? - fordult Batu fenyegető arccal, villogó szemmel Bürihez.

- Megszökhetett, vagy megölték - vágta oda recsegő, sértett hangon Büri s elfutotta a halvány pír. De nyomban uralkodott magán, arca visszanyerte természetes barnaságát és szemét behunyta.

- Megölték, vagy megszökött? - firtatta tovább konokul Batu.

- Majd megtudom estére.

- Hírvivőink nélkül bénák, süketek és vakok vagyunk - magyarázta a Ragyogó ridegen. - Mi lenne, ha máshol is megszökne, vagy meghalna az állomás őre? Ha nem kapnának hírnökeink azonnal pihent lovat? Mi aranytáblával küldjük őket, hogy történhet meg mégis, hogy az aranytábla nem támaszt állomást, őrt és vezetéklovat?

- A Világ Urával is megtörtént, hogy hiányzott egy állomása - mentegetőzött Büri kínosan.

- A Világ Ura - felelt Batu ingerülten, de ingerültsége csak abban látszott, hogy a lakk-asztalkán nyugvó keze felemelkedett egy kissé, arcán pedig megrándult egy izom, mintha nevetne, de vicsorgás volt az - az első állomásokat ültette el a birodalomban. Azoknak már magvakat kellett szórniok. Hogy van mégis, hogy egy napi járóföldre Halicstól, Batu szállásától, hiányzik az őr s a hírnök nem kaphat lovat?

Dermedt csend zuhant a kurultájra. Mindenki lehajtotta a fejét s hallgatott. Batu szeme sárgán kígyózott, majd meg feketén égett, mint az izzó szén. Arca ismét megrándult.

- Majd ezt is a mandzira bízzuk - dünnyögte s legyintett.

Ezután kisebb ügyek következtek. A kazák-kirgiz Edigéné-törzs kánja, vidámszemű, nyiltarcú, fekete férfi panaszolta, hogy a lovak téli szénájából sokat elloptak. A nyomok a kúnokhoz vezettek. Felhatalmazást kér, hogy a kúnok közt nyomozhasson.

Megkapta.

A kara-kalpakok Khandekli-törzsének kánja, alacsony, zömök, igen szélesképű, szokatlanul nagy karimájú kalpagot hordó férfi, azt akarta, hogy az ő törzsének táborát helyezzék át a legszélsőbb jobbszárnyról középre, mert velük szomszédosak a türkmének s nem tudnak összeférni.

Lehurrogták. Aki nem tud összeférni, korbácsolják meg.

A csuvas Akali-törzs kánja, aki olyan fojtott, hörgő hangon beszélt s úgy akadozott, mint a korsóból bugyogó víz hangja, panaszkodott, hogy barmaik hasig gázolnak a mocsárban, rettentő nagy kárt szenvedtek ezért a télen, most oda szeretnék hajtani az Északon húzódó dombokra, ahol már zsendül a fű és száraz a talaj. De ott a Mundusz-törzs csordái vannak.

Kiküldtek egy *ming-basit*, vegyen maga mellé a két törzsből egy-egy férfit s hozza rendbe a dolgot.

Igy álltak elő sorra panaszaikkal, kéréseikkel, tanácsaikkal, míg végezetül senkinek sem volt mondanivalója. Sorba elköszöntek hát, mélyen meghajolva a kán előtt s ujjaikkal a homlokukat érintve. Az ajtóban ittak egy kupa kúmiszt s vigyáztak, hogy a küszöbre ne lépjenek.

3.

Amikor a kurultáj feloszlott s ki-ki felkapott lovára, hogy a dolga után lásson, a tulajdonképpeni vezérkar közelebb ült egymáshoz. Ebben már csak Batu, Sejbán, Borundáj, Szubutáj Bahádur, Orda, Bedzsák, Kádán, Kajdán, Büri, Szubutáj fia: Bogutáj, meg Pejdár vett részt.

Szubutáj Bahádur bő, sokredőjű *thon*-ja mélyéből hártya-tekercseket, kék üvegben kínai tust, ecsetet vett elő. A hártyákat kiterítette az asztalkára.

- Itt van Halics - mondta egy tussal festett kerek foltra mutatva, melyből néhány templom tornya, egy palota teteje, meg vaskos körfal emelkedett ki. - Ez itt a folyó - bökött repedezett körmű vastag ujjával egy kacskaringós vonalra, melyben halak tátogtak... - Itt az a nyírfaerdő, ahol akkor az a gyalázatos orvtámadás érte a kara-kalpakokat - bökött rá egy fákat ábrázoló területre. - Itt vannak a baromlegelők, itt a ménesek, itt az *ordu*, asszonyok és gyermekek szekértábora, - itt a földsáncok, itt a mocsár. Van pedig az egészben öt tumán. Erre Délnek fekszik Bedzsák úr tábora, erre, Északnak meg Orda úré. Igy van? - s feltekintett a hártya fölé hajló arcokra.

Bólintottak.

- Bedzsák úrnak Délfelől kell kerülnie, Orda úrnak meg a lengyel föld felől - tette hozzá a vénember.

- Batu úrnak meg egyenest?

- Úgy gondolom.

Sorban mindenki hozzászólt a tervhez. Orda elfoglalja a San folyó partján fekvő Sandomirt, végigpusztítja Lengyelországot, megbünteti a menekült orosz fejedelmeket befogadó lengyeleket. Azután a németekre és csehekre tör, hogy Fredericus karantán herceget hátulról fenyegesse s kényszerítse a Bélának esetleg adandó segítség megtagadására. Ordának is, mint Batunak és Bedzsáknak, három serege van. Orda maga a litvánok és poroszok földjére nyomul, azután Délnek kanyarodik Breslawa felé. Csagatáj fia Kajdán a had derekával Jámbor Boleszlaw, Przemysl és Konrád mazoviai hercegek tartományát támadja meg, hogy azután ugyancsak Breslawánál egyesüljön Kajdánnal. Pejdár viszont a harmadik sereggel a legerősebb lengyel fejedelem, Henrik sziléziai herceget kapja oldalba, Béla vejének, Szemérmes Boleszlaw krakowi és sandomiri hercegnek és testvéreinek tartományaira veti magát s ezeken át tör ugyancsak Breslawa felé. A három egyesült sereg megveri Henriket s Ordával együtt indul Délnek. Ez tehát az északi sereg haditerve volt.

A déli sereg ugyancsak három testből áll. Tuluj fia Bedzsák dolga Kúnország, Havaselve és Szörény, meg Erdőelve letiprása. Ögödej nagykán fia, Kádán, valamint Csagatáj ivadéka, Büri, a radnai és borgói szoroson tör be. Szubutáj fia Bogutáj a Szeret folyónál szakad el Bedzsáktól s az ojtozi szoroson át nyomul be a Barczaságba. Ögödej legidősebb fia, Kujuk, már egy évvel ezelőtt csúnyán összemarakodott Batuval s ezért hazatért Kara-korumba. Tuluj fia Mangu a Dnyeper vonala mögött szállt meg seregeivel, hogy a Nyugat felé támadó hadakat hátulról fedezze, a nemrég feldúlt és elfoglalt Kipcsákot viszont Batu egyik öccse, Szingkur szállta meg, nehogy a pusztaságon át lázadó törzsek törhessenek a birodalomba s elvágják az új nyugati részt a keleti résztől.

Maga Batu pedig Szubutáj Bahádur, Sejbán és Borundáj seregeivel az Oroszkapun és uzsoki hágón át tör be Magyarországba, a Tisza felső vidékén nyomul befelé az ország szíve, Buda és Esztrigán felé, hogy később az Északról érkező Kajdánnal s a Délről behatoló Bedzsákkal ott

egyesüljön. Az északi seregnek a cseheket és osztrákokat, a délinek az újonnan betelepített kúnokat kellelt lehasítaniok Béla táboráról.

Jól délre járt az idő, mire a haditervet minden részletében megbeszélték és tussal, ecsettel felfestették a hártyákra. Most előttük állott a hatalmas vaskapocs tervének képe. Óriási távolságokat fogott be a kapocs két szélső ága s mindegyik ágnak még hegyesen előretűző közepe, újabb két széles ága volt. Hogy a kisebb seregrészek megismételjék ezt a felosztást, le, a századokig, a legkisebb seregrészekig.

Hogy így döntöttek, annak súlyos oka volt. Még Dsingiz, a Világ Ura életében - mint jeleztük - kitört a versengés a négy fiú között. Az ő ivadékaik folytatták a gyűlölködést, átörökítve családjukra, nemzetségükre, a velük tartó családokra. Csagatáj és Ögödej a nyugati tartományokon uralkodó bátyjukat, Dzsűcsit nézték féltékenyen, mert féltek erejétől, hatalmától s félelmetes katonai tudásától. Tuluj ivadékai viszont Dzsűcsi fia, Batu, a Ragyogó mellett álltak. Ezért kellett Ordának Északra mennie, Bedzsáknak Délre s Mangunak hátra, a seregek hátát védeni, mert ők Batu feltétlen hívei voltak s ezért rendelték alá nekik Csagatáj és Ögödej ivadékait. Ezt a Batu-ellenes kánok tudomásul vették, hiszen seregeiket valósággal közrefogták Batu híveinek seregei. De belenyugodtak, mert Dsingiz nagykán példája, tetteinek ereje, szavainak a messzi jövőbe kisugárzó ragyogása oly erős volt, hogy ily döntő vállalkozásban el tudták nyomni indulataikat és érdekeiket alá tudták rendelni a félelmesen nagyszerű „baranta" céljainak. Egymás közti perük elintézését tehát elhalasztották arra az időre, amikor a nyugati hadjárat bevégződik s a kormányzás kérdései kerülnek ismét szóba, vagy amikor a nagykán visszatér őseihez Tengri legelőire s újra kell rendezni a föld egyetlen birodalmának kormányzását.

A tervvel általában mindenki meg volt elégedve. Ha Csagatáj és Ögödej ivadékai szemben állottak is Batuval, meg kellett hagyniok, hogy tisztán, világosan és az erők okos mérlegelésével gondolkozik, ami pedig a vén Szubutájt, Dsingiz egykori vezérét illeti, az ő tudása, tapasztalata és fölénye ellentmondást nem tűrt.

Összecsavargatták a hártyákat s a bő *thon* redőibe dugták. Batu tapsolt, mire belépett Tanná, a *tar-kán*. A kán húst és bort parancsolt. Csakhamar ott termettek a rabszolgák - két Etil-menti magyar meg egy bulgár - s aranytálon sült húst, hatalmas bokharai aranykancsóban bort s díszesen ötvözött, nehéz kupákat hoztak. Előkerültek a kis kínai lakkasztalkák. Batu maga hasított a húsból s adott a kánoknak, bort is maga töltött nekik a rabszolgák által odatartott kupákba.

- *Szmelle!* - mondta a müszülmén Kajdán s a hatalmas forradás élénk pirosan virított végig a koponyáján. Löttyintettek a kupákból s ittak.

4.

Amikor Batu egyedül maradt, megparancsolta, hogy az *irimsi* - az áldozati állat beleiből jósoló asszony - menjen el hozzá s mondja meg, mit mutat a jövendő. Csakhamar meg is érkezett a vénasszony. Kétrét görnyedve lépett a sátorba, nagy gonddal ügyelve, hogy a küszöbhöz ne érjen. Bő szükmenje szabadon hagyta vékony, kajla, szekérlőcshöz hasonló lábszárát s a lötyögő *ötük* szinte lemaradt csupacsont lábáról. Fejét az öreg nők szokott *peredséje* takarta. Hátán öt sorban felvarrt apró csengők csilingeltek.

- Hivattál, kán - nyöszörgött éneklő hangon és szipákolt. Sűrű fekete szemöldökei összenőttek az orra fölött, álla hegyesen kiállott s két jókora, szőrös szemölcs virított rajta. Minden jele megvolt tehát, hogy igazi irimsi.

- Megnézted hajnalban az áldozati ökör beleit? - kérdezte kíváncsian Batu s felvette a hóvirágot. Már elhervadtak a kicsiny, habos, fehér harangocskák, illatuk fanyar volt, tapintásuk a halott gyermek viaszos ujjaira emlékeztetett.

- *Vai*, hogyne néztem volna meg, nagyúr! *Vai*, elmulasztanám-e egy reggel, vagy este is! - jajgatott a vénasszony, még a gondolattól is sopánkodva, hogy ő elfelejthetné vagy elmulaszthatná a fontos cselekedetet.

- S mit láttál? Szeretném, ha nem hiába neveznének Iszen-kildinek - folytatta a Ragyogó az asszony nevére célozva, amely annyit jelentett, mint: „Szívesen fogadott".

- Engedd meg, hogy leüljek - énekelte a vénasszony. - Öreg vagyok, sok földet bejártam, sok fáradalmat, szenvedést tűrtem, Tengri segítségével.

- Ülj le - intett Batu.

Az *irimsi* nyögve leült a tűz mellé, maga alá szedte aszott, görbe lábszárát s néhány pillanatig mereven bámult a halványan pislákoló ganéjparázsba. Vékony ajkai hangtalanul mozogtak. Végre megszólalt. Lassan, vontatva, nyekergő hangon beszélt, a kán előrehajolva nagy figyelemmel hallgatta.

- Uram, elindula három állat. Kígyó a föld alatt, farkas a földön, sólyom a levegőben. A kígyó okosan furakodék a föld alatt. A farkas bátran vágtatott a földön. A sólyom nyílegyenest átrepült a hegyeken.

- És mit akart a három állat, *irimsi*?

- Várj, ó kán! - intette a vénasszony felemelt ujjal. - Bölényt akartak ölni ők hárman. A bölény a nagy hegyek mögött élt, bő legelőn legelt, igen erős volt, de nagyon elbizakodott. Valamikor a bölény is ott legelt, ahol a három állat élt, látták és emlékezének reá. De ő már elfeledte őket. A kígyó a háta mögé kúszott a föld alatt, belemart az inaiba s megmérgezte. A farkas oldalt rohant reá s felszakította a nyaka főerét. A sólyom egyenest csapott le s kivájta a szemét.

- Mikor indult a három állat?

- Holnap hajnalban induljon el mind.

- Még mit láttál?

- Semmit, uram. Amit este látok, majd megmondom este. S amit hajnalban, azt megmondom reggel. Most elmegyek.

- Eredj.

Iszen-kildi feltápászkodott s nyögve, sóhajtozva kibattyogott a sátorból. Csengetyűi halkan csilingeltek. Rossz volt már a szeme, ezért a küszöbnél megállott s nagy figyelemmel lépett át rajta. Ugyanolyan gonddal kerülte odakint is, hogy a sátort megmerevítő kötelek valamelyikéhez hozzáérjen. Batu hosszan nézett utána, azután elmosolyodott. Elhatározta, hogy holnap hajnalban kiadja az indulási parancsot.

A vénasszony jóslata megnyugtatta.

Alig ment el Iszen-kildi, Tanna belépett s mélyen meghajolva jelentette, hogy a követek készen állanak a megjelenésre. Batu elgondolkozva nyúlt a kupája után, lassan kúmiszt töltött belé az aranykancsóból s meggondoltan szürcsölgette. Letéve a kupát, intett: jöhetnek a papok.

A sátorbordákról csüngő szőnyegek mögött megzördültek a lesben álló fegyveresek. Szubutáj Bahádur és Bedzsák lépett be.

- Tudod, mit akar a pápa? - kérdezte Bedzsáktól Batu. Arca most nem volt oly merev, szempilláit nem hunyta le, könnyedebb, szabadabb volt minden mozdulata.

- Kihallgatták a beszélgetésüket - dünnyögte Bedzsák s leült a sátor belső falánál.

- Tudom, hogy kihallgatták - emelte fel szavát türelmetlenül a kán.

- A régi szavak - folytatta Bedzsák, anélkül, hogy törődött volna a kán ingerültségével. Elővette övéből a szőrtépő csipeszt s nagy gonddal, igen lustán tépegetni kezdte állán az itt-ott kiütköző szőrszálakat. Ujja hegyével tapogatta s ahol érezte, ügyesen megfogta a csíptetővel. Közben beszélt: - Kérni fognak, hogy valamennyien keresztelkedjünk meg.

- Azután?

- Ha megkeresztelkedtünk, - dünnyögte unottan Bedzsák s felhúzta a bal orcája izmait - szövetséget ajánl. A papok kikotyogták, milyen jó lenne, ha elfogadnánk a pápa ajánlatát.

- Hogy azután Jézus uruk igéivel kicsavarják kezünkből a kardot - vetette oda Szubutáj fitymálón. - Ismerjük őket.

Orda tért vissza most. Sebbel-lobbal jött, melege volt.

- A ruszok mennek előre? - kérdezte, korbácsát lengetve.

- A ruszok - felelte a vén farkas Batu helyett. - A fejszések.

- S a mordvák?

- Csak ha betörték a gyepűt.

- Te mit szólasz a pápa tervéhez? - vetette fel a kérdést Ordára pillantva Batu. Összehúzott szemmel, élesen tekintett rá, nehéz kezét a lakkasztalkára támasztotta.

- A pápa! - nevetett hangtalanul Orda s megint meglendítette korbácsát. - Egyfelől követeket küld hozzánk, másfelől leveleket ír a magyeri kelárnak, hogy élete s országa árán is álljon ellen!

- Ez még nem lenne baj - dörmögte Szubutáj rekedten. - A baj nem a szövetségben s a pápa leveleiben vagyon, hanem Jézus uruk igéiben.

- Akik itt maradnak Halicsban, - kezdte megint a magáét Orda, jelezvén, hogy a pápa követségét nem tekinti súlyos ügynek - eltakaríthatnák azt a sok dögöt. Valamennyi kutyánk telezabálja magát s még felfordul. Kutya nélkül pedig félember a pásztor. - Néhány lépést tett zömök, görbe lábával. - Az asszonynép, csordák, telegák mikor indulnak?

- A tieid akkor, amikor a sereg - recsegte Szubutáj, mert Batu mélyen magábamerülve ült s nem hederített a kérdésre. - A déliek úgyszintén. Úgyis lassabban mozognak. De a mieink megvárják, míg elérjük Munkácsot. Mire ők Munkácsra érnek, mink már Hevészben járunk.

- Maradj - szólt halkan Batu, amikor Orda kifelé indult. - Szeretném, ha itt lennétek, jönnek a pápa lámái. Alkonyatkor azután menjen kiki a maga seregéhez s induljatok. Én is indulok hajnalban.

Orda lomhán leült, ugyancsak a sátor belső falához, Batu baljára. Bedzsák közben bevégezte a szőrtépést, visszadugta csíptetőjét az övébe s a kupa után nyúlt. Ivott néhány kortyot, dünnyögött:

- A város északi sarkában találtak egy pincét, - mesélte - sok szép aranyholmi, csecsebecs, drága selyem volt benne. Elrendeltem, hogy aki még életben vagyon az északi részen, öljék meg. De csak öregeket, asszonyokat meg kölyköket leltek.

- Ki kell hirdetni, - jegyezte meg Szubutáj - hogy aki él, térjen vissza, javítsa ki házát s lásson munkához. Ha azután visszatértek, a férfiakat majd kiválogatjuk.

Orda bólintott.

Ekkor az ajtó fedőnemezeit Tanná félrehúzta s bebocsátotta a négy domokosrendi barátot. A papok már az ajtóban mélyen meghajoltak, azután három lépést tettek előre s leborultak a földre. Batu, Bedzsák és Orda felöltötte közönyös, kemény arckifejezését. Még az az enyhe kis felszabadulás is eltűnt most arcvonásaikról, amely az imént egy kissé megszelídítette ábrázatukat. Batu egy arannyal átszőtt párnára könyökölt s előrehajolva figyelmesen nézte a papokat. Velük együtt lépett a sátorba a tolmács is, hogy segíthessen, ha valamit nem értenének.

Míg a papok ide eljutottak, mindenféle szigorú ellenőrzésen estek ál. A táborba való érkezésükkor elkülönítették őket, kölest és kúmiszt adtak nekik, majd a testőrség parancsnoka, Tanna lépett be hozzájuk s megkérdezte, tudnak-e mongolul. Valamennyien tudtak. Ezután az öreg Georgius atyát kérdezte meg, kíván-e valamit? Az atya semmit sem kívánt azon az egyen kívül, hogy hagyják meg náluk breviáriumukat s mint keresztény szerzeteseket, ne kényszerítsék olyan cselekedetre, amely megszegése lenne a hit parancsainak, vagy meggyalázása Jézus úrnak. Tanna ezt a kérést mosolyogva hallgatta s biztosította az öreget, hogy ilyesmit senki sem kíván tőlük.

- De a kán előtt le kell borulnotok - figyelmeztette összevont szemöldökkel.

- Mi csak Isten előtt hajtunk térdet, - sopánkodott az öreg páter - de küldetésünk fontossága miatt erre is hajlandók vagyunk.

Ezután egy nesztoriánus pap, a Karait-törzsből való öreg Kojat lépett be. Keresztet vetett, leült a követekkel szemközt s kikérdezte őket a keresztény vallás tételeiből. Erre azért volt szükség, hogy lássa, vajjon igazán keresztények-e s járatosak-e a hittudományban, mint szerzetesekhez illik. A kérdésekkel meg volt elégedve. Felállt, tapintatosan kikutatta zsebeiket, ruhájuk redőit és ujjait, iszákjukat, nehogy kést vagy más gyilkoló eszközt vihessenek magukkal. Lelkükre kötötte, legyenek rövidek s csak akkor szóljanak, ha a kán megengedi.

Igy már minden tennivalót pontosan tudtak. Az öreg Georgius atya Istennek ajánlotta lelkét s elkészülve a vértanúságra, élére állt a kis csoportnak. Egy vöröshajú barát nem győzött csodálkozni és rémüldözni a látottakon, megindultan megrángatta az öreg páter köntösét, de ő szigorúan megfeddette s ékes latin szavakkal csendre intette.

Most ott térdeltek a szőnyegekre borulva a Ragyogó előtt, akinek híre borzalommal töltött el minden jótét lelket. Nem mertek felpillantani, míg a kán rövid, mély hangon rájuk nem szólt:

- Álljatok fel!

Akkor alázattal felálltak. Georgius atya a kán arcába nézett, kereste rajta a rettentő vonásokat s közöttük azt a kicsiny emberi lágyságot, amely utat mutat érzőn dobogó szívéhez. De sem rémületesnek, sem lágynak nem látta. Inkább mérhetetlenül közömbösnek, merevnek, de egyben okosnak s finomnak is. Orra lapos, arccsontjai szélesek, szeme vágása ferde és szűk, pillantása szúró és szürke, homloka széles, ajka csupasz, szorosan záruló, tartása rendíthetetlenül nyugodt, válla, karja, rövidujjú keze a bölény erejét sejtteti. A többi három szerzetes, így a koshoz hasonló arcú, sovány, hosszú Julius, a vöröshajú, vörösszakállú, zömök,

nyúlszemű Anselmus, a fekete, olajbarnaképű délolasz Bartholomeus nem tudott parancsolni gyermekes kíváncsiságának. Ime, a Tartarosz kutyafülű, patáslábú, bakszarvú ördögei! Ime, a rémületet keltő ördögök, akik emberhúst esznek és embervért isznak. Egyiküknek sincs kutyafeje, ördögszarva, hegyes füle és piros szeme, még derék paptársuk nyúlszeme is pirosabb volt. Ehelyett három egykedvű, okos arcot, három lapos orrot, zömök, tömzsi alakot, bő ruhát, kopasz fejet láttak s a negyedik, Batu, semmivel sem volt sem rútabb, sem ijesztőbb a kúnoknál. Csak magasabban ült és gőgösebbnek látszott a másik háromnál. Sőt megállapították, hogy az, aki ott álldogál Batu mögött, az a dereshajú, vastag szemöldökű, vastagállú, sovány képű vénember, ijesztőbb s tartaroszibb magánál a híres kánnál.

Ezután nem állhatták meg, hogy az arannyal szőtt, piros, sárga, fekete, kék selyemszőnyegeket, vánkosokat, a kínai lakkasztalkákat, a vertarannyal díszített fegyvereket meg ne csodálják.

- Szólj - mondta a kán egykedvűen, de mintha kíváncsian fúrta volna pillantását az előtte álló öreg pap szemébe.

- Uram! - kezdte Georgius atya kissé reszkető hangon s a keze is remegett, ahogy hátranyúlt s elvette Bartholomeustól az iszákban hozott, selyemkendőbe csavart ajándékokat. - Kérjük Istent, akitől minden jó származik s aki kegyességében téged minden földi javakban részeltetett, hogy részeltessen a mennyei javakban is, mert hiszen ezek nélkül a földi javak haszontalanok és hiúk.

- Szép kívánságaitokat köszönöm - jegyezte meg a kán szíves hangon, de mozdulatlan arccal. - Magam is erre kérem naponként Tengrit.

- Ez nemcsak a mi kívánságunk, uram, - folytatta kissé meglepődve az öreg szerzetes - hanem Gregorius pápa őszentségéé is, aki bennünket hozzád külde, Ragyogó úr.

Batu bólintott.

- Mondjátok meg őszentségének, a nyugati lámák lámájának, Jézus úr helytartójának, a földi istennek, - mondta nyájasan, de ugyanoly közömbös arccal s hideg, vizsgáló tekintettel - hogy Batu, hét folyó és világtáj fejedelme, a nagykán legkisebb szolgája ugyanezt kívánja néki.

Georgius atya mély lélekzetet vett.

- Hálákat adunk Istennek, mert kegyelmének tetszett bennünket ily messze útra elvezérelni, hogy láthassuk és köszönthessük a ragyogó kánt, ki oly nagy hatalommal rendelkezik a földön. Kérjük Jézus urunkat, hogy nagyságodnak s minden hívének hosszú s boldog életet adjon.

- Hasonló szívvel kívánom nektek és a Tá-lámának is - felelt a kán.

- Uram, - fohászkodott ismét, neki a beszédnek az öreg szerzetes - szegények vagyunk, olyan kincseket, amelyek méltók lennének hatalmadhoz, nem hozhattunk. De vedd ezt a néhány csekély tárgyat szívesen.

Azzal lerakta az emelvény szélére az aranytálakat, kancsókat, serlegeket.

- Bár nagy örömet szereztek ajándékaitokkal, - felelt a kán - mégsem fogadhatom el. Kérlek, fordítsátok nemesebb célra. Hallom, országaitokban sok a szegény, koldus, csavargó - folytatta finom gúnnyal, igen komoly hangon. - S pápátok őszentsége abban fáradozik, hogy Jézus uratok parancsai szerént felmagasztalja a megalázottakat s megalázza a javakban dúskáló hatalmasokat, íme, ezekből a szép aranytárgyakból is segítségére lehet éhezőknek, szomjúhozóknak, mezíteleneknek s akik betegen vonszolják testüket az utakon.

- Hálásan köszönjük, uram, jóságodat. Engedd meg most már, hogy előadjam: nagy a te hatalmad és sok földi javakkal ékeskedel, ám a mennyei javakat csak úgy nyered el, ha christianus lész. Mert Isten maga mondta: aki hisz s megkeresztelkedik, üdvözül, aki nem hisz, elkárhozik.

Batu mosolygott. Ugyanúgy mosolygott Orda, Bedzsák és Szubutáj is. Csak a tolmács nem mosolygott, érzéketlenül állva a bejárat mellett levő kúmiszos padkánál.

- Ez aggódó figyelmeztetést olyan férfiú küldi, - szólt a kán, elnyomva mosolyát - aki, mint Jézus Krisztus földi helytartója, a legjobban tudja, mily kincs az igaz hit s mire vezet a hitetlenség. Aki tudja, mily csudálatos virágzást teremt Jézus uratok parancsainak hűséges megtartása az egész Nyugaton.

Az öreg pap reszketett. Most kanyarodott csak át tulajdonképpeni küldetése legnehezebb részére. Kissé nyögve, nagyon halkan, egyre a kán arcára függesztve ártatlan kék szemét, folytatta:

- Uram, pápa őszentsége, a mi atyánk, nagy gondban törődik. Éjjel-nappal mind csak azt forgatja elméjében, mikép tudná a nagy kán birodalmának földi hatalmát átitatni Jézus igaz vallásának lelki hatalmával. A nagy test megvan, uram, de az erekből, a szívből hiányzik a meleg vér életet adó áradása. Ez a vér az Evangélium. Mind Gregorius pápa őszentsége, mind elődei, Urunk halála óta arra törekednek, hogy egy akol s egy pásztor legyen a földön s minden nép és minden nyelv az isteni szeretet békéjében. Isten országában egyesüljön. A Gonosz mesterkedése megakadályozza őszentségét e nagy cél elérésében. Keleten, mint tudod, uram, a szent földön, ahol Jézus Krisztus járt, tanított, szenvedett és meghalt, ahonnét az igaz világosság áradt a világra, pogányok bitorolják ama szentséges helyeket, támadásaik vérrel áztatják a rögöket, melyeket Urunk isteni lába érintett, ők ellenségeid neked is, uram. A pápa s keresztény egyházunk szándéka tehát ott megegyezik. Nyugaton a Sátánnal szövetkezett császár akarja kiforgatni birtokából őszentségét, hogy meggyengítvén, esetleg letiporván, szabad utat engedjen a Pokol fejedelmének az uralomra.

- Ez valóban szomorú - jegyezte meg Batu csendesen.

- Uram, szerezz magadnak kincseket és dicsőséget a Mennyekben, hajtsd meg ragyogó fejedet Jézus Krisztus előtt, hogy felsüssön az igaz hit, igaz békesség és szeretet Napja minden népnek! Uram, lépj be a keresztény népek tiszta, szelíd, Istennek szolgáló családjába, tedd, hogy beteljék az írás és legyen egy akol és egy pásztor.

Az öreg elhallgatott. Olyan lángoló bizalommal, olyan meggyőzni akaró gyermeki tekintettel nézett Batura, hogy az ismét elmosolyodott.

- Valamint a Nap, - mondta csendesen - amely mindenhová elküldi sugarait, úgy a nagy kán s az ő legkisebb szolgájának, Batunak hatalma is kiterjed mindenfelé. Egyetértünk pápa őszentségével abban, hogy valamint egy úr van a Mennyben, úgy egy úr legyen a földön is. A népek és nyelvek békéjét, az igazság uralmát akarjuk mi is, mint ama szentséges Tá-láma. Borzadunk mi is a Gonosz uralmától. Szégyenkezve látjuk, mily hatalommal dühöng mindenfelé a hazugság, képmutatás, szegények kifosztása, mezítelenek, elhagyottak, árvák sanyargatása. Ezért gondolkodni fogunk a pápa üzenete felett, örülnék, s a nagy kán is bizonyára örülne, ha a megromlott, tunyaságba, erkölcstelenségbe, aljas és gyalázatos fosztogatásba süllyedt fejedelmeket megalázhatnánk. Azért kérlek, utazz tovább az izenettel Kara-korumba s add elő a nagy kánnak is. Én csak az ő legkisebb szolgája, a Világ Ura akaratának leggyengébb végrehajtója vagyok. Azt tudjátok, hogy népeink között vannak krisztiánusok is. Magad is találkozhattál ilyennel. Szabadon hirdethetik hitüket, mint Mohammed imámjai is. Láthattad, én nem zárom el az utat senki elől, hogy istenéhez térjen, sőt segítem ebben. Nézz

körül táboromban. Vannak, akik Tengrit, Ukkont, Jézus Krisztust, Allah prófétáját, vagy egyéb prófétákat követnek. Ezzel a pápátok meg lehet elégedve. Most menjetek szállásotokra, egyetek, igyatok s pihenjetek. Azután leveleket s lovakat kaptok, hogy tovább utazhassatok Keletre Jézus uratok Nagy Lámájának izenetével. Még holnap hajnalban el kell indulnotok. Mindenütt kaptok szállást és lovakat, a folyókon pedig átvisznek benneteket parancsomra a kirendelt révészek. Beszéltem.

Azzal intett, a kihallgatásnak vége volt. A papok ismét mélyen leborultak s hajlongva kihátráltak a sátorból.

Amint a papok szédelegve s tanakodva eltávoztak, Batu felegyenesedett ültében s töltött egy kupa bort.

- Ők menjenek Keletre, mi megyünk Nyugatra - mondta mosolyogva s a három férfi ugyancsak mosolyogva bólintott.

- Venédzia követei! - kiáltott ekkor Tanna az ajtóban és tapsolt.

A három velencés fürgén belépett. Széles fekete köpönyegük, nagykarimájú bársonykalapjuk, díszes, szoros bársonyruhájuk, bokáig érő sarujuk ugyancsak ellentéte volt a szerzetesek szerény, szinte koldusszegény köntösének. Bár alázatosak voltak a kereskedők, mégis volt a mozdulataikban némi öntelt hetykeség. Kis hegyes, fekete szakálluk, bajuszuk volt, karjukkal széles kört írtak s egykettőre a földre vetették magukat. Mögöttük két köpönyeges szolga cipelte befelé az ajándékokat, s a kán még nem is szólhatott, amikor már lerakta az emelvény széles lépcsőjére. Gyönyörű metszett üvegholmik, kristályserlegek és kancsók, ezüstbefoglalt, újszerű tükrök, ötvözött nyelű tőrök, villogó aranyból vert s üveggel bélelt tálak voltak. Karcsú, finom ötvözetű, csillogó remekek, rubinttal, gyönggyel s türkizzel bőségesen rakva. Megért az egész egynéhány tengeri hajót vitorlástul, rabszolgástul, rakományostól.

- Beszélj - intett a kán s ezúttal nem volt oly közönyös és unott.

- Uram, - kezdte a velencések vezetője, széles kanyarítással társaira mutatva térdeltében s oly sebesen pergetve az olasszal kevert latin szavakat, hogy a tolmács alig tudta követni. - Venezia nagytanácsa és a dicsőséges Doge boldog, hogy jókívánságait általunk elküldhette. Hatalmas és ragyogó kán, orcád nyugalomra, megelégedésre s bölcs vidámságra mutat. Bár nyomorúságos ajándékaink le ne hangolnának s meg ne vetnél miattuk minket s Venezia nagytanácsát, mely szegény, mint a koldusok!

- Ajándékotok felvidít - szólt közbe a kán s kissé felemelte a kezét. - Őszinte szavaitok pedig megelégedéssel töltenek el. Mert látom, hogy szegénységetek az én gazdagságommal vetekszik s mégsem bízzátok el magatokat.

A hegyes szakállú úr felegyenesedett s éneklő, csicsergő, elragadtatott hanghordozással beszélt tovább.

- Uram, adja Isten hogy kincseitek gyarapodjanak, ha nem is ezzel a csekélységgel, hanem azzal az ajánlattal, amelyet az Adria királynőjének tanácsa és a dicső Doge izen neked általunk.

- Halljam bölcs ajánlatotokat!

- Az utak, uram, melyek India kincseihez, fűszereihez, csudálatos városainak gazdagságához vezetnek, Turgain, Kokandon, Sogdián, Baktrián s Parthián mennek át. Mióta ti, uram, egyesítettétek az egymással oly sokáig átkos viszálykodásban s vetélkedésben élt tündöklő népeket, s a Világ Urának álmai megvalósultak, karavánjaink és hajóink szárazföldön és tengeren egyaránt bátran közlekedhetnek, áldást vivén távoli országokba s áldást hozván a közeliekbe. Amerre pedig áruink elvonulnak, felvirulnak a népek, árad a pénz, jólét,

boldogság tündököl. Vámjaink és a szállításért fizetett rengeteg bér, uram, mint életet adó meleg vér tölti meg a birodalom testét.

- Távol kezded - intette türelmetlenül Batu.

A tolmács kapkodva fordította mongolra az olasz-latin keveréknyelvet. Alig hallgatott el, a velencés bocsánatkérőn mélyen meghajolt, kezét széles ívben a szívére nyomta.

- Uram, mennyivel több fát, selymet, fűszert, rabszolgát, aranyat, gyapjút, drágakövet szállíthatnánk, ha a szárazföldi utat megrövidítenéd azzal, hogy magyeri földön vezetnéd át Nyugatról Kelet felé, hogy így hajóink rakományát tovább bocsáthassuk a karavánok útján, s mennyivel békésebb, biztosabb lenne hajózásunk is, ha Dalmácia partjain nem néznénk farkasszemet a magyeri királlyal, a Spalatóban, Trauban, Zárában kevélykedő s Venezia ragyogását fenyegető magyeri seregekkel. Uram, Coloman király Kroátiában ül, püspökei, espánjai a dalmát várakban. Sanyargatják, adóztatják, üldözik s megbénítják e régi városok kereskedőit, civiseit, rémületben tartják, bizonytalanságban rettegtetik. Ha a te bölcs, békés, szilárd s igazságos uralmad kiterjedne a Kárpátokon túl is, ama kevély Béla s öccse, Coloman, valamint a dalmáciai várakban ülő seregek megszűnnének fenyegetni az emberiség boldogulásának ragyogó eszközét, a kereskedelmet, a gazdagság és béke harcosát, úttörőjét, Kelet és Nyugat diamántos aranykapcsát... Uram, egész Nyugat, az egész latin világ, a békét s boldogságot teremtő kereskedelem tengeri királynője s minden respublica hálákat adna néked... nem szólván a bőségesen ömlő vámokról, a virulást teremtő szállítási költségekről, az egész Keletre felragyogó jólétről.

Ismét széles karlendítést kanyarított, mintha Keletet s Nyugatot egyetlen kereskedői öleléssel akarná magához szorítani s azután Batu fenséges lábai elé helyezni. Sovány olajbarna arcán elragadtatott mosoly, fekete bogárszemében villogó örömmámor, reszkető hegyes szakállkáján kéjes borzongás sugárzott. S vele együtt sugárzott a két másik velencés is. Az öregebb hevesen bólogatott, a fiatalabb meg szívére tette a kezét, úgy, hogy szikrázó hatalmas gyűrűi mindenkit elbájoljanak.

- A bölcs ajánlat Venédzia magas tanácsának s tündöklő Dogéjének okosságára, éles elméjére vall - felelt a kán lassan. - Valóban, minden nép boldogságát a kereskedelem hozza meg. Ez az én véleményem is. Bizonyos, hogy a nagy kán szintén egyetért velünk, urak. Most menjetek szállásotokra, egyetek, igyatok s pihenjetek. Holnap reggel megtudjátok a választ.

Intett s a három velencés nagy fürgeséggel, lendületes mozdulattal s elragadtatott arccal a szőnyegekre vetette magát. Majd felszöktek, gyors ütemben hátráltak, ott szélesen kitárt karral térdet hajtottak s átlépve a küszöböt, arccal a kán felé kifordultak a sátorból. Ajándékaikat Tanna összenyalábolta s bevitte a szőnyegekkel elválasztott fülkébe, Batu mögé.

- Lám, - sóhajtott a kán gúnyos mosollyal s leseperte a lakkasztalkáról a teljesen elfonnyadt, ottfelejtett virágokat, mint a szemetet - csak a császár követei kellenének még. *Tengriden sekor!* - kiáltott fel undorral, hálát adva Tengrinek, hogy túlesett rajta.

5.

A szétdúlt városban csak halványan pislákolt az élet. A faházak tövig leégtek, órákig romhalmazok között lovagolhatott az ember s nem látott egyebet füstös, üszkös szemétdomboknál. Valaha emberi életeket, családok örömét s gondjait rejtegető meleg kis hajlékokból nem maradt egyéb marék hamunál, egy halom vályognál, néhány összetört egyszerű bútordarabnál, elhasogatott ruhánál, döglött házőrző ebnél, sárba taposott szerszámnál. Csak a vár falai maradtak meg többé-kevésbbé, de azokon is szörnyű sebhelyek tátongtak, omladékok

tornyosultak. És a fejedelem, a hercegek palotái. Ezeket kímélték a hódítók, mert úgy gondolkodtak, hogy tele vannak kincsekkel. És néhány betört kupolájú, ledőlt tornyú templom. Némelyikben épen maradtak a harangok. De az általános és alapos fosztogatásban ott sem menekültek meg az egyházi edények, oltárterítők, papi ruhák, egyházi zászlók.

A férfiakat, akik nem menekülhettek el a város elfoglalásakor, vagy nem tudtak elbújni a föld alá, kardélre hányták. A házaikban rettegő gazdagokat - főkép földesurakat - tolmácsok útján előhívták s megkérdezték tőlük, hol vannak a kincseik. Amikor megmondták, remélvén, hogy ezzel megvásárolhatják életüket, egy csapatba terelték őket, a katonák rájuk rohantak s jól irányzott döfésekkel késeiket a vállperecükbe mártották. A fosztogatás tervszerűen történt. Minden házcsoportot végigjártak, a romokat feltúrták, az épen maradt épületekben mindent felforgattak, a pincéket feltörték, mindent megvizsgáltak, számbavettek, halomra hordtak, értéke és fajtája szerint csoportosítottak s azután a fejedelmi palota egyik udvarán összegyűjtötték. Senki sem vett el semmit, míg a fosztogatás eredményének szétosztásával megbízott tisztek igazságosan fel nem osztották a különböző törzsbeliek mongoljai között. A zsákmányból persze kizárták azokat, akik csak az utóbbi időben, a sereg győzelmei közben, erőszak hatása alatt s nem önként csatlakoztak a sereghez.

Megmaradt a városban egy csomó öregember, asszony és gyermek. Az asszonyok közül a szépeket összeterelték és felosztották maguk között. Ez azonban nem mentette meg őket a haláltól. Mert hátra, a kashoz, ahol a mongol és egyéb törzsek asszonyai tanyáztak, nem küldhették őket. Ott az asszonyok ölték volna meg lassú halállal, dühös, féltékeny kegyetlenséggel. Hát még nekik volt jó, hogy kést, kardot sújtottak beléjük. Szenvedéseik megrövidültek s nem kellett megismerkedniök a kasbéli asszonyok vérszomjas bosszújával, a válogatott kínzásokkal: leforrázással, nyelvkitépéssel, karóba ültetéssel. Annak volt igazán szerencséje, aki megőrült. Mert vagy öntudatlanul hányta a keresztet, imádkozott s Jézust, a Szűzanyát, szent Miklóst hívta segítségül s a túlvilági boldogság aranyképeire függesztett szemmel pusztult el, vagy nevetett, kacagott tébolyában s úgy múlt ki nevetés közben, a sárban henteregve.

Ahol a végső kétségbeesés fegyvert adott az emberek kezébe s reménytelen harcra kényszerítette őket, meghaltak a gyermekek is... Sok gyenge kis testet tiportak szét a kemény csizmák, sok szőke fejet zúztak szét a csákányok, sok kék szemet törtek össze az ólmosvégű korbácsok. És a romok között sok gyermek hevert halott anyja megdermedt karjai között, egyik kezében búzalepényt szorongatva, a másikban görcsösen markolt göröngyöt.

De Batuéknak s az egész birodalomnak kereskedők kellettek, mert hiszen ők nem míveltek földet, nem űztek ipart, nem bányásztak és nem szőttek. Mindazt, amire szükségük volt, s amivel életüket és környezetüket széppé tették, messze földről a kereskedők hozták el nekik. Lenézték s megvetették a kereskedőt. *Szaudakár*-nak, azaz szenvedélytől, búskomorságtól meglepettnek nevezték. Olyannak, aki selymek, ékszerek, drágakövek, szerszámok, rizs, búza, mindenféle prémek s egyéb holmik között turkál, összegyűjti és kötegekbe szorítja a pusztaságok gyapját, az erdők cirbolyamagvát, a folyók kaviárját, az orduk állatbőrét, északi tájak agancsát, s mindezzel rogyásig rakva tevéit és málhás lovait, vagy ökrös telegáit, hónapokon át vonul kietlen tájakon, homokon és jégen, hegyen-völgyön és síkságon, folyón és sivatagon, virágos réteken és sziklákon, fagyban és forró napverésben, hogy Bokharából aranyékszert és szőnyeget, Khivából selymet, Khatajból csecse-becsét, mozaikos asztalkát, gyermekáldást biztosító orvosságot, rizst, Indiából elefántcsontot, pézsmát, Buddha-bálványt, kéjfokozó kenőcsöt, halványpiros fátylat, a Pamirról vastag jakszőrt, rókaprémet, az Altájból aranyat és sót cseréljen. És utazzék ismét vissza ezer és ezer mérföldön át, a kanyargó karavánutakon, háljon szabad ég alatt, rettegjen rablóktól, gonosz dsinektől, betegségek

lelkeitől, vihartól és aszálytól. Megszállottaknak nézték őket, s nem értették ezt a fajtáját a megszállottságnak. De mert szükségük volt a kereskedőkre, ha csak tehették, kímélték őket. Áruikat elvették, de az életüket meghagyták, sőt vigyáztak rá, hogy biztonságban hozhassák kincseiket, mint a méhek. Ezért Halicsban is legelébb a kereskedők tünedeztek elő.

Amikor látták, hogy életüket nem kívánja senki, elhatalmasodott rajtuk a megszállottság. Isten tudja honnét és hogyan előkerültek az ezüstpénzek s megindult a kínai papírpénz lassú áramlása is. A *Ker-balik tengiz* partjai felől szivárogni kezdtek a görög és bolgár áruk. A Bokhara és Khiva meg Szamarkand felől áramló sokféle holmi kinyujtotta csápjait Halics felé, úgyszintén Északról, a mérhetetlen orosz erdőségek, folyamok irányából is. És a csengős tevék, telegák és málháslovak egyszercsak megjelentek a templomok s a fejedelmi palota környékén, hogy végül tanyát üssenek a palota különböző tágas udvarain is, szerájjá alakítva azokat.

Majd a mesterségek űzői bukkantak elő. A várost környező bozótokból és erdőkből haza-szivárgott a csizmadia, a kádár, a kovács, a bognár, szétnézett a romok között s búsan megsiratva háza édes szépségeit s a rombadőlt esztendőket, összetákolt valami fedelet a maradékokból. Majd szerszámot cserélt, faragott vagy lopott s keserű sóhajjal hozzálátott a munkához. Vékony, szomorú, alig pihegő élet volt ez, de csirája a hatalmas életnek! Ahol megmaradt az asszony, feltámadt a remény, hogy Isten megáldja még őket gyermekkel. Ahol megmaradt a gyermek, ott felcsillant a jövendő is. A füstös, téli esőtől mosott romok között kalapácsok csattogtak, fűrész sikoltott, gyalu hersegett, s a siket némaságban felhangzott egy-egy alkudozó emberi hang.

Aznap, amikor Batu és társai tanácsot tartottak, Mong, a khatai - vagy ahogy Batu ellenfelei s irigyei csúfolták: a mandzi - erről beszélt Batuval. A kán maga ment a kataj szögletes, csengőkkel díszített sátorába, felült a kangra s egy szilke teát hörpölgetve hallgatta Mong tanácsait.

- Hatalmasok vagytok, - dünnyögte a kataj szintén a kangon ülve s bő sötétkék köntösébe burkolózva - csakugyan, hatalmasok vagytok, kán! Melt tudtok ölni és lombolni.

- Aki öl: él - szólt Batu s elégedetten mosolygott.

- De aki mindent megöl, önmagát öli meg - duruzsolta Mong egykedvű arccal s hosszú, vékony bajuszát dédelgetőn megsimogatta. Olyan volt ez a bajusz, mint valami kerek, sárga tök elhervadt indája.

- Ha mindenki ellenáll, mindenkit meg kell ölni - vetette oda Batu s ivott egy kortyot az illatos, zöldes italból.

- Végül magunk is meghalunk s nem marad belőlünk semmi - folytatta Mong, mintha önmagának beszélne. - Hiábavaló az élet, ó kán, de még hiábavalóbb a halál. Leghiábavalóbb pedig az a halál, amelyet magunk okozunk.

- Mong, ismét kalodába veretlek - fenyegette összevont szemöldökkel Batu s letette a vékony, halványpiros, virágsziromhoz hasonló porceláncsészét. Keskeny szeme sarkából szürke pillantást sütött reá.

De a kataj nem hökkent meg, csak a fejét csóválta. Szűk szemét behúnyta s oly közönyös arcot vágott, mint amilyen a gondolkodó kis szobor volt a sátor túlsó sarkában.

- Volt egyszer egy mohal. A mohalnak Isten kolbácsot adott a kezébe s azt mondta: éledj, fiam, büntess meg minden népet, amely ellenáll az igazság tölvényének.

- *Dsingisz bogdo*... - sóhajtotta áhítattal Batu.

- Isten ostola végigvelt minden népeket, amelyek nem fogadták el a yasszut. De volt az Isten ostolának, a Világ Ulának egy kataj szolgája. Úgy ívták, hogy Je Liu Kutsáj... Ez a kataj nem volt olyan szegény, hitvány, nyomolult és ostoba féleg, mint amilyen Mong. Melt ő azt mondta a Világ Ulának: a jó íjj készítéséhez jó íjjfalagóla van szükség, de egy bilodalom igazgatásához bölcsesség kell.

Mong elhallgatott s lapos, közönyös szemét a kánra vetette. És látta, hogy Batu az emlékezéstől meghatottan ül a kangon, vastag, rövid ujjai vigyázva emelik a lepkekönnyű csészét, szürke, félelmetes szeme pedig a csillogó italba bámul.

- Én nem tudom, ulam, mit jelentett Je Liu Kutsáj mondása, - folytatta halkan Mong - de azt tudom, hogy a Világ Ula megéltette. A Világ Ula nem volt oly nyomorult, hitvány és ostoba féleg, mint én, ulam, a te labszolgád. Ő megéltette Je Liu Kutsájt.

Kint szél fújt, alkonyodott. A sárga-fekete szőnyegekkel takart sátor sarkain halkan csilingeltek a csengetyűk.

- Ha én is oly bölcs lennék, mint amilyen Je Liu Kutsáj volt, - dünnyögte azután a kataj közönyös képpel s összefont, vékony kezét az ölébe pihentette - azt mondanám, ulam: hallgasd a csengetyűket a szélben. Hallod, úgy-e?

- Mit törődöm én a te csengetyűiddel - mordult fel gondolataiból a kán.

- Úgy van, ne is tölődj, ulam, ezt akaltam mondani! - örvendezett szokatlanul élénken, s mintha keskeny ajkai közül halvány mosoly játszott volna. - Éles elméd van, eltaláltad, amit mondani akaltam. Ezek a kis csengetyűk, figyeld csak, szépen összehangzanak! Van közöttük mélyebb hangú, mint a kakuk szava s vékonyabb hangú, mint a pacsilta, vagy a fecske csicselgése. Hogy összehangzanak, ulam! Amint a szél lengeti őket, hogy összehangzanak!

Megint elnémult s fülelt, mint az ürge. A kán is akaratlanul a csengetyűk csilingelésére, édesen zenélő játékára ügyelt.

- De elhatároztam, hogy összetölöm őket, ulam!

Fürgén s mintegy megdühödve lelépett a kangról és szűk, sarkatlan saruiban nesztelenül a sarokba sietett. Egy dzsida hevert ott, gazdátlan dzsida. Isten tudja, mire kellett az a katajnak. Megragadta s kiugrott vele a sátorból.

- Hej! Bolond! - kiáltotta Batu meglepődve.

- Szólottál, ulam? - fordult vissza ártatlanul Mong és sárga képén egy gyermek butasága ragyogott.

- Mért akarod leverni ostoba csengetyűidet, mi?

- Hogy lásd, ulam, vajjon összehangzanak-e akkol, ha levelem őket. Vagy ha csak kettőthálmat velek le közülük.

- Ülj vissza, - mordult rá rekedt, fenyegető hangon a kán. - Unom az ostobaságaidat. Nem is értem, miért hurcollak magammal mindenfelé...

- Mondom, ulam, nem vagyok olyan bölcs, mint Je Liu Kutsáj... De te oly hatalmas vagy, hogy megbocsátod ostobaságomat.

Batu mogorván ült a kangon és aranytól terhes övébe dugott késével játszott. Félig kivonta, majd megint visszanyomta. Arca sötét volt és fenyegető. A kataj félénk oldalpillantásokat vetett reá, hosszú bajuszát simogatta s meg sem moccant.

- Kalodába velhetsz, ulam, - suttogta halkan, - de a csengők nem fognak összecsengeni.

A kán indulatosan tapsolt. Nyomban belépett Tanna s mélyen meghajolt előtte.

- A szuzdáliak legyenek készen. Várom őket.

Tanna ismét meghajolt s hátrálva kiment.

- A csengetyűk közül csak azokat kell leverni, amelyek rozsdásak, - dörmögte.

- Dsingisz bogdo is ezt mondta volna, - bókolt a kataj s ültében mélyen meghajolt, vékony kezét összetéve a mellén.

Valóban, miért hurcolta magával ezt a közönyös arcú, cingár embert? Talán szüksége volt a ravaszságára? Nélküle nem lehetett volna olyan tökéletesen eligazítani a kémeket, eljuttatni az ellenséges földön megvesztegetésért sóvárgókhoz az árulás díját? Hiszen ravasz vezérei voltak elegen. És a kémkedés a kataj nélkül is tökéletes lett volna. A dirhemek ezüstérmei is elgurultak volna a maguk útján Mong nélkül.

Je Liu Kutsáj sokat segített Dsingiz kánnak abban, hogy mérhetetlen birodalmában bölcs és eredményes kormányzás épüljön fel. A nagy hős maga nem tudott írni-olvasni, s inkább katona volt, mint hivatalnok. Je Liu Kutsáj azonban a katajok évezredes gyakorlatával tudta mérlegelni a birodalom vidékeinek, népeinek, foglalkozásának súlyát, egybe tudta hangolni a csengettyűket. Ezért bízott Mongban Batu is. Ezért cipelte magával erőszakkal, külön csapatot rendelve védelmére, külön szekeret a sátra, könyvei és üveg, meg porcellán csecsebecséi számára, rabszolgákat a szolgálatára és ujgúr írnokokat, hogy intézkedéseit leírják. Mint harcos, lenézte Mongot, de tartott is tőle, akár valami varázslótól. Idegen volt tőle ez az ember, nem tudott teljesen átlátni félig hunyt szemén, mozdulatlan arcán, keskeny ajkának csendes, titokzatosan gúnyos mosolyán, sima, szinte megszégyenítő viselkedésén, de érezte, hogy a csendes, elmélkedő kataj nagyonis átlát rajta. Ezért néha megharagudott reá, szabadulni akart tőle. Kalodába vetette s kiadta a parancsot, hogy öljék meg. De alig ült Mong a kalodában, már megbánta, maga elé hivatta s kérte, bocsássa meg hirtelen haragját. Főként akkor történt ilyesmi, amikor a kataj a leigázott nép kíméletére tett előtte célzásokat.

Az orosz fejedelemségek leigázásával sok munka szakadt a katajra. Öt ujgúr írnoka késő éjszakáig a sátrában ült, ő meg fenn kuporogva a kangon és a faszén pislogó parazsa fölött melengetve vékony kezét, cingár testén összehúzva gyapottal bélelt hosszú kék köntösét, halk, közömbös hangon diktálta nekik a *jarjlikokat*, az adókivetésről, behajtásról, a népszámlálásról, a papok szabadságáról s az erdőségek között lakó fejedelmek kötelességeiről intézkedő iratokat. Majd meg a *darugok* érkeztek meg messzi földről, hoztak hírt a népek sorsáról. Ekkoriban mindennaposak voltak a lázadások. Azok az orosz fejedelemségek, melyeket szörnyű kegyetlenséggel feldúltak, gyötörtek, raboltak és megaláztak, csak keservesen nyugodtak bele sorsukba. Hol Novgorod „végei” zendültek fel, hol Rosztovban, Szuzdálban, Vlagyimirban támadt lázadás. A vérig elkeseredett oroszok csapatostul bújtak elő a romok közül, megrohanták a *baszkakokat* s különítményeket, akit lehetett: ugyanoly kegyetlenséggel megöltek, amilyen kegyetlenül bántak ők velük. S ezek az erdőlakó népek ugyancsak értettek a kínzáshoz! A magukkal hurcolt mongolokat többnyire két cölöp közé feszítették ki kötelekkel s a gúzst addig húzták, míg a szerencsétlenek ízenként szét nem szakadtak. Persze, gyakran egy álló napig is tartott ez a lassú kivégzés. Ilyenkor elkövetkezett a kíméletlen megtorlás. Mong dolga az volt, hogy enyhítse a megtorlást. Igy nem tudja behajtani az adót, - panaszkodott. Igy nem birodalom, hanem egy nagy vesztőhely lesz Dsingisz öröksége. A kereskedők megriadnak, elapad a gabona, prém, fegyver, selyem s egyéb szükséges áruk forrása. És a csengetyűk nem csengenek össze tisztán... A romok között csak giz-gaz nő, csak patkány és pók tanyázik, csak a keselyűk híznak kövérre!

S a kataj sátrában megjelentek a novgorodi, szuzdáli, kijóvi, vlagyimiri *vjecsék* és *votcsinák* követei vastag prémkucsmáikban, prémes köntöseikben, bocskoraikban s hajlongva és siránkozva adták elő Mongnak, hogy nekik a zendüléshez semmi közük, azokat a *szmerdjik*, azaz parasztok, a „feketék" tömege támasztotta, hogy ők maguk sem bírnak a *pogosztjival*, az állami földek parasztjainak közösségeivel, hiszen a metropoliták naponként imádkoznak a mongol urakért és Dsingisz csodálatos törvényeinek uralmáért... Mong egykedvűen ült a kangon és keskeny szemrése közül hidegen bámulta a hajlongókat, mellverőket, siránkozókat, bólintott, s amint elbocsátotta őket, tapsolva hívta *darugjait*. S a csendes, kopasz ujgúr írnokok szorgalmasan rótták a kacskaringós betűket, a csengős hírnökök vágtató lovakon vitték a *jarjlikot* a *baszkakhoz*, hogy csendesség és béke napsugara csalogassa elő az összedőlt hajlékok közül az élet kicsiny virágait.

Mong ismerte és értette a leigázott népek természetét, nyelvét, szokásait, vallását, törvényeit s ezért kellett Batunak. Mong talán sohasem aludt, hanem még hajnalban is tanult. A sárga selyemkendőbe burkolt nagy fatáblás könyveket, hajlongó áhítattal forgatta, vékony ujját lassan sétáltatva a sorokon, jobbról balra, vagy felülről lefelé. Mong tudta, hány „végből", vagy *pjatinából* áll a novgorodi fejedelemség, hány pap lakik Kijóvban, hány révész dolgozik az Etil, Káma vagy Ilmen partjain, hányan vannak a *zsitjij* - a gazdagok - tanácsában, hányan az „urakéban" s hányan a *vjecsékben*, tudta, hol s miként élnek a finn merjákok és *muromok*, a legeldugottabb *vjaticsokon* éppenúgy ismerte a népek, törzsek, ágak és nemzetségek szövevényét, mint a sztyepen, s nemcsak azzal volt tisztában, ami ma, tegnap, vagy tíz év előtt, hanem azzal is, ami száz, sőt ezer esztendeje történt. Voltak könyvei, melyekben tussal festett betűkkel örökítették meg a hiung-nuk tetteit, a Menny Fiainak harcait, császárjainak vitézi és tudósi cselekedeteit... Mong nyugodt mosollyal dünnyögte Batunak, hogy minden elmúlik és minden örök.

Ezért hurcolta magával a kán, ezért vigyázott reá s ezért dühödött meg néha annyira, hogy ki akarta végeztetni... Az ilyen hirtelen kitöréseket különben Mong ugyanolyan hideg mosollyal s közönnyel fogadta, mint minden egyebet.

- Egyszer megmérgez, - gondolta titkos borzongással Batu, amikor elnézte a cingár katajt a kangon s szeretett volna belehatolni hűvös pillantásának mélyébe. - Egyszer feltámad ellenem s rámuszítja az aljas gyűlölködőket, a kis szemétnépeket... Akiket csak ő ismer. Lassan dolgozik, mint fában a szú. Szétrágja a Jasszu birodalmát. Ő és a többi kataj. A bölcsek és a szukák...

Ahogy kilépett a kataj sátrából, nyomban csatlakozott hozzá Tanna és a testőrök csapata. Hatalmas, kupolás sátra felé ballagva azzal a nehézkes, kajla járással, dülöngélő testtartással, amely az örökös lovaglás következménye volt, végigtekintett a domb alatt vonuló tájon. Nagy sürgés-forgás volt mindenfelé, mint a hangyaboly, zúgott és nyüzsgött a tábor. Meleg déli szél fújt, a felhők nagy rongyokban úsztak a halvány égbolton és bágyadt fénnyel kicsillogott közülük a télvégi nap. Mindenfelé csillogott a víz. Erős föld- és mocsárszag terjengett a hűvös levegőben. Batu mélyet szippantott, széles, hatalmasan boltozott mellkasa hullámzott a puha bőring alatt. A kán minden ízében feszülő cselekvési vágy csiklandozott. Gyönyörködve szemlélte a távolban iramló lovasokat, a nyergükkel, fegyverzetükkel babráló csoportokat, egy müszülmén turkomán csapatot, amely karimás kalpagot viselt, de hogy eleget tegyen a Korán parancsának, elöl behasította, nehogy keresztény kalapnak nézze valaki. Lófarkas dzsidák lobogtak a *tümén-agaszik* sátra előtt, egy *beglerbegé* előtt pedig, amely magasabb halmon állt, hatalmas vérvörös lobogó lengett, mint félelmes lángnyelv. *Jüz-basik* lovagoltak a *tümén-agaszik* sátra felé tanácskozásra, az elöljáró lovas peregve verte a nyerge mellett kétfelől csüngő üstdobokat. Úgy hangzott innen a távolból a lármás dobpergés, mintha babot zörgettek

volna tömlőben. És a sátrak ezrei, mint gombák vonultak messze a síkságon, a tümén-agaszik lófarkas sátrai körül, széles utcákat nyitva a minduntalan végigiramló lovasok és készülődő, veszekedő, járó-kelő katonák számára. A kazák-kirgizek sátrai feketék voltak, mint a kucsma-gombák, a kara-kirgizeké szürkék, mint a kicsiny szekfűgombák sűrű telepe, a turkománok sötétvörös és sárga nemezekkel borított sátortábora a sárgagombákhoz hasonlított. És a merjákok és pogány, erdőlakó oroszok csúcsos, fekete sátrai a földből kitúrt pöfeteg fekete gumóit idézték Batu emlékezetébe. Hosszan állt a dombon, testőrei némán ácsorogtak körüle. A kán nem tudott betelni népe engedelmes hatalmának szemléletével.

- Hajnalban! - fordult vidáman Tonnához.

- Éppen most jöttek meg a kárpáti ruszok követei, - jegyezte meg fátyolos hangon a kevésbeszédű Tanna s megsuhogtatta korbácsát.

- Ők elöl a fejszével.

- Ösmernek minden likat és árkot, - tette hozzá Tanna alig hallhatóan. Keskeny szeme sarkában száz vékony ránc ágazott. Ha ezek a finom kis ráncok megszaporodtak, ez azt mutatta, hogy vidám. Most nagyon sok volt belőlük.

Batu elégedetten tért sátrába. A piros kötelekkel, aranyozott oszlopokkal, sárga, fekete és fehér nehéz selymekkel és nemezekkel borított építmény szinte virágzott a dombon a gyenge koratavaszi napsütésben. Magas, széles ajtaja előtt csattogva lengett az öt, magas rúdon pompázó, vérvörös selyemlobogó. Fehér lófarkas dzsidák és lándzsákra tűzött lókoponyák egész erdeje vette körül a bejáratot. Batunak most ebben a díszben is különös öröme telt. A harsogva lobogó zászlók mintha égő városok ideszállott hatalmas lángjai lettek volna, készen, hogy felemelkedjenek s végig szálljanak idegen földek és városok fölött, mindenütt fellobbantva a győzelem, rémület és erőszak tüzes nyelveit. Batu hirtelen vad éhséget érzett. Szájában összefutott a nyál, nyakizmai megfeszültek, orrában édes illatok csiklandoztak.

- Ma Szevinhez megyek éjszakára, - mondta rekedten Tannának. Szevin vagy Szüjün, azaz: a Szerelem, a Szépség, a kis kataj nő volt, feleségeinek egyike, akit alig félévvel ezelőtt sorozott, a kasba. Kataj neve Kin-csi, azaz Aranyfogú volt.

Tanna meghajolt, és a kán belépett sátrába, vigyázva, hogy sem kötélhez, sem a küszöbhöz ne érjen.

A kúmiszos padkáról felvett egy ibriket, ivott egy kortyot, nem feledkezvén meg arról a néhány cseppről, amely a Földanyát illette. A sátor belsejét körülvevő részen az arannyal szőtt khivai, kataj, bokharai és szamarkandi szőnyegek és selymek között fegyvereiket csörgetve ácsorogtak a testőrök, s amint urukat meglátták, mélyen meghajoltak. Aranyveretű kardjuk, tegzük, csákányuk, övük és bőrpaizsuk sárgán ragyogott a bemosolygó napfényben.

Odabent hosszú, nehéz, mozaikkal díszített alacsony asztal állott megterítve. Aranybillikomok, kancsók sorakoztak rajta, mögötte pedig, a kán helyén, az emelvényen, tárt ölével várta a széles, mozdíthatatlanul súlyos, vert arannyal díszített s bíborpiros szőnyegekkel takart kényelmes ülőhely. A többiek számára csak alacsony, szőnyegekkel takart székek sorakoztak.

Mikor Batu belépett, senki sem volt a sátorban. Mikor azonban levetette magát a kényelmes ülőhelyre, tapsolt s jelt adott a többiek bevonulására. Minthogy az északi és déli sereghez már elindultak a kánok, csak Borundáj, Szubutáj Bahádur, a fia: Bogutáj, meg Sejbán volt Batu táborában. Belépve háromszor meghajoltak Batu előtt s a helyükre telepedtek. Csak ekkor lebbent meg az ajtó szőnyege s lépett be méltóságos tartással Aj-jaktim, a kán első felesége. Kövér, hideg tekintetű, alacsony nő volt, tetőtől-talpig aranyszövésű piros selyemben suhogott az asztalig, magas *seö-keléjéről* halványkék indiai *peredse* omlott a sarkáig, pirosra festett

körmei villogtak, mint a vércseppek, keblén összetett kézzel mélyen meghajolt. Szénnel festett, kerek szemöldöke mint két íj feszült keskeny szemrései fölött. Csuklóin, bokáin szárazon zörögtek az aranyperecek, fülében villogva szikrázott a rubintokkal rakott *iszirge*.

- Aj-jaktim - dünnyögte nyájasan Batu s helyet mutatott maga mellett a széles, puha ülőhelyen. - Örvendezek, hogy égboltomra feljöttél.

Aj-jaktim, azaz Holdvilágom, elmosolyodott s felsietve az emelvényre, nehézkesen leült. Igazi mongol szépség volt, vaskos és kövér, mint a vánkos. Rövid, vastag lábszárát felhúzva maga alá hajlította és bő piros selymeivel befödte. Körülnézett a jelenlevőkön s ékszerei megvillantak, mintha apró tűk vagy tőrhegyek lettek volna.

Legutoljára a kataj lépett be nesztelen, szoros gyapjúpapucsában, bélelt sötétkék selyemköntösében, lelógó bajusza, mint valami cincéré, lengett kopasz sárga fejéről. Nyájas mosolyra derült, kezét bő köntöse ujjába dugva háromszor leborult a kán előtt, majd oly szerényen és szégyenkezve, mint egy megvert kisgyermek, letelepedett az asztal alsó végére, szemközt a kánnal.

Ezzel megkezdődhetett a *csast-jimegi*. Ölnyi aranytálakon sült, barna mártással leöntött lópecsenyét emelt be két *khasz*. Olyan szolgák voltak ezek, akik Isten akaratából, minden erőszak vagy betegség nélkül vesztették el férfiasságukat. Féltérdre ereszkedve töltötték a bort. Az aranytálon felhalmozott pecsenye a fiatal ló kövér hátából való volt. Különösen nagyrabecsült csemege. A kán felvetette sötét szemét az égre s áhítattal szólt:

- *Bu bejimiszni igelim szu tabukni kilalim bahádur szen dagelim...*

Valamennyim ájtatosan lehajtották a fejüket. Ezután Batu vett a tálból s utána mindnyájan vettek. A kataj elé porcellán-szilkében főtt rizst helyeztek s két elefántcsont pálcikát. Ő a maga módján evett, szaporán emelgetve a rizst pálcikáival.

Míg ettek, csend volt. A hús után újabb széles aranytálban *talkán*, azaz pirított köles, majd *baurszak* - sült tészta - és sok gyümölcs következett. Közben bőven ittak. Csak amikor a gyümölcsöt is az asztalra tették, oldódtak meg a nyelvek. Batu vidáman kupát emelt s ráköszöntötte Sejbánra. Ez is fenékig ürítette hatalmas kupáját. Az ivásban elöljárt Aj-jaktim. Holdvilághoz hasonlóan mosolygott, szüntelen tölttette a bort a féltérdre ereszkedett *khasz*-szal s mindig fenékig itta a kupát. Általános, vidám beszélgetés, nevetgélés, kötekedés folyt. A vén Szubutáj vicsorogva mesélte el, hogy ereszkedtek alá még Dsingisz bogdo alatt az égbe-nyúló hegyeken Kharezm függőkertes, gyümölcsös, rózsaligetes dombjaira, s hogy gázoltak szügyig a hóban a lovak. Az emlékezéstől a maga módján meg is hatódott. Batu ezt észrevéve, tapsolt s Tannának megparancsolta, hogy jöjjön be a kobzos.

A baksi csakhamar megjelent. Tömzsi, csupasz, sötétképű, nehézmozgású ember volt. Hóna alatt *jatugánt* szorongatott. Háromszor leborulva a kán előtt, lábait maga alá szedve leült s térdére fektette hangszerét. Vele együtt oldalgott be Arszlán, a szelíd leopárd. Sötétpettyes teste kígyózó lopakodással sündörgött az asztalnál ülők lábához, hízelkedve dorombolt és pislogott, mintha álmos volna.

- Arszlán! Arszlán! - kiáltott vidáman Batu s a nagy macska morranva ugrott fel hozzá, első lábával dagasztani, taposni kezdte a combját, mint a macska, amikor fon, majd hosszas fészkelődés után lefeküdt s fejét a kán térdére tette. Batu simogatta, játszott a fülével s Arszlán, mintha nem is lettek volna ujjnyi karmai és a torkot egyetlen harapással feltépő fogai, lustán, szelíden szundikált ura ölében.

Aj-jaktim utálta Arszlánt. Most is gyűlölködve nézte.

- Mikor kergeted el azt a kataj szukát? - kérdezte halkan és mosolyát egy pillanatra le nem vetkezve.

Batu, akármily jókedvű és nyugodt volt is, erre a kérdésre elkomorodott. Keskeny szemhéját lebocsátotta s megmerevült arcán lassan terjengett a düh szürkesége.

- Hagyd a *tadzsikot* - dörmögte rekedten.

- Nem is *tadzsik*, rosszabb - suttogta a mosolygó, kövér asszony szelíden. - Mandzi.

Batu ingerülten vonta össze vékony szemöldökét s arca megrándult. Mindenki félt ettől a jeltől, csak az asszony nem. Ő volt a Holdvilág, húsz éven át a kán gondjainak, vágyainak, harcainak és nyugalmának részese s legkedvesebb gyermekének, Sertáknak anyja. Batu tizenöt éves volt, amikor megvette. Csak amikor Sertákról kiderült, hogy Kojátnak, a keresztény papnak titkos tanítványa s meg is keresztelkedett, amikor a teljes számban keresztény Karait- és Naimán-törzsbeliek között érezte magát csak jól s egy nap zordul odavágta apjának, hogy nem ért vele egyet s nem is tartózkodik szívesen a táborában, hidegült el közöttük a kapcsolat annyira, hogy Batu egyre-másra vette maga mellé az új feleségeket. Még ha csak ágyasok lettek volna! Rabszolgák, a pillanatnyi öröm kielégítői! De előkelő nemzetségből való feleségek voltak s Aj-jaktim megismerte az irigység, féltékenység és mosolygó arc mögé rejtett halálos gyűlölet szenvedéseit. Igy Kin-csi, az Aranyfogú, a kicsiny, vékony, tipegő, riadozó kataj nő éjjel-nappal attól rettegett, hogy Aj-jaktim bosszút áll rajta, megmérgezi, leszúratja, vagy ami még borzalmasabb, a kán távollétében agyonkínoztatja.

Ahogy az asszony elsuttogta szokásos kívánságait a mandzit illetőleg, Batuban felkavarodott az indulat. Eszébe jutott Serták, a kemény, daliás, keresztény fiú és szívére lassan rácsavarodott a csalódás mérges kígyója. Hányszor simogatta Serták fejét, amikor még gyermek volt és sátrában a puha prémeken aludt, hányszor vitte magával, hogy lovagolni, nyilazni tanítsa s hogy átforrósodott, amikor látta a fiú ügyességét, bátorságát. Hányszor mesélt neki esténként, amikor tüzek lobogtak a táborban s a *düdük* sípja, a *jatugán* pengése végigsírt a csendes estén, a Világhódítóról, az Isten Ostoráról, a Hatalmasról, *Dsingisz bogdo*-ról... És a nagy kán *hira-ordájának* fényéről, *Tai-csinről* és *Pian-fu*-ról, az Aranykirály csodálatos városairól, Kambaluk hatalmas fáiról, szökőkútjairól s ragyogó palotáiról, Temudsin törzsének szegénységéről, a kisfiú csodálatos útjáról, hogyan jutott a lovát kereső vándorlástól a világ urának aranyszékéig, a Jasszu törvényeinek bölcsességéről és az ölés, a folytonos harc isteni parancsáról. Most már az a fekete, kemény, őszinte fiú elveszett. Ezt a Sertákot, aki szembeszáll apjával s lábbal tiporja az atyák tiszteletének, a feltétlen engedelmességnek törvényeit, már csak megölni lehetne. De Batu, aki oly nyugodtan ölt és öletett, aki még csak örömet és kéjt sem talált az ölésben, annyira közömbös, mindennapi dolog volt számára, nem tudta megöletni Sertákot. Nem volt a táborában már két év óta. A Naimán-törzsnél táborozott, annál, amelyet néhány szélső törzzsel együtt a *csete-mogulok* közé soroztak. Batunak, a Ragyogónak, mindig sikerült minden. Hosszan, mélyen s komolyan elmélkedett, szigorúan megmérte a valóságot, szilárdan határozott s egyenesen tört arra, amit kitűzött maga elé. Komoly vereség sohasem érte. Öröme telt Aj-jaktimban, s gyermekeiben, később Agianitban, azután a többiben s az ő gyermekeikben. A mérkőzés, mely Csagatáj utódaival oly elkeseredetten folyt, az ő javára ütött ki: megkapta az egész nyugati részt, Kipcsákot a Tigre, azaz Etilig s lent a *Ker-balik tengizig*, fent a Jajagig. S amikor az Aranyhorda élén e nagy és gazdag birodalom kiterjesztését elhatározta s pillantását átfúrta a Kárpátokon, sőt az Alpokon s látta a mérhetetlen távolban az Óceán ködös hullámait is, minden úgy történt, ahogy akarta. Most itt állott az Oroszkapu előtt. Hajnalban megindulnak a seregek, egyik fel, a lengyelek, a másik le, a kúnok ellen, ő pedig, mint a dzsida acélos, könyörtelen hegye, egyenest előre, Buda felé. Megyeri földön rémület és hetyke nemtörődömség uralkodik, a dirhem gurul, a kataj

papírpénz repül, mint hatalmas fa szélsodorta levelei, titkos üzenetek kígyóznak onnan ide s innét oda, a megölt Apodfia Dénes nádor egykori hívei, Laczkfia, Szakállas Mika, Barszfia Miklós és a többiek üzengetnek Nyugatra Frigyesnek, Keletre neki... A hadjárat győzelme biztos...

Csak egyszer szenvedett vereséget. A legkedvesebb fiánál.

Arszlán, a szelíd leopárd, pislogva hevert a térdén. Ez a vérengző vad oly kezes volt, úgy ragaszkodott hozzá, mint egy macska. De a fia elhagyta őt.

Míg így töprengett s hevesen vágyakozott rá, hogy már a Kárpátokban s az ellenség előtt legyen, a *baksi* bús lelkesedéssel pengette *jatugánját* s üvöltő hangon dalolt Dsingiszről, a Kharezm ellen vonuló seregek erejéről, a zord hegyek hóviharairól s a hősök vad rohamainak szörnyű görgetegéről. Mindnyájan lehajtott fejjel hallgatták, a vén Szubutáj szeme elhomályosult, keze görcsös ökölbe szorult,ráncos homloka kipirult. Csak Batu nem figyelt az énekre és szívét komor indulatok facsarták. Amikor az ének befejeződött és a *jatugán* húrjai magas zengéssel elnémultak, kezét kissé felemelve intett. Az asztaltól felálltak, mélyen meghajoltak a kán előtt s rang és kor szerint kimentek a sátorból. Utoljára Aj-jaktim állt fel, vigyázva lelépegetett az emelvényről s mélyen bókolva, kiment ő is. Batu egyedül maradt.

Még át kellett esnie a szuzdáli követek fogadásán, a vlagyimiri *vjecs* kegyelmetkérő küldötteinek elutasításán. A kán rettenetesen unta mindezt. A koratavaszi nap alkonyatra hajlott, őt fűtötte az étel és az erős bor. Elhatározta, hogy míg összegyűlnek az orosz dolgokat ismerő és intéző *dorogok*, kilovagol s megszemléli a tábor távolabbi részeit.

Tapsolt Tannának. Lovát elővezették s ő futtában szökött fel reá. Sarkaival megszorongatva az izmos, alacsony, szívós kis paripa vékonyát s tágra eresztve a kantárt, Tonna és a testőrök csapatának kíséretében leügetett a dombról.

6.

Mire a tábor legdélibb végére, a turkománokhoz és kara-kazákokhoz ért, már jócskán besötétedett. Vörösen lobogtak a tüzek mindenütt. S a táncoló fényben sötétbarna, széles, vidám arcok, keskeny, okos szemek és hófehér fogak villogtak, nevetés harsogó derűje csapongott. A sátrak elé kötött lovak elégedetten hersegtették a szénát. Főtt köles, fokhagyma, lótrágya és bőrruhaszag terjengett a levegőben. A katonák felugráltak a kán jöttére s harsogó rivallgással köszöntötték. Batu mosolyogva integetett.

Átlovagolva a táboron, mindenütt felzúgott ez a vidám rivallgás, mindenütt felpattantak a tereferélő, nevetgélő, kását faló, kúmiszt iddogáló, lovakkal babráló emberek. Jókedv és öröm hullámai torlódtak körülötte. Emberek és lovak pihentek voltak, kivették részüket a halicsi táborozás örömeiből s készek, hogy bármely pillanatban a halál elé száguldjanak.

A turkománok táborának szélén helyükön voltak az őrök s esti kőrútjukat végezték az *onbasik*. Rend, vasfegyelem és jókedv áradt mindenfelől. A tizennyolc emberre számított sátrak hajszálig egyformák voltak s egyformán álltak, mindenütt ugyanazok a vastag gyapjúkötelek feszítették ki ugyanazokat a sötétsárga és vörös nemezeket, ugyanúgy égett előttük a tűz. Ugyanazok az erős, vállas, zömök, bőrruhás férfiak hevertek, üldögéltek, ácsorogtak és nevetgéltek, ugyanúgy kanalazták a kását, ugyanúgy törölgették vastag, zsíros ujjaikat a csizmájuk szárába s ugyanúgy pattantak fel a kán jöttére. Egyetlen, óriási lény volt a tábor, kifelé, a sötét alkonyatba irányított fegyverekkel és farkaspillantásként villogó átható tekintetekkel, befelé pedig szélesen elterülő, erőtől feszengő, felkerekedni kész testtel.

A turkománok táborát széles tisztás választotta el a kara-kirgizektől, azokat a csuvasok jóval kisebb táborától, ezt megint bokros, mocsaras sáv a kazák-kirgizek óriási hangyabolyától. Az őrök között csak annyi volt a különbség, hogy itt magasabbak és soványabbak voltak, amott meg zömökebbek és alacsonyabbak. És hogy itt süveget viseltek, amott meg bőrsisakot. A tűz ezer meg ezer ragyogó csillaga világított mindenfelé a sötétkék estében.

Egy tűz előtt megállította lovát a kán, mert szaporán pergő ujjakkal egyhúrú jatugánt cincogtatott egy fiatal legény. Amint a kán megjelent, abbahagyta a játékot s felugrott, de Batu nevetve intett, hogy folytassa. Igy a tűz körül lézengők ismét letelepedtek, a legény meg némi tétovázás után belekapott a húrba s messzehangzó, vonító hangon énekelt.

Szürkeszemű Jakka törzse
Vére folyván, szertefutott.
A hegyormok befogadták
Gyengetestű asszonyaik
Síró-rívó gyermekeik...

Batu visszafogva lova dús aranyozású kantárját, elmerülten hallgatta a regét. A legény arca is elragadtatást fejezett ki, zsíros, sebhelyes bőre csillogott, szeme izzott a tűzfényben. Ez volt az a rege, amely Dsingiz törzséről, a szürkeszemű Jakkáról szólt. A törzs ősei valamikor, amikor „Katajban csak patkányok éltek", vesztett csata után beszorultak egy völgykatlanba, áthatolhatatlan hegyek közé. Ott éltek sokáig háborítatlanul, mígnem családjaik és lovaik úgy megszaporodtak, hogy „nem volt immár legelőjük, elapadt a lovak tőgye, gyermekeik hasa puffadt, nyakacskája vékony vala", az asszonyok pedig siránkoztak, hogy elpusztulnak mind-nyájan. De a mély katlanból nem volt többé kiút. „Elfeledték a völgykaput, az utakat elfeledték, Ég bezárta, Föld bezárta, havas hegyek mind bezárták" őket. Ekkor kurultájba ültek össze, s a kán tanácsára elhatározták, hogy „kidöntenek minden erdőt, madárfüttyös, lombos erdőt, égigérő hegytetőknek égigérő tölgyerdeit", a roppant tömegű fából tüzet raknak s annak lángja majd megolvasztja a vassal teli hegygerinceket. Igy is lett. „Vörösen ég már a máglya, vörös lángja felcsapongott, vörös zászlók tüze lángol, pattog a föld, olvad a hegy! Olvad a hegy, indul a föld, recseg-ropog mindenfelől, meneküljön, aki nem vak, megvakul a szörnyű fénytől! Meneküljön, aki még hall, megsiketül a nagy tűztől! Meneküljön, aki érez, mert megég a szörnyű tűztől! Meneküljön, aki ember, aki ember, aki állat, mert megég a szörnyű tűztől!" Olvadt a hegy, zúdult a folyékony vas, meghasadtak a hegyek, kinyílt a völgykatlan. És a széles, lángoló vasfolyam zúgva, bömbölve megindult Nyugat felé, a síkságon. A Jakka-törzs meg lórakapva utána. Elöl a férfiak, élükön a kilenc jakfarkas kán, a *tümén-agaszik* vörös zászlói harsogva lengtek a tűz nyomában, a *jüz-basik* dobjai ropogtak. Utánuk az ökrös szekerek végeláthatatlan sora haladt imbolyogva, a szekereken a meleg jurtok, a meleg jurtok fészkében a gyenge gyermekek és öreg *ak-szakálok*, a szekerek elején az erős asszonyok és izmos lányok hosszú ostoraikkal. S legvégül a nyájak és csordák áradtak. Igy tört ki hegyei közül a Jakka-törzs s így győzött a Szürkeszeműek, a Burchikunok népe. Azóta is egyre tör, tör előre, Délre és Nyugatra, amerre a vas árad, kezükben vasnyilak, vállukon vasdzsidák, előttük a *tümén-agaszik* vörös lobogói...

Jakka népe, Vas fiai,
Vas kán rohan teelőtted,
Piros lánggal, piros tűzzel.
Földindító hatalommal,
Hegyrepesztő áradással,
Égrecsapó szörnyű lánggal!

Hosszú volt a rege, a hallgatók közbe-közbedünnyögtek, éles pillantásuk elmerült a távol sötétjében, ott ahol a Kárpátok roppant gerincei nyúltak. Maga Batu is elmormogta a rege néhány szavát. Az ő törzse, Dsingiz atyáinak törzse volt a Jakka, nemzetsége a Burchikún, a Szürkeszemű. És az ő vörös zászlóik lángja repült messze Keletről hegyeken, pusztaságokon, birodalmakon át egyre messzebb, Nyugatra, ahol legtöbb a vas. Jakka népének s minden hozzácsatlakozott népnek, amely a regét megértette, vas kellett. Hogy ne egymást ölje, hanem az égő áradat nyomán az idegeneket, a távoliakat, a *tadzsikat*.

Mikor a legény elhallgatott s kipirult, zsíros képét vidám, lelkes mosollyal felemelte a kánra, Batu a füléhez nyúlt s lekapcsolva a gyöngyökkel rakott, remekmívű *iszirgét*, a legény elé hajította. Az nem kapott utána, hanem tiltakozón felemelte a kezét:

- Kán! - kiáltotta. - A harcos és a dal a tiéd!

- A kán pedig mindnyájatoké! - kiáltotta Batu kissé rekedten. S megszorongatva sötétpej lova vékonyát, vágtatva ment el a tűztől.

- Kán! Kán! - tombolt mögötte a lelkes üvöltés.

7.

És hajnalban, amikor a lovak ettek és ittak, megindultak a kán seregei. Öt tümén harcos. Még sötét éjszaka volt, hideg és nyirkos a levegő. A táborok egymásután bomlottak meg a sötétben, mint a gombolyag. A két kipcsáki tümén már lent vonult biztosított menetben, messze száguldó oldalvédjeivel, a két vörös lobogó után, a *jüz-basik* üstdobjainak halk pergését követve, vezetéklovaival. Minden harcos hanyagul vitte kerek bőrpaizsát, könnyű dzsidáját, vastag, szarúval megerősített íját és szorosan tömött két tegezét, meg a szárított hússal, tésztával és túróval töltött átalvetőt, a kúmisszal teli kotyogó tömlőt. A lovak horkoltak, kicsiny pataik úgy kopogtak a homályban, mint a jégeső. Az első csapatok már messze elöl jártak s elvesztek a sűrűségben, csak egy-egy rivallgó kiáltást lehetett hallani felőlük, amikor a többiek, a kara-kirgizek, csuvasok, baskirdok, karaitok, kazák-kirgizek még készülődtek vagy sátort bontottak. S már kivilágosodott, amikor a málhás állatokra felrakták az utolsó sátrakat és a nehézkesen gördülő, vastagkerekű telegákra felterhelték a kán piros, sárga, fehér és fekete nemezeit, szőnyegeit, aranyozott oszlopait, drága párnáit, meg feleségeinek, e szerelmes, harapós madaraknak gyönyörű fészkeit.

A tábor többi része, a százezrekre menő lovak, a végtelen gulyák és nyájak, a messze hátul letelepült asszonynép és gyerekhad sátrai és telegái, az ökrök és tevék is felcihelődtek. És átvonulva a szinte kihalt, rémülettől reszkető város szomorú romjai közt, csikorgó szekerek, bőgő barmok, himbálózó tevék és ostort surrogató lovaslegények ezrei és ezrei hullámzó, rivalgó, kürtölő, daloló, bégető, sípokat, jatugánt pengető hullámaival, lassan hömpölyögtek Nyugatnak, a Kárpátok őserdővel borított csúcsai és szakadékai felé.

Akkor az északi sereg már megrohanta és bevette Sandomirt a San folyó partján, a déli pedig betört Kúnországba, hogy több ágra szakadva, szintén megrohanja a magyeri földet. És Batu ugyancsak ott lovagolt már a sereg utóvédjében sötétpej csődörén, arannyal borított szerszámaival, aranyosköldökű lakkozott paizsával, csörgő kardjával és csákányával a rettenetes áradatban.

8.

Tavasz elején Béla kíséretével végigjárta a gyepűket s mindent rendben talált. A hegyszorosok ledöntött százados fákkal elzárva, a járható utak bevágva és sziklákkal eltömve, a patakok medre elrekesztve. Az őrségek mindenütt vidáman a helyükön. Ki félt volna a tetves, koszos, bőringes barantolóktól, a birkarablóktól, lótolvajoktól, ökörhajcsároktól? Ki félt volna a védtelen városok megrohanóitól, a falvak feldúlóitól, kirablóitól? Ki félt volna a zagyva csürhétől, mely ha tud, megrakodik s elfut ismét a sztyepre, ahonnét jött?

A király Tomaj nembéli Dénest csapatával otthagyva az Oroszkapunál, továbbutazott, majd visszatért Budára. Ott akkor kezdődött az igazi haddelhadd. Rákos mezeje tömve volt az ország minden részéből felvonult urakkal, s kún nemzetségfőkkel. Megérkezett már Harcias Frigyes is Ausztriából, díszes, fényes, kényes páncélos kíséretével s oly vidáman és hetykén, mintha semmi baj sem lett volna. Béla hívta, ő hát itt van. Megmutatja, mily hűséges híve Bélának. Most már nem lehet semmi gond! S ahogy megérkezett, azonnal titkos tárgyalásokba kezdett a kivégzett Apodfia Dénes nádor egykori híveivel, a birtokaiktól megfosztott, szétugratott urakkal, akik annakidején felajánlották az országot hűbérül Frigyes császárnak. S gyűlölködő híreket terjesztett arról, hogy Köteny kúnjainak kisebb gondjuk is nagyobb annál, mint hogy megsegítsék Bélát a mongol ellen - sőt inkább alig várják már, hogy beüssön az országba, hogy hozzá csatlakozzanak, mint titkos szövetségeseik. Béla kénytelen volt keresztfiát, Kötenyt, budai palotájában őriztetni, hogy a kúngyűlölő urak dühe elől megvédje.

Március elején pedig a kárpátalji kisoroszok fejszés csapatai, mongol *jüz-basik* és *on-basik* vezetése alatt rázúdultak a gyepűk torlaszaira, áttörték magukat rajtuk, a fatörzseket eltakarították, a sziklákat legördítették, a patakmedreket megtisztították s a két kún tümén, melynek, mint legutóbb csatlakozott hadinépnek, hűségét azzal kellett bizonyítania, hogy elöljár a harcban, megrohanta és tönkreverte Tomaj nembeli Dénes seregét. Csak néhányan menekültek meg a rejtett, ismeretlen hegyi utakon, maga a nádor véres ruhában, agyonhajszolt lován alig tudott elfutni a hegyek közül.

Mikor pedig Budán kiderült, hogy a mongolok élhada kúnokból áll, Frigyes herceg uszítására a nép megrohanta Béla palotáját, Kötenyt megölte, feldarabolt testét az ablakon át a kutyáknak kivetette... S az egész országon végigrivallt a dühkiáltás: „Öljétek a kúnt, ahol találjátok!”

9.

A Csertán-nem, mihelyt kinyílt a tavasz, bolyhos barkákba öltöztek a fűzek, kivirultak az árterek sárga virágai és a legelők aranyzöld szőnyege elterült a világon, felszedte téli sátrait az Árpatarló-hegy mély horhói, völgyei között és lesoványodott barmaival, még téli bundát viselő lovaival, gyapjas birkáival s görhes lomha tevéivel útnakindult a nyári legeltetés megkezdésére. Nagy örömmel vágott neki a tavasznak. A lovasok hujjázva vágtattak szerteszét, a bikák vadul bőgtek, az asszonynép dalolt és sikongatott, a gyermekek leugráltak a telegákról s visongva rohantak szerteszét. Mámoros örömükben még a kutyák is hempergőztek és csaholtak. Hosszan elnyúlva vonult a sok ezernyi állat, a rengeteg ménes, a fegyveres férfiak csörtető csapata és a nyikorgó telegák sora a síkságra. A Duna, nem bírván felvenni a tavaszi áradás vizét, elterült maga is a lapályon, mintha szintén legelni akarna. Az árkok, öblök és tocsogók tele voltak hallal és Karacs bátya vizafogó vasával akkora vizát fogott egy nap, hogy tizen sem tudták megfékezni. Ez már az új esztendő bősége s gazdagsága volt és a Nap pazarul árasztotta langyos sugarait a vízzel, virággal s rügyező bokrokkal lepett tájra a fehér

bárányfelhők közül. Igen, pásztoristen volt a Nap is, bodor felhők között ballagott az ég csodálatosan kék legelőin.

Bene Bekével, Köcsmeggel, Bitérrel és a sánta Légytapodóval lovagolt az élen. Felesége, fiacskája hátul volt a kasban, a sok csikorgó, dülöngélő telega egyikén, az asszonynéppel, gyermekekkel. Jopár áldott állapotban volt s őrizte a kerek kőlapon pislogó trágyatüzet, hogy ki ne aludjék. Zaj, vidámság, kicsapongó felszabadultság kerített hatalmába mindenkit. A kis fekete Okur kutya ugatva futott a telega mellett, rárohant egy-egy szálló madár árnyékára s csodálkozott, hogy nem tudja megfogni.

Köcsmeg, Beke és Bitér, fejüket összedugva s nyugtalan lovukat visszatartva erősen tanakodtak valamin. Benének rosszul esett, hogy mintha titkolóznának előtte, de hagyta, hadd mondják el a maguk kedve szerint, amit akarnak, vagy ne mondják, ahogy tetszik. Sűrű barna szakállával játszott a szél, oldalán ismerősen csüngött a kardja, övéről lecsüngött a csákány, az íj meg a tegez, vállát a karikába szedett hosszú pányva verdeste, nyerge átalvetőjében szárított hús, morzsolt túró dagadozott, a kápáról kétfelől egy-egy kotyogó tömlő csüngött alá. Lova, Csilling, kimagasodva a kis pusztai lovacskák közül, tág orrlikkal, hortyogva szívta az éles, illatos levegőt, sörénye-farka lengett a szélben. Szaporán s egyenletesen ügettek s a kúnok mély torokhangja elvegyült a paták tocsogó zajában.

Napközben legeltettek, pihentek, maguk is ettek. Mindenfelé magasan szállt a kék füst a bográcsok alatt, főtt a téliről megmaradt köles. Bene segített a lovakat delelőre terelni, azután maga is leszállt, egy fa alá telepedett és falt a szárított húsból, ivott a hűvös kúmiszból. Köcsmeg és a többiek pedig elkerültek jó messze a csapat jobbszárnya felé, ott heveskedtek, magyaráztak néhány vidáman hadonászó, fiatalabb férfival.

Többnapos út elé nézett az egész *aul*. Köcsmeg szerint ott, ahol eddig voltak, nem maradhatnak tovább, mert Kő monostorának apátja maga is oda csapja az állatait. Attól ugyan még lehetne legeltetni, de az apát megizente, hogy kerülni akar minden súrlódást, összekoccanást. Mióta a betelepült kúnokkal annyi volt a baj, s kiderült, hogy Köcsmeg is ludas a rablási tervekben, az apát félt a kúnoknak még az árnyékától is. Ő nem futkos káptalanhoz, várispánhoz - izente. - Van gondja neki elegendő. Ezen Köcsmeg felháborodott, összehívta a kurultát s elmondta, hogy az apát ki akarja őket éheztetni, noha írásos szabadságuk van arra a területre. A kurulta felbőszülve tárgyalta a dolgot. A fiatalabbak s vérmesebbek kipirulva csapkodták kardjaikat, lengették s döngették a mellüket, magyeri disznóknak, latin bitangoknak, német kurafiaknak nevezték a klastrom lakóit, fenyegetőztek, hogy felégetik a pápa cselédeinek egész gyalázatos fészkét, kihordják a templomból az arany s ezüst edényeket, a zászlókból sög-kelét szabnak asszonyaiknak s a refektóriumban lovakat teleltetnek - de az öregebbek gátat vetettek a felbuzdulásnak s megmagyarázták, hogy ebből a legnagyobb veszedelem származhat az egész nemzetségre.

- Hová mennénk, ha a magyeri urak reánktörnének s megbüntetnének? - kérdezték. - Vissza a *Ker-balik tengiz* mellé? Ahonnét már régen eljöttünk? Vissza a halál torkába, ahol Köteny is vereséget vallott s elvesztette két szép fiát? Pusztulás, kemény uralom van ott most, a rettenetes mohal legelteti százezer lovát, ötször százezer barmát, tízszer százezer birkáját. Változott a világ azóta. És a magyeri urak hatalma nagy. Csinyján kell vele bánni. Összetörhetnek bennünket örökre.

Igy fogcsikorgatva belenyugodtak, hogy másfelé legeltetnek. Átvonultak az Erdővég buja lapályain Keletnek, Bélakút, Cserög és Karom mellett Görögrév felé. Útközben sok keserűséget kellett nyelniök s nem is nyelték volna le bosszúlatlan, ha a tavasz mámoros szépsége el nem bűvölte volna valamennyiüket. Mert Cserögnél Báránd úr tört rájuk egész hadával,

fegyveres cselédjeivel s kergette-verte csordáikat, méneseiket, nyájaikat tovább, hogy szinte meg sem állhattak s amikor Köcsmeg alázattal akart elébe járulni, hogy legalább kétnapos pihenőt s legeltetést engedjen a téltől amúgyis megviselt állataiknak, kiüzent, hogy kún kutyával nem áll szóba. Karom földvára alatt meg Guth-Keled nembéli Bátori úr várta a vonuló népet fegyveres, nehéz lovasaival s kikiálttatta, hogy az ő vidékén ugyan megállásuk ne legyen, mert lenyilaztatja, összeapríttatja valamennyiüket, még a borjaknak sem irgalmaz.

Szegény Köcsmeg és hada törhette a fejét, mi történt a világban, míg ők az Árpatarló szélvédett völgyeiben fűtöztek a tűz mellett, etették a szegény jószágot, javítgatták a nyerget-kantárt, fegyvert, hajigálták az *asikot* s damboraszó mellett hallgatták Etile, Dzengizik, Baján és más nagy fejedelmek híres tetteit. Hiszen a király szereti a kúnokat! Maga mellé emelte őket az uralkodásban. Ajtaja nyitva előttük. Panaszaikban segítségükre van. Földet, szabadságot adott nekik. Papjainak megparancsolta, hogy fogadják be őket Jézus hívei közé. S lám, Cserög hatalmas ura, Karom várának híres birtokosa már messziről fenyegetőzik, hogy szétszórja, letiporja, kikergeti, agyonütteti, lenyilaztatja a békés Csertán-hadat, ha megáll a környéken legeltetni - és Kő monostorának kresztyén apátja, Jézus úr szolgája, a pápa cselédje, Béla király vendéglátója, Köteny keresztelésének tanúja elzavarta őket, minden törvény, szabadság és kresztyéni szeretet megcsúfolásával.

De tavasz volt, kékség, virágok, rügyező erdők, áradó víz és illat mindenfelé, az asszonynép dalolt, a gyerekek sikongattak, a barmok boldogan bőgtek, a borjak ugrabugráltak, a kutyák csaholtak és a lovak vígan nyerítettek... Minden szív tele volt a tavasz bűvöletével és így lecsillapult a bosszúvágy. Mentek Kelet felé, egyelőre a Görögrév irányában, hogy átkeljenek a Dunán s a másik parton legeltessenek, míg majd rendeződik valahogy a dolguk. Északnak, fel egészen a Kamaraerdőig, volt legelő bőven.

Amint az állatok delelni kezdtek s a nép is evéshez, pihenéshez fogott, egyszerre elszállott minden keserűségük. Csoportokba verődve majszoltak, ittak, bíbelődtek fegyvereikkel, találgatták, honnan jön, merre megy az a madár, lesz-e elég *jonuska* a lovaknak, *temirtiken* és *turgau-oti* a juhoknak, *kamis*, meg *jusán* a szarvasjószág számára, a tevéknek meg *alamuta*, *dsingit*, meg más efféle kedves eledel. Köcsmeg, Bitér, a Légytapodó arról tereferélt, hogy bezzeg Köteny jól elrendezte nagykúnjai dolgát, ül a király palotájában, aranytálból eszik, selyemágyban alszik, egész családja úri módon él, négy törzse meg a Tisza, Maros, Körös vidékén vígan legeltet. Ugyan valamennyi magyarföldi kún nemzetség kánja lett, de mitsem törődik népével. Vajjon hová lesznek, ha itt sem maradhatnak meg? Kihez mennek panaszra? A király is csak Köteny népét segíti.

Jamulo ballagott a csoporthoz. Rosszkedvű volt, zsíros hajával babrált. Amikor Köcsmeg intett, hogy leülhet a pislákoló tűz mellé, mogorván letelepedett és lábát maga alá szedte.

- Most jövök a kámtól - mondta rekedten. - Megnízé a bárány belét. Azt mondá, semmi jót nem láta benne.

- A kám erejét megtöré Jézus úr - intette le haragosan Köcsmeg.

- Hát az égi jelet ugyan ki mutatá fel? - horkantott Jamulo. Ő szentül hitt a kám erejében, különösen, ha rosszat jósolt.

- Az égi jelet is felemelheté Jézus úr. Vagyon hozzá elég hatalma.

- S hátha Kajár emelé fel?

- Hát akkor Kajár emelé fel.

- Meddig maradunk itt? - kérdezte egy kis hallgatás után Jamulo.

- Meglehet, hogy itt lesz a *jáj-lak* - biztatta Bitér.

- Nem *jáj-lak* lesz itt, hanem *vai-lak* - legyintett Jamulo. - Hírt hallék róla, hogy Alpra szedelőzködik ellenünk. El akar verni erről a földről.

A hír meghökkentette őket. Kérdésekkel halmozták el Jamulot. Ki hozta a hírt, mennyire van Alpra, hányan vannak, milyenek a fegyvereik. Jamulo kedvetlenül felelgetett s elmondta, hogy a Tisza mellett Alpráék rámentek négy falura, felégették, kirabolták, a magyeri asszonyokat elhurcolták s maguk között felosztották. Most attól félnek, hogy a Csertán-nem a régi ellenségeskedés miatt a várnéphez szegődik s bosszút áll. Hogy ezt megelőzze, Alpra felfegyverkezett s Köcsmeg népére akar törni.

- *Akilszizga töre dsok* - legyintett undorral Köcsmeg. Azaz: nincs törvénye a bolondnak.

- *Barimtadan korkhaán mal dsijmasz* - dünnyögte feleletképpen Jamulo és a válasz nem is volt kétértelmű. Mindnyájan felütötték a fejüket s rámeredtek a szólóra.

- Te tám nem félsz a rablástól? - kérdezte élesen elnyújtva Köcsmeg.

- Én ugyan nem - felelt Jamulo kihivólag és komoran nézett vissza a kendére. Igy néztek egymásra hosszan, szinte nyílként fúrva egymás pillantásába a tekintetüket. Hosszú, nehéz csend után ismét Köcsmeg szólt. Hangja fakó volt és az arca sötét.

- Beszélj!

- Alpránál vagyon az a két legény - kezdte Jamulo csendesen s lenézett a fűbe. - Karacs apa két fia, a baskirdé. Megkorbácsolád űket, uram s űk elmenének. Ez régen volt.

- Most is megkorbácsolnám űket - bólintott Köcsmeg.

- Az két baskird elméne Alpra kánhoz s beálla hozzá. Jó lovasok, jó pásztorok, jó halászok, ottmaradának.

- Hát velük beszéltél - kiáltott fel fojtott hangon Köcsmeg.

- Igy vagyon. Ott vala az egyik, ahol átjövénk a gázlón. Éjszaka letáboroztunk. Oda jöve. Alpra kán ezt izené: Fontoljátok meg, vajjon mellém állotok-e, vagy ellenem. Mióta ama disznó Köteny az országban vagyon, szegény feleink, törzseink s nemzetségeink fiai, szolgák levének a magyeri urak házában, leányaink az ű ágyasaik. Legelőinkről elvernek bennünket Köteny harcosai, mert mind csak az ő barmait, lovait, nyájait szabad legeltetniük. A magyeri falvak népe ott ver agyon, ahol meglát bennünket. Ha elvész egy tikja, disznaja, vagy csak macskája, már bennünket szorongat. Az espán urak nem nekünk adnak igazat, hanem nekik. A kerál becsapott. Szabadságunkat megígéré, fejünket kresztyvíz alá hajtá, de mióta Köteny a fiává lett, minket csak sanyargat és szabadságunkat lábbal tapodja. Egy farkast széttépnek a lúdak is. Több farkast a fegyverek sem.

Lehajtott fejjel ültek a ragyogó meleg tavaszi napfényben, hajukat, szakállukat borzolta a szél, homlokuk ráncba vonódott, ujjaik a fűszálakat tépdesték.

- És ha nem? - suttogta Köcsmeg s élesen Jamulora pillantott.

- Akkor meglátjuk, hogy dönti el Isten a pert.

Távolról, a szélesen elterült kas felől, egy csapat leány éneke hallatszott.

- *Kiming dserin dserleszeng, szonin dsirin dsirleszin* - dünnyögte Bitér mintegy magának s kérdőleg tekintett Köcsmegre.

- Igaz - bólintott a kende. - Annak az énekét kell dalolnunk, akinek a helyén ülünk. De ez a hely a kerálé.

- Ez a hely a kerál levele szerint, Alpra káné - emelte fel a szavát gúnyosan Jamulo.

- Kurulta nélkül mégsem dönthetünk - hárította el a súlyos kérdést a kende. - S vagyon közöttünk magyeri is. Halljuk a magyerit. Hej! Bene!

A rekedt kiáltás elszállt a táj csendjében s Bene, ott ülvén egy magányos, rügyező vén fűzfa tövében, felütötte a fejét. Felütötte, majd talpra ugrott s kését a csizmája szárába dugva, feléjük sietett. Míg oda nem ért, hallgattak valamennyien. Komor arcuk gondba borulva meredt a fűre.

- Ülj le - intett Köcsmeg, ahogy Bene odaért. Azután elmondta neki, mit izent Alpra.

- Ő erős, több néppel vagyon s kiirt bennünket - tette hozzá. - Én nem akarok harcot. Magyeri kerál jorgalmából vagyunk itt s hontalanok lennénk, ha az ű jó szűve meg nem esék rajtunk s gyermekeinken. Miolta felvevínk az kresztysíget, nem is háborgatott soha. De most, ezen a tavaszon, miolta a *kis-lakot* elhagyánk, üldöznek, szorongatnak, íheztetnek bennünket. Cserögön csakúgy, mint Karomnál, s rígi legelőinkről is elűzének a klastrom papjai. Akár latin, akár magyeri, akár nímet, mind reánk ese. Ez a legelő kedég Alpráé.

Bene megdöbbent. El is sápadt egy kissé.

- Hadd gyűjjön, majd ott legyünk, - mondta kihívóan.

Ekkor Jamulo vette át a szót. Elsorolta, mely nemzetségek tartoznak a kán parancsa alá. Hogy hány férfi van a hadban s hány ló, szarvasjószág, birka teszi a kán népének gazdagságát. Arról hát nem lehet beszélniök, hogy fegyverrel állanak ellene a támadásnak. Csak egyet tehetnek. Csatlakoznak Alprához s vele együtt rátörnek Köteny törzseire sorban. Azoknak is sok a bajuk, elégedetlenkednek. Ők nem így alkudtak! Kötenyt nem is látják egész családjával Budán van. Törzseik feje, nemzetségeik kendéje, családjaik legelőkelőbbje mind Budán tanácskozik, - Okán tudja, miről... Tanácskozik? Dorbézol, ortályoz a magyeri urakkal, bársonyban páváskodó szukákkal! Hallgatja a karangák zúgását, a papok énekét, az aranytálak csörgését, a sípok, hegedősök, damborások zenéjét, a paloták asszonyainak turbékolását. Köteny megromlott, nemhiába a kresztyén Msztiszláv leánya a felesége. Szívesebben ül a kerál palotáján, mint kún vérei szellős sátrában, vagy a lován. Ezt látják már a Tisza-menti törzs férfiai is. A szegények, akik otthon maradtak, s most a pápa cselédeinek álnok beszédeit hallgatják. Van ott egy híres kám, valami Togrul nevezetű. Ez madárrá tud lenni. Ilyen elrévült állapotban Budára szállt és mindent látott. Ő jár most a nemzetségek között s oktatja a többi kámot, orost, ücsöt is. A Kamaraerdőn túl van Áltak kende szállása. Ott van Mizse, Kis-szállás, Lajos, Kara, Szabadszállás. Ott van Tázlár szállása is, aki Béla tolmácsa. Mind Alpra mellett szít. Nem lehet szembeszállni velük.

- Hát osztán, ha szövetkezünk, mit tenne Alpra úr? - kérdezte félelmét elnyomva Bene.

Jamulo szeme villogott.

- Akkor, ücsém, nem lenne magyeri falu felígetetlen, magyeri ménes, csorda, nyáj elhajtatlan, magyeri marha elhordatlan, magyeri asszony megbúbolatlan! - kiáltott izzó lelkesedéssel és a csizmáját ütögette. - Avagy álljunk be münk is szlúgának valamík magyeri úrhoz? Verjük szít családjainkat, barmainkat, mert legelőt nem kaphatunk? Tudod, mit akarnak ez zsivány magyeri urak. Azt ücsém, hogy kún rabok húzzák az igát, szántsák a földet, legeltessék az magyeri barmot, vídelmezzík az magyeri pöfeteg urak kéncseit, várasait, házát, míg űk esznek-isznak, vígan lakoznak és leányainkat viszik ágyasuknak!

Bene felállt. Arca sápadt volt. Elkeseredetten vette le süvegét és odaverte a térdéhez.

- Én magyeri vagyok, tudjátok, - kiáltotta kétségbeesve. - Ne kévánjátok, hogy tüzet vessek a magyeri falvakra!

- Magyeri? - pattant fel Jamulo is a földről és szembeállt Benével. - Hát ugyan nem fogadánk bé a Csertán-nembe? Nem fogadánk-e meg valamennyien, hogy víred az mi vírünk, testünk az te tested? Nem a mi leányunkkal, Jopárral, nemzél-e két gyermeket? Nem a mi barmainkból szaporodának a tieid, te földönfutó?

Ha Köcsmeg és Bitér gyorsan közbe nem lép, vérre ment volna a dolog, így az ő csillapító szavukra s villogó szemük fenyegetésére Jamulo jobbra, Bene meg balra ment kemény lépésekkel és bele-belerúgva egy göröngybe.

- Nem kívánhatjuk tűle, - dünnyögte Köcsmeg, Bene után nézve. - Majd dönt a kurulta. Ahogy dönt, úgy leszen. Néki is engednie kék.

Szavait nem fejezte be, úgy is tudták, hogy akkor Benének meg kell halnia.

10.

Akkor este Köcsmeg sebtiben felállított sátrában együtt ült a kurulta a tűz körül. Bene nem volt ott. Nem is keresték.

Javában folyt a tanácskozás, amikor két lovas ügetése hangzott fel a tábor szélénél. Az őrök nyomban lovukra pattantak s elébük ügettek. Ahány komondor volt a sátrak körül, mind kirohant s vadul közrefogta az érkezőket. Fegyvereiket letétették az őrök s lépésben kísérték a magyarokat a kende sátrához. Csupaszképű, nagybajuszú, kékdolmános, hetyke vitézek voltak. Minden teketória nélkül léptek be a sátorba, cseppet sem törődve azzal, hogy a küszöböt érintik. Éppen csak megbiccentették a fejüket és Csertán nembéli Köcsmeg urat keresték.

- Én vónék, - dünnyögte szívesen mosolyogva Köcsmeg. - Kik vagytok s mit kívántok?

- Csák nembéli Ugrin érsök űnagysága népéből vagyunk, - szólt az idősebb vitéz méltósággal s megint megbiccentette a fejét.

- Isten íltesse űnagyságát, - bókolt a kende s kezét a homlokához emelte. - Üljetek s igyatok, egyetek.

- Nem ülhetünk, - rázta a fejét a vitéz. A másik is nemet intett, bámészan nézve a sátorban ülő férfiakat. - Sürgető az utunk.

Az arcokon átsuhant a megütközés sötét árnyéka. Halk morgás támadt. Itt is, ott is megmozdult egy barna, kemény kéz, hogy a csákányához kapjon. De Köcsmeg arcán egyetlen izom sem rándult, szíves volt, mintha mi sem történt volna. Sajnálkozva szólt:

- Szűvemet keserűen illeti, uram, hogy nem ültök s nem fogadjátok el a vendígsíget. Amink vagyon, tiétek. Szóljatok hát.

- Espán uram külde nagyerős izenettel, - emelte fel a hangját a vitéz s villogó tekintettel körülnézett a kurultán, - hogy ez helyrül nyomban keljetek fel s induljatok, amerre tetszik. Mert ez a hely nem a ti barmaitoknak és sátraitoknak vagyon.

- Hallottuk szép szavaidat, uram, - bólintott Köcsmeg nyájasan. - De hát e hely nem Csák nembéli Ugrin úr űnagysága mesgyéje, hanem Alpra káné s népéé. Levele vagyon errül.

- És az a kán ide telepíte tiktöket?

- Az a kán űnagysága megtűr minket, uram. Kő monostora nem tűrt vala meg, bátor levelünk vagyon ama földre, uram.

- Hát Alpra kánnak, vagy mi a szösznek, kitől vagyon levele?

- Nyilván Ugrin úr űnagyságától, - felelt a kende rendületlen nyugalommal és nyájassággal. - Isten hű fiai s kresztyének lévén, távol vagyon tőlünk, uram, hogy levél ellenére keresztülkasul száguldozzunk ez magyeri földön.

- Alpra kánhoz, vagy kihez, neköm semmi közöm, - recsegte a katona kevélyen s ujja hegyével hátrataszította sötétkék kalpagját a tarkójára, csimbókbafont haját megrázta, bajuszát kétfelé sodorta. - Ha az az a Alpra kán itt lönne, űt is inteném, hajtsa el innét a népét. De mert ű nincs itt, hanem ti vagytok itt, titöket intelek, uram.

Fagyott csend támadt. A pislákoló tűz körül ülők köhentgettek, morogtak, szakállukat simogatták, állkapcsukat összecsikorították. Szemük sarkából lapos, megdöbbent pillantásokat vetettek egymásra.

- Az izenetet köszönjük, uram, - szólt végre változatlanul nyájas képpel, de nagyon rekedt hangon Köcsmeg. - El is mennénk, uram, de nem tudjuk, hová. Nyilván megszűnének az törvények magyeri földön. Avagy meghala Béla kerál űnagysága s nem lévén kerál, nem olvashatja levelünket, melyben szabadságaink vagynak.

- A szabadsághoz neköm sömmi közöm, - fortyant fel a vitéz Köcsmeg gúnyos beszédére s kevélyen felvetette a fejét. - Nem is szólhatok bővebben, mert nyomban visszafordulunk espán uramhoz s jó este vagyon máris.

- Nem fíltek magatok? - aggodalmaskodott a kende. - Adok mellítek vagy tíz, jó lovast, uram. Fegyverekvel.

Az újabb sértésre a katona olyan mozdulatot tett, mintha fegyveréhez akarna nyúlni. De fegyvereit elvették a táboron kívül. Elvörösödött, de azért kissé halkabbra váltott a hangja s már nem is parancsolgatott, hanem magyarázott.

- Uram, - mondta nyugalmat erőltetve kemény, barna arcára, - köztetök nincs mit félnünk. Itt vagyon jó társam, ű sem olyan félős. De hát csak kerekedjetek lóra, szedjétök az sátorfát, osztán vonuljatok, amerre tudtok. Mert, uram, tán hallád már, minő gyalázat történe itt két napnak előtte.

- No! - hörkentek fel többen is és kérdőn néztek a két magyerira.

- Isten bínömül ne vegye, - sóhajtott a szószóló és keresztet vetett, - de a fene essék beléjük, uram. Négy szép falut égetének fel, négyet, uram. - Sóhajtott s keserűségében köpött. - Gaz kúnok valának, uram! Bár soha egyet be ne telepítöttek lönne! Bár az ördög vinné el, valahány pap kresztyvizet önte az kúnok fejére. Mert ez már sok, ez már gyalázat! Védtelen népöt úgy megtámadni, dúlni, tiporni, uram! Mire mink odamenénk, már el is tűnének az alávalók. Sírás, tűz, romhalmaz volt a négy falu. Az öregöket kiparancsolták egy tisztásra és cserépön táncoltaták zeneszóval, mezítelen lábbal. A kendét fölakaszták. Megölének öt embört uram, meg két asszonyt, mert nem akarának velük tartani. Ez már mégis gyalázat! - kiáltott fel pirosan a megbúsult vértől és a fejét rázta.

- Ott éle neköm is öreganyám, két néném, egy bátyám, azok is odavagynak, - szólt közbe fakó hangon a fiatalabb vitéz és igazított a lábán.

E szavakat megint fagyott csend követte. Köcsmeg hümmögött, szakállát simogatta, tanácstalan volt.

- De hát mink tevink-e? - kiáltott fel keserűen.

Amaz vállat vont.

- Hát csak fel a sátorfát s eredjetök, - szólt mégegyszer, ujjait a homlokához emelte s biccentett. - Késérjetök vissza s adjátok ide fegyvereinket. Esztennapra egy se legyék itt, mert érsök urunk űnagysága nem jorgalmaz többé, valahány kúnt meglel a mesgyéin. Akár Alprának hívják, akár Köcsmegnek.

Azzal sarkonfordultak mind a ketten s kimentek. A nagy csendben, mely utánuk ott maradt a kurultában, hallani lehetett suhogó lépéseiket, a kutyák vad csaholását, a lovak horkolásait és az őrök kiáltozását. Minden olyan békés volt! A táborban damborák cincogtak, elnyujtott énekhangok panaszolták a tavasz édes fájdalmát, örvendeztek kinyíló virágnak, pompázó legelőnek. Gyermeksírás nyivákolt valamelyik sátorból. És ők csak ültek mereven s görnyedten, arcukon a hontalanság keserű kétségbeesése sötétlett.

- Most hol vagyon az a Bene? - kérdezte végül fakó hangon Jamulo.

Erre felszakadt az indulat mindenkiből. Önuralmukat, a kurultában szokásos illedelmet elfelejtve, mind összevissza kiabáltak s hadonásztak. Minden arc Köcsmeg felé fordult. Minden szem őreá tüzelt. Bitér ordított.

- Hát ezért levénk kresztyének? - Késével lecsapott a földre, markolatig szúrva a sötétvörös szőnyegbe.

- Tüzet reájuk! Mivé levénk? Gyáva nép vagyunk s hazátlanok! - ordította egy fiatal férfi magából kikelve s körmével felhasította arcát. A kiserkedő sötét vér feketén csurgott a szakállára, mintha fekete könnyeket sírt volna.

- Vagynak asszonyaink, gyermekeink, - gajdolta vonító hangon a vén Tásztra, sebhelyektől borított arcú, ősz ember. Oly görnyedten ült a tűz mellett, mint egy keselyű. - Vagynak méneseink, csordáink, nyájaink. Vagyon életünk... Nem álmodom-e? - kiáltott fel, kezét a mennyezet kupolája felé emelve. - Azt hivém, vagyon életünk!

- Nincs! Semmink sincs! - kiáltotta egy elfulladt hang.

- Sem igazunk, sem becsületünk!

- Köcsmeg, vezess! - fordult ünnepélyesen a vén ember Köcsmeghez.

Köcsmeg felállt s kezét a csákánya nyelére nyugtatva halkan szólt:

- Fújjátok meg a tülköket. Verjék egybe a barmokat. Az asszonyok szedjék szét a sátrakat s fel a telegákra. Indulunk.

Az emberek felugráltak.

- Hová? - kérdezte csákányát lengetve a vérző arcú férfi.

- Én megyek elöl, - vágta oda Köcsmeg s kifelé indult a sátorból.

Valamennyien utána tolongtak s gyorsan szétfutottak a sötétben. Tülök rivallt, mint meglőtt vad. A tábor feltámadt. És a lárma felverte a csendes tavaszi éjszaka békéjét.

Egész éjszaka vonultak, szélesen bekerítve a gulyákat, méneseket, nyájakat s csak a nagy fehér kutyák után igazodva a csillagos éj homályában. Hosszú ostoraikat kieresztve s vad dühüket az állatokon kitöltve, verték, kergették őket. Nem volt megállás, legelés, alvás. Minden

összezavarodott előttük. Nem tudták hol, kinek a földjén járnak, hiszen most már úgy látszott, megszűnt a levelek és pecsétek hatalma, a békének vége szakadt, az égen megjelent kard jóslata kezdett betelni. Hol lesz megállásuk? Hol terülhetnek szét a csordák, hol üthetnek sátrat az asszonyok, hol füstölnek a tüzek oly békésen, ahogy a Tarlóvégen füstöltek? És ha elmúlik a nyár, hol gyűjtenek szénát, hol aratnak kölest, hol húzódnak meg télire?

Hajnal felé elérték az erdőséget, mely felhúzódik egészen Kecskemégy alá. Itt meg kellett állaniok. Az erdőnek nem vághattak neki vaktában. És az állatoknak is legelniük kellett. De Köcsmeg kiadta a parancsot, hogy sátrakat ne verjenek, a férfinép maradjon a lovánál és az állatoknál, az asszonyok meg a telegákon, a *mögedek* teteje alatt. Igy is lett. Amikor a mocsaras erdőség fekete bozótjában csicseregni kezdtek a madarak s kint a füves tisztáson felszálltak a pacsirták, az állatok vadul estek neki a harmatos legelőnek, a férfiak meglazították a hevedert s maguk is ledőltek a farkasbőrre a hideg hajnalban.

Benét sodorta az áradat. Épúgy nem tudta, mi lesz velük, mint a többi. A kis sereg jobbszárnyán lovagolt. Onnét nem messze, ahol este kurultát tartottak, két vérbefagyott hullára bukkant. A halottak arccal feküdtek a fűben, karjukat szétvetették, koponyájuk csákánytól szakadt be. Két magyeri vitéz volt, egyik idősebb, a másik egészen fiatal. Fegyvereik megvoltak. Bene megállította horkolva faroló lovát, leszállt s megnézte, van-e még bennük élet. Nem volt azokban egy szikrája sem. Ahogy a hátukra fordította őket, megüvegesedett szemük hályogosan fénylett a csillagderengésben. Ki ölte meg őket? Bene szíve elszorult. A két katona várnépe, az ispán csapatot küld reájuk, a halottak családja vérbosszút áll. Rettenetes baj származhat még ebből. Felült Csillingre, visszafordította s a többiekhez csatlakozott. Nem szólt róla semmit, hogy mit látott.

Amikor letanyáztak, Bene a feleségéhez ment. A *mögedek* szürke, meleg ponyvái alatt kucorgott a kis kövérke, fekete asszony s azzal foglalatoskodott, hogy főtt kölest tömött a kisfia, Altin szájacskájába. A gyermek nyűgös és nyugtalan volt, rugdalózott az anyja ölében, elforgatta a fejét, maszatos képén szétmázolódott a kása. Magyar és kún keveréknyelven firtatta, hol vannak s merre van a nagy víz. Amikor apját meglátta, nyomban lemászott s a telega széléhez ágaskodott.

- Ata! Ata! - kiáltozta kíváncsian.

Bene kiemelte meleg fészkéből s a karjára vette. Jopár nehézkesen búját elő. Állapotos volt, kedves, mosolygó kis arca foltos. Gyors kún szavakkal kérdezte, miért nem maradtak ott, ahol az este voltak, hol vannak most? Miért ez a nyugtalan futás? Mit akar Köcsmeg?

Bene komor volt, nehezen beszélt. Titkolni akarta aggodalmait, hiszen ő maga sem tudta tulajdonképpen, miért aggódik. Néhány takarékos szóval megnyugtatta Jopárt, mondván, hogy ez nem asszonyok dolga. A föld, ahol este lesátoroztak, Alpra legelője volt...

- De hisz Alpra kán csak olyan, mint mi! - kiáltott fel Jopár csodálkozva.

- Igen, de szövetkezni akar velünk.

- És Köcsmeg s a vének nem akarnak? - csodálkozott Jopár.

- Nem tudom, - húzódozott Bene. - Alpra barantolni akar.

- Barantolni! - kiáltott fel ragyogó arccal az asszony. - Hiszen akkor gazdagok leszünk, sok ékszerünk lesz!

Benét szorongó érzés ütötte szíven. Nem tudta, nem is kereste, hogy mi. De egyszerre oly idegennek, távolinak érezte hogy elkeseredett a szájíze. Köpött.

- Mért vered fel a gyermeket? - fakadt ki dühösen s szeme szikrázott. - Mért nem nyugszol magad is? Ó, hogy a nagyságos Uristen verje meg az egészet!

Jopár meglapult s csak félszemmel figyelte az urát. Félt tőle. Ismerte már, tudta, mikor mit érez, mi a kívánsága, de voltak pillanatok, amikor nem értette. Ilyen volt ez is. Rettegve, hogy lesújt rá, ölébe kapta a kisfiút s mint a megrúgott kutya visszahúzódott a mögedek alá, ahol kerek kövön a trágyatűz lógott.

- Az egyik legelő Alpráé, a másik az érseké vagy mind a kettőé. Senkié! - dadogta rekedten Bene s kiköpött. - Ki tudja már, mi ezé s mi azé? A mienk csak a gond, baj, nyomorúság! Hol a kerál? Vagyon-e még kerál?

Hirtelen kínzó vágy lepte meg, hogy nekifordítsa lovát a messzeségnek s menjen, menjen, míg el nem ér egy Dráva-menti kis faluba. Ott mindenkinek megvan a magáé, nem kell barmokat, méneseket, nyájakat kergetni a Senki földjén, nem kell felütni a sátrat hol itt, hol amott, nem kell sötét, sugdosó, titkolózó pofákat tűrni, kócos lovak közt ügetni, ott vadvizek csillognak az erdő békéjében, madarak sikonganak és krúgatnak a fák között, a kertekben édes gyümölcs nevet és este a kis házak előtt dambora peng, nevetés virágzik... Egyszerre oly élesen, tisztán és világosan látott mindent, hogy be kellett hunynia a szemét kínjában. Ott nem akad az ember magyeri katonák hullájára.

S hirtelen facsaró fájdalom markolt belé. Eszébejutott egy régi éjszaka, amikor fejszével tört ártatlan emberek életére egy leány miatt. Most szinte érthetetlen volt az egész...

Attól kezdve kerülte a telegáját. Kint vesződött a lovakkal, majd meg az erdőn való áthatolás következett. Valahonnét előkerült a két Karacsfi, Kurt és Kartal, de Bene csak messziről látta őket, amint kicsiny lovaikon, jól felfegyverkezve, szótlanul ügettek Köcsmeg telegája felé. Majd többen összeröffentek Köcsmeg s a két hallgatag, komorképű legény körül, ott volt Bitér, a Légytapodó és Jamulo, meg néhányan a fiatalabbak közül. Hosszan tanakodtak, a két Karacsfi a távolba mutogatott s hevesen magyarázott. Majd odasündörgött kopott csekmenjében, bocskorában és csúcsos bőrsüvegében a vén kám is és karját összefonva a mellén, mélyen töprengett. Végül mind elvonultak oda, ahol a bálvány sátra állott s csakhamar egy fehér tinót, meg egy fekete kost vezettek elő áldozatra. Benét nem hívták. Nem is ment volna... De annál vadabb keserűség mardosta a torkát.

11.

Végre az előcsapat megindult az erdőség belseje felé. Legelől a Karacsfiak lovagoltak Köcsmeggel s néhány jó fegyveressel. Azután a tülkök indulást rivalltak s az egész kas felkerekedett. A céltalannak látszó, keserves vonulás elérkezett nehezebb részéhez. Nem volt játék átvergődni a mocsaras, sűrű, iszapos tölgyerdőn, a bozóton, tüskén, ág-bogon. A két Karacsfi tudta a járást, de még ez a csapás is gyalázatos volt. A lovak fújva gázoltak a lágy tavaszi talajon, nyomukban felbuzgott a víz. A szarvasjószág összeverte szarvait, mint a kardokat, bőgött és tülekedett, a feketehomlokú bikák ki-kitörtek, a juhok összegabalyodtak vagy eltévedtek. Ugyancsak volt dolguk az ostoroknak, pányváknak és kutyáknak. Kilógó nyelvvel, sovány horpasszal dolgoztak ezek a sűrűbundájú, kócos, csapzott s fáradhatatlan állatok, nélkülük mozdulni sem lehetett volna. S hátul a hosszan elnyúló telegasor egymáshoz láncolt nádjaival, himbáló *mögedekjeivel*, a tíz-tizenkét ökröt is hajtó, vadul rikoltozó, ostort durrogtató asszonynéppel, a panaszkodó, megrémült, sivalkodó gyermekekkel, a sárban gyalog caplató, itt is, ott is tengelyt emelő, ökröket püfölő öregekkel, akik dörmögve csóválták a fejüket s Okánhoz fohászkodtak...

Ez volt Gübül-járása. Gübülé, a kún nemzetségfőé, aki erre szokott átvonulni népével egyik legelőről a másikra. Estére nagy, kerek tisztás tárult ki előttük, itt lepihentek. Az állatok ugyan nem igen legelhettek, mert ahhoz túlságosan is kicsiny volt, a férfiaknak ostorral, husánggal, kutyákkal résen kellett lenniök, hogy a vad, rideg állatok ezrei végzetesen össze ne kavarodjanak, de azért egy kissé megnyugodott mindenki, őröket állítottak éjszakára s lepihentek.

Másnap hajnalban felverték a tábort s nekivágtak ismét az erdőnek. Minden úgy folyt le, mint eddig. Alkonyat felé azután ritkult az erdő s kibontakozott a síkság. A legelőkön hatalmas csordák bukkantak fel. Egy csapat kún lovas vágtatott Köcsmeg népe elé s hogy békés szándékait jelezze, már messziről kinyujtotta felfelé fordított tenyerét. Az elöl lovaglók leszálltak a nyeregből, fegyvereiket a földre tették. Ők erre ugyanígy cselekedtek.

A tülkök megállást jeleztek. A tömeg annak rendje-módja szerint lenyergelt. Alpra kán szállásán voltak, a síkság a látóhatár széléig terjedt s messziről inkább sejteni és érezni, mint látni lehetett a Tiszát.

Bene akarva-akaratlanul egyre élesebben figyelte az eseményeket. Azelőtt nem jutott volna eszébe, hogy gyanakodjék. Sorsát betöltve élt az új világban, végezte a dolgát, tanakodott a férfiakkal, örvendezett barmai szaporodásán, gyermeke növekedésén, Jopár új áldott állapotán, együtt töprengett Bekével, Köcsmeggel s a többiekkel a téli szállás gondjain, az állatok sorsán, az időjárás alakulásán, vásár alkalmával elkeveredett a tömegben, tapogatta a rabszolgák mellkasát és izmait, nézte a fogukat, alkudozott rájuk, prémeket válogatott, lovakat adott el, benézett a monostor templomába is, egyszóval: nem jutott eszébe, hogy figyeljen, vigyázzon. Baj nem fenyegette az *aulban*. Most mindez megváltozott, még hozzá oly hamar és váratlanul, hogy eleinte maga sem vette észre.

Látta, hogy Köcsmeg, Bitér, Jamulo, Beke, a vén Tásztra meg Karacs két fia ismét lóra ül s elüget a távolról is hatalmasnak látszó tábor felé. Később visszajöttek s velük tartott egy zömök, vállas, feketeképű, sunyiszemű, komor férfi is, akinek nyerge, zablája, kengyele, öve, minden fegyvere aranyos volt, nyeregtakarója arannyal hímzett piros keleti bársony, csekmenje pompás teveszőrből készült s hátán drága hiúzbőr fityegett. Vagy tizenöt, ugyancsak aranyos-ezüstös, díszes fegyverzetű, sötétképű úr kísérte. Egy lovas fehérlófarkas dzsidát vitt előttük. A rosszarcú úr jobbján Köcsmeg, balján a vén Tásztra lovagolt, míg a Karacsfiak, Bitér meg Jamulo elvegyültek a kíséretben. Amikor a kényes társaság megjelent a Csertánnem lovasai között, ezek harsány ordítozásban törtek ki, dzsidáikat, csákányaikat a levegőbe hajigálták s elkapták röptében, lovaikat táncoltatták, farkasbőreiket lobogtatták. A tömegbe verődött férfiak közé visító suhancok vegyültek, szőrén ülve a lovat s vadul száguldozva a csoportok között. Az asszonynép kiállt a telegák és kibitkák elejére, segített ordítozni, *lecsekjeit* lengette, a karonülő kicsinyeknek mutogatott.

- Kán! Kán! - visszhangzott az üvöltés a síkságon.

- *Tincs szen mi kending?* - ordították össze-vissza, mintha bizony felelhetett volna ennyi kérdezőnek, hogy hogy van.

- *Khos geldi! Khos geldi!*

Alpra kán egykedvű gőggel, szemét álmosan összehúzva, magát kevélyen kiegyenesítve, léptetett Köcsmeg hirtelenében felállított sátra felé. Nagy tolongás támadt. A sátor elé leszúrták a lófarkas dzsidát s felállították a lókoponyákkal ékes lándzsákat a gonosz lelkek ellen. Kinn a ménesben kifogták a legszebb, legkövérebb csikót *bisbarmak* s a legfehérebb szőrű tinót *öj-karaszti* céljára. Az egész nép boldogan tombolt. Az asszonyok fürgén állították fel a sátrakat, a pásztorok végre szétverték csordáikat, hogy legeljenek. Alpra kán szállásáról férfiak, nők szállingóztak át kíváncsian s mind hoztak valami ajándékot. A kúmiszos és boros

tömlők ugyancsak kotyogtak. Minden sátor *bis-barmakot* rendezett s a nők is berúgtak, ahogy csak tudtak.

Sikongtak a sípok, zengtek a damborák és *jatugánok*, harsogott az ének, dobogott a tánc. Minek örültek annyira? Ezt Bene nem tudta. De mert Beke is örvendező képpel tért haza este a kurultából s ő is *bis-barmakot* ült, amelyre három idegen is megjelent Alpra *auljából*, hát ő is ünnepelt, evett-ivott. De ügyelt, hogy le ne részegedjék. Semmi kedve nem volt a vigadozásra.

Amikor már eléggé megteltek itallal, Beke és a három kún vendég mélyen elmerült az országos dolgok megbeszélésében. Beke nagyhangon fejtegette, miközben az arcát eltorzító hosszú sebhely kivirult, hogy nagy dolgokat jósolnak a kámok, még nagyobbakat emleget Alpra. Ez az Alpra igen okos ember. Mindent jobban tud mindenkinél. A mohal már betört az országba az Oroszkapunál, szétverte a nádor seregeit, most ugyancsak szoros helyzetben van a kerál, mindent megtesz, amit Köteny kíván. Ha ennyi mindent tud Alpra, - gondolta Bene - akkor jó lesz őt magát meghallgatni. Ezt Beke is helyeselte s vendégeivel együtt tántorogva, dünnyögve elindult Köcsmeg sátrához, hogy „meghajoljon a nagy kán előtt".

Köcsmegnél tetőponton lobogott a vigadozás. Ott ült a kán a sátor belső falánál, a *tör*-ön, ahol az előkelők szoktak ülni, jobbján Köcsmeg, balján Jamulo, körülötte a többiek, közöttük Karacs fiai is. Ezek elsötétült képpel meredtek a belépő Benére, mintha rosszul látnának, azután összekacsintottak s úgy tettek, mintha nem láttak volna semmit. A részeg társaság nagy üvöltéssel köszöntötte a belépőket s helyet szorított nekik. Beke most eleget tett forró kívánságának: ünnepélyesen meghajolt a kán előtt, homlokához emelte ujjait, majd kereszbetette mellén a kezét. Egy rabszolga nyomban kúmiszos kupát nyomott a kezébe, Alpra pedig ráköszöntve a magáét, fenékig itta.

- Mit hallunk, uram, - kezdte tiszteletteljesen, de akadozva forgó nyelvvel Beke s ragyogó ábrázatát a kevélyen ülő kánra emelte - a mohal betört az országba?

- Az történt, amit már régen megmondék - szólt a kán igen halkan s mindenki elnémult, hogy hallja kinyilatkoztatásait. - A mohal betört s szétveré ama Dénes úr seregét. Béla kerál nagy bajban van, kapkod fűhöz-fához, de legfőkép a némethez. Köteny urat, a mi nagy kánunkat, bátor fejedelmünket tejben-vajban fürészti, kún urainkat palotáján vendégeli, a tanácsban leülteti, őket magához beereszti, még az álmait is lesi.

Büszke, elégedett fejbólintással hallgatták szavait. Némelyek csodálkoztak, mert tudták, hogy Alpra még a Don mellett halálosan gyűlölte Kötenyt, a mongolokkal való szövetkezést követelte, aminthogy az ellenkezőjét követelte volna, ha Köteny szövetkezni akar. Mert a két kán egész nemzetsége emberemlékezet óta versengett egymással, ahol lehetett: ártottak egymásnak, sőt fegyverrel is megmérkőztek, ha alkalom kínálkozott reá. Nem egyszer forgatták fel Köteny nemzetségének *auljait* Alpra nemzetségének harcosai, nem egyszer hajtották el barmait, lovait s Köteny emberei sem maradtak adósok. De Alpra bölcs, jobban látja, mi történik a nagyvilágban, mint a Csertán-nem maroknyi népe. Alprának arra is volt esze, hogy éppen Magyarországba jöjjön, felvegye a keresztséget s innen áskálódjék Köteny ellen. Hát most bizonyosan oka volt a megbékülésre is.

- Ugyan térül-e ebből valami jó reánk is? - kérdezte Beke.

- Mert maholnap földönfutók leszünk, noha levelünk vagyon szabadságainkról - krákogta a vén Tásztra.

- Én már régen megmondám, - nyilatkozott halkan, gőgös mosollyal s álmos tekintettel a sunyi, feketeképű kis zömök kán s méltóságosan emelte szájához a *bis-barmak* maradványai közül a vékony lóhússzeletet - hogy a mohallal kell szövetkezni. Ennek is eljön az ideje. Most Köteny annyit csikar ki a keráltól, amennyit csak tud.

- S leszen-é ebből valami jó? - lépett egy kérdéssel tovább Beke.

A kán titokzatosan s aljasul mosolygott. Olyan mosoly volt ez, mintha gyermekleányt tartana az ölében s erőszakoskodnék vele.

- Aki emlékszik még rá, mit mondék ezelőtt tizenegy esztendővel, - felelt oly halkan, hogy alig lehetett hallani a szavát - tudja, mi leszen a mi hasznunk. Elébb a kerállal szövetkeztünk vala, hogy a mohal ellen szállást adjon nekünk. Azután a mohallal szövetkezünk a kerál és a német ellen. Ami ezután következik, azt mindenki láthatja maga is.

- Tudod, ó kán, - makogta a vén Tásztra s remegő kezével megsimogatta ősz koponyáját - hogy mindenünnen kiverének...

Alpra bólintott s megbocsátó tisztelettel pillantott az öregemberre.

- Tudom - mondta s felvonta szemöldökét a homlokára. Suttogva magyarázott, mintha bizalmasan közlené titkait. - Megmondám már esztendőkkel ezelőtt. Aki tudni akarja, mit mondék már több esztendővel ezelőtt, menjen s kérdezze meg az öreg Altabarszot. Szóról-szóra úgy is lett. Altabarsz majd elmondja nektek. A magyeriaknak csak addig kellettünk, amíg kresztyén szlúgákra volt szükségük. Meg akik védelmezik a déli országot.

- Altabarsz meghalt - szólt közbe Nána dadogva a sok italtól.

- Meghalt! - kiáltott fel a kán s megcsóválta a fejét. - Már akkor tudtam, hogy nem sok ideje vagyon, amikor utoljára beszéltem vele.

Alpra mindent tudott. Már akkor tudta, hogy Altabarsz meg fog halni. Részvéttel ingatta a fejét, de a szeme nem igen látszott szomorúnak. Bene csak nézte, nézte ezt az embert. Gazdag, erős, okos, mindent tud. Nem tetszett neki sehogysem. A kétségek egyre jobban elhatalmasodtak rajta. Olyan nyugtalan volt, hogy alig tudta türtőztetni magát. Lábával dobolt, késével játszott, szeme egyik arcról a másikra rebbent. Különösen a Karacsfiakat figyelte erősen. A két zömök, sötétarcú, villogószemű férfi sűrűn ivott, nagyokat nevetett, vidáman beszélgetett hol ezzel, hol azzal, látszott rajtuk, hogy előkelő embereknek érzik magukat. Mintha szüntelen bizonygatni akarták volna, hogy az a régi megkorbácsoltatás semmi, már el is felejtették, akkor is nekik volt igazuk, még jó, hogy úgy történt, hiszen most is ott kuncsorognának a Csertán-nem táborában az *aul* szélén, míg most Alpra kán bizalmasai közé tartoznak, feleségük, sátruk, mindenük van több, mint amennyi ott volt, szívesen lemondtak róla! Ám a pillantások, melyeket Benére vetettek, elárulták, hogy a régi gyűlölet ég bennük s ha nem mutatják is, a bosszúvágy forrón izzik a lelkük mélyén, több esztendő hamuja alatt.

A beszélgetésekből, a kán és emberei viselkedéséből egyre zavarosabb lett Bene számára minden. Mért beszél Alpra olyan szépen Kötenyről, régi vetélytársáról? Mért nem fáj neki, hogy Köteny minden kún törzs kánja lett? Mért nem veti meg most, amért Budán, Béla udvarában kőházban lakik, selyempárnán hál, templomban térdepel, Jézus testével áldoz? Mért örül annak, hogy a tartár betört az országba, hiszen ebből szörnyű baj lehet! S miért meséli oly felfuvalkodva, hogy mely magyar falvakat dúltak fel, hány embert öltek meg, mit raboltak s milyenek az erőszakkal elszöktetett magyar asszonyok? Itt él ez a kán, meg is keresztelkedett s mégis a magyarokat háborgatja?

Néha úgy érezte, oda kellene mennie a hátamögé és kését a torkába kellene mártania. Hát nem látja Köcsmeg, az okos kende, Beke, az öreg Tásztra, Nána, Jamulo, mily aljas, kétszínű, ravasz ember ez a kán?

Úgylátszott, nem. Rendkívüli hódolattal bántak vele, bólogatva hallgatták véleményeit és hőstetteit, csodálták, hogy mindent tud, sőt már előre tudott s meg meri jövendölni az elkövetkezendőket is. Hőstetteit ámuló rikkantások közt hallgatták. És Jamulo meg is jegyezte, hogy akkor virrad fel megint a kúnságnak, ha visszatér atyái életéhez, törvényeihez és szokásaihoz, ha nem felejti el többé az igazságot: *„Bärimtadan korkhan mal dsijmasz”* - azaz: aki fél a rablástól, nem gyűjt vagyont.

Lám, Kő monostorának apátja elkergette őket Árpatarló környékéről, noha évek óta ott legeltettek és szabadságukat levél biztosította. Hiába kresztyén, sőt apát a monostor feje, hiába tartozik az egész terület az érsekséghez s hiába mondott olyan szép szavakat maga az érsek, Csák nembéli Ugrin úr, azért el kellett menniök. Éhes jószággal, ínséges tél után. Hát nem lett volna okosabb, ha sohasem hisznek levélnek, kresztyénségnek, monostornak, érseknek, hanem kirabolják, felégetik az egész klastrumot, templumot? Mennyi jó arany, meg ezüstedény van ott!

Köcsmeg bánatosan helyeselt s legyintett. Most már késő. Néhányan a torkukat köszörülték.

- Ezt is Köteny úr akadályozá meg - dünnyögte egy fiatal férfi.

Nevettek.

- Majd megváltozik ezután a világ - biztatta őket titokzatos mosollyal, igen halk szóval a kán. - Én már régen megmondám, hogy elhibázták az egészet. Mert a mohal tulajdonképpen azt akarja, amit atyáink akartak, sőt végbe is vittek. Rossz nomád az, aki elfelejti atyáit. Mindig mondtam. A letelepedés megrontja az embert. Nem az a bölcs, aki sokáig él, hanem aki sokat jár. Atyáink sokat jártak, ezért valának bölcsek. De énrám nem hallgatott senki. - Hangját még halkabbra fogta, előrehajolt, lehúnyta a szemét, ajkán titokzatos mosoly játszott. - Sok rothadt ember vagyon már közöttünk is. Ezért jártunk rosszul. Most már Köteny is megérti...

Nagy csend támadt a kán szavai után. A részeg szemek kigyúltak, az arcok pirosak voltak, a sebhelyek, mint tűzcsíkok égtek. Reszkető kezek nyúltak a kupákhoz és a rabszolgák lendületes sugárban öntötték a tömlőkből a kúmiszt.

12.

A két tábor nem vegyült össze. Alpra széles, népes, gazdag *aulja* vagy három nyíllövésnyire terült el, barmai, lovai a Tisza fűzekkel sűrűn szegett árterein legeltek. A Csertán-nem sátrai - maroknyi *aul* a káné mellett - Dél felé csoportosultak, csordái, ménesei, nyájai Nyugatnak széledtek el. A két *aul* lakói átjártak egymáshoz. Mindig lehetett látni egy csapat lovast, amint onnan ide, vagy innét oda ügetett. A vendéglátás olyan szívességgel, dísszel, méltósággal folyt, ahogy régen, a tenger, a Don vidékén. Ajándékokat vittek és hoztak, rengeteg bort és kúmiszt ittak, hajnalba nyúló *bis-barmakot* rendeztek. A fiatalság meg ugyancsak ünnepelte a tavaszt. Minden este nagy játék, zeneszó, dalolás kerekedett a vén fák alatt, a puhagyepű tisztásokon. Itt is, ott is elszaporodtak a menyasszonyok és vőlegények. A vénasszonyok fürgén battyogtak egyik táborból a másikba s titkolózva viselték a *szaucsi-khatun* tisztét. Az apák *kalimról* tárgyaltak, az anyák ünnepi ruhát varrtak, díszítettek, lányt öltöztettek. Új sátrakkal szaporodott a Csertán-nem *aulja* is, új menyecskéket hoztak nagy rivallgással, felpiperézett lovon, torkig töltekezve hússal-itallal. És egy-egy ismerős leány nagy sírással

indult neki az útnak Alpra táborába is, miután a lakodalom hajnalig tartó dorbézolásán elbúcsúztatták. A legelőkön üzekedtek a tehenek, sárlottak a kancák, a sátrak körül, a telegákon, vagy a játszótéren egymást kergették, ugratták, bosszantották és táncoltatták a fiatalok. Verekedés is sűrűn esett, szinte naponként támogatták a javasemberhez, csontrakó ücshöz félholtra dorongolt, vagy csúnyán megszurkált legényt. Alpra népéből való fiatalok álltak ki hetyke lóversengésre Csertán-nembéliekkel s a ló kudarcát nem egyszer igazították ki csákánnyal, késsel, pányvával. Köcsmegnek szüntelen résen kellett lennie, a korbács gyakran dolgozott s véres háttal sűrűn fordult ki sátrából a megbüntetett férfinép, hallgatagon s óvatosan cibálva magára a vékony bőringet.

Bene szinte idegenül élte napjait. Amilyen nyugodt, békés élete volt a Duna-mentén, amilyen könnyen megszokta az új családot és új embereket, olyan hirtelen foszlott el körülötte a nyugalom és boldogság. Napokig nem ment Jopárhoz, kerülte a kisfiát, magánosan kószált a ménes körül, kereste az elfoglaltságot, gondot. Jopár sírva panaszolta anyjának, hogy az ura beteg. Féltékenység is kínozta. Bizonyosan második feleséget akar hozni. Majd meg fohászkodott, hogy bár így lenne, mert akkor nem lenne beteg... Hiszen rá sem néz! Hátha megrontották? Ráolvastak, valaki az útjába rondított, valakinek a hajszálát megetették vele! Vagy valamelyik haragosa szálló igét küldött reá, Okán tudja, honnét! Jopár anyja vigasztalgatta őt, hol simogatva, dédelgetve, hol perelve s fenyegetőzve.

- Hagyni kell, majd megtér - magyarázta a síró asszonykának. - Csak arra ügyelj, hogy ne lásson fancsalinak s meg ne szidd. Nem vert meg?

- Ó, bár megvert volna! - kiáltott fel zokogva Jopár s az anyja ölébe dugta arcát. - Ó, Tangri, bár megverne! Megcsókolnám a kezét, a lábát, csak megverne! De nem ver, rám sem néz, hozzám sem jön. Kint jár a ménesnél, sohasem ér rá. Mi a Khajár keremet csudája űzi mindég a méneshez?

- Hátha megdühítenéd s megverne? - tanácsolta az anya.

- Hogy dühítsem meg, ha be sem néz a sátorba? - kiáltott kétségbeesve Jopár s eltorzult arcát, májfoltos homlokát felemelte. - S mert állapotos vagyok, meg sem verne!

- Nem alítasz valami leányt? Nincs a sátradban valami szép *jerije*?

- Ó, nem, bár alítanék! Bár lenne! Rájuk sem néz! Beteg...

- Akkor vagy megrontották, vagy *khasz* lett belőle - sóhajtotta az asszony tanácstalanul. - Nem férfi többé...

Jopár letörölgette könnyeit s elhatározta, hogy maga lesi ki az urát. Állapotos testét nehezen cipelve, kiosont a méneshez, tereferélt a karámok körül az ott lézengő asszonyokkal, elbandukolt a barkás fűzligethez, körülballagott Köcsmeg sátra környékén s hallgatta, vajjon a tanácsban van-e s beszél-e az ura. De nem lett okosabb. Látta Benét kedves lován, a kis Okur-kutya a lába körül futkosott, látta egy fa alatt ülni, amint a messzibe bámult s arca szomorú volt, látta, amint ült a kurultában s hallgatva nézte az arcokat, mint aki nem érti, kik közé került s mit beszélnek körülötte, látta, ahogy elrúgta magától a kiskutyát, kedvencét... Csak azt nem látta, hogy elvegyült volna a játékot mosolyogva néző férfiak között, hogy megfordult volna egy leány után, hogy jeleket írt volna a homokba. Kétségbeesve ment vissza Jopár a sátorba s nem volt okosabb. Szénnel rajzolta ki szemöldökét, börzsönnyel pirosította körmeit, arannyal hímzett ruháját vette magára s várta az urát, várta alkonyatkor, várta éjfélkor, várta a sátor előtt ácsorogva a sötétben s várta holdvilágos derengésben, alvó kisfia mellett guggolva a farkasbőrön. Hiába. Készített mézből bozát, sütött édes *baurszakot*, főzött *tarikot* - Bene ezt mind szerette - s gondosan kicsinosítva magát, elvitte az urának. Már messziről látta, hogy

elkomorodik s úgy tesz, mintha nem venné észre. S amikor odaért hozzá, kényszeredetten, szomorúan mosolygott, megköszönte az ételt, evett is belőle egy keveset, de azután hamar felkelt s azt mondta, dolga van. Jopár vidámságot mutatott, nem beszélt, vigyázott, hogy ne legyen terhére, de Bene mindezt talán nem is látta.

A kámhoz is elment Jopár, fehér bárányt, galambot, borsót, kölest, bozát vitt áldozatul *Iratorának*, a családi békesség és házastársi szeretet istenének, *Jirikhnek*, a betegségek küldőjének bárányfejet ajánlott fel, meg egy szűke borsót, *Jivas-keremetet* pedig bizonyosan kiengesztelte a galamb. A kám leültette a tűz mellé az ajtónyíláshoz s mogorván kikérdezte. Aztán elvitte az áldozatot a nagy sátorba, megnyugtatva Jopárt, hogy minden rendben lesz, csak iparkodjék ellopni Bene szentképét, amit Iréneusz fráter írt neki ajándékul. Jopárnak van-e ilyen képe? - kérdezte, szúrós szemét az ijedt asszony arcába meresztve. Nem, Jopárnak nem volt. Ez megnyugtatta a kámot. Hogy árulta volna el Jopár, hogy van s éppen Benétől kapta? Boldog idők emléke volt az a kép, akkor kapta, amikor kiskutyát küldött Benének. Hogy tudott volna megválni tőle?

Igy hiába volt az áldozat, nem változott semmi. Igaz, Bene aznap késő este betért a sátorba, megcsókolta a kisfiút, de aztán elfordult tőle. Egy darabig komoran hallgatott, végül kitört s megszidta Jopárt. Lustának, piszkosnak, fecsegőnek, ostoba szukának nevezte és Jopár boldogan reménykedett, hátha megüti. Mosolyogva tűrte a szidalmakat s nem felelt. Az ember végül valami tűzkövet keresett, feltúrt miatta mindent, felforgatta a prémeket, kihányta a koporsókból Jopár ruháit, azután magyarul káromkodott, szidta a kúnok minden istenét, Jopár anyját, azt a napot, amikor ebbe az aulba betette a lábát s dühösen szétcsapva az ajtónemezt, lovára vetette magát s elügetett. A perlekedés nem tört ki, a verés elmaradt... s ott ült zokogva a felforgatott sátorban az asszonyka egyedül.

Az asszonynép látta, tudta, hogy baj van. Kimentek hozzá, vigasztalták, tanácsokat adtak, bájitalokat főztek, igéket suttogtak. Jajgattak, hogy Bene nagyon beteg. Senki sem látta nővel. Hírből sem hallottak effélét. Jopár eleinte bizakodva fogadta öreg asszonytársai látogatását, hitt tanácsaikban és szereikben, de azután megadta magát sorsának. Különösen, amikor elment az öreg Karacs bátyához s elpanaszolva néki bánatát, ezt a választ kapta:

- *Anaszin kürip kizin al, kariszin kürip bözin al.*

- Köszönöm atya, hogy bölcsen megvigasztaltál, - mosolygott Jopár s mélyen meghajolt. De amikor a kicsiny csergéből távozott, elöntötte arcát a szomorúság. Tudta ő jól: anya öröme a gyermek, gyermeké a puszta, - de mi a feleség öröme? A feleségé, aki már nem öröme a férfinak?

Ahogy kinyílt a tavasz s megtartották a nagy leányünnepet is, különös mozgalom támadt a két *aulban*. Idegen lovasok jöttek agyonhajszolt paripán, Alpra táborában megfordulva hozzájuk csatlakoztak a kán bizalmasai is és Köcsmeg sátrába tértek be. Hangos, gyors, indulatos tanácskozások folytak. Az idegenek rováspálcákat mutogattak s üzeneteket olvastak le róluk. A sürgés-forgás egyre nőtt, a látogatók jóformán meg sem pihenhettek s már ismét lovukra vetették magukat. Jól fel voltak szerelve a hosszú útra farkasbőrrel, kúmisztömlővel, túróstarsollyal és szárított hússal. Sebhelyes arcuk jól megkenve zsírral a szél és éjszakai hideg ellen. Amilyen váratlanul jöttek, éppen oly váratlan hirtelenséggel vágtattak el.

Köcsmeg, Bitér, Nána, Tásztra s mások bizalmas tanakodással töltötték az időt. Bár senki sem tudott bizonyosat, elterjedt a híre, hogy a tatárok élcsapatában két kún törzs harcosai közelednek, már betörtek a polovcek földjére s le akarnak kanyarodni Szolnok és Mégy irányába. A fiatalság vidám élete is lekókadt, rájuk is átragadt Alpra *auljának* és Köcsmegéknek az izgalma. Mindenfelé suttogtak, kérdezősködtek, tanakodtak.

Bene egy este a szokottnál komorabban tért sátrába. Jopár lelkendező örömmel fogadta, hússal, bozával kínálta meg. Bene leült a tűz mellé s hallgatagon evett. Amikor kését visszadugta az övébe, hosszan nézte a térdén mászkáló kisfiát, meg Jopárt. Szeme nagy szomorúságot s ijedelmet árult el.

- Kicse! - mondta fojtott hangon, nagy elhatározással. - Még holnap el kell mennünk.

- Hová? - riadt meg a kis vastag asszony.

- Nem tudom, de innen el.

- Miért?

Bene hallgatott. Maga sem tudta, miért. De minden csontjában érezte, hogy kell. Félretolta a kis barna, kún-magyar zagyvaságokat fecsegő, feketehajú, kerekarcú gyermeket, felállt s a rácsról leakasztva néhány fegyvert, nagy gonddal vizsgálgatta. De látszott rajta, hogy nem figyel erre sem.

- Nem tudom, - sóhajtotta aztán s ledobta süvegét, farkasbőrét, mint akit nagy hőség fűt.

- Az egész *aul* megy? - kíváncsiskodott kissé az asszony, mert örült, hogy az ura ismét beszél, sőt tanácskozik vele. S mint azelőtt, ismét *Kicsének* szólítja.

- Nem tudom, mit akar az *aul*, - felelt hevesen a férfi. - De én nem maradhatok itt.

- Hát a sátor? A jószág?

- Mit bánom én a sátort, jószágot! - kiáltott fel Bene élesen. - Holnap lóra ülsz a gyermekkel s megyünk. Nem tudom hová, azt sem tudom még, miért. Ez az Isten dolga. De holnap megyünk.

Jopár megrémült, nagy bajt sejtett. Kutatva nézte az urát, minden mozdulását leste. Az járkálni kezdett a szűk sátorban, észre sem vette, hogy a kisfiú cibálja, csak amikor mindunatalan belebotlott s tűrhetetlenné vált a nyafogása, vette fel akaratlanul s a karjára ültette.

- Két gyermekem anyja vagy, - beszélt tovább az ijedten kuporgó asszonyhoz. - Nem hagyhatlak itt. Jössz velem. Nem kérded hová, miért, hogyan. Viszünk két vezetéklovat, meg annyi élelmet, amennyit csak lehet. Isten kezében vagyunk.

- Isten elvévé az eszedet, uram, - suttogta Jopár.

- Isten akaratát nem lehet ésszel megismerni, - utasította rendre Bene. - Csak a parancsait. Ő pedig azt parancsolja most, hogy ülj lóra s jöjj velem. Itt nem maradhatunk.

- Tám a Karacsfiak? - találgatta az asszony s fekete kutyaszemét az urára függesztette.

- Karacsfiak, Alpra kán... - dünnyögte Bene. - Mióta elhagytuk Árpatarlót, minden megromlott. - Járt néhány lépést, miközben a kisfiú vidáman huzigálta bajuszát és szakállát. Nagyon halkan, rekedten beszélt: - Tudod, hogy Alpra kán levelet kapott a mohaltól? Tudod, hogy Alpra kán meg akarja rohanni a magyeri falvakat? Tudod, hogy Alpra kán szövetséget ajánlott Köteny kánnak, levelet küldött neki, de szállásait fel akarja dúlni, nemzetségeit magához akarja kötni? Tudod, hogy a tatár betört az országba s Buda ellen vonul? Hát azt tudod-e, hogy a kúnok két törzse a mi kúnjainkat fel akarja lázítani?

Jopár mindebből semmit sem értett. Az ő asszonyi élete olyan volt, mint a többi közönséges kún asszonyé. Lánykorában játék, ének, tánc, csók, a vevőlegény várása, asszony korában gyermek, sátor, házimunka hajnaltól késő estig, az Árpatarlón még mezei munka is. Az ő szava nem hatott el a kurultába, a kurulta szava nem hatott hozzá. Csak annyit tudott, hogy magyeri földön van, a magyeriak kerála szab törvényt, atyáik szokásait meg kell tartania, az

urát szolgálnia kell s ha visel is hártyára festett szentképet a keblén, oda kell adnia az áldozatot az isteneknek és keremeteknek is. Csak azt tudta, hogy embernek-állatnak szaporodnia kell s amikor magához szorította Benét, forrón kívánta, hogy a befogadott mag kicsirázzék a méhében. Most csak annyit értett, hogy fegyveres támadás készül ellenük, jószágot, sátrat, gyermeket biztonságba kell helyezni... De miért akar világgá menni az ura? Mikor itt vannak a férfiak, a sátrak, csordák és ménesek, itt a bő legelő, a víz, a tavasz, méhében a második gyermek, itt az apja-anyja, itt a kendü, itt van a kán és itt a magyeri kerál országa. És itt kell élni.

De eszébe sem jutott többet firtatni, mint amennyit az ura mond, hát még ellene szólni!

Bene látta az arcán, hogy tépelődik, homlokát erősen ráncolja, ujjai a ruhája szélét csipdesik. Rá volt írva, hogy semmit sem ért.

- Még körülnézök, - fejezte be a férfi a maga nyelvén, - osztán meglássuk, mikor indulhassunk. *Talkán*, *kaurma*, *kazi*, négy tömlő kúmisz, *kurút* legyen. A loakat maj én kifogom, te a gyerökkel a Jüldizön mégy, az szöléd. A többit meglássuk hónap.

Ezzel lefeküdt, Jopár pedig némán hozzáfogott, hogy az élelem rendben legyen s a maga helyén tömlőben, tarsolyban, átalvetőben készen álljon.

13.

Sötét tavaszi éjszaka volt, békák és kutyák lármájától volt hangos a vidék. Bene arra ébredt nyugtalan álmából, hogy a tábor kutyái olyasformán csaholnak, mint amikor farkast éreznek. A sátor közepén pislogva parázslott a tűz. Felugrott, de már akkor Jopár is ébren volt.

- *Kurt!* - suttogta az asszony, kócosan ülve az ágyán. - *Pigambár* ebei...

- Ilyenkor? - horkant fel csodálkozva Bene.

Fejébe nyomta süvegét, magára kanyarította farkasbőrét, felkapta kardját és csákányát s kiugrott a sátorból. Hideg szél fújt, erős víz- meg fűillatot kergetve. Az *aulban* kiáltozás, futkosás támadt. A kutyák vadul ugattak, Okur is szinte megveszett, csaholva, nyüszítve, szinte beszélve rohangált Bene körül. Csilling a sátor előtt álló cölöphöz kötve nyerített s el akarta tépni kötőfékét. A sátor előtt Nána nyargalt el lóháton, csákányt forgatva.

- Mi történt? - ordított Bene.

- Lóra! - üvöltött vissza nyargaltában Nána s elrobogott a sötétben.

Felrivalltak a tülkök, ropogtak a lármafák. A tülökszó rekedt kiáltásából Bene megértette, hogy nem farkasokról van szó, - hogy is lett volna ilyenkor? - hanem valami másról. Mert a tülkök azt rivallták, hogy az asszonyok, gyermekek és öregek gyorsan meneküljenek a kasba. Pillanatok alatt rohanó, kapkodó, visítozó asszonynéppel telt meg a sötétség. A telegákat egymás hegyen-hátán iparkodtak szekértáborrá összetolni, a gyermekeket biztonságba helyezni. A következő kürtjel azt üvöltötte, hogy a jószágot hajtsák Délnek. Csikósok, csordások, juhászok kibontották ostoraikat, ordítottak kutyáiknak s az ezernyi állatot felverve, megindították a sötét pusztaságon Dél felé. A harmadik tülöküvöltés a tábor északi felére parancsolt minden fegyveres férfit.

Távolról ugyancsak tülkök szóltak.

Lovasok vágtattak mindenfelé, egymástól kérdezve, mi történt. Valahol Alpra nevét kiáltozták. Nyerítés, bőgés, sikoltozás, ugatás kavarodott fel ijesztően, mint a vihar. Nem volt mit tétovázni, a tülökszó parancsolt. Bene megszorította Csilling hevederét, felcsatolta a kantárt, övére kötötte kardját s jól megfogva a csákányt, lóra lendült. Vágtatott arra, amerre a többi.

- *Szüren! Szüren!* - visszhangzott körülötte a csatakiáltás és a távolból egyre erősbödő kiáltozás felelt rá. Sötét volt, a telegákkal vesződő asszonynép, a gyülekező s vágtató lovasok fekete árnyai össze-vissza kavarogtak. Bene füle mellett a suhanó nyíl jólismert surranása sziszegett.

- Nyíl, az Isten verje meg! - káromkodott dühösen. - Melyik barom lő belém?

A surrogás szaporodott. Mint a hullócsillagok, égő kóccal becsavart nyilak csaptak le az *aulra*. Most már tudta Bene, hogy fel akarják dúlni a tábort, - de kik?

Valahol Köcsmeg ordított. Arrafelé fordította a lovát Bene. Ami ezután történt, arra csak később tudott visszaemlékezni, de benne lévén a hajcihőben, mint mindig, most is az ösztönére bízta magát. Igy, amikor az *aul* északi szélére ért, s a nagy lármában és kavargásban két sötét alak tört reá, csákányával az egyiket habozás nélkül fejbesujtotta, a másik elől pedig kitérve, oda vágtatott, ahol Alpra nevét kiáltozták. Egyszerre nagy tolongásba, rivallgásba és verekedésbe sodródott, fekete alakok zúdultak rá. Csapásokat osztogatott és védett s nem tudta, vajjon nem a maga embereitől kapja-e, nem azokat öli-e. De már mindegy volt. Az egész vihar rászakadt s egyszercsak azt vette észre, hogy a gomolygó áradat elzúg mellette s ő ott vágtat egyedül a puha, füves síkságon. Lovát megállította s figyelt. A táborban tüzek lángoltak, ordítozás tombolt, hörögve nyerítettek a lovak és sikítoztak az asszonyok. Bene előtt most már világossá vált, hogy az ellenfélnek sikerült álmában meglepnie az *ault*, legázolnia a védekezőket, felgyújtania a sátrakat és telegákat s most ember ember ellen küzd a tűz fényénél, sátorról-sátorra szorulva vissza és törve előre. Vad düh facsarta a torkát, nem tudta ki ellen, mi ellen, de egyre Alpra kán sunyi tekintete, aljas mosolya villogott előtte. Visszafelé vágtatott, hogy mentse Jopárt és a gyermeket, káprázó szeme előtt véres jelenetek peregtek, látta Kicsét, amint védekezőn maga elé tartja kezeit, egy kard lesújt rá, látta, amint összeesik, amint vad csizmák tipornak reá, látta a kisfiát, amint csákány szakítja be fekete fejecskéjét. S vadul felüvöltött. Forró könnyek folytak le az arcán. Megszorongatta rémült lovát s előrehajolva a nyeregben, visszavágtatott az aul felé. A sötétkék éjben vörösen lángoltak a sátrak, szikrák kavarogtak és égő nyilak szálltak. Fülében zúgott a megbúsult vér, de a zúgáson át is belecsapott a harc és jajgatás tomboló zaja.

Itt-ott káromkodva, ordítva verekedtek a sötétben. Bene az egyik csoportba rúgtatott, leütött egy bőrsisakos alakot, aki paizsot tartott maga elé, de a csákány azért elérte a fejét. Lefordult a lóról. Áttörve a csapaton s megkapva a magáét a bal vállán egy csákánytól, ordítva rohant tovább a sátra felé. Lova átugrott egy hullát, vagy sebesültet, - ki nézhette volna meg? - s ott termett három égő sátor előtt. Hátha sikerült Jopárnak a telegák közé menekülnie? Hátha lóra ült a kisfiúval s elmenekült?

Igy tört utat magának a saját sátra felé. Megkönnyebbülten látta, hogy ott nincs tűz. Ellenben egy fellobbanó lángcsóva fényében felismerte Köcsmeget. A kendü a sárban feküdt, jobbjában kardját szorongatta, balkeze hiányzott, szakállas arca felét leszakították, ruháját elöntötte a fekete vér. Távolabb Karacs bátya hadakozott némán, gyalogosan, két lovas kún ellen. Az öreg olyan hidegvérrel forgatta kardját, védte ki és osztotta a csapásokat, mintha játszanék. Bene odaugratott, levágta az egyik lovast, a másik azonban rettenetes csapást mért az öregre, fejét szinte vállig kettéhasította s a kajla, zömök kis baskird összeesett. Bene továbbrohant. Sátra közelében megpillantotta Okurt, a kiskutyát. Szörnyű seb tátongott az oldalán, fejét

felemelve vadul ugatott és nyüszített, de menni már nem tudott. Bene felkiáltott. Ebben a pillanatban a visszaforduló ellenfél egyik nagy csapata rárontott s neki menekülnie kellett. Nem is neki, inkább a lovának. Mert Bene már úgy elvakult s megsiketült fájdalmában és dühében, hogy egészen a lovára bízta magát. Csilling pedig megfordult s rohant, mint a forgószél. Nyomában az üldözők. Hiába akarta visszafordítani Bene, hiába sarkalta, verte és szorította, az állat élesen nyerített, fejét rázta s elnyúlva rohant tovább. Nagyobb, csontosabb lévén a kis pusztai kún lovaknál, tért nyert, de még így is beérte két fürgébb lovas. Ezzel azután Bene csákánya azonnal végzett. A másik erre elmaradt s visszatért az égő *aulba*.

Talán megmenekült Jopár, - jajgatta Bene szíve mélyén egy kétségbeesett hang. - Csak elég gyors lett volna! De állapotos. Talán fel sem tudott ülni a lóra. Vagy rátört a korai szülés. De hát mi volt ez? Alpra. Alpra, - harangozta benne valami, ugyanakkor, amikor látta a tüzet, a kavargást, Köcsmeg hulláját, Karacs harcát, Jopár felemelt kezét, a kisfiú beszakadt fejét, a kutya vergődését. Mindezt egyszerre látta s külön-külön is.

Jobbfelől fekete lovas bukkant ki a sötétből. Bene felállt a kengyelben s jól megmarkolta csákányát. A másik is felemelt fegyverrel rohant felé. A csákány lesújtott, de, amaz kivédte.

- Öcsöd fia! - ordított a lovas.

Öcsöd fia? - gondolta Bene. - Majd adok én neked. És másodszor is reá akart sújtani. De az félreugratott s megint ráordított:

- Én vagyok, barom!

Erre a csákány lehanyatlott. Verejték öntötte el Bene arcát, válla sajgott, tüdeje zihált. Szinte alig tudta megfékezni önmagát, minduntalan felemelte a csákányt, hogy a kiabálóra zúdítsa. Végre úgy-ahogy magához tért s a ló is megcsillapodott egy kissé.

- Ki vagy? - kérdezte olyan rekedten, hogy neki magának is idegen volt a hangja. Megtörölte arcát, azt hitte: véres. De nem vér volt az, hanem izzadtság és könny. Szeméből patakzott a harmat.

- Bene, Bene! - jajgatott a másik üvöltő hangon. - Végünk vagyon, Bene! Jaj, végünk!

- Ki vagy, mert leütlek!

- Jaj, Bene! - folytatta amaz görcsösen s lovát visszafogva Csilling mellé kormányozta. - Végünk, végünk.

- Ki vagy hát?

- Senki, semmi vagyok ín már! Jaj, nekünk, Okán jorgalmazz! Köcsöm vagyok, Nána fia!

Némán ügettek egy darabig. Egyikük sem mert visszanézni. Bene torka elfulladt. Görcs szorongatta. Fogai oly kegyetlenül csikordultak össze, hogy megmeredt az állkapcsa. Végre megállt s a másik is megállította lovát. Igy álltak, figyeltek az éjszakában, a nagy puszta síkon, a fű illatában, a távoli zaj és békabrekegés zsongásában. A tűz már lappadt, csak egy helyt égett még nagyobb lánggal. Az Köcsmeg sátra volt.

- Mi ez? - nyögte végül Bene s megdörzsölte a szemét, hogy ne lássa sírni a másikat.

Köcsöm lihegve, kapkodva s el-elfúlva hadarta:

- Alpra, a kutya, a gyalázatos...

- Tudtam! - kiáltotta Bene. - Mért vártam még egy napot!

- Alpra, a kutya, - lihegte tovább a legény. - Összevejátszik az mohallal, minket is be akart fonni. Köcsmeg ráállt, de levelet küldött Köteny úrnak Budára. Azt a levelet Alpra elfogá. Igy vala.

Tanácstalanul álltak s megkísérelték a gondolkozást. De csak egy-egy görcsös zokogás tört fel belőlük.

- Altin... - dünnyögte Bene akaratlan. - Kicse... Okur...

S könnyei megint megeredtek s lefolytak az arcán.

- Ugyan mi lett atyámmal? - kérdezte önmagától Köcsöm. - De ki a Khajár sejtette, hogy ránkjönnek?

- Apádat láttam, - vígasztalta Bene a legényt. - De Köcsmeg meghala.

- Én meg látám Jopárt, - dünnyögte Köcsöm, - Altinnal futott a kas felé.

- Láttad? - villant fel a remény Benében.

- Látám.

- Én is látám apádat. Jó erőben, egészségben. Vissza kéne menni.

- Nem lehet. Keressünk inkább egy jó csalitot. Majd reggel meglássuk, hogy lesz...

Elindultak hát és csakhamar találtak is csalitot. Lóról szálltak, betörtettek a bokrok közé. A tavaszi virágok édes illattal vigasztalták őket. Leültek farkasbőreikre s vacogott a foguk. Füleltek, kikémleltek a vidékre. Az *aul* tüze egészen elgyappant. De egy-egy kiáltás, nyerítés, kutyaugatás elhatott még hozzájuk. Gondolataikba merülve hallgattak, nem merték firtatni, mit hagytak ott s mi lesz ezután.

Hajnalig senki sem jelentkezett a tájon. Elült minden zaj, a csillagok halványulni kezdtek. Amikor Keleten derengett a világosság, magános lovast láttak balról jobbra suhantag átügetni a síkságon. Kicsiny árnyék volt, mozgásából ítélve fáradt, vagy sebesült lehetett. A lovas is csalitot kereshetett, mert feléjük fordította futását és csakhamar csodálkozva megtorpant. Lova nyerítve köszöntötte Csillinget és Köcsöm paripáját. Nyilván megismerte őket a jövevény is, mert nagykeservesen, nyögve leszállt s a bozótba indult.

Kisztre volt, Japca fia, élete delét taposó, nagycsaládú férfi. Most hát egyedül volt.

Ahogy meglátta a két bujdosót, szótlanul leült, tenyerébe hajtotta fejét és sokáig hallgatott. Süvege nem volt, farkasbőrén hatalmas hasadás tátongott, szarvasbőr inge véres volt a mellén. Kard függött ugyan az oldalán, de csákánya nyele kettéhasadt.

- Sebes vagy? - kérdezte halkan Köcsöm.

- Nem tudom - nyögte a férfi.

- Mi történe? - susogta bizakodón Bene.

- Semmi - legyintett Kisztre. Aztán hosszú hallgatás után mellére tette a kezét: - Úgylátszik, csakugyan kaptam valamit.

Köcsöm szétnyitotta a jövevény ingét. Araszos seb tátongott Kisztre bozontos, csontos mellén. Vágott seb volt, kard ejtette. Dőlt belőle a vér.

- Nem nagy - dünnyögte a sebesült, féloldalvást megnézve sebét. - Lehetett volna szúrás is. Vagyon nálam vasfű.

- Csak bé kell varrni - tanácsolta Köcsöm.

Bene fásultan nézte, mint szedi elő övéből a fonalat Köcsöm, mint fűzi tűbe s mint varrja össze a csúnya sebet néhány öltéssel. Kisztre egykedvűen tűrte. Azután a tarsolyából vasfüvet kotort elő, vastagon betakarta a sebet és bőrdarabot helyezve rá, hevederszíjjal szorosan körülkötötte.

- Most feküdj hanyatt - mondta s eltette a tűt.

Kisztre lefeküdt a farkasbőrre s az ólmosan derengő eget bámulta.

- Nem látád Jopárt? - firtatta ismét Bene.

A sebesült hallgatott.

- Hát Altint, a kisgyereket?

Kisztre nem felelt.

- Hát akkor... - susogta Bene s keresztet vetett. - Az én balkarom is béna...

- Ámen - dünnyögte Kisztre.

- Majd bégyógyul - tette hozzá Köcsöm.

Három napig maradtak a bozótban. Ezalatt nem ettek s nem ittak. Aludni is úgy aludtak, hogy egyikük őrködött. A lovakat beljebb vezették egy kis tisztásra, ott legelhettek. A sebesültnek nyugalom kellett, de sebesültek voltak valamennyien. A rekettyés elárasztotta őket virágai illatával és szirom esőjével, a nap langyos tavaszi meleggel, az éjszaka áhitatos csenddel.

Harmadnapra azután feltámadt bennük az éhség, az erős test követelte a magáét. Nem volt mit tenni, lovaik lábán felmetszették az ütőeret és szájukat a sebre szorítva, szívtak a sós meleg vérből. Ezzel a néhány korttyal megint el tudtak lenni, míg Kisztre megkönnyebbült s nem kellett félniök, hogy hegedő sebe megnyílik. Bevárták az estét, kivezették lovaikat a csalitból s útnak indultak Észak felé.

Hallgatva ügettek s nem néztek vissza. Igy búcsúztak a tájtól, ahol egyik pillanatról a másikra nyomorult földönfutók lettek.

14.

Egyre Északnak tartva s a Duna-völgye felé igazodva, elkerülték a falvakat, nehogy ismét a fegyverek beszéljenek. Délben legeltettek s itattak. Délután mocsaras területre értek és a nád tavaszi hajtását szedték, azt ették. Eközben három lovas magyerit láttak. Fegyvereik csörgése és csillogása óvatosságra intette őket. Szerencsére csakhamar eltűntek egy fiatal nyíres mögött. Takarékos, lassú szavakkal találgatták, ugyan hová mennek s kik lehetnek, de csak azért, hogy könnyítsenek egy kissé a szívükön.

Estére megint behúzódtak a bozótba. Reggelre azonban jól kialudtak magukat, a sebesült is felüdült, lovaik is jóllaktak, így fürgébben vetették magukat nyeregbe. Délfelé Taksony alá értek. A mezőn mindenfelé javában dolgoztak az emberek, ekevas csillogott a napfényben, gyümölcsfák virágai havaztak a kertekben. Egy vén paraszt hosszan bámult a három lovasra s kezét a homlokához emelte.

- Hej, hol vagyunk? - kérdezte Köcsöm.

- Taksonyba! Vaj honnét gyüvétek?

- Mink a halál torkából - felelt szomorúan Köcsöm. - Magyeriak vagynak itt?

- Hát ugyan kik mások?

- És adnának-e ennünk?

- Hát ugyan mért ne adnának? - csudálkozott az öregember.

- Kúnok nem járának erre?

- Hát ugyan mért jártak volna?

- Akkor Istennek hála.

- Mért, tám azok elül futtok?

- Jól mondod, apa - sóhajtott Köcsöm keserűen.

- Hát ugyan mért?

- Mert magunk is azok vónánk. Mit hallasz, apa, gyünnek-e az mohalok?

A vénember rázta a fejét, mint aki siket. Csudálkozva meresztette rájuk kis barna szemét, még a szája is tátva maradt.

- Kik? Mo... mo...

- Hát az tartárok.

- Tartárok? - Megcsóválta ősz fejét az ember s a szakállát birizgálta. - Most hallok róluk először.

- Hát nem törtek bé az országba? - kíváncsiskodott Bene is. - Nem dúlják a főső vidéköket? Nem törének bé a polovcok fődjére?

- Én, uram, csak itt élek, ni, osztán nem tudok semmit.

Megzavarodva nézett még utánuk sokáig és egyre a fejét rázta.

Taksonyban beállítottak az első parasztházba. Vén banya fogadta őket, az egész család kint dolgozott a mezőn. Úgy megrémült, hogy majd összeesett. Sűrűn hányta a keresztet s amikor megnyugtatták s Isten nevében ételt, italt kértek tőle, úgy futott, hogy majd rálépett az orrára. Tejet, sajtot, meg apró, sózott gombát tett elébük mázas edényben. A három menekülő ellátta a lovakat, azután egy tuskó köré telepedve mohón falt s itta a tejet. Ezalatt a vénasszony ott állt mellettük, puffadt hasán keresztbefonta kezeit s apró, hegyes szeme firtatva nézte őket. Látszott rajta, hogy a kíváncsiság szinte beteggé teszi. Hogy szeretne elfutni a falu minden házába, ellelkendezni a hírt, idecsődíteni minden asszonyt a látványosságra. Mert látott már ő katonát, nem is egyet, de legalább tizet, ilyeneket azonban még soha. Ilyen szótlanokat és szomorúakat sem. Végre nem bírta tovább.

- Kik vagytok, jó urak? - kérdezte mekegő, izgalomtól fulladozó hangon.

Mikor Köcsöm, a legbeszédesebb, tudtára adta, hogy kúnok, keresztet vetett.

- S mi történe véletek? - motyogta tovább félénken.

- Harcban valánk, családjainkat megölték, az *ault* felgyujták.

- Jaj! - horkantott a vénasszony ijedten s megint keresztet vetett. - Uram, segélj!

- Bizony, anyám - legyintett Köcsöm s kiköpött. - Ennek itt ekkora sebe vagyon, - mutatta a kezén - annak meg majd letörik a vállát. S mindenki meghala.

- Jaj! Asszonyok is? Gyermekcsék is?

- Mind, anyám.

- Ó, ézes fiaim - fakadt sírva az öregasszony. - Isten kegyüggyön árva fejetöknek!

S nagy sebbel-lobbal, miközben könnyei omlottak és szipákolt, nagy darab sülthúst, lépesmézet, meg egy kosárka aszalt gyümölcsöt cipelt ki a házból.

- Ezt a gyerökcséknek tartogattam, de már csak használjátok - siránkozott az aszalt gyümölcsre mutatva. - Ó, hát sem anyátok, sem feleségetök, sem gyermökcsétek... Uram, segélj!

Nyolcadik rész

1.

Azon a márciusi napon, amikor a Pest alatt táborozó sereg fellázadt Köteny és a kúnok ellen s a házat megrohanva, ahol a kán feleségével és két fiával, meg bizalmasabb embereivel lakott, a szerencsétlen embert elfogta, testét darabokra vagdalta és a kutyáknak kihajigálta, Béla Pest palánkokkal, földsáncokkal megerősített városában volt, annak a nagy klastromnak a keleti szárnyában, amely Köteny szállásával egy hosszú udvaron át érintkezett.

Frigyes herceg, Dénesfia Dénes nádor, Csák nembéli Ugrin érsek és István kancellárius tartózkodott nála. A ragyogó tavaszi nap aranyosan játszott a refektórium magas ablakain s a vastag falakon csak halkan szűrődött át a lárma, füttyszó, tülökrivallgás, lónyerítés a katonákkal, szekerekkel, paripákkal tömött táborból s a klastrom ablakai alól. Béla Öcsényt a kánhoz küldte azzal az izenettel, hogy nyomban menjen hozzá s vegyen részt a tanácskozáson. Mert egyre magasabbra csapkodtak a kúngyűlölet lángjai, egyre elkeseredettebben mondogatták mindenfelé, hogy Köteny szövetségese Batunak, a tartár kán seregében kúnok teszik az előhadat s a fogoly is, akit Frigyes nagy diadallal behurcolt a rákosi mocsarakból, kún volt. Közben híre érkezett a Duna-Tiszaközén uralkodó zavaros állapotnak is, egy kém elmondta, hogy Alpra kán, miközben szíves üzeneteket küld Kötenyhez s elismeri őt minden kún törzs kánjának, itt is, ott is kirabolt, felgyújtott magyar falvakat, a lakosságot felkoncolta, megfutamította, rabszíjra fűzte, a csinosabb asszonynépet pedig szétosztotta. Mindezt végre is tisztázniuk kellett s meg kellett találni a módját, hogy e válságos időkben rend és békesség legyen az országban.

Míg Öcsény odavolt és a kánt várták, Frigyes kiöntötte haragját a kúnok ellen. Egyetértett vele Ugrin érsek, mert mióta Kő monostorából jelentést kapott, hogy a Csertán-nem rabláson töri a fejét, tüzet fújt, ha csak kúnt látott.

Frigyes, a Harcias, most ugyancsak harcias volt. Égszínkék selyempalástjában, aranyos markolatú kardjával minduntalan a földet döngetve s hosszú, szőke haját dühösen megmegrázva, sebesen pergő, némettel kevert latin szavakkal magyarázta, mit kellene tenni.

- Uram, - hadarta szaporán s felfújta vörös arcát, ápolt göndör, puha szakállát kérkedőn simogatta s nehéz kardjával erélyesen kocogott - a pohár betelt. Vajjon azért hívtál-e levélben, hogy a kúnok gyalázatosságait nézzem? Nem hányhatod a szememre: mihelyt megkaptam a leveledet, nyomban jöttem. És felajánlottam vitézeimet, véremet, kardomat. De engedj meg, uram, mint hadban járatos, minden barbárságtól tiszta férfiú, mint kresztyén uralkodó s mívelt birodalom feje, nem nézhetem a zűrzavart, amelyet e jött-ment koszos kán teremt. Lásd, érsek urunk mily gyalázattal végezte kirohanását, miként süppedt a mocsárba, mert vitézei kún módra, hitvány fegyverekkel, rablók észjárása szerint rohanának a tartár után!

Ugrin érsek fekete arca bíborvörösre pirult. Dús szakálla reszketett, szeme szikrázott. Keze remegve nyúlt kardjához, kihúzta egy kissé hüvelyéből, majd mérgesen visszacsapta, hogy azután ökölbe facsarodjék s lecsapjon a nehéz asztalra. Ő éppen megvetette a kún harci módot, a kún fegyvert, a könnyű lovasnépet s amikor kis csapatával kirohant Pest keleti kapuján a mocsarak közé, maga is vértesen, nehéz paripán, vitézei szintén nyugati módon voltak fegyverkezve. És éppen mert megfontolás nélkül nyargaltak a hátráló tartár csapat után, másztak bele nyakig a mocsárba, úgy, hogy Ugrin alig tudott kiszabadulni s majd halálát lelte.

Mint vitéz és erős katona, rendkívül elkeserítette ez a kudarc. Odaadott volna néhány évet az életéből, ha nem történik meg. Azóta hiába magyarázta a hercegnek, hogy nyugati fegyverzetben, nyugati módon hadakozott, Frigyes mindig elfelejtette vagy nem akarta megérteni.

Most is gúnyt érzett ki az osztrák herceg fennhéjázó szavaiból, vérforraló viselkedéséből. Frigyes állandóan úgy emlegette, mint aki a kúnok pártján van s nem akarja belátni, hogy kár volt szövetkezni velük, földet adni nekik s dédelgetni őket.

- Én mondám, hogy szórjuk szét a kúnokat az ország területén - dörmögte erővel visszafojtott hangon. - És nagyságod, princeps, mégis engem ró meg a bajokért.

Öcsény belépett.

- Nagyúr, - mondta magyarul - kán őnagysága nem jöhet, mert mindön ajtót-ablakot elálla az hadi nép és fejét követeli. Küldj hozzá fegyvereseket, akik idekésérjék s testi épségét megótalmazzák.

Béla komor arccal ült az asztalnál s most még jobban elkomorodott. Homlokán hosszú, meredek és mély ránc támadt, ajkai körül sötéten árnyékolódott ki a kapocshoz hasonló árkok vonala. Lehajtott fejjel hallgatott, mintha alig tudná türtőztetni magát, hogy fel ne ugorjék s valami retteneteset ne kiáltson. Lett volna mit mondania. De nem szólhatott... Mi értelme lett volna? Az emberek és események oly ijesztő törvényszerűséggel fonódtak egybe, Isten akaratának megdönthetetlen következései oly ostobaságnak mutattak minden szót, hogy hallgatott. Itt senki sem tehetett mást, mint amit tett és senki sem fog mást tenni, mint amit kell tennie.

Odakint felrivallt a tömeg. Béla felállt, az ablakhoz lépett s kinyitott egy rekeszt. A kis nyíláson letekintve látta, hogy az úton, mely a kolostor épületei és az alacsony, polgári kőházak között vezet, ember ember hátán tolong, vidéki magyar urak feldühödött vitézei ordítoznak és ágálnak a Frigyes csapatából való német és latin vértesekkel s három nyelven is üvöltöznek, de megérteni alig lehet, hogy mit.

Frigyes is felugrott és az ablakhoz lépett, öles termetét kihúzva saruit kényesen ropogtatva, pillantott ki az útra, hideg kék szeme büszkén ragyogott, erős orra gőgösen fénylett a besütő napsugárban.

- Hallod, uram? - suttogta felajzott képpel. - Hallod? Figyelj csak egy kissé...

Béla figyelt... és csakugyan, a vad kavargás bábeli zűrzavarából egyre érthetőbb szavak bontakoztak ki. Előbb csak itt-ott, a tömeg egy-egy csoportjában röppentek fel a szavak, azután végigrepültek a tömegen mint a zsarátnok. A király sápadtan figyelt.

- Vesszen Köteny! Haljon Köteny! Vesszen a kún kutya! Vesszen a kipcsák disznó! Dögöljön a tartár cimborája!

- Magyeri átok! Magyeri pusztulás! Jézus gyilkosa!

- Dögöljön Köteny! Húzzátok ki a gyalázatost! Bújik a kutya!

- Béla tevé, hogy elveszünk!

- Vesszen Béla! Vesszen Béla!

A király bezárta az ablakrekeszt és néhány lépést tett a tágas refektóriumban. Most eszébejutott a Kő monostorában elhangzott beszédek minden szava. És egytől-egyig látta azokat, akik magukból kikelve szemérehányták a kún szövetkezést. De látta a néppel zsúfolásig tömött székesegyházat is, a fejét keresztvíz alá hajtó áhitatos tömeget, a szerzetesek és előkelő

jobbágy urak elragadtatott arcát. Most itt ült Ugrin érsek és szakálla reszketett a visszafojtott dühtől, itt ült a nádor, jobbkarja felkötve a tartártól kapott súlyos seb miatt, arca sápadt, szeme fátyolos, hosszú orra, mely olyan vidáman tudott rámeredni Bélára a csendes éjszakai tanácskozásokon, lecsüngött. A szép őszi napok óta sok minden betelt, amit bizonyosan látott, Vác népét vérbetaposta a tartár s az Oroszkaputól Rákosig falvak egész sorát forgatta fel. Az ablak alatt pedig rikoltozott, követelőzött, átkokat ordított reá és keresztfiára a hadi nép, élén Frigyes herceg vérteseivel.

- Küldjetök hát érette fegyverösöket - mordult fel rekedten.

Öcsény kiment. Akkor történt a gyilkosság, amikor a vén udvarispán elindult, hogy fegyveres csapatot rendeljen a kán házába. A tömeg betörte a kaput, felrohant a lépcsőkön, rázúdult a kánra s pillanatok alatt végzett vele. Köteny éppen a süvegét tette a fejébe s indulni akart, amikor a vad roham rátört. Csodálkozva, sápadtan állt a küszöbön s vele szemközt egy szakállas, öles termetű s képéből egészen kikelt német katona magasodott fel. Kötenynél több mint egy fejjel magasabb volt. Széles, hosszú, egyenes pallosát két kézzel emelte a feje fölé s valami különös, rikácsoló hangot bőgve, egyenest lecsapolt a kánra. A nehéz pallos recsegve zúdult keresztül a kerek koponyán, kettéhasítva a süveget, mint éles kés a mogyoró héját. A német mögött betódulók eszeveszetten elvégezték a többit. Iszamos fekete vér folyt szét a kőpadlón, az alacsony, kajla kún test pillanatok alatt darabokra szakadt, fekete bőr, piros hús, sárga csont és szétmálló szürke agyvelő borította a kicsiny szoba kőpadlóját. A benyílóból kirohant a sebhelyes képű, zordon és hallgatag legény, aki mindenüvé elkísérte Kötenyt s itt is a közelében volt, éjjel az ajtaja előtt aludt. Rekedt, károgó üvöltéssel dőlt a gyilkosokra s kardját villogva forgatta. Sziszegve és recsegve hullottak a csapások, csattogott a páncél, sikított a ferdén talált pallos éle, ordított a megvagdalt ellenfél. De a feldühödött csapat még inkább vérszemet kapott s elnyomta az utolsó pillanatáig harcoló kúnt.

Eközben Köteny felesége, Kizil-gül, meg kisebbik fia, Általk, néhány testőrzővel és Törtöllel egy hátulsó lépcsőn menekült a kolostor udvarán át. A magastermetű, kövér, rémült asszony szüntelen jajgatott és az ura nevét kiáltozta. Vissza akart menni, hogy vele haljon meg. De Általk és Törtöl kétfelől karonragadta s erőszakkal vonszolta magával. Bizonygatták, hogy Kötenynek semmi baja, rendbejön minden, a király keresztfiát nem érheti baj a király közelében. Igy vonszolták, vígasztalták a zokogó, bágyadozó asszonyt. Eközben egy kún a lovak óljaihoz rohant s felnyergelt. Kizil-gült felsegítették a nyeregbe s maguk is lóra vetették magukat. Még vagy négyen-öten kerültek elő a kán szállásáról s csatlakoztak hozzájuk. Minden olyan gyorsan történt, ahogy álomban szokott történni. A kolostor udvarain, egymásba zegzúgosan nyíló kapuin át sikerült kijutniok a szabadba s a Duna partján a fűzesek és rekettyések között Saroksár felé vágtatniok.

Csak amikor már jól túl voltak a lágymányosi kanyarulaton, eszmélt magára Kizil-gül. Végignézve magán és emberein észrevette, hogy Általk csizmája csupa vér.

- Mitől véres a csizmád? - kérdezte iszonyattal s visszafogta a lovát.

- Tudja Okán, - dünnyögte a máskor is szótlan, vad fiú kelletlenül s nem nézett a csizmájára.

- Jól vagyon, - jegyezte meg Kizil-gül mély, rekedt hangon. - Atyád-meghalt...

Ezzel nem szólt többet, hanem vágtatni kezdett. Férfimód ült a nyeregben, bő ruháit csapkodta a szél.

A palotaőrök, Béla testőrzői, csak nehezen tudták megfékezni a vad tömeget. Végigrohant az minden folyosón és könyöklőn, berúgta a szobák és termek ajtajait, bedöntötte a zárt kapukat, kardélre vetett minden ruhát, amiről látta, hogy kún szabású, az ablakok máriaüvegét betörte s

így hányt ki a házból mindent, ami mozdítható. A megölt kán testrészei nagy ívben repültek ki hűséges vitéze felszabdalt tetemeivel együtt. A vértől és gyűlölettől részeg katonák bömbölve daloltak, pallosukkal dörömböltek, pajzsukat verték és szidták a királyt.

Öcsény és az udvorispán feldúltan rohant vissza a refektóriumba. Ott már összegyűlt néhány reszkető, keresztet hányó szerzetes is a kolostor priorjával. Mind a berohanók köré gyűltek, csak a herceg állott nyugodtan az ablaknál s nézte a máriaüveg szikrázó fénykarikáit. Háttal fordult az embereknek, mintha nem akarná, hogy lássák az arcát, szemét ebben a pillanatban

- Mi történe? - kiáltott fel Béla rémülten.

- Uram, az kánt megölék... - lihegte Öcsény.

A borzképű ispán dörmögve hozzátette:

- Betelt a sorsa, nagyúr.

A király nem akart hinni a fülének. Rámeredt az udvorispánra, meg Öcsényre. Száját megnyitotta, de jóideig nem jött ki hang a torkán. Elefántcsonthoz hasonló arca halálos sápadt volt.

- Nem lehet! - kiáltott fel végre s heves elhárító mozdulatot tett a kezével.

- Megölék, uram s testét kihajígálák az házból. Zendülnek, uram, törnek-zúznak... - recsegte az udvorispán, lehajtotta a fejét s a vállát felvonta, meg leejtette, mint aki jelzi, hogy Isten akaratával szemben tehetetlenek vagyunk.

- Uram, jorgalmazz, bínesnek - dadogta Béla, leült és az asztalra könyökölve, homlokát a tenyerébe ejtette. Igy ült némán sokáig és a házban lévők mukkanni sem mertek.

- De hát miként történhete? - csattant fel s ahogy elvette kezét a homlokától, ökle lesújtott az asztalra. Felugrott, övébe dugta kezét s maga elé meredt. - Tudni akarom, ki felel ezért!

A hercegre meredt. Az pirosan, gőgösen, szőke fürtjeivel és szakállával szinte dicsfényben állt az ablakon betűző napsugárban. Alsó ajkát kissé lebiggyesztette, mint aki nem érti a barbár nyelvet és a pillantást, a lecsapó öklöt sem akarja érteni.

- Az a baj, - dörmögte mogorván az érsek - hogy vagy túlságos korán, vagy túlságos későn fogadánk bé az kúnokat.

- Most már ne ezön törjünk az elménket, - szólt közbe halkan a nádorispán s meghúzogatta hosszú orrát, megigazgatta karján a kötést - hanem a váras állapotján. Hogy még nagyobb csapás ne érjön.

- Nem, nem, Dénes - türelmetlenkedett a király makacsul. - Tudni akarom, ki felel Köteny úr fejéért. S az egész alávalóságért, mit kún feleink szenvedének!

S mereven a hercegre tekintett. Az mosolygott s a fejét rázta. Nem értette. Béla ekkor latinra fordította a szót.

- Valakinek felelnie kell - ismételte nyomatékosan s feldúlt arca hol elfehéredett, hol pirosra vált a megbúsult vértől.

- Tán nekem? - vonta fel a vállát gúnyos mosollyal Fredericus.

- Neked! - csattant fel Béla és szétvetett lábbal állt a teremben.

Fredericus elsápadt. Elsápadtak a riadtan ácsorgó szerzetesek is.

- Nagyúr - suttogta a prior s kövérkés, csupasz arcán úgy rángtak az izmok, mint a csecsemőén, amikor csikarása van. - Misszát mondunk idvéért. Imádunk érette. Nyugodjék már békén.

- Hallgass, atya - torkolta le Béla, mérgesen fordulva felé. Tekintete úgy villogott, hogy a prior ijedten beharapta az alsó ajkát. - Számolni akarok és számolok. Béhozám az kúnokat, mert letiprá űket az tartár. Kresztyén szüvem parancsolá, segéljek azokon, kik háborúságot szenvedtenek ártatlanul. Istefán úr emléközetére megtéríténk űket. Jézus urunk egyházába béfogadánk. Ezért űk életüket s erős kardjukat ajánlák a kresztyénség üldözői ellen. Tartarosz rémei felégeték az Oroszkaputól Hevesig minden népünket s rettenetes dúlásban gyilkolák halomra Vác lakóit asszonyostól, gyermekestől. Itt táboroznak, alig két nyíllövésnyire, Pest sáncai alatt. Eredjetök ki a palánkokra, láthatjátok űket. Felzargaták az pokol fejödelmeit s rettentő szörnyeit. Tűz, láng, vér és vas rohan velük. Hát akkor felelnie kell valakinek azért, hogy bínt bínre halmoza, bémocskolá e kresztyén földet, az én tiszta kardomat s fiamat a kresztységben ártatlanul meggyilkolá! Felelnie kell! - ordította ijesztő, rekedt hangon, vérvörösen, mint a tébolyodott s öklével hatalmasan döngette az asztalt. - Pagánok! Aljas csürhe! Jézus testének leköpdösői!

- Uram, míg lecsillapulsz, én távozom - szólt hűvösen a herceg, bár semmitsem értett a torlódó magyar szavakból, csak a körülállók arcának tükréből olvasta le jelentésüket. Nehéz pallosát a könyöke alá szorítva, döngő, hosszú, de nyugodt léptekkel az ajtó felé ment, biccentett. Oly halkan tette be a nehéz ajtót, mintha betegházból lépett volna ki.

A király megvető pillantással tekintett utána, előrehajolt, jobbja görcsösen markolta a kardját. Azután mély lélekzetet vett, mintha meg akarna hasadni a mellkasa s felegyenesedve néhány lépést járt a hosszú teremben. Majd megállt a freskó előtt, mely szent Sebastianus vértanút ábrázolta nyilakkal átlőtt, vergődő testtel s hosszan nézte a kíntól vonagló szakállas arcot. A festő remeket alkotott, a kínzott test véres szenvedése, a szent arcának fájdalmas ártatlansága, szemének bágyadt, de az égre feszülő lázassága, a fatörzs görcsös és szinte kegyetlen keménysége, melyhez kötözték, dermesztő volt. De Béla mintha nem látta volna. Azt a másik alakot látta, aki Kő monostorában ott állt az ajtó mellett nyugodtan, mosolyogva, szemében szolgálatkész hűséggel és suttogva biztatta őt, hogy egy tömén lovasa áll fegyverben, csak izennie kell s a patvarkodó, gyűlölködő urakat felkoncoltatja. A király keserűen elmosolyodott, keresztet vetett s megfordult. Hirtelen mozdulattal leült medvebőrrel takart székébe s fakó hangon mondta:

- Tudjátok meg, mi történik odaki. Ti kedég eredjetök, atyák. Dolgaim vagynak.

Az udvorispán meghajolt s előre eresztette a priort, meg a barátokat. Azután kilépett ő is, fekete borzképe még feketébb volt, mint rendesen, sötét szemében konok gyűlölet izzott. Úgy ment ki, mint akinek malomkövet akasztottak a nyakába.

- Most kedég lássuk, azmivel Isten terhel - intett a király. - Beszélj, nádor uram.

Dénesfia Dénes csendesen beszélt. Szavai, mint a jégeső, ropogtak a nagy teremben. A király belebámult a napsugárban táncoló porszemek játékába.

- Nagyúr, Tikával akarék beszélni ma röggel, hivatám, de nem lelik. Tűvé tevék érette egész Budát. Uram, az budai zsidók mindahányan felkerekedének, öszveszedék ruháikat, kéncseiket, szekereket vevének s családostul elindulának Esztrigán felé. Csak némely ifjabbak maradának itt.

- Tika... - legyintett a király megvetően. - Adék nékiek szabadságot, magukat kormányozhatják s Tikának még falvakat is adék Mosonban... Mit várnék immár tőle?

- Illye kifakgata két tartár foglyot, - folytatta egyhangúan a nádor - s megtudá, hogy Sámuel espán úr űnagysága, az gyalázatos áruló, az tartár kán táborában vagyon. Már régön megérték egymást.

- Tovább.

- Némely dunántúli urak, kik hírt nyerének az ország állapotjáról s nagyságod szorongattatásáról s kik láták a vérös kardot is, midőn prisztalduszaid hordozák, bézárkózának falvaikba, némelyek várasaikba s azt mondják, védje magát Béla úr tetves kúnjaival. Ez kedég azért vagyon, mert, mint mondák is, visszavevéd Endre úr adományait.

- Csak tovább - biztatta ridegen a király.

- Uram, Barszfia Miklós, meg Laczkfia Miklós urakról is hallám, hogy a némöttel vált izenetöket.

- Ird, Istefán uram - intett a király Báncsa-nembéli István kancelláriusnak. - Barszfia Miklós és Laczkfia Miklós uraknak s mindön uraknak, kik résztvevének ama gyalázatos Apodfia Dénes nádor és Szakállas Mika, valamint Kácsik-nembéli Simon úrnak, Bánk úr vejének szövetségében, kegyelem adatik s bínök megbocsáttatik. Minden birtokuk, jószáguk adassék vissza, ha ez roppant megkésértetés üdején mellénk állanak s az tartár ellen segélnek.

A kancellárius hollótolla csikorogva szántotta a hártyát.

- Megbocsátok minden ellenem vétötteknek - folytatta a király tompa hangon s keserűségtől meg-megránduló arccal. - Térjenek magukba, vessenek számot magukkal tetteikért s imádjanak Isten atyánkhoz, hogy legyön hozzájuk kegyelmes.

Hosszú csend következett, végre Béla intett s a nádor szólott:

- Vagynak még főként németöt nembéliek, kik Frederikusz úr űnagysága hűbérét kévánják, nagyúr s szüntelen izengetnek egymásnak is, Frederikusz úrnak is. Nem hagyának fel Apodfia Dénes úr terveivel. Beszélik, hogy az tartárt csak a papok találák ki, hogy ne kellessék elutazniuk külországba, a zsinatra. Közöttük vagyon Guth-nembéli Márton úr Szálából és Máté úr Újvárból.

- Ők most tetűk e koszlott ország testén - mondta Béla undorral s kiköpött. - Nyizsegnek s várják napjuk felkeltét. Amikor vért kaphatnak az ország élete árán. Majd reájuk kerítem a sort, ha Batu kán űnagyságával végezénk.

Az öreg Illye lépett be. Süvegét bal hóna alá szorítva mélyen meghajolt, ujjaival a homlokát érintve köszöntötte a királyt s mintha más nem is lett volna a teremben, dühösen vetett egyet rongyos, mocskos farkasbőrén. Rekedten szólt:

- Nagyúr, Tázlár úr elméne.

- Mit bánom én! - csattant fel a király bosszúsan.

- De bánod, bizony, mert elméne a kúnokval.

- Miféle kúnokkal?

- Mondom, uram, hogy bánod, mert felkerekedék Köteny úr felesége, fia, néhány testőrzője s végezetül Tázlár úr. S elmenének, Saroksár irányában, ki merre láta. S ahány kún vala a seregben, uram, az mind felkerekedék, mint szélben az varnyú s elvágtata.

Béla hallgatott. Hiszen nem lehetett másként.

- Nékiek még jó is, nagyúr - hadarta tovább hangosan a vénember. - Mert azkik maradának, vagy nem vevék észbe, mi történt, felkoncolva hevernek az sárban. Kutyák vonszolják testüket. Meg némely urak fegyvertáncot járnak hulláikkal.

A király fel akart ugrani, kiáltani akart, de nem tudott. Dermedten ült. Közönyös volt. Most már hadd jöjjön a többi. Isten megveri őt, belé kell nyugodnia...

- Most azután kezdődik a haddelhadd - tette még hozzá mérgesen Illye s korbácsát megsuhogtatta. - Mert az, uram, ahány vagyon, mind fegyverre kap s megyen, amerre valamit lel. Ezt is az urak tevék - mordult mégegyszer, mintha ugatna. - Ez tábor? Ez sereg? Ez vitézi nép? Ganéj, uram! Ezök kresztyén urak? Magyeri kerál jobbágyai? Ganéj, nagyúr! Nézd meg, mi vagyon a városban. Mint a disznók, törik, túrják egymást. Ganéj uraid vagynak, uram!

Végigvágott bütykös, piszkos, hasadozott csizmáján, kiköpött s kiáltva fejezte be:

- Most láthatod, uram, kiknek kerála vagy.

- Takarodj, ne károgj te is! - kiáltott rá Béla vérig dühítve.

- Jó, jó, majd visszahívsz. De nézd meg jobban kényös jobbágyaidat. Micsoda kresztyénök ők? Verje meg őket, Ukkon!

Kifordult az ajtón, bevágta magamögött s még hallani lehetett, amint odakint hangosan káromkodott és dörmögött.

Azzal, hogy Tázlár és a sereghez tartozó kúnok felkerekedtek, alig törődött valaki. A király nagynehezen visszazökkent gondolataiba s tovább intézkedett. Báncsa-nembéli Istvánhoz fordulva kérte, utazzék Esztrigánba a királynéhoz és gyermekeihez, vigyázzon reájuk Haholt-nembéli Mihállyal, Mária asztalnokmesterével, míg ő a haddal van.

- Ha kedég Isten bölcsessége úgy látná jónak, hogy életömet venné az hitért vívott harcban, - fejezte be szavait kissé nyugodtabban - legyön gondotok reájuk, ártatlanokra s vigyázzatok fiacskámra, Istvánra, az korona örökösére. Növekedjék hitben, erőben, s tanéjtsátok meg reá, hogy a fiúnak különbnek kell lennie atyjánál.

Az urak lehajtották a fejüket s torokköszörüléssel iparkodtak elrejteni meghatottságukat. Ebben a pillanatban mindennek különös jelentősége támadt. A szent Sebestyénnel díszített fal hosszú, boltíves síkja rájuk borult, s oly súlyos volt, hogy lélekzeni is alig tudtak, a magas, keskeny, boltíves ablakok máriaüvegein szikrázva villódzott a tavaszi napfény s a nehéz bútorok, a falak mentén vonuló vasveretes koporsók, az öblös székek lecsüngő hiúz-, medve- és farkasbőreikkel, mintha megéledtek volna. Az érsek keresztet vetett, a nádor zavartan fogta az orrát s pislogott. Mindnyájan érezték, hogy halál vár reájuk s rövidesen tán tartár lovak nyerítenek ebben a szép, oszlopos, boltíves teremben s véres hullák hevernek a faragott lépcsőkön...

- Ámen - dünnyögte a kancellárius, álmatlanságtól, étlenségtől sovány, gyűrött, átszellemült csupasz arcát lehajtotta, hogy hajkoszorús fejebúbja megcsillant.

- Benned vagyon bizodalmam, ézös felem - beszélt tovább a király fakó hangon, szinte ijesztő nyugalommal. - Magadnak soha semmi, éjed-nappalod, imádságod és munkád másért. Harácsok, csalárdok, árulók, az országot bitangra vetők üdején igaz kresztyén, férjfiú és kard hijján is vitéz.

- Megszégyenítesz, nagyúr - dadogta a kancellárius.

- Jól vagyon. Még ma indulsz.

Ezután újabb intézkedéseket tett. Az érsekhez fordulva röviden megfeddette, hogy mindenáron támadni akar, holott jobb lesz, ha bevárják, míg minden vidékről megérkeznek a hadak.

- Addig kell támadnunk, uram, - lobbant fel az érsekben a türelmetlen katona s szép, feketeszakállas, barna arcát felvetette, megrázta magát, mintha vízből bukkanna fel, izzó fekete pillantását a királyra tűzte - míg az ellenség be nem rendözködik, el nem igazodik, még maga is fél. Én azt mondom, uram, vagyunk itt elegen s mije vagyon a kánnak? Egy töménje, vagy annyija sem. A falusi nép még nem félemledék meg s ha mink innét nyomjuk űket, mögöttük feltámad még az ártatlan fűszál is. Meddig szarakodjunk itt, nagyúr? Míg környöskörül fel nem dúlnak mindönt s fel nem éljük magunkat münk is, akár az sajtban rágódó egerek? Máris ötször annyit követelnek az űzérök mindenért, mint ezelőtt s vagynak polgárok, kiknek immár köleskásájuk sincsen. Osztán hozhatnak ám Tartarosz ördöngei hadi készületöket, ostromszerszámokat, felgyujthatnak, lepusztíthatnak, kiölhetnek mindnyájunkat. Csak jobb kimenni elejbök, kiszorítani az országból s örvendezni, hogy palánkjaink közé nem tevék be csizmáikat!

A király figyelmesen hallgatta, felállt, járkálni kezdett. Kezeit az övébe dugva, viaskodott magában a vitéz érsek szavain. Igen, tán igaza van. De hátha ezzel a ma még maroknyi sereggel kockára vetik az egész országot? Illye és a nádorispán naponként egzaminálták a kémeket, vallatták az elfogott tartárokat. Amit mondtak, lehetett hazugság is, igazság is. Egyiküköt tömén harcosról beszélt, a másikuk ötven töménről. Egyiküköt szerint pokolbéli szörnyek lovagolnak a kán seregében, másikuk szerint soha nem látott szerszámok és eszközök birtokában vannak. Az bizonyos volt, hogy a kisorosz és mordva fejszék néhány nap alatt ellepték és eltakarították a Kárpátok bevehetetlen gyepűit, felgyújtották a kidöntött fatörzseket, elgördítették a mozdíthatatlan sziklákat, visszaterelték medrükbe a patakokat és elzárták a vízeséseket, - csudát míveltek. S az is bizonyos volt, hogy a nádor vitéz seregét, ott, a hegyvidék szakadékai között, hegyoldalakon, erdőség közepében, járhatatlan és ismeretlen területen megverték, felkoncolták s úgy bekerítették, hogy alig menekültek néhányan a biztos halálból. Azt is meg lehetett állapítani a gyakran ellentmondó kémhírekből, hogy Heves felől egy jó tömén, vagy annál is nagyobb sereg vonult Pest alá és szétterülve a mocsaras síkságon, a téli nád bozótjában, fűzfák és rekettyések rejtekében, tán a többieket várja. Hírek érkeztek Lengyelországból is. Valami tartár sereg oda is betört. Igaz, ez lehetett rémhír is. Az sem volt bizonyos, hogy a Tisza mentén lefelé kanyarodó sereg tartár had-e, vagy csak kún, esetleg éppen hűséges, a királyhoz húzó törzsek lovassága... Sok igazság volt Ugrin érsek harcias szavaiban, de igazuk lehetett a rémhíreknek is...

- Mégsem játszunk asikot - mormogta.

- Űk sem, nagyúr - vetette ellene az érsek. - Azért, ha látják, hogy rájuk rohanunk s nem ijedünk meg tőlük, elviszik az irhájukat s beérik az eddig rablottakkal.

- Vácot megvívák - vitázott a király.

- Vác patkányfészök vala. De Pest, az Pest. Itt vagyon az ország kerála, seregének magva, ami meg eztán jön, uram, tiszta nyereség.

A király nem döntött, hanem izgalmában elhatározta, hogy lóra ül s bejárja a várost. Maga szemével akarta látni, mit míveltek a kúnok és ellenfeleik. S hogy a sáncokon és palánkokon rendben van-e minden, erős felügyeletet tartanak-e a száznagyok és ezernagyok s a város mesterembereinek vezetői. Azt is látni akarta, folyik-e valamelyes szállítás a lágymányosi révnél s nincs-e szükség valahol az ő kemény, igazságos parancsaira. Meg úgy vélte, lecsillapodnak, ha őt látják.

2.

A kolostor udvarán lézengő papok messziről, nagy alázattal s félelemmel lesték, milyen kedvében van a király. Közömbösnek látszott, arca sápadt volt, szeme álmatlanságtól vörös, de mozdulatai gyorsak és túlfeszítettek. Mögötte az érsek, a nádor és Illye ment át az udvaron. Lovukra vetették magukat s elindultak a szép, hűvös, verőfényes tavaszi napban.

Pest házai odakönyököltek ki a Dunapartra. A város alsó szélén feküdt a kolostor. Közepén egy régi, vaskos, megbarnult templom s a templom körül a polgárok házai, műhelyei és udvarai. A lovak csűdig jártak a szemétben és porban. Száraz tavasz volt és a felkerekedő forgószél ördöngösen táncolt a szeméttel és homokkal. A hosszú, alacsony téglaházak zsindelytetejükkel szinte elnyúlva sütkéreztek az édes napsugárban. Mint a méz, úgy folyt a napfény.

A rendetlen, szűk és görbe utcákon tömegestől tolongott a sok ember. Mészárosok, hentesek, cserzővargák, csizmadiák, kádárok, kerékgyártó bognárok, hajóácsok és kőmívesek, mindenféle mesteremberek tolongtak lándzsával, széles karddal felfegyverkezve, olyan büszke, önmagukat is csodáló arccal s kidüllesztett hassal, mintha puszta megjelenésük elegendő lenne az ellenfél megrémítésére. A mészárosok s hentesek bárdjaikat és hosszú késeiket fegyverként hurcolták, a cserzővargák büdösek voltak a rothadt bőrtől s a cserzéshez használt kutyaürüléktől, övükön a bőrkaparó kést lengették. Bognárok és kádárok vállukon vitték kalapácsaikat, kovácsok a nehéz pörölyt, nemrég még békés munkájuk fegyvereit, most pedig készen, hogy a kürtök szavára a sáncokra és palánkokra vonuljanak, forró szurkot zúdítsanak a támadókra, nyilazzanak és verekedjenek s akár a hátukkal támogassák az eresztékeikben ingó vastag tölgykapukat.

A német és latin polgárnép közé vastag asszonyok vegyültek, kendőbe kötött szilkékben vitték az ebédet szolgálatban levő uruknak, testvéröknek, vagy csoportokba verődve pergő nyelvvel, visító hangon tárgyalták az eseményeket. Köteny „király" felkoncolása, feleségének, fiának és Tázlárnak a szökése, a kún harcosok felkerekedése, mind olyan esemény volt, amit tövérőlhegyére éppen az asszonynépnek kellett megvitatnia. Zagyva, lepcses, piszkos, kíméletlen és gyáva népség volt ez, sem a király, sem valamirevaló magyar vitéz nem szerette. Fogukhoz verték a dénárt, alkudoztak, adtak és vettek egész nap, futkostak a városban s egekig magasztalták portékájukat, vagy csepülték a másét. Tudták, hol kinek született gyermeke, kit vert el az ura, ki látott kísértetet az éjszaka, mennyi só érkezett alulról a kerep-hajókon, miről fog vasárnap prédikálni a kövér, zömök, közömbös tekintetű prior, miért nincs a királyné az ura mellett s mit beszélt az éjszaka Béla és Frederikusz, amikor csak ketten voltak a házban.

E polgár urak és asszonyságok nem győzték csodálni az osztrák herceget. Tátott szájjal és főtthal szemeként kidülledt tekintettel meredtek rá, amikor hozzá hasonlóan gyönyörű, szívrepesztő és hősi csapatával végiglovagolt, szőke haját és szakállát, egy kissé a vörösrézhez hasonló képét, egyenes orrát s lefittyedő alsóajkát gőgösen meghordozván a napvilágon. Ez igen! *Téz aba jó! Wonderbahr... Dux magnificus!* Micsoda óriás, nem olyan korcs tuskó, mint a magyeriak. S milyen sastekintetű. Milyen vitézi tartású. Micsoda vértje van, hogy villog kar- és lábvasa, mellvértje, tollas sisakja! Mily rettenetes paripán ül, egy-egy combjából kitelnék egy egész magyeri hátasló. Fara olyan, mint egy jól megtermett mészárosnéé. Mily félelmes pallosa van a hercegnek, két kézzel lehet csak felemelni. És a sarkantyúja hosszú, mint egy késpenge, hegyes, mint a tövis. Paizsa, akár egy vastekenő. Ez ám a lovag!

Igaz, a magyeriak között is van szép számmal vértes vitéz, nehéz ló és széles pallos. De hiába, csak ez az igazi. Béla? Béla nagy király, vitéz harcos, okos ember, alázatos és szelíd, erős és vallásos, igazi ivadéka az „öreg" Bélának. Szép ember. De király az olyan, aki mindig sötét,

egyszerű ruhát visel, nincs bajusza-szakálla, akárcsak némely papoknak és oly sötét és komor, mintha temetésen volna? Fridericus szőke, kékszemű, magabízó, vidám és gőgös. Ez, ez a Béla úr? Nemhiába ölték meg az anyját...

Ha Fridericus végigcsörömpölt vitézei kis csapatával, döngő, szélespatájú, rengőfarú lován, az utca szájtátói és a hősileg halálraszánt mesteremberek, pesti civisek elámulva nyitottak utat. Boldogok voltak, ha lova bűze megcsapta orrukat és a sarat, melyet a tányérszerű paták rájuk freccsentettek, nem törölték le. Amint elhaladt előttük csípőre támasztott kézzel, kalimpáló fegyverrel, kongó pajzzsal s röhögő kíséretével, kitört az ujjongás, *hoch* és *heil* rivalgott s *vivát* zengett, bársonysapkák repültek a magasba, a nők megtörölgették szemüket, a férfiak összeverték fegyvereiket és pajzsaikon dörömböltek, mint játszó gyermekek a fazékon.

A király vonulását is megbámulták, szájtátva fordultak utána, vivátoztak és hochoztak is, volt némi zörgés, dörömbölés, de hamar a dolgukra vagy dologtalanságukra siettek. Itt halakra alkudott hápogó, elnyujtott német nyelven egy asszony, a halasember kétségbeesve vakarta a tarkóját s apránként engedett az árból, amott egy kovács verte az üllőt s megfordulva a király után, fekete kezét a homlokához fente. Távolabb vendéglő volt, forgács fityegett az alacsony bejárat fölött s a sötét házból messze kihallatszott a fényes nappal részegeskedő katonák ordítozó éneke. Egy tágabb utcarészen hosszú, nyurga, madárfejű csavargó ágált, karja cséphadaróként járt, rikoltó hangja károgásként hangzott. Hóna alatt damborát szorongatott. Azután magyeri lovasok csörtettek elő vékony, csontos, könnyű paripákon, görbe kardjuk, ijjuk, tegzük, csákányuk zörgött, kengyelvasuk mellett uruk színeivel díszített zászlócska repkedett a dzsidájukon. A király közelébe érve utat nyitottak, visszafogták lovukat s ujjukat a homlokukhoz emelték. Nem rivalogtak s nem lelkesedtek. Hetek óta lézengtek ebben a szűk, túlzsúfolt darázsfészekben, várták a harcokat és a zsákmányt, unalmukban rengeteg bort megittak, rengeteg polgárasszonyt kétségbeejtettek, még több polgárt kékre-zöldre vertek, kiborogattak egy sor halaskosarat, kitakarítottak néhány szerecsen és zsidó ruhásszekeret, áldott állapotba juttattak sok lenszőke, kékszemű, tömpeorrú, dudorihomlokú, nagylábú és telhetetlen polgárleányt... Türelmetlenek, verekedők, káromkodók s elégedetlenek voltak, szidták a király gyávaságát és fenyegetőztek, hogy hazamennek, ha nem eresztik rá őket a rongyos, kutyapofájú, ugató tatárokra.

A templom előtt tolongott a nép. Annyian voltak, hogy nem fértek be, kint térdeltek a szabadban s a belülről kihangzó, kétségbeesett, jajgatáshoz s vonításhoz hasonló litániát maguk is zúgva mormolták, mintha nem a zajos, fegyvercsörgéstől, lázongástól, káromkodástól, énekszótól, rikoltozástól, meg lónyerítéstől hangos világban lennének, hanem lelkük legmélyebb magányában s a legáhitatosabb csendben.

- Arany ház! - hangzott a templom belsejéből a pap elnyujtott szava halkan.

- Imádj érettünk! - zúgta rá a tömeg lázas kiáltással.

- Békességnek ládája...

- Imádj érettünk!

- Mennyei kapu...

- Imádj érettünk!

- Hajnali csillag...

- Imádj érettünk!

- Szép Hódnál...

- Imádj érettünk!

- Világos Napnál...

- Imádj érettünk!

A király és kísérete megállította lovát s levette kalpagját. Béla haját megborzolta a szél. Sápadt arcát lesütötte, kezét összekulcsolta. A többiek követték. Megrendülve, reszkető szívvel hallgatták és mormolták az éneklő hangsúllyal zúgó létániát. Olyan váratlanul s meglepően sodródtak bele a legvadabb tülekedésből a legájtatosabb kétségbeesés rimánkodásába, olyan forrón szakadt rájuk a Boldogasszonyba vetett makacs és rettegő hit áradása, hogy szívük elfacsarodott, szemükbe könny tolult, széles mellük mohón szívta a levegőt, mint a fuldoklóé, kit az utolsó pillanatban emeltek ki a mocskos áradatból. Igy álltak ott sokáig, míg a létánia véget ért s akkor keresztet vetve indultak tovább. A földreborult nép észre sem vette őket. Behúnyt szemmel imádkoztak a zsúfolt templomtéren s mitsem törődtek azzal, hogy földi király, e világból való érsek, nádorispán, testőrzők csapata, fegyveres urak és horkoló paripák állnak mellettük! Amikor ők az égi királynő sugárzó színe előtt térdeltek s égi hadak erejébe vetett hittel rimánkodtak irgalomért!

Béláék nyomában még sokáig hallatszott a magasra emelt hangok zúgása. Révülten, mintha varázsigéket hadarnának, zengték a könyörgést:

- Istennek báránya, ki elveszöd ez világnak bínét, kegyüggy minekőnk! Istennek báránya, ki elveszöd ez világnak bínét, hallgass meg münket! Istennek báránya, ki elveszöd ez világnak bínét, jorgalmazz minékőnk! Krisztus, hallgass münket! Krisztus, meghallgass münket!

Ebben már volt valami a téboly fenyegetéséből. S üvöltve zengett mögöttük, hogy azután elhaljon a lármában, utcai zsivajban, a házak torlódásában, mint a visszhang:

- *Kirie eleisooon! Kriszte eleisooon...*

- Uram, meghallgass münket... - dünnyögte a király s elrévült arcán látszott, hogy a dermesztő zsolozsma dallamát hallja most is. Évenként elhagyta Esztrigánt, a csodálatos palota díszes termeit, a faragott, rendíthetetlen oszlopokat, a lendülő boltíveket, a ragyogó festményekkel beírt széles falakat, a lépcsőket és folyosókat, az egész, évszázados remekekből felépült, szinte magától megnövekedett s pompában kibomlott háztömeget, a sejtelmes fákkal beültetett kerteket, a közelről látszó Visegrád meredek csúcsát, az őserdőkkel borított hegyoldalakat, az érseki templom mély harangzúgását s Budára jött, hogy a sokkal kisebb és szerényebb palota, a csendesebb környék magányában merüljön áhítatba. A nagyhetet azután teljes magányban töltötte, böjtölt és imádkozott, gyóntatójával, egy vén, együgyű, szelíd gvárdiánnal társalkodott, hallgatta felolvasásait Jézus kínszenvedéséről és a feltámadás misztériumáról. Csak nagyszombaton szokott megérkezni Mária a gyermekekkel, hogy égő gyertyát szorongatva együtt lépegessenek a körmenetben a baldachin mögött, lehajtott fejjel énekelve a *Tantum ergo* lassú dallamát s beszíva a tömjén kábító illatát. Úgy mentek ott levett kalpaggal az udvari előkelőségek és hölgyek csapatában a szegény nép között, mintha maguk is a legkisebbek és legszegényebbek közé tartoznának. A lengő zászlók magasan lobogtak a tavaszi alkonyatban s a budai hegyek elárasztották a világot illatukkal.

Milyen más volt ez az idei nagyhét! Milyen más magány volt ez! Milyen más megrendülés a Jézus áldozatára való emlékezésben! Milyen más elmerülés volt ez, milyen számvetés, szembenézés és ítélet! Az emberek, akik Budára és Pestre menekültek távoli falvakból, vagy akik Vác rettenetes napjaiból csodálatosan szabadultak, odahagyva mindenüket és csak a puszta életüket mentve, elszakadva családjuktól s a vér és tűz borzalmas képeivel káprázó tekintetük előtt, milyen másként imádkoztak, énekeltek, borultak térdre s emelték könnyben

úszó, elgyötört, rémülten felmagasztosult arcukat! Még a harangok is úgy zúgtak, mint tűzvész idején... És sehol, sehol nem tudták ujjongva énekelni a feltámadás öröménekét!

A zsolozsmázás, harangozás és körmenetezés mindennapos volt. Hosszú áradatban kígyózott a tömeg a papok díszes ruhában lépegető alakja után. Akár esett, akár verőfény volt, akár szél dühöngött: fennen lobogtak az egyházi zászlók, kanyargott a tömjénfüst, csilingeltek a csengők és zengtek a harangok. Béla most visszagondolt azokra az esztendőkre, amikor undorító perlekedés folyt a király és a pápa között, amikor egymást érték az interdiktumok, a pápa külön követe folytatta vizsgálatait, pénzen, birtokon, feleségen és ágyasokon tülekedett a papság, Endre, az első apostoli király, László és az „öreg" Béla utóda szerecsenekhez és zsidókhoz illő alkudozásokat folytatott, nádorispánja a székesegyházban verte arcul az érseket, a váci püspököt az oltártól cibálták le fegyveres katonák, lócsiszárok módján folyt az ígérgetés és becsapás, a dénárok tízezrei sikkadtak el s az ország fejének még halála előtt is lakodalmon, kerti mulatságokon, sípon-damborán, nyakló nélküli adományozáson, hízelgők jutalmazásán, cselszövők dédelgetésén, harácsolók országárulásán folyt el minden jószága. A tatárok dúlása *már akkor* kezdődött! Ami most történik, kúnok felkoncolása, osztrák herceg előtt való megalázkodás, az urak kaján viselkedése, a más kárán való örvendezés, a más hullásából való haszonhúzó, várak romlása, seregek züllése, zsidók és szerecsenek tobzódása, a tatár betörése - mind csak azokból az időkből folyik.

Némán lovagolt s nem hallgatott az érsekre, aki aranyosan, csótárosan, szép fekete szakállát a napfénybe emelve ügetett a szomorú nádorispán oldalán s hadi nézeteit fejtegette. Azt sem hallotta, hogy nyomában mindenütt felhangzanak a háromféle nyelven kurjogatott szidalmak. Csak akkor rebbent fel elmerültségéből, amikor lefelé haladva a Duna partján, nagyobb verekedő csoporthoz értek. Ekkor felocsúdott, tekintete komorrá s vaskeménnyé vált, arca bíborpirosra gyűlt, keze megmarkolta a fonott korbácsot.

- Száznagy! - ordította kegyetlen hangon s lovát visszafogta, mire valamennyien megtorpantak.

A szétrebbenő csapatból kiugratott egy marcona, fonotthajú, zsírtól fényes, állig fegyveres, vörösdolmányos vitéz. A királyi sereghez tartozott.

- Mi történik itt? - rivallta a király, mint a kürt s meglendítette korbácsát.

A csapat dörmögve, sötéten pislogva állt körül négy bőrruhás kún lovast. Egyiküknek vérben úszott az arca, fülét korbáccsal szakították le, a másik elhasadt csákánynyelét nézegette, a harmadik meztelen kardot eresztett most hegyével lefelé, a negyedik meg, egy kérgesképű ősz vénember, felháborodott, vonító hangon, kún nyelven méltatlankodott.

- Öljük e disznókat, nagyúr - felelt konok, mély hangon a száznagy.

- És te itt vagy? Látod és hagyod? Meztelenre vetkőztessétök! - parancsolta szinte szikrázva a dühtől.

A testőrzők közül előugratott három vitéz, lováról lehúzta a száznagyot, maga is nyeregből szökve pillanatok alatt földre teperte s lehasogatta róla a ruhát.

- Korbáccsal verjétek el innét az alávalót! - ordított Béla egész testében remegve.

Síri csend támadt. Pisszenni sem mert senki. A testőrzők fonott szíjkorbácsai élesen csattogva szabdalták a mezítelen embert. Hátán, mellén, combjain, hasán, arcán hasadt a bőr, kibuggyant a sötét vér. A király kiköpött.

- Majd megtanajtom én ezt a becstelen népet! - tette hozzá nagyot fújva s villogó szemmel tekintve körül. A távolabb állók elsomfordáltak, dünnyögtek, a közelállók dermedten néztek maguk elé. Azután megsarkantyúzta lovát s vágtatva indult neki a Dunapartnak.

Hosszú nyargalás után valamennyire megnyugodott.

- A baj nem is itt vagyon - mondta rekedten a nádorispánnak, amikor csendes lépésre fogta a lovát s körültekintett a tájon. - Sáncaink erősek, hadinép is vagyon. Az tartár sereg, tudjátok, nem is lehet valami nagy. A baj máshol vagyon.

- Uram, - szólt az érsek komoran - bínes vagy ez embör megkorbácsolásában.

- Igaz, bínes vagyok - dünnyögte Béla s megsimította homlokát, kalpagját levette, hogy a szél hűtse egy kissé. - Mert a száznagy nem tehet róla, hogy azt tévé, amit tött. A száznagy bínéért is atyám felel.

Dénesfia Dénes másra akarta terelni a szót.

- Ha megérkeznek mind az urak s fegyvereseiket sem felejtik otthon, meggyőzzük a bajt - mondta lassúdan s megigazgatta beteg karján a kötést. - Csak a kúnokat kell megbékítenünk, uram, s visszafordítanunk. De úgy, hogy Fredericus urat azért fel ne bőszítsük.

Az érsek nem szólt. Ő maga sem szerette a kúnokat s titkon örült, hogy nem olyan nagy urak többé, talán kezesebbek is lesznek ezután. Mert amilyen hevesen kikelt Kő monostorában azok ellen, akik a kúnokat gyalázták s a királyt hibáztatták, annyira megbánta ezt azóta. A kúnok ugyancsak használták megnőtt szarvukat. Úgy látták, a király azért dédelgeti őket, mert nélkülük a teljes romlástól tart. Végül a király környezetében mindenütt kúnokba ütközött az ember. De ezt még lenyelte volna valahogy, ha ki nem derül, hogy Isten e legújabban megkeresztelt bárányai nem bárányok, hanem pogány, vad, pusztai farkasok. Amit megláttak, a magukénak tudták. Terveket főztek, hogy a romlott magyeri népet ki kell tépni bűneiből, ezt pedig úgy érhetik el, ha szidják az urakat, csúfolódnak azon, hogy míg egyfelől jószágban, kincsben, hatalomban dúskálnak, párnákon henteregnek, másfelől a nép odaragad a földhöz és szolgaságba süllyed. Minden baj oka a kőház, a szántás-vetés, a langyos nyugalom. Hogy lehet egyes családoké a föld? A falu? A nép? A föld mindenkié, Isten azért adta, hogy legeltessünk rajta. Egyik törzs itt, a másik törzs ott, egyik nemzetség erre, a másik amarra. S mit keres az a sok pap mindenfelé? A templomok tömvék arany-ezüst edényekkel, a barátok fennen hirdetik az alázatot, megbékélést, jézusi szeretetet. A papok el akarják puhítani a népet, hogy irtózva vegye kezébe fegyvereit s reszkessen az ellenség vérének kiontásánál. Ezt mívelik a papok. A király meg sereget akar és harcolni akar. És vajjon nem csupa idegen jöttment viseli a csuhát? Mit akarnak itt a németek? Micsoda ország az, ahol bebocsátják a legdühösebb ellenséget az asztalhoz, ágyhoz, fedél alá?

S milyen erkölcseik vannak a kúnoknak! Az érsek minden igaz kresztyén lélekkel együtt borzadott tőlük. Eszük ágában sem volt elkergetni ágyasaikat. Sőt szép magyar nőket raboltak hozzájuk. Az ember örüljön az életnek és szaporodjék - mondták. Az az igazi férfi, akinek harminc-negyven gyermeke is van. A csordáknak, méneseknek és nyájaknak is szaporodniuk kell, csak az embernek nem? És ezt a borzasztó erkölcsöt egyre többen követték a magyeriek közül is. Feleségük mellé kún nőt szereztek. Nem is egyet. Ha kúnt nem, hát mást. Rabszolgálót.

A kúnok mindenestül idegenek voltak, testük-lelkűk szerint. Idegenebbek, mint akár a németek, akár az olaszok. S hány esztendőnek kell elmúlnia, míg beleszoknak az itteni életbe és törvényekbe... Addig szétrepesztik az egész országot.

3.

Ebben az időben hajnaltól késő éjszakáig, vagy éppen hajnalig tartott a nap. Ha a király most paraszt lett volna, vagy akár közönséges katona, - békés, vidám és lusta életet élt volna. Elvégezvén a mezei munkát, este énekelt vagy mesélt volna a tűznél s gyermekei között vidám örömmel tért volna nyugovóra. Mint katona, megkapta volna a kölest, ivott volna reá egy kupa bort vagy éppen kancatejet, játszott volna a tábortűznél és a szellős sátorban bajtársaival aludt volna, mint csendes tófeneken a szikla. De király volt s annyi hatalmat sem adott néki Isten, hogy kedve szerint elvonulhatott volna valamely távoli klastrom csendes zugába s hallgathatta volna vén, mosolygó szerzetesek felolvasását a könyvesházban. Annyi hatalma sem volt, hogy Pécsváradon, a Zengő erdőborította csúcsa alatt hallgassa a tavaszi rigók és pintyek szavát.

Látszólag szörnyű zűrzavar tombolt körülötte, de azért volt ebben a zűrzavarban valami lüktető szívverés, - ha beteg szív verése is. Tömör udvorispán sötét borzképpel jelentette kora hajnalban, - ha úgy esett: fényes délben vagy késő éjszaka is, - a kémek híreit. A vén Illye hol a házőrző kutya hűséges alázatával, hol mérges kaffogásával és szemtelen káromkodásaival zaklatta, hírül adván, hogy a szüntelen fáradozó hóhérok mit vettek ki az elfogottakból. (Többnyire vagy nagyon keveset, vagy hazugságot.). Arról is beszámolt, mi történik a seregnél. Mi a katonák kívánsága, panasza, fájdalma. Mit művelnek a kúnok, a németek, Csák-nembéli Máté az élelmezésről beszélt. Szállítanak-e még sót a hajók az ország déli részéből, van-e köles, liszt, hús, olaj s egyéb. Miként zsarolják a lakosságot ugyanazok, akik órákig létániáznak a templomban s könnyekben úsznak az áhítattól és félelemtől. Rátold-nembéli Gyula országbíró a zsidókat szidta s pontosan jelentette, mit mívelnek, hogy szállingóznak el Budáról, viszik magukkal dénáraikat és ékköveiket, meg mindenféle holmijukat batyuban, ponyvás szekéren Esztrigánba, Fejérvárba, vagy a távoli, nyugatmagyarországi végekre. Még a Dunántúl folyt valahogy a vámszedés, vásárpénz-behajtás, adógyűjtés, de a Tiszántúl minden megbénult, mióta Sámuel, a szerecsen kamaraispán, a tartár kán táborába utazott. A sókamarákkal súlyos zavarok voltak. Megállt a pénzverés is. Ellenben a csanádi klastrom barátai templomi edényekből vertek pénzt s szépen el is terjesztették. A nép nem akart pénzhez nyúlni, mert félt, hogy hamisat kap. Gyula úr megtetézte mindezt észveszejtő számadásaival, lajstromaival. A nádorispán az érkező, vagy nem érkező seregekről beszélt, a várak állapotáról, sereget követelt ide is, oda is. És fegyvert. Megérkezett Esztrigánból Mátyás érsek is. Több méltósággal, de ugyanazzal a bezúduló erővel, mint régen, berontott a király kolostori szobájába, roppant mellére ölelte, megcsókolta jobbról-balról s áhítatosan megáldotta, majd bömbölő medvehangján elrecsegte, hogy nem kell félni semmitől. Igaz, hogy feketevasárnap Vác sok ezer ártatlan, kresztyén lakója szenvedett borzasztó vértanúhalált az igaz hitért, de most már nem tart sokáig Tartarosz rémeinek tombolása. Ő maga is jó vértes csapattal érkezett. Ezután elsorolta az egyház gondjait, kikelt Ostfia Benedek váradi püspök ellen, aki Primogenitus úr őtiszteletességével még egyre folytatja botrányos pereit és erőszakosságait Jézus parancsainak megcsúfolására. Szemrehányást tett az Endre által adományozott egyházi javak visszavétele miatt. Végezetül átadott egy levelet Máriától s élőszóval is elbömbölte, hogy a királyné nagyasszony s gyermekei jól vannak, várják Báncsa nembéli István urat s Haholt-nembéli Mihály, a nagyasszony asztalnokmestere mindent előkészített az osztrák határra való utazáshoz. Nagy szekerek mennek máris a határ felé a nagyasszony és a gyermekek holmijával.

- Ott vagyon Olimpiádisz asszony is, - fejezte be vidáman s megtöltvén egy kupát, egyetlen hajtásra kiitta, megtörölte bajúszát és nagy barna szakállát dédelgetőn végigsimította. - Hej uram, minő kis eleven, rakoncátlan csíkhal a küssebbik kerál, Istvánka űnagysága! Tőlem mindég el akará tépni nyakban való arany kresztyömet!

Hangjával, jövés-menésével, bömbölő intézkedéseivel, perlésével, káromkodásával és nevetésével megtelt az egész klastrom. Ő, meg az ugyancsak hatalmas, fényes, de nála komorabb Ugrin érsek felrázták nemcsak a kolostort, hanem végül az egész katonai tábort dühös és elszánt hitetlenségéből.

István kancellárius távoztával ezeket a tennivalókat is a nádor végezte. Mióta az Oroszkapunál oly váratlanul és csúfosan megverték s legjobb vitézeit szeme láttára koncolták fel, még hallgatagabb, kételkedőbb lett, sőt még régi gúnyolódó természetét is elvesztette. Röviden s szinte kísértetiesen adta elő kívánságait, hangoztatta ítéletét, szótlanul is éreztetve a rettentő súlyt, mely országnyi teherrel nehezedik valamennyiökre. Feleségét, gyermekeit leküldte Tomajba a Balaton mellé, méneseit átrendelte erdélyi birtokára. Egyedül volt ő is, mint Béla s ugyanazt a felelősséget és félelmet érezte, amit ő. Nem hiába voltak elválhatatlan, őszinte bajtársai egymásnak már szinte kamaszkoruk óta, nagyjából ugyanúgy ítéltek s ugyanúgy éreztek. Amikor a nádor a füstös gyertyavilágtól gyulladt szemét Bélára emelte, tudta, mit gondol a király s az is tudta, mit gondol a nádor. Hogy az ország milyen állapotban van, azt igazában csak ők ketten látták a legmélyebb mélységekig, a lelkek titkaiba nyúló gyökerekig. Éjszaka Dénes volt az utolsó, aki a király szobájából távozott s reggel az első, aki bejelentés nélkül benyitott hozzá.

Levelek mentek mindenfelé. Vidékre a püspökökhöz, várispánokhoz, külországba az akvilai pátriárkához: Bertholdhoz, Fredericus császárhoz, Lengyelországba, Csehországba... És levelek érkeztek onnét is. Északon is fenyegető viharfelhők gyülekeztek. Rómából a pápa írt. „Kedvelt fiúnk, - írta - ezidőszerint sem pénzzel, sem más módon nem siethetünk megsegítésedre. Azonban imádkozunk érted és országodért, hogy Isten szabadítson meg a csapástól. Ha a Sátán és Antikrisztus legrondább helytartóját, az igaz hit ellenségét sikerül lesújtanom Isten segedelmével, keresztes hadjáratot indítok a te igaz ügyedért. Ne szövetkezz és ne békülj Tartarosz ama rettenetes népével, hanem még országod, néped s a magad élete árán is állj ellen...”

Ott nyüzsögtek fegyvereseik élén a főpapok és szerzetesek. Ott volt Gergely győri püspök, a dícséretes erkölcsű és tiszta élettel messze földön dicsekvő Bertalan pécsi püspök, hadában Brana nemzetségeinek javával, ott volt Nyitráról az új püspök: Jakab és Erdélyből Raynald. Ez francia volt és csak latinul meg franciául beszélt. Igen nagytudományú férfiú. És egy nap megérkezett a király szeretett öccse, Kálmán herceg is Délről feleségével és szépszámú vértes seregével. Nyugodtan hagyhatta a déli országrészt, mert Zárával megegyezett s beültette helyőrségül Velence torkába egyik ispánját néhány száz fegyveressel. Ugyanakkor történt a megegyezés, amikor Velence elhatározta, hogy a tatártól a magyarok elleni hadjáratot fogja kérni.

Mindez a sürgés-forgás, ember, sereg, intézkedés csak növelte a zűrzavart, de növelte az élet lüktetését is. És a reményt, hogy sikerül átugrani a nagy szakadékon, amelyet egyébként senki sem látott olyan félelmesnek, mint a király és a nádor.

A mongolok egy csapata eközben Pest alatt tanyázott...

4.

Kálmán herceg feleségével: Salomével és kíséretével a fehérvári hadiúton érkezett Creynfeld mezejére. Ott a révnél külön révészek várták s míg a hajók átszállították a király öccsét, megerősített csapatok vigyáztak, nehogy váratlan támadás érje őket. A nagy hajókat válogatott rabszolgák hajtották, Boszniából került tagbaszakadt, barna szlávok, bogomilok. A révnél ott volt a király, Mátyás érsek, a nádor, Ugrin, Csák-nembéli Máté, Illye a testőrökkel, Kálmánnak régi ismerőse. A testőrzők között ott villogtatta vértjét s pompás fegyvereit Saint-Omer Vilmos, Ákos-nembéli Ernye és a Kő monostorában egymással kemény szócsatát vívott ifjak. Branából való Ernyét egy csapat lovassal a száznagy vezetése alatt a révhez rendelték őrségül. Igy ő is tanúja volt a herceg megérkezésének.

Szeles, hűvös, de azért napos idő volt. Délutánba hajolt, amikor odaát, a Gellért hegye alatti mezőn felbukkantak az érkezők. Előbb egy csapat pirosdolmányos, hiúzkacagányos, Árpádzászlós lovas ügetett elő az út hajlásából, azután a testőrző urak következtek vértesen, paizsosan, nehéz lovakon, majd szépen faragott, festett és vasalt, piros bársonytetővel felszerelt szekér következett, hogy utána ismét vértesek és piros könnyűlovasok ügessenek elő. Hosszú sor fegyveres nép özönlött ezután a széles, ősi római út vásott kockakövein, a patkók recsegése és kopogása már akkor hallatszott, amikor még semmit sem lehetett látni belőlük. Pirosdolmánosok, dzsidájukon piros Árpádzászlós hadinép, fűzöld ruházatban, zöld zászlós dzsidákkal horvátok, sárgában dalmaták, meggypirosban szerbek, hegyilakó crnagorcok, bő köpönyegben, szoros ruhában, széles kalappal a „latinok", köpönyegük alól látszott a vértezetük. Könnyű, kosorrú pejlovak serege váltakozott nehézkesen ügető, csörömpölő, hatalmas farú hideg lovakkal, kis boszniai hegyilovacskákkal, sőt a málhás szekerek végtelen sorát közönyös, fakó öszvérek is húzták. Hogy ez a sok nehéz nép miként jön át a Dunán, azt sem Ernye, sem a körülötte tanakodó s mindent apróra megvizsgáló legények nem tudták. Mert a Duna tavaszi áradása miatt hajóhidat verni nem lehetett, a komp meg partrakötve hevert, nehogy valami árulás révén a rákosi mocsarak közt tanyázó tatárság kezére jusson. Azt hát még szolgálatba kellett állítani.

Amikor a herceg és felesége kemény evezéssel átérkezett a Duna pesti partjára, kitűnt, hogy miért utazott szekéren és párnákon s miért nem lovon, ahogy ilyen vitéz úrhoz illő. Sápadt volt, köhögött s nagyon fáradtnak látszott. Hasonlított Bélához, de véznább, csendesebb s lemondóbb volt. A király elébement, karját nyujtotta, hogy a kiszállásnál segítsen, majd megölelték s jobbról-balról megcsókolták egymást. Kálmán kalpagja a királynak csak homlokáig ért.

Ezután mind a ketten Salomét segítették ki. A hercegné hosszú, redős fűzöld bársonyruhájában, magas, ugyancsak zöldfátyolos fejékével szinte hihetetlenül karcsú volt. Arca finom, orra egyenes, felső ajka metszése gyermekien puha, az alsó azonban duzzadt és rideg. Amikor mosolygott, mintha keserű kiábrándultság és titkolt szenvedés tette volna öregessé. Pedig fiatal volt. A király őt is megölelte, kétfelől testvériesen megcsókolta s egy másik díszes, piros bársonnyal fedett szekérhez vezette, melybe öt tüzes, csótáros, toporzékoló lovat fogtak. Ő maga és kísérete lóra szállt. S felrobogtak a kolostorhoz az összegyűlt nép és katonaság sorfala között. A kolostor kapujában a prior és a szerzetesek hódoló, vendéglátó serege fogadta őket.

- Igaz-é, hogy Kolomán herceg űnagysága nem nyúlt még a feleségéhez? - kérdezte Ernyétől egy fiatal vitéz.

- Hát az ugyan hutyún löhet? - csudálkozott Ernye. - Nem hihetöm. Akkor vagy beteg, vagy bolond. Vagy a felesége beteg.

A vitéz nevetett s erősködött.

- Kedég azt beszélik róluk. És hogy nem beteg, meg nem is bolond, igényest derék, bátur herceg, okos embör. De hallád te is Ugrin érsek úr szavait Kő monostorában. Hogy a szizesség tetszik Istennek.

Ernye csak csudálkozott s nem értette. A papok hirdetnek effélét, de ők maguk sem tartják meg. Hány papnak, sőt püspöknek volt, vagy van felesége, de még ágyasa is. Hiszen ezért rendelték el még András király alatt, hogy a papok hagyják el feleségüket és űzzék el ágyasaikat.

- Urak dolga ez is, - mondta végül. - Mivé lönnénk, ha mindnyájan így élnénk? Isten azt mondi az Irásban, hogy sokasodjatok és bírjátok az födet. Hallám, Isztróban olvasá fel Taddeusz atya. Hát az Isten nem szólhat egyször így, máskor meg amúgy. Meg osztán mért teremtöve akkor asszonyt Ádám apánk bordájából? Ezt kúpáld ki. Mert látá, hogy nem jó az embörnek egyedül lennie. Ezt is hallám Isztróban. Bolondság az egész, nem is igaz, kitalálák Kolomán úr ellenségei. Hogy nevessenek rajta a népök. Ne kövessék a szavát.

- Kedég így vagyon, - zárta be a vitát a vitéz.

Igy is volt. Kálmán és felesége „fehér házasságban" élt. Nagyon szerették pedig egymást. De amikor esküdtek, fogadalmat tettek az oltár előtt, hogy mint férfi és nő nem nyúlnak egymáshoz. Kálmán a házasságáig is szűzességben élt s már el sem tudta gondolni, hogy lehetne másként. Zárkózott, hallgatag, mindig nyugodt, csendes ember volt, ajka épenúgy két mély ránc vaskapcsai közé zárult, mint bátyjáé, homlokáról szinte sohasem tűnt el a meredek, mély barázda. Sokat dolgozott, keveset aludt s álmai nyugtalanok voltak. Nem ivott bort sem. Egyetlen öröme a vadászat volt. Mint minden őse s egész fajtája, rajongott a nagy hajtóvadászatokért. Azonban még szenvedélyesebben űzte, mint mások. Szerette, sőt kereste az olyan pillanatokat, amikor a vén vadkant puszta késsel kell megölni, egyetlen biztos szúrást ejtve a nyaka főütőerén át le, a szívig. A medvére akkor rohant rá, amikor kétlábra ágaskodott, leguggolva leste ki a pillanatot, mikor a mackó át akarja ölelni, hirtelen felpattant s felülről lefelé sújtott késével, hüvelykujját a kés markolatának végére szorítva. És nem egyszer megtörtént már, hogy élete súlyos veszedelemben forgott a bölényvadászatokon is. A dzsidával sebzett, megvadult, bozontos vad szarvát előreszegve rohant rá. Kísérete megfagyva nézte, a lovászok s kutyapecérek kétségbeesve ordítoztak, hogy elterelják róla a bika figyelmét. Csak Kálmánt szállta meg valami félelmes, fagyos nyugalom, az utolsó pillanatban szökött félre a tomboló állat útjából s hatalmas erővel, melyet eléggé sovány s alacsony testétől senkisem várt volna, belevágta dzsidáját. A nehéz vad gurgulázó bőgéssel rogyott térdre, megfordult, bőszülten keringett, torkán bugyogva dőlt a vér, nyelvét kinyujtotta s vergődve elzuhant. Az ilyen pillanatokat szerette Kálmán. Akkor kipirult, szeme vidám s egyben ijesztő fényben égett, járása megkönnyült, szava megindult s gúnyos mosollyal tett egy-két megjegyzést.

Horvátország hegyszakadékaiban, áthatolhatatlan rengetegében sűrűn estek ilyen vadászatok. Környezete ismerte a természetét s mindig voltak ketten-hárman, akik résen álltak, mögötte lopakodtak. De úgy érezték mégis, hogy ez lesz a végzete, egyszer elcsúszik, megnyaklik a térde, elszalaszt egy pillanatot, téved a kése-dzsidája s a vad széttépi. De persze tetszett nekik az ilyen férfias vadásztermészet s bámulattal emlegették egész sor ritka esetét vadkannal, medvével, bölénnyel, még farkasokkal is.

A kolostorban a főhelyre ültették s ő Salomével fogadta a prior, a szerzetesek tiszteletét, a püspökök látogatását és jelentését, nádor, országbíró, tárnokmester, lovászmester, udvorispán jelentéseit, hogy lássa, milyen a helyzet. Salome csakhamar felállt s visszavonult szobájába, a király pedig csendes, szomorú szavakkal, fojtott keserűséggel elmondta, miként ölték meg

Kötenyt s bőszítették fel a kúnokat. Kálmán egyre jobban elkomoruló arccal hallgatta. A kép, mely feltárult előtte, sötét volt. Ő is úgy ítélt, ahogy Béla: nem annyira katonai oldalról, mint inkább az ország egész általános állapotának oldaláról nézve, a helyzet fenyegető.

- Meg kell várnunk, míg megerősödünk, - mondta Béla. - Kegyelmet hirdeték mindeneknek s várom Laczkfia Miklóst is seregével. Több mint egy tömén lovassal, köztük vértesekkel indult. Ha megérkezik, oldalba foghatjuk az tartárt. Pesttől fel az Oroszkapuig húzódik, egyik ága Vácnál vagyon, meglehetősen szétszórva. Kún feleinket arra szánám, hogy könnyű lovasok lévén, marják, szakgassák, dúlják őket, zavarják rendjeiket, tépjék űket kétfelé, kerüljenek a hátukba, hogy ne juthassanak barmaikhoz és szekereikhez. A fősereg kedég támadjon szemközt. Ezért a kúnokat mindön áron meg kell békíteni. Már küldék követöket Köteny özvegye, fia s Törtöl úr után. Nagyobb fiát kikiálttatom kánnak.

Az érsek szembeszállt a király véleményével. Hevesen magyarázta, hogy már most támadni kell a Pest körül táborozó egész fősereggel, orrára verni a kutyának, hogy szaladjon vissza az országból. Mátyás érsek döngő medvehangon helyeselt. Ahogy beszélt, tele lett vele a nagy refektórium. Öklével az asztalt verte. Ő nem látta olyan súlyosnak az állapotot. Harcolni még tudnak a magyeriak, csak legyen, aki vezesse őket. Ezzel arra célzott, hogy a király hadi tudománya s rátermettsége nem elegendő. A nádor és Ugrin érsek nyomban fészkelődni kezdett. Az egyiknek egyszerre sajogni kezdett a sebe, amit az Oroszkapunál kapott, a másik szinte érezte a mocsár süppedő hidegét, amint belesüllyed vértes lovával s vértes vitézeivel, a ravaszúl hátráló tartárcsapatot vakon követve. Az egyik nem tudta feltartóztatni a betörést a jól megerősített gyepűnél, a másik nem tudta megrémíteni a Pest alatt táborozó ellenséget, sőt alig menekülhetett vissza a sáncok s palánkok közé.

A kétségeket Kálmán herceg döntötte el.

- Ugrin és Mátyás urak ítéletét fogadom el, - mondta. - Sömmire sem mehetünk e vad csorda ellen könnyű lovakkal, szétszórt csapatokkal, rohangáló seregökkel. Ez az ű taktikájok, mint megírák már ama régiek is. Mert ezek is csak olyanok. Már Bölcs Leo keletrómai császár megírá Hadi Taktikájának Polemikonjában. Pusztai rablók űk, bétörnek, gyujtogatnak, rabolnak, megrémítik az népet, szertecsaponganak lovaikon, de ha kemény s jól fegyverzett nehéz sereggel találkoznak, visszafutnak megint, magukkal vivén a martalékot. Egyenest kell elébük menni az vértesek egész súlyával, mert mit árthatnak nyilaik és könnyű dzsidáik az vértnek? Porrátörhetjük űket. Ami gond, hiba vagyon, azután megjavíthatjátok.

A király tétovázott. Szépen hangzott mindez a vértesekről, a nyugati taktika erejéről, a nagy nyomásról, szembefordulásról, a tartárok gyenge nyílairól és dzsidáiról, melyek nem árthatnak a vasnak. Szépen hangzott Bölcs Leo *Taktikája* is, a pusztai népek rendetlen hadvezetése és a zsákmánnyal való megfutamodása, történtek is efféle esetek, László király is elbánt velük így néhányszor... De a nagy német seregek csak pocsékká lettek István idején s azóta is, legutóbb éppen Harcias Frigyes seregei, midőn a Duna mentén a mocsaras vidékeken megrekedtek, az őket körülcsapongó és szemközt sohasem támadó magyarok felégették a vidéket, elhordták az élelmet s nem engedtek nyugtot sem nappal, sem éjjel. S amikor kimerülve, úgyszólván észrevétlenül leapadva és dögrovásra jutva elgyengültek, rájuk törtek s szétverték őket. Hátha ugyanígy hadakoznak majd a tatárok is a királyi, jobbágyi, püspöki nehéz seregek ellen? De az is igaz, hogy itt minden fordítva történt. Kívülről tört be a könnyű pusztai nép s belülről védekezik a nehéz nyugati sereg.

Végre engedett az uraknak, a jobb katonáknak s csak annyit kötött ki, hogy míg Laczkfia Miklós fel nem ér tekintélyes csapataival a Duna-Tisza közén, ne kezdjenek támadást. Hanem inkább csillapítsák a tábort, tegyenek eleget a hadinép kívánságainak, ügyeljenek, hogy

élelem, ló, szekér, sátor, minden szükséges rendben meglegyen, ítéljenek igazságosan, ha panaszt hallanak, vagy visszavonást látnak s hírdessék mindenfelé, hogy nem a királyt, nem a királyi, vagy egyházi jószágokat, nem is az urak falvait kell most megvédelmezni, hanem az egész országot, a benne lakó összes népeket s magát a kresztyén hitet, Jézus úr egyházát.

Kevesedmagával vacsorázott a két királyi testvér, Salome, Ugrin érsek, Mátyás érsek, Raynald püspök, a nádor, Máté asztalnokmester és Dénes lovászmester ült a refektórium nagy asztala körül. Az osztrák herceg egész nap nem mutatkozott, csak izente, hogy fontos hadi dolgokkal foglalatoskodik, de amint szabadulhat, jön. A vacsora egyszerű volt. A király ezekben a nehéz időkben nem engedett semmi fényűzést, költekezést. Máskor sem szerette, inkább tűrte. Vadhús, kún módra sütött metélt tészta, fonott kalács és bor, ez volt minden. Szokatlanul szűkös táplálék a nagyevők, nagyivók világában. Kálmán fáradt volt, megviselte az út, köhögött is, de azért jóizűen evett. Bort nem ivott. Salome alig csipegetett, egy korty bort ivott s nagyon idegenül érezte magát ennyi férfi között asszonytárs nélkül. A társalgás latinul folyt, Ákos-nembéli Ernye, Saint-Omer Vilmos és Türje-nembéli Öcsény ügyelt a felszolgálásra és őrségre.

Salome a király családja felől érdeklődött. Nagyon széphangú, fekete asszony volt, nagy szemét többnyire lesütötte, ha valakire ránézett: mosolygott. Ha közelebbről nézte az ember, ajka sarkán vékony, hajszálszerű keserű vonást láthatott. Ez néha erősen látszott, néha egészen eltűnt. Ilyenkor meglepően fiatalos és lányos volt. De amikor nem mosolygott, s elmerülve tekintett maga elé, szemét szinte lobogva meresztette a távolba, akkor olyan vénnek s keserűnek mutatkozott, mintha évei száma hirtelen megkétszereződött volna. A húst vékony, viasz-szerű, hegyes ujjaival könnyedén fogta, éles, apró fogaival gyorsan csipkedte. Az urával nagyon szívesen s melegen beszélt, de olykor fáradt és türelmetlen rángás futott át hosszúkás arcán s hegyes álla, vastag alsóajka megkeményedett.

A latin szavakat olaszosan ejtette, sok *cs*-vel és *s*-sel s német szavakat kevert közé.

A király szomorúan beszélt arról, hogy családját Nyugatra küldi Haholt-nembéli Mihály és Báncsa-nembéli István őrizete alatt. Igy, ha bekövetkeznék a legsúlyosabb csapás és elvesztené Budát, vagy még Esztrigánt is, Mária könnyen az osztrák herceghez menekülhet.

- De minő hangos, eleven fiúcska a kis István úr! - kiáltott fel vidáman Mátyás érsek s hatalmas húsdarabot tépve, tele szájjal falt. A zsír megfényesítette erőteljes, piros ajkát s vastag ujjait. - Csak nagy bódogság, hogy vagyon már örököse a koronának, uram! Egyre-másra lánykák jövének s már attól tarta az ország, hogy nem is ád fiút az Isten. Még szörönc-se, hogy ily nagy megkisértetésben azt a fiúcskát adá Isten vigasztalásunkra. Nagyasszony is könnyebben viseli e nehéz üdők terhét.

Úgy mondta a „nehéz üdők”-et, mintha vadászatról, vagy más vidám, férfias mulatságról beszélne. Ugrin érsek is felderült a kis királyfiú emlegetésére, szép, feketeszakállas arca elégedetten elmosolyodott.

- Hát még majd ha az kardot is megemelheti! - kiáltott fel nevetve s ivott.

Ha valami olasz, vagy francia pap látta volna őket, nem nézte volna egyházfejedelmeknek, oly hatalmasak, erősek, bőhangúak és katonásak voltak.

- Nem sajnálod, nagyasszony, hogy a te méhed gyümölcs nélkül maradt? - fordult sajnálkozva Mátyás érsek Saloméhoz.

A hercegné elpirult, szemét behúnyta s ajkai körül előtűnt a hajszálvékony, sötét ránc. Hevesen rázta a fejét, majd Kálmánra tekintett. De ez a tekintet éles és futó volt.

- Istennek ajánlám életemet - mondta a kelleténél erősebb hangon. - Fogadásunk van. A tiszta élet a legnagyobb bódogság.

- Úgy vagyon - bólogatott Ugrin érsek. - Mutassatok utat az gyarló embereknek az igaz, jézusi kresztyén életről. Harminchárom koronát készített számotokra az Úr.

Türje-nembéli Dénes nehézbeszédű ember lévén, csak úgy egy-egy harapás, nyelés közben mondta el, mily öröme telik gyermekeiben, bár követésre méltónak találta a hercegné házasságát. De hát gyarló, bűnös, gyenge embereknek nem való. A nádor hallgatagon eszegetett, félkézzel fogta a húst s közben Tomajra, feleségére s gyermekeire gondolt. Nehezen búcsúztak egymástól, az asszony sírt s egyre azt hajtogatta, hogy ők már többé nem látják egymást. A nádor nevetett felesége aggódásán, de a nehéz sejtelem fátylai egyre súlyosabban borultak fölé. S ha elgondolkozott, rajtakapta magát, hogy a jószágai, gyermekei és a felesége sorsáról intézkedik. Leveleket fogalmazott, vagy a feleségével beszélt s lelkére kötötte, mit csináljon „azután", miként ossza el háromfelé a földet, falvakat, méneseket és csordákat. Tompa szorongás és fájdalom szúrt a szívébe. Nem tudta elhessegetni. Ép kezét a mellére nyomva lehunyta a szemét, majd ivott egy kortyot s kapkodva tekintett körül a társaságon, hogy figyelmét egy-egy archoz, hanghoz, gondolathoz kösse.

A püspökök ismét hadi dolgokra terelték a szót. Mire Béla intett s egy rabszolga jelentette, hogy a fürdőházban elkészítették a fürdőt Salome számára. A hercegné kevélyen felállt, megmosta kezét a tálban, melyet Öcsény tartott elébe. S mélyen bókolva, nyugodalmas éjszakát kívánt. Kálmán felkelt, homlokon csókolta feleségét.

- Imádj buzgón, hogy legyen tiszta és nyugodt az álmod - mondta csendesen.

A szép fekete asszony ajka körül megjelent a vékony, sötét ránc. Mosolygott, lesütötte a szemét s ismét bókolt. Azután suhogó, hosszú, bő bársonyruhájában s magasra tartott fátylas fövegével kiment. A fürdőházban már várták a rabszolgálói, hogy a forró kövekre vizet locsoljanak s a gőzben nyírfavesszővel veregessék végig, magyar szokás szerint.

5.

- Bódog vagy-e, kedves ücsém? - kérdezte a király Kálmánt, amikor este kettesben maradtak a király szegényes, szűk cellájában a gyertya fényénél. A kicsiny szoba nem látszott királyi háznak. Fehér falán nagy, sötét négyszögeket vágott a súlyos ajtó és ablakgyám komor feketesége, a sarokban hársfából ácsolt alacsony dikó állott, rajta szép, puha medvebőrök dagadoztak. Az ágy felett vasból vert kereszt függött s néhány barkaág bóbiskolt a kereszt mögé tűzve. Alacsony, vaskos asztalszék, két öblös ülőszék s egy vén, évszázados, nehéz koporsó a ruhák számára - ennyi volt csak a cella bútorzata. Igy élt a király a táborban, ámbátor ott várta őt a királyi palota a Duna túlsó partján. S így éltek a kolostor celláiban, mint nagy szerzetes-család tagjai, a többi urak is. De Béla itt akart lenni Pest sáncai között, serege szívében éjjel-nappal, csak abban lévén biztos, amit a maga szemével lát, a maga fülével hall és a maga szavával parancsol. Még így sem tudta megakadályozni Köteny halálát... És régen fellázadt volna a bujtogatott sereg, az urak vitézei régen egymásnak estek, vagy elszéledtek volna, ha ő itt nincs.

Kezét övébe dugva s mélyen elgondolkozva lépegetett a szobában. Öccse megnyugtatta. Mintha erős, megdönthetetlen gyámot nyert volna benne.

Kálmán az asztal mellett ült, fáradt homlokát a tenyerébe hajtotta.

- Bódog vagyok, testvér - mondta lassan.

- Nem vágyakozol sömmire?

- Nem. A vágyak az ördöng sugalmazásai. Csak úgy érhetünk az idvesség és igaz bódogság legmagasabb ormaira, ha meghalnak a vágyaink.

- Gyóntatódnak is ezt mondod? - firtatta Béla azzal a pengeéles, kutató tekintettel függesztve öccse arcára a szemét, amellyel át szokott hatolni az embereken.

- Ezt, ezt, uram! - bizonykodott hevesen a herceg s keményen visszanézett Béla szemébe.

A király ismét járkálni kezdett.

- És hát a feleséged is bódog? - tette hozzá hosszú szünet után.

- Salome oly bódog s vidám, amilyen csak Jézus szerelmében löhet valaki!

- Mily nagy lélek vagy, ücsém - dícsérte egy kis szomorúsággal a hangjában a király. - Nem kötnek e földi léthez hitvány érzések. Mint engem is, ki immár fél emberöltőt tölték Máriával, az ézös ifjúság szerelme után kötelességben, gyermekeim mindön gondjukban, szenvedésükben s kétségükben reám néznek s körülöttem így néz reám az egész ország. Mily könnyű elhagyni minden mulandó s haszontalan dolgot annak, azkit mönnyei sugarak vonnak! S mily nehéz elszakadnia annak, azkit földi súlyok kötnek ide le...

Hallgatva megállt s eddig szokatlan, nyugodt reménytelenséggel tette hozzá:

- Hát még ha annyi bínt kell a vállamra vennem, hogy szinte összveroskadok alatta!

6.

Frigyes herceg nem azért maradt távol a király testvérének érkezésekor, mintha annyira halaszthatatlan ügyei lettek volna. Nem jött nagy sereggel, alig harminc vértes kísérte. Ezzel nem sok gondja volt. Inkább testőrségül, mutatóba, dísznek hozta őket, mint segítségül. A király és főemberei ugyan bizonyosra vették, hogy tekintélyes sereggel, komoly segítséggel jön arra a hívó levélre, amelyet Béla, mint „kresztyén testvéréhez az úrban és Nyugat védelmezőjéhez, vitéz férjfiúhoz" intézett hozzá, de megörültek ennek a kisded csapatnak is. Megérkezése a herceg szivességét, jószándékait mutatta. Hogy mégsem volt ott sem a Dunaparton, sem a klastrombeli fogadásnál, annak oka Köteny megölése volt.

A herceg kezdettől fogva félt a kúnok szövetségétől. Attól tartott, hogy a király a nyugati határra veti őket, akár most, akár az ellenség legyőzése után. Neki pedig nagy tervei voltak. Régi tervek, egyszer már megkísérelte a végrehajtásukat, de megverték. Akkor eltette jobb időkre. Közben Apodfia Dénes nádor és társai a római császárral, Frigyessel bocsátkoztak alkuba, felajánlva neki az ország hűbériségét, ha felosztja ötük között a kormányzást s letaszítja Bélát a trónról. Miután Béla, Endre halála után, kegyetlenül szétverte az alkudozó úri szövetséget és a császár is a pápaság ellen fordult, hogy egyesítse Itáliát és Németországot a maga jogara alatt, a terv ismét az osztrák herceg kezébe csúszott át. Sokáig szélcsend uralkodott és a Harciasnak semmi reménye sem volt vágyai betöltésére. Míg egyszercsak felbukkantak Ázsia pusztaságainak mélyéből a tartárok s ő ismét elérkezettnek látta a maga idejét.

Érintkezést keresett Apodfia Dénes megmaradt, az ország minden részébe szétszórt, meg kimenekült híveivel. Azok bosszút melengettek szívükben a király ellen. Jószágaikat elvette, egyiküket-másikukat tömlőcbe zárta, aki szabadon volt, az is elszegényedett s megmaradt nyomorult falujában töprengett a sors forgandóságán, a bosszún. Szakállas Mikával és Barszfia Miklóssal könnyen meg is egyezett. Terveit elősegítette az, hogy Béla nagy gyorsa-

sággal s kíméletlen szigorral vette vissza Endre oktalan adományait, hogy erős sereget szervezhessen, várakat építhessen, megerősítse a királyi jószágok romlott állapotát s letörje az egyre követelőbb urak hatalmát. Béla szemében intő jel volt az a két bulla, melyet Endre király az urak követelésére kiadott s melyben a fegyveres ellenállás jogát elismerte a királlyal szemben. Igaz, hogy Endre levelei éppenúgy üres ígéretek voltak, mint sok egyéb szabadságlevele és ígérete, azonban a figyelmeztetés mégis megtörtént. És Béla elszánta magát a leszámolásra. Igy bőszítette magára még azokat is, akik szerették és támogatták volna. A felbőszülés hulláma végigsöpört az országon s Harcias Frigyes erre a felbőszülésre is számított. Az urak nagyrésze örömmel veti oda az országot martalékul, ha a tartár megtépi egy kissé Béla hatalmát. De egyébként is papok találmányának tekintették a mongolok erejéről szóló híreket. Itthon akarnak maradni, - mondták - nem szeretnek elutazni a pápai zsinatra! Ha meg csakugyan baj lesz, adjon a király újabb jogokat és adja vissza régi jószágaikat, ismerje el a fegyveres ellenállás jogát - akkor esetleg segítenek rajta...

Kötenyt tehát meg kellett öletni, hogy Bélának ne legyen támasza sem az urak, sem a tatárok, sem Harcias Frigyes ellen.

Csodálatosan sikerült minden! A gyűlölködés magvait el sem kellett hinteni, burjánzott magától, hintette még Béla is két marokkal. Itt már senki sem tudta, ki kinek híve, ki kinek ellensége. Németpárti urak szövetkeztek Béla-pártiakkal, Béla-pártiak a kúnokkal, elégedetlenek Béla, a kúnok és Frigyes ellen, elégedetlenek Frigyes mellett... Aki pedig sem ide, sem oda nem szított, az közönyös volt s nem törődött semmivel. Tartár? Nincs is a világon. Német? Hazugság volt az is. Kúnok? *Ha jönnek: lesznek, ha hoznak: esznek.* Mi az ördögnek otthagyni a szállást, az eszem-iszomot, lusta tétlenkedést? Csináljanak Budán, Esztrigánban, Ausztriában, Ázsiában, orosz földön, amit akarnak. Fő a ló, a vadászat, a legelő, a föld, a síposok és damburások zenéje, a jó bor, meg a nyugalom. Olyan szép rabszolgálók vannak és olyan olcsók! Amelyiket megunja az ember, eladhatja, mint a birkát. Elmegy nagy ünnepeken a templomba is. Mert hát kresztyének vagyunk...

Ha meg az élet nagyon megposhad, ott vannak az évekig tartó perek, ott vannak a fegyveres összetűzések, egymás falvainak háborgatása, felégetése... Aki legény, talál alkalmat a fegyverek forgatására is...

Köteny halála igen fontos lépcsőfok volt Frigyes számára a nagy garádicson. Ő tulajdonképpen nem bántotta Kötenyt. Csak várta, hogy megöljék. Most a kúnok vért üvöltenek. Ebből hatalmas örvénylés támad. Hadd forogjon a maga akarata szerint, hadd nyeljen be mindent, amit csak elér! Az ő dolga, hogy várjon. Nem kell bántania senkit, Bélát legkevésbé. A hitvány, gyűlölködő, handabandázó, szájas és kevély magyeriak maguk is megtesznek mindent a maguk elvesztésére. Még jószívvel is lehet a király iránt. Szeretheti, sőt sajnálhatja is a hallgatag, komor, tépelődő, örülni alig tudó, álmok után szaladgáló holdkóros embert, ezt a hol gyanakvó, hol gyermekesen nyilt kételkedőt, ezt a rossz katonát. Egyszer el kell jönnie az időnek, amikor nem sajnálhatja úgy, ahogy megérdemelné. Amikor önmagának ártana, ha sajnálná.

Mégsem volt kedve elmenni Béla és Kálmán társaságába. Az urak között egyesektől erősen tartott. Igy a nádort, Ugrin érseket - noha újabban a kúnok ellen fordult - nem szerette. De félt Kálmántól is, akit nem ismert. És félt a feleségétől. Tudta, milyen nagy hatalma van néha az asszonynak s milyen szeme. Hátha ez a „fehér" Salome, aki nem enged magához nyúlni, átlát a tervein s leleplezi? Vagy, ha át nem lát is rajta, megérzi, hogy mit rejteget? Meggyűlöli s mosolygó álarc mögé rejtve szándékait, ellene bőszíti az urát s vele együtt másokat is! De az alacsonyabb rangúak között is volt valaki, akivel eleinte nem törődött, de később annál jobban meggyűlölt: a vén Illye! Ez a koszlott, piszkos, otromba, hallgatag, kegyetlen ember. Akiről

nem tudta, mi a dolga, mi a rangja, mi a célja, csak annyit tudott, hogy a királyhoz bejáratos, el nem mozdul a közeléből, mindenbe beleavatkozik, kémeket küld és fogat el, kettesben tanakodik a királlyal, mindig kész, hogy megölesse magát érte, de az ítéletét olyan gorombán megmondja, hogy más fejedelem régen kettéhasította volna a koponyáját. Ez a vén alamuszi, ez a titkon vicsorgó farkas, ez a hazug, képmutató, szimatoló, mindenkit a veséjéig kiforgató gazember, ez a pimasz tetűfészek akkor árthat, amikor nem is sejti.

Igy éppen most okosabb, ha néhány vértesével a várost járja s mint katona, a katonákkal foglalatoskodik. Vitézei, nagydarab, tohonya, szőke, vörösképű, - erre mondták a magyeriak, hogy „sült német" - mindenütt erőszakosan gőgösködő, másokat megvető nehéz lovasok csörtetve, kiabálva, fenyegetőzve és parancsolgatva törtettek a sáncokra, palánkok kapui köré, a Duna-partra. Harsány „heil" kiáltással köszöntötték a maguk fajtáját, gurgulázó, elnyujtott, kötekedő és pártfogó hangon bátorították őket, lecsepültek mindent, amit nem ők csináltak s elhaltak a gyönyörtől, amit maguk míveltek. Hirdették, hogy ott ők az igazi urak, a magyarok csak jött-mentek, az ő mészárosaik, kofáik, fegyverkovácsaik, csizmadiáik nyögnek a súlyos terhek alatt, ők építették a templomot és erődítéseket, ők állanak vitézül alabárdjaikkal a sáncokon s ha a magyarok megfutamodnak, ők verik vissza a tartárt. Pest fél lakossága - lassan beszivárgott német telepesek - gyönyörrel *heilozott* a Harciasnak. Mióta itt volt közöttük, feléledt a bizalmuk, hogy minden a legjobban áll, a király bőrét is a német hatalom, erő, vitézség, okosság és ügyesség menti meg...

Hát még amikor Ugrin érsek kirohant a rákosi mocsarakba s elsüllyedt lovastól-fegyverestől! Amikor csak néhányadmagával tudott visszavergődni a város falai közé! És hát még, amikor Frigyes rohant ki, bártan nekiment vagy tizenöt-húsz tartárnak, megszalasztotta őket, egy „kánt" levágott, egybe beletörött a kopjája, egynek meg a kezét csapta le rettenetes pallosával s foglyul ejtve behozta a városba! Az emberek üvöltözve járták az utcákat, mámorosak voltak a győzelemtől és Frigyest úgy ünnepelték, mintha rettenetes csapást mért volna az ellenségre. Csudálták azután, hogy még egyre ott táboroz a síkságon, sátrai és tüzei szinte látszanak a távolban. Valóságos gyalázat, hogy nem vették tudomásul Harcias Frigyes ittlétét és hősi tetteit.

Másnap délelőtt, amikor a király, Kálmán herceg és kisérete visszatért körútjáról, melyet a korareggeli mise után a táborban tett, Frigyes herceg néhány testőrző vértese kíséretében belépett a klastrom refektóriumába, hogy az illedelem törvényének eleget tegyen. Amint a tanácskozó urak között Kálmán herceget meglátta, azonnal eltűnt minden aggodalma. Mélyen meghajolt, majd gőgösen feszengve s vörös arcát szíves mosolyra igazítva a vendég elé járult, latinul üdvözölte s rokoniasan megölelgette. A nagytermetű férfiú mellett szinte gyengének s alulkerültnek látszott Kálmán. Arannyal hímzett skarlátvörös selyemdolmányában, piros csizmában járult Frigyes elé, olajbarna hajfürtjeit ugyanazzal a mozdulattal vetette hátra magas homlokából, amellyel Béla is szokta, Béláénál is sápadtabb, sovány arcát kedves mosoly futotta el és ajka sarkain kiengedett a szinte erőszakos árok. Szeme éppen olyan nagy és barna, szinte betegesen égő volt, mint Béláé, csak több vad elszántság bújt meg benne.

A herceget leültették, kaláccsal, borral kínálták, sorra kérdezték, hogy van, hogy aludt, mit tapasztalt a táborban. Szapora és hangos beszélgetés indult latin nyelven. Frigyes örült, hogy a nádor nem volt a refektóriumban. Az egyházi férfiak nagy hódolattal bántak vele. Béla álmatlannak és szomorúnak látszott, de szíves volt, mintha gondosan kerülne minden kínos kérdést. Úgy látszott, ha fájlalja is Köteny csúfos halálát, nem neheztel, vagy nem mer neheztelni Frigyesre.

- Régóta nem találkoztatok, - mondta Frigyes - így nem akartam a viszontlátástokat megzavarni. Most már nyugodtan nézhetünk az ellenség elé. Két ily vitéz, testvér erején meg kell törnie Tartarosz erejének, ha mégoly hatalmas lenne is.

A szíves szavakat ragyogó örömmel fogadták a papok. Mátyás érsek harsányan kiáltotta:

- Mindég mondtam, nincs semmi baj! Együtt vagyunk valamennyien. Ha még Laczkfi úr is megérkezik, visszaszorítjuk őket. S közben egyre gyarapodunk. Ez leszen a tartár hitvány seregeinek végromlása.

- Megnyugodtál már, nagyúr, kedvelt kresztyfiad halála miatt? - kérdezte Frigyes óvatos bánattal s félrehajtotta a fejét. Gazdag selymei, ékszerei, szakálla szőke fürtjei úgy ragyogtak a tavaszi délelőtt világosságában, mint az oltárkép.

- Meg nem nyugodtam - válaszolt csendesen a király s kezeit az övébe dugva járt néhány lépést. Elefántcsonthoz hasonló arca szomorú volt, szeme fátyolos, haja a homlokába hullt. - De éjszaka imádtam érette s könyörgék Istenhez, bocsássa meg a halálát. S az ő lelkét is kérem, bínemül ne rója fel a szörnyűséget. Ma reggel misét mondott érte Raynald püspök úr.

- Sajnálom, uram, - bánkódott Frigyes herceg - hogy nem lehettem ott az engesztelésen. De magam is gyujttaték gyertyát a lelkéért s imádkoztam érette. S holnap misét mondatok, uram. Mert csak kresztyén volt Köteny úr, vitéz, igaz férjfiú, méltó rá, hogy a te fiad legyen a kresztységben. Kérlek, uram, jelenj meg te is és ti mind az engesztelő misén... Ha én nem mehettem is el ma reggel hadi dolgaim miatt. Vác felé bizony nem vagyunk elég erősek.

Mind bólogattak, meghatotta őket a herceg kresztyéni bánata és buzgósága. Hallgattak egy darabig, hogy szinte áldozzanak ezzel a rövid csenddel a halott emlékének. Azután Frigyes aggódó arccal folytatta a kényes kérdéseket.

- Vajjon remélhetjük-e, hogy a derék kúnok megbékélnek s fegyvereikkel tovább is támogatnak a förtelmes tartár ellen?

- Én remélem - döndült meg Mátyás érsek bizakodón. - Saroksár alatt elérék követeink az özvegy kánnét és fiát. Törtöl úr vissza is fordult. Ők meg ott megállottak s várnak addig, míg beszélhetünk Törtöl úrral s hírt vihet a tanácskozásról.

- Ennek szívemből örvendezem - kiáltott fel Frigyes és összedörzsölte hatalmas tenyereit. - Mint kresztyén, forrón kívánom a megengesztelődést, mint katona, a rettenthetetlen lovasnép segítségét. Kérlek, nagyúr, értesíts, ha beszéltetek Törtöl úrral. Magam is kíváncsi vagyok, mire végzitek. Hallom, a Duna-Tisza között erősen nyugtalankodnak. Valami Alpra kán vonult oda már régebben a Duna alsó folyásától... Igaz-e? Jól tudom vajjon?

Bólogattak.

- S hogy ő akarna Köteny helyében kán lenni.

- Erről nem tudok - szólt Ugrin elgondolkozva. - Nem is helyeslem. Akkor inkább a megholt idősebb fia.

- Hallom, igen vitéz úr az az Alpra... Én helyeselném. Idősebb férfiú, tapasztalt, ismerik. Több törzs szövetkezett vele, ha igaz. Igy hallom.

Erről nem tudtak ítéletet mondani, mert csak mende-mondákat hallottak Alpráról, nem is ismerték eléggé, annyit tudtak róla, hogy az Aldunáról már több éve felvonult a Duna-Tisza közének alsó részére, ott kapott legelőket és szabadságot a letelepedésre. Hallottak valamit a nyugtalankodásról is, de nem tudták, mi része van bennük Alprának. Ott van Általk, a kisebbik fiú, aki Általkszállását kapta, ott van Gübül, ő volt Köteny leghívebb embere Törtöl mellett.

Bizonyos, hogy ezek a Köteny-ivadékot kívánják kánul. Velük talán ismét helyre lehetne állítani a békét.

Még azt is megkérdezte Frigyes, mi igaz abból, hogy Tázlár, a régi kún tolmács, akinek jószágai is vannak, eltűnt. Megszökött talán? Találgatták, de többet nem tudtak róla, mint hogy eltűnt. Éveken át hűséges embere volt a királynak, Isten tudja, mi érhette. Tán elvonult valahová s beteg...

Igy beszélgettek. Kálmán herceg a dalmát városokról is szólott, Velence szándékairól, örökké résenálló gyűlölködéséről, s arról, hogy szövetséget keresnek a tartárral.

- Nem hihetem! - kiáltott fel Frigyes és felháborodásában a pallosára sújtott. - Nem hihetem, urak! Kresztyén nép nem lehet oly alávaló, hogy a kresztyénség esküdt ellenségeivel, ádáz megtipróival, az Isten megtagadójával, minden erkölcs és tisztesség megcsúfolóival, a parázna disznókkal szövetkezzék! Hogy a mai nap hitvány nyereségéért eladja a holnap életét!

Kálmán gúnyosan legyintett. A velencésektől minden kitelik. Kereskedők és a kereskedő mindent elad, amit megvesznek, mindent megvesz, amit eladhat. Ugrón érsek is azon a nézeten volt, hogy nem szövetkezhet kresztyén ember a tartárral. Akár kereskedők a velencések, akár nem, az ilyen cselekedet, vagy csak gondolat is megcsúfolása lenne az Istennek.

- Szövetséget kínált nekünk is Batu úr - kiáltotta felháborodva. - Nem is egyszer. De inkább ontsuk mindnyájan a vérünket, vesszünk egy szálig, mintsem a tartárral kezetfogjunk. Mert elárulnánk Jézus urunk hitét. Pápa őszentsége is azt írta, hogy életünk és országunk árán is álljunk ellen a gonosznak.

- Az mégsem lehet, - harsogta szinte magából kikelve Mátyás úr - hogy míg mink feláldozzuk magunkat s védelmezzük Jézus urunk egyházát, akadjon kresztyén város vagy ország, amely a hátunk mögött mesterkedik és szövetséget ajánl. Hát oly aljas eszköze az ördögnek a pénz, a nyereség, hogy míg itt falvak lángolnak s ártatlanok ezrei vesznek, ők hitvány dénárokért adják-veszik testünket-lelkünket? Hol vagyon a kresztyénség?

- Én jobban ösmerem őket - legyintett Kálmán herceg s lágy barna haját megrázta, széles homlokán megjelent az a függőleges mély ránc, amely Bélához tette hasonlóvá.

- Hát nem tudják, hogy a tartár megtagadja az Istent? - kiabált Harcias Frigyes és vörös arca égett a szégyentől.

- Tudja azt ott is mindenki - bólintott Kálmán.

- Akkor azt nem tudják talán, mily paráznaságban élnek? Hogy a házasság szentségét lábbal tapodják, asszonyaik közösek? Hogy úgy élnek, mint az állatok s erkölcsöt nem is akarnak ismerni? Hogy az asszonyaik szukák, a férfiak vérszopó kanok?

- Tudják, tudják - legyintett gúnyosan mosolyogva Kálmán.

- Nem tudják hát, hogy halálos ellenségei minden városnak, jognak, birtoknak? Minden urat, aki az országokat fenntartja s az egyház támasza, szörnyű kínokkal ölnek meg? És hogy a szegény nép, mint leöldösött birka, hulláival borítja az utat, amerre járnak? - ordított az osztrák herceg s indulatában felállt, hatalmas lépésekkel mérte végig a refektóriumot s villogó, hideg kék szeme szinte lesújtotta a rémülten üldögélő priort és szerzeteseket.

Kálmán már nem is felelt, csak legyintett.

- Minden kresztyén fejedelemnek haddal, kinccsel, élettel és imádsággal kell szövetkeznie Európa e bélpoklos veszedelme ellen. És ezt mondja pápa őszentsége is. Hát hogy lehet mégis?

- Ez a kereskedés - dünnyögte Kálmán undorral s köpött. - Ha orosz prémekről, indiai selyemről, kincsről, drágakőről, posztóról, fegyverről, rabszolgáról, gyapjúról, dénárról van szó, akkor nem ösmernek kresztyet, Jézust, erkölcsöt... Csak hasznot.

- Ebben Venezia és Genova mindenek alatt vagyon - hagyta reá Fredericus, undorral felpuffasztva a képét. - Mindig tudtuk róluk. De hogy az ördög sugallatára maguk életének hajóit fúrják meg, mérhetetlen bűn és ostobaság. Azt gondolják talán, hogy a tartár majd megáll a Dunánál? És hogy elfoglalván, amit csak elfoglalhat, térdet-fejet hajt Venezia tőzsérei és üzérei előtt? Mily balgaság! Mily rettenetes gyalázat!

A herceg borzalmában eltakarta arcát s felsóhajtott. Keresztény fejedelem valóban csak borzongással és undorral nézhette azt az öngyilkosságig ható pénzimádatot, mellyel Venezia és Genova, e két kereskedő köztársaság, a maga hasznára tört. Keresztény fejedelem, népének gyámolítója, az Üdvözítő vallásának fenntartó oszlopa s védelmezője, a tiszta erkölcsök törvényét uraló ájtatos lélek nem is nézhette másként. Hiszen a két köztársaság, de különösen Venezia viselkedése már a keresztes háborúk során is csak megdöbbenést keltett. A fürge, símabeszédű, folyton hajózó s utazgató nép a Szentföldért folytatott magasztos harcból, véráldozatból s forró hitből csak kereskedői hasznot igyekezett húzni, félszemét állandóan a gyűlölt versenytárson, Genován tartva. S most ugyanazt teszi a Kereszténység legfélelmesebb ellenségeivel vívott harcban is. Miközben a veneziai templomokban szolnak a harangok és orgonák, száll a tömjénfüst az Üdvözítő teste előtt, az anyák leborulva fohászkodnak a Szűzanyához minden bajukban, tőle kérik kívánságaik teljesítését, keblükön keresztet hordanak, a klastromok szerzetesei saruban járnak s alázatot, irgalmat, szeretetet, béketűrést, buzgó istenhitet hirdetnek - a tanács és a Doge ad-vesz, a hajók rogyásig rakvák a világ kincseivel, az urak cselszövényeken s fondorlatokon törik a fejüket s nincs olyan ellensége Jézusnak, akivel köpönyeg alatt titkos készszorítást nem váltsanak, akinek a közös szerzeményből részt ne ajánljanak, akire megértőn ne kacsintgassanak. Akinek a kezébe ne adnának tőrt, hogy keresztény felebarátaikat leszúrják. A herceg, a büszke lovag, a harcias keresztény hívő, az Isten Országának egyik hatalmas építője, a nyugati országok keresztény műveltségének, az igaz istenhitnek, Jézus Igéinek, a tiszta erkölcsöknek, a családi élet szentségének egyik fenntartó oszlopa, valóban felháborodhatott a sivár üzletiesség e szörnyű példáin.

Mielőtt a látogatás befejeződött volna, teljes nagyságában felegyenesedett, vörös kepét hősiesen felpuffasztotta, szőke szakállát megcirógatta s tett néhány hatalmas, döngő lépést a teremben. A prior, a szerzetesek hódolattal tekintettek fel reá s bólogattak. Milyen szép volt így együtt a három keresztény uralkodó! Istennek tetsző társaság. Béla, Szent István országának élethalálharcra készülő fejedelme, kúnok megtérítője, hatalmasok és igazságtalanok megfékezője, az „öreg" Béla tiszta, becsületes, szerény és igazságos uralkodásának folytatója, birtoklások megszüntetője, s mellette Kálmán, a horvát és dalmata országrészek fejedelme. Mint bátyja, bölcs, igazságos, önfegyelmező maga is, házaséletében az igaz keresztény erkölcsök példája. Kész seregeit s a maga életét habozás nélkül feláldozni az Evangéliumért. A harmadik pedig, az osztrák herceg, szívében jámbor, hitében buzgó, katonai mivoltában harcias, Nyugat kapujának védelmében győzhetetlen. Tévedését, amelyet azzal követett el, hogy még Endre idején berontott Magyarországra, megbánta. De vajjon melyikünk nem téved, gyarló ember? Ő az igazát kereste akkor is, így megtévelyedése menthető. Komoly veszély idején azonban, ime, itt van és segít. Életét kínálja. S megveti a velencések aljas kereskedői viselkedését.

- *Gloria in excelsis Deo...* - rebegte meghatottan az öreg prior s keresztet vetett. Szürke csuhájában úgy ült Kálmán herceg mellett egy alacsony zsámolyon, mintha Isten trónusának

lépcsőjén ült volna. A többi öregebb szerzetesek kezüket a csuhájuk ujjába dugva s mozdulatlanul álldogálva áhítatosan mosolyogtak.

- Elhatároztam, - mondta Fredericus elszántan - hogy visszautazom országomba s összegyüjtöm minden erőmet. Nagy, erős sereggel térek vissza, hogy segítselek. Vértesekkel, nehéz lovasokkal, akik fittyet hánynak a pusztai rablók hitvány nyilainak s vékony dzsidáinak.

Ezzel a kúnok fegyvereire is célzott.

A király felállt s hálásan tette kezel az osztrák herceg vállára.

- Isten megjutalmaz érte - mondta csendesen.

Ezzel a Köteny megöletése miatt pislákoló vádak és gyanúk elgyappantak.

A herceg mélyen meghajolt, majd a királyt félkarral átölelve válloncsókolta, ahogy itt, a magyar udvarban, szláv szokás szerint gyakran szokták. Így köszöntötte Kálmán herceget s a priort is. Azután újból meghajolva, hosszú, döngő léptekkel kiment.

Másnap, a Köteny lelkiüdvéért mondott csendes mise után útnakindult vissza, Ausztriába. Hogy nagy sereget gyűjtsön Béla s a kereszténység védelmére.

7.

Salome a kolostornak abban a részében lakott, amelyet a király és környezete számára különítettek el. A barátokat összezsúfolva a nagy kőépület kisebbik felében, itt rendeztek be szerény cellát Bélának, itt tanyázott Ugrin és Mátyás érsek, a győri, nyitrai s más püspökök, a nádor, az udvorispán, az asztalnokmester, az udvarbíró, csak a lovászmester, Türje-nembéli Dénes lakott kint a katonák között egy sátorban. Ő Becse szigetén sem élt kőházban, legfeljebb télire vonult be erős faházába. Többre becsülte a szellős sátrat. Már akkor is fanyalgott, kelletlenkedett, ha be kellett mennie az udvarba.

A kolostornak ebben a zsúfolt, szűk részében helyezték el Salomét és szolgálóit. Keresztényi megadással viselte el a kényelmetlenséget. Celláját ugyan szőnyegekkel, prémekkel, párnákkal kicsinosították, de azért nagyon szegényes volt. Salome nem is ez ellen panaszkodott, hanem az egyedüllét ellen. Már másnap kilovagolt a városba a nádorispán és egy csapat testőrző kíséretében, de amit látott, nem vigasztalta meg. A város ronda volt. És olyan zsúfolt, hogy mozdulni is alig lehetett benne. A mindenféle csörtető, nyargaló, veszekedő, ordítozó, tereferélő és röhögő katonák elviselhetetlenek. A sok harcias, rideg férfi úgyszólván sűrű bakszaggal töltötte be a szűk utcákat, az alacsony vályog- és faházak szinte elsodródtak a népáradatban. Kétségbeejtő zűrzavar tombolt mindenfelé, egymás hegyén-hátán torlódtak a megrakott szekerek, összegabalyodtak a nagyszarvú kormos ökrök, hajcsárok verték üvöltő káromkodás közepette az állatokat, s szidták egymást úgy, hogy Salome elájult volna, ha megérti. Málhás lovak mentek egymásnak egy-egy szűk sikátorban, magyarul, németül, olaszul, kúnul és szlávul viaskodtak az emberek. Rongyos, sebhelyekkel borított, csonka és béna koldusok ijesztő csapatai jajgattak alamizsnáért. A Dunaparton kerephajókból sót raktak ki a tagbaszakadt, nagyhajú, nagyszakállú, félig mezítelen rabszolgák s a felügyelők ötágú korbáccsal loholtak közöttük. A halárusok szédítő halszag viharzásában mérték, hajigálták, döntötték hatalmas kosaraikból a tátogó halat, késük fokával verve főbe a megdögleni nem tudó harcsákat. Mészárosok cipeltek döglött kecskéket, birkákat, félborjúkat s mázsás tehéncombokat a vállukon, véres ruhájuk hóhérokhoz tette őket hasonlóvá. S a kövér, nagytermetű, puffadtarcú asszonyok úgy hadakoztak velük, mintha a sáncokon vívnának élet-halálküzdelmet a tartárokkal. Mindezt gyakran látta már Salome, ha nem is itt - azonban nem ilyen zsúfolt

kavargásban, nem ilyen hatalmas rakáson, s nem ilyen feszült, kifakadó izgalomban. A harangok meg szakadatlanul zúgtak. A kolostor kis templomának éleshangú harangjait elnyomták a nagytemplom fülsiketítően kalimpáló harangjai, a Sziget felől mint árván könyörgő, siránkozó jajgatást görgette a csípős tavaszi szél a minoriták harangszavát, Budáról, a nagy hegy oldaláról is harangbongás hömpölygött lefelé. A környékről összeverődött nép a bennlakókkal és a katonai tábor ezreivel együtt vad kongatással ostromolta az Egekben lakó Istent, hogy hallgassa meg szorongattatásában. Hogy értse meg: keresztények laknak itt és kiáltanak segítségért. Mintha tűzvész dúlt volna s a sok félrevert harang a lángok elharapózását üvöltötte volna világgá.

A templom előtt Salome is látta a zsolozsmázók térdelő, elvakult, révült seregét, megállt ő is, hogy keresztet vessen s imádkozzék, de azután lovát elindítva szinte menekült a tömeg közeléből, mintha óriási temetésből menekült volna. Mindez ijesztő és borzalmas volt.

- Mért nem lakik a nagyúr budai palotájában? - kérdezte halkan a nádortól.

Dénesfia Dénes egykedvű hallgatásba burkolózva léptetett mellette. Sötét meggyszínű, ezüstös szokmányában, régi farkasbőrével a vállán és nyusztprémes kalpagjával úgy ült a lovon, mintha nem tudna semmiről, ami körülötte történik. Hosszú orrát lehorgasztotta, félkarja felkötve pihent egy vastag kenderkeszkenőben. Azonban mégis látott és hallott ő mindent, figyelmét nem kerülte el a legkisebb dolog sem, csakhogy úgy érezte, mélyre elsüllyedt az élet s odalent kavarog, ahová nem lehet leszállania, ahol nem lehet semmibe belenyúlnia. S érezte azt is, hogy bár megteszi a magáét, iparkodik a legokosabban és leghelyesebben viselkedni és intézkedni, az események mégis a maguk útján gördülnek. Hogy hová, - azt nem tudta s nem is akarta tudni.

- Őnagysága a táborban akar lenni, - felelte mosolyogva, de a mosolyában semmi vidámság s könnyedség nem volt. Azóta mosolygott így, mióta az Oroszkapunál a váratlan támadás elsöpörte válogatott vitézeit s a megerősített gyepűn áradatként omlott át a vad horda. És mióta valami különös, ijesztő fekete gömb zuhant le tőle vagy húsz lépésnyire s pokoli dörejjel szerteszét szakadva, lángot és füstöt lövellve, leterített egyszerre nyolc nehéz lovast.

A katonák csoportjai bámészan álltak meg, amerre ellovagoltak s felismervén a nádorispánt hosszú orráról, felkötött karjáról, gúnyos, gyalázkodó kiáltásokat küldözgettek felé. Csúfolták a mellette világoszöld ruhában, fátyolos fejdísszel büszkén lovagló, gőgös arcú hercegnét is. A nádor vitézei visszakiabáltak, ököllel fenyegetőztek, sőt ijesztésül közébük is rúgtattak. Salome nem értette ezt. Riadtan kérdezte a nádortól, mi történik.

- Akik a kúnokhoz húznak, - magyarázta a nádor - azért szidnak, mert megölték a kúnok kánját. Akik meg a kúnokat gyűlölik, azért szidnak, mert idehívtuk a kúnokat s bajt szabadítottunk magunkra. Ezek azt mondják, hogy a kúnok a tartárok testvérei.

- Hát olyanok nincsenek, akik a királyhoz húznak? - suttogta a rémült asszony sápadtan.

- Olyanok is vagynak, asszonyom. Azok meg azért szidnak, mert a némettel szövetkeztünk.

- Senki sincs, aki csak a Tartarosz rémeivel törődnék? Jézus ellenségeivel? - kiáltott fel Salome a szélkiáltó madáréhoz hasonló hangon.

- Valamennyien vígan halnak meg Jézus ellenségei kezétől, - mosolygott szomorúan a nádor.

Ez a beszélgetés, ez a séta tehát nem vidította fel a hercegnét. Amint a Gellért hegyével szemben lovagoltak, nagy csapat pirosdolmányos, piros zászlót repkedtető lovas ügetett velük szemközt. Élükön egy száznagy lovagolt.

- Hová? - ordított rájuk a nádor, felemelkedve nyergében.

- Megyer felé! - üvöltött vissza a száznagy, meg sem lassítva lova futását. Csapata egykedvűen ügetett a nyomában, ütemesen emelkedve és süllyedve a nyergen és zörögve fegyvereivel.

- Mi történt?

- Erősítenünk kell! - tette hozzá a száznagy, nagybajuszú, barnaképű, lobogóhajú férfi. Megfordulva, tölcsért formált a tenyeréből.

- Nádor! Nádor! - bömbölt a csapat érces torka. A dzsidákat magasra emelték s a nádor felé fordították pirosbarna, csontos arcukat. - Meddig várjunk, nádor! Vezess, nádor!

Salome félt. Arca halvány volt, nagy barna szeme repdesett, duzzadt, erőszakos alsóajka szinte vénné s férfiassá tette.

- Mit kiabálnak? - fordult a nádorhoz.

- Harcolni akarnak.

Amikor a kolostorba visszatértek s Kálmán herceg belépett a felesége cellájába, ott találta az asszonyt az ágya szélén meggörnyedt háttal, térdére könyökölve s maga elé bámulva. Szinte eszelősen nézte a kőkockák cirádáit. Kálmán megállt s szelíden mosolygott.

- Vigyetek el innét! - mondta rekedten Salome. - Nem akarok itt maradni!

- Ugyan! - hökkent meg a herceg. - Hová vigyelek?

- Akárhová. Nem bánom. De itt nem tudok megmaradni. Ez szörnyű hely.

- Lásd, kértelek, maradj otthon. De azt mondtad, a te helyed mellettem vagyon. Hogy nincs gyermekünk, akiért otthon maradj s így rendelte Isten.

- Igen, én veled akartam lenni... veled akarok lenni, - javította ki gyorsan s nem nézett fel az urára. Hirtelen a körmét kezdte rágni s egészen összegubbadva egyre a kőkockákra meredt. Arca sötét volt, ajka csücskén a két hajszálvékony, sötét ránc erős tépelődésre vallott. - Én most is veled akarok lenni. De nem itt! Ez szörnyű város... Csupa dühös, fegyveres katona, csupa fegyver... És a szekerek előtt is olyan hatalmas, fekete homlokú, nagyszarvú bikák vannak... És ez a rettenetes harangzúgás, mintha folyton, folyton temetnének...

- Majd átküldelek Budára, - vigasztalta engedékenyen az ura. Ilyen ijedtnek, felindultnak sohasem látta Salomét. Mintha titkolt gyűlölet szikrázott volna belőle, ahogy ott ült magábazárkózva, a körmét rágva, a földre meredve.

- Mikor?

- Amikor akarod. Még ma. Ott Mária házában békén lehetsz. Ott csend vagyon.

- Jó lesz, de én inkább klastrumba szeretnék menni. A klastrumban csend van. Nem látja az ember ezt a sok vad, dühös, fenyegető katonát. És a bikákat...

- Ökröket... - nevetett a herceg, ahogy gyermeken szokás nevetni.

- Ökröket! - rándított türelmetlenül a vállán Salome. - És ott nem kell félni senkitől... Ó uram, én úgy érzem... - mélyen felsóhajtott és szemét elöntötte a könny: - Én úgy érzem, uram, hogy itt egy nagy temetés vagyon... Minden fekete és mindenki gyászol...

- Nálunk fehérben gyászolnak, - kötekedett a herceg s leült az egyetlen, öblös székbe.

- Nálunk meg feketében! - vágott vissza Salome élesen. - Hát nem érted? Nem érted? - tört ki hirtelen zokogva s eltakarta az arcát. - Nem ért senki!... Istenem, senki sem ért... - Váratlanul lenyelte könnyeit s reménykedve pillantott az urára. - Ugy-e, uram, nem élünk hiába? Ugy-e, Jézus urunk harminchárom koronát helyez a fejünkre, ha meghalunk? Ugy-e?

Kálmán felemelkedett s az asszonyhoz lépve simogatni kezdte az arcát. Ilyen felindultnak, szinte ijesztően zavartnak még nem látta. Életük békén folyt, elhatározásuk mellett közös akarattal s Istenbe vetett mély hittel kitartottak, voltak szép napjaik is... Közös lovaglások a horvát hegyek illatos, koranyári ősrengetegében, amikor a kísérők zaja elmaradt mögöttük és csak az erdő sejtelmes zúgása, a sasok, vércsék rikoltozása, a pintyek, harkályok sikkantása vette körül őket, vagy a tengerparton, a víz végtelenbevesző tükrét bámulva, a mély kék tengert és eget, az izzó napfényt s a római városok fehéren izzó falait, a hegyek rózsaszínű szikláit... És sejtelmes holdfényben, az ezüstfátyollal takart vidék titokzatos derengésében... Voltak együtt mondott imáik, együtt elsuttogott beszélgetéseik Istenről, Jézusról, Szűz Máriáról, az égi boldogság sugárözönének békéjéről, a nagy jutalomról és dicsőségről... Ilyen sohasem volt Salome.

- Bízzál Istenben, bízzál Krisztus diadalában, - mondta megnyugtatón.

- Ugy-e, Krisztus tudja, mit akar velünk? - folytatta az asszony szinte kétségbeesett bizakodással. - Ugy-e, ő számontartja szenvedéseinket, lemondásunkat, áldozatainkat? És jobbja felől ültet? - egy kis merengés után szomorúan ingatta a fejét s halkan mondta: - Az élet: Siralom Völgye. Jobb lemondanunk haszontalan örömeiről s hívságairól. Ha meghalsz, uram s én magam maradok, kolostorba fogok menni.

- Ha meghalok, kolostorba fogsz menni. De nem halok meg, amíg Isten nem akarja.

- A tenger mellé fogok menni.

- Jól vagyon, a tenger mellé.

- Ahol a cellám ablakából látom a kék vizet és az eget. És a hegyeket.

- Oda mégy, hívem.

- S ott énekelek és imádkozom Istenhez békén...

- Isten meg fog áldani.

- Ugy-e, uram, nem halsz meg? Ugy-e, ez mind elmúlik, te vissza fogsz jönni értem? - kérdezte kapkodva, szenvedélyesen.

- A halál mindig a küszöbön áll - szólt Kálmán, hogy megnyugtassa. - Nem szabad félnünk tőle. Űzött vadak vagyunk s a halál a sarkunkban csahol. Gyenge vadak vagyunk, foga a szívünkbe sújt... De addig bízzunk.

Aznap Salome átköltözött a budai palotába, Mária udvarába. A házból ki lehetett látni a széles Dunára, a szemközt zöldelő, tavaszi virágillatban fürdő Szigetre. Amikor Salomét a szolgálói levetkőztették s ráborult az éjszaka csendje, kissé megkönnyebbülten figyelte a távolból szűrődő zajt. Mint békés morajlás hatott el idáig. A freskókkal díszített boltíves falakon halványan játszott a Keletről betűző Hold gyenge sugara. A vastag, nehéz tölgyfabútorok rendíthetetlen nyugalommal feketéltek a tágas hálóházban. Tömör, szilárd falak zárták ki a külső világ retteneteit, félelmes zűrzavarát, fenyegető zsivaját és durvaságát. Itt nem félt. Az Isten békéje fedezte be riadozó, tétovázó lelkét.

Nagy, kék, lágyan hullámzó víz ringatta, emelte, fény sugározta körül... Hirtelen felült. Dübörgést, törtető zuhogást hallott. Szíve úgy vert, hogy kezét rá kellett nyomnia. És egyedül volt, egyedül a nagy világon, félelmes tornyok, égbemeredő bástyák zárták körül. Menekülni kellene - gondolta rémülten s érezte, mint fut le a vér az arcából, mint húzódnak össze sápadó arcvonásai. Nehezen lélekzett, egész testét tompa bénultság fogta el. Rontás, - gondolta -, megrontottak, megvertek ebben a pogány országban...

Szeme az ajtóra meredt. A holdfény ezüstös derengésében kéken hullámzott a víz az ágya körül s az ajtó küszöbén megtorlódott. Hirtelen felpattant az ajtó és Salome éleset sikoltott. Szívverése megállt. A sötét ajtónyílásban vastag, fekete kopja nyomult be, már-már elérte az ágyát... őt kereste. A hercegné összekuporodott s az ágy sarkába húzódva, vacogó foggal, elkékülő ajkakkal s kidülledt szemmel meredt a jelenésre. De még mielőtt elérte volna a lófarkas, derékvastagságú, mázsás fegyver, a fatörzshöz hasonló súlyos túlvilági kopja, mindenfelől dzsidát szegezve robogott felé egy sereg feketeképű, nagybajúszú, villogó szemű, hegyes kalpagú lovas. Zűrzavaros lárma, fenyegető rikoltozás támadt. A hercegné semmit sem értett a kiabálásból, de tudta, hogy ezek a fekete lovasok agyon akarják szúrni. Felpattant s futva menekült. Hálóruhában, mezítláb volt, köntöséből kibukott az emlője, hiába takarta, hiába szégyenlette, nem tudta visszarejteni. Ruhája hol itt, hol ott hasadt el. Most a combja, most a csípője, most a hasa látszott ki szemérmetlenül a szakadozó köntösből. Hiába varrták a gyóntatója tanácsa szerint hosszú, bokáigérő, nyakát is elfedő, karját is csuklóig eltakaró zsákszerű vezeklőköntösnek, érthetetlen módon feslett, szakadt és mállott az erős, vastag csalánvászon. S ő, akinek testét nem látta még sem férfi, sem nő szeme, mióta az anyja keze alól kikerült, most marcona, sötét férfiarcok, üldöző lovasok előtt takargatta hasztalanul fehér testét, titkolt tagjait. Arca lángban égett. Megfordult s látta, hogy azok a lovasok, akik előremeredő dzsidákkal, kardokkal s rászegzett nyilakkal üldözik, nem is emberek, hanem ördögök. Fekete ördögök, fekete paripákon. Homlokukon hegyes kecskeszarv, nyelvük pirosan liheg. A nyeregből kipenderül izgatottan lobogó farkuk. Fekete lovaik fújnak és lihegnek, horkolnak s röhögnek, sörényük lobog, farkuk mereven úszik utánuk.

Már majdnem beérték. Érezte, összeesik s elájul. Nem tudott lélekzeni, görcsösen hajtogatott néhány szót: „Jézusom, nem akartam! Jézusom, nem akartam!” S ekkor iszonyodva látta, hogy a földön egy hulla fekszik keresztben. Mezítelen férfi holtteste volt. Az arcát nem lehetett látni. Salome iszonyodva felsikoltott. Megtorpant, de az üldözők lihegése szinte megcsapta a testét. Át kellett ugrania a mezítelen holttestet. Minden erejét összeszedte, ugrott s elájult.

Amikor körülnézett, a holdfény már odábbcsúszott a kőpadlón s a máriaüveges ablak fekete ólomrácsozata pókhálóként szőtte be a magas ablak négyszögét. Salome szíve oly lüktetőn dobogott, hogy szinte fájt. Arcát, egész testét kiverte a hideg verejték. Nem tudta, hol van, csak annyit sejtett, hogy súlyos falak, vastag sáncok és tornyok veszik körül s a ház kísértetek elátkozott háza. Tapsolt és kiáltozott. Kiáltásaira nyilt az ajtó s gyertyával a kezében egy rablány lépett be.

- Hol vagyok? Hol vannak az ördögök? - sikoltotta mészfehéren Salome, szemét akkorára tátva, mint egy-egy dió.

- Budán vagyunk, asszonyom - rebegte a kócos, álmos, barnaképű leány.

- Hol vannak az ördögök?

- Az ördögök... az ördögök, asszonyom, a Pokolban vannak...

- Itt! Itt voltak az ördögök! - kiabálta Salome. - Láttam őket lovon, fegyveresen! És egy halott... itt feküdt egy halott! Hol vagyunk?

A leány látta, hogy valami rontás vagy kísértés van az asszonyán. Keresztet vetett, bevilágított a sarkokba, kezében úgy reszketett a gyertya, hogy szinte elejtette.

Az ördögök hullástul, lovastul eltűntek...

Salome reggelig dideregve ült ágyán s forrón imádkozott. Reggel észrevette, hogy megjött a hava. Szégyenében könnyezve, öklével a fejét ütögetve borult le a térdeplőn Mária kis falikeresztje elé s könyörgött Istenhez, vegye le róla a rontást, űzze el az ördögöt, tegye meg neki, csak neki, egyedül neki az asszonyok között, mint a Szűz Anyának, hogy ez a testi gyengeség ne érje többé. Könnyekben úszva, szégyentől pirosan, megalázva s megtörve imádkozott órákig, míg végre hajnalodott s a Szigeten megcsendült a harangszó. Akkor fáradtan felöltözött s megparancsolta, hogy hívjanak papot, mert gyónni akar.

8.

Illye öt lovassal meg Branából való Ernyével Kizil-gül és Törtölék után nyargalt Saroksár felé. Vágtatva mentek a Duna partján, Lágymányossal szemben, ahol a nagy Dunaág halászai szoktak tanyázni, balra fordultak s eltávolodtak a folyamtól. Itt széles ártér húzódott, a tavaszi vizek tengerként öntötték el Kispestig az egész vidéket. Évszázados, bunkós fűzfák meredeztek ki a vízből, távolabb áthatolhatatlan nád húzódott. Már zöldelt a tavalyról maradt rozsdás nádrengeteg, érkező gólyák keringtek a víz felett, vagy fürödtek a sekélyebb helyeken, mint a ludak. A megérkező gólya első dolga a fürdés, paskol, lubickol, kevélykedik a vízben. Ernye szíve boldogan dobogott a gólyák láttára. Eszébejutott az Ormánköz - ott most énekszóval köszönti a nép a gólyákat!

Alacsony homokhátakon lovagoltak. Délben elérték Saroksárt. Itt a Dunának egy nagy, vad beszögelése, sarka volt. Tele posvánnyal, ingovánnyal, sással, fűzfával. Ebből az ingoványból, ebből a végtelen fertőből emelkedett ki az a magasabb homokhát, amelyen néhány fűzfonatos, náddal fedett házból álló falu élte a maga zárkózott, csendes, gyűjtögetésből tengetett életét. A háton vadkörtefák álltak, afféle hitványabb gyümölcsös is látszott, a fák halványpiros és tajtékfehér virágokkal pompáztak. A távoli házacskák közül békés füst szállongott. Hűvös szél fújt.

Egy piros nemezekkel borított kis gömbölyű sátor Kizil-gül sátra volt.

Illye lassúbb iramot parancsolt s ügetve közeledtek a sátor felé. Vagy tizenöt-húsz ló legelészett a zsenge fűben s hat-nyolc magassüvegű, farkasbőrös, alacsony kún ténfergett a lovak körül. Ahogy a közeledőket észrevették, egyikük bebújt a sátorba, a többi csákányát, dzsidáját szedve nagyhamar felszökött a horkoló kis lovakra.

- Hej! Hej! - rikkantott Illye recsegő, repedtbográcsos hangján s integetve felágaskodott a nyergében - Törtöl úr! Hej!

Erre azok meglepődve leereszteték dzsidáikat. Egy fiatal kún vágtatva rohant a jövevények elé.

Gyors szóváltás támadt.

- Törtöl úr?

- Mit kívántok tőle?

- Az a kánné nagyasszony?

- Ki külde?

- Az nagyúr.

- Mit kíván?

- Mondd, hogy itt vagyon Illye.

A legény térült, fordult, a sátorhoz vezette őket.

Kizil-gül Törtöllel kilépett a sátorból. Erősen meghajolva lépett ki az alacsony ajtón. Lassan mozgott aranyos, bő redőkben omló kúnos ruhájában, fehér nemezcsizmáiban, fején a magas *sög-kelével*. Kövér, puha arca szomorú volt, könnyek nyomai és álmatlanság sötét karikái csúfították el oroszosan nagy, szelíd szeme környékét. Sápadt volt s az ajka duzzadt. Vállán fehér *peredsét* viselt a gyász jeléül s fázósan beleburkolózott. Akárhogy uralkodott is magán, lágy természete kitört. Ura halálát éjszakákon át keservesen siratta.

- Mit akartok? - kérdezte szlávul. Hangjában szemrehányás és elutasítás volt.

Illye mélyen meghajolt s ujjaival érintette a homlokát.

- Nagyasszony, - mondta lassan - Béla urunk űnagysága imád urad lelkéért. Misét is rendöle idvességéért. Most Törtöl urat kéri az én számmal, jöjjön hozzá, mert békét s egyességöt akar. És urad haláláért ölégtételt kínál.

Törtöl néhány szóval elmondta az asszonynak Illye szavainak értelmét. Kizil-gül szomorúan legyintett. Mondani akart valamit, de ajka reszketni kezdett, szemét elöntötte a könny. Állt néhány pillanatig s a távolba nézett. Azután megfordult s lassan, lábát alig vonszolva, visszament a sátorba.

- Gyerünk - mondta Törtöl mogorván s felvetette magát a lovára.

A kolostorig némán lovagoltak. Csak amikor már a kapu elé értek, kérdezte Törtöl rekedt, kelletlen hangon:

- Megbintettík az osztrák urat?

- Nem.

- Akkor mírt vagyok én itt?

- Majd megmondja a nagyúr.

Azzal leszálltak a lovukról. Ernye nagyon sajnálta azt a nagy, derék asszonyt, szerette volna megvigasztalni, duzzadt, puha ajka, könnyes szeme, keserű legyintése emlékezetében maradt. És sajnálta a vén Törtölt is, a bánat messziről lerítt róla, arcán látszottak az alvadt vérrel takart új sebhelyek, melyeket gyászában hasított. És a szótlansága beszélt.

Nehéz léptekkel ment fel a garádicson, nem köszönt senkinek. Magas süvege alól zsíros csimbókokban csüngött ki ősz haja, vállát meggörnyesztette, hatalmas farkasbőre nagy, ordas farkasnak mutatta.

A király cellájából éppen a prior hátrált kifelé nagy hajlongással. Amikor Törtölt meglátta, szinte megriadt. Törtöl rá sem hederített az öreg szerzetesre, hanem felvetette a fejét s egyenest belépett a cellába.

Béla egy kicsiny, durván faragott asztal mellett ült s valami levelet írt alá hollótollal. Feltekintett a belépőre, komor arcán fájdalmas mosoly futott át. Felállt, két lépést tett a vén kún felé s mintha megmozdult volna a jobbja, hogy átölelje. De látva annak komor, alvadt vértől csúf, sebhelyes arcát, mélyen csillogó, vádoló tekintetét és rideg testtartását, megint elkomorult s a karja is megdermedt.

- Hivattál - szólt a kún, alig biccentve köszönésül és a süvegét sem véve le. Pillantása egykedvűen meredt a király arcába.

- Hívtalak - mondta a király csendesen. - Ülj le, Törtöl úr.

- Mit kívánsz? - kérdezte Törtöl anélkül, hogy a kínálást tudomásul vette volna.

Béla látta ezt a sértő visszautasítást, de nem háborodott fel, inkább fájt neki. Hogy érzéseit leplezze, övébe dugta kezét s néhány lépést járt a szűk szobában.

- Urad, a kán, - kezdte végre jól meggondolva minden szót s megállva az öregember előtt - kedves fiadom vala a kresztységben...

- Itt gyilkolák meg, ebben a házban - jegyezte meg nyomatékosan Törtöl.

- Te tudod, uram - folytatta a király ismét túltéve magát a sértésen, hiszen fájdalomból esett - mily kresztyéni szeretettel s vendéglátással fogadám őt országomban...

- Itt gyilkolák meg, kerál - dörmögte ismét a kún.

- Azkik meggyilkolák aljasul, felelni fognak Istennél érette - emelte fel Béla a szavát s elöntötte a düh és tehetetlen bosszúvágy.

- Ezt bízzuk Tangri űnagyságára.

- Bízzuk, uram. Isten megenged Köteny úrnak bíneiért s tám kegyösen fogadá az én engesztelésömet is. - Sóhajtott, leült, nagy homlokát lehajtotta. - Magunk vagyunk, Törtöl úr, nincs mit álaskodnunk.

- Nincs, nagyúr - helyeselt Törtöl komoran s pillantása a király szemének mélyébe fúródott. - Én valék itt, azmikor Köteny urunk kípíben elhozám az izenetít. Én, uram, úgy gondolík ez országra, annak kresztyin nípíre s főkíp kerálára, mint testvír az testvírre. Én, uram, tudtam, hogy nem az kreszty, nem az hodzsaturbán, nem az csengettyű s nem is az kámruha tészi, hanem az igaz szűv. Én, uram, azt mondám Köteny urunknak, ez a kerál, ez a Bíla, ez az igaz szűv, testvír lészen a sors forgandóságában, Tangri minden áldása, Khajár minden csapása között. Münk, uram, azt hivénk, ha máshult nem is, de ebben az országban, melynek te vagy fejedelme, uram, igaz kresztyínsíg vagyon. De hát... tívedék...

Ezt úgy tette hozzá, mint aki nem is talál szavakat gondolatai elmondására. Vagy nem érzi céljukat. Mit is mondjon többet? Köteny meghalt.

Béla kiérezte a nehézkesen, rekedten s mély szomorúsággal mondott szavakból a helyrehozhatatlan csalódást. Arca tűzbeborult, szemét behunyta, erős állkapcsát összeszorította.

- Jézus urunk a megbocsátás igéit hirdeté - dünnyögte lassan. - Én hiszök Jézus úrban, hiszök az ű jorgalmában, Isten szeretetében. Bínes vagyok, uram s bínemet, ísza, bévallom törödelmesen.

- Bínes vagyok én is, uram - mondta erőteljes, recsegő hangon Törtöl - s én is bevallom bínemet. Mert, uram, én noszogatám Köteny urat, hogy hajtsa fejit kresztyvíz alá. Noha ű, bátor kresztyin fejedelem, ama Misztiszláv úr lányát vevé felesígül, ellenállt. Igen közelről látá ama kresztyén fejedelmek s urak arculatját, uram. Én bíztatám, a magyeri föld messze híres becsületéről. Én bizonygatám, itt az igaz Jézus Igéje él. Ez a föld nem kétszínűek, álnokok, harácsolók, becstelenek földje. Béla ama Etilét s Bajánt vallja őséül, akit Köteny. Béla szeretete igaz szeretet, Béla szava igaz szó és tervíny. Bínes vagyok, uram. Köteny hitt, mert én is hivék... És Kötenyt itt gyilkolák meg, ebben a házban!

Nem kiáltott, szavai mégis úgy hatottak, mint a kiáltás.

- Nem rusz földön ölik meg s nem is az álnok fejedelmek kémei. Nem ölik meg harcban sem, noha az mohal halálra keresé s kít fiát felkoncolá. Nem azok verik arcul a becsületet s az adott szót, azkik ellensígei vagy irigyei valának. Itt ölík meg, mint kresztyént, az igaz kresztyénség, amaz Istefán kerál országában, uram, s megölik annak a házában, azki atyja vala a kresztysígben. Hát bínes vagyok, uram, s bínemet jóvá akarom tenni.

Jódarabig hallgattak. Törtöl minden szava súlyos vádként hullott a király fejére. S ő meghajtotta a fejét alázatosan s égő arccal hallgatta a vádakat.

- Hallom, amaz osztrák úr nem lakolt - folytatta Törtöl ridegen.

- A herceg úr űnagysága elméne minden vitézivel.

- Vajjon azért méne el, mert fílt az te bosszúdtól, uram?

- Nem. Elméne, hogy nagyobb sereggel térjen vissza.

- Köteny úr víre az ű kezén szárad.

- Nem tudom, uram. Oly hertelen kerekedék a gyilkosság s oly zavarosan örvénylik mindön, hogy hálót nem vethetünk belé.

- Köteny úr haláláért ű felel - lobbant fel ismét a keserű düh a kún szemében s kezét ökölbe szorította. Lépett egyet, megrázta vállán a farkasbőrt, majd csendesebb hangon mondta: - Mindenki lakol az ű haláláért. Hitet tevínk, uram, az eb dögire, hogy Köteny úrért bosszút állunk. Köteny kán vala. Kötenyírt nígy törzs áll bosszút, uram.

- Mit akartok, Törtöl úr? - döbbent meg a király. Felállt, összehúzott szeméből késpenge fúródott a kún szemébe.

Annak a szembogara is összehúzódott, mint a macskáé, ha erős fény hatol belé. Csak a fogai közt mondta:

- Mü dolgunk már ez, uram.

- Én kedég azért hivatálak, - folytatta hevesen Béla - hogy engedjetök meg a bínért. Térjetök vissza hozzánk. Jöjjön vissza a nagyasszony és két vitéz fia is.

- Nagyasszonyunk sír és nem tér vissza.

- Azt akarom, engesztelődjetek meg, uram. Benned bízom...

- Én nem bízom benned - suttogta Törtöl s egyet lépett hátra, homlokát leszegte, arcán vonaglottak a hosszú, véres sebhelyek. - Én sem és a két fiú sem... És Kizil-gül sem...

- Hát ennyit teve a kresztyvíz, melyet fejetekre öntenek? - kiáltott fel Béla.

Törtöl a fejét ingatta.

- Ennyit, uram.

- Mondd - kiáltott fel a király hevesen s megragadta a kún vállát. Szinte megrázta, hogy felébressze benne a bizalmat és szeretetet. - Ennyit értétek papjaink szavából, Jézus Igéjéből, az én hozzátok való szívességömből? Béfogadálak titeket, földet adék, szabadságotokat levélbe foglalám, kánotokat fiamul fogadám, lelkötöket Istennek ajánlám... ennyit ére az egész?

- Fírfiak vagyunk, uram - dünnyögte Törtöl rendületlenül. - Papjaid beszílének és a fegyver cselekszik. Te béfogadál münket, de uraitok kivetének. Nékik tekergők, tolvajok, rablók, becstelenek valánk. Egy-két asszony miatt tüzet vetének reánk. Egy-két elkódorgott csorda,

níhány szál fű miatt átkokat szórának reánk. Mert ruhánk bűrből vagyon, lovaink kicsinyek és a nyelvünk nem magyeri, kikiáltanak Tartarosz rémeinek, bátor, uram, én nem tudom, mi az a Tartarosz, hidd el... Földet adál, igenyest, ámde uraid úgy vélék, az ű földjeiket adád. Szabadságunkat levílben foglalád. De minő szabadság az, uram, midőn kánunkat magad házában, magad vitézeivel kellett vídelmezned, hogy már rígen fel ne szabdalják ebek harmincadjára? Münk, uram, csak baromlegeltetők vagyunk. Hitvány lovaink, ócska fegyvereink, dísztelen ruháink, kevés aranymarháink vagynak. Münk, uram, csak alacsony sátrakban lakozunk. A mü férjfiaink, uram, nem szavalnak magas templumokban, asszonyaink gyermekeket szülnek s nem fílnek az fírfitűl, uram. De münk nem tudjuk legelőkben, házakban, barmokban, templumokban, eltiltott szerelemben látni a kresztyén hitet, sem az igazságot...

Legyintett s kedvetlenül lehajtotta a fejét.

- Szólottam, uram.

A király ismét sétálni kezdett. Mindent értett, mindent látott. De azért meg akarta akadályozni a nagyobb bajt. Vissza akarta fordítani a dolgokat.

- Mit akartok, Törtöl? - kérdezte gyorsan s megállt. - Hová mennétök?

- Ez világ ellensígekkel veszen környül - recsegte Törtöl. - De jobb a kivont fegyver, mint a szavak mírge.

- El akarjátok hagyni az országot?

- Nem tudom, uram.

- Hogy álltok bosszút? Mit tervelgettek?

- Nem tudom, uram.

- Csak tán nem állotok az tartár mellé? - kiáltott; fel szilajon.

- Nem, uram. Bátor megtehetnénk. De nem tesszük.

- S miért nem?

- Mert, uram, vagyon itt egy kán, Alpra, a Duna-Tisza közin. Ű szövetséget ajánla Köteny úrnak, de szövetkezik az tartárral is. Mi azzal az Alprával, azzal a gyalázatos, hamis kutyával, nem közösködünk.

- Alpra a tartárral szövetkezék? - kiáltott a király megdöbbenve.

- Ha Kötennyel nem a csákányok s kardok s nem nímetek beszíltek lenne, - vetette oda vádlóan Törtöl - elmondhatta lenne.

- Ó, mily alávaló galádság, mily gyalázat! - suttogta Béla s homlokán mélyre vésődött a merőleges árok, ajkai csücskét vaskapocsként zárta be a két éles barázda, elefántcsont arca elsápadt. Nagy homlokából felvetette a haját. - Kitől tudod?

- Ama Tázlár úr is vele értekezik - vetette oda Törtöl, mintha alamizsnát vetne s fitymálva elvonta az ajkát.

- Felköttetem! Hóhér kezére adatom! - kiáltott Béla felkavarodó indulattal.

- Én kedég megyek - zárta be a beszélgetést a vén kún.

Béla ismét vállonragadta.

- Nem, nem, maradj! Maradj, Törtöl! Hívd vissza nagyasszonyodat is. Jertek vissza, uram. Feledjetök, engedjetök meg Jézusért. Férfiak vagytok, aki meghalt: aludjék. Álljatok mellém, Isten nevében harcoljunk együtt, védelmezzük Jézus hitét együtt...

- Jézus hitét vídje meg Jézus, én kedég megyek. Sajnállak, nagyúr - tette még hozzá szomorúan. - Ennek így kell lennie. Tangri áldjon.

Hirtelen meghajolt, ujjaival érintette a homlokát s megfordult. Keményen, komoran lépett ki az ajtón, nyugodtan tette be maga mögött.

Béla feldúltan bámult utána. Lépett egyet. Nem, nem szabad elengednie! Utána kell küldeni valakit, Illyét, a nádort, az asztalnokot, az érseket, mind a két érseket... Négy tömén lovas, négy tömén... És szívükben keserű csalódás! Azt a csalódást jóvá kell tenni. A sérelmet be kell gyógyítani, a szíveket meg kell békíteni! Nem, nem történhet meg... hogy az özvegy, a két fiú, az urak, a kemény lovasok tízezrei, az asszonyok és gyermekek magukkal vigyék ezt a véres emléket. Hogy fejükön égő sebbé váljon a keresztvíz érintése s akik most kicsinyek, öregségükben is úgy emlegessék a keresztény Magyarországot, István, László, az „öreg" Béla országát, mint orgyilkosok, csalárd szívek és képmutatók földjét...

Az ablakhoz lépett, kinyitotta a tenyérnyi kis lantornát. Odalent egymaga ügetett Törtöl a kolostor falai előtt, az alacsony házak közt ott a szűk utcán. Fejét lehajtva ment, fehér csimbókjait szél lengette, farkasbőre libegett. A kócos kis ló olyan komoly szorgalommal, olyan kötelességtudó bölcsességgel szedte kicsiny patáit, hogy könnyezni lehetett rajta. Törtöl nem nézett vissza. A tömeg utat nyitott előtte, a csoportosan lézengő katonák gúnyosan rikkantottak utána, macskának csúfolták a lovát, őt magát kutyapecérnek. A vén kún rájuk sem nézett, fegyveréhez sem nyúlt. Egykettőre elnyelte egy alacsony, vályogból épült, rokkant tetejű kocsmaépület, melynek sarkán forgácsot lengetett a tavaszi szél.

Béla ellépett az asztaltól s leült. Homlokát a tenyerébe hajtotta, Hiába lát tisztán, hiába tudja, mit kell tennie... Az emberek tisztelik, hódolnak előtte, de nem értik.

9.

Este a refektóriumban vacsoránál ültek. Az asztal fején a király, jobbján Mátyás érsek, balján Ugrin érsek, lejjebb a nádor, az asztalnokmester és Rátold-nembéli Gyula udvarbíró. Türje nembéli Dénes kiment Becsére a méneshez. Ott, a Lórévnél, másnap ezer lovat akartak kihozni a szigetről s a táborba hajtani. Mátyás érsek harsányan mesélte, hogy a lovászmester csak azért hozza ki a lovakat, hogy megszökhessen a kolostorból. Szűk neki a cella, rossz a levegő...

Kölest, sült húst, búzalepényt ettek s bort ittak. A két érsek - különöse Mátyás úr - sokat ivott. Igen jó hangulatban volt Mátyás, mert, mint mondta, „világosodik a környülállás" a kúnok eltávozásával. A nádor megjegyezte:

- A környülállás nem világosodik, hanem sötétül.

- Ne beszélj bolondot, uram! - kiáltott hatalmas hangon az érsek. Kis barna szeme ragyogott, mint a csillag. - Inkább legyék küsebb a sereg, mint valami nagy disznócsorda, melyben egymást agyarkodják a kanok. Menjenek Isten hírével kún feleink, majd megbékélnek, ha látják, minő keserves világ szakad reájuk. Majd visszajönnek csendesen s elfeledik, hogy háborúban olykor puffan az embör kaponyája.

Saint-Omer Vilmos lépett be. Mátyás érsek nyomban a szép nagy szál, szőke férfihoz fordult és szemét gyönyörködve legeltette rajta.

- Itt vagyon Margitánk vőlegénye! - kiáltott lelkesen. - No, hát növöget ám a kicsi menyasszony, már a főzőkalán is illik a kezébe. Még egy-két esztendőcske s olyan fiat szül, akár kerálné nagyasszonyunk az nagyúrnak!

Béla elmosolyodott. Ivott egy kortyot a kék üvegkupából. Szerette hallgatni Mátyás érsek harsány, jókedvű, bizakodó szavait, ha nem is volt mindig a mélyükön túlságos komolyság. De az élet öröme, a gondokban is rendíthetetlen bizalom, az isten akaratában való boldog megnyugvás úgy sugárzott róla, hogy súlyos időkben szinte nem lehetett nélküle meglenni.

- Hát, nagyúr, - folytatta a vidám érsek a királyhoz intézve szavait - ugyan minő állapotban vagyon a kancellária? Haj, szép üdők valának ugyancsak, amikor odaát, Budán, én ijesztgetém az hollókat. Minő sokadalmak valának! Minő átkok, kesergésök, nyavalyák. Nem vala gyermekjáték, urak. Az egész ország ott tolonga az én szegény, gyönge vállaim környül. Ede úr Legénytóról. Mutmér uram... Katapán-nembéli perlekedésük. Hát ugyan Tátika úr megbékélt-e már gulácsi Rendes úrral? Ugyan világíták egymás falvait.

- Az meg - szólt a nádor is kissé vidámabban mosolyogva, mint egyébként. - Mondja is az egész környék, hogy ezután együtt égetik majd mások falvait. Feleségöm íra Tomajból. Azt vevém ki leveléből, hogy valóságos ikrek levének.

- Ezt sem hivém! - kacagott Mátyás érsek s óriási, rövidujjú kezét az asztalra csapta.

- Mi története odaát, uram - fordult az asztalnokmester a hallgatag Kálmán herceghez, aki morzsánként eszegette a búzakenyeret s egyre a kupáját nézte.

- Mikép véled, uram? - kapta fel a fejét merengéséből a herceg. Sápadt arcán sötét árnyakat kergettek a gyertyalángok.

- Hallám, ördöngök vagy késértetök riaszták meg feleségödet.

- No! - hörkentett Mátyás érsek.

- Kerálné nagyasszonyunk hálóházában ördöngök? Késértetök? - csudálkozott Ugrin érsek is elbámulva. Szép fekete szakálla, erős orra, okosan, gondolkodón csillogó fekete szeme s dús, hosszú haja olyan volt, mintha valamelyik freskófestő mester írta volna.

- Vajjon panaszolkodék az nagyasszony? - kérdezte a királyt az asztalnokmester.

Béla nem tudta, miről van szó. Rázta a fejét.

- Mert felveré az egész házat, cselédei, udvarló asszonyai alig tudák lecsillapítani s Márk atya elméne hozzá, hogy meggyóntassa, megvigasztalja. Bátor nincs annak bíne, oly tiszta s makulátlan ű, akár az erdei gerle - folytatta Csák-nembéli Máté.

- Vagyon ám az úgy, urak - szólt a mohón falatozó Rátold-nembéli Gyula s zöldes, vizenyős szemét felvetette lehajló homloka alól, arca pirosabb volt, mint egyébként. „Sült németnek” gúnyolták őt is szokatlanul vörös arcáért. - Vagyon az úgy, hogy valaki bent lakozik egy házban s évek alatt sem lát, hal sömmit is. Osztán bémegyen valaki más és ű meg lát is, hall is.

A herceg kelletlenül, rosszkedvű hangon mesélte:

- Ördöngök törének be a hálóházba, amikor elaluvék. De előbb bétolának egy szernyő dorongot, hogy agyonzúzzák. Akkor azután hajszolák űt, mígcsak egy halotthoz nem ére. És ott összveesék, szegény. Még a halál verítéke is kiveré. Mikor kedég bémenének az szolgálók s világot töttenek, nem látának immár sömmit is, de az ördöng pokolbéli bűzit azért érezék.

Mindnyájan a fejüket csóválták, ámuldoztak.

- Vajjon teve-é Márk atya ördöngűzést? - firtatta Mátyás érsek.

- Meggyóntatá, megvígasztalá, de nem teve - felelt a herceg. - Azért aggodalmaskodok most is érette. Igen nyugtalan vala már napok óta. Azért két szolgálója ott alszik véle és a világot sem oltják ki. Azért alszik két szolgáló, mert az egyik fél, a másik meg nem mer a társa nélkül ott aludni véle.

- No, majd elbánok én az ördöng űnagyságával! A fertelmes döggel! - harsogott Mátyás úr hangja vadul. - Majd kimegyek hozzá Budára s kifüstölöm onnét! Majd orra alá tartom én Jézus urunk kresztyjét, uram! Sántítva takarodnak el onnét az ördöngök, még ha nem lennének is sánták!

Megegyeztek abban, hogy az érsek másnap elmegy Budára, az egész palotát kifüstöli, beszenteli a falakat, küszöböket, ajtókat. Ebben megnyugodtak és Kálmán herceg is nagyobb darabot tört a kenyeréből.

- Halljunk valami szép éneket! - fordult Saint-Omer Vilmoshoz Mátyás úr. - Hadd kullogjék el közülünk is a rossz kedv ördönge.

Saint-Omer Vilmos nem sokáig kérette magát. Elszalajtott egy rabszolgát a szállására, hogy hozza el a hangszerét. Míg a rabszolga odavolt, a lovag büszkén közölte, hogy néhány új dalt szerzett, sokkal szebbeket, mint amilyeneket ezelőtt. Az urak helyeseltek s bólogattak. A király is mosolygott. Egyike volt azoknak a ritka pillanatoknak, amikor az asztal körül látva megpróbált híveit s hallgatva vidáman csapongó, hol harsány, hol elgondolkozó hangjukat, átadta magát ő is a gondolat játékának, gyönyörködött az ifjúság erejében, érzéseiben s terveiben. Örült az ízes bornak, könnyű mámor emelte fel a nehéz földről s gyermekeire gondolva úgy látta, az élet szép s a halál messze van.

Saint-Omer Vilmos, megkapván hangszerét, leült egy zsámolyra s megpengette a húrokat. Egy kissé kényes volt a lovag. Úgy ült, hogy a gyertyafény megvilágítsa domború homlokát, szőke haját, kevély, fiatal arcát és kék szemét. Könnyű ujján villogtak a gyűrűk, epedve félrehajtott feje alig észrevehetően rezgette a fülbevalóit.

Ich will truren varen lan,
uf die heide sulwir gan,
wil liebe gespilen min,
da schwir der blumen schin.

Kétszer-háromszor végigfuttatta bámulatosan gyors ujjait s mély lélegzetet véve, hangja bársonyosan, áhitatosan felszárnyalt:

Ich sage dirmich sage dir,
min geselle, chum mit mir!

- Hej! Hej! - bömbölt közbe medvehangján Mátyás érsek s kupája talpával az asztalt kocogtatta. - Megállj, lovag. Azt hiszem, uram, te az osztrák herceg gyönyörködtetésére énekelsz urunk asztalánál. De az herceg úr mindön vitézivel egyben elméne immár.

- Bántja nagyságod a német beszéd? - találgatta a lovag s keze lehullott a hangszerről.

- Eleget hallék belőle az utóbbi üdőben. Tám volna oly éneköd, uram, amelyben szűved ézös szerelmét más, ézösebb nyelven énekeled meg.

- Vagyon olyan is - készségeskedett a lovag, de a hangján érződött egy kis sértődöttség. - Oly szép vala üdő éccaka, ülék kint bundában s dalolék versusok.

Azzal más ütemre váltva, pattogó, édes nyelven dalolta:

Si linguis angelicis
loquar et humanis,
non valeret exprimi
palma noc inanis...

Az ajtó hevesen kinyílt. Lihegve, hajadonfőtt, vizes hajjal, átázott szokmánban, sáros csizmában Ákos-nembeli Ernye lépett be. Odakint hideg tavaszi eső zuhogott és fújt a szél. A gyertyák vadul lobogtak. Minden arc a betoppanó lovag csontos, barna arcára szegeződött. A dal elnémult.

- Nagyúr! - kiáltotta Ernye vad, nyers hangon. - Borsfia Andorás és vitézei...

A nádor felugrott székéről. A király türelmetlenül az asztalra csapott.

- Ne dadogj, uram!

- Nagyúr, igen szaladék... Megtámadák a vonuló kúnokat Taksony környékén. Hozzájuk csatlakoza még egynéhány úr serege Bács vármegyéből. Az kún seregek ott gyülekezének, hogy elkerüljék az tartárt s Délnek akartak tovább vonulni. Borsfia Andorás úrék alulról jövének s valami bajuk vala Alprával. Meghallák azután a kúnok dolgát s dühükben rájuk menének. Szernyő csata volt, uram, déltől alkonyatig tartott. Most érkeze onnét egy lovas vitéz. Borsfia Andorás úr kivágta magát s közeleg. A kúnok...

Mindnyájan felugráltak. Egy kupa feldőlt s a bor csörögve folyt a kőpallóra.

- Nyomban utánajárok, - dünnyögte a nádor s kifelé csörtetett a szobából, piros csizmáit erősen csikorgatva. Nyusztprémes kalpagját már odabent a fejébe nyomta.

- Semmi! - kiáltott Mátyás érsek. - Mit ugrálsz, nádorespán uram. Elintézék s megvagyon. Mennek tovább. Délről, Szeged tájáról, felfelé tart Laczkfi úr több mint egy töménnel. Majd szétveri az egész csűrhét.

- De nem veri ám, - fordult vissza a küszöbről a nádorispán dühösen. - Ezek a bitangok két nap alatt végigszáguldanak az egész Duna-Tisza közön s kettéhasítják az országot. Csak ez kék nekünk, amikor nyakunkon a tartár.

- Hej, a keserves kurafi, az a Fredericus! - ordított Ugrin érsek. - Ha már így vagyunk, mért méne haza?

- Mért nem jöve becsületös sereggel! - csapott az asztalra Csák nembéli Máté vadul.

- Német szövetség, - dörmögte Kálmán herceg. Ő volt az egyetlen, aki nem ugrott fel, hanem szinte kegyetlen közönnyel rágicsálta a kenyerét. Amikor szoros volt a helyzet, Kálmán szinte megfagyott.

A király felvetette fejét, hogy megszabaduljon a homlokába hulló hajfürtöktől. Szeme úgy szikrázott, mint a vadé a sötétben. Ajkai körül megkeményedtek az árkok.

- Azonnal Illyét. Udvorespán uram hozza elejbém Ernye úr embörét. Azt, aki Taksonyból jöve. Látni akarom kiféle, miféle. Nádrespán úr mü keráli seregünkből parancsoljon lóra két ezredöt, nehogy a visszatorlódó kúnok betörjenek s bajt hozzanak reánk.

- Bízd rám nagyúr, s légy nyugodt.

Azzal mégiscsak kiugrott a küszöbön s az ajtót bevágta maga mögött.

- Na, azért én is kimegyek a legényeim közé, - jegyezte meg Mátyás érsek s kiitta a borát. - Hiába no, olyan üdőket élünk, hogy a dalt nem hallgathatjuk végig...

Ugrin és az asztalnokmester is vele indult. Ki kellett menniök, nehogy lázadás, vagy kavarodás támadjon. Vagy, ami még rosszabb, nehogy a mocsarakban tanyázó tatár felhasználja a zűrzavart s megrohanja a várost. Az országbíró még egyéb esetre is gondolt.

- Hátha az egész csak a kutyafejűek csalfasága? És nem is kúnok azok, hanem tartárok? - kérdezte suttogva.

10.

Tavasz volt, a hegyek gőzölögtek, az erdők fátyolos zöldbe öltöztek, a rétek, mezők illatoztak, a gyümölcsösök virágba borultak. Tavasz volt és Batu táborában ezt a tavaszt már Magyarországon ünnepelték.

A Sajóig nem volt ellenállás. Ott a kán tábort ütött s míg egy-egy tümén előretört Pestig és lefelé, a Duna-Tisza közén, ő megülte a tavaszünnepet.

A katonák mámorosan portyáztak a virágos, gyümölcsös falvak között. Megrészegültek ennyi szépségtől és illattól, a legelők dúsan hajtó, duzzadó füvétől, a virágszőnyegtől, a hegyek szinte vaskos pompájától. Mindenütt, ahol egy-egy csapat tanyázott, szóltak a *jatugánok*, sírtak a *düdükök*, zengett a harsány ének, nyerítettek a lovak. A vad, kemény nép, mely hozzászokott a sivatagok és szteppék csontrepesztő hidegéhez, süvöltő hóviharához és rettenetes éhségeihez, fürdött és tombolt a vidámságban ennyi tavaszi szépség, virulás láttán. A mongol hazai sivatagain kolduskenyéren húzta ki a telet, hús csak a harcosoknak jutott, az asszonyok mindenféle hulladékot és kölest ettek, a gyermekek gyakran csak csontot. Mongol kutyának lenni annyi volt, mint farkasnak a puszta jég hátán. És itt száz marékkal szórta Tengri az áldást és bőséget. A kancák, tehenek és birkák zsíros tejet öntöttek, kövér csikókat, borjakat és bárányokat ellettek, a falvakban volt bőven zsír és köles, de még méz is. Bokhara, Szamarkand, Taskend függőkertjeivel s gyümölcsöseivel vetekedett ez az ország. Áradó vizek öntözték s az erdők tele voltak vaddal.

Egy-egy falvat felégetve s a lakosságot megölve, vagy elűzve, befészkelték magukat a bőségbe, felütötték sátraikat, megrakták tüzeiket s belevetették magukat a vidámságba. Senkisem tudott úgy örülni a tavasznak, a rétek, mezők és gyümölcsfák virulásának, az erdők dagadó rengetegének, a napfénynek és illatos levegőnek, a langyos szellőnek és bárányfelhőknek, mint a mongol s a hozzácsatlakozott pusztai népség. Dalok termettek és bőven csorgott a bálványok előtt az áldozati állatok vére.

Batu csak olyan mongol volt, mint a többi. Amikor a Sajó mentén egy dombról szétnézett a tavaszi pompájában kibontakozó tájon s éles szürke szemét meghordozta az erdős dombokon, a kitáruló mezőkön, a virágpompában tobzódó réteken, a folyó lustán kanyargó tükrén s az árterek haragoszöld nádrengetegén, arca kipirult, mellét telhetetlen öröm csiklandozta.

- Ó, Tengri, - mondta halkan s alig tudta megfékezni magát, hogy fel ne kiáltson, - napfénnyé váltál, virággá, mezővé, falevéllé váltál, legelővé váltál! Jó vagy, Tengri!

Tanna és Szubutáj Bahádur állott mellette. E két vén, cserzettképű, sok vért meggázolt férfiú is fátyolos szemmel nézte a tavaszi délelőtt csodáját. S ők is így fohászkodtak magukban, mély lélekzetet véve s a virágillatban fürödve. Míg a sátrakat felütötték, ők mozdulatlan lovukon ülve megtöltekeztek örömmel, gyönyörűséggel s hálával Tengri iránt. És nézték, amint az Észak felől lassan elővonuló telegák és kibitkák végtelen sora szétterül a síkságon,

mint a tavaszi folyam áradása, körülönti a ligeteket és magános vadkörtefákat, lehúzódik a folyó partjáig s foltonként megtorpan. Mint esőáztatta földön a gombák, úgy nőttek ki a földből a gömbölyű sátrak ezrei. Lovascsapatok száguldoztak mindenfelé. Bőgtek az ökrök, mint a tülökszó s a csordák messze elhúzódtak, ameddig csak ellátott a szem. Asszonynép futkosott, dolgozott a telegák körül. Nőtt, épült, kivirágzott a selyemsátor s itt-ott megjelentek a *nojonok* vörös zászlói.

- És az ostoba magyeri kelár nem szövetkezett, - dünnyögte Batu rosszalón. - Mily ország, mily gazdagság, mily szépség! Mit tudnának cselekedni a magyeriak velünk!

- Most már a halálukat választa - jegyezte meg Szubutáj egykedvűen. A friss szél belekapott kis ritka szakállába s megrezegtette a sisakján lévő tollat is. Alacsony, zömök sötét-pej kancája tág orrlikkal szívta a fűszeres levegőt s nyakát kinyujtva hosszan nyerített.

- Választhatták volna az életet is, - mondta Batu elgondolkozva. - Mért bízták az ítéletet Tengrire? Tengri kegyetlen s mi vagyunk az ő ostora. Sírjuk ez a virágos ország, temetőjük a dús legelő.

- A kúnok kellettek nekik, mi nem, - morgott rekedten Szubutáj. - Mért jobbak a kúnok? Veszett, szétszórt, eltiport nép. Mi hatalmasak s győztesek vagyunk.

- Dsingisz bogdo mondta: egy uralkodó szószegése mindennél megvetendőbb, - szólt halkan a szűkszavú Tanna.

- Bila mikor szegte meg a szavát? - fordult felé Batu.

- Megszegte ősei szavát.

- Igaz, - bólintott Szubutáj.

Batu átvetette balvállán a lecsatolt övet s Kelet felé fordulva imádkozott. Azután megsarkalta lovát s levágtatott a dombról.

Az óriás sereg mindenfelé nyúlványokat, csápokat bocsátott ki magából. A sátrakban megtelepültek pedig készültek a tavasz megünneplésére. Mindegyik törzs és nép a maga módján. A baskirdok, csuvasok *khiz-szirire*, lányünnepre készülődtek s *Pereget-tora* bálványát állították fel rivalgó vidámsággal egy piros sátorban, az Etil-vidéki magyarok kisded csapata a Kígyót és a visszatérő Darút készült ünnepelni, a mongolok *Szjúd-tunzit*, a fény és meleg teremtőjét, a nesztóriánus karaitok a Feltámadást. Csengetyűiket rázva s imamalmaikat pergetve áhítatos elmélkedésbe merültek a lámák, a finn mordvák a vizek istenkéjét, a pogány oroszok *Lim* feltámadását dícsérték. Csak a müszülmének ténferegtek fanyar, kelletlen képpel, ők nem tudták elszívelni, hogy a kán táborában ünnepelhet minden nép és minden hit. Panaszra is küldték ulémájukat, hogy tiltakozzék. De Batu csak nevetett s elkergette.

Már elkészült a kán pompás sárga, fekete és fehér sátra, az aranyozott oszlopok a helyükön álltak, puhán ragyogtak a selyemszőnyegek, villogtak az aranyos fegyverek, s felállították felesége, Aj-jaktim piros sátrát is. Holdvilág kényelmes, puhán bélelt kibitkája nagylassan megérkezett. Egy *jüz-basi* vezetésével válogatott testőrség kísérte, ezüstös páncélingben, díszes sisakkal, villogó fegyverzettel. Batu a telegához ment s lesegítette alacsony, elhízott feleségét a telegáról.

- Örvendez a rét, ha a Hold reáhinti ezüstös sugarait, - mondta mosolyogva.

- Teljes a Hold öröme, ha virágzó rétre hintheti sugarait, - válaszolt az asszony s két ujjával megcirógatta a kán zsírral bekent arcát. - Vajjon elégedett vagy-e, uram?

- Tengri jósága határtalan.

Aj-jaktim nehézkes, himbáló járással ment be sátrába s szigorúan tekintett körül. Egy arannyal hímzett vörös selyemvánkos nem volt a helyén, odament s megigazgatta. Azután végighevert az arannyal díszített ágyon, feje alá dugta vastag aranygyűrűkkel díszített kövér kezet s fáradtan mosolygott. Batu most szépnek találta Aj-jaktimot. Látta, hogy az arca gömbölyű és kicsiny szemei feketén égnek, dúsan redőzött, vörös selyemből készült *dsübbéje* alatt duzzadón dagadoztak kövér combjai, kicsiny lábán fehéren villog a cifrán kivarrott nemez *ötük*. Aj-jaktim maga mellé vonta a kánt, leültette az ágya szélére s mámorosan nézte. Ő is szépnek találta az urát. Alacsony, vaskos, rettenetes erejű tagjai feszengtek a *szükmen* alatt, zsírral bekent csupasz arcán szelídség mosolygott, szürke szeme erőt sugárzott, rövid, vastag ujjai olyanok voltak, mint a csonttörő fogó. Büszke volt az urára Aj-jaktim, büszke volt, mert hosszú ideje nem látta s aggódott érte, büszke volt, mert az Oroszkapun oly gyorsan s rettenetes erővel tört át, mint Dsingisz bogdo a karezmi hegyszorosokon. És szépnek találta, mert tavasz volt s mert ilyen tavaszt még talán nem is látott.

- Holnap lesz a tavasz ünnepe, - mondta csendesen mosolyogva az asszony. - És te is ünnepelsz.

- Én is ünnepelek s ünnepel minden nép a kataj birodalomig s azon túl is, a tengerig, Novgorodtól a *Ker-balik tengizig*. Mindenki ünnepel, a barmok is ünnepelnek és a lovak vére meghevül. Tegnap harcoltunk, holnap ünnepelünk s holnapután harcolunk. S jövő esztendőre ünnepelünk Nyugaton az Óceánig... és mindenütt mohol ünnepel.

- Adjunk hálát Tengrinek!

- Tengri kegyelmes.

A rabszolgák pillanatok alatt felállították a kán többi feleségének sátrait is. Kivirult a domb a piros és sárga sátraktól. De a kán csak egy sátorra gondolt, a kataj asszonyéra, Kin-csiére, az Aranyfogúéra.

Otthagyva Aj-jaktimot, belépett az Aranyfogú sátrába is, hogy köszöntse. Az alacsony, gömbölyded, ferdeszemű, feketehajú szépség könnyedén felugrott fekvőhelyéről s a kán elé szaladt. Vékony, kissé duzzadt, pirosra festett ajka mosolygott, piros körmei olyanok voltak, mint a rózsabimbók. Világoskék selyem köntöse alatt keményen domborodtak az emlői, kicsiny fülében nagy arany *iszirgék* remegtek, valószínűtlenül kicsiny, piros körmökkel ékes lába belesüppedt az aranysárga kínai selyemszőnyegbe. Kin-csi Batunál is fél fejjel alacsonyabb volt, kissé fel kellett ágaskodnia, hogy a kánhoz simulhasson. Átkarolva a kán nyakát, szájoncsókolta, hegyes nyelvét a férfi kemény ajkai közé dugva. Olyan kicsiny, hajlékony s gömbölyded volt Kin-csi, mint egy gyermek. Batu szívére lezuhogott a megbúsult vér, félkarjával óvatosan magához szorította a nőt, vigyázva, hogy össze ne roppantsa. Kin-csi kéjesen vonaglott a rettenetes erejű öleléstől, megborzongott s teste végig hozzátapadt Batuhoz, mint fatörzshöz az inda.

- Holnap a tavaszt ünnepeljük, - suttogta Kin-csi, félig behunyva ferde szemét.

- Te is ünnepelsz, - dörmögte visszafojtott vággyal a kán. S nevetett.

- Hol leszel holnap este? - suttogta az asszony. Félig a kán karján csüngött s belenézett a szemébe.

- Nálad!

- Nem Aj-jaktimnál?

- Nem.

- Nem fog megölni engem Aj-jaktim? - folytatta a kérdezgetést Kin-csi s arcán félelem felhőzött.

- Az úr én vagyok.

- Igen, te vagy az úl, az elős, a hatalmas. Te vagy a Lagyogó! - sejpítette gyermekesen gyenge hangon s büszkeségtől izzó arccal Kin-csi. - És holnap nálam leszel... Most hová mégy?

- Most a táborba megyek, - nyugtatta meg a kán mosolyogva s kezét végigcsúsztatta az asszony puha derekán, combján s megfordult. - Légy vidám és várj.

Vágyakkal eltelve ment ki a sátorból, hogy felkeresse Mongot, a katajt.

Mong csúcsos, sarkos sátrán ezüstösen csilingeltek a csengetyűk. A tavaszi szél játékosan himbálta őket. Mong a sátor előtt ült és fatáblás nagy könyvet tartogatott a térdén. Hol belenézett, hol behúnyta a szemét, a melegen permetező napfény felé fordította sovány, sápadt arcát. Hosszú, vékony bajusza lefolyt, mintha a tavasz indákat növesztett volna kopasz fején. Kék ruhája ragyogott a napsütésben.

Batu leült mellé a fűbe. Mong mintha észre sem vette volna, tovább böngészte a könyvet s be-behúnyva a szemét, tovább sütkérezett, így hallgattak sokáig. Végre a kán megszólalt:

- Vajjon mit tanulgatsz, bölcs Mong?

A kataj elragadtatva cuppantott s feltekintett a bárányfelhőkkel borított égboltozatra.

- *Kudatku Bilik*... - suttogta áhítatosan.

- Holnap a tavaszt ünnepeljük, - mondta vidáman a kán. - Készülj, mandzi, az ünnepre.

- Én nem ünnepelek, ulam - szólt vontatottan a kataj.

- Az új élet ünnepét neked is meg kell ülnöd!

- Az új halál ünnepét én nem ülöm meg, ulam.

- Hol az új halál? Nézz körül, bölcs Mong. Virulnak a rétek, illatoznak az erdők, áradnak a folyók, dalolnak az asszonyok, süt a Nap...

- Helvadnak a világok, fonnyadnak az eldők, sálba fulladnak a folyók. Ez az új halál.

Batu bosszús volt, hogy a kataj az elmúlásra, pusztulásra emlékeztette ezen a vérpezsdítő napon. S éppen a tavasz ünnepe előtt. Szürke szeme felvillant. Mong félszemmel oda-kacsintott s látta, hogy ura haragszik. Közömbös hangon folytatta:

- Hány félfi, hány asszony, hány általtalan gyelmek leli halálát, melt te itt ünnepeled a tavaszt, ulam? Neked tavasz, neked az élet ünnepe, nekik az őszé és a halálé. Neked világzanak a létek, illatoznak az eldők s nekik helvadnak a létek s téli fagy delmeszti az eldőket. Hozzád kegyelmes volt Tengli, hozzájuk kegyetlen. Itt ezlek és ezlek s tümének vigadoznak, sipolnak, csókolóznak és szeletkeznek, ott ezlek és tízezrek fagynak vélbe, csókolják meg a halál jeges ajkait s táncolják lettenetes táncát. Ezélt én nem ünnepelek, ulam.

- Mondod már, bolond - legyintett Batu s kelletlenül felkelt a fűből. - Én nem is tudom, mért hoztalak ide is magammal. Hogy keserű cseppet önts a boromba?

- Tengli nyilván úgy akalja, ulam, hogy bolod megkeseledjék - dünnyögte egykedvűen a mandzi. Majd gúnyosan reátekintett a kánra, felfelé nézett hunyorgató, ferde fekete szemével s csípősen mondta: - Akié a kald, azé a halál és a vigasság. Akié a könyv, azé az élet és a szomolúság.

- Dsingisz bogdo mondta: egyedül azért tudunk helytállani, mert nomádok vagyunk. És jól tudunk harcolni. Kolostorok és templomok szelíd embereket nevelnek. Csak vad és harci nép tud az embereken uralkodni.

- Ulam, meghajlok Dsingisz bogdo bölcsesége előtt. De egyszel te is velem fekszel a világzó mező alatt.

- Kalodába veretlek! - kiáltotta a kán vadul.

- Bölcs vagy, kán - bólintott a kataj. - Nyilván okod van leá. Hozol más katajt, ulam. Veless kalodába.

Batu nem is hederített reá, hanem otthagyta s a lovához ment.

Bejárta a tábort. Legelébb a ketrecekben tartott kedves sólymait nézte meg. A solymár azonnal elébejárult s mélyen meghajolva jelentette, hogy az úton öt sólyom megdöglött, közöttük a kedves Isim. Batu haragra gerjedt.

- Hogy történt? - kiáltotta felgerjedt, éles hangon s arcát elfutotta a vér. Tannához fordulva a solymárra mutatott: - Ezt a hitvány fickót megbüntetem. Maga készítse el a kínzószerszámokat.

Tanna biccentett, a solymár pedig mélyen meghajolva mosolygott. Csupasz, zsíros arcán nyoma sem volt megdöbbenésnek, vagy irtózatnak. Batu lehiggadva végigjárta a hosszú ketrecek sorát. Orrát kellemesen csiklandozta a madarak vad, kesernyés szaga, fülét a rikácsoló, vijjogó zenebona. Kis fekete bogárszemükkel kíváncsian nézegettek reá a karcsú sólymok, szárnyukat nyújtogatták, karmos lábukkal a rácsba kapaszkodva kidugták a fejüket. Batu halkan beszélt hozzájuk. Mint a gyermekeket, nevükön nevezte kedvenceit, ujját a rács közé dugva ingerkedett velük s ha felé vágtak horgas, pengeéles csőrükkel, visszakapta és nevetett. Vagy ötszáz sólyom vijjogott, repdesett, verekedett, acsargott, tollászkodott, röpködött, vergődött és gubbasztott a ketrecekben. Az etetők hosszú bottal jártak közöttük s rettegve figyelték őket, nem történt-e baja valamelyiknek. Mások kosarakban galambfiakat hordoztak s belökték a madarak közé. Vad vijjogással rohantak reá a pihés kis áldozatokra, éles csőrük belevágott a húsukba, vér freccsent, karmukkal megragadták s féltékenyen őrizték a zsákmányt s verekedtek, hogy egymástól is elvegyék, ha lehet. Vagdalták, rúgták egymást. A kán hosszasan ácsorgott előttük, gyönyörködve figyelte könnyű, acélos mozdulataikat, könyörtelen étvágyukat s mosolygott. Sajnálta a galambokat, de nem segíthetett rajtuk. A sólymok enni akartak.

Amint a ketreceket elhagyta, - a szerencsétlen solymárt akkor elkísérte már két szótlan katona, - a szelíd vadászleopárd, Arszlán kullogott elő valahonnét. Vinnyogva ásított, vésőszerű fogait kimeresztette és a kán elé sündörgött. Álmos volt, a meleg tavaszi nap elbágyasztotta. A kán lehajolt, megsímogatta s nevén szólongatta a hajlékony állatot, azután lovára szökött megint s továbbügetett. Tanna és a testőrzők csapata követte.

Amikor elérkeztek a síkságra szögellő erdőszélre, éppen a *topcsik* egyik szakasza rakta szerszámait szárazabb helyre. Hosszú, magas bőrsátrak álltak itt, ezekben halmozták fel a tüzes porokat, a hosszú, vastag bambuszcsöveket, meg a vasfazekakat, melyekkel majd tönkre fogják égetni a magyeri király seregét. Száz meg száz emberfej-nagyságú, gömbölyded vasgolyót raktak egymásra, a bambuszcsövek hosszú sorban halmozódtak. Végig a sátrak előtt egy sor *topcsi* lókoponyákon ült s famozsarakban ütemesen törögetett valamit. A mozsárpuffogás ütemére vidáman énekeltek. Amint a kán megjelent, abbahagyták a mozsártörők emelgetését s elhallgattak.

- Jó munkát! - kiáltott a kán s mosolygott. - Holnap ünnepeljük a tavaszt!

- Kán! Kán! - ordították a katonák, szélesarcú, bárányбőr-süveges, bőrruhás kalmükök s fekete szemük villogott.

- Ünnepelj vidáman!

- Tengri adjon neked édes tavaszi szerelmet!

Egy vén mongol ballagott elő, mereven meghajolt s a mozsarak sorára mutatva szólt:

- Az étel megfőtt, most törjük hozzá a sót.

A nevetés végiggörgött a *topcsik* során.

Amint a folyó süppedékes, mocsaras, dúsan virágzó partján a kara-kirgizek tábora felé lovagolt, kis magányos sátrat talált. A sátor egy lámáé volt. Ott ült maga a láma is a kicsiny sátor előtt, hajlongva imádkozott, bő csuhaujjába rejtve kezeit. Előtte imamalom forgott a szél áramlásában. Okos szerkezet volt ez, a kán kíváncsian nézte. Szerette bámulni a szélkerék pergését, a könnyű bambuszhenger lassú forgását. Nem szólt, hogy ne zavarja a lámát elmerültségében.

Minden olyan szép és vidám volt... Holnap lesz a tavasz ünnepe. Ma Aj-jaktim ágyában fekszik, holnap lakoma lesz, folyik a bor, táncolnak a rettentő tábor és az *ordu* lakói, virágokkal ékesítik magukat a lányok, s ő Kin-csi ágyában fog feküdni. Végigfutott rajta a kéj sejtelme s karjaiban érezte az asszonyok testének vonaglását. Aj-jaktim, a kövér, húsos, oly régóta ismert asszony, fiainak anyja és Kin-csi, a kataj, a legújabb feleség, a gyermekes, keményemlőjű, keményajkú fiatal asszony. Olyan vérforralóan csúsztatja hegyes kis nyelvét az ajka közé s úgy ráfonódik ölelés közben, mint a folyondár. S oly különösen elnémul a mámor pillanataiban...

Lovát vágtatásra ösztökélve rohant át a zöldelő réten. Arcát hűvösen cirógatta a tavaszi szél illatos áramlása.

11.

Este, amikor a *kidse-jümegi* után Aj-jaktim sátrába vonult és csak Szubutáj, Tanna, a kataj és Borundáj maradt az asztal körül csendes iszogatásban, a szelíd párduc pedig összegömbölyödve aludt Aj-jaktim meleg helyén, a *nojonok* elmondták értesüléseiket a magyeri állapotokról. Sejbán egy tüménnel már régen előretört, csapatait szétosztva végigportyázta a Sajótól Nyugatra, Északra és Délre elterülő vidéket, hogy oldaltámadások ellen biztosítsa főseregét. Az egyes csapatoktól pontosan megérkeztek a hírnökök. Aranylemezzel a mellükön, csengőkkel a derekukon, gyors, váltott paripán nyargaltak be a táborba s elmondták híreiket Mongnak és Szubutájnak.

A kép, melyet a hírnökök jelentéseiből Batuék összeállítottak, különösen kedvező volt. Isten elvette Bila eszét. Lépésről lépésre úgy történt minden, ahogy a kán akarta. Sem Észak, sem Dél felől, a kúnok földjéről, nem fenyegetett támadás. A mongolok hosszan elnyújtott seregrészeinek nem kellett a főseregtől való elszakadástól félniük. A kúnok mintha elsüllyedtek volna, sehol sem mutatkoztak. Pedig Batu és Szubutáj attól tartott, hogy a portyázással, gyors megrohanással, éjszakai rajtaütésekkel, az élelem elrablásával, a lovak lenyilazásával fogják megkeseríteni a sereg életét. Ehelyett az történt, hogy kánjukat Pesten megölte az osztrák herceg, a nép és katonaság fellázadt ellenük s ők felbőszülve vonultak lefelé Pest alól, a Duna-Tisza közére. Úgy látszik, eszük ágában sem volt a mongolok ellen küzdeni, ehelyett dühükben kifelé iparkodtak az országból.

- Ők is romlásukba rohannak, - jegyezte meg Szubutáj. - Mert hová menjenek? Bolgár országba? Hol van ott még szabad legelő? S vajjon a bolgárok kenyérrel, sóval fogadják őket?

- Alpra megtette a magáét, - helyeselt elégedetten Borundáj s komor, fekete képét megsimogatta, mintha önmagát dícsérgetné s dédelgetné a sikerért. - Alpra olyan zűrzavart támaszt, amilyet csak lehet.

- És Alpra is vesztébe rohan, - állapította meg hideg gúnnyal Szubutáj. A vén vitéz, a Bahádur, olyan rekedt, krákogó hangon beszélt s éles álla, ritkás szakálla olyan kegyetlenül meredt előre a csendesen pislákoló kurultájtűz fényében, mint a dögkeselyű s mintha a kúnok vesztén kéjelegne. Szinte látta már a hullák dombjait.

Mong közömbös képpel, szemét néha-néha behunyva jelentette, hogy a németekről is jó híreket kaptak. A herceg összeszedte sátorfáját s maroknyi gőgös, szemtelen csapatával hazaindult Ausztriába. Tudták, miféle tervei vannak Frigyesnek! Tudták még azt is, hol mit mondott, kikkel tanácskozott, kiket hogy ámított el. S hogy használta fel a maga céljaira Mong kémeinek rémhíreit, hogy a kúnok is tatárok s az ország vesztére törnek. Ravasz, okos ember, gazember a herceg, keresztény lovag létére azt lesi, mikor támadhatja hátba a szorongatott királyt. Pontos híreik voltak az ország minden részéből. Tudták, melyik magyar úr száll hadba, melyik hány vitézt fegyverzett fel s hol, mikor akar a király seregéhez csatlakozni. Az sem volt titok, hogy Ugrin érsek kirohant a városból s kevés híjján belesüllyedt a mocsárba. Mong egykedvű szavai, ahogy elbeszélte a király táborában uralkodó széthúzást, zűrzavart, a kétféle haditerv birkózását, a tétovázást, hogy vajjon vértesekkel egyenest szemben támadjanak-e, vagy kétoldalról támadva, elszakítsák Sejbán csapatait a főseregtől s portyázással őröljék fel, hogy végül a vértes hadak adják meg a döntő csapást, - élénk vidámságot keltettek.

- A kelál katonái gúnyolják őt, ha kilovagol a válosba, - selypítette Mong. - Szidják, haza akalnak menni. A kelál selege disznócsülhe. Senkisem tudja, mit akal.

A dunántúli urak nagyrésze otthon maradt. Várja, hogy a királyt tönkreverjék. Bosszút akarnak rajta állani, mert visszavette jószágaikat. Más urak a németeknek kínálják az országot, hogy megtömhessék telhetetlen bendőjüket. Igaz, hogy Barszfia Miklós és Lackfia Miklós kegyelmet kapott és a király mellé állt, de hol van a többi?

- Magyeri országban a jószág, a dénár, a hatalom, a hívság teszi a kresztyénséget, - állapította meg Batu. - Pedig a föld Tengrié s mindenkié. A dénár csak arra való, hogy szövetet, fegyvert, rabszolgát s asszonyt vásároljunk rajta, ha elrabolni nem lehet. Sajnálom Bilát. Becsületes ember szegény, de ostoba. Mit kapaszkodik pápába, császárba, hercegbe, papokba, romlott uraiba, akik mind megértek már arra, hogy a földet trágyázzák?

- Megrothasztotta őket a pénz és a hazudság, - mondta Borundáj mély, dörmögő hangon.

12.

Hajnalban felrivalltak a tülkök, de most nem harci riadót fújtak, nem csapatok mozdulatait, nem ellenség műveleteit rikoltották. Hanem a tavasz ünnepének kezdetét jelentették részeg örömmel.

A tábor és az *ordu* már talpon volt. A kán is kilépett Aj-jaktim sátrából s jóllakottan megnyalva kemény, piros ajkait, a mozgalmas, zsivajgó életben gyönyörködött.

Ez a nap a szakadatlan evés-ivás, részegeskedés, tomboló jókedv, tánc és ölelkezés napja volt. A mongol nép legnagyobb átka a részegeskedés. Ezért a Jasszau megparancsolta, hogy tartózkodjanak a bortól, s havonként csak háromszor igyák le magukat... Ők ezt a parancsot

megtoldottak még egy nappal, a tavasz ünnepnapjával. Ekkor hajnaltól éjszakáig magukon kívül henteregtek a mámortól.

Már előző nap minden asszony bort, kúmiszt, bozát készített a nagy napra. Húst sütöttek, kölest főztek, garmadába hordták a foghagymát. A lányok mezei virágokat szedtek és koszorúba kötötték. A síposok, citerások dalokat próbáltak. A lámák előkotorták szent könyveiket s feltakarva a szabályosan összehajtogatott selyemkendőt, megkeresték az erre a napra rendelt imádságokat. A kámok csapatostól portyáztak a barmok között s kiválasztották a harmadfű csikók közül a hófehér kancákat, melyeket még nem érintett kéz, az elsőfű tinókat, a fekete kosokat. A nesztóriánus keresztények papjai kora reggel istentiszteletet tartottak a fatemplomokban, melyeket szétszedve szállítottak a sereg után. A baskirdok és csuvasok fekete kakasokat fogtak áldozati célra, az Etil-menti magyarok hatalmas tömlőkben kúmiszt készítettek az áldomásra. Mindenki megtisztogatta fegyvereit, megcsutakolta lovát, rendbehozta nyergét és szerszámait a tavasz örömére. Mindenkinek meg kellett újulnia. A törzsek fejei pedig kiválasztották minden állatból a Batut megillető tizedet. Napkeltekor hangos ostordurrogás, tülökszó, rikkantás és ujjongás között hajtották fel a kán sátra elé, hogy megszemlélje őket.

Batu először a tizedet vette át. Szubutáj Bahádur, Borundáj és Tanna társaságában a sátor előtt állt s Aj-jaktimmal gyönyörködött az állatokban. Először a mongol törzsek hajtották fel tizedeiket. Kócos, füstös, nagyszarvú marhák, serény, vad lovacskák, bégető juhok, lomhán ballagó tevék sereglettek mindenütt s vonultak tülekedve a kán előtt, hogy az ő jószágaihoz csapják őket. A legények kihúzták magukat, szemük villogott, arcukon jókedv és harcias büszkeség piroslott. A mongolok sora után a kara-kirgizek, majd a kazák-kirgizek következtek. A sok tolongó, bőgő, nyerítő, bégető állat patái felverték az egész vidéket. Kocogtak az összevert ekeszarvak. Durrogott az ostor, ugattak a kutyák. És keringve vágtattak a legények, csákányukat felhajítva s ügyesen elkapva, vagy a csordától pillanat alatt kiszakítva egy-egy különösen szép állatot, őket a kara-kalpakok követték, elöl behasított, karimás kalpagjaikkal, mogorván és hallgatagon. Jókedvük és lelkesedésük csak abból tűnt ki, hogy a kán elé érve harsányan ordítoztak, hogy ezután ismét elnémulva, szinte komoran tereljék állataikat a kán csordái és ménesei, nyájai felé. A turkománok, a kalmükök, a mordvák mind elvonultak a maguk módja szerint s a maguk nyelvén dicsőítve Batut. A mordvák magas medvebőrsüveget viseltek, arcuk szőrös és csontos volt, övükről szijjra fűzött koponyák csüngtek, mint a halál zenéjét kongató csontkolompok. Nyergük mellett fejszét hordtak. Végezetül a kúnok adománya következett. E bőrsüveges, bőrruhás, farkasprémes kis emberek felül akarván múlni a mongolokat, turkománokat, kevélyen s peckesen ülték meg lovaikat, mint a sasok.

Sokáig tartott a tized bemutatása s felhajtása. A Nap már magasan állt, ragyogott a kék tavaszi ég, mire bevégződött. De Batu és a mellette állók nem unták meg. Szemük gyönyörködve éldelgett az állatokon, minden lóban, minden ökörben, birkában, tevében találtak megcsodálnivalót, mindegyik kitűnt valami dícséretes tulajdonsággal. Itt egy ló járása volt különösen badáros, amott egy teve volt szép és magas, máshol gyönyörű kos dobogtatta meg a szívet, vagy busafejű ökör. Batu arcán elragadtatás ragyogott. Hevesen mutogatott hol ide, hol oda, bólogatott a rivallgó férfiak felé, mosolygott, játékos szavakat ejtett. Kezét hátul összekulcsolva és széles mellét kivetve a napfénynek, úgy állt a sátor előtt a jakfarkas kopják és vörös lobogók lengésében, mintha máris a világ ura lenne.

Persze, odalent a síkságon összecsődültek a férfiak és nők. Ember-ember hátán szorongott. A lányok hajában sárga, meg fehér virágok díszelegtek, az asszonyok tömlőkkel tolongtak a tömegben s boldogot-boldogtalant megkínálgattak. Rajként zsivajgott a sok gyermek. A nagyobbak nyergetlen lovon, üvöltözve, vadul keringéltek a tágasabb helyeken, a kisebbek

megnyergelték a kutyákat, kosokat, szőrükbe kapaszkodva kutyagoltak, leestek s megint felültek, kis nyilaikkal belelődöztek a tömlőkbe, az asszonyok csoportjaiba. Hengergőztek a harmatos, hideg fűben, mint a párzó macskák.

A lárma, ostordurrogás, tülökrivallgás, ugatás, állati hangok zűrzavara egyre nőtt. Hullámzott, tolongott és torlódott az emberi és állati tömeg. Süvegek és kalpagok repültek a levegőbe. Egy-egy *jüz-agaszi* előtt magasan lengett a fehér lófarkas dzsida s puffogtak az elöllovaglók üstdobjai. A fekete, barna, hullámzó tengerből magasan kilobogott három nojonsátor vérvörös zászlaja, mint örömtüzek tisztán felcsapó lángjai.

Részegedett, mámorosodott a nép, zavar is támadt néhol, ökrök feszültek egymásnak, lovak martak egymás nyakába, gyerekek visítottak. Káromkodás, csákánycsattogás... De mindez úgy elmerült a nagy hullámzás zúgásában, mint áradaton a felcsapó hab.

A tized átadását a törzsfők és előkelő emberek hódolata követte. Ezt a nagy sátorban fogadta a kán, Aj-jaktim, Szubutáj Bahádur, Borundáj és természetesen Tanna jelenlétében. A törzsek és népek előkelői sorra beléptek az aranyoszlopos sátorba, a bejáratnál ittak egy korty kúmiszt az egyszerű fabögréből, azután odajárulva a kán elé, aki vánkosai között ült, háromszor meghajoltak. Batu kegyesen fogadta a hódolatot. A kínai asztalkáról felvette az aranykancsót, töltött egy serleg bort s a hódolónak nyujtotta. A nagykán és Batu tiszteletére fenékig ürítették. Batu ezután megkérdezte, van-e valami kívánsága a hódolónak. A kirgiz, turkomán, kara-kalpak, baskird, kalmük, mordva uraknak semmi kívánságuk nem volt. A kán odaszólt a néma, érzéketlen arcú Tannának, hogy adjon át öt-tíz tinót, lovat, tevét. Az előkelőbbeknek s különösen kedvelteknek díszesen felszerszámozott lovat ajándékozott szeretete jeléül. Egy kara-kirgiz előkelőség még arannyal díszített kardot is kapott.

A *csast-jümegi*, az ebéd következett ezután. Lassan hordták fel az aranytálakra helyezett ételeket, a *khaszok* féltérdre ereszkedve töltötték a bort, a *baksik* az ajtó felőli oldalon ülve jatugánjaikat pengették s énekeket mondtak, a hatalmas, nehéz asztal körül ülő urak bőven ittak és ettek, vidáman beszélgettek, egyik-másik együtt énekelte a *baksikkal* a Dsingisz bogdoról szerzett hősi éneket. Szubutáj és Borundáj is felvidult. A Vitéz merengve nézett a kupájába, ritkás kis szakálla érzékenyen reszketett, fülönfüggői villogtak. A vén harcos emlékezetében felragyogtak a Világ Urának tettei, ismét maga előtt látta a szűkszavú, vasnyugalmú, vesékig ható, néha ijesztően szikrázó, néha kegyetlen hidegséggel megbújó, de hadi népének, szép lovainak, hatalmas csordáinak, feleségének, fiainak, különösen a kedves Tulujnak láttán elérzékenyülő tekintetét, látta, ahogy felveti magát lovára, a Kusra, könnyedén, hanyagul ül a nyeregben, látta igen egyszerű, piszkos ruházatát és kipróbált, jól a kezéhez illő fegyvereit. Csak most élt a Hatalmas, íme, itt még szállong az emlékezete, amilyen a valóságban volt. Szépítés, cicomázás, hazugság nélkül. Szubutáj, a súlyos háborúk során soha meg nem torpanó, az ellenfél seregeinek hadi erejét, lelki szívósságát hűvösen mérlegelő, hullák hegyormain áthágó, könyörtelen és céltudatos Vitéz, elérzékenyült. A vénség jele volt ez? A vénségé, hogy nem tudott megrendülés nélkül gondolni hajdani urára, a Legnagyobbra? Temudsinra, a Legkeményebb Acélra? És a maga törzsére, az Uriankhira, a Rénszarvas-törzsre, mely messzi Északon, a lápok, erdők, az északi fény és rénszarvas vidékéről vonult le, hogy csatlakozzék Dsingisz bogdo népéhez? A vénség jele volt, hogy amikor elvonultak szeme előtt Dzsücsinek, a Vendégnek, Dzsebének, Csagatájnak, a Főbírónak, Burtáj Fidzsennek, a Világ Ura feleségének alakjai, a hosszú-hosszú évek, melyek a Rohanó Áradat útját szegték s melyek hatalmas sziklapartjai között zúgott ki a világba e nagy nép és nagy ember, torka elszorult, melle kitágult, mintha felhőkbe nyúló hegyoromra jutott volna fel. A föld mélyen alatta látszik viruló legelőivel, sziklás sivatagaival, homokpusztáival, a tölcsérként rohanó szélben keringő porral, távolban lángoló városokkal, nyakukat a kés alá hajtó rabok

tízezreivel, száguldó lovasokkal, az aranyfejedelem városának szökőkútjaival s aranyhalaival, rég meghalt, vagy megölt asszonyok fehér testeinek vonaglásával... Fenn állana az ormon, vállán átvetett öv, szeme felfelé néz a végtelen kékségbe, Tengri ragyogásába. Ott elmélkedik a Hatalmas, a Világ Ura, a Legjobb Acél. Hallotta utolsó szavait, melyeket haldoklása közben suttogott az egyszerű ágyon, farkasbőrök között: „Tartsátok meg a Törvényt!" Lám, Szubutáj egyszer, talán nemsokára, hírül viheti a bogdonak, hogy a Törvényt megtartják s a mongol lovak a Duna-Tisza vidékének dús legelőit tiporják.

Borundáj talán ugyanezt gondolta. És Batu is, Tanna is. És ugyanebben a pillanatban lengyel földön Orda ünnepelt, Moldvában Bedzsák, s máshol Kajdán és Kádán és Sejbán... És mind a kánok és *nojonok*, törzsfejedelmek, katonák, asszonyok és gyermekek... És szerteszét a földön, egész Kambalukig, citorák, sípok és damborák tízezrei lelkendezték Dsingisz bogdo tetteit, a Rohanó Áradat irtózatos csapásait, hódolók leborulását s ellenszegülők bűnhődését, hatalmasak megalázását és megalázottak, pusztákon éhezve-legeltetők felmagasztalását.

A bor mámorában, a hatalom és erő részegségében, a tavasz megjöttének ünneplésében elteltek a maguk igazának, az élet szépségének örömével.

Virágok, lombosodó fák, gyöngyszínű bárányfelhők, selyemkék ég, melegen sugárzó Nap, édes illat, legelő állatok, kard és dzsida, gyors lovak, vijjogó vadászsólymok, feketehajú, gömbölyűtestű asszonyok, rajzó gyermekek... Tavasz.

Amikor a jatugánok pengése és az ének elhallgatott, Batu megtöltötte kupáját s ráköszöntötte Szubutájra.

- Dsingisz bogdo öreg vezére!

Szubutáj meghajolt ültében és fenékig ürítette hatalmas kupáját. A törzsfők rivalogva dícsérték a vén sast. Tettei ott ragyognak a Világ Urának tettei mellett.

- Uram, - szólt Szubutáj rekedten - te a Legjobb Acél kedvence voltál.

- Szeretnék méltó lenni emlékéhez - kiáltotta Batu fellelkesülve s kigyúlva az erős bortól.

Általános kavarodás, zsivaj, lelkes kiabálás támadt. A bor és kúmisz megdöntötte az illendőség szigorú törvényeit, merev méltóságukat lerázták, szemük villogott, arcuk égett, csillogtak a fülbevalóik és gyűrűik, kopasz fejük kipirult. A kara-kirgizek fejedelme, Tangri-bordi, egy keresztény papról beszélt, akit az egyik faluban a templom romjai közül húztak ki.

- Mily ronda emberek - magyarázta. - Hosszúak, tohonyák, nagypofájúak. Akár a ló pofája, olyan a képük. A szemük akkora, mint egy bögre. Még ilyen ronda fickókat seholsem láttam.

- Igaz-e, hogy magyeri földön delelőre tápászkodnak ki az ágyból - kérdezte vidám, csicsergő hangon Aj-jaktim.

- Igaz - bizonygatta a kara-kirgiz. - Sőt gyakorta fürdenek is. A nép a folyókban, patakokban, mindenféle szabadvizekben. Az urak meg fürdőházban fürödnek. A klastromokban is vannak fürdőházak. Úgy tesznek, mint az oroszok, finnek. Forró kövekre vizet öntenek s a gőzben vesszőnyalábbal ütögetik őket.

Az egész asztal harsányan kacagott.

- Még ha a szegények, a feketecsontúak megteszik, - csudálkozott Aj-jaktim - de az urak, a fehércsontúak is!

- Puha népség - folytatta hevesen a törzsfő s értetlenül rázta kopasz fejét, melyről három gondosan meghagyott csimbók csüngött alá. Összevagdalt, zsíros arca mosolygott, mintha nagyon mulatságos dologban gyönyörködnék. - Hallottam mindenféle ronda szokásukról. Úgy

elpuhultak, hogy már lovagolni is alig tudnak. Zene, játék, henyélés, imádkozás az életük. Templomaik tömvék ájtatos néppel. Rázzák a csengetyűket, húzzák a karangákat s földig borulnak az istenük teste és vére előtt. Azt mondják, a kisebbik istenüket, Jesszét, egy szűz leányzó szülte. És csak egy feleséget tartanak, nem is férfiak!

Ezen tombolva nevettek. A részeg emberek mindenen viduló természete kitört belőlük, volt olyan, akinek potyogtak a könnyei nagy vígságában.

- Ez igaz, magam is hallottam - kiáltott közbe egy fiatal kalmük törzsfő. - Nem is férfiak. Olyanok, mint a *khaszok*. Azért van mindnek csak egy felesége.

- Hát akkor ugyan mikép szaporodnak? - csacsogott Aj-jaktim felhevülve a bortól s alig tudott megülni a vánkosok közt.

- Asszonyaik nyilván úgy szülnek, mint ama Miria, akit a mi karait papjaink is emlegetnek - szólt közbe Batu. Amikor beszélt, mindenki elnémult, még ittasságában is ügyelve a kán iránti tapintatosságra.

- Csakugyan, uram - kapta fel a szót megint a kara-kirgiz. Nagy mesélő volt, sok földről hallott, s különösen a nyugatiak életét firtatta nagy kíváncsisággal. - Egészen elromlottak, Tangri csudája, hogy még megvannak. Papjaik folyvást járják az országot és hirdetik, hogy Istennek leginkább a szűzi élet tetszik. Intik az asszonyokat, ne adják össze magukat férfival s a férfiakat, hogy megtartóztassák magukat.

- Hogy lehet ez? - kételkedett egy turkomán s nyitva felejtette a száját ámulatában.

- Nálunk is vannak chrisztiánusok, de ilyet nem beszélnek.

- Beszélnének, ha mernének!

- Mondd csak, uram - nógatta kíváncsian a kán felesége s előrehajolt a heverőn.

- Szerteszét járnak, a teli templomokban szűzességet hirdetnek. Nem bántja őket senki. Nem is tartják bolondnak őket. Szabadon járnak.

- Ha bolondok, hadd járjanak szabadon.

- Azt is mondják, hogy Tangri a másik világban harminchárom koronával ékesíti fejüket, ha szűzen halnak meg. Ilyen őrültnek vélik ők Tangrit. El is vesznek e miatt. Van ott egy kelár, Bila úr öccse, aki Délen kormányoz. Ez megházasodott, megvett egy szép, fiatal kelár leányt. Erős, fekete asszony. De nem nyúlt hozzá. Évek óta élnek így, mint házastársak s nem nyúlt hozzá. Megfogadták, hogy nem hálnak együtt, csak imádkoznak s beszélgetnek.

- Hogy leszen akkor gyermekük mégis? - firtatta a turkomán. - Az Isten nemzi tán a fiaikat? Mint a mi karait papjaink is beszélik Jesszéről?

- Csakugyan romlottak, - kiáltott fel undorodva Aj-jaktim. - Milyen asszony az, aki nem hál férfival s nem szül gyermeket? És nem vetik ki maguk közül az ilyen beteg dögöt?

- Megszegik Isten törvényét - bólogattak. - Lábbal tiporják akaratát. Megcsúfolják a parancsait.

- Mit várhattok tőlük egyebet? Ők a földet szétosztották a családok között. Ami más családé, azon nem szabad legeltetniök. Megbüntetik az ilyet. Megtagadják Tangri parancsát, megszegik rendeléseit, hogy a föld az övé és mindenkinek szabad használnia, csak háborúság ne legyen belőle. Az erdő is Tangrié. De náluk csak azok az urak vadászhatnak, akiknek a gazda megengedi. Akié az erdő, az mást nem enged belé. A vizek is Tangri jószága. S mégis fizetniök kell a halászhelyért, adót szednek a tanyák után s akinek tanyája van, elkerget mindenkit,

ha ott akar halászni. Mit vártok az ilyen aljas, gyalog néptől? - kiáltott fel szenvedélyesen s öklével a súlyos asztalra csapott. - A nyugatiak élete gyalázat, a nyugatiak leköpdösik Tangri akaratát, megtagadják őt s el kell veszniök.

- Tangri akarja, hogy törvényeit betöltsük.

Össze-vissza kiabáltak, mindegyik tett egyet-mást a kara-kirgiz szavaihoz. Egyikük felemlítette, hogy még a papoknak is vannak hatalmas birtokaik, falvaik, váraik, a másikuk, hogy még elhagyniok sem szabad az olyan asszonyt, aki meddő, mert halálig egyet szabad csak feleségüknek tartaniok. A harmadik, hogy a latin és német urak beszéde olyan, mint a szarkacsörgés, a negyedik, hogy aki nem akar harcba menni, hát nem megy, hanem ölbetett kézzel nézi, mint pusztítják az országot. Az ötödik, hogy a papok csak egy csudát tudnak cselekedni: hússá s vérré változtatják a kenyeret és bort s azzal etetik, itatják a népet. De már az istenekkel nem tudnak beszélni, nem látják őket, nem tudnak egy kupa bort úgy elküldeni egyik házból a másikba, hogy senki ne érintse. Ezt pedig a kámok mind megteszik. Azt sem hiszik, hogy a vizeknek, erdőknek, hegyeknek, a viharnak, a Napnak, Holdnak s egyebeknek isteneik vannak. De azért a templomokat telerakják régi szentek bálványaival s imádkoznak hozzájuk. Miria bálványa elé rózsát szórnak áldozatul. És magukkal hurcolják a fejedelemistennek csontjait.

Batu gyönyörködve hallgatta az ellenséges ország erkölcseinek, szokásainak, hitének, nyelveinek megcsúfolását. Ő sok mindent tudott a nyugatiakról. Többet, mint ezek itt, hiszen a kémek évek óta sűrűn járták ezt a földet, apróra beszámoltak mindenről és mindenkiről. Ő sok olyasmit mondhatott volna, amiről ezek nem hallottak. Hogy például a papok mást hirdetnek s máskép élnek. Hogy némely kolostorban a szent edényekből hamis pénzt vernek, hogy a papi fejedelmek földért, faluért, rabszolgáért fegyverrel törnek egymásra s dúlják egymás népét. Ilyenek a papok. Néha-néha megemelte kupáját s ráköszöntötte valamelyik kedves emberére. Hallgatott s mosolygott, ő mindegyiknél jobban tudta, hogy ezt az országot nem lehetne letiporni, ha belülről meg nem romlott volna.

- Hol van a szaracén? - kiáltott fel most valaki.

- Eszik, iszik, jó helyt van - felelt Borundáj.

- Mért nincs itt? - kíváncsiskodott a kara-kirgiz.

- Nem ülhet közénk - intette halkan Batu. S bár nem szólt többet, nehogy híre keljen, mindenki megértette, hogy Sámuel ispánt árulónak tartja s ha szövetkezett is vele s nagy kényelemben és tisztességben tartja is, asztalához nem ülteti. Batunak ez a szigorúsága és okossága büszke csodálattal töltötte el őket. Ilyesmiből tűnik ki, igazi kán-e valaki...

- Sámuellel a mandzi tanácskozik, - tette hozzá Batu. S nem említették többé.

Eközben a táborban is, az *orduban* - azaz kasban - is folytak az áldozatok. Minden nép és minden törzs, minden hit és minden felekezet a maga szokásai, törvényei és szertartásai szerint ünnepelte a tavaszt. A kis nesztóriánus fatemplomokban díszes ruhában tartották istentiszteletüket a papok. A lámák ünnepi köntösben, kopasz fejüket ájtatosan lehajtva és csengőiket rázva lépkedtek a körmenetben, virágos nők, szörnyű állatarcokkal elrútított férfiak tolongtak és táncoltak körülöttük s akkora tülköket fújtuk, hogy hat-nyolc ember cipelte őket. Nagy bronzlapokat s gongokat is ütögettek s ordítoztak. Az Etil-menti magyarok nagy diadallal hurcolták ki kotújából Kiszit, táncolva, gyalázkodva cipelték a folyó partjára, ott a földre dobták, nyakába kötelet vetettek, gyalázatosan meghúzkodva a sárban, ganéjban s mindenféle piszokban s alaposan eldöngetve fütykösökkel, a vízbe hajították. Ahogy a bálvány elúszott a Sajó zavaros, megáradt hullámain, diadallal énekeltek, vadul táncoltak s

örömükben összefogózkodva megcsókolgatták egymást. Az oroszok még tegnap este elásták *Lim* békaszobrát. Azt ma kihúzták a föld alól s diadalmi énekeket zengve, nagy elragadtatással vitték vissza házikójába s leborultak előtte. Óriási, hasadtszájú, puffadthasú, nagylábú, agyagból égetett béka volt *Lim* s ők úgy érezték, hogy egész télen aludt, most pedig felébredt dermedt álmából. A mordvák medvét fogtak a rengetegben, kötelekkel megkötözték s díszes ketrecbe zárva, minden jóval elhalmozták. Dicsőítő énekeket zengve előtte kedves öregnek, erdei atyuskának szólítgatták. Ma azután kivonszolták ketrecéből a nagy, mogorva, bárgyú állatot, énekszóval bizonygatták, hogy mennyire szeretik, majd gerendát tettek a nyakára s addig szorították a földhöz, míg megfulladt. Húsából áldozati lakoma lett, bőrét husángokkal kifeszítették s felállították, mintha élne. A baskirdok a Kígyót ünnepelték szép énekekkel, kettős sípok zenéjével és tánccal. A csuvasok bozát ittak, fekete kakast öltek, vadul táncoltak s a Vörös Istent, meg a Fekete Istent, a piros és fekete lányok teremtőjét, a legények vágyainak felgerjesztőjét, a lányok termékeny méhének megáldóját köszöntötték. Vadul folyt az evés-ivás, a tánc és énekszó, az ölelkezés, mámoros szeretkezés egész nap. Egyedül a müszülmének vonultak vissza az ünneplésből, csak a minden napra előírt imákat, mosakodásokat végezték el s bár az uléma tiltakozott a vad dorbézolás ellen, azért akadtak közöttük is, akik elvegyülve a mongol, tatár, kirgiz, turkomán, baskird s egyéb törzsekkel, kivették részüket az áhítatból és vigadozásból.

13.

A mandzi sátorában ült a kangon, kezeit bő ruhaujjába dugta s szíves, nyájas mosollyal hallgatta Sámuel urat. A szerecsen is fenn ült a kangon, sötét sárga selyemszokmányát, piros csizmáját előkelően fitogtatta, szép feketeszakállas arca, nagy barna szeme még tiszteletet keltőbb volt a fehér turbán koszorúja alatt. Piros, vastag ajkait sűrűn nyalogatva halkan beszélt s gőgösen mosolygott. Egy csésze teát tartott gyűrűs ujjaival s lassan kortyintott egy-egy kortyot. Arról tanakodtak, mikép állanak Béla pénzügyei, mennyi jövedelmet hajtanak a sókamarák, a pénzverés, a vámok, a vásárok s a tiszántúli kamaraispán szökése miként háborgatta meg a király pénzügyeit. Tikáról is esett néhány szó.

- Ahogy mondta, - magyarázta az arab latin, kún és német keveréknyelven - elmenekült Nyugatra. Van ott egynéhány faluja, jószága. Nem ad pénzt a királynak, adott eleget. De adott Fredericus úrnak is. Többet nem kockáztat, hiszen az ország gyökerére vettetett a fejsze! Pedig Béla úr minden kívánságát teljesítette. Azt hitte Béla, a jámbor, hogy ígéretekkel, adományokkal, mindenféle levelekkel meghódíthatja. De Tika úr okos. Elfogadta az adományt, a szabadságot. A zsidók Budán, Esztrigánban felállították tanácsaikat. De csak a kisujját adta Bélának! Ha úgy fordul a dolog, uram, hogy a ti igazságos törvényeitek parancsolnak az egész országban s ítéltek bűnösök és igazak felett, Tikát, uram, kímélnetek kell.

Mong csak nehezen értette a zavaros szavakat. Vékony fekete szemöldökét összevonta, ferde szemét félig behunyta s vékony, szinte gyermekes ajkait nyájas mosolyra csücsörítve gondolkozott. Fejében számok kavarogtak. Mennyi vám, mennyi adójövedelem, mennyi nyereség a pénzverésen, mennyi vásárpénz a tiszántúli vásárhelyek után... S azt is erősen számolgatta, hogy ha ügyesen meg lehetne fogni a zsidókat, ha biztosítani lehetne szabadságukat s rávenni őket, hogy ne meneküljenek kincseikkel, mennyi aranyat, drágakövet és pénzt lehetne besöpörni. Óvatosan tapogatózott a zsidók gazdagsága felől s a felvilágosítások kielégítették.

- A kán biztosítani fogja a zsidók szabadságát, - bólogatott. - A tölvény igazságot visz minden népnek. Ha ílnál levelet Tika úlnak, ó ulam, a kán bőkezűen jutalmazná szívességedet.

- Írhatunk - biccentett Sámuel úr.

- Iljunk s a levelet én elküldöm hozzá.

- S mikor szándékoztok elfoglalni a Tiszántúlt, uram - kíváncsiskodott az arab.

- Ez a kán és Szubutáj Habádul dolga, ulam, - nyájaskodott Mong s alázattal bólintott.

- Szeretnék mennél hamarabb visszatérni az Erdőhátra, uram. A ti érdeketek, hogy ott legyek s megindítsam a pénz forgását.

- Úgy van, ulam. Becsületes félfi lévén, a mi hatalmunkat szolgálod. Légy nyugodt.

Sámuel úr azonban mégsem volt annyira nyugodt, mint ahogy mutatta. Mert igaz ugyan, hogy a kán kegyesen fogadta átpártolását, díszes sátrat rendelt neki, őrzőket állított mellé s meghagyta, hogy életükkel felelnek az ispán legkisebb bántódásáért. Nyájasan ki is kérdezte tervei és az ország állapota felől. Sőt egy szép, aranymarkolatú kést is ajándékozott kegyessége jeléül. De azért mégsem érezte magát olyan szabadnak, előkelőnek és bátornak, mint ahogy elgondolta. Mert az őrzők például a legnagyobb alázattal jártak-keltek körülötte, de nem tehetett egy lépést sem nélkülük, a magyeri foglyok közelébe nem engedték, ebédre, vacsorára a kán nem hívta asztalához s azóta, hogy megérkezvén, szívesen fogadta sátorában, egyszer sem beszélt vele. Mongra bízta s Mong nem volt valami megnyugtató személy. Sárga arca, ferde szeme, félig lehunyt szempillái, halk beszéde, különös mosolya, csendes, lusta, macskaszerű járása, mindenféle olvashatatlan, óriási könyvekben való elmerülése, jövő-menő hírnökökkel, kémekkel, *darúgokkal* való hosszas tárgyalásai rendkívül nyugtalanították az arabot. Éjjel nem tudott aludni. Hallgatta a tábor zajait, a kemény, recsegő parancsokat, a kürtök rivalgását s töprengett a jelentésükön. Ha sétálgatott, izgatottan leste a kánt, hátha találkoznék vele. Néha látta is sötétpej kancáján, aranyos nyergében, fején díszes, aranylemezes bőrsisakkal, oldalán görbe karddal, remekmívű ijjal és tegezzel. Körülötte a szótalan Tanna, e sebhelyes képű, komor katona vezetésével a testőrzők vértes, sisakos, vad csapata. Aggodalmasan figyelte a kán arcát. Egykedvű volt az, a szeme szürke és éles, mint az acél, fejtartása könnyed és gőgös. Látta mosolyogni is. Akkor, amikor a tábort járva a katonák a nevét üvöltötték s felhajigálták csákányukat, süvegüket. De beszélni nem tudott vele. Bárhogy fakgatta is Mongot, Mong sajnálkozva mosolygott s bólogatott:

- Lettentő dolga van, ulam. Köszönttet és kél, ne halagudj leá!

Sámuel úr maga is fúrtfejű ember lévén, erősen gyanakodott. Figyelt, latolgatott, töprengett. De minden oly megfoghatatlan volt. Ha elkészült is reá, hogy álmában leszúrják, abban bizonyos volt, hogy addig rendkívül előkelően, tapintatosan s figyelmesen bánnak vele. Mint igazi úrral és szövetségessel.

Amit tudott, segített. Ismerte nemcsak az egész Tiszántúlt, de az ország egyéb részeit is. Ugyancsak tisztában volt az urak természetével, sérelmeivel, vágyaival, helyzetével, titkos bűneivel, szerelmi kapcsolataival és anyagi viszonyaival. Sok bölcs és hasznos tanácsot, útbaigazítást tudott adni. S adott is. Remélte, a félreértések kiderülnek, a nyugtalanság elmúlik, a kán sok dolga csökken s akkor fenékig kiöntheti előtte a szívét. Görcsösen leste a híreket, mikor s hol ütközött meg a mongol sereg a magyeriakkal, merre vonulnak ezek és merre amazok s mikor „szabadul fel” a Tiszántúl, hogy végre oda utazhassék, beléphessen gyönyörű faházába, végigheverhessen megszokott ágyán, megszokott medvebőrein, megszokott bútorai és fegyverei között - s megint kezébe ragadhassa a kamarák irányítását, boldogan s gazdagon, négy feleségével, huszonkét gyermekével...

Mong levette a faszénen gőzölgő szamovárt és a forróvízbe teát vetett egy remekmívű lakkdobozból. Várt néhány pillanatig. Pisze orrát szimatolva fordította a gőzölgő ezüstkanna fölé s áhitattal szívta be a tea illatát. Majd ismét töltött egy csészével az ispánnak is, magának is és

elmerengve a rózsasziromhoz hasonló porcellán s a zöldes tea fényének bámulásában, halkan szólt:

- Ulam, szavamla, a kán kegyesen emleget s maga is nehezen válja, hogy átvehesd a sókamalák és vámok ügyeinek vezetését. Mi ezzel nem foglalkozunk. Megbízható, becsületes embelekle van szükségünk. Tika úlnak megíljuk a levelet s ha sikelül a telv, ládbízzuk az egész olszág pénzügyeinek vezetését. Ulam, addig is engedd, hogy a kán nevében az ő köszönetét tolmácsoljam.

Leugrott a kangról s egy lakkozott ládikához lépve, kivett abból valamit. Sárga selyemköteg volt. Nyájas mosoly kíséretében, mélyen meghajolva adta át az arabnak.

Sámuel úr szíve hevesen vert. Elsápadt félelmében. De nyugalmat erőltetett magára, hatalmas testét kihúzta s cikornyás szavakkal köszönetet rebegett.

Míg kiitták a teájukat s hallgatták a szélben csilingelő csengetyűk ezüstös zenéjét, az ünneplő tábor tombolását, rikoltozásait, zavaros zenebonáját, azután az ispán méltóságos lassúsággal leszállt a kangról s elköszönt. Kezüket a mellükre nyomva többször mélyen hajlongtak s az ispán megnyugodva látta, hogy a kataj szinte a földig hajol.

Kint óvatosan megnézte a selyemköteget. Pénz volt benne, hatalmas csomó kataj papírpénz. Rajta vastag négyszögek, tekervényes ákombákomok. Sámuel úr jobban szerette volna, ha egy zacskó aranyat vagy ékkövet adtak volna neki, de ez az érthetetlen, idegen papírcsomó is megnyugtatta. Ismét bizonyos volt benne, hogy ügyei fényesen állanak s nemsokára az egész ország kincstárnoka lesz. Igaz, hogy az országot előbb el kell foglalni, de ez aggasztotta őt a legkevésbé.

14.

A tivornya késő éjszakáig tartott. A mongolok s rokon szövetségeseik ezen a napon kétszeres örömmel szabadították fel magukat a Jasszau szigorú tilalmai alól. Addig ittak, amíg csak az eszüket bírták. Támolyogva lézengtek a táborban, torkuk repedtéig üvöltöztek, összerogyásig táncoltak, megszakadásig zenéltek s pukkadásig ettek. A nők keményen kitartottak a dorbézolásban. Úgy öntötték magukba az italt, akár a férfiak. Járták a táncot, rikoltozva daloltak s a bénulásig ölelkeztek. Ajkuk vörösre dagadt a vad csókoktól, testük kékre a vasmarkok fogásától, a karok csontroppantó ölelésétől. A tavaszi nap hűvös éjszakába hajolt, az újhold keskeny sarlója halványan emelkedett föl a keleti égbolton, ezüstösen vonult, a Vadludak útja s az erdők, dombok fekete fátylakba merültek. A víz és nedves föld, a szédülten viruló rétek illata átjárta testüket-lelküket. Verekedés, ölelkezés, lóversengés, félálom és nyers valóság kavarodott össze a mérhetetlen táborban.

A Kungrátok nemes nemzetsége már nem tudott mit mívelni szédületében, mire valakinek eszébe jutottak a magyeri foglyok. Elkiáltotta magát:

- Mi vigadunk, a magyeriak meg búsulnak!

A kiáltás harsány visszhangot keltett, össze-vissza kiabáltak, egy csoport fiatalabb katona elindult, hogy elhozza a foglyokat. A nagy tüzek lobogó fényében elmélkedő, a vígasságban gyönyörködő öregebb vitézek felcsillanó szemmel hagyták jóvá az ötletet. Csak van vér ezekben a fiatalokban!

Mindenki eltelt várakozással. Egy hang pajkos dalt énekelt. Nők nevettek csiklandósan. Egy ülő katona a jatugánját pengette. Végre a sötétben egetverő rivalgással, nevetéssel, nógatással közeledett a visszatérő csapat - terelgette a magyeri foglyok vagy ötven főnyi csapatát.

Férfiak, nők, fiatalok és öregek voltak vegyest. Néhány megtépett dolmányú, piszkos, kiéhezett katona is akadt közöttük. A többi paraszt volt. Szakadozott ködmönükben, mezítláb, hajadonfővel dideregtek, pislogó szemük hol egymást kereste, hol a tűz vad fényében ordítozó tömeget bámulta halálos rémülettel. Volt közöttük egy sereg töpörödött, őszhajú öregasszony, meg vagy nyolc-tíz fiatal nő, menyecske, leány vegyest - sőt két egészen ifjú gyermekleány is. A férfiak némák voltak, mint a szárazravetett halak, a nők jajgatva sírtak, üvöltözve zokogtak, rebegve könyörögtek irgalomért.

- Vigadunk, ne búsuljatok! - kiáltott rájuk egy javakorabeli férfi tört magyarsággal. Mint kém járt az országban s megtanult magyarul.

- Kenyerüljetek! Jorgalmazzatok! Isten! Jézus! Mária, segíts! - jajgatták, bőgték az asszonyok.

- Átkozott kutyák, farkasok, ördöngök! - ordította egy csapzotthajú vénasszony a repedtfazék zörgéséhez hasonló hangon. Görcsös ujjaival beleszúrt a hajába és tépte, zilálta, mint a tébolyodott.

- Ha meggyaláztok, gazok, ha meggyaláztok!... - sikította egy másik öregasszony és csontos öklével fenyegette a vidáman röhögő, tolongó tömeget. Elapadt ajka lefittyedt, sovány arcizmai vonaglottak, szeme szikrázott, mint a macskáé, lapos emlője kilógott a rongyok közül.

A nép harsányan kacagott.

- Mink játszunk, tik is játsszatok! - parancsolgatott az előbbi férfi vidáman. - Hajrá! szökjetek, ugorjatok!

A foglyok nem mozdultak. Hanem még szivettépőbben, még mulatságosabban viharzott fel a jajgatásuk, könyörgésük, átkozódásuk. A két kislány egy öregasszony mellé bújt, vékony testük reszketett, mint áldozati asztalra dobott bárányoké, szemükből omlott, a könny.

Mindnyájan sűrűn hányták a keresztet. Egy öregember térdreesett s magában imádkozott.

A mongolok türelmetlenek voltak, ők nem sírókat és üvöltözőket, hanem táncolókat akartak látni. Még hozzá a vénasszonyok táncára voltak kíváncsiak. Néhányan előrángatták a rongyos anyókákat s a tisztásra taszítva őket, rikoltozva noszogatták táncra. Megzendültek a *jatugánok*, felsivítottak a sípok, összecsattantak a tenyerek, megharsant a részeg nők éneke. Azok csak támolyogtak, rimánkodtak, üvöltöztek és átkozódtak. Mint kerge birkák tekintgettek mindenfelé menekülés, segítség után. De nem volt menekülés, nem volt segítség, a sötét tájon vörösen lobogtak a máglyák, kavargott a dorbézolás. Az a vénasszony, aki a meggyaláztatás ellen tiltakozott, úgy rikácsolt, úgy fenyegetőzött, mintha megszállta volna *Khajár-keremet*. Egy másik meg-megcsukló zokogással hadarta a Miatyánkot.

A mongolok türelmetlenek voltak. Néhányan korbáccsal verték az öregasszonyok mezítelen lábikráját, rongyokból kikandikáló hátát. Mások borostömlőt hoztak s mindenáron megakarták itatni őket. Az, aki nem akarta magát mongol kézre adni, elájult. Erre azután az ura - őszhajú, fehér szakállú, sovány, sápadt öregember - kiugrott a csoportból s a korbáccsal hadonászó mongolra vetette magát. De csak egyet szökhetett vénségére is gyors szökkenéssel, mert egy katona játszi ügyesen kést mártott belé s félre is hajította az útból. A leszúrt ember jajszó nélkül elterült a fűben, orrán-száján ömlött a vér, szétgórált tagjai vonaglottak, keze a fűbe markolt, fogai tátogva harapták a földet.

- Játsszatok! Játsszatok! Hajrá! - rikoltotta a mókacsináló vadul.

Senkisem táncolt. A jajgatás felhatott az égig - de nem hatott a tömeg szivéig. Részegen nevettek, tapsoltak, énekeltek, kiabáltak. Ittak. A korbács megint csattogni kezdett. A kínzott öregasszonyok visítottak, mint a vércsék.

- Eh, fiatalok kellenek ide! - ordította a volt kém dühösen.

Elseperte, félrerúgdosta az öregasszonyokat, egy eszelősen fellázadó fiatal magyeri katonát képensujtott ötágú ólmos korbácsával s rá sem hederítve, hogy a szerencsétlen ember félszeme kifolyt, maga összerogyott a kíntól, megragadta a kisebbik leányt s előpenderítette. Kettenhárman a többit lökdösték előre. De azok nem tudtak megállni a lábukon. Térdrerogytak, homlokukat a földhöz verték, Jézushoz, Máriához kiáltottak. Kemény csizmák tapostak a kezükre, korbács tépte fel ingüket és testüket, szokmányuk derékig felgyűrődött, emlőik kifordultak... Igy henteregtek a földön, mint a férgek, szép, fehér, szerencsétlen emberi férgek, megbomolva a fájdalomtól, irtózattól, halálfélelemtől s ördögi vigasságtól.

Azok látták, hogy még most sem tudják táncrakényszeríteni a kiszolgáltatott nőket. Tolongva, tülekedve rohantak rájuk, hátrafacsarták csuklóikat, rátérdeltek a bokájukra s hanyattszorítva, rájuk feküdve birkóztak velük, mint dühödt vadállatok. A nők haraptak, rúgtak, karmoltak, visítottak, könyörögtek, zokogtak, segítségért ordítottak, vergődtek, vonaglottak, elájultak. A tömeg verekedett, tolongott, birkózott, rúgott, öklelt, egymást biztatta, rivalgott, tapsolt, énekelt és táncolt. A kis tömzsi mongol nők égő szemmel ugrálták körül a tüzel s vadul csúfolták s biztogatták a férfiakat. A rab emberek bőgve átkozódtak, ki akarták szakítani magukat az őrző gyűrűből, hogy asszonyaik megmentésére rohanjanak s ezekkel az ördögökkel is harcbaszálljanak. Jézus és Szűz Mária neve együtt csattant fel a legdurvább szitkokkal. Hamar leteperték s megszíjazták őket. Úgy gúzsbakötötték, hogy csuklóikon, bokáikon csorgott a vér. Hajcsomók, fogak szakadtak ki, ujjak törtek el, arcok hasadtak fel... Néhány mongolnak is véres volt az arca.

A mulatságában megzavart tömeg most már felbőszült. Mint a köleskévét, gázolták le a földretepert asszonyokat. Térdezték, verték őket, ahol érték. A két gyermekleányka hangja gyengén veszett el a rikácsolásban s üvöltésben. Elájultak, ez volt a menekvésük. Egy fiatalasszony megőrült, az Istent szidta, Jézust gyalázta, ringyónak nevezte a szenteket...

Legázolt kert volt ez, sárbatiport gyenge virágok hullása, jégverés, áradat, vihar. Rettentő kéj és iszonyú kín. Részeg röhögés és borzalmasan józan megaláztatás. Amikor a jóllakottság és unalom lecsillapította a kínzókat és a telhetetlen nézők is mást követeltek, a részegen dülöngélő férfiak lassan belenyomták késüket a meggyalázottak fehér nyakába s vérük csurgásában gyönyörködtek. Az asszonyok közül is odaszökkent kettő-három, késével szilajul vágta el az áldozatok nyakát, mint a bárányét. De a kés legalább megkímélte őket a holnapi naptól. A hajnal derengésétől, a napsütéstől, madarak énekétől, rétek virágaitól, erdők illatától, felhők ragyogásától, elkövetkező esztendőktől. Lelküket csendesen, hörögve sóhajtották ki a Vadludak Útja felé, megtiport testük véresen elpihent, megtört szemük hályogossá vált, nemrég még cirógató, munkálkodó ujjaik megdermedtek. A két kis leány is oly szemérmetlenül hevert a halál nászágyán, ahogy szeretője karjai között sem hevert volna. Gyermeki méhük meddőn búcsúzott az újholdtól, hosszú hajuk szétfolyt vérrel bemocskolt gyenge keblükön.

Amikor öregek, fiatalok a halál csendességébe merültek, a férfiakra került sor. Nem sokat teketóriáztak velük. Mutatták, hogy részegségük ellenére is biztos a kezük. A hosszú kések felvillantak a tűzfényben s biztos suhanással csaptak le a nyak főütőerébe, le, a szívig. Bátran, fagyos közönnyel fogadták a halált. Nem kiabáltak és nem sírtak. Nem hívtak sem Istent, sem az embereket. Fejük lehanyatlott, testük eldőlt.

A mulatság befejeződött - ismét körbenjárt a tömlő, ismét megpendültek a jatugánok, felsírtak a sípok, megzendüllek a tömör, acélos énekhangok...

15.

Batu erősen szédelegve a bortól és a sok ételtől, kissé zúgó fejjel ment Kin-csi sátra felé. A hideg éjszakai szél körülnyalogatta az arcát s ettől a részegsége még jobban kitört. Hosszan bámulta a sötét tájat, a magasan álló újhold sarlóját, a Vadludak Útjának ezüstporral behintett félkörét, majd a sátor elé érve leszúrta a dzsidáját. Két testőrző a sátor bejárata elé ült, kardját az ölébe fektette.

Még volt vagy hat másik felesége Batunak, azok hátul laktak az *orduban*. Egyik egy szép, de makacs és hideg perzsa nő, a másik Kokhandból való türk asszony, a harmadik egy Khasgárból vásárolt fiatal keresztény leány, - ez örökké szomorú volt, sírva öleltette magát s éppen ezért nem is szerette, - a negyedik barnabőrű, nagyszemű, nagytestű hindu, akit meg azért keresett fel csak igen ritkán, mert nem szerette a nagyszemű, nagytestű nőket s félt, hogy a gyermek, akit szül, ugyancsak nagytermetű s nagyszemű lesz. - Az ötödik szelíd, puha, szőke német leány volt Novgorodból, ahol a családja a Hanzával folytatott kereskedést, míg a mongolok szét nem rúgták, - a hatodik meg egy Etil-vidéki magyar asszony. Ezt kedvelte volna, ha Aj-jaktim meg nem gyűlöli s szembeszállva a kán akaratával, szolgasorba nem taszítja. Táborába a kán csak első feleségét, Aj-jaktimot s a nemrégiben vásárolt kataj nőt, Kin-csit, az Aranyfogút vitte magával. Aj-jaktim ugyan ezt a tádzsit - azaz távolról jöttet, idegent - is módfelett gyűlölte, haragos pillanataiban megígérte, hogy megöleti, lassú kínnal elpusztíttatja, de Batu ragaszkodott hozzá s gondosan őriztette.

Kin-csi úgyszólván gyermek leány volt, amikor egy kataj vándorló kereskedőtől megvásárolta. Véletlenül bukkant rá. Vadászatról tért vissza szállására az Okszus partján s egy kataj karavánnal akadt össze. A kereskedő, aki a karaván vezette, földöncsúszó hódolattal borult elé, felajánlotta áruit s kérte, vásároljon tőle valamit, hogy unokáinak is elmondhassa, a Ragyogó méltónak találta az üzletkötésre. A kán jókedvében volt, kutyái, sólymai megtették kötelességüket, bőven került terítékre vad, így mosolyogva mondta, hadd lássa hát, mily kincsei vannak a katajnak. Ez nyomban kifordította ládáit, kosarait, batyuit és kötegeit, selymeket, szőnyegeket, lakk dobozkákat, ezüstből való tükröket, pézsmát s más hasonló holmit mutogatott neki. Volt azonban a karaván kísérő katonák őrizetében néhány rabszolgáló is. Egyikük ez a Kin-csi. Egykedvűen húzódott félre, ferde, sötét szemét védekezően hunyta be, amikor a kereskedő odébbtaszította, mint valami hitvány birkát. A kán azonban kíváncsi lett. Maga elé vezettette a leányt, - a kataj ugyancsak kedvesen, nyájasan, becézgetően bánt most vele! - jól szemügyre vette s látta, hogy gömbölyded, karcsú, telt és keménykeblű gyermek, mozdulatai kecsesek, keze-lába kicsiny és nemes haja sima s fekete, mint a kemény lószőr. Talán a vadászat heve, a bor, a lovaglás, a hívei vidám társasága tette, elég az, hogy hirtelen erős vágyat érzett a leány után. Megparancsolta a kereskedőnek, hogy vetkeztesse le. Az fürgén engedelmeskedett, szapora kataj szókkal dédelgette a leányt, mintha kedvence, szemefénye, legdrágább kincse lenne. S a leány egyszerűen, vonakodás nélkül segített ruhái levetésében.

A kereskedő megforgatta a mezítelen leányt. Aranyos bőrén csurgott a forró napfény, mint a méz, fekete haja lakkhoz hasonlított, emlői kemények, gömbölyűek, combjai arányosan teltek, lábikrái karcsúak s mégis gömbölydedek voltak. Miközben megfordult, félkezével megfogta az egyik emlőjét, tekintetét a kánra emelte s látszott rajta, hogy biztos a szépségében, fiatalságában, egészséges üdeségében. Csípője széles volt, de nem lomha. Bizonyos, hogy egészséges gyermeket szül annak, aki megveszi.

- Ulam! - kiáltott a kereskedő elragadtatott hangon és keskeny szemét forgatta. - Ilyen leány nem sok van egész kataj földön. Atyja előkelő úl volt, igen dlágán adta. Melt ez a leány, ó kán, jó nevelést kapott, tud jálni, táncolni, énekelni, jatugánon játszani, tudja, mi kelj a félfiúnak s aki megöleli, ulam, elfelejti minden gondját. Zipanguból való volt az anyja, ulam s megtanította minden művészetle! Eladhattam volna Pian-fúban, Tai-csinben, vagy akál Kin-sze válosában, ulam, kélték! Akalták! Alanyat akaltak adni, ulam! Levihettem volna Mienbe, ulam! De én megálmodtam, ó kán, hogy a Világ Ulának ivadékáé lesz! Ulam! - kiáltott fel szinte dühös lelkesedéssel s elragadtatással. (Ezért volt „megszállott".) - Ulam, ó kán! Vedd ajándékul. Vedd ingyen. Tégy boldoggá, ó, Lagyogó, vedd, ó, Tökéletes! Boldog lesz a te hitvány szolgád, ha ingyen elveszed. Boldog a leányzó, melt észlevetted. Ne is öleld meg, ulam. Leánéztél s mál a tiéd, nem is adhatom másnak... Akál el is lökheted, megölheted, kutyák elé dobhatod! Boldog!

Amikor ez történt, Batu mellett állt öccse, Tangut is. Fitymálón legyintett s kinevette Batut. Ilyen nőt kaphat egy nyájravalót.

A kán intett Tannának s egy zacskó aranyat vettetett a kereskedő elé. Az tiltakozott a kincs ellen, szinte jajgatott s a földön fetrengett kínjában, mert aranyat vetettek elé, de amikor látta, hogy Kin-csi gyorsan felölti világoskék selyemköntösét s egy lovas felemeli egy vezetéklóra, mégiscsak eltette a pénzt s harsány áldásokat üvöltött a tovalovagló kán és minden nemzetsége fejére.

Igy lett az övé a kis kataj leány. Azt az éjszakát már vele töltötte. Türelmetlen volt, vajjon hogy esik az ölelése. És azóta magával vitte a táborba, piros sátrát Aj-jaktim nagy, feketesárga sátra mellett állíttatta fel, külön őrséget rendelt mellé, hogy éjjel-nappal vigyázzanak rá, baja ne essék. Ha még oly sok dolga, fáradalma, baja volt is, egy kis időre benézett hozzá. Dzsidája békésebb időkben majdnem minden nap a piros sátor élé volt szúrva.

Kin-csi nem beszélt mással, csak a rabszolgálóival, s Monggal, a másik katajjal. *Khaszok*, azaz férfiatlan férfiak jelenlétében találkoztak néha a piros sátorban. Kin-csi mosolyogva, tipegve készítette el a szamovárt, leguggolt és a faszénparázs közé fújt, arany teásdobozából rózsás gyermekujjal csippentette a zöld teát, mintha piroscsőrű madár csípte volna fel. Halványkék, átlátszó porcellánjai voltak, a tea szinte szikrázott bennük. Sarkukon guggoltak a sárkányos, aranysárga szőnyegen, merengve bámulták a tea rezgését s rövid, lágy szavakat váltottak. Miről? Ezt nem tudta senki. Különös nyelvüket nem értette más a kán környezetében.

Batu magához szorította Kin-csit s vadul a szájának esett. De Kin-csi szelíden eltolta, ügyesen meggyujtott egy üvegmécsest és a kánt a selyemvánkosoktól dagadó heverőhöz vezette. Azután aranytálcán, - *koncsán* - édes, mézes, diós, mandulás csemegéket, süteményeket, - *pitét* - tett elé egy alacsony lakk asztalkára. Ő maga a szőnyegre guggolt s mosolyogva kínálta a kánt.

Ez bekapott egy darab édességet s mámoros arccal rágta. Hideg szürke szeme éles csillogással figyelte Kin-csi minden mozdulatát. Mert bár a kán arca révült s mámoros volt, szeme megőrizte figyelő, résenlevő tisztaságát s erejét. Hallgatott, erős, hibátlan fogai lassan őrölték a csemegét.

Mi fogta meg úgy a kán vágyait ebben a kis kataj nőben? A gyengesége és fürge okossága. Mozdulatainak tökéletes fegyelme s puhasága. Kis ferde, sötét szemének figyelmes pillantása, mellyel mindent észrevett s megítélt. Ujjai lepkeszerű mozdulása, amikor megfogta a porcelláncsészét, ajka piros csíkja, egyszerű kék selyemruhájának hozzáillő csinossága, különös, kesernyés illata. Halk, gyermekesen csicsorító, a r-t kiejteni nem tudó hangja. Gyorsasága, ha

felugrott. És az az idegenül izgató, szenvedélyesen néma odaadás, ahogy ölelt. Ahogy okosan és soha el nem révülőn fokozni és beteljesíteni tudta a kéjt. Más volt, egészen más, mint akár a mongol, akár a türk, akár pedig az orosz, hindu vagy német nők.

Kin-csi felvett egy piros szalagokkal díszített jatugánt, térdére fektette s ujját végigfuttatta rajta. Arcát kérdően emelte a Kánra.

- Az alanyhalakat? - kérdezte.

Rövid, sóhajtásszerű dalokat tudott, közéjük tartozott az aranyhalakról szóló dal is. Mindössze annyi volt, hogy a medence kék vizén csillogó köröket vet a napsugár s az apró aranyhalak tátogva, lustán merednek a fénybe. Batu szerette ezt a kis dalt, bár egész éjszaka el tudta hallgatni az almavirágról, a halott kisleányról, a lepkéről, a leveli békáról, a haldokló katonáról, a kövér parasztról szóló dalokat is. Mind egy-egy sóhajtás volt csupán, a jatugán húrjai halk s félbemaradt zengéssel némultak el, fájdalmas öröm maradt a szívben utánuk. Kin-csi panaszos, halk hangon dalolt, a kataj szavak nem mindig vágtak össze a dallammal, de ebben volt valami utánozhatatlan, ritka s izgalmas édesség. Néha a húr elhallgatott s az ének még szállt, máskor Kin-csi hangja némult el hirtelen, mintha eltört volna s a jatugán vékony húrjai pengtek. Olyanok voltak a dalok, mint maga Kin-csi: aprók, gömbölyűek, frissek, fojtottak, nagyon okosak és sejtelmesek.

A kis kataj sohasem feküdt le azonnal, ha a kán kívánta. Ügyesen, mosolyogva félresiklott és egy tál édességet, gyümölcsöt, bort, teát, mézet tett elé, maga is rágicsálta, mint az egér. Énekelt, fecsegett, hallgatott s nézte, amint a kán beszél, figyelte erős arccsontjait, kemény homlokát, zárkózott, makacs, de élveteg ajkát, elmerült a szürkén, acélosan tűző pillantásba, nézte, amint izmos, vaskapocshoz hasonló ujjai tétlen nyugalommal pihentek a térdén. Még azokban a pillanatokban is, amikor a nők behunyják szemüket, Kin-csi élesen, szinte vadul fúrta sötét pillantását a kán részeg szembogarába, mintha örvénybe meredne s a szédület zuhanás közben sem kerítené hatalmába. Éles, apró fogait belevágta a kán kőkemény vállába s lélekzete elakadt.

Volt benne valami, amit Batu nem értett s nem tudott megfogni. Ugyanaz, mint Mongban. Gyakran megvillant agyában a kéj borzongása közt, amint fogát megcsikorítva szinte összetörte a hajló, forró kis testet, hogy talán éppen most szúrja szíven a hátán keresztül. Mint Etilét a germán nő. Ez a gondolat csak fokozta kéjét s amikor jóllakottan, tagjaiban a kielégültség bizsergésével elhagyta a piros sátort, úgy érezte, mintha újjászületett, mintha az életet ismét kicsikarta volna.

A folyó felől behallatszott a tavaszi békazene, a táborból a rikoltozás, sípszó, citerapengés, a csapatban éneklő férfiak és nők hangjának telt, hosszan elnyujtott zengése. Batu megragadta a nő csuklóját, maga mellé penderítette s vadul letépte róla a könnyű selyemruhát. Azután olyan gyorsan, ahogy csak lehetett, lefejtette a maga bőringét s ruháját is, cifra, sallangos *ötükjeit* is lerugdalta a lábáról s a mécs pislákoló fényében kéjesen morogva, mint a vadkan, elterült a heverőn.

A szerelem túlfeszített, hosszú vágtatásán keresztül is hallotta a megkínzott foglyok tébolyodott jajgatását, egy-egy nő éles sikítását és a férfiak kegyetlen röhejét. Soha még ilyen részeg, ilyen szédülten kéjes nem volt a tavaszünnepi szerelem.

16.

Másnap Mong halk, csusszanó lépésekkel bement a kán sátorába. Tanná és a testőrzők szó nélkül beengedték. Batu rosszkedvűen ült a heverőn, a vánkosokra könyökölt és Szubutájjal beszélgetett. A vén sas görnyedten guggolt a sátor közepén pislákoló tűz mellett, gyér kis szakállát birizgálta s mélyen elgondolkozva dünnyögött valamit.

Mong szinte a földig hajolt Batu előtt s csak akkor egyenesedett fel, amikor a kán rekedt, kelletlen hangon rászólt. Sárga arcát Batura fordítva s nyájasan mosolyogva csendesen mondta:

- Ulam, ha netán hibáznék, bölcsességed engedjen meg élette. Hílek jöttek, ulam, hogy a magyeli seleg Peszt válából lassan elindult s jó lendben halad felfelé, Északkelet ilányában.

Szubutáj Bahádur bólintott, mintha csak az történnék, amit várt s előre látott.

- A kúnok, ulam, lefelé vonulnak a Tisza mentén s dúlnak, égetnek, labolnak, ulam.

Batu kegyetlenül mosolygott.

- A magyeli falvakat dúlják, ulam. A Tisza felől felfelé haladt Lacz-fi-ja vezél egy tüménnél is nagyobb selegével. A kúnok mind együtt lévén, négy tüménjükkel lálontottak s véles csatában tönklevelték. A magyeli seleg, ulam, szét szólatott s menekül. Alp-la kánt Köteny fiai megölték.

- Nem tartozunk egymásnak semmivel, - jegyezte meg Batu elégedetten.

- Hilek jöttek, ulam - folytatta édesen mosolyogva Mong s kezét a ruhaujjába dugta, - hogy Bedzsák úl bent van Eldő-elvén s halad lefelé a Malos mentén.

- Szubutáj, szólj, - fordult a kán a Bahádurhoz.

- Ahogy kitervezték, ó, kán, - felelt rekedt, közömbös hangon Szubutáj s meg sem moccant a tűz mellett. Szemét félig behunyva erősen gondolkodott.

Emlékezetében pontosan megjelent a kitervezett hadmozdulatok képe, úgy, amint Halicsban tussal pergamenre festette. Tümének, portyázó csapatok számát, lovak mennyiségét, a fegyverzetet, a vezetők tudását, erejét, természetét, a megteendő utak minéműségét, a hegyek magasságát, völgyek mélységét, erdők terjedelmét, hadiutak és rejtett ösvények hosszúságát olyan pontosan tudta, mintha kőbe véste volna. Szubutáj emlékezőtehetsége felülmúlta még a legjobb nomád emlékezetet is. Ő soha el nem felejtett semmit, évtizedeken át szószerint emlékezett tanácskozásokra, véleményekre, beszédekre, szóváltásokra, arcokra és mozdulatokra, tudta, hogy amikor Dsingisz átvonult a kharezmi hágókon, hány ló, mennyi széna, mennyi köles, szárított hús, szarvasjószág, tűzporos löveg, hajítógép volt a seregben, hol tört rájuk a hóvihar, hány ló pusztult el, mennyi *dirhem* volt a zsákmány, hány kereskedő, hány imám, hány ellenséges vitéz volt az elfoglalt birodalomban, Szubutáj hat éves korától késő vénségéig minden év minden eseményére emlékezett, mindenkit megismert, mindent számontartott. A pusztai népek emlékezete eleven könyv. Szubutáj eleven könyvtár volt, olyan könyvtár, amilyen csak Kokhandban, Taskendben, Szamarkandban, a müszülmén tudomány ragyogó fészkeiben akadt.

- A nagy pányva kibomlott, - mondta elégedett nyugalommal. - Vissza kell vonulnia Sejbánnak s Bogutájnak, hogy az északi ágát is bevárjuk. Ha Bilát törbecsaltuk s a hurok a nyakán van, Pest alatt valamennyien találkozunk. Sejbán tehát lassan hátráljon s csalja maga után Bilát.

Batu felemelkedett, arcáról eltűnt a kelletlen fanyarság, éles szürke szeme keményen csillogott. Széles mellkasa duzzadt s repedésig feszítette a kecskebőr inget.

- Át kell mennünk a túlsó partra, - mondta felüdült hangon. - Az *ordut* vissza kell küldeni olyan messze, amint csak lehet. Itt akarom őket bevárni.

- A hely jó lapos, mocsaras, - helyeselt Szubutáj.

- Te két tüménnel bevonulsz az erdőségbe - folytatta Batu élénken. - Nem kell mindenkinek látnia, hányan vagyunk s hol vagyunk.

- Jól van, - bólogatott a vén Bahádur.

- Én pedig felmegyek a dombra a túlsó parton.

Szubutáj feltápászkodott s megnyújtóztatta vénhedt, ropogó csontjait. Meghajolt s oly nyugodtan ballagott ki a sátorból, mintha azt mondták volna neki, hogy fejjen meg egy kancát.

Mong még odabent maradt s a kán parancsára leguggolt a szőnyegre. Leveleket, üzeneteket, hírvivők küldését s érkezését beszélték meg.

Kilencedik rész

1.

Amikor Bene s két társa tovább akart lovagolni Pest felé, Taksonytól nem messze kún csapattal találkozott. A csapat vagy húsz lovasból állott egy *on-basi* vezetésével, lóhalálában ügetett Dél felé s nagyon ziláltnak, elkeseredettnek látszott. Az *on-basi* megállította lovát s kúnul kiabált a három poroszkáló emberre. Hangja nyers, szinte goromba volt.

- Honnét?

- Alpra, a kutya, szétverte az *aulunkat*.

- Éppen ezt akartuk tudni, - mondta valamivel békésebb hangon a kérdező. - Milyen *aul* volt?

- A Csertán-nem *aulja*.

- Köcsmegé?

- Azé.

- Mi lett Köcsmeggel?

- A jó Isten tudja, - legyintett Bene szomorúan. - Nem maradt ott élő lélek, ép sátor, de még kiskutya sem.

Erre a lovasok leszálltak s az *on-basi* hosszasabb beszélgetésbe elegyedett az utasokkal. Fogcsikorgatva hallgatták, miként tört Köcsmeg *auljára* Alpra, pedig semmi súrlódásuk nem volt, sőt szövetkeztek is, hogy Kötenyhez csatlakozzanak. Benéék viszont elképedve hallották, hogy Pesten megölték Kötenyt, Frigyes herceg uszítására feltámadtak a kúngyűlölő magyarok s akit értek, agyonvertek. Pesten teljes a zűrzavar. Frigyesnek semmi bántódása nem lett, sőt békén hazaindult sültképű németjeivel. Béla királyt most már verje meg Tangri, pusztuljon a mohal csapásai alatt, ők torkig vannak az ilyen vendéglátással, az ilyen kresztyénséggel.

Az *on-basi* arcát eltorzította a keserűség. Halkan beszélt, a földön ülve dühösen tépte a fűcsomókat s amint egyet kitépett, szétszórta a szélben. A többi kún némán állta körül őket s csak itt-ott kiáltottak egy átkozódó szót, goromba megjegyzést. Komor, elkeseredett, bosszút lihegő kis csapat volt.

Igy nagyjából megtudtak mindent. Hogy a kán özvegyét visszahívta a király, de ő nem ment, hanem Saroksár alatt várta be a Pestre iparkodó csapatokat, hogy összegyűjtse s elindítsa az egész kúnságot ki az országból. Nagyobb fia, Baics, Mégy felé nyargal, hogy hírt vigyen az ott összegyűlt seregnek s megmondja, ne menjenek Pestre, vége a szövetségnek, nem állanak ki a mohal ellen, hanem csatlakoznak a Saroksár felől vonuló főseregh ez.

- Amerre elmegyünk, - sziszegte az *on-basi* szinte fulladozva a keserű haragtól, megalázta tástól és fájdalomtól, - megmutatjuk, kik vagyunk. Mink aztán többé nem irgalmazunk magyeri falunak, embernek, asszonynak. Tangri átkozza Pestet, a Dunát, Tiszát, meg Kő monostorát, ahol elámítottak bennünket templummal, kresztyvízzel, fogadozással, testvéri öleléssel és csókkal. Ők nekünk adták álnokságukat, mink nekikhagyjuk cserébe az igazságot. Gyertek, indulnunk kell.

A sebesült azonnal felkelt, hogy induljon, de a másik aggodalmaskodott. Hátha felszakad a sebe? De ő nem törődött ilyesmivel.

- Köcsmeg halott az, *aulnak* vége, családom nincs, barmaim elszéledtek... Mit keressek itt? Gyerünk velük.

- Én csak Pest felé szeretnék menni, - dünnyögte komoran Bene. - Nincs már nekem semmi keresnivalóm.

- Hát ez meg tán nem is kún? - villant fel a szeme fenyegetően az *on-basi*-nak.

- Magyeri vagyok, de a Csertán-nem béfogadott. Feleségem, gyermekem vala. A másik gyermek az anyja méhében. Most nincsenek többé.

Hallgattak. Ahogy rátekintettek Bene egykedvű, fásult arcára, megtört szemére, görnyedt alakjára, elmúlt minden gyanakvásuk és haragjuk.

- Hát akkor Isten hírével - dünnyögte az *on-basi* s mind a lovaikhoz mentek.

- Isten áldjon benneteket.

- Ukkon! - kiáltották az aulbeliek.

- Ukkon! - kiáltotta Bene is tompa hangon. És Csillinghez lépve felvetette magát reá.

- Ha nem akarsz találkozni Törtöl úrral, meg Kizil-güllel, eredj egészen a Duna partján. Ott a mohal sem fenyeget.

Azzal elügettek. Ők Délnek haladtak, Bene pedig Északnak. Még egyszer visszafordult, hogy lássa őket. Ki tudja, mikor találkozik ismét kúnokkal? És látta a két *aulbelit*, akivel együtt legeltetett az Árpatarlón, látta őket, amint alacsony, zömök alakjuk szaporán emelkedett és süllyedt a kis lovak ügetésének ütemére. Ők nem fordultak vissza. Benének két könnycsepp gördült le a szakállán. Képzeletében megjelent egy kiskutya vinnyogó alakja s egy asszonyé, amint a földön ül, foltos arcát feléje fordítja és hűséges fekete szeme lesi, vajjon haragszik-e rá. Nem, nem haragudott, többé sohasem fog haragudni!

Balfelé kanyarodott, át a síkságon, egy jól kigázolt úton, amelyen nemrégiben szekerek járhattak. Egykedvűen lovagolt, mélyen elmerült gondolataiba. Melege volt, ingét kinyitotta, süvegét levette s megtörölte izzadó homlokát. Szeretett volna aludni. Behúnyta a szemét, hogy szundítson egyet ügetés közben, de rémülten nyitotta ki megint és a fákat, dombokat, felhőket kereste. Mert oly tisztán látta a véres kiskutyát, oly élesen hallotta könyörgő, hűséges vinnyogását, hogy elszorult a torka, száraz ajka levegő után kapkodott.

Mit bánta most, hogy merre jár? Mit is akar Pesten? Homályosan érezte, hogy van ott valakije, aki megérti s megvigasztalja nagy bánatában. Ernye hetykebajuszú, csontosarcú, nevetőszemű képe jelent meg előtte. Meg kellene találni s együtt el kellene indulni haza, Branába. Nem bánja már azt sem, hogy felelősségre vonják. Hogy bosszút állhatnak rajta a halott rokonai. Vagy átadják Kovazd várnagyának s tömlöcbe csukatják, talán a kezét is levágják. Még tömlöcben is, még félkézzel is jobb odahaza, Branában, a csendes vizek, zöldfényű erdők, kövérfüvű laponyagok, édes madárének és szelíd dombok világában. Ha ladikba ülhetne, ha végigevezhetne a Feketevíz áradásain, ha kivethetné meriggyehálóját s felszedhetné az apja varsáit, meggyógyulna a szíve. Ha megint lovakat legeltetne a Feketető partján s nézhetné, a bessenci lányok fehér pendelyei hogy villognak a réten, megbékélne. Most sajnálta az apját, Öcsödöt is. Látta, ahogy végigmegy a falun napkeltekor, megfújja háncstülkét, benéz a házak közé, vajjon rendben van-e minden, mélyen meghajol Ábrám előtt s keresztet vet, ha lenyugszik a Nap. Látta a vén Györkét is, mintha csak ott ült volna egy nagy vadkörtefa alatt!

Igy mégiscsak jobb, ha Pestre lovagol. A király Pesten van a táborban. Ott gyűlt most össze minden fegyverfogható ember. Az urak seregei mind Pestre tartanak. Ott lesz hát Ernye is, piros dolmánban, hetyke kalpaggal a fején, szemében vidám fény, bajuszán hamiskás mosoly... Késő estére, vagy esetleg holnap délre fel is érhet. Tán nincs olyan messze. Igy mégis jó lesz elkerülni a kúnokat s ügyelni a tatárokra is.

Bene jobban félt a kúnoktól, mint a tatároktól. Mert a kúnok magukkal sodorhatják a bosszúálló barantára, ha meg nem megy, hát agyonütik. De micsodák, kicsodák azok a tatárok? A mohalok? Annyit hallott róluk, mégsem tudta igazában, kifélék-mifélék. Egy bizonyos: nem ismerik úgy az országot, a népet, mint ő, akinek a vendéglátó szíves öreg-asszony elmagyarázta, merre van Pest, merre kell menni, hol miféle falvak vannak, merre folyik a Duna. És ő megérti az emberek nyelvét. Ha kún öltözetben van is, csak magyar. A tatárok ellenben senkitől sem kérdezősködhetnek s ha ott tanyáznak a mocsarak körül, nem bolondok egyenként elszállingózni a Duna irányában. Az is megnyugtatta, hogy bár a vénasszony hallott valamit róluk, az a paraszt, akit a mezőn megkérdeztek, semmit sem tudott felőlük. No, ha csak ilyen a hírük, nem lehetnek olyan veszedelmesek. A kúnokról többet tudnak és jobban irtóznak tőlük.

Igy elmélkedett, töprengett, emlékezett és vágyódott Bene s a derék Csilling egyenletes futással, könnyedén vitte. Lám, ha ez a jó lelkes nem a maga, hanem a gazdája feje után megy, most nem élne ő sem. Ott feküdne a szétdúlt, felégetett sátrak szemetén halottak között, a kiskutyával, a barnahajú gyermekkel és a foltosarcú asszonnyal. Csilling is dög lenne már. Vagy világgá futott volna. Magát nem sajnálta, jobb is lenne Isten ölében pihenni annyi szomorúság után. De a lovát igen. Meg is veregette a nyakát s becéző szavakat suttogott hátrafordított fülébe:

- No-no... Kicse...

Torka elszorult, észrevette, hogy nem a lova nevét mondja. Nagyot sóhajtott s keresztet vetett kínjában.

- Az örök világosság fényeskedjék nékik, - gondolta áhítattal s felnézett az égre, abban a bizonyos hitben, hogy Kicse, a kisfiú, meg Okur látja őt onnan a magasból.

2.

Átszundított hűvös, magányos éjszaka után kibújt a bokor alól s vállára terítette farkasbőrét. Balról a Duna széles síkja derengett ólomszürkén, fent az égbolt. A madarak már pittyegtek a nádasokban. Az álmos fák derékig gázoltak a ködben, Kelet felől tejszínű fénnyel derengett.

Bene felült a lovára s tovább utazott. Mire a nap felkelt, a köd felszállott és hosszú felhőrendekké alakulva piros hajnali fényben úszott odafent, már ott ügetett a síkon. Jobbfelől egy falu templomtornyát, gyümölcsöskertek pompázó karéját látta, balfelől a nagy folyam terült el homokpadjaival, nádrengetegével, vén fűzfáival.

Most már közel lehetett Pesthez. Egykedvűen ügetett, de ahogy telt az idő s fogyott a távolság, halvány kis izgalom pislákolt magányos szívében. Rajtakapta magát, hogy azon töpreng, vajjon milyen város Pest, mennyi had van ott, megtalálja-e Ernyét, vidám-e, mint régen, s milyen most a király? Erősen emlékezett reá, úgy, ahogy Kő monostorában látta. Sötétpej kancán, fekete bársonyszokmánban, aranyos övvel, vállán értékes kacagánnyal, fején fekete kalpaggal, csupasz arcán gond és szomorúság felhőjével. Körülötte díszes, csillogó urak, vidám paripák, csörgő fegyverek és piros zászlók. Ez a király elbánik a mohallal. Ez tudja, mit

kell tennie, összetiporja őket, mint László. Ez a király majd kiöli hírüket a világból. Vele van Isten és Jézus úr, vele az igazság és minden derék ember. Ernye is vele van... És ő is vele lesz, ha kell. De ha nem, hát akkor elmennek Branába.

Igy viaskodott a honvágyával, mely minduntalan legyőzte az új és különös iránti vágyát. Úgy szállta meg a honvágy, ahogy feltámadt benne a felesége, kisfia, kiskutyája emléke és a szörnyű üresség kínja, hogy már nincsenek...

Egyszercsak öt lovast pillantott meg. Szélsebesen vágtattak, lovaik alacsony, zömök állatok voltak, akár a kúnoké. De mégsem lehettek kúnuk a sisakjukról, tartásukról ítélve. Valamelyik magyeri sereghez tartozhattak. Itt már bizonyosan akadnak magyeri vitézek, hiszen egyre közeledik Pest. De magyeriak sem voltak, mint hamarosan kitűnt.

Mert azok is észrevették őt, amint csendesen ügetett, lovukat feléje fordították s elszéledtek, hogy bekerítsék. Mire Bene arra gondolt, hogy nyilván reá vadásznak, két lovas széles kanyarulattal már a hátába, kettő az oldalába vágtatott, az ötödik meg egyenest szemközt nyargalt reá. Bene megmarkolta csákányát, de érezte, hogy baj lesz, ha verekedésre kerül a sor. Zúzott vállsebe erősen égett. Megmarkolta lovát s vágtatni kezdett előre, a vele szemközt nyargaló felé.

Szivén nagy ütést érzett, amikor egyikük valamit kiáltott a többieknek, de nem lehetett megérteni, mit. Rikoltó, érdes, magas hang volt, elnyujtott rivallás, mint a sólyom vijjogása. Félelmet keltett és messze elhallatszott. Bene szinte megbénult. Úgy érezte, el kell ejtenie a csákányt, bárhogy markolja is. Késére gondolt, de kedvetlenül.

Nyíl süvöltött a füle mellett. Zúgott, mint a lódarázs. Tisztában volt vele, miféle nyíl lehet. Rendkívül hosszú és nehéz vasnyíl, ilyet nem használt senki. Az íj, mely kilőtte, roppant erős fegyver lehetett. Ember, aki felhúzta! Jeges dermedés áradt a szívére, homlokát kiverte a verejték. Riadtan tekintett körül s látta, hogy nem menekülhet. A kicsiny lovak oly gyorsak voltak, hogy mire észbekaphatott, már a hátában nyargaltak. Most egészen közelről látta őket. Bőrsüveges, bőrvértes, lobogóruhás, alacsony, vállas férfiak voltak, sötét arcukon konok elszántság égett. Az, amelyik jobbról vágtatott, kibontotta pányváját, felemelkedett a kengyelben s meglódítva a széles hurkot, elsuhintotta. Bene szemében vörös fény vetett lobot, érezte, amint a fonott szíj kígyóölelése ráfonódik a derekára, karjára, hirtelen megrándul s ő zuhan, zuhan és hempereg a földön. Vállán égetően fájt a seb. Megvillant benne, hogy késével elvágja a pányvát, de késő volt. Egy darabig csúszott a fűben, azután megállt. A lovas felhúzta, leugrott lováról, kezét hátracsavarta és szíjjal meghurkolta. A szíj végét rákapcsolta a nyeregkarikára. Bene fogoly volt.

Olyan gyorsan történt mindez, hogy alig eszmélt, máris vége volt. Ha nem érte volna az a csapás az *aulban*, ha több kedve, dühe, akarata lett volna, most kétségbe kellett volna esnie. Csilling is pányvára került, odakötötték az egyik lovas nyergéhez vezetéklónak, szegény pára kétségbeesettem nyerített s kereste a gazdáját. Ez pedig lesujtva, semmivel sem törődve futott az ügető lovas mellett, válla sajgott, csuklóit dagadtra szorította a hurok, melle zihált, szíve elfásult, sorsa ellen nem lázadozott. Meg kell halnia. Lehet, hogy a halála rettenetes lesz. Jobb lett volna elesnie ott, azon az éjszakán, Kicse mellett. Most úgy hal meg, mint Okur, vérben fetrengve, kínlódva, nyüszítve. Kémnek nézik, s kúnnak, bizonyosan kivallatják. És ha nem tud mondani semmit, kínpadra vonják.

Az öt tatár vidáman beszélgetve ügetett a közrefogott fogollyal és a vezetéklóval. Bene olykor megértett a beszédükből néhány szót. De hiába figyelt, kibogozni nem tudta. A lovak dobogása, a fegyverek csörgése, sebe, fájdalma, reménytelen állapota elhomályosította az elméjét...

Csak úgy futott, fogát összecsikorítva tűrt, s forrón imádkozott, adjon néki Isten gyors és könnyű halált s mentse meg a kíntól.

Míg hurcolták, elbúcsúzott Branától és az Ormánköztől, egyenként minden ismerősétől és rokonától, elbúcsúzott a lovaitól, emlékeitől, egész életétől. Elbúcsúzott a világoskék égtől s el még Pesttől is, amit nem láthat soha.

3.

Igy kezdődött Bene hányattatása és az a hosszú út, melyet meg kellett tennie keserű rabságban, a szabadulás reménye nélkül, s élete minden órájában a biztos halált várva.

A rákosi mocsarak közt egy század tatár tanyázott azon a helyen, ahová Benét étlen-szomjan, álmatlanul, sárosan, elnyűtten s alig támolyogva behurcolták. Kanyargós, pocsolyás, süppedő ösvényen törtettek a sűrű, félig elszáradt, félig már kizöldelt nádason át, zsombékokon jártak s a kis zömök, kócos lovak biztosan lépegettek gyermekökölnyi patájukkal.

A tisztáson gömbölyű sátor állott, a sátor előtt tűz pislákolt. A tűz fölött szolgafán köles főtt, a köleses bográcsot egy csapat bőrvértes, bőrsisakos férfi állta körül. Lassú, megfontolt szókat ejtettek s Bene foglyulejtőit azonnal kikérdezték. Egy-egy szó megint nagyon ismerős volt Bene fülének. Annyit megértett, hogy magyerit nem láttak arrafelé, kúnt is csak ezt az egyet. Amikor ezzel megvoltak, leültek a bogrács köré s hosszú fakanalakkal ettek. Evés előtt éppenúgy fohászkodtak, mint a Csertán-nembéliek. Vele nem törődött senki, legfeljebb rá-ránéztek néha és végigméregették. Amikor jóllaktak, egyikük felrugdalta Benét a földről, ahol fájó tagjait pihentette, a többiek meg körülállták.

- Honnét jöttél? - kérdezte egy öreg tatár kúnul. Szétvetett, kajla lábbal állt előtte, ritkás szakálla füstössé tette zsíros, sebhelyes arcát, szeme feketén sütött, jobbjában ötágú ólmos korbácsot lógatott.

Bene elmondta, honnét jött s mi történt vele. Amikor kijelentette, hogy nem kún, hanem magyar, meglepődve felmordultak, mint a bolhás kutyák. Egyikük nevetett, a többi a fejét rázta. Nem hitték.

- Hát ez miféle kún öltözet rajtad? - ordított az öreg s korbácsával Bene mellére bökött.

Ő tisztelettel megmagyarázta, miként került a kúnok közé, s hogy irtotta ki *aulját* Alpra kán. Figyelmesen hallgatták, égő szemüket nem vették le az arcáról. Amikor fakó hangon elmondta, mikép pusztult el a családja s most éppen haza akart menni a Dunántúlra, hogy békén élje le életét, köhintgettek.

Ezután meglepő dolog történt. Az öreg levette Bene csuklóiról a kegyetlen gúzst. Nyersen rászólt, hogy üljön a bográcshoz, egyék a maradékból. Bene azt hitte, valami sohasem hallott kínzáson törik a fejüket. Tétován ült a bográcshoz s belenyúlt a kásába. De nem történt semmi. Némán álltak s bámulták, hogyan eszik. Amikor néhány marékkal legyűrt a kásából, s ijedten nézett rájuk, vajjon mit akarnak most, az öreg kúmiszostömlőt nyujtott felé. Bene ivott.

- Dögölj le amott s ha megmoccansz, agyonütlek - kiáltott rá ezután az öreg tatár s Bene lefeküdt a tisztás sarkában. Nagyon betegnek érezte magát. Teste forró volt. Didergett. Homlokát kiverte a hideg verejték. Arca szürke volt, szeme fátyolos, lelke fásult. Nem bánta már, akármi történik vele. Egy élete, egy halála... s olyan mindegy, melyikre ítélik. Összekuporodva húzódott a farkasbőr alá s szédelegve hullott az álom sötét örvényébe. Az *aul* feldúlása után most merült először mély, öntudatlan álomba.

Igy kezdődött Bene élete a tatárok között.

Sötét este ébredt fel s nagyon fázott. Rabtartói a tőzegtűz körül ültek s az öreg vidám, reszelős hangon mesélt valamit nekik. Mindnyájan figyelmesen hallgatták, közbe-közbe jót húzva a kúmiszos tömlőből. Most öttel ismét kevesebben voltak, úgylátszik, azok portyázni indultak. De akik ottmaradtak, igen nyugodtan élték világukat, ittak, beszélgettek, nevetgéltek és a tüzet piszkálták. A csillagos égbolt szelíden borult föléjük, a végtelen mocsár ezernyi békája pokoli zenebonát csapott köröskörül.

Ahogy Bene felébredt, kumiszt adtak neki s a kúnul beszélő öreg tatár hozzáfogott az erősebb vallatáshoz. Megkérdezte Benét, találkozott-e kún sereggel? Mit mondtak, merre mentek, mi a szándékuk? Látott-e magyeriakat? Ismeri-e Pestet és környékét? Merre van a Dunántúlnak az a része, ahová iparkodott s kik laknak ott? Hogy élnek, gazdagok-e? Van-e arrafelé vár? Mekkora a vár? Mennyi őrség van benne? Közben gorombán figyelmeztette, hogy, ha nem mondana igazat, elevenen megnyúzzák, testét feldarabolják és a mocsárba vetik.

De Bene nem hazudott, ehhez nem lett volna elég ereje. Mindenre úgy felelt, ahogy tudott, a többit Istenre bízta. Ha már életben hagyták, ne pusztítsák el ezután. Hátha el tud egyszer menekülni? Hátha elfogják valamennyit s velük őt is? Úgysem tarthat soká a dicsőségük, a király és hatalmas urai kitisztogatják a nádast, s akkor mehet, amerre lát. Vissza Branába.

Úgy látszik, megelégelték a feleleteit s azt is látták, hogy nem hazudik, hát békén hagyták megint. Nagy beszélgetésbe merültek, ittak, félrementek a nád szélébe s elvégezték a szükségüket, dalolgattak valami elnyujtott, kesergő nótát, végül birkacsontot vettek elő és *asikot* kezdtek játszani unalmukban. Apró ezüstpénzt kotortak ki az övükből, nyertek s vesztettek, a vesztes pörlekedett, a nyertes röhögött. A tőzegtűz vörösen izzott. A tisztás szélén pedig jó étvággyal legeltek az igénytelen, megelégedett lovak. Köztük Csilling is.

Bene ismét farkasbőrébe húzódott, de nem tudott aludni. Didergett, izzadt, szédült. Nézte a játszókat, figyelte széles, csontos, csupasz képüket, sasként villogó szemüket, vicsorgó nevetésüket. Az egész olyan volt, mint valami nehéz, különös álom. Az imént még a saját sátrában volt, Jopár felült a farkasbőrön, a kisfiú aludt, Okur ugatott. Az imént még nyüszített a kiskutya és Karacs bátyó véres koponyával esett össze. Az imént még a rekettyésben bujkált, a taksonyi öregasszony kenyerét, mézét ette, a széles rétek ezernyi virága között lovagolt... Az imént még szíjon vezették... Vagy ezt is álmodta mind? Attól kezdve, hogy a sátorban felkelt s kifutott, hogy megnézze mi baj, minden valóság volt - az álmot eltemették.

4.

Bene ült a szűk tisztáson és hallgatott. A tatárok pedig úgy tettek, mintha ott sem lett volna. Löktek neki néhány marék kását, adtak egy ital kúmiszt, azután elfelejtették. Úgysem szökhetett volna meg.

Reggel elment öt ember és este visszatért. Este ismét elment másik öt s reggel tért vissza. Reggel megint a harmadik öt ült lóra s tűnt el a nádas útvesztőiben, hogy estig ne mutatkozzék. Akik otthon maradtak, megfejték a kancákat, megzurbolták a kúmiszt, megfőzték a kását, hevertek a fűben, aludtak, vagy beszélgettek, esetleg időtlen időn át a nádast, vagy az égboltozatot bámulták. Fegyvereiket a sátorban tartották a kölessel és mindenféle szerszámokkal együtt, hogy a lápi nedvesség, köd ne ártson. Úgy éltek ott a síri csendben, melyet csak a nádiveréb, meg a békák zenéje tört meg, mintha Bene ott sem lett volna. Piszkosak, büdösek voltak, piszkosabbak a kúnoknál. Ha esett az cső, bevitték a tüzet a sátorba, ők

azonban odakint ácsorogtak. Benének is tűrnie kellett az esőt, a sátorba nem mert bebújni. Pedig a hideglelés ugyancsak kínozta.

Igy folyt az idő, mint az alig mozgó mocsár vize, Isten tudja, miért s meddig. Vasárnap van-e, vagy csütörtök, Bene nem tudta. Azt sem, mi történik a külvilágban. Már bizonyos volt, hogy itt vénülnek meg egy rakáson s holttestüket a mocsárba fogják temetni, míg csak egy marad közülük s az azután ott rohad el a tisztáson. Arról már ábrándozni sem lehetett, hogy sikerül megszökni, vagy hogy a király kitakarítja a mocsarat. De mi lesz a télen? Ha elfogy a köles, elszárad a lápi fű, megrokkan a nád és leesik a hó? Ha farkassal telik meg a bozót? Hát csak nem akarnak itt ülni és *asikozni* télen is?

Nem akartak, mert egy este, amint besötétedett, a soron következő öt ember nem ült lóra, nem ment portyázásra. Ehelyett a megérkezők hevesen magyaráztak valamit, azután nekiestek a sátornak, egykettőre szétszedték, a nemezeket, bordákat és rácsokat felterhelték a málhás lovacskákra, fegyvereiket magukra szedték, a tüzet szétszórták s nyeregbe lódultak. Bene szíve megdobbant. Már azt hitte, itthagyják Isten nevében a mocsár közepén. Akkor azután vagy kimászik belőle valahogy, vagy itt vész el nyomorultul, akár egy koszos macska.

De nem felejtették ott. Mert, aki utoljára maradt, elővette a szíjat s Bene csuklóit vérig megkötötte. Majd felnoszogatta Csillingre s lábát a ló hasa alatt ugyancsak szorosan összehurkolta. Ezután közrefogták s libasorban kifelé baktattak a tisztásról.

Koromsötét éj volt, köröskörül csak nád és béka. Az ég fekete a felhők sűrű gomolyagaitól. Erős vízillat lengedezett, hűvös szél fújt. A tatárok nagy biztonsággal haladtak s egy szót sem szóltak.

Nem vesztek a mocsárba, megtaláltak minden zsombékot, homokpadot, sekélyebb ösvényt. Lovaik oly biztosan haladtak, mintha fényes nappal, virágos legelőn sétáltak volna. Bene fájdalmas helyzetében ismét azon töprengett, hová vihetik s mit akarhatnak vele, de még csak sejteni sem lehetett.

Egész éjszaka mentek, hajnalra kikerültek a mocsárvilágból a bokros, rekettyés, magányos tölgyektől és vadkörtefáktól népes szabad síkságra. Ahogy a nap felkelt, meghúzódtak egy mély homokgödör szakadékai alatt, lóról szálltak, kúmiszt ittak s megitatták Benét is. Lábát kioldozták, de a kezét nem. Sőt a lova nyeregkarikájához is odakötötték, nehogy megszökjék. Túlságos óvatosak voltak, tán attól féltek, hogy elárulja őket.

Estig hevertek, üldögéltek s tereferéltek a homokszakadékban, bámulva a borús tájat, a csendes, néptelen, víztől csillogó réteket s oda sem hederítve a homokpart tetejéről lecsurgó víznek. Nyugalmukat, vidámságukat semmi sem ronthatta meg.

Ez volt az a visszavonulás, amelyet Sejbán Batu parancsára Pesttől a Sajóig szép rendben, nagy lassúsággal, tervszerűen végrehajtott. A sereg zöme két tagban az Üllőn és Maglódon átvonuló úton haladt, az előörsök, oldalvédek és a hátvéd kisebb csapatokra szakadozva jó távolról körülrajzotta, nehogy meglepetések érjék az idegen ország kellős közepén.

Bene a főseregből egyelőre semmit sem látott, nem is tudta, hogy van ilyen főserег. Már megszokta rabtartóit, nem félt tőlük, noha szerette volna tudni, mit akarnak vele. Egyszer meg is kérdezte a kúnul tudó öreget. De az csak átnézett rajta s nem válaszolt.

Közben a láz elmúlt, Bene kezdte jobban érezni magát. Bánkódásai és facsaró szívszorongásai csillapodtak. Már nem kínozta a tétlenség, az egyhangú pihenés-vonulás, pihenés-vonulás. És mindig éjszaka vonultak, nappal behúzódtak valami domboldalba, bozótba, part alá, mélyebb horhágyba, erdőszélre. A táj dombosabb lett, sok nyírfa fehérlett mindenfelé, patakok szegték az utat, Észak felől hosszú kék hegyek vonultak, Dél felé meg beláthatatlan síkság terült el. A

falvakat elkerülték, még a környéküket is éjszakára hagyták. Egy éjjel szélesen kanyargó, nyírfákkal szegett folyón gázoltak át. Bene a beszélgetésből megtudta, hogy ez a Tápió. Azt is megértette egyik nap, hogy a király serege teljes nagyságában nyomul utánuk. Ugrin érseket, Mátyást, a nádort hallotta emlegetni. Valami olyas is derengett előtte, hogy a király Délről nagy sereget várt, de azt szétverték a kúnok s mindent feldúlva pusztítják a Duna-Tisza közét. Benének ez a néhány, inkább sejtett, mint valósággal megértett szó elég volt, hogy visszaképzelje magát arra a vidékre, ahol éveken át élt, ahol ismerős emberek vették körül, gazdag ménesek, nyájak, csordák legelésztek és vidám sátrak gömbölyödtek a síkságon, ahol Iréneusz fráter szidta kipcsák disznait s ahol egy fekete kún leány forgott Bene előtt selyembugyogóban, kivarrott zekében, fején kék süveggel s szempillái alól hosszú, vérpezsdítő pillantást vetett rá. Szerette volna elgondolni, milyen az élet most ott? Kik legeltetnek az Árpatarló-hegy alatt, mi történik Kő monostorában, vajjon eszébe jut-e a székesegyház prédikáló papjának, ha végignéz a templom hajóján, hogy ott egyszer sok kopasz kún fej hajolt meg a kresztyvíz medencéje előtt és az érsek zengő hangon hirdette a szűzi élet dicsőségét?

Egész nap töprengett ilyesmin s az emlékezés szelíd, őszi fénye vigasztaló fájdalommal borongott a lelkén. Rabságában, elhagyatottságában régi tavaszokra és őszökre emlékezett, ökörnyálas tájra, ezüstös holdfényre, méla sípszóra, a Légytapodó sánta járására és Köcsmeg méltóságos szakállára, a tevékre, a megfutott ménesre... És a Karacsfiakra. Ugy érezte, ők hozták rá a szerencsétlenséget.

Ugyanazt a tehetetlen, keserű bánatot érezte, amit akkor, az első reggelen, megcsúfoltatása, megaláztatása idején...

Éjjel pedig lovagoltak, egyre lovagoltak tovább, Kelet felé.

Hevesbe és Borsodba érve nem kellett elkerülniük a lakott helyeket, mert itt lakott helyek már nem igen voltak. Bár éjszaka mentek s nappal letanyáztak, a tiszta, holdfényes időben mindenütt szörnyű pusztulás nyomaira bukkantak. Bene eléggé el lévén gyalázva a maga szenvedésétől és bánatától, rémülten nézte a dúlás lépten-nyomon felbukkanó jeleit. Falvakon haladtak át, melyekben nem volt egyetlen ép ház, a templom tornya ledőlt, teteje üszkösen meredt rájuk, a romok fekete zugai közül a halál véres koponyája vicsorgott reájuk. Feloszlóban lévő hullák hevertek az úton, puffadt hasú lódögök, mezítelen, megcsonkított férfiak, rothadó asszonyok, félig szétomlott gyermekholttestek. A hullák gyomorkavaró bűze nemcsak Benét, hanem a lovát is bősz rémülettel lepte el. A tavaszi éjszaka illatos szellőjét poshadt, émelyítő dögszag fertőzte. Csilling gyakran horkanva hőkölt hátra s a megkötött kezű Bene alig tudta megfékezni, amikor a sötétben rálépett egy halottra, vagy amikor villogó szemű, felborzolt szőrű, elvadult kutyák támadtak rá. De mindez nem háborgatta a tatárokat. Békésen ügettek, csendesen tereferéltek, vidáman nevetgéltek, mintha virágos réten járnának. Az öreg tatár, amikor észrevette Bene sápadtságán, rémült szemén s lova riadozásán, hogy feldúlta a rombolás, még meg is sajnálta. Inni adott neki a tömlőjéből s barátságosan gúnyolódott vele.

- Igen elpuhultál, te magyeri! - mondta kúnul s nevetett. - A baranta nem nászágy.

Nem válaszolt, de a gúnyolódás jólesett Benének. Töprengett is sokáig, hogy lehetnek ezek olyan nyugodtak s békések, sőt még szívesek is, ha ily rettenetesen tudnak rombolni, gyilkolni, hullabűzben lovagolni. Mert szívesek voltak, egymással úgy bántak, mintha mind testvérek volnának. Ha perlekedtek is, ölre nem mentek, kisegítették egymást étellel-itallal, az öreg tatár parancsait szó nélkül s vidáman teljesítették. Ez viszont nem bőszült fel, ha ellentmondtak neki egyszer-másszor. Lovaikkal is csínján bántak, szinte becézgették. Csak

egyszer történt meg, hogy az egyik vérmesebb, fiatal tatár megkorbácsolta a lovát, mikor a sötétben valami hirtelen felbukkanó árnyéktól megijedt s félreugrott. De ezt is megbánhatta, mert visszafordította a megvert lovacskát, arra a helyre ügetett, ahol az árnyék felbukkant s közelről megmutatta neki, hogy csak egy kivágott fa törzsétől ijedt meg. Többször is elment, meg megint visszalovagolt, így szoktatta lovát nyugalomra.

Egyszer, amint nappali tanyájukon hevertek, sérült pintyőke akadt a lábuk elé. A tatár felvette a pihegő, vergődő madarat, kérges tenyerében dédelgette, tollait óvatosan megtisztogatta a sártól, csőrébe beleköpött s puha fészket készített neki a csekmenje öblében, így lovagolt azután napokig, féloldalvást ülve a nyeregben, nehogy agyonnyomja a beteg madarat. Pihenőn elővette, megvizsgálgatta, beleköpött s a többiek kíváncsian nézték, kérdezgették, ugyan gyógyul-e már. Amikor pedig csakugyan meggyógyult, nevetve tették fel egy fára s lesték elrepül-e. A madárka jobbra-balra tekintgetett, szárnyát kinyújtóztatta s látva, hogy nem fáj, felkerekedett. Hosszan bámultak utána, míg csak el nem tűnt.

És másfelől egyetlen falut sem találtak, amely épségben maradt volna. Mindenütt alapos és kegyetlen dúlás tárult eléjük a Hold kísérteties ezüstfényében. A fák fekete árnyai olyanok voltak, mintha az égre ágaskodva némán jajgatnának. Suttogásuk végtelen, haszontalan panasz. Temető volt minden falu, csak éppen a halottakat nem temette el senki. A viruló gyümölcsösök letiporva, az ágak füstösek, perzseltek. Egy éjszaka régi, vaskos templom leégett épülete mellett lovagoltak el. A tatárok egyike, - az a fiatal, aki megverte a lovát, - előrerúgtatott, bement a templom kidőlt ajtaján s rikoltozni, huhogni kezdett odabent. A kintlévők nevettek, majd belovagoltak ők is és magukkal hurcolták Benét. A sötét, boltíves épületben ködösen derengtek a magas ablakok, a falak halvány freskóiról szomorúan bámultak le a kísérteties szentek a padok össze-vissza tört, dobált, égett halmazára. Az oltár egyik szárnya leszakadt, a feszületen Jézusnak csak a lába és a dereka maradt meg, mint valami csonka hullának, a kőpadlón egy Mária-szobor feküdt. A tatárok ide-oda léptettek lovaikkal, üvöltöztek, károgtak, kukorékoltak és visítottak s gyönyörködtek a kongó hangban, melyet a magas falak vertek vissza. Végezetül egyikük leszállt a lóról, felmászott az oltár szétvert asztalára s letolva ruháját, nagykomolyan odarondított. Ezután szaporán továbbiparkodtak, hogy az elszalasztott időt beérjék. Egész úton nevettek, mint a vásott kamaszok.

5.

Sejbán seregének északi ágához már majdnem a Sajónál csatlakoztak. A széles úton már messziről megpillantották a vonuló csapatok hosszan feketélő tömegét. Az előcsapat élén fehér lófarkas dzsida lengett és tompán puffogó dobok szóltak. Csakhamar a sereg zöme következett, jégesőként kopogó patákkal, nyerítve ügető lovak, bőrsisakos, bőrvértes, vállas, tömzsi lovasok, minduntalan előrerugtató, meg visszaforduló és parancsokat rikoltozó tisztek, bőgve rivalgó tülkök, fellegként kavargó tavaszi por, lárma, csörömpölés, csengetyűszó. Benéék csapata megállt az útszélen s nézte a vonuló sereget. A lovasok sorából egy-egy vidám kiáltás, kötekedő móka, kíváncsi kérdés röppent feléjük, voltak, akik dzsidájukat felemelve köszöntötték őket. Bene életében az első nagyobb sereg, amit látott.

A lovasok nem voltak mind egyformák. Ezen csodálkozott. Tatárok - gondolta - s egyik ilyen, másik olyan. Egyiknek karimás, elöl behasított kalpagja van, a másiknak báránybőr süvege, a harmadiknak kemény bőrsisakja. Az egyiknek rendkívül széles, kiugró pofacsontja, fakéregszerű arca, forradásos sebhelyei, a másiknak gömbölyűbb, simább s világosabb képe. Az egyik félfejjel magasabb, míg a másik szinte olyan alacsony, mint egy gyermek. De a felszerelésük pontosan egyezett azokéval, akik rabul ejtették. Csákány, íj, két megtömött tegez,

nyakukbavetett pányva, kengyelüknél kampós dzsida, oldalukon görbe kard, kezükben ötágú korbács. A nyeregkápán kétfelől egy-egy kotyogó kúmiszostömlő, élelem számára való bőrzsák, tarsoly. A szakaszok rendben elkülönültek egymástól, mindegyiknek az élén *on-basi* lovagolt, több szakasz után pedig egy-egy *jüz-basi* következett, előtte a fehér lófarkas dzsidát vivő és a kétfelől csüngő üstdobot boszorkányos ügyességgel verő csatlóssal. Ijaik rettenetesek voltak. Hosszabbak, vastagabbak, mint akár a kúnoké, akár a magyeriaké. Karvastagságú szarvból való íjak voltak, jól megvasalva a végükön s a közepükön is. A nyilaik meg olyan meglepően hosszúak, mint amilyennel Benét le akarták lőni a Duna mellett és vasból volt még a tolluk is. Bene erős férfi volt, de egy ilyen tatár íjat aligha tudott volna könnyedén felajzani.

Bene azt hitte, nem jól lát, amikor a lovasok között kúnokat is megpillantott. Szíve megdobbant, torka elszorult. Elsápadt s megint reátört az a fojtogató, szívfacsaró kétségbeesés, amit az utóbbi napok csavargása és a szokatlan környezet eltompított. A halálfélelem és a halál utáni vágy lesujtotta, szeme előtt feketébeborult a tavaszi napsütés, vörösen égtek a zöld lombokkal ékes fák. De iparkodott legyűrni a sajgó bánatot, iparkodott nem látni a véresen nyüszítő kiskutyát, a földön ülő foltosarcú, feketeszemű asszonyt, iparkodott gondolatban keresztet vetni, - megkötözött kezével nem tehette - s néhány könyörgő szót küldeni Istenhez irgalomért.

Amikor ismét felocsúdott és önuralma úgy-ahogy visszatért, a sereg éle már messze járt s elérte a falut, - Sajószentpéter volt - ahol egy rombadőlt templom fekete tornya ágaskodott, mint valami vesztőhely. A seregben most csupa hajszálig egyforma lovas ügetett, csupa bőrvértes, bőrsisakos, alacsony, zömök férfi, csupa meztelenállú, ritkabajuszú, csontosképű mongol. Ezek nem lármáztak, nem integettek s nem kérdezősködtek. Marcona képpel néztek előre, keskeny ajkuk szorosan záródott, lovaik szinte horkolás nélkül mentek. Mind sötétpej kanca volt. A hosszú tömeg közepén fiatal, láncvértes, arannyal díszített sisakos, arannyal vert fegyverzetű lovas léptetett pompásan rendbentartott, kövér, okos kancán. Előtte vérvörös lobogót vitt a csatlós. Bene fáradt szeme rátapadt a lobogóra. A piros selyemszárny zizegve csattogott a szélben, mintha a tűz istene lobogott volna a sereg fölött. Félelmes volt ez a lobogó. Hogy miért, azt Bene nem tudta volna megmondani.

Rabtartóit, persze, nagy lelkesedés öntötte el. Dzsidáikat felnyujtogatva mámoros rikoltásokban törtek ki, ide-oda faroltatták nyugtalan paripáikat.

- Sejbán! Sejbán! Sejbán! - üvöltözték kipirosodva, zsírral bekent képük ragyogott.

Az előkelő lovas ridegen tekintett feléjük, jobbjával intett s továbbléptetett a lovasok, vezetéklovak, dzsidák és süvegek kavargó tömegében.

Még sokáig tartott a sereg vonulása. *Jüz-basik* lófarkas dzsidái bukkantak fel. Itt-ott jakfarkasat is lehetett látni. Egy csapat nagysüvegű, szélesképű vitéz előtt dzsidára szúrt lókoponyát vittek. A sötétpej kancák között sárga és sötétszürke lovak is akadtak, meg egy-egy röhögő, tombolva ügető, vastagnyakú, lobogófarkú csődör. Végezetül megkezdődött a málhás lovak és tevék vonulása. Sátornemezekkel, nyalábbakötött bordákkal, egymásra rakott rácsokkal, puffadt kecsketömlőkkel, - melyek olyanok voltak, mint a fej nélküli állatdögök - élelmiszeres puttonyokkal, gyékényszükőkkel, íjakkal, gúzsbakötött tegzekkel, rőzseként felrakott vasnyilakkal, mindenféle hosszú facsövekkel, - melyek célját s miniműségét Bene nem ismerte - emberfej nagyságú, gömbölyű vasfazekakkal s ezerféle holmival megrakott állatok. A hajcsárok a málha mellett lovagoltak, csettintésekkel, füttyel, perregéssel, rikoltásokkal terelték a lovakat. A tevék szíjjal egymáshoz kötve s himbálózva lépkedtek, mintha felfűzték volna őket. Békés birkafejük egykedvűen integetett, hosszú, szikár lábuk lomhán ringatta púpos testüket, nyakuk, mint a kacsáé, meggörbült. Hatalmas terhet vittek, egy-egy több mázsát is.

Hogy mit, nem lehetett látni, mert nemezzel takarták be s kenderkötéllel kötözték össze. Minden nemez hajszálig ugyanúgy takarta a terhet, a kötelek ugyanazzal a csavarodással szorították össze s ugyanúgy bogozódtak csomóba. Ez jó, gondolta Bene - így az egész sereg pillanatok alatt felkészülhet, vagy lerakodhat s akárki elvégezheti a munkát.

Már késő délutánba hajlott az idő, mikor végül a betegek, sebesültek következtek. A nagyon betegek *kedsevében* - afféle tevehátra, vagy két ló közé felakasztható fonott kosárban - feküdtek, ültek s egykedvűen nézték a világot. Volt olyan is, aki húnyt szemmel feküdt. A megrokkant, vagy sebesült lovak, tevék lassan vonszolták testüket, a hajcsárok szinte gyengéden nógatták őket, némelyeket külön vezettek nagy óvatosan. - No, ezek aztán szeretik a barmaikat - ámuldozott Bene. S eszébejutott a sérült pintyőke. Némely lónak be is kötötték a csűdjét, csánkját, vagy nyakát.

Bene őrzői lelkes türelemmel várták végig a sereg elvonulását s amikor egy kis szünet után az utóvéd szakasza ügetett elő, elindították lovaikat, s hozzácsatlakoztak. Ezek ugyancsak nem látszottak olyan mongoloknak, mint a vöröslobogós nagyúr csapatában lovagolók, birkabőr süvegük, teveszőr *csekmenjük*, nemez *ötükjük* volt, vidáman tereferéltek s hanyagul ültek a lovon. Élükön azonban fehér lófarkas dzsida nyomában mongol *jüz-agaszi* lovagolt, olyan gőgösen és némán, mintha fából faragták volna.

Amint Benéék csatlakoztak hozzájuk, kiderült, hogy egész csapat rabot kísérnek. Csodálatosképen mind java erőben lévő férfi volt. Szakállasok és csupaszállúak, csimbókosak és nyírotthajúak, kalpagosak és süvegesek, vászonruhásak és bőrruhásak, sőt néhány színes-dolmányú úrféle is akadt köztük. Bene megörült. Megörült, hogy rabokkal találkozik. Szólni akart, de alig ejtett egy szót, az egyik lovas kegyetlenül végigvágott rajta ólmos korbácsával, úgy, hogy a karján felhasadt a bőr, a kiserkedt vér elöntötte vékony bőringét és tüzes fájdalommal nyilalt az agyába. Elszoruló szívvel, pirosragyult arccal húzódott magába... Keze-lába gúzsbakötve, fegyvereitől megfosztva, sérült vállal és sérült szívvel mit tehetett volna? Istenhez fohászkodott s csak félszemmel nézegette a némán, komoran, sápadtan s elkínzottan lovagló rabtársakat. Mind reménytelenül bámult maga elé s rá sem hederített a megkorbácsolt jövevényre.

6.

A Sajó egyik gázlóján ködös, esős időben vergődtek át. Itt már mindenfelé mérhetetlen szélességben terült el a tatár tábor. Sátrak ezrei vonultak a síkon olyan rendben, mint valami kimért, seholsem létező városban. Minden sátor egyforma, előttük cölöphöz kötött lovak, dzsidára tűzött lókoponyák, füstölgő tüzek. Tágas utak vezettek a sátorsorok között. A csecsemő is láthatta, itt mindennek megvan a maga helye, ideje és célja, mindenkinek a maga dolga és gondja. Itt mindenki tudja, hogy mit csinál, csak egyféleképen csinálhatja.

Benét lesújtotta a tábor képe. Mennyi katona, mennyi ló, talán százszor százezer is. Ki sem lehet mondani. Hol voltak ezek eddig, hol éltek, hogy jutottak így egyakaratra? Ki az a hatalmas úr, aki parancsol nekik s mindig tudja, ki hol van s mit kell tennie? Hiszen ezek egy hét alatt elfoglalják az egész országot, felégetnek minden falut, lerombolnak minden várost, megölnek minden embert, de még a macskákat is. Hiszen ezek úgy eltiporják a magyeri királyt, mint a pockot. Hát tűrheti ezt Isten? Nézheti Jézus? Nem zokog Szűz Mária? Nem hallják az ország szorongattatásának jaját? Megtörténhet, hogy keresztény templomokat lerontsanak, feszületeket, szent szobrokat összetörjenek, oltárokat lerondítsanak, ártatlan embereket megöljenek? Isten engedi, hogy az ő keresztény népe pokol tüzére vettessék? Hát valóban olyan rettenetes bűnöket követtek el az urak és a népek, hogy így kell bűnhődniök?

Most eszébe jutottak a vádoló szavak, melyeket a világ bűneiről hallott. Taddeusz atya felemelkedett a szószéken s emelt hangon intett mindenkit bűnbánatra. Ábrám kilépett a kis paticsházból s alázatosan ballagott végig a falun kolostori ruhájában. A Feketevíz rejtekében guggoló vénhedt bálvány fenyegetően bámult. Valahol a viharban feljajdult egy fejszével lesújtott ember jajszava. Kún bálványok vigyorogtak a gömbölyű sátrak homályában, Karla kám nyírfáin fogukat vicsorgatták az áldozati állatok koponyái. „Az urak elromlottak, csak a népet nyúzzák!" - kiáltotta valaki a Dunapart illatos szellőjében. „Délfelé másznak ki ágyas-házukból! A papok harácsolnak!" Ugrin érsek mennydörgő szava kongott a székesegyházban: „Azt mondja az ördöng..." Iréneusz fráter felemeli ujját, tört nyelvén csendesen beszél: „Én ujjmutatást látom benne, hogy Jopár teszi jóvá bíneidet, amiket Virág miatt vétettél..." Taksony határában a földön ül egy kún, keserűen tépegeti a füvet: „Cserében itthagyjuk az igazságot!"

A foglyok nem maradtak a táborban. Átadták valamennyit egy szakasz medvebőrkucsmás, hatalmas termetű, szakállas, komor katonának s ezek elhajtották őket hátra, a tábor mögé, egy domb hajlásába. Ott rengeteg rab gomolygott. Volt közöttük magyeri, kún, szláv, még német is. Mind férfiak s erőteljes testűek voltak. Ebből Bene kitalálta, hogy a véneket, gyengéket megölik. Kötelékeit levették. Járhatott és tördelhette a kezét. Csillinget pedig elhajtották egy csapat lóval együtt, Isten tudja hová. Bene olyan egyedül volt a sok rabtárs között, mintha mély verembe dobták volna.

Sár, emberi ürülék, összebújt, rettegő rabok szemétdombhoz hasonló gomolyagai, kiéhezett arcok, meghasonlott szemek, magukbavonult, mogorva, tépettdolmányú urak, egykedvűen lézengő, vászonruhában vacogó parasztok, nagy, szelíd, éneklő hangon panaszkodó, sóhajtozó tótok, félrevonult, dühös kúnok kavarogtak a völgyben. A szabad ég alatt tanyáztak, enni egyszer kaptak naponta, nem volt farkasbőrük, takarójuk, némelyiknek még süvege sem. Tépett, mocskos csizmákból és kancabocskorokból lógtak ki feltört lábaik.

Ezt a nyomorult tábort a medvekucsmás, prémszükmenes, csizmás őrök sátrai vették körül. Éjjel-nappal őrök ácsorogtak és járkáltak a völgyben. Különösen ott, ahol az erdő beszögelt a nedves rétbe. Nem gömbölyű, hanem csúcsos, négyszegletű, fekete bőrsátrak voltak, csúcsukon kimeredtek a sátorfák. A katonák hallgatag, szúrószemű, gyanakvó óriások voltak, ritkán nevettek s még este is csak elvétve dünnyögtek egy-egy szomorú dalt, azt is magányosan. Durva, széles övükről szíjrafűzött emberi koponya csüngött, ebből ittak. Szavaik nem hasonlítottak egyik nyelvhez sem. Nem volt szláv, ezt Bene értette - sem kún, sem tatár, ezek nagyon hasonlítottak egymáshoz, noha csak egyes szavakat lehetett megérteni. Honnét, a világnak mely sarkából születtek? Isten tudja. Borzasztó erkölcseik lehetnek, - gondolta Bene - ha emberi koponyából faragnak ivóedényt!

Este a medvekucsmások fonott kosarakban vízbenfőtt kölest hordoztak körül a sárban fagyoskodó, elgyötört emberek között. Mindegyiknek vetettek egy marékkal a földre. Onnét csipegették fel, mint foszlott tollú, beteg madarak.

Bene mellett egy barnaképű, rongyosdolmányú férfi ült. Szótlanul falta a kölest.

- Mit akarnak vélünk, uram? - kérdezte Bene.

- Azt ők tudják. Vagy nem is tudják, - dünnyögte fakó hangon a társa.

- Mért nem ölnek meg?

- Megölnek.

- Megölnek? - döbbent meg Bene. - Mikor?

- Hát most nem ölnek?

- Igy kell elvesznünk, uram?

- Aki bírja, mert elég erős, - magyarázta a rab fájó torka miatt alig érthető, rekedt hangon, - azt elviszik rabszolgának a Tartaroszba. Kénköves tavaik mellett kölest vetni, aratni, sót fejteni, szántani. Ahogy már a rabszolgák szokták. Aki nem bírja, meggebed. Én meggebedek. Érzem. Fojtogat a forróláz, meg a hurut.

Ugy köhögött, hogy kicsordultak a könnyei.

A hegyes sátrak előtt égett a tábortűz, vaskondérokban főtt az étel. A medvekucsmások körülülték s a tűz fényében valóban ördögöknek látszottak.

- Kik ezek a kaponyások? - firtatta tovább Bene.

A szomszéd megtörölgette verejtékes homlokát a szokmánja ujjával, sóhajtott s iparkodott úgy összekuporodni, hogy ne nagyon fázzék. Lázas arca tüzelt.

- Ezök... - nyögte kínosan. - Ezök, ücsém... valami mordvák, vagy mik. Ezök Tartarosz igazi szülöttei, rosszabbak a legborzasztóbb tartároknál.

Legyintett és sóhajtva mondta:

- Csak vegyék észre, hogy nem bírom, az én koponyámból is inni fognak.

Bene borzongott. Szökni kellene, de lehetetlennek látszott. Az a reménye is elmúlt, hogy a király és a magyeri urak kitakarítják ezt a hadat s megmentik őt. De azért bízott valamiben, valami csodában. Arra gondolt, hogy Iréneusz fráter jóslata milyen pontosan betelt. Penitenciának nevezte Jopárt s ime, a penitencia rajta van. Isten ujja megmutatkozott tehát még ebben az istentelen állapotban is. Ha pedig megmutatkozott, akkor van miben remélni.

Másnap hajnalban a szomszédja minden erejét megfeszítette, hogy feltápászkodjék, de nem sikerült. Egyik sötét medvekucsmás odaballagott és kéregbocskoros lábával néhányszor belerúgott a beteg emberbe. Az lázas szemét közönyösen függesztve kínzójára, csak nyögött. Bene elfordult, hogy fel ne kiáltson - s éppen abban a pillanatban, amikor ismét a társára tekintett, csúszott a rab nyakába a medvekucsmás hosszú, kétélű kése. Az eldőlt hullát két odarendelt rabbal elvitették a sátrakon túl s hogy mi lett vele, többé nem tudta senki.

Bene azt is meg akarta volna kérdezni, mi történik az asszonyokkal. De most már úgyis tudta.

7.

Batu fejedelmi sátra hátrább vonult egy magas dombra, a feleségeié pedig egészen messze az *orduba*. Megkissebbült a tábor is. Néhány törzs fegyveresei felszedték sátorfájukat s ellovagoltak a folyó keleti partján húzódó erdőségbe. Más csapatok Dél felé mentek, a gázlóval szemközt s ugyancsak az erdőbe takarodtak. Az állatok közül csak a lovak és málhás tevék maradtak a folyóparton, a szarvasjószágot, juhot visszarendelték, egészen be, az erdőség mögé, ahol az *ordu* is volt. A levegőben készülődés, rendezkedés feszült hangulata úszott.

Talán sohasem volt még ilyen szép április. A fagyos éjszakák elmúltával egyszerre majdnem nyári meleg áradt a világra. A feldúlt Muhi gyümölcsöskertjei remegtek a részegítő napsugárban. Néha gyors esők szivárványfátyola suhant át a tájon. A levegőben aranyos legyek táncoltak, cifra pillangók libegtek, énekelve dolgoztak a méhek.

Batu hajnaltól késő estig folytonos tevékenységben izzott. Urut és Manhut törzsbéli testőrzőitől s Tannától kísérve, állandóan lovon ült s a tábort járta. Ahol szélesvállú, domború mellű, kemény arcú alakja megjelent, ahol aranydíszes sisakja, aranylappal díszített vértje s fegyvere megcsillant, kitörő lelkesedés és rettegő félelem kavargott körülötte. Acélszürke tekintete mindent észrevett s csak intenie kellett, hogy tudják, mit akar. Néhol, amikor eltávozott, sorban levetkőztettek egy sereg katonát s ólmos korbáccsal véresre korbácsolták. Néhol meg büszkén vettek körül másokat, akik elismerő szót, legyintést, mosolyt, vagy éppen valami ékszert kaptak a kántól. Az volt a szokása, hogy füléből kivette az *iszirgét*, ujjáról levonta a gyűrűt, övéből kihúzta az aranyas-drágaköves kést és a megjutalmazott elé vetette. Azután gyorsan tovább ügetett, mert nem bírta elviselni a hálálkodást, köszönetet, vagy akár csak a meghunyászkodó pillantást.

Este maga ügyelt az őrségre. Soha nem fordult elő, hogy az őr ne állott volna a helyén, vagy elszundított volna. Mozdulatlan lován mozdulatlanul ülve állt az őrszem és hideg, éles pusztai tekintetét a messzeségbe fúrva szinte test nélkül tűrt fáradtságot, esőt, hideget, hóvihart, vagy jégverést, el nem mozdulva helyéről, míg a parancs, vagy felváltás meg nem érkezett. A megtévedt, vagy megzavarodott őrszem büntetése lassú kínhalál volt.

Délben a kán visszatért sátorába s felülve vánkosai közé, vezéreit, a törzsek fejedelmeit, a panaszosokat, kérelmezőket fogadta. Ilyenkor szelíd vadászleopárdja is vele volt, felkuporodott a heverőre, dorombolt s fejét a kán térdére nyugtatva, sárga szemével álmosan pislogott. Batu előtt ott állott a kis kínai lakkasztal, rajta egy tál sült hús, egy korsó bor és egy kupa. S csak ritkán maradt el a mezei virágokból szedett csokor. Néha-néha felemelte a virágot, arcát belemélyesztette s beszívta az édes, vad illatot.

Ilyenkor ott ült nála a sátor közepén pislákoló tőzegtűz mellett Szubutáj Bahádur, gyér szakállát babrálva, sasfejét lehorgasztva, félig húnyt szemei mögött emlékezetében kutatva. Sejbán, a kán rideg, nyers, szűkszavú, kegyetlen öccse, a merész megrohanások, rajtaütések, a lehetetlennel is harcbaszálló kockázatok embere. Ott volt Borundáj, a nehézkes, komor, derekát mindig fájlaló farkas, aki a tanácskozások idején elő szokta venni csipeszét, hogy álláról a kiütköző szőrszálakat lecsipegesse. Mong is belépkedett déltájban, puha gyapot-cipőiben, macskaszerű lépteivel, nyájasan mosolyogva és hajlongva. A kémek, hírnökök, vesztegetők, levélvivők, írnokok úgy jöttek-mentek Mong sátra körül, mint kaptár körül a méhek. Néha tizen-tizenöten is tanyáztak a sárga sátor ajtaja előtt, sorukra várva. Mong tehát jelentést tett a kánnak. S felballagtak az élelmezéssel, málhákkal, fegyverpótlással, vallási ügyekkel s egyéb dolgokkal megbízottak is. Batu figyelt, hallgatott, néhány szóval intézkedett. Halálos ítéleteket hozott megmásíthatatlanul. Falvakba portyázókat küldött, hogy gyújtsák fel, rombolják le, irtsák ki. Messze környéken, le egészen Vácig és Pestig s a Tisza felé Szolnokig, népes vidékek haltak ki, tízezrek menekültek el vagy vesztek oda. Minthogy Béla elutasította a többször is felajánlott szövetséget, sőt bűnét megtetézte azzal, hogy befogadta a kán ellenségeit, a kúnokat, mindennek így kellett történnie. A legerősebb fegyver a rémület, - szokta mondani Batu. És ezt Dsingisz bogdotól tanulta.

Délután ismét a tábort járta a kán. Hatalmas utakat tett meg, rengeteg ügyet intézett el, kérdezett, vizsgált, ítélt, jutalmazott, parancsolt, rendelkezett. Este pedig hívei körében költötte el a *kidse-jümegit*, ráköszöntött egy-egy kupa bort valamelyik hívére, csevegett, történeteket hallgatott, gyönyörködött a baksi énekében, hogy azután a napot a kurultáj fejezze be. Hol csak kisebb kurultájt tartott, hol nagyot. Ezen a törzsek fejei, a nemzetségek előkelői is megjelentek, nem csupán a meghívottak. Amit a kisebb kurultáj határozott, azt a nagyobb kurultájban részletezték s szabták hozzá az egész hatalmas test minden tagjának működéséhez.

Ha a dombon megállt Batu s körülnézett a tavasz pompájában kitáruló vidéken, látta az elpusztult Muhi romjait, templomának tornyát, távolabb Hő-Szalonta feldúlt házait a kis Hő patak csíkja mellett, balról Nagycsécset, a Sajó kanyarulatában Kiscsécset, fenn, jobbról pedig a nemrég még nagy és népes Ónodot szép, vaskos, szinte sértetlen templomtornyával. A Sajó innenső partján egészen közel, úgy, hogy a magas dombról be lehetett látni a romok közé, Sajó-Hídvég terült el. S éppen szemközt, mint kis szemétdomb, álmodta a halál örök álmát a kis Poga. Ott, ahol a Sajó a Hernáddal összefolyik, majdnem a torkolatnál állott a Sajó kőhídja. Vaskos, erős, régi építmény. A Hernád és Kiscsécs között húzódó sűrű erdőben rejtőzött a tartaléksereg, nehogy a magyeri kémek már most elárulhassák.

Batu gondolataiba merült. A tervek most elevenné váltak. Nem neveket és számokat látott, hanem magát a valóságot. Az erdőből vadul rivalgó hadtestek rohantak elő, mint a kerítőhálót húzó „nyargalók". A hídon a kara-kirgizek, kazák-kirgizek és kungrátok törtek előre. A párától reszkető síkságon hadak örvénylettek. Batu állt és mereven figyelt. Figyelte az erők játékát, a mérleg billenését. Figyelte, vajjon a nagy hálóból merre, hogyan s milyen erővel törhet ki a nagy hal.

De túl is látott ezen a tájon. Látta, mint vonul Radnánál Besztercére s Erdőelve szívébe Kádán. Látta, mint ereszkednek alá a lovasok a szakadékos folyóvölgyeken. Látta Bogutájt, amint az ojtozi hágón keresztül a szász földre tör, látta Bedzsákot, amint végigszáguld Moldván és Havaselvén, hogy az ott letelepült kúnokat feldúlja s a Duna alsó folyásánál törjön be magyeri földre. S végül látta messze fent, Északon, Ordát, Kajdánt és Bejdárt, amint a hártyán tussal megrajzolt terv szerint három ágban törnek Liegnitzbe, hogy Trencsénnél felülről s hátulról zúduljanak le a Kárpátokon. A gyors hírnökök sarkallt lovakon száguldoztak roppant területen keresztül-kasul, hogy éjjel-nappal vágtatva, mellükön aranytáblával, övükön csengetyűkkel az állomásokon egyik lóról a másikra ugorjanak. S látta az egész végtelen birodalmat, melynek Keleten a tenger a határa, Nyugaton pedig az Óceán lesz, - ha sikerül a magyeri királyt befognia az óriási háló szárnyaiba s megsemmisítenie a Nyugat kapuját ostobán, makacsul és semmiért védő király erejét.

Április 10-ike volt, amikor a kémek jelentették, hogy Béla seregének előcsapatai feltünedeztek a lerombolt falvakban. Ez reggel történt. Batu, Sejbán, Borundáj és Szubutáj a kán sátorában ültek és lassú, igen megrágott szavakkal még egyszer megvitatták a helyzetet.

Borundáj sziszegve húzta maga alá a lábát s mogorván beszélt, Sejbán gőgösen, ridegen, pattogón, Szubutáj Bahádur egykedvűen, gyér szakállát huzigálva. A jelentések tudtul adták, hogy a király serege nagyon erős. Több mint hat tümén. Túlnyomórészt vasas vértesek nehéz lovakon, továbbá királyi lövérek és a lovászmester vezetése alatt egy tüménre rúgó könnyű lovas. Sejbánnak sikerült lassú visszavonulásával maga után vonnia Bélát, arra az előre kiszemelt helyre, ahol a Hernád és a Sajó összefolyásának mocsarai, a tavaszi áradástól duzzadt vizek, a folyó keleti partján húzódó erdőség s a híddal majdnem szemközt emelkedő magas domb kedvezőek voltak Batu számára. De ami a magyar sereg létszámát és fegyverkezését illeti, a dolog majdnem fenyegető volt. Ha még az osztrák herceg nem kergeti halálba Kötenyt, ha a kúnok ott vannak a seregnél, s ha ráadásul Frigyes herceg nem azért érkezik Budára, hogy zavart keltsen, az egyenesen megütközni nem akarókat, - akik közé tartozott Béla és a nádorispán is - összeveszítse a gyors megütközést követelőkkel, - Ugrinnal, Mátyás érsekkel s másokkal hanem komoly segítséget hoz s nem siet vissza Ausztriába, - Batu „nagy barantája" gyászosan végződhetett volna. De még így is kétséges volt a helyzet. Ezt nem is titkolta. Az is aggasztotta egy kissé, hogy Kán-nembéli László ispán erős sereggel iparkodik a király után, hogy csatlakozzék hozzá. Az ütközetet mindenképpen ki kellett

erőszakolni még László ispán megérkezése előtt. Minden gyarapodás, erősödés nemcsak a harcosok számát növeli, hanem a hitét is...

Batu, mint megsarkantyúzott paripa, forró izgalommal figyelte a másik három szavait. Borundáj a visszavonulást ajánlotta.

- Nem lehet mindent egy ütközetre bízni - mondta kelletlenül krákogó hangon s megnyomogatta a combját.

- Hát ugyan mire? - pillantott rá Szubutáj ősz szemöldökei alól.

- Ők nem tesznek mindent egy dobásra. Mögöttük az egész ország. Vannak még seregek, amelyek még el sem érkeztek a kelárhoz. Ha visszavonulnak is, megerősödnek velük.

- Azért kell úgy megvernünk őket, - dünnyögte rekedt hangján, közömbös képpel Szubutáj - hogy egy kanca se menekülhessen közülük.

- Akkor még ott az egész Dunántúl - szállt vele szembe bosszúsan Borundáj.

- A kelárt el kell fogni, akkor nincs Dunántúl.

- És ha nem sikerül?

- Akkor is ott van Nyugaton Frederikusz úr. Mihelyt mi lecsapunk itt, ő lecsap ott.

Batu töprengett. Sejbánra pillantott.

- Amint letáboroznak, - mondta Sejbán recsegő hangon s rövid, lesújtó mozdulatot tett a kezével - nyomban rájuk kell törni. Ha ma, hát még ma. És nem nappal, hanem éjjel.

- Úgy van - bólintott Szubutáj lomhán. - Éjjel és elő kell venni a bábukat. Sok élő harcost öltek meg már a halott bábúk.

Borundájt letorkolták s ő nem tehetvén mást, belenyugodott.

8.

Amint a Nap leszállt és a tájat vérszínű fénybe borította, Batu kilépett sátorából s előparancsolta a lovát. Míg a pejt elővezették, a kán izgalmában néhány lépést járt a fűben, levette, meg megint feltette csúcsos bőrsisakját, száját szorosan összezárva és arcizmait megmerevítve gondolkozott. A leopárd odasündörgött hozzá, de a kán most nem fogadta szívesen. Belerúgott s ráripakodott, hogy takarodjék. A szelíd vad berregve vicsorította rá vésőszerű fogait, a kán lába felé kapott kieresztett körmeivel, mint valami nagy macska, farkát a lába közé húzta s úgy oldalgott el, hogy sárgán villogó szemét néhányszor a gazdájára vetette. Batu azonban észre sem vette.

Megkapva lovát, a kán szokása szerint futtában szökött fel rá, a kantárt még kezébe sem vette, lábát a kengyelbe sem dugta s máris a megfelelő irányba fordította térdei nyomásával. Ügetés közben szedte rendbe a kantárt s kereste meg a kengyelt is. Tanna és testőrzői kisebb távolságban követték.

Leszállva a dombról, melyen sátora állott, átvágott az erdő felé vonuló síkságon s annak a sokkal magasabb dombnak az irányába ment, amely mögött viszont az *ordu* és a rabok tábora, meg a csordák és nyájak terültek el. Jó darabig szaporán vágtattak a síkon. Illatos, hűvös, szép alkonyat volt. Messze az egész vidéken béke és csend. Csak a vízimadarak kiáltozása hangzott a mocsarak felől.

A domb lábánál Tannához fordult.

- Maradjatok idelenn. Magam akarok lenni.

Azzal egyedül felkaptatott a domb tetejére. Megállt és körülnézett. A nap már lenyugodott, véres fátylai messze terültek a zöldeskék égen. Hosszú csíkokban terjengett a sötétkék köd, néhány madár esti szállására repült az erdő felé. Távolból halk tülökszót sodort a szél, a domb túlsó feléről az *ordu* állatainak és asszonynépeinek hangját lehetett hallani, mint a méhdongást. Egy-egy ostor tompán durrant bele a csendbe. Batu magábamerülve hallgatott. Nézte a tájat, az eget, várta az első csillag felcsillanását. Lova tág orrlikkal szívta a levegőt, hortyogott, füleit fordítgatta, sörénye lengett. A kán jól érezte magát puha bőringében, megszokott, jól kitiport bőr-*ötükjében*, de fejéről levette a sisakot. Melege volt. Orrát édesen csiklandozta a föld, a víz, a virágok és erdők, meg a lova szőrének illata.

A csillag felpislákolt a nyugati égbolt alján. Más még nem látta volna. Az ő pusztai, éles sasszeme azonban örömmel pillantotta meg, amikor még alig reszketett. Most össze kellett szednie magát. Most a döntő estén állott. Európa kapujában, az első ütközet előtt. Tudta, hogy ő is, vezérei, katonái is csakúgy megteszik a legtöbbet, mint akár a sereg lovai. Kiontják vérüket, ha kell. Tengri ragyogó fényessége sugárzik rájuk s várják őket a viruló örök legelők. Mindenki tudja, csakúgy mint ő, hogy az élet harc és a halál a férfi dicsősége. A győzelem, a hatalom pedig kincs, legelő, bársony és selyem, asszony és gyermek, - élet. A győzelem, - vas. A győzelem kirontás a világ szűk, nyomorult völgyéből arra, amerre az olvadt vas sugárzó tüze rohan.

De ha elvész a „nagy baranta" már az első ütközetben? Ha elveszti ezt az ütközetet és felbomlott sereggel, véres fejjel, *orduját* áldozatul vetve kell kimenekülnie a Kárpátok gyűrűjéből, elvész a hatalom, a dicsőség, nem jelenhet meg emelt fővel, diadallal Kara-Korumban a nagy kurultájban, a birodalom minden részéből egybegyűlt fejedelmek, vezérek és törzsfők között. Nem járulhat büszkén Ögödej elé, ha magához rendeli. A vereség az orosz törzsek lázadása, a fejedelemségek felkelése, a birodalom nyugati felének romlása, széthullása, Dsingisz bogdo nagy alkotásának sárbahullása... És ha Ögödej, aki annyi népnek ura, csak magának és a bornak nem, meghal, a Csagatáj-ivadékok felülkerekednek, mert nincs Batu, aki a kardjára csapjon és a nagykáni szék elé odategye egész Nyugatot?

Batu megrémült. Itt, ahol senki sem látta, ahol hajadonfővel állott a dombtetőn az esti szél hűvös cirógatásában, itt, ahol senki sem pillantott a szíve mélyébe, - kételkedett. A cél túlságosan nagy volt, az erők mintha nem lettek volna méltók hozzá. A bukás túlságosan nyaktörő. S amikor Dsingisz bogdora gondolt, akinek kedvence volt s aki Ragyogónak, Tökéletesnek nevezte, szinte egész testében elgyengült s nagy lehangoltság sújtotta le. Dsingisz bogdo oly hatalmas, oly hasonlíthatatlan, emléke oly mérhetetlenül súlyos volt, hogy Batu, a Ragyogó, valósággal gyermeknek érezte magát. Dsingisz bogdo, a szegény özvegy gyermeke, az elrabolt lovait kereső suhanc, a nemzetségét kétségbeejtő túlerő ellen védelmező kisfiú, Dsingisz bogdo, a tizenöt esztendős kán, a fehér lóbőrön ülő és szövetséget kötő gyermek, Dsingisz bogdo, a törzseket egyesítő férfiú, a seregeket támasztó Legjobb Acél és Dsingisz, a Világ Ura, az Isten Ostora, Etile nagykán örököse...

Lecsatolta övét s átvetve a balvállán, arcát az egyre jobban elsötétülő égre fordította. *Kolduskénti üres kézzel nem barátságot, de megvetést lehet szerezni*, - jutott eszébe Dsingisz mondása. És ő koldus lesz, ha elbukik. Nem barátságot, hanem az egész világon végigcsapó megvetést szerez. Ez pedig rosszabb a halálánál. Ez elviselhetetlen!

- Ó, Tengri, világ Fényessége, minden bölcsesség forrása, élet és halál ura, - suttogta a kán forró áhítattal, - tedd győzhetetlenné fegyvereimet, hogy legyőzzem az álnokságot, a gőgöt, a meghunyászkodást, a föld gyalázatára hatalmaskodókat, a Te törvényeidnek megrontóit! Ó,

Tengri, aki a világ urává, ostoroddá tetted Dsingiszt, add, hogy betöltsem az ő akaratát és a Te ostorodat keményen suhogtassam a romlott népek felett. Ó, Tengri, segíts meg! Tengri, nézz reám! Tengri, add, hogy ne csak kívánjam a győzelmet, de meg is érdemeljem. És add nekem...

Igy fohászkodott Tengrihez s hitte, hogy Tengri hallgatja őt. A szél elviszi hozzá a suttogást. És neki adja a győzelmet romlott városok, hazug fejedelmek, elpuhult férfiak, a szegényeket s megalázottakat álnokul félrevezető hatalmasok fölött.

Már besötétedett. A távolból tűzfény csillogott, esti parancsokat rivalogtak a tülkök. Sisakját a fejébe nyomta s lassan lefelé bandukolt a dombról. Tanna és a testőrzők ott várták a domb lábánál. A kis csapat élére ugratott s vágtatva száguldott át a sötét síkságon. Úgy érezte, a döntés közeleg. Izgalmában repülni szeretett volna.

A sátor előtt Szubutáj várta. Lovon ült.

- Jöjj, nézd meg a dolgok állását, - mondta közömbös, rekedt hangján.

Kettesben lovagoltak ismét kifelé. Egészen a Sajó partjáig mentek előre. Onnan tisztán lehetett látni a magyar tábort. Sátrak zsúfolt tengere borította a lapályt. Nagy máglyák lobogtak a táborban, a katonák zsivaja olyan tisztán hallatszott, mintha itt volnának körülöttük s nem a folyó túlsó partján, a hídtól felfelé.

Batut ismét szívenragadta az előbbi kételkedés, hátha Borundájnak van igaza? Hátha nem kellene itt megütközni? Hátha jobb lenne bölcsen felkerekedni s hátrébb vonulni, esetleg a Tisza felső kanyarulata felé? Ha innét menekülni kell, elvész az egész *ordu*. Barmok, birkák, tevék tízezrei, asszonyok, gyermekek. A törzsek számonkérik rajta saját pusztulásukat, a nagy kurultáj pedig a birodalom romlását...

- Vissza kellene fordulnunk, - dünnyögte halkan, szinte önmagának. S megdöbbent attól, hogy az ima nem nyugtatta meg. Tengri nyilván elfordult tőle.

Szubutáj, mint aki nem jól hallott, megkérdezte:

- Mit mondasz?

- Vissza kellene fordulnunk erről a földről, - ismételte szinte makacsul a kán.

Szubutáj Bahádur ekkor kivetkőzött rendíthetetlen, jeges, gúnyos nyugalmából. Hangja rekedten felcsattant.

- Tengri elvette eszedet!

- Imádkoztam Tengrihez - dörmögte fátyolos hangon a kán.

- Tengri elvette az eszedet! - ismételte gorombán Szubutáj Bahádur. - Megcsúfolod Tengrit, mert nem tiszteled atyáidat! A tett értéke abban mutatkozik meg, hogy teljesen végbevisszük, ezt mondta Dsingisz bogdo. És te megtiporod atyáidat!

Batu arca vérbeborult, de hallgatott. Keze vadul gyűrte a kantárszíjat.

- Hazamehetsz, - folytatta Szubutáj megvető hangon, - de én maradok. És maradnak, akik nem felejtették még el Dsingisz bogdot. Én leigázom a magyeriakat, elmegyek a Dunához és lovamat a vizében itatom.

Batu szembefordult vele és belenézett öreg, kivénhedt sashoz hasonló arcába, sötéten villogó szemébe.

- Megszégyenítettél, - mondta bűnbánó hangon.

- Fiatal vagy, - jegyezte meg békítőn a Bahádur. - Jöjj, gyerünk tovább.

Ismét elindultak és továbbmentek a Sajó partján. Amint a víz ellenében felfelé haladtak, tisztán kibontakozott a magyar tábor homályban derengő képe. Itt egészen közel voltak hozzá. A folyó hirtelen kanyarodót írt, partját kimosta a víz sodra, közelebb lehetett lovagolni a vízhez.

- A sátor köteleit nem szabad érinteni, - mondta a kán.

Szubutáj elértette a célzást.

- És ők szekérvárba zárták magukat, mint a birkákat a karámba s lépni sem tudnak, hogy a sátrak köteleit ne tipornák, - jegyezte meg ismét közömbösen, rekedten.

- Kezeink között vannak, - tette hozzá erősebb, megnyugodott hangon a kán.

9.

Bene a sötétben összekuporodva, suttogó hangon beszélgetett egy fiatal rabbal, aki a kereskedők bő ruházatát viselte. A rab arcát alig lehetett látni a sötétben, csak a hangja hallatszott fásultan, reménytelenül. A rabtábor halkan nyögött, jajgatott, mintha egyetlen nagy, véresrevert állati test volna. Nehezen zihált az a nagy test, forgolódott, nem találta helyét, ahol békén elszenderülhetne s átadhatná magát vigasztaló álmainak. A sötétség fenyegető rémei, a közelben ólálkodó halál, a távoli rivalgásban üzengető szenvedés és düh, a vizes, hideg föld nyirkos ölelése, a csúcsos sátrak előtt villogó tüzek vörös fénye mind olyan valóság volt, ami nem tűrte az álmot.

A kereskedő Vácról menekült, amaz iszonytató tömeggyilkosságból. Suttogva, sóhajtozva, vacogó fogakkal mondta el, mi történt ott. Hogy ostromolták meg a várost a tatárok, hogy gyujtották fel, hogy állták el minden kijáratát, hogy hatoltak kegyetlen gyűrűben egyre beljebb és öldösték halomra az embereket, hogy ugráltak némelyek a Dunába s fulladtak a folyam áradatába, micsoda események történtek a tömegmészárlás során, hogy haltak meg asszonyok és gyermekek s hogy sikerült neki Dél felé menekülnie. De hiába futott, hiába hitte, hogy Pest palánkjai és a király tábora közelében megmenekül. Mert Megyernél mongol őrjáratba akadt, elfogták, megkötözték, vallatóra fogták. S mert nem tudott semmit, arról pedig hallgatott, hogy Vácról menti az életét, kegyetlenül megkorbácsolták. De nem ölték meg. Fiatal és erős, rabszolgának jó lesz. Igy sorozták be a többi fogoly közé s hajkurászták, vagy vitték összekötözve lóháton egészen idáig.

- Feleségem, anyám, öregapám, három szép kis gyermekem odavagyon, - zokogta könnytelen sírással. - két leánykám s egy pólyás kisfiam vala. A leánykák már nagyok, okoskák, kedvesek. A kisfiú is megismert már. Hajóm vala a Dunán, sót szállíték felfelé, Komáromba. Onnét meg sarut, csizmát, papucsot, efféle bőrruhákat. És most itt vagyok és kérem Istent, bocsássa meg bíneimet s vegyen magához. Ó, bár ne menekültem volna!

Hallgattak s Bene arra gondolt, milyen egyforma az ember sorsa.

- Nekem is feleségöm, kis családom vala. Egy kisfiú. A másik gyermek az anyja méhében - suttogta. És elmesélte, hogy szakadt rá a szerencsétlenség.

A kereskedő csendesen hallgatta.

Nyugat felől kürtök harsogtak. Hangjuk élesen s összevissza bőgött bele az estébe. De nemcsak olyan kürtök, amilyeneket itt hallottak a mongolok között, hanem másfélék is.

A láthatatlan társ felütötte fejét s figyelt. Ezt Bene, aki közvetlen közelében kuporgott, azonnal észrevette.

- Rikótoznak - suttogta fásultan s legyintett.

- Hallgasd csak!... - lihegte a kereskedő s Bene érezte, hogy reszket. - Figyeld!

Bene figyelt.

- Sömmi. Tülkök. Akarnak valamit.

- Nem, nem, mások is... Mások is, uram. Te... az Isten, az Isten! - hangja elcsuklott, mintha zokogásba fúlnék.

- Mi bajod, uram? - rémült meg Bene, azt hívén, a társa megőrült. Már látta, hogy ezt is nyakonszúrják mellette s két rabbal kidobatják a sátrakon túl. Vagy itt hagyják reggelig.

A szomszéd görcsösen kapaszkodott Bene karjába, reszketett, összeverte a fogát. Mintha lázban beszélne, hadarta:

- Hallgass, hallgass... Ezek... ezek magyeri kürtök... ezek a kerál kürtjei! Tudom, tudom, ismerem! Ó, Jézus, elvevéd az eszemet, megőrjülék... Rosszul hallok!

- Magyeri kürtök! - döbbent meg Bene s figyelmesen hallgatott. Valóban, a már annyiszor hallott tülkök bőgése, riogása, üvöltése közben távolabbról érces, harsány kürtszót lehetett hallani.

Bene testét kiverte a hideg verejték. Minden tagja reszketett.

Úgy látszik, a rabtábor többi szerencsétlenje is meghallotta a különös kürtszót. Mindenfelé mozgás, moraj, zokogás, jajkiáltás támadt a sötétben. A fekete alakok, melyek mint kődarabok hevertek a nyirkos fűben, nyüzsögni, mozogni kezdtek. Néhol felemelkedett egy sötét árnyalak.

- Jézus! - hörögte egy görcsös hang.

- Béla! Béla! - rikoltotta egy másik.

- Béla! Béla! - felelt rá mindenfelé a lelkendező, őrjöngő, dadogó és sikongó hangok sora. Mintha tüzek gyúltak volna ki a sötét mezőn. Az élet, a reménykedés, szabadulás tüzei. Egyre több oldalról gyúlt ki a kiáltás Istennel, Jézussal, Máriával együtt. Sőt olyan is volt, amelyik Annát kiáltott forró hangon, bizonyosan a felesége, anyja, vagy szeretője nevét. Esetleg a lányáét. Egy nevet, amelyben benne volt az Isten is, Jézus is, Mária is, annak a meggyötört rabnak egész élete és vallása.

Most már bizonyos, hogy magyeri kürtök zengtek. És közéjük bőgtek a mongol tülkök is, mint, vérmes vadállatok üvöltései. Hívtak, parancsoltak, fenyegettek a mongol tülkök, zengtek, üzentek, ragyogva bíztattak a magyeriak.

A lármára, mozgolódásra felugráltak a medvekucsmások s fenyegető ordítást csaptak. Erre a tábor elnémult, az árnyak elkussadtak. Csak a sóhajok, suttogások duruzsolása zsongott a mezőség felett. Valaki a Miatyánkot dadogta mély, dörmögő hangon.

Bene és társa összebújva fülelt. Hallották egymás szívének vad dobogását.

- Most elhallgatnak... Ó, Istenem, Istenem, segélj meg... Isten, nézz reájuk!

- Most megint...

- Most ezek az ördöngök! Verje meg az Isten!

- Figyelj, figyelj!

- Csata!

- Csata...

Ütközet dúlt, valahol dúlt az ütközet.

Ekkor rohant a Sajó hídjára előcsapatával Sejbán. A tülkök és kürtök bőgtek. Ugrin érsek és Kálmán herceg, akik a hídfőt őrizték, riadót fuvattak. A mongol *nojon* serege nem tudta meglepni a király seregét. Később kiderült, hogy egy kisorosz szökevény elárulta a *nojon* tervét s Ugrin, meg a herceg vitézei résen voltak.

A hídon tombolt a harc. A rabtábor lakói nem tudták ezt, de hallották. Hallották a katonák egybefolyó ordítozását, a robajt, a kürtszót. Hallották a mongolok vércsevijjogáshoz hasonló, dermesztő *hijjú-hijjú* kiáltását és a magyeriak *Jézus! Jézus!* üvöltését. A kavargó lárma hol alábbhagyott egy kissé, hol megint felörvénylett. A szél néha olyan közel sodorta, hogy a reménykedő árnyalakok felugráltak s tébolyultan ölelgették egymást. Már azt hitték, a domb túlsó oldalán törnek előre a magyeriak. Hol meg elsodorta, hogy ismét reménytelenségbe zuhanjanak, visszahullva a földre és könnyekkel áztatva arcukat. Csoportokba verődtek, összebújtak az árnyak. Ide-oda futkostak, mint a kísértetek. A tüzek mellett őrködő óriási alakok felugrottak s rekedt, fenyegető ordításuk csendet teremtett.

Majd elmúlt az első izgalom, az emberek elővették a józan eszüket s inkább csendben figyeltek, várakoztak és imádkoztak, mintsem kínzóik korbácsát, vagy kését kihívják maguk ellen. A mező hallgatott és várt.

Mennyi idő múlt el így? Talán pillanatok, talán évek. Az egyiknek megőszült a haja, a másik megifjult. Az egyik elalélt szíve rendetlen vonaglásától, a másik futni és verekedni készült. Az egyik szándékkal megsiketült, ne hallja a reménytkeltő hangokat, nehogy, csalódván, kétségbe kelljen esnie, a másiknak oly élessé vált a hallása, hogy akkor is meghallotta a magyeri seregek kiáltásait és kürtjeleit, amikor mindent elnyomott a mongol csatakiáltás, dühordítás, tülökbőgés.

Bene akkor vette észre, milyen fáradt, amikor végre minden elcsendesedett s csak egy-egy halk lónyerítés, emberi kiáltás, üstpuffogás hallatszott még itt-ott. És a síri csendben feszülten találgatta, győztek? Megfutottak? Talán menekül a mongol sereg és az éj leple alatt csendesen készülődik?

- Már bontják a sátrakat, - susogta hebegő ajakkal a kereskedő, szinte kimondva, amit Bene is gondolt.

- Nem, nem, - rebegte elszoruló torokkal Bene, nehogy a forró vágy visszájára fordítsa az eseményeket.

A rabtárs azonban izzásig hevített kívánsággal akarta az eseményeket a maga javára fordítani.

- De, igenyest, - hadarta. - Igy szokták ők. Tudom. Ha emberükre akadnak, csendesen összeszedik holmijukat, felszedik az sátorfák s reggelre eltűnnek. Elfüstölnek.

- Te, a mieink menekülnek...

- Ökör! Barom! - fakadt ki dühösen a kereskedő, de közben egyre szorongatta Bene karját s előredőlve hallgatózott. - Itt hagynak münket... Vigyázz csak. Látod, látod, ott is, a tűz mellett, a három pokolbeli disznó bement a sátorba. Szedik a fegyvereiket.

Most az egyik kijőve.

- Ezek felkerekednek s elfutnak. Csak előbb meg ne öljenek minket.

- Nem akarnak űk sömmit.

Hallgattak, nézelődtek, figyeltek.

- Ha el akarnának futni, - folytatta a kereskedő, - én felállok s kikiáltom, hogy rohanjuk meg űket.

- Őrült vagy, uram.

- De, az Istenért, uram, mennyivel többen vagyunk, mint űk.

- Fegyvereik vagynak. S nekünk csak a puszta kezünk.

- Az is elegendő. Akkor már elegendő. Mert tudják, hogy végük. Tudod, mi történik most a táborban?

- Melyikben?

- Már leszedék a sátortakarókat. Eddig már a bordákat is szétrontották.

- Hallgass.

- Már a rácsokat is szétszedék. Már terhelik a lovakra, tevékre. Ezeknél gyorsan megyen. Vaksötétben is úgy tudják, akár fényes nappal.

- Jaj, Istenöm, ugyan élnek-e még... - szakadt fel Bene melléből a kétségbeesés.

- Élnek, uram, - hajtotta a magáét egyre bizonyosabb hangon, egyre forróbb suttogással a kereskedő. - A sátrak után felrakják a hadiszereket. Már hírnököt küldenek hátra, ahol gyalázatos ágyasaik és hegyesfülű kölykeik vagynak. A hajcsárok már elindíták a csordákat, nyájakat. Az asszonyok befogták az ökröket.

- Hallgass, uram, - könyörgött Bene.

- Hallod? Tülök! Tudod, mit rikolt? Hogy az előhad induljon. Indul! Már indul!

Benét meghökkentette a kereskedő látomása. Mert csakugyan, hosszú csend és reménytelen üresség után ismét bőgni, rivallni kezdtek a tülkök. Egymás vállát vadul szorongatva s összebújva meredtek előre a hang irányában. Látták a domboldal sötét tömegét. Az ezüst csillagokkal behintett égboltot, a Szalmatolvaj útját. Ó, bár Holdtölte lenne!

És azok a koponyacsúfító ördögök oly nyugodtan ülnek és *asikoznak*, tereferélnek a tűz mellett!

Sokáig csak a mongol tülkök szóltak. Ezt a kereskedő úgy magyarázta, hogy a magyeriaknak nem lévén semmi dolguk, nem is kürtölnek, a tatárok azonban indulnak kifelé az országból. Hány halottjuk lehet?

- Ilyen óriási seregben lehet vagy egy tömén, - találgatta a kereskedő. - Dögök lepik a mezőt. Rettentő pallosok hasították szét sátáni koponyájukat! Hát még mennyi sebesedett disznó... Gondold meg csak, uram. Legalább ötször annyi.

- Az egész sereg öt tömén, így mondják.

- Öt tömén, barom! Húsz tömén! Húsz tömén, még több, harminc!

Most harsányan, szinte kétségbeesetten felrivalltak a magyeri kürtök. Bene teste vízben úszott. Nem látott, nem hallott mást, csak vadul kalapáló szíve lüktetését, agya zúgását, káprázó szeme tűzkarikáit. Gerince megdermedt. Mi ez? A kürtök jajgattak. A kürtök kétségbeesve üvöltöttek. S most onnan is hallatszottak a mongol tülkök, a folyó torkolata felől, meg feljebb,

a felső folyásától. Bene, a kúnok között élvén, sokat hallott a pusztai hadicselekről, harci módokról. Igy a „zászlókanyarodásról”, a *tulughmáról* is. Az előretörő szárny bekanyarodik s összekapcsolódik a másik szárny oldaltámadásával. *Tulughma*, - dadogta eszelősen s minden porcikájában érezte, hogy nagy baj, szörnyű, jóvátehetetlen baj van most. Fel kellene ugrani, oda kellene futni, csákányt a kézbe, kést, kardot, íjat, korbácsot, akármit!

A kereskedő egyre izzóbb lelkesedéssel magyarázta, hogy most következik az igazi haddelhadd.

- A kerál, igen! - nyögte szinte kiáltva. - Csak várt, csak hallgatott. Gyűjté az erőt. A kerál csak hallgatott. Barom jobbágyai, hülye bárói meg szidták, noszogatták vala. Nem tudnak elmenekülni, uram. Vigyázz csak. Hallod? Köröskörül tülkölnek már, mint a bolondok. Kétségbe esének, uram. Mindenfelől rájuk tőrének az magyeriak. Nemsokára itt lesznek.

- *Tulughma*, - dadogta ismét Bene.

- Mi?

- *Tulughma*, mondám. Most kanyarodik az jobbszárny. De már tör előre a bal is. A jobb egészen előrerohan, a bal oldalt támad. Ez a *tulughma*, uram.

Ezt már zokogva, nyögve mondta. Arcát elöntötte a könny. Hanyattvágta magát a sáros földön, kezét az arcára csapta és zokogott. A társa észre sem vette, csak hajtotta a magáét, mint az üres malom.

- Semmit el nem visznek. Semmit, egy birkát, egy csecsszopót sem. Verik űket mindenütt, rajtuk vagynak. Itt is, amott is, arra fent is.

Bene azt hitte, már nem tud sírni. És ime, sírt.

Azonban uralkodott magán. A lárma feltört a Sajó partjairól, kábító zűrzavarban örvénylett a *Jézus*, a *hijjú-hijjú*, bőgtek a tülkök, kürtök, a lovak nyerítése, a rikoltozás, a nagy csata egész bábeli örvénylése. Ekkor indult Batu támadása a híd ellen. Véres csata. Ugrin és Kálmán herceg vitézei lépésről-lépésre hátráltak a szekértábor felé. És ekkor hajtotta végre a *tulughmát* Sejbán, a Hernád felé eső sarokban, előretörve messze, a magyeri tábor balfelén, hogy beszorítsa a sereget a Sajó felső részén átgázolt Szubutáj Bahádur seregébe. A nagy háló „nyargalója” kezdett bezárulni. Középen Batu maga nyomta Ugrin és Kálmán seregét visszafelé. Ezért hallották Benéék a felrivalló tülköket a Hernád felől is, a Sajó felső része felől is.

Bene most már elfásulva figyelte, mi történik. A lárma tombolásába olyasféle recsegések csaptak, mintha vén tölgyfa dőlne ki tövestül. Egyik ilyen érthetetlen, titokzatos recsegés a másikat követte. Nagy, vörös fénynyalábok lövelltek az égboltozatra és feketén rajzolták ki a domb görbe hátát. Nem tűz volt ez, hiszen a tűz fellobog és hosszan világít. Ezek a vörös fénynyalábok pedig hirtelen kigyujtják a fél égboltot s azután kialszanak. Minden recsegést ilyen vörös ragyogás követ.

Majd a recsegéssel, lobogással egyidőben fűzöld fény támadt s hosszan lobogott az éjszakában. A rabok tábora zöldbeborult. A domb felé néző emberek arca olyan volt, mint a vízben elrothadt hullák arca. Ezt már a kereskedő sem tudta mire vélni. Bedugta fülét, hogy a recsegést ne hallja s rémülten bámulta Benét. Bene pedig őt nézte kimeresztett szemmel. Zöldek voltak, ördögien zöldek, a Tartarosz tüzének fényében.

- Ezek... ezek... az ördöngök... - hebegte a kereskedő s fejét a térde közé ejtve ült hosszú ideig.

Recsegés, vörös tűz... zöld ragyogás... Hullámzott a láng, megfestette a fákat, sátrakat, medvekucsmásokat... Ezek vidáman nézték az égi jelenést és elégedetten röhögtek.

Egyszercsak felrikoltott a kereskedő s átszellemült arccal felbámult az égre.

- Angyelok seregei! Angyelok, árkangyelok! Isten csudát mível!

- Hallgass, hallgass, megölnek, - rázta kétségbeesve a szerencsétlent Bene.

Ám az nem látott, nem hallott. Szemét tágranyitva, nyakát megmerevítve, testét két megtámasztott karja között, mint a harangot himbálva, kacagott, sírt, rikoltozott.

- Győzött a kerál! Hála legyen néked, egy igaz Isten. Jézus úr, Szíz Anyánk, hála, hála! Csudát tevétek szegény magyeri országért... Megnyítátok az Ég kapuit, lesujtjátok mennyköveitekkel Tartarosz népét. Elvakítjátok szemüket az égi dicsőség ragyogásával.

Bene csak egyet tehetett, hogy megmentse. Rávetette magát, leteperte és befogta a száját. A kereskedő rúgott, harapott és karmolt. Szeme az égre meredt. Mutogatni akart lefogott kezével. Bene látta, hogy így nem tarthatja reggelig. Félkézzel a kereskedő száját fogva birkózott vele, félkézzel meg lehasította rongyos vászoningét s a cafatot a szájába tömte. Mikor ezzel megvolt, hátracsavarta a kezét s megkötözte az övszíjával. Most azután hányhattavethette magát arccal az égbolt felé, bámulhatta az isteni csudát, a megnyílt égből sugárzó angyalfényt, a mennykövek zuhogásának tűzfényét.

10.

Hajnal felé minden elcsitult. Keleten úgy derengett az égbolt alja, mint mindig szokott, a fák is olyan didergően borzongtak a hideg hajnali szélben, mint mindig. Az ég tompa vasszürke volt, halványultak a csillagok.

A hegyes sátrak előtt égő tűz vörösből halványsárgába enyhült, a medvekucsmás katonák egyik része prémeibe burkolózva aludt, a másik meg némán ácsorgott az őrségen. A mezőn elnyűtt, megrokkant emberek gunnyasztottak, - némelyik tuskóként eldőlt a fűben.

Az erdő lassanként kezdett kibontakozni az éjszaka feketeségéből. A fák, bokrok elváltak, külön életet éltek. Koránébredő madarak vijjogtak, csicseregtek és rikoltoztak a csendben. Valahol fürj pitypalattyolt, - itt volt a tavasz. Édes, hódító illatot árasztott a fű és az erdő. A víznek különös, fanyar szaga volt, olyan, mint az izzadó lánynak.

Bene fájó fejjel, szorongó szívvel, nyirkos testtel ült a társa mellett. Az dermedten feküdt a fűben, féloldalt fordult, térdét felhúzta az álláig, mint a csecsemő. Aludt. Bene arra gondolt, hogy kiveszi az alvó szájából a rongyot, mely úgy lógott ki belőle, mint veszett kutyáéból a tajték, de nem mert hozzányúlni, nehogy ordítozzék s valamelyik őr kést mártson belé. Talán megnyugszik álmában s majd, ha magától felébred, belátja, hogy minden vergődés hasztalan.

Bene semmire sem gondolt. Lelkében halvány emlékképek úsztak, mint téli táj fölött a jég ragyogásában fehérlő felhők s összekavarodtak az éjszaka meglebbenő emlékeivel. Az erdő szaga zöld fényben fürdő lápi tölgyest idézett, a vízé csendesen úszó ladikot, a fürj hangja s a hideg hajnal borzongása tűz mellett legényeket. Bene bárgyúan bámult maga elé s nehezen lélekzett.

Arra eszmélt fel, hogy a betömöttszájú ember mozgolódik mellette. Mozgolódik, nyög, feltápászkodik. Rángatja övszíjjal összegúzsolt kezét. Bene gyorsan átfogta a vállát s óvatosan kihúzta szájából a piszkos rongyot.

A kereskedő rámeredt, ajka lelógott, nyála a mellére folyt. Hosszú fekete bajusza, mint törött madárszárny lecsüngött. Haja kúszáltan csurgott a vállára. Arcán ujjnyi szakáll feketélt, mintha korom lepte volna be.

Bene megrázta. Az rámeredt hályogos, dermedt tekintettel, mint a halott.

Bene rázta. Rázta, hogy magához térítse, felébressze, emberré tegye. A rab csak bámult kimeredő szemmel, fátyolos, réveteg tekintettel. Fejét ütemesen himbálta, mint amikor éjszaka megtámaszkodott a karján s izzó lelkesedéssel magyarázta a mongol pusztulást.

- Angyelok fénye... - dadogta, mint aki részeg. - Csuda... Csuda!

Egy őr elővette tülkét és belefújt. Ébresztőt tülkölt.

11.

Sámuel úr mosolyogva, büszkén lépett be a mandzi sátorába. A szerecsen pompás színben volt. Sátrában jól kialudta magát, szép álmai voltak. Barna arca, fekete szakálla, nagy barna szeme csodálatosan megszépült. Aranysárga dolmánja szikrázott a ragyogó áprilisvégi napsugárban s olyanná tette Sámuel urat, mintha egyetlen óriási aranydarabból öntötték volna ki. Piros csizmái kényesen csikorogtak. Prémes kalpagja tollával játszott a szél. Övében nehéz aranyak és ákombákomos kínai papírpénzek lapultak s valósággal fűtötték. Nagy méltósággal lépett a sárga, csúcsos sátorba, a szélben játszó csengettyűk mintha lelkendezve köszöntötték volna.

Mong fent ült a kangon s hegyes ecsettel, tussal hosszú hártyára boszorkányos gyorsasággal érthetetlen ábrákat írt. Amint Sámuel urat meglátta, szélesen elmosolyodott, eldobta az ecsetet, leugrott a kangról s mellén keresztbetéve kezét, szinte a földig hajolt. Az arab ezúttal még oly mélyen sem hajolt meg, mint eddig. Dereka megmerevedett, mióta a kataj egy-egy vastag, sárga selyemkendőbe takart pénzcsomót nyujtott át neki. Tisztában volt vele, hogy a kánnak szüksége van reá. Senkisem ismeri úgy a sókamarák, pénzverők, vámok, révek, vásárok ügyét, mint ő. Vajjon van-e birodalom, amely pénzügyek nélkül fennállhatna? Igaz, a kresztyén papok váltig hirdetik, hogy a pénz az ördög mocska s mocskossá teszi azt, aki kereskedik vele - de még a kresztyén országok is pénzt vernek, vámot szednek, adnak és vesznek, ha nem tennék, széthullanának. Ha igaz, hogy a pénz az ördög mocska, akkor még a pápa hatalma is az ördög mocskán épül s a világ minden egyházmegyéje, kolostora, temploma.

Ezen a gondolaton Sámuel úr kedvesen mosolygott. Nagy magasságból nézve le a gyermekesen vékony, kicsiny Mongra - az életkorát sem lehetett tudni, olyan kamaszos volt a képe - kevély mozdulattal, nagy jóindulattal megsimította bajuszát, nehéz gyűrűkkel terhes ujjait végigfuttatta gondosan olajozott és ápolt szakálla fürtjein s mély hangon eregette a latin-német keverékszavakat.

- Kíváncsi voltam, hogy vagy, uram.

- Ó, ulam! - selypítette elragadtatott képpel hajlongva a mandzi - boldog vagyok. Látogatásod a napfényt hozza szelény sátlamba. Ülj le, ulam. Tégy még boldogabbá.

Sámuel úr nem kérette magát, lomhán felszállt a kangra és lábszárát maga alá kanyarítva, helyetfoglalt. Kezét összedörzsölte, mint cukron a légy.

- Gyönyörű időnk vagyon - kiáltott fel ragyogó örömmel.

- Gyönyölű! - sóhajtotta Mong szinte részeg hangon, sugárzón mosolygott, ferde szemét a sátor mennyezete felé fordította.

- Miért nem élvezed a Napot? - zsörtölődött barátságosan az arab. - Tudományodért feláldozod egészségedet. Lovagolj ki! Sétálj! Oly szépek Buda hegyei.

- Gyönyölű! Gyönyölű! - kiáltott fel ismét a kataj. - Engedd meg, ulam, hogy egy kis hitvány follóvízzel kínáljalak.

A teát mindig maga főzte. Erre a célra faszén parázzsal töltött rostély és ezüstfőző állott a sátor sarkában. Miközben fürgén tipegett nesztelen gyapotcipőiben s arcáról egy pillanatra sem tűnt el a legragyogóbb, legmagasztosabb s legnyájasabb mosoly, vizet állított a parázs fölé, leguggolt s fújni kezdte a tüzet. Mikor a parázs erősen izzott, ő is felmászott a kangra s az arab mellé ült.

- Nem szeletem látni a szomolú helyet - suttogta elkomorodó arccal. - Mindenütt füstös lomok, sehol nép... Én szeletem a sok népet, embeleket, keleskedőket, lálmát, sülgés-folgást, nagy házakat, kelteket. És mi van itt, ulam? Szomolú, nagyon szomolú.

Az arab örült, hogy ilyen nyiltan és őszintén vélekedik a mongolok módszereiről s kegyetlenségéről. Ez őt is nagyobb őszinteségre ösztönözte.

- Bizony, Pest nem ilyen volt még egy-két hónap előtt, uram - sóhajtotta fájdalmasan. - A harangok zúgtak, az utcákon tolongott a nép, a kereskedők drága árukat cipeltek, a piazzán halászok kiabáltak, mészárosok, parasztok tülekedtek. Nagy város volt, nagyok a romjai is. Nagy volt a tűz, mely elhamvasztottá s nagy az áldozat, melyet hozott... De hát, uram, Allah akaratából ilyen a háború.

Nem tért jövetele céljára. Tudta, hogy míg a tea el nem készül, illetlenség volna. Azért mindenről csevegett, ami csak eszébejutott s Mong hol nyájasan, hol elragadtatva, hol felmagasztosulva mosolygott, hol meg sajnálkozva, mélabúsan, vagy komoran ingatta a fejét. Félfüllel a szamovárt hallgatta, nem forr-e még a víz, félszemmel a parazsat leste, izzik-e eléggé.

Amikor a víz zúgni kezdett, szaporán leszökött a kangról, elővette a kis lakkdobozt és vetett néhány csipet tealevelet a lehúzott edénybe. Hamar befedte s áhitatosan várt. A tea elkészítése majdnem olyan volt Mong szemében, mint a müszülménében a szertartásos kézmosás, a pogány mongolében a vendég kúmisszal való megkínálása.

A piros csészék porcelánszirmaiba kitöltvén a teát, átnyujtotta Sámuelnek s maga is mellé telepedett ismét. Az első korty néma csendben esett.

- Boldog lennék, ulam, - suttogta ekkor a khataj - ha valamiben szolgálatodla lehetnék.

- Én szeretnék mennél több s nagyobb szolgálatot tenni - hárította el Sámuel is az ajánlkozást.
- Igy példának okáért, ami a pénzügyeket illeti. Te tudod, uram, miért állottam én Batu úr mellé már akkor, amikor ebben az ostoba országban még a király sem tudta, mily terveket forgat a Ragyogó, a Tökéletes... Nem azért mondom, uram...

- Ó, ulam, nem azélt mondod! - kiáltott fel tiltakozólag Mong s arca megbotránkozást mutatott.

- Nem is azért, te tudod. Mert mi hasznom lehetett nekem belőle már akkor? Hiszen a fejemmel játszottam, uram. Ha elfogják a leveledet, ha elfogják az én levelemet, ha valamelyik szolgám, vagy feleségem fecseg, ha a kerál kémei kiszagolnak valamit... Uram, én az arszlán torkában ültem évekig.

- Oloszlán tolkában, ulam! - kiáltott Mong.

- Igy vagyon. Én azonban mély hódolattal borultam le a Ragyogónak már a híre előtt is. Mert milyen híre volt? - kérdezte az arab s arcvonásai szinte belülről világosodtak meg, mint a fáklyával kivilágított lantorna. - Nem kell mondanom, uram. Te ismered őt.

- Ismelem! Ismelem! - ragyogott ki Mong arca is, teáscsészéjét felemelte, mintha e drága és szent italt ajánlaná fel Istennek tanúbizonyságul, hogy elragadtatása emberfeletti.

- Mióta itt vagyok mellette, - folytatta Sámuel úr s elgondolkozva bámult bele a teájába, hangja elhalkult, szerényen büszke arckifejezést öltött magára, piros, vastag ajkait összecsücsörítette - iparkodtam csekély erőmmel, tapasztalatommal, becsületességemmel a kánnak hasznára lenni.

- A kán elbűvölve említi nevedet, ulam!

- És még csak nem is tolakszom a kán körül, uram. Nem terhelem semmivel. A kán igazságos, a kán kegyelmes, a kán számontart mindenkit, a kán bölcs. A kán tudja, mikor kell maga elé rendelnie Sámuelt, mikor kell színe elé bocsátania. A kán vitéz hadvezér. Nem vesződhet mindennel maga. Ezért vannak hűséges, bölcs, tanult előkelői.

- Hűséges! Hűséges! - kiáltott a kataj harsányan.

- Mindenki tegye a dolgát, uram. Én is teszem. Itt nagy ügyekről van szó, tudjuk. Meg kell a kánt koronáznunk, uram, a magyeriak szokása szerint. Legyen ő a magyeriak, s e földön élő minden népek kerála.

- Legyen kelála! Igazad van, ulam!

- De ha nagy dolgokról van is szó, a kicsinyek sem pihenhetnek. Sőt gyakran azokon múlik a nagyok sikere. Azért, uram, én úgy vélem, itt az ideje, hogy rendet teremtsünk az elfoglalt országrészek és Erdőelve pénzügyeiben. Ehhez pedig az én szerény tudásomra is szüksége van a kánnak.

- Ó, szüksége van, pelsze, pelsze! - kiabált oly hevesen a kataj, mintha valaki tagadni merte volna.

- A fegyverek megtették a magukét, most már jöjjenek a névtelen emberkék, a mindennapi élet szolgái. Kereskedni, dolgozni kell, uram. Nem lehet a kán birodalma temető.

Meggyőzően nézett Mongra. Az sugárzó arccal tekintett reá, elgondolkozott, bólintott, kihörpintette teáját s elvette az arab csészéjét is. Félretéve az edényeket, jobban elhelyezkedett a kangon s megfontolt arccal kérdezte:

- Nem gondoltál leá, ulam, hogy a kán megbízhatna az egész olszág pénzügyeivel? Hogy itt az ideje?

- Nem, nem, - tiltakozott Sámuel úr - ennyire nem sürgős. - De valaki kell, mert majd elfoglalják a Dunántúlt is, itt lesz az egész nagy, népes ország s nem bírtok vele magatok. Hogy ilyen hamar megbízzon a kán, arra nem gondoltam, uram.

- A kán bölcs. Az időt ő is alkalmasnak véli.

- Szólott már róla? - csillant fel az arab szeme a megjegyzésre.

- Szólott, ulam. Éppen tegnap leggel kéldezte, mi van azzal a Tihával, vagy Tikával, a zsidóval? Akinek levelet íltunk.

- Nem hozott választ a hírnököd?

- Én nem láttam választ, ulam.

Sámuel úr kelletlen képpel elgondolkozott. ő bizonyosra ígérte, hogy Tika mindent megtesz a budai, esztrigáni, győri, mosoni, pécsi s máshol letelepült zsidók támogatásának megnyeréséért, ez pedig egész bizonyosan sikerrel is járt volna. Ha egyszer Tika, a hatalmas, tisztelt, csodált és irigyelt kamaraispán, a király volt tanácsadója, bizalmasa, a magyarországi zsidók szabadságának megszerzője, mindenféle jogok és javak kivirágoztatója, maga is dúsgazdag ember s hithű zsidó, Tika, az osztrák hercegnek is kisegítője, bizalmasa, tanácsadója akarja, akkor sikerül, őreá minden rabbi hallgat s a rabbikra hallgatnak a rabbik hívei. Hogy a zsidóknak soha olyan megbecsült, fényes és dúsan jövedelmező helyzetük nem volt még Magyarországon, mint ekkor, nagyrészben Tikának köszönhették. Mert Tika nem volt haráccsoló, haszonleső ember. Tikában volt szív. Tikában volt bölcsesség. Tika gondolt a fajtájára s mert okos volt, úgy használt neki, hogy a királynak is hasznára legyen. Már Endre idejében szót emelt egyért-másért, ha a király pénzt követelt tőle. Béla pedig, aki azzal lépett trónra, hogy az „öreg" Béla igazságos rendjét állítja vissza, s eleinte a zsidók nagy jólétének akart gátat vetni, - persze, a szerecsenekével együtt - csakhamar belátta, hogy Tika nélkül nincs jól vezetett pénzügy. Ekkor azután Tika előlépett a háttérből. Felajánlotta mindazt, amit csak lehetett. Nem sajnálta a királytól a pénzt. Még „veszteségek" árán sem. Éjt napallá tett, mindig kéznél volt, mindig pontos volt, mindig megtartotta a szavát. Néha azután kért is. Nem magának, hanem az igazságnak. Hogy a zsidók mért nem kormányozhatják magukat olyan igazságos és bölcs király uralma alatt, mint amilyen Béla, annak okát abban látta, hogy nem ismertették meg vele égbekiáltó panaszaikat. Ő kérte Bélát, ismerje meg.

Itt egy jó szó, ott egy jó szó s hol erről, hol arról jelent meg királyi rendelet, törvény, oklevél. Béla hol ezt, hol azt rendezte az igazság szellemében... Tikának nem hajlott maga felé a keze, mások felé hajlott.

Hát már most megérthette Tika, hogy Batuékkal jóelőre békét kell kötni. Nem magáért, a fajtájáért. A választott népért. Annál inkább, mert egykori ispántársa, Sámuel úr iratta a levelet, ugyanaz a Sámuel úr, akivel odaát, Budán, az ország reménytelen állapotáról beszélgetett. Akivel egyetértett abban, hogy pénzt adni ezután nem lehet. Ugyanaz a Sámuel úr, aki most Batu kán legfőbb tanácsadója, fontosabb, mint a vezérei, hiszen pénz nélkül nincs háború sem, aki maholnap - inkább ma, mint holnap - az egész meghódított ország pénzügyeinek legelső irányítója, ura és parancsolója lesz... És esztendőre, vagy kettőre talán az egész Nyugatmongol birodalomnak, Kipcsáknak, Oroszországnak, Novgorodnak, Halicsnak, Havaselvének, Lengyelországnak és Magyarországnak. Még néhány röpke év... és ez a Sámuel már a Lajtán túl is parancsol. Meddig, hol? Azt csak Allah tudja.

Hát ennek a Sámuelnek az ajánlata, tanácsa megszívlelendő. Félni is jó már előre Sámueltől, - ugyanaz ő, aki odaát, Budán, egy csatakos estén együtt ugrált Tikával a sáros udvaron s egyetértett az ország állapotának megítélésében! - mert nagy, igen nagy férfiú lehet. Nagyobb a kánnál is, hiszen a kánnal is ő adatja majd a pénzt...

Arca haragos volt, sűrű fekete szemöldökét összevonta.

- Talán nem jutott el hozzá a levél.

- Eljutott, ulam.

- Akkor nem jutott vissza az ő levele.

- Nem jutott, ulam - rázta bánatosan a fejét Mong és hosszú fekete bajusza lengett, mint érett, sárga tök elszáradt indája.

- Talán elveszett a hírnök, aki a levelet hozta?

- Elveszett, ulam - suttogta szinte sírva a kataj s vigasztalan képet vágott.

- Hogy történhetett?

Mong rettentő nagyot sóhajtott.

- Úgy töltént, ulam, hogy Tika úl megkapta a levelet. El is olvasá. Azután labszolgáival megfojtatta a hílnököt és kínpadla vonatta. Meg is halt szegény. A levelet pedig a kínpadon megetette a hílnökkel. Megette, szegény. Pedig, emlékszel, ulam, nagy, szép, elős háltya volt.

Sámuel úr mindent várt, csak ezt nem. Olyan szépen virradt fel a mai nap. Jól aludt. Kelet felé fordulva elvégezte a mosakodásokat, melyeket a Korán előír s, imádkozott. Felcsavarván imaszőnyegét, felvette a csizmát s kiment a szabadba. Ragyogóan sütött az áprilisvégi nap, Buda hegyein tömött koronáikat fürdették benne a fák, Gellért hegyének csorba sziklái aranyos fényben ragyogtak, mintha arannyá váltak volna. A Duna hullámai villogtak. A Nyulak szigetén harang szólt. Odaát, a túlsó parton, sátrak sorakoztak, lovasok jöttek-mentek, a révnél erős őrség állt egy jól megtermett sátor mellett, kis piros zászlók lebegtek a szellőben, szekerek vonultak hatalmas, lomha kerekeikkel nyikorogva és robogva. Ideát pedig olyan szomorú volt a sok összedőlt ház, a domokosrendi kolostor üszkös teteje, ledöntött fala, a lépten-nyomon elszórt rengeteg szerszám, emlék és dísztárgy, ruhadarab, csizma, rossz bocskor, kardhüvely, trágya s más hulladék. Odaát, a felkelő nappal éppen szemközt fordulva, viruló tavasz, színek és fények ragyogása, ideát meg szomorú, csendes pusztulás és halál.

Amikor mindezt megállapította s mélabús hangulatba ringatózott, igen jól érezte magát. Mert látta, hogy jó ember. Alláh szeretettel s megelégedéssel tekint reá. Mert bár Batuhoz állott, csak azért tette, hogy mentse, ami menthető. Elismeri, hogy a mongolok kegyetlen, erőszakos, az életet nem tisztelő emberek. De éppen arról van szó, hogy szelídebbek, engedékenyebbek legyenek.

Sámuel úr kilovagolt egy kissé. Körülnézett a vidéken. A kán által mellérendelt őrök most is azonnal a nyomába szegődtek s nem tágultak tőle. Hogy megvédelmezzék...

Lovaglás közben tudott legjobban gondolkodni. Hatalmas testével a kicsiny pusztai lovon himbálózva, gondolataiba merült. S úgy látta, hogy beszélnie kell a kánnal. Itt az idő, munkához kell látni. Hogy mire az egész ország a kezükben lesz, már meginduljon az élet, a nép visszatérjen foglalkozásához, a falvakat építsék fel, a vásárokat tartsák meg, az árúkat a vámokon, mint rostán a kölest, szűrjék meg, az új pénz verését rendeljék el... Itt az ideje.

Igy tért be Monghoz.

Most kellemetlenül érintette a Tikéhoz küldött levél sorsa. Mintha ujjnyi tüskébe ült volna, feszengeni kezdett. Arca komor volt, tekintete ijedt. Mindig ügyelt, hogy olyasmi, ami a méltóságát, hatalmát csorbítja, ne történhessék meg vele. És éppen Tika cselekedte ezt. Bőszülten érezte, hogy Tika jól irányzott titkos tőrszúrást intézett feléje. Milyen gyalázatos, mulatságos, aljas és sértő, hogy a kán levelét, melyet Mong Sámuel úr tanácsai szerint írt és küldött, megetetik a nyavalyás hírvivővel. Azután megkínozzák, megölik. És nem válaszolnak.

Ilyesmikért a kán országokat pusztított ki, birodalmakat dúlt fel.

- Ez talán nem az a Tika úl - vigasztalta Mong sajnálkozva.

- Nem hiszem, nem tudom elhinni! - dadogta a lesújtott kamaraispán. - Hogy éppen ő és éppen a kán levelére s éppen az én tanácsaimra... Allah tudja, mi történhetett!

- Nem baj - legyintett részvéttel a kataj. - Ne bántson, ulam.

Sámuel végig szokta gondolni a dolgokat, de ezúttal borsódzott egy kissé a háta. Igy elhatározta, hogy majd később gondolja végig. Ezért mintegy félrehárítva karjával a dolgot, ismét nyájas és büszkén szerény mosolyát öltötte fel, sokkal kellemesebb tárgyra terelve a beszélgetést.

- Én az életet szeretném felépíteni, uram, mint valami templumot, romjaiból. Mert akkora alkotmány, uram, mint egy kis hangyaboly, többet ér, mint akkora romhalmaz, akár Gellért hegye.

- Többet, többet! - kiáltott a kataj lázasan. - Kis hangyaboly többet él!

- Én az egész országból hangyabolyt akarok mívelni, uram. Ha engem a kán megtesz legszerényebb szolgájának, varázslatot mívelek, uram. Felépítem a falvakat, városokat. Vácot is, Pestet is, uram és még a többit, amit még ezután dúl fel a Ragyogó, Alláh parancsára.

- Úgy, úgy, amiket ezután dúl fel!

- A parasztnép elszökött, erdőkbe, szakadékokba, barlangokba vonult. Mindenfelé hullák, dögök, uram. A parasztoknak elő kell bújniok, el kell végezniök a munkát. Szántani, vetni, aratni kell, uram. A hullát el kell takarítani. Én szántani, vetni, aratni és takarítani akarok, uram.

- Mily bölcsesség, mily nagy szív! Milyen szív!

- Én annak a népnek, uram, vissza akarom adni a házát, munkáját. Én meg akarom indítani az áruk forgását, uram. Pesttől Kara-korumig és Indiáig és Novgorodig és a Hanzáig... Én, uram, ruhát, bőrt, edényt, fát, gyümölcsöt, porcellánt, pézsmát, gyöngyöt, mindent akarok adni ennek a földnek. Én, uram, csodát akarok mívelni, azt akarom, hogy egyik napról a másikra virulás, gazdagság legyen itt.

Sámuel úr olyan lázasan és lelkesen mondta el, mi mindent akar teremteni s hogyan akarja az életet a halálból kilendíteni, miképp épít falukat, városokat, hogy szánt, vet, arat, mi mindent szállít, mintha csakugyan a maga kezével akarná mindezt végbevinni. A kataj meg ugyanolyan lelkes bámulattal nézte.

- Hogy lehetne a szegény, félő palasztokat visszatelepíteni falvaiba, ulam? - kérdezte a kataj. - Igy ottvész a sok föld, nem lesz az idén alatás.

- Nézd, ó bölcs Mong - suttogta Sámuel úr s közelebb hajolt hozzá. - Vannak itt elegen magyar urak, akik Batu úr mellé álltak. S meg van Béla úr pecsétje is, amit a Sajónál találtak Miklós prépost zsebében...

- Meg, megvan! Láttam!

- Hát levelet kell írni, hogy Béla király jön már visszafelé nagy sereggel, mindenkinek megparancsolja, térjen vissza szállására és végezze munkáját. A levélre reá kell tenni a pecsétet. Azok a magyeriak, akik hozzánk álltak, vigyék szét az országba és hirdessék ki. Rögtön előbújnak a magyeriak s a föld nem vész kárba!

Diadalmasan nézett Mongra. A kataj nevetett, néhányszor megütögette a homlokát s többször meghajolt ültében.

- Bölcs félfiú! Kelál pecsétjével levelet a palasztoknak! Palasztoknak, ulaknak!

Ezzel helyreütötte Sámuel úr a Tikának írt levél kudarcát. Arca ismét kisimult, szeme visszanyerte fényét, tartása a törhetetlen önbizalmat és erélyt. Érezte, jobbkor nem távozhat. Leszállt tehát a kangról, néhány előkelő s hízelgő szót mondott s meghajolt vendéglátója előtt. Mong úgy szökött le a kangról, mint egy macska, nesztelen saruiban az ispán elé siklott, kezét

keresztbetéve háromszor-négyszer is meghajolt, mintha máris az egész ország, az egész nyugati birodalom pénzügyeinek legfőbb irányítója, pénzverőinek, sókamaráinak, vámjainak és réveinek, vásárainak és árucseréjének haszonhúzója lenne. Sámuel úr is annak érezte magát. Különösen, hogy kitalálta a levelet azzal a királyi pecséttel. Már el is felejtette, hogy Tika mily kellemetlen, sőt veszedelmes dolgot mívelt vele.

Mong a kijáratig kísérte, ott újra és újra hajlongott. Sámuel úr nyeregbe ült és felvetett fejjel, nyugodtan, mosolyogva ellovagolt. Testőrzői követték.

12.

A kán a felégetett domokosrendi kolostor siralmas állapotban lévő udvarán verette fel Béla zsákmányolt vörös sátrát. Azért itt, mert jó védett hely volt. Aki meg akarta közelíteni, előbb be kellett mennie a kolostorba.

Batu nem érezte jól magát Pesten. A Muhinál kivívott győzelem igen sokba került, a megszorított királyi sereg kétségbeesetten, hősiesen védekezett s ha nincsenek a bábuk, a lovakra kötözött rémalakok, ha nincs a robbanófazék, meg a zöld tűz, ha a bambuszcsövekből szórt láng fel nem gyújtja a szekértábort sátrastól-emberestől, súlyos vereség érte volna. Jól látta ő ezt, amikor Szubutájjal szóváltása támadt.

A győzelemnek nem nagyon tudott örülni. A veszteségek nagyok voltak, s éppen a legjobb csapatok közül. Bosszúból s megtorlásul a legkegyetlenebb emberirtást rendelte el, amerre csak elhaladtak a mongol seregek. Pest várába Kálmán herceg súlyosan megsebesülve vette be magát egy megmenekült sereggel. A kétségbeesett lakosok tűzzel-vassal, szurokkal, kövekkel, hentesbárdokkal és késekkel, minden megfogható és emberölésre használható fegyverrel védekeztek. A megtorlás rettenetes volt. Pesten kő kövön nem maradt. Napokig lángolt a város, égett a kolostor, a templom, a lakóházak, a palánkok. Égett, ami csak éghetett. A katonák házról-házra, utcáról-utcára nyomulva s visszanyomatva csak halált ismertek, kegyelmet nem. Mint Vácott, úgy itt sem járult az ellenség elé sóval, kenyérrel, kulcsokkal a kegyelmet kérő polgárok tekintélyes csapata. Aki nem tudott átmenekülni a Duna túlsó partjára, halálát lelte.

Ez is drága város volt tehát.

És azt is érezte Batu, hogy hiába a győzelmek, hiába a rémület, hiába a legnagyobb kegyetlenség, a nép nem hódol be. Az ország nem tört meg. Nem érti, hogy mit akarnak vele a mongolok, céltalan vérfürdőt lát, menti az életét, ahogy tudja - de nem hódol be. A föld idegen, a nép eltűnik, vagy meghal. Arra gondolt, hogy az uralma alatt álló nyugati birodalom székhelyét ide helyezi, egészen Nyugat kapujába, a hegyekkel védett, gazdag, viruló, termékeny és népes Magyarországba, de már elment tőle a kedve. Érezte, esztendőkig tartó, lépésről-lépésre haladó véres harc sem tudja végképpen meghódítani, legfeljebb teljesen kiirtani. Más országokban a fejedelmek összeszedték hadinépüket s kivonultak ellenségeik elé. Megütköztek s elvesztették az ütközetet. Ekkor a szétrebbent hadsereg futott, amerre látott, a fejedelmet és urait űzőbe vették a száguldó különítmények, a városokat megrabolta, a lakosságot megrémítette, öldöste a hódító, a nép pedig a mezőkön, erdőkön, folyók mellett dolgát végző nép, Istenhez fohászkodott, megint munkához látott, bevitte az adót, hajlongott az úr előtt... Csak az úr változott. És többnyire, igazságosabb urat kapott a nép. A *Jasszau* törvénye nem a nagyurak és gazdag zsarnokok törvénye volt!

Itt a király seregét szétverték, az urak elpusztultak vagy menekülnek, a királyt üldözik, de a nép, amely a mezőkön, erdőkön, folyók partján él és dolgát végzi, nem hódol az új urak előtt. Kiöldösik városait - elbúvik. Felégetik falvait - a mocsarakba megy. Rémítik ördögi bábokkal, udvaraiban sátrat vernek, ahol szökésen kapják, legyilkolják, meggyalázzák, a nép makacsul hallgat, titkon sír és imádkozik... És nem érti, hogy a *Jasszau* igazságosabb, méltányosabb, a szegény ember számára kedvezőbb törvény, mint az ő zagyva s kereszténynek mondott törvényei. Ez a nép utálja a maga urait, de az új urak nem kellenek neki.

Ilyen földön tehát nehéz székhelyet alapítani.

Emiatt az idegenkedés miatt állíttatta fel Béla sátrát a lerontott kolostor udvarán.

13.

Bene gyakran látta a kánt, amint vértes testőrzői és előkelő vezérei kíséretében végiglovagolt a romhalmazzá lett városon. Hanyagul ült a nyeregben, sötétpej kancája szaporán ügetett. Sisakja, vértje, fegyverzete sárga volt az aranytól. Lábán cifra, kivarrott, hegyes *bőr-ötük* volt. Arca csupasz, kemény, de nem kegyetlen. Az a vén szakállas például, aki gyakran vele lovagolt, sokkal kegyetlenebbnek látszott.

Bene élete nem volt valami vidám, de a kétségbeesést is meg lehet szokni. Naponként egyszer megkapta rabtársaival együtt a marék főtt rizst, néha egy kupa kúmiszt is. Nem kötözték meg őket, de a hajukat lenyírták, még csimbókot sem hagyva. S a város minden járható pontján, minden lyukon, ahol ki lehetett volna bújni, őrök serege állott. Őrök a félig leomlott palánkokon, sűrűn, őrök a Dunaparton, még a mocsarak nádútvesztői és fűzligetei között is. A széles folyamon keresztül farkasszemet nézett a magyar és tartár sereg. Éjszaka erősen lobogó tüzek végtelen sorát gyújtották itt is, odaát is. Még a madár sem juthatott keresztül a vonalaikon.

Azaz - mégis. Mert egy nap éppen Rogerius mesterrel, a feldúlt Várad egyik elfogott kanonokjával ődöngött e nyomorúságos Siralomvölgyben, amikor csendesen kocogó szamarat, a szamáron piszkosszürke csuhában, hajadonfővel billegő frátert pillantott meg. Bene elsápadt és megállt. Rogerius atya azt hitte, valami baja van s aggódva kérdezte olaszos szavaival:

- In nomine Domini, mi bajod?

- Iréneusz! - dadogta Bene, de nem merte hangosan mondani, attól félt, látomása van. Hiszen mikép is kerülhetett ide a többszörösen őrzött káni táborba az utazó barát?

Rogerius atya abba az irányba tekintett, amerre Bene. Nehézkesen, kissé totyogva mozgott a kanonok, mert meglehetősen nagy volt a hasa, meg a köszvény is erősen kínozta. Kövérkés arcát sűrű szőr fedte, fejét széleskarimájú kalpag, Isten tudja, honnét. A kalpag be is volt hasítva, nehogy kereszténynek nézzék a viselőjét.

- Hisz ez minorita fráter - dünnyögte a kanonok, de csak féloldalvást mosolygott a köszvény szakgatása miatt.

Iréneusz volt csakugyan. Bene szemét elöntötte a könny. Szólni sem tudott, amikor a fráter integetett és gyorsabb futásra noszogatta szamarát. Ő volt, igen, ugyanolyan vidám, barnaarcú, nevetőszemű, horgasorrú férfiú, mint régen, a szamara is ugyanaz a puffadthasú, lapos horpaszú, hamiskásan sandító, füleit minden irányban folyton billegető szamár.

- Hej! Hej! Látok jól? Nem Bene látok, Öcsöd fia, Branából? *Laudetur Jesus Christus!* És vagyon vele itt még egy atya!

Azzal nagykeservesen lekászálódott szamaráról s alázatosan meghajolt a kanonok előtt. Majd Benéhez fordult, megölelte, megcsókolta, a hátát meghatottan veregette, az arcába bámult és nevetett, hogy elérzékenyülését takarja, megfogta a vállánál s forgatta, hogy milyen állapotban van.

- Bizony, testvérkém az Urban, - csóválta a fejét rosszalón - nem te vagy legjobb színbenne! Tám nem eszel, nem iszol, mindig csak bőjtölsz? Beteg te vagy tám, hogy olyan keserő vagy?

Bene csak legyintett.

- Tudok, tudok, testvérkém, minden tudok! Gaz tartárok nem enni adják, inkább elveszik még életed is. Üsmerek őket, láttam mívüket.

Megindult közöttük, Fikusz szorosan a hátamögött követte. Nagy lepcses pofájával néha megfogta s meghúzigálta a csuháját, mintha figyelmeztetni akarná, hogy nézze csak, milyen romhalmaz között járnak. A fráter olykor lehajolt s feltúrt valamit a szemétből. Összehorpadt ónkupát, ezüstgombot, csatot, színes üvegdarabot. Forgatta, nézegette, beszélt róla.

- Isza, - mondta - valaki itta belőle vigasság s most fekszik valahol föld alatta, vagy kutyák vonszolták szét tetemit. Ez gomb is tám valamely szép asszonyka kántusát díszíté s hányszor kigombolta szegínyke, hogy csókolja ura meg, vagy szoptassa fiacskáját s most ű is, ura is, fiacskája is fekszik halálnek karjaiban. *Sic transit gloria mundi* - tette hozzá sóhajtva s keresztet vetett, a holmit szomorúan eldobta. - Hát te, kanonok uram, hogyan idekerültél vala? Ruhád mutatja szernyő hányattatás, mint ez szegín emberé is itten. Csak vagyok én közöttetek hibátlan ruhában, járok szabadon.

- Isten atyánk keserűen sujta bennünket - dünnyögte fásultan Rogerius mester. - Ha egyszer megírom levélben, mit láték s hallék s mikép dúlták fel kresztyén országunk legszebb téreit e gyalázatos ördöngök, az utánunk élők el sem hiszik. Mikép ölték meg a Tamáshidára szorultak százait s mit mívelének Váradon!

Vasvértes, sisakos vitéz haladt el mellettük hangos csörömpöléssel, súlyosan dobogó lépésekkel. Vállán alabárdot vitt. Olyan volt, mint egy torony.

- Ez meg mi szerzet lenne? - ámuldozott Iréneusz, megfordulva a hatalmas termetű vasas után.

- Mi lönne? - legyintett a kanonok és szuszogva, nehezen lépegetve, kínosan verejtékezve cammogott a porban, piszokban. - Némöt. Szász. Ezeknek hajukszála sem görbüle, ó, fráter. Mert amint a tartár bémene szászföldre, nyomban elébe járulának, átadák nékiek magukat s hatszáz vértest állítának ki, hogy vezessék űket az erdőelvi hegyeken átal. Ők kedég vezeték. Hatszáz vértes, nagy dolog az! Együtt harcolának.

Iréneusz a fejet csóválta. Megdöbbenve dadogott.

- Nem hihetem! Atyám, kresztyén népek s hatszáz vértest állítának az tartárnak? De egyet sem állítanak kerál urunk űnagyságánk? Ó, Istenem - kiáltott az égre tekintve. - Mely igen gyalázatosak az bínes emberek! E németek alábbvalóak még az tartárnál is.

Hallgatva mentek tovább. Mind a hárman szomorúak voltak, egyetlen örömük csak az volt, hogy együtt szomorkodhattak.

- Szegen bínes kúnjaim is világgá ménének, - kezdte megint Iréneusz fráter. - Az ember szaladgálja, futkossa, beszéli, imádja érettük, itt is látja egy szép jel, ott is látja egy szép jel, már telik el szűve eremvel, hogy térnek meg. S akkor gyin gaz német, báránbőrbe bújt farkas és dúlja szét nyájat, vicsorogja rájuk s esik torkoknak s vadúlnak meg ismét. Hová menjek

most utánuk? Kirohantak országbelől, futottak egyenest tartár eleibe, azután Bulgár országba s égetnek, rabolnak, vesztek meg. Fussak utánuk? Futok, akármilyen messze mentek!

- Hogy jövél be? - kíváncsiskodott a kanonok.

- Isten tudja. Jövék szamaramvel s mondok, nizem meg, mit mívelnek itt Pesten, igaz-e, hogy vagyon minden romokban, ége minden le s szegen damakos atyák szállása is lett romhalmaz. Meg hallám azt is, itt vagyon tatár kán, sok rab, hátha beszélhetnék kánvel, mondhatnám neki meg, hogy cselekszik Tartarosz réme gyanánt! És hátha szegen rabok haláluk előtt vagynak pap nélkül? Úgyis határozám el, őszvel megyek le kúnocskák után, nézem meg, élnek-e, hátha kresztyvíz fejükön nem szárada meg egészen. Igy gyüvék ide. Igenyest poroszkálék kapuhoz. Ott álla borzontorz őrség, valami húsz tartár, süvegbe, mint kúnocskák. No, mondok, ezek kúnocskák. Már erültem nekik meg! Szólok kúnul s mondom, no, disznó kipcsák véreim, ültök itt feldúlt városban, isszátok kresztyén atyánkfiai vérét? Egyik tudott kún, kérdezi meg, mit akarok. No, mondok, szégyeneld magadat meg, hogy kún létedre állasz dúló tartárok közibe. Ő nevetett s bégyittem.

- Papokkal nem nagyon akadékoskodnak, - hagyta helyben Rogerius kanonok. - Nem ölik meg őket és hagyják szabadon járni. Engem is hagytak.

Iréneusz nem kérdezte Benét, mi van a családjával s hogy került ide. Pedig bizonyosan kíváncsi volt reá, hiszen többször kérdően, vizsgálódón reátekintett s mintha szólni is akart volna. De mégis hallgatott róla és a kanonokkal beszélgetett. Lementek a Dunapartra, leültek a homokba s a teljes pompájában illatozó budai hegyeket, a túlnan látszó magyeri katonaságot, meg a nagy folyam hullámzását nézték. Piszkos, rongyos ruháikban tetűk mászkáltak, kócos hajuk tele volt piszokkal a földön való alvástól, arcuk, egész testük mosdatlan. A kanonok egy darabig izgett-mozgott, de végre nem bírta tovább.

- Már mindegy, testvér, de mink itt szoktuk kitakarítani magunkat egy küssé a víz mellett. Noha a vízbe nem mehetünk, mert azt hiszik, szökni akarunk s nyomban agyonvernek. Hát ne haragudj, testvér, hogy egy kissé tisztálkodunk...

Azzal a kanonok nekifohászkodott és Bene segítségével lecibálta piszkos kántusát. Bene hasonlóképen cselekedett rövid bőringével. Ez még nem volt annyira szakadt, mint a szegény kanonok egyházi ruhája. És ott ülve a napon, mezítelen, elnyűtt testüket a nappal süttetve ölték, keresték a tetűt s közben beszélgettek.

- Legjobb lönne elégetni s újat szörözni, - dünnyögte Bene.

- Annyian vagynak, mint az ördöngök. De Isten dücsőségére viseljük panasz nélkül, - így a kanonok.

- Ugyan hány ördöng fér el ekkora helyön? - kíváncsiskodott Bene. Mióta az élete egészen értelmetlen és a véletlen martaléka lett, ilyen kérdéseken törte a fejét. Az ördögök dolga például nagyon fúrta az oldalát. Azt hallotta ugyanis, hogy az ördögöknek sem szeri, sem száma. Hát akkor milyen nagy lehet, egy ördög? - Mond meg má, uram, - fordult Iréneuszhoz, - hány ördöng fér el az ingömben?

- Csak egy, brátocskám, - nevetett Iréneusz és a lába bütykösujját mozgatta, abban gyönyörködött.

- Hát egy tű högyén mennyi fér el?

- Tudod, brátocskám, az egyházatyák és doktorok elmélkedének errül is, de én már nem igen tudom, mi az igazság.

- Az ördöngök száma végtelen lévén, a tű hegyin is végtelen sok ördöng fér el, - magyarázta Rogerius.

- Ugyde akkor az angyelok is végtelen sokan vagynak, - töprengett Bene.

Már nem tudták, hol vannak, nem látták sem a szép hegyeket, sem a Dunát, sem a feldúlt Pest egykori utcáin lovagoló katonákat, bandukoló rabokat. Csak a tűt látták s a tű hegyén a végtelen sok ördögöt.

- Az angyelok is végtelen sokan vagynak, - jelentette ki Rogerius.

- Hát akkor az bínes angyelokat hogy vethették le a Poklokra?

- Ugy, hogy a végtelen sok angyelok bínes része is végtelen sok.

- Hogy mehetének mégis kétfelé?

- *Apage!* - kiáltott fel Iréneusz irtózva. - E nagy szernyűségek között elmétek a bín útjára téved. Ha sokat keresitek az tő hegyét s rajta az ördöngöket, még találjátok is űket meg. Imádjatok, feleim, mert közel vagyon hozzátok az ördöng.

A rémült figyelmeztetés azonban nem sokat ért. Egy darabig hallgatták Iréneusz fráter elbeszélését a kúnok viselt dolgairól, s hogy ő most utánuk utazik, visszatéríti őket, - de belefáradtak. Mindaz, ami körülöttük történt, nem érdekelte őket. Fásult arcukat olykor a vízre meresztve s ruháikkal babrálva úgy ültek ott, mint érzéktelen tuskók. Nem láttak, nem hallottak, nem tudták felfogni a fráter szavainak értelmét. Kúnok? Jó, hát kúnok... Valamikor voltak kúnok is. Valami gyilkosság történt, megölték a kánjukat. Állítólag Fridericus úr ölette volna meg. Feldúlták a Duna-Tisza közét, szétverték Laczkfia Miklós seregét, melyet a király táborába vezetett. Muhi csata? Tamáshida, Várad, Vác? Tartárok? Igen, különös, valamikor volt király, volt magyar sereg, voltak urak s volt reménység... Jobb nem is gondolni rá. Álom volt az egész. Magyarországnak vége. Kétszázötven esztendeig fennállott, Jézus egyházába tért, palotákat és templomokat épített, a klastromok mellé kórházakat, iskolákat, vendégházakat. A falvakat viruló gyümölcsösök vették körül, a folyók, tavak partjait halászótanyák. Várak emelkedtek a hegyeken, a hegyek belsejébe bányák bújtak. Parasztok, rabszolgák, katonák, papok, nagyurak éltek ezen a földön háborítatlan nyugalommal s vétkeztek a maguk módja szerint.

- Én mégis szeretném tudni, atyák, - makacskodott Bene fáradtan letéve az ingét s elmerengve a Duna hullámainak locsogásán - hogy egy akkora tő högyin, amekkora a kisujjom, hány ördöng fér el? Tunnak-e űk, mondjuk, egymás tetejébe állani, föl, egészen az égig? De ha tunnak is, az ég felé nem állhatnak, mert arra vagyon az Isten. Hát hutyan férnek akkor el annyian, hogy, mint mondád, végtelen sokan vagynak?

- Nem akarsz te gyónni, szerelmes brátocskám? - fordult felé részvéttel Iréneusz. - Mert estve járok sorba rabok közötte, gyóntatok, kinek mi bíne vagyon.

- Mit gyónjak... - dadogta Bene s legyintett.

14.

A kán egyik testőrzője mélyen meghajolt Sámuel úr előtt s ujjaival a homlokát érintette. Magyarul beszélt, régebben, mint kém, gyakran megfordult az országban.

- Uram, Batu űnagysága, a ragyogó és tökéletes kán, hivat.

Sámuel úr felpattant a vánkosokról, ahol egy fiatal rabszolgáló társaságában ült. A szolgáló a kamaraispán hosszú göndör hajfürtjeit olajjal kente be és ezüstfésűvel csinosítgatta. Ruha nem volt a szolgálón, mezítelen kuporgott a vánkoson s a lustán heverésző ispánt meztelenségével is gyönyörködtette.

- Engedj meg, uram - mentegetődzött a testőrző. - Ha a kán tudta volna, hogy asszonnyal vagy, nem háborgatott lönne.

- A kán szavára a világ legszöbb asszonyait elkergetném! - kiáltotta Sámuel úr. Megigazgatta ruházatát, felcsatolta vert arannyal díszített övét, fejébenyomta kalpagját s még egy tekintetet vetett a tükör csiszolt ezüstlapjára. Szíve a torkában vert, arca pirosbarna volt, nagy, sötét szeme boldogan ragyogott. Végre elérkezett hát a pillanat, amelyet várt s amelyre készült. Batu hivatja, maga akar beszélni vele! Batu meg fogja bízni az egész ország pénzügyeinek vezetésével. Úgy érezte, mintha egy fejjel magasabb volna. Gőgösen lépett ki sátrából s a melléje rendelt katonák s a kán követe kíséretében hosszú, kemény, diadalmas lépésekkel a kolostor felé igyekezett.

Már a kán sátora is boldog remegéssel töltötte el. Béla fejedelmi vörös sátra volt. Most nem úgy megy el mellette, mint eddig: vágyakozva, türelmetlenül, hogy nem léphet be. Nézze meg mindenki: Sámuel, az arab a *volt* király kamaraispánja, belép a Ragyogóhoz. A Ragyogó izent neki. Meg akarja hallgatni tanácsait, ítéleteit, terveit, hogy azután rábízza az ügyeket. „Uram, - mondja a kán - bölcs ember vagy. És hűséges. Előre láttad s elősegítetted győzelmemet. Most meg akarod szilárdítani. Gazdagságot, életet akarsz teremteni birodalmamban. Magad is hatalmas és gazdag akarsz lenni, hatalmasabb és gazdagabb, mint amilyen annak a szegény, ostoba Bélának az uralma alatt voltál. Béla és az ő bárói ellenségeid voltak, facsartak, nem bíztak benned, elcsaptak volna, ha tehetik. Én megjutalmazlak. Te leszel a jobbkezem."

Igy szól a kán s maga mellé ülteti az aranyveretes heverőre. Meghívja a kurultájba. Tanácsait kéri. És ő mindent a kán akarata és haszna szerint fog mívelni! Tudja, hol kit kell megkerestetni és kivégeztetni. Kiknek vannak még szerte az országban eldugott kincsei, jószágai, kik élik még ma is világukat. Mindenkin bosszút áll most, aki valaha ellene szólott, vagy csak görbén nézett rá!

A sátor előtt Tanna köszöntötte s meghajolva maga előtt engedte az ajtóban. Sámuel kegyesen bólintott s belépett. Tanna szeme éleset villant. Az ispán ugyanis vigyázatlan volt, rálépett a küszöbre. Maga is észrevette a bajt, megzavarodott s úgy tett, mintha görcsös köhögés bántaná. Egészen meggörnyedt, de végül megnyugodott. Tanna arca egykedvű volt és merev.

Az elősátorban ott állott a kúmiszospadka s az ispán keze megmozdult, hogy a fabögréhez nyúljon. Tanna azonban közönyös volt. Igy Sámuel úr úgy vélte, a müszülméneket nem szokták kúmisszal kínálni a kán sátorában. Bár mintha ez nem így lett volna...

De amikor a sátor belső részébe lépett, már ismét nyugodt és boldog volt. A drága selymek és szőnyegek megdobogtatták szépért, gazdagért, ritkaságért hevülő szívét. Rebegve emelte szemét a kánra, szinte nem is látta, hol ül s hogyan ül, csak egyenesen reásütő szürke szemét, figyelőn feszült arcát bámulta. Leborult a szőnyegre s homlokát földig hajtotta.

Batu szólt valamit, mire a tolmács magyarul figyelmeztette Sámuelt:

- Kelj fel.

Az ispán szolgálatkészen felkelt. Magabízó, nyájas mosolyra igazgatta szép, göndör barnaszakállas arcát. Szemét, alázatosan a kánra emelte.

Most néhány lassan ejtett mongol szó hangzott el. A tolmács magyarra fordította:

- Batu, a Ragyogó, örvendez, hogy láthat, uram. Hallá, Tikához írott levelét megetette az gyalázatos zsidó a követtel s kivégezteté a követöt. Ezért a Legtökéletesebb sajnál téged, uram.

Sámuel úr kegyesen tiltakozott a kán sajnálata ellen.

- Megszégyönít űnagysága - rebegte - kegyös szavaival. Csak az vígasztal a kudarcban, uram, hogy a kán űnagysága is kegyösen sajnálkozik.

A tolmács hosszan beszélt a kánhoz mongolul. Erre Batu is hosszasabban magyarázott, szürke szemét néha az arabra vetve s nyájasan mosolyogva.

- Batu, a Ragyogó kán, azt is hallá, mily szöröncsés gondolatod támada Bila úr pecsétjének hasznáról. A Legtökéletesebb már megíratta az levelet s ráütteté Bila pecsétjét.

Sámuel ragyogó arccal bólintott. Nagy lépésekkel közeledett a felmagasztosulás, a jutalom, a dicsőség, gazdagság felé.

- Ezért Batu, a Ragyogó, megparancsolja, - emelte fel a szavát a tolmács és a szíve dobogását nehezen elviselő arabra tekintett, - hogy ravaszságodért, mellyel Bila kerál ügyét elárulád s uralmát, mint hatalmas szolgája, rombolád, érdemeid szerint jutalmazzanak. Soha ujjal ne nyúljanak hozzád, legyen nyugalmad, mint anyád méhében vala, ne kívánj ez világon semmit, amit Isten meg ne adna, takarjanak puha szőnyegekbe, bánjanak veled, mint selyemhernyó bábjával.

Sámuel fülének szokatlanul hangzott a jutalmazásnak ez a formája. Csodálkozását elrejtve várta, hogy végre sor kerüljön a kézzelfoghatóbb jutalomra is.

A kán háromszor tapsolt. Mire Tanna intett Sámuel úrnak, hogy boruljon le. Sámuel térdrevetette magát. Úgy látszik, így kell fogadni a kán jutalmát.

Ebben a pillanatban valaki szőnyeget dobott rá. Sámuel meglepődve felágaskodott, hogy lássa, miféle ostobaság ez, de már a másik szőnyeg hullott a fejére. Csapkodott, tiltakozott, le akarta rázni magáról a szőnyegeket.

- Kán! Kán! - kiáltotta felháborodva. - Én Sámuel espán vagyok! Megcsúfolnak a szolgáid!

Hangja mintha pincéből hallatszott volna. A szőnyegek betakarták, a testőrzők rárohantak, rátérdepeltek, gyorsan hengergették előre-hátra, mint a pókok a legyet. Vastag selyemkötelekkel összecsavarták, hogy moccanni sem tudott. Rángatózott, hányta-vetette magát, elfúló hangon nyögött, rikoltozott, de azok rá sem hederítettek. Egykedvű arccal, villámgyors mozdulatokkal csavarták új és új drága selyemszőnyegekbe. S mint a gubót a sólyom, ezt a nagy szőnyeggubót is sűrűn befonta a kötél. Szorosan bekötözték, mint egy bábot.

Amikor megvolt, ketten megragadták s kivitték a sátorból. Egy nagy bőrsátorba cipelték, a sarokban feltámasztották. Fegyverek, kalodák, kínzószerszámok vették itt körül Sámuelt. De nem tudott róla. Ugy állott a puha szőnyegekben, mint valaha az anyja méhében. Nem nyúlt hozzá ujjal senki.

Dolgukat elvégezve kimentek a sátorból s otthagyták a nagy gubót s benne a lárvát, hadd álmodozzék repülésről, napfényről, virágokról, mézről, az élet egész drágaságáról és szépségéről. Szállani akart, mint a lepke, csapongani a vidám és könnyű hatalom fényében. Most lárva, elrejtőzött a selyemgubó belsejébe, nincs sehol egy rés, sehol egy szakadás, ahol kibújhatna. Várhatja, míg pillangóvá alakul.

Pillangóvá, amely odafent repked Tengri fényességében és kívánságait egyenesen őnéki mondja el. Tengri adjon neki mézet, virágot, gyönyört, gazdagságot, amennyit akar.

15.

A király a dús fűben ült. Mellette állott Pál ispán vasban, Türje nembéli Dénes lovászmester megtépett, alvadt vérrel bevert sötét piros szokmánban és Mátéfia Detre, az Ákos-nemből, ugyancsak vasvértesen. Távolabb, a lovaknál, a vén Illye ácsorgott ugyanolyan öltözékben, mint mindig, - nem sokat ronthatott, csúfíthatott rajta még a muhi csata sem, - a fiatal Tiván, meg Branából való Ernye.

A domb nem messze a Morva folyó torkolatától emelkedett. Szép áprilisvégi dél volt, a nap ugyan nem látszott, mert könnyű, ezüstfényű felhők takarták, de a hegyek és dombok erdőségei ragyogó zöldben pompáztak. Távolról odaintegetett Pozsony hegyen emelkedő vára, a Duna ködbenúszó csíkja is látszott Dél felől, a síkon.

Bélán a nádorispán ezüsttel átszőtt meggyszínű dolmánja, ezüstös öve-kardja, ezüstös sisakja volt. Mellvértjét, láb és karvasait futás közben eldobta, hogy könnyebben menekülhessen. Pál ispán és Detre úr, - az egyik vállas, zömök, javakorabeli férfi, a másik fiatal, szakállas, szőke lovag, - nem vált meg páncéljától, hogy legyen a király közelében vasas katona is, ha az életét kell megvédelmezniök. Itt ugyan biztonságban volt már a király, a nyitraiak csapatot is rendeltek mellé, hogy kísérje a határig, de a mostani időkben mindenre gondolniok kellett.

Béla és csekély kísérete ebédelt. Farkasbőrt terítettek le számára, arra tették a katonamódra sütött és szárított húst, az átalvetőben tartott száraz tésztát és a folyóról megtöltött vizestömlőt. Míg evett, hívei körülötte álltak és hallgattak.

Béla nagyon megváltozott, mióta Pestről elindult a tatárok után. Sötét, hosszú hajában erősen megszaporodtak az ősz hajszálak, arcát sűrűn belepte a szőr s puha, megkínzott kifejezésűvé tette. Csak az ajka kemény, zárkózott, vonala látszott a sötét szakáll és bajusz közül, a két kapocsszerű ránc eltűnt. Szeme szomorú volt, kihúnyt belőle az a vad örvénylés, amely oly kíméletlenül tudta magával sodorni embereit. Ellenben a homloka még nagyobb, még fehérebb és tépelődőbb, a szemöldöke között meredeken húzódó árok mélyebb és sötétebb lett. A jelentéseket, melyek Báncsa-nembéli István püspök útján jutottak el hozzá, Pál ispánnal olvastatta fel, meghallgatta s nem tett rájuk megjegyzést.

Amint a kevés, szegényes ebédet megette s ivott a csanakból, melyet egyik katonája adott neki menekülése során, könyökére dőlt s intett Pálnak.

- Üljetek le, urak, - mondta mélyebb hangon, mint ahogy azelőtt beszélt. - Székeitöket kidobatám s összvetöretém a tanácsban. Hát most üljetek a fűbe.

A három úr leült.

- Most kedég halljam Báncsa úr levelét, - kérte.

Az ispán elővette tarsolyából a hártyát s lassan, szótagolva, nyögve olvasta. Legelőször arról szólott az atya, hogy a királyné és gyermekei jól vannak. A királyné éjt nappallá téve aggódik s kéri Bélát, küldje el őket a határról Dalmáciába, mert addig nem tudja biztonságban a gyermekeket, míg a tartár közeléből el nem megy. Ezután a német, lengyel, cseh állapotokról számolt be a levél. A liegnitzi ütközet következtében Nyugatról semmi sem fenyegette a tartárt. Az osztrák herceg még egyre gyűjti a hadakat s fogadkozik, hogy visszaveri a mongolt s bosszút áll a kresztyénség megtiprásáért. Majd a tartár tetteinek leírása következett. Béla tenyerébe takart homlokkal, némán s mozdulatlanul hallgatta a szörnyűségeket, de arcizma sem mozzant. A többiek lehajtották a fejüket s komor képpel néztek maguk elé. A lovakra ügyelő vitézek is a levélre figyeltek. Mindig meghallgatták a püspök híreit.

- Ha némely kellemetesebb ábrázatúakat látnak, - nyögdécselte az ispán nagy, merev ujját a hártyára bökve s homlokát szigorúan összeráncolva, - kik miatt szerelömféltésük felgerjed, azokat mindjárt kardot rántva leölik, vagy ha némelyeket szolgálatra alkalmasoknak látnak, orrukat tőből lemetszvén, elcsúfított arccal rabszolgálónak alkalmazzák.

- Tám mert az ű arcuk is olyan, mint ha nem is vóna óruk, - dünnyögte a lovászmester szakadozott csizmáját nézegetve.

- Perögnél kedég a foglyokat felállíták a mezőn, egyfelől a proszt népet s másfelől a nemesöket s asszonyságokat s elvevén pénzt, fegyvert, ruhát és mindön értéköt és néhány igön szép lányon kívül, kiket játszódni maguknak megtartottak, mindnyáját fejszével, karddal leöldösék. Az elfogottakat szétosztják vitézeik között, levonják ruháikat, hogy vérrel be ne mocskolják, azután sorba ültetik őket és késsel szívenszúrják. Az tartár anyák kedég fütyköst vágván az erdőn, gyermekeiknek adják s bíztatják űket, hogy verjék agyon az sorban ülő síró magyeri gyermekeket. És kacagnak, mikor agyuk veleje szertefröccsen, s megdücsérik, azki egy csapással szét tudja loccsantani a koponyát.

- Vége mindönnek! - sóhajtotta a király komoran.

- Ugrin úr űnagysága, meg Mátyás úr ronták el, - csattant fel keserűen a lovászmester. - Várni kellett volna. Megvárni, míg a kúnok kitisztulnak végkép s míg Kán nembéli László espán úr is megérközik.

- Várni, míg megérközik Friderikusz herceg úr, - tette hozzá Mátéfia Detre.

- Még a Dunántúl nem veszett el, - bíztatta őket Pál ispán. - Én nem hagyom magam, öszve kell szednünk a dunántúli urakat, meg Délrül a horvátokat, mellé a herceg úr seregeit, osztán a pápa űszentsége is tészen tám valamit, ha mást nem, küld egynéhány dénárt.

- Meg kell késérteni, - helyeselt a király komoran. - Bátor a nagy csatát elveszténk.

- Hát azmi a Sajónál történe, uram, rettenetös vala. Nem tudom, mikor gyógyul be, - dünnyögte a lovászmester olyan hangon, mint aki nagyon dühös valakire, csak azt nem tudja még, kire.

- Nem a Sajónál, - legyintett a király és szemére takarta a tenyerét, mert belesütött a felhők közül kiragyogó Nap. - Nem a Sajónál, urak. Már atyámnál, Endre úrnál.

- Igaz, igaz, nagyúr! - helyeselt hangosan a lovászmester.

- Aztán akik nem akarák, hogy feltámasszam keráli hatalmam erejét s fényét. Akik úgy véleködének, hogy mennél több hatalmasság vagyon az országban, annál nagyobb hatalmasság a kerál.

Egyikük sem szólt, mert erre is, arra is gondoltak.

- Mégis csak először a németöt - recsegte fojtott gyűlölettel Türje-nembéli Dénes. - A németöt mindön fajtája. Mert uram, hozhatsz te bé a hatalomba lengyelt, tótot, oroszt, horvátot, szerböt, kúnt, vagy akit jónak vélsz. Csak egyet nem: németöt.

A gyűlölet elfojtotta a hangját. Kiköpött, a füvet csupálta.

- Mert, nagyúr, a németnek sem teste, sem lelke nem nekünk való. Lehet ű kresztyén, nyerhet jószágot, tisztességöt magyeri fődön. Elfeledheti, hogy atyái német földről jövének. Azért vagy visszakévánkozik németöt földre, s hirdeti, ott mindön szép, jó, gazdag, bölcs, mink meg hitvány vakondok vagyunk, vagy azokat akarja ide behozni, hogy uralkodjanak. Münket is űk ölének meg.

Béla bosszúsan feltekintett fektéből a lovászmesterre s elnémította. Ezek a vádak nagyon ingerelték. Emlékeztették anyja s a merániak kiirtására, az udvarában élt német nemzetségbeli urakra, a Rátoldokra, Haholtokra, Guth-Keledekre, Jakokra, Hunt-Poznánokra és másokra. Igaz, hogy ők sürgették a Frigyessel kötendő szövetséget, ők fogadták Frigyest, mint az ország megmentőjét s ők támogatták abban a véleményében, hogy a kúnok a tartárok titkos szövetségesei. De Szent István állítólag figyelmébe ajánlotta utódainak az idegenek, a *hospesek* szeretetét, mert „azoktól tanul az ország". Béla nem tett oly erős különbséget magyeri, bessenyő, székely, szkláv, latin, német s más népség között. Az ő szemében csak az számított: igaz kresztyén-e, vagy nem. Ami engedményt tett a magyarok javára, a lázadók, zúgolódók miatt, a gőgös magyeri nemzetségek fejei miatt tette. De ahogy megerősödött a hatalma, úgy nyomta el egyre erősebben, céltudatosabban az urak gőgjét.

- Azmit egész életömben akarék, ime, heábavalónak látszik - jegyezte meg halkan.

Az urak dünnyögtek, tiltakoztak, legyintettek.

- Még nincs vége - jegyezte meg a mindig bizakodó Pál ispán. - Én is gyakran látám, nagyúr, s mégis védeközék az tartár ellen. És sikerüle is.

- Ime, a szernyő megkésérttetésben vallom, urak, - folytatta lassan, egy-egy szónál megállva s mélyen elgondolkozva a király - hogy amit akarék, heábavaló. Mert mit akarék? Azmit öreg Béla mívelt. S azmit atyám nem mívelt, sőt leronta. Nagy kerálaink szent hatalmát akarám dücsőségében visszaállítani. Azokét, kik Isten előtt állottak s feleltek néki az országért s Jézus hitéért. S kik előtt, mint igaz kresztyénök előtt, egy vala szegény és hatalmas, mert az Evangéliom szavát követvén, a szegénység szentségét vallották. És a megalázottakon, gyengékön, munkálkodókon, rongyosokon és igazakon akartak segélni. Akik nem a fennen kevélykedőket nézték, hanem az alant hallgatókat. Igazságot, békességöt, Isten szeretetét, s az ű országának dücsőségét akartam. Ezért töretém össze az urak székét a tanácsban, ezért vevém vissza atyám adományait, ezért ijeszték harácsoló, paráználkodó, szűvüket kéncseiknél tartogató papokra, klastrumokra. Atyám meghátrált előttük. Szegény, hiú embör vala, szerette a kéncsöt, asszonyt, vigasságot. Szerette az álnok hízelkedőket. Prédára veté nékik az országot. Én nem ezt akarám. Heábavalóságot akarék...

Az urak nem értették a királyt. Áhítattal hallgatták szavait, melyeket mintha nem is hozzájuk, hanem önmagához intézett volna. Arca szomorú volt, szőrrel benőtt, mosdatlan, fáradt arcán két könnycsepp gördült végig.

- Most immár csak arról vagyon szó, - dünnyögte halkan s a távolba nézett - hogy az tartárt kiszorítsuk valamikép s átadjuk az országot annak, aki ezután teszi fejére az koronát. Ő majd elvégzi jobban, amit Isten röndöli. Tám a fiadom, tám az ű fia, unokája. Ha az tartár markaiból kivesszük, tám felvirágozik még s lesz, aki megalázza a kevélyeket, zsarolókat, harácsokat, szájukból egyszerre hideget s meleget fújó álnokokat... Tám lesz még, aki szűvében Jézus urunk hitét igazán vallja s a szegények felemelésére szánja nagyobb erőit. Engöm Isten meglátogatott, urak. Arra kényszeríte, azmit hitem ellen cselekvék. Ezután még inkább hitöm ellen kell cseleködnöm.

- Az nem lehet! - kiáltott fel megütközve a lovászmester s felkapta fejét. - Hitödért mívelködtél, uram s ezután is így leszen!

A király könyökére támaszkodva, lassan ingatta a fejét fektében.

- Nem, uram, te ezt nem értöd.

Hosszú hallgatás után szólt ismét:

- Mert ha az tartárt mégis kiverhetném s visszatérhetnék országom trónjára, még inkább azt kellene tennöm, amit nem akarok. Vissza kell adnom az urak székeit a tanácsban...

- Igaz! - tört ki a váratlan s meglepő helyeslés Pál ispánból.

Béla keserűen mosolygott s olyan pillantást vetett az ispánra, mint nagyon öreg ember a gyermekére.

- Vissza kell adnom, igenyest... És le kell ültetnem űket, ha közöttük ülök. És vissza kell adnom jószágaikat és hatalmassá kell tennem űket. És kezükbe kell adnom a szegényöket, munkálkodókat, hogy amit harácsolnak belőlük, várak építésére fordítsák. Nekik kell adnom minden erőt, hatalmat, s hallgatnom, ha Jézus urunk hitét meghazudtolják szájukkal, hogy az tartártól megszabaduljunk. Szűvemben Jézus hitével, pusztítanom kell Urunk országát. Míg nálam nagyobb kerál születik.

Pál ispán és Máté fia Detre összenézett. Szemükben gyanakvó szánalom csillogott. Béla pedig egészen lepihentetve fejét a farkasbőrre és szemét behúnyva, egyre halkabb s érthetetlenebb szavakkal szólt:

- Kezükben vagyok... Mellém állanak, ha, mint a pelikán madár, mejjemet megbontom s véremmel itatom űket. Borsok, Hudinák, Kácsikok, Bősök, Lankrétok, mind a többiek, fegyvert fognak, sereget indítanak, vérüket ontják, ha jószágot, várat adok nékik, ha visszatétetöm székeiket... Ha magam fölé növesztem őket. Isten, Jézus, - sóhajtotta s a szava elhalt - szent néped, kicsiny árváid, szegényeid, ártatlanaid elvesznek, hogy hátukon hordhassák a hatalmasokat... Vérük elfoly... Istefán atyám, Béla atyám, birodalmatok megszűnt...

- Ha kiverjük az tartárt, a birodalom él! - tiltakozott megbúsulva az ispán.

- Ostoba vagy, uram - mosolygott a király. - Az már más ország leszen. - S nem szólt többet. Szemét behúnyta, szőrös arcát langyos szél cirógatta, feje fölött halkan susogtak az ezüsthátú falevelek.

Béla elszunnyadt. Senki sem moccant. Nagyon fáradt, eltörődött és szomorú lehetett, hogy olyan zavarosan beszélt... Máskor oly világos, amit mond, akár a déli napfény...

Nagyon sajnálták s komoran nézték kisimult, mozdulatlan arcát, hosszú, piszkos hajfürtjeit, övébe dugott keze moccanását. Egy fekete, fényes kis bogár futott rajta s a király nyöszörgött. A lovászmester óvatosan levette a bogarat s eldobta a fűbe.

16.

A Nap jól áthaladt a delelőn, amikor a dombon üldögélők lovascsapatot vettek észre. A csapat élén előkelő ruházatú, szakállas, szőke férfi ült. A vitézek lovai nehéz, hidegvérű állatok voltak, az elöl kocogó úr kísérete vértesekből állt. A napfény megvillant a fehér vaslemezeken, a bólogató cifra sisaktollakon.

- Úgy nézöm, Frederikusz herceg! - suttogta a lovászmester.

Pál ispán nem ismerte a herceget.

- Némötök a gyalázatosok, - hümmögött, tenyerét a szeme elé tartva, - de nem tudom, kik.

Csendesen nézelődtek, várták, lesték, merre mennek. Azok a Morva irányából éppen feléjük tartottak.

Illye is megszólalt:

- Ide jön a sültképű disznó - morogta. - Vajjon kit akar bécsapni?

A király felriadt. Ijedten tekintgetett körül, mint aki nem tudja, hol van.

- Mindönkit láték, aki élt, - mondta halkan és rossz ízzel vonogatta a száját. - De lám, vérösen pusztulának és többé nem láthatom űket...

- Jön Frederikusz, - mondta a lovászmester.

- Hol? - pattant föl Béla s felült. Nyomban észrevette a lovasokat és izgatott lett.

- Csakugyan, - szólt hevesen. - Mit akar? Tán éppen énhozzám.

- Tégy egy kis rendöt, uram, - ugrott fel Máté fia Detre.

- Hogyan? - gorombáskodott Illye a fiatal lovaggal. - Tám söpregessek fel némöt urak szömefényéért?

- Itt még münk vagyunk az urak, űk a vendégök, - intette le a lovászmester.

- Kicsi ház, de még az miénk.

Igy aztán semmit nem tettek a herceg fogadására. Az nagy, szélesfarú lován csakugyan törtetett felfelé. Szakállas, vörös arca, díszes, vörösbélésű palástja, tollas, könnyű, nyitott sisakja olyan volt ebben a romlott, piszkos, elnyűtt társaságban, mint amikor csavargók közé látogat a jótékonykodó nagyúr. Nem mosolyodott el, amikor a királyt és kicsiny kíséretét meglátta, ellenkezőleg, arcvonásain mély meghatottság, részvét, testvéri fájdalom és ellágyulás ömlött el. A dombra érve, már messze leszállt nehéz lováról s kezeit kinyujtva, gyalog sietett a király felé. Félrehajtott fejét alázatosan vitte, mint körmenetben a lámpát.

- Uram! - kiáltotta megrendült hangon s a német-latin szavak legszebbjeit terítette Béla elé, mintha virágokat hozna. - Itt kell találkoznunk! Mily csapás, mily rettenetes csapás! Isten nagyon szeret, hogy ennyire meglátogatott!

Béla felkelt és a herceg elé lépett. Friderikusz hevesen megölelte, sokáig tartogatta széles mellén, szakállával megcirógatta a király vállát s megcsókolta kétfelől testvériesen.

- Ily árván, ily silány helyen, uram! - kiáltotta ismét s úgy megrendült, hogy könnyek perdültek a szakállára. - A magyeri birodalom kerála, népek fejedelme, a hatalmas úr, seregek ura, ily nyomorúságban!

- Az ország nyomorult, kerála sem lehet vidám és gazdag, - jegyezte meg Béla.

- Mily rettenetes az emberi élet, uram, mily gyöngén pislog, akár a gyertya... Elfújja a szél, viharban meg nem állhat.

A felérkezett kíséret előkelő tagjai mélyen tisztelegtek Béla előtt.

- Nem ültethetlek máshová, uram, - mosolygott keserűen a király s a farkasbőrre mutatott. - Telepedj le, uram. Szerény a hely, de palotám hatalmas.

- Lám, csak erős vagy a csapások között is, - mosolygott a herceg. - Jól van, leülök, hisz ahol te vagy, uram, ott a legszerényebb hely is keráli hely.

Letelepedett a farkasbőrre a királlyal szemben. Béla is leült, csak a három úr állott s lovaikon merev méltósággal gőgösködtek a vértesek.

- Üljetök le, - intett Béla a három úrnak.

Azok összenéztek, tétováztak.

- Üljetök le, - ismételte ingerült hangon. - Megmondám, mindenki székét visszavitetöm a tanácsba. Ha a kerál ül, ti is ülhettök már ezután!

S nem hederítve azok fájdalmas elképedésére, a herceghez fordult.

- Hogy vagyon a családod, uram?

- Ó, uram, én nem kérdezhetek tőled ilyet. Mert tudom ugyan, hogy családod megvan s jól is vagyon, de nagy családod, az ország, elvesze... Hanem azért jöttem azonnal, mihelyt jelenték, hogy itt vagy a határral szemközt, mert meg akarlak vigasztalni ebben a nehéz sorsban. Hadaim már gyűlnek, nagy, nehéz had, uram, csupa vértes. És ha még te is össze tudsz gyűjteni valami kicsiny sereget, mondjuk: horvátot, dalmatát, dunántúli várnépet, jobbágyi sereget, bizonyos, hogy a tartárt véres fejjel űzzük ki az országból. De szólj, mért nem küldéd hozzám kerálné nagyasszonyunkat s gyermekeit? Nálam biztonságban s békében lennének.

- Mária a dalmát partra akar menni, uram. Rábeszélte Salome, szegény öcsém özvegye, ő klastromba vonul s együtt akar utazni a tenger mellé Máriával. Akármi történik, uram, ott nagyobb biztonságban van.

A herceg szinte megsértődött. Felkapta vörös arcát, megfogta szakállát s felkiáltott.

- Nálam is biztosságban van, uram, nálam is! Erős váraim, vitéz vérteseim, a jó nehéz lovasok megvédelmeznek minden támadástól. Nincs az a tetves tartár, aki meg merné támadni, várakkal rakott országomat!

Béla nem akart szóváltásba keveredni. Emlegesse Liegnitzet? Mondja el, hogy dőlt romba a lengyel hercegek, a cseh király országa? Szemérmes Boleszló várai és városai? Legyintett.

- No, hát ha a nagyasszony elkerült is, te itt vagy és megszállhatsz nálam, uram. Kresztyén létemre szomszédod lévén, nem nézhetem, hogy itt tanyázz a szabad ég alatt derék vitézeiddel. Rossz állapotban is vagy, uram. A véres napokat ki kell pihenned. A templomban megtalálod Jézus kresztyjét, Isten békítő irgalmát, házamban a puha ágyat, jó, üdítő étket és erőt adó bort, szolgáimnál a kényelmet s minden szükségest, csak intened kell. Uram, hívlak, jöjj házamba. És tisztelj meg azzal, hogy kipihened magad nálam.

- Bár lefelé iparkodtam a Dunántúlra, hogy seregeimet összegyűjtsem, hívásodat megköszönöm.

- Akkor ne is időzzünk tovább, - türelmetlenkedett a herceg, - hanem induljunk. Jó alkonyat felé érünk Haimburgba.

Feltápászkodott a földről, - senki sem segített neki, - s lovához lépett. A királyt felsegítették s elővezették elhanyagolt, fáradt lovát. Ez a ló nem is az övé volt, menekülés közben kapta. Kedves fekete paripája ottveszett Muhinál.

Nyeregbe zökkentek s lefelé indultak a dombról. Elöl a herceg, jobbján nagy tisztességgel a király. Mögöttük egyfelől a herceg kísérete, másfelől a király rongyos, de a németektől elkülönülő csapatocskája. Az úton Fridericus sorra elemlegette a becsületes, kitűnő nádorispánt, a mindig jókedvű, hangos tudós Mátyás érseket, Ugrint, a kitűnő hadvezért, aki visszaverte a tartárok első támadását a Sajó hídján, Raynald püspököt, a nagytudományú férfiút, Miklós prépostot, s természetesen Kálmán herceget, aki súlyos sebében a halált hurcolta Muhitól Pestig s ott még napokig védekezett a felbőszült, ostromgépekkel dolgozó tatárság ellen. Mindazonáltal a herceg nem látta kilátástalannak a jövendőt. Ott van még az egész Dunántúl, Esztrigán, Fejérvár, Beszpörém, Pécs, sőt Pannonhalma és Tihany is. Erős, jól épült városok, kerített kolostorok, nagy hadinép, jó ispánok, nem kell félni a tartároktól. Fejérvárt nagy mocsarak veszik körül, Esztrigánban a spanyol Simon mester tevékenykedik, megerősítette a

várost, még egészen új számszeríjj is van elegendő, meg hajítógép. De hiszen a tartárnak előbb még a Dunán is át kellene jutnia. Már pedig sem ladikon, sem kompon át nem jöhet, a partot mindenütt őrzik s csak nem úszik át? A Dunántúlt hát nem kell félteni és a Dráva-Száva közét sem. Egészen a tengerig biztos az ország. Nem kell tehát csüggedni.

Haimburg várában fejedelmi vendéglátást rendezett a herceg. Úgy látszik, mégis csak szerette Bélát. A nagy, tekintélyes keresztény királyokat megillető tisztelettel külön díszőrség várta a felvonóhídnál harsány *Belá! Belá!* kiáltásokkal s alabárdjaikat, pallosukat magasra emelték. A herceg pedig a kapuban megfordult s mégegyszer meghajolt Béla előtt, megölelte, megcsókolta nagy hódolattal és testvériességgel.

Bélát meghatotta ez a szeretet. Sohasem volt még oly szüksége szeretetre, mint most. Érzékeny sebekkel borított lelke minden érintéstől fájt. Hiába múltak el hetek, ha eszébe jutott az az éjszaka, torka elszorult és a vér lezúdult a szívére. Gyakran rajtakapta magát, hogy mikor beszélget valamiről, egyszer csak megáll a szava s töpreng: hogy kellett volna felállítani a szekereket, a sátrakat - *akkor*? S mért nem védte a hidat Kálmán és Ugrin, amikor a tatárok megverve vonultak vissza róla? Mért vonultak táborba? És hogy kellett volna őriztetni a Sajó gázlóját, ahol a vén Szubutáj áthatolt?

A rémek ellen azonban nem tudott kigondolni semmit. A lovon ülő ördögi alakok ellen. És az alvilági zöld tűz ellen.

Majd meg a levelekből és hírekből hallott ijesztő esetek támadtak fel a maguk teljes valóságában. Béla nehéz alvó volt, könnyen felriadt s álmai, mióta anyját meggyilkolták, ijesztőek voltak. Most, hogy a tatárok tetteit hallotta, rajként zúdultak fel álmaiban a szörnyű képek. Ő ezt azzal magyarázta, hogy lelke, mely alvás közben elröppen s bekószálja a világot, mindazt látja, ami álmaiban történik, így „ott volt", amikor a parasztokat egy mongol kém összegyűjtötte, azután meggyilkoltatta. Látta a rikácsolva lovagló mongolt és a fejszékkel, késekkel dolgozó lovasokat, látta a hörögve összeeső ártatlanokat, a szájukból kígyózó vérpatakot. Ott is „ott volt", ahol rémült gyermekeket terelgettek ijesztő, laposarcú, fekete tatár asszonyok s mezítelen gyermekeik agyonverdesték őket. Hallotta a gyermeki koponyák recsegését, mint összetört dióét. És „ott volt", amikor gyermekleányokkal paráználkodtak mindenki szeme láttára, hogy aztán megfojtsák s feldarabolják a sikoltozó ártatlanokat. Szörnyű jeleneteket álmodott a király. Mezítelen combokkal és hasakkal, fedetlen, büszke emlőkkel együtt kavarogtak előtte véres kardok, húscafatokkal bemocskolt kopják, lángbanálló falvak dülöngélő templomtornyai, rémülten ordítozó arcok, vigyorgó fogak, a hosszú sorban vágtató lovasok szinte felsuhantak az égboltozatra, puffogó dobok és dermesztően rikoltó tülkök bőgtek. Hiába imádkozott, hiába sétált, álmai nem lettek nyugodtabbak és békésebbek.

Bent a vár hatalmas, boltíves cintermében mennyezetről lecsüngő aranyos mécsesek világánál drágamívű aranytálak, kancsók és kupák ragyogtak. Hús és gyümölcs, hal és madár, mézes csemegék és borok alatt görnyedt a megmozdíthatatlan tölgyasztal. Az öblös székeken puha prémek kínálkoztak. A falakat pedig freskók, mellvértek, sisakok, öklelőkopják, zsákmányolt mongol íjjak, pajzsok díszítettek. Itt volt annak a két mongol „kánnak" a vértje, íjja, kardja, szögletes, keskeny paizsa, bőrsisakja, dzsidája is, akit a Harcias ama hősi kirohanásakor Pest alatt levágott.

- Uram, házam a házad, asztalom az asztalod, kenyerem a kenyered! - kiáltotta a herceg mélyen meghajolva.

- Vendéged szegény földönfutó, uram, köszönetnél egyebet ne várj, - mondta Béla is meghajolva.

Kívülük a várőrség parancsnoka ült még az asztalnál, s a király három kísérő jobbágya, a lovászmester, az ispán és Detre lovag. A többiek kint kaptak pazar vacsorát, lovaik dús abrakot.

Asztalhoz ültek s a herceg imádkozott. A szolgák nesztelen léptekkel körülhordozták a vert-arany tálakat, sárga és vörös sugárban öntötték a bort. Nyomott kedvben, de azért mégis egy kissé megnyugodva ettek, ittak s beszélgettek. Fridericus arról beszélt, hogy sohasem látott hadsereget állít fel, oly tökéletes fegyverzettel s oly válogatott lovakon, hogy a tatár egyszerűen kihátrál előle az országból. Azután megkérdezte Bélát, hallotta-e, hogy Sámuel szerecsent, a kamaraispánt, Batu kán szőnyegekbe fojtatta?

A király és a lovászmester szinte kiejtette kezéből a sülthúst. Rábámultak a hercegre, mint akik nem jól hallanak.

- Úgy van, - folytatta a herceg, maga is megdöbbent képet vágva s letette a kezében tartott ürücsontot. - Sámuel valami levelet íratott a kánnal Tikának, a te dunántúli kamara-espánodnak. Tika a levelet megetette a kémmel s őt magát kínpadra vonatta. Ezért a kán úgy felbőszült, hogy szőnyegekbe csavartatta Sámuelt s megfojttatta. Igy hala meg az áruló.

- Atyám, jorgalmazz bínes lelkének, - sóhajtott a király magyarul. - Tika mégis becsületes ember, - mondta aztán, mint aki örül, hogy Tika jobbnak mutatkozott, mint amilyennek hitte.

Fridericus nevetett.

- A te jóságos szívednek nincs párja, uram, - bókolt Bélának. - Tika a jószágain ül és a zsidókat már Esztrigánból is kifelé hajtja. De talán tudja, hogy én, meg a te megmaradt sereged kiveri a tartárt. És arra is gondol, hogy a pápa őszentsége majd keresztes hadat hirdet a tartár ellen. Akkor pedig ő kaphatja meg érdemeiért az egész ország regálé jussait. Tika okos ember, nagyúr!

Igy beszélgettek s a vendéglátás, a jó ételek, a kitűnő borok felvidították a királyt és kísérőit.

Vacsora után a szakállas udvarmester a herceg elé állott s németül jelentette, hogy a király és jobbágyai számára készen vannak az ágyasházak, ha fáradtak, lepihenhetnek. Behozták a kézmosóvizet. Béla fáradt volt, nyomban fel is kelt s keresztet vetve imádkozott. Azután gyertyákat hoztak s a herceg maga kísérte vendégeit a hálóházakba. Sötét, boltíves, faragásokkal és freskókkal díszített folyosókon haladtak a vár másik szárnyába s ott egy ajtó előtt Illyére bukkantak. A vén katona rongyos, piszkos bőrruhájában a farkasprémjén feküdt. Meglátván a királyt, felugrott s gorombán kijelentette, hogy innen pedig el nem mozdul az éjszaka.

- Amíg németöt vagyon ez világon, - dörmögte mogorván, - én a küszöbödön alszom, uram.

- Jól vagyon, - hagyta rá mosolyogva a király. - Te csak nem akarsz megmásulni.

Őt is megnyugtatta Illye őrködése.

Fridericusnak nem tetszett a vén rongyos. Ezt nem is nagyon titkolta. Sértődött képpel nézett rá, de Illye mélyen meghajolt s ujjait a homlokához emelte.

- Hagyd, uram, - mentegette a király, - vén ember s megvannak a rigolyái.

- Csak hű úrnak vannak hű szolgái, - nevetett a herceg s megölelve, megcsókolva vendégét, nyugodalmas jóéjszakát kívánt neki.

Béla hát egyedül maradt a szép, festett, máriaüveges, prémes nagy ággyal kínálkozó ágyasházban. Fáradtan vetette magát a medvebőrre. Feje zúgott, szeme égett, teste-lelke mély álom után sóvárgott. A herceg vendégszeretete megnyugtatta. Bízott benne, hogy ezúttal nem

véres eseményeket, hanem bíztató, szelíd jeleneteket fog látni álmában távozó lelke. Majd a falon függő kereszt elé térdelt s mélyen elmerülve áhítatába, imádkozott. Először Jézus hitének diadaláért, azután az országért, a halottakért és szenvedőkért, majd Máriáért és gyermekeiért, hogy végül a maga bűneinek bocsánatáért is fohászkodjék.

Amikor felkelt, Illye lépett hozzá, hogy karját megfogva segítsen neki. Béla csodálkozva tekintett rá.

- Te itt vagy?

- Ha én nem vónék itt, uram, ki a fene vigyázna reád? - dörmögte feddőleg a vénember s visszalépve az ajtó mellé, hóna alatt szakadozott süvegét szorongatva, élesen tekintett rá.

- Mi bajod megint? - kérdezte bosszúsan Béla.

- Csak perelj, uram, vélem ugyan perelhetsz. Tudod, hogy hiába perelsz.

- Mondd, hogy mi bajod megint?

- Az én bajom, uram, a te bávaságod.

- Mit beszélsz, ostoba? - kiáltott rá a király dühösen. - Hogy mersz így szólani velem?

- Én nem is csókollak meg, nem is ültetlek asztalhoz, nem is fektetlek hálószobámba, uram, mint ezek a te kegyös híveid. Neköm, uram, nem illő a te képedet megcsókolnom, asztalom nincs, hálóházamban rókák lakoznak.

- Mi bánt? Szólj és eredj. Fáradt vagyok.

- Uram, - fohászkodott neki Illye, s a hangját suttogóra fogta. - Ennek a némötnek a timnöcei teli vagynak magyeriakkal.

- Mit beszélsz? - hőkölt meg a király.

- Mondom. A timnöcök teli vagynak magyeriakkal. Teli, uram. Azki a tartár elől menekülvén, átfut a mesgyén, Frederikusz úr hadinépe, meg büdös prosztjai megfogják s bezárják, így vagynak teli a timnöcök, uram.

Diadalmasan nézett a királyra, mint aki ritka ajándékot hozott. Béla sápadtan nézett vele farkasszemet. Nagy sötét szeme élesen sütött ki szőrrel kevert arcából. Illye kis fekete szeme tiszta volt, egyenesen a király tekintetébe szúrt, a lelke mélyébe lehetett látni szeme bogarán keresztül.

- Mondd... - biztatta a király csüggedten, fakón.

- Mondom, nagyúr. Az igazság és a fejem. Vagynak prosztok, vagynak vitézek, urak. Mindenfajta népök vagynak. Szorgalmatosságot mívelők is vagynak. Addig rothadnak az timnöc fenekén, uram, míg csak mindönüket oda nem adják. De nemcsak azt, ami velük vagyon. Hanem azt is, amit otthon hagyának. Levelet iratnak vélük alá, uram, hogy ennyiért s ennyiért eladták a földjüket, házukat, malmukat, műhelyüket, lovaikat, barmukat s amijük vagyon. De nem ám ennek a kegyös, kresztyén hercegnek, uram! Hanem mindenféle némötöknek. Heriboldnak, Kornnak, meg az ördöng tudja kimondani a nevüket. Szólék, uram.

Egyenesen állt az ajtóban, fekete bogárszeme élesen villogott. Piszkos, szőrös képe olyan volt, mint a juhászkutyáé. Rongyos bőrruhájáról cafatok fityegtek, farkasbőre most is a hátán lógott, noha az imént még odakint feküdt rajta. Úgylátszik, még ezt is féltette a hercegi palota tolvajaitól.

A király előtt örvénylett a világ. Csupa ellentmondás mindenütt. Míg a herceg maga jött elejbe, maga hívta meg, asztalához ültette, részvéttel, szeretettel volt hozzá, csókkal fogadta, mint kresztyén testvérét, addig a tömlöcei magyarokkal telvék s a tartár elől menekülő szerencsétleneket kifosztja. Abban egy pillanatig sem kételkedett, hogy Illye igazat mond. Nem is volt rá kíváncsi, honnét tudja. Illye mindig tudott mindent, amit tudnia kellett, legfeljebb, mint Pesten is, nem hallgattak reá. Neki elég volt ez az este, amit a várban töltött, hogy éppen azokat a titkokat szagolja ki, amelyek a legsúlyosabbak voltak. A dolog hát igaz. De mikép magyarázza meg?

Vége volt az éjszakai nyugalmának. Illye segített levetni a ruhát, lecibálta piszkos csizmáit s betakargatta a puha medvebőrrel, mint valami beteget. De aludni nem tudott. Hánykolódott az ágyán, imádkozott, felült, töprengett, terveket koholt, bízott és kétségbeesett és szinte a föld alól kiáltottak hozzá a bezárt magyarok, hogy szabadítsa ki őket. Hozzá kiáltottak, királyukhoz. És ő nem futhatott a herceghez, nem vághatta szemébe kétszínűségét és aljasságát. A vendége volt, magas, erős, tornyos várában lakott, ágyában feküdt... és semmi jussa nem volt hozzá, hogy tömlöceit megnyittassa s beléjük pillantson. Nem kérdezhette meg a lovagot, Ausztria hercegét, a Harciast, a tartár ellen hatalmas sereget gyűjtő hadvezért, a kresztyénség egyik kapuját, hogy: miért? Miért?

Hajnal felé elszunnyadt s aludt reggelig. Szorongó álma volt. Minduntalan fel akart ugrani, hogy elfusson, - de nem tudta, hová.

17.

Reggel a herceg udvornyikja jelentette, hogy ura látogatást kíván tenni a királynál.

- Várom őnagyságát, - mondta komor arccal a király. És az ajtóig ment, hogy a herceget fogadja.

Már nyugodt volt, elszánta magát mindenre. A félreértéseket tisztázni fogják. Fridericusnak felelnie kell a kérdésére. Igaz-e, hogy tömlöceiben magyarok vannak s hogy végig az osztrák határon elfogdossák a menekülőket, kifosztják s birtokaikról, egész vagyonukról szerződést iratnak alá. Ha megsérti is a vendéglátót, tudnia kell, mi történik itt! Ha a herceg lelkiismerete tiszta, megkorbácsoltatja Illyét s elkergeti. De ha nem...

Akkor őt is rabul tartja a herceg. Ki szabadítja ki innét?

Mindegy.

Fridericus belépett. Nyájas mosollyal meghajolt s a király nyugodalma felől érdeklődött. Azután kérte, hogy üljön le.

Béla nem ült le.

- Most pedig mondani akarok valamit, uram, de ne vedd sértésnek, - kezdte mosolyogva a herceg és negédesen játszott a szakállával. - Kresztyének vagyunk, uram s ki mit ígért, vagy kapott, megtartja, visszaadja. Igy a te atyád, dicsőséges Endre úr, kilencezer ezüst márkával tartozott nekem. Ezt ő nem adhatá meg, mert meghala. Az atyák kötelmeit a fiaknak kell megtartaniok.

Béla arca lángbaborult.

- Mikép tartozott az én atyám kilencezer ezüstmárkával, uram? - kérdezte fojtott hangon.

Fridericus nem indult fel. Nyájas, mosolygó arca vörös volt, szeme kék, tartása szíves.

- Elfeledéd, uram, de nem is csodálkozom rajta, hiszen eléggé megsanyargatának a tartárok, s hazádat is jóformán elveszítéd, - válaszolta megbocsátó hangon, - hogy hét esztendőnek előtte ennyit fizettete vélem. Ennyit sarcola rajtam.

- Uram, akkor te fegyverrel kísértéd meg, hogy a birodalmat háborgasd, - figyelmeztette erős hangon Béla s kezét az övébe dugta.

- Uram, - emelte fel a hangját a herceg is, kék szeme keményen megvillant. - Kresztyén vagyok és szánlak esettségedben, nehéz sorsodban. Ezért nem csudálom, hogy nem látod s nem ítéled tisztán a dolgot. A kilencezer ezüstöt én megfizettem. Most rajtad a sor, hogy visszaadd.

- De, uram, - kiáltott fel a király rettenetes dühvel s a megaláztatás miatt szinte szédelegve. Egyszerre úgy érezte, mély farkasverembe zuhan, piszok, bűz és ganéj közé, ruhája rongyos, csizmája vásott és sáros, hajába, szakállába, egész torzonborz arcába szemét tapad. - Uram! - kiáltott fel keserű haraggal s a szeme örvényleni kezdett. - Meg sem várod, hogy birtokaimban legyek s véled mint egyenlő férfiú beszéljek. Vendéged vagyok s rámtörsz?

A herceget mindez nem zavarta. Keményen, komiszul nézett a király arcába.

- Uram, - mondta recsegő hangon, vörös képe izzott és kék szeme olyan volt, mint két jéggé fagyott vízcsepp, - én atyádnak kilencezer ezüstöt fizettem. Most itt vagy, a házamban. Ettél, ittál, pihentél. Kíméltelek. Kíméltelek, mint földönfutót, akit kresztyéni szívem megsajnált. De most reggel van, fizess. Fizesd meg a kilencezer ezüstöt, különben egy tapodtat sem mégy innen szolgáiddal, lovaiddal egyetemben.

Csend volt. Légy zúgott át a szobán, beleütődött a máriaüveges ablakba. Lent, az udvaron kürt szólt, lovak nyerítettek, idegen szavak krákogó zaja verődött fel.

- Uram, - csuklott fel a király hangja, kezét vadul ökölbegyűrte s Jézushoz fohászkodott, adjon neki elég önuralmat az ország ügyéért. - Uram... Nekem nincs ennyi ezüstöm... Nem tudok fizetni. Még akkor sem tudnék, ha igazad lenne. Ha jussod lenne hozzá.

- Van azért valamid, - figyelmeztette nyersen a herceg. Most már teljesen levetkőzött s nem akart szelídnek, szívesnek, jóságosnak látszani. - Vannak drágaköveid, ékszereid. Látom, füledben aranyékszer van. Ujjadon gyűrű, dolmánodon gyöngyös csat, öveden rubint. Kardod markolata is megér egy-két száz ezüstöt. Nem sokat, de valamit.

Egy pillanatig úgy látszott, a király rárohan a magas, nagytestű, vörösarcú, szőkeszakállú hercegre. Az gúnyosan, kárörvendően mosolygott reá.

- Vannak még jószágaid is, - folytatta nyers hangon. - Földjevesztett kerál vagy ugyan, hitvány uraid, ostoba vezéreid, gyáva katonáid...

- Uram! - csattant fel Béla vérvörösen s felemelte öklét.

- Uram, - intett hideg, mozdulatlan arccal Fridericus, - itt én vagyok az úr. Rongyos kerál vagy, magad is látod. Udvarod három ember, testőrséged két szökött fickó, meg egy vén, fogatlan róka.

Béla lecsüggesztette fejét s ujjairól lassan vonogatta a gyűrűket.

- Gyáva katonáid elveszték az országot. Most beszélünk a multról, uram. Eddig a tartárok beszéltek róla. Most én.

Béla nem szólt. Száját makacsul összeszorította, fogát összecsikorította. Bűneiért ezt az aljasságot is el kellett tűrnie. A gyűrűket ledobta a kőkockákra. A herceg olyan aljas volt, hogy még le is hajolt értük. Ezután a fülbevalóit vette ki a király, majd a dolmánja csatját tépte

le, hogy végül levegye övét és kardját s ugyancsak a földre vesse. Nem is az ő csatja, öve, kardja volt, hanem a halott nádorispáné, legrégibb hívéé.

Fridericus nyugodtan hajladozott s mindent felszedett. Markában csörgetve az ékszereket, s hóna alá szorítva az övet, kardot, balkezét kinyujtotta az ezüstökért. Béla kiforgatta a tarsolyát s ami ezüstpénz - s egy-két arany - nála volt, a herceg markába csurgatta. Mikor ezt elvégezte, így szólt:

- Sok hullarablót láték a feldúlt országban.

- Én pedig sok hullát, uram.

- Amit átadtam, a nádoré volt.

- Ami a nádoré volt, te viselted.

Béla nyelt. Kard nélkül, megfosztva mint valami csavargó, dühét visszafojtva és Jézushoz fohászkodva lehajtotta a fejét s járt néhány lépést. A herceg hát felülkerült. Nagyon magasról gyönyörködött a király kínjában. Nevetett.

- Mindez igen kevés, uram, - mondta sajnálkozó hangon. - Nem ajándékot, vagy alamizsnát kívánok, hanem a magamét.

Béla megállt és tapsolt. Illye belépett s mogorván nézett reá.

- Lovászmester uram, Detre uram, espán uram adja át mindön ezüstjét, ékszerszámait, amije csak vagyon.

Illye ismét rámeredt, azután szótlanul kiment.

- Ugy, - helyeselt a herceg. - Azoknak inkább visszaadhatod... ha majd lesz miből. Mert nem hinném, hogy mi mostanában találkozhatnánk. Sajnálatos ez, uram, de egy időre nem látogathatlak meg táborodban.

- Csak egyet kérdek, - mondta a király egészen halkan s leült az egyik öblös székbe, végigsimította homlokát s komoran nézett a hercegre. - Megmondhatod nyíltan, hiszen immár semmi képmutatás nincs közöttünk. Igy megsarcolsz és sereget gyűjtesz. Vajjon mikép gondolod, hogy hozzám csatlakozz s együtt induljunk a tartár ellen?

- Nincs közöttünk semmi képmutatás, jól mondod, kerál, - felelt a herceg s egyenesen nézett Béla arcába. - De a hadról még beszélhetünk azután, ha a kilencezer ezüstöt elvégeztük. Nem akarom, hogy tövis legyen közöttünk. Amit adál, azt kétezer márka ezüstben beszámítom. A többit megfizetheted, ha visszakerülsz az országba s kivered a tartárt. Látod, én keresztény vagyok, uram. De kösd le kezed írásával Sopront, Mosonyt és Locsmándot.

A király biccentett.

Most a herceg összetekert hártyát vett elő a kebléből s kicsavargatva, így szólt.

- Hallgasd meg a róla szóló levelet. Nincs benne olyas, amit alá ne írhatnál.

- Hallgatom, - bólintott Béla egykedvűen.

Fridericus daráló hangon felolvasta a latin levelet. Mikor ez megvolt, a sarokban álló polcról kalamárist, hollótollat vett le s a király kezébe nyomta:

- Ide írd a neved.

Béla a térdére tette a hártyát s aláírta hegyes, rovásíráshoz hasonló betűivel.

- Igy ni, uram. Ime, már itt is vannak az ezüstök, ékszerek, - mondta örömmel, amint belépett Illye, markában hozva a pénzt, fülbevalókat, csattokat.

- Jól van, elmehetsz, - intett mérgesen Illyének, aki öklelő tekintettel állott előtte s hol őt nézte, hol a királyra pillogott.

- Mondtam, nincs közöttünk semmi képmutatás, - folytatta, amint Illye kilépett az ajtón. - Hát uram, én azt a sereget valóban összegyüjtém. Jó kis sereg, szép kis sereg. Akárkinek kicsurranna a nyála, ha látná. Kövér, nehéz paripák, válogatott vitézek, tiszta vas. Igazi vashadtest, uram. Ha neked ilyen vashadtested lett volna a sok haszontalan nyilasod, szedett-vett várnéped helyett a Sajónál...

- Uram, aki ott volt, majdnem mind meghala! - csattant fel a király fájdalmasan.

- Nyugodjanak békében, - bólintott a herceg, lefújkálva az aranyport a hártya aláírásáról és játszva a tekerccsel. - *Requiescat in pace, domine... Et lux perpetua luceat eis...*

Béla undorodva nézte. Már arra sem tartotta méltónak, hogy megvesse.

- A kresztyén hitért haltak meg s Jézus urunk koronával várta őket a Mennyekben. Nevük dicsőségben ragyog az unokák előtt. De az én vitézeim nem meghalni, hanem győzni akarnak. Csak éppen nem a tartár ellen. A tartárt, uram, majd elvégzed te, ha tudod. Én nem a tartárt akarom elvégezni. Hanem téged... és a magyeriakat!

A király felugrott. Halálsápadtan meredt a hercegre. Az most mégis meghökkent, mert lassan hátrálni kezdett a király vészes pillantása elől s hátrált is a falig. Ott megállt, kezeit a hátamögé dugta s kihívón, szemtelenül kiáltotta:

- Kezemben vagy! Kezemben vagy, Béla úr! Most fizetsz, Béla úr! Hozzám ne nyúlj, vitézeim itt vannak körülöttem!

De Béla nem gondolkodott. A mérték betelt, a kupa feldőlt. Öklét felkapva teljes erejéből rettenetes csapást mért a herceg képébe. Az ütés lezúdult, a herceg vörös képe eltorzult, a király pedig megtántorodott.

- Gyalázatos kélgyó! - ordította magyarul. - Még számolok veled! Gaz németöt!

- Kász nemet? Kász nemet? - rikoltotta tajtékozva a herceg, utánozva a király kiáltását, - Ihr saget immer kász nemet? Hát várj, magyeri! - Lihegve az arcát törölgette, mintha az ütést akarta volna letörölni. - Igen, számolunk. Atyádért is, érted is, értem is... Te senki, te barbár! Te ugató ungár, hún kutya!

- Timnöceid telvék magyeriakkal, - kiáltotta a király s felvetett fejjel állt, piros arccal gyűlöletet s keserű dühöt lövellt a szeme. Félelmes volt szőrrel benőtt képe, világító homloka, indulattól rángó ajka, kihúzott, erős termete. - A menekülőket kifosztod, megrabolod, a hontalan földjét elharácsolod, a szenvedőket megtiprod, Jézus hitét meggyalázod. Verjen meg Ukkon!

Azzal kiment s bevágta az ajtót.

Kint a folyosón jutott csak eszébe, hogy Ukkonnal átkozta a herceget, ahogy katonái szokták. Legyintett, mindegy. Csak ki ebből a rablóvárból, ebből a ganéjjal teli farkasveremből. Végigrohant a folyosón s lefutott a lépcsőkön. A vár szűk udvarára jutott. Körülnézett, látta, hogy Illye fut mellette mogorván.

- A lovakat! Az urakat! - parancsolta érdes hangon.

- Tudom, tudom, - dünnyögte Illye. - Várj itt. Az urak már kimenének. Csak az lovakat hozom.

Béla hevesen járkált az udvaron, hogy lehűtse indulatait. Öklében még bizsergett az ütés, még érezte a herceg arccsontjának kemény érintését, a szakálla puha szőrét. Meg kellett volna ölni, - gondolta, de azután irtózva eszmélt rá, mi lett volna, ha megöli. Gyilkosságba keveredett volna. Nem, majd találkoznak még. Isten segítségével kiűzi a tartárokat, visszatelepíti a kúnokat, hatalmat ad az uraknak s leszámol a herceggel, a kresztyénség gyalázatával, a vendégül befogadott menekülők megrablójával. Nem ököllel s nem késsel. Igy csak katonák, s parasztok számolhatnak, ő, a király nem. De sereggel, hatalommal, háborúval.

Illye, Tiván és Ernye jött a lovakkal. A vénember felsegítette a királyt s gyors ügetéssel kifelé lovagoltak a várból. Most még csak attól félt Béla, hogy a kaput bezárták, a hidat felvonták s kényre-kedvre a herceg foglya. Még abban is megakadályozza, hogy horvát földön s a Dunántúl sereget gyüjtsön. De szerencséjük volt. A kapuőrség csodálkozva nézte ugyan őket, s fitymálva gúnyolta dísztelen, hitvány, elnyűtt ruházatukat, azon is csodálkozhatott, hogy sem fülbevalójuk, sem gyűrűjük, sem övcsatjuk nincsen s a földönfutó királynak még a kardja is hiányzik, de talán azt hitték, sétára mennek. Ezért vigyorogva álltak félre s kelletlenül tisztelegtek.

Illye kiköpött.

A vár alatt a völgyben rátaláltak a lovászmesterre, ispánra, Detrére. Már messziről integettek s csodálkozva kérdezősködtek:

- Uram, mért parancsolál bennünket ide?

- Mért kérted el az ezüstünket, aranyunkat, nagyúr?

De látták, hogy a király komor és néma. Szinte úgy ült a nyeregben, hogy nem is látta, merre mennek, kik vannak a közelében s mit kiabálnak felé. Előreengedték hát s csapatba verődve ügettek utána. Suttogva beszéltek, találgatták, mi történhetett s hová indulnak. De egyikük sem tudott semmit, így hát Illyéhez fordultak.

- A herceg úr űnagysága kifoszta bennötöket, urak, - magyarázta Illye. - Elvöve mindönt urunktól is. Lássátok, nincs gyűrűje, fülönfüggője, öve, kardja, sömmije. És osztán a tiétöket is néki kelle adni. Azért mondám az ű nevében, urak, hogy eredjetök előre. Nem akarám, hogy a sötét német timnöcben rothadjatok, míg mindöntöket át nem adjátok néki.

- De miért? Miért? - hűledeztek az urak.

- Mert némöt, - tette hozzá magyarázatul Illye s visszaügetett Ernyéhez és Tivánhoz.

*

Ezt pedig Rogerius mester nagyváradi kanonok 1243-ban így írta meg tisztelendő Jakab úrhoz, a praenestei egyház püspökéhez intézett emlékiratában:

> *„... Az osztrák herceg, amikor a királyt kénye-kedve szerint hatalmában tartotta, megfontolt ravaszsággal azt a pénzösszeget követelte tőle vissza, amelyet a király egykor tőle kicsikart."*

Ez az az összeg, amelyet Endre és Béla még 1235-ben fizettetett Frigyessel.

„A király nem tudott addig kimenekedni kezéből, míg annak a pénznek egy részét készpénzben, másik részét arany- és ezüstmarhákban ki nem fizette neki. A másik rész fejében birodalmának három, az országgal határos megyéjét adta neki. És jóllehet az arany- és ezüstmarhák nagyobb értékűek voltak, a herceg mégis csak kétezer márkába számította őket a drágakövekkel együtt."

„A herceg megtudván, hogy futnak már mind a magyarok, nagy katonaságot gyűjtött és beküldte Magyarországba. És így a tatárok a Duna túlsó partját pusztították, a németek pedig az innenső parton zsákmányoltak s tehetségük szerint gyujtogattak a falvakban."

„Nem elégedett meg azzal, amit a királlyal tett, hanem ezektől (a menekült magyaroktól) *is követelt bizonyos pénzösszegeket. Mivel pedig a* (menekült) *németek és magyarok bővelkedtek pénzben és más értékekben, élt a jó alkalommal és gyalázatos módon az utolsó garasukig kifosztotta őket. És a szerencsétlen magyarokat mindenütt keserves harapásokkal nyelték el az éhes fogú vadállatok,* (Frigyes katonái) *azután pedig mezítelenül vetették és dobták ki őket a puszta földre..."*

Tizedik rész

1.

Egyöd bátya megkezdte a varsák és fenekesek följárását. A dolog nem volt éppen sürgető. Sok éven át ugyanolyan lassan, nyugodtan és vidáman végezte. Lenyúlt a vízbe könyökig, megragadta a fonott varsa fülét, azután beborította a csónakba. A kasból ezüstös dévérek, vaskos pontyok kerültek elő.

A csónak orrán kiöregedett, fekete kiskutya ült. Kócos hajában ősz szálak ezüstöztek. Ásított, nem azért, mintha unta volna a mindennapi munkát, melyet az öreg végzett, hanem mert esőre állt az idő és ez elálmosította.

- Vénülsz te is, Bátur, - dünnyögte az öregember, miközben a zsákmányt belerakta a kis bárkába. Külön a pontyot, külön a dévért. - Igy vénülünk, pajtás...

A kutya forgatta a fejét, mintha értené az öregember szavait. Az pedig a kiürült varsát visszasüllyesztette a vízbe, a megjelölt nádcsomó mellé. Aztán továbbhajtotta a ladikot nyugodt, öreges, békés mozdulatokkal. A Nap már jócskán felemelkedett az égen, a felhők gomolyokba verődtek s elúsztak Északnak, Kovazd vára felé. Meleg volt, a csáklyázó öreg homlokán verejték gyöngyözött. Levetette derékigérő ingét s bozontos, őszülő mellét szabadon sütötte a Nap. Néha megjelölt nádcsomók mellett haladtak el, de nem nyúlt le a vízbe, mert azok idegen varsákat jeleztek. Az egyik Kösidé volt, a másik Tormáé, a harmadik Mátéé, a negyedik Öcsödé és így tovább. Ő három nádszálat kötött össze sással s a kötésbe nádbugát tűzött.

A csónak lassan húzta maga után a barázdát s elérkezett arra a mélyebb helyre, ahol egy sor fenékhorog volt kikötve. Egyöd bátya elővette a katkát, feltekerte a horoginat s behúzta a csónakba. Vagy húsz horog volt az ínra kötve s hal is akadt rajta szép számmal. Hat nagy pontyot akasztott le a horgokról s két jól megnőtt keszeget.

Igy telt az idő. Mire a Nap delelőre ért, olyan meleg lett, hogy abba kellett hagyni a munkát. Helyet nézett magának a parton. Ekkor nádsuhogást, ropogást hallott. Csónak bújt ki az útvesztőből, Kösid ült a csónakban.

- Jónapot adjon Isten! - köszönt vígan. - Hát akad-e, akad-e?

Az öregember hangtalanul nevetett.

- Adjon neköd is. Az Öregisten megáldott. Hát a te vorsáid?

- Van, van... De ki kéne szállni.

- Éppen helyet keresek magam is.

Ahol a Feketevíz a Feketetóba ömlik, egy mély beszögelésnél partraszálltak. Lehevertek a sűrű fűbe s egy-egy darab köleslepényt majszolgatva várták, hogy csökkenjen a meleg. Fejük fölött gólyák, gémek keringtek a magasban, az égen fátyolszerű felhő úszkált, a levegő forró volt és nedves. Legyek és szúnyogok rajongták körül őket s a kutya dühösen kapkodott utánuk. A forró nyári csendben levél sem rezdült, csak nagynéha csobbant egy-egy béka, amint unalmában fejest ugrott a vízbe. Szitakötők libegtek a lehajló bokrok körül. És a terebélyes, százados fákon kívül semmit sem lehetett látni, a rengeteg erdő messze elterült a

látóhatár széléig s magábaölelte az egész világot. Beljebb, ott, ahol oly sötét volt s a fatörzsek úgy elmerültek a magas zsurlók és páfrányok között, a napsugár sem tudott áthatolni a sűrűségen. Mindezen túl talán nincs is semmi, nincs is világ.

- Hogy van a családod és a load? - kérdezte Egyöd.

- Istennek hála. Hát a tieid?

- Megvannak, megvannak.

- Te, Egyöd...

- No.

- Meggyütt Öcsöd fia.

- A brát?

- Nem a brát. A másik.

- No! - hökkent meg Egyöd s úgy elbámult, hogy még a szája is nyitvamaradt. Nagy bajúsza lecsüngött, mint a harcsáé, szeme lomhán pislogott.

- Kedég így van. A Bene.

- No!

- Az ám. Hogy má az este.

- Tyű, a fenébe! - rikoltott fel az öregember s megvakarta a tarkóját. - Hát az meg hutyún löhet? Hátszen meghala.

- No, ha meghala, hát akkor föntámada, - bólogatott Kösid komolyan. Nyitott ingéből kicsillant verejtékes melle.

Hosszasan hallgattak, gondolkodtak. A váratlan esemény meghökkentette őket. Nem tudták, mint vélekedjenek róla. Végre Egyöd bátya foglalta szavakba a kételyeit.

- Hát ez csak csuda, hallod-e. Mast osztán hutyún lösz? Amikor vót az a csúfság, hogy Hídvégön azt a lánrablást mívelték vala, osztán ottveszött szegény Szegyej fia is, meg az a hídvégi legén, Kamu ángyikájának a fia... ejnye no, hogy is hítták má... - Szítta a fogát, húzigálta bajuszát, az égre bámult.

- Nem Ettre?

- Fenét Ettre. Megvan! Dónát! Hát amikor ők ottveszének. Fizetött is akkor ölégtételt Öcsöd. Hát szóval, meggyütt.

- Osztán hutyún? Mit beszél?

- Én nem tom, a lányom mondi, ű látta. Vagy hogy a Gyóki. Látta, amikor Kovazd felül gyütt, csak úgy gyalogosan. Meg se üsmerte, aszondi, úgy megváltozott.

- Hát az üdő eljár, mink se maradunk olyanok, mint ötven esztendő előtt vótunk.

- Hát nem. De beszéld má tovább!

- Hogy má hazamönt vóna, osztán mast is odahaza van.

- Nem keresik rajta az embörhalált?

- Hát ha má egyször ölégtételt adott az apja, mit keressenek. De lá, akkor sem tudták, ki vót a gyilkos. Meg hogy vereködés vót, meg Kamu is csak hibás vót, mer mér nem adta a lányát. Kellött neki úgy ácsingózni az után a néhány bűr, meg marha, meg laó után? Igaz krösztyén nem áll a fiatalok elejbe. Ha má úgy megrontották űket, hatták vóna. Lá, mit tevött az ördöng.

- Hát biza, akkor sokat tevött, - sóhajtott keservesen Egyöd bátya s szomorú emlékeibe merült. - Mert lá, akkor vót az a nagy viher, meg tűz...

- Akkor. Hogy elmen az üdő...

Lassan eszegették a köleslepényt s az eget bámulták. Gyöngyszínű volt az ég, eső ígérkezett.

- Most meg valami Ambrus úr kerül ede, - szólalt meg Egyöd bátya. - Hogy má kerál űnagysága néki adá Voiszlót, meg Gyűlvészt, egészen Kovazdig. Még templumot is építenek.

- Ambrus úr? Miféle?

- Nem tom.

- Nyilván ott vala ű is abba a csatába, akit a tatárokkal vívott Béla úr.

- Löhet. Ha ugyan vót olyan csata.

- Igaz, az embörök sokat beszélnek...

- De eső lesz, gyerök, - kapta fel a fejét Kösid. - Rakjunk tovább, mer ejenkor meg szokott gyünni a haljárás.

Lassan, öregesen feltápászkodtak s a ladikjukba szálltak. Bátur is bekapaszkodott a helyére. Lábát keserves pofával vonszolta, mióta megöregedett, eső előtt szakgatta a köszvény.

2.

Bene csakugyan megérkezett. Kovazd felől jött a Várát-úton, gyalog. Lábán szakadozott kún *ötük*, testén ócska bőring, hátán koszlott farkasbőr, fején hasított magas süveg. Mennél közelebb jutott az ismert helyekhez s itt is, ott is rákösöntöttek az annyiszor látott erdők, dombok, vén fák, annál lassabban ment, annál nehezebb volt a járás. Végül Gyűlvésztől a faluig már csak ballagott. Felismerte a Sózót, ahol ősszel a sok asszony, leány a halakat sózza télire, a vékony, hosszú s lengeteg fahidat is, de már nem az a törzs feküdt rajta, ami akkor. Talán elvitte az árvíz. Mikor a falu alá ért, megdöbbent. Ez lenne Voiszló? - kérdezte bámulva. - Ezek nem azok a házak, nem úgy állanak s nem is a helyükön. Talán eltévedt. De hisz Kovazdtól csak egyenesen jött, ismeri az utat. És a Sózó is a régi helyén van. S a keskeny földcsíkok is, mint régen, csakhogy most Sille felől esik a kenderföld, akkor meg a déli részen volt.

Egészen elszomorodott. De azután csak nekiindult megint és most már kissé gyorsabban, izgatottabban lépegetett, hogy lássa, vajjon nem az ördög játszik-e vele, mint már annyiszor az életben.

Az úton szaporajárású, kis begyes, mezítlábas lányka sietett. Amint elhaladt mellette, halkan, tisztességesen köszönt és meggyorsította lépéseit. De vagy öt lépésről csodálkozva s töprengve visszanézett, mintha kutatott volna az emlékezetében s tovasietett. Bene nem ismerte a kisleányt.

Mikor azután a berenához ért, egy gyermekkel találkozott s megkérdezte tőle, ki fia.

- Én Jaksáé! - vágta oda a zömök kisfiú büszkén.

- Jaksáé? - örvendezett Bene. - Hát Öcsöd kendüt ismeröd-e?

- Ismeröm ám, de az nem kendü, hanem kende.

- Merre lakik?

- Gyere utánam, megmutatom.

Fürgén szaladt előtte, kis erős lábai peregtek, mint a kerékküllők. Közben folyton fecsegett. Honnét gyün a bácsi? Kihez gyün? Miért gyün? Meddig marad itt? Milyen csizmája van? Miféle süvege, inge? Ki hasította be a süvegét? Bene alig győzött felelgetni, pedig nehezére esett. Végre a kisfiú megunta a mogorvaságát.

- Mért vagy olyan mérges? - kérdezte.

- Mert eső lesz.

Erre azután nem tudott mit mondani.

Öcsöd kende háza is máshol állott, mint régen. Nem is olyan ház volt, hanem valamivel nagyobb, magasabb. De az ajtó előtt ott battyogott a szülike piszkos biklájában, kócos hajával, fogatlan,ráncos képével. Éppen befordult a házba, talán tojást vitt nagy óvatosan. Bene egy kis sótartó tukót adott a gyermeknek, az csodálkozva bámulta. Ilyen faragást még nem látott. Azután elfutott, otthagyva őt a ház ajtajánál.

Szíve hevesen dobogott, szeme szomjasan kereste a régi emlékeket. Dús gyümölcsösök burjánzottak köröskörül s most már felismerte a homokhátakat is, amelyeken a falu épült. De nagyon megváltozott minden. A házak kissé Nyugatra húzódtak, a bozót Kelet felől előrébb-nyomult, de Délről az erdő hátrább. Azelőtt egészen a házakig nyujtózott. És milyen különös, valami hiányzott a szemének. Most hirtelen rájött, hogy a vén vadkörtefa, amely alatt Györke apa szokott üldögélni.

Elszánta magát és belépett.

- Jestét adjon Isten, - köszönt illendően, mély, fakó hangon.

Pancsó banya éppen kifelé iparkodott a házból. A szakállas, különös idegen láttára meghőkölt, fogatlan ajka szaporán mozgott, szeme fürkészőn meredt az idegen arcba.

- Jestét - dünnyögte nyersen. - Kit keresöl? Mit kívánsz?

- Hazajövék - mondta lesújtva Bene.

- Mi? Mi? - hebegte a vénasszony. - Ki vagy, he? - Majd felsikoltott, száraz, csontos kezét a homlokához kapta, szinte megtántorodott. - Bene!

- Az - hagyta rá a férfi.

Erre a szüle jajgatni, sápódni, topogni kezdett. Húzta befelé az ingénél fogva s közben csodálkozva nézegette.

- Jaj, jaj neköm! Jaj, Ukkon atyám, Istenöm, Szűzanyám! Tudtam, megéröztem, megálmodtam! Egész nap röpdösött a szömöm. Mondtam is apádnak, hogy gyün valaki, akit nem is várjunk! Jaj, ülj hát le. Tarisznyád nincs? Lovad sincs?

- Sömmim sincs - sóhajtotta a férfi s átlépett a küszöbön, jobbra fordulva belemerítette a padkán álló bögrét a csobolyóba s egy korty vizet ivott. Majd körülnézett. A ház közepén kereste a tüzet, a belső falnál a fegyvereket, a földön a szőnyegeket. Mindez nem volt, a falon néhány tál, fazék, bögre függött, a mennyezetről egy-két keszkenő. A földön gyékény hevert.

- Igön - motyogta s megvakarta a homlokát.

Azután leült, maga alá szedte lábszárát és süvegét a földre helyezte.

E közben a vénasszony visítva kirohant a házból. Szétkiabálta, hogy megjött Bene. Öcsöd után is kiáltozott. Az ajtóban megjelent Bene ijedtarcú nénje, aztán eltűnt. Alkonyodott, a Nap sárgán, laposan sütött be az ajtón, kint tyúkok kodácsoltak, ludak gágogtak, tehenek bőgtek, kutyák ugattak vékony, szapora hangon. S innen-onnan emberi hang, különös, éneklő emberi hang verődött be hozzá. Nagyon fáradt volt, egykedvűen ült a gyékényen és várt.

Egyszer csak furcsa, idegen s mégis ismerős hangot hallott, Öcsöd izgatott, öreges hangját. Érezte, hogy a szíve elszorul, arca elsápad. Felkelt s mélyen meghajolt. Öcsöd állott az ajtóban. Hosszú pillantással nézett reá s ő is az apjára. Igen, Öcsöd volt. De milyen különös. Kerek fején hamuszürke a haj, bajusza lecsüng, szakálla is őszül. Lábszárig érő furcsa gatya van rajta, rövid vászoninge nyitva. Melle erősen hullámzik. És rebegő szemmel, kutatva, egy kissé gyanakodva néz reá. Végre felkiált:

- Fiam!

Bene mégegyszer meghajol, ujjait a homlokához emeli. Érzi, hogy erős kar fonódik a vállára, szőrös, különös, de mégis jólismert szagú arc dörzsölődik az arcához és a ráboruló mellkas hevesen megrázkódik. Igy tartja őt átölelve Öcsöd és ő Öcsödöt s úgy érzi, a szíve nagyon fáj és idegen helyre érkezett.

3.

- Ülj le - dadogja halkan s kissé túlzott nyerseséggel Öcsöd s lenyomja a földre. Mellé ül, hosszan nézi, fáradt, kicsiny ráncokkal körülhálózott szeme csillog. Sokáig nem szól, csak néz.

Közben a vénasszony friss tejet, köleslepényt s egy kosárka körtét tesz elé a gyékényre. Noszogatja, hogy egyék. Az apja is kínálja. Mohón issza a tejet és csodálkozik, milyen édes és zsíros, holott ő azt várta, hogy csípős legyen. Igen, ez friss tehéntej. Nagyon régen ivott friss tehéntejet. Leveszi a szájáról s belenéz. Harap a lepényből, nézegeti.

Azok nem tudnak szólni semmit, csak ülnek, bámulják az alakját, ruháját, szája mozgását, szomorú, kedvetlen szemét. Összenéznek és elkomolyodnak.

Valami van közöttük, amit kerülgetnek, de amire mind a ketten gondolnak. Öcsöd nyilván nem akarja a fiát emlékeztetni rá, Bene meg az apját kíméli. Hát mind a ketten úgy tesznek, mintha az evés miatt hallgatnának. De amikor Bene a tejet megitta, a lepényt is megette és kiválasztva egy sárga, illatos körtét, beleharap, Öcsödnek szólnia kell.

- Sovány vagy - mondja sajnálkozó hangon s összecsípi a szemét, fejét féloldalvást billenti, hogy jobban lássa Benét.

- Sovány? Mindig ejen szoktam én lönni.

Száján lecsurog a körte leve. Édes, illatos, puha. Elszomorodik tőle, térdére csüggeszti a kezét s maga elé bámul.

- No! Talán nem jó az körtve? - kérdezi a vénasszony.

- Jó, jó, nagyon jó... - felel Bene s megint beleharap, hogy lássák, mennyire ízlik. Pedig elkeseredett tőle a szája, szívére valami nehéz bánat telepedett, nem tudja, mire emlékezteti a körte édessége, puhasága.

- Hát osztán ez meg mejen ruha rajtad? - kíváncsiskodik Öcsöd s két ujjával megfogja a bőringet, morzsolgatja, tapogatja. - Hon viselnek ejent?

- Ez? Ez csak olyan *külmek*.

- Hutyún mondod? - bámul el Öcsöd.

- *Külmek*, vagy *kilmek*. Szóval: imög. Ejent viselek az kúnoknál.

Az arcokra csodálat és tisztelet terül. Bólogatnak, suttogva ismétlik az ing nevét.

- Hát, akkor te a kúnok közt is jártál - noszogatja Öcsöd. - Furcsa ruhájuk van. Még a csizmád is más. Miféle csizma ez? kún?

- Ez is csak olyan - vet közönyös pillantást a csizmájára Bene s fordít egyet-egyet a lábán, nézegeti, mintha most látná először. - Némelyek *szijmásznak* nevezik, de igazában *ötük*. Erre osztán még fön szokták húzni a *kepist*. De azt inkább csak az asszonyok, hogy ne mocskolják a szép, cifra *ötüket*.

- Hát csak csudálatos helyekön járhattál, fiam - ámuldozik Öcsöd. Megint nem tud mit mondani, csak ül, töpreng, csóválgatja a fejét, nyalogatja a szájaszélét, húzgálja a szakállát. Ugyan hogy is beszéljen ezután ezzel a sovány, keményarcú, szomorúszemű, hallgatag férfival? Ez nagy utat bejárt, sokat látott, sok baja is lehetett, ennek minden olyan szegényes, kisded. Lám, milyen bőringe van, milyen cifra, különös, rövid csizmája, nem is csizma, hanem *ötük*. És a süvege is milyen más. Magas, oldalt hasított süveg. Felveszi, forgatja, nézegeti, még meg is szagolja.

- Ez meg mi? - kérdi.

- Ez a *takkie*.

- Mi?

- Takkie. Igy mondják. Jó, mert védi az embör fejét a csákánytól.

- Hát, izé... tik csákányt használtatok? Má azok, ahol te voltál.

- Csákányt.

Öcsöd megint bólogat, azután, nem tudván mit mondani, ráripakodik a vénasszonyra, hogy menjen dolgára, lássa el a teheneket.

- Éppen kisborjúnk vagyon - magyarázza Benének szerény büszkeséggel. - Szép kis bikaborjú. Nem akarod látni?

- Dehogy nem.

Felkel s kimennek a ház elé. Egy fához kötve szelíd fehér tehén kérődzik, borja ott áll szétvetett lábakkal a hasa alatt és szopik. Ugyancsak dögönyözi, ökleli az anyját. Körüljárják, nézegetik, Öcsöd meg is tapogatja, megveregeti. A tehén lesunyt fejjel ámulja az idegent, tág orrlikkal szívja be a szagát és fenyegetően gurrog.

- Szép kis bikánk vagyon, az ám! - kiált fel Öcsöd, a borjút dédelgetve. - Majd kimessük, tinó lesz belőle. Azután ökör. Szántsunk rajta. Mert, tudod, ezök a miheinkek most irtottak egy részt az erdőből, arra... arra Hídvég felé, osztán föltörtük. Oda most kölest vetöttünk, szép sárga, lesz a télre elegendő. A kendör meg amoda vagyon most, Sille felé. Tán láttad is, ahogy gyüvél. Merről gyüvél?

- Kovazd felől, a Várátúton.

- No, mindjárt gondolám.

Megint nem tudnak beszélni, csak állnak, nézik nagy figyelemmel a borjút, meg a tehenet.

- A loakat most Jani, meg Pali őrzi - folytatja akadozva, csendesen Öcsöd. - Tod, amikor vót az a nagy viher... Mennyi üdeje is? Haj, Ukkon, de régön is vót, hogy elmen az üdő... Hát még vártunk tiktöket egy darabig, de osztán elsirattunk, fiam, meg a másik kettőt is... Hogy má hármat, mert szegén Gál, Szegyej fia, meghótt. Másnap meglelék a nagy sárba, vízbe, aki a vihar után marada. Hát osztán, amikor eltemettünk, úgy vót, mintha tiktöket is eltemettünk vóna. De a másik kettő el is veszött egészen. Ernye, meg Döme, a pajtásaid. Ugyan, mi lett velük?

Benében felkavarodik minden. Torkát elszorítja valami: a temetésre gondol. Most hát tudja, ki volt, aki jajgatott. Gál volt. Nem hiába botlott meg a lova. Erről Csilling jut eszébe s még jobban elnehezül a szíve. Elfordul, ballag néhány lépést, azután apjához fordul, hogy valami vigasztalót mondjon.

- Ernyével találkozék Kő monostoránál. Amikor a kúnokat térítötték.

- Ugyan! - kiált fel Öcsöd. - Kő monostoránál. Hol vagyon az?

- Lent, a Duna alsó folyásánál. Ott tériték a kúnokat, akik bégyüttek nagy haddal, osztán később megen kimenének. A kerál is ott vala akkor. Ernye a kerál seregében vala.

Öcsöd szája szinte kinyílik a csodálkozástól, kíváncsiságtól, örömtől.

- Hát akkor talán életben vagyon! - kiáltja. - No, majd megmondjuk az anyjának. Szegény, úgyis annyit bánkódik azűte. Hát vaj Dömével mi lett?

Most már bizonyos, hogy Bene ezt is tudja. Nagyon meglepődik, amikor a fejét rázza s hallgat.

- No, ha Ernyét láttad, akkor Döme is él - bizonykodik Öcsöd. - Tán ű is ott van valahol, a kerál körül.

Ismét visszamennek a házhoz. Bene nénje tüzet vetett az ajtó elé, körülülik. A Nap már leszállt, felcsillantak a csillagok is, Hídvége felől lassan emelkedik a Hold ferde tükre. Békésen bólogatnak a vén fák, a vízen békák zenélnek, halkan, mintha ezüstszál csillogna, belevegyül egy citera pengése. Valahol dalolnak. Öcsöd kutyája is előkerült, hogy megkezdje éjszakai szolgálatát. Morogva kullog az idegenhez, de látva, hogy a gazda szívesen beszélget vele és a tűzhöz ülteti, nem vicsorog, inkább vizsgál. Megszagolgatja az idegen ruhát, fekete bogárszemével jól megnézi a jövevény arcát, tekintetét, azután megunja és lefekszik. Bolhászkodik. Bene csak nézi, nézi a kis kócos, fekete kutyát és elkomorodik. Szava elakad, szemét behunyja.

- Igön fáradt lehetsz - mondja Öcsöd résztvevőn. - Ne is soká üldögéljünk ett, mer maj gyünnek a kíváncsiak, hogy lássanak, osztán nem alhatol. Majd hónap. Nem feküdnél le?

- Nem, nem vagyok álmos - tiltakozik Bene, hogy ne maradjon egyedül. Igy, a tűz mellett, emberek között mégis könnyebb. Az imént úgy érezte, felkerekedik és világgá megy. Mit keres ebben a faluban? Idegen itt minden. A fák közül sokat nem ismer, sok régi fa kidőlt. Az erdőt is irtották, megnőtt a szántóföld. A házak odábbvonultak a dombokon s nem úgy állanak, mint akkor. Találkozott egy fiúcskával, Jaksa fiának mondta magát, ő nem is ismeri. Egy hegyes, szaporajárású kislány ment előtte az úton, köszöntötte, ránézett, azt sem ismeri. Mit keres ő itt? Még a beszéde is olyan szokatlan, idegen. Eddig azt hitte, ormánköziesen

beszél, emlékezetében úgy élt és hangzott az ormánközi beszéd s most érzi, az nem ilyen volt. Azaz: ilyen volt, de mégis más.

- Beszélj valamit - kéri végül Öcsödöt s a tűzbe bámul. - Mi történt *azóta*?

- Hát, fiam, sok mindön - fohászkodik neki Öcsöd örömmel, hogy a kérdésre felelhet. - Nem is tom, hon kezdjem. Hát, ahogy látod, a falu egy küssé odább húzódott. Amikor az a nagy tűz vót, majd mindön ház leégött. A loak is velággá futottak. Csúnya éccaka vót. De má másnap hozzáfogtunk, hogy röndbetegyük. Nagy sírás-rívás vót, sok állat elveszött, akkor hozták haza Gál holttestét is. Mink embörök meg összveültünk, osztán megbeszéltük, mit hutyún kell mívelni. Legelébb is eltemettük szegén Gált. Isztróból hoztunk papot, Ábrám segétött néki, ű lóbálta a füstölőt. - Félszemmel Benére sandít, hogy lássa, milyen képet vág Ábrámhoz. De Bene arca közönyös és szomorú marad, szeme egykedvűen borong. - Szóval, igön szép temetés vala, a sírja ott van a Cser felé, már meg is feketödött rajta a csónak, akit fölibe állítottunk. Mikor ez megvót, hozzáfogtunk a sok szemét, romhalmaz elhordásához. No, vót munka ölég. Még a gyermökcsék is velünk dógoztak. De hát meglett, osztán most így van ni. Csak odább mentünk, mondom, mert némelyik családnak nem vót jó úgy, ahutyún vót. Meg is közelébb is vagynak a házak, nem kell annyit caffogni, ha egyikbül átmen az embör a másikba.

- Hát még mi vót? - noszogatja tovább Bene.

- Hát más nagy dolgok is történtek - folytatja mély lélekzetet véve s belehevülve a beszédbe. - Az történt, hogy Ábrám pap leve, má fön is szentölték. Odabé lakik Isztróba, igön jó dóga vagyon, okos embör, *ekkora* könyveket búj! Néha meggyün, osztán beszél az emböröknek mindönféle szent dogokat. Igön érti. De nem gyün olyan sűrűn, mint azelőtt. Hát azt sem tudod, hogy Ambrus úr gyün ede, eztán néki adjunk az adót? Műte Kovazd vára úgy leromla, mert a vitézök elmenének a nagy háborúba Bertalany pispek úrral, sönki sem törőde vele. Azelőtt se nagyon javétották. Azt mondik, ott is hagyják egészen, máshol épétenek. Soklóst épétik erősen, javétik, röndözik. Hát itt osztán templumot akarnak állétani, azon a nagy dombon ott, a haraszti végnál. Meg klastrumot. Jó is lesz. Ábrám idekerül akkor, a maga falujába.

Bene hallgat, bólogat. Öcsöd meg már szinte magának mesél.

- Halál is vala, az öreg Györke apát eltemettünk. Igön vén vót má, alig tudott járni. Anyám gyógyétgatta, füstölte, de nem használt. Öregség ellen nincs orvosság. Ott pihen szegén a bódog föntámadásig Gál mellett. Hát ennyi mindön történe azűte... Az egyik húgocskádat meg elvövé egy bessenci gyerök, tám ösmeröd, Fúttó-gyerök, Máté nevezetű. Három menyecske is került. Az egyik Kőhiricsrül, a másik kettő meg Bessenciből. Igy szegén Gál jegyöse ett van most, a faluba, mer ide hozták asszonynak. Má gyeröke is van, kettő. Szaporodnak. Tavaly meg rossz vót a halászat, mer az a nagy szárazság vót, osztán sok apróhal elveszött. Alig vót dóguk az asszonyoknak a Sózón. Meg osztán vala egy olyan kemény telünk is, hogy a farkasok ott jártak a falu körül. Szét is téptek egynéhány kutyát. Fejszével mentük rájuk. Egyödék gyerökük, a Pali meg nyíllal akará meglőni az egyik vén kanfarkast, de rosszul találá, alig tudunk megmönteni a fogai közül.

- Van-e sok lovatok, barmotok?

- Van, hála az Öregistennek. Meg gyisznunk is. A mokrád most Sille felé van, mert a régit fönszántottuk, hogy megirtottunk az erdőt, ne maradjon az a sarok üresen, meg osztán a gyisznók is bejártak a kölesbe, nem löhetött őrizni tőlük. Hát ennyi mindön történt, fiam! Még elmondani is sok.

Meg is pihen a sok beszéd után.

- Hát veled mi mindön történt? - kérdezi azután Benét, kíváncsian függesztve tekintetét a férfi egykedvű arcára.

- Sömmi - feleli Bene. - Valék kúnok között, tatárok között...

- Tatárok között? - üti fel a fejét Öcsöd. - Hát vaj csakugyan tatárok valának?

- Ők osztán azok.

- Osztán mejenök vótak, hallod-e? Egy üdőbe sokat beszéltek róluk, de hittük is, nem is. Én mindég azt mondtam, a némötök ellen méne a kerál. Meg Bertalany pispek úr is László espán úrral. Vótak ott Kovazd-beliek is. De hogy osztán hazagyüttek kardcsapás nélkül, csak hírbül hallánk valamit. Mejen szörzet az a tatár?

- Csak olyan, mint a többi. Éppen hogy nem ösmer jorgalmat.

- Hát ugyan melyik ösmer, ha egyször csatázik? Osztán mit láttál köztük?

Bene elgondolkozik. Emlékezetében esztendők zűrzavara kavarog. Itt egy arc, ott egy éjszaka, amott egy lovas, amott egy templom ledőlt tornya. Hosszú hallgatás után felel:

- Sömmit.

4.

Futótűzként terjedt el a hír, hogy Öcsöd fia Bene hazaérkezett. Az emberek nem hitték, azután ámuldoztak. Ki látta? Gyóki, Jaksa lánya. Megismerte.

- Jaksa lánya? - hümmögtek az öregek. - Kislány vala még ű, amikor az a dolog történt.

- Kislány, kislány, mégis megösmerte.

Csoportokba verődtek asszonyok, emberek, vitatkoztak. Előkerült Gyóki is. Nem lehetett olyan nagyon kislány, tíz tavaszt is láthatott, hiszen már nagy lány, eladó. Szemérmesen vonogatta a vállát, pirult, nevetgélt.

- Megösmerted Öcsöd fiát? - kérdezte az öreg Egyöd.

- Meg én! - bizonykodott erősen Gyóki. - Sütétbe is megösmertem lönne.

Többen nevettek.

- Osztán mejen? - kíváncsiskodott lázasan Pál felesége.

- Hát olyan szép, dörék embör. Szakállas, barnaszömű.

- Mégis csak ű lesz! - kiáltották többen, mintha szép, derék ember, aki szakállas is, barnaszemű is, csak ez az egy lett volna a faluban.

- Mejen ruhába láttad? - firtatta szinte a nyálát csordítva Pál felesége.

- Hát olyan izésbe... Valami furcsa csizmája vót, eddig ért ni - mutatta meztelen, gömbölyű, naptól barna lábszárán Gyóki. - Osztán ejen magos süvege vót, ett ódalt béhasétva, ni. Az ünge meg bőrbül való vót, ejen rövid, ni.

Mind mutogatta a magas süveget, a derékig érő rövid inget.

Gyókinak nagy volt a diadala. Mert az öregektől a lányokhoz ment. Elvégezvén a napi munkát, egy csapat lány a gilvatermő göcsökön ült s a citerát, damborát pengető legényekkel évődött, egy másik meg kiment táncolni a játszóhelyre. Gyóki végigjárta őket, mindenütt körülállták, húzták-vonták, száz kérdéssel zaklatták. Gyóki egy fejjel nőtt, telt keblecskéje egy ujjnyit dagadt. Mindenki csodálta, hogy ismerhette meg ennyi idő után s olyan idegen ruhában, hiszen tízesztendős lehetett, amikor Bene azt a dolgot művelte.

Mikor a valóság kezdett kialakulni, Egyöd, Kösid, meg Jaksa felkerekedett, hogy meglátogassa a kendét. Valami dolguk van - mondták. Egyenként szállingóztak a ház felé.

A tűznél Öcsöd ült magában. Először Egyöd bátya cammogott oda, jóestét kívánt. Úgy tett, mintha nem csodálkoznék rajta, hogy nem látja Benét. Öcsöd meg úgy tett, mintha nem tudná, miért jött Egyöd. Hellyel kínálta az öreget, érdeklődött családja és lova felől, néhány szót ejtett a kölesről, kenderről, halászatról, meg hogy szarvasnyomra bukkant. Egyöd felelgetett, véleményt mondott. Kis idő multán megérkezett Kösid. Vidáman köszönt, leült, a szokásos kérdések és feleletek után nagyhangon elmondta, hogy milyen kis ördög az unokája, már beszél. Csakhamar ott termett Jaksa is, hosszú, csontos alakja hirtelen bukkant fel a homályból. Megsimogatta a kutyát, beszélt hozzá s nevetett, amikor a kis Buksi trüsszögve dörgölőzött hozzá. A három férfi oldalát úgy fúrta a kíváncsiság, hogy alig tudott szólni.

- Hát a fiam meg hazagyütt - mondta ki végre a megváltó szót Öcsöd s diadallal körülnézett.

Egyszerre hökkentek meg mind a hárman.

- No!

- Hát csak igaz!

- Meggyütt. Hanem bément, osztán alszik, mert igön megfáradt. Nagy utat teve. Kovazd felől gyütt, de csak úgy gyalog.

- Hát mégis csak megösmerte a Gyókica - bólogatott Egyöd bátya.

- Osztán mejen?

- Hát csak olyan. Sovány, törődött, meg mintha szomorúnak látnám. Fáradt is. Heába, sok helyen járt, sokat látott, sok baj érhette.

Igy hát bele kellett törődniök, hogy nem láthatják. Majd holnap.

- Megnízte a tehenet, meg a borjút - dicsekedett Öcsöd. - Körülnízött mindönt. A tehén is, meg a borjú is igön tetszött neki, szépnek találá. Kedig ű csak sokat látott!

Másnap Bene még fáradtabb volt, mint az este. Nehezen kelt fel, tagjait mintha összetörték volna. Lustán cammogott ki a házból, tejet ivott, váltott néhány szót Öcsöddel, megnézte a gyümölcsöst, ismerkedett a kutyával, szemügyre vette mégegyszer a borjút, de a faluba nem ment. Öcsödnek dolga volt, de délben ismét hazatért. A kende suttogva kérdezte a szülét, vajjon beszélt-e a fia s mit beszélt. A vénasszony sápódott:

- Nem beszél az, hallod-e, valami nagy kű nyomja a szívit!

Hallgatagon kanalazták a köleskását. Bene kelletlenül evett, alig szólt egy-két szót, amikor Öcsöd az időjárásról beszélt. Meleg volt, sűrű felhők gomolyogtak az égen, a fák esengve nyujtogatták karjaikat, az eső a levegőben lógott. Ilyen forró, esőváró nap volt az is...

Mikor kettesben maradtak, Öcsöd maga után intette Benét s a gyümölcsösbe ballagott. Sárgarigók tilinkóztak, gébics csattogott a fákon. Két kisfiú körtét keresgélt, arcuk maszatos volt a gyümölcs levétől.

Egy terebélyes diófa illatos koronája alatt leültek a fűbe. Öcsöd hosszas hallgatás után szólt:

- Hát, fiam, most mit akarsz tenni?

Bene még erre nem gondolt. Hallgatott, töprengett.

- Hát dógozni kell - mondta.

- Biza, dógozni kell - hagyta rá az apja. - Halászni kell, az erdőre kell járni, szántani is kell, aratni is kell... Összve kell gyűjteni azt a kicsit, amire az embörnek szüksége van e földi életbe.

- Hát majd halászok, gyűjtögetök, szántok, aratok, amit kell.

- No jó - bólintott Öcsöd. - Hát osztán hutyún leszünk az asszonnyal?

Féloldalvást nézett rá, mint halászó gém a vízre. Bene arcán azonban nem látott semmi különöset. Elnézelődött a fák között, bámulta a szálló felhőket, figyelte, amint egy csilling-madár vijjogva lebeg az égen, fehér szárnyaalja villog a sötét felhő hátterén. A meleg szél erős víz- és növényillatot hömpölygetett.

- Azt tod, hogy Verág férhön ment?

- Okosan tevé.

- Ott vették el, Hídvégen. Odahaza maradt. Ma gyerökei is vannak. Két leánykája, meg egy szép gyeröke. Dógos, csöndes asszony, nincs vele az urának sömmi baja.

- No, hála Istennek - helyeselt Bene s elmosolyodott.

- Kamunak meg akkor elégtételt fizettem, megegyeztünk öt tinóban, ötven nyestbűrben, meg tizenöt farkasbűrben. Igy osztán békesség vagyon. De hát most, hogy hazagyüvél, neköd is családra kell gondolnod. Nem élhetsz így. Vagyon itt egy-két eladó lány, vagy, ha nem tetszik, nízhessünk máshon. Akár Hídvégén is. Tod, a nagyanyád mejen fívelő, majd szöröz ű neköd feleséget.

- Hát nem olyan sürgető, még várhassunk. Elébb kifújom magam.

- Jó, jó, nem is hónap. Csak mondom. Én nem tudhatom, mi vót, hutyún vót, míg nem vótál etthon, bizonyosan vót asszony ett is, ott is, tám gyerök is...

- Vót, vót, az embör nem tarthati meg magát.

- No, hát ami vót, vót. Most etthon vagy, mert biztosan magad tudtad legjobban, hogy haza kell gyünnöd s mér kell hazagyünnöd. Jobb is. Itt van ez a szép kis főd, a szép erdők, vizek, a szép falu, az embörök most is azok, akik vótak, az Öregisten Napja lesüt reánk, ha kegyös, még ennünk is vagyon mit... Csak dógozni kell. Osztán, ha úgy gondolod, hogy asszonyt níznél magadnak, csak szólj. Nehogy az ördöng megen talponálljon bennünk, mint akkoriban. Szépen, békésen megnézzük, megalkudjunk, osztán má összeröffenhet is a falu, indulhat a kaláka, épülhet az új ház.

Mosolyogva, biztatóan tekintett a fiára. Bene is elmosolyodott, de a mosolya olyan volt, mint mikor az öregember türelmesen hallgatja a gyermek csacsogását.

5.

Megvárta az alkonyatot s elindult, hogy a falut köszöntse. Lassan ballagott, meg-megállt egy ház előtt, illően köszöntötte az embereket s mosolygott, mikor a csodálkozó kérdések elhangzottak:

- Nézd má, Öcsöd fia! Hát meggyüttél?

Körülvették, nézegették, kérdésekkel halmozták el. Mindenről akartak hallani. Merre járt, mit látott, mit művelt, milyen a kerál, hogy volt az a csata a tatárokkal, igaz-e, hogy kutyafejük van, gyermeket esznek, embervért isznak s úgy élnek, mint az állatok? Hát a kúnok hogy dúlták fel az országot? Van-e még nép, ki műveli a földet? Kikből lesznek a katonák? Bene alig győzte hallgatni, felelni meg éppenséggel nem tudott. Hát a tatárok is csak emberek, nagy dúlást míveltek, de háború volt. A kúnok is felgyújtottak, amit tudtak, mert a kánjukat megölték Pesten. Vége-hossza nem volt a sóhajtozásnak, felkiáltásoknak, sápódásnak, csudálkozásnak. Bene eleinte alig-alig tudta elviselni, de lassacskán engedett a közönye s elmondott egyet s mást. Megemlítette például a tevéket. Ettől tátva maradt a szájuk. Tán nem is lelkesök azok, hanem ördöngök! Azt is elmondta, hány ezer meg ezer birkájuk, barmuk, lovuk van a kúnoknak, meg tatároknak. Egy-egy nyáj kétezer birkából áll, *otárnak* hívják. A juhász meg *atamán*.

- *Atamán*... - ismételték csodálkozva, nevetgélve. - Hát a juhász nem juhász?

- *Atamán*, vagyis öreg ember. A bujtár meg *kasibár*.

Ilyen meglepő, csudálatos, gyakran értelmetlen dolgokat mondott. A legények a vállára csapkodtak, örvendeztek, nevettek, ugratták, hogy felülkerekedjenek. Mert Bene volt a falu hőse, a diadalmas. Még jó, hogy elég kedvetlenül s közönyösen viselte az ünneplést, mert csúnya gyűlölséget, verekedéseket támasztott volna.

Minden házba behívták, megkínálták hússal, kásával, még bozával is. Pál tudta, hogy nagyon szereti a halat, hát kiválasztott egy szép csukát és parázson nagyhamar megsütötte. S mindenütt lelkendezve kérték, ne haragudjék, szegények ők, csak ezzel tudják megkínálni.

De már a játszóhelyre nem ment ki, pedig hívták a fiatalok s noszogatták az öregasszonyok is. Arra gondolt, neki családja van valahol, nagyon messze. Többé nem láthatja ugyan, meghalt az asszony, a kisfiú, a kutya is meghalt, de azért valahol vannak. Nem illik hát neki a játszóhelyre menni, lányokkal évődni, legényekkel kötődni, játékban gyönyörködni, virágdalokat énekelni. Hadd pengessék a damborát, énekeljék a dalokat, ugrassák egymást találós kérdésekkel, fiatalok, övék a világ.

Este megint ellátogatott egy sereg öregember, családos férfi a kendéhez, körülülték a tüzet, iszogatták a bozát, majszolták a köleslepényt, tereferéltek, kérdezősködtek. Lassanként Bene lett a társaság közepe, mind őt akarták hallani. Öcsöd keble dagadozott. Majd csak lábrakap a fia, kipiheni magát, munkához lát. És ilyen tapasztalt, nagy földet bejárt, mindenhez értő, szinte az egész világot, minden népeket ismerő férfi szép lányt vehet, jómódút. Ahogy Benét figyelte, látta, hogy szeme csillog a bozától és a hangja is elevenebb, az arca is vidámabb.

Aludt, evett, járkált, elmélkedett, nézelődött, üldögélt - ez volt most az élete. Közben szüntelen attól félt, hogy az apja szemrehányóan tekint reá, hátamögött mogorván összevonja a szemöldökét, haragszik a tétlensége miatt. Egyszer megjegyezte, hogy elmehetne valaki följárni a lépeket az erdőn, mert fáj a dereka. Bene úgy tett, mintha nem hallaná s Öcsödnek magának kellett az erdőre mennie. Ez fájt neki, de nem tehetett róla. Mit keres ő az erdőn, a lépek körül? Az ember megél, amíg az Öregisten akarja, ha meg nem akarja, hiába minden.

Olyan semmi az emberélet... Mint a szúnyogé. Jön egy nagy vihar, egy erős jégeső, lecsap s volt, nincs. Sárbahull, összetörik. Míg a napfényben szálldos, rezgeti csillogó szárnyacskáit, azt hiszi, övé a világ... Mint a játszótéren cicázó, nevetgélő, daloló virágkoszorús lányok.

Lassanként észrevette, hogy a faluban minden úgy folyik, mint régen. Pancsó banya körülbattyogta a háztáját, felkutatta a tyúkok tojófészkeit s keblébe dugva néhány tojást, leste, vajjon nem veszi-e észre valaki. Hitte, hogy nem. Legények-lányok vellafával a vállukon mentek sarjút gyűjteni, kérdezgették, mit mutat a tenyerük. A férfiak legeltettek vagy kimentek a vízre, erdőre halászni, vadat fogni, gyűjtögetni. Az asszonyok a lenföldön dolgoztak, fülencsét szeleltek, csicseriborsót töltögettek, az aszalóban gyümölcsöt aszaltak, gyermekekkel vesződtek. Este Öcsöd körüljárta a falut, megfújta tülkét, bezárta a gyepű berenáját. A házak között lovak, tehenek legelésztek. Isztróból elhozta a szél a ringó harangszót, kigyúltak a tüzek, bográcsban főtt a köles, parázson pirult a hal. Pengtek a damborák, zengett az ének, kacagás, hogy aztán lassan elcsituljon minden s a kis házak, a dús gyümölcsösök, a susogó nádasok és erdők felett kiragyogjon a Hold békés ezüst fénye, felcsillanjon a Szalmatolvaj csillaggal behintett útja. Bene lassanként ráismert a hangokra, a házakra, fákra, tehenekre és kutyákra. Csak éppen ezek a kutyák ismertek még őrá nehezen. Ha a szagát megérezték, vadul csaholtak, rárontottak, le akarták marni. Csak ha rájuk szólt, értették meg a szavát s hagyták békében.

Vasárnap a falu nagyrésze fölkerekedett, gyalog, lóháton, csónakon átment Isztróba misére, létániára. Alkonyatkor tértek vissza, vidáman, megbeszélve a hallottakat, híreket. Kikkel találkoztak, milyen beszédet mondott Taddeusz atya, vagy éppen Ábrám. Mert Ábrám is beszélt. Beléavatták az égi titkokba s ő nyilatkozott. Szavait meghányták-vetették s megállapodtak abban, hogy jó pap lesz, ha felépítik a voiszlói templomot.

Bene Isztróba sem ment el. A vasárnap csendjében a gyümölcsösben hevert, feje alá tette a kezét és merengett, emlékezett, szundikált.

Öcsöd azonban egyre nyugtalanabb lett. Összesúgott a szülével s kérdezgette, mi baja lehet a fiának. Attól tartott, egész életére megrontották. Beteg. Csak jön-megy, hallgat, ha beszélnek hozzá: mosolyog. Nem dolgozik semmit. Tehetetlen. Igaz, hogy nem olyan komor, mint amikor hazajött, de szívesen van magában. Lányt sem akar nézni. Hát így vénül-e meg asszony nélkül? Nem lesz unokája Öcsödnek? Ábrám - pap. Barát. Isten szolgája. Bene pedig beteg. Szerencsétlen házasság volt az övé, a felesége szülés után gyorsan meghalt, láz vitte el. Benével is szerencsétlen. Az a sok villongás, versengés Ábrámmal, azután a hídvégi dolog... Most pedig, tessék, hazajön, az ember azt hinné, vége minden gondnak, bajnak... De csak lézeng, házasodni nem akar, dolgozni nem tud... Örökre megrontották szegényt.

A szüle nem tudott semmi okosat. Füveket égetett, szállóigéket mondott, megtett mindent, amit a tudománya engedett. Azonban úgy látta, hogy míg valamelyik lány meg nem eteti vele titokban a szőreszálát s rá nem olvassa a bájolást, nem szabadul meg a betegségtől.

Erre pedig nem volt Öcsödnek semmi reménye.

Igy lassanként mogorvaság, kelletlen hangulat, oktalan düh uralkodott a házban. Öcsöd elment Isztróba is, gyertyát gyujtott a Szűzanya szobra előtt, imát mondatott Benéért Ábrámmal, de azután beletörődött az állapotba. Kerülték egymást, szemüket lesütötték, mint akik titkolódznak, a látogatók elmaradoztak, a lányok-legények elfeledkeztek Benéről. A falunak csak olyan lakója lett, aki bolond módra él, kún öltözetben jár, keveset beszél, többnyire egyedül van, dolgozni pedig nem tud... Beteg. Már észre sem vették, hogy közöttük van. A gyermekek sem fordultak meg utána. Megszokták mint a különös fajtájú ebet, mint a tarka lovat. Öcsödnek tarka lova van, nem húz, kancára nem néz, komor csődör. Hát ilyennek is kell lennie...

Ezt észrevette Bene is, tudomásul vette, belenyugodott. Igy is jól van. Az ember élete olyan hitvány, repked mint a szúnyog a napfényben, jön a vihar, a jeges eső sárbaveri és vége.

6.

Egy nap Jaksa loholva jött Pancsó banyához. Lovát kiverte a Dobroc, csináljon valamit, gyógyítsa meg, nem lesz hálátlan.

A szülike nyomban felpattant, kivirult. Összeszedte a szükőkben, zacskókban őrzött hétféle füvet, magára öltötte piszkos, szakadozott, százesztendős gúnyáját - senki sem mert hozzányúlni, nehogy a bűvös erő ártson - s elbaktatott Jaksához. Bene hallotta a panaszt, látta a sürgölődést, nem törődött vele. Dobroc verte a lovat, tesznek „első tüzet", áthajtják a füstjén s meggyógyul. Tudott ő efféle gyógymódot maga is, de mi köze neki Jaksa lovához?

Estefelé megérkezett a vénasszony s fogatlan száját szinte kétségbeesetten mozgatva motyogott, suttogott magában. Képéből kivetkőzött, derekát fájlalta, nyögött, sóhajtozott, olyan volt, mint akit megvertek.

- Mi bajod? - mordult rá Bene. Ott ült a ház elölt egy lókoponyán s az esti égboltot nézte.

- Jaj, jaj neköm! - sápódott a szüle s összecsapkodta a tenyerét, könnytelenül szipogott, horgas orra szinte az állát verte nagy szomorúságában. - Nem használ, nem használ! Érzöm! Máskor az ejen laó felvidul, szöme ragyog, látszik rajta, hogy az első tűz könnyétött rajta. Ez meg csak lógati az órát, szomorú, bergyákos, lerí róla, hogy nem akar megtisztulni. Igön megfogá az betegség.

Bene kelletlenül mondta:

- Mert nem tudják, mit kell mondani.

- Hát te talán tudod? - visított mérgesen a vénasszony s felé fordult, mintha meg akarná harapni. - Nézd csak! Nagyanyámtól tanultam a tudományt, ösmernek messze födön, ez meg itt ejenöket mond. Hát nem sül ki a szömöd? Mért nem mégy magad, ha jobban tod nálam, ha olyan tudományos vagy? Mért nevelöd a seggödet egész nap? Sömmit sem tösz, vízre, erdőre nem mén, dógozni nem akar, az asszonyokat elkerüli, csak lógati a fejét, hümmög, pislog, tétlenködik! Te, Ukkon lustája, dög, naplopó, tehetetlen, nem is vagy te embör! Csak bajt hoztál az egész falura, műte a velágon vagy! Csak ne is gyüttél lönne haza.

Bene elvörösödött. Nem szólt. De lassan felállt, elindult. Jaksáék felé tartott. Jaksa háza előtt ott állott egy csapat ember, asszony, még gyermek is. Jaksa a szomorú, kisebesedett pejt nézegette s hol a saját tarkóját vakargatta, hol a szomorú ló homlokát. Ott állott az öreg Egyöd, Kösid, Pál, meg Hestör, Zsuzsa, Gyöngy a két nagy fiával, még a kis lurkó is ott kíváncsiskodott komoly képpel, aki Benét az apja házához vezette. És keblén összefont karokkal, hátán lecsüngő vastag hajfonattal, mezítelen lábbal ott állott Gyóki is. Bene szeme végigfutott rajta. Csinos, izmos, barna, kerekképű, nevetőszemű kis leány, eddig nem is vette észre. De nem azokat nézegette most sem, ehelyett a lóhoz ment, megvizsgálta. Bizony, Dobroc verte meg szegényt, sebes volt a bőre, tisztátalan víz folyt a sebekből. Rosszkedvűen lógatta a fejét, szeme bús és fénytelen volt, farkát nem suhogtatta, még a lábát sem váltogatta. A ház előtt ott feketélt az „első tűz" nyoma.

Az emberek csodálkozva fordultak Bene felé. Mit akar ez itt? Mi lelte, hogy egyszerre olyan nyughatatlan? Mit tapogatja, nézi, húzza-vonja a lovat? Tán tud valamit? Ugyan, mit tudhatna azon az egyen kívül, hogy lézeng, kerüli az embereket, elbújik, ha nevetnie kell, asszonyra nem néz, dologhoz nem fűlik a foga?

- Tán biza tudnál valamit? - kérdezte gúnyosan Pál.

- Öreganyád itt vala már - figyelmeztette Jaksa.

- És azt mondá, nem segétt ezön sömmi.

- Majd meglássuk, - mondta Bene s parancsolgatni, tenni-venni kezdett. Némelyek gúnyosan nevettek.

Odament az „első tűz" maradványához, óvatosan szétkotorta a hamut és talált is benne néhány szem eleven parazsat.

- Fusson valaki szülémhön, de gyorsan s hozzon a hét fűbül még egy marékkal! - kiáltotta Bene olyan emelt, parancsoló hangon, hogy senkinek sem jutott eszébe ellenkezni. Gyóki már szaladt is, olyan fürge kis lába volt, kerek farán úgy csapkodott a pendely futtában, hogy Bene rajtafelejtette a szemét.

Maga a vénasszony jött vissza Gyókival. Kebelén, mint papok az imádságoskönyvet, féltve, áhítattal szorongatta a füves zacskót. Ám a képe cseppet sem volt áhítatos! Inkább mérges volt, elkékült az orrán díszelgő szőrös bibircsók. Már messziről rikácsolt battyogás közben, szinte köpködött.

- Én má megfüstölém egyször. Mit akarsz, te gamó? Okosabb akarsz lönni nálam? Te gyütt-mönt, velág tohonyája, te se kún, se magyeri? Ett a fű. Majd meglátom, mit mívelsz, tod-e, hon a ló feje, hon a farkaajja. De azután kitakarodol ám a házból, mert én többet nem akarlak látani.

Bene rá sem hederített. Elvette a füvet, egy kis száraz ganéjt keresett, felélesztette a parazsat s mikor a ganéj izzani kezdett, a lovat a két kis tűzrakás közé vezette. Azután egy-egy marékkal vetett a tűzbe a vénasszony füvéből s amikor pattogva, szikrázva füstölni kezdett, a ló mindkét oldalát megfürösztötte a füstben. Ide-oda rángatta az állatot, halk, megnyugtató szavakat dünnyögött a fülébe. Egyszer csak feltekintett az égre s harsányat kiáltott. Az emberek tisztelettel nézték.

- *Jirikh! Jirikh!* - kiáltotta Bene parancsoló hangon. S megint, mint amikor az ember kutyát kerget ki a házból: - *Jirikh! Jirikh! Jirikh!*

Fejét ringatni kezdte, áhítatosan dünnyögött:

Erdőn jár vala lebegő Tágy!
Béka vala ekéje,
kégyó vala ostora,
szánt vala kűet,
vet vala küecset!

És gyors, hadaró, de tisztán kiejtett szavakkal folytatta:

- Parancsolom neköd, hogy miképpen a kő nem gyükerezhetik és nem levelezhetik, azon-képpen te itt a lovon ne gyükerezhessél és erekedhessél!

Még dünnyögött valamit, majd a lovat átadta Jaksának s meghagyta, vezessék az ólba, ne érje szél, világosság, eső. Ezután egy kis zsírt kért Hestörtől. Amikor megkapta, a még pislogó tűzbe dobott egy-egy keveset s míg sercegve égett, *Jirikhet* emlegette, de olyan nyelven, amit senkisem értett. Nyilván a betegséget okozó gonosz lélek nyelve volt ez.

Mikor megvolt, homlokához emelte ujjait, meghajolt s jóéjszakát kívánt. Az emberek ott maradtak s élénken vitatkoztak Bene tudományán. A vénasszony dühös rikácsolása hosszan hallatszott utána:

- Kétfelül füstölt! Ki látott má ejent!

Bene lefeküdt a házban s nevetett.

- Még majd azt hisszék, táttós vagyok - gondolta s a kis Gyóki lebbenő alakja tűnt fel behúnyt szeme előtt.

7.

Harmadnapig nem ment Jaksáék tájára, arra sem hederítettt amit a vénasszony motyogott. Harmadnap azután elballagott Jaksához. A ház ajtaja nyitva volt s Bene belépett. A sötét kis zugban senkit sem látott, mint aki fényes napvilágról lép be. De azután észrevett egy fehér-pendelyes, barnahajú nőt, amint a koporsón ült, ölében valamit tartott s azt válogatta. Bene köszönt s behúnyta a szemét, hogy hozzászokjék a homályhoz. A nő hangjából megértette, hogy Gyóki van a házban.

- Mit mívelsz? - kérdezte azután s mosolygott.

- Ülj le - szíveskedett a leány. - Fúlencsét kell válogatni. Sok benne a szemetes.

Bene leült az ajtó felé eső részen a gyékényre s nézegette a lányt. Gyóki kényelmesen ült az alacsony koporsón, szétvetett combjai közt fészket formált a pendelyből, s abban válogatta, szemelgette a fúlencsét. Térdig mezítelen lába aranybarna volt, ameddig sütötte a Nap, feljebb fehér. Ahogy előrehajolt, telt, fiatalos emlői duzzadva feszítették az ingét, karja gömbölyded volt, keze kicsiny és gyors. Egy kissé összevonta a szemöldökét, hogy jobban lásson, sűrű barna haja kétfelől a halántékán befonva a hátára hullott. Hamuban fehérített ruhája szinte világított a házban.

- Olyan itt bent, mint valami sátor - jegyezte meg Bene. - Csak éppen a kisisten hiányzik belőle, meg a fegyverök. Tod, Gyóki, ha énneköm házam lenne egyször, úgy röndözném bé, akár egy sátort. A fődre szőnyegöket tennék, a falra mindönféle fegyveröket, a gerendáról is szőnyegök lógnának. Osztán nem ilyen szögletös ház lönne, hanem kerek. A teteje is gömbölyű, mint a kucsmagomba. Odafönn lönne egy kis kerek lik, azon bújna ki a füst.

Gyóki nem nézett rá, de azért látszott az arcán, hogy kíváncsian hallgatja. Ujjai szaporán válogatták a lencsét s egy mázas edénybe csurgatták.

- Osztán mér éppen sátor? - kérdezte. - Errefelé sehon sincs sátor. Én nem is láttam.

- Erre nincs, de az enyém olyan lönne, mint egy sátor. Tod, én annyi ideig laktam sátorban... Igön szép kis sátram vót, mindön csupa szőnyeg, medvebűr, farkasbűr. A sarokba meg, a kotúban, egy kisisten állt.

A lány felpillantott és nevetett.

- Minek a kisisten? Ott is ottrohad egy, a Feketevíz mellett.

- Hát a kisisten, az csak úgy lönne. Nem azért, mintha pogány vónék, de csak úgy. Hogy lássam. Hogy vót neköm szép sátram, kisisten vala benne.

- Hát még mid vót?

- Vót még loam, barmom, birkám, tevém...

- Teve! Hát az mi?

- Hát az olyan, akár egy nagy, görbenyakú réce, de birkapofája, meg hosszú lába vagyon.

Olyan mulatságosnak találta a lány mindezt, hogy csiklandósan kacagott, leejtette a kezét s Bene arcába nézett. Szép piros-barna, kerek arca van - gondolta Bene.

- Mért van olyan nagy szömöd? - kérdezte hirtelen, váratlanul.

Gyóki elcsodálkozott.

- Hát neköd mért van? A tiéd is csak olyan. Nagy, barna. Milyen lönne.

Igaz, milyen lenne. Mindenkié ilyen. Egy darabig hallgattak, a lencse időnként peregve hullt az edénybe. Jó, békés csend volt, kint aranyosan sütött a nap, sugarai betörtek a nyitott ajtón és sárgára festették a gyékényt. Gyóki lábára is hullott napsugár, olyan volt, mintha aranycipő volna rajta.

- Azér gyüttem, - mondta Bene akadozva - hogy megnízzem a loat. Jobban van-e?

- Jobban, jobban, hála az Öregistennek - örvendezett a lány s a homlokába hullott kis hajfürtöt hátrasimította. Lelkesen nézett a férfira s komoly volt. - Ki hitte lönne, hogy meggyógyul. De má olyan szépön tisztul, azt mondi apám, nem is tudja, hogy hálálja meg.

- Sehogy - hárította el a hálálkodást Bene büszkén. - Hon vagyon apád?

- Kinn a mokrádon. Este gyün meg.

- Hát anyádasszony?

- Ű meg a kendörfődbe dógozik. Tudod-e, - mondta hirtelen s megállt a keze, szeme elrévedezett - akkor, amikor a nagy viher vót... amikor leégött a falu, tudod...

- Tudom.

- Amikor tik is velággá möntetök.

- Tudom.

- Akkor született az ücsém, Tamáska. Anyám meg éppen akkor is a kendörfődön dógozott, apám meg a mokrádon vala. Úgy emlékszök rá, mintha ma lönne. Osztán nem sokra rá, gyütt a nagy vihar... és te is elmentél.

Csendesen mosolygott, mintha az emlék nagyon kedves volna a szívének.

- Emlékszök, meleg nap vala, - folytatta - magam vótam edehaza. Őröztem a házat. No, amit akkor én őrözhettem! Kislány vótam még, *ekkora* ni... Hát apám a mokrádon, anyám a kendörfődön, mint most, a nap is így sütött, én meg a házat őröztem. Aznap született a kisücsém.

- Lásd, most is a házat őrződ s mégis bégyütt egy kún barantoló - kacagott Bene hangosabban, mint ahogy akarta.

- Mi az a barantoló?

- Te ezt nem tudod. A kúnok, tatárok barantára mönnek, amikor rabolni akarnak. Kéncsöt, barmot, meg mást is.

- Mit?

- Lányt, asszonyt, ahogy gyün. Hát hiába őrözted a házat, ett vagyon a barantoló kún, bétört, rabolni akar.

Összenéztek, nevettek. Azután hosszan hallgattak, csak a borsó zörgött a tálban.

- No, majd visszagyüök, ha etthon lesz apád, anyád - mondta Bene hirtelen elkomolyodva. Felállt, köszönt.

- Estére etthon lesznek - biztatta Gyóki. Illedelmesen letette a tálat, kiöntötte a lencsét egy másik edénybe, leporolgatta pendelyét, meg is igazgatta a derekán s szépen kihúzta magát. Bene végignézte mégegyszer. Karcsú, telt, kicsattanó leány...

- Hogy megnövél - mosolygott rá.

- Te is - nevetett Gyóki.

- Csak mert fejemen vagyon a *takkie*.

- Ezt így mondják? - örvendezett a lány. - Különös is vagy. A ruhád! Mért nem jársz másikban?

- Megszokám - legyintett Bene s elszomorodott.

- No, hát vedd csak le, hadd lám, akkor is olyan magas vagy-e?

Bene levette magas kún süvegét, így már alacsonyabb volt.

- No, látod. Úgy te is nagyobb vagy, én is kisebb vagyok.

- Add csak, mejen lönne! - kiáltott izgatottan nevetgélve Gyóki s elvette a süveget. - Hadd tegyem a fejemre ezt a... ezt a *takkiét*. No, hát mejen vagyok? Úgy-e, most meg én vagyok sokkal nagyobb? Mennyit növék, mennyit növék, majdnem a szömödig érek! - Nevetgélt vígan s még pirosabb lett kerek, barna arca. Büszkén állt fején a *takkiéval*, hetykén félrevágta, a szemére nyomta, testét badárosan kihúzta, keblét hegyesen kidomborította, szeme ragyogott.

- No, add ede, húgom, majd ha apád etthon lesz, megen elgyüök. Stenáldjon - fejezte be a mókázást Bene s elvette a süvegét.

A lány kikísérte, nemcsak az ajtóig, hanem a távolabb álló körtefáig. Azután még utánanézett - nyilván különös ruháján nevetett.

Bene a gyümölcsösbe ment, hanyattvágta magát a fűben és behúnyta a szemét. Zsongó csend vette körül, a falevelek susogtak, a rigók tilinkóztak. Igen, ha házat építene, olyannak építené mint egy sátor. Gömbölyűnek, kereknek. A földre szőnyeget terítene, a falakra fegyvereket akgatna, s odaülne a belső fal mellé, a *tör* helyére, a felesége meg az ajtó felőli oldalra. Csakugyan, ahogy belépett Jaksa házába, éppen olyan volt, mintha sátorba lépett volna...

Eh, - gondolta azután kedvetlenül - minek...

És míg ezen gondolkozott, elnyomta a könnyű, üdítő álom.

8.

Estefelé azt mondta az apjának:

- Elmék Jaksához, megnízöm a loaját.

- Hallom, gyógyél - dünnyögte Öcsöd felváltról.

- Azt mondják.

Elment két-három lépést, akkor megfordult.

- Hallod-e, adhatnál valami tisztösségös ruhát.

- No! - csudálkozott az apja s fürkészőn tekintett rá.

- Gondolám, minek húzzam-vonjam ezt a ronda gúnyát. Nem igaz?

- Én már régen gondolám - helyeselt Öcsöd.

- Hát keress akkor, hallod-e.

Bementek a házba s Öcsöd nyögve, öregesen leguggolt. Kinyitotta a vén koporsót, turkált a ruhafélék között. Kiráncigált egy-két vászonruhát, odaadta neki. Majd a sarokba ment s a farkasbőrök alól kiturkált egy pár eléggé jó állapotban levő rövid csizmát. Kapcát is adott mellé. Végezetül elővette az ünneplő süvegét, azt, amelyet csak templomba, meg a várnagy látogatására szokott feltenni.

- Itt vagyon, jó lesz?

Bene most már elszánta magát, nem volt mit sajnálnia a régi ruháin. Leült a földre s leráncigálta *ötükjeit*, lehúzta az *ojukot*, - harisnyát - levetette az *istánt*, *külmeket*. Ott állt anyaszült mezítelenül. Apja figyelmesen nézte.

- Már nem vagy olyan sovány - mondta.

Bene előkanyarította a csobolyót, egy kis fateknőbe vizet öntött s a csillogó, hideg vízzel locsolni kezdte magát. Arcához, melléhez paskolta a vizet, fújt, prüszkölt, harákolt, nagy tócsát csapott a gyékényen. Öcsöd úgy nézett rá, mintha bolondot nézne. Csóválta a fejét.

- Hát ez meg minek? - kérdezte.

- Ha már ledobom a régi ruhámat! - magyarázta a fia komolyan.

Azután felvette a tiszta inget, felhúzta a bő, puha gatyát, lábát becsavargatta a kapcába, ráhúzta a csizmát. Fésűt keresett és megfésülgette hosszú haját, szakállát. Mindezt szinte komor arccal végezte, mint valami gyászos szertartást. Amikor megvolt, fejébe nyomta a bárányбőr süveget s felül a tenyere élével bevágta.

- Ezt meg tegyétök el valahá... emlékbe! - szólt s belekotort a csizmájával a földrehányt gúnyába.

Komoran ment ki, Jaksa háza felé tartolt. Amikor odaért, már alkonyodott, Sille felé vörösen égett az ég alja. Holnap szél lesz - gondolta. - Fecskék surrantak, mint a nyíl, a magasban kelepelő gólya pár keringett. Egy csilling fehér szárnyakkal evezett a Dráva felé.

- Ha még a loam is meglönne, embör lönnék - gondolta bánatosan.

Jaksáék nem ismertek rá, a kutya azonban nem ugatta meg. Hestör felugrott a tűztől s egy alacsony gyalogszéket kerített, Jaksa meg bozát töltött a korsóból egy mázasbögrébe s felé nyujtotta.

- Hogy van a családod és a load? - kérdezte szíves tisztességgel.

- Köszönöm, hát a tiéd?

- Hála az Öregistennek, szépen gyógyél - örvendezett Jaksa s elégedetten törölte kétfelé nagy bajuszát. - Ukkonra! - mondta s ivott.

- Ukkonra! - emelte meg a bögrét Bene is.

Ezután az ólba mentek. Amikor beléptek, a ló kíváncsian fordította hátra a fejét, jó étvággyal eszegetett. Csillogott a szeme, nem volt olyan egykedvű, életúnt, mint három nappal ezelőtt. A sebek is szépen tisztultak rajta, nem szivárgott belőlük víz, itt-ott már száradtak is. Bene szakértelemmel nézegette, majd meghúzigálta a ló üstökét, megveregette a nyakát s így szólt:

- Szöbb lesz, mint valaha vót!

- Neköd köszönhessünk! - hálálkodott Jaksa.

- Sömmi - legyintett Bene.

Azután visszamentek a tűz mellé. A kása megfőtt, Hestör erősen kínálgatta a vendéget. Tamáska is az evőszékhez ült s ugyancsak falta a kölest, szinte könnyezett belé. Gyóki azonban nem mutatkozott. Benét ez elszomorította. Egyre nehezebben beszélt, egyre nyugtalanabb lett, tekintgetett jobbra-balra, de hát megkérdezni nem illett volna, hol van. Eszegette a kölest, iszogatta a bozát, felelgetett a kérdésekre, maga is kérdezgetett erről-arról, míg végre sötét este lett, s haza kellett menni. Elköszönt hát s keserű szájízzel indult hazafelé.

A játszóhely felől kacagás, damborapengés, sikongatás hallatszott. Énekeltek is. Bene megállt és figyelt. Azt figyelte, merről fúj a szél - de az énekszót hallgatta. Kíváncsi volt, ugyan kihallja-e a lányok, legények csapatának érces, telt énekéből Gyóki hangját! Bizonyos volt, hogy hallja. Ekkor elöntötte a vér hulláma, nagyot sóhajtott s arra gondolt, odamegy, szétveri csákányával a legényeket, lórakapja Gyókit s elvágtat vele... Ugyan, hol a csákány, hol a ló? - tért észre kedvetlenül. - És hová vinné? Itt nem úgy van. Itt csak annyit tehet, hogy elmegy a játszóhelyre s maga is beáll a fiatalság közé.

De hát ezt nem teheti. Nagy idő múlt el azóta, hogy ő játszóhelyre mehetett volna s akkor sem ment. Hanem epekedett egy leány után, akit nem adtak hozzá. Az idő elmúlt, sok minden történt azóta... Volt egy asszony, Jopárnak hítták s egy kisfiú, azt Altinnak. Volt egy kiskutya is, úgy hívták, hogy Okur. Azután szörnyű sötétség volt, a sötétségben tűz lobogott. Hullákon, romokon járt, az ember annyit sem ért, mint egy szúnyog. És ő most akarna repkedni a napfényben, kis csillogó szárnyaival?

Valaki elment mellette, köszönt, azután megfordult, hogy megismerje. Lám, most meg az idevaló ruhájában nem ismerik meg.

Hazament hát és leült apja mellé a tűzhöz. Hallgatta, mit beszél a kende, azonban nem értett belőle semmit.

9.

Néhány napig rosszkedvűen, keserűen lézengett a ház körül, azután elszánta magát, vette a kecehálót, csáklyát s lement a Feketevízre halászni. Apja bodonyhajóját hamar meglelte, beleült s kihajtotta a csónakot jó messze, Bessenci felé. Szelíd, meleg délután volt, az égen ezüstcsillogású felhők úsztak, a nap vakító sugárkülőket hányt, szél is alig rezdült, a sötétzöld tölgyek, cserfák szinte zsírosan csillogtak. A nyírfák, fűzek meg olyan szürkék és könnyűek voltak, mint a fátyol. Rucák hápogtak, vízicsibék pittyegtek, békák csobbantak a nagy csendben. Valahol, az erdő szélén, kakuk szólt. Azután vadgalamb kezdett krúgatni bánatosan. Bene lassan siklott a hajlongó nád között, itt-ott rémült nádiverebeket riasztva fel. Kecehálóját a csónak bütykére akasztva és a háló végén függő seggikövet megigazgatva, csendesen húzta a hálót a mély vízben. Csillogó ezüstbarázda rezgett utána. Időnként felhúzta a hálót s kifogdosva a vergődő halakat, a kisbárkába tette.

Igy halászott estig. Észre sem vette, hogy az idő elmúlt. Szépen fogott, örült a zsákmánynak. Annak meg még jobban örült, hogy elképzelte, az apja mint mosolyog majd, amikor hazatér s egy-két halat felfűzve, odaad vacsorára, a többit meg a nagybárkába eresztve, későbbre hagyja. És csendes, szótlan, ijedt nénjét is megsajnálta most, amiért olyan csendes, ijedt és szótlan. S megsajnálta az öccsét is, ott, Isztrón. Elvégre nem tehet róla, hogy anyja belehalt a

szülésbe. Azért még nem kellett volna klastromba mennie. És annyit gyötörni egymást. Elképzelte Ábrámot, ahogy régen látta, alázatosan kevélynek, képmutatónak, irigynek, méltóságosnak és zárkózottnak. Elvégre nem kellett volna ilyennek lennie... Ha nem hal meg az anyja s nem vágják folyton a fejéhez már kicsiny korában, hogy: „Az anyád is miattad hala meg!" - nem is lett volna olyan gőgös, olyan képmutató, olyan zárkózott. Az ő élete sem gyönyörűség.

Késő volt, mire hazatért. A felfűzött halakat a csáklya nyelére akasztotta, úgy vitte a vállára vetve. Útközben szívesen köszöntötték a falubeliek. Mindnek volt hozzá egy jó szava.

- Ejnye, de jó szöröncséd vala!

- Jó vecsera lesz mamá Öcsödnél!

- Csak jó ám, ha valakinek serény fia vagyon.

Olyan is volt, - egy öregasszony, - aki ezt kiáltotta Benének:

- Mikor süti asszony a haladat, gyerök?

Bene vidáman nevetett.

A kutya elébeszaladt, körülfutkosta, vinnyogott, csaholt, - éppen olyan volt, mint Okur. Felszökdelve köszöntötte a vonagló halakat. Bene a csáklyát betámasztotta a helyére, a kecét felakasztotta száradni, azután a házba ment. A nénje jött elébe. Felmutatta neki a halat.

- Hej, hej, de csudaszép halakat hoztál! - csapta össze a kezét boldogan. - No, apád majd örül ám.

Már hallatszott is Öcsöd kürtje. Most járta be a falut, pihenőt fújt, este van. Bezárta a gyepű berenáját, hogy el ne csavarogjanak a szabadon legelő állatok. Isztróban harangoztak.

Amikor Öcsöd megérkezett s tülkét felakasztotta a házban, már égett a tűz, a vénasszony szorgalmasan tisztogatta a halat, a másik meg a kölest kavargatta.

- Mi az? - kiáltott fel Öcsöd meghökkenve. - Hal? Csak nem Bene fogta?

10.

Vacsora után Bene felcihelődött s elballagott a faluba. Azaz: nem is a faluba, hanem a falu szélére, oda, ahol kacagtak, daloltak, játszottak a lányok, damboráztak, kergetőztek a legények. Csak azért ment, mert nem tudott okosabbat. Hadd lássa hát, hogy vigadoznak manapság a fiatalok. Tudnak-e még szép énekeket, tudnak-e futni, táncolni, tudnak-e találós kérdéseket. Elhatározta, hogy csak megáll a játszóhely szélén, onnan nézi őket. Szoktak ott nézelődni mások is. Nem szégyen az...

Kiballagott a faluból, a Nyáraskert szélén megállt. Neki dőlt egy fatörzsnek, szívta a hűvös esti levegőt, nézte, hogy futkosnak, versengenek, cicáznak a lányok-legények. A kacagásokba, sikításokba, énekszóba egy-egy hangos, kötekedő férfihang kondult. Fehér pendelyek röpködtek a gyepen, egy-egy nagydarab legény is nekizúdult s rohanva száguldott át a tisztás derengő világosságában. Fától-fához futottak, csereberélték a helyüket, aki nem tudta elérni a fát, csókot adott. Egy nagy nyárfa tövében egy legény ült és damborázott. A többiek körülállták, énekeltek, nevetgéltek. Új nótát próbálgattak, eltévesztették, kiforgatták.

- Hadd lám, tudok-e még damborázni, - gondolta Bene és a csoporthoz ballagott. Amikor felismerték, egy kis csend támadt, mintha restellenék magukat. Bene körülnézett, szíve megdobbant. Egy leány vállát átölelve ott állott Gyóki is, ide-oda ringatta magát s egy dalt dúcikált.

- Bene! Bene! - kiáltotta sokkal hangosabban, mint kellett volna. - Tudsz-e valami szépöt?

Erre a csend megtört s össze-vissza kiabáltak. Mind követeltek Benétől valami dalt. A lányok kíváncsiságból, a legények, hogy kudarcot valljon.

Bene örült Gyóki kérésének. Elkérte Jani damboráját, körmével megpengette s húzódva mentegetőzött.

- Elfeledtem én má...

De azért rázendített. Gyors ujjai alatt pattogott, zengett-pengett a dambora. Mindnyájan figyelmesen hallgatták, még a futkosókat is odacsalta a szokatlan zene. Egyre többen gyűltek köréje s elcsitulva figyelték.

- Hát akkor ezt hallgassátok meg, - szólt Bene s valami ismeretlen, sohasem hallott dalt kezdett pengetni. A dal olyan volt, hogy néha majdnem ráismert az ember, de mégis idegen dallama volt.

- Ne csak pöngesd, mondd is! - kiáltotta Gyóki a tömegből.

Bene mondta:

Khirzen khizir kholaszrán
pire tora szjorátni...

- Hát ez mi? Mi ez? Hutyún van ez? - kiabálták összevissza, mint a gágogó libák.

Bene elmondta magyarul is:

Ne lögyenek meddő lányok,
azért adott isten férfit...

Harsány kacagás fogadta a dalt, sokan tanulgatni kezdték.

- Hát ha valami táncot pöngetnél! - rikkantotta egy legény a homályban, nyilván megelégelve Bene dalainak sikerét.

No, ha csak ez kell, - gondolta Bene vidáman, - kaptok azt is. És olyan gyors, pergő, pattogó dalt pengetett, hogy alig tudták a táncbaugrók követni. Most ugorjatok, szökjetek, - gondolta Bene, - most megtáncoltatlak benneteket. Ne panaszkodjatok. Ropjátok, ha van bennetek vér! Forogjatok, bokázzatok, fussatok!

Forogtak, bokáztak, ugrottak. Egyre sebesebben pengett a dambora. Néhány lány Bene mögött állott, vadul csattogtatták a tenyerüket, énekeltek, rikkantottak. Mint a részegek, táncoltak a legények, lányok. Bene figyelt. Gyóki nem volt ott, Gyóki azok között állt, akik tapsoltak, daloltak a táncolóknak. Ennek nagyon megörült s még gyorsabb, még forróbb pengetésre illegette ujjait.

- No, most táncoljon a damborás is, - lihegte Jani, visszapenderülve a táncolók közé. - Ne csak pengesd, csináld is!

Harsány sivalkodás, ordítás, követelőzés viharzott fel ezekre a szavakra. Bene úgy érezte, most már elég volt, ő csak nézelődni jött, eleget látott, vigadjanak már most a fiatalok maguk. Igen, de ha elmegy, kicsúfolják. Nem lesz többé maradása a lányoktól. S itt van ez a Gyóki is. Ne mondja egy ilyen kis taknyos, semmi lány, hogy megszaladt a tánc elől.

- No, de gyorsan! - kiáltotta s a damborát Jani kezébe nyomta.

Kiállott a gyepre, Jani damborája pengeni, a lányok tenyere csattogni kezdett. És Bene elszántan tánchoz illegette a lábát, derekát, badáros tartású fejét. Előbb lassan, kényelmesen s könnyedén járta, lába alig mozgott, karja éppen csak jelezte a tánc ütemét. Mindenki figyelt, még a tapsok is lassan-lassan elcsitultak. Ez egészen más tánc volt, ezt a táncot ők nem ismerték. Honnét hozhatta Bene? Hol tanulta, kikkel járta? Hasonlított a kanásztánchoz, néha még úgy is tett Bene, mintha a kanászbotot átbújtatná a térde alatt. De mégsem az volt. A gyors kanásztánc ütemére különös, vad, előbb egyhelyben topogó, majd keringélő táncot járt, mintha a fűben feküdne valaki s azt körültáncolná. Egyszercsak éleset rikkantott, mint aki le akar ütni valakit, belesujtott a levegőbe, felszökött, tenyerével rácsapott a csizmája talpára, fejét leszegte, mint az öklelő bika, megfordult, leguggolt, lábát szaporán kirúgta, megint felugrott...

Járt, mintha nem is emberi test lett volna. Ebből a vad táncból vérszag csapott ki, a gyujtogatás és emberölés öröme, a harc és veszedelem mámora.

A damborázó ki akarta fullasztani Benét, ő azonban erről mintha nem is tudott volna. Egyre gyorsabban járta. Már csend volt, csak a dambora pattogó húrja zengett, mind a táncolót nézték. Fejükkel, lábukkal, egész testükkel verték hozzá az ütemet. Végre a damborás dőlt ki, az egyre gyorsuló dalt összekeverte, a pengetést elvétette, hibás hangot fogott, Bene megállt. Fújva tekintett körül, mint aki nem tudja, hol van. Elnevette magát, piros arcát megtörölte.

Tomboló, harsány, visító kiabálás támadt.

- Még! Még! Hogy vót! - rikoltozták a lányok lázasan.

De Bene most már nem táncolt többet. Lassan a fiatalokhoz ment, megköszönte a vigasságot s elindult a falu felé.

11.

Halványan derengő holdfény volt, az este csendes, a levegő hűvös és illatos. Bene lassan bandukolt hazafelé, mögötte újra pengeni kezdett a hangszer. Három lány lépegetett előtte a falu irányában. Átölelték egymást, egyszerre léptek, fehér pendelyük ütemesen ringott, mezítelen lábszáruk villogott, hátukon kígyózott vastag hajfonatuk. Fejüket összedugva vihorásztak, suttogtak, hátra-hátranéztek.

Bene még egész testében érezte a harcitánc vadító bizsergését. Könnyedén lépett, mintha nem is érné lába a földet. S úgy érezte, nagyobb, erősebb. Akkor érezte ezt, amikor Árpatarlón leverte a rárohanó Karacs-fiakat.

Amint az első házakhoz ért, látta, hogy két lány elválik, a harmadik egyedül ballag tovább. Nem sietett, pedig amazok futottak. Bene meggyorsította lépéseit, a lány majdnem megállt. Szinte ődöngött. Hallani lehetett, amint vékony, döngicséléshez hasonló hangon dúcikált.

Bene odaért, a lány megállt és visszafordult.

- Most haza mégy? - kérdezte vontatott hangon.

- Haza... Nem tudom... - dünnyögte Bene s a szíve úgy vert, mint mikor lóháton vágtatott egy futó lány után sátortól sátorig s a lány visszanézett és az arca szinte sötét és vad volt.

- Mondd, - kérdezte Gyóki - hol tanultad azt a táncot?

- Ott, ahol sok vér folyt - nevetett a férfi s felvetette a fejét.

- Én szinte féltem tőled.

- És most nem félsz?

- Most is félök.

- Azér nem vótál otthon mútkor este, mer félsz?

- Azér, mer... mer...

Lesütötte a fejét, kuncogott, lábával kis köröket írt a porba. Hallgattak, hallgatták az éjszaka kedves, békés hangjait.

- Olyan szép este van! - sóhajtott Gyóki s kezét a keblére nyomta. - Nézd, mejen szépön csillog a Tejút.

- *Kijik-kaz-joli* - dünnyögte Bene. - A Vadludak Útja az.

Egészen közel lépett a lányhoz, átkarolta a derekát s vére forrni kezdett, amikor érezte fiatal, karcsú testét, a keble duzzadását és a hajában hervadó virágok szagát.

- Ne, ne - suttogta Gyóki s úgy tett, mintha el akarna menni, de csak húzódott, vonaglott a dereka. Mezítelen lábujjával egyre írta a köröket a földre.

- Tudok egy dalt, Gyóki, te azt nem tudod, a kúnok dalolták - dünnyögte a férfi rekedten. - Hallgasd csak.

Halk hangon énekelte, nem is énekelte, csak mondta:

Kicsi szüvem, szemöldököd
olyan, mint a tiszta Hold,
kicsi lelköm, a te mejjed fehér,
mint a tiszta vaj...

A lány megborzongott, mintha dideregne.

- Mondd, - dünnyögte a férfi, egészen a lány füléhez hajolva - sok kalimot kérne apád, ha kérőket kűdenék hozzá?

- Mit? - kérdezte Gyóki, mintha nem értené, mit mond Bene.

- Hát kalimot, no. Amiért nekömadna. Tinót, loat, prémöt.

- Nem... nem tudom - sóhajtott Gyóki.

- Hát ha egy szép keszkenőt adnék s benne egy-két ezüstöt, akiket még az tatároktól hoztam emlékbe, elfogadnád-e?

- Hát... nem tom még, mejenök azok az ezüstök.

- Ilyen kicsi kerekek - nevetett Bene s kisimítva Gyóki tenyerét, ujjával köröket írt bele.

Gyóki gürrödve, gyermekesen kacagott s elkapta a kezét.

- Mit adnál érte?

- Sömmit! - mondta kötekedve. - Egy... egy kis gyűrűt. Akit a hajamból fontam.

- Milyet?

- Várj - suttogott gyorsan s a kebelébe nyúlt. - Majd én, majd én kivöszöm!

Előkotort egy kis hajból font gyűrűt. Bene a holdfénybe emelte, nézegette. Finoman, pikkelyesen fonott gyűrűcske volt, Gyóki fényes barna hajából.

- Haha! - nevetett harsányan s vidám hangja úgy hangzott a csendben, mintha valami nagy madár kiáltott volna. - Hisz ez kicsi, nagyon kicsi! Nem megy fön az ujjomra.

- A kisujjodra fönmegy - nevetgélt Gyóki, megfogta Bene kezét s a kisujjára nagynehezen felhúzta a hajgyűrűt. - No, látod. Má rajta is van.

Bene tetszelgett a gyűrűvel, nézegette, forgatta a kezét, pirosan nevetett. Erős fogai kicsillantak a homályból.

- Osztán mikor fontad, te kis madár? Kinek fontad? Nem neköm fontad. Nem is tudtad, hogy valamikor így legyünk.

Gyóki titokzatosan vonogatta a vállát, könnyedén hozzádőlt a férfihoz s arcát feléje emelve mosolygott.

- Akkor este fontam, amikor az úton láttalak - mondta nagyon komoly hangon. - Nem is tudtam sömmit, csak úgy fontam ezt a gyűrűt. Valakinek fontam. Aki majd elkéri. Magamnak fontam, nem is fontam sönkinek! - egy kicsit hallgatott, szemét a férfiéba fúrta. - De most, hogy annyira kérted, hát neköd adom.

Bene magához szorította, vadul csókolta buta, hűvös, kemény száját.

- Vásárnapkor együtt mehessünk Isztróba - mondta aztán, szorosan átölelve a lányt s a keble teltségének, keménységének örvendezve.

- Együtt.

- És eljárok hozzád.

- De mindön este gyere. És kimegyünk a gyümőcsösbe, ott tudok egy igön jó helyet - suttogta szaporán, a cinkos titkolózásával Gyóki. - Vagyon ott egy igön vén fa, egy kidőlt körtvefa. Tudod az, amék Györke apa fája vót. Ott üldögélt, szegén, míg meg nem hala. Akkor dőlt ki, amikor a nagy vihar vót. Györke apa azért csak odajárt, leült a derekára, ott nézelődött. Akarod látni azt a fát?

- De nagyonis! - kiáltott fel Bene vígan.

Gyóki megfogta a csuklóját és sietve vezette a gyümölcsös felé. Vakondtúrásokon szökött át, bokrok ágbogait hajtotta félre, hogy Bene arcába ne csapódjanak s vigyázva várt, míg a férfi átbújt alattuk. Úgy bánt vele, mint egy kisfiúval. Azután a fák fekete törzsei között mentek, a levelek között átcsillant a sötétkék égbolt és a Vadludak Útjának ezernyi csillaga. Gyalogút kígyózó csíkjára tértek, meg megint bebújtak a bozótba. Igy szaladtak, meg-megálltak, leguggoltak, lépegettek jó darabon. Bene bizony már nem tudott volna eligazodni a gyümölcsösben, úgy megváltozott azóta, hogy elment. És nem találta volna meg a kidőlt vén körtefát, Györke apa kedves körtefáját, ahol oly hosszú éveken át üldögélt, bámulgatta a tájat, a felhőket és madarakat.

Bizonyosan Egyödék házatáján jártak, mert egy kis fekete kutya futott elébük.

- Bátur! Bátur! - szólongatta Gyóki vidáman s megsimogatta a fejét. - Ez is öreg, szegén, őszül is már a szőri. De olyan hűségös. Nézd, hogy örvendöz!

Bátur hempergett, vinnyogott, keringélt, hozzájuk dörgölőzött, azután előrefutott a harmatos fűben, mintha az utat mutatná.

Csakugyan, azt is mutatta. Ott feküdt a vén, hatalmas körtefa tőben megtörve, derékvastagságú ágai, mint egy megfeketedett, óriási kéz ujjai nyúltak el a fűben. Bene leült a vastag törzsre s kitekintett a tájra. Nyárfák, távoli tölgyek, ezüstös derengésben úszó ködös rét, fekete bokrok, magas, letaposatlan fű... Talán Györke apa halála óta nem is járt itt senki, nem is ült itt senki.

Gyóki a férfi térdére kuporodott s halkan fecsegett.

- Ezt a helyet én má kinéztem magamnak. Jó itt ülni, sönkise jár erre, a faderék mögött meg olyan puha, magos a fű s bokrok vagynak köröskörül. Ett nem lát bennünket sönki. Tudod, én most azt hiszöm, Györke apa valahol itt vagyon, csak nem látjuk űt és nevetgél. Szokott úgy magában nevetgélni, inkább mosolyogni. Olyan szép, ősz szakálla, haja vót, emlékszöl? Mint szent Pétörnek a Mennyország kapujában.

Bene lassan, elgondolkozva simogatta a könnyű lány fejét, félkarjával átölelve tartotta s nézte homályban csillogó szemét, egészen puhának látszó arcát, a fehér ing szávonyázott széle mögé szelíden behajló nyakát s a domború kebel duzzadását.

- Hát vaj ha olyan jó hely ez itt, - susogta - mért nem ülünk akkor a fűbe?

12.

Bene reggel, egy dalt dünnyögve magában, az erdőre készült. Elővette a tapogatót, a szükőt, a madárlépes tukót, a hurokinakat s megmondta, hogy estig ne is várják. Azzal elindult.

A kende hosszan nézett utána, amint kifelé ballagott a faluból. Szép szál, erős, vállas férfi ment ott egyenes, nyugodt, nem sietős lépésekkel, barna haja a vállára omlott, kezében ütemesen himbálta a szükőt s játszott a tapogató bottal. Peckesen emelte, forgatta.

- Ez a gyerök mégis csak jóra válik - dünnyögte elégedetten a vénasszony felé fordulva, aki éppen a házból jött ki.

A szüle egy tíkot tartott a hóna alatt. Most kapta valakitől orvoslásért, megjelölte a lábát, hogy el ne vesszék. Öcsöd megjegyzésére a távozó után nézett, szikkadt kezét pislogó, éles szeme fölé tartotta.

- Hát - kiáltotta éneklő hangon. - Csak az ördöngök nem válnak jóra, hogy el nem visszék.

- Osztán mér? - csattant fel dühösen Öcsöd.

- Kezdi má - kerepelt a banya sebesen. - Hát ugyan az este kit láték a haraszti végön egy fa alatt, kit no? Benét. Kivel látám Benét? Egy lánnyal, ti gyimó. Ki vala a lány? Annak a nyavalyás Jaksának a lánya vala. Az a kis bögyös, hebrencs, taknyos.

- Te má azt is láttad - szólt rá feddőleg a fia. - Te mindönt látsz, te mindönütt ott vagy. Mi a fenét futkosol késő este? Ha ott vót, ott vót. Nem mívelt sömmi rosszat.

- Nem ám! - rikkantotta kajánul a vénasszony. - De nem ám! Mert mit mívelt? Ölelgette, tapogatta azt a kis sömmi, hebrencs lányt, súgdozott a fülébe, még dalót is. Osztán mit dalót! Hogy nem sült ki a szöme annak a lánynak.

- Hát a lány dalót?

- Fenét a lány, te gyimó, nem tud az még dalóni se. Bene dalót.

Öcsöd elgondolkozott. Leült a küszöbre, kérges kezét lelógatta, arcát a napfénybe merítette. Szigorú volt, de a szíve nevetett. A vénasszony meg ott állt a tíkkal és tovább kerepelt, mintha madarat akarna elriasztani.

- Hát így válik jóra a te Benéd. De mindég mondtam, csak baj, csak gond ez a gyerök. Hát ha má nem nyughat, mér éppen az a lány kell neki? Az a kis taknyos, az a kevély kis bögyös, azzal a kerek képivel? Mit lát rajta? Mit fog rajta? Hátszen nincs azon sömmi. Se fara, se bonca, fiatal is, szeles is, annak csak a vígasságon, legényökön, mókán jár az eszi. Hutyún lesz annak gyeröke? Hutyún láti el az urát?

- Anyányi az má, ne szapuld - förmedt rá mogorván Öcsöd. - Nem is csúnya, kis keze, kis lába, jó tetemei vagyon. Meg se kell igön nézni. Mert tudd meg, anyám, hogy azt a lányt megforgassuk, megnízzük Benének. Én má gondolom.

- Te gyimó, osztán mégse bánod? Hát nem tudsz jobbat, szöbbet? Ott van Máté Zsuzskája, megállapodott, komoly lány. Ott van Andorás lánya, Mari. Ott van Bessencibe...

- Ölég! - legyintett Öcsöd. - Nincs mit sápódni. Ejenök vagytok tik, vénasszonyok, sohase jó nektök a más felesége. Az ördöng áll talpon bennetök.

Felállt a küszöbről, sóhajtott:

- Én is csak öregszök, csontjaim fájnak, derekam nehezen hajol. Egyször csak kidőlök, mint a Györke fája. Ez a Gyóki meg mindön esztendővel okosabb lesz, több lesz. A fiatalság nem baj, ha valaki bírja. Csak bízd rájuk.

És felvéve a kecehálót, még hozzátette:

- Ma még én halászok, hónap má engöm halász a nagy halász. Hát csak készülj, hogy összefíveld Benét, meg azt a Gyókit. Az anyja dörék, dógos asszony, az apja sem utósó. Szép csöndeskén megtudhatnád, mit kérne Jaksa a lányér. Osztán maj megegyezzünk, hamarosan elmegyünk lánynízőbe is.

Lassú, öreges lépésekkel indult a folyó felé. Szakállát vidáman cibálta a szél.

Budapest, 1936 november - 1937 május.

VÉGE.